DOMINI
LVD. MERCATI,
MEDICI A CVBICVLO PHILIPPI II. ET III. HISPANIARVM ATQVE INDIARVM REGVM POTENTISSIMORVM, ATQVE EORVNDEM PROTOMEDICI,

& in Vallesoletana Academia primariæ Cathedræ Professoris emeriti,

De Mulierum Affectionibus, LIBRI QVATVOR,

Quorum { *I. Mulierum* / *II. Virginum & Viduarum* / *III. Sterilium & Pragnantium* / *IV. Puerperarum & Nutricum* } *passiones, morbos, ac symptomata tractant.*

RELECTI, EMACVLATI, BREVIBVS EPITOMIS, ac INDICE locuplete donati,

à

ZACHARIA PALTHENIO PHIL. D.

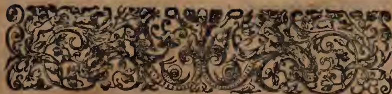
CVM PRIVILEGIO SAC. CÆS. MAIEST.

FRANCOFVRTI,
Typis Hartmanni Palthenij, Sumptibus Hæredum D. Zachariæ Palthenij.

ANNO M. DC. XX.

NOBILI, CLARISSIMO, AC PRUDENTISSIMO VIRO;

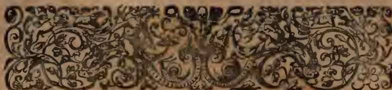
DN. NICOLAO HEILRICO Faust ab Aschaffenburg/

Scabino ac Senatori Reipub. Francofurt. suo fautori S. P.

SI cui mortalium, Vir Clarissime, meorum laborum fructus obuenire fas est, certè tibi soli eum multis de causis iure optimo deberi, negare non possum. Præterquam enim, quod publicè de me meisq; Collegis quotidie bene mereris, accedit hoc peculiare, quod aduersus insanas Momorum ac Inuidorum iniurias me pro tua auctoritate & iudicio non parum defenderis. Itaque rationem vitæ ac vocationis meæ denuo redditurus, non potui, quin Quartam Operum DN. MERCATI *à me relectorum, summarijsq; ac Indice locupletatorum partem Tuæ Magnific. dicarem. Videor mihi omne opus ita digessisse, ornasse, ac locupletasse, vt adhibita industria nulli nisi Moro displicere possit. In aliquibus etiamsi hallucinari, ac lubrico pede gradum figere cui videar, id non meæ negligentiæ, sed temporis breuitati, ac Correctoris incuriæ adscriptum esse volo. Spatio enim semestris (vix ad euoluendum, nedum legendum tam grande opus, sufficientis) integrum, quod vides, ædificium, à me exstructum, suisq; parietibus ac muris munitum est. Tuum est, Vir Clarissime, hanc meam compellationem eo animo, quo à me proficiscitur, (qui non nisi bonus esse potest) accipere, & meos labores, quantumuis Maleuoli frendeant, diductisq; labiorum gurgustiis rumpantur vt ilia Codri, paterno vultu respicere, ac me in minimo clientum tuorum numero numerare. Quod te facturum, certo certius est. Deus ter Opt. Maximus tuos sospitet lares, focoq; tuo sua diuina protectione paternè prouideat. Vale & salue, Carum ac Diuinum caput, a tui Cultore maximo*

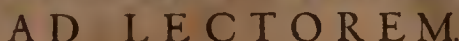
ZACHARIA PALTHENIO V. I. & PH. Doctore, hæc exarante, Sole primum gradum æquilibrii vernalis Anno 1608. permeante.

PETRVS

PETRUS A SOSA, IN VALLESOLETANA ACADEMIA MEDICINÆ DOCT. ET PROFESSOR PUBLICUS, INSIGNI VIRO LUDOVICO MERCATO, EIUSdem Academiæ primario Professori S. & bene agere.

CELEBRE tuum Opus, de Fœminarum morbis (Doctor egregie) tanta me affecit admiratione & voluptate, quanta soletis affici, cui optima sors ex tempore contigerit. Gratulor tibi & seculo de noua fœtura. Gratulor mihi, quòd tuarum lucubrationum me feceris participem: talium præsertim, in quibus & inuentionis subtilitas, & multiplex variarum rerum cognitio facile apparet. Quorum alterum ingenij, alterum diligentię laudem habet. De fœmineo sexu ita bene meretur hic liber, vt non leue sit absoluere, vtrum alteri plus debeat, seculum sexui, vt à quo talem te virum acceperit: an fœminæ tibi, quòd eis omnium hominum maxime prospexeris. Earum enim misertus, quarum totum ferè de proprijs curandis morbis negotium, à plerisque Medicorum, obstetricibus, & superstitiosis vetulis, iamiam tanquam quid à Medici munere alienum relinquebatur, vetustissimam illam Hippocratis de hac re doctrinam, per tot tempora in hominum ignorantia sepultam, miro tuo ingenio veluti ab Orco reuocans, Medicorum posteritati sic aperuisti, vt non deinceps Hippocratis obscuritatem excusare possint, quo minus afflictis fœminis, quæ miserè mille morborum generibus torquentur, opem ferant. Quid namque hac in parte desiderari potest, quod ab hisce tuis libris, tanquam ab vberrimis fontibus, hauriri possit? in quibus ea rerum maiestas, is splendor est eloquentiæ, vt certatim in illis palmam sibi vendicare verba atque sententiæ videantur. Felix qui velis optima, eadem possis: felices & nos, quibus non solùm legere, quæ scripsisti, sed etiam te amare, te videre, te alloqui datum est. Cui vni omnes Medicæ factionis literatos tantum debere existimo, quantum vix debent antiquitati. Futurum quidem spero, vt te viuente Medicinæ studia ad pristinam castitatem, sed magis ditata opibus, reuocentur. Sed doleo interim, quòd certò scio, hos tuos labores & magnæ inuidiæ fore obnoxios, & multum sermonis subituros. Et vtinam scriptores inuidos & tui operis censores haberes: quorum etsi mos sit sic suas tueri partes, vt alienas oppugnent, liceret tamen tibi scriptoribus scribendo satisfacere. Attamen non deerunt, qui præter id, quod scribere nequeant, laudis occasionem de alienorum laborum reprehensione petant. Sed nil quemque metuas, vbi tu tibi studeas. Nunquam enim malé de Mercato sentiet, qui placere Musis volet. Quapropter bono animo perge, & absolutum iam opus non solùm breuiter excudendum cura, verùm de morborum omnium curatione praxim, & libros de Pulsibus, de Febribus, de Morbo Gallico, quemadmodum & doctissima commentaria in primam fen. primam canonis Auic. quæ a te iampridem conscripta esse scio, in communem omnium vtilitatem legenda exhibe. Sic enim tuus de Auxiliorum artis Medicæ indicatione liber (vt vtilissimum de Febre maligna opusculum subticeam) doctissimorum animos, ad omnia tua opera bene suscipienda, disposuit, vt ingrati hominis officium facias, si ex eis aliquod supprimas, quod liberé non communices. Nec te ab hoc arceat maleuolorum turba, cùm admirari te possint omnes, imitari tam pauci, quam nemo reprehendere. Et qui deinceps sequentur dies (vt Pindarus inquit) tuæ egregiæ doctrinæ testes erunt sapientissimi. Vale, & me, vt soles, ama. Ex hac tua domo 5. Calend. Nouembr. Anno Salutis nostræ 1578.

AD LECTOREM.

SÆPE mecum ipse cogitaui, candide Lector, ac veluti à longè prospexi, Medicam artem non mediocrem interitum minari: quinimo, si quis diligenti animo id intueatur, instantem iam ruinam certo pollicere. Nam quis præsagium futuri mali non persentisset, si quæ arti, & iis, qui ei operam præstant, quotidie accidunt, cordatim pensitet, & diligenter examinet, cùm maiorem artis Professorum partem, quæstui deditam magis esse, quàm bonarum literarum cultui & ornamento, euidenter constet. Ita, vt non paucos reperias, qui practicis quibusdam libellis aut chymicis fictionibus contenti, quod perfectum est, & pulchrum, ac summoperè in arte necessarium, tanquam inutile ac vanum iudicent, & viros strenuos ac studiosos vel contemnant, vel odio habeant, aut inutilem & inanem eorum vitam in studiis deditam existiment: iudicantq; hoc hominum genus in aliis etiam vanum, quod nec ipsi habent, nec consequi amant. Quamobrem mirum non est, mulierculas aut tonsoribus cuiusuis aliquando concreditam esse laborantium salutem, quam iis, qui se hoc viuendi genere Medicos vendicant: dignum quidem imperitis, seditiosis, vel iis, qui tantum quæstui indulgent, supplicium. Quippe hoc vltimum vitium non minus in re Medica affert periculi, quam imperitum quemuis afferre comperimus. Nam lucro magis, quàm communi vel priuato bono intenti, hallucinari quidem vel peritissimos cogit. Generosum enim virum, & artis huius dignum ne olfacere quidem pecuniam fas est: illud quidem gratis laborantis munus existit, non Medici, cui satis est morbum superasse. Quid enim illi pretiosius fore aut vtilius existimas? vel profectò: nam reliqua veluti accidentia considerasse sat est. Quæ sanè omnia cùm considero, me quidem totum libentissimo animo laboribus, vigiliis, ac literarum studiis dedo, vt & mihi, & aliis prodesse aliquando possim, ac docere, quanti momenti magis sit in probo viro suis sua artis, quàm quæstus intuitu. Illud procul dubio pretiosum est, & vtile quidem, ac gloria & honoris plenum: hoc vero dedecoris & contemptus sibi & arti. Quamobrem hanc rationem insequens, & grauissimorum virorum vestigia, qui huic etiam operi plurimum insudarunt (vt desit otiosis communis excusatio, qua non raro sua ignorantia & pigritia culpam regerunt in pleraq; eorum, quæ arti proficua & necessaria sunt: inter vel obscura, vel defecta, ac mutila, aut perperam distributa, dissectaq; adhuc in arte existant) ego etiam ob id communissimam illam rationalem methodum per singula auxilia & indicationes distributam, non sine magnis laboribus & vigiliis cribere studui. Nec vero & pulsuum artem, quam tantum maior Medicorum pars exhorrescit, vt inutilem arbitretur, pauca solum ex ea colligens, cætera vero ob difficultatem desirens. Pari etiam ratione febrium omnium naturam, caussas, dignotiones, & veram ac vberrimam curandi rationem typo mandauimus: sicut febris malignæ non contemnenda præcepta & curationem. Quo sanè omnia considerans ac diu insequens artis arcana, iam peremum procul dubio habui, alteram nostræ artis partem, quam fœminis propriam & peculiarem esse existimaui mutilam esse, & defectam, ac incultam, ita vt miserè fœminas ipsas mille morbis premi conspiciamus, nullo, vel inutili aut alieno præstito auxilio, quod veluti viri curentur, nulla facta, vel leui distinctione earum affectionum, quæ illis sub ratione sexus succrescunt: præsertim cum Hipp. tantum huic parti insudasse constet. Quem sa[...] laborem vel præ vetustate, aut posterorum incuria, vel nostra negligentia, veluti mutilum iudicamus. Quo factum esse censeo, vt fœmineum genus valetudinarium plerunq; existat, vt nec sibi, nec viris prodesse possit. (Cuius rei rationem reddens Hippocr. lib de morb. mul. hæc refert verba, de hydrope loquens: Periculosa veró sunt, velut dictum est, & plerunque acuta, & magna, & intellectu difficilia, eo quod mulieres participant morbis, & aliquando neque ipsæ sciunt, quod ægrotant, priusquam morbos experiantur a mensibus, & seniores factæ fuerint. *Tunc autem & necessitas, & tempus ipsas morborum caussas docent, & quandoq; non cognoscentibus, ex quo morbo ægrotent, morbi incurabiles fiunt, antequam doceatur rectè Medicus ab ægrotante. Verentur enim narrare, etiamsi sciant, & præ imperitia & ignorantia turpe sibi id esse putant. Sed & Medici simul peccant, non exactè caussam morbi percontantes, sed velut viriles morbos sanantes: & multas noui iam ab huiusmodi affectionibus correptas. Quare statim caussam exactè interrogare oportet: multum enim differt muliebrium morborum ac virilium curatio. Quæ sanè Hippocratis sententia me compulit, in viridi senectute mea, huic artis parti nonnihil etiam insudare, & Hipp. præclara præcepta lucidiora reddere, distinctiusq; ea secernere, & cuiq; affectioni, quod ex eis proprium existit, vt par est, dicare. Quæ procul dubio necessitas me plurimum coegit, vt susciperem eius rei scriptionem, quam non solùm meum, verùm & multorum ingenium superare existimo. Cæterum, vt posteris principium ad perfectionē huius partis subsit, satius esse indicaui, aliquid in hac re vtile scribere, licet nominis audaciæ subeam, quam fugiens huiusmodi calumniam, quæ multis profutura spero, celare. Quæ in re Fœminarum affectiones in Quatuor Partes diuidens, Quatuor subinde Libros construxi: quorum PRIMVS fœminei sexus morbos in genere recenset: SECVNDVS eos omnes, qui virginibus & viduis peculiares sunt: TERTIVS verò, quos sterilibus & prægnantibus accidere comperimus: QVARTVS deniq. & vltimus, eos nimirum, quos iis, quæ pepererunt, aut nutrices sunt, accidere scimus. Ob quam sanè tractationem hoc Opus GYNÆCIAS iure optimo, vt antiqui asseuerant, appellauimus: quippe gynæcias, fœmina-narum affectiones nuncuparunt, sumpta nimirum ratione ab antiquissima vocabuli significatione; nam gynæconites siue gynæcium locus aedium secretior, in quo solæ mulieres habitabant, dictum erat. Vnde Panthedas Spartanus, cùm in Asia obiret legationem, ostentantibus quibusdam murum valde munitum, lotum, ac sublimem, fertur dixisse.* Per Deos, ô hospites, pulchra gynæconites, *id est, domus mulierum. Apud Iurisperitos etiam Gynæcium capitur pro secretiore loco, in quo opera textoria, & ista muliebria conficiuntur, & gynæciarij pro iis, qui ea muliebria opera conficiunt. Sed & gynæconitidis mentionem quoq; fecit Procop* in bello Vandalico, lib. 5. *vbi satis declarat locum esse secretiorem fœminis solum dicatum. Sic & Vitruuium idem sentire videtur. Ex quo sanè, iuxta optimam rationem, viri docti non pauci, librum eum, qui fœminarum continet affectiones, gynæcias appellarunt. Quem si ex toto euolueris, æquo, animo legeris, quantum vtilitatis ex eis extraxeris, tu ipse videris. Vale, & lege, & magno hoc labore bonis auibus fruere.*

ELEN-

ELENCHVS CAPITVM LIBRORVM de Mulierum Affectionibus.

LIBER I.

LIBER II.

LIBER III.

LIBER IV.

LIBER

LIBER PRIMVS, DE COMMVNIBVS MVLIERVM AFFECTIONIBVS.

CAPVT I.

De Sexus differentia.

451 **A** *Fœminæ in omni genere necessariæ ad eius perfectionem.*

OEMINAS in omnibus natura constantibus reperiri, mille modis testatũ esse, apud omnes Philosophos haud difficulter quiuis reperiet. Nam cùm per generationem, & nouam rerum propagationem continuo successu species conseruationem nanciscantur: ex necessitate naturæ prodit, fœminas esse in omni genere necessarias ad ipsius naturæ perfectionem. *Generatio quid.* Generationem etenim esse actionem in substantia, à substantia, & ad substantiam, asseruit Empedocles, & inficiabitur nemo. Quamobrem habere & efficientem, & effectionem, & effectum, & ex quo fit, & in quo fit, necessum sane erat. Atqui cùm ea omnia idem & vnum præstare non possit, ob id decuit naturæ perfectioni & maiestati omnia hæc & diuersa, & præsto cuiuis generationi esse. Actionem enim & passionem in omnibus reb⁹ à seipsis vna ratione, & propter eundem **B** finem inesse, erat impossibile. licet in aliquo rerum genere id reperiri ex necessitate naturæ oportebat. Quamobrem conuenientissimum fuit in iis, quæ generationi erant profutura, aliquid esse, quod in se conciperet, aut generaret: aliquid verò, quod in alio. *Sexus differentia oritur ex potentia agendi & patiendi.* Quod sane ex rerum omnium natura educta ratione facile probari potest, ex cuiusuis nimirum aptitudine ad agendum aut patiendum. Nam sunt inter ea, quę natura constant, plurima, quæ virtutem tantùm passiuam habent, & omnino fœmineam naturam referunt. Ad quorum generationem cœlum virile robur tantummodo præstat. Huius conditionis sunt animalia, & plantæ, quæ citra semen generantur ex apta materia, virtute cœlestium corporum concurrente. His etiam accedunt alia, quæ in se virtutem habent actiuam & passiuam, natura sua id exposcente: nihil enim aliud perfectios plantæ habent, quàm generationem: & ob id hoc naturæ **C** beneficio fruuntur plantæ, quæ semen habent, ne in officio deficerent. *Plantæ habent tam actiuam, quã passiuam generandi potentiam.* Quamobrem conuenienter omni tempore, comites habẽt virtutem actiuam & passiuam generandi, vt etiam omni tempore generarent: siquidem id solùm erat illis vitæ munus, & ea perfectio. Item sunt prædictis pleraque perfectiora habentia quidem virtutem actiuam aut passiuam secundum sexum, mas quidem actiuam, fœmina verò passiuam. Itaq; ex patiendi aut agendi potentia euidenter constat, necessum esse, sexus differentiam constituere. *Sexus differentia vnde.* Verùm quia est aliquod vitæ opus nobilius in animalibus (*quibus proprior est huius sexus distinctio*) quàm generatio, cui vita principaliter dirigitur: ideo non omni tempore sexum masculinum fœmineo decebat coniungi, vt plantis, sed solùm tempore coitus, quo vnum ex mare & fœmina fieret (*sicut in planta omni tempore fit*) eo quod oportuit ea disiuncta esse ad altiora intellectus ministeria. Verùm quã**D**do generationem fieri opus est, commisceantur, *Generationis animalium principia mas & fœmina.* coeantque, necessarium exsistit, vt ex ambobus seiunctis ac copulatis vnum tandem animal fiat. Nam generationis animalium principia marem ac fœminam esse (*illum, vt motus & generationis originem, hanc verò, vt materiam præstet*) ex Arist. *lib. 1. de generat anim. cap. 2. & lib. 2. cap. 1.* multis rationibus probatum superest: quoniam, quod generatur, interim, dum fit, caussa generante eget proxima, vt effectum attingat, sicetenim semen viri necessum erat aliqua parte recipi, vbi uteri incumberet, ad quod tanquam commodissimum locum fabrefecit natura vterum. *Fœcunditatis caussa in sexus distinctione.* Fuit proculdubio apud omnes, tum Philosophos, tum Astronomos, & sapientissimos alios viros, tam euidens & probata distinctionis sexus ratio, vt nulli dubium esset, potissimam fœcunditatis rerum omnium caussam in sexus distinctione sitam esse. Licet Aristot. *lib 1. de gen. anim. c. 20. & vltimo*, non semel scribat, *marem ac fœminam non separari in herbis, plantis, arboribus, & virgultis*: quod idem adstruit *lib. 4. de hist. ani. cap. 11.* Alii tamen naturæ rerum scriptores, hisce **E** plãtis, aut aliis rebus, quibus maior vis est, masculi *Sexus verũ in herbis.* nomen ac titulum assignant: quibus vero minor, fœminæ, *vt patet ex Diosc. lib 4. cap. 5 & Theoph. lib. 3. de hist plant. cap. 10. & Plin. lib. 22. cap. 21. & Galen. lib. 6 de simplic.* Sed specialius idem Plinius *lib. 13. cap. 4. Arboribus*, inquit, *imo magis omnibus, quæ terra gignit, herbisq; etiam, vtrumq; sexum esse, diligentissimi naturæ indagatores tradunt.* Quod & ipse innuit *lib. 16. cap. 33.* dicens, *hederæ esse duo genera, scilicet, marem & fœminam, vt reliquarum herbarum* Quod etiam ex Beato Basilio & Ambrosio *lib. Hexameron, homil. 5.* eundem constare arbitror. Sicut ex Theophrast. *lib. 1. cap. vltim & lib 3 cap. 9.* Sic Ægyptii & sapientes Astronomi vetustam quandam superstitionem de sexu signorum zodiaci apertè profitentur. *Sexus in signis zodiaci.* Nec dubium quidem est apud prædictos viros, cum quadraginta octo imaginum cœlestium, aliæ præ se ferant nomen & vestigium fœminæ;

F aliæ verò, maris: iuxta congressus eorum fœcun-
dam aut sterilem fieri rerum omnium, quæ cœli
imperio gubernantur, naturam & sortem. Nam si
masculus masculo, aut fœmina fœminco sexui
452 A adhæreat, aut forte eundem intueatur: rerū pro-
ductiones cessare, & congressus fieri steriles, illis
esse compertum reor. Verùm si opposito ordine
mas fœminæ, aut fœmina maris congressum con-
sequatur: fœcunda plenaq; esse eo tempore, ex
influxu exorta omnia. Neq; dissimili ratione viri
Philosophi, omnium rerum prima principia & e-
lementa in mixtorum confectione, vicem quoq;
maris & fœminæ gerere, tanquam firmissimum
existimarunt: mixtionis omnis ignem credentes
parentem esse & auctorem; terram verò matrem.
Sic Plato *in Timæo*, mundū ex his duobus elemen-
tis, veluti ex parentibus constare, euidenter affir-
mat. Est proculdubio ignis omnium actionum
auctor ac *vir*: terra verò veluti susceptrix & rece-
ptaculum, matri iure optimo assimilata, & eo no-
mine ex Philosophorum omnium decreto gau-
dens. Verùm, quia leuissimum corpus grauissimo
non solùm non cohærere sua sponte potest, sed
proprio genio dissidere semper & distare cona-
B tur: hinc proculdubio periclitari rerum omnium
principia necessum erat, ni esset aliquod vincu-
lum, quo mundi parētes cohærere, & ad inuicem
misceri possent, vt fœcundi ex coniugio facti, rerū
propagationes magis perficerent. Cur sanè operæ
prouidit natura duo alia elementa adiungere,
quorum interuentu, & mundus esset solidus, vt
Plato ait, & vterque parens congressu alterius ge-
nerationi acquiesceret: vt ambob. sic innexis, fœ-
cūdum coniugium fieret. Itaq; quemadmodum
vniuersa hæc elementorum sphæra, quæ ex qua-
tuor elementis constituitur, se habet veluti quædā
materiei massa & moles, quam corpus cœleste ef-
fingit & format: ita cætera elementa, si igni com-
parentur, habent se tanquam materia, ignis verò
velut forma eorum est, & figulus, qui tanquam vir
attemperatis omnium viribus, vberrimā prolem
ex terra matre, fœcunda ex adhæsu viri facta, pro-
ducat. Quod ex necessitate naturæ quoq; proba-
uerat Hipp. *lib. de Diæt.* dicens: *Quicquid igitur in*
aliud corpus ingreditur, non augescit; quicquid verò in
C *fœminam, augescit, si ea, quæ ipsi congrua sunt, contin-*
gant. Et paulò inferiùs subdit rationem & mo-
dum generationis masculi & fœminæ, referens
vniuersam huius rei rationem ad calorem & fri-
giditatem: nam *eodem lib. paulo superiùs* inquit: *Ex*
omnibus autem masculi calidiores sunt & sicciores, fœmi-
næ verò humidiores ac frigidiores: propterea quod ab initio
vtriq; in talibus geniti sunt, & à talibus augescunt. Præ-
terea adeo creuit sexus diuersitatis indigentia, vt
etiam in mixtis adhuc anima carentibus fœcun-
dissima natura quodammodo vestigium fœmi-
næ delineauerit. Quis vsquam capere potest, la-
pides esse quosdam, qui fœminarum more con-
cepti in alueis quibusdam, quibus intus latent,
progignunt: iiq; crescentes ex humiditate qua-
dam in alueis contenta, abrupto lapide in lucem
prodeunt? Fertur quidem, tales fuisse repertos,
in quorum finibus lapillos quosdam inesse, alios
D concretos, alios glutinoso luto persimiles, alios
verò crassitiei aquæ naturam referentes. Quid
quæso poterit esse aliud, quàm inter lapides et-
iam quosdam esse fœcundus & fœminis persimi-

Sexus in mixtorum confectione ac elementis.

Sexus in mixtis anima carentibus, velut lapidibus.

les, quod in se generent, alios verò steriles? Pari
quoque ratione Chymicæ artis Professores pu-
blicè fatentur, metalla etiam parentes habere a-
lios, præter terram & Solis virtutem. Existimant
quidem, argentum viuum, *Mercurium* ab ipsis ap-
pellatum, auri & argenti esse progenitorem, non
secùs ac illa, quæ ipsi chymica arte imaginantur
fieri posse: verùm natiua forte in terra ipsa ex cer-
ta quadam massa, quæ matrem & fœcunditatem
æmulatur. Et ea certitudine id compertum esse
existimant, quod fractuantes ex certis quibusdam
simplicibus materiæ seu matri illi quid persimile,
existimant Mercurio permixto metalla illa in au-
rum posse degenerare. Ii verò viri, qui de re rusti-
ca, & plantis accuratè disputarunt, non minori
conatu, multis rationibus probarunt, plantas
tanto esse fœcundiores, quanto aut vtriusque se-
xus sunt participes, aut (*si altero tantum gaudent*) E
dum disiunctas esse contingit, & per se steriles,
virilibus plantis adhærent, vt mutua fœcunditate
lætentur, & fructus pariant. Sic Theophrastus
lib. 3. de histor. plantarum, cap. 12. disiunctim plan-
tarum sexus annumerat, recensens, ex plantis
quasdam esse masculas, quasdam fœminas. Item
lib. 1. de caussis plantarum, cap. 9. quærit, *cur fœminæ*
magis quàm masculi augeantur? Pari quoque ratio-
ne *cap. 28. eiusdem lib.* refert, *in arborum genere fœminas*
longè fructuosiores esse, quanquam minus calida quàm
mascula fiat: & masculas crassas hirsutas, densiores, &
tortuosiores esse: sicut fœminas proceras, molliores, fructu-
diores, & enodes. Apud alios quoque viros passim
quiuis reperiet ex plantis quasdam fuisse *fœminas*
appellatas, alias *masculas*, illasque esse fœcundio-
res quæ propius masculis implantantur, sterilesq;
que fieri, si longis interuallis dissitæ sint. Verùm
quod in aliis plantis vterque sexus cohæreat, ex
ratione superius à me adducta patere satis arbi-
tror: siquidem constat, necessum esse, aliquid ob-
tinere, quod vtrique sexui correspondeat, si fœ-
cundæ, & sui similes generatrices erant futuræ.
Animalia vero longè præstantiori & euidentiori
ratione constat sexibus esse disiuncta, quemad-
F modum passim in omnibus conspicitur. Ex ta-
men diuisit Aristoteles *lib. 4. de histor. animal. cap. 11.*
& lib. 1. de generat. animal. cap. 1. in tria potissima ge-
nera: quorum vnum continet animalia, quæ se-
xus dissidio distinguuntur, in quibus mas & fœ-
mina seorsum existunt: alterum vero ea comple-
ctitur, quæ nullo sexu participant, qualia sunt,
quæ vitam stabilem degunt, aut omnino testa in-
teguntur, & saxis ac lapidibus fixæ hærent. In-
quit enim Arist. *lib. 1. de gener. anim. cap. 1. Quæ autem*
non gressilia sunt, vt testatum animal genus, & quæ
saxis adhærentia viuunt, quoniam natura similis plantis
constant, sunt vt in illis, sic in iis mas deest & fœmina, sed
similitudine proportioneq; nomen sexus accipiunt. Quo
etiam modo plantas quasdam vtroque sexu con-
stare, est intelligendum: *vt optimè hoc loco Aristot.*
aduertit: aut potestate, *vt lib. 1. de plantis.* Sed ex ani-
malibus huius sortis esse credidit Aristot. *lib. 4. de*
histor. animal. cap. 11. anguillam, & piscium plures,
quos ipse *loco citato* apertè refert. Vltimum autem
genus vtroque sexu gaudere, asseuerat *lib. 1. de gen.*
G *anim. cap. 1. Exsanguium verò, inquit, quædam marem*
& fœminam habent, vt sobolem eiusdem generis procreent:
præterquam quod hermaphroditos non paucos
fuisse repertos, constanti doctissimorum viro-
rum

Sexus in metallis.

Sexus in plantis.

Plātas quasdam esse masculas, quasdam fœminas.

Animalia triplici genere ratione sexus diuisit Arist.

Sexus masculinus deest in aliquibus animalibus, quæ gressilia nō sunt.

rum consensu reperimus. Quibus omnibus proculdubio constat, quanti vsus naturæ fuerit, in maiori omnium rerum parte, marem & fœminam distinxisse.

A 433 *Fœmineum sexũ cum virili ad generationem necessario debere commisceri, probatur.*

Fœmineum sexum viris societate stare coniunctum, non vnione, abundè censeo superius esse probatum. Nunc verò superest probare, commisceri adinuicem necessarium esse. Quod sanè eleganti quadam ratione probat B. Thom. *p.1. q.92. art.1.* quo loco inquit: *Necessarium fuit fœminam fieri, sicq; in adiutorium viri: nam fœmina ad generationem adiuuat.* Quod videtur probare contra asserentes, fœminam fuisse necessariam ad alia opera simul cum viro perficienda. Verùm fœminam solùm operi generationis fuisse deditam viro, ex eo probat, *quia vir solus non sufficiebat ad generationis opus perficiendum:* & consequenter *cùm sit generationi aptus, eget adiutorio. Talis quidem erat fœmina,* ergo *necessaria.* Ex quibus, generationis operi necessariam fuisse fœminã, probat. Nam *quæ natura constãt animalia, ex semine genitali & sanguine mẽstruo constare est necessum: hoc autem a mare fœminaq; suppeditari oportebat, in quibus hæc principia erant necessaria, quemadmodum in animalibus, ac præsertim in hominibus, in quibus ex alterutro solùm omnem ad generationem aptam poten-*

B *tiam emanare, erat impossibile.* Quamobrem *necessum fuit, non solùm potentia differre, sed & partibus corporis, quibus proculdubio mas & fœmina dissident: alias quippe partes mas forma & situ discretas ad generandum, alias fœmina obtinet.* Ob id profectò cùm & facultate & munere quodam atq; officio mas & fœmina dissideant, & ad omnem quidem officij functionem & materia & effectiuo principio & ministerio opus sit: hac sanè ratione necesse est, in procreationis munere marem ac fœminam conuenire, vt alter materiam, instrumenta, & efficaciam simul ad generationis munus idonea, alter affectiuum principium subministret. Ideoque ad procreationem partes aliquas esse idoneas, easq; inter se diuersas, quibus mas à fœmina differat, opus est. Nam licet (*vt rectè Arist. aduertit lib. 1. de gener. animal. cap. 2.*) de toto animali mas & fœmina dicatur: non tamen quauis sui parte potentiaq; idem mas aut fœmina est, sed certa quadam virtute ac parte. Ob idq; separata atq; discreta, cùm generandi munus explere nequeant, coniungi ea oportet. Maris itaque ac fœminæ coniunctione ad procreationem necessariò est opus. Quapropter constat (*vt Aristot. refert lib. 8. de hist. anim. cap. 18.*) optimè dixisse Empedoclem, nimirum maris ac fœminæ quasi symbolum esse, totum verò à neu-

Maris & fœminæ coniunctio ad procreationem necessaria.

C tro perfici, nec ea vtroq; eadem secedere: ob id alterum alterius coitum ac copulam desiderare, quod materiam fœmina, mas principium motus præbeat. Sed coniugij huius efficacissimam omnium rationem affert Arist. *lib. 2 de gener. animal. cap. 4.* nimirum, *quod animal sensu à planta differat, neq; fieri posse, vt vel facies, vel manus, vel alia quæpiam pars sit, nisi anima sensualis insit, aut actu, aut potentia, & aut aliquatenus, aut simpliciter,* & subdit: *Erit enim vt mortuus, aut pars mortui,* cumq; mas semen genitale proiiciat potentia animatum, vt Gal. affirmat *lib. de semine,* sensualisq; animæ pars sit efficiens (*vt ex Arist. verbis constare arbitror*) fieri sanè non potest, vt ex seipsa fœmina animal generet, sed virum, cum quo congrediatur, desideret: cuius sanè societatem auidè concupiscat. Atqui cum adhæsu, coituq; generatio procedat (*quod sine maris & fœminæ coniunctione perfici nullo pacto potest*) necesse proculdubio est, ab vtroq; materiam quandam emitti, in qua illorum vis & potestas contenta tertium quidpiam generet. Attulimus quidem caussas omnes, cur ad procreandum mare & fœmina sit opus, neq; alterum sine altero generandi munus explere posse: quod mas, etsi gignendi habeat efficaciam, locum tamen, in quo conceptus formari effingiq; possit, minimè habet: fœmina verò, etsi idonea ad conceptum continendum & formandum loca habeat, principio tamen destituitur: quo fit, vt neuter sine altero perfectum edere fœtum possit. Quibus tam euidenter constat, necessariam fuisse sexus in omnibus rebus, ac præsertim in animalibus, & potiori adhuc ratione in hominibus, distinctionem, ob adductas à me rationes, & plures alias, quas breuitatis studio prætermitto.

D *Generatio ex adhæsu coituque.*

CAPVT VI.

De Affectionibus vtriq; sexui communibus, & cuiq; proprijs.

E *Nati quib. rationibus parentibus similes fiant.*

IN omni quidem generatione cùm generans sibi simile generare ea intentione nitatur: fit multis rationibus, natos parentibus esse similes, id enim est, quod generans intendit. Quod profectò illis accidere constat vno ex tribus modis: in *Forma* nimirum, aut in *Specie*, aut in *Sexu*. Atqui licet generans id omne proculdubio nitatur, non tamen semper consequitur, quia plerunque in aliquo, aut pluribus ex necessarijs vel deficit, vel nequit, quod intendit. Quæ si exactè perpenderimus, constabit euidenter, quid in sanitate ac morbis commune habeat fœmina cum viro, quid verò vnusquisque proprium ac peculiare, siue in ijs, quæ secundùm naturam sunt, siue in ijs, quæ præter naturam accidunt, obtineat. Sic specie simile genitum efficitur, *vt ex Arist. constat, & ex Galen. lib. 2. de semine,* ex matre seu ex materia: nam quod producitur, leonem esse, equum aut hominem, ex materia fieri fatentur seu ex matre. Quod intelligendum esse censeo (*vt inferius latius monstrabo*) quemadmodum refert B. Thom. *Summa contra gentes, cap. 95.* inquit enim: *Ratio igitur determinata speciei consistit in hoc, quod natura communis in determinato gradu entis collocatur. Et quia in rebus ex materia & forma compositis, forma est quasi terminus, id autem, quod terminatur per eam, est materia vel materiale: oportet quod ratio generis sumatur ex materiali, differentia vero specifica, ex formali: & ideo ex differentia & genere fit vnum, sicut ex materia & forma. Et sicut vna & eadem est natura, quæ ex materia & forma constituitur; ita differentia non addit extraneam quandam naturam super genus, sed est quædam determinatio ipsius naturæ generis.* Vnde patet, quod accidit generi & differentiæ, vt determinatio quædam, quam differentia importat, ex alio principio caussetur, quàm natura generis: ex eo, quod natura, quam signat diffinitio, est composita ex materia & forma, sicut ex terminante & termino. Qua igitur ratione constat, genitum esse matri ratione materiæ simile; quod Aristoteles & Galenus in specie intelligunt: siquidem species in forma contineri, & ab ipsa terminari, dictum est. Hac tamen seruata differentiæ ratione, quod in hominibus terminatio illa, quæ infertur in materiam à geni-

Simile specie genitum qualiter fiat.

F

G

toribus, non designat neque significat formam, quæ ex materia educitur, vt in brutis, sed solum dicit dispositionem & organizationem formæ rationali extrinsecus aduenienti aptam. Sic fœmina eam materiam præstat, & cum quadam agente facultate, ex qua virtute vtriusque seminis fœtus formari seu delineari, omnibus esse compertum reor. Nam cum virtus formatrix seminis fœminei sit per signatam materiam contracta, ab

454 A illa recipit, vt producat speciem similem, respondentem tamen certis diffinitisque affectibus & proprietatibus eius indiuidui, vnde decisa est. Cùm enim sit vis corporea informatrix residua in parentis membris, & sui similitudinem testibus indocat: necessario inducet similitudinem non solùm ad susceptionem actus & formæ, in qua species consistit, sed & materiæ, & qualitatum corporalium, in quibus similitudo hæc intelligitur. Similitudo verò, quæ in figura reperitur in genitis, ex vtroq; simul semine agente & mouente ad inuicem alterum, proficiscitur. Vnde fit, vt diuersa facta motione superantis naturam & formā sequatur in totum, aut in partem, iuxta victoriæ seminis rationem. Qui verò desiderat de similitudine copiosiora audire, legat caput *de monstroso conceptu, lib. huius operis* 3. Tertia verò similitudo, & quam huius cap. instituto conducere existimo, fit

Similitudo genitis in figura vnde proficiscatur.

Similitudo sexus vnde.

B in sexu: cuius latè meminimus *lib. 3. cap. de conceptu, §. de masculorum generatione*: quæ proculdubio temperiem totius coniuncti seminis sequitur. Ob id igitur, dum totum coniunctum ad calidum inclinauerit, masculum fieri, vnanimi omnium Medicorum consensu constare arbitror: sin minus, fœminam: qualiter autem hoc dogma sit intelligendum, *cap. de masculorum conceptu* scriptum reperies. Nam in ore est omnibus Philosophis, fœminam esse masculo frigidiorem, ideoque in sinistro vteri sinu, *vt ex Hippocr. lib. 4. aphorism 48. & 6. popul. part. 2. 44. constat*, genitam, sicut marem in dextro: item, eam genitalia intus reclusa habere, marem verò extra prominentia. Esse verò viros fœminis calidiores, multis rationibus & locis apud Galen. & Hipp. probatum inuenies: quippe referunt, id ita factum esse ob fœminæ imperfectionem, quam ex frigiditate coniiciunt. Nam certum est, calorem esse omnium actionum potissimum instrumentum, quo fœminæ carentes, imperfectiores actiones perficiunt. Referunt etiam huiusmodi imperfectionem ad officium:

Fœminas oportere viris esse frigidiores, quibus rationibus afferant Philosophi.

C quippe nullo prorsus modo generationi apta fieret fœmina, nisi plurimo sanguine abundaret, qui vberem suppeditet generationi materiam: is quidem copiosior fit, vbi tantum caloris subsit, quātum plurimo sanguini gignendo sufficiat: quod sanè fit, dum fœminam viro frigidiorem esse contigerit: nam aliter licet plus gignant, æqualem tamen copiam dissipabunt. Atque has esse imperfectionis fœminarum rationes, feré omnes Philosophi existimant. Quas porro etsi veras esse censeam, non ob id existimo fœminam esse viro imperfectiorem. Sed antequam huius difficultatis enodationem dirimam, differendum est, quanam ratione dictum sit ab Hipp. *lib. 1. de morb. mul.* fœminam calidiorem habere sanguinem, & ob eam caussam dici, esse viro calidiorem. Nam arbitrari, hanc sententiam (*vt multi censent, & nos etiam aliquando existimauimus*) esse falsam, & sui fuisse Hipp. oblitum, alienum arbitror ab Hippocratis dignitate. Et ob id eenseo calidiorem gignere sanguinem, quàm viros, & cum hoc viris non superesse calidiores, nec id Hipp. voluisse, vt constat ex eius verbis, si quis ea diligenter pensiter. Quippe Hipp. pocr. fœminas esse viris calidiores statuit, quod plurimo sanguine abundent, & hac ratione calore exsuperare: cæterùm calorem illum sanguini ex accidenti succrescere, quia coaceruatur plurimis diebus, & interim incalescit, nō quidem natura calidior, quàm in viris generatur. Verùm dicet aliquis, *ad minus videretur verum ex copioso illo sanguine, saltem fœminas esse viris calidiores*, quia sufficientissima probatio est: *Sanguine abundant, ergo sunt calidiores, siquidem vniuersale & commune principium caloris est sanguinis vbertas.* Hanc tamen difficultatem pulchré dirimit Hipp. *loco citato* statuens, *non ob id euasuras calidiores.* Ratio illius est, quia licet plurimo sanguine abundent, molli tamen, laxa & rariori constant carne & structura, adeo vt tantum illis euolet sanguinis & caloris, quantum sat est, vt subsint æqué calidæ ac viri, quibus cum accedat menstrua euacuatio, facile frigidior habitus succrescit, quantumuis sanguine abundent, & is calidior ex mora fiat. Quo sensu intelligendum est Hippocrat. dixisse, viris calidiores & sanguine abundantiores esse: inquit enim Hippocrates: *Quod si copiosior, qui accedit, augeturq; sanguis, exitum habet, nec dolor concitatur, nec a sanguine calor.* Qua sententia euidenter constat, ob decessum vbertatis sanguinis fœminam nec doloribus premi, nec incalescere, nec vir plus iusto incalescit, licet sanguis nō decedat, vt in muliere, quia quod abundat, & dolorem poterat inferre, exercitio conteritur. Manet igitur verum, fœminam viro non esse calidiorem, nec Hippocrat. contrarium voluisse sententia illa, quamuis primo accessu id videatur sentire. Restat nunc probare, non ob id viro esse imperfectiorem. *Nam omnis naturalium rerum perfectio (præter formam, quæ eandem constituit speciem in vtroque sexu) ex fine naturæ intento quærenda proculdubio est.* Atqui cùm ex B. Thomæ sententia superius probatum sit, *fœminam viro esse coniunctam generationis & propagationis speciei gratia*: sequitur proculdubio, *prædictas rationes, fœminam æquè viro esse perfectam potius, quàm contrarium probare.* Nam & frigiditatem, & formationis membrorum diuersitatem, generationis melioris gratia tributam, inficiabitur quidem nemo (*præsertim habito respectu ad finem*), & ob id æqué perfectas esse iudicandas. Itaque si nec forma, nec materia, neque perfectione finis differre, omnibus sit in confesso: constabit igitur, neque perfectione. Nam qua ratione virum si natura frigidiorem effecisset, aut genitalia introuersa, eum monstrosum & imperfectum existimaremus: eadem proculdubio & fœminam, si calidior esset, aut alia figura efformata genitalia haberet. Neque obstet, Aristotelem & Peripateticos dixisse, *animi operationes in viris illustriores esse*, cùm Plato 7. *de lege*, & Platonici omnes existimarint, ad eadem animi studia, & easdem operationes æqué mulieres atq; viros natos esse, quoniam instrumenta, quæ animi operationibus inseruiunt, neq; plura, vel pauciora reperiantur in viris, quàm in mulieribus: differunt tamen mammis & vtero his partibus & instrumentis, quæ à cōceptu, partu & educatione

Fœmina viro non est imperfectior.

Obiectio.

Solutio.

D

Fœmina virum vt vult Hipp. viris calidiores, quia sanguine abundant.

E

Fœmina viro non calidior.

Fœminam viro non esse imperfectiorem.

F

Obiectio I.

Solutio.

capiun-

G capiuntur. Itaque si viro accedit perfectio ex calore, fœminæ quidem ex frigore: atq; si illi quoque oportebat genitalia inesse prominentia, fœminæ quidem intus recondita. Quibus sané rationibus moueor, vt credam, habito respectu ad

Obiect. II.

finem, fœminam esse æquè perfectam viro. Secus autem se res habet in aliis actionibus, in quibus mihi non est dubium, virum esse aptiorem & perfectiorem fœmina. Quod si rursus aliquis arguat fœminæ imperfectionem, eo quod ea iom-

455 A *munium omnium Philosophorum consensu constet, fœminam fieri præter instituntum generantis, esseq; aliquid deficiens*

Solutio.

& occasionatum: huic quidem dicemus verum esse, *fieri præter intentionem agentis particularis, at fieri iuxta intentionem vniuersalis naturæ ad opus generationis ordinatam, & ob id nullam hac ratione subire imperfectionem*. Præterea licet virtus, quæ est in semine, prima intentione feratur ad generationē masculi: tamen si illud ante a defectu materiæ, aut ea quauis alia caussa euenire non possit, fertur secundario ad fœminæ generationem, tanquā ad id, quod primo intentui est propinquum. Ob idq; constat, fœminam generationi perficiendę temperamento & instrumentis esse æquè perfectam.

Maribus & fœminis morbos esse communes, & quales, & quib. rationibus.

Ea anté dictis constare videntur, mares & fœminas conuenire forma, materia, & temperamēto vtriq; sexui communibus: quamobrem necessum erat, vtrisq; quosdam accidere morbos, qui sanè ea specie, ea materia, & ex temperamento illo, quo conueniunt, euidenter communes profi-

B ciscuntur. Nam ex animali potentia communes vir & fœmina sortiuntur affectus tàm in potentiis interioribus, quàm in exterioribus: in illis quidē deliramenta, amentiam, stultitiam, & memoriæ varios defectus perpetiuntur: in his verò & paralyses, & apoplexias, & stupores, & conuulsiones, & in quouis sensuum alia pene innumera accidētia, quæ vtrique sexui esse communia, inficiabitur profectò nemo. Vitia verò materiæ vtrique esse communia ea ipsa rei natura, & iis, quæ accidunt, euidenter constat: nam licet morbi non sint materiæ vitia, sed materiei formæ, cum hoc tamen vitia, quæ partibus suboriuntur ea similarium crassitie, tenuitate, raritate, & densitate substantiæ, nec non ex abundantia aut defectu, vel nimia ipsarum partium mole, aut diminuta, vtriq; sexui esse communia, norunt profectò omnes. Simili quoq; ratione cùm ea huiusmodi simplici materia instrumenta vtriq; sexui communia natura efformauerit: in eisdem communia vitia subesse ne-

C cessam quoq; erat. Sic actiones in vtroq; lædūtur ea vitiata conformatione, magnitudine, numero, coniunctione, & similariū partium vnione. Consimiles etiam vterq; sexus patitur affectus ex cōmuni viuentium temperamēto: nam licet fœminam à viro quodammodu differre temperie dictum sit, cum hoc tamē communi quodam temperamento conuenire, Philosophus omnibus cōpertum est, eo nimirum, quod vtrisque, quatenus viuentes sunt, commune est, & ob id etiam quod omnibus aliis conueniant. Ex quo sanè communi dono communia quoq; vitia prodire compertū & necessum est. Quamobrem vterq; varios temperamenti totius & partis morbos pari ratione videtur consonum. Sic febres omnis generis ambobus esse communes, euidenter constare arbitror, sicut alios innumeros affectus, quos ex naturæ vnitate, & reliquis, in quibus conuenire dictum est, illis accidere comperimus.

D Verùm cùm mares sexu esse à fœminis distinctos dictum superius sit, eo ipso, quo differunt, nō dubito affectus ipsis accidere proprios & peculiares. Sic in mento & pudendo variis morbis vexari solent quibus fœminas carere cernimus. Atqui præter certum Priapismi modum, & alia vitia ea peculiari temperamēto oborta, viro etiam peculiares subsunt effœminationes, et eundi impotentia, sterilitas, & ad virorum munia ineptitudo.

Maribus peculiares & proprii sunt morbi, quemadmodum & fœminis, ob sexus differentiam. & huius rationes.

Præterquam quod adhuc in communibus morbis diuerso ac peculiari modo, ac fœminę ipsæ, afficiuntur. Inquit enim Hipp. *lib. 6 vulga par 7.* loquens de fœminarum morbis: *Nequaquam similiter & viri morbis corripiuntur.* Pari quoq; ratione in libris feré omnibus, *de morbis vulgaribus*, plures reperiuntur morborum constitutiones, in quibus longé diuersa accidentia viris succrescebant, ab iis, quæ fœminis accidisse refert Hipp. Ea quibus constare censeo, viros sua propria & peculiaria pati vitia, non sulùm in iis omnibus, in quibus à fœminis dissidere cognoscimus, sed & in communibus: nam qua ratione sua cuiq; sanitas est, sua etiam viuendi ratio, eadem proculdubio pe-

E culiares morbos obtinere necessum erat: quos sanè breuitati consulens prætermitto, ne videar scribendi institutum transgredi.

Fœminæ multorum morborum participes.

Refert quidem Fabius, fœminas multorum morborum esse participes: quod quidem censeo antea Hipp. dixisse, qui *lib. de morb. mulier.* hæc refert verba, de hydrope loquēs: *Periculosa vero sunt, velut dictum est, & plerunq; acuta & magna, & intellectu difficilia, eo quod mulieres participant morbis, & aliquando neq; ipsæ sciunt, quod ægrotant, priusquam morbos experiantur à mensibus, & seniores factæ fuerint. Tum autem & necessitas & tempus ipsas morborum causas docēt, & quandoq; non cognoscentibus, ex quo morbo ægrotent, morbi incurabiles fiant, antequam doceatur rectè Medicus ab ægrotante, ex quo morbo ægrotet. Verentur enim narrare, etiamsi sciant, & præ imperitia & ignorantia turpe sibi id esse putāt. Sed & Medici simul peccāt, nō exactè causam morbi percontātes, sed velut viriles morbos sanātes. Et multas noui iam ab huiusmodi affectionibus correptas: quare statim causam exactè interrogare oportet: multum*

F *enim differt muliebrium morborum ac virilium curatio.* Ex quo loco euidenter cōstare arbitror, fœminas & variis morbis & diuersis à virorū affectionibus frequenter corripi, & ob id diuersam exposcere medendi rationem. Prodit quidem huius diuersitatis ratio ex diuerso sexu, quo sunt á natura cōstitutæ: à quo sanè omnis peculiaris & proprii morbi conditio principium sortitur. Idq; tribus potissimum rationibus, quibus á viro differre cēsemus. Prima quidem ex ortu ac principiis generationis, cum fœminæ ea virtutis actiuæ debilitate, *vt B. Tho. euidenter docet p. 1. q. 92. ar. 1. ad 1.* ac similiter propter aliquam materię ineptitudinem, vel etiam propter aliquam transmutationem ab extrinseco, nimirum, flantibus australibus ventis, *vt q. 99. ar. 2. ad 2.* Quod etiam ex Aristot. mente *lib. de animalib.* refertur: inquit enim *lib. 4. de gener. anim. c. 6. Sunt enim fœminæ sua natura debiliores, frigidioresque, & sexum fœmineum quasi læsionem naturalem, &*

Fœminarum morbi diuersam medendi rationem à viris exposcunt.

Fœminæ tribus modis à viris differunt.

G *detrimentum esse putādum.* Ob id quidem necessum erat, plerunq; ex natiua sorte illis inesse peculiarē quendam apparatum, peculiaribus etiam morbis

idoneum, quod diuerso modo à viris frequentiusq; ex innata imbecillitate corripietur. Nam licet vtrumque semen pariter habeat in se vim gignendi hominem, vt latius in ?rum, Deo fauente Maximo, sum probaturus: quoniam in semine est solum forma hominis, hoc est, figura seu dispositio ad suscipiendam ab extrinseco formam, necessaria eo modo, quo superius dictum est: cuius mas & fœminæ æqualiter sunt participes: non est tamen in semine forma fœminæ potius, quàm ma-

456 A tis, quoniam mas & fœminæ formæ non differunt, neq; dispositiones ad eam suscipiendam, sed solo sexu: mas enim fœmina calidior est, ex quo calore certum quendam perfectionis modum Philosophi arguunt, & propterea mas a perfectioribus principijs debet gigni. Atqui cùm, vt dictum est, perfectio hæc non possit sumi à substantiali forma, necesse est, vt sumatur ab accidenti aliquo, nempe á primis qualitatibus, quibus illa vtitur ad

Mas vnde fiat, & vnde fœmina.

efformanda naturæ opera. Quamobrem dum semen calidius, concoctumq; probe est, masculum fieri contingit: dum verò frigidius, & male elaboratum, aut fœminam, aut nihil efficit. Quod Arist. dixisse comperimus *lib. 4. de gen. anim.* ob idque constat, ex innato principio & habitu fœminas esse non solùm viris morbosiores, verùm & peculiaria sibi habere vitia, coadiuuantibus duabus causis, quas mox referam, quarum ratione vitium aliquod signatim contrahunt.

II. *Secunda* porrò

B caussa ex temperamento natiuo à principijs contracto, sortem nanciscitur. Cui etiam temperamēto peculiares accidere morbos oportet. Nam qua ratione fœminas & sanitate frui, & peculiaria ac fœminea munia obire comperimus huius particularis temperamenti beneficio, eadē profectò erat opus peculiaribus quoq; affectibus, eudem temperamento vitiato, aut quoquo modo muta-

III. to, corripi. *Tertia* verò & vltima caussa proficiscitur ex diuersa figuratione partium, quibus etiam & euidentius fœminę à viro dissident. Quod pulchra quadam sententia dixerat Arist. *lib. 1. de gener. anim. c. 2.* per hæc verba: *Mas autem & fœmina inter se differunt ratione, quod facultas vtriusq; diuersa est, sensu autem partibus quibusdam discrepant.* Et subdit paulò inferius: *Sed cum facultate & munere quodam hæc distinguantur, ad omnem autem officij functionem instrumento opus sit, instrumentaq; facultatibus partes corporis accommodantur: ad procreationem quoq; & coitum partes aliquas esse accommodatas necesse est, easq; inter se diuersas, quibus mas a fœmina dissidet. Nam etsi de toto animali mas aut fœmina dicatur: tamen non quauis sui parte, potentiaq; idem mas aut fœmina est, sed certa quadam virtute, seu potentia, & parte, sicut & vim cernendi*

C *gradiendiq; obtinet.* Partes vero eiusmodi sunt fœminæ vteri & vuluæ: maris, testes & colis in omnibus sanguine præditis. Itaq; potissima caussa

Sexus diuersitatis causa, diuersa genitalium structura & sedes.

diuersitatis sexus est diuersæ genitalium structuræ & sedes. Quapropter *lib. 1. de hist. anim. c. 19.* solo vtero masculum à fœmina dissidere, idem auctor testatur. Qua etiam genitalium diuersitate non solùm sexu dissidere comperimus, verùm & animalium species inter se diuersas esse, ex diuerso genitalium situ, & diuersa positura, vt aperte testatus est Arist *lib 1. de gen. anim. c. 3.* inquit enim: *Testes & vteri aut vulua non pari ratione in omnibus sanguine præditis animalibus sunt.* Iam enim (*vt primum de testibus dicam*) aliæ omninu testibus carent, vt pisces & serpentes; dixerat enim *lib. 5. de hist. animal. cap. 5. Testes igitur neq; pisces habent, neq; vllum aliud genus, quod careat pedibus*: & subdit eo loco: *Et hac tamen parte meatusq; tantum geminos seminis genitali præscriptos obtinent.* Alia habent quidem testes, sed intus

Testibus quæ careant animalia, & quæ intus habeant.

D lumbis adhærentes, qua renes continentur: cuius sane generis creduntur esse aues. Alias item recenset ea parte genitalium positutas, quibus & fœminam à mare, & animatorum species dissidere cognoscimus. Neque dissimili ratione vterum bipartitum esse, idem auctor testatur *lib. 3. de histor. animal. cap. 1.* melioris nimirum, & copiosioris generationis gratia. Refert quoque eodem *lib. 1. de generat. cap 2.* diuersam vterum obtinere sedem, vt testes, in diuersis animatorum speciebus: verùm in omnibus intus reclusum esse & custodiæ fœtus, & melioris coctionis gratia: præterquam quod etiam fœminis testes intus reconditos concesserit natura, maribus vero extra pendentes. Ex hac igitur genitalium varietate in situ ac figura, etiam fœminis succrescere varios affectus, ipsisq; peculiares, mihi certè est compertum: itaque ex hac caussa & sexus dissidium, & affectuum peculiaritas proculdubio prodeunt. Cæterum non id vnica ratione fœminis accidit, sed varijs: nam vterus, mammæ, & partes omnes genitales, quibus fœminæ sexu à maribus distinguuntur, varios

Vterus cur bipartitus.

Vteri diuersa sedes diuersis animalibus.

Affectus cur fœminis à viris diuersi accidant.

E possunt prog gnere affectus, quos viri ne gustare quidem vsquam possunt. Ex quo fonte, & distemperantiæ omnigena varietate, & vitio etiam eorum munerum, quæ harum partium temperamento natura exsequitur: item ex excrementis aut humoribus, quæ ex naturæ errato in his partibus supersunt, tot solent oriri vitiorum genera, vt vix vsquam aliquis vel maxima diligentia numerare ea possit. Itaque dum fœminarum vterum & verenda velut partes simplices consideramus, tribus potissimum occasionibus morbos illis succrescere contingit: Vna quidem, ex distemperie, qua frequenter frigidiores & calidiores, humidiores, aut sicciores extra manifestam caussam, aut internam, quæ hominibus sit communis, sed noua quadam & mirabili ratione conspicimus: ac rursus, dum sic affectæ sunt, à communibus auxilijs, & ijs, quæ alijs huius sortis distemperamentis prodesse solent, plurimum offenduntur.

Fœminarum morbi ex tribus potissimum occasionibus.

F Altera vero (*præter frigus aut calorem, quem omnes ferè, aut præcipuæ corporis partes ex prædicta caussa persentiunt*) ex vitio actionum naturalium, quæ fœmineis partibus insunt, proficiscitur. Quæ quidem caussa, dum vterus perperam naturalia munia exsequitur, mille morborum sortibus vniuersum fœminarum corpus premit: quas specialius inferius monstrabo. Hinc enim prodeunt *muliebres fluxus*, hinc *vteri hydropes*, hinc *obstructiones*, ac totius corporis alienus à naturali color, aut insolita impotentia, & frequenter ex hoc naturalium potentiarum vitio prodit, fœminas ineptas fieri muniis fœminarum exsequendis, *vt mox docebo*. Vltima quidem caussa, qua & peculiares, & præ varietate incognitos affectus fœminas frequenter pati conspicimus, ea sane est, quæ ex defectu aut copia excrementorum, aut humorum à vitio facultatum naturalium factorum, principium sortitur: nam vt hæc vana esse possunt in propria naturæ iuxta distemperiei varietatem, ita varios natura sunt efficere affectus, etiamsi excrementa, aut humo-

humores, qui supersunt, nullo vitio afficiuntur. Verum cum eo miseriæ fœmina deuenit, vt aliquid horum corruptionem aliquam, aut vitium
G aliud subeat (*cum hoc habeat proprium id, quod præter naturam est, vt tum sit varium & dissimile, vt ita comprehensibile pene sit*) tot prodeunt morborum monstra, vt nulla cognoscere aut distinguere adamussim possit, *vt cap. de hystericis affectibus sum probaturus.* Secunda morborum series, quos peculiarius fœminas pati cognoscimus, ea eo sane prodit, quod vterus (*præter actiones naturales, quas vt simplex pars perficit*) pars sit corporis instrumentalis &
457 A organica, multis sane in generationis opere officiis dicata. Ob id quidem ex vberrimo hoc fonte, & in situ, quem mille modis mutat, & in omnis figuræ conditionibus, ac partibus, omnigena vitiorum sorte fœminas corripi comperimus. A quibus porro vitiis, quæ symptomata prodeant; quantumq; à vitiorum symptomatis diffidentia, credere haud facile possis. Item ex vteri structura prodit menstruationis & conceptus officio assistere: ex quo quidem ministerio in menstrua purgatione varia vitiorum sors producitur, atq; etiam in sterilitate, aut conceptione, iisdem in conceptus formatione, retentione, partu, purgatione, lacte aut lactis defectu vel vitio, si mammarum officium consideres. Quæ omnia & pleraq; alia fœminarum natura & sors, ex sexus proprietate peculiariter patitur. Quæ sane vt præsentaneum auxilium
B ex nostris laboribus suscipere possint, specialius & diligentius expendere oportet.

Capvt III.

De affectionibus, quæ fœminis omnibus sunt communes, ac de aliis, quæ cuique fœminarum sorti peculiares existunt.

Peculiarum peculiares affectus.

HVcusq; porro dictum est, qua lege fœminarum affectiones à virorum affectionibus natura dissideant: ac dictum etiã est, quæ vitia fœminarum naturæ sint propria & peculiaria, facto dissidio inter virum & fœminam. Superest quidem nunc docere ex eis vitiis, quę fœminis propria esse diximus, quæ sint omnibus communia, quæ verò
C quibusdam propria & peculiaria. Censeo quidem fœmellas ante menstruationis tempus suos pati peculiares affectus, etiamsi toto eo tempore, ab exortu nimirum vsq; ad menstruationem, maiori ex parte communes cum viris perferre morbos constet: omnibus tamen ab hoc tempore commune esse ex menstruali purgatione mille affectibus corripi, siue nupta, siue innupta, aut vidua sit, dummodo vtero nõ gerat, esseq; illis hoc malum commune, donec ætate seniores factæ, natura ab huiusmodi necessitudine immunis, sponte hunc sanguinis fluorem cohibeat. Quo etiam tempore multigena humiditatis albæ, aut alterius coloris vacuatione miscte vexari solent. Itaque his duobus affectibus mira varietate ludentibus, fœminæ omnes, donec plurimum consenescant, affici in communi assolent. Verum licet alios affectus ipsas quandoq; corripere conspiciamus: nihilominus tamen, cum id rarum sit, censemus eos non esse ita communes, vt possint frequenter omni-

Fœminis omnibus à primo menstruationis tempore per totam vitã communes morbi sunt oborti.

1 Sanguinis fluor menstruus.
2 Fluor albus.

bus fœminarum statibus accidere. Nam enim mẽstrualis purgatio fœminis sit natura indita: fit profecto, vt vitia, quæ in ea contingere possunt (*quæ plurima quidem sunt*) omnibus quoque communia
D sint. Quam sane vacuationem si fœminæ alicui natura denegauerit, non minus multorum morborum caussam exsistere censemus, quam dum improspere prorumpit: quod multis profectò modis fieri contingit. Namq; aut menses illis supprimuntur, aut immodice profluunt, aut diminute, aut cum accidentibus grauioribus solito, aut demum inordinate, & variis aliis modis, quibus ea naturali vacuatione præternaturalis fit & morbosa. Adhuc grauius quid illis accidere est arbitrandum, etiam secundum naturæ legem fluentibus mensibus: quippe semper illis molesta efficitur huiusmodi vacuatio. Sic etenim inquit Hipp. *lib. 1. de mor. mu. text. 1. Mulier, quæ nunquam peperit, grauius ægrotat, citiusq; profluentibus mensibus, quam quæ peperit.* Quibus constat vtrisque grauem esse mensium fluorem etiam naturalem, grauiorem tamen his, quæ non pepererunt, ob viarum angustiam
E Quod etiam statuit Arist. 7. *de hist. anim. cap. 2.* vbi mulieres laborare tantisper, dum menstruus fertur humor, aut saltem earum corpora grauari existimauit. Quod pari ratione confirmauerat *lib. de somnus, c. 2.* quo loco euidenter constat, deteriores esse mulieres statu & conditione interea, dum illis fluunt menses. Ex quibus constat, deterius se fœminas habere hoc tempore, quod sanguis conturbetur, agitetur & æstum patiatur: nam has caussas recenset Aristot. ægrotationis mulierum tempore menstruationis. Quod sane probat experimentũ: quippe eo tempore dum mulier menstruis turbatur, speculum spectans vel frangit vel turbat, ac segetes vrit, & plantas emaciat, ac reliqua id genus molitur: quibus constat, dum menstruans est, naturaliter (*vt sic loquar*) ægrotare. Pari quoq; ratione communis fœminarum sexus frequentissime albis vteri purgamentis corripi solet, cum vterus aut praue conficit sibi commissum alimentum, aut susceptat à toto corpore vitiosum & crudum sanguinem, vel testes tenuius generant semen, & minus probe, quam par est, continens. Item menses decolores, aut varii coloris prorumpunt, ita vt ex officio menstruationis hæc etiam omnia vitia
F fœminis accidere conspiciamus. Et ob id necessum profecto est conicere, hæc mala omnibus esse communia: quippe re vera viduis, virginibus & nuptis frequentissime hęc omnia accidere constat, ita vt nulla ætas, nullusve fœminarum status immunis ab huiusmodi vitiis, quæ ex menstrua purgatione cessante vel praue fluente prodeunt, reperiatur, nisi vtero gerat. Quo etiam statu id aliquando accidisse constat, *vt suo loco latius sumus dicturi.*

Virgines verò (*id exposcente sexus & status natura*) peculiares sibi habent affectus, varios, multiplicisque naturæ & sortis. Nam primo fœmellæ ante purgationis tempus, præsertim instante iamiam purgatione, obstructionibus & febre alba corripiuntur, idq; iuxta optimam rationem: nam cum meatus illi, per quos sanguis prorumpere nititur, non sint ea vsu, neque à natura satis aperti, fit facile, vt redundante sanguine repleantur, obstruanturque. Sic enim dixit Hippocr. *lib. de Natura mulie. Iuuenculas humidiores esse & multo sanguine*

Mensium suppressorũ & fluentiũ quæ vitia aut incommoda.

Mensium fluor etiam naturalis fœminis grauis.

Menstruationis tempore cur ægrotent fœminæ.

Fluor vteri albus vnde.

Virgines ante purgationis tẽpus quos habeant peculiares morbos.

G *guine refertas*. Et lib. de geni. refert, *illis esse angustas venas*. Præterquam quod sanguis, qui menstruationi paratur, crassior est & paulatim congeritur in venis

Virgines cur fiant decolores.

vteri: quibus angustioribus ex natura existentibus, nil mirum si protinus obstruantur. Ex qua sane occasione prodit virgines decolores fieri, & febribus quibusdam lentis frequentissime corripi. Quod si omnino defecerint, & debitum tempus transgrediantur prædictæ purgationes, ætate eas exposcente, euidentiores fiunt febres, & maiores

458 A obstructiones, quæ nō solum vterum ipsum obsident, verum & membra ipsa nutrimentalia & viscera fere omnia: quorum deinceps consensu aut principaliora membra afficiuntur, aut in maiora mala paulatim fœmella deducitur. Cæterùm si menstruus ille sanguis, qui præter naturam retentus abundat, putredinosam aliquam qualitatem acquisierit, euidentioribus ac efficacioribus febribus deinceps misere correptas conspicimus. Sicut si citra putredinē vitium aliud huiusmodi sanguis contrahat: capitis doloribus importunis, vētriculi extorsionibus, ventris torminibus, lassitudine & aliis plerisq; morbis corripi, obseruatione certissimum esse existimo.

Seminis retenti varia incōmoda.

Præterea factis iam natu grandioribus etiamsi menses prorumpant (*dum caste ac pudice viuant*) ex retento semine varia & grauissima symptomata accidere frequenter conspicimus: nam plerumque virginibus grandioribus grauiora symptomata euenire refert Hippocrates *libr. de natura mulie.* quippe cum semen turgeat, & vterus genitură exposcat: facile ex seminis vbertate & excrementorum copia, quam vterus trahendi auidus vndiq; allicit, in omnigenam mor-

B borum varietatem decidunt, & modis affectionum exquisitissimis corripiuntur. Quæ omnia proculdubio grauiora ipsis superueniunt, si forte contingat, semen ipsum corrumpi, aut alio quouis modo (*vt latius proprio huic rei dicato cap. sumus dicturi*) fœdari contingat. Hinc enim tot epilepsiæ monstra, hinc cibi fastidium, hinc deprauatarum rerum appetentiæ prodeunt, sicut dolores & lassitudines, ac alia pene innumera mala, quæ pudicis virginibus ac religiosis accidere quotidie videmus.

Viduarum qui morbi peculiares.

Prædictæ fere sortis sunt fœminæ. quæ viduæ cū sint & viro orbatæ, caste & religiose viuunt, præsertim si antea pepererint: quib. ab eisdem causis, licet non æque efficacibus ob meatuum laxitatem ex viri accessu, aut partu factam, eadē fere succrescunt accidētia. Inquit enim Hipp. lib. 1. de morbis mulierum: *Fluidas autem ipsas facit purgatio illa, quæ fit*

C *à partu*: quo fit, vt minus quam virgines molestari soleant. Quas tamen maiori ex parte corripere assuescunt mœstitiæ, mœrores, melancholicæ affectiones, aut articulares affectus, & huius censusalia multa, præsertim hemicranici dolores aut vteri subuersiones, & denique *hysterici* appellati *affectus*.

Viduæ castæ ac pudicæ eosdē morbos patiuntur quos virgines.

Nam sæpe tam graue damnū succrescit ex assueta vacuatione relicta, quantum ex ea. quā natura appetit, si cohibeatur. Et ob eam causam dictū est, viduas castas & pudicas finitimos pati affectus iis, q virginibus accidunt: licet vt dictum est, nō sint ita graues. Dimitto etiam hac in parte morbos, quos cum viris communes habent, proficiscentes tamē à causis nuper dictis: quidem quidem suo loco meminero.

Fœminarū viro vtentiū morbi.

Reliquæ verò fœminæ, quæ viro vtuntur, præter dictas affectiones, quas sæpissime gustarunt, alias quasdam habent proprias & peculiares: nam quędā steriles existunt, aliæ licet concipiant, frequenter abortiunt. Item aliæ etiam vtero gerentes aut D sanguinem singulis mensibus fundunt, aut vomitibus infestantur crebertimis, aut cibū fastidiunt, aut aliud à natura alienum appetunt & exsequuntur, aut mille aliis accidentibus oppressæ conspiciuntur. Præterea dum fœtum statuto tempore in lucem edunt, aliæ cum grauissimis symptomatis, pleræque difficulter, quædam secundam sibi retinent. Item aliis accidit aut immodicus vteri fluxus aut diminutus, vel tormina & grauissimi cruciatus. Aliis verò lac superabundat, plerisque deficit, nonnullis autem superfœtationes contingunt & falsæ imprægnationes: quibus omnibus & multis aliis hoc fœminarum genus passim corripitur. Quapropter horum omnium prouidentiam ediscere conuenit, vt cuique iuxta affectua & accidentium naturam, vtile & debitum auxilium dicare possimus, initio sumto á menstrua purgatione.

Fœminæ, q peperetunt, quot modis dissideant à non parientibus.

Tandem, vt ex Hippocr. colligitur *lib. 1. de morb. mu. senten. 4.* inter se constat dissidere quatuor modis mulieres, quæ iam pepererunt, ab his, quæ partum nondum sunt expertæ. Nam *primò*, quæ pariunt, dolorem ex menstruo suppresso facilius tolerant ob assuetudinem partus. *Secundò*, quæ pariunt, facilius tolerant plenitudinem ex menstruo suppressa, quod ampliora habeant vasa. E *Tertiò*, quæ pepererunt, os vteri patentius habent sanguini semper. *Quartò*, quæ pariunt, minus accidentibus molestantur.

Capvt III.

De menstrua purgatione.

FOeminarum affectus (*non solum eas, qui præter naturam sunt, sed eos etiam, qui naturales & ingeniti existunt*) qui enarrare & docere studuerit, hoc sibi persuasum primo habeat, rem grauissimam, & quę paucis, iisq; doctissimis conceditur, humeris suis imponere: ita vt rei difficultatem verius & pertimescens Hipp. à diis exordiendum esse censuerit, & iuxta optimam rationem consuluerit principio *lib. de Natura muli.*

Fœminarū morbi non nisi implorato diuino nomine accedendi.

Atqui si quis rem diligentius mente euoluat, quanto magis nos decet, qui sacrosanctam Christi Redemtoris nostri religionē maximo Dei Opt. Max. beneficio & misericordia profitemur, ad Devm ipsum recurrere. & sup- F plices in sancto Domini timore eius diuinum auxilium in quauis re implorare: præsertim cum de me magnifice nihil sentiam. Obid igitur diuina misericordia fauente, & beatissima Virgine Maria, & omnibus sanctis gloriosa intercessione adiuuantibus, rem quamq; aggrediar, etiamsi difficilima sit.

Ex fœminarum equidem officio constat, necessum esse (*si conceptioni & formationi fœtus materiam sunt præstaturæ*) tantum in ipsis redundare sanguinis, quantum alendo fœtui sufficiat naturæ. Et ob id sagacissima rerū omnium magistra natura, temperamentum fœminis præstitit copioso sanguini gignendo idoneum: denegauit autem id, quod resolutioni erat aptum, præstatura eam temperiem maribus: ita vt quod ipsi plus sanguinis generare ex ppria natura & caloris vbertate nati sunt, frequenti & maiori ipsius dispendio ex vitæ studio &

Fœminæ cur copiosiore sanguine abundent.

dio & innato calore persoluerent. Quocirca fœminæ copiosiore sanguine abundant, quod nec ex caloris vi, nec ex vitæ instituto par est generationi dispendium. Decebat sane naturæ ministerium,
G fœminam esse lege hac efformatam, quippe quæ futura erat generationi fœtus, sed & seminis receptaculum, ac materiæ fœtui efformando & alendo aptum domicilium. Quamobrem rationi consonum est, si plus, quam sibi sanguinis erat confectura, aliquid eius superesse & redundare,
459 A quod nisi pellat, necessum est in mille morbos præcidat. Hinc autem decretum est naturæ melioris gratia, statutis quibusdam temporibus, quod sanguinis superest, per vteri viam innoxie excernere: tum vt ei loco (*ad quem tempore conceptus emissurast eundem sanguinem*) allectat, tum verò vt a superfluo per commodam regionem eo corpus vindicare possit. Quem sane sanguinem hac lege & natura excretum, menstruale Medici & Philosophi omnes nuncupare soliti sunt, principio tamen ab Hipp. accepto, qui *lib.1. de morb. mulier.* id expresse primus omnium protulit, dicens: *Sanguis menstruus exit interuallis victimæ iugulatæ sanguini similis rubens.* Cuius verbo vsus fuit Arist. *lib.7. de hist. anim. cap.1.* dicens: *Fœminis etiam per id tempus exsurgunt vbera, quod fratare dicitur, & quæ menstrua vocantur, erumpunt, quod sanguis quasi recens occisi animalis est.* Quo loco *femellas adseruare* iubet, *& iisdem menses albos profluere* refert.

Menstrualis sanguis cur à natura excogitatus.

Animalia viuipara cur menstruis careant.

Neque eadem ratione credendum est, viuiparis omnibus animalibus menstrua succrescere,
B etiamsi id ab aliquibus insinuatum videatur: nam fere omnia animalia id materiæ, quod superuacuum est, aut in corporis alimentum vertunt, aut in corticem, squamam, aut pennarum frequentiam, pilos vrinasve multas & crassas commutant. Obidque (*vt Arist. refert lib.6. de hist. anim. cap.20.*) mulieribus inter fœminas vberior euenit huiusmodi purgatio, equabus minor, & adhuc parcior vaccis: aliis autem fere insensibiliter profluit, nulli quidem vt mulieri, *vt idem auctor refert eodem libr. cap.18.* Scribit quoque Galen. *de menstrua purgatione, libr. de vena sect. aduersus Erasist.* hæc verba: *Mulieres cunctas natura singulo mense euacuat, sanguinem superfluo foras effundens.* Et subdit docens, quos præstet vsus huiusmodi superabundans sanguis. Muliebre enim genus, vt quod domi ageret, neq; vehementibus laboribus exerceretur, aut sub claro sole viueret, ac ob vtraq; hæc multitudinem humorum coaceruaret, ipsam euacuationem plenitudinis tanquam remedium naturale obtinere opus habebat. Et vnum istud naturæ quidem opus

Sanguis menstruus quos vsus præstet.

C est, alterum verò purgatio post partum contingens extitit, licet & fœtura ipsa species sit euacuationis. Nam ex sanguine vteri conceptus nutriri solet. Tum verò postquam editus est fœtus, generatio lactis in mammillis, vacuatio hæc quoq; est plenitudinis non parua. Indiderunt enim prisci illi Medici huic vacuationis generi nomen non à propria substantia quidem, sed ab accidenti, nimirum, quod singulis mensibus eius excretionem natura moliatur, ita vt siue præter naturam, siue natura supprimatur, minime desinat *menstruus sanguis* dici. Ex his proculdubio arbitror, haud obscurum esse, qualis sit menstruorum ratio & natura, & quale fuerit eius purgationis principium, & naturæ decretum in eadē excitanda. Verū vt exactè perpēdere possimus (*cognita simul quæ secundum naturā est vacuatione*) quæ vis, quibusve modis menstrualis fluor præter naturā fieri possit, operæ pretium duxi, primum, *quo tempore profluere ex natura lege teneatur*: secundum, *qualis sit eius sanguinis substantia*: tertium, *tempus & rationem congestionis & expulsionis periodicæ*: quartum verò & vltimum, *qualis sit locus, in quo aggregatur, & per quem secernitur, explicare.*

Menstruus sanguis vnde dictus.

D Tempus igitur huic purgationi idoneum præfiniri vnū certum ac determinatum minime pōt: nam id profectò euariat fœminarum natura & educatio. Constat etenim quasdam esse inter fœminas, quib. & carnis mollities & meatuum laxitas tanta inest, vt mirum non sit, si ante duodecimum annum menses prorumpant. Item aliæ sunt hirsutæ, graciles, & pauco sanguine & carne predìtæ, vt etiam post decimum quartum, aut quintum annum menses protrahant, præsertim si viarum angustia adiungatur. Iam casta & pudica educatio, & à virorum consortio aliena remorari menses assolet, sicut lasciua & Venereis imaginibus plena anteuertere. Nam id tempus natura huic purgationi dicauit, in quo fœminæ viri accessum & amant, & perferre citra damnum possunt. Ob id profectò Arist. dixisse constat *lib.7. de hist. anim. c.1. fœminis per*
E *id tempus exsurgere vbera, quod fratare dicitur, & quæ menstrua vocantur erumpere.* Et subdit: *Sed menses tum plurimi fiunt, cum iam vbera ad duos digitos prominent, & vox eodem tempore puellarum mutatur in grauiorem.* Et paucis interpositis subdit: *Fit etiam, vt per id tempus custodiri præcipue debeant, maxime enim ad vsum rei Venereæ incitantur, cum hæc incipiunt.* Denique prouida natura, dum fœminarum corpus cognoscit conceptui esse idoneum, mox menstrua pellit, signum alioqui, quo fœminas viro esse aptas cognoscimus. Qua etiam ætate prodit Hippocrat. *sanguinis naribus profusionem maribus, puellis vero menstruorum eruptionem contingere.* Cui consimilem sententiam *libro 4. sermone 4. cap. 4.* Aëtium retulisse constat. Qua profectò ratione (licet *vt ex Paulo constat libr. 3. cap. 60* plerisque purgatio mensium contingat circa decimumquartum annum, paucis citius circa decimumtertium, aut duodecimū, non paucis autem tardius quatuordecim annis) constat vltra id, quod frequentius euenire solet,
F quibusdam anno vndecimo menses profluere: quas ob id censeo breuioris esse vitæ. Quod si auctoribus fides tribuenda sit, constat ex multorum testimonio, plures fœminas visas fuisse vtero gestare, dum tantum nouem aut decem essent annorum: quibus liquet, etsi maiori ex parte decimoquarto aut decimoquinto anno menses prorumpant, nullum esse illis præfinitum tempus. Nam quibusdam ætas maturius prouenit, vt quæ vndecim aut duodecim annorum spatio circumscribatur, aliis verò quindecim annorum curriculum non sufficere certum est. Quare optime dictum esse Hippocratis censeo, *ætatem ab ætate differre, & naturam à natura*: quandoquidem id tempus, quod vni est pueritia, alteri adolescentiam esse patet.

Sanguis menstruus quo tempore profluere ea naturæ lege teneatur.

Fœminæ cur vna citius altera menstruis tententur.

Mensibus nullum præfinitum tempus.

Itaque postquam abundantiorem sanguinem, quam pro cuiuslibet fœminæ corpore necessum est, natura procreauerit: menstrua moueri tunc incipiunt. Quæ proculdubio aliquando ex cocto perfecteq; consummato sanguine prorumpunt, nōnunquam vero ex crudo & subalbido, præsertim in delicatioribus fœmellis, quæ potius *purgamenta vteri*

Menstrua quando moueri incipiant.

G *ta viteri* menses iamiam minantia, quam *menstrua* appellanda esse censeo. Cuius sane excrementi meminit etiam Arist. *lib. 1. de Gen. anim cap.* 20 diuidens menstruam purgationem in albam & rubram, illam quidem fœmellis, hanc verò perfectis iam fœminis propriam. Nec satis certe est nosse, quo tempore menses fœminis prorumpant, nisi nouerimus exacte, qua ætatis parte desinant: nam hoc etiam maximi est momenti ad dignoscendos fœminarũ affectus. Desinunt fœminarum plerisq; menstrua quadragesimo aut quadragesimo quinto anno: quem si prætererint, mirũ non est, si sexagesimum attigerint. Licet raro fœminas à quadragesimo quinto vlterius fœcundas esse cõtingat: raro principium & finis menstruationis, & emissionis seminis fœcundus esse pôt. Quod ob id fecisse naturã censeo, quia fœtus procreandi & conficiendi calor in corporib. idoneus amplius reperiri non pôt. Et qua ratione ante quatuordecimum annũ (*quia caloris paucitas fœtus efformãdo impedimento est*) fœminis menstrua non præbuit natura: eadem quoque proculdubio supprimit senioribus iam factis. Id quod eleganti paraphrasi docuerat Hipp. *lib. popul. part. 3. sex. 33.* dicens: *Donec ossa solida fiunt, mensium circuitus est, quæ ante hæc fiunt, grauia sunt, laborib. octimestrium germana & primaparaeram.* Quæ sententia recenset menstrua durare, donec ossa durescant: hoc est, in senectute, ac si ante hæc tempora subsideant & supprimantur (*sic ego interpretor sequentia verba*) laboribus octimestrium & primiparatum germana succrescunt accidentia. Tempus porro durationis mensium, seu dies, quos purgatio ipsa occupat, perdiscere quoq; vtilissimum duximus: nam in hoc quidem plurium morborum rationem sitam esse comperio. Quod aperte docet Arist. *lib. 7. de hist. anim. cap. 2. & 4.* asserens, quibusdam breui tempore, hoc est, biduo vel triduo profluere. Quod felicius existimat esse, quam si diutius purgatio protrahatur: nam aliquibus sex septemve dierum spatium occupare solet. Quæ verò ab his deficit purgatio, aut eandem excedit, morbosa est: nam fœminæ maiori sanguinis copia luxuriantes, ad quinque septemve dies protrahunt purgationem. Quæ autem sanguinem crassum, copiosumq; habent, & venas exiles, adhuc ad plures. Quod proprio cap. latius sum probaturus. Atq; hæc de temporibus purgationis dixisse sat sit.

Menstrua duplicia.

460 A Menstrua quo tempore desinant.

B Menstrua quot dies durent.

C Institutum secundo fuit disserere, *qualis sit natura & conditio sanguinis*, quem ad menstruam purgationem in fœminis colligit singulis mensibus natura. De qua re Veteres & Neoterici varia protulerunt: quorum multi existimarunt, menstruũ sanguinem omnino perniciosa & inimica substantia constare. Qui in suæ opinionis confirmationem frequens experimentum adducunt, quo facile probari potest, fœminas & tempore menstruationis ab agitatione fœdissimi sanguinis, & dũ menstrua supprimuntur, grauissima pati accidentia & varia. Quod rationi putant esse consonum, ex vitio sanguinis illius prçter naturç institutum retenti. Quibus etiam adstipulatur Plin. qui *lib. 28. c. 7.* mille monstra contingere ex menstrua purgatione profitetur: tantum deniq; deterrimã esse menstruorum substantiam docet, vt dum prorumpunt, maris cõcubitum perniciosum efficiant, segetes marcore perdant, vermiculos, erucas, scarabæos, & alia noxia animalcula interficiant. Apes item fugari, tenellas plantas ex toto deuastari, ac floresquoque arescere menstruantis fœminæ contactu fatetur. Item lina, cum coquuntur, nigrescere, accidereq; innumera alia mala, quç *lib. 7 c. 15.* idem auctor refert. Mustum etiam ex fœminæ menstruantis adhæsu acescit, steriles fiunt tactu fruges, fructus arborum ocyssime decidunt, exuruntur hortorum plantæ, moriuntur insecta, hebetatur etiam speculorum fulgor, & eboris nitor, æs quoq; & ferrum rubigine protinus corripiuntur. Sed quid opus est multis, quãdoquidem ipsasmet fœminas, à quib. is sanguis profluit, innumeris & grauissimis malis frequenter corripi videmus. Quibus veluti firmissimo argumento probari potest, quantum veneni obtineat huiusmodi purgatio. Quod etiam probatum reperies ex Columella *lib. 11. Rei rustica. c. 3.* ex Solino quoq; Polyhistore *c. 4.* & Æliano *lib. Historiæ animalium, cap* 8. quo loco de *campe vermiculo* loquitur. Et auctor ille Geoponicon. *lib. 10. c. 77.* auctoritate Democriti: atque iterum *lib. 12 cap* 20. auctoritate doctissimorum Medicorum. Illud tantum dixerim, quod ex legibus Zabiorum, mulier, cui menses fluxerunt, pçcipiebatur sola domi manere, cremabanturq; loca, in quibus pedem suum posuerat: neque is tantum pollutus erat, qui cum ea loquebatur, sed si ventus ex ea super mundum quempiam transiisset, is quoque polluebatur: quod etiam ex Mosis Ægypti decreto testatum reperio. Plures item sunt inter peritissimos Medicos, qui licet non negent, aliquando menstruam purgationem esse perniciosam, cum hoc tamen asserunt, multorum morborum remedium eidem inesse sanguini. Referunt namque podagras, strumas, & parotidas, pannos, sacros ignes, furunculos tractatu menstruantium mulierum liniri: sicut ex gestatione portiunculæ vestis ita infectæ, tertianas, quartanasve febres curari: comitiales etiam morbos ac rabientes sanari illitu. Vitiosum quoque sensisse Aristot. multo ante, constat *lib. 3. de hist. anim. cap.* 19. referens eum, qui statis circuitib. profunditur, genus esse quoddam sanguinis vitiatum, & quasi ægrotans: est enim repurgatum à puriore sanguine naturæ beneficio, præsertim decrescente aut silente luna secretum. Ob idque decretum est Medicis, menstruo suppresso tot mala fœminis succrescere necessum esse. Cui sententiæ adstipulatur Galen. *lib. de Tumo. præter naturam*, verbis expressissimis. Medicorum tamen maior pars existimat, sanguinem menstruum esse quantitate solum & copia vitiosum. Cuius sententiæ Galen. fuisse creditur. Ac si quis etiam Hippocr. legat *lib. 1. de Morbis mulierum*, reperiet, menstruum sanguinem his verbis depingere: *Sanguis menstruus exit interualli, victima iugulatæ sanguini similis, rubens.* Ego autem multis rationibus asserere cogor, sanguinem menstruum esse ex propria natura partem sanguinis puriorem ea, qua fœminarum alitioni seiungit ipsa, aut saltem ei æqualem. Nam quemadmodum alterum nostræ generationis principium, semen nimirum, ex reliquiis vltimi & optimi alimenti ipsa eligit & adseruat: ita profecto oportebat alterum, nimirum sanguinem menstruum, purissimum quoque seligere. Ratio etenim euidens id nuincit, siquidem fœtus in vtero, & iam editi infantes certo quodam vitæ spatio eo plus caloris innati

Sanguinis menstrui qualis sit substantia & conditio.

Sanguinis menstrui mille incõmoda.

D

Menstruata mulier sola domi maneat.

E

Menstruorũ sanguis multorũ morborũ remedium est.

F

Menstruus sanguis quãtitate solum & copia vitiosus.

Menstruũ sanguinem esse sanguinis fœminarum partem puriorem.

G

innati & purissimi, ac humidi substantifici. & laudabilioris substantiæ habent, quo magis principiis generationis proximi sunt. Si igitur hoc verum est, *vt Hipp. & Galen.* ac omnium Medicorum decreto euidenter constat: rationi consonum videtur, nostræ generationis principia, pura, syncera, laudabiliora, & optimæ substantiæ esse. Nequit enim quod imperfectioris naturæ est, materiam præstare perfectiori. At generationis principia constat esse semen & sanguinem menstruum. Ergo *esse natura perfectissima credibile erit.* Præterea ob
461 A id decreuit natura prouida lac ex menstruali sanguine conficere, vt simile esset alimentum fœtus principiis, quibus constat. Quapropter fœminis lactantibus denegauit menstruam purgationem, vt fœtui idoneum subesset alimentum. sed lac esse purissimam substantiam, & ex simili factam, inficiabitur nemo. Quod his verbis probauerat Galenus lib. de venæ sectione aduersus Erasistr. *venæ siquidem & lactis & menstruorum substantia est, amborumque (vt quispiam dixerit) riuorum fontes communes venæ sunt.* Quod profecto euidenter constabit, si fœtum crassiore alimento alas: nam protinus marcescere aut deterius se habere comperies. Itaq; si euidenti & quotidiana demonstratione constat, infantes puerulus præstantioris, laudabilioris'q; substantiæ & caloris, quam matris substantia sit, oriri: cur etiam credibile non erit, alimentum intra vterum sumsisse ex purioris sanguinis
B parte. Sed eadem est substantia & natura illius alimenti ac menstrui sanguinis. Ergo *perfectissimam esse, rationi consonum videtur.* Nec valet in contrarium adducta ratio de malis, quæ ex menstrua purgatione fœminis ipsis & plerisque aliis rebus accidere videntur. Et adhuc certissimum mihi videtur puriorem sanguinem ad menstruam purgationem & fœtus alimoniam separare natura, quam ad peculiarem matris alitionem adseruet, quod prouideat magis speciei propagationi, quam conseruationi indiuidui, nisi quatenus ad speciem attinet. Sed euidentiori ratione id probari potest, nimirum ex necessitate & indigentia naturæ, quia adultioribus corporibus non est simile & aptum ad nutritionem alimentum subtilior & laudabilior substantia, & ob id adseruat natura ad generationem perfectioris, qualis est fœtus, qui magis calore innato abundat. Hinc enim factum est vt seniores partes generare possint robustiores & copiosiori calore innato præditos, quod ipsi, quod [illegible] se laudabilius & perfectius est, fundant, & quod etiam sibi sit dissimile. Nam si quis rem diligentius & penitius consideret, ob id profecto maiorem in sanguine menstruo perfectionem arguet. Ratio huius rei est, quia prædicta accidentia ex menstrui sanguinis natura succrescere credendum non est, sed ex concepta putredine: quia eo res aliqua pu-
C rioris & perfectioris est naturæ & substantiæ, eo dum putrescit & corrumpitur, grauiorem concipit putredinem & maius vitium. Quod in semine corrupto in eisdem fœminis haud raro solet accidere. *Præterquam* quod id euidentes constat in corporibus hominum, & aliorum animantium, dum corrumpuntur: nam quo perfectior est hominis natura, eo grauius putrescit, & fœtore ac vitio ingenti conspurcatur. Quod etiam latius probabo *cap. de Hystericis affectibus.* Itaque vitiosum esse sanguinem menstruum, & veluti veneni naturam

Sanguinis menstrui vitia non ex eius natura sed ex putredine proueniunt.

sapere, aliunde prouenire non potest, quam ex præstantia & puritate sanguinis, quem cum primum à natura separatur, corrumpi necesse est. Nam cum subito & affatim neque separari à reliquo sanguine, neque excerni possit, sed paulatim & sensim in vteri venis ad statutum à natura terminum congregetur: fit facile, vt ibidem per integrum mensis spatium citra corruptionem esse non possit. Tenuissimam namque & syncerissimam substantiam facillime alterari erat opus, ita D
vt quod indies aggregatur, indies quoque vitium contrahat. ac dum menstruationis tempore prorumpit, vitiosus quoq; fiat, & accidentia, quæ retulimus, mille modis patiat. Nec ob id profecto credendum est huiusmodi sanguinem semper & in omnibus vitiari, sed in iis tantum, in quibus diu immoratur, & improbe expurgari contingit. Plus enim afficitur, dum vna die vltra mensem fœminæ statutum retinetur, quam toto mensis tempore: quippe à natura in vasis vteri & regulari & adseruari aliquo modo coniectandum est. Si e profecto neque omnes fœminæ, etiamsi menstruantes sint, segetes vrunt, neq; vermiculos interficiunt aut speculum franguni vel maculant: sed hæc mala ex solum fœminæ faciunt, quib. aut improspere procedunt menses, aut deterrimum inest temperamentum, vel morbus aliquis, in quibus sane venenum fieri, & sibi, & aliis mirum non est. In reliquis vero purus & integer sanguis in vteri vasis adseruatur ad prægnationis tempus, solum quantitate peccans, si forte acciderit prægnantes E
fieri. Qui procul dubio ratione constat fœminas maiori ex parte concipere mox purgatione præ gressa. nam sanguis, qui ante purgationē in vtero colligitur, præterq; quod genitura vitiat, ineptissimus quidem est, vt alimentum possit fœtui præstare, aut fœtum reddit imbecillum & morbis obnoxium. Quocirca mox à purgatione ex sanguine denuo collecto, antequam vitium contrahat, fœminas concipere vt plurimum contingit. Nec ex eo putandum est alterius esse naturæ sanguinem menstruum, & alterius eum, quo fœtus alitur, *vt Fernelius arbitratus est:* nam vtrumque eiusdem esse sortis, facile probari potest.

Sanguis menstruus non semper nec in omnibus vitiatur, sed in iis tantum, in quibus diu immoratur.

Itaq; non omnes segetes vrunt fœminæ.

Fœminæ statim post menstrua concipiunt.

Primò quia per easdem fere vias natura in vterum transmittit sanguinem menstruum, per quas fœtui alimentum subministrat. Quo fit, vt credendum nō sit, alium sanguinem transmittere ad purgationem, & alium ad alitionem. *Præterquam* F
quod huic vsui excogitauit natura, in fœminis maiorem fabrefacere sanguinis copiam, nimirum, vt superesse fœtui conueniens alimentum, quem sanguinem, dum vsui necessarius non est, singulis mensibus natura expellit. Ex quo rationi videtur consonum, eiusdem esse conditionis, licet vitio ob moram contracto dissideant. *Secundo*, quia non est veritati consonum, quod natura vnius finis gratia præparat, esse diuersæ naturæ & rationis. Si igitur & menstrualem sanguinem concepit (*si forte accidat*) parat, & eum, qui ad fœtus alimoniam in vtero iam colligit, vnius finis gratia in eum locum mittit: credibile esse videtur non differre conditione & natura. *Tertiò* id etiam confirmatur, quia lac & sanguinem mēstruum eiusdem esse sortis & naturæ scimus & correspondentiam ad inuicem habere. Ergo *vtrumque esse alimenti materiam erit verum, atque ex consequenti eiusdem rationis*

Sanguinem menstruum & eum, quo fœtus alitur, eiusdem esse sortis.

& natu-

G *& natura.* Argumento quoq; eſt, neq; prægnantes, neq; lactantes menſtrua purgatione fœdari, quia in vtriſq; conuertunt in fœtus alimentū: vnde conſtabit eiuſdem eſſe naturæ. Sed expendant quoq; alterius opinionis fautores, *menſtruam purgationem non poſſe ſola quantitate peccare, ſed qualitate etiam & vitio maximo:* idq; ob rationes à me adductas.

Obiectio. Cenſeo tamen illud verbum, *Sola quantitate peccare* (quod aliquando Gal. refert) non eſſe intel-

462 Solutio. A ligendū de eo ſanguine, qui ſingulis menſibus per vterum excernitur, quippe enim viriari mille rationes & argumenta ꝓbant, ſed de ea ſanguinis portione, quam natura ſingulis dieb. ab vniuerſo ſanguine ſeparat, vt paulatim in vtero collecta menſtrualem efficiat purgationem. Qui porro ſanguis nullo vitio conſpurcatus, ſed ſola copia exuberās in vterum à natura tranſmittitur, fœtui alimētum futurus, aut in iis, quæ vtero non gerunt, ſanguis menſtruus. Itaq; ſanguis, quem natura ad vterum tranſmittit, ex propria conditione purus eſt, laudabilis, ſola copia exuberans: is verò, qui ſingulis menſibus per vterum excernitur, ob moram, quam ibidem contrahit, & ob id tenuitatem & puritatem ſubſtantiæ, ocyſſime vitiatus qualitate & copia alienus prodit adhuc in fœminis optime temperatis.

B Sanguis menſtruus qua ratione periodice cōgeratur & expellatur. Tertium propoſitum fuit docere, *quæ fuerit potiſſima cauſa periodicationis huius menſtrui ſanguinis in mulieribus.* Menſtruam purgationem ideo appellari hanc euacuationem opinor, quod frequentius ſingulis menſibus fluat. Sunt etiam, qui *flores* eandem purgationem vocant, quia antecedit fructū fœtus in vtero geſtaturi, ſicut flos in arboribus fructum præcedit. Multi rurſus appellarunt *tempora*, eo quod ſtatis temporibus prodeant. Qualis verò fuerit ratio huius periodicationis ordinisq;, non ſatis apertum eſt, propterea quod auctores non conſtant in vnica eademq; ſententia: neque certe (*ſi verum fateri velim*) lex vna, neq; vna ratio ſignari poteſt, quæ naturā cogat ſtatuto tempore id moliri. Nam etſi quam legem ſemel ſtatuerit natura ipſa, peruertit nunquam, niſi alterata, aut mutata: cum hoc tamen, licet in fœminis decretum ſit, naturam ſemper in vterum certam quandam puriſſimi ſanguinis portionem transfundere, neq; viæ ſunt æquali ſemper modo expeditæ, neque rurſus ſanguis ipſe, qui colligitur, eiuſdem naturæ eſt,

C neque in eadem copia, vt ſtatuto tempore teneatur. Quapropter etiamſi natura ſemper ſanguinem congreget: non tamen ob viarum & ſanguinis vitium, menſtrualem legem ſemper ſeruare poteſt. Vnde conſtat frequentius ſingulis menſibus hunc ſanguinem profluere; aliquando tertio quoque menſe, & in aliis alia ſeruata varietate pro

Ariſt. de periodicatione menſium refutatur. indiuiduæ conditionis ratione. Ex quo illud Ariſt. *lib. 7. de hiſt. ani. c. 2.* figmentum eſſe cenſeo: videlicet, ob id ſexum fœmineum eſſe lunæ tributum, quod ipſa creſcente huiuſmodi ſanguis in eis colligitur, & decreſcente imminuitur, & purgatur: nam id aliter fieri euidenter comperimus: nam ſi verum eſſet, omnibus fœminis eodem fere tempore menſes prorumperent, luna nimirum decreſcente. Ego autem hac in re arbitror, legem eſſe naturæ impoſitam, vt ſemper ſanguinem illum in vtero adſeruet, donec ex onere aut alio irritamento ipſa ad expulſionem gliſcat. Verum quoniam id, quod quotidie accreſcit, neque eiuſdem eſt naturæ & rationis, neq; viæ ſemper æqualiter expeditæ exſiſtunt: ideo mirum nō eſt, ſi præ- D ter legem naturæ inditam certa ordinem conetur ipſa illum ſanguinem expellere; & aliquando anteuertat, aut remoretur, ob ea, quæ ſanguini ineſſe diximus vitia. Nam tenuior aliquando eſt, nonnunquam craſſior, ſæpe ſyncerus, ſæpiſſime aliis humoribus permixtus, ita vt iuxta rationem conſortii aliorum humorum menſtrualis ſanguis tempus lege naturæ ſtatutum euertat. Argumento quoq; eſt, menſtruam purgationem non ſemper æquali tempore in omnibus fœminis durare: quippe inæquale eſt durationis tempus, prout fœminæ habitus rarior denſiorve fuerit, aut ſanguis craſſior, vel aquoſior, *vt latius paulo inferius dicetur.*

Quartum verò & vltimum propoſitū eſt monſtrare, *per quas vias ſanguis in vterum dilabatur, & per quas etiam ab eo prorumpere ſoleat:* nam multis pro- Sanguis menſtruus per quas vias in vterū prolabatur, & per quas ab eo prorūpere ſoleat. fluere modis, viris doctis & peritis compertū eſſe cēnſeo. Dubitatum hac in re eſt, an ſanguinis menſtrui ſeparatio ac diſiunctio à reliqua ipſius ſanguinis copia ſit Lunæ tribuenda. Cui diximus, E vniuerſam huius rei rationem pendere ea naturæ lege & inſtituto, quæ vſum propagandæ ſpeciei non ignorans, ſanguinem ſeparat optimum, idq; perpetua diligētia curat, quem per venam cauam deſcendentem peculiaribus eiuſdem ramis huic operi dicatis, in diuerſas vteri partes tranſmittit. Nam partim ad vteri collum ſeu ceruicem, partim ad ipſius corpus & capacitatem: in quarum partium venis immoratur, donec tempus purgationi aptum inſtet, aut fœtui gignendo alimentum præſtari poſſit. Quippe hac ratione (*vt ſtatuit Hipp. lib. 1. de mor. mu.*) molliuſculum, laxum & rarum effectum eſt mulieris corpus, & longe viri corpus capacius & quaſi fungoſum, quo videlicet ſanguinem refluentem ab vtero & ad ipſum fluxurum caperet, & eundem reciprocum contineret aliquantiſper, ſiue poſtea propulſandus eſſet periodice, ſiue recondendus aliquot primis diebus grauiditatis, ſiue etiam, vt par quoq; erat, cumulandus eſſet ad nutritionem pleniorem in dies geſta- F tionis vteri poſteriores, in quo, in id tempus, quo incrementum capturus eſſet puer, amplius reponeretur, in ſubſidium futuri incrementi. In quo ſane opere ſilentio prætermittere nolui, vterum nullā edere peculiarem actionem, ſed vſum tantummodo ſuſceptioni commodū præſtare: non enim trahit menſtruum ſanguinem, cum ab eo alimoniam ſuſcipere non poſſit: ob idq; natura ſemper illuc tranſmittere ſedula diligentia curat. Neque oportebat vterum trahere, ne, quod ſanguinis fœminæ eſſet vtile & neceſſarium, etiam alliceret: ſat enim eſt, quod huiuſmodi menſtruum ſanguinem natura ipſa ex abundātia vtero aut fœtui largiatur. Quod ſane opus trahenti potentiæ committere erat periculoſum: ſed abundantiæ & vbertati totum negotium reſeruauit, vt natura nimia copia luxurians, quod ſupereſt, tantum tranſmittat; parſimonia verò affecta ſua gratia id totum adſeruet. Ex quibus euidenter conſtat, ſanguinem in vtero non colligi vi facultatis tractoriæ, ſed natura quod inundat tranſmittente: alioqui neq; con- Obiectio. Solutio. uenienς neque ad tempus expulſio fieret. Ve- G rum ſi quis dixerit, *vterum in grauidis fœtus alendi gratia ſanguinem allicere:* intelligat velim, tractionem il-

nem illam non esse vteri munus, sed fœtus. Nam quandocunq; ex orificiis, quæ vteri acetabula dicuntur, seu venarum ora, semen vtero conceptum attigerit, statim alimentum per eadem ad se trahit. Vt aperte Galenus docet *libr. de semine, cap.* 4. & 7. Dilabiturque sanguis in vteri cauitatem, vt singulis mensibus ea purgari possit, per varios & 463 A diuersos canales in diuersis ipsius vteri partibus dissitos. Dissidentq; in hac re etiam viri à mulieribus: quod in illis omnia venarum arteriarumque extrema ad cutim ducuntur, terminanturq; ibidem, cute eadem claudente firmiter, nulla scilicet hinc patente via nec riuulo foras, si hęmorrhoidas exceperis vtrobique, secus autem longe res se habet in mulieribus: à toto enim vel exteriori etiam illo corpore extrema venarum arteriarumque ad vteri cauum pertinent & patent, magna profecto naturę prouidentia & arte. Nam ex caua vena descendente, quæ in venarum innumeras propagines dissecatur, duplices in vterum conductus inseruntur, quidam ea vltimis eius diuisionibus, ex quibus & vesica, & rectum intestinum, & partes his vicinæ alimentum suscipiunt. Qui postea in ipsius vteri ceruicem seu collum, in parte nimirum eius interiori desinunt, sanguinemq; menstruum in virginibus ac prægnantibus fœminis profundunt: etiamsi aliis quoque per easdem partes prorumpere possit. Nam cum vtrisque vterios clau-B sum summopere sit, aliunde menstruam purgationem prouenire raro contingit. Quidam præterea ex altiori venæ cauæ trunco proueniunt venarum ductus, qui in vteri corpus inserti, in eius cauitatem desinunt, præstaturi fœtui alimentum, & fœminis fere omnibus sanguinem menstruum. Ex ramo namque illo venæ cauæ, quæ deorsum perreptat, vt testibus, vesicæ, vtero, & plerisque vicinarum partium alimentum impartiatur, duæ disseminantur propagines: quarum alteram Silvius *epigastriam* appellat: quæ rursus sursum adscendit, & alteri, quæ in mammas inseritur, occurrit: altera vero propago ceruici vuluæ inseritur. Qua deductione constat consensus vteri cum mammis. Quamuis aliter iudicio nostro intelligenda sit huiusmodi venarum communio, *vt alibi exposuimus*. Ab hac igitur posteriori propagine interdum fluit crassior sanguis, non aliter, quàm per hæmorrhoides. Qua de caussa multi eam purgationem, quæ per has venas fit, ad vteri hæmor-C rhoides referunt, alii vero ad veram menstrui sanguinis purgationem; per quas virgines & grauidas purgari aliquando contingit: Quod in grauidis necessarium videtur ob arctissimam illam colli vteri adstrictionem, fœtus continendi gratia, à natura instructam. Ea quo profecto naturæ artificio euidenter constat, non protinus abortire grauidas, quibus ea vtero gestationis tẽpore sanguis prosilit: nam si ab exterioribus, *quas primo loco retulimus*, prodeat, innoxie frequenter profluit; si vero ea interioribus, vt quæ & fœtui adhærent, & illi alimentum præstant (*etsi non omnes, sed quæ in lateribus vteri sunt, vt optime aduertit Vesalius*) raro fœtus statuto tempore in lucem editur. Est itaque verosimilius in iis, quibus sanguis fluit, & non abortiunt, sanguinem per vteri ceruicis vasa excerni potius, quàm per acetabula dicta, hoc est, per ora venarum, quæ in vteri cauitatem desinunt: per quæ sane & alimentum trahitur, & fœ-

Grauidis si menstrua superueniunt, cur non statim abortiant.

tus inuolucra fiunt. Quod Galenus *libr. 1. de semine, cap. 6.* recte explicuit, docens. *statim inuolucra fieri, solasq; eas partes superesse perforatas, per quas san-* D *guinis & spiritus à venis arteriisque maternis transmissio fieri possit*: ob idque profecto indubitatum est aborsus præsagium, dum ab his venis sanguis prorumpit. Cuius contrarium euenisse millies constat in iis, in quibus menses toto fere gestationis tempore fluunt: quia menses veri non erumpunt, sed à fœtu in vterum trahuntur. Sanguis tamen per ceruicis venas innoxie, dum redundat, excernitur. Vt optime etiam aduertit Moses Ægyptius *particula* 16. 19. quod etiam, sanguine fluente ex aliquibus interiorum (*ex eis nimirum venis, quæ in vtero vacua & immunes à fœtus ministerio supersunt*) fœminæ non semper abortiant, verissimum est: sicut in eisdem menses quoque diu per eas partes profluere, vt suo loco latius probabo. At virginibus conueniebat non expurgari per vteri interiores venas: periclitarentur enim ea concreto sanguine non penetrante hymenem membranam intra vteri sinus disrumpi, vel grauissima accidentia, vel mortem perpeti. Quocirca raro accidit E non purgati virgines per vteri ceruicis venas. Quã differentiam eiusque rationem paulo inferius latius sum probaturus.

Præterea consulto hac in parte longius disputare ac docere menstruæ purgationis mensuram: nam vanum esse omnino existimo, certam coniecturam, quæ illi regulam & mensuram certam assignat, statuere, cum differat corpus à corpore, & natura à natura: sicut & inter se vitæ institutiones, tam eæ, quæ ad victus modum, quàm quæ ad exercitia pertinent. Cum hoc tamen considerare oportet qualitatem, modum & quantitatem sanguinis: sed prætermissis qualitate & modo, quantitatis mensuram nosse (*quantum possibile fuerit*) nõ est parui momenti. Quamobrẽ purgationis quantitatem cuique proficuam ex consuetudine & tolerantia potius metiri oportet, quàm omnibus & singulis aliquã communem & propriam præscribere. Quamquam non latet me Hippocrat. depinxisse *libr. 1. de morb. mulier.* moderati menstrui quãtitatem, inquit enim: *Moderati vero sunt menses* F *prodeuntes in omni muliere, si sana sit, vt duarum heminarum Atticarum mensura secedant, aut paulo plures, vel pauciores, atque hæc aut duos aut tres dies.* Verum vt constet meæ sententiæ veritas quoad certitudinem mensuræ, subdit paulo inferius: *Longius autem tempus aut breuius, morbosum & sterile est. Coniectare porro oportet, mulieris corpus inspiciendo, & interrogare, collatione facta ad priora, an semper morbosa viuat, aut non. Si enim plures, paucioresve dies, quàm solent, prodeant, aut ipsi plures aut pauciores fuerint, morbosi sunt, nisi natura ipsa morbosa & sterilis fuerit. Si vero hoc fuerit, & ad salubriorem statum transmutetur, melius est.* Quibus verbis constare arbitror, ad certitudinem quantitatis antiquam consuetudinem & propriam cuiusq; naturam considerandas potius esse, quàm menstruorum copiam. Quippe incerta est quæuis alia mensura: cum hoc tamen statuere oportet mensuram vnam temperatæ mulieri propriam, vt quantum mulier à temperata de-G uiauerit, illi maiorem aut minorem copiam statuamus. Sic profecto Hippocr. *libr. 1. de morb. mul.* cotylas binas, quod alio nomine duas *heminas Atticas* appellat (*est enim hemina Attica nouem vnciarum*

Menstruæ purgationis quænam mensura.

mensura: cotyla quidem octo unciarum mensura) mensuram menstrualis materiæ proposuit. Quam sane quātitatem trium dierum spatio excernere tenetur: quæ facta consideratione plus minusue pro excessu aut defectu temperamenti sanguinis conijcere oportebit. Sic rubicundiores mediocriter
464 A sanguine abundant, albidiores, abundantiores, nigriores minus abundantes: quo fit, vt etiam sanguinis colore differant & tempore durationis mensium, eadem coniectura facta.

Caput VI.

De fœminis, quibus menses nunquam fluxerunt.

Fœminæ, quibus nunquam menses fluxere, aut conceperunt aut steriles manent.

NOn paucæ inter fœminas sunt, quibus (*etiamsi iam consenuerint*) menses tamen fluxere nunquam: quarum nonnullæ visæ sunt concipere, aliæ vero steriles omnino permanere. Verum modo hoc, modo illud accidat, quasdam ex eis conspicimus prospera & inculpata valetudine frui, plurimas vero mille affectionibus premi, omnes tamen ablatam ea toto obtinere vteri actionem, quatenus ipse dicatus est his excrementis excernendis. Expendere autē seorsum vnumquodque horum membrorum, caussasque ad vnguem
B exsequi, vtile & multis vsibus necessarium fore duxi. Primo igitur loco subeat in examen, *qui fieri possit, fœminam nō menstruantem non concipere*: Cuius dubitationis ratio in promptu est: nam si māstruæ purgationis potissima caussa in fœtus vsum & gratiam à natura dirigitur, constat, dū deficit, conceptum fieri non posse, quoniam caret natura ea sanguinis redundantia, qua prestatura est fœtui alimentum. Cui dubitationi respondemus in medium adducta Aristot. sententia 7. *de hist. anim. c.2.* quæ se habet in hunc modum: *Nonnullæ etiam dum profluunt menses, concipiunt, postea concipere nequeunt, quibus vulna statim a purgatione comprimuntur.* Et postmodum inquit: *Conceptus mulieribus à profluuio menstruorum sua natura contingit, & quæ hoc carent, steriles magna ex parte consistunt. Verum fieri potest, vt aliquæ etiam sine eorum affluxu concipiant, videlicet, quibus tantum humoris colligitur, quantum in, qua purgantur, restare solet post purgationem: quanquam non tanta copia est, vt foras possit effluere.* Alibi etiam hoc idem asserit, dicens: *Impossibile est concipere sine menstruorum excremento, quod aut redundans foras profluxerit, aut intus satis sit.*

Fœmina nō menstruans qua ratione concipere possit.

C Ex quibus locis constat, quàm id facile sit credere, fœminam vtero posse gerere mēstruis carentem: licet aliquando contingat. Sed, vt elarior doctrina euadat, dicimus, menstruorum defectum duobus modis posse cōsiderari: Vno qui dem, dum fœmina natu grandior facta, omnino mensibus caret quam proculdubio concipere contingit raro, etiamsi tantum sanguinis eidem insit, quantum alijs, quæ concipiunt, post menstruam purgationem supererest: eo quod natura nō solum ad fœturam progignendam prærequirat sufficientem in fœmineo corpore sanguinis copiam, sed etiam exposcat eiusdem debitam quantitatem in vteri vasculis, requiratq; ora vasorum, quæ in ipsum vterum degenerant, patentia, vt ab eisdem instillet id sanguinis in vterum, quod inuolucris efformandis sufficiat, ac etiam peruia & libera via ad alimenti delationem. Quibus omnibus, quæ proficua & necessaria sunt fœtus formationi, carere huiusmodi fœminas necesse est, præ-

Menstruorū defectus duob. modis considerator.

terquam quod raro contrarium accidere constat, D & Galeni principijs non videtur admodum consonum. *Secundo* modo fœminam menstruis carere, & posse concipere existimamus, dum ante debitum menstruationis tempus viro concumbit, quod aliquando contingere vidimus. Nam etsi semel natura menstruum sanguinem in mense excernat, sæpius tamen ac diu eundem in vtero & venis ei proximis congregat, ita, vt minime non sit, si ante tempus menstruis dicatum fœmina ex adseruato huic vsui sanguine concipere possit. Omitto breuitati consulens, plures fœminas, quas dum nouem, decem, vndecim, duodecimve esssent annorum, concepisse, menstruis nondum incipientibus, viris doctis & grauissimis compertum esse video. Quod profecto haud innoxie fuisse factum credendum est: nam statutum habet natura huic ministerio tempus, quod quæ anteuertit, non citra damnum faciet. Quandoquidem E menstruorum profusio certissimum & euidens signum est, fœminam esse viro maturam, vt ex Galenu apertissime constat *lib. de dissectione vulnæ*, qua patre ex intempestiuo viri accessu sterilitatem & varia mala succrescere docet: etiamsi, *vt dictum est*, aliquando huiusmodi fœminas concepisse visum sit.

Fœminæ nouennes & decennes cōceperunt.

Secundo diligenter expendisse oportet, quæ sit potissima caussa, propter quam plures fœminas innoxie viuere citra menstruorum affluxum conspiciamus. Cuius difficultatis gratia credendum est, duplicem esse in genere defectus menstruorum caussam: Vnam toti corpori communem, alteram vero soli vtero peculiarem. Illa quidem iis fœminis, quę inculpate degunt, propria est, hęc autem iis, quæ laboriose viuunt, peculiaris. *Prima* sane est naturalis totius corporis temperies & substantia, partiumque omnium configuratio. Quæ omnia cum alicui fœminæ insint æqualia, F ita vt cuique membro pro dignitate & natura, habito respectu ad totum corpus, insit ea configuratio, substantia, & temperies, quæ cum aliis membris conueniat iuxta corporis, cuius sunt partes, naturam & conditionem, necessum profecto erit, quoduis membrum trahere, conficere, & expellere, quod sibi proficuum fore noscit. Ex quo infertur, fœminas huiusmodi habitu prædictas superabundante hunc sanguine ea natiua fortecarere, præsertim si solidæ sint carnis, exercitio deditæ, & calore abundantiores, quas *viragines* nuncupare, haud ab re fuerit. Atque cum ea communi corporis temperie, & cuiusque membri propria constet, parum aut nihil in corpore redundare, idque facile per insensilem halitum vicatorie digeri, & vterum etiam robusta constante natura, ita, vt nihil superflui admittat, sit quidem facile, vt eum neque corpus transmittat, neque vterus suscepret, fœminas menstruis carentes innoxie viuere conspicimus, etiamsi quibusdam senectute adueniente visum sit, articulares affectus & paraplexias, aliaque accidentia euenisse. Quod si compositio hęc & temperies fœminæ, cui inest, optima sit & sana: cum hoc tamen G sexui & speciei morbosa & præter naturæ institutum ea sit: & ob id, vtcunq; menses non fluant, morbosum esse existimo. Quibus accedūt hæ fœminæ, quas Aetius recenset *lib. 4. cap. 51.* Refert enim, pingues à natura fœminas magis esse reliquis

Fœminæ plures cur innoxie viuant citra menst. uorū affluxum.

Menstruorū defectus caussa duplex.

I.

Virgines cur menstruis careant.

Pingues & graciles cur

calan-

menstruis careant.

exsangues, minutasque obtinere venulas: quo fit, vt sanguinis nihil supersit, præterquam quod si quid eius abundet, ocyssime in pinguedinē concrescit: inquit enim idem auctor: *Quomodo ergo purgabuntur, quæ neque sanguinem, neque venas amplas*
465 A *habent.* Annumerat etiam graciles fœminas, in quibus nihil penitus abundat ob gracilitatem, quæ ex diuturno affectu contracta nihil superflui habet. Quod intelligendum est de gracilitate, quę ex morbo facta, connaturalis reddita est: nam aliter menstrua solum ad tempus supprimit, non semper.

Secunda vero causa, quam soli vtero conuenire diximus, ob id morbosa est, quia etiamsi naturalis sit, dissidet tamen multum ob eam vterus ab aliis corporis partibus & temperie, cōformatione, aut situ: ita, vt licet corpus sanguine menstruali abundet, vterus tamen ex natura improbe constitutus suscipere ipsum aut expurgare nequeat. Accidit enim frequenter, vterum ex natiua constitutione ea temperie aut figura vel situ esse efformatum, vt officio proprio vti minime valeat: quo fit, vt redundans ille humor multarum calamitatum auctor existat. Neque huic damno obstat, vitium esse naturale: nam ex eo id mali etiam præstat, nimirum, vt curari minime possit. Et profecto hæc
B differentia inter vitia naturalia toti corpori communia, & ea, quæ alicui parti propria existunt, quod illa salubritatem impedire minime possunt, hæc vero nequeūt nisi insalubria existere. Exemplo est corpus proportionale infra mediocre paruum, aut supra id magnum: nam neutrum, dum proportio inter omnia membra adseruatur, erit morbosum, aut deforme, etiamsi paruum aut magnum sit. At vero corpus quoduis, cui aliquod membrū magnitudine aut paruitate ab aliis, nulla seruata proportionis lege, dissideat, morbosum censeri iure optimo debet, licet cætera membra innoxia sint: crus enim alterum, quod alterum excedit, brachium, aut oculum, actionibus officere est necessum. Sic vterus (*etiamsi ex natiua constitutione id vitium contrahat*) dum dispari temperie ab ea, quæ pro corporis ratione illi erat proficua, afficitur, aut figura, immoderatione ve à reliquo corpore dissidet, menstruorum morbosam retentionem ac periculosissimam procul dubio efficit.
C Atque hi sunt modi, quibus dispari sorte fœminæ menstruis carentes afficiuntur.

Menstruorū morbosæ priuationis quænam caussæ.

Est igitur morbosæ menstruorum priuationis caussa multiplex (*vt dictum est*) cuius contemplationem præmittere oportet, si recta medendi ratione vti velimus. *Prima* est vteri temperies nimis calida, quæ superassatum ibidem sanguinem ineptum fluxui reddit: quem easdem in parte immorantem in vteri scirrhum, cancrum, aut alios tumores præter naturam degenerare haud raro cōspicimus. *Deinde* cum vterus plus sanguinis susceptare nequeat, fit facile, vt per vniuersum corporis habitum inundet, ac vitiosus factus in varios affectus degeneret, iuxta corporis apparatum, & natiuam conditionem: quippe in aliquibus degenerat in cutis fœditates, in aliis in grauissimos articulorum dolores, plerisque autem in varias & multigenas epilepsiæ species, quibusdam vero in grauissimos capitis dolores, aut vitium aliquod cordi aut ventriculo infensum. Proficiscitur quidem hoc intemperamentum aliquando ex natiua conditione, nonnunquam vero ex grauissimo a- D
liquo morbo, quem fœmina in pueritia perpessa fuerit. Quod quidem malum aliis ex siccitate euenit, aliis quidem ex praua vteri figura, *vt inferius latius sum monstraturus.*

Menstruorū morbosa priuatio quibus signis innotescat.

Dignoscitur autem causa hæc ex frequentissimis & grauissimis vteri doloribus, quales feruidus sanguis aliquo loco inclusus efficere solet, ex totius ventris ardore, ex purgamentis vteri, quæ simillima sunt colliquationi rubiæ, fœtidæ, item ex substantia acris & erodentis humoris: quibus frequenter vteri os & pudenda exulcerari contingit. Quippe in his fœminis non ex toto vterus clauditur, vt nihil percolari possit: sed citra ordinem & menstruam periodum huiusmodi purgamenta non quidem innoxie exeunt. Dignoscitur id etiam ex partium genitalium ardore, aut squalore, & gracilitate, ac velut tensione & duritie. Quibus item partibus inest pilorum crassorum & nigrorum maxima copia: nec non & grauis odor, veluti carnis adustæ. Quod profecto vitium fre- E
quentissime in cancrum degenerat, & in maligna ipsius vteri vlcera.

Menstruorū morbosa priuatio qualiter curetur.

Curandi vero methodus & ratio duplex est, vna, quæ vterum præcaueat ab his malis: nam cum iam dictorum aliquod præest, peculiarem requirit curandi rationem, quam reperies proprio cap. *libr. sequenti de vteri affectionibus*: altera rursus, quæ superabundantem sanguinem minuat, & in vtero iam contentum sensim & leniter discutiat & attemperet, quam præmittere in hac curatione necessum esse censeo. Victus primo huiusmodi fœminis is optimus erit, qui frigidus cum sit, parcus etiam, aut saltem quantitate modicus existat: hoc quidem vt auarior facta vniuersi corporis natura, minus aut nihil in vterū transmittat: illud vero vt & sanguis frigidior factus vstioni sit ineptior, & sensim ac paulatim vteri tēperiem mutare possit. Ob id *pullorum* carnibus, *arietis* aut *vituli* vti est opus, & ex oleribus, quæ frigida sunt, admiscere, & eisdem seorsum vti ac malis *granatis, aurantiis*, & quæ consimilis fuerint naturæ. Bibant a- F
quam radicibus *scorzonera, aut hordeo, aut sacharo decoctam*. Somnus sit aut moderatus, aut moderato paulo breuior. Exercitium sit partium tantum superiorum, quale fœminis vitam agentibus sedentariam proprium est. Iram & animi perturbationes arceant, & frequentem deambulationē. Locus habitationis sit temperatus, aut temperato frigidior, irroratus semper frigidis adspergintibus & olfactui gratis.

Victus ratio.

Sanguinis missio.

Verum licet in huiusmodi fœminis raro aut nūquam menstrua mouere tentandum sit, saltem medicamētis id valentibus, ne maior fiat aut sanguinis ad vterum attractio, aut efferuescentia & vstio: erunt tamen huic vsui apta pharmaca omnia calidæ naturæ. Cum hoc tamen sanguine G
misso per conuenientem regionem, nimirum per tali venas bis, terve in anno menstruum euocare est necessum, tum vt vterus nitatur successione eius, quod euacuatur, aliquid etiam expellere: tū vero, vt si quid nimium obtinet, sanguine detracto ad meliorem statum reducatur: hac enim ratione ventilatis illis partibus minus exuretur sanguis ibidem contentus. Quod si dissuescere naturam ab vtero voluerimus, vtilissimum fore censeo ex dextra aut sinistra saluatella, vel ex vtra-

466 A quę semel aut bis sanguinem, interposito eodem modo, tempore extrahere. Atqui cum in his corporibus rationi consonum sit, plurimum fœculenti & adusti sanguinis redundare, idque prope vteri partes, vtilissimum esse censeo ineuntibus

Hæmorrhoides.

vere & autumno hæmorrhoides excitare, sanguinemque per eas effundere. Quod si adhuc spurcissimum aut plurimum sanguinem per corpus in-

Frictiones.

undare cognouerimus, mollib. frictionibus (*præsertim superiorum partium*,) & frequentibus aquæ dulcis temperatè calidæ balneis vti necessum erit: tum ad vterum transmittere natura dissuescat euocata ad partes cutis extimas: tum vero vt ibidē redundans sensim & placide per halitum digeratur: tum etiam, vt vteri ardor mitior factus, vtere sanguinem deinceps desinat, & si quid eius continet, insensibiliter pellat. Præstabit quoque non

Apozemata frigida.

mediocre commodum apozematum frigidorum vsus, qualia sunt, quæ conficiuntur *ex aquis stillatitiis frigidis, aut decoctis cum syrupo rosarum, portulacæ, borraginis, & cichorij*: quam etiam gratiam epi-
B themata hepati adhibita præstare solent. At vteri maxima habenda est prouidentia, ne eius vitium in aliquod grauius degeneret: & ob id curandum est humidis, temperatis, & leuissimis medicamētis eiusdem vias dilatare, reserareque vasorum oscula, vt libere sanguinis aliquid exire possit, aut saltem eius calor attemperari, & in meliorem habitum, si natiuum fuerit vitium, mutari. Qua-

Inunctio.

propter primo ventrem inunges in ima eius parte *oleo violaceo sæpius aqua rosacea loto, & lacte muliebri admixto*: idem præstabit *oleum amygdalarum dulcium aqua etiam hordei lotum*, & oleum cucurbitæ ac rosarum.

Vnguenta.

Quod si compositis vti volueris, facilè erit, ex prædictis oleis vnguenta aut linimenta conficere, adiectis axungia *anatis, lacte caprillo, butyro vaccino, cum succis portulacæ, ramentis cucurbitæ viridis, aut foliorum violarum cum modica cera*. Præstat item cera-

Ceratum.

tum ex eisdem rebus conficere, cui fœmina assueuerit: quod tanquam peculiare præsidium, & minus importunum probo. Ex vsu quoque sunt fo-

Fotus.

C tus ex dulci aqua mediocriter calida aut temperatā, præsertim si in ea ferbuerint *lactuca, portulaca, & violarum folia*, nec non & *papaueris folia, & cucurbitarum ramenta, ac lenticula palustris*. Eundem

Insessiones.

etiam vsum præstant insessiones & euaporationes, quas ex temperatiori aqua prædictis rebus decocta fieri necessum est. Quod si velis simul attemperare vterum, & eius vasa reserare, commodum quoque erit, decoctis prædictis addere *capillorum Veneris comam*, aut *mercurialis pugillum*, vel *artemisiæ modicum*, præmunito tamen prædictis euacuationibus prius corpore. Confert non minus

Clyster.

clysterium refrigerantium vsus, præsertim cum fœmina it dormitum: nam hæc optime vteri intemperiem citra vllum incommodum corrigere nata sunt. Cuius censùs plura reperies *lib. nostro de auxiliorum indicatione*.

D Siccitatem si ex diuturnis pueritię febribus, aut

Menstruorū priuatio ex siccitate vteri quibus signis cognoscitur.

obstructionibus contraxerit vterus, ita, vt collapsis aut corrugatis meatibus sanguis profluere nō possit, cognosces haud difficulter ex præcedentibus affectionibus, ex totius corporis macie, ex partium externarum gracilitate, ex pudendis partibus gracilibus: quas in virginibus crassas, prominentes, & carnosas esse compertum est. Item quia huiusmodi fœminæ ne minimum quid per vterum excernunt, imbecilles sunt, languidæ, & leuissimis laboribus defessæ. Item procedente morbo partes externæ crassiores redduntur, veluti quodam malo habitu affectæ, vtero nihil suscipiente ex partibus nequeuntibus vitiosum illum sanguinem conficere.

Menstruorū priuatio ex siccitate qualiter curetur.

Curabis hanc siccitatem, & menstruam purgationem fortasse prouocabis, humectiori facto vtero, sanguineque ad ipsum euocato. Illud quidē efficies non solum cibis & potibus humectioribus & optimi nutrimenti, sed balneis frequentibus ex dulci aqua confectis, inunctionibus *ex oleo violaceo, amygdalarum dulcium, sesamino* sæpissime lo- E tis, & *resumptiuo vnguento*, & eo etiam, quod cōficitur ex prædictis oleis, ex mucilaginibus *psyllij, seminis cydoniorum, limacinarum cum modico oleo liliorum alborum, aut cerato ex eisdem confecto*. Prodest etiam clysterem ex prædictis oleis inijcere, aut iuribus pinguibus, præsertim si fiat ex extremitatibus *hœdi, capreoli, aut ex decocto cochlearum*. Item ex *butyro, ex lacte, ex decocto althææ, maluarum, & ex succo portulacæ cum oleo amygdalarum dulcium, aut sesamino*. Sanguinem fortasse vocabis ad vterum frequentibus deambulationibus, eis tamen, quæ lassitudinem non afferant: item frictionibus moderatis supra vteri regionem factis: nam iis auxiliis calor moderatus in eadem parte excitatur, quibus partes collapsæ dilatantur, vt alimentum & sanguis menstruus eodem etiam calore & frictione euocatus, facile subire vasa possit, & in vterum deinceps prolabi. Vacuationes omnino in hoc affectu fugere oportet, alienæ quippe sunt à corpore siccitate laborante.

Menstruorū defectus ex deprauata figura quas habeat caussas.

Menstruis frequentius fœminæ carent ob vteri deprauatam figuram: præsertim si ex natiua conformatione proficiscatur. Vt Galen. aduertit *lib. 3. de caus. symp. cap. 4*. Nam qua ratione menstruosam cōformationem in membris exterioribus factam frequenter conspicimus, eadem prorsus in interioribus idem accidere solet. F Sic vterus deprauatam si sortiatur figuram, mirum non est, si propriis muneris probe fungi non possit, præcipue si aut vasculis aut foraminibus careat, aut perperam ea habeat figurata, aut à debito loco auersa, aut vtcunque contorta, ita vt sanguis, quem natura in vterum defert, prorumpere minime queat. Quod non raro ex diuturna obstructione, ex casu, ex ictu, aut alio quouis accidenti euenire quoq; potest. Cuius affectionis causas nosse difficile non est, si quis primo expendat priuationem prędictarum causarum: nam si nullum earum signum adfuerit, rationi consonum videtur, vitium omne in partium deprauata figura situm esse: præsertim si fœmina in cæteris sana appareat, optimi coloris & boni habitus, & cum hoc accidentibus infestetur grauissimis, ventris tumore, dolore, tensione, & grauitate. Quod si figuræ vitium ex antiqua & inueterata obstructione, ac fere natiua facta prodierit, facilius adhuc id posse dignoscere sperabis: G nam viscerum obstructorum propria & peculiaria existunt signa. Quorum meminero *cap. proprio de vteri obstructione*.

Menstruorū defectus ex deprauata figura qualiter curetur.

Hanc autem caussam diuersam à prædictis exposcere curationem, notissimum est. Nam in eadem nullis medicamentis vterum tractare oportet, neq; vllam eius habere prouidētiam, eo quod sit ex

sit ex iis, quæ ex natiuo vitio alioqui irreparabili prodit. Sed omni ingenio curandum est, redun-
467 A dantem sanguinem alio transferre vel imminuere, antequam aut in vitiosum degeneret, aut in morbum aliquem prorumpat. Ob idque tutissimum in his fœminis est, ter quaterve sanguinem singulis annis extrahere, ex brachiis quidem maiori ex parte, aliquando vero ex talo, videlicet, cum vterus ex vitiato aut copioso sanguine ibidem redundante, affectum contrahit aliquem. Atque ea ratione cauendum semper est, ne in vterum irruat sanguis, eodem *(vt dictum est)* extracto, & retracto per brachiorum venas. Quod si fœmina *(licet sanguine abundet)* viribus careat, ita, vt nequeat harum vacuationum frequentiam perferre, curandum profecto est, aliis auxiliis copiam minuere, nimirum, victus parsimonia, ac frequentioribus exercitiis, quibus parum sanguinis generetur, & si modicum quid redundat, exercitii viribus euanescat. Auertere etiam sanguinem à partibus internis ad extimas proficuum esse, ipsa rei natura docet: cui vsui mollinet vniuersum corpus
B perfricare oportet, præsertim summo mane, singulisque diebus: nam præter id, quod frictio mollis ad extimas partes humores allicit, discutit etiam eorum non minimam partem. Idem quoque beneficium præstare cognoscimus aquarum dulcium balnea modice calida temperata: quibus fortasse maiorem redundantium humorum resolutionem moliri poterimus: quæ quidem auxilia in fœminis, quæ viro vtuntur, prodesse, mihi non est dubium: præstat etiam non paruam vacuationem vteri accessus. Verum in virginibus & castis ac pudicis viduis ea sufficere non posse, experientia comperimus. Quamobrem prædictis auxiliis addere oportebit ea, quæ virtutem habeant sanguinem alio transferendi, vt natura ab vtero dissuescat, & copia quodammodo minuatur. Cumque tantum in sanguine ad vterum transmittendo semper innitatur natura ex insita sibi lege, necessum profecto erit, per partes vicinas deriuationem moliri, ne dum ad distantissimas retrahere conamur, tantum vterus suscipiat, quantum generandis nullis morbis sat sit. Quocirca in naturalibus vacuationibus suppressis, antequam in morbum aliquem degenerent, tutius & certius erit præsidium, per vicina deriuare: vt quod ex naturæ lege ibidem
C transmittitur, per proximam regionem excernatur. Sic in huiusmodi fœminis aut hæmorrhoides excitare, aut fonticulas cruribus aperire, indubitatum exstitit semper auxilium, milleque experimentis comprobatum.

Sanguinis missio. — *Victus parsimonia.* — *Frictiones.* — *Balnea.* — *Hæmorrhoides. Fonticulæ.*

Cæterum, si ex inueterata obstructione & fere natiua facta malum oriatur, non erit ab re præter auxilia, quæ nuper diximus, aliqua vtero adhibere ex iis, quæ obstructionibus auferendis proficua sunt. Quod item obseruare fas est in iis fœminis, quibus instante aut incipiente primitus menstruo, ex graui aliquo symptomate, aut animi pathemate in totum suppressum fuit. Quorum omnium latius meminero *c. de vteri obstructione.*

Menstruorũ defectus ex inueterata obstructione qualiter curetur. — *Menstruorũ defectus symptomata qualiter tractanda.*

Verum quia raro Medicus accersitur, nisi dum à prædictis causis iam aliquod graue accidens suboritur, qualia sunt, quæ frequentissime accidere solent, necessum est, nosse eadem mitigare. In qua re duo potissimum animaduertat lector: *Primum,* nullam esse aliam potiorem subueniendi ratione, quàm ad caussæ principium deuenire, eidemque
D semper inniti: nam cessante menstræ purgationis redundantia, aut vitio, protinus mala ab his proficiscentia subsidebunt. *Secundum,* quod licet necessum sit, aliquando posthabita caussa ob imminens periculum, eadem accidentia mitigare, & aliis auxiliis vti, quæ longe sunt à prædictis diuersa, iuxta accidentis naturam & varietatem: cum hoc tamen ab optimis scribendi ratione alienum mihi videtur, eorum hac in parte meminisse. Præsertim cum institutum sit, vnicuique seorsum proprium caput dicare, *vt paulo inferius reperies.*

Capvt VI.

De iis, quæ clausa habent genitalia & vterum.

Alio quoque vitio *(atsirato)* affici fœminas
E conspicimus: quippe nonnullæ genitalia & os etiam vteri perforata non habent, sed omnino, aut maiori ex parte clausa, ita, vt neque viri accessum ferre possint, neque concipere, neque rursus purgari: quas *non perforatas* Medici appellarunt, & quæ huiusmodi affectum patiuntur fœminæ, *Atrita* appellantur etiam à Galeno *lib. 3. de caus. symptomat. cap. 4.* Albucasis vero *lib. 2. Methodi,* barbara lingua *Alratica* nuncupauit: Rhasius vocauit huiusmodi affectum *Ractam,* & Arabes cum Auicen. *clausuram.* Aetius autem peculiare caput huic malo dicauit, *de vtero non perforato* inscriptum. Quod sane vitium cum vniuersum fere fœminæ vsum auferat, peculiarem prærequirit diligentiam, præsertim cum præter vsus commoditatem quam interdicit, grauissimorum morborum soboles exsistat. Cuius affectus natura in deprauata membri configuratione sita est, in ea specie, quæ ad occlusos meatus refertur, etiamsi plures sint fœminæ, quæ stricta adeo habent genitalia, vt nec viri congressum admittant, nec ferre possint. Faciunt
F quidem Græci & Arabes omnes, quotquot huius mali meminerunt, fœminas tribus modis posse claudi, vno quidem in pudendi alis, siue labiis: altero vero in ipso pudendi sinu: tertio denique circa vteri ipsius osculum. Sic enim inquit Auicenna *21. 3. tract. 1. cap. 4. Clausura est, cum per os matricis descendit aliquid, quod prohibet coitum ex re addita lacertosa, aut panicula forti, aut est illic incarnatio ab vlcere, aut creatione, aut illud, quod est inter os vulua, aut os matricis, est secundum vnum & eundem horum modorum, aut est super os matricis eius, quod prohibet impregnationem & exitum menstruorum ex panniculo, aut incarnatione vlceris, aut quod est ei simile. aut meatus non est inuentus in creatione, ita, vt accidat virgini, cum incipit menstruari, vt non inueniant menstrua meatum propter aliquam harum caussarum.* Ac postquam has omnes differentias adduxit, subdit præsagium, & inquit: *Quare accidunt et dolores & ægritudo magna. Si ergo non ingenietur ei, redit sanguis, & denigratur mulier, & præfocatur, & moritur.* Refert etiam
G paulo inferius curationem non contemnendam. Cuiusdam etiam clausuræ meminit Hippocrates *libr. 1. de morb. mulier.* dicens: *Si mulier non excipit semen viri, etiamsi periodice secundum naturam menses ferantur, suspicio quidem est, quod membrana propendet pro foribus vteri.* Quibus verbis constat tertiæ illius clausuræ alter modus, nimirum, cum non integra est, sed aliquid habet pertusum, eo tamen

Vteri non perforati varia nomina. — *Vterus non perforatus quis morbus, & cuius naturæ.* — *Fœminæ tribus modis claudi possunt.*

468 A modo, quod menstrua profundantur, semen vero suscipi non possit, quod pendula sit ab ostio vteri, ita venientibus mensibus introrsum cedat, semini vero extrinsecus occurrenti obsistat.

Vterus non perforatus ex quibus causis proficiscatur.

Hoc profecto vitium cuius parti insit, ab altera duarum causarum proficisci comperimus, aut ab exulceratione, vtcunque fiat, si in eadem parte præcessit, cuius labia coaluerunt, vel callo obducto induruerunt, aut à tumore aliquo in scirrhi naturam indurato, aut carne aliqua in eadem parte supercrescente: quibus aut partes illas coalescere, aut coniungi, & foramen seu meatum naturalem occludi est necessum, vt ex Auicen. *paulo ante* retulimus, quam affectionem *phymosim* appellarunt Galenus 9. *localium phar. cap.* 6. & Paulus *lib* 6. *cap.* 72. Secundo autem ea naturæ defectu & monstrosa conformatione proficiscitur, quod aut materiæ vbertate, aut naturæ vitio in prima fœtus formatione effingitur, adnascente prædictis partibus carnosa vel membranosa aliqua substantia, B aut factis ea toto occlusis, & citra foraminis aliquod vestigium: aut si vestigium exsistat, addita tamen membranosa aliqua tunica, qua vniuersum foramen protegitur. Quam quidem membranulam fert Sauanarola aliquando ex panniculo seminis cooperiente fieri. Sed longe distinctius Paulus *lib.* 6. *cap.* 72. causas & rationem huius mali ea sequitur, dicens: *Genitales mulierum partes clauduntur interim ex natura, interim ex accessorio morbo quodam præcedente, alias in imo, alias in aliis, sæpe etiam in medio spatij, idque aut secundum naturam, aut ex obstructione.* Quod autem foramen intersepit, intercluditque, vel caro vel membrana est: sed specialius causas: censet *libr.* 3. *cap.* 73. Quo etiam in loco præsa[illegible] & dignoscendi rationem adfert, ac leuem quandam curationem, quam ego etiam suo loco referam.

Vterus non perforatus ex quibus signis innotescat.

Dignoscendi vero ratio (*præter affectus notitiam, quæ manifesta est ex mensium perpetuo defectu, licet Mosibio asserat, aliquando menses fluere: nam sanguis, qui prosilit ex vteri ceruice, à varicibus potius, quam ab* C *vtero prostat. Quo fit, vt fis affectæ ex sanguinis suppressi vbertate, nigriores fiant, vt docuit Auicenna, sed sat est, viridum amittere colorem: non enim semper in nigrum mutatur, quo dissidere à mensium suppressione cognoscimus, & ex tumore & dolore partium pudendarum ad vterum menstruis confluentibus, & ibidem detentis, quo à desiccatibus mensibus distare scimus*) non vnica est: nam primum docere oportet, qualia naturæ sit caussa deinceps, quo in loco ea iis, quę retulimus, exsistat. Caussam igitur fuisse solutam vnitatem (*cum extrema coaluerunt, aut callum contraxerunt*) præcedens vulneris occasio haud obscure monstrat, veluti ictus, casus, vel ab aliqua rescindente, contundenteve percussio. Tumorem præter naturam, aut carnem supercrescentem facile ostendit sensus partis: necessum enim est, si quid intercidit inter ea, quæ naturalia sunt, & contigua esse tenentur, protinus sentiri, tanquam quid extraneum, & à natura alienum partique superadditum. Scirrhosum & induratum D tumorem cognosces etiam ea præcedente inflammatione, ac dolore, & ea partis duritie. Verum si natiuum fuerit vitium, ex priuatione prædictorum signorum perdiscere prompte poteris: nam his deficientibus rationi consentaneum videtur, ea natiua sorte vitium proficisci. At non ita facile distingues, qualis sit affecta particula, videlicet, quæ illarum trium partium (*quas superius retulimus*) clausa sit. Quod in virginibus & fœminis, quæ viro orbatæ sunt, aliter quàm per visum speculo immisso perdiscere minime poteris: in aliis tamen, quæ viro accedunt, affecta sedes facile dignoscetur, ex defectu nimirum alicuius actionum, quas & pudendum, & vteri collum præstare habent. Præbent namque hæ partes hos vsus, videlicet, viam ad conceptum, coitum, & sanguinis menstrui exitum: quare ea fœmina, cui pudendi labra tunica intercluduntur, prædictis muniis destituta est. Nam cum coire non possit, neque item concipere, neque menstrua purgare. Verum si viro vti possit, cum hoc tamen menstruam purgationem non pellat, sed ocyssime semen à viro E eiaculatum decidat, haud leue est argumentum, pudendi sinum clausum esse. Quod si in ipso vteri ostiolo fœmina idem vitium patiatur, concipere neutiquam poterit: bene tamen menstruam fundere purgationem: quoniam, *vt superius probatum est*, in virginibus & prægnantibus menses profluere per venas, quæ in vteri collum desinũt, optime possunt. Itaq; non inconueniet, fœminam esse clausam, & viro vti, ac menstruis probe purgari, dum in vteri osculo vitium præfuerit: sed cõcipiendo apta minime quidem erit. Atq; hæc sunt signa, quibus clausas fœminas nosse, haud difficile erit, & quibus clausionis locum distinguere prompte poterimus.

Vterus non perforatus qualiter curetur.

Cum propria huic affectui curãdi ratio chirurgis magis, quàm Medicis vsu veniat, non est mihi in animo, in eadem plurimum immorari: sat erit medendi rationem in genere cuiq; causarum propriam docere, si prius dixero, Paulum *lib.* 6. *cap.* 72. ad scissionem reduxisse vniuersam eius curatio- F nem. Sed *libr.* 3. *cap.* 73. specialius hæc scripsit: *Loca muliebres circa ipsorum os clauduntur, vel ex præcedente exulceratione, vel in scirrhum durata inflammatione. Curabuntur insessibus, qui emolliant ex hydraleo, & fœnugræci decocto, consimilibusque cataplasmatis & pessulis.* Porro inquit: *Si malum inueterauerit, suffimentis, vaporibusque iis, qui ex aromatibus conficiuntur, vtendum erit. Iam vero soluit hoc vitium, cum aliud sit, quàm vuluæ ostij adstrictio, pessulus ex hyssopo, nitro, resina, & terebinthina.* Sed ad medendi methodum iam accedo. Præcedens igitur vlcus, cuius ratione partes callum contraxerunt, aut coaluerunt, nouare iterum oportebit, vt separatis partibus, quæ coaluerunt, adhibita deinceps maiori diligentia, antequam partes congrua cicatrice obducantur, separatæ coalescant; quod fit instrumento quodam ad virilis membri similitudinem efformato; confecto quidem ea lineis filamentis, inspersis vero puluisculis & medicamentis, quibus inducendæ cicatricis vis insit: qualia diximus *libr.* 2. *de Indicatione præsidiorum.*

Verum si callum partes vlceris contraxerint, abscindere scalpello callosam substantiam medē- G di ratio postulat. Deinde eisdem medicamentis leuem cicatricem inducere, quæ nulli partis officio impedimento sit. Quod si vteri aliqua pars ex iis, quas retulimus, in tumorem indurerit, mollibus medicamentis rem agere primo oportebit, quibus & tumor mollior factus, facilius per insensilem halitum ope resoluentium auxiliorum euanescat, partiumque meatus subinde referentur, dilaten-

469 A dilatenturque partes ipsæ, quantum propriis ministeriis opus fuerit. Præmittenda tamen sunt cataplasmata & encatismata emollientia, quæ parãtur *hydraleo*, & *fœnugræci elixatione*. Cui etiam vsui deseruiunt pessi, suffitus, lotiones, & pleraque alia, quæ cap. *de vteri scirrho & inflammatione* docebo. Solent etiam meliceridés, & atheromata, & steatomata in ipsis partibus adnasci, & prædictas clausuras fere efficere. Quæ omnia dum cognouerimus, facile prædicta methodo curari possunt. Fœminis vero, quibus ex prima conformatione hæc vitia insunt, nullum aliud inuenies tutius & vtilius præsidium, quam scalpello tunicam, quæ foraminibus antestat, per medium scindere. Cuius operis rationem docuit optime Arabs Albucasis: in cuius foramen immitti iussit instrumẽtum illud virili membro persimile, quod ibidem diu immorari permisit, donec cicatrice inducta, partes non amplius coalituras cognouerit. Docent autem paulo latius huiusmodi curationem B auctores non pauci: nam Theodor. Priscianus peculiari diligentia id conatur docere. Sed diligentius adhuc Moschion Medicus quidam Græcus. Quod etiam docuisse visus est Aëtius *libr. 4. ser. 4. cap. 96.* quo poteris adire, si pluribus verbis opus habeas. Curandum quoque est in quauis caussa, ne quid menstrui sanguinis, si forte in vterum decidit, cui via præ occlusione non erat, vel pauxillum quidem temporis ibidem maneat: nam dum concrescit, grauissima solet accidentia inferre. Et ob id maxima diligentia vterum abluere sequenti die ab vteri apertione conueniet.

CAPVT VII.

De menstruis per locum non naturalem erumpentibus.

Natura iustissima & erudita.

IVSTISSIMAM Hippocratem appellasse naturam censeo, eamque eruditam esse, quamuis nondum aliquid addidicerit. nam quis naturæ maiestatem & diligentiam non mirabitur, si attẽ- C tu, peruigilique animo eius opera intueatur. Quæ profecto non solum in efformandis corporibus, augendis, reficiendisque sedula diligentia innititur: sed incredibili etiam solicitudine ea præcauet, curatque, ne quid mali, quantum in se est, ipsis accidat. Quod sane opus vt consequatur, quæ non tentat? bone DEVS, quibus non innititur? quæ non consequitur aduersus omnem expectationem? Eius proculdubio dignitatis & efficaciæ sunt naturæ opera, vt eandem merito *artem diuinam* appellauerit Plato. Atqui (*vt interim alia breuitati studens subticeam,*) quantam illi menstruorum purgatio curam impenderit, admiratione dignum esse arbitror. Quam si iamiam instantem cognouerit, præcauens grauissima mala, solicite expellere curat. Quod si loci naturalis oblita, aut fortasse impedimento alio præpedita, onus excrementi persentit, citra vllam moram, locum, per quem sese ab onere liberet, quærit, & qualiscunque sit, sibi efficit naturalem, eique assuescit. At licet ex eo fœminas steriles efficiat, præ- D cauens maius periculum, id patienter fert. Contigisse id naturæ beneficium (*ne dicam vitium*) fœminis non raro conspicimus: nam dum exuberanti onere pressa natura menses pellere conatur, si aut scopo aberret, aut illi naturalis locus obstaculo quouis sit denegatus: in quibusdam per nares copiosissimo sæpe sanguine effuso, menses agit, in aliis vero per os. Nec mirum profecto id esse debet, siquidem Hippocrat. 5 *aphorism. 32.* refert, *mulieri sanguinẽ vomenti menstruis erumpentibus solutio.* Ex qua sententia infero, haud esse difficile naturam turgentem & exuberantem per consimiles regiones menstruam purgationem pellere: quippe facile defertur menstruus sanguis ad os, aut ab ore in vterum. Per cauam enim in stelechiam, & ex ea per venas meseraicas, si multus sit, in duodenũ ac ieiunum, ex eis in pylorum, & per ventriculum vomitu reiicitur. Sed quod maiorem infert admirationem, id sane est, quod nos iam ter vidimus, videlicet, per minimũ manus digitum, & per annularem sinistræ manus singulis mensibus sanguinem profundi, nõ copiosum, in religiosa quadam fœmina, cui natura menstruam purgationem per vterum degenerauerat. Alteri quoque certo accidisse scio, rubore quodam facto in altera maxillarum, singulis mensibus naturam purgationem menstruam denegasse. Cognouimus etiam aliam, cui vnoquoque mense sanguis, licet modicus per maiorem oculi sinistri angulum fluebat. Plures item sunt, per quas sanguinis sputum à menstrua purgatione natura immunes fecit. Ac ne videar E tempus in historiis conterere, certum est, huiusmodi affectionem esse symptoma in genere excretorum præter naturam consistens, idque quatenus ad particulam, à toto genere huic vacuationi alienam, pertinet. Quamobrem id vitium referendum est in facultatem excretricem, cuius munus in corpore est, aliena pellere: quam porro facultatem totius corporis intelligere oportet, non vteri, etiamsi huic operi dicatus à natura fuerit. Quod profecto symptoma non raro contigisse arbitror ex eiusdem facultatis robore & prouidentia: nam cum ob aliquod vteri vitium, aut venarum, quæ in ipsum desinunt, ora cæca esse natura cognouerit, gnara huius ministerii, aliam quærit regionem: qua inuenta incolumem tuetur fœminæ sanitatem, quam alioqui ocyssime caturam F cognoscit. Hanc nosse Medicus præ omnibus tenetur distinctionem, ne forte caussam ignorans, curationem, vbi opus non sit, tentet, aut eam prætermittat, quam consequi non esset difficile. Quo circa primo nosse & diligentia distinguere oportet, an natura errans id accidens efficiat, an melioris gratia coacta id moliatur? nam hoc profecto aut impedire, aut peruertere, aut vtcumq; alterare nefas est: illud vero sensim & leniter permutare, vtile & necessarium.

Natura opera quanta.

Menstruorũ eruptio per nares.

Per os.

Per minimũ manus digitum, & per annularem sinistræ manus.

Per maxillarum ruborem.

Per oculum & sanguinis sputum.

Menstruorũ eruptio per locum non naturalem, qualis morbus.

Dignosces autem, hoc an illud sit, ex fœminæ habitu, ex conferentia, ex symptomatis, quæ natura in vtroque casu mouet: nam dum id melioris vsus gratia molitur: citra accidentia, quæ maximam inferant molestiam, mouet; & boni habitus pręest fœmina: quinimo vacuatione præmissa, si quid mali antea perpessa fuerat, libera euadit, tandem optima fruitur sanitate. Ad quod G etiam non leuem coniecturam præstat vterum singulis mensibus quodammodo turbari, signum profecto euidens, quo monstratur, naturam vterum aggredi, vt per ipsum menstruum excernat: quem cum impedimento aliquo ineptum persentit, deserit, & vt valens ad consuetum locum regreditur. Quod cum Medicus cognouerit, auxiliares manus adhibere non curet. At in aliis fœ-

Menstruorũ purgatio per locum non naturalem, vtrum à natura ex errore, an melioris gratia fiat.

minis, in quibus errans natura vitiosam hanc purgationem molitur: inquirendũ est, quali sint habitu prædita, qua fruantur sanitate, quibus premantur accidentibus, quove tempore. Nam si va-
470 A letudinaria fœmina fuerit, si frequentes conqueratur, præsertim dum purgationis instat tempus, quo prætereunte leuari minime conspicimus, nulli dubium esse arbitror, erroneam esse illam naturæ affectionem. Cuius caussas inquirere deinceps oportebit, & iuxta earum rationem cuique curationem adscribere.

Eius quænã causæ. Solet sæpissime natura hæc vitia mouere vehementissimo aliquo animi pathemate, aut mentis turbatione, distracta, irritatave potentia, præsertim instantibus aut fluentibus mensibus: qua etiam occasione perturbata & erronea quoq; efficit munia. Nam quantum possint animæ passiones, nemo ignorat: sunt enim, qui mortem inferre posse fateantur: quod etiam malum ab externa aliqua occasione proficisci comperimus. Prodit item id vitium à vehementissimis partium superiorum doloribus, vel earundem grauissimis malis, quibus naturam euocari per easdem partes, dum superflui aliquid obtinet, mirum non est. Item id
B malum sæpe efficit partium superiorum imbecillitas, vteri & partium inferiorum robur, quo renuunt superflui quicquam recipere: quapropter coguntur partes superiuq & iecur per aliam partem id expellere. Quod si per hæmorrhoides, aut per vrinam natura menstruum purget, minus sane vitiosum existit, cæterum conceptui obstat.

Quibus signis eius causæ innotescant. Primas causas dignosces facile ex iis, quæ præcesserunt, fideli à laborãte accepta relatione, præcesserit ne aliqua prędictarum causarum, velut ingens timor aut alia mentis vehemens turbatio, vel quæuis alia externa causa, quæ validam in mulieris corpore turbationem efficere possit. Quod non minus caussare poterit intempestiuus frigidæ potus, qui clausis infernis meatibus supernam regionem petere naturam cogat. Sic crurum aut capitis lauatio instantibus menstruis, sic etiam eius aut vsus aceti. Quarum omnium notitiam diligẽs Medicus facilè à fœmina accipere poterit. Quod
C si nihil ex his præfuerit, interrogare oportet, doluerint ne vehementer aut diutius quondam partes superiores, aut graui aliquo malo affectæ fuerint? Quæ sane omnia diligenter examinata præuidere oportet, & ea eis, quæ præcesserunt, vel tunc affuerint, habita certa coniectura, iuxta id, quod potissimam mali caussam esse cognouerimus, medendi rationem instituere oportebit.

Qualiter & quibus medicamentis curetur. Si qua in re facta diligenti prouidentia curationem aggredi oportet, in ea profecto est, in qua aduersus naturæ motum est pugnandum, etiamsi motus à lege naturæ absit. Nam & naturam cogere, contrarium institutum efficere, & humorem alio euocare, & præternaturali vacuationi disponere, magni momẽti rem esse dubitabit certe nemo. Atque cum hæc sint opera, quæ necessario Medicus exsequi tenetur, vt quid vtile efficere possit, necessum proculdubio est diligenter, quid agere aut prætermittere in curatione hac o-
D pus sit, prius considerare. Quamobrem huiusmodi fœminas curandas suscipere formidandum est, nisi dum grauius periculum spectatur ex accidentibus, quæ quotidie crescunt, quàm ex violentia in naturam illata. Erit igitur primum curandi principium, redundantem sanguinem demere, eundem euocando ad imas partes, factis ex talo vacuationibus, adhibitis cucurbitulis femoribus & suris, & coxis etiam quandoque scarificatis. In quo profecto opere, eo tempore magis inniti oportet, in quo accidentis alicuius gratia eo vtimur: vtrumque tamen vsum præstabit sanguinis euocatio & extractio per hęmorrhoides. Nam dum in animo est solum ad vterum euocare sanguinem, oportebit potius supernas partes quodammodo refrigerare ac densare, infimas vero calefacere, & humectare, ac aperire. Verum quoniam illud commode fieri nequit (*nisi aut per brachiorum frigida lauacra, capitis etiam & faciei, aut per priuationem exercitij earundem partium: quapropter interdicere oportet in huiusmodi fœminis cantum*) tentandum quidem frequentius est *frictionibus, deambulatione, lauacris, balneis naturalibus, aut calidis arte paratis, inunctionibus, fomẽtis, insessionibus, pessariis, clysteribus vterinis*: quorum cap. de prouocatione menstruorum meminero. Vnum tamen habet tanquam peculiare præsidium hoc mali genus, nimirum, frequentium balneorum naturalium vsum, eorum præcipue, quæ sulphurea sunt: in quæ fœmina summo mane ingrediatur, ibidemque debito tempore immoretur, dummodo balnei aqua tantum vteri, & iecoris regionem pertingat, quo tempore eiusdẽ fœminæ superiores partes (*ne calidissimo aëris balnei etiam dilatentur*) flabellare, attemperateq; commoto leuiter aëre oportebit. Cætera vero, quæ hic desiderantur, reperies *cap. citato, & lib. nostro de indication. præsidiorum, cap. de prouocandis suppressis fluxionibus.*

Sanguinis missio.

E

Frictiones. Lauacra. Balnea, &c.

Balnea sulphurea.

Capvt VIII.

De menstruis superfluis.

F QVANTAM Hippocrates ſo artifice ad affectuum curationem pręrequirat diligentiam, nullus eorum, qui eius scripta curiose euoluerit, ignorabit: inquit enim *libr. de morb.* (docens, quæ sunt perito Medico, ne in curatione aberret, expendenda,) *Primum quidem, à quibus omnes morbi hominibus fiunt, deinde vero, qui morbi necessario, vbi facti fuerint, aut longi sunt, aut breues, aut lethales, aut non lethales, aut aliquam corporis partem mutilent, aut nõ mutilent, & qui postquam orti sunt, dubij sint, an mala ab ipsis sint euentura, an bona, & à quibus morbis, ad quales transitus fiant, & quæ per fortuitum successum Medici ægrotos curantes faciunt, & quæ bona aut mala ægrotantes in morbis perpetiuntur, & quæ importune aut dicuntur, aut fiunt à Medico ad ægrotum, aut ab ægroto ad Medicũ, & quæ exacte fiunt, aut dicuntur in arte, & quæ recta in ipsa, & quæ non recta, & quod ipsius principium, & finis, aut medium, aut aliud quid eiusmodi demonstratum, quod recte habet, vt in ipsa sit, aut non sit, & quæ parua & magna, & multa & pauca, & quod omne in ipsa vnum est, & omnia quod vnum, & quæ fieri possunt, intelligereque ac dicere, & si opus sit, neque intelligere, neque dicere, neque facere, & quod facilitas in ipsa sit, & quod difficultas, & quod opportunitas, & quod intempe-* G *stiuitas, & quibus aliis artibus similis sit, & de corpore, quod calidum sit, aut frigidum, aut siccum, aut humidum: & quod forte aut debile, aut densum, aut rarum, & quæ multa paruia fiunt, aut in melius, aut in peius, & quod honeste aut turpiter, aut tarde aut cito, aut recte aut nõ recte, & quod in malum supra malum fieri necessum est.* Optimum esse duxi ad verbum transcribere Hippocr. dictum,

Medico perito quæ expendenda.

dictum, vt quisq; intelligat, quàm sit difficile cu-
471 A rationem quamuis aggredi, quando hæc omnia diligenter nosse, necessarium esse aperte fatetur. Quibus si adhuc addideris sexus differentiam, clarius proculdubio cernes, tàm esse difficile in fœminis curationem optime moliri, quàm esse Medicum. Quippe vt Hippocrates fatetur *lib. 6. popul. part. 7.* diuersi in fœminis reperiuntur morbi, & diuersa ob id necessaria illis est curandi ratio. Hoc sane diximus, ne quis illotis (*quod aiunt*) manibus existimet, fœminarum affectus curari posse: sed cautior & diligentior ea rei difficultate factus, facilius, quæ difficilia sunt, consequi possit.

Fœminarũ curatio tam difficilis, quàm esse medicum.

Ad institutum igitur accedendo, optime Hippocratem dixisse constat *libr. 5. aphorism. text. 57. Si menstrua plura fiunt, accidunt morbi, & si non fiunt, ex vteri morbi contingunt.* Nam frequentissime conspicimus, fœminas ea fluxu mensium ad tantam peruenire immoderantiam, vt vel pereant, vel in grauissimum aliud malum promte affectus degeneret. Quod etiam *lib. 1. de morb. mulier.* Hippocr. hac
B verborum serie dixerat: *Si menses plures, quàm oportet, prodeant, & crassiores, nimirum, corpore natura fluido, & osculo vterorum prope pudendum sito, & adhuc multa cum viro coitu vtatur & conuincetur semel, aliquãdo multis descendentes, & affatim prodeuntes os vterorum impetu sua magis dilatant, & si adhuc non incidat vasorum euacuatio, sed rursus multus accesserit calor, & os amplum faciunt, & corpus, vtpote muliere coitum amante, & voluptatem consuetudinemq; viri consectante, facilis fluxu ad vterum etiam calor defertur, & decolor erit, quamdiu sic habuerit.* Subdit quoq; idem auctor multa plura, quibus comprehendit vniuersam fere huius morbi rationẽ. Verum quia, vt Hipp. refert, grauis est affectio hæc, & quæ plures alias adsciscere solet (vt etiam Moysem Ægyptium *part. 16. text. 18.* dixisse constat,) ob id necessum est, eius naturam & causas ad amussim expendere.

Menstruorũ superfluorum incommoda.

Est igitur menstruorum fluor, vt Galenus docet *libr. 6. pop. part. 1. com. 7.* quando menses plures aut copiosiores fuerint, quàm solent. Multi vero definiunt esse, *quando vltra consuetum tempus purgationis magna copia effluxerit.* Alii autem aliter definiunt:
C nimium, cum fluunt immodice, & præter modum peculiaris naturæ, ætatis, aut viuendi instituti, aut præter statas periodos, hoc est, si bis in mense repetat. Nec credendum est, adductam Hippocrat. mensuram *libr. de morb. mulier.* omnino veram esse & certam. Inquit enim: *Menstruam purgationem moderatam esse quando per biduum aut triduũ excernuntur sanguinis fere duæ heminæ Atticæ*: verùm hoc verum fuisse arbitror illis temporibus, quando & victus ratio temperata seruabatur, neque ita otio erant deditæ mulieres. At nostris temporibus, cum plurima in illis reperiatur diuersitas, (*siquidem aliæ ad quinque vel sex vsque dies purgantur, aliæ ad octo etiam, & aliæ copiosissime, atque aliæ parcius*) naturam & consuetudinis quoque diuersitatem inspicere opus erit. Sed vt rem paucis complectar, existimo, cuiusque fœminæ naturam aut statum, quoquo tempore fuerit, considerandum esse, vt ab his sumpta ratione, facile metiamur, quantum sit immodicum, quantumue modicum. Nam ea vere dicitur menstruorum redundantia cum purgatio naturalem modum excedit: at is modus ex-
D istimandus est penes fœminæ consuetum fluxum, aut penes sanguinis conditionem, aut iuxta id, quod in abortu excerni solet, si fœmina abortierit, aut si pepererit, iuxta debitam partus naturalis copiam. Quod si medicamẽti alicuius ora venarum aperientis occasione sanguis profluat, vires quoque medicamenti extimare oportet, & quantum ipsas fluxio superauerit, tantum ipsam esse immodicam, coniiciendum est. Quibus etiam adiungere oportet, quod Galenus docet *libr. de differ. sympt.* videlicet, si prædicta vacuatio fiat ad animalis cõmodum aut incommodum. Quod si vsui proficua non fuerit, immodica & inutilis existimanda est, præsertim in prægnantibus, quibus raro aut nunquam vtilis existit.

Menstruorũ fluor quid.

Menstruorũ purgatio moderata quæ.

Menstruorũ redundantia quæ.

Est quoque necessarium expendisse, cuiusnam sortis sit hæc affectio, quam censeo reducendam esse ad symptomatum genus, quod in se complectitur ea, quæ immodice excernuntur. Atque li-
E cet quibusdam (vel ex Galeni mente) visum sit, hanc solam vacuationem ex sanguinolentis non esse toto genere præter naturam, quia menstrualis purgatio ab hac lege excipitur: ego quidem existimo, menstruam purgationem, dum naturæ modum non excedit, excipiendam esse ab iis excretionibus, quæ ex sanguine factæ toto genere præter naturam dicuntur: sed quando naturæ modum excedit, ita, vt immodica fiat, mihi non est dubium, quin etiam toto genere præter naturam sit, quemadmodum & cæteræ omnes. Nam si loci commoditas, & naturæ consuetudo, ac vsus eam vacuationem naturalem efficiant, hæc quidem non possunt immodicam sanguinis excretionem secludere, quin toto genere præter naturam sit, quemadmodum fluxus sanguinis narium, siquidem per vtramque partem id, quod vsui naturæ necessarium erat, præ cunctis humoribus, libere excernit. Vtcunque tamen sit, ab eo morborum genere proficisci censemus, quod in mala figura seu partis conformatione situm est:
F nam ex meatuum naturalium præternaturali amplitudine vitium id proculdubio prodit, nisi ex soluta vnitate aliquando accidat. Itaque necessum est, figuram retentioni sanguinis idoneam vitiatam esse in eo affectus genere, quod ampliores, quàm par sit, meatus in se complectatur. Fieri autem tales meatus non vno modo contingit, sed plurimis: nam aut vasa, quibus incumbit sanguinem continere, rumpuntur à re soluente, dilaceranteue continuum, aut aperiuntur per propria foramina & extremitates, aut exeduntur ab humorum malitia & acrimonia. Dum vero vasa aperiuntur, si magna sint, *Anastomosis* affectio appellatur: profluit enim in his multum sanguinis & confertim. Verum, si parua sint, appellatur *Diapedesis*, in qua fertur, per resudationem sanguinem prosilire, sicut etiam in vtroque vasorum genere contingit, prosilitque sanguis sensim & paulatim. Cum autem vasa exeduntur, *Diæresis* nuncupatur. Nosse tamen oportet, duo esse
G vasorum genera, per quæ is fluxus assuescit prodire: vnum est, per venas vteri internas, quo tempore verè menstruus dicitur talis fluxus: alterum vero per ea vasa, quæ terminantur ad ceruicem & collum vteri, quas sane venas, dum plurimum sanguinem fundunt, appellant: tum Græci, tum Arabes *vteri hæmorrhoides*, & Aristoteles 2. *de generat. animal. cap.* 4. dixit, affectum hunc similem esse *mariscis*.

Menstruorũ fluor quia affectus, & cuius naturæ.

Anastomosis quid.

Diapedesis quid.

Diæresis quid.

Menstrui fluxus vasa duo.

Vteri hæmorrhoides quid.

Menstrui fluor superfluus ex quib. causis oriatur.

Occa-

472 A Occasionem & symptomati & morbo plurimę prębent causæ: quas à plerisque auctorum varie traditas reperies. Ego tamen eas omnes trimembri quadam diuisione hac in parte cõplectar, præter causas externas seu euidentes, velut est *ictum, casum, immodicum exercitium, calor immodicum, vehemens animi perturbatio, balneorum inordinatum vsum, præsertim crurum, aut frequentes ligatura, frictionesve, vteri quoque rhagadia, aut vlcus, vel virilis membri excedens magnitudo, laboriosum partus, aut abortum, vel ipsius vteri hæmorrhoides immodice fluentes*: quę omnia peculiarem requirunt Medici diligentiam, & nos paulo inferius eorum curationem docebimus.

Causæ externæ.

Sunt igitur in genere internæ caussæ numero tres: quarum *prima* ad vteri & corporis vires & raritatem refertur: *secunda*, ad humorem seu sanguinem fluentem: *tertia* vero ad vterum ipsum. Prima rursus caussa subdiuiditur, nam sanguis profluit ea naturæ robore & efficacia, quibus corpus

Causæ internæ tres.

I. Naturæ robur, vel impotentia.

B à nocuis humoribus immune reddit. Cuius meminit Galenus *libr. 6. de locis affect.* his verbis: *Sed accidit interdum fœminis muliebre vocatum profluuium vel vtero haudquaquam affecto, cum videlicet vniuersum corpus per ipsum expurgatur, quemadmodum interdum per renes quoque euacuatur.* Ac docet etiam eadem parte, qua lege curari debeant. Contingit item fluor ab ipsius impotentia & languore, ita, vt humorem sibi commissum continere non possit, propter ipsius corporis raritatem, vel hiantibus vteris, vt expresse docuit Hippocrates *libr. 2. de morb. mulier.* his verbis: *Si vteri præter naturam hiarint, menses plures prodeunt, & viscosi, & frequenter, & genitura intus non manet.* Et paulo inferius subdit: *Si os vterorum hiarit amplius, quàm in mensibus solet, menses ita fiunt plures & deteriores omnes, & liquidiores, & per longum tempus. Patitur autem* (inquit) *hæc maximè, si quid in ipsa corruptum computruerit, ac compactum fuerit, quædam vero etiam ex partu patiuntur, alia etiam aliter.* Quibus sententiis constat facultatem vterorum contentricem, cui munus est, vterum corrugare & comprimere, languidã quandoque esse, & ob id officio continendi minimè posse fungi: quibus accedit, os vteri esse ad pudendum prolapsum, & veluti à sua sede dimotum:

C vt optime aduertit Hippocrat. *lib. 1. de morb. mulier.* dicens: *toto corpore patente & ore vteri prope pudendum sito.* Secunda quoque caosa alias duas sub se complectitur, siquidem humor, aut vt quantitate peccans, tanquam graue onus deponitur à natura (cuius mali meminit Hippocr. *libr 1. de morb. mul.* his verbis: *Quibus corpus plenum fuerit, his menses plures prodeunt.* Scimus non raro plerisq; contingere iecore nimium sanguinis progignente, seque per vterum exonerante, citra aliquod damnum fieri, etiamsi nimium fluat) aut vt qualitate ab eadem alienus reiicitur, velut tenuis, mordax, calidus, acris, salsus, putridus, venenosus, frigidior mixtione seri factus, & aliis huius census vitiis conspurcatus. Sed tenuioris meminit *6. pop. par. 1. text. 6.* dicens: *Muliebria aquosis mulieribus plurimum morantur, cum autem non celeriter eant, intumescunt*, immorari enim intelligere oportet, *diu durare.* Sic dum aquosior fit sanguis, vt in hydrope, vberrime funditur: vt habetur apud Hippocratem *lib. 2. de morb. mulier.* Haud dissimili ratione tertia caussa in plures alias degenerat; nam vterus retentioni ineptus efficitur, quia rarus, mollis, laxus, patentiorve factus, vel asperitatem aliquam in se continens, qua nequeat vndique claudi, & foramina coercere. Ad quam etiam caussam vterum hiantem reducere oportet, saltem quatenus pertinet ad eius figuram, non ad potentiam, quæ in primo caussarum genere sita est. Sic enim dixit Hippocrates *libr. de natur. mulier. Si vteri præter naturam hient, & menses plures, quàm oportet, prodeunt.* Quo etiam libr. inquit: *Si leuigati fuerint vteri, & menses plures fiunt, & deteriores, & humidiores, ac frequentiores.*

II. Humor quantitate vel qualitate peccans.

D

III. Vterus rarus, mollis, laxus, patulus, vel asper.

Quibus præmissis expendendum est, *quanam ratione queunt caussarum aliquem ex prædictis morbum efficere in vtero habeat, aut ipsum in corpore succrescere?* Aperiuntur quidem meatus, laxiores facti, aut vi aperti, aut exesi, disruptave vasorum substantia. Laxiores porro fiunt, & imbecilla redditur contentrix facultas ex ea distemperie, quæ cum calida & humida nimis sit, robur & firmitudinem vteri deiicit: quod etiam ex frigiditate & nimia humiditate inundante fieri frequenter contingit. Aperiuntur enim vteri oscula vi & impetu facultatis expellentis, quæ turgens præ nimio pondere irruit in partem sibi huic muneri à natura dicatam, & per consuetum locum inconsueto more onus deponit, iuuante totius corporis firmitudine, aut præstante vberrimam sanguinis copiam iecore: quod ita contingit esse calidum & sanguificum, vt citra vllam legem in vteri venas sese exoneret, præcauens maiora mala. Cui etiam operi principium frequenter præstat sedentaria, otiosaque vita, & crapulis dedita: quam quoque profusionem Venerem immodicam mouere scimus, quam vt Hippocrat. *libr. de genitura* statuit, *sanguinem Venus calefacit & humectat, & viam sternit mensibus, ac reddit longe faciliorem.* Exeduntur, disrumpunturve vasa à re mordẽti & acri, modo in corpore præsit, vt est humor huius naturæ in corpore genitus, modo extrinsecus occurrat, vt pessarium acre, vel quoduis medicamentum causticum aut acre, cui

Menstruorum fluor qua ratione ex caussis internis & externis succrescat.

E

F insit exedendi potentia: id quod contingit ab iis, quæ disrumpendi vires habent, qualia esse credũtur, quæ mox retulimus. Vitiosus item humor, etiamsi vteri vasa non admodum à propria natura dissideant, excernitur irritata facultate præ mordicatione & acrimonia, aut ipse egreditur, quia tenuior factus sua sponte profluit non reluctantibus vasorũ osculis per Diapedesim in minoribus vasculis, aut per Anastomosim in eisdem & maioribus, vel exesa parte, per quam libere possint profluere. Vterus quoque vitiosus efficitur præ laxitate, mollitie, aut apertione ab innudante humiditate: qua quidem occasione etiamsi sanguis vitiosus non sit, sanguinem multum & inordinate profluere haud raro contingit.

Dignosces autem & morbum & occasionem, si primitiuas causas primo ex relatione expenderis: quippe laboriosus partus, & abortus, ictus, casusve aut medicamentum caedens, vel quid aliud ex iis, *quæ superius retulimus*, signis proculdubio non egent. Pari quoq; ratione vacuationẽ aliam ex iis, quæ ex sanguine fiunt, suppressam fuisse, fœmina ipsa patiens narrabit, si diligenter quæsieris. Primo tamen siue interna siue externa caussa sit, disquires, quem morbum efficiat: nam si per Diapedesim sanguis profluat, eum sensim paulatimque instillare comperies, ac tenuiorem & aquosiorẽ, qualem

Quibus signis diagnosticis cognoscatur.

G

qualem ad resudationem necessarium esse oportebat. In Anastomosi vero vberius prorumpit sanguis, ita vt ex copia facile distinguere possis per maiorum vasorum oscula, aut per plura ex minoribus sanguinem prosilire. Cui etiam adiungitur
473 A sensus quidam doloris, aut leuis mordicationis. Diæresim quidem cognosces, si ex procatarctica fiat causa, ex repentino copiosoque fluxu, præcedentibus causis continuum soluere, dilacerare, aut rumpere valentibus. Quod si ex humorũ acrium, exedentium & mordacium erosione fiat: id euidenter cõstabit ex dolore fluxui adiuncto, qui lenis profecto est, sed molestus. Constabit etiam ex sanie, ex virulenta excretione, & grauiter olente, quæ sanguini admixta prosilit. Ex lento etiam motu in principio, ex maiore tamen præcedente exesione, & aperto foramine. Cui accidit aliquãdo ob concretum sanguinem supprimi, ac denuo paulo post prosilire. Dignoscitur quoq; ex labiorum & gingiuarum scissura à vaporibus inde adscendentibus facta. Sanguinis maximam copiam & virium robur monstrant conferentia & tolerantia, & corporis ipsius consistentia & habitudo. Nam viuidior, coloratiorque redditur fœmina, ac persentit ab aliis affectionibus leuamen, neq; etiam,
B si multus fluat sanguis, virium iacturã degustat: quam etiam caussam ostendit rubeus sanguis, qui profluit. Verum si ex suppressa aliqua vacuatione prosiliat, res ipsa seipsam indicabit. At si iecoris robore & sanguificandi efficacia profluat, pari quoq; ratione conferentia & tolerantia monstrabunt: quippe hepaticam dysenteriam ex prædicta causa fœminis sæpe proficuam toto iuuentutis tempore perstantem haud raro cõspeximus. Quod si vteri imbecillitate, aut nimia apertione, laxitateve sanguis profluat, fœminæ ipsius habitus ac dispositio monstrabunt facile, nam & decolor & marcida, fastidiens, confracta & imbecilla protinus redditur, ex quibus haud multo post, non leuia subsequentur mala. At si humorum vitio hæc affectio contigerit, totius corporis habitũ inspicere oportet, nam similis efflorescit in cute color iis humoribus, qui in corpore vagãtur. Item excrementa & sanguinem ipsum inspicere oportet, nam & color & calor, frigiditas, consistentia,
C odor, substãtia, & ea, quæ sibi admixta sanguis deuehit, facile, cuius humoris redundantia subsit, mõstrabunt. Et cuius senseris prædominium, eum iudicabis caussam fluxui præstare: nam si sanguinem linteo exceptum inspexeris, disces in medio rubram apparere maculam, & in circuitu eius humoris, qui redundant, notos esse. Hoc tamen vnum velim animaduerti, quod si humor & acris & mordax irritata natura pellitur, citra dolorem & molestiam, circa lumbos & vterum aut pudendum ipsum expelli vsquã poterit. Si vero solum, vt quid alienum & inutile natura reiiciat, citra molestiam subsequitur fluxus. Preterquam quod à rebus læduntur adstringentibus, & si fluxio supprimatur, venter intumescit, quasi in vtero habeat mulier, & membra fiunt laxa & mollia, & fœmina velut deiecta & mille affectionibus plena. Reperies etiam legem & rationem cognoscendi ideam cuiusque humoris in nostra methodo, quam
D gratia dignoscẽdorum affectuum conscripsimus. Quod si vlcus mali causam præstiterit, cognosces id ex pure, ex sanie, ex fœtore, ex dolore, & aliis etiam, quæ vlcus ostendere nata sunt. Atq; cum medendi rationẽ nonnihil euariet sanguinis fluor per ceruicis vteri venas, aut eiusdem membri internas, ob id noscendi rationem docere quoq; decreui. Quam sane distinctionem nosces, eo quod si ex vteri penitioribus partibus prodeat, sanguis prosilit niger, graueolentior, & grumosior, ex ceruice vero rubicundior & fluidior, & mali quoque odoris, licet non quantum ex abditiori loco.

Sperabis ab hoc affectu, nisi diligenter præcaueris, grauissima & irreparabilia mala: nam succedunt huic fluxui morbi, vt sunt tabes ab exsiccatione, hydrops ex frigiditate. Quæ mala præter Hippocr. retulit etiam Galen *lib. 5. de locis pa. & 5. aphor. 57.* quibus etiam addidit & vitiatam coctionem & inappetentiam, syncopin & fœdum colorem. Veretur quidem Galen. fluxuum, præsertim ex vtero, consuetudinem adeo, vt id ex toto præcauere *libr. 5. de loc. affect.* consulat. quod quiuis fluxus firmatus plurium morborum causa sit: nam vtraq; illius immoderantia dum perstat, grauis est & periculosa, siue plurimum seu parũ effundatur, consueta quippe in totum supprimi, perdifficile est. Iraque ex hac immodica vacuatione corpus frigidius, siccius, & mille accidentibus vexatum sæpissime euadit. Quod si per Solis aut Lunę eclipsim menses profluant, raro curationem admittunt, teste Apuleio Platonico, quia oscula vasorũ occalluisse iam cõstat. Succrescit insuper tanta virium omnium iactura, quod nisi diligentia pręueniatur, vel præ languore moriatur, aut quouis morbo apprehensa citra resistentiam succumbat. Cum hoc tamen credendum est, minus hæc omnia accidere, quàm in hæmorrhoidum fluore. E

Menstrui fluoris præsagium.

Nec temere quemuis fluxũ supprimere oportet, sed primo huic negotio legem exquires aptam *lib. 1. nostro de auxiliorum indicatione.* Sed interim eos fluxus ex iis, quos retulimus, compescere teneris, qui aut à procatarctica oriuntur caussa, aut ab humorum vitio, aut vteri morbo aliquo, vel eiusdem impotentia, aut magnitudinem dispendii vitalis spiritus minantur: cæterum non pari lege aut diligẽtia. Nam qui ex aborsu aut partu supersunt, F peculiarem prærequirunt sistendi rationẽ, quam sane reperies propriis cap. *de Partu aut Aborsu laboriosis.* Qui vero prodeunt ictu, casu, aut medicamento exedenti, vel calore, aut frigore immoderatis, vel alia causa, quæ rumpendi vel dilacerandi venarum ora vires obtineat, ocyssime supprimendus est, nulla alia facta diligentia, quàm sanguine misso ex brachio, quantum sat sit reuulsioni efficiendæ: à quãs iis, quæ adstringunt aut agglutinant, vtere, iuxta partis disruptæ situm & naturam, frictionibus etiam ac ligaturis supernis partibus factis, victu quoque parcissimo, ac quiete impetaris. Verum si aut ex iecoris vbertate, vel sanguinis maxima copia sanguis fluat, cauendum est, ne naturæ legitimum motum præpediamus, sed parcissimo refrigerantique victu præmisso, totum negotium est naturæ committendum, ni timueris ex vbertima vacuatione maio- G rem spirituum resolutionem, quàm par est, subsecuturam. Quo quidem tempore, ne immodico impetu natura ruat, sanguinem mittere, & vtcunque immodicam copiam imminuere, necessum erit, perspectis semper viribus, ne labantur adeo, vt vacuationem deinceps perferre non possint,

Menstruorũ fluor immodicus qualiter curetur, & qua lege.

1 Si prodeat ictu, casu, &c.

2. Ex iecoris vbertate & sanguinis copia.

possint, sic enim omni arte sanguinem minues, & habitum dissipabis, cauens, ne balneis vtaris, quãuis auctores consulant, suspecti enim in hac affectione mihi videntur. Quod si aut vteri laxitate impotentiave, aut humorum aliena qualitate sanguis immodice fluat, maturo opus est consilio, ne plus minusve comprimas, quam rei natura exposcere videatur. Quapropter cuiusque harum partium seorsum meminisse oportet, vt res magis innotescat. Huius autem fluxionis curationem ordiתur Hippocr. *lib. 1. de morb. mulier.* inordinate, sed cũ hoc remedia aliqua consulit non omnino contemnenda: quæ si quis expendat, frugi esse comperiet. Sed ad curandi methodum me confero. Quare diligenter legat illud caput, qui in hunc locum inciderit.

3. Ex vteri laxitate, impotentia.

474 A

4. Ex feruido & æstuãte sanguine.

Si vero ex feruido & æstuante sanguine fluxus concitatur, primo victum institues refrigerantem, qualis *ex pullorum carnibus assis* parari solet, aut elixis *lactuca, scariola, cucurbita, & agresta*: quibus etiam in cœna vti erit necessum, citra carnis vsum, cuius vice *amygdalato* aut *amylo* vti poteris. Potus sit *aqua chalybeata*, aut *hordeo decocta*, vel *mastyche suffumigata*. Exercitium omnino interdicatur. Somnus sit moderatissimus. Aër maiori ex parte ad frigidum vergens. Quo quidem in affectu vsui e-

B rit proficuum bis, semelve sanguinem extrahere ex basilica aut saluatella dextræ manus, præsertim per frequentia interualla & paulatim, vt minori virium dispendio distractio fluentis sanguinis fiat maior. Prodest quoque cucurbita iecori, & aliquando spleni affixa, qua maior fiat ad superna reuulsio. Serapiis etiam & apozematis frigidis vtendum est. Cui negotio vtilitatem præstat syrupus *granatorum, rosarum, acetosa, rosarum siccarum, borraginis & papaueris cum aquis plantaginis, capitum rosarum, vel acetosa*. Quem item præstat vsum *aqua chalybeata*, aut ex eisdem herbis *decocta*, vel *mastiche* suffumigata. Poteris etiam in fœmina boni habitus & mediocris roboris, frigidæ potum porrigere, aut dilutioribus syrupis solito frigidioribus vti. Quod si diu his præmissis affectus perstiterit, coniectandum profecto est, feruorem & calorem sanguinis tueri biliosum aliquem humorem, quem fieri ex diuturna sanguinis efferuescentia credibile est, etiamsi à principio non apparuerit. Quem

C protinus *rhabarbaro infuso*, aut *myrobalanis* cum aqua *borraginis* aut *plantaginis* purgabis, vel *cassia* cũ modico *rhabarbaro*, aut syrupo *ex infusionibus rosarum rubearum cum prædicto rhabarbaro*. A purgatione tamen porriges *hordei decoctum cum sacchar*o, aut *aquam chalybeatam cum saccharo rosaceo*. In quo sane casu raro purgatione est vtendum, & per maiora interualla, nam tenues humores facile ad maiorem feruorem excitantur. Partes vero circa vterum, neq; vterum ipsum, vllo medicamento tractandas esse arbitror, ne quod feruidum est, vi adstringentium ibidem præter naturæ institutũ immoretur, & grauioris affectionis causa existat. Corpori enim & sanguini solum prouidẽdum est, non viis, per quas fluxio fit. Hoc tamen vnum in huius mali curatione præuidere oportet, videlicet, ne extimæ parti prope vterum frigida auxilia frequenter adhibeantur: nam sæpissime maiorem solent concitare fluxionem. Argumento sunt menstruantes fœminæ, quibus in subuculis, quas recẽtes & mundas induunt, vberior sanguinis copia prorumpit: quippe illis protinus fluunt denuo menses, etiamsi cessasse videantur. Quocirca & in hoc casu, & in plerisque similibus, id obseruare

D plurimum oportet. Quod etiam de iis, quæ frigida toti corpori ex multorum consilio adhibentur, intelligi præcipue velim: nam hæc sunt, quæ facta in vterum reuulsione maiorem conciant fluxum; illa vero, quæ prope vterum, compressis humoribus, tumorem efficiunt.

Quod si ex seroso, tenui, fluxili, & aquoso sanguine affectus concitetur, curabis diligenter exquirere, sitne ob iecoris languidam potentiam, an quod sanguis non satis expurgatus sit à renibus? Et reducto prius iecoris temperamẽto in melius, aut renibus deobstructis, vel purgans ea lege, quam nos docuimus *lib. de præsidior. indicatione, cap. de sistendis fluxionibus, & libr. 2. capit. 2. de aperientibus.* Quo facto, (*quia in hoc affectu adiuncta sæpe est Anastomosis, aut Diapedesis*) crassius quodammodo porriges alimentum, optimæ tamen substantiæ, vt est *gallinarum caro, cuniculi, perdicum, arietis, & vituli.*

5. Ex seroso, tenui, fluxili, & aquoso sanguine.

E Prosunt quoque gallinarum, aut caponum hepata & extremitates, præsertim in cœna, *amylum & oua sorbilia*, & quæ consimilem obtinent naturam. Potus is optimus est, quem in prædicta causa diximus: vinum tamen interdices omnino, nisi humor pituitosæ, aquosæ, frigidæve extiterit naturæ, aut vires deiectæ: quo tempore vinum ipsum nigrum & adstringens proficuum est, præsertim si *chalybeatum* sit, & prędictis aquis summe dilutum. Parcior tamen & moderatior potus is indulgendus est, ne aquosior factus sanguis vberius fluat. Nec alienum est ab affectionis natura, aquam *mastiche* suffumigare, aut leuiter incoquere, aut infundere, aut aquam pluuialem porrigere. Sic etiam affectus longiorem consules somnum, moderatum exercitium, per interualla quidem, sin aliter nullum. Frequentiores per vniuersum corpus imperabis frictiones & ligaturas. In qua sane re Paulus & Aet. consulunt, eas femoribus esse adhibendas: quas omnino timere iubeo: nam promptius menses euocare habent, quam sistere. Qua-

F rum loco, Hippocr. consilio 5. *Aphor.* 50. vtendum est, nimirum, *cucurbitas mammarum radicibus affigere*: quæ si non profuerint, prodent saltem fluxum sanguinis narium excitare. Quod videtur rationi esse consonum, & ab Hippocrat. etiam non alienum. Aërem quoque huiusmodi fœminæ semper habitent temperatum, vt corpus & humores ad mediocritatem facile perducas. In quibus raro aut nunquam sanguinem detrahes, nisi per cucurbitarum scarificationes sub alis, & in scapulis, quæ serosos humores euocant, & rursus (*vt experientia docuit*) efficacius diuertunt: quod est etiam Aetii consilium. Denique vtendum est omni diuersionis genere, præterquam in femoribus, vt Auicenna consulit *fen. 21. tract. 3. lect. 3.* Licet ipse consulat, ibidem cucurbitulas apponere in loco, qui est inter vtrasque (*vt eius verbis vtar*) anchas. Quod sane consilium non est omnino adspernandum. Purgare autem in hoc affectu contracto ex prædictis humoribus, frequentius ex vsu esse competimus: nam dum tota ratio fluxus dependeat ex tenuis & serosi humoris miscella cum sanguine, ex vsu tibi erit eundem ab huiusmodi vitio expurgare, qui postea naturalis factus, ipse sua sponte

G subsidet. Quos quidem humores nullo alio medica-

Purgatio. dicamento securius & commodius purgari cēseo, quàm frequenti *rhabarbari vsu*, aut *diluta*, aut in puluerem redacto, aut leuiter torrefacto cum corticibus *mirabalanorum & modico agarico*, quem aqua lactis dilues, aut *sacchararo rosaceo* admiscebis. Item purgabis hoc, quod recipit *pulueris mirobalanorum citrinorum & chebulorum ana ʒ. ß. rhabarbari tosti ℈. iiij. sacchari rosarum ʒ. ß.* vel in aqua plantaginis infundes prædictos pulueres, aut in liquore nonnem infusionem rosarum rubr. & facta expres-
475 A sione potui dabis. Verum si facta per debita interualla purgatione, adhuc fluxio non quieuerit, iterum ad ea quæ diuertendi vires habent, te conferes: inter quæ potissimum est remedium, sæpius ante prandium vomitum ciere: cæterum vomendum non est, sed solum id tentandum. Sic etiam non minus diuertunt sudores, quos mouere consulit Auicen. cum decocto *asari, apy, & rubea.* Ego autem cum radice chinæ tutius eos moueri existimo. Vtcunq; tamen fit, caute id efficere oportet, & per interualla.

6 Ex diapedesi & anastomosi qualiter curetur, & quibus medicamentis. Cum autem huiusmodi humores comitem vt plurimum sibi habeant Diapedesim, aut Anastomosim, præmissis, quæ mox diximus, quorum vis est humores alio transferre, aut minuere, omni arte curandum est venarum oscola recludere, & humores crassiores, motuique ineptiores redde-
1. Per epota. re. Fit hoc per epota, per deuorata, per apposita
B vtero, aut vicinis partibus, aut per ea, quę in ipsum immissa idem beneficium præstant. Quæ potui sumpta prosunt, varia sane reperies: eligam tamen ex eis, quæ mihi selectiora & vsui vtiliora esse videntur. Vtuntur quidem fere omnes Medici in
Posca. hoc affectu posca (*iudicio nostro*) licentiosius, quàm par sit: quippe cum particula, quæ in hoc affectu præcipue afficitur, vterus sit, isque membranosus, neruosus, & omnino aceto inimicus exsistat, facile constat, id citra damnum fieri nequaquam posse, etiamsi aceti potum consuluerit Auicenna *libr. 3. Fen. 21. Tractatu 3. cap. 4.* quod ex Rhasio desompsisse censeo, & mihi semper pertimescendum visum fuit. Quamobrem nisi in biliosissimis fœminis, & iis, quæ nullam ex aceto persentiscunt noxam hoc ego præsidio libenter non vterer, siquidem ad manum semper est, quo vti possis, præmissis ante omne auxilium, quæ
C modice siccent, quemadmodum Haltabbas consuluit, etsi mihi magis arrideat hæc eadem aliis admiscere. Sunt autem hæc, *cuminum torrefactum, spica, squinantum, thus*, & similia. Verum in principio per se, aut prædictis admixta, præbere ex vsu est decoctum *ex aqua chalybeata, aut pluuiali*, confectum *ex pol[illegible]ono, lentisco, myrtha, pyra, pruno, vl-*
Simplicia. *mo, quercu, rubo, aut ex fructibus omnium*: ex radicibus etiam *nymphaa, symphyti maioris virtutis aut exsiccati*, quibus addere poteris *santalum omnis generis, malicorium, balaustium, rosas, flores cydoniorum, aut cydonia, pyra acerba & austera, dactylos, nuces cupressi, gallam immaturam, glandes cum cauliculis & foliis, rhus, ribes, oxycantham, vuam omphacium idem, semen vuarum & plantaginem siccam.* Ex quibus pro fœ[illegible]næ conditione & promptitudine ad ea, quæ o[illegible]orur, facile eligere poteris, quæ vtiliora, & gustu [illegible]tiora sint. Verum vtcunque decoctum confeceris, adde saporis & vtilitatis gratia, ex syrupis eundem vsum præstantibus, quem volue-
Syrupus. ris. Sunt autem hi, syrupus *myrtillorum, de rosis siccis, de cydoniis, tum alii*, quos ex dictis prædictorum simplicium cum *sacchara* facillime conficies, si diligenter rem tractare voles. Quibus sane addere nonnihil poteris ex puluere *margaritarum, ex bolo* Pulueres.
Armena, terra sigillata, cornu cerui, santalis, mastiche, thure, tragacantho, gummi, succino, lapide hæmatite, corallo, coagulo leporis, hædi, vel cerui, & cuniculi vsto, & ex arboribus aut fructibus supradictis etiam aliquid. D
Quippe ob id vberiorem syluam scripsi, vt facile vbique possis parare, ac ne tibi vsquam materia huic rei necessaria desit. Præter quæ omnia, consulit Auicenna *loco paulo superius citato*, potum la- Lactis potus cū scoria ferri.
ctis porrigere, in quo vel infundatur scoria ferri, vel ferrum ignitum sæpius exstinguatur. Quod etiam Rhasius & Arabes alii consuluisse videntur. Cauendum tamen est ab hoc præsidio, vbi humoris vitiosi aliquid redundare cognouerimus, vel malignam febrem subesse. Potiones vero, Potiones.
quas huic vsui probatas apud probatos auctores reperio, scribere non recusani, & eas etiam, quas fidissima obseruatione proficuas habeo. Prima I.
is ne recipit *boli Armeni ʒ. ij. coquito in aqua chalybeata, & facta colatura laboranti porrige ℥. j.* Secunda II.
recipit *scoria ferri cremata, & in aceto exstincta, & subtiliter puluerizata, lapidis hæmatitæ triti ana ℈. ß. syrupi myrtillorum & rosarum ana ℥. ß. aqua planta-* E
ginis ℥. iij. fiat potio. Tertia recipit *trochiscorum de* III.
carabe ʒ. j. dissoluatur in modico vini, & copiosa aqua plantaginis, ac potui detur. Sed præter hæc & alia non pauca, quæ passim reperies, probatum præsidium est *ʒ. j. gummi Arabici aqua plantaginis* dissoluere, Gummi Arabicum.
& additis guttulis *vini austeri* potui præbere. Est quoque peculiare præsidium, puluis, qui *ex corticibus radicum mori* conficitur, cum *adstringente vino* Radices mori.
aut aqua chalybeata exhibitus. Verum licet hæc omnia, & pleraque alia, quæ breuitati consulens prætermitto, sint suapte natura huic malo proficua, non sunt omnibus fœminis æque gustui grata: quod non solet esse minoris momenti in mulieribus curandis, quàm quoduis aliud consilium. Ob id profecto visi esse vtilius, & gustui gratius censui semper, & experimento confirmatum reperi, ex prædictis decoctis, ex succis (*qui prælo exprimi facile possunt ex simplicibus, qua nuper retulimus*) ex potionibus, & ex omnium fere adstringentium sylua *stillatitias aquas* depromere, quibus auxilium Aquæ stillatitiæ.
promptius exsequimur citra ventriculi aut partis F
alterius offendiculum. Quapropter tanquam peculiari subsidio huiusmodi stillatitiis aquis vti consulo, quæ & citius permeant, & promptius sese in vniuersum corpus & humores inserunt, & insinuant. Ego autem tanquam præstantissimum auxilium maximè probo stillatitium hunc liquo- Liquor stillatitius probatissimus.
rem: quem sic extrahere poteris. Confice panem *ex farina hordei, oryza, & ex amylo*, quem probè confectum ac recenter coctum proiice *in libras septem aqua chalybeata*: quibus adde *rosarum siccarum p. iij. succi plantaginis lib. j. consolida maioris virentis & conquassata ℥. iij. cauda equina m. j. carnis pyrorum agrestium & cydoniorum ana ℥. ij. portulaca m. ij. boli Armeni ℥. j. balaustiarum & santalorum omnium ana ʒ. ß.* Quæ omnia per alembicum instillentur, & instillationis sume ℥. j. & ß. cui adde syrupi *portulaca aut rosarum ℥. ß.* & laboranti summo mane porrige.
G
Facessit frequenter tantum negotium hæc sanguinis fluxio, vt non solum quæ possumus, sed 2. Per deuorata.

quæ non possumus, laborantes & assistentes expostulent. Quapropter, si quæ potantur, non prosunt, vti quoque iis, quæ deuorantur, frequenter cogimur: quæ sane non indistinctè, & vtcunque administrabis, sed cum maiorem damni partem in maiori humorum parte, ac in iecore ipso, & partibus prope ipsum, existere compertum sit. In quibus necessarium est, diu immorari medicamentum, si aliquid est effecturum.

476 A Sunt quidem huic vsui nō pauca medicamenta, eligam tamen quæ mihi probatiora videntur.
Primum sane conficere poteris *ex sacchara rosacco*
I. *vetustiori*, quod iterum dissolues *in aqua plantaginis*
Bolus. *cum bolo Armeno, aut margaritis præparatis, vel puluere*
II. *re succini, aut corallorum, & bolum conficies.* Item ex
Conditum. eadem conserua cōditum parabis hac forma: Recipe *conseruæ virentis rosarum* ℥. ij. *seminis plantaginis*
ʒ. ij. *coralli rubei, pulueris corallinæ ana* ʒ. j. *lapidis hæ-*
III. *matites & gummi Arabici ana* ℈. ß. misce, & fiat con-
Scoria. ditum, *cum frustulis auri. Scoria* item *ferri* tenuissime trita, & *aqua rosarum* vnius diei spatio macerata, igne deinde siccata *pondere* ʒ. j. exhibita, sterili-
IV. bus aut religiosis mire opitulatur. Item id. q. r. *sac-*
chari ros. antiqui ℥. ij. *pulueris vtriusque consolidæ* ʒ. ij.
V. misce & præbe ʒ. ij. Confert aliud medicamen-
B tum, q. r. *ouorum recentium adustorum, thuris, mastichis ana* ʒ. j. *margaritarum, coralli rubri præparati, carabe ana* ʒ. ij. *lapidis hæmatitæ & smaragdi præparati ana* ℈. ß. *farinæ hordei sine furfure* p. ij. *albumina quatuor ouorum, aqua chalybeata, quod sufficiat*, vt fiant duo panes, donec in puluerem possint redigi: cuius
VI. pulueris porrigere poteris *vsque ad* ʒ. ß. Parabis etiam aliud, q. r. *carnis cydoniorum vino rubro decocta*
℥. iiij. *pulueris spodij, sanguinis draconis, cornu cerui vsti, thuris, acaciæ, & gummi tragacanthi ana* ʒ. ß. *lapidis hæmatitæ præparati* ℈. ß. misce, & summo mane porriges vsque ad ℈. ij. ac mox *succi polygoni* ℥. ß.
VII. *aquæ pluuialis* ℥. j. Nec sunt etiam minoris momenti trochisci *de carabe, de spodio, de terra lemnia*, & a-
VIII. *lia etiam, quæ superius retulimus.* Ego tamen, dum humores sunt serosi & plurimum tenues, præmissis, quæ sanguinem ab eorum spurcitia vindicent, conditum hoc conficere iubeo, q. r. *pelliculorum interiorum, quæ adhærent nucleis auellanarum syluestrium* ʒ. ij. *terræ sigillatæ, trochiscorum de carabo, pulueris leporis vsti, & conchularum vstarum, thuris, ma-*
Pilulæ *stiches ana* ʒ. ß. *succi millefolij*, q. s. vt fiant pilulæ,
IX. quarum tres ... mane adhibeto. Quod si
C succum *millefolij* cum *sacchara* adhibueris, non minus prodesse poteris quàm præstito quouis præ-
X. stantissimo auxilio. Item facit succus radicis *fili-*
XI. *pendulæ, aut caro eiusdem radicis, pondere* ʒ. j. Sed inter omnia auxilia id tibi fidissimum reperies, adhuc in desperatis sanguinis fluxionibus, mirum, ʒ. j. *pulueris corticis radicis mori singulis diebus*
XII. *ventriculo ieiuno cum vino nigro epota.* Item puluis ex corticibus *granatorum acrium, & ex auribus lepo-*
XIII. *ris combustis cum sacchara.* Sunt etiam, qui *coagulum leporis* proficuum alioqui auxilium, porrigūt, quo tamen consulo, ne vtaris, nisi prius correxeris *absynthio, mentha, aut myrtho:* nam alioqui plus da-
XIV. mni inferes. Inter hæc autem medicamenta ea vsu esse solent Narcotica, quæ non vtcunque & incante administrabis, sed cum plurimum necessitas præpollet, & alia non proficere. Inter ea vero, quæ sumuntur, confert *Requies magna*, deinde *Athanasia*, demum *Philonium maius* aut *Romanum*, nisi facultas imbecilla extiterit: quorum vsum eo tempore proculdubio interdices.

Cum præter sanguinis vitium etiam ex vteri a- D
nastomosi aut diapedesi sanguis profluit, non sat 3. Per infusa
est, quæ hucusque diximus administrare, ni pecu- vtero.
liarem vteri prouidentiam habeamus iis, quæ venarum oscula & poros recludere possint. Nam frequenter contingit, etiamsi sanguinis vitium arte & diligentia compescuerimus, impetu delationis, & loci commoditate, & nimia apertione, crassum adhuc & naturalem sanguinem profluere. Atque etiamsi pessariis & multis aliis ingeniis Medicorum nonnulli hoc vitium corrigere nitantur, ego tamen, innitens decretis priscorum in hac re, parum pessariis fiderem: modo ab vteri ceruice, modo ab vtero ipso sanguis profluat. vis enim pessariorum adstringens, raro ad aperta vasorum
oscula peruenire potent. Quamobrem per vteri- Clysteria.
na clysteria, ac per suffitus hoc vitium corrigere
hac in parte conabor. Cum hoc tamen, quia aliis Pessaria.
etiam præmissis pessaria aliquid conducere possunt, melioris & copiosioris doctrinæ gratia non erit abs re, ex iis, quę superius diximus, pessaria cōficere. Immittere primo in vterum per metrēchi- E
tam (*vterinum appellatum clyster*) poteris *vinum dulce cum cortice mali granati decoctum*: succum etiam *sanguinariæ, plantaginis, consolidæ maioris, aut aliquid ex supradictis decoctis cum pulueribus boli Armeni, sanguinis draconis, & aliorum, quæ mox retulimus.* Succum quoque *stercoris asinini*, & sumptum, & in vterum immissum plurimū prodesse fertur. Cui consimilem virtutem præstat *succus bursæ pastoris deuoratus, aut in vterum iniectus.* Maiori vero efficacia (vt ea Galen. *libr. exper.* constat) sanguinem sistit, si in vterum infundas hoc præsidium, q. r. *muccilaginis ex gummi Arabico, & tragacantho cum aqua plantaginis extracta* ℥. iij. *succi plātaginis* ℥. ij. cuius etiam par-
tem potui præbere poteris. Sed inter alia plera- Subsidium
que, quæ in vterum immitti possunt, vnum mihi peculiare.
habeo peculiare subsidium, q. r. *succi polygoni* ℥. iiij. *muccilaginis gummi communis extractæ in prædicto succo quantum sufficiat, vt citra impedimentum infundi possit, aquæ capitum rosarum sæpius chalybeatæ* ℥. ij. *a-*
myli ʒ. j. misce, & infunde. Ad cætera, quæ in F
vterum immitti possunt, reduces facile suffumi- Suffumigia.
gia, quæ mille modis parare poteris. Cæterum, quæ magis probo, conficiuntur *ex mastiche, pice, thure, ladano, ranis combustis, vngula mula, vngula odorata, coriariorum segmentis, gallis per infundibulum euaporantibus, rosis, vuarum passarum acinis, & ex aliis, quæ haud facile his similia inuenies.* Ferunt etiam, non mediocris auctoritatis viri, *saluiæ* suffitu menses immoderate fluentes, & omne muliebre profluuium sisti, licet bibita & apposita ipsos euocet. Nec minoris sunt momenti clysteria in intestina iniecta, quæ iisdem conficiantur & fortioribus.

Vnguenta quoque cerata, & emplastra huic v- 4 Per vtero
sui non parum proficua parari solent, quando ce- admouēda.
tera auxilia mali vehementiam frænare nequeunt: dummodo eis, si frigida fuerint, plurimum nō innitaris, nisi calidorum aliquid permiscueris, per interualla quidem ac repetito exhibita. Primo itaque id conficies, & vteri regioni parti sui antice
& postice applicabis, quod paratur *ex porci stercore*,
additis pulueribus rosarum, & farina volatili, donee G
ad formam cataplasmatis seduxeris. Aliud autem Cataplasmata.
confi-

[illegible] *myrrhæ, nenuphari, cydoniorum ana* [illegible] *succi plantaginis, linguæ passerinæ, & caudæ equinæ ana* ℥.j. coquantur ad consumptionem succorum, quibus adde *coralli rubei, cimini plantaginis, myrtillorum,* [illegible], *boli Armeni, &* [illegible] *pulueris onchularum*, quæ portantur ex [illegible] *ana* ʒ.ij.

Vnguentum. *ceræ q.* [illegible] vt fieri possit vnguentum. Aliud pubi & lumbis apponendum recipit *ex cimino, ex galla, hypo*[illegible]*e, bolo Armeno, stercore caprino ana partes æ-*

477 A *quales* [illegible] *excola*, quæ fit ex pellibus bonis dissoluta [illegible] *pol.* ʒ.j. *olei cydoniorum & myrtillorum ana* ℥.j

Emplastrū. ß. leni igne fiat emplastrum molle. Poteris et [illegible] aliud conficere cataplasma *ex vitellis ouorum conquassatis, ex gypso, pulueribus thuris, mastiches,* [illegible] *balaustiorum quantum sit satis, vt efformetur cataplasma.* Nec minoris momenti est emplastrum, quod conficitur *ex carne cydoniorum & pyrorum agrestium, quæ vino rubro austero* [illegible] *ferbuerit cum pulueribus prædictarum conchularum, cornu cerui vsti, boli* [illegible] *gummi Arabici, & farinæ oryzæ.* Verum, quia sæpe malum eousque deuenire solet, vt ne [illegible] quidem prodesse videantur, non est abre [illegible] in quo maior insit comprimendi [illegible] recipit *boli Armeni, terræ sigillatæ, sanguinis draconis ana* ʒ.ij. *thuris, mastiches,* [illegible] *ana* ʒ.j. [illegible] *combustorum* ʒ.ij. *acaciæ, hypocistidos ana* ʒ.ß. *seminis acetosæ, seminis plan-*

B *taginis, seminis portulacæ & cydoniorum ana* ʒ.j.ß. quibus adde *olei omphacini, & succi plantaginis ana* ℥. [illegible] bulliant leni igne ad succi consumptionem, ac mox adde *ceræ, quod sufficiat, vt fiat ceratum.* [illegible] quoque præsidiorum generi reducenda esse possunt *encathismata* seu insessus, qui paratu facilia sunt, aliquo ex supradictis *decoctis* aut *succis* leuiter calefactis. Atq. hæc de *Anastomosi* seu *Diapedesi* ex tenui & fluxili humore prodeunte, dixisse sit satis.

Insessus.

In Mēst. uo[illegible] qualiter homoribus & corpori prouideatur. Necesse proculdubio est in hac curatione interim, dum hæc administrantur, per interualla & statas periodos corpori & humorum motui prouidere, partim purgationibus repetitis, partim frequentibus distractionibus, ea lege, quam in prima huius capitis parte adduximus: quorum etiam medicamentorum meminisse hac in parte [illegible] fore censeo. Verum si flaua bilis, quæ [illegible] calore, atque mediocri acrimonia, quæ [illegible] ad motum excitare habeat, fluxus concitetur, muante vasorum tenuitate & anastomosi:

Men[illegible] flu[illegible] na bile [illegible] qualiter prouideatur.

C prouidendum statim est, post victus institutionem, quæ nimis frigida non sit, ne ventriculus & cætera viscera, quæ [illegible] in eo affectu [illegible] frigiditate nimia lædantur: ob id moderatione vte[illegible]dum est, & aliquando ad frigidum inclinandum, [illegible] tamen. Ac rem frigidiorem addere oportet, somnum conciliare omnia[illegible]te, quietem & animi etiam tranquillitatem. A quibus quàm celerrime flauam bilem purgare oportet, & vnde [illegible] sanguinis impetum a[illegible] ferre, ac bilis ipsius calorem & acrimoniam [illegible] pescere, crassioremque & motui [illegible] & meatus angustiores & fluxui [illegible] sufficere. Purgabis vero [illegible]

Flauam bilem quæ purgent.

[illegible] *occasione attemperati* [illegible] *rem* [illegible] *rosaceo, borraginis, acet*[illegible] *de* [illegible] *rhabarbari* [illegible] *mirobalanorum* [illegible] *po solutiuo* [illegible] semel, sed bis adde[illegible]

to interposito [illegible], quam superius adduximus, ne eadem sæpius repetere videar. Quibus præmissis vacuationibus, aut inter vnam & aliam, quod rectius esse arbitror, ex altera aut vtraque saluatella sanguinem detrahes, pensans tamen prius laborantis fœminæ naturam & habitum. D
Quo facto ex tertio, per interualla *pulueris rhabarbari* [illegible]ß. *cum saccharo rosaceo*, mane, bis, ter ve citra dierum intermissionem præbere: quod esse præstantissimum auxilium frequenti experimento constat, & vacuandæ flauæ bilis nonnihil gratia, & caussa comprimendi, roborandive partes internas, & viscera omnia, ne prompte sanguinem defluere permittant. Quo sane auxilio iterato, interpositis aliquibus diebus, vti erit necessum, si rem ex voto cedere desideras. Quatenus vero ad sanguinis diuersionem pertinet, eisdem poteris ingeniis vti, quæ in præcedenti caussa didicisti, hoc vno addito, quod si diu fluxus persistiterit, deriuationis gratia hæmorrhoides hirudinibus aperire erit p[illegible]uum. Nam coniectabile est, fœculenti etiam sanguinis aliquid superesse, quod alterius mali principium præstet, & præexistenti robur addat. Verum præcipue hoc præsidio vti oportebit deriuationis gratia, & vt altero fluxu excitato, facile præexistens subsistat. E

At fluentem flauam bilem, & motos etiam ad vtero um humores frænare non erit difficile, si quis exacte expenderit, qualia medicamenta huic vsui proficua exsistant. non enim quouis adstringentium indiscriminatim vti poteris, sed solùm eo, quod cum hoc, quod astringat, refrigeret quoque, & attemperet, admixtis etiam aliis, quæ leniendi, & acrimoniam, & mordacitatem obtundendi vires habeant, ne flaua bile intempestiue impedita ac detenta, maius facessat malū. Quamobrem potui datam proficuam esse censeo *stillatitiam aquam*, in aqua hæmatites conficetur, donec ipsa aqua rubescat: prodest etiam *lac asinæ, cremor condri, aut ptisanæ, syrupus de agresta, & rosarum viridium, ac siccarum, syrupus borraginis, buglossæ, de succo acetosæ, de papauere, cum decocto hordei, plantaginis, lactucæ, solani, sideritis, poligoni, symphyti, rosarum, papaueris, aut cum aqua, quæ plures exstinxerit ignitum aurum*: ex quibus & aliis eiusdem naturæ stillaticias aquas conficere poteris, & varias parare potus differentias. Qua sane auxilii forma frequentius vti in hoc affectu necessum est, potius F quàm solida, aut ex siccis pulueribus confecta: tenuet enim hæc & fortasse exacerbabitur magis id genus medicamentis natura peccantis humoris, etiamsi dum fluxus indicatio vigentior est ea, quæ ab humore præstatur, indicatione, necessum sit, aliquid eorum medicamentorum, quæ superius retulimus, his potibus admiscere.

Flauam bilem quæ frænent epota.

Quę omnia frigida adhibenda sunt: nam & frigidæ potus proficuus etiam est, quippe qui sulus hæmorrhagiam omnem sistere habet. Quibus etiam potationibus addere poteris, *dum prædicta inundatio præualuerit*, aliquid, quod vorando ingeratur, & eundem vsum præstet, veluti est *opiatū*, quod [illegible] *conseruæ rosarum antiquæ* ℥.j. *conseruæ symphyti* ℥.ß. *trochi*[illegible] *de carabe* ʒ[illegible] *boli Armeni* ʒ.ij. *sanguinis draconis* ʒ.ß [illegible] *rosis siccis, vel myrtillorū, quod sufficiat*, [illegible] *fiat opiata.* Eundem quoque gra- præstat illud, quod recipit *symphyti* [illegible] *carnis cydoniorum saccharo conditorum ana* ℥.ß. *conseruæ ros-*

Opiatum.

G *rum antiqua* ℥ [illegible] *trochiscorum de spodio, & de terra sigillata ana* ℥ [illegible] *pulueris diamargariton frigi* [illegible] *pulueris albi ana* [illegible] *syrupi* [illegible] *ontorum,* [illegible] *fiat opiata.* [illegible] quat [illegible] cab be [illegible] ad magnitudinem *fabæ* [illegible] *plantaginis.* Item ali [illegible] d conficies, quod recipit *con eruar* [illegible] *um* [illegible] ij. *pul* [illegible] *ris coralli rubei* ℥. j. *pul* [illegible] *feminis fine spe* Conditum *cubus, aut margaritarum* [illegible] *rosat* [illegible]

483 A *ditum.* Præter quæ etiam [illegible] menio constat catapotia [illegible] *oxyacantha. sigillum lemnium* [illegible] *electro, de spodio, corallum sum* [illegible] *succo granatorum philonium* [illegible] *pon* [illegible] ʒ j.

Flauam bilem quæ in vterum immissa exi[illegible]pe[illegible]cant. Clyster a. Quæ in vterum huic [illegible] intenda sunt, præter adstrictionem, vt de epot [illegible] da quoque esse conuenit, cum [illegible] quæ [illegible] & mule [illegible] in substantiam [illegible] lus [illegible] ster [illegible] q [illegible] *ex* [illegible] *e* [illegible], *& modico plantaginis* [illegible] *para* [illegible] *ent*, & ea e [illegible], quæ ex cremore [illegible] *ex aqua decoctionis hordei* [illegible] *orizæ* [illegible] *orum.* & *ex* [illegible] *con* [illegible] *tatori cum* [illegible] *& syrupus rosarum, aut myrtillorum.* Possunt etiam huic [illegible] adhiberi [illegible] ex iis, quæ in præcedenti caussa diximus. [illegible] est [illegible], quod recipit *mucilaginis ex gummi Arabico, & tragacantho cum aqua plantaginis* [illegible] *cata, aut aqua ex hordeo decocta, & per* [illegible] *detracta*

B ʒ. iiij. *succi plantaginis* ℥. iij. Id q [illegible] q [illegible] h [illegible]

Pessarium. cium præstat pessarium *(incredibili quadam efficacia)* conf[illegible] ex *lithargyro, bolo Armeno, & albumine oui.* V[illegible] tum, qu[illegible] huiusmodi caussa [illegible] sæpe solent grauissimi dolores, ob id cogimur

Narcotica. freq[illegible] ad narcotica confugere *vt superius diximus* in que [illegible] conficimus v[illegible] clyste tia ex *aqua* [illegible] *portulaca, sanguinaria, plantaginis & solani cum modico philonio persico,* aut quod magi[illegible] bo[illegible] d [illegible] aut fluxus vehementior ex vt[illegible] lib[illegible] te factus fuerit, *ex collyrio albo Rhasi* [illegible] bi[illegible] addere poteris trochiscos de [illegible] *terra sigillata*, quibus prudenter [illegible] nu[illegible] ne aut lien[illegible] fiat mulier, aut aliud [illegible] m contrahat, præsertim si imbecilla facta fu[illegible] etiam præsidiorum generi ad un-

Suffitus. gere pr[illegible] *rosarum, myrtillorum, & earum rerum* quas [illegible] frigidas sine maxima adstrictione esse diximus. Verum suffitus biliosa caussa prædominante non debent fieri ex re plurimum cremata, sed vehe[illegible] facta, ita, vt aliquid ex ea

Insessus. citra vstione[illegible] euaporet. In qua sane caussa pla-

C cent magis en[illegible] ex quæ fieri possunt ex adstringenti[illegible] us *aqua chalybeata* elixis, cum his, quæ modi[illegible] nient.

In menstruorum fluore qui exteriusadhibenda sint. Vnguentū. E[illegible] us autem mitesc[illegible] nda quoque est bilis acri [illegible] cal[illegible] medicamentis, quæ præter adstrictione[illegible] ge[illegible] iam idonea [illegible] veluti est v[illegible] gu[illegible] q[illegible] d re[illegible] p *olei myrtini, neunpharis &* [illegible] *rum ana* ʒ. j. *succi plantaginis vel linguæ passerinæ aut* [illegible] ʒ. ß. coquantur ad consum[illegible] bus adde *coralli rubei, seminis planta* [illegible] *illorum, cerussæ, & boli Armeni ana* ʒ [illegible] q [illegible] fiat vnguentum, qu[illegible] rope os pubis fœminæ inungitur. V[illegible] illud, quod re[illegible] pit *succ[illegible] lenticulæ palustris con[illegible] maioris & agrestia ana* ʒ. j. ß. *olei cidonio* [illegible], *neunpharis* [illegible] *rosarum ana* ℥. ij. coqu[illegible] ntur ad [illegible] c[illegible] um & adde *sanguinis draconis, trochiscorum de*

carabe ana [illegible] *aceti cochleare vnum, & cera, quod sit satis.* Vel inun[illegible] ete etiam prædi[illegible] partes erit ab re *vnguento* [illegible], *aut* [illegible] *gerauti Galeni*, præsertim si eis in [illegible] nunnin[illegible] *terra sigillata, pulueris cornu cerui vsti* [illegible] *rosarum, myrthillorum, seminis plan-* D *taginis, aut* [illegible] *rerum, quarum superius abunde meminimus.*

Mo[illegible] lim hac in parte lectorem, NOTA ne inte[illegible] dum hæc adh[illegible] bet, o[illegible] nino purgan[illegible] aut [illegible] qui sanguinis detractione [illegible] quæ superius [illegible] nda esse diximus subl[illegible], sed p[illegible] tolerate [illegible] fuerit anc[illegible] ex-pos[illegible] hoc, [illegible] præsidio vteri [illegible]: caueri[illegible] tamen, ne nimia auxiliorum copia, & naturæ opus præpediamus, & tædium ac molestiam [illegible] mus.

Menstruorū fluxus ex disrupto vase qualiter curetur. V[illegible] porro causa ex iis, quas huic malo principium præstare diximus, proculdubio est ipse vteri affectus, qualis est venarū exesio, aut diruptio à [illegible] soluere continuum facta, vel ab humore mordaci exedente & acri excauata. [illegible] uo tempore E considerandum est, an vigeat magis fluxionis impetus, quàm affectionis natura: nam cum vera curatio fit per caussæ ablationem, tur[illegible] in hoc malo ea curatione [illegible], cum fluxio nimis nō vrgeat, quod in [illegible] non vrget donec, vt Auicenna refert, vires quodammodo concidere videantur, ac si id ac[illegible], cau[illegible] posthabita fluxui [illegible] tendendum est: [illegible] aliter, [illegible] curatione vtendum, quæ fit per [illegible] aut vteri ablutionem. Sic profecto vbi ex intrinseca violentia va[illegible] diruptio accidat aut ex febrii & magna animi passione *nam laboriosi partus* [illegible] *proficiscentis suo loco latius meminero* instituta parca victus ratione, quiete, sanguine ex brachiis aut saluatella misso semel, aut bis, v[illegible], si mulier boni habitus fuerit: exterius quidem ac per vterum adhibenda sunt, quæ agglutinandi vires habent. Cui vsui in vterum immittere oportet *albumen oui fortiter agitatum per se solum, vel cum pulueribus gummi Arabici, tragacanthi, amyli, aut plantaginis.* Præstat i- F dem beneficium *succus sanguinariæ, vel succus radicis filipendulæ,* puluis quoq; earum *radicum, & rhu, balaustiorum, & consimilium in prædicto oui candido, aut decocto, vel succo aliquo ex prædictis in vterum immissus.* Quod si diruptio venis ceruicis vteri accidat, aut ex hæmorrhoidibus vteri p[illegible] fluat, pessariis ex prædictis rebus confectis [illegible] *bolo, aut farina volatili, vel terra lemnia* rem agere op[illegible].

Pessus. Sed maiori efficacia confert pessus, qui recipit *trifera, mileta, athanasia ana* ℥. ß. *hypo[illegible] tidos, acaciæ, boli Armeni, sanguinis draconis, radicum consolidæ maioris, arnoglossæ, gallarum ana* ʒ. ß. misce, fiat pessus, ad cuius pen[illegible] ex suprad[illegible] simplicibus & iis, quæ paulo inferius referam [illegible] facile cuiuis vel mediocriter exercitatu erit, plura al[illegible] a huic vsui proficua effingere.

Iniectiones. Sic & iniectiones prosunt ex dec[illegible] *fragari* [illegible] *tuminis, bursæ pastoris* [illegible] *lysimachiæ, myrti, nymphææ, glandis,* [illegible] *austro* [illegible] *additis pulueri* [illegible] *thuris* [illegible] *rum.* Sed maxime [illegible] ap[illegible] d [illegible] q.r. *foliorum pla[illegible]* [illegible] *monis,* [illegible] *quod ceterach* [illegible] *tum in* [illegible] qu[illegible] ex aqua ferrata in qua p[illegible] extinctum [illegible]

decocti

decocti excipe ℥.iiij. *syrupi de rosis siccis vel rosar.* ℥.j. *olei rosacei omphacini* ℥.j. misce, & proiice. Quod etiam præsidium parabis *ex stillatitia aqua ex fero & prædictis herbis, ac pyro syluestri, & viridibus lentibus, cum saccharo aut syrupo rosacco*, si postea candeos ferrum in eo sæpe exstinguatur. Partes quoq; supernas frequenter perfricare oportet, vinculisque ligare; item syrupis & apozematis vti, quæ & sanguinem deoscot, & motum cohibeant: quorum materiam abunde dixisse censeo.

479 A — Frictiones.

Deuorāda. Sed multa quidem sunt, quæ deuorata, aut exterius adhibita peculiari quadam efficacia sanguinem ex aliqua harum caussarum proficiscentem sistunt, veluti sunt trochisci *de terra sigillata, de carabe seu acacia, hypocystidos, cornu ceruis*: prodest & *bolus Armenus, corallum puluerizatum, puluis consolidæ maioris, florum cydoniorum, margaritarum, mumia & myrthillorum, cuiuslibet* ℥.j. *cum vino vel aqua ferrata, vel decoctione corticum granatorum, radicum nenupharis, vel succo sanguinariæ, plantaginis, vel portulacæ.* Verum si sanguinis profusio vlterius pergat, aliquo ex prædictis liquoribus dissolues *athanasia* ℥.j.ß.

Puluis. Præstat & puluis *pici naualis, vel pæoniæ, aut cinis corticum ouorum quantitate* ℥.j. *item cinis stercoris caprini* ℥.j. *cum aqua pluuiali.*

B

Syrupus. Confecti *syrupi myrthini* ℥.j. *aquæ plantaginis* ℥.j.ß. *succi stercoris asinini* ℥.j. Præstat etiam non minorem gratiam id medicamentum, quod recipit *conseruæ rosarum* ℥.j. *syrupi papaueris* ℥.ß. *pulueris coralli* ℥.j. *margaritarum & trochiscorum de carabe ana* ʒ.ʒ *terræ Lemniæ* ℈.ij. misce, &

Boli. fiant boli deaurati. Ex quibus non pauca potens conficere, quæ non solum huic caussæ, verum & reliquis, caussa remota, prodesse poterunt. Exte-

Cataplasmata. rius vero cataplasmata adhibenda sunt, qualia cōficiuntur *ex albuminibus ouorum cum pulueribus rosarum, myrthillorū, thuris, & mastichis, cum gypso etiam subtiliter in puluerem redacto, & aliis plerisque*: quorum vberrimam copiam reperies facile *lib. 2. nostro de indicatione præsidiorum*. Cæterum peculiariter vtero sic affecto conferunt varia auxilia, quæ hucusque retulimus, sed

Fotus. peculiarius fotos, qui parantur ex decocto *caudæ equinæ, lentisci, foliorum myrthi, pyrorum, prunorum, sorbarum, symphiti, corticum interiorum quercus, rosarum, virgæpastoris, bistortæ, & gallarum cum aqua pluuiali, vel ferrata*: cuius etiam per

C infundibulum euaporationes prodesse possunt:

Suffumigia. sicut suffumigia hoc modo parata. Excipe *colophoniæ* ℥.ß. *spodij, boli Armeni, papaueris nigri, hyoscyami ana* ℥.j. *conquassentur, & super prunas posita suffumigium excipiatur.* Vngere etiam vteri regionem ante

Vnguentū. & retro vtilissimum est, vnguento, quod recipiat *olei myrthini* ℥.iiij. *olei mastichini, succi plantaginis ana* ℥.ij. *sumach, myrthillorum, hypocystidos, terræ sigillatæ, boli Armeni ana* ʒ.ij.ß. *spodij, rosarum ana* ʒ.j. *hordei vsti* ℥.ß. *ceræ* quantum sit satis. Est autem aliud vn-

Vnguentum pretiosum. guētum huic vsui pretiosum, nonnullis tanquam secretum habitum, quod recipit *corticum medianorum castanearum, & etiam arboris glandium, myrthillorum, gallarum, corticum fabarum, corylorum, vuarum immaturarum, glandium, sorbarum siccarum, mespillorum immaturorum, radicum chelidoniæ, foliorum pruni syluestris ana partes æquales, contusa coquantur in aqua plant[...]* & [...] colaturam accipe *olei myrthini quant[...]* in quo conuenientem ceræ quantitatem di[...] postea in prædicta decoctione laua sæpius [...] coctione, vel ex decocto accepta ad vnam lotionem sufficiente quantitate, & factis sufficientibus lotionibus accipe *corticum castanearum, quercus & arborum gallarum ana partem j. cineris ossium crurum bouis, seminis myrthillorum, corylorum, vuarum immaturarum ana partem mediam,* D fiat puluis subtilissimus, cuius accipe partes duas, *trochiscorum de carabe partem vnam*, & fiat vnguentum *cum oleo & cera supradictis.* Conficies etiam aliud non minoris momenti, quod recipit *acaciæ, hypocystidos, terræ sigillatæ, trochiscorum de carabe, colofoniæ ana* ℥.ß. *fiat puluis*, quem succo plantaginis admisce, addito modico *aceto*, & fiat emplastrum. Alud non minoris momenti.

Emplastrū. Aliud parare poteris, quod recipit *pulueris cornu cerui vsti, papyri combusta, limatura ferri præparatæ ana* ℥.j. *pulueris corticum glandium* ℥.ij. misce, & cum albuminibus ouorum, & modico aceto confice emplastrum. Vel sic aliud confice: excipe *mastichis, olibani, mumiæ, sanguinis draconis ana* ʒ.j. *facto puluere, efforma cataplasma cum albumine oui, succo artemisiæ, & caudæ equinæ.* Præstat non minus emplastrum *ex lumbricis terræ, thure, & albumine oui factum.* Item succus *vrticæ Græcæ* in bombace ventri appositus. II. III.

OBSERVA. Expendat tamen hac in parte lector, duplici motum ratione tot adstringentia auxilia me adduxisse, quamuis certum sit, iis fluxibus, qui ex diruptione fiunt, propriora esse, quæ agglutinandi potentiam habent pharmaca, cum vt aliis fluxionibus adstringentium subsit vberrima copia, & ex hac parte Medicus exquirat; tum vero, quia maius sæpe facessit negotium fluxio, quàm continui soluta vnitas, & ob id adstringentibus præsto esse oportet, ne ex nimia profusione maius aliquod damnum subsequatur, præterquam quod fluente sanguine agglutinari vlcus non potest, & ob id necesse est, primo fluentem sanguinem compescere.

E

Quod si fluxio ab exesa vena proficiscatur, longe diuersa ratione curandi methodum instituere oportet. Proficiscitur enim hoc malum ab excedenti, vitioso, & acri humore, qui sensim abrasis vasorum tunicis viam foramenque quo prosiliat, sibi parat. Quapropter triplex erit in vniuersum curandi ratio, *prima*, quæ cacochymiam seu vitium humorum respiciat: *secunda*, quæ factam exesionem curet: *tertia* vero, quæ fluxui prouideat. Iuxta primam indicationem victum ea lege primo instituere oportet, qui sufficiens sit vitiosum humorem attemperare, & meliorem deinceps conficere. Cuius rei gratia alimentum optimi nutrimenti, & glutinosæ substantiæ eligere oportet, quo paulatim ac frequentius vti erit necessum. Est autem huius naturæ *auium domesticarum caro, tisicula, amylum, panatella ex iure, aut lacte amygdalarum confecta.* Item ex oleribus, *lactuca, portulaca, borrago, & scariola.* Præstat quoque eundem vsum ius aut caro extremitatum *capreoli, arietis, porcellorum, aut agni.* Cui etiam vsui is potus eligendus est, qui paratur ex aqua, in qua sæpius aurum exstinguatur, vel ex decoctione radicum *buglossæ, vel admixta stillatitia ex portulaca.* Curandum itaque, vt is humor in corpore ex alimentis succrescat, qui præexsistenti sit omnino contrarius, tum vt cæterorum corrigat, tum vero vt vlceri curando ac renutriendo, lentore & bonitate sit idoneus. Corrigimus quoque præexsistentem humorem syrupis & apozematis, non quidem adstringentibus primo morbi accessu, vt in prædictis caussis, ne partibus fixius adhæreat humor,

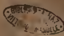
Mensium fluor ex vena exesa qualiter curetur.

F

Victus ratio.

G

Humorum correctio.

vehementiusque erodat, sed iis sane, qui attemperandi, leniendi, & mitescendi humorum acrimoniam vim habeant. Cuiusmodi est *syrupus buglossa, borraginis, rosarum, granatorum, portulacæ, & papaueris.* Inter quos peculiari quadam dote præpolleris, qui ex portulaca conficitur, & ii omnes,
480 A qui parantur ex *mucculaginibus, & cremore hordei, & alij consimilis naturæ.* Sistit quoque fluxum, & humores mire corrigit *mucculago cydoniorum dissoluta aqua capitum rosarum vel plantaginis, aut ablutionis boli Armeni.* Confert item aqua *ex ablutione amyli, boli, aut terræ sigillatæ cum conserua rosarum.*

Purgatio. Quibus proculdubio frænatum humorem lenibus medicamentis, sed electoriis per epicrasim purgare oportet, tum ne conferta vacuatione intestina dysenteria periclitentur, tum vero, quia huius conditionis humores hac purgatione gaudent magis, vt rursus paulatim corpus minoribus tenuitatur. Purgabis igitur *rhabarbari infuso, infusis etiam corticibus mirobalanorum in succo granatorum, aut in aqua lactis, vel succo portulacæ.* Item præstiens erit huic vsui *manna, cassia, syrupus infusionum è rosis Hispanis.* Confert item succus rosarum extractus *cum aqua infusionis rhabarbari ad formam largioris syrupi cum sacchar o redactus.* Renuunt

Sanguinis missio. etiam fere omnia huiusmodi fœminarum corpora sanguinis detractionem: tum quia affectus sua-
B pte natura id interdicit, tum quia huic humorum vitio & corruptioni semper vires adiunguntur debiles. Quocirca (*vt consulit secunda huius affectus indicatio*) diuersionibus ad distantiores partes factis, vitiosum sanguinem ab affecto loco

Frictiones, vincula, & cucurbitæ. distrahere oportebit superiorum partium frictionibus, & vinculis, & cucurbitis etiam frequenter scapulis adhibitis citra vllam scarificationē. Quibus omnibus primitus factis, licebit syrupis, & potionibus ex iis, quæ modice adstringunt, quantum sit satis, vt humores firmiores, fluxuique ineptiores reddantur, admiscere: quæ quidem ex eis, quæ superius diximus, facile colliges.

Consulit vero tertia huius mali iudicatio, vlceri seu caesioni venarum prouidere: primo iis medicamentis, quæ foramen obstruendi vires

Emplastica. habeant, qualia sunt emplastica omnia, sola, aut cum agglutinantibus admixta. Quem vsum præstant *bolus Armenus, terra sigillata, puluis farinæ volatilis, amylum, mucculagines omnes, & gummi, vel*
C *succus portulacæ:* quæ omnia aqua chalybeata plantaginis, aut capitum rosarum dissoluta in vterum immissa summopere prosunt. Quippe eisdem obdurato foramine, natura (*cui id munus incumbit*) ex optimo sanguine, carnem citra fluxus impedimentum conficere potest, partemque renutrire.

Id etiam prædicta pharmaca præstant beneficium, vt si quis adhuc humor acris & mordax ad affectum locum confluxerit, minus possit caesionem efficere: nam & impediunt suo lentore, quo minus fiat, & humoris vitium corrigunt: certum etiam est, & fidissimum experimentum, *ra-*

Filipendulæ virtus mira in sanguine vteri sistendo. *dicis filipendulæ* ℥. j. singulis diebus in ouo sorbili sumptam incredibili efficacia sanguinem omnem sistere, sed maxime ex vtero. Sed efficacius præsidium facies, si serapium cum sacchar o ex succo eiusdem radicis confeceris, cuius laborans cum dormiturus est ℥. j. sumat. Partibus item externis, ex prædictis medicamentis varia confici possunt.

Sed vsui probatum magis mihi est id, quod conficitur *ex albumine oui fortiter agitato, & pulueribus*
D *gummi tragacanthi, aut Arabici, boli Armeni, & sanguinis draconis.* Item aliud conficitur *ex succo bursæ pastoris, & farina tritici, vel amylo, igne leniter spissatum.* Aliud quoque facile & vtile parabis *ex farina volatili, modico gummi, & albumine oui,* nec non

Emplastrū. & emplastrum *diaphœnicon appellatum.* Ex quibus omnibus additis, quæ modice adstringunt (*præsertim si vitium humoris iam correxeris*) non erit difficile varias pharmacorum effingere formas huic vsui proficuas. Verum omni caussæ præualenti

Chelidoniæ succus. ferunt prodesse succum *chelidoniæ* mammis appositum: de quo creditur vteri sanguinem vehementer sistere. Quod etiam referunt de moro & eius

Succus oleæ. fructu, sicut de succo *oleæ* vuluæ in panno admoto. Quibus præmissis, si nihil profuisse compertum sit, (*quauis exsistente caussa*) narcoticis vti opor-

Narcotica. tebit, & iis, quæ somnum concilient: qualia reperies abunde *libr. nostro 2. de auxiliorum indicatione, cap. de anodynis.* Quibus in hoc casu cautè est vten-
E dum: nam suspicari oportet frigidiorem esse fœminam, quàm vt possit narcotica tuto ferre.

Menstruorū fluor ex suppressa vacuatione qualiter curetur. Quod si fluxus ex suppressa aliqua vacuatione suboriatur, præter prouocationem antiquioris fluxus, eisdem omnino præsidiis iuxta morbi & humoris rationem vti libere poteris, sicut & aliis plerisque, quæ apud barbaros experta habentur: quorum magnam syluam reperies apud Sauanarolam.

Caput IX.

De menstruorum suppressione.

Menses quibus & quot modis fœminis deficiant. IMMVNES esse à menstrua purgatione fœminas, multis modis contingere posse, est compertum: quippe aut ætatem nondum nactæ sunt conuenientem, aut senectute iam contabuerunt,
F siquidem statutum habent menstruationis principium, & finē: ita vt nec anteuertere, nec tardare salubriter alicui fœminarum datum sit. Item aliis, vt dictum est, menses deficiunt ex natiua quadam structura huic vacuationi omnino inepta, licet familiari & genuina: plurimis, quia grauidæ factæ sunt, aut laboribus, ac ruralibus exercitiis deditę, conuenientem & superabundantem sanguinem conterunt, & consumunt. Aliis quidem menses supprimuntur morbosæ alicuius causæ interuentu, quæ morboso prius excitato in hoc symptoma prorumpit, à quo postmodum mille alia suboriri comperimus.

Menstrua purgatio tot patitur læsionum differentias, quot quęuis alia corporis pars. Sed antequam ad peculiarem affectum huic capiti dicatum descendam, operæ pretium duxi docere, menstruam purgationem, cum actio sit alicuius potentię & partis, tot posse pati læsionum differentias, quot quæuis alia corporis pars. Nam aut ex toto aufertur, vel diminuitur, aut mille modis vitiatur. Verum de his duobus vltimis vitiis singulari diligentia sum acturus: de primo vero, qui varias & graues habet caussas, tantum hac
G in parte agere, nobis est in animo. Est igitur men-

Mensium suppressio quis morbus & cuius naturæ. sium suppressio symptoma de genere eorum, quæ retinentur immodice, pertinens quidem ad abolitam omnino actionem: quam sane alicui facultati proprie reducere est perdifficile, nisi abusiue, eo, quod sæpissime accidat, fœminas menstruis carere, facultatibus expultrice aut retinente minime affectis. Cum hoc tamen vniuersam huius

sym-

481 A [illegible] tis naturam illis, vel earum alicui referen[illegible]am esse censeo, modo vivum insit in vtero, modo aliunde proveniat: vtcunque enim sit, contingit aut ipsis omnino otiantibus defectu materiæ menstruorum, aut nequeuntibus ob aliquem morbum munus sibi commissum perficere.

Cuius affectionis ad amussim meminisse Galenum constat *libr. 3. de caussis symptomat.* Morbus tamen, à quo prædictæ facultates vitiantur, nec vnus est, nec vni cuiquam parti dicatus, sed multiplex & diversus, iuxta naturam caussæ, quæ nata est hunc affectum excitare. Vtcunque tamen sit, actionem hanc vitiari contingit, aut facultate expultrice vteri ex morbo intemperato partis labefactata, aut obstructione meatuum, quos huic vsui natura fabrefecerat. Vltimo item facultas vitiatur, aut (*vt rectius loquar*) otiatur, à morbo per consensum, sibi præstita non operandi occasione o[illegible] defectum materiæ. B Quæ sane culpa reiicienda est in totius corporis aut alicuius membri vitium: cuius munus sit, vtero sanguinem impartiri, morbum vtero aut eius facultatibus minimè patientibus.

Mensium suppressio quibus o natur caussis.

Caussas vero huius affectionis ad vnguem narrare & exquirere nullus eorum, qui id opus tentarunt, absoluit: tam enim variæ sunt, difficiles, & abditæ, vt mirum non sit, si neque nos etiam eas omnes complecti valeamus: conabor tamē methodo & ratione id opus aggredi. Tribus itaque caussarum generibus contineri huius mali caussas omnes, compertum esse reperio eruditis & præstantissimis in hac arte viris. *Primum* quidem facile ad vniversum corpus reduces: *secundum* ad sanguinem ipsum: *tertium* vero & vltimum ad vterum & vasa illi subservientia: quibus addes externam caussam, quæ non minoris solet esse momenti.

C Præstat porro huic affectioni corpus caussam, nimirum, quia ad vterum non pellit sanguinem: quod vero non pellatur, caussa est, aut penuria, aut aversio, aut immodica abundantia. Nam cum omnis sanguine plenum corpus est, sibi vias obcæcat, ne ad inferas sedes delabi possit. Penuria vero constat, dum solito factum est obesius: hæc etenim corpora paucissimi sanguinis esse monstrat venarum angustia. quæ, licet natiua non sit, sæpe pinguedinis & carnis mole talis efficitur, & pinguedo ipsa, in quam maior pars sanguinis concrescit, ac degenerat. Et quamuis suppressio mensium ex hac caussa suborta raro in affectum prorūpere assuescat, tamen quia steriles omnino reddit fœminas, consideranda quoque hac in parte est. Corpus etenim ex diutino aut gravi morbo, vel inedia gracile, ex carne & ex sanguine factum huius affectus sæpe fuisse principium, frequenti observatione est compertum. Hoc dixerim, ne quis intrepide curationem his ita existentibus aggrediatur. Item defectu optimi sanguinis id quoque accidere constat, in iis præsertim fœminis, quæ malo corporis habitu laborant: in quibus etiamsi plu- D [illegible]m depravati, aut semiconfecti sanguinis redundet ad vterum tamen nihil transmittere curat natura. Nam tantum ei parti committit, quod vtile generationi esse ex instituto cognoscit, nisi errans. Il[illegible], cum vitiosum potius & excremētosum sit, quàm in quanto peccans, transmittere non laborat. Quo fit, vt menstrua huiusmodi fœminis omnino deficiant. Aliis quoque non efflorescunt, si menstruis manantibus, aut erumpentibus, laborioso alicui totius corporis exercitio, vel alicuius partis se dederint. Veluti cantatricibus frequenti experimento contigisse conspicimus, evocato ad superiores partes sanguine.

Sicut aliis repulso frigidi alicuius accessu, vt contingit iis, quæ incauta vivendi ratione seductæ crurum lavacris prædictis temporibus vtuntur, aut sese pedibus manibusque in aquam immergunt, vt sæpe muliereculis servituti addictis accidisse visum est.

Quod etiam fieri ex timore, mœstitia, & aliis animi perturbationibus, mihi non est dubium. E Sicuti sanguinolentæ vacuationis interventu, modo per hæmorrhoides, per nares, aut per os fiat. Idem quoque efficit sudor largus, aër calidus, & repentinus frigidæ potus, labor, & ea omnia, quæ vtcunque siccandi vel comprimendi corpus vim habent, velut febres aut morbi alii acuti, sanguine deusto, resoluto, vel nimis vsto efficiunt.

Pari ratione res se habet in viraginibus robustis, exercitatis, & nimis calidis fœminis, in quibus & superabundans & vtilis etiam conteritur sanguis. Sanguinis etiam fluxuri vitio suppressionem fieri, nemini esse dubium arbitror. Fit autem huic purgationi ineptus, dum crassus, lentus, copiosus, aut parcior iusto efficitur. Præ crassitie enim consueta vasa ac foramina permeare nequit. Præ lentore moveri non potest, quia partibus, & venarum tunicis atque osculis adhærens expultrici vel vehementer operanti resistit. Si dum copia abundat, seipsum impedit, viasque præ plenitudine ad vasa recludit. F Quo fit, vt permeare libere minime possit.

Menstrui sanguinis crassitiei duplex caussa.

In qua sane re statuendum est, menstrui sanguinis duplicem esse crassitiei differentiam & caussam: quippe aliquando obstruit ipsemet vias, quantumuis expeditæ sint, quod ipse, vt nuper diximus, sua sponte aut ex alterius permixtione crassus existit, aliquando vero crassus efficitur, quod coercitus & cōclusus in vteri venis existat. Namque tunc ex permistione nigræ bilis cum pituita lenta fiunt menstrua.

Qua ratione factam atram bilem, censeo maxime viscosam ab Hippocrate fuisse appellatam *libro 1. de natura humana*, non quod ipsa vt adustione ea bile oritur, talis censeri possit: sic enim summopere adhæret, ita, vt si viæ patentiores fiant, cum hoc tamen fluere nequeant, & ob id menses G non fluant.

Dum vero parce in vteri vasa congeritur, etiam si in toto corpore redundet (*nam hic non loquimur de paucitate, quæ in toto corpore inest, sed ea tantum, quæ in vtero reperitur*) cum naturam non gravet, minime ad excretionem accingitur. Vt frequentissime contingit in splenis, iecoris, aut meseræi obstructionibus, à quibus menses supprimun- A 482 tur. Et ob id totum corpus plethoricum efficitur, etiamsi præ sanguinis paucitate in vtero, menses ab eo non profluant. Morbi quoque, qui vtero ipsi accidere solent, frequentissime mensium suppressioni caussam præstant. Quippe aut morbus fit in propria vteri substantia, aut ob eius intemperamentum, aut fit in vasis vteri, per quæ sanguis purgatur, vel pravam nactus est figuram:

quod Hippocrates vt potissimam *libr. de morb. mulier.* assignauit caussam: Item quæuis in vteri osculo aut corpore vlcerato statas mensium periodos euertere nata est, ac disces ex puris fœtidioris, quàm si citra vlcus menses supprimantur, fluore. Quoad primum huius diuisionis membrum, constat, Galenum *3. de sympt. causs. cap. 8.* & *5. aphoris. 28.* optimè dixisse, cum referat difficulter prægnari fœminas, quæ vteros habent densos ac duros, modo id à natura, modo ex casu proueniat. Sic temperatura frigida aut sicca, vel ex his composita, facile in id vitium fœminam deferet: quod probauerat Hippocrat. *libr. de locis aqua & aere.* Pari prorsus ratione vteri vasa id vitium moliuntur, dum aut nimis arcta sunt natura, vel aliqua occasione angustantur. Itaque quæuis prædictarum causarum vterum disponere nata est propria vi, vt vel non suscipere, vel non transmittere possit. Non suscipit quidem ob venarum affectionem, modo ex frigore densentur prædictæ venæ: modo siccitate excaleant & contrahantur. Vicunque tamen hæ causæ operentur, ad meatus ipsos obstructos aut compressos reducere, proculdubio æquum est: quos quidem inflammatio vteri, vel partium vicinarum comprimere nata est: obstruere vero, vel immodica sanguinis copia ibidem congesta, vel sanguis ipse crassus, aut humor alius viscidus & crassus etiam osculis & tunicis venarum adhærens, vt ex Galeno colligitur facile *comment. 2. in libr. de humoribus, & libr. 3. de symptomat. causs. cap. 4. & libr. de different. symptomat. cap. vlt. & libr. 6. de loc. patien. cap. 4.* Vteri vero inflammationem dupliciter hac in parte intelligere oportet, eam nimirum, quam mox dicimus, tumorem videlicet durum, dolentem: aut inflammationem, hoc est, incensionem. Cuius late meminit Hippocrates *lib. de natura mulier.* his verbis: *Si vteri inflammati fuerint, menses omnino non prodeunt, aut praui & pauci, & cum ciuina est, vomitus ipsam corripit: vbi vero quid ederit, vomit cibos, & dolor imum ventrem ac lumbos habet, & animi deliquium inuadit. Venter autem aliquando durus est, & inflatur, ac magnus fit, & putat se in ventre habere. Si vero contigerit plenitudo illa, vacua fit.* Quibus verbis & aliis, quæ sequuntur, euidenter constat, huius inflammationis Hippocr. meminisse, non tumoris præter naturam. Præterea eandem suppressionem molitur vteri tetractio, aut contortio, vel deprauatus situs, qui aut ex morbo aut partu superest, aut natiua constitutione suboritur, quippe aliquando conniuet osculum vteri, aut distorquetur, aut euertitur pars quædam pudendi. Quippe è directo vtrumque vteri foramen oportet respondere, aliàs menses non fluent, vt etiam ex Hippocrate *libr. de natura mulier.* constare videtur, & *lib. de morb. mulier.* per hæc verba: *Postquam igitur mulieri, qua non peperit, occultati fuerunt menses, & viam foras reperire non potuerunt, morbus fit. Hoc autem contingit, si vterorum os conclusum fuerit, aut distortum, aut aliqua pudendi pars contra.* Et paulo inferius subdens huius affectionum rationem, inquit: *Fit autem hic morbus tu maximè, quæ angustos vteros habent, aut ceruicem vltra pudendum sitam. Si enim horum alterū fuerit, & mulier viro non misceatur, & venter magis, quam oportet, euacuetur, ab hac affectione vterorum* [illegible] *: nec enim humidi tu seipsis sunt, vtpote in* [illegible] *non coeunte, & amplitudo ipsis spatiosa est, vtpote cum* [illegible] *venter magis vacuus existat.* Item addit paulo inferius: *Hæc igitur caussa est, vt ipsi fiunt conclusi, nimirum, à Venere abstinente muliere.* Quibus sane causis altera accedit, vteri nimirum frigiditas, quæ ipsum & sanguinem spissum reddit, & expellentem facultatem languidam, & sui muneris oblitam. Causa etiam inuersionis est pituitæ copia alteri in cornu vteri existens, quæ illuc inuerti ipsum cogit ob intumescentiam illius partis. Dimitto consulto hac in parte, idem vitium posse efficere indutatas cicatrices, vlcen pinguedinē, carnem supercrescentem, & pleraque alia, quæ Hippocrat. recenset *libr. de natura mulier.* & alibi sæpe. Verum quia ætatis vetustioris ratione menses suppressi plerunque inordinate stillant, arbitrari oportet, duabus de causis instillati posse post ætatiuam suppressionem: Vna, quod recut nunita facile deficiat in sanguificatione, sed adhuc plurimū gignat, fundete tamen per vterum non possit ità copiose ob viarum corrugationem ætatis ratione, aut defectu vim cōtractam: instillat tamen ob copiam, in quibus fœminis, quæ plerunque obesæ sunt, & carnosæ, ex talo prædictò stillicidiu temporem in morbo aut extra vteri non oportet sanguinem mittere: non quidem vt menses fluant, aut vt eorum defectus suppleatur, sed vt sanguis, qui eis partibus abundat, antequam malum machinetur, per eas venas extrahatur. Aliis vero fœminis gracilioribus & hirsutis sanguis post debitam fluendi ætatem instillat potius viarum apertione ob calorem copiosum, quam ob sanguinis vbertatem, in quibus satius est, sanguinem à recrementis mordacibus immunem reddere, & attēperare, quàm ipsam vena scissa fundere, quæ omnia ante eius prouocationem nouisse oportebit, & hanc suppressionem non reuocare.

Cum passim in fœminis, quæ viro vtuntur, mēses, dum grauidæ fiunt, supprimantur quoque, diligenti cura expendendum est, num vterus conceperit, an ex causis morbosis menses cohibiti existant, ne nobis vsquam decipi turpiter accidat. Nec par est dignoscendi ratio in virginibus, ac in reliquis: quippe in virginibus suppressus sanguis per venas errabūdus vagatur, & eo magis obstructiones, febres & coloris mutationes molitur. At in corruptis, in vterum frequentius irruit, quo fit, vt hydropes, & alia vterina mala, quæ paulo inferius recensebo, suboriantur. Ex quo etiam prodit prægnantes in cibi fastidium, nauseam, vomitum, picam, & reliquas ventris affectiones prolabi. Virgines vero, licet eis menses supprimantur, minime, aut raro hæc patiuntur. Ratio proculdubio est, quia maior existit consensus ab vtero, vbi sanguis ille colligitur, ad ventriculum, cui proprie prædicta symptomata competunt, quàm ex venoso genere, in quo irruit in virginibus suppressus sanguis ad ventriculum ipsum. Et ob id prægnantibus illa accidunt, virginibus vero minime. Sunt id mōstrantia generalia signa non pauca: quorum primum docet Hippocrates *5. aphorism. 9.* dicens: *Si mulier, quæ neque conceperit, neque peperit, lac habet, menses ei deficiunt.* Cui coniectura accedit [illegible] corporis grauitas sine lacte in mamis, cibi fast[illegible], & horror inæqualis, dolor lumborum, col[illegible] capitis ad oculorum radices, præcipue si diu suppressi sint. febres etiam aliquando len[illegible], & tumores in ilibus inflammatorii, vrina quoq; ægre redditur quibusdam, alius omnino sup-

Margin letters: B, C, D (left); E, F, G, A 483 (right).

Menses ætatis vetustioris ratione suppressi, cur plerunque inordinate stillent.

Mensium suppressio quibus signis innotescat.

Suppressio vera quid ab vteri gestatione differat.

... ntes c... tu... tanquam ... m loruta ca... recens macta ... accedit la... ommis frequenter ... H ppo... decretum. Ostendit ... mau... gna quædam *lib. 1. de m...* ... us certi... facti, possimus suppre... ab vter... statione distinguere, & ... bacatione ns fœminis su... nqu... enim: *Tertio mense incipit suffo... lumborum dolores, qu... am se rem. ... se per euerti, prater hac ... venter, vri... a copiosior mingitur, cibi fa...*

B *et etiam stridead dentibus. Et ... ncantur, quinto m... e hu omnibus, & maxi... u. vrgebitur grauius. ... sexto mense ... reddstur, qui antea curari poterat ... anxia ... animo linquitur pituitam vomit. fit magna ... dolebunt partes ventris ... pe ... cedet ... mentur que ... dorsi dolore vexa ... crura, pedes, venter ... vrina mingitur rubra, sanguinea que, & dolor totum ... maxime ... nam, & inguina, at ... moriuntur ... hydrope.*

Conceptus quid a menstruum suppressione differat. Quam sane sententiam si qu ... ledul ... ge... tueatur, multa perdiscet, quibus facile conceptum a menstruum suppressione d... stinguet ... m hoc tamen experimento frequentissimo nobi... est compertum, plures fœminas ex ns, quæ vte... gerunt, omnino his simillima accidentia perpeti ... ita vt quantumuis diligens sit Medicus, id d... stinguere nequeat, præsertim si mulier ex us sit, quibus menstrua prodeunt fæculenta, fœtida, aut alia quauis deterrima qualitate fœdata. Quod profecto ra...

C tiuni & observationi innitentes haud tato distinximus. Nam licet finitio ... sint vtriusque affectos accidenti... in us tamen, ... terogetunt, color viuidus, qualem tempore sanitatis b... erent ... bant, ... uerat, ... superfui ... fœm næ, & nihilo aut quam parcissime inanimi conditionibus mutatæ. Cuius contrarium omnino in mensium suppressione reperitur. Item dum fœmina vtero gerit ex prauis accidentibus ea quæ superueniunt, primis tantum mensibus durant; crescente vero fœtu, subsident nonnulla, & res apertius conspi... tur. At in veram mensium suppressione è contra ... nam primis mensibus nulla, aut quam leuissima accidentia insunt, procedente ... ro suppressione in immedicabilem affectum ... *loco ci tato* Hippocrates testatur) & mortem sæpe degenerat. In qua sane suppressione præter ea, quæ passi... succrescere vi... rut mala, verendum est ne id, quod *lib. 1. de morb. mulier.* Hippocrat... git, aliquando accidat. ... quit enim: *Quibus ... suppurati fiunt menses, vbi per duos aut tres m... ...*

D *... contraxerint. H... cautem maxime ... embu... & ... nt si suppurati ... dolores enim incidunt in pectorum & pulsat ... contactum non sustinent ... Menstrua sex men... curari ... quæ ad varias partes ... ... est hinc quoque ... dicere no... um ad emulgentes venas ... cessa, ac non tato nigra ... v to in ventrem recurrat ... th ... Verum si in caput ... trudat, vel de ... stridet mulier, aut si penitius*

Pars supp... sanguinis ... inferiora ... se... intro...

se inserat sanguis ... accersi. Pariratione sa... ... culum, ... bus ... idiunt, au... ap... ot, sic profecto iuxta munus aut ... ta partem, in quas decu... bit sanguis, ... berit affectam ... ello sanguine partem. Qu... sanguis ad ... es venarum tubos recurra ... torum erit: ... bile ... at, & ventriculi ... nd ... adeat, vomet mulier bilio sa, si in cruicem v... z ... at, v... tina ex tot... suppri ... rur, si in eius co... g... a... E tim minget ... quando aluus obstr... ur. Præ... ea tumet vterus sanguine ibidem co... ... etio, ac... ... cium, etiamsi non fluat, detumescit ob ... ursum ad maiores venarum tubos, à quib⁹ ad varias ... tes, quo totius corporis dolor inguinum & crurum suo ... verum ... in vteri cauum sese ... neret, men... ua fluunt, & accidentia desines ... unt.

Mensium suppressionis causas signis dignoscatur. Cog... igitur suppressione, causas ad vnguem noui... te ... mut, si recta medendi ratione vti ... ve... mus. Si primo vniuersam corpus huic affectioni ... dignosces ex signis plenitudinis, quibus corpulentior, pulcrior, rubicundiorque fœmina appareat. itē si obesior ... isto facta fuerit, vel si morbum diutinū perpessa, vel in ediam nam id ex interrogatione facile innotescet. Malum quoque corporis habitum vel s... lo intuitu cognosces, v... ... cias, sanguinis ... defectum suppressi... is fuisse caussam. E... nam frigiditatem ex potu aquæ aut lauacris, vel f... igido aëre eadem lege perdisces. sicut præcessisse copiosam sanguinis vacuationem, sudorem, laborem, vel F quamuis animi affectionē. Sanguinem esse crassum haud difficulter cognosces, si temporibus, quibus fœmina purgatiassueuerat, labores ac dolores in lumbis, ac partibus prope vterum persentiebat, cum hoc tamen parum expurgabatur. Adesti... tiam corporis mollities, somni⁹ grauis & profundus, color corporis albicans cum venis eminentibus & viridibus ac subnigris, præsertim, quæ crura pertingunt. Pulsus iis est rarus, vrina aliq... ando multa, & tempore menstruationis aut pauca, aut suppressa, sæpe tenuissima. *Aliquando* eulliquantur ex vtero humiditates quædam crassæ, muccosibus persimiles, præsertim si tenacis humoris aliquid sanguini adiungatur. P... um vero, melancholicum, vel al... tius deprauatæ conditionis humorem eo dignosces, quod ... sedundante, frigus ad fund... m ... ab p... percipitur, stupor, tardus mensium & ... alb... antium descensus, V... nequ e appe... tur, neq; delectat. Com... uma quoque ... ho ... sigi na, præter fluorem pituitæ ... ontraria vero melancholiæ ex bilis vstione ... Venerus appetentia, & celeris f... minis excretio, G labra sicca ac sæpe scissa, & mensium fluor cum morsu, & erosione. Sanguis quoque du... fluebat, aut secta nunc venæ ... xceptus ... aut rena vmbia siccatus, olore alb... o pituita, ... ab bi... fusco melan... ho ... um hum... ificat. ... orum est sententia Hippo... ... *neq; per idem sæpe tempus venient ... esse necessariam.* Cuius quide ... qu ... ura ... gi ... exquirit, repetet facile ... torum A 484 *m... ationem methodo dignoscendi* M... tamen sanguinis superesse cognosces ex tensione, dolore, totius ventris grauitate, ac lumborum, quę omnia eudentes attestantur, verum multum sanguini... ... cept...

A ceptasse [illegible], vteri distentionem & grauitate comprimi ad expulsionem non possit. potissimum si accedat his capitis dolor grauatiuus, splendores rubentes iuxta oculos, & sanguinis spontanei vomitus, aut fluxus per nates, quibus eadem affectio sæpe vel Hippocrat. testimonio *libr. 5. aphorism. 32.* subsistit, & monstrantur. Parum sanguinis vterum suscepisse multa sane docent, primum, nulla ventris grauitas adest, neque dolor aut tumor, ita, vt fœminæ nil in ea regione se persentire referant: est tamen totum corpus decolor, iecur obstructum, meseræon, vel splen, quorum vitio nihil in vterum confluit, quod excerni possit. Aderunt etiam in partibus superioribus vitiosæ plenitudinis signa, vt *color pallidus subniger*, vel alicuius humoris cum sanguine redundantis specimen referens. Vterum esse cicatrice, aut carne aliqua superc[illegible]
B scente occlusum, vel c[illegible] tortum, aut alia morbosa figura affectum, quæ præcesserunt vlcera, aut laboriosus partus, vel tum or aliquis præter naturam, qui præfuit, aut adhuc induratus viget, euidenter, facta interrogatione, monstrant. Quod nosces ex priuatione reliquorum signorum. Sic coalesce[re] item vterum dignosces ex præcedēte vlcere, vel quauis alia continui solutione. Subsidēt etiam vasa, & ob id sanguinem non fundūt, quod disces ex præcedente vacuatione, vel vsu adstringentium medicamentorum, aut ingenti perfrigeratione, quo constipationem potius moliuntur. Obstructionem vel compressionem vasorum vteri haud difficulter cognosces ex defectu signorum, quæ hucusque retulimus, præsertim si tempore, quo natura assueuit menstrua promouere, dolores molesti, inquietudines, & vterina alia aculeata incrcscunt. Quibus accedit *lenta febricula*, à iunioribus *alba* appellata, capitis infestissimus
C dolor, præsertim prope sinciput, totius corporis contractio, & veluti impotentia ad motum, ac si mouere fœminæ cogantur, protinus lassitudine maxima corripiuntur. dolet interdum caput, & tempora vehementer pulsant. cib[um] fastidiunt, illis acidi[illegible], & animo frequentissime delinquunt. Verum quia vasa, quæ in vtero occludi possunt, varia sunt, variumque situm [illegible] nent, eius diuersitatis quoque [illegible] te conuenit, vt tutior certiorque euad[illegible]tio. In qua quidem re [illegible] to, si vasorum [illegible] eruentium obstructio sit, prædict[illegible] e dignosci, vel si obstructio vasa etiam spermatica attingat, vteri suffocationem [illegible] em habere menstruorum retentionem. S[i v]ero [illegible] cus cotylidonū minus dam[illegible] vter[o] eueniet, nisi dum fœmina conceptura est. [N]am v[el] non concipiet. vel facilimé aliment[illegible] ter.

Mensium suppressionis præsagium.

Ex qu[illegible] ocit d[u]bio, quod [illegible] hæc purgatio p[illegible] institutum supprim[it]ur, mulie[illegible] ia ac[illegible] tia, & grauissima mala suc-
D [illegible] Hippocratis testimonio probari po[illegible] m. [illegible] m scribit: *Si menstrua plura [illegible] ac[illegible] unt mor[bi] & si non fiant, ex vtero morbi con[tin]gunt.* [illegible] ium q[uæ]dam vtero propria existunt, e[illegible] cetaque v[illegible] corpori c[o]m[m]unia. P[illegible] n m [illegible] iant menses in vteri ca[illegible] & [illegible] n cxeant [illegible], non sine [illegible] Y [illegible] si nullo modo [illegible] p[r]imo [illegible] na, [illegible] lauinc vexatur, lesi[illegible] o tumore et-

iam, cancr[illegible] vlip[illegible] late & aqu[os]itate repletur ac flatibus & vl[illegible] aus grac[illegible] præter modum. Item mulieres nonnull[a]s in viros degenerasse h[illegible] sse proditum reperio. Cuius etiam Galen[illegible] *popul. 29* Adde partes, quę in consensum [illegible] eniunt [illegible] ipus primum, vt ex Hipp. cōstat *pop.* & ocul[i], & ven[tri]culus, demum iecur, vnde hydrops aliquando sequitur, & innumer[a] mala, quæ nullis plerunque au[xi]liis cedere v[id]entur. Vt vteri suffocatio, nunc in latus, nun[c] [illegible] iperna ipsius peruersio, sæpissime cum diuturn[a] est, indica[t] frigidam corporis cachexiam, quod [illegible] ci[illegible] extinguat. Hinc difficiles respirationes [illegible] es oc[u]lorum, capitis & aliarum part[ium] d[o]l[ores], & in virginibus febris alba, & variæ [su]ffocationum sortes prodeunt. *Præterea* hanc [illegible] ionem esse curatu difficilem, euiden-
Fœminæ in viros degenerant.
tissima ratione constat, vel ex eo, quod vterus sanguinem menstruum ad se non trahat, quia sic mille rationibus prouidit natura. Atque cum suscipere [illegible] *cum vniuersum animantis corpus vel eo abundat, vel nouerit profuturum esse ac necessarium*, tantum teneatur, deficit natura ab vt[illegible] ipsius ministerio, opere alioqui in omnibus actionibus necessario, quod præcedit omnem naturalem vacuationem. Et cum vacuare, quod suppressum est, in animo sit, deficiente [illegible] tractoria munus non est, si vacuationem difficulter moueamus, quia naturam non habeamus adminiculantem, quod non trahat humorem, quem extrahere medicamentis nitimur. *Præterea* si constrictum fuerit vteri os, suppressa materia primo calorem concipit: & mox putredinem, quod etiam vereri oportet,
dum se vterus exonerare nequit in cauitatem, neque ab ea in extremam ceruicem, dum osculum F
vteri ad muliebrem sinum non referatur, eique è directo respondeat. Ex quibus vereri etiam oportet, ne sanguis adeo occultetur in venis vteri tanquam in ergastulo, vt scilicet nec refluere possit, vnde delapsus eo est, nec foras effluere. Quo fit, vt præter naturam redd[i]tus sanguis furiat, sæuiatque & adurat partes sibi proximas, quod facile per transcolationem fieri possit, & per flatus transmissionem, quo grauissima accidentia succrescere arbitrandum est, præterquam, quod crassescit, & glutinis modo vtero adhærescit. Nec credendum est omnino verum esse Hippocratis testimonium, *lib. de morbis mulierum*, quo refert, suppressionē vltra sex menses [illegible] stantem incurabilem esse. Nam id difficulter [illegible] potius, quàm impossibiliter, est credendu[m], cum idem Hippocrates *libr. 4. popul.* scrip[s]erit [illegible] e ancillam, cui per septennium fuerant [illegible] lla menstrua, tandem redeuntibus [illegible] is [illegible] num statum restituta fuit. Nam [illegible] us G
sanguis correctionem ea pat[illegible] admittat [illegible] sus & viarum firmata [illegible] difficul[ter] ap[illegible] tur, ac licet quintus præter[illegible] mensis, qui maior [illegible] motur dicatus est, cum hoc tamen tanta est [illegible] turæ vis, v[t] [sua] sponte non raro consuetum motum [illegible] menses [illegible] ueat. *Præterea* statuendu[m] est, h[an]c menstr[ui] sanguinis putredinem ve[illegible] esse quod ex [illegible] ne non flua[t] licet 4 *aphoris. mor.* [illegible] contr[illegible] videat [illegible] asserere [illegible] modo inte[illegible] dum venit. In qua menstruum suppressio[illegible] ectandum est, quod non solum pro ve[illegible] suppre[illegible]

485 A pressionis difficilius mouentur menses, sed quod etiam ea ratione grauiora aut mitiora succrescunt accidentia. Quæ sane cessant, si puris & sanguinis profusio subsequatur, maxime si præeat pus, & sequatur sanguis, quod sic natura & ordo suppressorum requirat: quod si id non fiat, in inguen delabetur, & graue dicitur malum, maxime si febricula succrescat.

Mensium suppressio, qualiter, & quando, & quibus curanda.

Haud temere huius affectus curationē aggredi oportet: nam sæpe tanti est momenti id edicere, vt incautis mille in laborantibus succrescant accidentia, quæ potius manu facta, quàm vi morbi oborta esse credendum sit. Sic profecto nutricibus *(etiamsi menses habeant suppressos)* minime auxiliares manus porriges. Neque iis, quibus laboriosa vitæ ratio innata est, quia ex suppressione nihil mali persentiunt: non tenuiter viuentibus, pinguibus, à morbo diuturno confectis, neq; adhuc iis, quibus euenit ante solitum tempus, quo natura ad excretionem sese componere assueuit, ne-
B que viraginibus, & aliis eiusdem census, quales sunt, quæ iam consenuerunt: verum adhuc statis aut errantibus temporibus aliquid sanguinis instillat: in quibus, quid agendum sit, in explicatione caussarum breui methodo docuimus.

Menses quando prouocandi.

Tunc vero prouocantur potissimum, cum grauia incidunt incommoda, aut minantur accidentia, quod lipothymia videlicet, vertigo, deiecta appetentia, tabes, fœdi colores, hydrops, difficilis respiratio, dorsi & lumborum dolorifica grauitas, articulorum cruciatus, nephritis, ventris tormina, & id genus alia ostendunt. Quod si iam curare tentaueris, non vt rudis plebecula, aperientibus & inscindentibus, vt sors tulerit, aut vtcunq; ex talo sanguine misso, id obsecro facies, sed pro caussæ & morbi, quem excitant, dignitate & ratione: nam sic mihi non est dubium, quin optimè
C curationem moliaris.

Mensium suppressio ex vitio totius corporis qualiter caretur.

Primo quidem, si ex corpore vniuerso vitium hoc oriri conspexeris, mox in memoriam reuocabis obesas fœminas macrefacere, si velis menstrua prouocare, extenuatas impinguare, & optima viuendi ratione moderari, victu nimirum vberiori, & optimi nutrimenti: sicut eas quoque, quæ malo corporis habitu laborant, in meliorem commutare.

Ex nimio exercitio qualiter.

Quæ vero ex nimio exercitio hoc malo affectæ sunt fœminæ, quiete & otio ad munus naturæ consuetum reuocandæ sunt; temperandæ vero, quę ex calore resolutæ & squalidæ supersunt, aut frigidum & spissum habitum contraxerunt. Quo etiam attemperamento languidam expultricem in pristinum statum reduces.

Ex dolore qualiter.

Quod si ex dolore auerti sanguinem ab vteri vis contingat, protinus ipsum mitigare opus est, ac si id non profuerit, vtere Hippocratis consilio, qui *libro de*
D *natura mulierum* hæc refert verba: *Si menses omnino non fiant, siquidem præ dolore id contingat, primum ventrem infra purgato, deinde medicamentum, à quo sanguis ex vtero purgatur, apponito. Postea intermissa die vna, aut altera, rursus id, a quo sanguis purgatur, apponito. Reliquo vero tempore corticem crethmi in vino tritum bibat.* At purgationem ex Mercuriali esse summe proficuam, vt ex eiusdem testimonio constat, censeo.

Ex repulsu à frigiditate ambientis.

Verum si auersione ex repulsu à frigiditate ambientis vel retrocessu ex aliquo vehementi animi affectu malum suboriatur, omni ingenio menstruum sanguinem ad inferas sedes euocare oportet, frictionibus nimirum, vinculis, lauacris, cucurbitulis, balneis, deambulationibus, quibus potissimum vti conuenit, dum sanguinis vomitu, aut per nares excernitur, præsertimque sanguine frequentet, sed in paruissima quantitate extracto per venarum tali sectiones, aut per scarificatas cucurbitulas. Quo casu localia vtero adhibere poteris, qualia paulo inferius recensebo, quæ & partes dilatent, & sanguinem ad vterum euocent, nisi ad anum fluxio sanguinis conuertatur: eo e-
E nim tempore neque trahentia, neque topica tuto adhibebis, omnia enim non minus ad intestina, quàm ad vterum trahere nata sunt.

Ab immodica sanguinis copia.

At si immodica sanguinis copia communes vias lædat, quo minus libere ad inferas sedes permeare possit, sola sanguinis detractione sine alterius auxilii adminiculo, menstruum ex hac caussa suppressum euocabis, non quidem vt vulgariter fit, venis tali protinus incisis: nam é duobus malis alterum facile subsequi est compertum, nimirum sanguine copiosius euocato immodicam mensium fluxionem, quam cohibere deinceps difficulter poteris, corpore ad partem scissam pellente totam plenitudinem, excitabis: aut maiorē obstructionem ruente subito sanguine ad obstructa vasa. Quamobrem consilium Galeni in mensium prouocatione prolatum, quo præcipit, venas tali incidendas esse, non est intelligendum perstante totius plenitudine. Cuius profecto ratione Aëtium
F dixisse censeo, internam cubiti venam esse secandam in mēsium prouocatione. Quam etiam sententiā Matthęus de Gradi protulerat. Itaq; redundante in toto corpore sanguine, vt obstructionem in vtero, aut vicinis partibus efficiat, à distantissimis partibus ab ea, quæ affecta est, aut obstructa, sanguinem reuellere & euocare oportebit, vt Aëtii est consilium. Verum redundante sanguine in vtero ipso, aut in toto corpore propter vteri ipsius obstructionem, à venis tali sanguinem commodius extrahes, vt Galenū docuisse constat: Quod sane facies tribus quatuorve diebus ante præstitutum menstruationis tempus. Quippe non sat est in hac curatione ad caussam, sed ad caussæ principium deuenire: nam illud primo auferendum est, quod alterius caussa existit.

At vero sanguine sufficienter misso & victu tenui instituto quantum sat sit, consule, fœminam modico vti exercitio, leuibus, sed longiusculis frictionibus, vinculis, & aliis externis præsidiis, quæ
G sanguinem ad inferas sedes euocare habent, velut est viri etiam accessus in nuptis. Docebo tamen paulo inferius nonnulla auxilia, quæ huic vsui proficua erunt, qualis cucurbitula est, suris, femoribus, & coxis affixa, & scarificata: maxime in albis & crassioribus fœminis, in quibus, vt Galenus consulit, promptius euocantur menses suris scarificatis, quàm venis scissis. Nam graciles fœminæ, imbecilles, & quibus plenitudo in vtero A 486
viget, magis id præsidii genus expostulant potissimum.

Hirudinum vsus an in suppressione mensium proficuus.

Cæterum dubitandum est, *an hirudinum vsus eadem lege proficuus sit in mensium suppressione.* In qua re statuendum est, sanguinem non esse mensibus suppressis per hæmorrhoides euocandum, nisi dum immedicabilis est suppressio, haud secus, quàm scriptum reliquit Hippocrates *5. aphoris. 33.* quod menstruis deficientibus sanguis è naribus

fluens,

fluens, bonum est, vt quod superabondat, & nullibi commodius potest purgari, per eam partem commode expurgetur. At in ea mensium suppressione, quæ curari potest, nefas est, hæmorrhoides hirudinibus euocare.

Mensiũ suppressio si fiat sanguinis vitio, qualiter curetur.

Quod si sanguinis fluxuri vitio suppressio fiat, quale sit vitium, primo distinguere oportet: nam si ad vterum non confluxerit, id profecto erit, vel quia alio transfertur, vel quia corpus sanguine caret: vtrumq; tamen corrigere antea docuimus. Verum superest in hoc caussarum genere, plurimum sanguinis in vtero congregatum considera- B re, qui sane præ copia vterum ita distendit, vt cõprimi ad expulsionem minime possit. Qua quidem caussa existente, nullum aliud vtilius, neque tutius præsidium adinuenies, quàm copiosum sanguinem extrahere, apertis malleolorum venis. Memini me legisse apud Galen. curandam suscepisse fœminam, cui menstrua iam diu defecerant, & nihil præstantibus aliis auxiliis, sanguine ex vena tali copiose profuso sanitati restituisse, etiam si excarnis & cõtabefacta primo accessu appareret.

Tali scissio.

Quamobrem in huiusmodi fœminis sanguine, & per tali scissionem, & per scarificationem in femoribus, ac suris, extracto, menstrua medicamentis prouocare, tutum & vtile sæpe existimaui esse præsidium, dummodo calefacientia valida non sint, in hac vel in quouis crasso humore, ne nimis excoctus ac resiccatus humor fluxui ineptior reddatur. Quibus præmissis, frictionibus, lauacris, frequentioribus balneis, & vinculis, ac motibus sanguinem ad consuetum locum mouere oportebit. Pessariis item, & insessionibus vti tuto pote- C ris, & modicis inunctionibus ex olei *liliorum alborum, de semine lini & amygdalarum dulcium.* Ex quibus etiam tepentibus cum decocto *Mercurialis, matricaria, & pulegy*, fomentum parare poteris, quod vtero adhibens, idem beneficium præstabis, præsertim, si ex eadem decoctione euaporationem quoque susceperit fœmina, quantum fat sit, ne vterus maiorem calorem moderato persentiat.

Fomentũ.

Fugiendum porro in hac caussa est a bris medicamentis, quæ menses vehementer mouere nata sunt: nam hæc plus sanguinis ad plenũ vterum trahent, quàm quod ex eo, qui ibidem continetur, excernant. Verum si rei ipsius necessitate ad id deuenire cogaris, vacuabis primo sufficienter & vterum ipsum, & vniuersum corpus, ne eisdem medicamentis maior humorum copia ad vterum confluat, & pressius ipsum comprimat, quàm par sit. Quod frequenter vsu venire solet.

Mensiũ suppressio si ex humore pituitoso, qualiter curetur.

Verum enimuero si sanguis tam is, qui in venis vtero proximis, quàm qui in toto corporis ambitu continetur, crassior, coactiorque factus fuerit, aut quouis alio vitio cõspurcatus, ita vt fluxui ineptus fiat, ei quidem prouidendum est. Damna- D uerat quippe Hippocrat. menses decolores 5. *aphorism.* 36. dicens: *Mulieri menses decolores, neque semper secundum idem tempus venientes, purgatione indigere significat.* Ex qua sententia sic infero rationem: *Si menses, qui decolores fiunt ex adhæsu vel mistella pituita, melancholia, aut flaua bilis crassiore, in hac suppressionis specie curari necessario debent expurganti medicamento,* multo profecto rectius eadem erit curandi ratio, vbi ob eorundẽ humorum admixtionem supprimuntur, siquidem eadẽ fere est vtriusq; affectionis natura, saltem quatenus ad humoris conditionem pertinet, eoque ab eadem medendi methodo auspicari curationem oportent. Quamobrem peculiarem oportet instituere curandi rationem, iuxta ideam humoris, quem cum sanguine redũdare cognouerimus. Sic pituitosus humor viscidus & crassus existens, sanguini admixtus, cum eundem reddat fluxui ineptum, videndum profecto est, qualem in artifice requirat diligentiam, antequam ad obstructionis curationem accedat. E Inquit enim Hippocrat. *lib.* 1. *de morb. mulier. Si vero omnino non procedunt pra morbo, aut crassi, aut viscosi, aut glutinosi fiunt: Primum igitur vẽtrem purgare oportet sursum ac deorsum, deinde vterus subductitio medicamento, à quo sanguis purgatur, atque ita quiescere, & potandum dare pharmacum, à quo sanguis prodeat.* Qua porro methodo præhabita, initium curationis sumere oportet. Primo igitur fœminæ instituere calidum, extenuantem, & incidentem victum, non plurimi nutrimenti: quem sumere nusquam fœminæ concedatur prius, quàm sese exercitio dederit.

Victus ratio.

Vtatur porro auium carne, præsertim montanarum, quæ teneriorem habeant substantiam, iusculis item, calidis speciebus & aromatibus conditis. Bibat vinum odoratum, tenue & sufficienter dilutum aqua *cinnamomi, corticum citri, capillorũ Veneris, anisi, fœniculi, vel Indica saxifraga, aut ex radice China decocta.* Somno vtatur parcissimo, exercitio copiosiori. A cibo otiosa sit, ne quid crudũ in maiora vasa transmittat. Quod si huic caussæ, totius quoq; frigiditas accesserit, à purgatione leui vniuersum corpus semel in die frictionibus cõcalefa- F cies à quibus in lecto quiescat, vel parũ dormiat.

Purgatio.

Humorem quoque pituitosum (præmissis *mellerosacco, oxymelite, syrupo de radicibus sine aceto*, vel cum ipso, si fœminæ vterus permiserit, *de mentha, de artemisia, de hyssopo, de pulegio, de origano, de calaminiba, & id genus aliis, cum decocto matricaria, pulegy, fœniculi, apii, graminis, oreoselini, asparagi, rusci, & rubi*: quibus aliquid odoratum vel ex *diacalamentho* adiicere poteris) purgabis primo, *medulla cassia fistula dissoluta decocto chamedryos, glycyrrhiza, vuarum passarum, polypody, & adianti, pondere* ℥.j. Cui adde *syrupi de radicibus cum aceto vnc.* j.

Syrupus.

Ex vsu etiam est *agarici* ʒ.ij. *zingiberis* ℈.ij. *salis gemma* ʒ. ß. diluantur seru caprillo addita *oxymelitis simplicis* ℥. j. quibus per linteum mediocris crassitudinis percolatis vni ieiuno vẽticulo poteris, exhibitis ex *colatura* ℥.iij. & ß. *iuris gallina* ℥.iij. Vti etiam poteris vulgaribus medicamentis, vt *agarico, turpeto, electuario Indo maiori, diaphœnicon, & aliis huius censûs*, quæ robustioribus fœminis esse proficua comperies. G Ex pulpa cassiæ fistulæ & ℈.iiij. *agarici*, bolum vtiliter conficies: quibus aliquando non citra maximã vtilitatem *hiera simplicis Gal.* ʒ. ß. addere expediet.

Pilulæ.

Eundem vsum præstant pilulæ ex ℈. iiij. *agarici, & prædicta hiera* ʒ. . *confecta.* Item ex quæ recipiunt *myrrha, croci, aloes, agarici trochiscati ana* ʒ. ij. puluerizentur omnia per se, deinde misceantur, postea irrorentur succo *maiorana*, permittanturque exsiccari, & ita iteretur septies: postea fiat *magdaleon cum syrupo de absynthio*, & formentur pilulæ xij. quarũ fœmina tribus horis anteprandium tres sumet. A 487 Quod si validioribus indigeas, fœtidis, *de sagapeno, aggregatiuis, ac de agarico* veteris, si fœminæ robur permiserit, aut suspicio de visceris alicuius calore non adsit. Ad eundem sane vsum conficere poteris tabellas, quæ recipiunt

Tabellæ

rosa-

rosarum rubearum, zingiberis, cinnamomi ana ℨ.ij. *santalorum alborum, & rubeorum ana* ℨ.j. *hermodactylorum* ℨ.ij. *turpeti* ℨ.iij. *&* ß. *diagridij* ℨ.j. *mastiches* ℨ.ß. *sacchari* ℔.j. dissoluantur omnia in liquore stillatitio *artemisiæ*, & cõfice prædicto vsui tabellas, quarum ℨ.iij. summo mane porrigere poteris. Immuni facta sanguinis massa (*vt omnes*) ab humoribus crassis & viscidis, tentandum est sensim & paulatim ex venis tali sanguinem extrahere, aut scarificatis cruribus femoribusve. Quo facto, summa diligentia curandum est, residuum humoris paulatim incindere & extenuare, vt sanguis fluxibilior factus ad vterum descendat, per ipsumque prolabatur: quod sane ante purgationem & sanguinis detra-

Humorem pituitosam quæ incidant.

B ctionem nefas esset. Parantur autem huiusmodi auxilia *ex hydromelite*, confecto ex decocto *cinnamomi, corticis cassiæ fistularis, croci, Aristolochiæ rotundæ, calami odorati, corticis radicum capparorum, costi, dictamni, radicum tormentillæ, radicum eryngij, foliorum lauri, origani, polij, zingiberis, calamenti, thymi, smyrnij, seminum rutæ sylvestris, dauci, nasturtij, hyssopi, nigellæ, anysi, & baccarum lauri*, vel quod vtilius videtur ex aliquibus ex his. Ferunt quoque, brassicæ decoctum cum dulci vino haustum mulieribus menses ducere, & semen *hortensis apij cum vino albo potui datum*, ac *cepa commanducata cum vino*, item & *raphanum cum melle comesum*, idemque ferunt *de satureia, fœnicula, thymo*, vel eius *seminis decocto*: de *rore* etiam *marino & florum aridorum leucoij*, decoctum mirum in modum prodesse ferunt, idemque de decocto *bellis hortensis*, & *de semine vrticæ*. Placuit hæc omnia scribere, vt facile eligere possis, quæ tuam affecti corporis conditionem magis proficua esse cognoueris. Præter quæ omnia (*corpore*

Menses quæ simplicia ducant.

C *purgato, & ante dimidium mensis*) vtilissimum est, vomitum aliquando mouere, maxime si ventri[illegible] pituitæ copiam præstiterit.

Vomitus.

Quibus præmissis, rationi consonum est conijcere, vteri vasa ea prædictu humore obstructa esse, quæ profecto maiorem in artifice requirunt diligentiam, vt quod frequentius accidat, & difficilius curetur. *Primo* itaque prouidendum est in obstructione ex crassu, vel ex quouis alio humore oborta, sanguinis plenitudinẽ, quam in iis subesse necessum est, deponere, iuxta eam, quã cognouerimus plenitudinem, apertis malleolorum venis: quod fieri per partitas vices tutius & commodius esse, quàm semel & confertim existimo. Sed docere hac in parte mihi est in animo, *quanam ratione sectiones prædictarum venarum menses euocent*, siquidem *libr. 2. ad Glauconem, cap. 2.* Galen ab vtero deriuare refert. Quam rationem secutus *lib. 13. method.* in vteri inflammatione easdem secare iubet. Sunt etenim diuersa deriuare ab vtero, & per ipsum purgare. Siquidem nihil aliud est, menses mouere, quàm sanguinem ad vterum euocare, & repleri vteri venas. At deriuare, tantum est inanire repletas vteri venas, non per vterum ipsum, sed per scissam venam. Quæ sane opera, cum inter se contraria sint, harum venarum sectiones efficere nequeunt.

Mensis suppressio ex pituitosorũ obstructio ne qualiter curetur.

Menses qua ratione euocent sectiones malleolorum.

D

Ratio proculdubio stat in hoc, quod negari nõ potest, quin venæ tali sectæ sanguinem à supernis ad inferiores partes alliciant, qui non magis ad vterum, quàm ad ani venas dilabitur. Quo fit, vt etiam Galenus docuerit *libr. de sangu. miss.* venas crurium secare, si hæmorrhoides prouocare velimus. Quamobrem euocari ad inferas sedes sanguinem per huiusmodi venarum sectiones comperies: quemadmodum vtero existente pleno, ab eodẽ deriuare, ac sæpe, dum parum sanguinis aut in vtero, aut in corpore abundat, menses ipsos incipientes supprimere. Verum dum copiosior est, vel E ibidem impactus, non deriuat quidem, sed ad vterum reliquum sanguinem allicit, & præexistentem mouet. Qui sane mot⁹ nulli dubium est, quin per consueta loca prorumpat, & menses appareant: nam inflammationes in vtero, vel in aliis vasculis, quæ menstruationi destinata non sunt, vel in eisdem, sed summe plenis, fieri contingit. Et ob id talo scisso potius deriuationes, quàm mensium prouocationes fiunt: licet modo dicto vtrumque fieri possit, seruata tamen præhabita lege.

Præterea hoc auxilio facto, ad repetitas purgationes te conferes, quas per epicrasin appellant, ex minori quantitate eorum medicamentorum factas, quæ superius retulimus. Præter quæ eum vsum frequentem mihi præstiterunt pilulæ *ex rubea tinctorum in puluerem redacta cum modico agarico*, ita, vt ex ℨ.j. *agarici*, & altera prædicti pulueris, formentur octo pilulę: quarum singulis diebus duas porrigere oportebit. Alias item conficies *ex chalybe præparato, & diacurcuma cum agarico, & pulueribus calaminthæ, thymi, & dauci*, aut *ex solo agarico, myrrha, & diacurcuma cum pulueribus Aristolochiæ, corticis cassiæ, & calami odorati*. Quem etiam vsum præ- F stant confectæ ex eodem *chalybe, & rubea tinctorum cum modico succo artemisiæ*. Prosunt quoque *mastichinæ cum pauco turpeto*, ita vt ex ℨ.j. *pilularum de mastiche, &* ℨ.ß. *turpeti fiant sex pilulæ, addito pulusculo supradicto*: quarum vnam singulis diebus summo mane laborans deuoret. Secundo poteris singulis diebus, tertio, vel quarto quoque die, bolum huic vsui maxime proficuum præbere, qui conficitur *ex diacartamo, diacurcuma, pondere* ℨ.ß. *pulueris rubiæ* ℈.ij. *pulueris squinanthi, nigellæ, & cinnamomi ana* ℈.ß. & cum modico syrupo *de artemisia*, conficiantur duo boli, quorum alter summo mane, alter vero sequenti die eadem hora sumatur, ac desuper bibat fœmina ℥.ß. *aquæ artemisiæ, vel graminis* ℥.j. Consimilem medicamenti formam cõficies *ex conserua rosarum Persicarum cum modico agarici, vel ex theriaca & modica conserua, aut ex fermento & sacchara*, quod probatum multis est. Item ex pulueribus sæpedictis, & ℨ.ij. *electuarij diaphœnico-* G *nis, aut indi maioris, aut ex chalybe præparato, melle rosaceo, & prædictis pulueribus ad formam boli redactis*. Probatissimi enim commodi & efficaciæ sunt pilulæ quæ conficiuntur hac lege: Recipe *aloes* ℨ.iij. *cum succo sabinæ formẽtur pilulæ viginti*. Ex quibus iij. immediate ante prandium tertio quoq; die porrigito. Quod si solidius medicamentum parare velis, tabellas facile ex eisdem medicamentis, & aliis, quæ paulo inferius recensebo, conficies *cum aqua artemisiæ & sacchara*, q. s. post quæ omnia exercitio vtendum est, quippe sola hac lege prod- A 488 esse poterunt citius. Sed vtiliora pretiosioraque multo conficies pharmaca potui idonea: nam hæc, vt quæ minus in ventre immorentur, citius in affectum locum eunt, & promptius vsum præstant. Primum inter omnia obtinet locum *agarici dilutum*, tertio quoque die exhibitum, factumq; ex aqua *cinnamomi, rubiæ, & pimpinellæ cum modico croci*. Nec minoris est vsus is, qui conficitur ex *hydro-*

Vteri quæ purgent medicamenta.

Pilulæ.

Bolus.

Tabellæ.

hydromelite parato ex aqua origani, calamenti, pulegij, & artemisiæ, quod postea bulliat cũ ℥.j. & ß. optimi turpeti: cuius facta colatura, sumat ℥.iij. Eiusdem est efficaciæ decoctum *radicum diureticarum*, in quo, antequam refrigeretur, maduerit per diem integrum *radicis ireos viridis* ℥.j. cui, facta colatura, adde pulueris *sabinæ, cinnamomi, squinanthi, & betonicæ ana* ℈.j. bulliant iterum omnia lento igne, & colentur. Cuius decocti summo mane ℥.ij. *cum saccharo*, aut melle porriges. Conficies facile aliam chymica arte per instillationem in balneo Mariæ extractam, ex pari vini & aquæ quantitate, quæ *libr.* iij. compleat, quibus adde *agarici trochiscati, turpeti optimi, & cartami ana* ʒ.iij. *theriacæ magnæ* ℥.ij. *artemisiæ virentis, & pimpinellæ ana* m.j. *radicum ireos & ebuli ana* ℥.j. *radicum diureticarum ana* ʒ.vj. *pulueris cinnamomi* ʒ.ij. contundantur omnia, & per balneum Mariæ instillentur: cuius instillationis cũ iure pulli porriges ℥.j. *aut* ℥.j. & ß.

Decocta

Aqua stillatitia.

B

His itaque medicamentis, & aliis, quæ passim reperies, si prudens sis, expurgabis crassos viscidosque humores, vel ex parte adhuc obstructa educere paulatim poteris. Quibus vti oportet per interualla, & repetitas vices, ne aut naturam plus iusto defatiges, aut eam medicamentis assuescere nimium cogas. Quod si & sanguinis missione, & his purgationibus vsus fueris, nihilque cum hoc profecis, per pharmaca menses ducentia, per lauacra, balnea, insessiones, suffitus & pessaria tentandum est inceptum opus perficere. Quorum omnium seorsum meminisse vtilissimum, & claritatis gratia necessarium esse duxi.

Balnea, insessiones, lauacra.

C Itaque inter vnam & aliam purgationem ex iis, quas modo retulimus, præmissis tamen aliquot (*donec superflui humoris tam in vniuerso corporis ambitu, quàm in ipso vtero contenti, aliquid excreuisse compertum habeamus*) aliis auxiliis vtendum esse consulit ter ratio, vt & humores expulsioni præparentur, & ad inferas sedes deueliantur, & meatus occlusi aperiantur, laxenturq; partes, & huic ministerio promptiores fiant. In quo sane opere efficiendo nil commodius, quàm ea medicamenta, quæ menses mouent, comperies. Quorum vsus haud cuique cognitu facilis est. Licet enim menses mouentia nuncupentur, nõ ob id credendum est, omnibus caussis suppressionem efficientibus proficua esse, sed tantum aut crasso sanguini, aut obstructo ob eandem caussam vtero. Et ob id Galenus inter medicamenta menses mouentia retulit multa quæ valenter siccant, ac venas mouent, non quod ea huic vsui sint proficua, sed quod obstructionibus auferẽdis sint idonea. Menses enim mouentia, calida, sed non valenter sicca esse oportet, vt Galen. refert 5. *simplic. capit.* 21. & ideo omnibus aliis affectionibus, nulli dubium est, quin maximum damnũ sint allatura: nam quæ talia sunt,

Menses mouentia non omnib. caussis suppressionem efficientibus proficua sunt, sed tantum aut crasso sanguine, aut obstructo vtero: calida, sed nõ semper sicca esse oportet.

D vrinam potius, quàm menses mouent, in medio enim lac generantium & vrinam cientium sunt: quæ menses mouent magis quidem, quàm lac mouentia, calida & sicca: minus vero, quàm ea, quæ vrinam mouent. Sed ne quis intrepide, & vtcunque adhuc cognita caussa eis vtatur (*nam multa sunt, quæ cum valde vrinas moueant, potius menses auertere adhuc fluentes, quam suppressos euocare nata sunt.*) nosse oportet, tres esse medicamentorum menses mouentium sortes, omnes tamen mensibus mouendis idoneas, non quidẽ eodem modo, neque omnes omnibus suppressionibus, licet omnia essentiæ tenuitate & calore magis fluxilem sanguinem reddãt, & venarum oscula in vterum, & eius ceruicem desinentia patentiora efficiant, atque expultricem vasorum vim ad consuetum munus lacessant, præterquam, quod substantiæ quadam proprietate vtero amica & familiaria existunt. Inter quæ sane mitiora quædam medicamenta reperiuntur, quæ vsui proficua tunc existunt, cum affectus minime viget, ac fortasse, quia plenius est corpus, & eo minus admittet valentiora, quæ & ventrem subuertunt, & febres excitant, exulcerantve vterum, si ipsi adhibeantur. E Quo tempore, si plurimum necessitas vrserit, vmbilico aut vtero commode adhibebis. Quamobrem, quæ clementia sunt sola, & per se primo adhibebis. Quod si non sufficiant, ex valentioribus addendum esse aliquid, consulit medendi ratio.

Menses mouentium medicamentorum tres sortes.

Primi igitur generis medicamenta, quæ clementer menses mouere diximus, sunt *ficus, passa, amygdala amara, cicer rubrum, semen orobi, lupini, phaseoli, præcipue rubri, lens, radix graminis, & semen rusci, asparragi, pentaphylli, adianti vtriusque, phyllitis, cichorij, intibi, & omne rumicis genus, eupatorium, brassica, malua, lactuca agrestis, hyperici folia, flores, semina, & oleum, quod ex his conficitur.* I. Genus.

Secundum vero genus ea complectitur medicamenta, quæ mediocriter menses mouent: qualia sunt, *radix, folia, flores, semina raphani, raphanitidis, apij, cherefolij, porri, cæpa, eruca, nasturtij, galitrici, ocymi, allij, pæoniæ vtriusque, melissophylli, petroselini, anethi, anysi, ameos, carui, dauci, fœniculi, leuistici, seseleos. saxifragia, betonica, meu, leucoiorum, capparis, radix ireos, rubia, Aristolochia, gentiana, enula asphodeli, eringij, absynthium:* F *item abrotanum, artemisia, calamintha, polium, origanum, pulegium, phu, asarum, satureia, hyssopus, serpillum, maiorana, stachis, coniza, scordium, marrubium, chamædrys, chamæpytis, Mercurialis, anemone, vrtica, tlapsi, ruta sicca, flores sambuci, chamæmeli, charyophylli, stichas, & crocus.* Cuius etiam naturæ sunt semina prædictorum, & *lithospermi, lolij, melanthij, lauri, & iuniperi.* Item *iuncus odoratus, calamus aromaticus, amomum, cinnamomum, cardamomum, cassia, xylobalsamum, spica nardi, costus, cyperus, asarum, zingiber, galanga, nux muscata, piper, cubeba, moschus, ambra, castoreum, vnguis odoratus, æsypus, bitumen, sal, nitrum, sulphur, aloes, & ex ipsa hiera Ruffi: myrrha, & ex ea trochisci: styrax, centaurium, opopanax, ammoniacum, sagapenum, galbanum.* Quorum minorem dosem, quam Aëtius propinat, adhibendam esse censeo: nam præbet fere ʒ.j. Cuius etiam census sunt *pilulæ Montagnanæ*, quæ recipiunt *seminis apij, cassiæ ligneæ ana* ℈.ß. *musci gran.* xv. *trochiscorum de myrrha drachm.* j. & ß. *cum succo apij formentur pilulæ.* G II. Genus.

Tertium & vltimum genus horum pharmacorum (quorum ʒ.j. *cum cyatho vno aquæ pimpinellæ*, vel alterius exhibenda est) ea complectitur, quæ valenter mouere menses nata sunt, vt est *elleborus vterque* (cuius non ʒ. sed minimum, & non ex substantia exhibendum est) *pyrethrum, brionia, cyclaminis radix, atq; cucumis agrestis, turpith, staphysagria, sinapis, siliquastrum, colocynthis, thymelea, tithymalorum genera, scammonium, eupatorium, cantharides, fellа.* Eiusdem quoque naturæ est *theriaca, & trifera magna sine opio, & diacalaminthes.* Verum cauere oportet, ne eorum ʒ. illam indistincte porrigamus, sed vel in maxima aquæ quantitate proiectam: III. Genus. A 489

cuius

Sterilitas vt aufertur.

cuius *aqua pusillum* exhibeatur, vel eorum minuti dosi primo exhibita. Ferunt etiam *allium cum oleo de spica tritu*, & in rarum linteolum oblongi sacculi modo conformatum intrusis, ac in vuluam profunde pulsis, & dum licebit exclusis menses cessantes moueri potenter, & vterum mira voluptate refici, ac repurgari, adeo, vt hinc facta sit vis nonnullis ad conceptum longo tempore desperatum. Ex quibus varias medicamentorũ formas facile eligere poteris, admistis tenuioribus, si crassus fuerit humor, & calidioribus, si frigidus, aut econtra, si sors tulerit. Quæ omnia recipiun-
B tur per os, aut per collum vteri: per os quidem epota, deuorata, aut in puluerem redacta: per vteri collum, glande, pesso, metrenchyta, suffitu. Quæ porro nuctu non sunt in vtero dimittenda, aut in ipsius collo, ne phlegmonem aut febrem excitent, vel exulcerent partem ipsam.

Mensiũ suppressio ex materia pituitosa, frigida, crassa, & obstruente, qualiter curetur.

Apozemata.

Redeuntes igitur ad pensum, dum materia frigida est, crassa, atque obstruens, primo à prædictis euacuationibus apozemata porrigere potuit, quæ huic vsui hac lege conficies, *ex aqua nimirum mulsa, ex decocto rubiæ tinctorum, aut calamintha, cum syrupo de artemisia composito*. Item confert syrupus idem cum *decocti dictamni, asari, & pulegij*. Præstat quoque apozema, quod recipit *calaminthæ, artemisiæ, pulegij, thymi ana* m. ß. *acori* ℥. ß. *croci* ℈. j. *bulliant in libr. vj. aquæ ad consumptionem tertiæ partis*, residuum coletur: cui adde *mellis* ℥. iij. *& rursus bulliat, donec totam exhauserit spumam: cuius decocti bibat* ℥. vj. Confert item *myrrha* ℈. j. *cum aqua mulsa, aut*

Decoctum.

castorei ℈. ß. *cum aqua origani & pulegij*. Item decoctum *sabinæ cum melle*, ex eorum parua copia: *asari*
C *etiam aut iridis decoctum*. Sumito deinceps, si plura perdiscere volueris, ex iis, quæ primo genere menses mouere diximus, quæ magis placuerint, ea quito secundum artem, & facta colatura cum leui expressione, adde ex aromatis, quod sat fuerit, & iterum cum modico *melle & saccharo syrupum solue diluriorem conficies*. Ex eadem methodo, si diuturnior fuerit suppressio, parabis ex iis, quæ in secundo aut tertio genere contineri diximus: quibus addere poteris ex syrupis supradictis aliquem. Cuius census multa pharmaca reperies apud probatissimos Auctores, veluti est illud, quod recipit *instillationis ex raphano, foliis eius, & pimpinellæ* ℥. ij. *casiæ ligneæ subtiliter puluerizatæ* ℨ. j. *croci* g. iiij.

Decocta.

sacchari ℥. j. Decoctum item ligni Indici cum dictamno. Quod si eadem vino inaceteorur, & reliqua, quæ diximus, non minoris supererit res commodi. Sic decoctum *modica sabinæ cum artemisia & pimpinella, & modico cinnamomo*. Vinum etiam *Hippocraticum* appellatũ præstat ex vino albo, vel fuluo confectum, dilutum tamen *aqua graminis, vel asparagi, apij, petroselini, aut decocto e-*
D *ryngiorum*. Præter quos potus, alter etiam paratur eo artificio, quo citius & tutius possint mensea moueri. Recipit autem *radicum diureticarum in aceto prius temperatarum ana* ℥. j. *radicis rubeæ tinctorum* ℥. ß. *sabinæ, nepetæ*, ℨ. ij. *pulegij, artemisiæ ana* m. ß. *petroselini, fœniculi, apij, ana* ℨ. j. *seminis endiuiæ, portulacæ, cucurbitæ, melonum ana* ℨ. j. & ß. *florum cordialium, genistæ, anthos ana* p. ß. decoquantur ad libr. j. & colaturæ adde *mellis aut sacchari*, si bibitura sit fœ-

Zulapium.

mina, quantum sit satis, vt fiat zulapium. Item succus *raphani syluestris extractus cum vino infusionis*

Syrupus.

asari menses mouere fertur. Sicut syrupus, qui recipit *rubeæ tinctorum sabinæ* ℨ. iij. *artemisiæ* m. ß. *radicum fœniculi, & acori, num. iij. schœnanthi, anysi & pulegij ana* ℥. ß. *caryophyllorum, melissæ, buglossæ ana* ℨ. iij. *cyperi, galangæ, calami aromatici, & fœniculi ana* ℨ. ij. *medullæ passularum* ℥. ß. *cinnamomi* ℨ. j. fiat secundum artem decoctio, & cum melle & saccharo

Decocta.

potui detur. Benefacit etiam decoctum *apij, acori, spicæ nardi, iunci odorati, Mercurialis, carpesiarum cum saccharo sumptum*. Item *acori decoctum cum vino albo veteri, vel decoctum cumini, fœniculi, oreoselini, dauci, ammi, & cicerum, inter quæ non minoris est momenti* E
vinum ex crithmo, seu fœniculo marino. Verum, quia eo sæpe deuenire solet huius affectionis renitentia & pertinacitas, vt ne validissima quidem auxilia sufficere queant: necessum subinde est aliquot excogitare, quę citra fœminæ damnum maius beneficium præstare possint. Cuius sortis esse creduntur chymicæ instillationes, quas gustui esse gratiores, & cæteris longe vtiliores existimo. Atque

Menses efficacissime mouens chymica instillatio.

inter plurimas, quæ ex viridibus herbis, aut siccis, sed decocto aliquo infusis, *melle addito* fieri possunt, quæ maxime mihi probatissima censetur, ea est, quæ ex pane fere ad fermenti naturam redacto & mediocriter cocto, & calido conficitur: cui ablato *cortice, mellis* ℥. aij. addantur. *pulueris seminis vrticæ, dauci, ameos, anysi, & fœniculi ana* ℨ. j. *trochiscorum Galliæ muscatæ, myrrhæ, rubiæ ana* ℈. j. *castorei fœtidæ* ℨ. ß. Quæ omnia infundes in *lib. iij. infra scriptæ decoctionis*, quæ recipit *phaseolorum rubrorum, cicerum rubrorum ana* p. ß. *seminis iuniperi* ℥. j. *radicum rubiæ, rusci, raphani syluestris, asparagi, apij, & oreoselini ana* ℥. ß. *chamædreos recentis* m. j. *ameos, anysi, fœniculi ana* ℥. ij. coquito omnia secundum artem) F
deinde in balneo Mariæ stillatitium liquorem extrahes: cuius ℥. ij. summo mane laboranti porriges, addito *syrupi capillorum Veneris, & acetosi de duabus radicibus, vel sine aceto, vel violarum ana* ℥. ß. Quod profecto præsidium maximi momenti esse censeo, pręsertim si fœmina parum ante sese exercitio dederit: quo medicamento sumpto lenta etiam deambulatione vtatur, & sequenti die maiorem ingerat quantitatem, si ventriculum alterari non persenserit.

Trochisci, pulueres, & electuaria.

Verum ne eisdem medicamentis tædium fœminis parere videaris, & ne etiam vni remediorum generi natura assuescat, ac ideo contemnat, immutare eadem opportunum apud viros in hac re peritos est consilium. Quapropter ex pulueribus, ac electuariis trochiscos & bolos conficere poteris: quæ & æque vtilia & minus gustui ingrata sæpe existunt. Inter quæ sane medicamenta probatum reperies præsidium ex trochiscis *de Gal-* G
lia muscata cum aliquo ex supradictis pulueribus ℈. j. Item ℨ. j. *trochiscorum de myrrha cum aliquo ex prædictis potibus, aut aqua pimpinellæ*. Consimilem obtinent vim fermentum magnitudine *auellanæ singulis diebus sumptum*: quod cum *saccharo* adhibendum esse censeo, addito *modico croco, aut quouis alio ex prædictis pulueribus*. Item ℨ. j. & ß. *calaminthæ tenuissime tritæ cum mellis despumati cochlearijs tribus*. Idem beneficium præstant trochisci *ex rubia, ex rotula fœtida, ex sagapeno, de rasura eboris, cornu cerui, & aliij*, qui ex prædictis simplicibus confici possunt. A 490
Item vti poteris *trifera magna sine opio cum modico vino, theriaca magna, & mithridato*. Placentulas

Placentulæ.

quoq; conficies, aut rotulas ex supradictis pulueribus, aquis, & saccharo. Pręterea incredibili qua-

dam efficacia prodest *hiera simplicis Galeni* ʒ.ß. ex qua formentur duæ pilulæ, quæ cum decocto *sabinæ* vel *pimpinellæ* tertio aut quarto quoque die sumantur. Confert & mel, quod ex electuariis de *corticibus aranciorum* exprimitur cum puluere *cinnamomi, vel cassiæ fistularis, calami aromatici, laccæ, eryngij, vel smyrnij.* Probatam etiam apud viros doctos reperies mixturam, quæ recipit *myrrhæ, calamenti montani ana* ʒ. iiij. *medullæ passularum* ℥.ij. *rutæ viridis* ℥.ij. *sabinæ* ℥.ß. ex omnibus contusis cum sufficienti mellis quantitate fiat confectio: cuius dosis sit ʒ.ß. *cum aqua pimpinellæ.* Cui quoque vsui pilulas conficere poteris, quæ valenter menses mouere natæ sunt. & recipiunt *musci, myrrhæ ana* ℈.ij. *stœchados, rubiæ tinctorum, pulegij, corticum citri, piperis longi corticis cassiæ ligneæ, granorum pæoniæ, calami aromatici ana* ʒ.iij. *spicæ nardi* ℈.j. *cum aqua artemisiæ fiant pilulæ num.* vij. *pro drachmate:* cuius quātitas sit in hebdomada ʒ.j. vel tertio quoque die ℈.j. Præstat etiam *opopanacis, aut sagapeni, myrrhæ, aut castorei* ʒ.j. Cuius ergo quantitatem, præsertim *castorei*, minueris, & cum *succo rosaceo* efformato *bolo* præbeto. Præter quæ omnia reperies, à viris doctis pastillos huic vsui probatos, qui recipiunt *seminis fœniculi, dauci, seseli ana* ℈.j. *cinnamomi, acaciæ ana* ℈.ß. *seminum melonum, aut cucumeris* ℥.ß. *sacchari dissoluti in aqua mellisophili, aut capillorum Veneris*, quantum sat sit, vt formentur pastilli, quibus fœmina vtatur cum *aqua mulsa.* Ad quam etiam medicamentorum sortem reducitur electuariū, quod *ex chalybe præparato* conficitur, tanquam peculiare huius affectus beneficium. Est etiam non minoris momenti, si pastinacæ condiantur cum melle, addito *pipere, zingibere, & caryophyllis:* ex quo melle accipiat laborans ℥.ij. *cum* ℥.j. *pulueris cinnamomi.*

Pilulæ. — Pilulæ valēter menses mouentes. — B — Pastilli. — C

Maturo equidem consilio opus est ad vtendū iis, & prędictis pharmacis: nam primo fugiendum est à sudoris prouocatione, qui haud difficulter huiusmodi auxiliis moueri solet. Distrahes enim eo magis sanguinem, & menstrua fortasse supprimes potius, quàm euocabis. Item hæc eadem pharmaca, dum indistinctè adhiberi contingit, frequētissime in maiores affectus, quàm sit mensium suppressio, fœminas conicere solent. Calida namque sunt omnia & sicca: ob idque potibus vti potius, quàm siccis & solidis semper arrisit mihi magis.

Menses mouere conantibus fugiēdus est sudor & quare.

Verum, quia non sat est medicamenta ea adhibere, quæ aduersus caussam affectus pugnent, nisi affectum ipsum oppugnauerimus, & corpus etiam, vterumque fluxui, quem intendimus, præparatum habeamus: ob id profecto necessum esse duximus, ea remedia excogitare, quæ præterquam, quod vsui sunt communia, caussam quoque elidunt, & corpus peculiari ratione præparant. Qua in re primum obtinent locum fomenta, & insessiones, quæ mane ventriculo ieiuno adhibenda sunt; ac præsertim circiter dies octo ante tempus purgationi statutum. Primum igitur vtile est, si insideat fœmina vsque ad vmbilicum in decocto *artemisiæ, polij, pulegij, & origani.* Item partes illas aqua tepida fouere oportet, vel decocto *maluarum, & liliorum, & aliarum rerum*, quæ vim habent dissoluendi, & extenuandi crassa, venasque dilatandi: velut est decoctum *chamæmeli, artemisiæ, menthastri, sabinæ, origani, calaminthæ, apiastri, pulegij, Mercurialis, cymini, & foliorum sambuci.* Quod quidem decoctum conficies sumptis singulorum m.j. *artemisiæ m.* iij. *radicis valerianæ libr.* j. Quibus contusis (*dempta artemisia, quæ seorsim in sacculo includatur*) & ex arte coctis, fomentum variis modis parabis, modo ex spongia, modo ex vesica, aut sacculo aliquo ex eisdem rebus confecto, & in prædicto decocto madefacto, vinoque irrorato, atque vteri regioni, nec non pudendo adhibito. Cuius etiam decocti vaporem suscipere per infundibulum poterit fœmina, vel decoctionis *sabinæ, rubiæ, acori, & calaminthæ.* Cui etiam vsui vel fomentum, vel euaporationes conficere licebit *aqua calida sponte ex sulphure* nascenti, quæ in hac re maximi esse momenti censeo. Fouendus quoque vterus est odoratis fomentis, *maioranæ, amomi, serpillo, calamintha, chamæmelo, pulegio, artemisia, radice iridis, & similibus in olla decoctis.* Confert item pedes aqua calida immergere, quippe, quæ sanguinem deorsum trahit & ora vasorum aperit, & corpus totum doctissimorum sententia emollescit. Ferunt empyrici radicem *cucurbitæ syluestris* coctam & pedibus appositam menses mouere. Idem beneficium præstat, si parum ante, aut post, fœmina ligatis seiunctim femoribus aut poplitibus incedat.

Fomenta, & insessiones. — D — Euaporatio. — E — Balnea.

Si quando vsum aliquem aromatum suffitus in prouocandis mensibus habet, in ea potissimum habet causa, de qua modo disseruimus, nimirum, vbi ex obstructione vel nimia humorum crassorum redundantia vterus non purgatur: quippe in aliis aut nocet, aut nihil prodest. Quapropter cognita, quam prædiximus, caussa, capite à suffitus contactu satis præmunito, eum suscipere oportet, nam & vias reserat, & crassos ac viscidos & tenaces humores attenuat atque fundit. Quæ sane opera suffitus posse efficere, ex Hippoc. 5. *aphoris.* 28. euidenter constare videtur. Tria namque commoda ea aromatum suffitu annumerat in cōmentario Galenus. Attenuant quidem crassa, & dissecant lenta, ex quibus fiunt obstructiones, & aperiunt oscula venarum. Calidum enim cum dissoluat, manifestum est, quomodo attenuet crassa: siccum vero cum diuidat, apparet, quomodo lenta extenuet atque inscindat. Aperit tamen ora venarum, primo excitando ad motum sanguinem, nam feruescens cum impetu fertur, & dum in vapores sanguinem vertit, vapor ipse penetrat & aperit. Sed & opus id magis facit, quoniam oscula illa bifariam coeunt & sponte nimirum, & vi ipsa continente glutine quodam, & sic calor trifariam aperit ora venarum: virtutem laxando & aliquando gluten, contrahendoq; substantiam venarum, quæ breuior facta cogitur diuelli, vt sic septem in vniuersum modis calida venarum ora aperiant, & sanguinem fluere faciant. Quod si cum his adsit acre aliquod medicamentum, vno quidem modo imminuta substantia, altero, excitatu impetu facultatis, maiores fiunt effectus. Probauit autem Hippocr. hanc sententiam, & expressit, qualia sint huic vsui aromata *libr. de nat. mulier.* Ea vero triplici genere continentur, quædam enim sunt, quæ bene olent, suffita non olent, vt *viola*, de quibus Hippocr. non intelligit in prædicta sententia. Alia suffita olent, non suffita etiam non olent, vt *succinū*: quædam rursus vtroque modo, vt *lignum aloes.* Quorū omnium confusa oratione meminit Hip. *loco nuper citato:* inter quæ recensentur *thymbra Aristolochia, castoreum, adiantum, dracontium, peucedanū,*

Aromatum suffitus in qua suppressione locum habeat. — F — Suffitus aromatum tria commoda præstat. — G — Mensibus prouocandis tria aromatum genera prosunt, & quæ ea sint.

apij, &

491 A *apij, & fœniculi semen, rutæ folia & semen.* Alibi tamen annumerat *cyperum, iuncum, rotundum, odoratum, calamum aromaticum, nigellam, sisymbrium, anysum, & cinnamomum.* Quibus addi possunt *myrrha, styrax, galbanum, thus, bdellium, radix Aristolochiæ, artemisia, caryophyllus, ciberum, moschus, trochiscus de Gallia, de opopanace, de sagapeno, de myrrha, & de sabina.* Ex quorum omnium sylua facile tibi erit vel simplex aliquod medicamentum huic vsui proficuum eligere, vel ex variis conficere, sumptis pulueribus cum *gummi, myrrha, styrace, aut alio tenaciori pharmaco*: ex quibus pilas conficies, quarum vna super prunas iniecta suffumigium præstabit.

Pessi & iniectiones.

Quod si neque his omnibus debita ratione & occasione factis, affectio cedere videatur, accedendum est tunc ad pessaria, & metrenchitas: quibus sane maxima cum cautione vti oportebit, nam & exulcerationes in vtero & validas distemB perıes, & alia non contemnenda mala passim inferre solent. Conficiuntur autem pessaria duobus modis, quæ videlicet tantum os vuluæ attingunt, *nascalia* appellata, & quæ sese penitius inserant. Nascale præsidium virginibus est vtile & necessarium: nam illæ reliquum abhorrent. Parantur vero nascalia puluere aliquo ex iis, quos mox reseram, bombace excepto, & osculo pudendi adhibito. Pessus porro est medicamenti genus, quod in collum matricis inditum suppressos menses mouere natum est. Constat quidem figura tereti, longitudine iij. *digitorum*, & crassitie digiti vnius, plus minusve, prout prudenti Medico visum fuerit: est sane nuptis vtile præsidium. Fit autem multis modis: primo, ex liquore aliquo glandis forma, melle aut cera coactum. Fieri quoque possunt, si receperis *mellis cocti* ℥.j. cui circumadde *hiera picra* ʒ.ij. *euphorbij in puluerē redacti* ℈.iij. misce, & fiat pessus. Ex radice quoque *rubiæ* probe conficitur, inuncto *melle, aut felle, & sparsis nigellæ pulusculis.*

Pessaria duobus modis conficiuntur.

Nascale quibus vtile.

Pessus quid.

Pessus nuptis vtilis.

Pessus fit multis modis.

C Quibus omnibus aliquid odoratum, velut *gallia, musci, vel ambra* addere oportet. Conficies quoque *ex melle, aut cera* additis pulueribus radicis *ireos, acori, asphodeli, cyperi, capparorum, Aristolochiæ, rubiæ, foliorum abrotoni, artemisiæ, absynthij, calaminthæ, hyssopi, prasij, sabinæ, nigellæ, baccarum lauri, seminis anysi, vrticæ, & trochiscorum de myrrha.* Quem quoque vsum præstant pessi ex *medulla cervina* inuoluta linteo mundo, & appulsa: vel ex *Mercuriali & therebinthina cum modico agarico.* Prodest & succus *cyclaminis ventri illitus.* Fieri etiam possunt hæc auxilia ex *styrace, ladano, galbano, sagapeno, ammoniaca, bdellio, & similibus.* Quibus, vt valentiora fiant, addi etiam potest ℈.j. aut ℈.x. *pulpæ colocynthidis, scammonij, aut radicis vrticæ.* Alios itē pessos, quos maximi esse momenti scio, conficies, si receperis *fellis hirci, aut vaccæ* ℥.j. *asari, agarici, cinnamomi ana* ʒ.j. *succi Mercurialis* ℥.j. coquatur succus cum pauco melle, & simul incorporata reducantur in formam vnguenti, ex quo pessum confice. Item alios conficies, præsertim pituita redundante, *ex trifera magna sine opio, ex theriaca castoreo cū*

D *prædictis pulueribus. aut aliis eiusdem farinæ, addita pipere, terebinthina, vel resina.* Quos pessos filo ligabis, neque [illegible] integram horam ibidem morari sines, ne aliquod ex supradictis malis forte accidat. Fiet idē īdem pessus admodum vtilis ex modico *Mercurialis trita, & hiera simplici, & Mithridata cum granis*

Pessi quamdiu immorari debeāt.

aliquot moschi. Conficies tamen alium pessum hoc modo: ℞ *radicis ireos, cyclaminis ana* ʒ.j. *myrrhæ electæ, castorei ana* ℈.j. *seminis rutæ, melanthij ana* ʒ.ß. ex quibus fiat puluis, qui terebinthina exceptus, in pessum degeneret. Ex radicibus etiam *rapsi, maluæ, althææ, iridis, apij, enulæ, fœniculi*, & aliis consimilē habentibus virtutem purgatis à superficie, & illitis *oleo liliorum, iasminorum, costino, euphorbij*, vel cui incoctæ sint res menstrua mouentes, addito *vino*, & additis etiam pulueribus nuper dictis pessos parare poteris, radices autem primo modice calefacito vt emollescant. Ex quibus omnibus pessi, qui tutiores fiunt, linteo quodam tenui indui debent, vt vterus vires medicamēti suscipiat, acrimoniam tamen, ac mordacitatem minime degustet. Sed vE su proficuos quoque parabis hac lege, recipe *resinæ* ʒ.ß. *myrrhæ* ʒ.j. *croci* ℈.ß. *styracis, & galbani vtriusque* ʒ.ß. *mellis* ℥.j.ß. cum coto, aut lana capta fiat pessus. Vel fiat *ex melle, myrrha, & succo absynthij, belzoino, & oleo irino.* Possunt tamen parari faciliores *ex ficu arida* ad formam digiti extensa, inuncta, madida, aut mixta aliquo ex prædictis medicamentis, vel *ex felle*, aut *succo aliquo.* Velim tamen huius loci lectores monitos, ne indistincte iis, quæ diximus, vtantur medicamentis: nam cum vteri natura sua sponte facile ob loci calorem & excrementa, distemperiem contrahant, exulcerationes, & alia mala, necessum est, subsequantur. Cuius gratia summa reterit, *mucilagine* aut *succa aliqua* temperatos in vterum intromittere, vt eorum vis & acrimonia aliquo modo sinetur. Nam quantum calida medicamenta *mucilaginibus & blandis medicamentis* retunduntur, tantum eadem mucilagine vterus emollitur, præparaturque, vt ocyssime, & mitiori adhibito medicamento facilius cedat, laxeturq;, aut ad expellendum irritetur. Modus tamen vtē-

Pessi cur linteo indui debeant.

Pessorum acrimonia mucilagine retunditur.

F di his pessulis est, à leuioribus initium sumere, qui fiunt *ex anserino, seu gallinaceo adipe, sacchara rubea, & paucocraca.* Postmodum deuenies ad eos, qui fiunt *ex Mercuriali seu artemisia, ex pulegio, ex maiorana, ex ruta & sabina.* Quibus præmissis, si vsus poposcerit, ad acriores peruenire poteris sensim & gradatim. Nascalia vero ex iisdem parari possunt medicamentis, gossypio, lana, cera, resina, aut ficu aliqua exceptis, & pudendi osculo adhibitis. At vterinos clysteres degustare virgines fas non est: cauere enim oportet eas ab huiusmodi præsidio, verū in aliis fœminis mille modis parari possunt. Primo ex succo *Mercurialis* depurato, vel ex decocto *rubiæ tinctorum, origani, vel radicum aperitiuarum, saluiæ, matricariæ, nepetæ quantitate* iij. ℥. addita ʒ.ß. *pulueris melanthij.* Item parari potest ex oleo *liliaceo, chamæmelino, laurino, cum decocta calaminthæ, & origani*, additis *myrrha & croco*, cum *oleo de styrace.* Cui vsui consimiles parare poteris, facto decocto ex iis, quæ sæpius hucusque memorauimus. Cæterum hoc præ oculis habeto in iis, quæ in vterum

Pessulis quo ordine vti liceat.

Nascalia ex quibus parentur.

Clysteres vterini quot modis parentur.

G infunduntur, ne diu ibidem immorentur: sed pessi post vnam, aut duas auferantur horas, iniectiones vero, post duas aut tres. Mox vero vterum diluere oportet *aqua graminis, vel apij, asparagi, petraselini*, aut decocto *eryngiorum.* Militiameo artifit magis *maluarum* decoctum: nam cum ardor vteri collo, aut vtero ipsi facile cōcitetur ex acrium medicamentorum adhæsu, mitigare id procul dubio teneris *butyro recenti insulso, oleo rasacea*, aut *cerato refrigerante* Galeni, vel *lacte*, aut *hordei cremore*,

Pessi quamdiu immorari debeāt.

492 A vel *aqua hordei* mediocriter calida editis *maluæ*.

Clyster vterinus pro mensibus mouendis.

Prosunt & idonea exsistunt mensibus mouendis vterina clysteria, quæ hac forma vel simili conficies. Recipe *rosmarini, thymi, valerianæ, sabinæ ana* m. j. *sampsuchi, smyrnij, fœniculi ana* m. *dimidium*, fiat decoctũ, cuius sume ℥. iiij. *styracis* ʒ. j. *catholici* ℥. ß. dissolue, & prope somnum infundito. Vel si magis placuerint, excipe radicum aperientium, *rubiæ maioris ana* ℥. j. *radicis eryngij, ciclamini ana* ℥. ß. *Mercurialis*, m. j. *sabinæ parum, spicæ vtriusq; assari ana* ʒ. ij. *seminis melanthij* ʒ. ij. ß. *facta coctione, infunde in vterũ cum modico vino* ℥. iiij. Quod si abstergere volueris, his addes *lupinorum vel fabarum ana* ℥. ij.

Externæ inunctiones.

Verum, quia his omnibus adhibitis, renititur adhuc rebellis affectio: vltimam ei adhibere manum oportet inunctionibus & vnguentis, quę exterius adhibita prædictis auxiliis opitulentur. Inunctiones quidem facito ex *oleo liliorum, de castoreo, ex succo angelicæ, ex oleo anethi, baccarum lauri, de* B *croco, de vitellis ouorum, de capparibus*. Ex quibus cum *cera, croco*, & aliquo ex prædictis pulueribus, vel *theriaca*, facile possunt vnguenta confici, quæ huic vsui proficua esse comperimus, quibus omnibus vtile procul dubio est mucilagines admiscere.

Vnguẽtum.

Conficies tamen vnguentum, q. s. *olei liliacei, & irini ana* ℥. j. *olei amygdalarum amararum, & capparorum ana* ℥. ß. *succi rutæ, aut sabinæ, & artemisiæ ana* ℥. iiij. *ladani & ceræ* quod sufficiat, vt fiat vnguentum. Ex succo etiam *Mercurialis, rubiæ, & summitatum sambuci cum oleo capparorum, & de lilio, addito modico croco, & cera*, ins abile paratur vnguentum, si interim, dum conficitur, modicum vini addatur. Illiniantur etiam imus venter & lumbi, *oleo de styrace, belzoino, laurino, & anethino*, addita *myrrha & galbano*. Cæterum poteris alia effingere ex iis, quæ nos *libro 2. de iudicatione auxiliorum, capit. de aperientibus* abunde adduximus. Atque hæc dicta sufficiant de ea obstructione, quæ ex crassis & pituitosis humoribus ortum ducit: circa quam mi- C rari non debes, si plusculum immoratus fuerim: nam cum frequentius menstruorum suppressio ex ea prodeat, cogimur diligentius eam expendere & curare.

Mẽsium obstructio ex redundãtia atræ bilis, sanguinem incrassantis.

Si atra bilis redundauerit, & ex copia, aut crassitie, & soliditate, sanguinem crassiorem, & fluxui ineptiorem reddiderit, aut meatus occluserit, materiam eo tempore præsidiorum mutare oportebit, & in eam, quæ è directo atrabilioso humori respondere possit, commutare, seruata tamen vniuersali medendi ratione, & victu etiam humidiori, & optimi nutrimenti instituto: sicut frictionibus, vinculis, & aliis, quæ superius diximus, communi lege administratis. *Primo* itaq; ea causa cognita ex corporis nigro habitu, ea insolita

Sanguinis detractio.

mœstitia, & reliquis, quæ prædictum humorem attestari diximus, sanguinem mittere, cæterum in minori copia, & per longius interuallum, bis terve oportebit. Idque ex venis tali, præsertim sinistri cruris, nisi affectio sit ineunte vere. In quo melãcholiam cum mass. sanguinaria redundare necessum est: siquidem crescente sangui- D ne, melancholiam quoque eius fæcem crescere rationi est consonum. Ego tamen circa hoc præsidium magni feci semper in mensium suppressione ex hac caussa concitata, per hirudines

Hirudines.

ab hæmorrhoidibus sanguinem extrahere: nam in eis venis melancholicum sanguinem redundare magis, quàm in reliquo corpore compertum est. Ob idque sanius erit, ab ea parte, vbi copiosius viget melancholia, non extrahere: præterquam, quod promptius eundem sanguinem per proximas venas ab obstructo, aut pleno vtero extrahimus, quàm per distantes. Cui etiam rationi accedit, in sanguinis detractione ex aliis partibus, plus sanguinis esse extrahendum, si vtero profuturum est, quam exigat melancholicum corpus, in quo veren semper oportet plurimum sanguinis extrahere. Et ob id eas venas inscindere, quæ citius & tutius à parte affecta crassiorem sanguinem euocent, quales hæmorrhoides esse censeo, rationabilius videtur. Verum si splenem, aut ipsius obstructionem, caussam suppressioni mensium præstitisse cognouerimus, saluatellam sinistræ manus E tundere, commodissimum esse inficiabitur nemo. Hoc tamen in hac re expendas velim, præmissa aliqua melancholiæ purgatione, satius esse, sanguinem mittere, quàm ante ipsam. Nam decolores fœminas purgatione sanari magis, dixerat Hippocrat. 5. *aphorism*. 36.

Purgatio.

Purgationem autem redundante melancholia institues semel, aut bis, confertim, præparatis tamen sufficienter corpore & humore. Quo facto tarius & paulatim purgatione vtaris opus est: maiori nimirum facta in præparatione diligentia, quàm in pituitoso humore, vehementioribus adhuc medicamentis, in minori tamen quantitate exhibitis, vt *cap. de expurgatione libr. 1. iudicationum* diximus. Quam legem si seruaueris, censeo te parum posse ab scopo aberrare. Parabis quidem hu-

Humoris præparatio.

morem syrupo *de pomo, de succo borraginis, de epithymo, aut fumaria*: quem dilutiorem facies (*nam talia oportet esse*, quæ melancholiam præparant) de- F cocto *prunorum, passularum, florum violarum, radicum scorcionera, & buglossa, seminis maluæ, petroselini, & cinnamomi, demum epithymi, ac senæ decocto*. Quibus per plures dies exhibitis, corpus cõfertim pur-

Purgatio.

gabis, non validissimis medicamentis, sed mitioribus, in maiori tamen quantitate. Cuius census sunt *cassia fistula in prædicto decocto dissoluta pondere* ℥. ß. *vel efformatis ex ea bolis cum puluere foliorum senæ & saccharo*. Prodest ℥. j. *diacatholici, vel confectionis Hamech* (abiectis *scammoneo, & colocynthide*) in aqua lactis, vel prædicto decocto dissoluta, aut formatis ex eadem bolis cum puluere *foliorum senæ & saccharo*: quibus omnibus *agarici* aliquid addere non erit abs re. Prosunt item cortices *mirobalanorum Indorum pondere* ℥. ß. *luteorum* ℥. ij. diluantur horis duodecim in sero caprillo, & facta colatura, ac expressione adde *mannæ electæ* ℥. j & ß. *aut ij. epithymi* ℈. ij. *mellis rosacei* ℥. j. & fiat potio. Facta hac pleniori purgatione maiori, quàm poteris, diligentia curabis, menses ex hac causa detentos euocare: nam ex ea facile in grauissima

Humores quæ præparent & purgent per epicrasin.

symptomata dilabuntur fœminæ. Ob id, antequam in aliquod prorumpat suppressio, præparare, & purgare per epicrasin, seu paulatim humorem melancholicum oportebit. Cui vsui præmis- G sis syrupis & decoctis, quæ nuper diximus, apozematibus aliis vtaris necessum est, quæ conficies ex prædictis rebus, additis, quæ aduersus melancholiam à viris doctis excogitantur. Cuius gratia hoc decoctum parabis, quod recipit *adianti*,

Decoctum.

florum vtriusque buglossi, violarum, stœchados chamædrios, & lupulorum ana m. ß. *polypodij* ʒ. iij. *glycyrrhi-*

zæ, v-

A 493 *cerasorum passarum ana* ℥.ß. terantur parum, & coquantur in sufficienti aqua, in fine decoctionis adde *epithymi* ℥.ß. coletur, & adde *sacchari* quantum sit satis ad conciliandam dulcedinem, cuius ℥.iiij. aut v. porriges. Poteris etiam facile alios potus excogitare eadem seruata methodo: sed præstat decoctum *florum violarum, & adianthi, cum passulis sine acinis, & foliorum senæ* facta forti expressio-

NOTA. ne: quibus & rebellem humorem temperabis, præparabisque, & paulatim expurgabis. Nam licet dictum à me sæpe sit, minuias melancholiæ purgationes necessum esse validis fieri medicamentis: id præceptum raro vsu venit in fœminis: in quibus vel à leuissimo medicamento ob sanguinem retentum grauissima exacerbantur acciden-

B tia. Cum hoc tamen, si prædictis dilutis modicum ex valentioribus addideris, facta purgatione per longiora interualla, nihil nocebis. Ob id quidem proderit *turpeti* parum per noctem infundere, aut *agarici*, vel fortioris. Quod cum maxima cautione aggrediendum esse consulo, propter superius adductam à me rationem.

Pulueres & placentæ.

Pulueres quoque & placentulas, ac electuaria facile tibi erit cuique fœminæ parare, si rebus, quas superius pituitosis corporibus dicauimus, addideris aliquid ex iis, quæ melancholiam respiciunt, quæ immodicum illorum medicamentorum calorem temperare habeant: siquidem in omnibus ad melancholicos pharmaciis ea semper sunt adhibenda, quæ modice calefaciant, & plurimum humectent. Quamobrem cauendum esse censeo à rebus aridis. Ob id profecto ex prædictis pulueribus, & iis, quæ melancholiam respiciunt, nonnihil sumere oportet, & conseruis *florum borraginis, buglossæ, aut violarum* admiscere. Ex quibus placentas & bolos cum *aqua lupulorum, borraginis, buglossæ, scorcionera, vel lactis, & similium parare poteris.* Theriacam quoque plurima aqua dilutam, aut confectionem *alchermes*, vel *de hyacintho* potui dare licebit. Item radices *buglossæ, cardui sancti, & similium herbarum saccharo conditarum*. Sic

C *crithmum marinum, vel lupulorum summitates, aut capparorum capita cum saccharo, aut melle, cum modico aceto & sale condita*, incredibili efficacia prodesse, fertur.

Balnea & insessiones.

Ex eisdem herbis, quas in pituitosa causa parare docuimus, probe instituere balnea poteris, additis *maluarum foliis, althææ radicibus, & seminibus vtriusque, floribus etiam violarum, borraginis, & buglossæ, item fœnugræco semine lini, & psyllio, & aliis, quæ humori melancholico occurrere dictum est.* Ex quibus & balnea & insessiones parari facile possunt.

Suffitus improbantur.

Suffitus raro melancholica existente caussa prodesse possunt: exsiccant enim potius, indurantque siccum sua natura humorem. Ob idque suffituum loco euaporationes esse frequentius suscipiendas, mihi semper arrisit magis: tum, quia halitus ille & vapor facilius humoris duritiem euincit emollitque: tum vero, quia partes facilius dilatantur, & aperiuntur: tum vltimo, quia con-

D fici possunt euaporationes ex iis rebus, quæ melancholicæ naturæ aduersari magis possunt, quales [illegible], quas nuper retulimus.

Pessus & metrenchita.

Pe[illegible] & vterini clysteres ex iis rebus, quas superius diximus, confici possunt, cauentes semper eas, quæ sicciorem habent naturam, & additis, quę mulcebrem & leniorem obtinuerunt. Sic prę-

dictis mucilaginei addere poteris *portulacæ*, vel *borraginis succum*, vt & pessi, vel clysteres simul humorem melancholicum irritent, & mulcebrem, ac mansuetiorem reddant.

Inunctiones.

Inunctiones eadem lege parabis, addito semper oleo *amygdalarum dulcium, sesamino, mucilaginibus, & succis*, qui vires habeant humoris duritiem frænãdi, ac emolliendi. Sic axungia ex vsu est, vel, si fœminæ vterus pertulerit, addito modico *aceto*.

Mensiũ suppressio ex redundãtia flauæ bilis qualiter curetur.

Arbitror quidem, fœminis nusquam posse mẽstrua, vi caloris, aut calidioris humoris, supprimi, nisi aut bile crassiori ob adustionem facta, aut calore incrassante reliquam humoris massam, resoluta ab ea tenuiori parte, id quod facile disces ex pallido faciei & totius colore, ex oris amarore &

E siti, ex corporis pruritu & inquietudine, & aliis, quæ id quoque doceant. Quamobrem hac caussa præualente auxilia omnia aut frigida, aut moderata esse oportet, & humida: ideoq; victus rationem instituere oportet his conditionibus præditam, ac potus paulo largiores, aërem frigidum, & reliqua his consentientia. Quibus institutis ex basilica dextri lateris rationi videtur consonum primo sanguinem mittere ventilationis præstandæ gratia, ac mox ex talo, vltimo tamen ex saluatella dextræ manus: cuius incisio maiorem iecori præstat refrigerationem. In quo sane casu plus sanguinis, quàm pituita aut melancholia redundantibus, educere oportet, minus tamen, quàm plenitudine præualente: tum ob ventilationem omni suppressioni necessariam: tum vero ob refrigerationem. Nam calore aut bile redundante, id præstat potissimum sanguinis detractio.

Sanguinis missio.

Purgatio.

Quod si calor cum bilis flauæ crassioris acces-

F su caussam suppressioni præstiterit, refrigeratione maiori opus est, quàm si solus in affectum prorumpat. Quo tempore raro, aut nunquam expurgantibus vti medicamentis licebit, frequentius tamen alterantibus, iisque efficacioribus erit necessum. Nam & potus aquæ, & alia, quæ consimilem corpori calido teporem inducant, frequenter menses mouisse comperimus. Verum, si bilis redundantiam cognouerimus, non erit ab re, mox à sanguinis detractione eam minuere pharmaco leniter exhibito. Quam tamen prius præparabis syrupo *cichorii, buglossæ, rosarum, & violarum, cum aquis stillatitiis, vel decoctis ex hordeo, violis, cichorio, acetosa, & radicibus scorcionera, adianti, florum vtriusque buglossi, eupatorii, & quatuor seminibus refrigerantibus.* Quibus & aliis potibus humore frænato, ac reddito expulsioni idoneo, vti poteris expurganti pharmaco, veluti *cassia, manna, rhabarbaro, corticibus mirobalanorum, citrinorum, & pilulis de aloe lota, ac syrupo de infusionibus rosarum,* factaque semel, aut bis pleniori purgatione, ex vsu censeo esse, paulatim quoque purgare *rhabarbari diluto*, tertio aut quarto quoque die in *aqua lactis* copiosiori facto. Interim tamen ipsam G

lactis aquam cum *saccharo* mane porriges cum syrupo *violarum*, aut quouis alio ex prædictis. Nec ob id cessandum est à vinculis, frictionibus, cucurbitulis, crurium lauacris, & aliis, quæ supra diximus. Quibus accedit consilium Hippocrat. *lib. 1. de morbis mulieb.* hæc verba proferentis. *At vero biliosi si menses prodeant, pusillanimitas incidit, & cibi fastidium, alias atque alias, & anxietas, ac vigilia, & eructat frequenter, & non vult deambulare, & tristis est,* A 494

Frictiones.

& non videre sibi videtur, timet, & sitietur ex his, sanatur. Si vero tempus processerit, adhuc magis dolebit. Optime vero cum ea agatur, si vomitus biliosus succedat, aut venter turbetur non fortiter, & subeant biliosa, & fluxus succedat ipsi non fortis. Si enim quid ex his forte inciderit in corpus afflictum, periclitabitur. Si vero leniter depurgetur aliquid biliosi, aut totum id, quod molestum est, sana fiet. Qua quidem sententia & præsagandi & curandi rationem appositissime docuisse videtur: quam qui insequatur, & ad vnguem expenderit, reperiet facile per supernam, & præcipue per infernam aluum, & qua lege tuto purgari possint fœminæ hoc affectu laborantes: quo facto ad topica confugies.

Electuaria & placentæ. Qua in re cõfectua *violarum*, vel *rosarum*, aut *boraginis*, vti erit necessum cum decocto aliquo, aut stillatitia aqua ex iis herbis, quæ menses mouere natæ sunt, dum remissioris sint caloris, admixtis in instillatione *rosis, violis, cichorio, acetosa, hordeo, &*

B *similibus*: ex quibus cum iis pulueribus, quos menses mouere posse superius diximus, placẽtas cum *sacchdonaro & aqua rosacea* effingere perfacile est. Quibus mane sumptis cum largioribus ac frigidioribus potibus, ægrotas iuuari experimento compertimus. Cui etiam vsui parare oportet pastillos *ex frigidis seminibus cum saccharo*.

Balnea & insessus. Balnea item ex dulci aqua, aut temperatiori facta ex decocto suprædictarũ herbarum, hac quoque caussa præualente, maxime sunt ex vsu. Cui balneum hac methodo conficies: Recipe *althææ cũ radicibus* m. iiij. *artemisiæ* m. ij. *foliorum sambuci, foliorum salicis, foliorum violarum, polytrici ana* m. j. *valerianæ sesquilibram, fœnugræci libr. j. seminis lini lib. ß. & artemisia in linteo excepta cum seminibus*, fiat decoctum. Ex quo etiam insessus parari possunt, aut ex prædictis rebus fieri sacculi, qui nuper dicto decocto madidi, calentes, & expressi pudendo adhiberi possunt. Aliter quoque hæc eadem au-

C xilia conficies, ex decocto nimirum *maluarum, althææ, foliorum violarum, & chamæmeli florũ*. Quod vsui esse proficuum summopere censeo. A balneo vero, aut insessu fœmina sumat pasillum aliquem cum cremore *seminum melonum, vel cucumeris*, addita *aqua hordei, vel capillorum Veneris, aut glycyrrhizæ*.

Pessi & metrenchitæ. Cui sane caussæ prædominanti caute adhibebis pessos & metrenchitas, ob rationes à me paulo superius adductas. Pessos tamen conficies ex contusis *maluarum & althææ radicibus, saccharo rubeo, adipe anseris, vel gallinæ cum modico hordeo decoctis*, omnibus tamen contusis ac simul mixtis & serico linteo inuolutis ad pessi formam redactis: quem antequam in vterum immittas, *oleo amygdalarum dulcium, aut sesamino* inunges, *lacte aut emulsione seminum melonum, superspar so aloes puluere*. Item metrenchitam parare tantum poteris ex rebus, quæ modice attemperent, & quodammodo menses moueant, veluti *ex lacte seminum frigidorum maiorum, ex hordei decocto, maluarum, & violarum cum modico saccharo: ex lacte etiam ac aliis consimiles vires habentibus*. Nam calidioribus vti periculo non vacat. Ferunt etiam radicem *lilij hortensis sub prunis coctam, & oleo subactam*, vteroque per linteolum immissam menses trahere, vterum emollire & vuluam, ita vt certum sit semen eius vi-

D *no albo tritum* ac epotum, celerrime fœtum mortuum educere.

Inunctiones. Inunctiones circa pubem & inguina quoque adhibebis ex *oleo amygdalarum dulcium, violarum, sesamino, & de cucurbita cum mucilaginibus seminis cydoniorum & psylly*. Item ex vnguento *rosaceo & refrigerante Galeno adscripto*, addito *oleo liliorum, & mucilagine radicis althææ vel maluæ, facta harum radicum sufficienti coctione*. Ex quibus cum modica cera & pauco croco, aut contra ipsum, varias poteris effingere inunctionum formas. Ea tamen à viris doctis probata est, quæ recipit, *olei amygdalarum dulcium & amararum, ac de cucurbita ana* ℥. j. *adipis anseris, & butyri recentis ana* ℥. iij. *ceræ albæ & ladani ana* ℥. j. ß. fiat vnguentum.

Quod si neque his omnibus affectio cedere videatur, eisdem addere tutum & necessarium est aliquid eorum, quæ menses mouere diximus, paulatim à mitioribus sumpto initio, prout fœminam ferre posse citra caloris exacerbationem cogno- E uerimus.

Suppressio mensium ex aliis vteri vitiis qualiter curetur. Frequenti experimento constat, fœminis menses supprimi ex vteri distorsione, vel retractione ad alienam partem & extraneam regionem, ita vt vasorum oscula vel occludantur, vel peruersa eorum figura inepta consueto fluxui efficiantur. Quam sane affectionem curare perdifficile est: nosse tamen poteris ex laborioso partu præcedente, ex ictu, percussioneve, aut casu, vel conuulsione, quæ dum affuerint, minime est cognitu difficile, id vitium aliquando procreare. Quorum omnium meminerat Hippocrates *libr. de natura mulier.* dicens: *Si ad vteri coxam decurrerint, & menses non prodeunt, & dolor ad imum ventrem accedit, & ad lateris molestiam.* Verum hanc affectionis caussam citra manus attrectationem nosse non datur, quo experimento per obstetricem facto, cauendum est ab vsu diureticorum, & eorum, quæ menses mouent: nam ea, vt dictũ fuit millies ab Hippocrat. humorum leniori & crassitiei atque visciditati proficua exsistunt, nõ cauitatum vitio: nam F longe pressior fiet obstructio, & grauiora subsequentur accidentia. Qua parte iubet sic affectas multa calida lauare: & inter aliqua, quæ ibidem recenset, fomenta quoque parti adhibet, præsertim post purgationem. Conficit quidem fomen- Fomenta. tum *ex fœniculo & absynthio*: à quibus iubet digitis vterum ad antiquum situm retorquere, & mercuriali purgare: quæ omnia fieri docet, donec menses fluere incipiant. Eis quoque medeberis fre- Exercitia. quenti exercitio, equitationibus balneis, aut diuersis corporis vectionibus, vel saltu, vel quouis alio laborioso motu. Alia quippe adhibere præsidia frustra est, & non tutum, præterquam cataplasmata dorso adhibita, quæ vterum ipsum, facta prius per digitos euulsione, ad antiquum locum reuocent, & reuocatum firmiter teneant, vt vulgariter obstetrices efficere solent.

Mensiũ suppressio ex frigiditate externa qualiter curetur. Item si vteri osculum, aut vterus ipse ex frigidi- G tate externa durior factus fuerit, aut spissior, & ob id corrugatior, ita, vt minime possint menstrua profluere, ex relatione habito cognitionis principio, curationem institues calorificis præsidiis, suffitibus nimirum, euaporationibus, balneis, inunctionibus, & aliis auxiliis, quę citra vllam euacuationem calefaciendi tantum vires habeant.

Ex cicatrice qualiter. Verum si vterus ex cicatrice, aut callo aliquo A 495 adnascente ita durus factus sit, solidus, ac foraminibus destitutus, vt minime possit sanguinẽ fundere,

dere, quæ leniter emolliant, sunt adhibenda, donec callus emollescat. Interim tamen non erit ab re sanguinem mittere, ne superabundans in aliquod maius malum prorumpat. Qualia autem debeant esse hæc præsidia, reperies *cap. de emollientibus libr. 2. nostro de præsidiorum indicatione.*

Ex supercrescente carne qualiter. Pari quoque ratione carnem supercrescentem excidere est necessum, cum menstruam impedit purgationem, *vt lib. 2. paulo ante citato capite de cicatricem inducentibus*, reperies. Item si membrana aliqua antesteterit in vteri osculo, vel clausa fuerit fœmina, qua lege debeat dirumpi, *cap. de fœminis clausis* facilè edisces.

Ex tumore qualiter. Quod si ex tumore aliquo præter naturam vteri ipsius, vel partis alicuius vicinæ menstruorum
B suppressio fiat, fugiendum est ab iis, quæ menses euocant. Sed primitus tumorem ipsum curare oportebit sanguine sufficienter misso, & adhibitis auxiliis, quæ inflammationem ab vtero arceant: qualia reperies proprio *cap. paulo inferius*, vel tumore quouis duriusculo curato, vt propriis capitibus scriptum est.

Caput X.

De menstruis diminutis, ac de mensium stillicidio.

Menstrua diminuta qualis affectio & cuius naturæ. Haud secus, quàm in vesica, cum vitiose excernit vrinam, contingunt in mensium suppressione vitia & symptomata. Nam sicut ischuriam (*vrinæ quidem cohibitionem*) omnino refert mensium suppressio, sic diabeticam æmulatur passioné mensium diminutus fluor, & pari quo-
C que ratione dysuriam redolet difficilis mensium profusio (*præsertim si dolor & labor ei adiungãtur, cuius meminero sequenti capite,*) nimirum, cum menses guttatim & per longius tempus prorumpunt, affectio quidem, quæ eis reduci habet symptomatis, quæ in vitiosa, seu corrupta actione facultatis, cui muniis illud incumbit, consistit. Morbum sane eum habet auctorem, qui ad malam partis figuram pertinere creditur, licet aliquando figura non sit suapte natura vitiosa, sed respectu humoris tenuioris iusto, aut alterius caussæ: cui ea cernendo figura naturalis proficua non sit, etiamsi non raro ex mala temperie prodeat, seu humoris acrimonia, quæ dolore ac morsu facultatem lacessat ad frequentem excretionem, *vt sequenti capite* docebo.

Menstruorũ diminutorũ differentiæ. Contingere huiusmodi affectioné vno è duobus modis probatum apud viros doctos, præsertim apud Aëtium reperiu. Nam aut stillatim profluunt menses indulenter, & citra aliquod aliud accidens, præterquam, quod & diu, aut parum durant, & minute prodeunt, aut cum accidenti-
D bus & grauissimis symptomatis: his quidem peculiariter mihi est in animo caput dicare, illis vero hac in parte sermo instituetur. Grauis porro est affectio, & quæ multarum calamitatum in fœminis soboles exsistit: nam & viris ingratas reddit, steriles, & aliis pleris; affectionibus obnoxias. Ob idque diligenter oportebit prouidere, quo minus mala hæc ipsis accidant.

Mẽstrua ex quibus caussis diminuantur. Si quis Aëtium legat *libr. 4. sermone 4. capite 63.* huius mali caussas ad vnguem expressas reperiet. quas quinque esse specie diuersas fatetur: *meatuum* nimirum *angustia* vna est, tamen diuersimode contingens: *virium debilitas* altera. *sanguinis multitudo* tertia: *sanguis etiam pituitosus* quarta: & vltima *sanguis fæculentus*: quibus non erit ab re tertiam addere, nimirum *sanguinis acrimoniam, & tenuitatem*, quæ vel facultatem perpetuo lacessit, vel ipsa nolente defluit, quam sane rem paulo diligentius expendere est necessum, vt quæ frequenter accidat, & difficulter curetur. Primo meatuum angustia diuersimode cõtingens à præ- *1. Meatuum angustia.*
dicto auctore non sine magna ratione refertur. E
Nam ea meatuum angustia, quæ totalis est, & in omnibus meatibus, hæc omnimodam efficit mẽsium suppressionem, & licet ex diuersis proficiscatur caussis, non quidem stillicidium, sed suppressionem efficere nata est. Verum dum ex toto meatus non recluduntur, neque omnes, sed aliqui, hos quidem variis figuris gaudere nulli esse dubium arbitror. Quippe magis minutve recludi, non paruam efficit in affectu differentiam. Atqui cum ex toto meatus non recludantur, neque multum sanguinis defluere posse, neque ex toto cohiberi par est. Ex quo constat, fluere quidem, cæterum paulatim, sensim, & diu. Sed vt mea fert sententia, simplex plenitudo & vtcunque exsistens non præstat huic malo caussam. Nam ea proculdubio omnimodam efficiet obstructionem. Verum, si aliquando hoc vitium nata est efficere, parua plenitudo id quidem parit, quia ex humorum inæqualitate proficiscitur, dum ipsi non sint vnius naturæ & conditionis, sed quasdam habeant partes aliis crassiores & tenaciores: ac ob id nihil mirum, si minori exsistenti plenitu- F
dine, hoc vitium suboriatur propter humorum obstruentium inæqualitatem: quam sane ego cẽseo huius affectionis esse potissimam caussam. *Præterea* nuper dictis altera accedit: nam in omnimoda virium debilitate nihil prorsus excernitur, quia *2. Virium debilitas.*
cum id munus sit facultatis opus, ipsa deficiente necessum profecto est, & actus quoque cessare. Verum dum aliquid potest, idque parum ac debilitet, agit quidem, cæterum diminute. Ex quo fit, nonnihil ab eadem excerni, parum tamen ac diu excretum: parum, quia confertim & subito, cum imbecillis sit, excernere nequit: diu vero & sæpe, quia multum sanguinis superest, & ob id paulatim & sensim excernere cogitur. Quod si vitium in retentricem regerere velis, quia sensim defluere permittit, quod illi commissum erat, ita, vt indeterminatum habeat excernendi tẽpus, fit quidem, vt paulatim menstruationes efficere cogatur, nisi sanguinis nimia multitudo huic quo- *3. Sanguinis multitudo.*
que malo caussam præstiterit: tunc enim neq; vniuersum sanguinem venæ capiunt, neq; omnino occluduntur. Quapropter instillat sanguis, ac vel- G
uti colliquatur, & guttatim exit. Sanguis etiam *4. Sanguis pituitosus.*
pituitosus cum fluxui ineptus sit, dum abundat, fluit quidem: vbertim tamen fluere nequit: ex quo constat, paulatim ac sensim teneri fluere. Sic quoque fæculentus sanguis dum præter *5. Sanguis fæculentus.*
modum abundat, excolata sanguinis tenuiori parte, hos mouet minutus menses: nam cũ crassum defluere nequeat, neque tenue omnino detineri, fit facile, vt instillatim prodeant. Quibus accedit ossis sacri vel alterius vertebræ renum vel partium, quibus vterus alligatur, luxatio. Hoc diximus, vt quis intelligat, qua via medendi ratio- A 496
nem in grauissimo hoc affectu aggredi teneatur. Nam si ignoret modũ, quo quæuis harum caussarum

tumoperari habet, perdifficile profecto erit non errare.

Menstrua diminuta quibus signis innotescant.

Signa vero, quæ affectum ipsum in genere mõstrant, exquirere, inutile esse censeo: siquidem fluendi modus id plane ostendit, ita, vt facilè sit cuiuis, quantumuis idiota exsistat, eum nosse. Cum hoc tamen scito menses, licet fluant, suppressos censeri, si lac in mammis appareat citra aliam caussam, & etiam non reddi ad antiquum modum, & quantitatem, ni lac è mammis defuerit. Et ob id fœminæ, quæ lac habent, interim dum habuerint, steriles censendæ sunt, & omnino ad conceptum ineptæ. Caussarum autem dignotio haud ita facilis est, & ob id breui ratione, & manifestissimis signis eas monstrare cura-B bo. *Plenitudinem* dignosces ex fœminæ habitu, ex totius corporis grauitate & lassitudine, lumborum ac renum graui dolore, præsertim instantibus mensibus. Ac si quando plus solito excernatur, leuamen persentiunt. Capite dolent potissimum parte eius superiore, torpent manus, & frequenter crura stupore corripiuntur. Sanguis tamen, qui excernitur, purus est, & ab omni vitio immunis, tenuis quidem, sed ruber. *Facultatem secernentem* esse imbecillam, ostendit excretio citra molestiam guttatim facta. Item ab exercitio, frictionibus, & calorificis auxiliis maior sanguinis profusio, argumentum plane euidens impotentiæ ipsius, siquidem adiuta calore, adapertis viis, & commoto humore ab exercitio sanguis vberius profluit. *Sanguinem esse pituitosum* euidenter ostendit color ipsius fluentis: nam albicans est, crassus, muccosus & lente mobilis, præterquam quod fœmina mollis est carne, alba, & C vitæ sedentariæ, ac crapulis dedita. Quibus adiungitur, in huiusmodi fœminis pudendum semper esse muccosibus & superfluis humiditatibus fœdatum, præterquam quod pigræ sunt ad motum, & quamuis aliam actionem, somnolentæ, tædiosæ, & aliis ingratis conditionibus præditæ. *Fæculentum* esse *sanguinem* ex eo cognosces, quia crassus admodum profluit, inæqualis tamen, ex crassis, ac tenuibus partibus constans, colore niger, aut alio tetro insignitus: fœmina hirsuta est, subnigra, prauis alimentis dedita, mœsta, cogitabunda, malè morigerata, & vltimo, si quid sanguinis profluit, id certe est, dum per aluum excrementa vi excernere nititur. Nam conatu illo, quem natura in expellendis excrementis apponit, licet crassus & fæculentus sanguis exsistat: cum hoc tamen aliquid excernitur, alioqui vero nequaquam. Inæqualem esse vasorum figuram, ex priuatione prædictorum signorum coniectura facta, venari poteris. *Tenuem aut acrem* sanguinem nosces ex mordacitate, & ex ipsius consistentia, ac ex dolore & vlceratione pudendarum partium.

Menstruorũ diminutionem præsagium.

Neq; fidendum est huic affectioni plurimum: nam & deterrimum fœminæ statum monstrat, & deteriorem prædicit. Humoribus quidem abun-D dare, & consueta vacuatione carere, graue profecto exsistit, & periculo plenum, quia necessum subinde erit, corpus in deterius decidere. Ideoque dixit Hippocrates, *bonum habitum statim soluere, expedire.* Ex quo infertur, longe grauius esse, plenitudinem esse vitiosam, & non solum, præsertim per naturalem & consuetam vacuationem. Item, dum facultatum impotentia malum oritur, longe grauius est, quia eadem paulatim succrescit plenitudo, & corpus minus potens indies ad propellendum efficitur, & rursus ad resistendum eis malis, quæ ex hac caussa oriri assolent. *Præterea* pituitosam cacochymiam redundare, & expurgari non posse, nemo non veretur. Nam si sanguis sola copia peccans, tantorum malorum caussa exsistit: quanto maiori ratione pituitosa redundantia, ex qua & malus corporis habitus, & hydropes, & diuturnæ febres, importuni etiam & graues capitis dolores, destillationes, & alia huius sortis vitia fiunt. Quod si sanguis fæculentus fuerit, dubium non est, quin hæc & maiora mala succrescant: veluti ciborum in-E appetentia, deprauati appetitus, pustulæ per totum corpus, melancholici affectus, ac sæpe, si humor excalefiat, furores. Vereri denique oportet, quauis harum caussarum præualente, ne ex toto menses supprimantur. Vtcunque tamen sit, steriles reddit fœminas.

Menstrua diminuta ex viarum angustia, qualiter curentur.

Eadem omnino ratione mihi visum est, curationem aggredi, ac distinctionem caussarum. Quippe viarum angustiam corrigere nemo poterit, nisi cognita caussa comprimente, & coarctante vias ipsas. Sic dum inflammatio est, peculiarem prærequirit diligentiam, vt *capite proprio* reperies. Sic compressio ex aliquo membro dislocato, reditus ad pristinum statum remedium est: & sic de singulis caussis pro cuiusque natura. Sed earum, quæ huic vitio communiores & frequentiores sunt, curationem scribam, initio sumpto ab ea plenitudine, quam ob id hoc malum efficere dictum est, quod inæqualis exsistat: dixerim, quod ex inæquali constat humorum vitio, ex quo efficitur fluere quod tenue est, ob idque ob crassum obstruens paulatim, & sensim, ac diu.

Sanguinis missio.

Quamobrem potissimam curandi rationem eam existimo, quæ à sanguinis missione incipit. Verum neque tantum, neque confertim extra-F here conuenit, quantum plenitudo exposcere videtur, nisi plenitudo grandior exstiterit: quo tempore copiosius extrahes, sed minus, idque ob crassas partes alteram constituentes plenitudinis partem. Ex quo optima ratione medendi ductus infero, necessum esse à sanguinis missione inscindentibus & attenuantibus potibus crebrius esse vtendum, fugiendumque ab omni arido medicamento, ne quod in redundantia crassum est, crassius & durius fiat.

Potus.

Verum potus huic vsui aptos vel nullo negotio reperies: cui sane fore proficuum censeo, si fœminæ vterus id perferre videatur, *acetosi alicuius syrupi, aut aceti ipsius, vel oxymelitis modicum aliis potibus adiicere.* Quibus etiam admiscere non erit G præter institutum aliquid ex lenibus pharmacis, *veluti syrupum, violarum, borraginis, de portulaca, & alios consimiles.* Interim tamen & frequenter *pilulis de aloe* vtatis oportet, vel aliis ex iis, quas *præcedente capite* diximus. A quibus balneis & insessionibus rem agere oportebit. Nam huic affectioni, si vsquam alicui, summe prodesse possunt: quippe quod crassum est, funditur, & quod clausum, aperitur. Præstat item pessariis ex *aloe* vti: nam incredibili quadam efficacia sanguinem fundunt, & vias reserant. Quod si ne adhuc quidem

Balnea, & Insessiones.

Pessi.

dem his omnibus quicquam profueris: ea parabis auxilia, quæ crassos humores eligendo extrahant. Verum inter omnia, quæ huic vsui aliquid prodesse possunt, nullum pene reperies aliud tutius aut vtilius, quàm *hirudinum* vsus, quippe quæ & copiam demunt, & quod crassius fæculentiusque est, mire eligunt & extrahunt. Ob id profecto neque crurum lauacra, neque cucurbitulas, neque scarificationes fœminis sic affectis adhibetem, eo quod tantum habeant distrahere, non extrahere, quod tenue est, crassis humoribus superstitibus manentibus. *Vterinos* etiam *clysteras* immittere, maximi esse momenti existimo, præsertim si receperint, quæ attenuandi & extergendi vires

Hirudines.

Vterini clysteres.

B habeant. Quorum abunde meminimus *cap. præcedenti*. Sed inter omnia præsidia huic affectioni apta, id semper expertus sum proficuum, quod ex inunctionibus paratur. Inter quas, eas eliges ex iis, quas superius diximus, quæ vterum emolliunt, & humores ibidem contentos attenuent. Veluti quæ *ex oleo sesamino, de semine cucurbitæ, liliorum alborum, de croco, & vino albo* seruefactis ad cõsumptionem vini parantur. Alia item conficiuntur ex prædictis *oleis*, vel *de vitellis ouorum & theriaca*: quo censu alias conficere inunctiones facile est: nec erit profectò ab re in hoc malo *chalybis* antidotum præbere.

Verum si ex facultatis impotentia mensium stillicidium prodeat, curandum est, omni arte, aut facultatem irritare, aut eius motum supplere. Irritabitur porro facultas clysteribus vterinis immissis paulo acrioribus, vt recipiant *fermenti dissoluti in succo mercurialis cum modico aloe* ℥.j. Idem etiam fit pessariis, quæ consimilem facultatem obtineant, qualia *præcedenti capitulo* abunde docuimus. Cauendum tamen est omnino in hac causa à sanguinis detractione, aut frequenti purgatione: sed perpetuo vtendum est iis, quæ valentes menses mouere nata sunt, tàm per os sumpta, quàm per suffitus, & insessiones, & fomenta. Quæ si feceris, scito te vera medendi ratione vsum.

Menstrua diminuta ex impotentia facultatis qualiter curentur.

C

Lentam & crassam pituitam (*qua sanguinem effecit crassum*) si huic malo caussam præstare cognoueris, facile quibus exteroare, atque corrigere, & totam rem agere, ex iis, quæ *præcedentis cap.* dicimus, colliges. Habet tamen id peculiare, dum non obstruit, sed fluxui ineptum reddit sanguinem, vt vere inscindentia & attenuantia pharmaca desideret, præter victus institutionem, quam eiusdem conditionis quoque expostulat. In quo sane casu præmissis, quæ diximus, medicamentis, & calorificis aeque aliis, quæ aduersus pituitosum sanguinem, & ad coctionem, & alia munia exsequenda valere omnibus sunt notissima, libere vteret, nut iis, quæ vrinam mouent, vel sudoribus *ex ligno guaiaco*, vel *sparta parilla*, aut *radice chinæ* prouocatis: aut saltem dilutiori decocto ex his facto cum modico oxymelite, quod vsui esse proficuum scio. Quod si neque his affectio quieuerit, *ad sulphurea balnea* confugiendum erit, quæ miram habent in hac re efficaciam. Vltimo tamen existimo, duoꝝ affectio plurimum innotescit, fontanellam in aliquo crurum apertam maximi fore momenti. Tentare tamen ante hæc omnia, paulatim & frequentem purgationem

Mensiū diminutio ex lenta & crassa pituita qualiter curetur.

Sudores.

Balnea.

Fontanella.

D

oportet *ex agarico & aloe*, aut *pilulis mastichinis*, & nihil huius naturæ. In quo sane affectu hæc omnia ordine aggredi, tutum & vtile esse censeo.

Fæculentum sanguinem, dum in hoc affectum prorumpit, nullo auxilio tutius corrigere poteris, quàm probo victus ratione instituta, modico exercitio, ac denique ex vitæ sorte, quæ omnino præcedenti (*qua talem natura præstitit habitum*) sit contraria. Verum tunus huic affectioni medeberis sanguine misso, non ex vena scissa, sed per hirudines hæmorrhoidibus affixas. Quod præsidium in hac causa tanquam peculiare & maxime proficuum summopere laudo. A quo purgationem instituere oportet ex *cassia, manna, syrupo ex infusionibus rosarum, aut violarum, ex confectione Hamech sine scammonio, & colocynthide, dissoluta in aqua lactis, vel in aqua lupulorum*. Item maximi erit momenti decoctum foliorum *senæ* singulis diebus, aut tertio quoque die laboranti exhibitum, præsertim si feceris admixtis aliquibus ex iis, quæ (nepetius attenuandi virtutem obtinere diximus. Atque hac etiam caussa prædominante inunctionibus & mollissimis vaporationibus vti erit necessum: quale est *decoctum florum violarum, borraginis, & buglossa*, & quod ex *radicibus althææ, ac mercurialis* parari solet. Pessariis quoque vtendum in hoc affectu est, cæterum mitioribus, *ex mercurialis* omnium confectis, *ex axungia, ficu pingui*, & aliis, quæ consimiles vires obtineant, (*quibus addere oportet aloes nonnihil*) nam verendum est, ne vehementioribus fæculentus sanguis exasperetur succendaturve, ac maiora suscitescant mala. Talis enim est fæculenti sanguinis natura, vt facile in grauissimos affectus degenerare habeat, vel leuissimo quodam nacto irritamenti principio.

Mensiū diminutio ex fæculento sanguine qualiter curetur.

E

F

Quod si ex sanguinis acrimonia & mordacitate affectio suboriatur, haud secus curabis, quàm vrinæ difficultas curari expostulat, purgato mordaci humore & attemperato residuo eius, his quæ lenia sint, veluti est *malnarum ac seminis earum decoctum, althææ & portulaca*: item succus *seminis melonum & cucurbitæ*, tandem muccilagines, syrupus *ex muccilaginibus*, quem *libr. indicationum 1. capit. de clysteribus* scripsimus: sed valet plurimum *stillatitia aqua ex maluis, semine earum, althæa & portulaca, ac seminum melonum, & portulaca, ac ex portulaca ipsa succo extracto, cum saccharo & aqua cucurbitæ*, quibus in alembico addes semen *lactucæ, hyoscyami albi, & papaueris albi ana* ʒ.ß. *corticum fabarum viridium* ℥.viij. quæ omnia contundantur. Præterea insessionibus & inunctionibus dolorem sedantibus, quales sunt decoctiones *ex seminis lini, althææ, foliis maluarum, violarum* & similium. Conferunt etiam cataplasmata pectini imposita, quale est, quod recipit *seminis lini libr. ß. panis tritici libr. j. vitella ouorum num. iiij. lactis*, quod sufficiat. Præstat & lac infundere cum *decocto* aut *succo maluarum*, sed hæmorrhoidibus hirudines affigere, nisi plenitudo vteri caussa sit, non probo, nec cucurbitas pectini, nisi flatus malo & fluxui caussam præstent. Tandem aliis vti oportet, quæ ad prædictam vrinæ difficultatem proficua sunt, & facile reperies capite de mensium fluore.

Mensiū diminutio ex sanguinis acrimonia qualiter curetur.

G

*

CAPVT

489 A

Caput XI.

De menstruis difficilimis, & cum grauissimis accidentibus.

INTER diminutas, & stillatim factas sanguinis menstrui purgationes, non minus, sed fortasse maius facessit negotium ea, quę præter hoc, quod minutim & inordinate prorumpit difficulter etiam & cum grauissimis accidentibus fit: affectio quidem omnino persimilis vrinæ difficultati. Nõ enim quæuis mensium minuta purgatio stillicidii nomen meretur, sed ea tantum, quæ cum accidentibus, dolore, ac molestia fit. Quæ sane mala aliquando instante purgatione eueniunt sæpius, aliquando vero iam fluente: prioris meminerat Hippocrates *lib. 2. pop. part. 1. text. 13.* dicens: *Ex vtero menses, quæ iudicatiuam postridie, vt in lumbos aut femur*, hoc est, iuxta versionem illius loci interpretationem, & versionem (etsi alii aliter sentiant) B dolores lumborum aut femoris postridie in menses desinunt. in separatione enim mẽstrui sanguinis & in expulsione plurimum natura laborando patitur, adhuc secundum naturam existente sanguine. nedum cum vitiosus est. Nam cum nie&abile est, crassum sanguinem per arctas vias extra ea mala & maiora prorumpere minime posse, quippe venarum vteri, quæ cum his partibus viciniam habent, consortio, certum est id fieri. Solet aliquando cum dolore colico profluere arenulis excrens, & cum maximis cruciatibus, maxime tempore menstruationis, vel paulo ante ipsum, quod crasso sanguine abundent renes ad generandos calculos & vterus, quo minus fluant menses: quo fit, vt mirum non sit, si eodem tempore menstruationis renes quoque compatiantur. Quæ sane affectio de genere est earum, quæ ad diminutam actionem pertinent, præsertim, si excreti humoris consideretur copia Verum si excernendi modum intuearis, nihil mirum, si ad deprauatam excernentis facultatis actionem reduxeris: idque potissimum, C si consideres dolores, molestias, & alia accidentia, quæ huic affectioni adiungi frequentissime solent. Morbus præterea, à quo hoc symptomatis genus prodit, neque vnus est, neque vnicam habet actiones lædendi rationem. Nam aliquando morbus est in via, puta obstructio, aliquando soluta vnitas, quæ aut vlcus est, aut erosio aliqua, nonnunquam vero vicini alicuius membri dolorosa affectio: quam ad distemperiem, vel ad solutam continuitatem reducere teneris. Prodeunt quidem fœminis sic affectis menses guttatim quoque & stillatim, per interualla frequentius, quàm continue, idque magis citra ordinem, quàm ordinate. Et vtcunque prorumpant, sibi habent comites dolores, innumera accidentia, quæ difficulter numerari possunt. Nam quibusdam grauissimi accidunt capitis dolores, aliis animi deliquia, & oris ventriculi morsus, plerisque ventris inferioris & lumborum intolerabiles cruciatus, multis quidem conuulsiones: tandem quæuis suum patitur accidens, prout humor redundauerit, aut viscus aliquod imbecille obtinuerit, ita vt facile ex commotione alterari menstruis erumpentibus possit.

Nacta est hæc affectio caussas, quodammodo similes eis, quæ in suppressione mẽsium reperiuntur, verum minus efficaces, nunquam vehementes, & adhuc minus in eis fœminis, quę pepererũt, D quàm in sterilibus, & virginibus, vt Hippocratem prodidisse scimus *libr. 1. de morbis mulier.* Cuius sane affectionis ipsum meminisse constat, & caussas quoque retulisse eodem loco per hæc verba, *de vasorum obduratione*, quam potissimam arbitratur huius mali caussam. Si vero menses mulieri prodeant quidem, verum pauciores, quàm conuenit, vtpote osculo vterorum paululum à pudendo emoto, aut nuper concluso, ad hoc, vt prodeant quidem, verum obdorentur ab ipsis etiam transitus, per quos penetrant, vbi ad vteros descendunt. Moderati sane paulatim prodeunt sanguine semper osculo perfecte incumbente. Et postquam dies præterierint, quibus purgari solet, & conclusus fuerit sanguis in vteris relictus, & alii menses subdescendentes non expulerint conclusum sanguinem, sed semper paulatim grauant, & primis mensibus duobus, aut tribus non valde E prodeunt. Postquam autem præterierint plures menses, adhuc magis dolebit, & non habet in ventre. Quamdiu sane sic habuerit, & febris corripit ipsam debilis, & maximè in diebus, quibus purgari solet. Qua proculdubio sententia, Hippocratem complexum fuisse huius affectionis principium, ac generationis modum, nemo ambiget. Ego quidem censeo, non esse vtcunque obdurata vasa, sed peculiares huius caussas esse inæqualem vasorum vteri obstructionem: quæ sane inæqualitas proficiscitur ex sanguine aliquo denso, concreto, & coagulato, vel fæculento, cui adiungitur facultas excernens robusta, quæ cum plurimum excretioni innitatur, atque cum vasa non possint capere crassum illum, & concretum sanguinem, vt libere profluat, fit facile, vt in extensione vasorum, & partium sensibilium, graues concitentur dolores, & guttatim prodeat sanguis, ac fortasse aliquando grumosus vel densus. Fit etiam ex crasso sanguine, à quo cum excretionis tempore moueat natura ipsum, flatus eleuantur crassi, caliginosi, ac densi, qui distendentes vterum, ac partes ei vicinas, cruciatus maximos F & sæuissimos dolores efficit, quemadmodum intestinis ex flatu frequentissime accidit. Huius affectionis meminerat Hippocrates *libr. 1. de morbis mulier.* loquens de menstruis biliosis, quæ reddi nigriora refert & splendentia. *Tunc enim valdè nigra* (inquit) *apparent, nequaquam etiam nigra sunt. splendentiaque, ac paulatim funduntur, sed quæ citissime tamen tancrescunt.* Et paulo inferius inquit: *Præterea febres erraticæ superueniunt, acutæ, tum horrore & cibi fastidio, sæpenumero accidit stomachi morsus, ac tunc maxime torquebitur, quando menstruorum instabunt dies.* Quæ sane mala ad materiæ crassitiem & malignitatem referenda veniunt. Habet quoque aliam caussam hæc affectio, quæ maioris sæpe solet esse momenti, nimirum vlcus aliquod, seu tumorem præter naturam dolorosum, vel humorum infarctum in vtero, aut ipsi vicinis partibus, copiam: quamobrem dum humor mouetur, eadem omnino accidentia succrescunt. Nam vlceratas, dolentes, ac tumore affectas par- G tes si vel mediocriter tangas, haud parum lædes: exacerbabuntur enim, & maiorẽ molestiam contrahent: præterquam, quod ex continuo dolore ac molestia nihil mirum, si aliquid partes continuo trahant, quo mensium stillicidium facile fiat.

Vltima

Mensiũ stillicidii nomẽ cui minutæ purgationi competat.

Menstruorũ difficilimorum affectus natura.

Qualis affectus.

Menstruorũ difficilimorum quæ caussæ.

499 A Vlcus verò caussa iudicio nostro est humorum acrimonia & mordacitas, quæ viscidis quodammodo & crassiusculis humorib. inhæret. Quamobrem, qua viscidi difficulter profluunt, qua vero acres & exedentes vel plus iusto calidi, dolores & cruciatus nõ leues inferunt. *Præterquã* quod nõ minus à tenuibus, acribus, ac mordacib. citra crassitiem fieri id accidens potest, dum continuo defluant, & pari quoq; ratione continuo facultatem lacessant ad expulsionem: ex quo fieri menstruas purgationes minutas necesse est, quia frequentes & graues ac dolorosæ fiunt. Præter has omnes caussas reddit Hipp. rationẽ laborum ac dolorũ in menstruis purgationibus *lib. 1. de morb. mul.* dicens: *Ob carnium raritatem plurimum trahere ventres in fœminis, quod si ab ipso non cesserit, carnib. impletis (inquit) & calefactis dolor oboritur.* Sed ex inæquali humorum substantia haud raro compertes hanc fieri affectionem, profluit enim quod tenue fuerit, intus manente crasso, ac dolorem & acci-
B dentia non leuia excitante.

Menstrua laboriosa, dolorosa ac difficilia quib. signis innotescãt. Affectus ipse sese ipsum adeo manifestat, vt nullo indigeat ad sui notitiam signo: nam stillatim menses fluere, & cum dolore, molestia, aliisq; accidentibus is est affectus. Caussas verò signis opus habere certum est. Sic profecto concretum & inæqualem sanguinem aut quemuis alium humorem facile ipse, qui purgatur, monstrabit, nã grumosus excernitur: quo excreto dolores tantisper leuãtur, & postmodum iterum redeunt, & similiter excreto sanguine aut alio inæquali humore iterum cessant. Item dolores multo ante excretionis tempus exacerbantur, quasi natura parturiente, nitenteq; per angustas vias concretũ illum sanguinem vi pellere. Quod Hipp. dixisse constat *lib. de nat. mul.* per hæc verba: *Si sanguinis grumi in vtero coierint, os ipsorum velut erno plenum fit, & si attigeris, ita habere deprehendes, & menses nõ fiunt.* Verum si ex crasso sanguine flatus eleuentur, auctores quidem doloris & accidentium, ex tensiuo dolore promte cognosces, & ex eo, qui per
C interualla repetit, & ad tempus plurimum exacerbatur, cessatq; flatu excreto, aut per infernam aluum, aut per os vteri. Præterea in his menses profluunt cum strepitu & sonitu ac murmurio ventris inferioris: dolores etiã neq; alicubi præsunt, sed vndiq; vagantur, & aliquando lumbis & ilibus incumbunt. Quod si vlcus mali caussam præstiterit, præcessisse, quæ vlcus nata sunt mouere, necessum erit, & præexistens cognosceretur ex pure cum ipso sanguine excreto, vel sanie, cũ dolore fixo, & vnius tantũ partis, & menses quidem diutius durabunt vlcere perpetuo lacessente & excretricem facultatem ad excretionem cogente. Humorum verò acrimoniam & mordacitatem cognosces ex sanguinis excreti colore & natura, ex fœminæ habitu, ex præcedenti ac præsenti vitæ instituto, ex pruritu partium genitaliũ, & doloris natura, nam veluti vlcerosus est, qui maior & acrior fit sanguine adhuc fluente, ex oris amaritudine, aut salsuginis sensu. Vteri etiam os[illegible] lum acri madore, ac muccilaginosoque plerumque abundat. Quæ profecto signa aliis, quæ ham[illegible] m vbiq; redundantium naturam mon-
D strant, [illegible] cta, proculdubio patefacient huiusce aff[illegible] orus caussas.

In hoc infestissimo affectu, & qui plures fœminas plerunque molestaro habet, duplex reperitur curandi ratio: Vna quidem, quæ dolores, accidentia & labores mitigare docet: altera verò, quæ caussam ipsam respiciens illidit. Hanc ego, qua potero diligentia, prosequar, illam verò Aëtius optime exsequitur *lib. 4. serm. 4. cap. 63. Dolores quidem* (refert) *& accidentia mitigaueris, si vnum hoc tantum respexeris, videlicet, viarum apertionem & vasorum laxitatem.* Quod intelligas velim grumoso sanguine vel flatu caussam præstante. Nam si vlcus, humorumque acrimonia caussam præstiterint, quæ sensum leniunt, vel stupefaciunt, aut acrimoniam retundunt, proficua sane forent, ni fluxoi impedimento essent: quamobrem quæ leniendi solum vires habent administrare oportet. Sic vigente dolore ex flatu, vel inæquali plenitudine, primo Aëtii consilio vti oportet, qui pedum ac manuum extremitates fasciis ligare iubet: sic & foueri femora ventremque inferiorem variis calefactoriis, imposita lana succida vino & rosaceo imbuta, aut vesica *oleo calido* semiplena, vel vase aliquo euaporatorio. Iubet præterea cubiti internam venam secare, si fœminæ habitus permittere videatur, & vena scissa cataplasma vẽtri adhibet ex *semine lini, pane & aqua mulsa* paratũ. Verum si his adhuc adhibitis dolor perstiterit, insessionibus vtemur ex *althææ, seminis lini, fænugræci, anethi, rutæ ac artemisiæ* decoctis, & spongiis ex eisdem expressis pudendum fouebimus. Hæc quidem, & alia non pauca apud Aëtium loco nuper citato reperies, quæ huc transferre inutile mihi est visum, præterquam quod *libro huius operis secundo* de vteri doloribus integrum caput reperies. Hoc tamen vnum memoria semper in hac prima curationis parte habeto, vt lenientibus, laxantibus, ac modice discutientibus vtaris, modo cataplasmatis, modo inunctionis, modo fomenti forma. Ego tamen concreto sanguini, vel flatui censeo proficuum esse auxilium, vmbilicum & inferam eius regionem inungere *oleo de croco, liliorum alborum, ac de vitellis ouorum*, admixto modico *amygdalarum dulcium*: quibus addere tanquam peculiare præsidium censeo ℥. ß. *xheriata*, ex qua sola si parum etiam vmbilico apposueris, non parum iuueris, vel si inunxeris prædictas partes *axungia gallinæ cum butyro*, vel si adhibueris prædictis partibus decoctum aliquod ex herbis huic vsui dicatis, cum *butyro* & aliquo ex prædictis *oleis*, aut *oleo de semine lini, vel sesamino*: vel si infernam aluum tractaueris succo *angelicæ* cum modico oleo *capparorum & cera*, adiectis *vini albi guttulis*. Cuius sane herbę decoctum ac fomentum tutum & vtile exsistit, præsertim ex eius semine: ex quo si sacculus paretur, quo fœmina crebro ante menstruationis tempus vtatur, proficuum persentiet: item si tertio, aut quarto quoque die eiusdem seminis *angelicæ* decocto vtatur, tum modico *saccharo*, aut *minua pastinaca melle* confectæ. Conferunt quoque & mitigationis & curationis gratia crurum lauacra, vel saltem pedes diutius calida aqua continere: cucurbitæ etiam suris ac femoribus affixæ, & aliquando scarificatæ: item hirudines eisdem partibus infixæ, vel hæmorrhoidibus: quas cessante menstruo, ac perstantibus doloribus adhibere oportebit: quippe deriuatione facta (*si ante adhibeas*) menstruum interdicere solent.

Menstruorũ laboriosus, dolorosus ac difficilis fluxus qualiter & quib. curetur.

1. Si dolor sit ex flatu. E

lauacro. F

Mensib stillatim & cũ difficilimis accidentib. fluentibus, quomodo prosit angelica herba, & eius semen. G

500 A Quod si neque prodesse videantur hæc omnia, *theriacæ* ℈.j. *vel* ʒ.ß. *cum aqua melissæ* summo mane porrigere oportet, vel *mithridati, aut theriacæ smaragdorum* tantundem cum decocto *portulacæ, vel seminum ipsius, vel maluarum*.

2. si fit ex vitio vlceris. Mensib. stillatim fluentib. ob vteri vlcus aqua aluminosa in vterum immissa, incredibili quadam efficacia prodest.

At si vlceris vitio affectus oriatur, dolorem mitigabis infusis in vterum, quæ vlceri prouideant. Cui vsui *aqua mulsa*, vel si caloris sensus adfuerit *saccharata cum trochiscis albis Rhasis*, proficua esse solet: item *aqua aluminosa*, incredibili quadam efficacia huic malo subuenit, vel *decoctum hordei cum syrupo rosacco*, aut *aqua lactis cum saccharo*, vel *lac ipsum cum pari quantitate aquæ extracta per lapideum mortarium*, vel *decoctum seminis plantaginis, aut plantaginis ipsius*. Vlcere tamen existenti, ab euaporationibus & fomentis abstinendum esse rationi est consonum.

3. si fit ab acri & erodenti humore.

Si verò acris & erodens humor mali caussam præstiterit, fomentis, & infusis, ac inunctionibus blandioribus vtendum est. Cui vsui plurimum confert *aqua tepida infusa, vel fomentis adhibita*. Item *aqua portulacæ & lactucæ*. Emulsiones etiam seminum frigidorum maiorum extractæ aqua percolata lapideo mortario, ac exhibitæ tepentes porum. Inunctiones quoque ex oleo *amygda*-B *larum dulcium*, ex *oleo violaceo*, vel *de semine melonum*, aut *cucurbitarum*. Quibus inspectis facile erit viro diligenti plura alia excogitare non minus proficua, velut est *vnguentum rosaceum aut resumtiuum & similia*.

4. si ex grumoso, concretoq; sanguine.

Secundam curandi rationem, quæ caussam respicit, exsequimur pugnantes aduersum vnamquamque, veluti si grumosus, concretusq; sanguis, isque plurimus fuerit, instituta prius victus parsimonia, moderato exercitio, protinus sanguis demendus ex brachio est. Verum quia crassum illud, concretumque remeare sursum sanguine misso nequit, euocare id per vteri osculum opus erit, fumentis nimirum, inunctionibus & euaporationibus, item femoribus ac suris cucurbitis scarificatis. Quod si parum aut nihil fluere videatur, hirudines quoque hæmorrhoidibus apponere erit vtile: aliter verò nequaquam, ne naturæ motum interturbent ac præpediant. At sanguine sufficienter misso, vel ad vterum euo-C cato, præterea, quæ capite præcedenti huic humori prędominanti proficua esse diximus, *theriacæ* ℈.j. *vel* ʒ.ß. laboranti porriges cum copiosa *aqua* vel *decocto ex prædictis*.

Mensib. stillatim fluentibus ob concretum sanguinem nō licet inscindentib. vti, quæ acetosa sint.

Quæ sane potio vires habet fundendi, quod concretum est, ac renuandi crassum. Ceterum licet in iis, quę ex concreto & denso sanguine oriuntur, affectionibus commune sit Medicorum dogma, quæ inscindunt, pharmaca adhibere: quæ acetosa proculdubio sunt maiori ex parte, vtero hac ratione affecto, administrare minime licet. Ob id aliis rem aggredi oportet, qualia sunt, quæ ex *leporino* coagulo & *aqua graminis* conficiuntur. Decoctum item *chelidoniæ cum melle, aut aqua graminis, vel capillorum Veneris*. Vel decoctum *chelidoniæ, vel radicum diureticarum, liquiritiæ, vel passularum*, cui incoquere oportet *coagulum leporis*, & laboranti porrigere ʒ. iiij. cum modico syrupo *capillorum Veneris, violarum, aut de quinque radicibus*. Quibus pun o factis, donec affectio subsideat, & menstruæ purgationis tempus prætereat, curandum est reliquo D tempore, ne sanguis crassus deinceps futuræ menstruationi paretur, victu nimirum extenuante, modico, sed continuo exercitio moderatę vel tepidæ aquæ balneis: quibus quarto aut quinto quoque die vsque ad vmbilicum, aut paulò supra, fœmina immoretur: adhibito etiam *senæ decocto cum aqua lactis*, diebus intermediis. Cui vsui etiam præstant, quæ attenuandi & inscindendi vires obtineant: qualia abunde diximus capite *de mensium prouocatione*. Quod si summo mane tertio quoq; die leuiter vniuersum corpus fricueris, nihil nocebit.

Victus ratio.

5. si ex flatuosæ materiæ copia.

Verum si flatuosæ potius materiæ copia, quàm crassioris sanguinis affectio suboriatur, mittere sanguinem minime oportet, purgare tamen, *vt præcedenti capite dictum est*, frequentius conuenit: quod intelligas velim, dum ex imbecillitate flatus non prodeunt (*quippe eo tempore discussoriis magis, quàm purgantibus vteris*) sicut aliis auxiliis, quæ nuper retulimus: quibus admiscere conuenit discussorium aliquod, *vt proximo capite facile reperies*. Tempus autem purgationi idoneum id est, quod antestat purgationi mensium octo aut decem dierum spatio. E

6. si vlcus malo caussā præstiterit.

Vlcus si huic malo caussam præstiterit, ocyssime curabis, ne in grauius malum affectio degeneret, principio curationis sumto à totius corporis purgatione, à qua primo prodest succus *plantaginis* iniectus, præsertim si valde sordidum vlcus non fuerit: nam si sordes adsint, extergentibus erit vtendum, veluti *succo apii cum melle, aut prasii vel brasicæ*. Item administrabis *aquam hordei cum saccharo, vel lactis serum cum eodem saccharo vel syrupo rosarum*. Sed quod vtilius videtur, est *aluminosæ aquæ* vsus, vel *lactis virginei cum saccharo*. Quod si dolor vehemens sit, & ardor etiam, decoctum *hyoscyami*, vel *papaueris* cum aliis admiscebimus. Et tandem opiatorum medicamentorum aliquid immittemus cum supradictis succis. Alia quidē huius census reperies proficua capite huic rei dicato, *lib. sequenti de vteri affectionibus*. F

7. si ex acrib. calidis, ac mordacib. humoribus oriatur.

Verum si acres, calidos, ac mordaces humores sanguini admixtos, id vitium excitare cognoueris, instituto victu paulò frigidiori, moderato ac optimi nutrimenti, animi quiete, & omni tranquillitate, ex *rhabarbaro*, antequam menses instent, bis, terve purgabis, *manna, cassia, aut decocto ex myrobalanis*, aut *aqua lactis* vel *stillaticia ex maluis, semine maluarum althææ & cichorio*. Interim tamen vti erit necessum iis, quæ sanguinem attemperent, humorum acrimoniam retundant, mordacitatem compescant, ac serosos humores alio transferant. Quorum abunde dictum est cap. *de immodico mensium fluore*.

Mensib. stillatim fluentib. quando fontanella prosit.

Scio tamen proficuum esse in hoc malo, aliis nihil præstantibus, fontanellam in crure aperire, dum nimia, & habitualis corruptorum, aut vtcunq; aliter vitiosorum humorum copia ad vterum confluit, corpore vniuerso illuc humores transmittente, aut membro aliquo praue affecto.

Caput XII. G

De Menstruis, quæ debitum tempus anteuertunt.

Menstruæ purgation. nullum statutum tempus.

FRequentissimo euentu confirmatum est, in plerisq; fœminarum, menstruam purgationē, licet per interualla repetat, nullum tamen statutum tempus habere, nullamq; legem seruare, sed men-

501 A menstruari ordine peruerso, modo naturæ periodum anteuertere, modoq; ipsum remorari: siquidem quę secundum naturam, ordine & vnica ratione procedunt, quæ verò præter naturam, varie & confuse, nisi caussa præter naturam connaturalis & stabilis quoque ac firma facta fuerit. Quod etiam Platonem *in Conuiuio*, & Gal. *libr. de vid. resp.* dixisse constat. In qua sane mutatione plerunq; inordinate procedit natura, aliquando verò statutis interuallis accelerat, aut remoratur præscriptum sibi institutum. Quam proculdubio affectionem (cuius etiam meminit Hippoc. *libr. de natur. mul.* per hæc verba: *Si menses constituto tempore non fluant, &c.*) quia grauissimorum affectuum caussam esse, experiméto fit certissimum, paulò diligentius expendere in animo est: ac primo eam, quæ debitum tempus anteuertit, hoc capite exponam.

Menstrua si debitũ tempus anteuertant, qualis sit affectio.

Est quidem affectio hæc de genere eorũ symptomatum, quæ in vitiata actione facultatis naturalis consistunt, eius nimirum, cuius munus est menstruum sanguinem in naturæ vsum & gratiã B per statutas periodos adseruare. Quæ sane facultas modo ex proprio vitio, modo damnu aliunde sibi illato, à proprio munere aberrans, huiusmodi vitiatam actionem promouet, quam sentio pertinere ad retinentem vteri facultatem, vel ad expellentem: quæ quidem ex eo morbo aberrandi in proprio munere originem sortiuntur, qui vel intemperamento partis, cui incumbit, vel eiusdẽ partis deformi figurę innititur & consistit, ita vt humorem defluere permittat, aut, vt par est, probe continere non possit, donec statutũ adsit excernendi tempus. Quibus etiam aliquando accedit soluta vnitas, ex acrimonia aut mordacitate humorum, vel vtcunq; aliter facta, proueniente. Quæ non minorem huius mali partem præstare posse, mihi est compertum, vitioso humore in vterum à toto corpore, vel ab aliquo membro transmisso, ita vt ante tempus institutũ facultatẽ lacessat. Cuius etiam affectionis Hipp. meminit 5 *aphor. 36.* dicens: *Mulieri si menses decolo-* C *res, neq; secundum idem tempus semper euenientes, purgationem indicant esse necessariam.*

Menstrua quibus de caussis debitum tempus anteuertãt.

Porro, *lib. 3. de sympt. caussis*, exemplo sumto ab alui excrementis, Galen. caussas omnes actionis, quę debitum tempus anteuertit, trimembri quadam diuisione optime visus est comprehendisse. Nam ob materiam, facultatem, aut caussam sine qua non vitium hoc posse fieri, aperta satis oratione monstrat. Primam tamen caussam in multo plures subdiuidit, in copiam nimirũ, alienam substantiam, tenuitatem, humiditatem, calorẽ, acrimoniam, aut mordacitatem materiæ. Quibus addit Hippoc *lib. 1. de morb. mulier.* pituitæ defluxum ad vteri cauitatem. Inquit enim: *Si pituita vterum forte complectatur, concitantur flatus in eo, ac tunc menstrua parciori manu funduntur, alba pituitosaque. Accidit interdum etiam, vt sanguis tenuis purus & integer pelliculis plenus fit. Cõturbatur verò quibusdam, ac ter in mense apparet, adeoque prauitate humoris affluxu mulier virum expetit & delectatur.* Et paulò infe- D rius subdit, *fluxionem fore diuturniorem, si quæ fluunt, mordeant exulcerentq; pudenda oras*: quibus constat naturam citra statutum tempus irritari ad expulsionem. Secundam verò reduxit ad facultatis retentricis impotentiam, vel ad expultricis robur, vel irritamentũ, maximumve vteri calorem. Caussam aũt sine qua non eam esse censet, quam ad sensus acrimoniam & perspicuitatem reducit. Sensus enim exquisitior caussa videtur esse, siue qua huiusmodi actiones fieri minime possunt. siquidem necessum est expultricem irritari, si suo munere fungi debeat: id quod tanto promtius facit, quanto ob exquisitiorem sensum citius afficitur caussis, quæ sensum mutare habent, naturalib. vel pręternaturalib. existentibus. Quib. accedit alicuius ossis, vel vertebræ remoti aut ossis sacri luxatio, qua fit vt cataplasmate admoto debitum tempus prædicta purgatio adseruet.

E Cum affectus sese ipsum notum faciat ea certitudine, vt demonstratore nõ indigeat, superest caussarum tantum dignotionem docere: nam eas & varietatem non paruam & principium curationi pręstare certũ est. Ob id dignosces humorum plenitudinem ex grauitate totius corporis, & ad motũ pigritia, ex ponderis sensu, ex fœminę habitu plurimo sanguini gignẽdo idoneo, ex vita sedentaria & otiosa, ex crapula, ex suppressa alia vacuatione, vel diminuta, ex pulsu magno, cui accedit per interualla & paruitas, ex vrina rubea, crassa, & multa, ex sanguine ipso sola copia peccante: præscitum si ab eo excreto leuamen subsequi accidat. Acrimonia, mordacitas, & denique reliqua humorũ vitia, ex calore, ab erosione, ex dolore, præsertim parũ ante sanguinis excretionẽ, vel dum erumpit, facile percipiuntur, adhibito in consideratione fœminę vitioso habitu, neque nõ & vita præcedenti, ac alimentis, quib. vti consueuerit. Id & ostendit sanguinis excreti natura, si tenuis fuerit, dilutus, aquosus, decolor, aut colore aliquo præter naturam affectus. Quod si horum nihil adfuerit, & impetu sanguis prorupe- F rit, necesse est, expultricem facultatem fuisse irritatam, conijcere. Verũ si vlcus, aut alia caussa eã excitauerit, ex iis, quæ cap. pcedenti diximus, scire poteris. Ac si ne hoc quidẽ accidat, sed citra aliquẽ [illegible]ionis sensum prorumpat, læsam esse retentricem facultatem conijcies. An vero ex temperamento, an ex figuræ aliquo vitio id malum pdeat, distingues ex distemperamenti sensu: qui si nullus fuerit, vitium figuræ esse colligito, & ex iis, quæ præcesserunt, aut adsunt. Nam & tumor præter naturã, & inducta cicatrix, vel euersa naturalis vteri structura ex ictu, casu, aut laborioso partu, vel quouis alio accidenti haud difficulter cognoscentur. Quorum omnium ediscere prudentiam conuenit, quippe quæ nõ raro fœminis accidere solent: ex quibus laxiores facti meatus, & patentiores viæ, mirum non est, si sanguinem ante debitum tempus profundant.

Mensium anticipantiũ curatio quibus fiat.

Curationem igitur mensium non debito tempore fluentium instituerat Hippoc. *lib. de nat. mulier.* aliquo modo citra methodum & rationem. Quam sane complet ex *brassica, ruta, & decocto pa-* G *les bordes*, exhibetq; *polypum, & pisces odoratos*, id est, cũ aromatibus conditos, vt leuis sit cibus, & qui vteros purgare possit. Polypi autem conferunt maxime vtero, & purgatio leuis fit, & flatũ pellens: *lib.* tamen *x. de morb. mulier.* aliter huius affectus instituerat curationem. Ceterum quia in genere vtcunq; tempus debitum peruertat, harum affectionum curationem tractat, necessum esse duxi, cuiusq; seorsum meminisse, vt quæ maxime

502 A fit momenti affectio. Cum enim frequentissime visum sit ex ea menstruatione, quæ consuetum præuenire tempus assuescit, immodicum sanguinis profluuium succrescere: curandum ob id est, mox a principio in hoc adfectu id damnum vitate, præterquam, quod fœcunditati, & conceptui solet esse graue, & certissimum inconueniens: quod si quas diximus caussas exacte tenueris, haud difficulter efficies. Nam

1. Si ex plenitudine. cognita plenitudine, fœminam pauco victu tractabis, maiori etiam solito exercitio, & moderato somno, & parcissimo potu. Mox tamen à principio sanguinem ex vtraque basilica pro fœminæ viribus extrahes: idque non instante menstruationis tempore, sed in medio mense, aut parum ante. Verum si non profuisse videatur, dextræ manus saluatellam secabis, & inde sanguinis, quantum vires ferre visum fuerit, extrahes. Corporis item supremam regionem molliter summo mane perfricabis. Quibus sa-B ne vtens, donec plenitudinem satis esse depositam intelligas. Atque sic affectis vinum in totum auferes, sicut & coctas aquas, præsertim eas, quæ cum *cinnamomo* efferuescunt, imperabisque *chalybeatam*, vel *deauratam aquam* bibere, aut crudam, sed mica panis mediocriter tosti emendatam.

2. Si ex humorũ vitio acrimonia, calore, mordacitate. Verum si ex humorum vitio, acrimonia, calore, aut mordacitate prædicta affectio suboriatur, ita vt sanguis vel præ tenuitate defluat, aut præ acrimonia facultatem adhuc secundum naturam existentem irritet: hæc duo primo facies (*præterquam quod sensum retundere, & facultatis expultricis acumen hebetiùs reddere, vt paulò inferius docebo, teneris*) primum humores corriges syrupis, apozematis, & aliis auxiliis, quæ capite *de mensium suppressione diximus* (*pudet me eadem sæpius repetere*) iuxta humoris peccantis conditionem. Nam calidum refrigerabis, acrem & erodentem retundes, ac mulcebrem & mansuetiorem reddes iis, quæ lenia, & muccilag[...]sa sunt. Optimi quoque nutrimenti cibaria admiscebis, ea enim & præexsistentes succos corrigunt, & vtiliores deinceps gignunt. Quamobrem eam victus rationem instituere conuenit, quæ optiC mum sanguinem, & copiosiorem generet. Vtero etiam prouidere oportet mollibus atque attemperantibus enematis qualia sunt, quæ recipiunt *oleum violarum, rosarum, & nimpharum, decoctum hordei, maluarum, & florum, saccharum etiam, & expreßionem seminum frigidorum*. Cauere tamen tanquam à maximo malo, in huius affectus curatione oportet, ne interim, dum menses ordinatiores reddere nitimur, suppressionem eorum moliamur. Nam & plurimum & vitiosum sanguinem diu continere, præsertim aduersus naturæ, quantumuis irritatæ, imperium, grauissimum est, & maiorum affectionum caussa. Ob id caute procedendum esse censeo, iis tamẽ remediis adhibitis, quæ caussam illidant, vteri verò, aut sanguinis compressionem minime efficiant. *Secundum*, quod humorum vitio præualente proficuũ exsistit, erit quidem, corpus, & confertim, vt maior cacochymiæ pars deponatur, expurgare: & deinceps paulatim ac sensim, hoc est, per epicrasim, quod superest, ne corpus aut vehementi purgaD tione lædatur, aut vires labantur, educere *rhabarbari infuso* frequenter exhibito, nimirum bis, terve in hebdomada, aut infuso, leui facta ebullitione, *myrobalanorum citrinorum*, vel si adustum quid superesse visum fuerit, *foliorum sena*.

3. Si iecoris caliditate. At si iecoris caliditatẽ huic malo caussam præstare compertum sit, post hæc sanguinem ex saluatella extrahes. Sicut si vteri calida distemperies caussa fuerit, ex venis tali. Quibus sane auxiliis fit, vt humores superuacui, & qui mali exsistunt caussa, ad aliam regionem distrahantur, & paulatim citra dysenteriæ, aut alterius affectionis grauioris periculum, minuantur, vel generari (*ventilatione facta in iecore*) desinant.

4. Si facultatis retentricis vitio. Quod si ex facultatis retentricis vitio, vel instrumentorũ laxitate, vel vitiosa alia figura malũ hoc prodeat (*nam dum ex feterneutu irritamento proficiscitur, vt dictum est, modo curari debet*) prouiden- E dum est facultatum robori per ea auxilia, quę aduersa sint distẽperamento imbecillitatis auctori. Nam si immodicam frigiditatẽ cum humore adesse cognoueris, facta leui humorum frigidorum ex *agarico* & *syrupo ex infusionib.* purgatione, vel ex catholico cũ modico electuario Indo, vterũ curabis calefacere & roborare, calidis & modice siccis auxiliis: qualia sunt, quæ ex *oleo liliorũ alborũ, chamamelino, anethino, & rutaceo* conficiuntur, prę sertim cerati forma cum modico *ladano, styrace, & belzoino*. Sacculi ex reb. calidis, vel siccis, vtiles ẽt existunt, facti ex *milio, furfure, chamamelo, anetho, ruta, matricaria, pulegio, thymo, timbra*, & similibus, præsertim ex radicibus, & foliis, ac semine *angelica sicca*. Item ꝓdest inunctio *balsami, aut olei rorismarini, vel de styrace, theriaca* ẽt emplastri forma vmbilico & inferiori vteri regioni adhibita, proculdubio vtilissima existit. Item cõmunia emplastra, quæ pro matrice in officinis parantur, eundem quoq; vsum pręstare solent. Multa quidem alia F sunt, quæ distemperiẽ ac imbecillitatẽ corrigere possent, sed vereri oportet, ne plus iusto menses remorentur, & ob id bonum meminisse sat est: nã ad pensum eorũ, quæ diximus, prudens Medicus alia facile excogitabit, huic ẽt vsui proficua.

5. Si distemperie calida. Verum si distemperies calida fuerit, ea ratione, qua humores calidos esse corrigendos diximus, mitescenda est, excepto medicamentorũ purgantiũ vsu: sat enim est victu refrigerãte instituto, quiete, otio, & animi tranquillitate, aëreq; temperatiori facto, adhibitis ẽt syrupis, & apozematis, ac temperatis clysteribus caliditatẽ attemperare. Si tñ diutius perstiterit distemperies, cõiectandum proculdubio est, aliquid calidi humoris aut præesse, aut generatũ esse. Quamobrem leuiter corpus eo tempore *mãna aut cassia*, vel similib. purgatione vacuare oportebit, & ea quę modice siccẽt, ac refrigerent, vtero ad corrubotationẽ adhibe- G re, facta inunctione ex *oleo melino, rosacco vetustiori, vel ex rosis siccis confecto*, & aliis, quę citra vehemen-

6. Si ex vitio figuræ. tem adstrictionẽ temperare, ac roborare vterum possint. Quorum late meminimus *lib. 2. de auxiliorum indicatione*. Reliqua verò figuræ viua vel arte emendabis, vel aliis auxiliis eorũ defectum supple. Nã vtcunq; debitũ tempus sanguinem continere nõ possit vterus, id ꝓmius corriges, quippe si diu duret, emendare perdifficilę & periculosum est, præterquam si ex tumore præter naturam affectio prodeat: nam aliter eo tempore curanda, *vt capite de vteri inflammatione perleges*.

Item

503 A 7. si ex ictu, laborioso partu.

Item si ex ictu, casu, vel laborioso partu partes vtero vicinæ, & vterus ipse, laxiores factę fuerint, cataplasmate reficere, ac ad pristinam figuram reducere necessum erit. Fiunt quidem ex *terebinthina, puluere sanguinis draconis, thuris, mastiches, & consolidæ maioris*. Item fiunt ex *albumine ouorum* (si fœmina calidiori prędita sit temperamento) cum pulueribus *rosarum, myrtillorum, balaustiarum, mastiches, & cum farina volatili*. Item ex *melle, & pulueribus coralli, sanguinis draconis, rosarum, mastiches, myrtillorum, tragacanthi, & similium*. Quæ prædicta forma, vel cerati, vel emplastri cum *ladano & cera* conficiuntur, & passim à mulierculis parantur: additis aromatibus, & calidis medicamentis, vt si quid frigiditatis in parte receptum est, medelam suscipiat.

8 si ex immodico exactioque sensu.

At si ex immodico, exactioq; sensu, (*ceteris exsistentib. secundum naturam* anteuertat debitum tempus purgatio, nihil aduersus caussas ages: sed omni ingenio sensum curabis hebetiorem reddere, non stupefacta potentia: nam id verendum in fœminis est, sed retusa sensus acrimonia pinguibus enematis, vel ex *lacte*, aut *oleo violar*. lenissimis inunctionibus, *ex axungia, oleo sesamino, violarum, & amygdalarum dulcium*, B sumtis etiam frequenter *amylo*, vel rebus *muccilaginosis ac pinguibus*, & frequentiori potu, quippe alius vti periculo non vacat.

Capvt XIII.

De menstruis, quæ debitum tempus remorantur.

Menstruæ purgationes tribus modis debitum tempus remorantur. 1. ætatis caussa. 2. vitio vteri.

Menstrvæ purgationes remoratur quidem, & tempus ipsum præfinitum protrahunt, vel ætatis caussa, cum iam iam desinere nituntur, vel vitio aliquo peculiari vteri, aut corporis totius. Primum enim vitium curatore non indiget, sed præcautore, qui prouideat, quo minus consuetus fluxus (*etsi secundum naturam supprimatur*) in podagram, coxendicum dolorem, aliumve affectum, vt frequentissime solet, prorumpat: facto quidem copiosiori exercitio, & instituto victu parciori, donec ex toto nobis compertum sit, naturam destitisse à sanguinis menstrui generatione, & congestione, vel anuatim, aut bis, terve in anno sanguine misso. Quo facto raro ex menstruorum suppressione pericula adueniunt. Secus autem se res habet, C quo tempore natura suppressionem minari videtur.

3. vitio corporis totius.

Vltimum verò vitium, id nimirum, quod ex totius corporis affectu suboritur, emendari, satis superque disces ex c. *de menstruorum retentione*. Verum dum hæc affectio ex aliquo vteri, aut humorum ad ipsum defluentium affectu prodit, peculiarem quoq; requirit diligentiam & peculiarem etiam curationem.

Menstruorũ tarda expurgatio qualis affectus.

Est sane tarda mensium expurgatio, affectio de genere corruptarum actionum. Quod si ad imminutã reducere velis, nihil inconueniet, dummodo intelligas, id malũ pertinere ad secernentis facultatis impotentiam, munus suum perficere nequeuntis. Idq; quia languidior iusto facta, vel [illegible] impedita ex caussa aliqua idefficiente, [illegible] secundum naturam exsistat. Cui perfecto [illegible] nis damno caussam præstat id morbi genus, [illegible] in mala figura (*siue ex crasso hu-* D *more obstruente, siue ex alia quauis caussa prodeat*) aut in distemperie exsistat, modo sit sola, modo cum materiæ affluxu.

Menstruorũ debitũ tempus quæ remorentur caussæ.

Caussas huius morbi easdem numero esse cum iis, quas diximus præcedentis affectionis caussas exsistere, certum est: verum omnino contrarias *lib. 3. de caussis sympt.* apud Galen. reperies. Quas quidem ad humorum vitia, quæ mox referã, aut ad expellentis facultatis impotentiam, aut vltimo ad sensum hebetem, pari numero facile quiuis reducere poterit. Humorum enim vitia sunt ipsorum paucitas, crassities, acerbitas, & visciditas: quibus accedit siccitas, aut fæculentia: inquit enim Galen. *lib. 5. aphoris. comment. 36. Contingit enim mulieribus, quæ prauos humores habent, non modo decolores apparere purgationes menstruas, sed etiã tempus periodi non seruari. siquidem crassiores fuerint humores, & difficilius fluentes iis, qui secundũ naturã se habent, morando & longius tempus exspectando.* Impotentia verò facultatis, vel vitio proprii temperamenti, E quo in actionibus obeundis fungitur ex frigore oborto, vel instrumenti, quo operatur, ineptitudine, contracta quidem ex figuræ vitio, modo obstructio sit (*quod frequentius accidit*) modo quoduis aliud figuræ damnum. At sensus hebetudo, quam ad caussam sine qua non Galen. reducit, facile huic malo caussam præstare habet. Nam neque pondus, neque acrimoniam (*siue naturalis sit, siue ab ea recedens*) dunec nimia sit, & plurimum à naturali dissideus, persentiscit: siquidem, *vt dictum est*, oportet expultricem irritari, si suo munere fungi debeat. Id quod tanto promtius facit, quanto ob exquisitiorem sensum citius afficitur: tardius verò, quanto minus sensent, quæ noxia sunt. Ob id quidem hebete exsistente partis sensu, nihil mirum est, si menses protrahi contingat.

Mensiũ vltra debitũ tempus remorãtium caussæ quib. signis dignoscantur.

Cognosces haud difficulter quale sit humorũ vitium ex iis, quæ cum sanguine excernuntur, & ex sanguine ipso: nam præterquam, quod visui albidior apparebit, erit quoq; crassus aut viscidus, ita vt difficulter à partibus, quibus adhæsit, separari possit. Constabit quoq; id ex vita præcedenti sedentaria, ex forma victus crassa quo- F que, & ex edulus pituitam redolentibus. Quæ proculdubio omnia, fœminæ laborantis habitus mollis, ac plerumque obesus, colore subalbidus, aut plumbeus facile monstrabunt. Sicut & sanguis ipse, qui lente prorumpit & mouetur, ac diu menstruæ purgationes durant, desinuntq; sæpe in muccores quosdam, ac pituitosa purgamenta. Imbecillam verò exsistere facultatem excernentem ex eo colliges, quod etiamsi transacto menstruationis tempore, fœmina molestiam aut grauitatem aliquam persentiat ex sanguine illo prçter naturæ institutum retento, cum hoc tamẽ nequit languida facultas ad motum sese accingere, sed diu permittit molestari, donec validiori facto irritamento, tandem in minutam quandam purgationem prorumpit. Quod sane vitium solet ẽt haud raro contingere retentrice admodum valente, neq; tempore stato humorem sibi cõmissum prætermittente. Instrumentum aliquod vitiatum esse ex iis, quæ præcesserunt, perdiscere poteris. Nam ex laborioso partu, ex tumore aliquo præter naturam præsente, aut iam curato, ex praue etiam confecta cicatrice, vel ex saltu, aut G casu alio, haud difficile est membrũ aliquod vtero vicinum, aut subseruiens, aut vterum ipsum dislocari, aut praua alia figura affici. Quod procul-

dubio in fœminis frequentissime accidere solet.

504 A Sensum porro esse hebetē cognosces facile, quia etiamsi menses diu remorentur, nullam fœminæ in vtero, aut partibus vicinis molestiam percipiunt. Signū sane euidens sensum esse obtusum, siquidem nec plenitudinis pondus persentit, nec acrimoniæ molestiam.

Menses vltra debitū tempus remorātes qualiter curentur.

Maximi proculdubio momenti erit diligens huius vitij consideratio. Nam facilimum esse compertum, plus minusve in eius curatione morbo tribuere, quàm par sit. Et ob id sedula diligentia curandum est, ne quid horum vsquā curanti accidat. Quod profecto facies, si primo consideraueris, humores crassos, viscidos, ac lentos menstruam purgationem remorantes, exposcere inprimis victum extenuantem, maiusculū exercitium, frequentiores totius corporis frictiones, ac vrinæ extenuantes, calefacientesve potus: quales ex *calamentho, cinnamomo, fœniculo, saxifragia, pimpinella, adiantho*, & aliis similibus parari solent. Post quæ considerabis, à quo auxilio curationem auspicari oporteat: nam si sanguinem de-

B traxeris hac humorū idea redundante, haud parum offendes: si inscindentibus & extenuantib. vtaris, corpore exsistente pleno, non minus lædes, si vero purgaueris, nihil magis efficies, sed fortasse deterius quid. Nam plenitudine in corpore iam collecta, verendas esse per pharmacum purgationes, vnanimi doctissimorum consensu constare arbitror. Quapropter vt mea fert sententia (*supposito his tribus auxiliorū generibus vtendū esse necessario*) rectam medendi rationem à tempore, quo vnumquodq; fieri debet, sumendam esse existimo. Quippe mox facta naturali mensiū purgatione, quę plenitudinem deponat, ne opus sit sanguinis detractione, & viam suppeditet purgantibus auxiliis, citrà prædictum periculum curationis principium auspicari oportet. Quo sane tempore, vtpote corpore ex natura vacuato, quæ humorem inscindere, extenuare, & abstergere possint, porrigere tuto poteris, quibus collecta menstrua purgatione, & instante, vti non datur.

C Nam maiores & pressiores proculdubio fient obstructiones, ita vt sæpe ex leui obstructione, aut humore non fluente ob crassitiem, contingat fluere non posse propter integram obstructionem, vi medicamentorum factam. Huic consimilem curationem docuerat Galen. *lib. 5. aphoris. comment. 36.* dicens: *Possunt igitur & menses tarde, hoc est, qui post consuetum veniunt circuitum, purgatione indigere humoris pituitosi, ob quem & decolores fiunt, non tamen egemus hac sola necessario. Nam & per extenuantem aliquando victum tales affectiones sanabimus.* Et subdit: *Suffitus insuper aromatum idem facit, & qui eandem vim habent pessi adhibiti, epotaque medicamenta, quæ inscindunt, & humorum crassitiem extenuant: quale est quod ex calamentho fit, quo nos assidue vtimur, quodq; sæpius tardantes mensium purgationes excitat. Nam initium sanationis in ipsis est, cum ora vasorum in ipsis aperire, quæ pertingunt ad vterum, tunc sanguinem extenuare. At sane purgatio totius (vt dixi) quando crassi euacuantur humores, tales sanat affectiones.* Quibus verbis breuissime visus est vniuersam huius mali curationem comprehendisse. Cui procul-

D dubio, vt optime fiat, tempus præstatur mox à menstrua purgatione. A qua sane ego curationem auspicarer, & mox medicamenta prædicta porrigerem. Post quæ quidem purgantibus iterum vti pharmacis, tutius & vtilius erit, ante (*inquam*) quàm plurimum sanguinis in vtero, aut vicinis partibus succrescat. Cui vsui, *agarico, electuario indo, modico diaphœnicone, vel pilulis mastichinis, aut de agarico* vti proculdubio poteris. Quo facto (*vt ordinem faciendorum proponam*) sex aut octo dierum spatio ante menstruationis tempus non erit abs te sanguinem ex talo mittere, & postmodum ipsum ad inferas sedes euocare crurum lauacris, frictionibus, ligaturis, ac frequenti cucurbitarum suris ac femoribus appositione, quas raro scarificare consulo. Nam crassus ille sanguis difficulter per cutis scarificationes spirabit, & ad euocationem sat sunt reliqua præsidia. Quibus sic factis, si adhuc menstruam purgationem protrahi conspexeris, transacto purgationis tempore, vtile citra dubium erit, corpus per epicrasim purgare, & sanguinem à pituitosorum,

E crassorum, ac viscidorum humorum spurcitia liberare. Quod quidem facies sumta pilula vna ex *agarico*, aut ex *mastiche*, vel *lemagarici*, aut *turpeti*, vel *cartami*, *infuso aqua saxifragia, graminis, pimpinella, adianti, cinnamomi, calamenthi, fœniculi*, aut similium facto: quo tertio, aut quarto quoque die exhibito mire profuisse comperimus: sicut corpus exercitio mandare, aut sudare diebus intermediis, sumto et aliquo ex medicamentis, quæ menses mouere simul, & crassos humores attenuare nata sunt. Quorum syluā adduximus *cap. de mensium suppressione*. Quibus admiscere vtile esse expertus sum, *theriaca* vel *mithridati* aliquid, sicut ventrem inferiorem inungere oleo *capparorū, liliorum alborum, de anetho, ac de croco, vel de cinnamomo*, si haberi potest, vel *confecto ex angelica*, cuius miram censemus esse efficaciam, adhibitis etiam fomentis, vel clysteribus, aut insessionibus ex decocto *fœnugræci, chamameli, anethi meliloti, fœniculi, petroselini, matricariæ, dauci*, & aliorum medicamentorum, quæ prædictas vires obtineant. Cui

Angelicæ mira efficacia in prouocandis mensibus.

F quoq; vsui ego proficuum esse censeo, Galenusque loco citato summopere commendat, suffitibus aromatum vti, quippe hi humores extenuant, & vias patentiores efficiunt.

Menses si ex impotentia facultatis remorentur qualiter curentur.

At si ex impotentia expellentis facultatis menses vltra statutum tempus prorogentur, id primo efficies, vt distemperiem, cuius vitio facultatem labefactari cognoueris, corrigas: frequenter enim ex caloris defectu id accidere conspicimus, vel ex humido vteri madore, quo sensus obruitur, minimeq; persentit ex pondere molestiam. Quamobrem & calefacere iis, quæ nuper diximus, vterum oportebit, & præexsiccare ac corpus purgare, si humiditatem præesse cognouerimus, adhibere et primo cibum calefacientem, & modice acrem ac mordacem, vt irritato quodammodo sensu, ad expulsionem gliscat natura. Quem vsum quoq; præstant euaporationes ex decocto *origani, pulegii, menthastri, sicla, thymi, nasturcii*, & similium. Clysteres etiam a-

G cres conficies ex eisdem rebus & aliis, quæ modice facultatem lacessant. Quem sane vsum peculiari quadam dote præstant pessaria vteri osculo opposita, qualia sunt, quæ *cap. de mensium suppressione*, menses mouere diximus. Verum si ex vitio alio figuræ affectio suboriatur, aut facultas ineptior facta sit, ceratis, emplastris, cataplasmatis robo-

Menses si ex vitio figuræ remorentur, qualiter curentur.

dis roborandus est, iis nimirum, quæ calefaciendi & firmandi membrum vires obtinere cap. præcedenti diximus.

505 A

Capvt XIV.

De Menstruis corruptis.

Non solum in menstruis purgationibus vitium inest ex quantitate aucta, vel diminuta, aut ex improbo fluendi ordine: sed frequentissime in ipsa excreta substantia vitium quoque comperimus, nimirum ipso sanguine fluente vitioso facto in propria substantia, vel ex miscella alicuius praui succi: cuius ratione menses decolores fiunt, hoc est, rubrum colorem & naturalem non seruantes. Quod facile comperimus, si pallidi fiant, albicantes, liuidi, nigri, virides, aut plurium simul colorum, id verò pro ratione humoris, qui sanguini admiscetur. Quorum recordatum Hipp. *lib. 5. aph.* dixisse opinor: *Mulieri menses decolores, neq; secundum idem tempus semper euenientes, purgationem indicant esse necessariam.*

Menstrua qualiter corrumpantur.

Est proculdubio huiusmodi affectio de earum sorte, quæ ad exiens mutatum pertinere videntur, tertium quidem symptomatum genus. Nam cum sanguis ruber & naturalis exire teneatur, mutatum esse inficiabitur nemo, si eum prodire conspexerit decolorem, aut prauo alio colore affectum: Proficiscitur porro vt plurimum ex

Menstrua si corrumpantur qualis affectus sit.

B distemperie totius corporis, vel alicuius membri præcipui, iecoris nimirum, aut ventriculi, ac nonnunquam vteri ipsius. Quo morbo prædictæ partes affectæ facile prædictos humores redundare efficiunt, qui ad vterum dilabentes huiusmodi concitant affectum, quo non raro steriles fiunt fœminæ, morbosæ, & viris ingratæ, aut mille aliis affectionibus pressæ.

Caussæ verò, quæ id malum excitare habent, eæ sunt, quos mox retulimus, ceterum specialius sunt expendendæ. Prauas & paucas mensium purgationes, Hippocr. *lib. de loc. aqu. & aer.* refert prodire ob deprauatam substantiam potus (& vt ego addo *victus aut rationem vitæ*) inquit enim: *Ex mulieribus verò primum quidem multæ steriles fiunt propter aquas, quæ duræ sunt, crudæ, & frigidæ: purgationes enim mensium non contingunt commodæ, sed paucæ ac prauæ.* Cuius sane rei ratio est, quod crudæ aquæ in fœminis (*& reliqua huius census cibaria, aut*

Menstrua ex quibus caussis corrumpantur.

C *alia, quæ praua sunt substantia*) quæ calorem habent imbecilliorem, non coquuntur, & ob id sanguis crassior efficitur: quo fit, vt non fluat, aut parum fluat. Et quoniam non bene purgatur, etiam corrumpitur sanguis, & menses non prodeunt, quales debent. Dicuntur autem, quales non debent prodire, cum substantia sunt nimis crassi aut aquosi, colore albi aut nigri, aut flaui aut mixti, odore fœtidi, qui sunt deteriores nigris, ac demum cum egrediuntur cum dolore. Quas omnes differentias ad amussim recenset iterum Hipp. *libr. de natur. mul.* dicens: *Si vteri pituita impleti fuerint, flatus oboritur, & menses albi pituitosi superueniunt.* Aliquando etiam sanguis tenuis pelliculis plenus; & præ humiditate cum viro coire non vult, & pallida ac tenuis fit. Flaua enim bilis pallidos efficit menses. Quem sane humorem proficisci ab exurente iecoris caliditate nemo negabit, sicut albicantes reddere inundantem pituitam ex ventriculi, aut vteri frigido intemperamento, etsi Hip. *lib. 1. de morb. mul.* credendum sit, ex cerebro, quippe inquit: *Nam si pituitosa prodeant & pelliculosa et appareant, & aranearum expenduntur, & aliquantum albicantia videntur: quod quidem accidit si mulieri totum corpus, atque adeo caput oppletum sit phlegmate, quod neque per nares, neque per sedem, nec per vrinam, ne modicum quidem expurgetur, sed in menstruorum tantum recursu, hoc est, periodica sanguinis perturbatione foras effundatur vna cum purgatione.* Quibus constat ex capite etiam prodire: ac nonnunquam adeo in vtero vitiari, quod eadem succrescant vitia ac biliosis mensib. prodire dictum est: quod etiam expendit eadem sententia Hipp. *At si hoc superueniat* (inquit) *semper quotidie aliquid effunditur, nunc quidem confertim, alias vero sensim.* Est & quando solum stillat aqua veluti è carnibus, & aliquando sanies, ac tunc sanguinis grumi frequenter accidunt, & acri modo terram abradit, quod fluit, & qua parte mulieri contigerit, eam compungit, & mordet, & exulcerat: nam residente in vtero substantia crassiore in grumos concreta & acida facta, id proculdubio instillat mille damna efficiens. Ergo huius

D

E humoris prolapsu ad vterum dilatantur orificia vasorum, mordentur & dilacerantur, vlceraque deformia & mali moris suboriuntur. Ita quoque in nigrum colorem sanguinem vertit melancholia ex iecoris siccitate, & splenis impotentia per vniuersum corpus redundans, atque ad vterum delata. Pari etiam ratione liuidos, virides, aut plurium colorum menses fieri conspicimus, vel ex membrorum nutrimentaliū diuersa, validaq; intemperie, vel ex totius corporis vitioso temperamento, vario tamē in diuersis eius partibus, præsertim ad caliditatē vergente cum totius imbecillitate. Ex quibus constat, quales sint corruptorum mensium caussæ. Præter quas aliam etiam addit Hipp. *lib. 1. de morb. mul.* nimirū, mensium trimensem suppressionem, quæ menses efficit suppuratos: inquit enim: *Signa verò sunt, si suppurati fuerint, dolores in pectine, & pulsationes fortes, etiā tactum non sustinent. Et similius habitura est, menses ipsi erumpuntur in pudendum. & procedit pus ac sanguis, & procedit graueolens ad septimum aut octauum, aut nonum diem.* Atq; hæ in vniuersum sunt mensium

F deprauatorum caussæ.

Docet Hipp. *lib. de nat. mul. & 1. de morb. mul.* ex colore humorem peccantē in menstruis cognoscere, primo n. loco iubet, sanguinem menstruū super arenam spargi, & exsiccari sole, & si color euaserit pallidus, flauam bilem dominari refert: si vero subalbidus, pituitam: quam noscere docet idem auctor *libr. de morb. mul.* his verbis: *Si mulier corpore male habuerit, & pituitosi menses prodierint: cognosci aūt possunt, si pituitosi prodeāt, pelliculosi enim apparent, & velut araneorū casses distenduntur, & subalbidi sunt.* Hoc aūt contingit, si corpus & caput ipsi pituita repleta fuerint, & hęc nō sit purgata, neq; per nares, neq; per sedem, neq; per vrinæ meatū, sed in mensibus, & in turbatione sanguinis vna cum purgatione foras exit. Licebit autem totam Hippoc. dictionem subiungere: *Nam ex eo sermone facile disces & caussas & affectus naturam, ac præsagandi rationem.* Multa enim refert pericula fœminis sic affectis succrescere. *Si mulier corpore male habuerit, & menses biliosi prodierint: ex hoc probe cognosci possunt, nigri sunt, quandoque verò nigri, aut*

Menstrua corrupta ex quib caussarum signis innotescat.

G

splendidi, & paucissimi prodeunt, & citissime congelantur. Ac subdit paulo inferius: *Et incipiente quidem morbo purgatur diebus, quibus solita fuit, non pluribus, progredientibus autem mensibus, pluribus diebus purgatur, & menses pauciores singulis diebus apparent, & febris succedunt erroneæ, acuta, cum horrore & cibi fastidio aliæ atque aliæ, & stomachi dolor, & dolebit magis vbi men-*

506 A *ses appropinquauerint. Postquam autem purgata fuerit, & ad modicum tempus superiorum respectu melius habuerit: postea rursus ad idem perueniet. Dum autem curatur, cito sana fit. Si verò non curetur, & tempus procedat, omnia prius relata valde ipsam affligent, & dolor corripit imam ventris partem infra vmbilicum, nunc inguina, nunc lumbos & coxendicum ad sedis iuncturam, nunc collum, aliquando verò strangulatio fortis accidit, & caligo ante oculos obuersabitur, & vertigo, vtpote purgatione sursum vergente & accedente. Si in corpus male habuerit mulier, menses pauciores fiunt. Et quibus corpus plenum fuerit, his menses plures prodeunt.* Et tandem subdit Hippo. docens signa redundantis humoris: *At verò biliosi si menses prodeant, pusillanimitas incidit, & cibi fastidium & anxietas, & vigilia, & cruciat frequenter, & non vult deambulare, & tristis est, & non videre sibi videtur, & timet.* Tandem paulò inferius inquit: *Si enim quid ex his forte inciderit in corpus afflictum, periclitabitur. Si vero leniter depurgetur aliquid biliosi aut totum id, quod molestum est, sana fiet. Si verò neque curetur, neque quicquam horum fiat, moritur mu-*

B *lier.* Quibus verbis, & aliis quæ paulo inferius subdit, euidenter constat qualia sint accidentia, quæ his fœminis ex hoc morbo succrescunt, vt facile in eius notitiam deuenire possimus. Nam si optimi Medici diligentia fœminarum querimonias intuearis: proculdubio plerasque menstruorum corruptione affici conspicies, tam virgines, quam viduas, & eas etiam quæ viro vtuntur. A quibus interrogare iubet Hippocr. *libr. de natur. mulier.* (vt certiores nos humoris peccantis reddat) an quod fluit, mordeat, & exulceret: & si non mordeat, pronunciat à cerebro fluxum esse: si vero mordeat, à ventre: sed arbitrandum est non tandem mordere aut non mordere, quod ab hac vel ab illa parte defluat, sed quia vtero detentum computrescat, crassescat vitieturque. Sed pensatis Hippoc. signis, ad alia nobis confugiendum est, siquidem menses pituitam, aut melancholiam, decolores longo tempore latēt & protrahuntur: biliosi verò festinantes et produnt, & albi quoque subinde festinant, modo serosi sint. Corruptos etiam esse menses vel [illegible] ex eo disces,

C quod eodē semper modo, neq; cunctantur, neq; anticipant, etiamsi quàm maxime semper eodem modo viuant, eo q; temperatura optima semper suo more constat, & parum certe huc aut illuc mutatur. Intemperata verò lubrica est, & nunquam eodē statu permanet, sed modo huc, modo illuc magis inclinat. Medium enim certis quibusdam terminis circūscribitur, extrema in vtramq; partem variis modis insolescunt, & luxuriantur. Ita [illegible] bilis [illegible] est mordacior, aut [illegible] peracior, nunc plus, nunc [illegible] festinat. & pituita quo est ignauior, [illegible] cunctatur. Præterquam quod ex acrimonia, calore & exul[illegible]atione bilem flauam cunari etiā conceditur, sicut ex grauiori capitis dolore, qui [illegible] in febris ad ipsum caput ad[illegible]endat, sicut pituitā ex stupore, muccore, frigiditate, flatu, & vteri tensione, & minori capitis dolore aut nullo, quod à capite pituita defluat. Quapropter præter sanguinis fluentis colorē, vitæ institutū, corporis habitum, accidentia quæ superueniunt, fluendi quoq; modū & rationē intueri fas est, vt certiores facti, tutius grauissimi & comunissimi huius affectus curationem aggredi possimus. D

Menses corrupti quam sui poscant curationē.

Huius affectionis curandi rationem ac methodum 5 *aphor.* 36. & libris *de morbis mul. & de nat. mul.* adduxit Hipp. verumtamen ita obscure, indistincte, ac breuiter, vt omnino tyronum captū subterfugiat. Quamobrem sumptis ab eodem Hipp. principiis, paulò clarius hac in parte illam aggrediari iubet itaq; 5. *aphor.* fœminas, quibus menses decolores sunt, purgandas esse. Cuius opinionē insequens Gal. in com. ita refert: *Si vero menses decolores sint, multo magis purgatio sanabit ita se habentes mulieres.* Verum fœminas sic affectas triplici remediorum genere curare oportet. *Primo* præmissa humorum, cuiuslibet naturæ sint, præparatione, ea nimirum quæ extenuatione perficitur: *secundo* purgatione per vtramq; aluum pharmaco conuenienti facta: *tertio* medicamentis, quę vires habeant conterendi ac discutiendi, quod ex humoribus post purgationem superest. E

Curatio triplex.

Extenuationi igitur humorum tantum innititur Gal. comm. citato, vt tenues etiam humores, adhuc biliosos, extenuari iubeat, cum illud primo accessu non videatur admodum necessariū, siquidem ipsi citra maiorem extenuationem per vterum fluere assuescūt. Sed quod pituita crassa, ac melancholia attenuatione indigeant, prius quàm possint alacriter educi, omnes fatentur. Idē etiam est de flaua bile iudicium, etiamsi sanguine tenuior, fluxibiliorque exsistat. Quippe non eadē facilitate bilis per angustas hepatis vias à medicamento educetur, qua à natura per manifesta vteri, aut hæmorrhoidū ora expurgatur. Quamobrem antequam illuc deuehatur, attenuatione maiore indigebit, quàm dum per vterum solum expurgare nitimur, siquidem flaua bilis præcociter sanguinem menstruum per vterum seducit sine extenuantis adminiculo. At dum alio purgare ipsum humorem est in animo, vlterius extenuare oportet. Idem est de melancholia. Cum F hoc tamen pituitę aliquando sola concoctio sufficit, quod concocta in bonum sanguinem sæpe transmigret, saltem attenuata sanguinem menstruum non impedit, & cum eo decedit. Verum caute hic obseruare oportet, ne pro extenuantibus, vehementer menstrua prouocantibus vtamur: nam subinde & hic, & alibi plus obsunt, quàm prosint: vel quia id quod serosius est colliquant tantū, vel quia multa prouocatione multitudinem angustiis vasorum magis impingunt. Extenuantibus igitur paulatim ac sensim primo vteris, qualia sunt quę longo nobis vsu & ratione explorata exsistunt. Quæcunq; enim olfactui, gustui, aut vtriq; simul acria & mordacia & calida apparent: ea facultatē habere attenuandi, atq; inscindendi certū est. Adhæc, si quid olfactui odorem bonum inferens, aromatis speciem gustui repræsentet: id quoq; calidum viribus esse oportet, attenuans, quamuis non perinde, ac ea quæ G mordicant, & rodunt, & insigniter calida sunt. Attenuant præterea & inscindunt, quæ saporem habent nitrosum, aut salsum: nec minus, quæ amara sunt. Item quæ acida, vt acetum, & quæ ex

Humores quæ attenuent ac præparent.

Attenuandi facultatem quę habeāt.

eo [illegible]u-

G eo constant. Ex quo patet, attenuantia omnia nō calida modo, sed sicca etiā facultate esse, & tantu magis attenuandi vi pollere, quanto fuerint licciora. Et ex iis similiter, quæ sicca non sunt, maturiora aliis minus maturis, & quæ siccis locis proueniunt, & montibus, iis, quæ in paludibus & campis crescunt. Sunt tamen primi inter attenuantia ordinis *allium, cæpa, nasturtium, & porrum:* quæ proxime accedunt iis, quæ menses valenter

507 A mouent. Post illa autem *smyrnium, pyrethrū, origanum, calaminthe, sisymbrium, pulegium, satureia, thymus.* Quibus ordine proxima sunt *capparis, terebinthi fructus, eruca, sium, apium, petroselinum, origanum, raphanus, brassica & beta.* Quib. (*præsertim eis, quæ calida sunt*) decoctis, aut forma syruporū confectis vti in extenuandis huius affectus humoribus poteris. Quippe calidiora corpore existente cacochymo, febres, fluxiones, & alios grauiores affectus fœminis accersere mihi non est dubium. Acida verò in eis vitanda quoq; esse consulit vteri conditio. Qualia autem sint, quæ menstrua valenter euocent, cap. *de prouoca menś.* dicta sunt. Ac si eorum aliqua hic reperetis: scito, mitioribus esse admiscenda, compescendave.

Facta sufficienter humorū extenuatione, maiore nimirum, aut minore, prout humoris conditio exposcere videatur: biliosis nimirū, mitioribus, temperatioribusque pharmacis adhibitis,

B pituitosis verò, & melancholicis, paulò acrioribus: administratis etiam potib. & alimentis prædicto vsui idoneis, commode eo tempore purgationem instirues. Cuius initium sumes à pleniori aliqua purgatione, quæ fiat pituitoso humore redundante ex *agarici infuso in aqua graminis, cum syrupo ex infusionibus rosarum Persicarum.* Item ex infusione *turpeti*, in qua dissoluantur *electuarii Indi, vel diaphænicone* ʒ. iij. *vel* iiij. *aut diacatholicone* ℥. j. Ex bolis etiam ex ag[...]o cum prædicto *diacatholicone*, aut ex pilulis *masticinis, de agarico, alephanginis, aggregatiuis & de hiera*, purgationem quoque instirues. Quod si humores biliosi præualuerint, eosdem purgabis infuso *rhabarbari, aut myrobalanorum, aut vtriusque: syrupo etiam ex infusionibus manna cassia fistula*, & similibus, quibus vel *rhabarbari, vel mirobalanorum* aliquid admiscere poteris, vt plenior fiat purgatio. Quam in robustioribus fœminis pleniorem efficies electuario *rosarū Me-*

C *sues diluto in aqua lactis, vel cichorii, aut pilulis aggregatiuis, vel de rhabarbaro in modica quantitate cum aloe.* At si melancholicum succum redundare cognoueris: robustas fœminas *confectione Hamech* purgabis, sed in maiori dosi, ex ea nimirum, quæ simplicissima conficitur *sine scammonio & colocynthide.* Nam reliqua vsu venire solet raro. Purgabis etiam *cassia, vel decocto sena, aut sacchari violarum, vel violis ipsis sacchare conditis.* Ceterum facta hac purgatione, curabis deinceps paulatim ac sensim corpus à vitiosis humoribus expurgare, ita vt simul & humores extenues & per epicrasin expurges. Nullam enim præstantiorem curandi rationē adinuenies in corporibus multo vitioso succo abundantibus, quàm paulatim facta vitiosorum expurgatione, & ex laudabili nutrimento noua facta refectione. Quibus autem paulatim purgationem moliri possis, præcedentibus capitibus abunde dictum est. Inter vnam tamen & aliam purgationem necesse erit extenuantibus

2. Humores quę euacuēt & expugnēt.

vti, & modico exerci[...], atq; clysteribus, quæ & corpus & vterum ipsum purgare possint. Quod si ventriculum caussam esse redundantis pituitæ cognoueris, proficuum fore auxilium censeo, D fœminam bis, semelve ad vomitum cogere, vt quod indies ibidem præter naturæ institutum aggregatur, statutis diebus, antequam vetias irruat, expurgari possit. Quod de biliosis etiam succis subaudiri non displicebit.

Verum si præmissis pleniore & paulatinis vacuationib*, residui aliquid adhuc superfuerit, prouidendum est omni arte, antequam in maiorem molem succrescat, radicitus exstirpare. Ceterum quia id vel in vtero, vel corpore reliquo, aut in vtrisq; vagari compertum est: necesse quidē erit auxilis per vtramq; partē pugnare. Sic ea, quæ in vniuerso corpore supersunt, optime exstirpant sudores, vel naturales, vel arte excitati ex decocto *pentaphylli sparta parella, radicis china*, aut cuiusvis alterius rei, quæ citra maximā totius corporis turbationē, aut humorum efferuescentiā id efficere habeant. Verum quia flaua bilis ægre tolerat vim auxiliorū sudores mouentiū, balneis aquæ dulcis temperate calidæ rē agere oportet. Quod sane auxiliū melancholicis et humoribus profi- E cuum esse nemo negabit. Omnibus tñ vtilissima est totius corporis mollis, sed largiuscula frictio. Vtero etiā adhibebis pessaria, & suffumigia, quæ *præced. cap.* diximus. Verum vtrisq; *theriaca, mithridatium aut angelica decoctum*, præsertim frigidis succis præualentibus opitulabitur. Quod si neq; his omnib. affectionem quiescere compertū fuerit, nihilominus aut citius huic malo opitulaberis, q̃ aperta in altero aut ambob. cruribus fontanella. Nam dum membri alicuius, aut totius corporis facto intemperamento, hi humores in corpore propagantur, vt expugnantium pharmacorum frequentia & vsu plus læditur: ita hoc saluberrimo præsidio magis, quod indies aggregatur, susceptat beneficium. Nec displicebit membrum primo affectum corroborare ac inungere iuxta distemperiei modum.

3. Humorū reliquias quæ contenrant.

Fontanella.

Caput XV.

De albis vteri purgamentis.

INTER plerasq; affectiones, quas fœminæ ratione sexus misere perpetiuntur, ea profecto F potissima est, quæ in vteri purgamentis (*siue alba sint, siue alterius coloris*) sita, mille accidentibus adiuncta fœminas ipsas creberrime torquet. Quippe cū cognouisset natura, vterum non solū fuisse huic sexui concessum propagandæ prolis gratia, sed veluti sentina, vt toti etiā corpori inseruiret, nō modo secundum naturā in menstruis purgationibus, verum tenū more, dum aliquid modū naturę exsuperat, illius quoq; vacuationi subseruit. Nam dum vterus, aut corpus vniuersum praue afficiuntur, & affectui non satis est menstrua purgatio assueta, per illam partem natura sese ab humorum iniuriis tuetur. Quod etiam mali persensisse esse caussam, præcauens maius malū, per vterū quoq; excernere nititur: licet ab huiusmodi excretione affectio hæc non minoris momenti subonatur. Cuius sane mali Gal. meminit *lib. 3. de symp. caus. c.* 4. Quod procul dubio, *vteri purgamentū* appellare libuit, licet vulgus (nec immerito quidē) *albos flores* appellet, sicut alii *albas matricis super-* G *fluitates*,

Vterus cur fœminis à natura concessus.

Albi floris varia nomina.

fluitates, & pleriq; etiam *fluxum muliebrem* nuncupent. Est quidem diuturna, & nonnullis continua, aliis per interualla superueniens per vterum destillatio fere indolens, vlcerato iam vtero, dolorifice, vt ex Galen. colligitur *lib. 3. de causs. sympt. & 6. de loc. aff.* Profluunt autem ab vtero purga-

Alba purgamenta qd.

508 A menta hac lege à menstruali purgatione diuersa, quod in hac sanguis fere syncerus iusta mensura, & debito tempore erumpat: At in muliebri fluxu, quod excernitur nunc rubrum, quod nō sanguis, sed ipsius sanies existit, vt multi autumant. Vt Hipp. testimonium est *lib. 2. de morb. mul.* quo hęc verba refert: *Ruber fluxus fuit talis, qualis sanguis victimæ recens mactatæ, & grumi pellucentes.* Cuius sententiam insequens Areteus *lib. 2. de signis & caussis diuturnorum, cap. 11.* inquit: *Fluor sane ruber, aut albus est: ruber quidem si sanguis flauus emanet, & huius species vel liuidus, vel niger, vel tenuis, vel crassus & concretus, & grumi. Albus* (inquit) *vt aqua, aut flauus cum pallido mixtus, vt bilis, crassus verò, aut subtenuis, aut tenuis liquor, & male olens: albus item & pus, sed exquisite albus, vt album serum. Quin etiam gutta cruenta nonnunquam cum pure simul effluit.* Et subdit: *Mille alia sunt secundum rationem maioris aut minoris istorum: mei species.* Sed ad pensum rediens censeo rubrum fluxū

B aliquando sanguinem posse esse, aliquando saniosum sanguinem: quorum nullus menstruam purgationem complet, sed vterque vteri aut corporis est purgamentum, citra naturæ ordinem & rationem profluens. Aliquando verò id, quod ex vtero profluit, album est ac tenue, lactis sero, aut ptisanę cremori persimile, à pituitoso sanguine proueniens, quo corpus abundat, & sine dolore erumpit, vt ex adducta Aretei sententia euidenter constat. Nunc etiam luteum aut pallidū est, liquidum quoq; & aquosum, à seroso excremento proueniens: sæpe verò subuiride, quasi fuliginis colorem imitans, adeoq; acre & erodens, vt quamcunq; partem attigerit, adurat, ac leuiter exulceret, bilis quidem amaræ & æruginosæ soboles. Atq; id rursus tetri, grauisque odoris, alias nullius est. Præter quas omnes fluxus differentias, retulit etiam Hipp. *lib. de morb. mulier.* aliam, nimirum, cum effluit mulieribus humor quidam albus similis vrinæ asini, quem fluorem sequuntur omnia accidentia, quæ in malo corporis ha-

Muliebris fluxus variæ differentiæ.

C bitu reperiri assolent. Quas sane fluxus differentias multis modis barbari Medici depinxerunt, & numerosa sobole multiplicarunt, iuxta Erasistrati sententiam, qui terdecim humorum differentias enumerauit. Quas ego potius ad diuersos putredinis aut corruptionis modos reducerē, quàm ad humorum prædictam varietatem. Est tamen potissima omnium differentia, nimirum quosdam fluere tenues, crassus alios, plures citra mordacitatem, & qui nullum inferunt læsionis sensum, alios verò mordaces & acres, ita vt sæpe vteri collum erodant. Vnde purum sanguinem fluere contingit: quem à menstrua purgatione ex præcedenti dolore, erosione, sanie, ac inordinato fluendi modo seiungere necessum est, vt Gal. *6. de loc. affect.* docere videtur. Ceterum si quis Hipp. *lib. 2. de morb. mul.* attento animo legat, reperiet procul dubio tot esse huius fluxionis differentias, quot sunt humorum sortes ac ideæ, qui fluere possunt. Et sic ex pituitæ crassitie differentias duas annumerat, ex sanguine duas alias, ex bile tres. Quas quidem signis peculiaribus distinctas paulo inferius reperies. Præter D quas fluxus vteri species alia insuper vritur virorum gonorrhææ persimilis, quæ ex seminis vitio aut vbertate prosilit: cuius tractationem (*quod similis sit virorum gonorrhææ*) reperies *lib. nostro de intern. morb. curat. c. de gonorrhæa.*

Vtcunq; tamen sit, pertinere hanc affectionē ad id genus symptomatis certo scio, quod ea cōtinet, quæ immodice excernuntur, vitiosa & præter naturam facta. Atqui licet vitium excretionis vtero reduci possit: dum verò id contingit ipso nequaquam affecto, toti corpori affecto cōmunis existit, etiamsi aliquādo alicui singulari particulæ morbus referri possit, vt iecori, spleni, capiti, aut ventriculo. Morbus tamen, à quo proficiscitur, nullus alius haberi potest, quàm aut totius corporis distemperies, quæ vitiato temperamento, id est excrementa, aut corrupta humoris naturam commutat: aut alicuius membri particularis, cui conficiendi alimenta munus incum- E bit, quod idem vitium humoribus præstet. A quibus excrementis seu vitiatis humoribus lacessita natura huiusmodi molitur symptoma, vt se à maiori malo tueatur, ipsa in vterum tanquam in emunctorium transmittente, & ipso sese ab eis exonerante. Sicut frequentius vtero male affecto contingit, qui nequeunte probe conficere proprium alimentum, quod redundat pellit: vel corrumpente sibi commissum, in multigenam naturā excernit. Quorum sane fluxuum, albi seniorib. fœminis magis proprii sunt, vt aperte Hippoc. refert *lib. 2. de morb. mul. in initio* dicēs: *Fluxus albus in senioribus mulierib. magis fit quam in iunioribus: fluxus fuluus in vtrisque: fluxus ruber in iunioribus.* Licet aliquando quarundam fœminarum sors contrariū non sine euidenti damno commonstret. Quippe iuuenculæ alba destillatione sæpe laborant, quæ si virgines sint, vel contabescunt, & ingratæ ac morbose degunt: si verò nuptæ, steriles fiunt, & viris insuaues, & ingratæ. Ceterū ruber aliquando senioribus accidere conspicitur non sine euidenti damno. Nam facile in malum corporis habitū, aut aliam ex frigore affectionem prolabun- F tur: vt in præsagio docebo. Verum vt rem cōcludam, caussas prædictorum fluxuum nuper citato loco videtur Hipp. comprehendisse, dicens: *Et ruber quid. in fluxu fit in febre, magis autem ex abortu fit, & ex mensium interceptione, cum conclusi de repente eruperint, sic etiam & ex partu & febribus.* Sed has caussas paulò specialius expendere oportet, si prius dixero, meminisse quoq; Hipp. rubræ cuiusdam bilis, quam aliquando fluxisse comperimus: inquit enim *lib. 5. popul.* referens huius bilis speciem: *Bilem multam abunde coloratam vomitu ad tres dies ac noctes, valdeq; rubram.* Quam ego censeo esse, quam luteam ex eiusdem mente inferius referam, per vterum aliquando fluere.

Albus fluor qualis affectio.

Albus fluor senioribus magis quā iunioribus accidit [illegible] sterile & ingratas reddit ac virgines contabescit.

Cum à triplici fonte in fœminis hos fluxus oriri, nobis compertum sit, ab vtero nimirum, ab vniuerso corpore, & à membro aliquo ex præcipuis: necessum sane est omnium caussas diligenter scrutari. Est igitur caussa, vtcunq; & à quauis parte oriatur, vitiosorum humorum copia, aut malitia: facultatem citra consuetas leges, modū & institutum ad expulsionē lacessens, vt ipsa cō- G tinere eos, complectiq; renuat, vel præ impotentia ne-

Albus fluor quib. caussis suboriatur.

tia nequeat. Ex quo procedit nonnunquam continuo fluore fœminas affici, aliquando verò per interualla, nimirũ aggregata humoris copia, quæ molestare vtcunq; potentiam nata sit, ac donec aggregatum exsistat, fluere desinunt purgamenta, postea verò copiosius. Quod profectò non ita fit, acri ꝓfluente materia. Nam etiamsi pusilla
509 A sit quantitas, semper irritat, & semper fluit. Quo fit, vt quibusdam quotidie, alijs post mensiũ purgationem, nonnullis inter duas purgationes tantum eueniat. Præcedit autem prædictam caussam alia non minoris momenti, nimirum prædictorum humorum generatio. Quam esse in triplici differentia comperimus, quippe vterus, dũ solus caussam huic malo præstat, id profectò efficit, vel quia proprium alimentũ commutare non potest, vel quia praue conficit. Ob id quidem tenuia, cruda, vel serosa recrementa excernit, aut pallida, putrida, fæculenta, vel alio deterrimo colore, odoreve affecta. Primum sane vitium ex frigido distemperamento principiũ nanciscitur, atq; nõ vtcunque, sed veluti connaturali iam ipsi vtero facto, quo inconfectum relinquit alimentum. Quam sane caussam Aretæum retulisse constat, qui *lib. 2. de signis & caussis diuturnorum morborũ cap. 11.* inquit: *Est autem vulua refrigeratio, quamobrem humorum tenax esse non potest, quin etiam sanguinem in*
B *albidum colorem transmutat. Vim enim igneam rubificam non habet.* Ex quo euidenter constat, vterum non posse ali. Atqui cum vterus non alatur, trahere nunquam desinit, ac per consequens, neque expellere. Et ob id duo sequi vitia necessum profectò est, vnum assiduam hanc expurgationem, alterum, totius corporis extenuationem. Secundum porro vteri vitium ꝓficiscitur ex calida vel putredinosa eiusdem distemperie, quę loco optimæ coctionis purgamenta illa fœda prauoq; colore affecta gignit, & expellit. Solet quoq; & nõ minori efficacia vterus huic malo caussam præstare, nimirum dum imbecillus factus est ob vteri gestationem, partium contusionem, vel casuum exteriorum vim: ob contractam etiam erosionẽ, vlcusve ex inflammatione, vel abscessu relictum, vel ab erodente humore aliunde trãsmisso, ibidẽ factum. Aut quod promte totius corporis vitiũ alliciat dolore, calore, mordicatione, & morbosa sensibilitate perpetua. Quibus etiam caussis accedit frequentissimus coitus. Contingit quoque non raro singulis mensibus easdem humidi-
C tates excerni ex menstruis purgationibus, præter modum in vtero semimutatis, vel quod citius euocetur sanguis ad vterũ, vel quod tardius quoque post debitum tempus excernatur. Quo fit, vt in plerisq; fœminis earum, quibus menstrua debitum tempus non adseruant, hæc purgamenta prodeant pauco & tenuiori sanguine admixta, modo ante sanguinis excretionem irritata natura, modo paulò post, quia ante debitum coctionis tempus menses mouet, & sic quod reliquum est, crudum transmittit. At prædictorum generatio & redundantia frequentius à toto corpore profluit (*caussa alioqui huius mali secunda*) quod vel ex alimento apto, ob deprauatum & habituale vitium eos conficiat, vel ab eisdem aliunde generatis sese per vterum exoneret. Contingit sane id vitium corpore prauo temperamento affecto, prauisve cibariis dedito: quippe his duab. de caussis scatere prauis humoribus corpus contingit, à quibus natura totius irritata, vel fortasse impotens ad retinendum facta, eosdem aut expellit, aut diffluere per vterum permittit, tanquã per commune corporis emunctorium. Nam D
qua ratione id, quod ex optimo sanguine abundat, fœmina exsistente sana, per eam partem ex naturæ instituto expellit: eadem prorsus quod vitiosum persentiscit, per eandem partem ex cõsuetudine & loci commoditate excernere conatur. Quod sane fieri vel vitio expellentis facultatis irritatæ vel retinentis languidæ, nulli esse dubium arbitror. Proficiscuntur autem hæc omnia vitia, vel ex vitioso temperamento ob calorem, vel ex frigida & humida distemperie, quæ retinentem facultatem laxet, ac emolliat. Sic quoque hos humores redundare in vtero, vel in toto corpore cognoscimus, iecoris, splenis, ventriculi, vesicæ, aut capitis vitio (*in quibus tertiam huius mali caussam sitam esse arbitror.*) Quæ sane membra, dum hoc modo affecta exsistunt, cum de munere habeant humores toti corpori conficere, aut purgare: facile, si præter naturã exsistãt, vitiosos gignunt: quos aut toti corpori, aut vteri mandant. Itaq; si quis sedula diligentia intuea- E
tur, quæ mox diximus, reperiet humorum vitiosorum redundantiam esse huius affectus immediatam caussam, horum quidem vel ab vniuerso corpore, vel vtero, vel membro aliquo peculiare. At membra hæc esse affecta, vt hos humores gignant connaturales, efficere habituales fere & factas distemperies, nulli esse dubitatũ reor, calidam quidem, quæ biliosa excrementa, frigidam, quæ pituitosa, tenuia aut fluida efficiant, vel aliter deprauata putredinosave, quæ nitrosos, salsos, acres, & quomodolibet vitiatos humores gignere habeat, siue calida, siue frigida exsistat. Quib. in corpore redundantibus, rationi consonum videtur, naturã gliscere ad expulsionẽ, aut omnino retentionem tenuere. Quo fit, vt per cõsuetũ emunctorium transmittat conciteq; huiusmodi fluxionem. Aretæus tamen loco citato, eum fluxũ ex prædictis, fœminis esse deteriorem censet, qui liuidus est, cruentus, aut fœtidus, quàm pallidus, albus, & purulentus.

Multa profectò sunt in hac affectione, quę maiori ac perspicaciori distinctione, quàm vulgus existimet, opus habent. Quippe affectus natura, pars, quæ affectus præstat principium, ea item, quæ affectui in vtero consentit: nam & vterus, & eius collum seorsum affici solent: & morbus, à quo vitium principium sortitur, ac vltimo humoris profluentis conditio, diuersam inter se notitiæ rationem & præstant & requirunt. Affectus quidẽ ad veram medendi rationem, à principio instituendam sui notitiam exigit: pars affecta ad auxilii modũ, mensurã, & adhibendi rationem: morbus porro ad curationem, vt qui vicẽ caussæ (*sine cuius ablatione symptoma auferri nequit*) in symptomatum curatione gerat, si mitigandi ars non sufficit. Humoris verò conditio veram medicamentorum materiam, & auxiliorum ideam præscribit. Quamobrem horum omnium prouidentiã à principio ediscere conuenit. Docet quidẽ Hipp. *lib. de nat. mul.* huius affectionis conditionem per hæc verba: *Cum fluxus albus obortus fuerit, velut vrina asinina apparet, & dolor imum ventrem habet,* F

Albi fluoris affectus caussa, & pars quibus signis dignoscatur.

G *habet, & lumbos & laterum molestudinem, & tumores sunt crurium ac manuum, & cava elevantur, & oculi humidi sunt, & color arcuatus & albus fit, & cum iter facit, anhelat.* Item Areteus *lib. 2. de signis & caussis diutur. capit. 11.* huiusmodi fluxum à menstruali distinguit, & nosse docet ex lege, ac modo periodicationis, commonstrans periodicationem habere triplicem, *unam*, quæ statuto tempore revertitur, ceterum diu durat: *secundam*, quæ certum diem reditus etiamsi intermittat, nō servat,
510 A sed bis terve in mense regreditur: *tertiam* verò, quæ indefinens est, licet paulatim fiat defluxus. Sed antequam ultra pergam, ex quibus affectus constet, monstrabo.

Albus flos quid à menstruis differat, & quibus signis innotescat.

Primum itaque, cum dignosces ex ipsis purgamentis, quæ longe diversa sunt ab ipsa mensium purgatione, colore, substantia, odore, & profluendi tempore, ac ordine, quæ ita his conditionibus à menstruo dissident, ut nullus id ignorare possit. Quippe in mēstrua purgatione syncerus sanguis prodit, in hac verò fluxus corruptus apparet, diversorum tamen colorum pro humoris redundantis idea. Præter quàm quod huiusmodi purgamenta imbecillitatem haud levem fœminis sic affectis inferre solent, decolorationem item, inappetentiam, maciem, implacabilem mœrorē, pedum timorem, difficilem respirationem, vel levissimo facto exercitio, & reliqua etiam, quæ ex Hipp. mox retulimus. Aperit itē hæc affectio os uteri, & laxat, ita ut frequenter ipsum excidere contingat. Redduntur quoq; huiusmodi fœminæ hoc malo sibi & viris ingratæ, & implacidæ:
B quibus accedit uterum exulcerari, vel admixta flavabile, vel seroso excremento, & aliis, quibus purgamenta acrimoniam acquirunt, ita ut dolorem & molestiam nō parvam inferant. Quapropter quibusdam purgamenta hęc cum uteri ulcere accidunt, aliis verò citra ipsum, quod distingues ex consistentia excrementorum. Nam dum ulcus præest, pus excernitur crassius, fœtidius, & magis album. A sanie etiam ac dolore: quibus accedit, quod fœminæ, quæ ulcus in utero habent, maxime si in collo sit, viri congressum non patiuntur, aut saltem ab eodem irritentur maxime, ac doleant, quod etiam licet ex quantitate excrementorum colligere. Maior enim copia serosæ substantiæ emittitur, quàm puris, præterquam quod quæ ulcus non habent, licet viri congressu non delectentur, minime tamen offenduntur. Hæc proculdubio sunt, quibus affectus in genere cuivis facile innotescet, si rem diligentius pensitet.

Albi floris ex toto corpore signa.

C Verum dum ex totius corporis vitio eum proficisci contingit, vel ex eo cognosces, q mox universum corpus gravari persentiet: præsertim si abundantia caussam persistent: quo tempore citra aliquē laborē fœminam gravativa lassitudine premi, & veluti confringi videbis: à qua levatur copia recrementorū excreta: & rursus iterum gravari incipit, donec denuo aliquid expellat. Quod et dignosces ea venarum plenitudine, & tensione, ac ea pedū torpore manuū, ac crurum. Præterea fœminæ, quibus ob humoris vitium & acrimoniā malum suc[illegible] refert, ulcerosam persentiscunt lassitudinē, ac pru[illegible]um & mordacitatem non levē in universo corpore. [illegible] quibus similiter per aliquod tempus levamen suscipiant, excretis nimirum per uterum purgamentis. Apparet etiā in toto corpore calor, & accidentia quoq; in eodem subsequuntur, qualia hæc humoris natura producere solet. Quippe melancholica cacochymia, mœstitiam, terrores, taciturnitatē, & alia id genus inferre habet: bilis irasci pronā, amarulentam, anxiam, sitibundā. & inquietam mille mo- D dis reddit fœminam: sicut somnolentam & pigrā, pituita. Quorum excrementorum excretione, subsidebūt quodammodo prædicta accidentia, & colorarior, alacriorq; evadet fœmina.

Quod si ea iecore, ventriculo, vel quovis alio viscere affectio suboriatur, peculiaria cuiusuis membri symptomata id facile monstrabunt, & excrementa cuiq; propria: etenim iecoris dolor, calor & tumor cum excrementis biliosis, maxime percepta in excretione & parum ante ipsam molestia, facile iecur esse affectum monstrabūt. Pituitosa item recrementa, inappetentia, aut aliquando ingens fames, frequens ciborum in ventre corruptio, acida præsertim, & ructus crebri, certissima sunt ventriculi affecti indicia. Verum si hæc omnia defuerint, & lumborū, ac partium circa vesicā molestiam, & levem quendā doloris modum, seu confractionē fœmina persenserit, & neq; citra ipsam quicquā levata fuerit, signū proculdubio est, consensum ea vesica, & vicinis ute- E ro partibus demandari. præsertim si his signis accesserit urina alba, aut crassa, vel muccoribus plena. Quod si caput gravari, dorsum dolere, & totum corpus confractum esse contingat, præsertim cum suppressione eorū, quæ per os & nares excernūntur, certò conicies, caput esse affectum, eo magis, si his omnibus excrementis, quæ per uterum excernuntur, accesserit spuma.

ex iecore, ventriculo, &c. signa.

Uterum porro esse affectū evidenter monstrabit prædictorum signorum defectus, & eorum omnium, quæ præcesserunt, notitia, ac rursus peculiaria uteri symptomata: item fœmina plerumque boni apparet coloris, ac nihil aliud, præter levem quandam imbecillitatem, persentit. Præcessit et difficilis partus, ictus, casus supra uterum, aut dorsum vel partes vicinas, ulcus aut tumor præter naturam in ipso utero, medicamentum aliquod grave ex uterinis intus aut extra adhibitum. Adest quoq; sensus manifestus intemperamenti calidioris, aut frigidioris, & rursus immo- F dica suppressio, vel nimia menstruorum profusio, aut alia uterina accidentia, quæ ipsum esse affectum evidenter monstrant.

ex affecto utero signa.

Qualem verò humorem natura ab utero, aut toto corpore, vel quovis eius peculiari membro expurget, facile disces, si exacte pensitaveris ea quæ excernuntur frequentius serosa esse, quandoque bilis secum & ichorem referre, aliquando pituitam, & sæpissime sanguinis naturā æmulari, raro quidem melancholiam. Fulvi etiam cuiusdam fluxus Hipp. meminisse constat *lib. 2. de morb. mul.* per hæc verba: *Fluxus fulvus fluit, velut ex ovo vitioso, multus & graveolens.* Quem sane aliquando ad rubiū accedere comperimus: cuius signa adducens Hipp. eadem parte, inquit. *[illegible] inflammātur, & dolor ex lumbis & inguinibus emer[illegible]it, & prodeūtia multa sunt.* Et paulo inferius ait: *Riget eum, & veluti à carnibus afflatu humor defluit, & cum his simul febres fortes, ac rigores fiunt.* [illegible] huiusmodi ver[illegible]uxibus multæ pereunt, & paucæ effugiunt. Cuius G sane na-

Humoris in albo flore dignotio unde pateat.

sane naturæ differentiam aliam annumerat quoque idem Hippocrat. *loco nuper citato*, dicens: *Purgatur velut ex ouo crudo luteum, subalbidum, & vlcerat pudendum, & tument pedes ac tibiæ, & caua oculorum partes obtumescunt, & oculi humidi, ac lacrymosi sunt, & si iter faciat, anhelatio ipsam corripit, & debilitas oboritur.* Qua proculdubio sententia constat, huiusmodi fluxum originem trahere ex ea

511 A vitellinæ bilis specie, quam Barbari fieri per bilis & pituitæ admixtionem referunt: quod vere exprimunt sequentia auctoris verba: *Si verò euaserit, morbus pituitosus fuerit, & si non purgata fuerit, febricitat, bile vehementer commota*, & subdit: *Cum sic habuerit, siquidem vehementer intumuerit, pharmacum deorsum purgans bibendum dato, quod bilem & pituitam purgat.* Quibus verbis, & iis, quæ in contextus serie sequuntur, euidenter constare arbitror, hac in parte Hippocratem meminisse eius bilis speciei, quam nuper diximus. Quod euidentius adhuc constat: nam bilis vitellinæ per assationem genitæ aperte reminiscitur paulò inferius dicens: *Fluit subluteum, velut ex ouo, & visiosum, & venter imus intumescit, ac durus fit: & si contingas, dolet, & dentibus stridet, & febris occupat, & dolor ad pubem, & ad pudenda, & ad imum ventrem, & ad lumbos it*[illegible]*, & animi deliquium, & anxietas, & perfrigerationes, & sudor multus, & pulsus ad maximum accelerantes, debiles, deficientes, & statim pereunt.* Quæ sane omnia si quis attento animo considerat, coniiciet facile hæc accidentia esse ex bile

B vitellina, cuius nuper meminimus. Refert prætereà eadem parte, aliam biliosi fluxus speciem, dicens: *Purgatur à carnibus assatus humor, & pudendum exulcerat, & ad quamcunque corporis partem destillarit, rigor & febris acuta, magna, & simul horror occupat. Dolores autem quales in omnibus fluxibus. Hæc tota intumescit, & circa vmbilicum, color fit morbi arcuati: talis autem fluxus ex hoc fit, postquam sanguis exhaustus subbiliosus factus erit, & non fuerit purgatus.*

Fluxus cuius naturæ sit, vnde dignoscatur.

Ex quibus constat, quales sint fluxuum biliosorum differentiæ, & quibus signis liceat eos distinguere, vt iuxta cuiusque naturam auxiliorum materiam adhibere possimus. Quippe facile nosces, cuius naturæ fluxus sit ex calore excrementi, ex corporis conditione, & vita præcedenti: nam omnibus ex bile color flauus & pallidus inest, in quibus persentitur acrimonia, & alia accidentia subsunt, quæ nuper ex Hippocratis mente retulimus. Quod si à pituita affectio suboriatur, color efflorescit in corpore albus, & magna quantitas per vterum defluit, sed quæ fluunt, minus acria exsistunt. Fœminæ etiam otiosæ sunt, pingues, & desides. Albæ quo-

C que fluxionis meminit Hippocrates *lib. 2. de morbis mulier.* dicens: *Fluxus albus fluit, veluti alba asini vrina, & in facie sunt tumores albi, & partes albæ sub oculis tument, & hydropiformes, ac non valde bona specie præditi sunt oculi, & splendor abest, & lacrymosi sunt oculi aut hebetes, & color corporis exalbidus, ac pustulosus, & venter imus turgidus, & in maxillis pustulæ paulatim rubentes, paruæ, aquosæ, ac malignæ. Et in cruribus tumores laxi, & si presseris digito, notæ imprimuntur, velut* [illegible] *fermento. Et os saliua impletur, stomachi morsus percipiu*[illegible] *ieiunæ fuerint, aut etiam vomuerint velut acidam aquam, & si ad accliuem locum procedunt, anhelatio totius corripit, & strangulatio, & crurum perfrigeratio, & genuum impotentia, & in ore vlcera feruida ac superficiaria: & vterus præter rationem aperitur, & osculum procedit graue velut plumbum.*

Albi fluxus alia species.

Tandem alia multa recenset, quibus & prædictis facile eius cognitionem ac præsagium quis ediscere poterit. Alterius quoq; albi fluxus spe-

D ciei meminit eadem parte, dicens: *Defluit multum velut vrina ouilla*: & subdens signa inquit: *Color est albus, & tota intumescit, & in tibiis eminentiæ laxæ, & rubicundæ emergunt.* Quibus constat, duplicem constituisse albarum fluxionum differentiam.

Albus fluor duplex.

Cuius vnamquamque speciem eadem parte curare distincta methodo aperte docet. Sanguine etiam in fœminis redundante, ipsi persimiles profluunt purgationes: aliquando quidem fœminis vtero gerentibus per vteri ceruicis venas instillans: nonnunquam verò mensibus suppressis: tunc etenim frequenter natura loco mensiũ, serosum excrementum reddit, quod plane rubescit & tale est, qualis esset aqua pauco sanguini admixta. Cui consimilem fluxum adduxit Hippocr. *lib. 2. de morb. mulier.* & alios etiam plures dicens: *Ruber fluxus fluit talis, qualis sanguis victimæ recens mactatæ, & grumi pellucentes: aliquando etiam rubrum fluxum emittit*: ac subdens eius signa, & vt à menstrua purgatione distinguat, inquit: *Et venter imus attollitur, & attenuatur, & impotens fit, &*

Fluxus ruber diuersus a mensium profluuio.

E *indurescit, & ad contactum dolet velut vlcere præsente, & febres habet, & dentium fremitus, & dolor ad ipsa pudenda, & pubem, & laterum mollitudinem & lumbos, & tendinem, & ventrem, & pectus, & scapulas iruit*: refertque id malum proficisci ex laborioso partu. Et paulò inferius rubri fluxus meminit longe diuersis verbis à præcedentibus. Præter quas omnes fluxus differentias, alias quoque aperta oratione Aëtius monstrare videtur *libr. 4. serm. 4. cap. 63.* quo loco inquit: *Si obscurum colorem habeant huiusmodi excrementa, caussam ita scrutari oportet. Linteum coinquinatum arefactum simplici aqua eluemus, & inde à macula colore redundantis humoris notionem capiemus.* Quod censeo ab Hipp. accepisse *lib. de nat. mul.* & *lib. 1. de morb. mul.* qui hac probatione certiores posse fieri ex humore peccante apertissime profert.

Fluxus obscuri coloris.

Seminis profusi signa.

Sese offert in vltima parte notitia signorum seminis profusi, quæ affinis est pituitoso fluxui: quam proculdubio fœminas non raro, sicut & viros exercere scimus, *vt paulò inferius probabo.* Est

F tamen fœminarum semen crudius, quod à vasis seminariis, non ab vteri sinu in eius ceruicem, citra vllam Veneris voluptatem, profluit: non tamen assidue, neq; quotidie, vt in vteri fluore, sed per quædam interualla, citra vllum etiam fœtorem, aut virulentiam. Cui porro fluxionis sorti accidit virulentum quoddam seminis profluuiũ, quod contagiosa, impuraq; Venus progignit. In quo quidem semẽ crassius, interim album, interdum flauum, aut viride, odore fœtidum, acre, & erodens excernitur: non autẽ assidue, vt in vteri fluore, idq; raro citra pudendarũ partium vlcus infestare deprehenditur. Distinguitur maxime hæc seminis profusio à muliebri profluuio, quod ipsa non ab vtero, vt huc, sed à seminariis vasis prodeat: at hæc dimanantibus adhuc mensibus non desinit, sed simul cum eis, & postea perseuerat: muliebre autem profluuium cessat, quando menstrua feruntur, & breui interuallo post illa: prætereà quod prædicta seminis profusio semper G

Seminis profluuium virulentum.

Seminis profluuiũ quid a muliebri differat.

sibi habet coniuncta morbi Gallici signa, nisi in virginibus, si quando is fluxus accidat.

Albi floris præsagium.

His habitis, quæ cognitioni affectus proficua sunt, memoria re quoq; tenere oportet, graue esse & periculo plenũ huiusmodi affectũ. Quippe qui ingratas viris efficit fœminas, tædiosas, steriles, & vterũ etiam exulcerat, procidereq; cogit, corpus contabefacit, iecur & mẽbra nutrimentalia

512 A deiicit, adeo vt sæpe in hydropẽ degeneret: & tandem miserrimis accidentibus, melancholia, mœstitia & animi deliquio premat, ac mortẽ non raro afferat. Consideratione quoq; dignum est, hanc affectionẽ omnibus fœminarum ætatibus accidere posse: virgines etenim corripit, sicut & eas, quę virũ iam gustarunt: licet Montanus contrarium videatur asserere, innitens Hipp. decreto *lib. de morb. mul.* qui ex ꝓfesso refert, eas, quæ pepererunt esse huic affectioni promtiores, & mox eas, quæ corruptæ sunt: cum hoc tamen nõ negat idem auctor, virginibus posse accidere, sed rarius id esse propter venarũ ineptitudinem, quæ in reliquis fœminis veluti concaussa huic fluxioni existit: qua quidẽ aptitudine incorruptæ carere videtur. Præterq̃ quod omnibus fœminis ex semine potest hic fluxus concitari, *vt cap. de gonorrhæa reperies.* Quapropter hac in parte supersedeo, solũ

Fœminæ salaces albo flori pronæ.

in memoriã reuocans, fœminas salaces huic morbo promtiores existere, sicut eas, quibus pre humiditate vasa spermatica laxa fiũt, ac semẽ aquosius. Quibus vltimis citra salacem conditionem

B accidere optime põt: quinimo hæ neq; viris gaudent, neq; viri concubitũ desiderant, neq; vllam persentiunt semine excreto delectationem. Præterea expendendũ est hac in parte id, q̃ Areteus *lib. 2. de signis & caus. morb. c. 12.* refert, existimans, eũ fluxum prędictis deteriorẽ esse fœminis, qui liuidus est, & cruentus, aut fœtidus, quàm, qui pallidus steterit, albus, aut purulentus: Inquit enim: *Quin etiam ex ipsis minus noxij sunt vsitati, sed re vera senioribus infestiores sunt rubri fluxus, minime autẽ puellis, quibus magis albi nocent: albi etiam si male oleant, pessimi sunt.* Nec prætereundum est hac in parte, nõ paucas esse fœminas senio iam confectas, quibus sanguis per vterum instillat: quæ sane existimant sibi adhuc menstrua durare (*vt ætatem simulent*) quas velim intelligere, rubra hæc purgamẽta potius esse ex vteri, vel totius corporis vitio, vel iecoris nimium sanguifici, quàm ex naturali & consueta sanguinis copia. In summa vereri o-

Senio confectis ruber fluor superueniens mẽstruum esse putandus non est.

C portet ex diuturno fluxu marcorem, malum corporis habitum, pessima & diuturna vteri vlcera, mœstitiam, & pleraq; alia mala, quæ ex diuturnis fluxibus subsequi solent, & non raro sterilitatem, licet Hippoc. *lib. 4. popul. text. 51.* referat, ex albo fluxu fœmellam, & ex rubro filium fœminas peperisse, inquit enim: *Alia albus fœmellam peperit, alia rubrus vt par erat.* Quamobrem diffidendum nõ est, sic affectas concipere posse, etiamsi, quod dictum est, frequentius accidat.

Omnium sane fluxionum hæc est peculiaris conditio, vt periculosam habeant vtramque immoderantiam, siue in ea plurimum, siue nihil effundatur. Si enim semen exi[…] immoretur, non quosvis morbos oriri conspicies, sed difficilimos quidem & periculo[…]ssimos: quia ex separato excremento, quod natura ad fluxus locum destinarat, talia concitari solent: mixta etenim cum sanguine excrementa, mitiores & securiores pariunt effectus. Sic dũ assuetudo fluxus acquiritur, habitum efficit morbis summe obnoxium. Est ta-

D men hoc dissidium inter hæc duo affectionũ genera, quod ex vacuatione immodica, frequentius morbos frigidi ac sicci intemperamenti oriri est necessum. Vacuatu namq; spiritu, quem necesse subinde est cum fluxu abire, refrigescit corpus, & contabescit naturali humido & calore deficientibus, etiamsi aliquando tumeat, & humectetur ex accidenti, frustrata nimirum coctione. Ex retentione verò, compositionis affectus, vt tumores, obstructiones, & vlcera fieri proculdubio oportet: *præterquã*, quod ex vacuatione morbi prodeuntes, corpus perdunt: ex retẽtione quidem vterum primario infestant: quod Hip. optime *5. aphor.* docuerat, dicens: *Ex retentione, morbi vtero cõtingunt.* Quapropter summa diligentia curandũ est, ne aut fluere nimis, aut non fluere permittamus, plus minusve, quàm fœminæ ex vsu sit. Prætermittenda igitur in omni fluxu debita viuendi institutio est, quæ vt Hip. refert *lib. de nat. mul.* cibis constet quasi siccissimis, & tenuis, adstringentisq; substantiæ. Bibat aquam ferratã per

Seminis vacuatio immodica aut retentio quos pariat affectus.

Albus flos qualiter curetur.

E se, vel eam, in qua aurum sæpius ignitum extinguatur, aut cum syrupo *cydoniorum, granatorumve*, & si vires imbecilles steterint, paucũ vinum porriges, crassum & austerum. Edat itẽ pyra austera, pruna, & cetera fluxui menstruo imperata. Quã ẽt in re vitare oportet vinũ tenue, & præcalidum, nisi virium gratia modicum aqua pluuiali nimis dilutum porrigere necessum fuerit. Qua victus institutione præmissa, triplex erit in hoc affectu curandi ratio. *Prima* quidẽ, à toto corpore, vel à membro aliquo peculiari indicatione sumta, si ab his malum originẽ traxerit. *Secunda*, ab humoris seu recrementi fluentis natura. *Tertia* verò & vltima, ab vtero ipso, modo per primogeneam affectionem laboret, modo affectui alterius partis consentiat. Docet autem vniuersam medendi rationẽ huic affectui proficuam Hipp. lib. 2 *de morb. mulier. in princ.* quàm sane plurimum esse expendendam arbitror: & ob id ad eius pensum hanc nostram conari sumus instituere.

Victus ratio.

Albũ fluorẽ curandi ratio triplex.

F Corpori itaque vniuerso huic affectioni consentienti (*vt latißime etiam libro nostro de auxilior. induc. diximus*) prouidendum proculdubio est tribus modis: *Vno* quidem, euacuato humore, qui exsuperat: *alio*, distracto longe à parte, per quam assuescit fluere: *tertio* verò per ea auxilia, quæ residuum humoris conterant, & corpus roborent, ne amplius eos humores gignat, ac vterum quoque, ne eosdem deinceps recipiat. Quapropter in memoriam reuocare oportet, quæ *lib. nuper citato* diximus, & huc transferre: quippe prima indicatio docet humorẽ, quo corpus supra modũ abundat, imminuere: ne nobis accidat, quod vxori Boëthi Galenus *libr. de præcognitione ad Posthumum* accidisse refert: cui adhibitis topicis auxiliis nulla habita corporis prouidentia, viscerum tumorem succreuisse profert: ac ob id nihil profecisse auxilia. Quamobrem initio sumto ab humorum redundantium vacuatione (*ne exterius adhibita auxilia intro ad viscera vitiosos succos pellant, & maioris fluxus, aut maioris mali caussam præstent*)

Albus flos, qualiter si fluxui totũ corpus consentiat curetur.

Humorem quæ imminuant.

G primo expendes toto animo, qualis sit humoris redundantis natura, vt antequam aliud

moliaris

moliaris opus, maiorem humorum partem educas, vena quidem scissa, si sanguinem redundare cognoueris. Quippe in rubro fluxu, vel si ex mensium suppressione accidat affectio, à sanguinis missione principium curationis auspicari oportet: idq; ex venis brachiorum mediis, quantũ fœminam tolerare posse cognoueris: vel si ma-

Sanguinis missio.

513 A uis, internam cubiti venam seca. *Quod si Aëtio credere velimus, secta frũtis aut narium, vel scapulis scarificatis maximum fit præsidium, vt longe à parte, per quam fluxus fit, sanguis distrahatur, quod si vsu venerit, per partitas vices & interualla id fieri tutius censeo. Dimitto consulto hac in parte eam Hippoc. curationem, quam lib. *de morb. mulier.* his fluxibus adscribit: nam suspecta mihi quodammodo videtur, & diuersa quidem ab ea, quam in principio *lib. 2.* adduxisse diximus. Tandem sanguine misso, ea medicaméta adhibebis, quæ à serosis recrementis sanguiné expurgare nata sint, quippe hoc sanguinis vitiũ censemus, non mediocre defluxionis caussam. Quem sane vsum præstat *hiera Galen. & capsia cum pulueribus myrobalanorum citrinorum, vel rhabarbari: item serum lactis cum modico rhabarbaro: confectio Hamech siue scammonio & colocynthide cum eodem rhabarbaro.* Syrupus etiam *de rosis Hispanis ex nouem infusionibus confectus*, additis in vltima infusione pro

Sanguinem à serosis recrementis quæ expurgent.

B quaque eius libra ℥.iiij. *rhabarbari.* Cui consimilem vsum præstabit syrupus *cichorii compositus cum sero lactis.* Confert etiam modicum *conserua rosarum cum rhabarbaro exhibitum*, vel si profusio fuerit maxima, eandem conseruam *cum granis tribus aut quatuor masticbis* porriges.

Quod si alterius sortis fluxus sit, insequens Hipp. præceptum, biliosis quæ bilem, pituitosis quæ pituitam expurgent, præbeto. Verum quia (*vt superius dictum est*) biliosi fluxus non vnica est species, sed multiplex: consideratione dignum esse existimo, medicaméta esse aut miscenda, aut temperanda, aut aliter mitescenda, iuxta humoris fluentis ideam. Nam sic Hipp. *loco sæpius citato de morb. mul.* ad vitellinam bilem ex pituitæ permixtione pharmaca admixta ex iis, quæ pituitam & bilem purgãt, porrigit. Sic quo biliosior fuerit fluxus, eo magis oportet humorem attemperare, ac diligenter prouidere, ne fluat, & si fluxerit, ne vterum mordeat, exulceretve, ac per consequens magis humores ad se alliciat: aliquando per vte-

Bilem & pituitam quæ purgent.

C rinos clysteres *ex mucilaginibus ac lenientibus pharmacis* confectos, id præcauendo: adhibitis etiam alimentis, syrupis & potionibus, quorum abunde meminimus *cap. de menstruo fluore.* Tandem facta cuiusvis humoris purgatione, vt vires permittere visum fuerit, paulatim is purgationib. humorum reliquias conterere opus erit: nam dũ corpus vniuersum alicui affectioni consenserit, difficile quidem erit tantam simul efficere purgationem, quæ caussæ magnitudini respondeat, nequit enim id citra noxã humanum corpus perferre: ob id sensim & paulatim, quod à purgatione superest, consumere tutius est. Sic flauæ bilis reliquias conteres frequenter exhibito *rhabarbari infuso, aut decocto largiori corticum mirobalanorum citrinorum, syrupo violarum ex infusionibus cum decocto foliorũ sena.* Huic etiam vsui pilulas conficies, quas plurimũ profuturas censeo, quæ recipiunt quidem *rhabarbari electi frequentißime irrorati succo rosarum* ʒ. ij.

Humorum reliquias quæ conterant.

Bilis flauæ reliquias quæ conterant.

mirobalanorum citrinorum, chebulorum, & Indorum infusorum in succo rosarum, ana ʒ. . *mastichis* ℈. j. *spica* ℈. ß. *cum syrupo* ex infusionibus fiant pilulę: quibus aliquando addi possunt *myrrha & crocus.* Interim tamen dum hęc exhibes, & antequam purgationem moliaris, in interuallo nimirum, humores frænare oportet, ac apozematis eorum acrimoniam retundere. D

Verum si neque his, neq; optima victus institutione affectus adhuc quieuerit: studendum est omni arte affectum per defluxum humoris ad aliam partem curare, quod promiserat secunda intentio: natura nempe à fluxu distracta, ac humoribus ipsis alio euocatis. Qui etenim humores cum vitiosi sint, verendum est, ne quocunque ierint, nisi excernantur, malum efficiãt. Quapropter non solum eis diuersionum generibus, quæ tantum humores alio transferant, eris contentus: sed in eo opere diuersioné cum euacuatione cõiunges, vt simul & reliquias conteras, & fluxum alio trãsferas. Ob id facto diuersionis principio. E à mollib. totius corporis frictionibus, exercitio, vinculis, cucurbitulis paruis & frequentioribus, summopere conferet naturalium balneorum vsus, præsertim *sulphureorum.* Quem quoq; vsum præstat sudoris pronocatio, si humor biliosus & acris fuerit, aqua tepida: sin aliter ex *ligni guaiaci, aut sparta parella decocto, vel radicis chinæ*, quod vtilius esse arbitror. Verum si fœmina sudare renuerit, incredibili efficacia proderit ex prædictis decoctis syrupus cõfectus, noctu ante somnũ exhibitus. Prius tamen quàm id moliaris in rubro & bilioso fluxu, & in aliis, qui mordaces existunt, potionibus vtendum est, quæ humores retundant. Sunt procul dubio huic vsui proficua, *lac, ptisana, aqua hordei, aut portulaca, & seminũ frigiderũ expressiones*: sed lac maioris est commodi, præsertim cum eius meminerit in gratiam huius affectus Hip. *lib. 2. de morb. mul.* iubens lac calidum de vacca sic affectis exhiberi. Præstat item eundem vsum *lac asinæ & serum.* In quo etiam affectu lactis vsum commendat Hipp. *lib. de nat. mulier.* dicens: *Postquam autem infra purgata fuerit, bubulum lac bibat ad dies quadraginta, si poterit meracum, sub diu per noctem expositum, quarta parte aquæ admixta, vesperi verò vbi ebibat, alicam sorbeat: vbi autem decem dies fuerint transacti, lactis & aquæ decimam partem extrahito.* F *Quantum autem detraxeris, tantum tepidi recentis mulcti portionem additam bibat.* Qua sententia constat, qua lege prosit nostro vsui lac, vt Aëtium quoq; consuluisse legimus. Præterea ad vrinas etiã humorem euocare Galen. præcipit, ac per easdem expurgare. Cui vsui propinat aquam, in qua *asarum & apium* sint decocta. Verum cum multa aquositas frequenter his purgamentis admisceatur, iure optimo vsus est Gal. iis, quæ aquam ducunt, qualia sunt *decoctum cartami cum polypodio, & calamentho*: decoctum item *sambuci*, aut *soldanella* in parua copia cum modico *turpeto*, aut *agarico.* Atq; licet alia sint his validiora, hæc mihi in fœminis sufficere videntur: à quibus iterum ad ea, quæ paulatim per ventrem & vrinas euocant, deuenies. Quippe bile redundante maximi esse G momenti censeo summo mane sumere ℥. iiij. *eius decocti*, quod recipit *cichorii, scariolæ, lupulorum, fumariæ, borraginis, ana* m. j. *passularum, & prunorum ana* ℥. j. & ß. *foliorum senæ, & medullæ cartami, ana* ℥. j. &

Humores qualiter diuertantur.

Humores quæ potiones retundant.

Lactis vsus in retundẽdis albi floris humoribus.

Humorem quæ ad vrinas euocẽt.

Aquam quę ducant.

Albo flori bile redundante maxime prodest decoctio seri.

℥.j. & ß. *florum cordialium* p.j. *anysi* ʒ.j. *quatuor seminum frigidorum maiorum, ana* ʒ.j. & ß. fiat decoctio in sero caprino, vel in aqua pluuiali: cui facta colatura adde *succi rosarũ* ℔.j. *succi tutybi* ℥.iiij. *sacchari quod sufficiat*, vt fiat apozema: cui iterum

514 A adde *santalorum rubrorum* ʒ.j. quod si malueris coquere ad formam serapii, additis *rhabarbari* ʒ.iiij. maximi momenti medicamentum efficies. Mónitum tamen hac in parte lectorem velim, ne intrepide his, quæ vrinam mouent, vti audeat, nisi & præmissis purgationib , & rarius, quod omnia menses mouere nata sint ob id videantur huic fluxioni quodammodo aduersa. Cum hoc tamen, vt ex Galen. constat, ea quæ propter vrinas ducunt, mouere menses nequeunt: quinimo cohibent, quia sanguinem siccant, & crassant. Quod si eis adducendos menses aliquando vtamur, hoc est, quia ex accidenti prosunt, quatenus obstructiones, quæ menses remorantur, tollũt.

Vretica in albo flore caute vsurpanda

Obiectio.

Solutio.

Nec valet, si quis arguat, *vrinas ducentia aquosum à sanguine separare, vt Gal. mens est, ob idq; fiet, vt ad vterum quoq; prompte illabatur, sicut ad renes.* Cui dicimus, humorem illum aquosum nõ delabi ad renes sua sponte, ita vt periculum sit, ad vterũ quoque posse peruenire, sed potius vi maxima & efficacia renum trahitur, & eo magis, quo liquidior

B sit: ad vterum vero neque sponte it, neque vi trahitur, & ob id facile diureticis medicamentis ad vrinæ instrumenta euocari poterit. Quamobrem si quis vsum horum medicamentorum exacte discat, vt nos *libr. de indicationibus* docuimus: facile citra periculum eis vti poterit: cum hoc tamen, si velimus à Galeno dissentire, non deerit ratio, siquidem in hac affectione opus non est his, quæ sanguinem crassent & serum separent, quia, vt mea mens est, diuretica non crassant, vt coagulũ, velut Galeno placuit, quia tunc tolerabilior foret eius opinio: sisterent tunc quidem fluxum, separata & per renes purgata parte tenuiori: sed separãt vretica proprie dicta crassum à tenui, quo in hac affectione non semper opus habemus, nisi eũ generis venosi & massæ sanguinariæ affectio fit, quod raro contingit: cum verò membri alicuius affectu oritur, mihi non placuit huiusmodi auxilium. Interim tamen dum prædicta auxilia exhibemus, iis quæ roborent & adstringant, per interualla vtendum est. Cui vsus multis probatũ

C reperio hoc præsidium, quod constat ex nucleis *granatorum acidorum* siccatis, & in puluerem redactis, ac obsonus respersis, vel incoctis. Sic & *nucleorum iuglandis* combustorum *cinis* ex vino subter inditus, mire purgationes has sistit. Reliqua verò paulò inferius reperies.

Pituitam ac eius reliquias in albo fluore quæ præparent ac purgent.

Quod si pituitosum humorem aqu sumve redundare comperieris, audacter p ædi . s ca lidioribus auxiliis vti poteris, initi tam o à sufficienti purgatione, & præmi is, q tam ipsam præparent, qualia sunt *mel rosa rupus stœchadis, de artemisia cum oxymelite*, c is *betonica, absynthij, hyssopi, aut decocto aliq di ctis aut consimilibus herbis*: quor m ab i nimus *capit. de mensium suppressione.* ta men pituitam ex decocto largiori *turp* , *cartami, aut frequentibus pilulis ex hiera & aga* el *masticbinis, aut alephanginis, vel Michoacano radice nu-*

Decoctum.

per ad nos ex India asportata. Proderit etiam decoctum *ligni guaiaci, vel radicis chinæ, vel in quo parum turpeti aut agarici leuiter ferbuerit.* Cum in vsui se- D rapium *ex ligno guaiaco conficies cum hermodactylis, rosis Hispanis, & cartamo, ac foliis senæ.* Prosunt quoque ad purgationem *electuarium Indum, vel pilulæ aggregatiuæ, aut de sagapeno.* In quem vsum optime facies, si parauerís pilulas hac forma confectas. Excipe *pilularum de hiera* ℥. ij. *agarici trochiscati* ℥.j. & ß. *cum melle rosaceo* fiant pilulæ: quarum summo mane tertio quoque die laborans sex vel septem sumat, postea verò earum tres tãtum quinto aut sexto die. Quod si purgationem fœmina renuerit adeo crebram: necesse profecto erit tempus aliquod excretioni alienorum per vterum concedere, & interim victu vti tenui & exsiccanti. Item paulatinis vacuationibus vtendum est, quę minus molestæ & ingratæ sunt, ex *agarico* nimirum *infuso*, aut feruefacto, ex *cartamo*, ex *pilulis ab eisdem factis, & ex aliis huius censûs.* Verum si ne hæc quidem prodesse videantur, vomitibus ante cibum, aut ab ipso vtendum est: quo sane au- E xilio perplures hoc malo leuatas vidimus, facta in contrarium auersione, & pituitosorum, quæ redundabant, excretione: ne tantum in vterum humorum, & crudorum maxime, defluat. Quo facto, reliquiis pituitosorum recrementorũ prouidendum est, concitata sudatione, frictionibus frequentioribus ac durioribus, quàm in biliosa cacochymia, & exercitio, ac balneis aquæ salsuginosæ & aluminosæ, sulphureæ, aut bituminosæ: decoctionibus item *sparta parella, ligni Indici*, ac præcipue decocto *radicis chinæ*, quod huic vsui maxime esse proficuum arbitror, cuius simplex aqua quotidiano potui exhibita, vtilissima censetur. Per suffitus etiam aromatum, & per euaporationes ex decocto (*in aqua pluuiali, aut ferrata facto*) herbarum calentium, & aromaticarum, iniectis in balneo lapillis igniris. Corpus quoque inunges à balneo, aut sudore, oleo, in quo incoxeris *enulæ, piperis, aut pyrethri parum, vel squinantum, chamamelum, thymum, radicem angelicæ aut eiusdem semen.*

Electuaria.

Pilulæ.

Vomitus.

Sudor.

Frictiones.

Inunctio.

Vtatur etiam fœmina diebus aliquot *cornu cerui vsti, aut acacia, & diatragacantho ex vino*: præstant F *loti ramenta*, si Galen. credimus, & *eiusdem corticis decoctum.* sic *corallum & semen vuæ* pondere ʒ.j. cum vino nigro: *hœdi etiam, aut leporis coagulum ad ciceris magnitudinem in posca dilutum.* In hac quoq; pituitosa caussa corpore satis purgato maximi esse momenti censeo diuretica adhibere medicamẽta, ea lege, quam paulò superius diximus. à quibus sanguis præter extenuationem, quam suscipit, separationem quoq; crassarum partium nanciscitur: ex quo seroso recremento renibus tracto sanguis purus euadit citra periculũ prouocationis mensium. Caute tamen id facies, quia licet auctores consulant, nusquam mihi arrisit diureticorum vsus: nitrosam enim & mordacẽ reddit materiam, & copiosius euocat. Huic etiam vsui, & ad reliquias humoris conterendas *theriaca mediocris ætatis, vel mithridati* ʒ.j. conferre scimus. Idem pari lege facit conditum, quod recipit *conserua anthos, stœchados, ana* ℥.ij. *conserua acori vulgaris* ℥.j. *pulueris diarrhodonis, aromatici rosati* ʒ.j. & ß. *cornu cerui vsti, coralli rubei, ana* ʒ. ij. & ß. *conchularum marinarum vstarum & lotarum in vino* ʒ.v. *cum* G *serapio de corticibus citri* fiat opiata. Huic etiam vsui scio proficuum fore, summo mane ʒ. j.

Diuretica in albo fluore qua lege adhibenda.

Conditum.

pulueris

pulueris radicis mori cum vino nigro sumere, quod tanquam peculiare beneficium obseruabis. Cui consimilem præstat vsum puluis, qui recipit

Puluis.

515 A *spongiæ prius diligentissime lotæ & post vstionem similiter lotæ aqua plantaginis, aut ferrata, vel rosarum* ℥.ij. *rasuræ eboris, & cornu cerui, an.* ℥.j. *& ß. rosarum rubearũ, corticum citri puluerizati, an.* ℥.j. *galitrici, cyperi, sacchari rosati in tabellas confecti* ℥.ij. misce & fiat puluis, qui & biliosis fluxibus ex vsu quoq; erit.

Melancholiam in albo flore redundantem quę præparent ac purgent.

Verum si melancholici succi aliquid redundare cõpereris (*quod raro accidere solet*) præmissa purgatione, si affectio recens fuerit, medicamentis leuissimis, ex iis tamen, quæ melancholiam purgant, velut est *confectio Hamech sine scammonio, & colocynthide* vtendum est. Infusum *foliorum senæ, epithymi, & polypody, aut serapium ex eisdem & fumaria cum succo borraginis, & infuso rosarum siccarum* compositum, idem quoq; beneficium præstare poterit: sicut *aqua lactis*, in qua per noctem contabuerint *senæ* ℥.vj. Verum si affectio inueterata fuerit, purgandum quoq; est, eo tamen medicamento, quod modicum ingestum plurimũ educat, qualis est *confectio Hamech*, aut si n *pilulæ de lapide lazuli, aut serapium* nuper adductum, si ei addideris *lapidis lazuli* ligati momentum. Quod si malum his

B cedere nequeat, non erit abs re ℈.iij. *stibii optime præparati cum sacchare rosaceo* præbere.

Albo flore laborant an adstringẽtia sint adhibẽda, & quanã ratione corpus ipsum roborare possimus.

His quidem factis, quæ humoris peccantis naturam respiciunt, expendendum quoque est, vt primam & secundam indicationem in curatione huius affectus propositas absoluamus, *an corpori adstringentia sint adhibenda, & quanam ratione corpus ipsum deinceps roborare possimus*: Quippe veretur tantum Galen. *lib. de præsag. ad Posthum.* indebitum adstringẽtium vsum, quod eum solum existimauerit caussam præstitisse tumori ventris, quem vxori Boëtii accidisse eadem parte refert. Quamobrem præmissis omnibus, quæ hucusq; retulimus, commodum fore existimat Galenus prædictis adstringentibus vti. Cuius sententiam confirmat quoq; Aëtius *lib. 4. Serm. 4 c. 66.* loquens de rubris fluxionibus adstringendis, dicens: *Mulieri rubro fluxu vexatæ primum sanguinem euacuabi-*

C *mus per venæ sectionem: hac enim non solum materiam ad vterum confluentem diuertit, sed detentionẽ etiam, ac constrictionem intam efficit. Multa enim sequerentur incommoda, si sanguinis, vel cuiusque fluxus lationem localibus auxiliis reprimeremus: nam aliquam in hydropem, aliquam neruorum affectiones, aut oris ventris, aut capitis vexationes collapsa sunt.* Qua sententia profecto constat, quantum sit adstringentium vsus formidandus: ex quo infero minime esse toti corpori adhibenda, nam cum pleraque repellendi quoque vires obtineant, intro pellent ad canales, per quos effluere assuescunt excrementa. Quamobrem tantum ex vsu erunt vtero & vicinis partibus adhibita.

Roborantia partes.

Dictum etiam est à principio huius cap. necessum esse, totum corpus roborare, ne aut amplius eadem excrementa generet, aut per inconsuetos canales expurget. Sunt autem auxilia, quæ id possint, ea, quæ per id munus, partes quoq; firmare, ac densare humores queunt, tàm per alimenta, quæ optimæ sint substantiæ (*verum non tenuiorũ, sed aut mediocriũ, aut crassiorũ*) quàm per me-

D dicamenta, vel iis ex *aqua ex chalybe* sæpius exstincto, aut *frustis alabastri* succensis, & eodem modo exstinctis, vel *posca ex decocto polygoni, symphyti, plantaginis, & hordei*: vinum etiam nigrum, & austerũ, vel potius, in quo dissoluãtur trochisci *ex lemnia, spodio, aut succino*. Roborant quoque partes miro modo leues & frequentes frictiones, quod vegetiorem calorem ad eas reuocent: dum primo linteis mollibus, & molliter fiant, secundo verò asperis & duriter: nam primis alimentum reuocatur ab internis partib. ad extimas, duris verò per cutim resoluitur, quod inutile est, donec natura desinat ad intimas partes pellere. Ex quo procul dubio partes roborari est necessum: nam euocato ad eas natiuo calore & propulso excremento, rationi consonum est firmiores fieri,

Albi floris si vitio alicuius membri fiat, curatio.

Quod si membri alicuius vitio affectio suboriatur, coniectandum quidem est, id fieri ex facta aliqua intemperie, quæ loco alimenti proprii, aut humorum (*si eorum fuerit officina*) excrementa

E & vitiosos succos gignit, quos tanquam inutile, (*fortasse vt minus noceant*) expellit, ac in vterũ transmittit. Cui affectioni cum aliquod membrum assuescit, diuturnus efficitur affectus: curandi tamen ratio habita illius membri maxima prouidentia, in eo consistit, quod excrementitium illud deinceps generari interdicat, & genitum per distantes ab vtero partes euacuet. Sic ventriculo prouidendum est, dum prædicta imbecillitate laborat, præmissa leui purgatione, & ordinatissimo victus moderamine, p vomitus tertio quoq; die prouocatos, ac per eam purgationẽ, quæ per epicrasin fit, pilulis *de mastiche, de rhabarbaro, & aliis, quæ ex mastiche, aloe, agarico, & rhabarbaro conficiuntur.* Verum si vomitus profuerint, præsertim si leui tentamento fiant, innitendum est plurimũ eisdem: nam excrementa euacuant, & ob id natura à consueto fluxu dissuescit. Quod si hęc non prodesse videantur, potui frequenter porriges

1. Si à ventriculo.

F decoctum *radicis chinæ*, vel ex eo *serapium* conficies, cui minus, p̃culdubio incumbet exsiccandi humiditates, si quæ sint, & visceris roborandi. A quibus ventriculo prouidebis, vt reliquias conteras, & eius substantiam robores: intus quidem per *calidissimos aquæ potus*, per vini etiam haustum cum modico *aromatico rosaceo, vel diarrhodone, aut theriaca*, vel cum modico *rhabarbaro masticato*, tertio quoq; die sumto, vel serapio *de mentha, de absynthio, de corticibus citri, & similibus*: externus verò inunctionibus ex *oleo absynthite, nardino, de mentha, de cinnamomo, de semin. aut radice vel foliis angelicæ*: aut apposito saccello *ex galanga, corallo, caryophyllis, nardo, cinnamomo, rosis, absynthio, & mentha*. Item affixo emplastro aliquo ex iis, quæ pro ventriculo passim solent parari, & nos quoq; adducemus

Emplastrũ.

cap. de vitiis ventriculi ex vtero: aut inuncto etiam ventriculo ex *balsamo nuper ex India ad nos asportato, aut oleo de abiete, vel napha.* Item facto ex eisdem emplastro, additis *caranna vel techamacha*, gummi alioqui ex India quoque adducto, & vtilitatis non contemnendæ. Sed animaduertisse in his o-

G mnibus auxiliis oportet, vnumquodque esse adhibendum iuxta ideam humoris peccantis, aut naturam intemperamenti, cuius occasione ventriculus imbecillitate laborat.

2. Si à iecore.

Iecoris quoq; vitio vterus affici solet, transmissis ad eum alienis humoribus, quorum prouidẽtiam abunde monstrauimus *hoc eodem cap.* docentes humores à natura alienos vel emouere, vel

alio transferre. Cui sane curationi addere tantū
516 A expedit ea, quæ huic visceri robur præstare nata sint, tam intus sumta, quàm exterius adhibita: quorum subinde maximam copiam reperies lib. nostro secundo de auxiliorum indicatione c. de præsidiis roborantibus.

Fluxus à capite. Solet non raro fluxione à capite concitata vterus fluere: cui sane obsistes adhibita capiti eadem diligentia. Nam instituta optima viuendi ratione ex victu ac potu moderatis, caput primo purgare oportet iuxta naturā humoris ex eius intemperamento geniti: sic *pilulis cochiis, aggregatiuis, arabicis, de agarico, fœtidis, aureis, & sine quibus*: prout magis visum fuerit, in parua tamen quantitate (*ne inopinato fiat vt medicamenti maior ad vterum fluxio*) necessum est vti. Postmodum capiti appones, quæ reducendi ipsum ad antiquum temperamētum vires habeant, & alia etiam, quæ si quid intus manet, quod postea læsurum sit, digerant & consumāt. Cuius census sunt pulueres & saccelli confecti ex *chamæmelo, coriandro præparato, stœ-*
B *chade, maiorana, rosis, thure*, & aliis huius conditionis, si frigidā distemperiem caussam huic malo præstare compertum sit. Cui etiam vsui commodissimum est per epicrasin caput purgare aliqua ex prædictis pilulis in parua quantitate, vel aliis ex *agarico, aloe, & rhabarbaro cum modico turpeto confectis*. Prodest eodem modo puluis *sparta parella* noctu *pondere* ʒ.j. sumtus cum *aqua maioranæ, aut in ouo sorbili*. Verum si calidum steterit cerebri intemperamentū, rarius purgationibus vteris, frequentiusq; ipsum attemperare studebis balneis *aquæ dulcis, lactis, decoctionis hordei, rosarum, & papaueris, vel extremitatū animalium*, cui postea inperges pulueres *rosarum myrtillorum, coriandri præparati, & coralli, aut cucufam ex iis parabis addito bolo armeno*. Vsui tamen proficuus est puluis *cornu cerui, rosarum, & myrtillorum cum ouo sorbili sumtus, dū fœmina dormitura est*. Prodest etiam & multis probatissimum præsidium repertum est, quod constat cremore *seminis lactucæ* prius macerato in aqua extinctionis *chalybis, addito puluere eboris in tenuissimū*
C *pollinem redacto*, quod fœmina summo mane tertio quoq; die ingerat. Nec displicet in hac caussa aliqua ex prædictis sudationibus vti. Quod si ne hæc quidem sufficere videantur, ad aliud auxiliū longe vtilius & tutius confugiendum est: cuius naturæ fontanella altero brachiorum aperta esse creditur. In qua sane sitam esse maiorem huius curationis partem experimento fidissimo compertum mihi habeo: nam hæc à capite, quod redundat, expurgat, & vterum ab antiqua & miserrima illa fluxione vindicat.

Vtero qualiter prouideatur in albo fluore. Superest his omnibus adhuc consideratis, animo euoluendum, quantum negotium facessat in hac affectione vteri ipsius prouidentia. Quam proculdubio esse duplicē censemus: vnam, quæ vtero primario affecto debetur: reliquam verò, quæ ipsi per consensum à nuper dictis partibus læso proficua existit. Primam quidem diuides in tot partes, quot sunt caussæ, quæ vterum excitare ad expulsionem natæ sunt: quippe vel distemperies est, vel vitium in figura ex laborioso partu, ictu, aut percussione contractum. Distem-
D periem quidem (*qua aut conficere proprium alimentū nequit, aut complecti, continereq; non valet*) corriges iis, quæ omnino contraria sint intemperamento: quorum non leuem copiam reperies *lib. huius operis 2. cap. de vteri distemperie*. A retinendi retinendiq; munus, modo ex distemperie, modo ex figuræ vitio, vel per assuetudinem recipiendi ab aliis partibus sumto consensu, aut vtcunque fiat, haud difficulter perficies (*præmissa vniuersali prouidentia*) per ea auxilia, quæ densandi fluentia excrementa, comprimendi partes vtero vicinas, & corroborandi vterum ipsum vires obtineant. Cui accedit secunda indicatio, quę impedit, quo minus excrementa hæc in vterum confluant, aut ad ipsum transmittantur. Quæ quidem opera efficies per epota, aut per os sumta, per infusa in vterum, aut aluum, & per exterius adhibita. Sic aliis non proficientibus, inter plurima alia, quæ capit. *de mensium fluore* diximus *portulacam* commanducatam, & eius succum potui datum prodesse plurimum compertum est. Item benefacit E
decoctum, aut puluis *balaustiy, fructus rubi: equisetum etiam cum aqua chalybeata, aut vino rubro sumtum: hypocistidis, aut lentisci fructus cum vino: samnius aster, terra Lemnia, coagulum leporis, hœdi, aut capreoli: item vua immatura, sicca, & in puluerem redacta, vino aut aqua chalybeata excepta, aut piceæ cortex & myrti*, quæ idem beneficium præstare fertur. Sic *pæoniæ grana quindecim, vel coralli* ʒ.j. *cum vino nigro, vel vinacea trita cum aqua capitum rosarum, aut plantaginis*. Fluxum albi fluoris in vterū quæ compescant. Potanda. Nec minoris momenti esse credimus prædictum *leporis coagulum (vt Galenus refert decim. simplic.) aceto exceptum*. Quod si defluxus calidus fuerit, vterusque exulceratus steterit, *lac asinæ* mirè prodesse comperimus: sicut *succum stercoris eiusdem asinæ* optimis herbis nutritæ: aut *succum alicæ, ptisanæ, vel rosarum*, quæ sane omnia prędicto lacte admixta plurimum iuuare scimus. Item *lac caprillū ignito chalybe, aut lapide vstulatum, deinde coctum cum farina tritici, hordei, fabarum & oriza* ex vsu esse fertur. Præstat quoque *lens excorticata cum aceto bis cocta, mica panis posca madefacta panis hordea-* F
ceus, oriza cum posca, pyra, cydonia, mespila, sorba, oxalis, & cyma rubi iure incocta huiusmodi quoque vsum præstant, sicut & fluentis humoris densationem, & partium, ad quas & per quas fluxio fertur, corroborationem. Tandem fluxum compescit confectio, quæ recipit *coriandrorum præpa-* Confectio.
ratorum seminis acetosæ, seminis plantaginis, ana ʒ.ij. *terræ sigillatæ, boli armeni, ana* ʒ.ß. *specierum aromatici rosati, diatragacanthi, ana* ʒ.j. & ß. ex quibus subtiliter in puluerem redactis & dissolutis in aqua plantaginis, quantum sit satis, cum *saccharo fiat confectio, cuius* ʒ.j. & ß. cum haustu *vini nigri diluti, aut aqua chalybeata* mane laborans sumat ventriculo ieiuno, & desuper dormiat abstineatque à pastu *quatuor horarum spatio*.

Consimile huic beneficiū impartitur id medicamentum, quod recipit *gummi arabici, tragacan-* Per os sumenda.
thi ʒ.ij. *mastichis* ʒ.j. quibus consimiliter puluerizatis ac commixtis saccharo dissoluto in succo *cydoniorum* fiat confectio in torulis, cuius fœmina quoque sumat ʒ.ij. *prædicta lege*. Maioris ad- G
huc efficaciæ esse creditur, id quod recipit *ouorū* Confectio.
recentium albumina numero duo, thuris masculi, boli armeni, terræ sigillatæ, ana ʒ.ß. quibus mixtis fiat ad modum electuarii. Ex vsu quoque est, & experimento comprobatum singulis diebus ʒ.j. *radicis philipendulæ virentis, cum vino nigro potandam, vel in ouo sorbili deuorandam præbere*. Sed longe vtilius fore arbitror,

517 A arbitror, ex succo eiusdem radicis serapium conficere, eiusque mane ℥.j. cum aqua ferrata porrigere. Benefacit quoq; aliud, quod recipit vini nigri chalybeati ℥.iiij. gummi arabici, tragacanthi, boli armeni, coralli rubei, pulueris myrtillorum & coriandri praeparati, ana ℈.j. quibus mixtis fiat ad modum loch. (Puluis.) Item confert summo mane fœminis hoc malo vexatis præbere ʒ.ß. huius pulueris, quæ recipit lapidis hæmatitis torrefacti, cornu cerui vsti, corallorum rubeorum, ana ʒ.j. & ß. irrorentur omnia aqua rosacea aut chalybeata, & Sole iterum siccentur. Consimilē huic vsui præstat puluis, qui recipit ossium dactylorum subtiliter puluerizatorū ʒ.ß. sang. draconis ʒ.j. amyli ℈.ij. (Puluis.) Paratur etiam alter ex granis granatorum torrefactis pondere ʒ.j. ex thure ʒ.ij. cum modica mira cydoniorum. Scito etiam basim omniū medicamentorum esse conseruam aut syrupum de acetositate citri, quib. pulueres & reliqua, quæ huic vsui fore proficua diximus, admiscere oportebit. Inter omnia etiam auxilia experimento vtile B compertum est, esse id, quod recipit decoctionis foliorum quercus ℥. vij. coaguli leporis ʒ.j. quo vtendum est octo vel decem diebus mane ventriculo ieiuno.

(Vtero infundenda.) In vterum etiā, si hæc non ꝓfuerint, infundes eorum, quæ ca. de menstruo fluore diximus, aliquid, quale est quod humores putredine, vel mixta bile acres, aut etiam frigiditate insigni vnitatem diuellentes, inulceat, tergat, & abluat: velut est lac quoduis, etiam amylo incrassatum, hydromeli, cremor alicæ & orizæ fœnugræci succus: additis quoque quę parum adstringunt, vt thure, manna thuris, aloe lota vel absynthio pontico: ac in nimis pituitosa, myrrha, præsertim si pruritus affectioni adiungatur. Quibus addere poteris ex iis, quæ valentius adstringunt, modicum, vt est acatia, hypocistis, galla, balaustium, & malicoriū: vbi admodum diluta fuerint: quibus admiscebis oleum rosarum ænanthinum, vel de mastiche. Cum hoc tamen raro his vti datur, nisi vtero immodica fluxione vexato, & ob id exul- C cerato nimis: idq; cautius, ne menses quoq; sisti contingat: ob idq; longe à menstruationis tempore ea esse adhibenda censeo.

(Vtero extrinsecus adhibenda.) Securius tamen extrinsecus omnia pharmaca vtero adhibebimus, qualia sunt encathismata, suffumigia, & longe magis inunctiones. Sed primitus fertur apud viros non contemnendæ auctoritatis, oxalidem vtero appositā commodissime fluxum muliebrem sistere, & quod magis mirandum est, menses non compescere. Parantur (Encathismata.) quidem encathismata varia pro humoris fluentis varietate: vt abunde dictum est, cap. de mensium fluore. Verum ne aliquid eorum, quæ huic vsui idonea esse possunt, deesse videatur, nosse oportet valere plurimum in hac re decoctum consolidæ maioris, & in pituitoso fluxu lixiuium cum modico alumine, vel decoctum herbarum florum, radicum & seminum exsiccantium, vt lixiuium parati ex cineribus ilicis, quercus, ficus, aut cannarum, quantum sufficiat ad encaD thismata conficienda, sumas, in quo radicis bistortæ incoques, & lapati acuti, ana ℔.ß. corticum mali granati, gallarum, ana ℥.iiij. rosarum rubearum p.ij. fiat decoctio: cui adde aluminis ℥.vj. & facito en(F[illegible]us.)cathisma. Quod si sola aqua prædictis rebus feruefacta sine cineribus id efficere velis, securius facies. Aliud etiam parabis, quod recipit florum clematis p.j. hederæ m. ß. fabarum integrarum nu.xx. hordei leuiter torrefacti p.j. rosarum rubearum p.ij. fiat decoctio in aqua artemisiæ, vino rubro & aqua pluuiali ad ℔.ij. cuius fiat fotus, insessio, aut iniectio in vterum. Seruabis tamen modum efficiendi iuxta humoris peccantis conditionem, additis nimirum quæ aut attemperent, aut calefaciant.

Ex vsu quoque sunt suffumigia: quorum primum recipit galliæ muscatæ, & alipta muscata, ana ʒ.j. ladani, hypocistidos, ana ʒ.ß. styracis, belzoini, ligni aloes, santhalorum omnium, ana ℈.j. nucis muscatæ, macis, caryophyllorum, ana ℈. ß. muccaginis gummi quantum sit satis, vt formentur trochisci: quibus vtendum est frigidiori & tenui exsistente pituita: nam acrioribus purgamentis encathismata, & suffumigia quę mitiora sint, adhibenda esse consulit rei ratio. (Suffumigia.) (Trochisci.) Vtero verò adhibenda sunt, quæ E temperamentum & robur præstent: primo compressionis gratia vtere emplastro, quod recipit radicum bistortæ, musci quercus, ana ℥.iij. fiat emplastrum pro matrice. à quo ferunt tanquam secretum saluiæ suffitu menses immoderate fluentes, & omne muliebre ꝓfluuium sisti mirum in modum. (Emplastrū.) Confert & posca tepida admixta decocto polygoni, symphyti, plantaginis, & hordei cum oleo rosaceo, mellino, seu myrtino, pauco vino nigro admixto. (Posca.) Cataplasmata etiam conficies ex hordei farina fabarum cum eadem posca, aut decocto ex radice symphyti, polygoni, plantaginis, alumine, palmulis, & balaustio. (Cataplasmata.) Fouere item partes oportet eodem decocto, addito vino nigro, aut oleo myrthino cum pulueribus santhalorum, terra lemnia, trochiscorum de succino. (Fotus.) Regionem quoque vterii nunges vnguento, quod recipit vini nigri styptici ℔. ij. scoriæ ferri ℔. j. bulliant simul vsque ad consumtionem medietatis, & post colaturam, vino adde olei rosarum, myrtillorum, & mellini, ana ℥. j. & ß. pulueris balaustiarum, rosarum, & radicis symphyti, an. ℥.j. bulliant F iterum ad consumtionem vini, & adde ladani depurati & ceræ quantum sit satis, vt fiat vnguentum: cui consimilem vsum præstabit emplastrum diaphœnicon appellatum. (Vnguenta.) Sic calida exsistente caussa prodest illud vnguentum, quod recipit succi solani, succi semperuiuæ, & plantaginis, ana ℥. j. pulueris coralli rubei, rosarum rubearum, ana ʒ.ß. boli armeni, terræ sigillatæ, pilorum leporis combustorum, ana ℈.ij. ceræ quod sufficiat, vt fiat vnguentum, addito modico oleo rosaceo & absynthij.

Atqui licet hæc dicta sint in vteri gratiam, dum sua sponte huic malo caussam præstat, non ob id omnino contemnenda est totius corporis prouidentia, ne aut aliquid quoque in vterum transmittat, vel ab eodem vtero, si male affectum sit, vi comprimentium recipiat. Quare in re eam prouidentiam, quam superius diximus, obseruabis, cauens omnino ventriculi, aut alterius visceris cruditatem.

Hæc sunt candide lector, quæ ex multis aliis, G quæ & legi, & probaui, seligere potui: quæ si non profuerint (crede mihi) nil aliud magis prodesse poterit, quàm aut sudare, aut balneis vti, (Sudor.) aut fontanellam altero brachiorum, aut cru- (Balnea.) rum aperire, iuxta fluxus principium & origi- (Fontanella.) nem. Quod proculdubio tutissimum, proficuum, & summopere necessarium esse, experimento & ratione didicimus.

518 A

Caput XVI.

De menstruorum cum morbis implexu & prouidentia.

Menstruorũ cum morbis implexus anxios ac solicitos reddit medicos.

NIHIL profectò in fœminarum morbis peritos Medicos deterrere magis, anxiosque ac solicitos reddere assolet, quàm menstruorũ cum morbis implexus: rursus imperitos nil citius in præcipitium defert, ac laborãtes fœminas ocyus perdit: quippe siue sanguinem demas, siue nõ demas, expurgantive pharmaco vtaris, aut secus, vel quoduis aliud præsidium instituas, certũ est, (*nisi menstruorum complicationi aliquid tribuas, aut illi ex toto prouideas*) te potius læsurũ, quàm quod beneficiũ aliquod præstare possis. Nam id proculdubio est, ꝙ peritos Medicos remoratur, nimis confidentes turpiter decipit, argutos & diligentes deludit, pigros transacta occasione arguit, denique; cordatos omnes diligentiores cautioresque reddit. Quo quidẽ factum est, vt non paucæ inter fœminas hac sola occasione potius perierint, quàm ex vi & efficacia morborum: quorũ sæuitiã B proculdubio (*vel leuissimis auxiliis*) fugerent, nisi menstrua purgatio morbis ipsis succresceret, quę vel ꝓficua remoraretur auxilia, aut anteuerteret, aut eorum naturam mutaret, vel quantitatem imminueret, ac deniq; formam & modum immutaret. Quamobrem hac in parte huic rei integrum caput dicare decreui, vt *deinceps tyronibus constet*, quid agendum sit, menstruis morbo alicui superuenientibus.

Menstrualis purgatio aliquid peculiarius distinctiusq; indicat vno è trib. modis.

Constat igitur menstrualem purgationem aliquid posse peculiarius distinctiusq; in morborũ curationibus indicare: quod profectò efficit vno è tribus modis. *Primo* quidem, cum menstruis imminentibus, fluentibus, remoratis, suppressis, & ante tempus debitum instillantibus affectio aliqua, quæ curationem expostulet, superueniat. *Altero* verò, cũ morbo aliquo præexistente, menses vel imminẽt: vel quia menstruationis & morbi tempora complicãtur, aut cum debitum tem- C pus remorantur, & fortasse ob id caussam morbo præstant, vel ipsum augent, aut aliquod graue symptoma ipsi accersunt, quo exacerbatur, excandescitq; magis. *Vltimo* verò cum consuetum & naturale menstruationis tempus anteuertit, & in aliquo ex prædictis temporibus inopinato irruit, atq; id quidem vel copiose, vt morbo sufficere possit, vel diminute ac parce, vt ne sufficere quidem valeat, impedire tamen proficua auxilia semper studeat. Quibus exacte pensatis, qualis futura sit cuiusq; prouidentia, iam audies.

Mensiũ suppressio vel remoratio si morbum præcedat quid agendum.

Quod si mensium suppressio, vel remoratio, (*vtcunq; fiat*) morbum præcedat, considerandum primo est, *an remoretur natura menses nunc denuo, vel suppressi diu sint?* tum quidem vlterius sciscitandũ est, *an ex prædicta suppressione morbus qui succrescit, suboriatur, nec ne?* Quod si ita sit, proculdubio à sanguinis detractione ex talo curationem auspicari oportet: neque ante purgandum, sudandum, aut vomendum est, quàm sanguis mittatur, idque ex D talo, *vt dictum est*. Quo facto, si affectionem vrgere comperiamus, sanguine iam misso ex talo pro menstruationis consuetæ copia, ad venarum aliarum partium scissionem (*si affectio detractionẽ sanguinis postulauerit*) deueniendum esse consulit rei ratio, etiamsi menses aliis præsidiis adhuc exhibitis non profluxerint. Verum de aliis auxiliis administrandis sciendum est, si recentes fuerint suppressiones, & morbus non plurimum vrserit, exspectandam esse menstruorum fluxionem, antequam manus adhibeamus, ad ipsam prouocandam. Non etenim æque tutum est menstruo suppresso purgare, vomere, aut sudare, sicut sanguinem mittere: nam hoc in quouis affectu fieri licet, illa verò opera non nisi in vrgente, aut pręmissa sanguinis detractione, præsertim ex talo.

Sanguinis missio.

Cæterum si suppressio fuerit diuturna, vel affectio grauis, cunctandum non est, quin mittendus sanguis promptus sit, si id affectio postulauerit: verum si alia auxilia poposcerit, ea confestim adhibebis (*leui facta menstruorum prouidentia*) pro morbi vsu & indigentia, citra vlteriorem E menstruorum considerationem, quæ prædicta auxilia remorari possit. At dum menses moram trahunt, & morbus succrescit ex alia caussa à sanguine menstruo diuersa, censeo quidem curationem auspicandam esse ab eo auxilio, quod caussam & morbum exposcere compertum sit, citra respectum ad venas tali, licet vtrumq; respicere satius, meo & multorum iudicio, foret. Qua in re considerandũ est, an morbus sit ex iis qui plurimum vrgent, velut *pleuritis, angina*, vel id genus, quo tempore ab ipso solum (*nisi ex mensium suppressione morbus oriatur: nam tunc ex talo scissiones vtiliores exsistunt*) indicationem sumere ad auxiliorum adhibitionem oportet: vel an eorum sit, qui inducias præbent exspectandi: quod si ita accidat, nonnihil menstruis tribuendum consulo, facta primitus ex talo sanguinis detractione, frictionibus, lauacris, ac surarum ligaturis, & cucurbitis: post verò morbo ipsi prouidendum est, vt vsus postulauerit.

Quod si mensium profusio iam iam immineat, & morbus oriatur.

Quod si mensium profusio iam iam immineat, F & eo tempore morbus suboriatur, sicut de remorantibus diximus, subaudiendum est, quatenus ad sanguinis detractionem attinet: quatenus verò ad purgationem, & alia artis præsidia, quæ alicuius momenti sunt, minime. Quippe differre ea oportet, donec menses profluant, aut consuetum tempus menstruationis prætererit, & aliis pręsidiis tentatum sit eos mouere, aut minuere, sanguine leuiter ex talo misso, quod si ad morbum auferendum non profuit, proderit tamen, vt purgare, sudareve laborantes (quod morbus expostulat) totius possis.

Quid si ex mensib. anticipantib. morbus accidat.

Ceterum si ex mensibus debitum tempus anteuertentibus morbus accidat, credendum quidem est, ex caussa, quæ materiam menstruorum ad citatiorem excretionem irritauit, morbum quoq; ipsum principium traxisse. In qua sane re, siue plenitudo, siue cacochymia sit in morborũ principiis, sanguis mittẽdus est ex talo, ac si multum vrgere affectionem comperiamus, ex brachio, præsertim si totius corporis plenitudo malo & mensibus principium præstiterit. Verum si in vtero fuerit redundantia, innitendum magis G est sanguinis missionib. ex talo, donec vteri plenitudinem depositam esse constet: nec verendũ est, nimis vrgente adhuc ardentissima febre, ex talo sanguinem mittere, licet affectione inter inguina & alas exsistente ex brachio exposcere id videatur. Nam scisso talo, eodem malo paulò minus subuenimus, & præcauemus humorũ ad caput ad-

put adscensionem, quod frequentissime in his febribus accidere conspicimus. At si cacochymia
519 A vtrumq; vitium præstiterit, coniectandum est an menstrua purgatio consuetam quantitatem adęquet, quo tempore sanguinis missione vlteriori opus non est: sin aliter, sanguine ex talo misso defectum naturæ adimplebis. Quo facto, verendū non est, adhuc instillantibus (diminute tamen) mensibus, iis pharmacis vti ad purgationem, quę humores naturā lacessentes ad citatā menstruationem, & morbo materiam præstantes auferant. Atq; hæc de prima parte dixisse sit satis.

Mensibus apparentib. si morbus accidat, q̃d agendum.

At si tempore ad menstruam purgationem statuto menses fluxerint, & cum aliquo ex morbi temporibus coierint (*quod grauius & difficilius est*) cōsiderandum primo, principium ne sit, & qualis affectus natura & conditio exsistat. In qua sane re (*dum vsu venit*) consuetum apud plerosque Medicos reperio, apparentibus mensibus (*etiamsi à principio morbi id accidat*) mox à sanguinis de-
B tractione subsistere, quantumuis necessaria sit, & morbus vrgentissimus: differentes quidem per duos aut tres dies, ac existimantes, hac existente non esse opus alia vacuatione, donec natura à menstruis subsistat, vel parum ante. Quos mille modis deceptos fuisse, & morbo, subinde immedicabiliter creuisse non semel comperimus. Ob id quidē vrgente affectu, si non copiose fluat, si euidenter non conferant, etiamsi debito tempore proueniant, mihi non est dubium, quin expectato primo naturæ impetu, quem in vacuationibus (*adhuc præter naturam factis*) exspectare iubet Hippoc. opus sit, transactis ad minus duodecim horis, sanguinem vlterius mittere. Verum id quidem ex talo, tantum inquam, quantum sat sit ad complendam naturalem & consuetam illius fœminæ menstrualem quantitatem. Quippe in leuioribus affectionibus, & quæ non plurimum vrgent, menstruationi prouidendum est semper, sanguine nimirum misso ex ea vena, quæ ipsum ab vtero extra, & ad vterū euocet: alioqui
C periculum est, ne menstruo nō purgato, affectio, quæ sua sponte leuis est, grauior subinde fiat. Ob id quidē ad vterum sanguinem in leuioribus affectibus euocabis lauacris, ligaturis, & frictionibus: nam satis est prædictis affectionib⁹, quæ sanguinis detractioni cessuræ sunt, ipsum per commodam regionem vtcunque educere potius, quam menstruis (*qua tam tam fluere cœperunt, quorum in vtero non leuis copia exsistit*) ad superna euocatis, aut ob contrariam reuocationem, maioris vel alterius mali caussam exsistere, sanguine ex brachio misso. Verùm si purgationem leuis hæc affectio postulauerit, ipsam quidem remorari opus erit, ne motu illo ad contraria facto, aliunde ve turbato, aut euocato vteri sanguine, quæ diximus mala, & longe grauiora succedāt.

Clysteres.

Quamobrem clysteribus, aut suppositoriis, quę partes vtero vicinas irritent, rem omnem potius agere oportebit. Ceterum si affectio ex grandioribus fuerit, & iis, quæ maximum ac breue periculum minantur, mihi non est dubium, quin a-
D liquando (*veluti in angina, phrenitide, pleuritide graui, & similibus*) ex vsu sit ocyssime ex brachio sanguinem mittere. Ego tamen securitatis gratia, in grauioribus affectionibus, primo ex talo sanguinem mitterem, incipiente (*vt dictum est*) affectu, reuulsionis & menstruationis caussa, mox tamē eadem die, præsertim si purgatio menstrua non creuerit, vel si diminute processerit, ex brachio citra cunctationem sanguinem demerem: quippe grauioris & vrgentioris mali conditio dignitate & occasione agendi superat reliquam indicationem, modo ea lege, quam nuper adduximus, id opus fiat. Quam sane curandi rationem adseruare oportet in reliquis morbi temporibus, quatenus ad sanguinis detractionem attinet: verum in purgatione, vomitibus & sudore non ita: nam menstrualis purgatio semper horū auxiliorum indicationes superat, nisi vltra tempus statutum durauerint sanguinolenta quędam vteri purgamenta, quæ non plenitudinem, neq; naturæ actionem, sed vitium & irritamentum facultatis attestantur. Quibus etenim sic exsistentibus, ego non dubitarem, vrgente purgan- E

Sanguinis missio.

Purgatio.

di occasione, pharmacum porrigere: quin potius arbitror necessarium eo tempore esse, ad vindicandam naturam ab iniuriis humorum mordentium & irritantium, ipsam intra venas & vterum, cuius rei ratione credendum est purgamenta illa diu instillare. Cum hoc tamen si aliqua occasione inueniri oportet diligenter menstrualem naturæ motum, & abstinere ab omni medico opere, ea potissimum est, vbi menses in morbis stata periodo profluunt, nisi (vt dictum est) iam iam desinentibus, aut instillantibus purgamentis illis: alioqui tutum non est, imo periculo plenum, & ab omni ratione absonum exsistit, naturam à consueto & vtili fluxu debito tempore commoto, vllo vacuationis genere diuertere. Nam qua ratione quæ iudicantur & iudicata sunt, Hippo. mouere, aut nouare medicamentis, vel aliter irritando, omnino interdicit, eadem profecto menstruam purgationem tueri, iuuare, aut finire oportet. Verum cūm artis præcepta vrgente necessitate euertere vtile & necessarium sæpe sit, ob F id quidem, quæ hucusque diximus, diligenti animo rimari oportet & exsequi, vbi tempus occasionem præstiterit, ne occa[illegible] oscitanter aut negligenter prætermissa, in [illegible]rum Medicus & laborantes decidant.

Menses si morbo procedente ac incipiente imminent, quid agendum.

Quod si menses incipiente morbo, procedenteve immineant, coniectandū eo tempore est, an affectus qui viget, ex iis sit, qui ex vtero prodesit, an ex aliis, qui vel toti corpori communes sunt, vel alicui ex præcipuis membris peculiares exsistunt. Nam si primum, mihi non est dubiū, quin longe vtilius sit citra vllam moram, ex talo sanguinem mittere, quàm ex brachio: quippe coniectabile est ex vteri plenitudine, quæ exirū iam iam minatur, morbum originem traxisse: ob id q; certum erit tutiores & vtiliores esse ex talo sanguinis detractiones, quæ per commodiorem regionem euocent, & euacuent vteri redundantiā, & mali simul caussam elidant. Verùm si ex corpore vniuerso, vel ab aliquo ex præcipuis membris morbus oriatur, properandum ocyssime est G ad sanguinis detractionem ex brachio, ea nimirum vena scissa, quæ toti corpori, vel membro primo affecto communior exsistat. Studendum igitur est copiam demere, ante quidem, quàm menses profluant, ne postea cogamur necessarium auxilium differre menstruis incipientibus, vel ex distantiori parte, quàm affectus postulet, id effi-

Sanguinis missio.

id efficere, minori laborantis commodo, ac fortasse morbo facto grauiori. Verum [illegible] auxiliis,

520 A purgatione nimirū, vomitu aut sudore, non ita: quippe instante menstruo verendum est aliquid horū tentare, ne vel distrahatur, vel ab antiqu[illegible] & necessarissimo munere præpediatur [illegible] tura: [illegible] nihil ipsi grauius esse solet. Nam sæpe m[illegible] il-

Purgatio. Vomitus. Sudor.

le (*vel motus paratus sanguis*) præter modum d[illegible] tus, aut alio euocatus in aliquod membrū [illegible] inceps inopinato irruit, vel ibidem detent[illegible] putrescit, & caussam malo præexistenti ada[illegible], aut aliud grauius denuo progignit. Quamobrem differre oportet huiusmodi vacuation[illegible]s, donec menstruatio prætereat, nisi in iis fœminis, quibus procrastinari frequenter menses contingit: in quibus vrgente necessitate purgare saltem oportet (*licet vomere propter vehementiam motus ad superiora, vel sudare, præsertim sudoribus arte excitatis, eo tempore tutum non sit*) completo menstruationis tempore, quia id permittere videtur [illegible] sueta procrastinatio. Cucurbitis vero [illegible] locus conceditur: præsertim vniuersali vacuatione præmissa, ac à femoribus & suris facto operis principio. Verum si debitum & statutū men-

B struationis tempus menses prætergrediantur, animo eo tempore expendendum est, an id fœmina, quæ laborat, de more habeat, vel diu suppressos habuerit, & vltimo, an ex noua suppressione morbus principium, aut incrementum, exacerbationemve nanciscatur. In qua [illegible] re pensitandum quoq; est, menses *sicut reliquas vacuationes* vna ex quatuor caussis, pluribus, aut simul omnibus posse detineri, nimirum ex materia, facultate, instrumento, & caussa sine qua nō. Nunc verò sat est nosse, materiam poss[illegible] esse crassiorem, vel copiosiorem, vt id malum efficiat: facultaté deiectam, instrumentum impeditum, & vltimo sensum partis iusto hebetiorem. Vtcumque tamen proueniat, si sanguis propter affectus indigentiam mittendus est. & fœmina id procrastinationis vitium de more habeat, cunctandum non est, sanguinem [illegible] parte mittendum fore, cuius scissione[illegible] affectioni & affectæ parti prodesse [illegible] comperiamus, nulla, vel leui de menstruo facta consideratione. Idem quoque a-

C gendum arbitror, vbi diu fœmina menses suppressos habuerit: quippe eo tempore citius & copiosius sanguinem mittere oportebit ex prædictis venis, citra vllum venarum tali respectum. Quod equidem in aliis auxiliis, sudore nimirum & purgatione, ita exsequendum fore nō censeo: nam prouocare prius menses oportebit, nisi morbus ex vrgentioribus fuerit, aut suppressio diuturna. Verum menstruis in morbo venturis, ceterum deficientibus, ita vt coniectabile sit, ob defectum morbo caussam & fomentū præstari, nulli esse dubium arbitror, quin sanguis mittendus ex talo sit, donec vel ipsi menses prorumpant, vel vteri plenitudini satisfactum esse coniiciamus: idq; non solum in sanguinis detractionibus, verum & in omnibus aliis auxiliis exsequendis obseruandū etiam est. Primo namq; in hac curatione hos menses prouocare, vel exspectare, aut supplere sanguine misso opus erit, postea, ad alia auxilia confugere: nisi vehementissima, vrgentissimaq; fuerit expurgandi necessitas, quod facies

D sub conditione, nimirū, cum mensium temeratio malo caussam non præstat, vel auget, q si aliquando vrserit, id quidem caute & prudenter facies, blandis tamen & lenissimis medicamentis, quæ naturæ [illegible] imminentē motum non euertant, & vtilem affectui m[illegible] antur vacuationem.

A[illegible] deb[illegible] mous m[illegible] nses anteuertāt, quod pl[illegible]; in mo[illegible] b[illegible] [illegible] contigere [illegible] mus, considerandum primo est, *qu[illegible] bom vel mali cares portendere po[illegible]* [illegible] *cu[illegible] à p[illegible] b[illegible] auspiu[illegible] significatur*. tertio verò [illegible] *agenda vel non agendum sit*. Nihil pro[illegible] [illegible] uran[illegible] [illegible] fœminarum morbis difficilius, grauius, mo[illegible]estius & periculosius reperies, quam menses inopinato morbis quibusque succrescen[illegible] præs[illegible] nim ipsis incipientibus, & antequam [illegible] medi[illegible] auxiliares manus omnino præstit[illegible] [illegible] in reliquis te[illegible]ribus, vbi agendum ni[illegible] [illegible] leue quidem & tolerabile exstitit damnum. [illegible] uius profecto mali meminerat Hippoc. *lib. 2 por part. 3. text. 5.* dicens de his, qui

Menses si debitū tempus in morbis anteuertāt, quid portendant.

E t[illegible] icitant & menstrua ipsis succrescunt: *Quibus in febribus anxiosi horridi rubescunt facies, laboriose degunt. Dolores oculorum, cap[illegible] tis grauitates, paraplexia. & muliebria si [illegible] uerint, maxime autem quibus primum, sed virginibus & mulieribus quibus ex multo tempore, sed & quibus, non quo consuetum est tempore aut oportet, apparet: deinde pallida fiunt*: qua sententia vtilius est comprehendi [illegible] maiorem huius rei, quæ ad menstruorum [illegible] plexum pertinet, partem. Difficultatis quidem & molestiæ caussa multis proculdubio fit rationibus: *prima*, quod auxilia, alioqui proficua & necessaria menses fluentes renuant, vel remorentur saltem, adeo vt morbus tantum crescat, quod deinceps beneficium suscipere aliquod vtiliter non possit. Præterquāquod cum menstruorum anticipatio ex gen[illegible] re sit symptomaticæ vacuationis, dubiū non est, quin maximum arguat periculum, maius quidē in morborum principiis, quàm in quouis alio, ob adductas à me rationes. Cui accedit, vacuationes nul-

F las in principiis morborum vtiles vsquā naturam mouere posse. Verum cū hoc contingit aliquando vtilé esse huiusmodi menstruorū anticipationé, nimirum, cū in morbi statu prorumpit copiose & cū tolerantia. Quod, (*licet tempus anteuertat,*) iuuat profecto magis cōmoditate temporis morbi & copia, quàm irritamento obsit, velut etiā de declinatione subaudiendum est: dummodo non cohæreat cum alia naturæ vacuatione. Quippe eo tempore grauius malū portendit: arguit enim naturam maxime irritatam, & ob distractionem nullam vacuationē perfecturam. Caussas verò habet menstruorum anticipatio, indicio nostro, numero quatuor: nimirum, materiam plus iusto copiosam, acrem, mordacem, tenuiorem, aut omnino à natura alienam facultatem expultricem quidem irritatam, aut retentricem nimis deiectā: instrumentum præter naturæ modum laxum, apertum, aut diruptum: ac vltimo fit propter caussam hoc qua nō, exquisitiorem videlicet & acu-

Menstruorū anticipatio quas habeat caussas.

G tum sensum, quā rebus etiam secundum naturam existentibus exacerbatur. Atque hæc de caussis dixisse sit satis, vt quisq; intelligat præsagii rationem iuxta caussę naturam, & curandi etiam methodum. Quippe aliquando opus est minuere quæ abundāt, nonnunquam quæ virtuté exacerbāt retundere, aut sensum stupefacere, vel vasis & meatibus patulis prouidere. Verum menstruis

Menstruis anticipantibus quid agendum.

(vtcunq;

[illegible]q; sit) debitum [illegible]us anteuertentibus, morbo incipiente, magnam fas est diligentiã ad-
521 A hibere in sanguine pro ratione morbi vlterius mittendo: præsertim si anticipationem ex copia proficisci comperiamus: quo casu, nullo interposito tempore, ex talo primo, quantum sat sit, ad impetum naturæ iuuandum sanguinē mittemus. Quod si necessitas vlterius pergat, & vteri plenitudo deposita sit, audacter ex brachio, vel ea parte, quam affectus postulauerit, sanguinem mittere licebit: Siquidem symptomaticę vacuationes id permittere videntur, quinimo exposcere sæpissime. Quapropter in anticipatione mensium differre nõ licet vlteriorem sanguinis detractionem, si affectionem postulare comperiamus, sicut in aliis menstruorum cum morbo implexibus, sed protinus ipsum mittere, si ex vteri plenitudine prodeat, ex talo, non semel, sed bis & pluries: sin aliter, semel ex talo, quantum sat fuerit, & affectus postulauerit, nimirum quod sufficiat consuetæ purgationis quantitati respondere, idque maxime, si affectio ex his sit, quæ caput irruere assolēt, vt in ardentissimis febribus conspicimus, deinceps verò ex brachio. Secus quidē res se ha-

Sanguinis missio.

B bet in reliquis vacuationū generib. in quib. plus temporis exspectare oportet, ac differre, donec natura vel quieuerit, vel saltem remissius egerit. Quo tempore apparentibus tantū stilla sanguinis, aut vteri sanguinolentis purgamentis, vrgente affectu, pharmaco purgare tutū ac sæpe necessarium existit: præsertim si pręcedente iã morbo, ac eunte ad iudicationem, anticipatio fiat. Quib. procudubio temporibus conijectandum erit vitiosos humores, acres, & mordaces id efficere: ubi idq; properandū est ad purgationem, ne eorū vitium intus perperam cohibitum in grauius malū commigret. Verùm si in morborum principiis ex humorum corruptela potius, quàm copia menstruū anteuerterit statutum tempus, magis ob id innitendum est sanguinis detractionibus, quàm purgationi, licet parcius quã in primo casu, quod in statu & declinatione fieri minime licet, sed vberius purgandum, quia ea tempora ex artis ra-
C tione purgationi potius, quàm sanguinis detractioni idonea sunt: nisi etiam eisdem temporibus sanguinem abundare cognitū sit, quod vtile foret à principio affectus impedire: nam periculo plenum est sanguinem in statu, aut prope ipsum abundare. Quod si ob Medici, aut laborantis negligentiam factum non sit, & menses ea caussa in statu instillauerint, sanguis quidem eo tempore mittendus est, cautius tamen quàm in principio: sicut in principio cautius purgandum quàm in declinatione, idq; si necessitas vrgeat, mensibus adhuc ex toto non finitis. Itaq; debitū tempus menstruis anteuertentibus in morborū principiis, mittendus sanguis ocyssime ex talo est, & si necessitas vrget, ex brachio ipsis nondum finitis: præsertim si ex totius plenitudine anticipatio fiat: sin aliter, id fieri quoque potest, sed parcius, purgandum tamen, si id plurimum affectionem exposcere conspiciamus, ipsis tamen iam [illegible] desinentibus, idque maxima cum affectus vrgentia, ac pronunciatio prius damno ab
D assumto pharmaco, & maximo periculo ex dilatione. In aliis vero vacuationibus, vt superius dictum est, fieri potest. At si in statu aut declinatione anticipatio accidat, & morbus præstiterit exspectandi inducias, differre purgationem tutius est: sin aliter, iam desinente menstruo, & nusquã aliter: licet his temporibus audacius purgare liceat facta collatione ad principium, *vt nuper diximus*: præsertim vitiosis humoribus caussam anticipationi præstantibus. Hæc autem optime lector, animo frequenter euolues, vt ex mentis exercitatione & artis principiis peritiam assequaris, qua in rebus grauioribus & difficilimis, quales huiuscemodi sunt, rectum ad agendum possis proferre iudicium ac decretum.

CAPVT XVII.

De duris & cancrosis mammarum tumoribus.

AD menstruam quoq; purgationē, & ad eius proculdubio vitia pertinere existimamus eos tumores præter naturã, quos fœminarū mammis E
adnascentes vulgari nomine. *zaratanes* nuncupari conspicimus: malum quidem maiori ex parte fœminis familiare, graue, difficile & maioris ac periculosioris præludiū. De cuius sane natura & essentia nõ satis conuenit inter auctores: quamobrem hac in parte eius conditionem & differētias explicabo, docens caussas, signa, & verã præcauendi & curandi methodum, si prius docuero, quales in mammis experimento & obseruatione comperiamus tumorum differentias, prædicto tumorum generi persimiles adnasci.

Zaratanes quid & vnde ortum ducant.

Frequentissime quidem in fœminarum mammis (*in iis præsertim, quæ viro orbatæ sunt, aut partæ ante debitum tempus desierunt, vel steriles exsistunt: ut in virginibus, quæ iam grandiores sunt & viro maturæ*) duros conspicimus succrescere tumores mille accidentibus præditos: quos quidem ob id rude vulgus existimat *cancros* esse, aut eosdem semper minari. Verum vt rem à primis princi- F
piis aggrediamur, expendat diligens lector, experimento quotidiano esse confirmatum, sex tumorum durorum sortes cancrum simulantes aut minantes, fœminarum mammis succrescere posse: has quidem præter communes tumorum differentias. *Prima* porro ex crasso fit, & caliginoso flatu mammam vniuersam distendente ducenteque eam in turgorem. *Altera* dum mammarum glandulæ humore aliquo fluente, aut sensim & paulatim ibidem concreto & infarcto tument, dolent aut citra dolorem turgent. *Alia* verò dum ex pituita vel quouis alio crasso humore à capite fluente, vel aliunde in mammas transmisso, aliquid imbibitur citra collectionem in ipsis factam, cuius ratione duræ apparent mammæ dolentes quidem, si bilis flauæ, vel adusti alicuius humoris aliquid accesserit, indolentes verò, si citra ipsos fluat. Quo procuIdubio malo affecta mamma in maiorē molem augetur citra tumorem aliquē parti alicui eius peculiarē. Quod ob id fieri scimus, quia humor imbibitus potius G
exsistit, quã alicubi collectus: res sane ad tumorum præter naturam confectionem apprime necessaria. *Quarta* quidem duritiei species fit, cum scrophula mammis adnascitur: quod frequentissimum est: vel glandula ipsa in scirrhum conuersa, duritiem in mammis repręsentat non leuē. *Quinta* sane fit, dum ex caussis huic rei proficuis, scirrhosus tumor in mamma paulatim cõgeritur.

Mammarū tumoribus virginib. & viduis mille periculis obnoxii.

Tumorum durorū mãmis succrescentiū sex sortes.

Sexta

522 A *Sexta* porrò & vltima, cum scirrhosus tumor, vel quiuis alius ex prædictis in cancrũ migrare nititur, aut iam iam in eum mutatus exsistit, idq́; cum vlcere, aut citra ipsum. Verum vt quisq; hęc omnia distinguere sciat ac præcauere, & pro vsu & indigentia curare discat: placuit hac in parte cuiusq; seorsum meminisse, & signa, caussas, ac medendi rationem docere, ne nobis vsquã accidat, quod multis euenisse scimus, nimirum, ex negligentia propter mali ignorationẽ, aut ex nimia diligentia propter rusticum futuri mali timorem, in grauiora pericula fœminas deferre, citatione potius, quàm sua sponte vi morbi excitata.

Mammarũ flatuosi tumoris natura. Fœminis quidem iis, quibus & menses, & semen ex suppressione, aut improspera purgatione corrumpuntur, & in vtero & vicinis partibus exsistentes, ibique corrupti & vtcunque vitiati, à se crassos halitus fundunt, succrescit facile ob sympathiam his partibus propriam, vt commoto ex aliqua euidenti vel abdita caussa flatu, illucque

B delato, cor doliter, & mammæ (*sinistra præsertim*) turgeant, ac in tumorem eleuentur dolore non leui, simul cum brachii & totius lateris consensu & cruciatibus. Quã sane tumidam dolorosamque mammarum affectionem multi dolore & tumore decepti iudicant tumorem esse cancrosum, vel cancrum minantem.

Mammarũ flatuosus tumor quibus suboriatur caussis. Verum si quis rem hanc diligentius pensiter, comperiet caussas habere prædictam affectionẽ cognitu quidẽ faciles, pręcautione verò difficillimas & sua natura graues. *Prima* sane omnium est obstructio, quæ vel mensium purgationẽ cohibet, minuit aut remoratur, vel vteri necessaria ac vtilia purgamenta supprimit. *Secunda* quidẽ excretionis priuatio esse censetur, siue inconsueta fuerit, siue consueta. Ex quibus iam *tertia* prodit, nimirum, excremẽtorum aut humorum, *quos nuper diximus*, corruptio: ex quibus vel adaucta fuliginum copia, vel plus iusto cohibita, aliquid ad reliquas corporis partes transmitti necessum est:

C ad eas præsertim, quibus maiori consortio cohęret & gaudet vterus ipse. Quo fit, vt succrescat *quarta & vltima* caussa ac immediatior, videlicet, ob flatum in mammis receptum tensio, quæ tumoris naturam æmulatur. Verum quia huic parti propriæ sunt partes quædã, quę dolere possunt, & rursus halitus maiori ex parte vitiosus, corrumpens, acris & mordax exsistit, fit subinde facile, vt dolorem haud mediocrem edãt: quinimo doloribus cancerorum persimilem, grauem [illegible] tidem & acutum, ob halitus illuc adscendentis naturã & conditionem: extensum etiam & pluribus partibus communem ob colligantiam & consortiũ mammarum cum brachiis, scapulis, cost[illegible] & his proximis partibus. Quibus sane & caussas, & caussarum differentiam haud difficulter distingues, vt hunc malo prouidens præcauere facile possis, quo minus ad maiora & grauio[illegible] meatus: quippe non difficulter in affectione hac adscendente aliquo ex te[illegible] humorib. vel excrementis, scirrhosa & postmodũ cancrosa efficitur du

D rities: quod frequenter a[illegible] omperimus.

quibus innotescat signis. Reperiet diligen[illegible] M[illegible] hanc attentio animo consi[illegible] affectũ hunc mammarum flatuosum esse tum[illegible], quem *licet mammæ cauitatem insignem non habeant* [illegible] in eisdem fieri facillimum est ob spongiosam, raram & laxam naturam quam sortiuntur. quo fit vt non difficulter recipiant flatum, & aliquo temporis spatio pertinaciter contineant. Quem sane tumorem nosces, & ab aliis eiusdem partis tumoribus distingues, quia in eo, si quis mammam manibus comprimat, reperiet vniuersam esse in tumorem elatam, tensam, dolentem, & non vnicam eius partem, neque quid peculiare in ipsa tumidum aut dolens exsistens, sed rigida tota est. Glandulas etiam eius citra dolorem continget attrectabitque: quod si quando dolitent, potius ex tensione, quam ex duritie fieri comperiet. Sed distingues eam affectionem à reliquis duris, quia in ea vera durities non reperitur, sed tensio & turgor, res quidem longe diuersa à duritie. Præterea id E cognosces, quod in reliquis mammarum tumoribus semper aliquid durum remanet, dolorosum vel dolore carens, diuque perseuerans: at in turgentia seu inflatione per interualla quod tensum est reperies, idque vel menstruationis tempore, vel per lunares circuitus, aut ex aliqua occasione vel citra ipsam. Fœmina item mœsta est, aut animo deficit, vel vteri aut hypochondriorum ac cordis dolore premitur. Sed quod frequentius ipsis accidit, saltus quidem cordis est & palpitatio: denique dum aliquid eorum, quæ in vtero præter naturam, retentum computrescit, mouetur magis, ac magis prædicta affectio exacerbatur. Quibus sane occasionibus cessantibus vel sponte vel præsidio quouis mox subsidens mammę & dolore leuãtur, & accidentia omnia, quę mammarum tumorem comitabantur, cessare videntur. Habet etiam id peculiare hoc tumorum genus, vt difficilis sit iudicii, quod plerunq; vel aliis tumoribus adiungatur, vel durante affe- F ctu mox alter succrescat.

qualiter & quibus medicamentis curetur. Magni quidem est momenti in hoc malo prouidentia: quippe ipso præpedito, aut exstirpato maiora procul dubio præcauemus: ob id, qui veram desiderat nosse curandi rationem, legat cap. *de viduarum & virginum melancholia lib. 2. huius operis*, ante quidem, quàm curatrices adhibeat manus. Interim tamen sciat primum curandi principium pendere ex ea vacuatione, quæ sanguinẽ in vtero abundantem minuat, scissa vena, quæ vtero correspondeat, qualis est, quæ in malleolis reperitur, ea porro quantitate, quæ plenitudini, habitui, ac menstruorum priuationi æqualis exsistat. Quo sane pręsidio triplex pręstamus beneficium: sanguinem nimirum, ne putrescat, vacuatione facta efficimus: menses euocamus, & vltimo eorum ad nimus defectum supplemus: præterea prouidemus, ne affectus ex flatuoso in scirrhosum, aut verum cancrum commigret. Quam etiam sanguinis detractionem iterans & commodius per interualla facies, saltem quatto quoque mense, menstruationis tempore. Inter [illegible] tamen G aliis præsidiis menses euocare opus erit, iis quidẽ quæ (*vt dictum est proprio cap.* id efficere nata sint, vel exhibito chalybe præparato, [illegible] lauacris, insessionibus in calida aqua, vel p[illegible] ibus ibidem diu immoratibus, ligatu[illegible] cucurbitulis, & modico exercitio. Verum quia vires non permittunt rem omnem sanguinis mi[illegible] ionibus iusto frequentioribus fieri, & quia [illegible] etiam est, corpus vniuersum meseraicas v[illegible] venas, iecoris aut splenis scatere crudis [illegible] melanch[illegible]ciive,

Sanguinis missio.

523 A cisse, aut vtcunq; aliter vitiatis excrementis, ex vsu erit his medicamentis per vices & interualla

Purgatio. corpus purgare, quæ diximus *cap. superiore citato.* Huius sane census sunt *confectio Hamech sine scammonio & colocynthide, agaricus, folia senæ infusa, decocta, vel pruna damascena sacchari & prædicta decoctione condita.* valet & syrupus ex *prædictis foliis cōfectus cum passulis & succo borraginis, addita pro libra decoctionis* ℥. j. *lapidis lazuli linteo molli ligata, & per diem integrū macerata & expressa: cuius* ℥. iiij. *porrigere poteris.* Præterea facta purgatione, cordi prouidendum est iis, quæ flatum discutiant, qualia abunde reperies

Apponenda. *cap. de cordis affectionibus.* Deinceps tamen mammis apponere oportet linteolum crudum aqua vitæ sæpius madefactum & vmbroso loco exsiccatum, vel eundem *saponis spuma* imbutum, aut *oleo liliorum, de sambuco,* vel ex *semine, aut radice an-*

Ceratum. *gelicæ confecto.* Præstat & confectum ceratum ex

B eisdem cum modica *cera, balsamo, vel oleo abietis, ac pulueribus plumbi vsti & non loti, anisi, aut seminis rutæ.* Cui etiam vsui non parum proderunt pleraque ex iis, quæ inferius *hoc cap.* sum dicturus, præsertim ea, quæ discussoriam & anodynam obtinuerint efficaciam, velut est *oleum de napha* solum, vel cum modica cera, vel aliud ex nuper dictis.

Victus ratio. In qua sane curatione eam victus rationem institues, quæ parca sit, & optimi nutrimenti, cum potus parsimonia, ne vel crudum ex alimento quid superſit, & obstructionibus obsit, vel malum in aliud degeneret, nimirum, in ventris, aut in vteri inflationem.

Mammæ duræ & turgentes humore qualis affectio. Solet non raro in fœminis (*quibus aut menstrua deficiunt, aut improspere profluunt*) caput fluxionibus, doloribusq; grauissimis tentari: quibus sane occasionib. aliquid eius, quod influit in mammas, vel ex vtero illuc commigrat, ipsas in tumorem eleuat vniuersas cum dolore, vel citra ipsum. Quę porro affectio non leuibus, aut vtcunq; adhibitis pręsidiis subsidebit mitescetque: quin po-

C tius minari grauius aliquod malum videtur, pręsertim cum in ea affectione tota mamma intumescat, *velut in præcedenti dictum est:* ceterum dissident, quòd in illa flatuosa substantia, in hac vero humor magnitudinē & turgentiam efficit. Quamobrem etiamsi caussæ ratione differant, morbum tamen in magnitudine vtraq; constituit.

quas habet caussas. Caussas habet hęc tumorum species non contemnendas: vnam quidem menstruorū suppressionem, cuius ratione facto recursu ad mammas, easdem pręcopia in tumorem eleuat, doloremq; subinde concitat, dum nimis tenduntur, aut dū id quod influit, acrius, mordaciusque exstiterit. Quod etiā *secundo* contigisse cernimus, confluente à capite tenui pituita flatibus admixta, præsertim si dolor simul accesserit. Ex quibus caussis scimus, fœminas nō raro graui dolore premi, idq;

D non in mammis solum, sed in humeris etiā, brachiis ac sub alis, ita vt plures existimarint, cancri esse principium: nec omnino sane falluntur, pręsertim si quis eam affectionem negligenter tractet: nam sæpe eius, quod influit, aliquid in duritiem ac grauem commigrat, vt difficile non sit credere, & cancrum quoq; posse degenerare: & ob id curandum est eam affectionem recte distinguere, præcauere & curare, ne quid præter institutum nobis inopinato accidat.

Cognosces autem hanc affectionem, distinguesq; à ceteris sibi similibus, quod in hac tota mamma intumescat, doleatque etiam æqualiter tota: item quod nulla sit in ea pars, quæ magis quàm altera indurueꝛit: licet cum morbus diu durat, id quoque reperiatur. *Præterea* id cognosces, quod per interualla ac certis quibusdā temporibus tumores doloresque exacerbari magis contingat: quod sane ad pensum fluxionum vel prope tempus menstruationis euidentius fiet, ac subsidebit protinus vel cessante fluxu, vel mensibus prætereuntibus, & eo quidē citius, quo ma- E gis sanguine menstruo purgata fuerit mulier, licet nonnihil in mammis semper dolorosum superſit, quod in inflatione non accidit, quia penitus quod flatuosum est, resoluitur.

quib. subornatur caussis.

qualiter & quib. medicamentis curetur. In hac quidem affectione ei caussæ prouidebis *primo*, quam cognoueris malo principium præstare. Sic ętenim capite affecto, & instillante in mammas, primitus exsiccantem victus modū institues, ex *passulis* nimirum, *amygdalis tostis, amylo, melle rosacco* ante omnem victū assumto: ingestis postmodum auium assatis carnibus cum potu ex *aqua anisi, vel radicis chinæ, aut sparta parella.* Quo quidē facto ad medicinalia te conferes præsidia, purgato prius corpore: caput etiam pilulis parua & frequenti purgatione euacuabis. Quem sane

Pilulæ. vsum præstant pilulæ *sine quibus, aureæ, arabicæ, ex hiera, ex agarico, ex hiera & agarico simul:* ac si ventriē affectioni consentire comperias, ex *mastichinis,* F quantum sat sit, porriges, vel ex *mechoacano,* Indicarum illum radice. Exhibebis quoq; nocte *coriandrum præparatum* vel *anysum tostum,* aut puluerē *spartæ parellæ cum ouis sorbilibus,* aut pilulas ex *agarico & sparta parella* decocto confectas. Verum si hæc (*præsertim adhibitis crurum frictionibus, lauacris & imperato modico exercitio*) prodesse non videantur, confugiendum procu dubio est ad sudandi munera, quæ in hac affectione magni esse momenti creditur. Quod præsidium parabis decocto *sparta,* aut *radicis chinæ, vel serapium ex prædictis* conficies, quod sane non minoris momenti esse scio. Ceterum si ne hæc quidem sufficere constet,

Fontanella. *fontanellam* altero brachiorum aperire proficuum & summopere necessarium exsistet. His quidem factis mammas iis medicamentis tractabis, quæ resoluendi & modice laxandi vires habent, quale

Vnguentū. creditur esse *vnguentum, vel cerotum ex oleo amygdalarum dulcium, de semine lini, liliorum, axungia gallinæ & anseris cum modico diachylone loco ceræ:* fa- G cto vnguento vel ceroto prout magis placuerit.

Emplastrū. Prodest & emplastrum *filii Zachariæ cum diachylone, & pulueribus ireos.* Item si mammæ nimio dolore, aut calore crucietur, ex vsu est *vnguentum rosaceum cum modico plumbi vsti & cera alba:* aut idem vnguentum sæpius in mortario plumbeo agitatum, vel *oleum omphacinum cum pinguedine gallinæ, & oleo amygdalarum dulcium:* quæ etiam in eodem mortario sæpius agitentur, & proderunt magis, si ex eisdem ceratum cum modico *diachylone,* vel *cera* confeceris. Cui etiam affectioni non similem curationem adhibebis, si ex suppressis aut improspere fluentibus mensib. mammas indurari comperias: præterquam quod vniuersalis prouidentia, A 524 non quidē in purgatione, sed in mensium prouocatione, & sanguinis missione ex talo pręmittenda est: cui quidem curationi innitēdum erit aote particularem auxiliorum administrationem.

Glandulæ mammarũ duræ, ac earũ scrophe simulantes qualis affectio.

Inter eas mammarum affectiones, quę cancrũ simulant, aut minantur, vna, profecto est glandularum, quæ in mammis secundum naturam existunt, durities, aut noua glandulosi tumoris generatio, siue dolens, siue dolore carens exsistat. Solet quidem non raro *quemadmodum amygdalis, & columellæ in ore euenire conspicimus*, in mammis quoq; fluxio eius conditionis delabi, quæ sola citra inflammationem, durum tumorem concitare nata est. Quem sane affectum, si dolorem sibi comitem habeat, non pauci inter Medicos rumorem esse cancrum minantem indicãt: verum, vt mea mens est, longe ab eius natura dissidet.

B Quod equidẽ constabit, si quis consideret, hanc affectionem dupliciter posse mammis succrescere: *Vno* quidem glandula ipsa grandior ac durior facta: *altero* verò, dum in mamma glandulosus quidam tumor progignitur, qui ei generi tumorum incumbit, quod scrophulas obtinere scimus: quem sane multis rationibus scrophulã esse arbitramur: & ad scirrhosam naturam Gal. *lib. de tumorib. præter naturam, & 13. meth.* redoxit dicens *Scrophulas esse glandulas in scirrhum conuersas*. Quorum sane tumorum vnumquemq; mammis euenire nõ raro conspicimus: quippe aliquando glãdulas induratas sensimus: nonnunquam vero alias ipsis persimiles mammis præter naturã accrescere.

Glandulæ mammarũ duob. modis indurari possunt.

Quamobrẽ considerandum est, glandulas duobus modis indurari, aut (*vt rectius loquar*) apparere induratas: *Vno* quidem affluente humore pituitoso & flexili, qui in eisdem glandulis turgorem creat sine dolore, vel fluxioni admixto acri & biliosõ humore, quo cruciatus non leues in mammis & vicinis partibus inferuntur: altero etenim, cum in ipsa mamma, haud secus ac in aliis

C eius naturæ partibus scrophula gignitur, inquit enim Celsus, *lib. 5. cap. de struma*: Nascuntur maximæ strumæ in ceruice, sed etiam in alis, & inguinibus, & in lateribus, in mammis quoq; fœminarum se reperisse, chirurgus Magex auctor est. Quam sane huius viri opinionem verissimam in plerisq; fœminis compenimus: in quarum mammis stromosus tumor succ. escit ex concreto pure vel sanguine formã glandulæ adipiscente: quam etiam sententiã Tagaultum ruem euidenter cõstat. Cuius proculdubio naturæ arbitramur esse non paucos ex rumoribus, qui cum dolore fœminarũ mammas extorquent, quos subinde Medici existimant *cancros* esse, aut minari, cum meo & multorum experimẽto constet, nullum aliam acquirere *nec diuturno adhuc tempore* conditionem, sed eo statu pluribus annis perstare, no sine magna quorundam admiratione.

Strumę mammarum.

D Caussas quidem habent hi glandulosi tumores longe diuersas, sicut & naturã diuersam sortiuntur: *vt dictum est* per paulatinã congestionem alter: alter verò per defluxum. Quippe glandulas fieri turgentes contingit, vel menstruis deficientibus recorrentibus quę ad mammas, vel defluente tenui aliquo humore pituitoso solo, vel seroso sibi admixto: vt his fœminis accidere cõspicimus, quæ cantu vel quouis alio spiritorum per exercitio nimis vtuntur, menstribus quidem fluentibus aut imminentibus fere. Ex quo iam constabit, glandulosis mammarum partibus humorem hunc suscipientibus, dolorem & magnitudinem accedere, ita vt glandulas, quas antea per-

Glandulosi tumores quib. subonantur caussis.

cipere erat difficile, iam vel leuissimo tactu comperiamus duras vel dolentes, aut vtroq; damno affectas. Strumam verò ex pituitoso & sanguineo humore fieri refert Celsus, quam equidem caussam fœminarum mammas non malo perdere, malorem ex parte arbitror, ob menstruum defectũ, & putredinem: licet strumas plerumq; ex crassis & viscidis humoribus nonnisi sumam sit prodire, quod etiam in fœminarum mammis accidere non raro compertimus. E

Facile quidem noscimus hos tumores tactu, ceterum difficulter distinguimus vnum ab altero: nam vterq; duritiem obtinet non leuem, dolentambo, sed magis *phygetlon* quam *scrophula*. Habet tamẽ hoc peculiare excrescens glandula, quam ad *phygetlon* non sine ratione reduximus, quod non semper, sed affluente humore, doloribus & cruciatibus exacerbetur, idq; iuxta fluentis humoris naturam & conditionem: subsident quidẽ, & sedantur dolore quouis præsidio, aut sponte resoluto humore. *Præterea* glandula facile hinc inde mouetur: scrophula vero immobilis scyrrhi instar exsistit sine dolore: & maiori duritie prædita, ita vt non immerito quis scirrhum dixerit. Verùm ab his sepertius distinguet, quia indurata plerumq; dolet, scrophula vero nunquam, aut perq; iam raro Item glandola dedurumescit ocyssime quouis præsidio adhibito, scrophula verò nõ, nisi diu præsidis adhibentis. Tandem F licet glandula indurata brachia quoq; & clauiculam plerumq; dolendo attingat, neq; ita molestus dolor est, neq; perstans, vt reliquorũ tumorum, qui cancrum minantur, nisi iam glandula in scirrhum commigret, quod potius ex incuria Medicorum, quàm ex affectionis natura proficisci arbitror. *Vltimo* tamen scrophula vnum locũ obsidet, vnam ve duritiem repræsentat: at glandula plerumq; in paruulos secatur tumores, seu extuberantias intra mammas diuagantes, quas vix vna ex parte comprehendere poteris, etiamsi bis aut ter mammam attingas, sed semper nouum obsidere locum repræsentant.

quib. tumores discernantur. Glandulæ & scrophulæ quid differant

Huic affectiuni curandi ratio exsistit duplex, vna quidem, quæ duritiem emolliat: altera verò, quæ & cancrũ inhibeat, & si quid eius factum est augmentum, præcaueat. Hæc autem vna est, & in glandulis induratis & in scrophulis: ita primo expendisse necessum erit ante omne opus, traxerit ne principiũ durities ex improba viuendi forte, an ex menstrua purgatione perperam fluente. G Quod si primum, eam viuendi legem institues, quæ ex toto sit præcedenti aduersa. Verum cum plerunq; ex crassis, viscidis & pituitosis humoribus affectio originem sortiatur, victum potuges extenuantem, siccum & modice calidum, fugereq; præcipies ægrotantẽ à crassis, viscidis & eodẽ difficilimis alimentis, ac solum ipsi concedes *arietum, vitulorum, auium montanarum ac domesticarũ carnes cũ passulis & amygdalis tostis, ficubus & aliis*, quę prædictis similia exsistant. Potus sit ex aqua cinnamomi, anysi, vel quod magis probo ex *radice chinæ, vel sparta parella* decoctos. Cœnam verò quam tenuem imperabis *ex ouis, aut pyro assu, vel fructu aliquo sacchare cõdito*. Exercitium sit moderatum magis, atire cibum & somno mane factum. Verum in medicinalibus præceptis hoc primum dignum observatione existimo, nimium frequentiores debere

Glandulosi mammarũ tumores & scrophulæ qualiter curentur.

Vict. ratio.

A 525

Purgatio.

debere esse purgationes, minutas tamen, & facta prius per extenuantia & incidentia pharmaca præparatione. Quod sane probe facies *syrupo de bisantiis, de radicibus, hydromelite, rhodomelle,* & similibus. Postmodum verò eam purgationem institues, qua crassos humores educas, velut est ea, quæ ex *agarico* paratur, *turpeto, cartamo, foliis senæ, pilulis ex hiera, mastichinis, alcophanginis,* & aliis, quæ consimiles habeant vires. Quod si hæc prodesse non videantur, ad artificiales sudationes venien-

B dum esse consulit rei difficultas: quas sane moliri

Sudatio.

oportet decocto *radicis chinæ aut sparta parellæ*: ac probarem maxime in hac re serapium aliquo ex prædictis decoctis confectum, eo modo, quem docuimus *lib. 1. de præsid. indic.* His quidem factis, & vt par est, pro viribus ægrotantis & morbi indigentia repetitis, ad topica auxilia confugiendũ est, qualia mox referã, si prius dixero, quid agendum sit menstruis deficientibus, vel improbe fluentibus, si eos huic malo præstare principiũ constet. Quippe in hoc casu initium curationis auspicandum arbitror à sanguinis detractione: si plenitudo adfuerit non leuis, ex brachiorum basilica, quindecim nimirũ diebus, plus minusve paululum ante menstruationis tempus: sin aliter, vel si iam menses institerint, vel nuper præterierint, diminuteq; processerint, ex talo. Quo facto, pro plenitudinis copia ad mensium prouocationem operandum est iis, quæ proprio cap. diximus. Interim tamen non est ab re, bis terve in anno sanguiné ex brachio è regione mammæ affectæ minuere.

Menstruis deficientib. vel improbe fluentibus, quid agendum si mammarũ oriantur glandulosi tumores.

C Postmodum glandulis ex acri vel nimis tenui fluxione induratis inunctionem parabis ex *oleo rosaceo, pinguedine gallinæ, anatis, & butyro ac modica cera alba.* Item ex *vnguento rosaceo & cera, ex oleo rosaceo, ex oleo amygdalarum dulcium, sesamino, violarum, & axungia anatis sæpius in plumbeo mortario agitatis*: vel *ex emplastro filii Zachariæ cum modico plumbi vsti sæpissime loti.* Quibus, cessante iam fluxione, ac si resoluendi mens fuerit, dolore omnino remisso, addes *olei chamameli* vel *liliorum* quantũ sat sit, vt citra nouam attractionem, aut caloris concitationem resoluas id, quod emollitum vi emollientium pharmacorum iam steterit. diu etenim in his persistes, aut telam conficies his vnguentis imbutam, quæ fixius mammis adhæreat, donec vel dolorem cessasse, vel dolorem mitiorem esse cõperias, nouatis ad tempus his præsidiis. Quod si huiusmodi tumoré, vel quemuis alium ex fluxione à capite foueri comperiamus, aut ex *mensiũ suppressione* vel *hæmorrhoidibus* suppressis augeri,

Olea.

Vnguenta.

D in maioremq; molem excrescere, aut doloribus exacerbari, proculdubio malum frenabit, ac forsan ex toto minuet fontanella brachiis affixa, si caput caussam præstiterit, aut cruribus, si ex vteri aut hæmorrhoidum suppressione suboriatur.

Mammarũ scrophulæ ac scirrhi qualiter curentur.

Verum si duritiem in scrophulam, aut scirrhi effigiem migrasse comperias, præmissa vniuersali prouidentia, quam diximus, expurgatione paulò efficacioribus facta vteris: velut fieri solet radice Indica *mechoacam* appellata, & *diaturbit* à Rasio scripto *lib. 9. ad Almansorem caput de colica, & aliis id genus.* Et rursus facta consideratione eorũ excrementorum, quæ ex malo viuendi genere prodeunt, nec non & ex menstruis suppressis, aut improbe fluentibus, ea omnium habita prouidentia, quam superius diximus. Quo facto, ad topica peculiarius veniendum esse consulit rei natura & conditio, quæ prædictis cedere nequit, nisi grauiora adhibeas. Quamobrem cognitis mammarum scrophulis duplex erit curandi ratio (*nam licet hoc tumorum genus in cancrum ob humoris sortem non ita facile degeneret, sed diu in eadẽ specie persistet, cum hoc tamen haud leuem prærequirit in artifice diligentiã.*) E

Vna quidem, quæ sensim & paulatim emollientibus & discussoriis auxiliis paulò efficacioribus tumorem dissipet: *altera* vero, quæ radicitus manus opera tumorem euellat. Primo hanc emollitionem & discussionem tentabis, donec ex toto durities euanescat: huius ministerii sunt emplastrũ *nigrum Gal. adscriptum lib. 6. phar. gen. quod recipit ol. veteris ℥. iij. viridis æris ʒ. iij. picis ℥. j. ß ladani ʒ. vj. lithargyri ʒ. iij.* fiat emplastrum. Cui consimile efficies, si addideris *diachyl. mi. pulueř radic. ireos,* & his iunctis emplastrum confeceris. Valet & diachyl. Mesue. Sed pretiosius his omnibus est *oleũ de bufone*, aut vnguentum ex eodem *oleo, pice, & plumbo vsto vel lithargyrio* confectum: item idem oleũ cum diachylone ad cerati formam redactum. Confert & emplastrum *melilotum* cum *modico ammoniaco, & oleo liliorum, ac puluere radicis ireos.* Prodest incredibili quadam efficacia emplastrum illud Hip. quod conficitur ex *semine lini cum vino albo in mortario plumbeo agitato & in pulueř redacto.* Quod

Emplastrũ emolliẽs ac discutiens.

Emplastrũ Hipp. aduersus scirrhos.

F sane tantæ efficaciæ esse experimento didicimus, quod & scirrhosis etiam tumoribus prodesse frequentissime compertum sit. Quod si ad maiorem duritiem affectio perueniat, conficies emplastrum ex *radicibus althææ coctis & extractis per setam cum modico oleo ex bufone, pinguedine gallinæ & anseris, & puluere plumbi vsti, ac radicis ireos*: quod profectò magnæ esse frugis arbitror, præsertim si nigritiem durities contraxerit: sic & alia adhibebis, quæ paulò inferius recensebo in scirrhi curatione. Sed non est minoris momenti apud Chymicos medicus, id quod recipit *succũ cupressi partes quinque, ficuum partes tres, radicis arundinis ℥. ß.* coquantur in *oxymelite, post salis communis, cineris spongiæ, calcis, ana ʒ. iij.* iuri expresso addantur, mixtaq; in vnguenti formam redigantur.

Chymicorũ remedium aduersus scirrhos.

G Verùm si eo scrophulæ duritiem peruenisse videas, quod (*præterquam quod emollitionem, aut suppurationem non consequatur*) simul radices in venas & arterias inserere videatur, aut (*vt rectius loquar*) ad maiorem molem sese extendat, tunc sane ad manus opera peruenire necessum erit: inscissa nimirum mammia, prius scrophula vtrinq; digitis compressa, quam tamẽ acu perforabis, & filo per foramẽ traiecto, manuq; sinistra comprehenso, hinc inde leniter à mammarum carne scalpello separabis, ita vt simul totam scrophulam cũ pellicula extrahas: cauens ne pelliculæ quicquã iotus supersit, quod temporis tractu regenerationi A 526

Scrophulæ mammarũ quando & quam manum operã poscant.

scrophularum principium præstet. Qua facta curatione vlcus per vnionẽ simplicem curabis, facta nimirum sutura, quæ discissas partes vniat; quẽ sane curationis modum non parum profuisse cõstat. Verum si intus quicquã ex pellicula vel scrophula ipsa remanere comperiamus, vlcusve nimis dilaceratũ esse, curare oportet iis, quæ ipsum digerant, ac superfluum exedant, velut esse vnguentum *Ægyptiacum cum pulueribus aluminis & album incocti superpositis, quæ dolorem leniant.* At dum varias inserere in mammas radices certũ sit, aliter

quidem ipsam scrophulam tractare oportebit, nimirum factis iuxta prædictas radices in circuitu scrophulæ paruis inscissionibus scalpello, vel ignito ferramento, ac immisso *arsenico instar grani tritici* minutissimi: hoc quidem in robustis fœminis, in aliis verò sat est *Vigonis* puluerem immittere,

B ac desuper vnguentum *populeonis apponere*, aut *oxycrati* pannũ: quod facies donec radices exesas esse compenas. Quo facto, secedet facile struma & vlcus (*vt par est*) suppurantibus, donec ad abstergentia deueniendum sit, curabis: Potest et struma curari affixo in medio eius candenti ferro, vel facta cũ scalpello scissura: in quam ex causticis medicamentis aliquid immittere par erit, donec tota strumæ caro exedatur. Causticum huic vsui paratur ex fermenti partib. tribus, & vna arsenici: ex quibus facta massa in furnello deliccabis, cuius instar *nucle pini* modicũ immittes. Abscindes etiam scrophulam si fili modicum sumseris, & in aquam arsenici ter quaterve immergas, donec vim caustici sumpsisse comperias, quo sane filo radicem scrophulæ ligabis, singulisq; diebus comprimes, donec arefacta radice præ tabitudine & alimenti defectu scrophula exarescat, & pcidat, aut facilius abscindi possit. Quo facto, reliquã curationem, vt vlcus expostulauerit, ministrabis, cauens, ne iterũ malum reuertatur purgationibus & victu moderato, & superposito ali-

C quo ex iis emplastris, quæ mammam roborent, & si quid adhuc superest, discutiant.

Causticũ in mammarũ scrophulis.

Scrophula qualiter abscindatur.

Sese iam offert illud mammarũ vitium, quod cancro finitimũ existit: quinimo ipsius præludium esse plerunq; solet. Scirrhosa quidem durities, nõ raro in fœminarũ mammis, ita pertinacis naturæ & malitiæ excrescit, vt vel difficulter emolliatur, vel facile in cancrũ migret. Quamobrem & generationis modum, & naturã, & caussas, ac signa, ante curationem docere erit opus.

Mammarũ scirrhus cuius naturæ, & quot modis generetur.

Generatur quippe in mam̃is scirrhosa durities vno è tribus modis, quantum ex variis Gal. locis colligere potui. Primo quidem, ex atri humoris affluxu, id ẽ asserente eodem Gal. *lib. de tum. prat. nat.* per hæc verba: *Quatuor enim hi sunt, qui frequenter fiunt affectus propter influxum humorũ, erysipelas & œdema, inflammatioq, & scirrhus.* Quam equidẽ generationis rationẽ iis fœminis accidisse comperimus, quibus obstructo splene, nequeuntq; sanguinem à melancholiæ spurcitia purgare, ipsum per vniuersum corporis ambitum redundare cogitur quã ũ mammas haud difficulter illius hu-

D moris non parua portio influit, quæ sane scirrhosam duritiem tractu temporis contrahens, huiusmodi affectũ progignit. Proficiscitur *secundo* eadẽ affectio ex vbertate melãcholici & crassi sanguinis, menstruis non fluentibus, sed paolatim illuc, non subito (*vt in primo generationis modo dictum est*) recurrentibus. Ex quo proculdubio in eisdẽ venis & carne condensata inæqualis in mãmis durities succrescit, prædicto humore ad mãmas velut alimento eunte. Qua etenim ratione fit facile, vt per diuersas mammarum partes diuersi tumores duritie non leui polleant. *Vltimo* tñ scirrhosa hęc affectio per paulatinam (*vt medici ferunt*) congestionem plerunq; succrescit, humore nimirũ melancholico indies magis ac magis congesto, adhærescenteque, donec in immedicabilem duritiem & magnitudinem succrescat. Differt tamen hæc generationis ratio à secunda, quia in hac solum in mammarum carne concrescit, & induratur humor, in illa vero in venis & carne. E

Verùm quouis ex his tribus modis fiat, fieri etiam tenetur vna è duabus caussis, exsiccatione videlicet in humore à calore facta, aut cõcretione ex frigido ingruente. Quippe humores, quos semel in aliquo mammarum loco contineri contingit, calor ita, resoluta tenui eorũ parte, incrassat induratque, vt in scirrhosam hanc duritiẽ migrare, perquam facile, conspicias. Quod profecto vel ex frigiditate propria, vel externa, aut defectu ꝓprii caloris adeo densari cõtingit & coerceri, vt in grauissimam & immedicabilẽ densitatẽ promtè migrasse constet: modo id ex primæua generatione fiat: modo ex alio tumore perperam curato, à refrigerata nimirum iusto nimis inflammatione, vel vehementer, aut ante tempus resolutionem perpessa. Est igitur scirrhosa durities tumor durus, doloris expers, quem (*licet variam sortiatur generationis rationem*) duplicis tantum differentiæ & naturæ existere scimus: quippe vnus Exquisitus est, dolore carens, alter verò non exquisitus, leuem doloris speciem referens. *Exquisitum* eum censent auctores, qui ex melancholico fit sanguine, aut crassa pituita, nimisq; condensata. Enim verò, qui sensu leui gaudet, ex alienis humoris miscella fieri constat, aut ex assato sanguine, humoreq; atro, quẽ *bilem atram* appellant. Ex quibus constare arbitror, caussam huic malo materiam præstantem, nullam aliam esse, quàm humorem melancholicum, sanguinemque crassum, aut nimis crassam pituitam, ni affectio (*vt dictum est*) illegitima fuerit. Neq; obstet, quo minus hæc vera sint, Galen. *lib. 5. simplic. c. 9.* scirrhum fieri ex bile atra dixisse: nam eo loco & sæpe alibi, arbitror per verbum, *atram bilem*, subintellexisse melancholiam, quemadmodum facile colliges ex eiusdem auctoris verbis, qui loquens de medicamentis huic affectioni proficuis, illi necessaria esse emollientia auxilia profitetur: quæ sane morbis ex atra bile ortis conuenire minime possunt. Sed habet præter has caussas generales, omnibusq; communes fœmineum corpus vnam G aliam peculiarem, nimirum, mensium suppressionem & improsperam purgandi fæculentum sanguinem rationem. Quippe cum purgatio illa crasso, melancholicoque sanguini expurgando idonea sit, si quãdo supprimi, aut vitiari contingat, vitiatos in corpore superesse humores nulli fore dubium arbitror: quos sane in graue aliquod malum prorumpere certum est, præsertim circa eam partem, cum qua maiorẽ habet vterus communionem & colligantiam: quo fit, vt fœminarum mammæ subinde facile in hæc vitia A 527 prolabantur: præterquam quod receptioni excrementorum ob laxitatem mammarum, substantia prona sit.

quib. subo. riantur caussis

Scirrhosa mammarũ durities duplex.

F

Exquisitus. Non exquisitus.

Obiectio.

Solutio.

Huius affectionis signa haud facile inuenies, ac licet inuenias, non ob id vtcunq; cancrum minari percipies, aut secus: quod in hac curatione maioris est momenti. Sed dignosces scirrhosam esse duritiem ex tumore sine dolore duro, ex inæquali corpulentia, ex colore fusco, aut subnigro: fient, dum ex pituita prodit, ex subalbo colore, & corpulentia æquabiliori, *vt ex Gal. constare videtur lib. de tumoribus præter naturã, cap. 10. & 14. meth. c. 9.*

Mammarũ scirrhus quibus signis innotescat.

Non

Non exquisitum verò eo dignosces, quod dolorem ad tactum præ se ferat, alioqui minimum, aut perquam paruum: qua etiam ratione distinguetur ab imminente cancro, siquidem citra contactum dolet, & à quauis caussa excandescit: exacerbaturque magis, quod scirrho non B exquisito conuenire minime potest. *Præterea* generationem habet non exquisitus ab exquisito diuersam: nam plerunque per defluxum fieri constat, aut per intempestiuum discutientium pharmacorum vsum, vel ex aliqua caussa externa, quæ dolorem in mammis excitauit, cuius occasione in eisdem aliquid induruit, vel ex corporis vbertate ibidem confluxit: præterquam quod ex alijs tumorum præter naturam generibus proficisci solet, velut ex erisypelate, aut phlegmone.

qualiter & quibus medicamentis curetur.

Cum duplicem hæc affectionis conditio terminum sortiatur, resolutionem nimirum, emollitione præ...ia (lenie), vel cancri principium, in quæ duo scirrhosa durities migrare plerumque solet. Ob id quidem in hac curatione (*præsertim in mammis, quæ ob propriam laxitatem plus recipiunt, & facilius indurantur*) grandi diligentia emollitioni & discussioni innitendum est, ne ad cancrum commigret. Erit igitur in indurata hac affectione curandi via duplex: vna, quæ mollitionem efficere studeat: altera verò, quæ extrahere doceat id, C quod in mammis durum supersit, ineptum alioqui emollitioni aut resolutioni: nam suppurari hæc mala nunquam contingit, vt optime Hippoc. docuisse constat *lib. de morb. mul.* per hæc verba: *In mammis tubercula fiunt dura, partim maiora, partim minora, hæc autem non fiunt suppurata, sed semper duriora. Quinimo si quis suppurationem tentare audeat, dubium non est, affectionem citius in cancrum, aut exulcerationem degeneraturam.*

Ante tamen, quàm ad emollitionem venias, curandum proculdubio est, corpus ab excrementis & crassis humoribus immune reddere, vel mensibus euocatis, si forte defecerint, ablatis obstructionibus, corpore purgato, vel sanguine misso, aut ad inferas sedes euocato, iuxta corporis affectu indigentiam: quippe nõnullis prosunt euocatæ hæmorrhoides, vel sanguis ab eis missus, alijs sectiones ex talo, vel ex sinistra saluatella. Sed quod vtilius esse arbitror, est ter quaterD ve in anno corpus à melancholico succo purgare, quod facies his medicamentis, quæ superius diximus melancholiam posse purgare, velut est illud *Matthioli appellatum elleborismum*, vel aliud quod hac lege conficies: excipe *ellebori nigri* ℈.ij. *rhabarbari* ʒ.iij. *zingiberis, cinnamomi, caryophyllorum, nucis muscatæ, ana* ʒ.ß. *mastiches, croci, epithymi, ana* ℈.ß. *radicis dulcis rasæ* ℥.iiij. macerentur in musto aut vino dulci ad consumtionem medietatis, & colaturæ sume cum *aqua lupulorum* ℥.iij. Sed in vacuandis his humoribus, qui & difficiles sunt, & raro communibus medicamentis cedũt, arbitror summopere esse proficuum, per interualla præbere *stibij preparati modicum, nimirum* g. iij. *aut* v. nam id censeo esse, quod in his humoribus cõsuluerat Hipp. videlicet, ea medicamenta esse adhibenda, quorum paruum ing...stum plurimum educat, ac licet primo accessu validum & formidandum videatur medicamentum, vsus tamen & prudentia facile monstrabunt proficuum fore. Verum si his

Melancholiam quæ purgent.

vti formidaueris, aliud ex elleboro parare poteris, quod vtilissimum fore arbitror, recipit quidẽ *corticum mirobalanorum omnium* ʒ.ß. *polypodij* ʒ.j. *foliorum senæ* ʒ.iiij. *agrimoniæ, florum violarum, borraginis & buglossæ, ana* p.j. *bulliant simul omnia in seri lactis* lb.iiij. *ad consumtionem medietatis, & in fine adde epithymi* ʒ.j. *ellebori nigri* ℥.j. misceantur, & coletur ac fiat apozema, cuius ℥.ij. *aut* iij. porrigere poteris. Quibus exhibitis, aliquod ex cordialibus pharmacis vespere porrigere poteris, quale est *electuarium trium santalorum, de gemmis, confectio alchermes, & alia eius naturæ.* Quod si mitioribus purgantibus vti velis, ea reperies facile *lib. 2. de virgin. & vidu. melancholia.* Huic etiam corpori eam victus rationem institues, quæ crassis humoribus extenuandis & conterendis idonea sit: sic & exercitium & reliquum vitæ studium pari pensu, donec humores mitiores & humectiores reddas. E

Apozema.

Victus ratio.

Postmodum verò ad rectam emolliendi rationẽ exsequendam, considerabis, an tumor duritiem contraxerit ex nimia humorum viscidorum copia, quod haud difficulter cognosces ex tactu: quippe sic indurati tumores minus tactui resistunt, & quodammodo crassam duritiem præ se F ferunt. In quo sane affectu modice calidis, siccioribus inscindentibusq; pharmacis præmissis, duritiem frænare opus est: huius naturę sunt, quę ex aceto conficiuntur pharmaca, velut œdematosis conuenire dictum Gale. est, iuxta ipsius decretum *lib. 8. de compo. pharm. lo. cap.* 8. inquit enim: *Quæ verò ob frigidos & viscosos humores in solidis corporibus imbutos indurantur, ex necessitate frigidam habent affectionem, quare & calefacientibus simulq; tenuium partium pharmacis opus habent: hæc enim sufficientia sunt, & ad viscositatem humorum induratis partibus infarctorum extergendam, & ad secandam crassitiem, & discutiendos humores ita extenuatos.* Cuius etiam fuit sententiæ *lib. 2. ad Glauc. & 14. method. cap.* 5. Verum ex recta medendi ratione (*vt nos lib. nostro de indica. cap. de emollientibus docuimus*) constat, induratis mammis nec liberaliter, nec protenus acetũ esse porrigendum, nisi dum inueterata admodũ est durities, idq; aliorum medicamentorum admixtione, ne vel mammæ ocyssime aceti viribus G contabescant, vel scirrhosus tumor pressius indurescat. Quamobrem principium curationis auspicari oportet ab inunctionibus, quæ conficiuntur ex *pinguedinibus & oleo sabino*, vel *oleo*, in quo incoxeris radicem *lilij, cucumeris amari, anethum, aut fœnugræcum.* Præmittere etiam conuenit fomentum ex radicibus *althææ, maluarum, & ex fœnugræco, addito* ℥. ij. *radicis cucumeris amari, ac folijs etiam maluarum, & branchæ vrsinæ cum seminè lini.* Quibus per dies aliquot factis, deueniendum est ad pharmaca, quę acetum recipiant, cum moderatione tamen, quale est, quod hac lege conficitur. Excipe *aceti mulsi, in quo percoxeris hyssopũ, thymum, pulegium, anethum, radicem althææ & fœnugræcum* ℥.ij. *pinguedinis anatis, anseris & ceruis, aut olei ryzini, ana* ℥.ij. bulliant simul ad consumtionem aceti, & vrere, partem bis die inungendo. Quod si efficacius efficere velis, adde *ammoniaci* ℥.ij. *vel diachylonis gummati quantum sit satis*, vt fiat ceratũ, si solidior forma magis placuerit. Præstat & *diachylon magnum*, præsertim si in eius confectione aceti modicum addideris, vel *pinguedinis anatis & vituli* momentũ cum *oleo ryzino, aut de radicibus lilij.*

Scirrhus mammarũ quando & quibus indigeant emollientib.

Acetum in induratis mãmis quando porrigendũ.

Vnguentũ.

Fomenta.

A 528

Ceratum.

Idem quoq; beneficium præstat *oxycroceum*, sed longe præstantius arbitror vnguentum *Agrippæ* in communi forma adhibitum, vel ad solidiorem redactum, cui admiscebis aliquod ex pharmacis, quæ vel corporis temperiem æmulentur, vel tumoris peculiarẽ aliquam conditionẽ respiciant: ego quidẽ censeo, maioris adhuc momenti esse, si diu in mortario plumbeo id agitaueris. Quibus cognitis, facile erit maiorem pharmacorum co-
B piam iuxta vsus varietatem effingere.

Scirrus mammarũ ex intempestiua resolutione qualiter curetur.

Verùm si duritiem tumor contraxerit, factam per intempestiuam resolutionem, siccitate in humoribus ibidem contentis inducta: curationem proculdubio aliter institues, præsertim cum constet, prædictam duritiei caussam fuisse aut *Solem feruidum*, vel *validum exercitium, ardentissimam febrẽ*, aut medicamentum nimis calidum importune parti adhibitum. Quippe humor omnis eo ad terræ naturã proprius accedit, quò magis aquosæ aëreæque substantiæ fuerit expers, quibus facile priuatur vi calefacientium & exiccantium caussatum. Qua quidem ratione humida pharmaca his profutura esse mihi & omnibus est compertum: primo, quia humidum separat id, quod viscidum est, à parte, cui adhæret, & crassum mixtione attenuat. Sic enim corpus vniuersum alimentis copiosioris & humectioris substantiæ reficere & humectare prius oportet, nullo exercitio, longiori somno, & omni animi tranquillitate imperatis. Deinceps tamen duritiem emol-
C lies pinguibus & iis, quæ humectiora sint: ob id linimentis maxime vtendum est, eo præsertim, quod conficitur ex *mucilaginibus* extractis *oleo amygdalarum dulcium*, *aut decocto seminis maluarum, vel cremore seminum melonum*, *ac vltimo decocto fœnugraci, althææ & similium*: ex quibus addita pinguedine aliqua lento igne ad consumtionem decocti *linimentum* conficies, quo vteris, si prius partem *mucilaginibus*, & nuper dictis decoctis emollieris.

Mucilagines.

Confert etiam vnguentum ex radicibus *althææ cocta*, *pistata*, *& extracta per setam*, cum *modico vnguento rosaceo*, *vel resumtiuo confectum*. Prodest & ceratum *refrigerans Galeni*. *cum oleo amygdalarum dulcium*: item *oleum de seminibus melonu & cucurbita*, *cum pinguedine anatu & modico vnguento rosaceo facto linimento*, vel *cerato cum modica cera alba*. Eundem quoque vsum præstant *mucagines psyllij*, *seminu cydoniorum & fœnugraci*, *cum oleo rosaceo omphacino*, si diu in mortario plumbeo agitentur: aut ipsum *rosaceum & omphacinum* cum eadem
D plumbi mixtione.

Vnguentũ.

Mammarũ durities ex frigiditate partis & humoris qualiter curetur.

Quod si per concretionem ex frigiditate partis, aut humoris, vel ex frigore cuiusuis rei extrinsecus occursantis, duritiem mammas contraxisse certum sit (*vt plerunq; melancholicu aut viscidu humoribus in eas partes fluentibus accrescentibusve contingere solet*) longe aliter emollitionem instituere oportebit. *Primo* quidem victum institues moderatissimum, mediumq; inter omnem excessum: vitam nec sedentariam, nec nimis laboriosam, ac pari omnino pensu in ceteris rebus. Sed in animi passionibus omni arte curandum est tranquillitatem aut hilaritatem adseruare. Ad medicinalia igitur deuenientes, monendum est, bis terve in anno corpus vacuum immuneq; ab excrementis & crasso sanguine reddere: mittentes sanguinem ex sinistra basilica, aut saluatella eiusdem lateris,

Sanguinis missio.

vel si menstrua, pbè nõ processerint, ex talo. Quo facto pro habitu & viribus fœminæ, conijectandũ est, an hæmorrhoidum fluorem su[...]a perpessa
E fuerit, vel ipsas dolẽtes aut nimis [...] habuerit, nunc vero suppressas habeat? Qua in re easdẽ iterũ euocare necessum erit, vel hirudinibus affixis sanguinem ab eisdem elicere. Sic etenim corporis cacochymiam per purgantia pharmaca tutius ac facilius detrahes bis terve (*vt dictum est*) in anno, corpore purgato confectione *Hamech simplici*, *cassia fistula*, *manna*, *vel serapio ex infusionib. rosarum aut violarũ*, *vel prunu decocto sena & saccharo conditu*, *aut ipso sena decocto cũ saccharo & passulu*. Postea verò reliquias conteres eisdem decoctis & prunis frequentius, & in minori dosi exhibitis, & tandem iis, quæ superius diximus, humorem melancholicum purgare posse, maximè adhibitis *gran. 4. stybij præparati*, quod huic malo proficuum arbitror fore præsidium. Verum circa particularium auxiliorum administrationem primum expendendum esse consulo ea, quę congelatione induruerunt, vel ex propria humoris frigiditate concreuerunt, emollitionem posse nancisci ius medicamentis, quæ verè emollientia dicuntur, qualia esse dixit Galen. *lib. 5. simp. cap. 6.* calidæ & siccę naturæ existentia: inquit enim eodem loco: *Oritur*
F *autem induratorum affectio ex fluxione viscosa & crassa, paruu particula poris ac meatibus impacta, digesto verò per halitum, quod tenue est eius ac subtile: ac deinde quod reliquum est, refrigerato ac veluti congelato, scirrhosa sequitur dispositio, ac proinde frigidam pathos* aiunt. Porro quoniam cum frigiditate humor redundat superfluus, idcirco ét compositam esse eius medelã oportet: ob refrigerationem scil. excalefacientia poscente affectu: ob alienam verò humiditatem, quæ mediocriter siccant. Hinc etenim euenit, quæ congelata soluunt, non tantum calida sint, sed etiam sicca. Quamobrem nõ solum in mammarum affectionibus, verum & in multis aliis, (*vt latius libr. 2. de indicat. diximus*) mineralia pharmaca admiscere pinguiosis, & iis quæ inter emollientia Galenus annumerat, proficuum esse semper duxi: vt calore, quod concretum est, eliquaretur, & quod calore liquatur, mineralium siccitate ebiberetur consumereturque. Sic profectò plumbum serosam materiam exulcerationẽ minantem, contrerit & exsiccat. Cuius etiam naturæ creditur esse *bdellium*, *styrax*, *galbanum*, *ammoniacum & medulla omniu*. Sed proderit primo ac-
G cessu parti adhibere linimentum, quod conficitur ex emplastro *filij Zacharia & pulueribus marcasitarum*, *vel plumbi vsti*, sicut idem emplastrum diu in mortario plumbeo traiectũ, præsertim si gummosum aliquid addideris: confert & idem emplastrum ad solidiorem formam redactum cum eisdem pulueribus & modico diachylone. Erit etiam proficuum *diachylon maius cum plumbo vsto & marcasitu præparatu*, *ac pinguedine anatu*. Item *ceroneum Nicolai vel diachylon gummatum*, aut illud, quod conficitur ex *bdellio*, *galbano*, *styrace*, *ammo-* A 529
niaco, *medulla ceruina*, *vituli*, *ac adipibus anseru & anatu cum modico oleo communi*. Conferunt insuper reliqua omnia, quæ glandulosis tumoribus & scrophulis prodesse superius diximus, & multa quidem alia, quæ ipse effingere potens, si præceptum Galen. *2. ad Glauc.* tenueris, quo loco scirrhosam duritiem curare docens inquit: *Non igitur ca-*

Purgatio.

Mineralia pharmaca cur pinguiosis adiscantur.

Emplastrũ.

tur curanda sunt partes indurata medicamento immodice siccanti, sed cum eo, quod calorem habeat tepidum, humiditatem verò neque multam, neque omnino minimam: quod enim superfluum humorem habet, nihil omnino dissoluit, quod verò minimum, plus quam oportet, exsiccat.

Mammarũ scirrhosa duricies qualiter & quando chirurgica operatione amputari debeat.

Verum si prædictis pharmacis duritiem emolliri non contingat, ante quidem, quàm in cancrum degeneret, proficuum erit consilium chirurgica operatione scirrhosam duritiem radicitus amputare. Quinimo (*vt verum fatear*) nullam aliam ex duris mammarum affectionibus auda-
B ciùs licebit ferro extrahere, neque tutius, quàm scirrhosam, idq; non leuibus rationibus. *Prima* quidem, quod nullum habeat more cancrorum sanguinem in venis prope duritiem congestum: cuius occasione non raro (*etiamsi exacte fluat carne scissa*) scirrhosam duritiem iterum (*& maligniorem quidem*) concrescere scimus. *Secunda*, quia fluxu sanguinis plerumque periclitari contingit laborantes cancrosis tumoribus scissis, vt apertissimis verbis ex Aëtio constat *serm. 4. cap. 44.* dicente: *Cancros in pectore obortos omnino deploratos esse scito, quemadmodum & eos, qui in capite, collo, humeris, sub alis & inguinibus generantur: sunt enim & hi incurabiles: nam præterquam quod perfecte tolli non possunt, sanguinis eruptionis timor incumbit, vt ex ea æger inter manus pereat: quod equidem in scirrhi abscissione continget nunquam.* Tertia sane ratio est, quia cancrorum vlcera, etiamsi arte fiant, & probe curentur, periclitantur frequenter ob vitium sanguinis vel cancri malignitatẽ, in . nabilia fieri: & aliquan-
C do vniuersa mamma (*adhuc cancro exemto*) cancrosa efficitur, & maligna exulceratione perit. Quibus rationibus adstipulatur Aëtii auctoritas, qui *serm. 4. c. 50.* ex Leonidis decreto hæc refert verba: *In aliis quidem corporis partibus prius ostendimus induratum tumorem sine dolore esse, at in mammis non ex affectionis natura, sed detracta papilla grauitate dolorem inducit. Si itaq; tota mamma indurata fuerit, atque ita scirrhi tumor induratus thoraci annexus, vt citra periculum a sanis partibus amputari non possit, chirurgiam nequaquam attentabimus: si verò summitas mammæ solum indurata fuerit, aut vltra dimidium affectio non occupauerit, summitas amputanda est citra inustionem: neque enim in scirrhi tumore indurato, velut in cancro sanguinis eruptionem vereri oportet.* Qua sententia euidenter constare arbitror, quanto sit grauius & periculosius cãcrum ex mammis euellere, quàm scirrhum, præsertim si in papillis non sit, *vt pau-*
D *lò inferius docebo.*

Itaque in scirrhosa mammarum duritie primo innitendum est, ipsam medicamentis emollientibus lenire. Quod si id non profuerit, considerandum tunc vlterius est, an tota mamma indurauerit, vel scirrhosus tumor thoraci annexus fuerit, ita vt sine periculo à sanis partibus separari nequeat: quo sane tempore chirurgiam tentare nefas esse arbitratur Aëtius. Verum si summitas mammæ solum indurata fuerit, securissima erit duri abscissio, securior quidem, quàm ea, quæ in cancro fit, etiamsi in papilla steterit, *vt cap. 44. dixerat.* Quippe subdit rationem cap. 5. dicens: *Si verò summitas mammæ solum indurata fuerit, aut vltra dimidium affectio non occupauerit, summitas amputanda est citra inustionem, neque enim in scirrhoso tumore indurato, velut in cancro, sanguinis eruptionem vereri oportet.* Ex quo dogmate duplex insurgit post scirrhi abscissionem curandi ratio: vna porro, quam Aëtius scribit eo loco dicens: *Post amputationem verò linimenta indemus, & reliquam vlcerum* E
curationem adhibebimus: altera quidem, & quæ non minoris momenti visa est (*si citra sanguinis fluorem immodicum, aut partium dilacerationem chirurgia præcessit, aut nihil alienum intus relictum est*) ea quidem erit, quæ per primam à chirurgis appellatam intentionem fit: nimirum, per simplicem partium coalitum sutura aut ligatura factum: in ima tamen scissuræ parte (*vt tutius res fiat*) relicto foramine, per quod, si quid occulte reliquum est, vel cruentum aut dilaceratum, in puris forma exspiret. Quam sane curandi rationem multi ex peritis chirurgis reliquis omnibus feliciorem & tutiorem experiuntur: quod si alia via incedendum sit, ad Aëtii curationem fugiendum esse consulit vel fluxus sanguinis, aut carnis dilaceratæ suppuratio.

Mammarũ duri tumores, quos vulgus zaratanes appellat, quã obtineant naturam, & qualis affectus.

Ex mammarum durities, quas vulgus *zaratanes* nuncupat, sese iam offerunt: ignotum sane morbi genus, & quod ex viri alicuius probi & antiqui decreto non satis quale sit, constat, aut quam sortiatur peculiarem naturam. Ob id necessum mihi erit hac in parte eius conditionem & substantiam docere, signa etiam, caussas, & veram medendi rationem, ac primo, qualis sit præcauendi F
ratio & modus, ne in immedicabilem cancrum prolabantur, ac si forte inciderit, qualis etiam sit via (*si non curationis, saltem ne in mortem ocyssime degeneret*) leniendi ac differendi id malum, ne misere fœminas torqueri permittamus.

Zaratan Hispanis quid.

Vt igitur ex virorum doctissimorũ vsu & diuturna obseruatione colligere potui, prædictam mammarum duritiem, quam nomine Hispano *zaratan* appellamus, ipsi quidem nomine cancri comprehendunt, idq; non solum in fœminarum mammis, sed in quauis etiã alia corporis sit parte. Verum quàm sit à ratione alienum, disces facile, si exacte consideraueris eam curandi rationẽ, quam auctores hi prædictis tumoribus adscribunt. Quippe emollientia pharmaca liberaliter admisceorius, quæ cancro proficua sunt, cum ex o notum auctorum decreto euidenter constet, exacerbari plurimum cancrosos tumores emol- G
lientiũ adhæsu. *Præterea* si exacte consideres cancrorum naturam, longe à prædictis tumorib. differre comperies, siquidem cancer tumor est durus & inæqualis, licet rotundus, venas habens in circuitu turgidas, liuescens, colore magis quàm inflammatione nigricans, calidus, subito accrescens, ægros maxime fatigãs, & perpetuo fere dolore affligens. At tumor, de quo nunc sermo habetur, nec maximũ dolorem, nec punctionẽ, aut inflammationem, nec semper, sed ex aliqua occasione, aut imminentibus mẽsibus sortiri comperimus, sed immunes ab his accidentib. per inter-

Zaratan quibus rationibus à vero cancro differat.

ualla viuere fœminas scimus. Item cancrum, etiamsi vtas aut seces, vel reuerti ꝓtinus, vel in grauius malũ mutari conspicies, vt ex Celsi decreto A 530
constat euidenter, qui hæc refert verba: *Quidã exciderunt, quidam adusserunt, neq; vllis vnquam medicina profuit, sed adusta protinus concitata sunt, & reuertunt, excissa verò, post inductam cicatricem reuertunt, & caussam mortis attulerunt.* Sed prædicti mammarum tumores haud difficulter exciduntur, nec

redeunt amplius si recte cures, neq; mali quidquam subinde sequitur. Quibus rationibus persuasus censeo hos tumores veros cancros non esse, licet Galen. eos nomine cancri comprehenderit, inquit enim secundo ad Glau. *Reliquum est, vt de cancrosis tumoribus disseramus, qui in omnib. quidem partibus corporis fieri consueuerunt, sed in mammis*
B *præsertim mulierum, quæ à natura purgationem non habent.* Quod sane dictum ita intelligo, cancrosos tumores promtius in mammis succrescere ob earum ad recipiendum promtitudinem, quàm in reliquis partibus: verum non subinde sequitur, tumores, quos *zaratanes* appellamus, hac Galen. doctrina comprehendi: siquidem multis rationibus (*vt dictum est*) à verò cancro differre constat. Neque rursus nomine scirrhi eos comprehendere æquú est, cum scirrhosus tumor exquisitus omnino dolore careat, & qui non exquisitus est, leuẽ sortiatur, idq; solum in ea parte, qua tumor viget, quod ea lege prædictis tumoribus accidere non constat: siquidem actionibus quandoque cruciatibus, per interualla & vicinas etiam partes affligit, quibus constat longe inter se differre. Erit igitur (*ne longius abeam*) hæc tumorum species media quædam durities inter scirrhum & cancrum: vel (*vt rectius loquar*) durities quædam (*siue scirrhosa, siue alterius speciei ex iis, quas diximus mammis peculiariter posse accidere*) quæ in cancrum migrare teotar. Itaque cum durities
C aliqua cancri naturam iamiam adipiscitur, antequam ex toto in ipsum commigret, hæc quidem verè nomen sortitur eorum tumorum, *zaratanes* appellamus, ita vt mediam cancrorum & reliquorum, qui duri sunt tumores, naturam adipiscantur. Quod (*vt dictum est*) intelligi volo de omnibus, qui mammis succrescunt tumoribus, dummodo duri sint, maxime si in ipsos confluit aliquid acre aut adustum.

Tumores cancrosi promtius in mammis quam aliis partib. succrescunt.

Zaratanes proprie q.d.

Cuius doctrinæ gratia expendisse oportet, cancros fieri vno è duobus modis: quosdã enim incipiẽdo ex atro adustoq; humore, ex quo proculdubio fieri omnes huius sortis tumores Gale. fatetur. Quos equidem (*quantumuis parui sint*) scimus à principio dolere, & non leuia accidentia, ac pleraq; alia mala inferre: quinimo aliquando veneni instar intolerabilia. Quosdam ẽt constat fieri nõ incipiendo quidẽ, sed per transmutationem ex scirrho, aut quauis alia duritie in cancrũ: præsertim si præexsistens durities ex melancholia non naturali proficiscatur, vel aliquid humo-
D ris adusti accedat. De quorum sane numero est *scirrhus cancrosus* nominatus, quem existimamus comprehendi sub nomine *zaratan*: sicut re vera reliquos omnes (*licet non sint de genere scirrhi*) dum cancrum minantur, aut in ipsum commigrant, hoc nomine comprehendere licet.

Cancri vno è duob. modis fiunt.

Scirrhus cãcrosus quid.

Huius porrò tumoris meminisse Auicen. constat per hæc verba: *Et quandoq; canceratur sephyros, & propinquitas sephyros ad cancrum, & elongatio ab eo est secundum multitudinem inflammationis & paucitatem eius, & apparentiam pulsationis in eo, & occultationem eius.* Eiusdem quoq; sententiæ Rhasium fuisse constat, nam inquit: *Quotiescunque cum apostemate sephyrotico inueniuntur accidentia apostematis calidi, sicut dolor, pulsatio, inflammatio, & omnia alia signa eis attinentia, tunc illud apostema de genere cancrorum est.* Pari quoq; lege Ioannes de Vigo (*vir in re*

Tumorum durorum, quos zaratã Hispani vocant, qui meminerint.

chirurgica maximi pretii) eadem verba refert, di- E
cens: *Reperitur sephyros non purum & cancrosum, cuius signa sunt dolor pungitiuus pulsatiuus & inflammatiuus.* Atque licet ex his locis constet, hos viros de sola mutatione scirrhi in cancrum loqui, cum hoc tamen asserimus, tumores omnes duros, quibus in cancrum mutari contingit, tunc iure optimo nomine *zaratanes* esse comprehendendos: ac tenemus quoque differre à vero cancro & scirrho, ac reliquis duris tumoribus. Horum equidem tumorum iuxta hanc, quam diximus, descriptionem Hippocrat. primum omnium meminisse constat *libr. 2. de morb. mul.* per hæc verba: *Et in mammis tubercula fiunt dura, partim maiora, partim minora, hæc autem non fiunt suppurata, sed semper duriora, deinde ex ipsis nascuntur cancri occulti. Quum autem cancri futuri sunt, prius ora amarescunt, & quidquid ederint, omnia amara esse videntur, & si quis plura dederit, accipere renuunt & compescenda faciunt.* In qua sententia si quis attento animo mentem hominis expendat, reperiet proculdubio hos tumores, quos *zaratanes* appellamus, non fieri solum (*vt multi autumant*) ex scir- F
rho cancrum minante, sed plerumq; ex aliis duris mammarum tuberculis proficisci, vt Hippoc. verba monstrare videntur.

Habet hæc sæuissima affectus natura caussas non paucas, quarum quædam occasionem huic malo præstant, quædam materiam suppeditant, aliæ verò exulcerationem moliuntur. Constat igitur ex Hipp. sortiri principium huiusmodi duritiem plerumq; ex improbo mensium fluore, siue omnino supprimatur, siue diminute (*dummodo quod tenue est, erumpat, solum manente intus obstructionis caussa, crassiore sanguine*) siue inordinate profluat, quod humorum cum sanguine mixtorum heterogeneitatem commonstrat. Quibus etiam caussis accedit praua & pauca mensiũ purgatio, vt libro *de locis, aqua & aere* Hipp. refert, quæ sterilitatem infert, ac subinde plerumq; sterilitas huic malo principium præstat: purgatur enim in partu mulier, & in lactatione prauis & melancholicis recrementis, quę ob continuam in pueris lactan- G
dis vacuationẽ, aut confertã & copiosam in partu aggregari minime possunt. Ob id virginibus, viduis, aut noptis, quæ vel non pepererunt, vel parere immature desierunt, plerumq; hæc mammarum vitia accidisse comperimus. Huic etiam caussarum generi reducitur improba viuendi ratio ex crassis, viscidis aut quouis alio modo vitiatis edulis facta, vel nimis sedentaria, aut curis & vigiliis plurimum turbata & plena. Quæ proculdubio omnia vel crassos in corpore congerunt humores, vel probos plus iusto exsiccant, & in assatos ac subinde crassos commutant. Præstat item huic affectioni materiam solum ea melancholiæ species, quæ per adustionem fit. Verum hac sola ratione à scirrho & cancro differre co- A 531
gnoscimus sub hoc genere caussę, quod scirrhus, si exquisitus sit, nõ ab hac, sed à naturali aut crasso alio humore proficiscitur: cancer ab atra quidem bile. At is tumor hoc habet peculiare & proprium, quod principium suæ generationis à crassis humoribus nanciscatur, siue melancholici, siue pituitosi sint: postea tamen vel adusto illo, qui pręexsistebat, humore, vel alio denuo in partem confluente, qui adustus sit, exulcerationem sortitur.

Tumores mammarũ dur. zaratanes dicti, quas sortiã-tur caussas.

sortitur. Hanc equidem generationis viam & materiam curaturus exacte expendat, alioqui profecto perdifficile erit, frugis aliquid huic malo præstare. Præsertim ni exacte expenderit imminentem exulcerationem, quàm paulò inferius nosse monstrabo.

B

quibus innotescãt signis.

Verùm noscendi hos tumores, ac distinguendi eos ab aliis eiusdẽ sortis, ratio & modus haud obscure constabit, si quis, quæ ex Hipp. Auic. & Rhasio attulimus, diligenti animo expendat: Inquit enim Hipp. loco paulò ante citato de his tumoribus verba faciens. *Cum autem cancri futuri sunt, prius ora amarescunt, & quicquid ederint, omnia amara esse videntur, & si quis plura dederit, compescenda faciunt, & accipere renuunt. Mente verò percelluntur, & oculi duri fiunt, & non acute vident, & ex mammis dolores ad iugulum transiliunt, & sub scapulas, & sitis tenet. & mammæ graciles, & ipsa per totum corpus attenuata sunt, & nares obstructæ sunt, & no leuantur.* Quibus proculdubio verbis complexus est pleraque ex signis, quæ frequenter in fœminis sic affectis conspicimus. Quæ sane magis elucescent, si in medium adduxero, quæ Auic. profert verba, inquiens. *Et propinquitas sephyros ad cancrum & elongatio ab eo est, secundum multitudinem inflammationis & paucitatem eius, & apparentiam pulsationis in eo, & occultationem eius.* Sed clarius id quoq; monstrat Rhasius dicens:

C

Quotiescunq. cum apostemate sclyrotico accidentia inueniuntur apostematis calidi, sicut dolor, pulsatio, inflammatio, & omnia alia signa eis attinentia. Verum præter hæc omnia nosse etiam oportet, tumorem quemuis durum eo tempore in cancrum migrare, cum dolores acuti per interualla vel minima occasione repetunt: qui equidẽ ad brachia, humeros & costas non raro extenditur, præsertim si prædictæ partes moueantur. Quibus etiam accedit, si tumor in conspicuo sit, ipsius magnitudo, quæ cancro incipiente maior existit, color cinericius & obscurus, & tandem durities: venæ etiam ipsi in circuitu adnascuntur liuescentes & tumidæ, varicũ instar. Quæ omnia si ad extimam partem vergat tumor, facile percipies: sin aliter, ea quærere frustra est, quod nimia carnis mole & loco abdito delitescant occultenturque, quo tempore ex dolore & doloris modo sat est exquirere. Quippe exspectandum non est, omnia signa simul in quouis tumore reperiri posse: omnia enim, qui perfectus iam est & consum-

D

matus, habere tenetur: incipientibus verò sat est, quædam adesse: adultioribus alia: & omnia denique in perfectis.

Zaratanes qualiter & quibus medicamentis curentur.

Qui hos tumores curaturus est, prædicta caussarũ [illegible] genera diligenti animo expendere prius curet. *Primum* quidem omni arte studeat, eam in mensium purgatione moderationẽ ponere, quæ nec parca, neque ita quouis alio vitio defecta sit, quod in prædictum huius mali apparatum degeneret nunquam. *Secundum* talem victus conditionem eligat, quę omnia prædicto humori contraria existat: aut rursus, talem purgandi formã, talia etiam pharmaca, quæ illum humorem, & non alium, purgando eligat. *Tertium* verò & vltimum omni diligentia caueat, quo minus acre aliquid ac mordax in corpore subsit: ac si fuerit, quo minus in eam partem aliqua occasione confluat. Quo sane facto, ad affectus curationẽ tutius deinceps venire concedetur. Curandũ quidem primo est, menses suppressos, vel diminutos euocare, aut quęuis alia vteri purgamenta, si quę E
fuere suppressa, ea sane arte quàm sæpius *præcedentibus cap.* docuimus: præserti nisi obstructio aliqua insignis in viscere aliquo aut vtero ipsi pręfuerit, eam demoliri primitus curabis chalybe præparato exhibito, vel quouis alio modo. At si id commode fieri non detur, vel fœmina sterilis quoquo modo fuerit, fontanellam altero crurũ adaperies, qua, quod in corpore crassum, defectu natiuę purgationis superest, facile expurgari possit. *Deinceps* tamen mediocrem in omni quantitatis & qualitatis excessu victum imperabis, qui potius ad humiditatẽ non nihil accedere tenetur, cauens omni studio exercitij excessum, sed in eo, & reliquis, moderationem imperans: præsertim abstinentiam eorum alimentorum, quæ crassos, viscidos, vel nimis tenues & acres humores adaugere nata sint. Quos si in corpore redundare Purgatio.
compereris (*nõ subita purgatione, quã minimũ humores exurat*) primus per epicrasin purgabis iis, quæ *superiorib. cap.* hos humores purgare posse diximus, F
velut est *serũ lactis cum rhabarbaro, confectio Hamech sine scammonio & colocynthide, decoctum senæ aqua lupulorum vel prædicto sero factum, aut pruna damascena eodem decocto & saccharo condita, vel syrupus ex his confectus, addita in ligatura ʒ.j. lapidis lazuli præparati pro libra ipsius syrupi, aut porriges* ℈. iij. *præparati stibii.* Quibus frequenter vti poteris saltẽ bis aut semel in mense hyberno, aut præcauere vel mali augmentum, vel malignam exulcerationem. Quod si à sanguinis missione curationem auspicari velis, ex vsu facies, præsertim ex *brachio*, nisi mensium gratia ex talo id efficere placuerit.

Erit igitur (*ad tumorũ curationem deueniendo*) duplex medendi via & ratio: Vna, quæ duritiem emollire doceat: Altera verò, quę ipsam manu extrahere. Illa quidem indicatione sumta à materia & conditione huius tumoris, quæ peculiarem sibi præterquirit diligentiã, longè diuersam à tumoribus, quorum subinde naturam sortitur, scirrho nimirum, cancro, tuberculove, aut quovis alio ex prædictis. Quippe scirrhosa substantia emollitionem exoptat, malacticis medicamentis factã: at cancri natura omnino hæc eadẽ renuit, quinimo exacerbatur eisdem Galen. aperte docet. Quamobrem medicamentis à principio rẽ ages longe diuersam ab iis, quę in augmento proficua esse docebo. Verum in genere omnia huic operi pharmaca mixtæ debent esse naturæ ex malacticis & siccis constructæ, & aliis etiam, quæ paulò inferius monstrabo, cancris fore necessaria. Sic etenim primo huius mali accessu, dum mammarum tumor citra manifestam caussam dolere incipit, mitigare dolorem oportebit vel his, quæ repellendi vires habeant, vel his, quæ verè sunt anodyna, aut vtrisque: sic etenim (*habita prius per necessariam vacuationem totius corporis prouidentia*) rosaceo vtendum est, vel *omphancino oleo*, aut *rosaceo omphancino*: quibus aliquando ex vsu erit, dum tumoris iam iam aliquid emicat, non nihil succi *plantaginis* vel *solatri* addere. Qui etiã succi (*si ferueru aliquid in tumore insit*) in mortario plumbeo agitati plurimum probantur. Eandem quoq; intentionem complet ceratum ex eisdem sic agitatis, & *oleo omphancino* ad succorum consumtionẽ feruefacto, cum modica *cera & anatis pinguedine.*

Tumorem mammarũ, zaratan dictũ, duplex medendi via.

G

A 532

Repellentia.

Olea.

Ceratum.

Præstat

Vnguentũ. Lamina plumbea.

Præstat & idem beneficium vnguentum ex *tutia* communiter factum. Sed mirabili quadam efficacia creditur repellere, & acrem calorem compescere lamina plumbea crebris foraminibus excauata, quàm Galen. 9. *simpl.* summopere commendatam esse legimus. Refert idem auctor ex B Apollonio *lib. 1. de compos. phar. loc.* hisce tumorib. incredibili quadam commoditate prodesse vnguentum, quod recipit *olei rosacei omphancini* ℥. viij. agitetur in mortario plumbeo, & pistillo plumbeo ad spissitudinem & mutationẽ coloris, *pulueris cerussæ & lithargyrij ana* lb. j. quibus in eodem mortario mixtis vtilissimũ fit linimentum. Verũ dum mitigare dolorem tantum in animo est, ex solo prædicto *oleo cum pinguedine anatis*, aut citra ipsam mirabile fit præsidium. At si id quoq; opus efficere placuerit, & cum hoc modicum resoluere, fomentis vti est opus ex decocto *foliorũ fraxini* confectis: quem etiam vsum ferunt præstare folia eadem *aqua decocta & pistata*, ac super dolentem mammam calentia imposita. Verùm si dolor vltra pergat, præsentaneum fit remedium hoc vti linimento, quod recipit *olei rosacei* ℥. iij *seminis papaueris albi* ℥. j. *opii* ℈. j. *gummi Arabici* ʒ. ij. *ceræ quantum sufficiat*, vt fiat linimentum. Fiũt etiam vnguenta, aut linimenta non parui momenti ex *muccilaginibus seminis cydoniorum*, *& psyllii*, extractis succo *solani* aut *plantaginis* cum *cerussa* & C *tutia* vel modico *lithargyrio*, præsertim si in mortario plumbeo diu agitaueris: sic & sola ipsa muccilago ibidem ad mutationem coloris agitata, non minoris est momenti.

Liniment ũ vtilissimũ.

Præsidia mirabilia.

Linimentũ præsentaneum.

Ceterum cum in animo est exulcerationem impedire, eisdem prorsus remediis vtemur, quæ & mordacium, calidorum & acrium succorum defluxum auertant, vel eorum acrimoniam retundant. At dum studemus, quod in parte induratũ est, emollire & resoluere, inter pleraq; alia, quæ passim repetiuntur, singularis efficaciæ est *hyssopi ceratum* descriptione Filagrii, præsertim si *diachylonis minoris* momentum ei addideris: item *diachylon gummatum cum pinguedine anatis & anseris*. Eiusdem etiam vtilitatis esse dicitur emplastrum *filij Zachariæ cum pulueribus plumbi vsti & loti*, *aut marcasitarum vel lithargyrij*. Conficit item & ceratum ex *pinguedine anatis & anseris cũ pulueribus plumbi vsti, ac modica cera*. Præstat & aliud quod recipit *olei rosarum & chamæmeli, ana* ℥. j. *pinguedinis porcinæ* ℥. ß. *pinguedinis gallinæ, anatis, & caponis, ana* ʒ. ij. *ceræ quantum sit satis*, vt fiat spadrapum. Vsu etiam probatum habeo aliud, quod recipit *olei rosati* ℥ iiij. *cerussæ* ʒ. ß. *plumbi vsti*, *tutiæ præparatæ & lithargyrii subtiliter in puluerem redacti, an.* ℥. j. *sepi caprini, pinguedinis gallinæ, anatis & caponis, ana* ʒ. ß. *ceræ*, quantum sit satis, vt fiat ad formam vnguenti albi. Obseruatione quoq; prodesse aliud comperimus, quod recipit *emplastri diachylonis Rhasis* ℥. j. *pulueris marcasitarum præparatarum & plumbi vsti, ana* ʒ. ß. malaxentur simul & extendantur super pannum sericum. Aliud quoq; probatum reperio, quod recipit *olei amygdalarum dulcium* ℥. j. ʒ. *pinguedinis gallinæ & caponum, ana* ʒ. ij *pinguedinis porci* ℥. ß. *plumbi vsti* ʒ. iiij. *ceræ*, quantum sit satis, vt fiat ad modum telæ ceratæ. Quibus proculdubio & aliis, quæ sumpta ab his indicatione facile effingere poteris, dolorem mitigabis, fluxum reprimes, duritiem emollies, & tandem, quod liquatum emollitumq; fuerit, resolues, præter quæ omnia *oleum* vel *vnguentũ ex bufone* adhibere poteris, vel, vt Fallopius aduertit, *oleum* etiam ex *viperis*: quod ego in his, quę dolore ex venenositate materiæ E cruciantur, proficuum esse arbitror.

Ceratum hyssopi.

Emplastrũ.

Ceratum.

Spadrapum.

D

Vnguentũ album.

Oleum ex bufone.

Quod si & his omnibus affectum subsidere & minui non comperias, coniectandum proculdubio est, ac verendum, ne in verum cancrum aut malignam exulcerationẽ commigret: ob id quidem antequam ad chirurgi manus deueniendũ sit, iterum tentare oportet, ipsam duritiem conterere iis, quæ id efficere nata sint. Sic dum ex humore crasso & viscido prodit affectio, ferunt, *succum nasturtii, coriandri, & intybi cum aceto & lentibus decorticatis superpositum* parti affectæ plurimũ prodesse: item *gallitricum* comestum: *centum granam herbam, tormentillam* tritam & superimpositã, vel *agrimoniam cum nuce vetusta & rancida* pistatã. Confert & *ranarum pinguedo*, quam maximi esse in hac re prætii multi & nõ contemnendi auctores scribunt: itẽ & *vnguentũ ranarum*, quod mirabilis este efficaciæ creditur, & hac lege conficitur. Excipe F *viginti ranas, quas exstinctas aut viuas butyro recenti aut pinguedine anatis* inuolues, quantum sit satis, easque sic in ollam vitriatam multis foraminibus in fundo excauatam proiicies, quam sane in alteram capaciorẽ immittes, & per partem eius supernam ignem, facto prius ex luto cooperimẽto, appones, donec *butyrum & ranas* satis superq; in maius vas eliquari comperias. Postea verò separata pinguedine ranas comburi permittes, donec in puluerem commutari facile possint. Quo facto, ex *ranarum butyro solo* vel cum *cera*, vel in mortario plumbeo agitato linimentum mirabile parabis: ac ex pulueribus simul & ex cancrorum & limaciarum pulueribus cum prædicta pinguedine, vel alia ei simili, vnguentum non minoris momenti conficies.

Mammarũ duritie [illegible] contrahant.

Vnguentũ ranarũ qualiter conficiatur & quã valeat in mammarũ cancrosa duritie.

Vsui quoque est emplastrum de *carnibus ranarum*, sed de limaciarum carnibus præcipuum esse arbitror, *vt Galen. descriptio lib. 11. simpl. aperte monstrat*: ceterum huic vsui pretiosius est præsidium, quod ex limaciarum carnibus & testis simul pa- G ratur: Prodest & prædicta caro cum lixiuio pistata: & parti duræ affixa. Sed cum dolor nimis vrget, conficit summopere fomentum, quod recipit *succi plantaginis, lanceolæ, vel auriculæ muris consolidæ maioris, & radicis ireos* ℥. iiij *ouorum alb. numero duo olei rosarum & aquæ rosatæ, ana* ℥. j. *aceti albi* ʒ j. alefiant, & pannum eisdem imbutum parti appone. Sed reperiuntur instillationes duæ, quas huic vsui maxime esse proficuas arbitror: prima quidem recipit *terebinthinæ partes ij. mastiches, sarcocollæ, ana* A ℥. j. & ß. *ligni aloes, ireos, carpobalsami, ana* ℥ iij. inscindatur lignum aloes in frusta minuta, & *ireos* radix & *carpobalsamum* terantur: deinde in mortario plumbeo, & plumbeo pistillo vehementer ducantur, postmodum in alembico igni lento apponantur, donec sublimentur, ac si alembicũ fuerit capitello plumbeo coopertum, proderit magis: tandem quod instillauerit, in plumbeo vase reconde: cuius deinde excipe partes duas, & parti vni optimi balsami admisce, ac addito oleo *de vitellis ouorum*, partem iooge. *Præterea* secundam instillationem efficere poteris, si prædictis rebus addideris ranarum & limaciarum carnes, & tria gallinarũ oua cum testis conquassata, quæ omnia

Caro limaciarum mãmarum duritiei prodest.

Instillationes.

Emplast. ex cicerib. … in … permittes, quantum sit satis. Ex … quoque est emplastrum ex *ciceribus* coctis *aqua pluuiali & cinere* confectum.

Verum, si ne hæc quidem prodesse videantur, sed eo durities perueniat, quod immedicabilis existat: tunc quidem coniectandum est, *an scissionem admittat.* Quippe Aëtius *serm. 4. cap. 44.* eos cancros scissioni esse idoneos arbitratur, qui in
B summitate mammarũ consistunt: nam reliquos, qui aut mediam mammam occupant, vel prope costas degunt, chirurgi manibus non licet euellere: inquit enim: *Cãcros in pectore obortos omnino deploratos esse scito, quemadmodũ & eos, qui in capite, collo, humeris, sub alis & inguinibus generantur, sunt enim & hi incurabiles. Nam præter id, quod perfecte tolli non possunt, sanguinis eruptionis timor exsistit, ne ex ea æger inter manus pereat: eos verò, qui papillæ summitatem occupant, affectæ partis amputatione facile curabis.* Itaque constat, eos tumores scalpello esse solum extrahendos, qui in partis affectæ summitate & extima regione consistunt. In extractione verò summopere curandum est, eos radicitus euellere: quippe si ex toto non abscideris, nihil aliud facies, quàm ex non vlcerato cancro vlceratum efficere. Qua profecto ratione consuluit Rhasius *13. contin.* liberalius vlceratos cancros manibus & chirurgia

Mammarũ tumores qui nam scindendi aut scalpello extrahendi, & qua ratione.

C euellere, dum radicitus id efficere studeamus: sin aliter, tentandum id minime est, & minus adhuc in nõ vlceratis, ne vlceratos facias. Quamobrem caute id opus tentare oportet, paruo nimirum existente cancro, & conspicuo, & corpore etiam victu & medicamentis satis præmunito. Constat tamen ex Gale. quatenus ad operationis modum attinet *lib. 14. method.* duritiem manibus esse comprehendendã per partem eius posticam, vt extra ad papillam promineat: tunc mammam scalpello scindere longitudinaliter oportet, & vtraque parte carnem à duritie separare. Quo facto, vel instrumento aliquo, vel filo acu per duritiẽ traiecto, ipsam comprehendes, vt facile à partibus mammæ scalpello duritiem separare possis. Ac ne interim, dum id opus fit, sanguinis fluxus infestet, non erit ab re mammam ligatura prope radicem eius comprimere: duritie verò extracta exprimendæ paruum partes sunt, sanguisq; crassus extrahendus, ne iterum fomentum nouo affectui præstet ibidem manens. Postea velut vlcus simplex scissionem curabis, vt ipsum permittere visum fuerit: sed arbitror per simplicem v-
D nionem curari raro posse.

Præterea, has partes vrere, licet aliquibus vtile & necessarium visum fuerit, mihi tamen arrisit nunquam, nisi sanguinis fluxione nimis vrgente: quo tempore causticis pharmacis primo esse vtendum consulit rei ratio, ac vltimo *si prodesse non videantur* ad ignitum ferramentum veniendum est. *Postea* verò ea vitæ ratio instituenda, quæ vlteriorem illius humoris vel tumoris generationem, aut grauioris mali omnino impediat. Reliqua … huic curationi proficua ex Aëtio colliges, qui … huic instituto innititur, ac consulit, quid agere oporteat mamma iam aperta, & duritie ab eadem abscissa. Expendendum tamen est, etiamsi … ex voto succedat, necessarium esse, fontanellam aliqua in parte aperire, qua humor, qui ad mammas fluere assueuerat, prompte expiret & expurgetur, ne forsan in principalius membrum irruat, aut … ad antiquam par-
E tem redeat, maiusq; deinceps efficiat malum: aut nouum tumorem denuo progignat.

Qualisnam sit cancrorum natura, constare iã euidenter arbitror, si quæ nuper dicta sunt, exacte expenderis. Quibus, vt clarior euadat doctrina, addes, cancri nomine non esse intelligendum, quod Celsus adstruit *lib. 7.* nimirum partis corruptionem, sed intelligendum solum esse, quod ipse *lib. 5. cap. 28.* carcinoma appellat, etiamsi *carcinoma & cancer* de vlcere quoq; dici possint. Cuius sane vlceris aut cancri tres adinuenit Celsus species: *Vnam*, quæ cacoëthicum comprehendit vlcus cum duritie & tumore: *alteram* sine vlcere: & *tertiam*, quam thymium appellat. Est igitur cancer tumor tactui renitens, inæqualis, instar feræ sæuus, penitissime pertinaciter insertus, radices longe, lateq; extendens, & venis circumlitus, velut alligatus, quas circumcirca varicosas habet, colore cinericius, ad subrum vergens, & aliquando sublíuidus, & videntib. quidẽ mollis apparet, tangentibus aũt durissimus est, ac dolo-
F rẽ inducit pungentem, qui late se extendit, vt sæpe per cõsensum glandularum malignas inflammationes sub alis excitet, dolore extenso per scapulas ad clauiculam. Qua proculdubio diffinitione euidenter constãt signa omnia, quib. facile venamur huius mali naturã: ob id quidem breuitati studens hęc ad cognitionem sat esse arbitror, si quis intelligat cancri iam cõfirmati ea esse propria, nõ quidem incipientis, *vt paulò ante docuimus.* Est tamen huius mali duplex conditio: quippe ex cancris quidã sunt vlcerati, quidam vero non vlcerati. In qua sane re, qua potero breuitate, exponam, verum horum appellet Hippoc. *cancrum occultum*, vt euidenter constet, an curare occultos cancros liceat: dixerim *reconditos*, aut *externos vlceratos*: & an possibile sit, hos radicitus exstirpare, ac licet possibile id sit, an liceat, & vltimo, qua medendi ratione vtrosq; tractare oporteat.

Mammarũ cancer verus & vlceratus quam obtineat naturam.

Cancer quid.

Cancri mãmarum duplex conditio.

De cancrorum materia non satis constat apud
G auctores: quippe Galenus *libro de tumoribus præter natur. & 2. de sa. natur. & 2. ad Glauc.* ex non feruida atra bile generari, videtur fateri, cum alijs in locis constet ex adustis humoribus progigni. Sed ne longius abeam, auctorem ipsum intelligo de eo humore loqui, qui adhuc feruidus non existit, hoc est, qui actu non sit in feruore, fieri tamẽ ex humore, qui iam ferbuit, qui si iterum ferbuerit, in exulcerationem duritiem deducit. Atqui, cum ex adusto fiat humore, fit sane, vt tam sæua inducere possit accidentia: licet aliquando ex melancholico humore fieri Gal. fateatur, quod intelligendum arbitror, si calorem & vstionem
A 534 nactus sit, & non ante. De cancri occulti natura varia auctores proferre comperio: nam ex antiquioribus non pauci, *vt Aëtius sentit*, vlceratos *occultos* appellarunt, quos Hipp. refert, tutius esse non … tare: cuius proculdubio sententiam multi ex auctoribus probarunt, adstruentes, vlceratos non esse curandos: quamobrem constat, vlceratos Hipp. intellexisse, dum refert, *curandos non esse occultos.* Alii quidem per occultos intelligunt eos, qui abditas corporis sedes inhabitant, & eos etiã, qui extimas, vbi vlcerati sint: qui auctores arbitrãtur quoq; vlceratos radicitus posse euelli. Mihi autem arrisit magis sententia eorũ, qui tenent, per oc-

Cancrorum quæ materia

Cancri occulti quæ natura, & eorũ nomine qui veniant.

per occultos Hippoc. intellexisse vlceratos, vbicunque sint, & non vlceratos, si in recondita corporis sede immorentur: illud quidem, quoniam ea operatio, quæ vlceratos exagitat, multum excruciat & debilitat ægrotantem, nec finit morbum, cuius origo tecta est: hoc vero propter loci commoditatem ineptam operationi manuum, & fluxum sanguinis, quem compescere in abditis corporis sedibus perdifficile est. Cum hoc tamē, vt omni dubio respondeam, mihi alienum à ratione semper visum fuit, chirurgica operatione carcinoma quoduis extrahere. tum quia, etiamsi ex toto eradices, non subinde corpus sanabis, reuertuntur enim non multu post, *vt ex Celsi decreto diximus*: tum verò, quia periculum est, aut corpus deinceps in grauius aliquod malum prorumpere, aut in affecta parte vlcus cacoethe & insanabile superesse. Quamobrem censeo, id opus maxima cum cautione aggrediendum esse, Galen. 14. *method.* dixisse: inquit enim: *Ceterum si quando carcinoma per chirurgiam curare audebis* (quasi opus graue & periculo plenum) *cœpisse quidem ab euacuando per purgationem melancholico humore oportebit: vbi vero totum, quod vitiatum est, prorsus excideris, sic vt nulla supersit radix, sines effluere sanguinem, nec propere eum inhibebis, imo premendo potius, quæ circum sunt venas, exprimes ex his crassiorem sanguinem.*

B

Cancrū chirurgica operatione extrahere velle, ab omni ratione alienum.

C Quamobrem semper suspecta mihi fuit huiusmodi curatio, nisi vel incipiens fuerit durus tumor, & aliis auxiliis non cesserit vel ex alto tumore prodeat: nam cancrum, quia principio talis fit, curare radicitus perdifficile ubi erit. Quod si forte per mammam aliquid effluxerit, ne curare tentes, sed sine, tutius id quidem est, vt Hippocrat. refert *li. 5. pop.* in historia mulieris, quæ in Abderis circa pectus carcinoma habebat. Prætersquam quod vrei e iuxta partem adeo principem, vt periculosissimum reiecit semper Gal.

Cancer verus & vlceratus mammarum quibus indigeat ad sui curationem medicamentis.

At in his curandi ratio consimilis est nuper dictæ curationi, prætetquam, quod nulla admittit malactica medicamenta, sed gaudet in principio repellentibus ac discussoriis: verum nō his, quæ adstringentia sint, sed quæ frigidæ tantum naturæ existant, vt humoris acrimoniam simul repellendo retundant, & maiorem fluxionem inhibeant, ac si quid fluxum est, discutiant. Ceterum quia Aëtius vlceratorum & non vlceratorum copiose curationem scribit, & nos paulò superius vtilissima adduximus pharmaca: obid D quidem pauca referam, & primo, quæ vlcerationem quodammodo impedire nata esse existimo. Ferunt proculdubio, huic vsui non parum prodesse, desuper in cancrosa doritie apponere *pimpinellam, arnoglossam, & agrimoniam simul contritas*: eundem præstat vsum pulnis *capitis grui* exsiccati vel *mustella combusta*. Sed præcautioni & curationi simul prodesse certum est succum *semperuiuia cum cerussa, aut succum lactuca cum bolo armeno, vel terram figillatā cum muccilagine psylly, præsertim si omnia diu in mortario plumbeo agitaueris*. Præstat & emplastrum de *cancris fluuiatilibus*. idem beneficium confert succus *solani aut semperuiuia in mortario plumbeo sæpius agitatus*. Sed vlcere iam conspicuo curandum est ea apponere medicamenta, quæ sine mordacitate liceent, *vt Celsus consulit lib. 5. ca. 28.* Nam satis sunt eo tempore medicamenta, quæ quasi blandiuntur (*vt Celsi verbis vtar*) apponere: quam sane curandi rationem fucatam Medici appellant. Sed ex peritissimis chirurgis didici, diuturna obseruatione sibi esse confirmatum, maximi esse momenti vnguentum illud, quod recipit *lithargyry* ℥. j. ducatur cum pistillo plumbeo in marmorea pilla, & adde, donec incorporentur, *aqua rosata, olei rosati, & aceti, ana* ℥. iij. quod facies, donec acquirat linimenti formam. Aliud etiam experimento proficuum comperio, quod recipit *olei rosati cum succo solani, vt paratur, ad conficiendum vnguentum pompholygos* ℥. iiij. *puluer. lithargyry* ℥. ij. *pulueris Ioannis de Vigo* ℥. ß. *pulueris cerussa lota, & plumbi vsti ac loti, ana* ʒ. iij. *cera alba* ʒ. vj. *misce*, & fiat vnguentum liquidum pro linimentis ponendis intra vlcus. Aliud præterea refert Galen. *lib. 1. de comm. pharm. ge. cap. 2.* quod recipit *olei rosacei* ℥. x. ducatur in mortario plumbeo sub sole, donec crassescat & nigrescat, & postea adde *plumbi vsti & loti* ℥. j. *cerussa & lithargyry puluerizatorum, ana* ℥. xij. ducantur simul cum ℥. j. *cera alba*, donec mediocrē acquirant consistentiam. Quod si hæc prodesse non videantur, ad chymica auxilia veniendū esse consulit rei magnitudo & malignitas: inter quæ primas tenet *oleum de stybio & de face vini aut aceti, vel de salibus, aut ferro, vel ex plumbo*, quorum late docet Andernacus *tomo eius operis 2. fol. 722.* Haud secus grandioris pretii est illud vnguentum, quod recipit *tutia lota & cerussa, ana partes æquales*, terantur cum *oleo rosarum*, & *succo portulaca, aut solatri, aut cucurbita, vel muccilagine psylly*, & postea fiat frequenter linimentum. Prodest & frequens vsus *aqua solatri*: item ex vsu est, si *amylum, cerussa, thus, aloes, & terra lemnia cum aqua solatri* dissoluantur, & linimentum fiat, quod nusquam exsiccari permittes. Dimitto hac in parte sicca medicamenta, & alia non pauca, quę passim à Medicis scribuntur, vt quæ vel parui momenti sint, vel vulgaria existant.

E

Chymica auxilia.

F

Linimentū.

G

* *
*

DE

DE VIRGINVM ET VIDVARVM AFFECTIONIBVS, ET DE VTERI MORBIS.

Studui hoc secundo libro, optime Lector, ea complecti vitiorum genera, quæ & vtero ipsi primario pertinent, & alia, quæ ab ipso proficiscentia reliquis corporis particulis communia fiunt. Principio tamen sumito ab iis, quæ ex vtero
B *prodeuntia multis modis fœminas torquere habent, virgines præsertim ac viduas. Secundo tamen loco eorum recordabor, quæ vtero ipsi inesse assolent, velut vlcera & reliqua huius census mala.*

CAPVT I.

De Vteri natura ac de morbis, quibus affici potest.

INTER pleraque eximia membra, quibus natura toti corpori ministrat, quoddam, idque præcipuum, in fœminis fabrefecit tantæ proculdubio dignitatis & præstantiæ, vt à Platone tanquam animal quoddam in corpore peculiariter viuens fuerit existimatum. Est quidem vteros tantę efficacię in fœminarum corpo-
C ribus, vt in eo tota fere sanitatis ratio ex Medicorum omnium decreto sita fœminis existat: ob id profecto hac in parte decreui eius naturam & conditionem scribere, vt facile deinceps cuiuis innotescat affectionum omnium ipsi pertinentium caussa & modus.

Vterus quãtæ sit efficaciæ in fœminarum corporibus.

Vt verò mulierum vterus, ex quo tam mirandа humani generis machina sabertime ortũ traxit, in maximam omnium admirationem innotescat: principio pars illa, quam *pudibundam* appellant, sese nobis tractanda offert. Potio *muliebrem naturam, os genitale, genitale muliebre*, partem hanc pudendam nuncupari vidimus: cui carnis tuberculum lunicum bifidumq; puberibus maturitatis indicio, pube tectum honestatumque prominet, vuluam intus tutantes ac custodientes: Quibus sane in partibus Veneream appetentiam sitam esse multi existumant.

Vteri descriptio.

Os genitale.

Ceterum *nymphaeas* etiam, vtrinque admotam, naturam eo progenuisse, quo primo hoc munimento, aerea ac cetera quæque extra offi-
D cere valentia arceantur, credi par est. Sed occurrit post hæc *ceruicis os* aliquando præstantius intra clitorem muliebri genitali annexum: subinde ceruix ipsa ceu pars intima, quæ *vulua canalis*, & ab Aristotel. etiam *matrix* dicitur. Ab intimo, qua vterus desinit, ore, prolifico maris semini accessum præbens, adusque muliebrem naturam recto tramite protensa ceruicula hæc incoat efferturque. Verum ob sui constrictionem in nonnullis mulieribus ad dextrum, in aliis ad læuum magis collabitur. Huic quidem vesicæ foramini directo per eius meatus neruosus cartilagineusque parte supra annectitur: quæ lotii a renibus ad vesicam delati, fistula intra muliebrem naturam sita, nympha fatiscente visitur. Sic enim [illegible] fistulæ foramen humidis recrementis mensibus [illegible] o vteri ceruix illi contermina in mulieribus egressum suppeditat. Est autem huius partis longitudo, quatuor sexve ad summum digitorum. Amplitudo verò, quæ colem capiat, carnosa admodum, cartilaginea, vt

Nymphæa.

Os ceruicis.

Ceruix.

Neruus cartilagineus.

Ceruicis longitudo.

partus tempore fatiscat, dilateturque plurimum at- E
que contrahatur: modice obdura, ne transmutationibus his passioni cuipiam obnoxia euadat, proindeque vt concubitus tempore, genituram excipiens tantisper oportune attollatur. Quandoquidem immodica mollitie partibus quibusdam eleuatis, alteris concidentibus, anfractus sinulosque prolifici seminis vsum ad vuluæ grandiorem sinum transitum prohibentes, molitum iri cognitum sit. Quod si non celerrime permeauerit, longiorem moram in ceruice trahens, spiritu genitiuo ocyssime exhalante, genituraque tempore suo prorsus priuata, haudquaquam concipi posset. Huic etiam sphęrica rugosaque cauitas inest, vt penis subingressu tentigine oblectamenti caussa afficiatur: in cuius sane confinio neruosa exilitas colligationibus venulisque tenuibus ex adiacentibus particulis exortis dispersa contextave minutissimis maculis interstincta inuenitur, quæ integræ virginitatis testimonium affert: hanc *eugion* vel *hymena* vocant, ex qua coitu primo excisa, cruorem emanare apertissime constat. Præter hanc stat protinus vteri os, quod eatenus (*intellige internum illud ostium, qua loci desinunt, & ceruix incoatur*) neruosum existit, quo excellentiore sensu, coitus F
tempore summe oblectetur, modica duritie affectum, vt vuluæ os immodicam duritiem haudquaquam contineat: vt enim vterus simul seminis iaculationẽ intra se susceperit, vniuersum alueum contrahere, atq; os ipsum sigillare opus est: ob id decuit modica duritie constare. Glandulosum insuper est, instar glandis penis mucronatum, foras in ceruicem inæquabile sua facie, ad modum oris catuli recens editi prominens. Deinceps verò vterus subsequitur, quem nominibus aliis *vterculum, vuluam mulierumve locos*, ac *matricem* meliorum consensu appellare liceat: sed de nomine sit satis.

Os vteri.

Ad rem igitur accedendo, locum vteri ac domicilium rimari prius oportet: porro ima spina, quam *caudam* appellant, in coxarum osse desinit, quod transuersum longeque valentissimum, *vuluam*, vesicam sub rectum intestinum tuetur: G
ab exteriore parte gibbum, ad spinam verò resupinatum à lateribus adest, in ipsis coxis sinus orbis latos obtinet, à quibus os pectinis suboritur, quod super intestina sub pube transuersum ventrem confirmat: in viris rectius, in fœminis in exteriora magis, vt partui commodius sit, recuruatum conspicitur.

Vterus.

Vteri itaque positura inter imam spinam, & vesicam intra mediam aluum habetur: ab vmbilico enim paululumve supra ad suæ ceruicis ini-

Vteri situs.

cis initium vsque extenditur, quare infra aluum situs. Tunc à parte priore vesica eidem iuncta, præsertim versus ceruicem, quandoquidem vuluæ amplitudo vesicam superueniat, qua pane ab eadem inforine tegitur, lateraliter coxarum ossibus recutuaris, postice, ima spina sub recto intercedete intestino circuitur, quod ne facile homine iam incoato, cum increuerit, durior matrici emixus obläderetur. Quam illi regionem condiderat natura, vt commodius arterus, cordi, iecori, venis, cerebro dorsaliq; medullæ, neruis, præcordus, item mamis, renibus, ventri, eoxendicibus, pubi, eundus his vna committeretur.

536 A

Vteri quantitas. Vteri igitur quantitas io virgine admodum exigua vititur, in euirginatis autem, nisi dum vtero gerunt, non multo maior, quàm manu comprehendi queat: ita vt in vetulis iam sit ijnulis summitati asperæ arteriæ, vt recte ab Herophilo comparatum est. Verum quantitas hæc ambigua indiscretaque ætate, temperatura, veB nereorum vsu, mulierbi prolinitio, fœtura, & adhuc fœtuum vna conceptorum numero, corporis proceritate conuatiantibus censetur. Est insuper neruaceæ materia persimili pelliculosa: quippe quæ ad puerperni vnius vel plurium magnitudinem extendi posset, vetrucosa cauitate, pollicari crassitudine constat.

Vteri tunicæ & villi. Exstat etiam tunicis duabus obductus, internavna, & altera externa. Tunicæ huic villi per longu porrecti (quos *rectos* appellant) insunt, qui admodum pauci exhistut, eoq; illis viri duntaxat genituram facilimum quidem trahere erat. Sunt & villi per transuersa ducti (*transuersi appellati*) quos sane in vtero redundare operæ pretiu fuit, quandoquidem iis ipsis etiam tapta genitura detentu itura foret, simul & fœtus toto temporis tractu à conceptione ad partum vsque. Quin etiam [illegible] li in latu diductus (qui *latitudinales* nomin[illegible]) C inesse liquet, quibus partus fœtura absolu[illegible]da est: & ob eam rem si vterus duas eas partes [illegible]plexus, in vniuersum spectetur, quadrang[illegible] orbiculatam figuram præ se feret, a [illegible] iusad ceruicem coangustatur, qua in parte [illegible] a canalis efficitur: & ob id cucurbitæ vtrioq; paululum compressæ speciem repræsentat. At extrima membrana separata, internam tunica [illegible] gentius rimam oponet: cui sinus gemini, alter dextra, læua parte alter, leuiter discreti sunt, ad vnam ceruicem cocuntes. Quos planities q[illegible] intus, leuitæ perquam similis, separat: cui etiam ex rugositatibus comparent eminentiæ plures, quæ priscos deceperunt, vt crederent, varios esse sinus, quod leuiter credeodum est.

Vterus quas venas habeat. Venas etiam habet vterus non paucas (*sed à caua disseminatas, nullam*) à vena aorta diductas. Cæterù extrinsecus, canalis parte superna, qua vuluapræsinitur, & ceruix innascitur, vtrinq; testis

Testes. D cõspicuæ magnitudinis culaæresc it, vnus dextro, alter læuo lateri sorte creditus, nõ minores multo iis, qui virorum sunt, duriures tamen, qui intus matricis ceruici adhærent, quos peritonæum deducens io ipsos vasa seminalia obnuluit, simul cũ propria ipsorum tunica *epididymiade* nuncupata: careot tamen erythroyde, & ktoto, & datto, à quibus vasa semen in cornua deferunt, quæ prope vteri fundum laxiora existunt. Habent tameo distincta inuolucra, quæ solertissima natura eo procreauit, vt sexualem quendam succum, qui mulieribus oblectamini esset, molirentur. Supra hos deinceps bina cornua (*sic etenim appellant*) lateri dextro vnum, alterum læuo admota, peninde atque additamenta duo teoduntur. Etenim qua parte vtero annectuntur, pleniora sunt atque crassiora, tamen ad ilia coextendiceq́ue procedentia minuuntur atque attenuantur. Hæc sane cornua appellamus duas ipsius *apophyses* exiguas a lateribus ad ilia perreptaotes, papillis seu cornibus exonentes persimiles: iuxta quas semen muliebre excernitur, quæ sane eo tempore, vt ceruix & loci prolificæ E genituræ helluones insigni tantisper amplitudine, ad eandem vurandam, debisceodam protinus ab initio extendantur.

Postremo similia vasa ad huuc modum iorelligere oportet: venales gemini meatus de aorta vena flexuosis orbibus ad testes pretendunt, alii totidem iuxta renes eodem deueniũt: sed hi sanguinolenti, illi, quos mittit aorta, ex sanguescõparent. Qui omnes circũ duos iam dictos testes progressi sese flectuot, mox cornua subeunt, subinde passim in tenuissimas fibras diuidũtur: quarum pars maior ramorũ serie sparsa ad vterũ deuenit, substantiã penetrans: ex qua et ferunt cotyledones fieri, quibus partus per vmbilici radices aliqua ex parte vtero validissime cõmittitur. Ex quibus etiã genitalis quidam succus citra voluptatem emissus, ad conceptum necessarius io vterũ instillat. Ex aliis verò menstruę purgationis aliquid in vterum defluit, præstatutum quidẽ fœtui alimentum: ex quibus rubentia membra apparere in genituris assolent. Ex quae tiam vasorũ F propagine ramusculi quidam in internum vuluę ostium protendũt, vnde tnuolis quædam humiditas, quam supra *salivalem succum* vocauimus, incredibili (*vt ferunt*) voluptate exsiltendo, ac per saltus haud secus, quàm virile semen prurumpit, tanto in plerisque impetu, vt marium more longius prosiliat. Hinc sane orta est controuersia inter Galen. & Arist. nam hoc vtile & ad prolem necessarium Galen. fatetur: inexpediens verò atque irritum Arist. & Aner. arbitrantur. Nec mirandum est, me hac in parte non meminisse viarum, quæ vtero & mammis consortium præstãt, quia de hac re alibi disputatum est. Hæc itaq; est huius membri descriptio, quam summopere esse cognitu necessariam reor et, qui vteri affectiones exacte distinguere cupit: nam, vt in singulis vterimorbis monstrabo, eorum quilibet suam sortitur differentiam & conditionem, sumta ratione à natura seu officio cuiusuis harum partium, cui morbus subiicitur.

Vteri vasa.

Ramusculi.

His igitur constitutis: vt à primis procerpiis rei G huius exordiamur, vteri vsum hac in parte expediisse oportebit, & morbos etiam, ad minimum vsq; eorum differentiam. Habet igitur vterus triplex officium: vnum quidem sibi proprium & peculiare, quod illi inest, quatenus pars simplex & similaris est, quo profecto sibi alimentum allicit, & in sui naturam commutat alitutque: non quidem, vt multi ceosent, ex sanguine menstruo, (*nam eum non trahit, vt pars simplex, sed suscipiat vt instrumentum aliis vsibus dicatum*) sed ex proprio & peculiari alimento pro peculiares sibi insitas veoas, distinctas à meostrualibus, per vniuersam vteri

Vteri vsus & morbi. L.

vteri substantiam dispersas. Quo sane munere
vt optime vtatur, fruitur proculdubio duplici
537 A instrumento, temperie nimirum, & optima par-
tium vnione, in quibus sitam habet alteram sani-
tatis partem: quapropter ad hanc partem perti-
nent morbi ex distemperie (*licet temperamentum
omnibus vteri actionibus commune & proficuum exsistat,
ita vt eo mutato alij nascantur vtero morbi, vt inferius
monstrabo*) & soluta vnitate, quæ vtrisq; partibus
communis exsistit, cui vlcera & aliæ continui di-
II. uisiones reducuntur. *Secundum* verò vteri officiũ
id est, quo dignitate & præstantia ab omnibus a-
liis membris dissidet, non quidem ob sui cõmo-
dum, sed pro fœminæ vtilitate & beneficio pro-
ficuum exsistit: nam qua ratione in vtroq; sexu
membra quædam sunt totius corporis vacuatio-
bus dicata, ita in fœminis peculiari quadã dote,
membrum hoc excogitauit natura, cui propria,
(*præter alia officia*) inest vacuandi ratio, & qua ra-
tione deficientibus vesica & intestinis à proprio
munere, maximum subinde incommodum cor-
B poribus subsecuturũ speramus, ita quoq; & po-
tiori quadã ratione in fœminis hanc partem sanã
& menstruationis officio idoneam desideramus.
Quod si aliquo modo contrarium forte accide-
rit, mille proculdubio illis succrescunt affectio-
num modi, menstruis præter naturã vtcunq; sup-
pressis: nam quo substantia, aut superfluum illud,
quod per vterũ excernitur, præstantiorem obti-
nuerit naturã, eo, si præter naturæ institutũ sup-
primatur, grauiora suboriri mala necessum est.
Præstantioris quidẽ esse substantiæ semen & san-
guinem menstruũ recensuerat Gal. *lib. 6. de loc. aff.*
& ob id, si retenta putrescant, aut vtcunq; aliter
vitientur, longe grauiora efficiunt accidentia,
III. & maiora mala. *Tertium* autem & vltimum vte-
ri officium speciei propagandæ proficuum & di-
catum est: quod sane diuidere in tres potissimas
partes mihi hoc loco placet. Quippe viciatur cu-
iusvis instrumenti propria actio aut ablata ex to-
to operandi potentia, aut diminute agente, vel
C corruptum & monstruosum producente effe-
ctum. Sic enim ex fœminis quædam omnino nõ
concipiunt, quas peculiari nomine *steriles* appel-
lat Hipp. Aliæ concipiunt quidem, sed fœtum
perferre nequeunt, aut necessarium & præfinitũ
tempus gestare sunt impotentes: quibus frequẽ-
ter abortire contingit, quod diminute vteri fa-
cultas operetur. Rursus aliæ concipiunt, & fœ-
turam continent, ceterum monstrosum quid ex
vtero producunt, velut est *mola* à Medicis appel-
lata, ac sunt alii mendosi & monstrosi conceptus,
qui mira varietate ludunt, & peritissimis Medi-
cis plerumq; illudunt: quod ex corrupta vteri
actione, vel ex vitioso aut impotẽte semine pro-
ficisci, nulli esse dubium arbitror. Atq; hæ sunt in
vniuersum omnes vteri affectiones, quarum spe-
ciatim meminisse quoq; oportebit, sumto ab hy-
stericis affectibus initio.

Capvt II.

D De Hystericis affectionibus in genere.

Hystericæ affectiones quæ.

FREQVENTI nomine cum antiquiores Me-
dici *hysteram* vterum appellauerint, iure ob id
optimo ipsius affectiones *hystericas*, seu *vterinas*
nuncupauimus: quas hoc vno capite complecti
mihi nunc in animo est. Dictum namque supe-
rius leges, vteri munia in tria potissimum officia
diuidi, quorum primum est sibi proprium & pe-
culiare alimoniæ ipsius dicatum, totum naturali
potentiæ subditum: aliud vero communius est,
toti speciei subseruiẽs, cuius ratio & finis est pro-
lem procreare. Sic etenim Galen. *6. de loc. affect. ca-
pit.* 5. vterum diffinit eam partem, quam natura
mulieribus ad concipiendum concessit. Cui sub-
seruit tertium vteri officiũ, licet vniuerso fœmi-
næ corpori sit commune & proficuum, quod est
menstruum sanguinẽ statutis temporibus expur-
gare, & semen in Venereis actibus excernere: quę
sane omnia pari quoq; lege certis quibusdã tem-
poribus cõtinere oportebat: hoc quidem, vt fœ-
tui subsit materia & locus: illud vero, vt fœ- E
mina excrementis purgata vegetior, sana & con-
ceptui aptior exsistat. Verum sicut vtroq; modo
seruata naturæ lege, inculpata sanitate fœmina
viuit: ita quoq; prorsus, dum vtrumq; aut alterũ
modum excedit (*vt libro de virginum morbis Hipp. re-
censet*) mille affectionibus fere incomprehensibi-
libus, premitur misertima fœmina. Sic profecto
fluentibus debito largius mensibus, fœminæ fiũt
steriles, imbecilliores, pigræ, ineptæ ad actiones
obeundas, decolores, tædiosæ & tristes, ac ple-
rumq; degenerat affectio in malum corporis ha-
bitum. Sic semine aut quauis alia substantia de-
fluente, eadẽ & longe grauiora subsunt acciden-
tia: tandẽ corpus in maciem & tabitudinẽ quan-
dam ocyssime degenerat. Verũ tolerabilia pro-
fecto quis existimabit huiusmodi mala, si ea con-
sideret, quæ ex insolita & præternaturali seminis
aut sanguinis menstrui retentione & vbertate
suboriri assolent. Quæ proculdubio omnia fa-
cile colliges, si Hipp. legeris loco paulò ante ci-
tato: quippe inquit: *Nam cum virgines iam maturæ
viro steterint, natura duce sanguis menstruus ad matricis
locellos & venas ab hepate defluit, qui cum ob illarũ angu-
sta oscula, quæ nondum patuerunt, aut in fœminis, quæ vi- F
ro orbatæ sunt, viscosis & crudis humoribus obstructa, &
deniq; ob sanguinis crassitiem erumpere non possit: tum
rursus per venæ cauæ maioris q; arteriæ propagines ad cor,
hepar, diaphragma, & præcordiorum venas regurgitat.
Capitis quoq; nõ minor pars communis fit, & tandem cir-
ca viscera omnia accidentia grauia parit, difficiles respi-
rationes, tremulum cordis pulsum, hepatis inflammatio-
nem & mille alias eius distemperies, ventriculi subuersio-
nes, cibi fastidium, vomitum, ingentem famem, variùm
malorum appetitum, cardialgiam, epilepsiam & deli-
rium.* Sane, iudicio nostro, optime huc afferri
potest illud Galen. dictum libro *de differ. respir.* ni-
mirum, quæ præter naturam sunt, varia & multi-
plicia esse, inquit enim: *Vnum enim est, quod secun-
dum naturam se habet in animantis corpore, variũ au-
tem & dissimile, & multiplici errore inuolutum, id quod
præter naturam habet, adeo, vt necessario sequatur esse
incomprehensibile.* At si qua in re, dum præter na-
turã efficitur varia, multa cognitu difficilia sub-
sequuntur accidentia, maxime profecto in semi- G
ne & sanguine menstruo retentis conijectabile
efficitur: à quibus tot oriuntur vitiorum genera,
quot neque scripta reperiri possunt, neque facile
memoria teneri, vt eorum possit lex & ratio diffi-
culter haberi aliqua. Quo quidem factum est, vt
Medicorum non pauci consilio destituti ab horũ
affectuum curatione desistant, vetulis & mulier-
culis id munus relinquentes,

Vteri munia tria.

Mensium largius debito fluentiũ incommoda.

Præter naturam quæ sunt, varia & multiplicia sunt.

Proficiscitur itaq; huius miræ varietatis ratio, vna potissimum è tribus rationibus: nam dũ hæc

538 A duo excrementa prętet naturę legem exsuperant & cohibentur, aut putrescunt, aut alterantur, aut quantitate solum & copia abundant & peccant. Quippe hac ratione virginum morbos fieri Hippoc. retulit *libr. de virg. morb.* dicens: *Cum eminis hæ partes repletæ fuerint, & horror cum febre ingruit, erroneas febres appellant: his habentibus præ acuta quidem inflammatione insanit, præ putredine verò clamat, præ caliginositate autem timet ac formidat, præ compreßione vero circa cor strangulationes parat, præ sanguinis autem malitia animus mœrens ac anxius malum trahit.* Qua sententia euidenter constare videtur, quanta varietate mutetur humor, & quæ mala efficere possit. Quod etiam ex ipsa rei natura & conditione haud difficulter probari potest: nam si nerui, venæ, musculi, adde & cornua vteri, mensium affluxu aut viri coitu non humectentur, tunc exsiccata prolabi ad aliquam partem & vterũ ipsum lædere necessum est: pariter si mensium repletione distenduntur: sic & eodem modo, si semen in vteri cauitate & vasis coaceruatũ computruit, incredibilia quidem mala suboriun-

Hystericæ affectiones cur tã variæ & multiplices.

B tur. Pati quoq; pensu dum citra putredinem sola copia abundant, malum, quod per se efficere nequeunt (*præter plenitudinis damna*) alterius mali interuentu moliuntur: nam & fluxus sanguinis hæmorrhoidum, narium aut per vomitum & vrinam patiuntur: item hepaticam dysenteriam, hydropem, corporis confractionem, lassitudiné, tumores pręter naturam, & alia pleraq; vitia succrescere longe diuersa ab vterinis affectibus existimamus: quæ omnia vel deposita plenitudine curare non est difficile.

Verùm cum prædicta excrementa alterantur citra aliquam putredinem, solum calidiora, frigidiora aut sicciora facta, affectus vterinos efficiunt quidem, sed neque admodum graues, neque ob id facile intelligibiles. Nam primò fœminæ hoc modo affectæ æstuationibus, siti, inquietudineque non leui vexantur, vbi caliditatem

Affectus vterini leuiores quas habeant caussas.

C contraxerint excrementa. Item pallescit corpus, albidius aut decolor redditur, & ipsa fœmina pigra efficitur, mœsta, tædiosa ac mille doloribus plena: quæ quidem accidentia neque ordinem seruant, neque legem: quod si perseuerauerint in aliquo statu, frigiditatem in ea parte contractam esse attestantur. Alia etiam ex hoc vitii genere suboriuntur accidentia his æqualia & similima, quæ profectò præludium maioris mali & grauiorum accidentium exsistunt. Quamobrem eis citra cunctationem subueniendum est, ante quidem, quàm in epilepsiam aut alium grauissimum affectũ degenerent. Ceterum dum fœmina eo miseriæ deuenit, quod huiusmodi excrementa, semen videlicet & sanguis menstruus putrescant: accidentia quidem grauissima sunt, & adspectu terribilia, & quæ sui specimen & naturam facile monstrant: sed tam sunt varia, vt neq; certa lege, neque vlla methodo comprehendere queas. Subit tamen in hac re mirari, cum vnica sit materialis caussa, vnica formalis seu efficiens, *putredo*, vnica particula affecta, *vterus*, quanam

Affectus vterini grauiores quas habeant caussas.

D ratione tam mira accidentium varietas suboriatur? Quod sane ita fieri posse, tria ostendunt facile: *primum*, putredo ipsa: *secundum*, putrescentis substantiæ copia: *tertium* verò & vltimum, varietas & natura membrorum, quæ vtero sic affectu consentiunt & compatiuntur. Circa primum attento animo lector expendat, quod licet sanguis solum putrescat, aut semen ipsum per se, aut vtrumque simul, ea tamen est putredinis natura & conditio, vt omnigena varietate & mille modis fieri possit: iuxta quam sane diuersitatem accidentia quoque vitiari necesse est, velut de re quauis diximus, dum præter naturam efficitur. Contingit insuper mira hæc & multiplicis naturæ varietas in putredine multis modis: *Primo* quidem ratione caussæ mouentis humorem ad putredinem, quam esse variam inficiabitur nemo, ac ob id varias pullulare putredinis rationes & differentias: *secundo* id contingit ex loco, vbi putrescunt humores: multa enim atque varia putredini posse succrescere ex loco, manifestissimum est: *vltimo*, varias contingit oriri pu-

Affectuum vterinorum tam mira varietas vnde & qua ratione suboriatur.

E tredines ex varia putrescentis rei natura & substantia. Ex qua quidem conditione plurima hystericis fœminis accidunt malorum genera, ex semine nimirum & sanguine menstruo corruptis: idque duabus rationibus: *prima*, ob putrescentium perfectionem: constat enim semen ex perfectiori sanguinis parte, & calore natiuo perfectissimo, ac ex copioso spiritu: *item* sanguis ex quatuor humoribus, & totidem humiditatibus, quæ singulis humorib. sunt adiunctæ, ita vt quiuis humor ex parte tenuiori & crassiori ac mediocri constitutus exsistat. Ex qua proculdubio varietate mirum videri non debet, si vnicus cum sit humor, sanguis nimirum aut semen, tot modis vitiari possit, ac tot accidentium varietates efficere. *Secunda* huius rei ratio est, quia putredinem contingit fieri prędominantibus in ea vno, duobus, tribus, aut omnibus humoribus, vel partibus eorum, quas diximus, constituere ac componere vtramque substantiam, sanguinis scilicet aut seminis.

Hystericis plurima accidunt malorum genera

F Quamobrem rationi consonum videtur, varia ob id fœminis subsecutura accidentia fore: & quod mirabilius est, vnicum & idem accidens in diuersis fœminis & temporibus, & quod adhuc maiorem infert admirationem, in eadem fœmina, & eodem tempore diuersa, varia & sæpe contraria succrescere accidentia. In qua proculdubio re rationem monstrositatis & varietatis hystericorum affectuum consistere arbitror: nimirum, quod præualeat magis in putredine, caussæ efficacia, aut loci putredinis determinata conditio, vel humoris putrescentis malignitas: aut quod prædominetur magis in putredine vnus humor, vel vna substantia ex nuper dictis, quàm alia.

Dubitare iuxta hanc rationem mihi visum est, *cum sanguis & semen temperatißima & perfectißima sint substantia, qui fieri poßit citius & deterius ceteris omnibus posse corrumpi, cum bilis tanto deterior tanto tempore incorrupta duret, non solum in vesica fellis, sed prope cutem in arquatis, & pituita in arthriticis prope articulos, vel cum in febribus putrescunt.* Verum quia hic non est disputationis locus, breui

Dubium.

Solutio.

G quadam ratione respondere huic dubio mihi est in animo. Inquit Aristot. *lib. de long. & breu. vita. Pura omnia & impermixta, vt quæ magis à contrarietate recedant, diuturniora esse: contra verò vitiari aboleri que,*

quorum

quorum essentia multa oppositione constat. Sic *elementa*, inquit, *lapides & metalla, quæ vel simplicia sunt, vel eis proxime accedunt, incorruptibilia credantur: contra lac, sanguis & semen seruari diu minime possunt, vtpote, quæ manifesta compositione & varia constant.* Quod euidenter monstrat sanguinis grumus, vbicunq;
539 A sit, lac etiā coagulatum in puerorum vētre, & semen retentum: quæ omnia facilime, vel aëris contactu alterantur, quia variam & perfectissimam nacta sunt elaborationem. Ob id profecto homo crebrius ægrotat, quia multiplici & perfectissima constat compositione. Neque obstat, quo minus hæc vera sint, *sanguinem menstruū nouem mensibus citra euidens vitium in vtero gerentibus contineri*: nam eo incolumis adseruatur, quod partim repleat vasa, partim fœtui præstet alimentum, partim verò in secundina colligatur: quam natura familiarissimam ob id sanguinis substantiæ fabrefecerat, vt ibidem citra corruptionem contineretur toto prægnationis tempore. Cur verò præstantiora quæque, deteriora, dum corrumpuntur, euadant (*quod experimento quotidiano comperimus: nam sordidiorem putredinem cetera animantibus, hominum cadauera contrahunt, & oua putrescentia, ac poma, quo præstantiora fuerint & odora, eo deteriori corripiuntur putredine*) duplex ratio commonstrat: *prima*, quod præstantissimam substantiam nequit deuincere ac superare, nisi vehementissima ac spurcissima caussa, quia ceteris
B facilius resistit: quapropter necessum est, putredinem & vitium caussæ naturæ respondere: *secunda*, quia perfectis substantiis quoduis vitium deterius efficitur in perfectis. Quibus rationibus multi addunt, illud in caussa esse, quod ex pluribus & maxime diuersis perfectiores mixtiones euadant, calore natiuo veluti vinculo colligante cogenteve omnia: sic naturali calore dissoluto, dispersis omnibus prodit fœdus sapor, odor & color, quæ magnæ putredinis & horridæ sunt indicia: ita vt semine & sanguine menstruo corruptis, quasi venenum in corpore nasci *lib. 3. & 5. de loc. patien.* expresse fatentur Galenus, Auerr. & Auicen. Ratio quidem in promtu est, quia si ex purissimis alimentis, sanguine nimirum, semine aut lacte, moro ac melone vitiaris, facile venefica ac deleteria excitatur qualitas: multo profecto rectius ex ipsorum excrementis generari poterit: quod in vtero potissimum accidere certum est, eo quod sentina sit vniuersi corporis, & substantia, quæ putrescit, præstantissima. Quo fit, vt fœminæ vterinis molestatæ, veneni instar symptomata persentiant.
C

Vtero affectis fœminis cur interdū symptomata lateant & per interualla reuiuiscant.

Cur vero in plerisq; fœminis vtero affectis hęc veneni seminaria clam occulteq; diu lateant, citra euidentem corporis noxam, ac ad tempus tantū & per interualla reuiuiscant elucescantque grauissima symptomata, haud facile est nosse: scimus tamen non solum in his, verum & in multis aliis, qui venenum sumserunt, diu in corpore venena latitare: nam si Hipp. credimus, viginti annos malum occluditur oppressum aut reuersum. Caussæ tamen huius rei non desunt: quippe quod sensim & paulatim fit, nullū, donec in habitum vergat, specimen de se præbet, sed dum factum est, subito in grauissima prorumpit accidētia, ac sępe in mortem. Pręterea, si ignobile membrum venenum adoriatur, donec ad nobile peruadat, nil mali, aut quàm paucissimū sentimus: cum enim ad nobile peruadit, facile toto corpori communis fit affectio. *Adhæc* præstantissima est D membri, in quo viget, assuefactio, etiamsi ex deterrimo sit, quia tantum abest, vt membrum lædatur, quod sæpe huiusmodi humor alimentū præstare possit. Verùm cum ex alimento crescat vltra debitam & consuetam magnitudinem id excrementum, pellitur ad aliud membrum, vbi morbum facit, quia insuetum, quia multum, & quia prauum, quo tempore fieri grauissima accidentia mirum non est. *Postremo* huic malo principium præstat dissensio facultatum naturalium, vigentibus nimirum aliquando coctrice & retentrice, languida facta expellente: quod non pellatur, quod præter naturam effectum est, & sic accrescente, comparatur venenosa illa qualitas, quæ paulò post in morbum & sæuissima accidentia prorumpit. Quibus profecto constare arbitror, qualis sit huius dogmatis ratio & veritas, vt cognita caussarum varietate, medentis consilium tutius & certius euadat.
E

Varietatis accidentiū affectuum vteri secunda caussa.

Secunda ratio varietatis prædictorum accidentium, quæ secundum tenet locum, excrementorum quantitati reducenda venit: nam semen & sanguis menstruus, cum intra vterum putrescūt, non solum hæc mala pariunt ex diuersis putredinis modis, sed ex copia etiam sanguinis & seminis putrefacti: quippe maxima quantitas vtriusq; vel alterius in sæuissimos & varios prorumpit affectus: parua verò eosdem minatur, sed non perficit. Sic etenim facile reperimus apud pleraśq; fœminas querimoniam & sensus plurium ac diuersorum affectuum, qui vix comprehendi & distingui possunt, præludium quidem maiorum: quos sane leuissimis auxiliis, aut sola animi distractione vel delectatione curabis, adhibitis etiam leuibus frictionibus, exercitio ac deambulationibus, & huius censûs aliis. Itaq; venenosi & corrupti humoris natura eadem mala minatur, & aliquando efficit, sed propter paruam humorum corruptorum copiam, aut non perficit, aut mox subsistit. Habent tamen ex diminuta prædictorū F humorū quantitate hystericæ fœminæ hoc propriū & peculiare, vt mox ab accessione, & quamprimum quiescit malum, ad pristinam & antiquam sanitatem redeant, veluti si nihil perpessæ fuissent: quod aliis, quæ ex nimia humorum copia laborant, non datur, supersunt quidem illis per aliquod tempus non leuia præteriti mali vestigia. Quibus etiam fœminis accidit, variis accidentibus vno & eodem tempore corripi, ac mox subito leuari: ratio quidem est, quia paruam humoris aut halitus copiam contemnit, à se reiicit vel deuincit particula illa, ad quàm ex vtero aliquid transmittitur, cuius ratione accidentia suboriuntur: quod aliis fœminis, quæ plurima abundant huius venenosi humoris quātitate, nunquam conceditur. Succrescunt *præterea* his fœminis varia accidentia, & in diuersis partibus, quia halitus pauci elati ex pauca materia peruenientes ad particulam aliquam malum ibidem efficere conantes, ad alias protinus transmittuntur, & pari modo ex his ad reliquas, in quibus omnibus procul dubio aliquid mali persentiri necessum est, quod varium esse contingit G ob membrorum varietatem

Varietatis accidentiũ affectuum vteri tertia caussa.

Tertia sane & *vltima* ratio diuersitatis hystericorum accidentium est membrorum consensus, quibus vterus communicat suum vitium. Ex qua quidem caussa prædicta accidentia tribus potissimum rationibus suboriuntur: prima, ex consensu mutuato præstitoque alicui membro ex affectione vteri: secunda, ex mutua reactione, quã membrum læsum iterum præstat, & refert ipsi vtero: quod profecto multorum accidentium solet

540 A esse caussa. Nam cum membrum aliquod primo ab vtero afficitur, rationi consonum videtur, excrementa, quæ ex vitio contracto generat, maiori ex parte transmittenda fore in vterum ipsum, tanquam in membrum imbecille primo affectũ, & corporis quodãmodo sentinam: quod dignosces, quia accidentia, quæ sic affectis superueniunt, redolent quadantenus naturam excrementi in vterum transmissi. *Tertia* porro & *vltima* ratio est, quando, licet accidentia ex vtero prodeant, non tamen sequuntur naturam seminis & sanguinis menstrui corrupti, sed naturam excrementorum à membro aliquo affecto in vterum transmissorum, aut eorum, quæ in vtero generantur, præter semen & sanguinem menstruum.

Consensus quot modis partibus ab vtero præstetur.

Prima porro diuisio, quæ ex consensu proficiscitur, quadruplici constat membro: dimitto hac in parte cõsulto tres consensus differentias, quarum Galen. meminit *lib. 1. de loc. affect. cap. 6.* quia huic vsui non ita sunt proficuæ, licet earũ aliqua

B ex vsu sit: nam consensus ab vtero præstatur primo per partium, quę coafficiuntur, similitudinẽ: compassiones enim & cõsensus facilius & promtius fiunt inter similia: & ob id vtero affecto neruosum genus omne facilime compatitur: nõ quidem, vt multi falso censent, quod plures & magnas neruorum propagines vterus sortiatur, sed quod membranosa constet substantia & neruea natura intertexta: qua ratione etiam vesica & colis neruea dicuntur. *Secundo* idem consensus præstatur per viciniam: quo fit, vt plerisque fœminis vrina supprimatur, & variis modis vitietur, rectum intestinum tenasmone afficiatur: sic & meseræon, ventriculus, intestina, & venæ meseraicæ variis accidentibus premuntur: præterquam quod neruea sunt hæc omnia, & ob id etiam compati possunt. *Tertio* verò consensus fit maximus per colligantiam: scatet enim vterus venis, iisque grandioribus, vt ex Galen. constat, qui *libr. 6. popal. part. 1.* inquit: *Vterus inter omnes corporis partes plurimas grandissimasque venas habet,*

C *per quas proculdubio vterus compati perfacile est, sicut iterum vtero referre supplicium accepti mali: nam illi ob id præstat fœculentum & impurum sanguinem, quo (vt super dictum est) vterus noster afficitur.* Arterias quoque hoc viscus non paucas neque paruas suscipit à corde, per quas varia & grauissima ac periculosissima cor suscipiat mala, quamobrem rationi consonum videtur: cum vterum & intra ipsum contenta plerumque ex putredine refrigerari contingat, citra frigidorum humorum abundantiam (*adhuc in biliosissimis corporibus*) grauissima fœminarum non paucas perpeti accidentia frigidam naturam falso æmulantia. Ex quo etiam sequitur, non posse cor deinceps tantum caloris vtero transmittere (*arteriis ab vtero ad ipsum vergentibus, prauis frigidisque halitibus plenis*) quantum vtero calefaciendo sit satis. Pati quoque ratione vterus diuersis nostri corporis partibus mille modis alligatur: quas simul compati necessum est, subindeque varia efficere acciden- D tia. *Quarto* verò & *vltimo* omnes partes vtero demandato ab vtero consensu compatiuntur, suscepta nimirum substantia aliqua ex iis, quæ in vtero præsunt, nam etiamsi vterus nullam haberet similitudinem cum aliis partibus, colligantiam aut viciniam, cum totum corpus confluxile & transpirabile sit, facile quæuis eius pars alterius damnum susceptat, transmissa ad eam aliqua substantia ex ea, quæ laborat. Ex quo etiam varia & grauissima subsequi accidentia conspicimus, tum ex substantiæ, tum verò ex partium diuersitate.

Hysterica passio innumera sub se comprehẽdit accidentia, & quæ ea sint.

Hæ igitur sunt varietatis hystericorum affectuum caussæ, quorum sane naturam bellissime expressisse visus est Galen. *lib. 6. de loc. patien. cap. 5.* docens, quod licet affectus nomen sit vnum, nimirum *hysterica passio*, nihilominus tamen sub se comprehendit innumera & varia accidentia, iuxta diuersitatem trium caussarum, quas nuper adduximus. Quas sane omnes si quis sedula diligentia intueatur, perdiscet facile, *cur fœminæ aliquando refrigerentur, & mox simul incalescant*: item *cur marcidæ appareant, aliquando verò nimio madore ac pinguedine abundent.* Ex eisdem quoq; caus- E sis proficiscitur, caput vniuersum, vel aliquam, aut plures eius partes fixo & stabili dolore apprehendi, nonnunquam mutabili, sæpe diuturno, sæpissime à quibusuis externis caussis exacerbato, ita vt solam dolorum capitis varietatem comprehendere difficulter queas. Quis præterea narrare poterit dorsi, thoracis, lumborum, coxendicum, ventris vtriusque & crurum dolores? quos nulla quidem alia ratione certius ex vtero proficiscentes cognosces, quàm eo, quod nullam seruent legem, nullamque vniformem naturam habeant: sed varietate maxima præditi nullis limitibus aut conditionibus coerceri possunt. Monstrosa namque varietas hæc aliunde, quàm ex vtero proficisci non potest: præsertim cum dolor neque distemperiem neq; tumorem præter naturam eius partis, quæ dolet, comitem habeat. Ea eisdem quoque caussis prodit, quasdam fœminas famescere citra vllam rationem, alias verò (*idque frequentius*) cibos fastidire & ab- F ominari: plures tamen optimos & vsuales odio habere, spurcissimosque & inusitatos prosequi. Inter quas multæ quidem vomũt & nauseabundæ exsistunt citra manifestam caussam: quarum ventrem si purges, magis lædes, quod ea halitu ab vtero illuc irruente affectio suboriatur. Sic plurimæ ventris inferioris murmurio, doloribus & cruciatu maximo premuntur, flatibus vterum & intestina distendentibus: quæ potius leuantur vterinis auxiliis, quam quouis alio pręsidio. Cordis item morsu & dolore premi plures, omnibus compertum est, ore scilicet ventriculi compatiente, aut corde ipso. Quibusdam arteria iuxta dorsum, & quæ meseræum ambit, vehementius pulsat: vnde eas mœstas esse, inquietas, anxias, animo linquentes aut syncopticas quotidiana experientia conspicimus. Quod si septum transuersum malum apprehenderit, hinc difficiles respirationes, suffocationes seu strangulationes, sicut ex laqueo periculum impendere, manifestum

G nifestum fit: atque in hoc etiam varia exsistit difficilis respirationis mutatio & grande periculum. Verum si iecur degustauerit vteri vitium ob deprauati sanguinis generationem, fœminæ protinus obstructionibus innumeris corripiuntur, decolores fiunt, pedibus tument, totũ etiam corpus redditur cacoethe, tumidum, & iam iam in malum habitum commigrans. Sed quis numerare poterit accidentia, quæ animalis potentia, dum læditur, perfert? quippe aliquando motiua facultas ita peruertitur, vt aliqua pars corporis aut plures vel totum corpus tremore afficiantur:

541 A tur: conuulsiones etiam præsertim pedum ac manuum eadem læsa efficit: item resolutionem, iuxta naturam habitus, qui aut neruosas partes, aut neruorum capita, aut neruos ipsos pertingit. Aliquando ex motus defectu voce priuantur, & mutæ per aliquod tempus supersunt: ex quo etiam emanat respiratione priuari non raro, & periclitari suffocatione mille modis: partim obstructis viis, partim musculis respirationi seruientibus plurimum læsis, ita vt vere videantur omnino respiratione priuari.

Tanta itaq; in prædictis accidentibus reperitur varietas, vt raro in eadem fœmina idem accidens (licet ab eadem caussa) eodem modo proficiscatur. Pari quoq; lege diuersissima sunt symptomata, quæ sensibus exterioribus vteri vitio succrescunt. Nam ex fœminis quædam ita toto corpore aut aliquo membro torpent, vt paralysin pati videantur: aliæ variis & inordinatis doloribus adeo afficiuntur, vt neque alicui caussarum reducere, neque aliquo genere complecti facile possis: plures gustu & olfactu priuantur, plurimæ verò praue gustant, aut olfaciunt citra gusta-

B bilium, & olfactilium vitium. Aliæ sane sunt, quæ aut surdescunt, aut tinnitu aurium perpetuo cruciantur, licet non pauca vitia in visu quoque persentiscant. Habet autem auditus hoc peculiare in hystericis affectibus, quod etiamsi fœminæ in accessione omnibus aliis sensibus priuentur, auditu tamen nunquã aut raro priuantur. Ex eodem fonte manat sensus interuos varia etiam pati vitia: nam quædam delirant, maniacæ ac furibundæ redduntur: aliæ vultu exsistente secundum naturam amentes fiunt, & veluti congelatę supersunt, nihil percipientes neq; respondentes quicquam. Dignum profecto animaduersione hac in parte esse existimaui, diligenter expendere, *si ex vitiato semine tot tam sauaq; accidentia fœ[minis] succrescunt, an ea quoq; castis & pudicis viris pariter possint accidere?* Cui dicimus, quod licet aliquid hystericis persimile in viris etiam videatur, id tamẽ neque ita frequenter neq; pari vehementia ac in fœminis, quia im̃pportionale vitiũ est viris, qui

Viris cur nõ eadem accidentia ex vitiato semine succrescant, quæ fœminis.

C & calore abundant, & vegetiores sunt, & vitium ipsum frequentissime frigidum: quod si in mare aliquando id accidat, melancholica vitia afferre potius, quàm alia conspicimus. Succrescunt tamen ea mala fœminis, quod vterus sit corporis sentina, & excrementorum putridorum conceptaculum, adeo vt nihil mirum sit, si deleteria frequentissime in eas suboriatur qualitas, propter caloris imbecillitatem, qui caussis putredinis minus resistit: quibus accedit mensium ac seminis in vterũ profusio & improba expurgatio. Atque hæc accidentia retulisse sat sit, quæ veluti summa capita exsistant eorum, quæ frequentissimo euentu experientia commonstrat. Verum quia non sat esse grauissima hæc accidentia sic in genere nosse, ad rectam medendi rationem, ni quis exacte cuiusq; naturam adipiscatur, ideo per capita ea distribuere in animo est, initio sumto ab vteri strangulatione, tanquam à communissimo in hoc genere affectu.

Capvt III. D

De Vteri strangulatione.

Inter maximos & grauissimos affectus, quos ex vteri consensu fœminarum sexus perfert, vnus profecto est *vteri strangulatus*, qui eo maxime nomen generis (hoc est, *vterinus affectus*) obtinet, quod magna, grauissima & ceteris periculosiora inferat accidentia. Quem quidem affectum nõ genus hystericarum affectionum, licet generis nomen sortiatur, sed vnam potissimamq; prædicti generis speciem esse censemus, vt Hippocrat. refert *lib. de virg. morb.* qui inter cetera accidentia hysterica, quæ recensuit, strangulationem tanquam speciem annumerat. Quod sane malum tunc est, cum sanguis menstruus redundans aut vitiosus, vel quæuis alia ex vtero caussa septum transuersum comprimit & opprimit, *vt ex Aretæo,* E *Galen. Aetio ac Paulo euidenter constat.* Qui proculdubio auctores *strangulatus* nomen vsurparunt pro symptomate quodam, in quo fœminæ veluti strangulari ac suffocari videntur, respiratione omnino suppressa ex vteri vitio. Verum quia potissimum huius morbi accidens respirationis cohibitio est, ob id iure optimo, communi omniũ consensu, *suffocatio* nuncupatur. Cum hoc tamen Stephanus Atheniensis vir maximæ eruditionis & auctoritatis, *commento lib. 1. ad Glauc.* inter vteri strangulationem & apnœam seu respirationis priuationem, nõ minimam adinuenit ac profert differentiam, nec omnino quidem vanam: nam refert apnœam proficisci ex superfluitate seminis in vtero putrescentis, quæ in cor frigidos quosdam halitus transmittit: quibus aut cor ipsum obstruentibus aut refrigerantibus respiratio intercipitur: strangulatum verù fieri refert vtero retracto protrusoque versus partem superiorem, quo & intestina & vterus & septum transuersum comprimuntur, ita vt respirationi nullus aut quàm minimus subsit locus. Ego tamen in hac re censeo, hanc esse differentiam [illegible]ationis caussarum, non differentiam affectus. Erit igitur matricis præfocatio nil aliud F quàm vteri (*obsiccatam, vel ex retento menstruo, aut humorum affluxu, seu ex acerbata putridi spermatis virulenta exhalatione*) versus diaphragma aut ad alterum latus conuulsio: cui non raro ex retento menstruo venarum obstructio coincidit. Quippe si nerui, venæ musculi, adde & cornua matricis mensium affluxu, aut viri coitu nõ humectentur, tunc exsiccata, facile versus diaphragma, & ad neruorũ principium recurrit: pariterq; si mensium repletione prædictæ partes distendantur, ad septum transuersum irruit. Sic prorsus dum sperma in vteri cauitate & vasis coaceruatũ computruit, incredibile est, quãto neruorum musculorumq; nixu vterus conuellitur, vt eius virulentiam exprimere expellereque possit, quæ sane exhala-

Vteri strangulatio hystericarum affectionum vna species est.

Cur suffocatio dicatur.

Apnœa & suffocatio vteri quid differant.

Vteri suffocatio quid.

exhalatio si ad cerebrum ierit, exhorresco dicere, quàm sæua accidentia ac varia diliramenta proritet. Cum igitur diaphragma, præcipuum respirationis organum, & præcordia, vteri ad superna conuulsione, coarctata fuerint, nil mirũ, mulieres sic affectas, quas Græci *hystericas* dicunt, suppresso arteriarum pulsu & anhelitu, velut exanimes in terram concidere. Consistit itaque, *vt ex Gal. 6. de loc. affect. c. 6. & lib. 3. de artic.* constat, vniuersa huius affectus ratio in difficili quadam respiratione & vocis priuatione, quæ pene ad apnœam omnimodam accedit: sic enim inquit Gal. *Veluti in eo affectu, quem nonnulli vteri suffocationem, alii spirationis ob vterum ablationem vocant.* Quę sane accidentia optime Hip. complecti visus est, *lib. 4. de rat. vict.* (vel vt ego magis credo ex Athenæi sententia 2. *dipnosoph. Polibus*) his verbis: *Si quis (ait) repente obmutuerit, is venarum obstructione molestatur, id si sane absque euidenti occasione acciderit, venam brachij dextri internam secare oportet, & sanguinem pro corporis habitu, ac ætate detrahere:* & subdit, *vt integram affectus notitiam præstet. His sic affectis accidit faciei rubor, defixus oculorum intuitus, digitorum in manibus tremor, dentium stridor, maxillarum vellicatio, extremitatum refrigeratio, spirituum in venis & arteriis conclusio:* & iterum subdit: *Si verò ab atra bilis effluxu interna corporis partes corroduntur, aut venæ aridiores factæ distenduntur, tunc inflammata ad se humoris affluxum alliciunt: vnde corrupto sanguine & ita ob eius consistentiã concreto, vt spiritus per naturales meatus exire non possint, corpus & viscera infrigidari necesse est. Hinc morbos comitiales, vertiginem, capitis grauedinem, loquelæ priuationem, spasmos, & syderationem euenire oportet, præsertim si talis sanguis & oppilatio iam vel ad cor, hepar & cauam eius venam peruenerit.* Hęc quidem & multa alia refert, quæ licet Galen. ad hystericum affectum non retulerit, ego tamen fœminis vterinis affectionibus molestatis adaptare semper studui. Quibus proculdubio constat optime dictum esse Galeno, Auicennæ & Constantino, ad morbos frigidos huiusmodi affectum esse referendum.

G (margin, line 2)

Vteri strangulatio qualis affectus, & quæ eius natura. (margin)

542 A (margin)

B (margin)

Vteri strangulatio triplex. (margin)

Huius autem affectionis triplex cognoscitur species: *prima* vehementissima, in qua laborantes pulsu & respiratione priuantur, præterquam in medio pectoris, in quo minimum quid superest: in qua specie corpus vniuersum refrigeratur. *Secunda* quidem est, cum ægre laborantes spirant, licet sensu omnino non priuentur, cum hoc tamen pulsum habent paruum. *Altera* verò est, in qua præter dicta, brachia & crura etiam contrahuntur: cuius meminit Galen. 3. *prorrhe. comment.* 27. dicens: *Conuulsiones in hystericis sine febre faciles sunt, vt Dorcadi:* quibus equidem accedit quædam C anginæ species, quæ ex resiccato gutture fit ab halitibus illuc adscendentibus ab vtero, cui etiam medeberis per vteri prouidentiam sanguine misso, cauens ne ad ipsum ex supernis extrahas, nisi vrgentia affectus grauis admodum sit, sed semper vtero prouidendum est. Quas proculdubio differentias iuxta caussæ vehementiam, ac membri, cui affectus ab vtero præstatur, suboriri necessum est. Ex quibus constat morbum hunc aliquando vteri intemperamentum simplex, aliquando ad idem cum humorum accessu pertinere: præterquam quod ad vteri situm & figuram plerumq; reducitur, *vt inferius patebit.*

Vteri strangulatio, syncope, apoplexia, & epilepsia, in quibus conueniant & differant. (margin)

Verum quia consimiles huic affectioni plures aliæ reperiuntur, veluti est syncopis, apoplexia & epilepsia, ob id profecto necessum est, in quo dissideant, aut conueniant, considerare, ne quis in curatione aut cognitione facile decipiatur. Conueniunt quidẽ prædicti affectus cum vteri suffocatione, quòd repente in omnibus laborantes obmutescãt, & se continere minime possint: ceterũ dissident à syncope ex pulsu: quia in syncope pulsus aboletur, in suffocatione verò plerumq; manet, licet exiguus aut languidus, aut rarus. Itẽ in syncope sudor frigidus, & color plumbeus erumpit: at in suffocatione aut color nõ mutatur, aut nonnihil pallidus efficitur. Differuntq; quoq;, quia syncopim leuat gratus odor, & idem suffocationem euocat: sic etenim Auic. arbitratus est & affirmat 21. 3. *tract. 4. cap.* 17. hystericam passionem syncopi esse grauiorẽ, quod ipsam syncopis frequenter antecedat. Differt ẽt à catalepsi suffocatio, quod non habeat partes rigidas, & oculos apertos, ac in eodem statu permanentes. Dissidet non minus ab epilepsia conuulsione, qua carent, quæ vere suffocantur citra alterius symptomatis complexum: aut saltem conuulsio, si quæ adest, perpetuo affligit, nõ vt motus conuulsiuus: item suffocatæ non omnino sensu priuantur, vt epilepticæ: quippe recordantur perunq; eorum, quæ audierunt, dum suffocarentur.

D (margin)

E (margin)

Verum dissidet ab attonito morbo, quod maneat plerunque sensus in hysterica affectione, & non adest stertor, neque semper refrigeratur corpus. Præterea in hystericis spuma signum est salutis: in aliis præfocationibus lethale, vt constat ex Hipp. 2. *aphor.* 43. A lethargo etiam distinguitur febre. Ceterum à venenis frigidis, tribus maxime distinguitur: primo quod non sudent, neque habeant liuorem vnguium & extremitatum, & syncopis ac deliquium animi sunt longiora: nam & hæc si adsint in venenatis moriũtur: sunt etiam in venenatis aut dolor, aut icterus, aut vomitus. Verum quia solent hæc signa aliorum affectuum, etiam suffocationi grauiori accidere, ob id accidentia intueri oportet, ne aliquando turpiter decipiamur.

Vteri strangulatio, ex quib. suboriatur caussis. (margin)

Caussam huius affectionis potissimam & immediatam esse vitium instrumentorum respirationi seruientium, eamq; ab vtero mutuatam, nõ dubito. Quin proculdubio mille modis ipsa instrumenta lædi certum est, nimirum proprio vteri temperamento vitiato, vel humore ibidẽ contento exsuperante aut corrupto, item, & quod frequentius accidit, dum à prædictis semine & sanguine menstruo vitiatis aut copiosis halitus adeo prauæ conditionis & vehementis efficaciæ eleuentur, quod quamcunq; partem ierint, lædant & mille modis perdant, sed instrumenta respirationis præcipue in hystericis affectionibus: item contingit ipsius vteri mutato situ, aut figura vtcunq; euersa, vt non raro Veneris cupidus solet efficere, sicut viduis & nuptis, quæ diu virum non gustarunt. Ex quibus omnibus septũ transuersum per sympathiam afficitur, ac huiusmodi accidentia concitat, vtero non quidem conuulso, sed veluti in septum transuersum irruente, aut in aliam partẽ prolapso, hoc est, versus eam partẽ in furorem elato. Quod nullo alio modo fieri constat, quàm dum vterus siccitate, plenitudine vel mor-

F (margin)

vel morsu alicuius venenosi & putridi, versus illam partem, quæ afficitur, irruens, vi prædictarũ caussarum septum opprimit. Hipp. tamen *libr. de nat. mul. & de morb. mul.* solam vteri peruersionem G censet, caussam esse varietatis symptomatũ huius mali: quid verò Hipp. addendum sit, iam refero. Sunt autem huius morbi eo genere hæ, quas diximus, caussæ: verùm accidentium varietas, varias quoq; sortitur caussas pro cuiusq; natura & sorte: referam omnia, & singulis suam caussam adscribam. Deficit *primo* in plerisq; ex toto respiratio, deficiuntq; ceteri sensus, & immobiles existunt, pulsibus manentibus illæsis: quod fieri est necessum non ex vteri retractione solum, vt ali-
543 A qui autumant, sed ex prauis halitibus cerebrum adscendentibus præpedientibusq; spirituum animalium liberum ad instrumenta actionũ aditũ. Carent *aliquando* huiusmodi fœminæ pulsu, idq; corde refrigerato ab eisdem venenosis halitibus, qui plerunque frigidam naturam repræsentant, aut suffocato, spiritibus retrocedentibus ad cor ipsum, caloremque veluti extinguentibus: quo fit, vt sæpe extrema frigeant & frigidus erumpat de fronte sudor, quod plerunq; accidere comperimus ex seminis retenti *sed expurgari soliti* vitio aut copia, nam id est potius quam menstruorum vitium, quod prædictam frigiditatem inferre assolet. *Accidit* quoque eisdem adeo difficilis respiratio, vt quasi suffocari videantur: quod quidem fieri arbitror septo transuerso & ceteris instrumentis respirationi seruientibus ex vtero per viciniam compressis, aut aliter malè affectis cum ob menstruorum copiam aut flatuosæ substantiæ raritatem in tumorem illuc attingentem at-
B tollitur. *Alia* loqui minime valent, sentiunt tamen leuiter, & optime audiunt: quod vna e duabus caussis fieri posse constat, nimirum, quia halitus ille frigidus ad cor adscendens, respirationem interdicens, defectu aëris loquelam & pulsum interdicit, indicium quidem cordis affecti: vel accidit instrumentis respirationis immotis manentibus: quapropter aërem locutionis materiam trahere minime possunt. Fieri autem hac occasione constat, quod septo transuerso compresso difficulter respirant, & loqui conantur, licet non possint. Vterus igitur hæc omnia vitia præstat, vel mutata propria figura, quæ situm mutari cogat: vel temperamento eius plurimum ad frigidum subuerso: vel halitibus ab eo transmissis in partem secundario affectam, vt cor est, cerebrum, vel quæuis alia ex respirationi seruientibus. Cuius halitus ratione in huiusmodi affectu conspicimus, vterum ita in tumorem eleuari, dum flatibus ibidem genitis, vel aliunde transmissis distenditur, vt mutata magnitudi-
C ne, partes sibi proximas comprimat, & illæ vicinas, donec per continuitatem septum transuersum comprimatur, & suffocari laborantes videantur. Quod enim ad latus, & ad varias partes procumbere posse dictum Hippocrat. est, & frequenter conspicimus, vt inferius constabit, capit. *de vario vteri situ.* Fit etiam id malum, dum vteri vasa adeo humore implentur, vt mutata quoque vteri figura, idem ob eandem septi transuersi compressionem, subsequatur accidens: licet ob aliam rationem symptoma hoc proficisci ex hac caussa quoque possit: nimirum, eisdem vasis non solum humore, sed flatu etiam repletis distensisque, ac ob id contractis. Quo fit, vt vena caua hac ratione plena ad iecur retrahatur, & ea parte maius malum laborans persentiscat, & sic arteria & reliquæ partes, quarum vasa implentur: nam vasa & cetera omnia mollia, dum in latum extenduntur, breuiora fieri habent. Quod eleganti sententia Hippocrat. dixisse *libr. 5. popul.* dicens: *Polemarchi vxori in morbo articulari coxæ dolor quidam vehe-* D *mens, caussa erat, quod menses non prodirent: vox intercipiebatur per totam noctem vsque ad meridiem, audiebat autem & sapiebat, & per manum significabat, quod circa coxam esset dolor.* Qua sententia euidenter constare arbitror, ex vteri immodica plenitudine huiusmodi peruersionem fieri, & accidere quoque in vterinis passionibus aliquando auditum & mentem superstites esse, reliquis potentiis, vel voce interceptis. Igitur in vasis cumulatus sanguis, aut turgens spiritus ea omnia extendit, vasa autem per tensionem & repletionem breuiora facta, vterum ad se retrahunt: idque vel æqualiter, & tunc vterus recta sursum ventriculum & diaphragma versus adscendere videtur: vel inæqualiter, tunc autem vel in dextrum aut in sinistrum, ad partem scilicet vehementius trahentem inclinat vterus, facturus quidem prædictam respirationem.

Itaq; vtero grandiori facto ac in tumorem elato, & retractis vasis ad sua principia suffocationẽ fieri certum est. Non enim verisimile existimo vterum mutari, neque vt animal (*vt multi censent*) licet gratis odoribus delectetur, & fœtidis E horreat: nam id ex natiua quadam sympathia habet, sicut cetera membra delectari & gaudere alimentis sibi familiaribus habent ex naturali principio ipsis insito, ac respuere ingrata. Neque vt membrum, quod moueri libere possit, id efficit: sed eo quod venis, arteriis & filamentis alligetur variis corporis particulis: ob idque repletis illis, nil mirum est, si versus illam partem retrahatur. Quod sane vitium Hipp. appellasse *vteri prolapsionem ad partem* censeo: nam is est modus loquendi huius auctoris frequentissimus, quem reperies libris *de morb. mul.* Secunda porrò caussa ex iis, quas recensuimus, est frigidum vteri intemperamentum ex frigido semine per corruptionem sic facto, & cor, & vniuersum corpus refrigerans: quo sane ad respirationem & ad alia munia inepta redduntur membra & cuiusq; potentia: quo fit, vt ventilatione ac refrigerio non egeant, sed sola sufficiat vniuersi corporis transpiratio, quod haud difficulter internoscimus ex pulsus exiguitate & languore, qua cordis aut alterius visceris frigiditatem attestantur. *Tertia* verò & vl- F tima caussa, quæ alias non paucas complectitur, est putridus & corruptus seu venenosus halitus à putrida aliqua substantia ex vtero proficiscens, intercludensque vias respirationi dicatas, compressas nimirum instrumẽtis vel obduratis meatibus. Qua profectò caussa præualente magnas & inæquales fieri respirationes contingit, sicut fœminas maxima angustia premi, donec excreto vbicunque flatu, aut humidum, putridumve aliquod vteri purgamentum natura pellat, affectio subsideat. Ex qua item caussa, sicut ex plurimis aliis, deterrima figura vtero comparatur,

Vterus cur gaudeat alimentis sibi familiarib.

Vteri prolapsio ad partem quid.

paratur, & vitiatus subinde situs acquiritur, quibus mille accidentia ex iis, quæ vterina censentur, fœminis succrescunt. Recenset quidem ea Hipp. *lib. 2. de morb. mul.* per hæc verba: *Porrò omnis* G *occasio vteros propellere potest, si quid male habeant: nam & à frigore pedum ac lumborum saltatione & terrore & lignorum sectione.*

Aëtius tamen & alii alias recensent caussas abt externas, aut manifestas, quas ego consulto prętereo. At Hipp. referens eodem loco differentias huius prolapsionis, paulò superius inquit: *Dico autem cum vteri ex loco moti fuerint, alio aliis allabuntur: ad quemcunq; verò locum allapsi fuerint, dolores ingentes incumbunt* (& subdit partes recensens) *& si qui vesicam contingant, dolorem exhibent & vrinam nō suscipiunt.* Et refert: *Si verò ad sedem conuertantur vteri, secessum excrementa impediuntur, & dolores occu-*
544 A *pant lumbos & intestinum rectum ac imum ventrem & podicem:* ac pergit dicens: *Si vteri ad sinistram partem ac coxam declinauerint, dolor acutus ac vehemens habet lumbos, & laterum molitudinem ac ipsum crus, & claudicat.* Et multo inferius prope finem libri inquit: *Si cor strangulatur ab vtero, reprimitur, & spiritus habet & anhelatio:* & refert iterum: *Si cor sub septo transuerso ac pracordiis vteri sidere videantur, repente voce destituuntur, & pracordia dura fiunt, & strangulatur, & dentes conserit, & vocata non audit.* Dixerat quoq; eadem Hippocrat. ipse *lib. de natur. mulier.* fidem præstans prædictæ sententiæ. Cum verò ad prę cordia vteri allapsi fuerint, suffucant, & vbi frequenter acida euomunt, ad modicum tempus melius habet. Sic vteri obliquitatem, inflationem, & extorsionem ea quoque parte refert, & ipsius etiam motum ad caput, ad cor, ad coxam, ad pedes, ad manus, & multa alia in situ vitia recenset. Præterea inquit 5. aphor. 47. *Quod si qua pars vteri ad coxam inclinauerit & suppurauerit, necesse est mulierem emotam fieri,* & 2. de morb. mulier.
B addit: *fœminas ab eo affectu perire, nisi quid secetur aut* Hippoc. explicatur. *vratur.* Sed quid per verbum, *emotam*, fieri intelligat, non satis constat ex Galen. credendum tamē erit, significare vlcus adeo cauum fieri, quod medicamentis indigeat per linimentum inductis in penitiora loca. Quæ quidem vel ex prædictis caussis externis, vbi vteri male habuerint, censeo posse perficici, vel ex semine & sanguine menstruo corruptis, aut quouis alio vitiato excremento, vterum infestante. Nec minoris est momenti expendere, qua nam ratione dixerit Hippoc. *lib. 2. morb. mulier.* hæc verba: *At postea quam vterus ad hepar appulit, strangulationem parit, repente intercipiens transpirationem, quæ fieri solita erat circa partes alui.* Cuius loci occasione ex illius lib. commentatoribus nonnulli arbitrati sunt, vterum à sua sede, velut quia appendens & nullibi alligatum, dimoueri. Qua in re ne longius abeam, statuendum est vterum sursum deorsumq; alligarū esse, nec non & iuxta dorsum, alioqui procideret
C vniuersus cum fœtu supra inguina: quo fit, vt vel resiccatus ex propria humiditate, vel defectu seminis recipere assueti, aut præ vetustate humido deficienti, è venis nitens trahere ad hepar accedere videtur, & re vera accedit, non dimotus, sed velut incumbens, vt ab eo reficiatur: ex cuius comprehensione leui suffucatione incepta (*forsan quia compressum iecur septum comprimit*) sine cerebri læsione sensim magis suffocatur mulier, donec præ anxietate pituita à capite delabente humectatur vterus, & sensim in antiquum statū redit. Multa in hac Hipp. dictione consideratione digna pretermitto consulto, quę potius ad translationem sententię, quàm ad veritatis rei indagationem proficua esse arbitror.

Sed consideratione hac in parte dignum iudico expendisse, *an seminis & sanguinis menstrui corruptio* (quam tantorum malorum caussam esse diximus) *intra vteri cauitatem fieri debeat, vt hac mala moliri possit, an potius intra eiusdem vteri vasa?* Cui dubio dicimus, certum esse in vtraq; parte has substantias posse corrumpi, & ea mala efficere. Censeo quidem in hac re vteri motus & percussiones pleruną; ex vasorū plenitudine à sanguine menstruo & semine facta contingere: & ex hac etiam caussa vteri strangulationes proficisci: licet ex flatu corpus vteri distendente non raro succrescant. Verum ea mala, quæ ex corruptione harum substantiarum prodire conspicimus, frequentius extra vasa, corruptis semine & sanguine menstruo delapsis prope testes, & in vteri cauitatem, ac non purgatis fiunt: etiamsi, vt mea fert sententia, non raro intra vasa ipsa putrefieri contingat, efficereque febres & alia accidentia, quæ diutius durāt, quàm vteri strangulatio, & pleraq; ex iis accidētibus, quæ subito cessant. Quippe coniectabile est, mala, quæ diu durant, & diuturnas virginum febres, potius ex caussa conclusa & intra vasa latitante fieri, quàm ex ea, quæ in vterum prolapsa haud difficulter purgari potest. Ex quo quidem arbitror, hystericas virginum affectiones maiori E ex parte ex semine & sanguine mēstruo intra vasa vitiatis fieri (*licet ex eisdem in vterum prolapsis aliquando rarius tamen id succrescere contingat: præsertim in grandioribus, & iis quæ salaces sunt, vitamq; degunt sedentariam, ac virorum loquelis & contactu vtuntur & gaudent*) eas verò affectiones, quæ viduis accidūt, plerunq; ex eisdē substantiis in vterum prolapsis, in eoque putridis proficisci credendum est, vt euidenter constat ex vteri purgamentis, quæ plerumque habent, quæ supptessa facile hystericum affectum accersunt. At in sterilibus & virginibus, ac solidæ contexturæ fœminis intra vasa huiusmodi putredines fieri vt plurimum, arbitramur. Cum hoc tamen aliquando (*vt nuper diximus*) accidere scimus, quod vteri defectu prædictarum humiditatū resiccentur, ceterum hæc nō verè meretur nomen hystericę affectionis, donec vterum alio transferat (modo dicto) & aliquod ex præcipuis membris oblædat.

Sed dicet fortasse quispiam *qui fieri possit, hanc* Obiectio. *substantiam corrumpi intra propria & naturalia loca, cum id accidat frequentius his substantiis dilabentibus in* F *loca non naturalia: præterquam quod si intra vasa putrefieri aliquo modo possunt, multo rectius id fieret in omnibus fœminis parum ante menstruationem, concluso ibidē sanguine futuro menstruo?* Cui dicimus, non minus Solutio. id fieri posse, quàm dum sanguis in febrium generatione intra vasa putrescit, prohibita naturali caloris ventilatione: sic virgines & solidioris contexturæ viduæ, præsertim iuuenculæ, cum ob naturalem meatuum constrictionem improbe purgentur, plerumque ea mala perpetiuntur semine & sanguine menstruo intra vasa putrescētibus. Quo fieri arbitror, vt virgines frequenter febricitent, & febris non sit admodum intensa

Dubium. D Solutio.

tensa ac periculosa, quod minera putredinis longe dissita sit à corde: at viduæ & quæ viro vtuntur maiori ex parte refrigerentur, vtpote semine & sanguine extra vasa prolapsis, & putredine vel corruptione alia refrigeratis. Contingunt quoq; hæc eadem mala ex læuigato & nimis vacuo vtero: siccerenim ad loca humida sese conuertit, & è capite ac reliquo corpore (*immodico etiam labore*)
G siccatus trahit: quod grauidis accidere quoq; potest inopia alimenti, aut concalefacto labore vtero. Quamobrem ab Hip. dictū esse censeo *lib. de mor. mul.* inediā esse vtero affectis perniciosam: inquit

Inedia vtero affectis perniciosa.

enim: *Si suffocatio repente accesserit: fit autem maxime his, quæ cū viris non coeunt, & senioribus magis quam iuuenibus. Leuiores enim vteri ipsarum sunt. fit autem potissimum tunc vbi mulieri vasa exinanita fuerint, aut plus solito laborarit, resiccati à labore vteri conuertuntur, vt qui vacui sint ac leues*: qua sententia arbitror constare, ex siccitate & inanitione proficisci non raro vteri conuersionem ad coxā, vel ad hepar, vel ad a-
545 A lias partes, *vt Hip. mens est loco nuper citato*: licet Gal. *6. de loc. aff. cap. 5.* quodammodo huic sententiæ videatur refragari, docens vterū nullum situm mutare. Sed velim ego hac in re monitū lectorē, ne intelligat Hipp. id intellexisse, vt verba sonare vidētur, nimirū, vterum hanc aut illā partē peruadere, sed quod vteri vasa vel ligamenta ex ea parte distensione, siccitate aut inanitione conuellantur, damnumq; circa eandem partē inferant, haud secus quàm si vterus eisdē partib. incumberet: nam hoc est, vteru ad humiditatē concurrere, *vt Hipp. refert.* Quo sane in sensu volo intelligi loca illa Hippo. quibus ducet huc & illuc vterum vagari.

Hipp explicatur.

Contingit vltimo vterum affici, & prædictam suffocationem efficere, ex defluxione è capite vel quauis alia parte facta, aut ex susceptione aëris. cuius ratione inflari contingente collo contingit: Dimitto etiam consulto hac in parte vte-

Vteri suffocatio ex defluxione a capite.

B ri inflammationes & alios affectus, qui solent huic malo caussam præstare, quorum suo loco latius meminero. Neque est ab re, toto animo expendere caussas quoque procatarcticas, vtpote, quæ non raro id malum efficere assuescant: vt frigiditas intro pellens superfluam humiditatem: exercitium plurimum dissoluens: quies, quæ plurimos generet succos, eosq; crudos ac vitiosos: somnus multus, Veneris intermissio: praui succi alimenta, & grauiora animi pathemata: erudi & frequētes abortus. *vt Moschio addidit*, item odores graui naribus adhibiti ob consortium vteri & cerebri: quæ proculdubio omnia vel per se, vel internis caussis commotis, affectum hunc excitare nata esse comperimus.

Vteri strangulatio [illegible] quibus signis caus[illegible] ... esse [illegible] innotescat.

Instantem huius affectus accessionem plane ostendunt ea fere signa, quæ præsentem, licet non æque intensa: nam dum imminet, torpor mentis accedit, pigritia, crurū imbecillitas, pallor faciei, & iam approximante affectu, sopor
C grauis, desipientia, sensuum interceptio, vocis priuatio, crurum contractio, quibusdam risus, aliis lacrymæ, aliis vtrumque, plerisque oris ventriculi morsus, cibi fastidium, nausea, & omniū rerum veluti obliuio quædam: item pulsus debilis, cordis palpitatio, dolor capitis plerunque cum rubore labiorum, faciei & oculorum, qui etiam interdum sic clauduntur, vt aperiri facile nequeant: interdum titubantur, aliquando vertigine corripiuntur, aut stupent, vel licet intelligant & audiant, respondere tamen non possunt, vt de vxore Pollemarchi retulit *5. popu. Hipp.* Adest etiam quibusdam murmur in hypochondriis: aliis venter tumet & dolet, ita vt se erigere non possint: siti plures cruciantur putredinoso halitu sursum adscendente: crura quoque imbecilliora ceteris partibus exsistunt: corpus etiam fit pigrum ad omnes motus voluntarios. Quæ omnia proculdubio augentur muliere iam suffocatione apprehensa, & contractis antrorsum cruribus, quæ in spinā veluti mortua cadit. Qui- D
busdam cum sic afficiuntur, ab vtero instillat serosum quid, aut spermati simile, aliquando insensibiliter, aliquando verò cum delectatione excretum, præsertim plus iusto tractatis pudendis partibus: aliis effluit flatulenta pituita, aliis profecto bilis, quibusdam saliua excernitur per os, sed non ea excreta liberantur, vt quę epilepsia correptæ sunt, quia in illis purgatur humor noxius: in his verò mouerur ex difficili respiratione è glandulis natiua humiditas & saliua. Quorum signorum Hipp. meminisse constat *lib. 2. de morb. mul.* per hæc verba: *Cum vterus strangularit, spiritus autem aceruatim sursum commotus fuerit, & grauitas incubuerit, & mens percussa fuerit, & loqui non potuerit, & perfrigeratio adest, & spiritus offendens, & oculi obscurantur.* Qua parte multa alia recenset prædictis simillima, quę breuitati consulens prætermitto: refrigerationē tamen non ad intemperamentum ex semine corrupto ortum, vt nonnulli censuerunt, reducendam existimo, sed ad veneno- E
sam substantiam, in quam semen migrauit: refrigeratur enim corpus veneno assumto ob spiritus ad cor recessum.

Cum ad rectam medendi rationē proficuum sit, nosse affectus ipsius caussam & occasionem, ob id nobis in animo est, hac in parte huius affectionis caussas exquirere. *Primo* quidem vteri intemperamentum ei malo principiū præstare venabimur ex sequentibus cap. quæ docent *intemperantias vteri* curare. Sanguinem enī menstruum huic malo occasionem porrigere ostendūt multa: primum menses per consuetudinem & tempus suppressi, vel ob improbam vitæ institutionem, quæ crassum generat sanguinem, vel quia ora vasorum, per quæ labitur in vteri cauitatem, clausa sunt: quod ex priuatione signorum aliarū caussarum facile disces: item mammæ turgent lacte, totum corpus graue efficitur, & partes colli & oculorum dolent, sic & partes iuxta renes & femora: rubent item supremæ partes ex calefacto retento sanguine, aut vitiato, aliis humoribus simul redundantibus. Quod noscemus, quia si F
caussa noxæ frigida est, vniuersum corpus adeo refrigescit, vt vix sensu pulsum deprehendat: si acris materia exstiterit, conuulsionem excitat: si melancholica, mœrorem: animi verò deliquia ob accessionum vehementiam & maximas refrigerationes, ac oris ventriculi vitia prouenire comperies. At semē esse vitiatum & abundans ostendit vidua iuuencula & boni habitus: item accidentium aliarum accessionum vel præsentis grauitas & sęuitia, & subitus casus: quia semē tenuius est & acutius sanguine ipso. Sic n. his, quę ex caussa laborant, pulsus & respirationis priuationes, cōuulsiones, & animi defectiones magis insunt,

quæ

quæ vt Gal. refert 3. *de loc. pat.* ab excreto multo & tenui semine, aut pauco & crasso protinus liberantur. Constat quoque hanc esse caussam, quia menstruæ purgationes optime prodeunt, cũ hoc tamen laborãs nullum, aut tenue persentit leuamen. Verum an sit accessionis caussa adscensus vteri, vt ferunt, vel recursus ad superiora, aut (*vt rectius loquar*) vasorũ illius partis cõuulsio,
G cognosces, quia symptomata sunt suffocationi proxima, adest suspirium, vertigo, capitis dolor, cibi fastidiũ, nausea, ructus, & intestinorum crepitus: sentitur quoq; grauitas & compressio, tanquam à rotundo aliquo corpore circa vmbilicũ. Quod si vterus peruertatur versus partẽ anticam, posticam, læuam aut dextrã, fœminæ grauantur, dolent, tument ilia, vel pecten, vel vesica, aut rectum intestinum iuxta partem cui vterus incumbit: quod etiam manifestum fit, quia si fœminæ eo tempore viro vtantur, adeo os vteri peruersum apparet, vt semen protinus dilabatur.

546 A Vteri strangulatio quonam præsagiũ habeat

Signa vero, quæ fœminas hoc modo affectas viuere, aut posse viuere vel morte periclitari ostẽdunt, sunt (*præter lanæ floccum naribus appositum, aut vas aqua plenum super ventrẽ situm, aut speculum, quod halitum respirationis suscipiat*) quæ ab sternutatoriis pharmacis desumimus: nã facile cognosces fœminam viuere, si apposito aliquo sternutatorio cerebrũ quodammodo moueri videatur: quod solet etiam miũ in modum monstrare pilorum auulsio e pudendis partibus facta: quod si his nõ reducatur, periculum est, ne mortua sit fœmina, vel morti proxima. Periculosas item eas accessiones iudicamus, quæ præter id, quod frequentes sint, diu protrahuntur, & in quibus spiritus summe difficilis est, pulsus creber, & ordinis expers, aut ex toto abolitus, summum corpus in his frigido sudore madescit, moxq; syncopis sequitur, & aliquando mors. Minus profecto graue vitiũ est, in quo hæc quæ proposuimus omnia reperiuntur, solo illæso spiritu: & rursus minus graue, in quo
B sensus & motio integritatẽ habent. *Præterea* morbus is quibusdam quasi circuitibus, vt comitialis, mouetur: inciditq; magis hyeme & autumno, maxime calidis atque humidis puellis, & viduis etiam, quæ præter morem viro diu caruere: item his quibus sterilitatem medicamenta conciliarunt. Grauidis autem licet diu menses supprimantur, symptomata hæc raro accidunt, quod humorum parte puriore fœtus in vtero alatur, reliquum crassius in vasis ad vterũ pertinentibus, in secunda ad partus expulsionem seruatur integrum, aut nõ ita corruptum, nisi aliunde vt ex febre magna, aut prauo vitæ instituto, vel antiquo vteri intemperamento vitium accesserit: cuius sortis nonnullas fœminas cognouimus, quæ & menstruantes, & vtero gerentes hoc affectu haud leuiter premebantur. Accidit non minus id malum à pituita putri, quàm plurimis fœminis, iisq; natu grandioribus, & mensium ac seminis annos egressis, vt sexagenariis & septuagenariis. Quod
C etiam vitium ex hac caussa commune est iuuenilis, quæ victu vtuntur parco & potu largo atque intempestiuo aquæ aut vini.

Vteri strangulatio qualiter curetur.

Cum dictum superius sit, caussas huius affectionis in genere triplices esse, triplicem quoque medendi rationẽ fore, subinde necessium esse arbitror: idq; non solum in vera curandi ratione à caussa ipsa principio sumto, verum & in ea, quæ accessioni debetur. Nõ enim vtcunq; fas est, fœminas sic affectas ab accessione reuocare: sed aliter eas, quæ ex vteri rettactu, aliter quæ ex semine corrupto aut sanguine mẽstruo: & vltimo aliter eas, quæ ex flatu iacent: quod pari prorsus ratione subintelligendum est de singulis caussis.

Vteri strangulationis accessioni qualiter prouideatur.

Dictum quidem est, contingere omnem vteri strangulatum aut subuersa ipsius figura, aut mutato temperamento proprio vel humorũ, vel ab halitibus ipsum distendentibus, aut principem aliquam corporis particulã irruentibus consor- D
tio venarum aut arteriarum, vel quouis alio modo. Sic dum figura vitiata strangulatum infert, *præterquam quod, vt Paulo placet, cibo potuve eo tempore vtendum non est*) corpus eo situ locare oportet, quo citius ad primam figuram & situm vterus reducatur. Sic accliuibus scapulis, femora ac inguina in decliuem locum prona locentur, quo tempore omni ingenio curandum est vterum reducere, frictionibus ventris deorsum factis, crurum vinculis, cucurbitis et iuris, femoribus ac inguinibus affixis: quod si prodesse non videatur, vmbilico eas apponere oportet, quo citius ad propriũ locum euoluatur vterus. Præstat etiam, sicut in omni alia caussa, pilos digitorum pedum violenter euellere: sed fœminas sic affectas citius ab accessione reuocat pilorum è partibus pudendis violenta euulsio. Ceterum quia naturali quadã sympathia vterus prauos odores auersatur amplectiturq; ac sequitur gratos: ob id naribus quæ fœtida sunt, admouere oportet, qualia sunt *galbanũ, assa fœtida, opopanax, castoreũ, bitumen, oleum ex* E
gagate, & sulphuris, vel pilorum, aut papyri combustio, & alia huius census, quibus ẽt digerendi, quod in vtero est, facultas inest: à quibus abstinendũ esse consulo, si fœmina epileptica fuerit. Prodest ẽt *odor lucernarum exstinctarum*, aut *fumus ex vstis plumis* potissimũ perdicis: *fumus* item *ex corio & è fæce*: capilli quoq; hominis, *cornu cerui*, vel alterius animalis, aut *vngula*: lana itẽ combusta vel pannus, quorũ proculdubio vapor seu fumus sua fœditate vterum tristatũ descendere coget, ac spiritũ animalẽ & vitalem quasi sopitos expergẽfaciet, & vaporẽ infestissimum, à quo vterus deturbatur, resoluet contereque. Possunt item ex prędictis varia vsui parari medicamenta, exceptis *pice liquida, galbano & similibus*. Sic vtile paratur medicamentum ex *galbano, aceto dissoluto & ex castoreo, ana ℥. ß. è sulphure vino ℥. ij. aut in eodem aut conizam, & iuniperi baccas incoquere*. Item vinum in quo feibuerint *chamedrys* macerata, & *betonica folia trita ʒ. j. mulsa exhibita*. Sed Gal. 9. *de compo. pharm. loc.* refert ʒ. j. *aga-* F
rici potui datam mirifice conferre. Item sternutamentum mouere plurimum confert *puluere tenuissimo piperis, nasturcij & sinapis*, quo plures pristino statui restituras conspeximus. Verum quia plerunq; caput ab accessione male habet, ipsum & spinam inungere conuenit *oleo de spica calido, vel alio consimili*. Vtero admouenda interim sunt, quæ grati & boni sint odoris: tum quia prauos halitus ad se alliciunt, quæ talia existunt, natura gratum insequente: tum verò quia & ipsos discutiunt, & partes pudendas aperiunt ac laxant, vt aliquid facilius expurgari possit: præterquam quod vterum ipsum sympathia quadam ad se reuocant, & ob id ad naturalem situm reducunt.

Vterus qua ratione odorata consectetur.

Neq; credendum ex hac caussa est, vterũ animal esse sensus & motus particeps, sed quia rebus à natura productis omnibus inesse animam appetitiuam constat, vnde & plantas animalia ob id esse, ac appetitu cognito ad sibi conferentia moueri censendum, quo appetitu allectus vterus insequitur bonũ odorẽ, & ob id fit, prauos halitus dissipare, & qualitate odoratorũ tueri propriam G naturam, nõ quod odorem percipiat, sed quia odorata omnia habeant certam quandam naturã ipsi summopere gratam & amicam. Eadem quoq; ratione hepar dulcia affectare, heliotropiũ ad Solis accessum, magnetem Septentrionem versus se inclinare videmus: qua etiam vterum odorata consectari, grauiter olentia abhorrere experimur: quod in membris nostri corporis vtile amplexantibus trahentibusque, & contrarium reiicientibus, verum quoq; existit. Sunt autem ea, quæ id munus præstant, veluti *zibetum*, *bombax muscatus, vel gossypium moscho conspersum, oleo moscho perfusum, gallia muscata, alypta muscata, & caryophyllum*, atq; alia huius census, velut *oleum iasmini, na-*
547 A *phæ, styracis, & cinnamomum*: item *cinnamomũ ipsum, costus, cassia, lignum aloes, diambra & diamuscum*. Sed immittere oportet in sinum pudoris & vteri ceruicem, quæ ex his composita prodesse comperimus, qualie illud est, quod recipit *alypta muscata* ℈. ij. *ligni aloes, caryophyllorum, ana* ℈. j. *musci, ambra, an.* gr. v. excipiantur *oleo de spica, addito styrace, balsamo, aqua muscata, vel alia odora, cum ladano fieri possunt pessi*, qui in vteri collum immissi plurimum prosunt: præterquam in virginibus, quarum pudendum sat est inungere.

Vtero suffocatas fœminas qualiter ab accessione reuocauit Hipp.

Sed antequam alias huius affectus caussas aggrediar, recēsere hac in parte mihi visum est, qua curationis lege Hippoc. ab accessione reuocabat fœminas, quibus vterum à sua sede dimoueri cõtingebat. Quam sane si quis attento animo intueatur, reperiet facile consimilem esse in omnibus fere huius auctoris scriptis. Nam *lib. de natur.* B *mul.* postquam vteri varium situm recensuit, inquit: *Postquam igitur allapsi fuerint, tepefactoria adhibeto, & graueolentia suffito, infra autem odorata, & castoreum bibendum dato & conizam: vbi verò deorsum processerint, infra graueolentia suffito, sub nares autem odorata, sedatis autem doloribus pharmacum bibendum dato.* Qua sententia videtur vniuersam curationem complexum fuisse, sicut *libr. 1. & 2. de morb. mul.* qua parte instituit curationem ex fomentis, lana, spongia, aut vesica oleis imbuta & vteris adhibita: ex iis etiam, quæ modice flatus discutiant, & vteros ad inferiora euocent. Sed potissimam curandi rationem adducit idem auctor lib. 2. per hæc verba: *Caput quam citissime radito, & per fasciam supra vmbilicum, si opus fuerit, deligatum detrudito: dato autem castoreum & conizam & rutæ aquam, cuminum æthiopicum, raphani semen, sulphur, myrrhã: ad nares graueolentia, ad vterum beneolentia adhibeto.* Cuius census millies repetitã eadem parte reperies curationem: censeo quidem mixtam confusamque Hippoc. ex curatione & reuocatione ab C accessionibus afferre nõ raro curandi rationem. In qua re Hippocr. laudo consilium, qui femora & inguina inungit, quod virginitatis præcauendæ gratia virginibus proficuum fore censuit: etiamsi alia ratione id fecerit auctor, nimirum, ne calidioribus pharmacis eacandescant plurimũ: inquit enim *libr. de natur. mul.* virginem autem vt viro cohabitet, persuadeto, ad vterum vero nihil adhibeto. Atque hæc sunt inter alia pleraque, quæ consulto prætermitto, ea, quæ ab Hipp. ad vteros è sede dimotos afferri constat: mihi tamen arridet magis eam curationẽ instituere, & eidem, in reuocandis ab accessione fœminis, inniti, quę semini, flatui & sanguini menstruo corruptis proficua esse constet.

Vteri suffocationis accessio si ex sanguine fiat qualiter curetur.

Fœminæ, quæ ex sanguinis menstrui abundantia ob retentionem hoc affectu premuntur, non vtcunq; leuari ab accessione desiderant: raro enim eis prodesse conspicimus fœtida, neq; odorata, rarius adhuc cucurbitas, quinimo obesse plerunq; assolent. Quamobrem eas reuocare oportebit, si periculum suffocationis immineat, sanguine misso ex talo: nam licet in aliis caussis id D auxilium tentare nefas esset, sanguine tamen aut semine suppresso, præsertim in fœminis quibus sanguinem abundare cognoscimus (*nam in aliis quibus solum semen est corruptum, alienum est à ratione, quia caussa, accidente, morbo & auxilio corpus refrigeraretur, quod periculo non vacat*) tutissimum & vtilissimum existit præsidium: nullo enim alio vires oneie pressas, vias nimia redundantia obcæcatas, & suffocationis periculum leuare citius poteris.

Clysteria.

Præterea clysteria immittere frequenter præsidio est, præsertim si ea receperint medicamenta, quę vterum respiciunt, qualia diximus *libr. nostro de præsid. indic.* Cui quoq; vsui glandes per sedem inicere oportet ex *cumino, ruta, hiera simplici & castoreo*. Idem beneficium præstare cognoscimus cucurbitas suris, femoribus & prope inguina cum scarificatione aut citra ipsam affixas: quo quidem casu eas vmbilico apponere citra delectum, vt vulgus omnino imperitum efficit, periculosum & graue plerunq; est, ob plenitudinem E viarum vteri.

Inunctio.

Inungere quoq; ventrem inferiorem & totã vteri regionem, pectinem & lumbos iis, quæ humorem & flatus attenuent & vias dilatent, necessarium & vtile experimur, vt per vteri meatum aliquid erumpat, quo facilius accessio quiescat. Est autem huic vsui aptum medicamentum *oleum irinum, de croco, de anetho, de liliis albis, de ruta ac de nardo*. Admiscere etiam oportet, quæ modice ventrem & vterum ipsum laxent, veluti *oleum amygdalarum dulcium, vel sesaminum*, ne si humores tenuari contingat, maiores efficiant dolores ob maiorem prædictarũ partium tensionem. Vteri etiam osculo, quæ trahendi & expurgandi ab eodem vires obtineãt, adhibenda sunt: virginibus facta iuxta inguina inunctione, corruptis verò immissis intra osculum pessariis, quæ ex nuper dictis medicamentis facile parabis, quorũ copiam hoc capite *paulo inferius* abunde reperies. Vinculis item & ligaturis fortissimis vtendum erit, præsertim prope digitos pedum, & suras ac F femora: quo facto sæpe humores ad inferas sedes euocantur, & halitus retrahuntur, quibus ocyssime accessiones cessare solent.

Vteri suffocationis accessio si ex semine fiat, qualiter curetur.

Quod si ex retento semine accessionis vehementia suboriatur, citra vllã euacuationem rem omnem agere oportebit ob rationem nuper adductã: præterquã clysteribus iniectis, vel suppositoriis, quæ irritata aluo aliquid ab vtero, vel circũuicinis partibus extrahere sint nata. Conficiuntur quidẽ ex *hiera, mercurialis succo & oleo liliorum.*

à quo auxilio ligaturis partium extremarum, frictionibus, pilorũ auulsionibus, & vellicatis quoque naribus & auribus, & vociferationibus, tandem motibus vehementibus excitare laborantẽ oportebit. Cucurbitas etiam affigendas esse prę-
G dictis partibus consulit rei ratio. Sed cauere hac in re oportet à titillationibus, quas multi consulunt in partibus pudendis fieri, etiamsi fœminas ob id leuari excreto semine conspiciamus: nam scimus non licere medico Christiano. Est autem vtile pessariis & inunctionibus prædictis vti, donec vi medicamenti aliquid spumosæ aut aquosę substantiæ, in quam solet corruptum semẽ degenerare, excernatur. Cõficiuntur huic vsui pharmaca hac lege: excipe *alypta muscata* ℈.ij. *ligni aloes, caryophyllorum*, *ana* ℈.ß. *musci*, *ambra*, *ana* g̃.iij. *excipiantur oleo de spica, & cum cera fiat pessarium.* Cui consimile efficies, si exceperis *gallia muscata* ʒ.j. *cinnamomi & caryophyllorum*, *ana* ℈.j. *ambra*, *musci ana* g̃.iij. *ladani*, *styracis*, *ana* quod sit satis, vt fiat
548 A suppositorium. Inungere quoq; pudendum oportet, & vteri externam regionem *oleo costino, de lilio, de spica, laurino, vel ex angelica herba confecto, addito pulusculo superdicto.* Item vmbilico emplastrũ aliquod ꝓ matrice appones, vel gummi aliquod ex iis, quæ nuper ex India asportantur, *vt carrannam, techamacham, vel balsamum, aut styracem liquidã, vel oleum de styrace, & alia non pauca*, quæ caliditate pollentia huic vsui non parum conferunt: atque salacibus fœminis, calidis, aut virginibus admiscenda esse iis, quæ vtero prosunt, alia quæ caliditatem contemperant, consulit rei ratio, præsertim si eis addideris, quæ semen minuant, aut refrigerent vel resoluant, quippe hęc videtur securior & vtilior medendi ratio, veluti *agni casti semẽ, corallum, præcipue album, rosam albam siccam, semina plantaginis* & eius naturæ alia. Verum in viduis & grandioribus fœminis, & iis, quibus pituita & reliqui succi frigidi abundant, maioris efficaciæ
B emplastrum efficere oportebit. Cuius naturæ est id, quod recipit *alypta muscata, pulueris caryophyllorũ & angelica, ana* ℈.j. *pulueris rosarum & coralli albi, ana* ʒ.j. *terebinthina & cera, quod sit satis, adde ambra* g̃.iij. Item aliud conficies, quod recipit *gallia muscata, diambra, ana* g̃.x. *pulueris santalorum omnium, coralli, agni casti, & rosarum albarum, ana* ℈.j. *ladani depurati*, quantum sit satis, vt fiat emplastrum. Aliud etiam parabis vsui proficuum, quod recipit *olei napha* ℥.j. *theriaca magna* ʒ.j. *pulueris gallia muscata* ʒ.ß. *zibeti* ℈.j. *pulueris seminis angelica, cinnamomi & caryophyllorum, ana* ʒ.ß. *galbani* ʒ.ij. *ladani depurati*, quod sufficiat. Aliud etiam maioris pretii conficies, quod recipit *olei cinnamomi, de spica, & balsami, ana* ʒ.ij. *pulueris cinnamomi, macis, caryophyllorum, & seminis angelica, ana* ʒ.j. *gallia muscata, diambra & diamusci, ana* g̃.v. *cera & terebinthina*, quod sit satis. Ex vsu quoque erit emplastrum ex *sola theriaca* conficere, quod tanto erit efficacius, quanto venenosior extiterit humoris natura. Quod si alias velis experiri emplastrorum formas variis vsibus proficuas, abunde paulò
C inferius reperies.

Titillationes medicũ Christianũ non decent.

Vnguentũ.

Emplastrũ.

At si ex flatu vterum distendente euenienteq; eiusdẽ figuram, ac circumstantia membra cõprimente, in accessionẽ fœmina incidat, curandũ est omni arte flatus discutere. Primò quidẽ clysteribus discutientibus, qualia superius diximus: quibus addes *oleum rutaceum aut irinum*, vel in quo *cuminum* ferbuerit vel *anysum*. Inunges quoq; infernẽ maluũ prædictis oleis, præsertim si eis addideris theriacã. Prosunt etiã fomenta ex decocto *chamameli, anethi, thymi, fœniculi, ruta, artemisia, anysi, cumini, baccarum lauri & similium.* Pessaria item adhibebis, potissimũ quibus additum sit aliquid flatum discutiens, velut est *puluis cumini, ruta, anysi, cassia, cinnamomi, ligni aloes, & costi.* Qua sane caussa existente incredibili efficacia conferũt cucurbitę citra scarificationẽ frequenter vmbilico affixæ: quinimo censeo ob hanc caussam solã ventri esse apponendas: nam licet muliercularũ vulgus in quauis suffocatione eis vtatur, proficuas magis hac caussa præualente esse arbitror. Quapropter caute in aliis caussis, aut nunq̃ eis vtendum erit: D
qua item caussa existente vmbilico emplastra pro matrice apposita mirum in modum prosunt, quæ facile parabis addito prędictis aliquo ex discutientibus pulusculis, veluti est *lignum aloes, cuminum, anysum, cinnamomum, costus, chamamelum, & eius natura alia.* Ex quibus ẽt sacculum parabis, & ventri calidũ frequenter adhibebis, sicut & pleraq; alia, quæ flatibus discutiendis idonea reperiuntur, ac nos adduximus *lib. nostro de præsid. medic.*

Vtero suffocato fœminæ vinũ vinum porrigendum.

Consideratione quidẽ dignum existimaui hac in parte expendisse, *an sic affectis vinum porrigere tutum sit*: quippe Hip. id videtur consuluisse *lib. 1. de mul. natur.* dicens: *Si vteri ad hepar accesserint, muta de repente fit mulier, & dentes conserit: tum manib. subtus depelle: ac infra hepar & hypochondria fascia mulierẽ constringito, ac ore aperto vinum odoriferum infunde, narib. grauecolentia offer, subtus vero aromatis bene redolentibus suffito.* Qua sententia freti nõ desunt, qui Auicen. erroris accusent, quod vinum mulieribus hystericis interdixerit, his verbis: *Caueat ne des eis in potu vinum, quoniã aqua est eis conuenientior, neq; carnes gros-* E
sas, & ea qua addunt in carne & spermate. Verùm si quis rei huius veritatem & vtriusque auctoris mentem æqua lance expendat, reperiet, neque sibi inuicem contrariari, neque vllum esse in sententiis dissidium: nam in huius morbi accessionibus ob virtutis languorem & spiritus coarctationem syncopis crebro concidere solet: quamobrem Hippoc. accepta à virtute defecta indicatione, quæ ceteris præpollet indicationibus, pro reficiendo virtutis robore, aperto ægrotantis ore vinum odoriferum instillari iubet: Auicen. verò, cum ex sanguinis redundantis & coaceruati in vtero spermatis copia præfocatio oborta fuerit, tunc ea, quæ sanguinem & sperma in viduis & virginibus ac reliquis adaugent, recte vetat, qualia sunt caro & vinum. Verùm si vteri præfocatio ex obstructione venarum eius à sanguine crasso facta prouenerit, tunc ego aquæ potum penitus dissuaderẽ, vinumq; album, tenue & dilutum magis vsui esse arbitrarer, præcipue si F
in eo, vel in aqua ei admixta, quæ menses mouent, *vt libanotis, squinantum, pulegium & grana iuniperi, prius macerata fuissent.*

Licet plerisq; facile videatur verã genuinamq; huic affectioni curationem adscribere, mihi profecto difficilimum videtur: adeo vt scribentium incuria, & medentium negligentia totum morborum vteri negotium, alioqui grauissimum, mulierculis, ex vulgi opinione potius, quàm Medicis, nec peritissimis quidẽ, committendum sit.

Suffocationis vteri curandi ratio potissima quæ.

Vteri suffocationis accessio si ex flatu fiat, qualiter curetur.

Quam-

Quamobrem ne in turpi hac ignoratione versemur, paulò diligētius rem hanc expendisse oportebit. Curandi igitur ratio in vteri suffocatione tot complectitur partes ac methodos, quot caussarum differentias affectus ipse. Atqui cum is proficiscatur vel ex sanguine menstruo adaucto, putrido, & mille aliis modis vitiato: vel ex semine corrupto aut exsuperanti: ac vltimo ex flatibus ab eisdem aut aliis humorum spurcitiis profici-G scentibus: ideo profectò quid vnaquæq; caussarum prætequitat, seorsum pensitandum est. Dimitto etiam hac in parte externas & manifestas caussas, inflammationes, & alios peculiares vteri affectus, quia eorum latius meminero paulò inferius.

549 A Vteri suffocatio si mēses ei caussā præstēt qua-liter curetur.

Si verò menses abūdauerint, & huic malo principium præstiterint, non quidem vt suppressos menses eos tractare oportet: sed considerandum prius est, *putrueritne sanguis, alteratusve fuerit, vel aliud contraxerit* (præter copiam) *vitium*: nam his profectò rationibus dixit Hipp. *lib. de morb. mul.* fœminas ex vtero suffocari. loquitur enim loquens de sola mensium suppressione: *Hac igitur caussa est, vt ipsi sint occlusi* (& subdit) *quin suffocatio alias atque alias ipsam irruit.* Et refert mala, quæ tertio & quarto mense fœminis accidere possunt, si illis menses supprimantur, aut ob externam vel internam caussam retroierint, vt accidisse sorori Liciniæ retulit Hipp. *lib. 7. pop. text. 89.* cui vomitus omnium, quæ accipiebat, superuenerunt, & cruentæ per vomitum excretiones, & strangulatio ad cor procedebat. Qui sane affectus sanguine misso facile sub-B sidet. Verum sanguinem mittere non vtcunq; licet, sed cum præ copia fluere menses desierint, primo ex brachiis ipsum detrahere oportebit, postmodum verò ex talo, idque tempore, quo menses fluere assueuerant. Postea in medio mensis ex altera saluatella tutissimum est sanguinem mittere, vt medicamentis menses ducentibus subsit locus: qualia hæc sint, cap. de mensium suppressione reperies.

Sanguinis missio.

Confert item tam iis, quibus sanguis ex obstructione abundat (*quo tempore ex talo primitus sanguinem mittes*) quam aliis, quibus (*vt dictum est*) ex copia menses non fluunt, paucissima victus ratio. & moderatum exercitium vacuationibus præmissis, vt omni arte, quod superat naturæ vires, auferatur, & in his, quæ crudo sanguine abundant, arbitror cruentum scarificationes sufficere. Quippe id consulit Auic. prohibens, ne nimis albis fœminis audacter sanguinem fundamus, vel in his quæ crudis abundant: quod etiam Galen dixisse constat, nam ex copioso sanguine extracto, præter id, quod qui superest, recrudescit, maior fit in vtero obstructio confertim ad ipsum euocato sanguine.
C Atque fœminas sic affectas ex toto esse abstemias, id est, vino non vtentes volumus: prætterquam si cruditatis aut ventriculi ratione eo opus sit. Quod si impacti hærentesq; in viis vteri menses extiterint, ibidem putrescere & suppurari profectò necessum est, id quod apertissimis verbis scripserat Hippoc. *libr. 1. de morb. mul.* dicens: *Quibusdam suppurati fiunt menses, vbi per duos aut tres menses moram contraxerint.* Verum suppurationem tripliciter terminari eodem etiam loco refert, sic scribens: *Si melius habitura est, menses ipsi erumpunt in pudendum, & procedit pus ac sanguis, & procedit graueolens ad septem & aut octo aut nouem dies* (& subdit.) *Si verò non contingat, vt menses ipsi in pudendum, & procedant, suppurati facti, ad partes supra inguen, iuxta lateris mollitudinem erumpunt circa tuberculum, vtpote pure rupto & illa parte purulentia, graueolentia procedunt.* Cui addit aliam suppurationis rationem, quæ in tuberculum degenerat, dicens: *Quibusdam vbi bimestres, aut trimestres, aut diuturniores fuerint menses, & ad lateris mollitudinem allapsi fuerint, cum non suppurati fiunt menses, velut tuberculum fit supra inguen. sine capite, magnum, rubrum, & vulgus medicorum ignarum, quid hoc esset, iam sæpe secuerunt, & sic in D periculum induxerunt.* Iuxta quos suppurationis modos ego etiam censeo menses diu detentos vel diminute aut corrupte prodeuntes, posse aliud vitium contrahere, quod nondum suppurationem attingit: sed cum parte aliqua ex vteri vasculis reconduntur, putorem quendam & vitium contrahunt, à quo facile vterus excandescit & alteratur. Qua quidem ratione ex quauis interna aut externa occasione ad vterinam suffocationem facile mouentur, ob halitus indomitos partes principes adeuntes, aut vterum distendentes alterantesve: quod profectò damnum plerasque fœminas pati, mihi est experimento comprobatum. Cuius affectionis signa vt Hippocrates doceret, hæc refert: *Dolores enim incidunt in pectinem, & pulsationes fortes & contactum non sustinent.* Dixerat etiam superius: *Et dolet quidem reliquum E corpus, maxime vero collum, & spinam, & lumbos ac inguina.*

Menses diu detenti vel diminute prodeuntes quale vitiū contrahant, quaq. lege id curari debeat.

Cui sane affectioni curationem instituens consilium Hipp. insequens *lib. 1. de morb. mulier.* qui loquens de iis, quæ probe à partu non purgantur, inquit: *Si verò vteri angustiores ipsi fuerint, & puerperij purgationem non emiserint, inflammantur, & si non curetur breui, omnia magis ipsam affligunt. Et odor malus erit & exitus intumescit, & si non inflammati fuerint vteri, sua sponte exit malam graueolens & liuidum, aut nigrum grumosum, & mulieri puerperij purgamenta purgantur.* Qua sententia docet, sanguinem menstruum, ex partu aut ex alia quauis caussa retentum, vel inflammare, aut ipsum putrefieri ea putredine, de qua nunc sermo habetur. Cuius medelam scribit subdens: *Quando verò non exit, sed mulieri mortem portendit, nisi quis breui venam secet, aut ventrem emolliat. Præstat autem clysterem adhibere: si vero ad vomitum facilis fuerit, etiam vomitum inducere, melius autem est lotum ciere & exsudare.* Quibus sane verbis vniuersa medendi ratio corrupto sanguini proficua ab eodem Hippocrate iā totum F scribitur.

Namq; nulli fore dubium arbitror, quin mox ab accessione sanguinem protinus mittere oporteat, non tamen ea copia, quam posse extrahere, dum citra vitium sanguinem redūdare comperiamus: consulendum enim est lapsis corrupto sanguine viribus. Postea verò, quia rationi consonum existit putrescentem sanguinem in prauos degenerare humores, ventrem duobus modis emollire oportet: clysteribus nimirum, qui attemperandi, purgandi & emolliendi vires habeant, vt viciniæ ratione aliquid per vterum ipsis iuuantibus ex putredinoso sanguine stillare possit: & purgantibus pharmacis, quæ biliosos adustos & putridos humores purgare nata sint. Sic ex *rhabarbaro, sena, & agarico* purgationes mille modis

Sanguinis missio.

Clysteres

Purgatio.

Mensium suppuratio trib. modis terminatur.

instituere poterimus, *ut præcedentibus cap. abunde dictum est*: sed laudo paulatim uterum expurgare per pessaria ex *mercurialis*, & ventrem ipsum ab assumpto *mercurialis* decocto. Laudat quoque vomitum Hippocrat. quo parum, raro & caute uti consulo. Præstat etiam vrinas mouere, si affectus recens fuerit, ac si inueteratus, sudorem euocare: etiamsi in nouis affectibus leuiter ad tempus sudare tutum & vtile sit, præsertim ex *decocto lupulorum, chamæmeli, pentaphylli, capillorum Veneris, florum papaueris erratici, & buglossæ*. Inungere tamen ventrem oportet oleo *violarum, amygdalarum dulcium, & de seminibus cucurbitæ, & melonum*. Prodest quoq; in uterum immittere, quo consimilem obtineant virtutem, *ut rosarum decoctum, violarum, & hordei cum saccharo*.

G — Vomitus.

Sudor.

Inungere.

550 A

Quod si sanguis retentus excalefiat exarescatque, vterus quoque exuritur, & subinde in prædictum incidit affectum. Quod optime aduertisse Hippocrat. constat, qui loquens de retentis mensibus *lib. 2. de morb. mul.* sic ait: *Anxia erit, & alias atque alias se ipsam iactabit, & animo deficiet, & pituitam vomet, & situ fortis ipsam corripiet, nimirum dum exuritur vinter ab vteru sanguine plenus, & ad contactum dolebit*. Et referens huius causæ signa inquit: *Et alias atq; alias febriet, & vteri alias atq; alias murmurabunt: dum videlicet sanguis in ipsis commouetur, ac discurrit, & venter consueto modo non secedit, neq; vesica vrinam excolabit, maxime cum vteri, ad stomachum, qui nervosus est, mulieri allapsi fuerint, & ad ventrem irruerint. Dolet spina & totum dorsum, & lingua ipsius refrænatur, & hanc non claram habet, & animi deliquium adest: aliquibus etiam vocis priuatio, & stomachus mordetur, & flaua bilis exit, & spiritum offendens, & anxia est, & iactat seipsam, & ardet. Postquam autem transmutati fuerint, & vesica tenuem sanguinem ab vteru trahat, tunc vrina mingitur rubra, & dolet quidem reliquum corpus, maxime vero collum, & spinam, & lumbos, & inguina*. Quibus aperte constant signa, quibus sanguinem exuri ac effervescere intra vterum faciliter cognoscimus. Quod cum compertum nobis fuerit, ocyssime sanguinem mittere, idq; copiose tenemur: præcipue quidem ex venis tali, aliquando confertim, aliquando lente ac paulatim. Cui vsui confert plurimum præmissa vacuatione prædicta, ex altera aut vtraq; saluatella sanguinem mittere. Per moderatas etiam potiones ad frigidum nonnihil vergentes, & per alimenta huius census corpus ipsum & sanguinem contemperare & mitescere oportet; sic eius *lactuca, portulaca, cucurbita, & iura pullorum & carnes*, id beneficium largiuntur: item *potus aquæ hordei, buglossæ, acetosæ, borraginis, cichorii, cum succo granatorum & saccharo*. Præstat quoque (*corpore manna aut cassia leuiter purgato*) lactis vsus, vel seri cum *saccharo, aut ex infusione sena, vel florum cordialium*. Item clysteria ex decocto *maluarum, prunorum, hordei ac saccharo, & olea rosarum ac violarum prodesse plurimum scio*. Inunctiones quoque proficuæ sunt ex oleo *amygdalarum dulcium, vel de seminibus cucurbitæ & melonum cum vnguento rosaceo*. Sed attento animo pensitandum est, ne nos caussa decipiat, suspicantes sanguinis feruorem esse: quippe si is non fuerint, non est omnino tutum frigida hæc præsidia vtero admouere: quamobrem donec ex toto certi simus de caussæ natura, à temperatioribus initiandum est, & paulatim ad frigida progrediendum. Verum

Sanguinis menstrui vterum exurētis signa, & qualiter curetur.

B

Sanguinis missio.

C

Clysteria.

Inunctio.

in omnibus his vteri suffocationibus, quæ ex sanguine prodeunt, mirabile fit præsidium, si menses probe non fluant, ex hæmorrhoidibus bis aut semel in anno sanguinem extrahere, affixis hirudinibus.

Verum si seminis abundātia vel corruptio caussam huic malo præstiterit, maiori opus est diligentia & maturiori consilio. Solet quidem virginibus, & iis fœminis, qui nimis salaces sunt, ex sola seminis abundantia hoc malum proficisci: sicut in grandioribus & magis salacibus ac viduis & aliis, quæ viri congressum experiri assueuerunt, ex eodem corrupto aut quomodolibet vitiato. In virginibus verò, quæ aut salaces non sunt, aut vigesimum quintum annum nondum prætererunt, raro hæc vitia ex corrupto semine oriri contingit: licet aliquando vel ex nimio hominum consortio, vel ex prauo vitæ & victus instituto illis semē corrumpi contingat, & grauissima succrescere accidentia: in aliis tamen omnibus & ex abundanti, & ex corrupto. Quibus proculdubio medela esse plerumque, (*ut Hippocrat & Auicenn. prosiruunt, quod ego profecto non probo, siquidem longe melius aliis præsidiis malum & præcauere poteris & curare*) viri consortium & accessus. verum quia nubere omnibus aut non libet, aut non licet, aliis præsidiis curandum esse seminis copiam minuere, & eiusdem feruorem ac putredinem cohibere: quod si id perdifficile fuerit, innitendum est corrupti illius humoris resolutioni & euacuationi, dum formam seminis amisit (*quod grauitas accidentium monstrat.*)

D — Vteri suffocationis semē caussam præstat, qualiter curetur.

E

Primum igitur omnes sic affectæ fœminæ victu vtantur tenuissimo & maxime extenuante, frigido etiam, qualis *lactuca* est, & *portulaca, panis hordeaceus, pisces*, & similia, cum largiori aquæ potu. Ieiunent quoq; ac laborent, & lasciuum consortium ac loquelam vitent. Quippe ex Veneris apprehensione, impudicu sermone, virorum elegantis formæ adspectu, vino generoso, carnibus, & ceteris sanguinem ac semen augentibus, facile semen excrescit, aut mouetur, & non excretum subinde putrescit. Ideo ex vsu erit semel aut bis in mense venam tali inscindere, vnciamque solum sanguinis extrahere. quo auarior & diligentior fit natura in seruando præcauendoque à corruptione semine & sanguine: nam his vacuationibus longe minus læditur, quam maioribus, dum affectio vel instat, vel nuper præcessit: nam in semine corrupto nusquam profuerunt: prosunt tamen hac lege factæ, ne corrumpatur, aut abundet. Quocirca omni arte curandum est ea adhibere, quæ semen adhuc genitum minuere nata sint.

Victus ratio.

F

Semen quidem (*inter pleraque alia*) genitum cohibent, & gigni prohibent *diacyminum, diatrionpipereon, diacalaminthe, semen agni casti, rutha, menthastri*, quorum puluis sumtos vel lumbis adspersus proficuus censetur. Cui præsidiorum sorti consimilem gratiam præstant iis fœminis balnea, præsertim naturalia. Prodest quoque *viticis semen torridum, ac folia & flores, similiter cannabis semen, lactuca, & nymphææ radix cum aqua plantaginis vel chalybeata*. Confert non minus *laminam plumbeam* lumbis affigere, præterquam in nuptis, quæ pariter amant: *semen* item & *succus plantaginis & puluis conchularum eidem parti appositus*. Item ex

Semen genitum quæ cohibeant.

prædi-

G prædictis herbis refrigerantibus supertenes quasdam arefactas spargere oportet, vel earum puluisculũ cum folus *ruta, viticis, calamintha, rosarum & similium*, licet Aëtius lumbis nocere referat: cum hoc tamen Galenus *lib. 6. de sanit. tuen. cap. 14.* non solum hæc, verum & multa alia commendata reliquit, inter quæ assiduum *vsum viticis & ruta* probauit. Confert item ʒ ß. *castorei* robustis fœminis præbere, quod caute efficere oportet. Iuuat non

551 A minus pastillus, qui recipit *semina ruta, agni casti, & vrtica ana* ℈.ß. *seminis lactuca, portulaca, plantaginis & papaueris albi ana* ℈.j. *seminũ coriandrorũ torrefactorũ & cannabis ana* g.iiij. *diacalamintha* ʒ.ij. *cornu cerui vsti, seminis rosarum, santalorum & corallorum ana* g.v. *seminum melonum* ʒ. iij. *sacchari dissoluti in aqua rosarum*, quantum sit satis, vt formentur pastilli: quorum ʒ.ß. *cum aqua plantaginis* porriges. Præstat item prædictum vsum conserua, quæ recipit *terebinthina abietis lota in aqua artemisia* ʒ. ß. *seminis dauci, agni casti, pulueris cinnamomi ana* g viij. *cum modico conserua anthos fiat bolus*. Item purgando semini idoneum est medicamentum, quod recipit *terebinthina abietis* ʒ.iij *agarici trochiscati* ʒ. j. *semina dauci, cannabis, pulueris ligni aloes ana* g viij *cum saccharo* fiat bolus. Porphyrius item citante Stobeo *sermone 98.* tradit, *salicis fructum cum vino propinatam* libidinis impetum marcore afficere. Sed ante eum Plin.

Pastillus.

Conserua.

Bolus.

Libidinis intẽperantiam quæ cohibeant.

B *libr. 24. capit 9.* scribit, *folia salicis contusa & epota intemperantiam libidinis coercere, atque in totum eius vsum auferre sæpius sumta*. Quin & eodem loco prodit, *ficenus myrrhica arbuscula bouis castrati vrinæ misceatur, vel potu vel in cibo, venerem finiri*. Item *lib. 26. cap 10.* tradit, *nymphæam heracleam Venerem in totum adimere, & radicem quoque eius genitalibus illitam inhibere Venerem* Ferunt etiam lactucam idem efficere, eo quod Pythagorici ipsam *eunuchion* appellare consueuerint, quod scilicet ineptos faciat ad venerea: id quod Athenæus quoque scribit. Auctor etiam geoponicon *lib. 12. cap 24.* prodit, *mentham rebus Venereis ineptam esse*. Quod tradiderat Marcellus, qui ponit mentham inter herbas Veneri contrarias: quibus adstipulatur antiquus ille prouerbialis versus ab Arist. relatus *proble. sect. 10. cap. 2.* *mentham in bello neq; edito, neq; serito*: cuius rationem reddit ipse Arist. quod ea herba membra refrigeret, eo argumento, quod semen genitale corrumpat: frigus autem fortitudini & audaciæ, quæ bel-

Venerẽ quæ adimant.

C lo necessaria sunt, maxime aduersatur. Cui adstipulatur Gal. qui *6. simplic.* scribit, quod conceptũ vitare dicatur. Sed his omnibus non obscure aduersatur Dioscorides *lib. 3. c. 37.* scribens, eam herbam calefaciendi vim habere, atq; Venerẽ stimulare: cui Paulus consentiens tradit, *eam in tertio ordine esse calidam*. At Hermolaus Barbarus hanc controuersiam dirimens *Corollary c. 563.* *Fieri potest*, inquit, *vt per se calefaciat, & per accidens refrigeret, vt in aliis plerisq; frequenter conspicitur*. Cuius sententiam proculdubio censeo verissimam esse: nam præ calore consumtis humiditatibus & semine ipso, facile qui ea vtuntur & à Venere abstinent, & refrigerantur. Verum Arist. dicendum est, nõ quod refrigeret, nocuam esse militibus, sed quod multã sanguinis profusionem comesta, si quis vulneretur eo die, prouocat, vt non contemnendi auctores referunt: quapropter militibus pugnaturis nocuam arbitrantur.

D Cæterùm quia non sat est in prædictis affectionibus, alioqui grauissimis, seminis generationem prohibere, sed genitum iam resoluere, aut euacuare, ob id curandum omni ingenio est, id efficere. Quod sane Auicenn. exsequitur opus, vomitibus prouocatis: qua tamen ratione id fiat, ignoro, ac censeo raro aut nunquã vel cum maxima præmeditatione faciendum, licet Hipp. aliquando id consuluisse constet, *vt libr. 1. de morb. mulier scribitur*. Tamen recantat palinodiam, & id omnino interdicit *libr. 2.* per hæc verba: *At supernam ventrem ne moueto, sæuiunt enim, aut circa fauces turbationes & alia infestabant*. Verum cum hoc prodesse aliquando poterunt, præsertim purgato corpore, ac si fœmina ad vomitum facilis fuerit, sed maxime inundantibus in ventriculo humiditatibus, *vt idem Hippocrat. paulò inferius refert*. Sanguinem verò mittere semine existente multo tutissimum est consilium: nullum enim inter auxilia aliud reperies, quo promtius & securius fœminas hoc affectu oppressas leuare possis. Verum dum semen corruptum est, raro in fœminæ commodum sanguis mittitur, ob idq; censeo veteres auctores rarissime id commendare: quod si aliquando efficiunt, credo intelligendum fore ad adauctum semen minuendum, non ad corruptum: licet ali- E quando in bene carnosa fœmina, iuuene ac salaci tutum sit.

Semen genitum quæ resoluãt aut euacuent.

Quatenus verò ad purgationem attinet, experimẽto diuturno mihi est compertum, in fœminis sic affectis, purgationes parum aut nihil prodesse: quinimo obesse plerumq;, quemadmodũ de sanguinis detractionibus factis, dum semen iam corruptum est, diximus. Ratio quidem id conuincit, quia semen siue abundans, siue corruptũ, raro expurganti pharmaco per vterum, aut ventrem duces: sed potius profecto, humore commoto, eleuatisq; vaporibus, promtius in grauiora mala fœminam deferes.

Purgationes vtiũ in vteri suffocatione ex semine genito locũ habeant.

Confert tamen per interualla & paulatim corpus purgare, ne si quid excrementorum supersit, F in vterum forsan dilabatur, sitq; maioris mali causa: & rursus vt excrementa vtero vicina expurgentur, quorũ successione fortasse aliquid eius, quod corruptũ est & excisum, secernet natura. Præstant huiusmodi vsum medicamenta, quæ nuper diximus, *ex terebinthina confecta cum aloe & agarico. aut agaricum sæpe potus datus ex aqua mercurialis vel plantaginis*. Item *pilula ex mastiche, ex agarico, & aloe cum rhabarbaro: præstat etiam syrupus ex rosis Persicis cum agarico factus* Sed laudat Hipp. frequentissime purgationem per mercurialem factam: vtilior tamen mihi visa est, quæ fit per syrupum confectum *ex succo & plurima infusionibus mercurialis*: quem in vterinis affectionib. magni esse momenti experimento didicimus. Commẽdat item Rhasius trochiscos semel aut bis in hebdomada sumtos, qui recipiunt *foliorum agni casti, foliorum ruta, seminis cicuta, menta siluestris montanæ, seseleos, aristolochia, & rubia tinctorum ana partes æquales*, formentur trochisci, & quantitas sit singulis vicibus ℈.ij.

Trochisci.

G Post quæ sane præsidia vterum ipsum purgare necessum est: quem vsum præstabit liquor in vterum iniectus, qui recipit *aqua napha* ℔.j. *aquæ ocymi* ʒ.iiij. *gallia muscata* ʒ.ij. *galbani* ʒ.ij. *musci & ambra an.* g.v. *syrupi de artemisia* ʒ.iij. *croci puluerizati, cinnamomi & caryophyllorum ana* ℈.j. Quod præsidium maius beneficium præstabit, si vterum prius purgaueris sup-

Vterũ quæ purgent.

ris soppositorio ex *mercuriali & agarico, vel quouis alio ex supradictis.* Verum si nec his affectionem subsidere conspiciamus, iis quæ eatenus apposita semen digerant, & vterum roborent, vtendum est, velut sunt *prædictæ insessiones & pessi, ac naturalia balnea ex sulphure.* Conferunt & inunctiones pectini, inguinibus, ac lumbis appositæ *ex oleo rutaceo, irino, liliaceo, nardino, viticis ac rutæ seminibus cocto*: quibus addere oportet *saluiæ, costi, cassiæ, calaminthæ contusæ seu seminis cannabis quippiam cum modica cera.* Prodest quoq; non parum inunctio ex *oleo dulci, in quo semẽ agni casti, cinnamomum, & seminis angelicæ modicum coxerint.* Quibus factis emplastrum ceroneum supra easdem partes apponere oportet: non tamẽ illud, quod pro matrice scribitur: nam id plurimum adstringit, sed aliud ceroneum inscriptum, quod ex lacrymis fit, digerentem facultatẽ obtinens, quod conficies ad modum scuti & in parte acuta ipsius apponenda sunt grana aliquot moschi: & eandem acutam partem inferiori parti appones, vt gratum odorem inspiret intra vterum, quod magni momenti solet esse.

Insessiones.

552 A

Inunctiones.

Emplastrũ

Conficienda item sunt alia emplastra pro matrice, quæ iuxta fœminæ indigentiam vtilia existant. Verum experimento didici, dum tetros halitus retundere & corroborare magis in animo est, id summopere proficuum esse, quod recipit *olei napha* ℥.j *theriacæ magnæ* ℥.j *pulueris gallæ muscatæ, zeboti ana* ℥ ß. *pulueris seminis angelicæ* ℥ j. *pulueris coralli & santalorum, & seminis rutæ ana* ℥. ß. *pulueris cinnamomi & caryophyllorum an.* ℈.j. *galbani* ℥.ij. *ladani, quod sit satis.* Parabis item aliud, quod recipit *olei cinnamomi & de spica ac balsami ana parum pulueris cinnamomi, caryophyllorum, nucis & seminis angelicæ ana* ℥ j. *galliæ muscatæ, diambra, diamusci ana* ℥.vj *ladani, ceræ ac terebinthinæ*, quod sit satis. Aliud huic consimile conficies, quod recipit *ex oleo belzoini & de styrace, balsamo, & ex gummi, quod ex India asportatur, caranna appellato, additis pulueribus agni casti, rutæ, viticis, & eorum, quæ semen minuere diximus quantum sit satis*, vt fiat emplastrum. Sed conferre summopere comperies emplastrum, quod ex *theriaca, semine agni casti & angelicæ conficitur.*

B

Emplastra pro matrice summopere proficua.

C

Vteri suffocatio si ex flatu fiat qualiter curetur.

Dum flatus huic malo caussam præstat, nullam aliam prærequirit diligentiam, quam eam, quæ prima huius capitis parte scripta reperitur, proficua huius affectionis accessioni. Quamobrem ne videar ea sæpius repetere, illuc diligens lector recurret, interim tamen ventriculum & ventrem inferiorem inungere oportebit *oleo de cinnamomo, de angelica, de aniso, de pipere, de caryophyllis*, quorum etiam guttulas tres cum vino sumere, non erit abre.

Cæterùm quia pertinacissimus is affectus neque ab his omnibus adhuc subsistere plerunque constat, ob id quidẽ frequenti obseruatione mihi est probatum, altero aut vtroque crure fontanellam aperire, per quam putores illi, & corrupti humores ex semine & sanguine menstruo prodeuntes, ratione venarum, quæ vtero & cruribus communes existunt, citra damnum spirent. Quod proculdubio censeo esse vltimum efficacissimum & tenuissimum præsidium: idque summopere hac ratione commendo, & laudo.

Fontanella.

Capvt IV.

D

De virginum & viduarum Melancholia.

Melancholia quib. fœminis accidat, & frequentius.

Inter varias fœminarum affectiones, vulgatissimam esse virginibus grandioribus, viduis ac sterilibus fœminis melancholiam, nulli esse absconditum reor: quod etiam vitii genus contingere scimus iis, quibus menses, aut puerperii purgationes ea aliquo externo casu supprimuntur, aut improspere profluunt. Quippe huiusmodi fœminas & mœstas & cogitabundas, timidas ac anxias esse, citra manifestam causam comperimus. Quod quidem nulli alteri fœminarum sorti ita frequenter accidisse scimus, ac virginibus, viduis & sterilibus fœminis. Differt tamen hoc melancholiæ genus ab ea melancholia, quæ communiter viris & reliquis fœminis accidit, quod hæc ea aliqua communi causa proficiscitur: viduarum verò & virginum melancholia, ex certa quadam & his solis peculiari. Item, quia illa citra manifestam intermissionem affligit: hæc verò non nisi per interualla, & suscepto ab aliqua leni occasione principio. *Præterea.* illa nullum aliud accidens secum affert, præterquam metum & mœstitiam, & ea, quæ communiter melancholiæ sunt propria: hæc autem fletum & risum, anxietatem, desperationem, & (*quod omnibus melancholiæ speciebus denegatum est*) dolores tum varios, tum alicuius signatæ partis, præsertim sinistri lateris è regione cordis, vniuersam mammam aliquando occupantes: quibusdam item spiritus deficit: aliis si spirant, dolor non leuis adest, & alia non pauca succrescunt peculiaria accidentia, quæ paulo inferius recensebo, si prius dixero, melancholiam virginum & viduarum in vniuersum esse insolentem & subitam, præter occasionem aut cum leui, tristitiam: tacitum & cantũ delirium cum alicuius partis internæ dolore, anxietate, & flendi vel tacendi desiderio, cum hypochondriorum etiã è regione dorsi manifesto pulsu, à quibus mox subitu ad pristinum redeunt statum. Cuius speciei morbi hæc symptomata sint, nullus est, qui doceat, neq; ego faciliter monstrare potero, sed constabit proculdubio, si quis ad vnguem expenderit causas, quas iam memorare aggrediar.

Melancholia virginum ac viduarũ qd a cæteris melancholiis differat. & cuius sit naturæ.

E

F

Caussam verò huius affectionis haud facile inuenies, ni prius in memoriam reuocaueris pulcram quandam Hippocrat. sententiam, quam libr. de virg. morb. in hunc modum scripsit. *Est tum mulieris natura animi magis deiecti ac imminuti: cæterùm virgines nubiles & maturæ viro hoc magis patiuntur vna cum mensium descensu, antea non valde hinc affectæ: postea enim sanguis in vteros confluit, velut effluxurus. Cum igitur osculum exitus non fuerit apertum, sanguis autem amplius influxerit propter cibos & corporis augmentum, tunc sanguis non habens effluxum, præ multitudine resilit ad cor & ad septum transuersum. Cum igitur hæc repleta fuerint, cor fatuum fit, deinde ex fatuitate torpedo, postea ex torpedine delirium apprehendit.* Et paulò inferiùs subdit: *Cum enim hæ partes repleta fuerint, & horror cum febre ingruit, erroneas febres appellant: his autem sic habentibus, præ acuta quidem inflammatione insanit, præ putredine verò clamat, præ caliginositate autem timet ac formidat, præ compressione verò circa cor, strangulationes parat,*

quib. suboriatur causis.

G

præ

pra sanguinis autem malitia animus mærens ac anxius
553 A *malum attrahit.* Ex qua proculdubio sententia euidenter constat, duplicem esse mœroris, mœstitiæ, ac prauæ imaginationis virginum & viduarum, quæ sic affectæ sunt, caussam (*præter alias nonnunquam causas*) vnam, mulieris naturam, quæ animi est deiectæ: alteram verò, sanguinis vitiosi prope cor collecti tetram exhalationem, quæ & cor anxium reddit, & spiritus cerebri obscurat, ac imaginationem peruertit: præsertim si his amatorius ardor accesserit. Idem quoq; viduis accidere consueuit, dum curis & mœrore animum conterunt: in his enim ex vehementi animi motu cerebrum adeo laborat & infirmatur, vt sæpissime in hæc mala prorumpere conspiciamus. Præterquam quod accedit vitæ mutatio, & ob viri defectum improba vteri expurgatio, tam à seminis recremento, quàm à menstrua purgatione: in quibus & virginibus sanguis ob prædictam caussam vitiosus refluit ab vtero ad cor, atq; ita animum corrumpit. Verùm licet *in principio libri huius, vt etiam* Hippocrates referat, aliquando hæc vitia viris succrescere,

B com hoc tamen frequentius fœminis eueni e affirmat, eo quod animum fœminæ habeant magis deiectum: quem illis ita inesse arbitrandum est, quod desidem & nimis segnem vitam degunt, vt antiquiores Philosophi ea stimarunt: at segnes atque pigras ob id asserunt esse Aristot. Auicenna & Albert. quod frigidiores ea caussa sint, & cum calore destituantur, fit facile, vt animum habeant timidum & magis deiectum quauis caussa concitante, vel nulla: animositas enim à calore proficiscitur. Quibus accedit, prædictum sanguinem vitiosum & conclusum, alterum affectionis principium præstare: nam cum in virginibus ac viduis ofcolum exitus non fuerit apertum, sanguis autem amplius influxerit, tum sanguis (*vt dictum est*) præ multitudine resilit ad cor: quibus accedunt viduis labores, curæ, & assiduæ cogitationes, ob consuetæ vitæ mutationem. Quippe rusticæ & commones fœminæ viduæ, quibus vitam mutari non contingit, sed laboriosam (*vt antea*) degere, raro in huiusmodi affectiones incidere visæ sunt,

C sicut quæ præstantioris suoi fuerits, quas decet præ honestate alios mores profiteri. Itaq; & virginibus ex huiusmodi sanguine, & viduis ex eodem & semine improbe purgatis, facile contingit cor & cerebrū affici, & mœstas cogitabundasq; esse: nam sanguis ille cóclosus, licet nec putrescat, nec in cor feratur, incalescit quidem plus iusto, & resoluta insensibiliter parte tenuiore, q crassum est, cum aut agitatur, aut incalescit ex aliqua occasione, prædictum vitium gignit, halitibus ab eo elatis, in cor ac cerebrum transmissis. Quod euidenti constat argumento: nam cum halitus quiescit, aut minime effetuescit sanguis, lætabūda incedit fœmina, & circa melancholiæ specimen, & mox subito affectu moerore corripitur, q causam habeat intra corpus, quā leuissima occasio concitat. Qua profectò ratione constat, præd ctas fœminas successu temporis (*licet dum affectus incipit & viget, totū corpus excalefieri, & faciem inflammari per interualla perspiciamus*) in frigidos eosq; grauissimos affectus delabi. Quippe sic fieri necessum est, maiori san-

D guinis parte melancholica facta ob tenuioris partis resolutionē. Quod vero incalescat sanguis, & ob id subtile resoluatur, experimento & ratione mihi est compertum: nam fœminas sic affectas constat arteriam prope dorsum nimis vlira morem & naturam, pulsantem obtinere: cuius id viris hypochondriaca melancholia affectis id quoque reperiatur ob sanguinem venæ cauæ, aut venarum iuxta ipsam conclusum, & excalefactum. Quod sane symptoma circa illam dubita tionem omnes fœminæ sic affectæ perpetiuntur: quinimo caussam potissimam melancholicarum affectionum in eisdem censeo esse succensionem arteriæ illius, quæ iuxta dorsum sita est. Ex quibus euidenter constat, morbum in hac affectione esse huius arteriæ inflammationem, cui consentiunt cerebrum & cor, quæ adustis & terris fuliginibus obscurantur, vnde mœstitiam, mœrorem, metum & tacitum deliramentum prodire necessum est: quæ sane omnia principium & caussam sortiuntur ex concluso & concalefacto in vteris sanguine vel semine.

E Hinc sane euenit, omnes melancholicas fœminas prædictam pulsationem iuxta dorsum obtinere, & eandem habentes melancholica pati ac cidentia, quod primo m & potissimum huius mali signum esse arbitror. Consimilem huic affectionē retulerat Areteus *lib. 2. de caus. & sig. acutar. pass. c. 8.* qua parte vitia & affectus venæ magnæ describendis prope dorsum recenset, inter quos annumerat certum quendam morbū ex sanguinis plenitudine obortum. qui in successionem commigrat: & subdit. Quibus in arteria secundū dorsum inflammatur, quod pulsatio in alterutris præcordiis manifestat: nam & ipsa venæ cauæ morbo ū particeps efficitur. Quam equidem affectionem censeo circa dubitationem fœminas perpeti, cùm sanguis menstruus prope vteri venas cócludatur: nam cùm ibidem inflammetur (*vt dictum & necessarium est*) nil mirum, si arteria ipsa, quæ iuxta dorsum sita est, particeps fiat prædictarum affectio- F num, & subinde præ calore ea parte succensa vltra modum pulset. Quod equidem ostendunt signa, quæ auctor *eodem loco* recenset, quæ in virginibus & viduis melancholicis facile reperies si ea attento exquiras, in quibusdam tameo magis, in aliis vero minus: inquit autem: Cutis sic affectorum squalida, rugosa, atq; aspera est, sed in partibus prominentibus atq; osseis, vt cubitis, genibus, digitorumq; articulis magnis talis conspicitur. Somni tumultuosi fiunt: aluus quibusdam nihil reddit, quibusdam exiguum, acre, biliosum: lotium acre, biliosum mordaxque est. Mens vtiq; hinc constat, sed quadam segnitie torpet, & corpus tabe consumitur. Quibus constare arbitror, consimilia accidentia fœminis suboriri, his quidem, quibus ob prædictas caussas arteria illa pulsat: ob idq; ie in omnibus reperimus fere semper eadem mala, quæ hac in parte Areteus recensuit. Præt. r quæ etiam fastidiosæ sunt, languentes, tædiosæ, consilii inopes, desperatæ, mœstissimæ, timentes, lacrymosæ, & insuper G nullis delectantur rebus, neq; gaudent, sed tædio habent omnia, solitudinem amant, & ob id magis lædontur, donec halitus à prædicto calore leuatus euanescat: nam tunc subito ad antiquam consuetudinem & statum reuertuntur, ita vt non paruam admirationem inferat tam subita mutatio, nisi cùm malum iam diu inueteratum fteterit, vt *cap. huic affectioni dicato* latiùs docebo. Habene

 etiam

Melancholia virginū & viduarū duplex causa.

Melancholicarum affectionum in viduis ac virginibus caussa potissima.

Melancholica affectio in viduis ac fœminis, quibus li. gnis innae. tescat.

etiam aliud peculiare, nimirum, non posse verbis exprimere, quid sentiant, aut quam molestiam
554 A perpetiantur, sed conqueruntur, & multa dicunt, ex quibus quid certum colligere minimè poteris: tandem fatentur, se multa mala persentire, cæterùm verbis ea distinctè exprimere non posse. Sed addubitabit fortasse quispiam, *quanam ratione, cùm melancholia sit propria cerebri affectio, fœmina sic affecta magis de corde conquerantur?* Cui dicimus, fœminas esse roboris, cordis ac animi magis deiecti & imbecillis: ob idq; persentire magis in corde affectum, virium & caloris damno, quàm in cerebro. Quamobrem cùm fœminarum plures frequentissimè hoc affectu premantur, teneris ex interrogatione, ex frequenti loquela, & sedula inspectione eorum, quæ loquuntur, desiderant, timent, aut efficiunt, ac ex hypochondriorum tactu id venari: semper præ oculis habens vniuersam huius affectus rationem pendere ex vtero & propaginibus venarum ipsum circumdantibus. Quibus etiam fœminis ea mala succrescere conspicimus, quæ de sceletirbe & stomachace veteres Medici scripserunt, referentes ea vitia magnis lie-
B nibus, quorum occasione & ventriculus, & vniuersum corpus mille modis afficiuntur: hoc quidem grauitate & impotentia ad actiones obeundas adeo graui, vt multi eam affectionem paralysis speciem censuerint, item tetro colore genuum & articulorum impotentia, & oris fœtore, illud verò anxietate & fastidio, ac adeo graui ventris molestia, vt iure optimo stomachace à multis appelletur, malum quidem ex humida melancholia & sordida proficiscens.

Fœminæ melancholicæ cur de corde conquerantur.

Sed vt ex Hipp. decreto constat *lib. de virginum morb.* ex prædicta melancholiæ sorte, plerunque, nisi maturo cõsilio fœminæ præueniantur, in maniam & ferina deliramenta promtè decidunt. Inquit enim: *At ex corde & septo transuerso tardè refluit: venæ enim obliquæ sunt, & locus periculosus, & ad deliriũ & insaniam paratus.* Et paulò inferius subdit: *Præ acuta quidem inflammatione insanit:* ac referens varia deliraméta, inquit: *Animus mœrens ac anxius malum trahit: sed & aliam horribiliter compellat, & in puteos*
C *prosilire ac inuicere iubet, & strangulari, tanquam meliora sint hæc, & omnem vitæ vtilitatem excedentia.* Aliquando verò sine spectris ac phantasmatis voluptas quædam adest, ex qua mortem, velut bonum aliquod amat. Accidit quidem hoc vitii genus virginibus, viduis, & sterilibus, etiamsi viris cohabitẽt, *vt Hipp. in fin. lib. de virginum morb. adducit:* sed præcipuè puerperis & improsperè purgatis: vel quibus menstrua purgatio ob subitam occasionem subito etiam retrocedit: ac vltimo iis, quibus vteri purgamenta ex subito casu subsistunt. Quibus omnibus fit, vt aliquid in cor & cerebrum commigret, ipsaq; adeo lædat, vt non solùm imaginãdi potentiam vitiet, verum credere, quæ cogitauerint, cogat: proferreq; efficiat. Quippe hac ratione inter alias melancholici à maniacis differunt, quod illi verẽtur publicè proferre, quæ imaginantur, quia quodammodo suspicantur vera non esse, & ob id taciturni, mœsti & cogitabundi existunt, sibi secretum adseruantes: hi verò statim in publicum proferunt, quæ mente concipiunt,
D idq; cùm erroneum sit, tanquam à caussa præter naturam cerebri potentias subuertente factum, facile deliramentum apparet. Quin adeo crescit

Melancholicæ affectionis in viduis & virginibus præsagium.

Melancholica affectio quibus fœminis accidat.

Melancholici quid à maniacis differant.

timor & vitium imaginatricis, vt *lib. nuper citato* Hipp. scribat: *Ex quibus adeo fortiter pauent homines, vt delirent, & Dæmones quosdam videre se putent ipsis noctu quandoq; infestos, quandoq; interdiu, aliquando verò in vtroq; tempore.* Deniq; ex leui sanguinis coaceruati excalefactione melancholiam, & ex hac ob fortem pauorem & mœstitiam vlterius resiccatis humoribus maiore accrescente efferuescentia, prodire deliramenta necessum est. Quapropter mihi curaturo incumbit, & melancholiæ, & maniæ, quas ex vtero fœminis accidere diximus, seorsum meminisse, & cuiq; propria ac peculiaria auxilia adscribere.

Primum igitur in curatione expendisse conueniat, nõ expedire in quouis melancholiæ tempore eandem conscribere curandi rationem. Quippe alia prærequiritur incipiente affectu, feruenteq; adhuc incluso sanguine in vteri vasis: alia verò feruore iam restincto aliqua humoris portione ac E in alia nuper successo: alia rursus, dum.q; aduritur, & super excalefactum est, eam siccitatẽ & naturã adipiscitur, quæ delirãmẽtis & maniæ idonea sit. Quod facile diligens Medicus cognoscet ex mali principio & ex ante habito vitæ instituto, & quãdo inceperit mœstitia fœminã apprehẽdere: nam si nuper hæc apparuerint, feruorẽ adhuc sanguinẽ continere credendũ est, præsertim si accessio illa breui cessauerit, & ad antiquã vitæ cõsuetudinem fœmina protinus redierit. Si enim diu durauerit affectio, si, postquã cessauerit, vestigium superfuerit, si mores quodãmodo mutauerit, si nequiuerit imaginibus melancholicis & illusionibus ac mœstitiæ resistere, vel maxima cum difficultate, argumentũ procul dubio fit euidens, aliquid iam crassum & fœculentũ superesse, cuius temperaturã & mores fœminæ conditio insequitur. Verùm si ex toto subuersum fuerit viuẽdi studium, vel maiori ex parte, & fœmina neq; loquatur, neq; respon- F deat, neq; more solito lætetur adhuc cum sibi familiaribus & amicis, credendum est, maximam fuisse humoris subuersionem, & maiorem humoris partem exustam, diuque caput & cor subinde infestari, ita vt subito casu ex mœrore & mœstitia in maniacum delirium prosilire sperandum sit. Quod sanè malum puerperis ex suppressa purgatione, cùm exustæ & perniciosæ fæculentæq; sit substantiæ, dum subitò supprimitur, ocyssimè accidere conspicimus: æquiualet enim humoris illius vitium diuturnitati temporis, qua in aliis fœminis paulatim & sensim vitiantur humores. Quod si in prima vitii sorte, fœminæ & humoris statum fuisse cognoueris, nullum aliud auxilium prærequirere credendum est, quàm vitæ sortem instituere parciorem, & copiosè sanguinem detrahere. Inquit enim Hipp. *lib. de virginum morb. Cæterùm curatio, vt hinc liberentur, est sanguinis detractio, si nihil fuerit, quod impediat.* Denique primo accessu victus copiam minuere oportet, & eum, qui tenuioris sit substantiæ, eligere, ac mediocris tem- G peramenti, ne nimia copia, sanguinis quoq; copia vberior fiat, ac ex crassa substantia melancholicus magis succrescat succus: medii quidem temperamenti, ne calore vlterius efferuescat sanguis, ac frigore concrescat, frigidiorq; fiat melancholia. Corpus item exercitiis mandare opus est, distrahereque animum variis & delectabilibus rebus. Mox tamen à principio sanguinem detrahes ex bracbio-

Melancholiam viduarum ac virginum non eadem curandi ratio.

Victus & vitæ ratio.

Exercitia.

Sanguinis missio.

brachiorum basilica, si longè à menstruationis tempore distauerit fœmina: sin aut immineant
555 A menses aut nuper præterierint ex malleolis. Cæterùm interim, dum fœmina viuit, si nupta sit, & sterilis, probarem maximè, bis in anno sanguinē mittere ex brachio, vt sublato redundante minus efferuescat, quod superest: quod si religiosa fuerit, aut vidua, erit necessum tertio aut quarto quoque mense in medio eius sanguinem ex brachio fundere. At si toto tempore, quo menses fluunt, aut parum ante ipsum mœstitia melancholicaq; magis steterit fœmina, duobus tribusve diebus ante id tempus sanguinem ex talo mittere, & præsenti melancholiæ & futuræ præsidium erit. Conuenire quoq; vsu compertum est, dum aliquod viscus etiam malum ex consortio contraxit, saluatellam scindere, manus nimirum dextræ aut sinistræ, prout iecur aut splenem compati nobis cōpertum fuerit. Verùm quando cor etiam patitur, aut ipsæ fœminæ calore interno cruciantur, & hac ratione opus est vlterius sanguinem mittere, tunc sanè dist[...]ctione vtendum est.

B Quippe aut vitium prouenit ex iecore calido, & eo tempore sanguinem ex saluatella dextra fundes, quia propter humorum inustionem abundat splen melancholia, cuius consensu cor compatitur: quod si nunc ex sinistra sanguinem detraxeris, ob spirituum resolutionem magis lædes, sicut dum vires ob melancholiam deiectæ sunt. Verùm si citra vitium dispendium splen inflammatur prædicto humore suscepto, & cor simul coafficiatur, tunc ex sinistra saluatella sanguinem fundes. Cæterùm quia in hac affectione meseræon quoque in consensum non rarò trahitur, illius etiam prouidentiam habere conuenit, sanguine nullatenus vel quàm parcissimè misso, nisi suppressi menses id postulauerint, aut per hæmorrhoides id fecerit.

Purgatio. Verum si prædictis signis compertum fuerit, melancholici succi iam factum aliquid superesse, sanguine misso, *sed multo parcius*, purgantium medicamentorum aliquod adhibere oportet, quod
C crassos & melancholicos succos educere natum sit. At cùm humor huius naturæ, *vt ex Hippocrate constat*, quæ copiosa quantitate exhibita, multum educant, expostulent, ea quidem fœminarum natura & affectionis cōditio citra euidens damnum sustinere nequeant: ob id quidem iis agendum est pharmacis, quæ lentè & paulatim parum, sed
Pilulæ. frequenter educant. Sic ex *aloe, agarico, & mastiche* confectæ pilulæ singulis hebdomadis sumptæ plurimum præstant: sicut aliæ, quę fiunt ex *aloe & pulueribus rubiæ tinctorum, & foliorum sena*, tertio vel quarto quoq; die ingestæ. Sed longè vtilior est *confectio Hamech sine scammonio & colocynthide facta, qua ter quaterve in anno moliri purgationem poteris.* Prodest & purgatio ex ℥ j *pulpa cassia fistula cum* ʒ j. & ß. *pulueris foliorum sena*. Item ex vsu est singulis diebus vel quarto quoque die (*prout aluus egesserit*) laboranti porrigere *quatuor quinqueve prunas Damascenas conditas saccharo & decocto foliorum sena*. Valet etiam *aqua lactucula*, aut in qua diu maduerint *folia sena, & flores* appellati *cordiales*. Præstat
D quoque semel in hebdomada ℥.iiij *infrascripta decoctionis* sumere cum *modico saccharo*: fit quidem ex xij. ℥ *aqua lupulorum, borraginis, aut cichory &* ℥.j. & ß *foliorum sena*, quæ bulliant leuiter, ac maneant in infusione per noctem. Ego quidem in his, & plerisque fœminarum affectionibus, quibus aliquid melancholicum adiungitur, felici successu vtor syrupo nostro hac lege confecto. Recipe quidem *aquarum borraginis, cichory & lupulorum ana* ℥.x. *succi borraginis clarioris facti* ℥.viij. *succi pomorum redolentium* ℥.vj *foliorum sena* ℥ iij *florum cordialium ana* ℥.ß. *radicum scorcionera minutatim minutimq; incisarum* ℥.j. bulliant lento igne ad consumptionem vigesimæ partis, & facta colatura, adde *rhabarbari electi & agarici trochiscati ana* ʒ iiij. & ß & facta leuissima ebullitione iterum exprimantur, quibus adde *pulueris lapidis lazuli præparati, ligati ac infusi per noctem, & expressi* ʒ ij. & *sacchari albissimi q. s.* vt fiat syrupus mediocris consistentiæ cum modico cinnamomo: cuius *ab* ℥.ij. *ad* iij. porriges. Sed in hac curatione mihi semper tutius visum fuit, humidioribus pharmacis potius vti, quàm siccis, exacerbatur quippe non parum siccis melancholicus humor: nisi post eius vsum præbueris *ptisana modicum vel decoctum hordei, portulaca, aut violarum*.

Syrupus Mercati melancholiam purgans.

NOTA E

Quod si hæc prodesse non videantur ℈.iiij *stiby præparati* præbere tutò poteris, si fœmina robusta fuerit, & ad pituitæ crassæ habitum vergens, facto tamen initio à ℈.ij. *vel* iij. quia prudentia arbitros nil mali posse præter spem accidere. Verùm quia in prædicta affectione præter cerebrum, pati etiā cor & vterum conspicimus, vtrique prouidendum est: cordi quidem per inunctiones ex *oleo vel vnguento nardino & citrinorum cum ambra, musco & gallia ac reliquis odoratis*, quæ inferius recenseho: per epithemata ex *aqua nardina, melissæ & caryophyllorum cum modico vino & aqua rosacea ac succo pomorum redolentium, ad tum pulueris sculi santalorum, de grana, vel electuary de gemmis cum modico musco, vel diambra*, quę omnia filtro serico vel mica panis tosta, aut pomo assato excepta cordi adhibeantur. Præstat & *oleum cinnam. caryophyll. vel anysi* arte chymica extractum: cuius cum *aqua cardiaca herba sumptu tribus guttulis* F minimum prodesse credo. Item sacculos parare poteris ex pulueribus *quatuor florum cordialium, santalorum, coralli, seminis angelica, caryophyllorum, diambra & diamusci*. Præstat is, qui recipit *florum cordialium ana p.ij. florum nenupharis & sambuci ana p.j. florum melissa seminis ocymi, been albi & rubri, santalorum omnium ana* ʒ j. quibus adde *nucis, diambra, & diamusci ac pulueris seminis angelica ana* ʒ ß *pulueris grana* ʒ.ij. & fiat sacculus. Vtendum quoq; est electuariis ex floribus & radicibus cordialibus saccharo conditis. Sed huic vsui plurimum confert potui data aqua ex *theriaca instillata cum pomis redolentibus contusis*, pane recens cocto imbuto succo *cardiaca cum pulueribus electuary de gemmis, cum ramentis cucurbita, cinnamomo & succo pomorum acrium*. Vtero etiam prouidendum est emplastris pro matrice ex rebus temperatis & odoris grati confectis, velut ex *rosis, violis*, & reliquis cordialibus *diambra, diamoscho, modico cinnamomo ad penetrationem, cum ladano & cera confectis*. Præstat miro modo emplastrum G ceroneum, vel vnguentum confectum ex eodem cum *oleo liliorum*: ac si semen retentum fuisse comperias, quæ ipsum minuant & exsiccent, addes, velut est *oleum rutaceum, vel de menta*, & attemperamenti gratia modicum *olei de nenuphare*, vel de *semine lactuca, papaueris, aut seminis agni casti*.

Cordi qualiter in melancholia virginum ac viduarū prouideatur.

Oleum cinnamomi.

Sacculi.

Verùm si eo miseriæ affectio deuenerit, quod A 556
in delirame̅ta degeneret, non solum vtero & melan-

Melancholia fœminarum & in deliramenta degenerat, qualiter curanda.

lancholico sanguini prouidendum tunc est, sed capiti & corpori vniuerso, ne habitualis siccitas ac frigiditas, quales in his plerunque reperimus, in prædicta partibus contrahantur. Qua in re sanguinem per venam minua extrahere oportet, vehementius tamen purgare, & caput ac vniuersum corpus frequentius humectare. In qua sané affectione hæmorrhoides prouocare opus erit, vt quæ per partem vteto vicinam deriuare natæ sint, præsertim hitudinum luctu, quo fæculentum sanguinem citra putrionis dispēdium vtiliter euacuamus, & à capite, si quid illuc iterum, facile diuertimus. Verùm, si aut non apparuerint, aut sanguis per eas extractus non sufficerit, proficuum summopere erit, ex venis tali sanguinē fundere. Purgare verò corpus non leuiter, sed eo, quod modicum ingestum plurimum educat, necessum est: nam hos humores siccos, densos, tantumq; solidos ne mouere quidem poterunt leuia medicaméta, quæ superius diximus incipienti malo proficua esse. Quamobré pilulis de *lapide lazuli*, temperatia tamen vtendum est: vel alias, quæ recipiũt *epithymi* ℥. vj. *agarici electi* ℥. iiij. *cortices ellebori nigri* ℥. j. *species ex hiera simplicis* ℥. iij. *cum melle rosaceo fiat massa: cuius quantitas sit ab* ℈ j. *ad* ij. Conficiuntur item aliæ non minoris momenti, hac lege, *epithymi* ℥. j. *aloes* ℥. ß. *caryophyllorum, nucis muscatæ ana* ℥. ij *corticum ellebori nigri* ℥ j & ß. *cum syrupo borraginis fiat massa*. Item præbere oportet *prædicti flyby preparati* ℈. iij vel iiij. quod censeam, maximé esse momenti hia crassis humoribus educendis. Sed primitus ante hæc medicamenta purgabis & præparabis corpus *sero lactis cum stillatitia. aut Mercurialis*, vt frequens erat Hippocratis consuetudo. Nec mirandum profectò est, hæc valida medicamenta fœminas ionoxié perferre: nam protinus viscera & veotriculum adeo vitiantur, vt in eis plurima superfint crassa ac viscida excreméta, quæ humori melancholico admixta, id iure expostulent: ob idq; hæc & alia frequentius *dum pro fœminæ sexu attemperantur*) adhiberi possunt, quale est, quod conficitur ex *vigesima parte lapidis lazuli preparati, & reliquis quindecim partibus sena, & duabus agarici, ac tribus syrupi portulacæ addita* ℥ ß. *sacchari rosati*. Confert etiam in iis, quæ affectum iam inueteratum habent, ex *pulueribus sena & modico lapidis lazuli, quantam* ℈. x. *cum saccharo rosaceo vel violaceo bolum* semel in hebdomada porrigere. Quod si neq; his affectio quieuerit, serapium illud à Matthiolo *elleborismum* appellatum, quantitate ℥. j. porrigere poteris: vel serapium ex *fumaria, & ex lapide inuigatura lapidis lazuli prædicta forma confectum*. Cui etiam vsui aliud non minoris momenti conficies. quod recipit *mirobalanorum omnium ana* ℥. ß. contundantur crasso modo, & fricentur manibus cum oleo *amygdalarum dulcium*, postea infundantur per diem & noctem in ℔ xiiij. *aqua fumaria*, & bulliant ad consumptionem tertiæ partis, cui adde *ellebori nigri* ℥ ij & ß. *liquiritiæ & polypodij ana* ℥. ij. *seminis citri* ℥. j. & ß. postea efferueleant, donec solùm remaneant ℔. v. quibus adde *foliorum sena & epithymi ana* ℥. j. & iterum bulliant, donec tantum supersint iij. ℔. tandem facta expressione colentur, & vsui decoctum adseruetur: cuius deinceps excipe ℥. ij. *syrupi ex nouem infusionibus rosarum* ℥ ij. *aquæ cuborij* ℥ j. & ß. porrige summo maoé, ac per sex dieaidem facito tertio quoq; die. Verùm quod in

Pilulæ. B

C

Melancholiæ fœminarum medicamenta quæ profint. Elleborismus.

Decoctum. D

huiusmodi mētis perturbatione commendatum magis reperio, est puluis, qui & solus, & pilularum forma, vel cum saccharo rosato aut borraginis facile adhiberi potest *pondere* ij. ℥. Recipit quidem *epithymi* ℥. iiij. *lapidis lazuli preparati & agarici* ℥. ij. & ß. *cinamomi correcti* ℈. x j. *caryophyllorum* num. xx *palmeris foliorum sena* ℥. vj. *sacchari albissimi* ℥. iij. cuius quantitas sit ℈ ij. Fit quoq; huic vsui opiata magni momenti, quæ recipit *summitatum thymi* ℥. ß. *epithymi* ℥ j. *seminis cuscuta* ℥. iij. *lapidis lazuli decies abluti in aqua rosacea*, & *totidem in aqua portulacæ* ℥ ij. *diagridij* ℈. ij *cinnamomi* ℥ ß. *pulueris sena* ℥. iiij *margaritarum* ℥. ij. *mo chi* ℥. v. *syrupi de pomis compositi*, quantum satis, vt fiat ad formam opiatæ, cuius dosis sit ad ℥ j. Possunt quoq; fieri potiones ex *veratro nigro*. hac forma: Recipe *veratri nigri* ℥ j. *passularum mundatarum* ℥. j. *prunorum siccorum* num. x *florum nymphææ* p. j. *fiat decoctio in* ℔. iij. *aqua ad tertias*, cuius exhibe ℥ ij. *cum aliis duabus syrupi violarum*, quo robustiores fœminæ semel in mense aut bis vti poterunt. Sed inter vnam & aliam purgationem ad condita & opiata veniendũ est: qua in re plurimum prodesse fertur *alchermes*, & *triphera arabum*, qui recipit *conserua radicis buglossæ* ℥. ij *cum erua onala* ℥ j. *conserua violarum manuspharis. & anthos, pulueris lætitia Galeni ana* ℥. ij. *pul. e crustelectuarij de gemmis sine speciebus* ℥ j *fiat opiata*. Cæterùm fiat alia pretiosior & vtilior, quæ recipit *mirobalanorum emblicorum*. & *chebulorum conditorum ana* num. ij. *cortices citri saccharo conditi, & radicis buglossa ana* ℥. j. *conserua anthos*. & *florum borraginis ana* ℥. ß. *confectionis alchermes* ℥. j. & ß *lapidis lazuli vsti & loti* ℥ ß *electuarij de gemmis, & confectionis de hyacintho ana* ℥ j & ß. *syrupi de portulaca*, quod sufficiat, vt fiat opiata: cuius bolum quantitatis auellana bis in hebdomada porriges Sed si blandius tractare velis fœminam sic affectam, aliud parabis medicamentum, quod recipit *radicis enula recentis, radicis buglossa & liquiritia ana* ℥ j. *passularum enucleatarum* ℥. ij *prunorum* num. x. *ficuum* (quanquam non probentur ab Alexand. Trall. sed cùm recens ficus à medicamentis laxantibus, intelligi de recentibus, carycæ verò, quia deteroent, conueniunt) ℥. ij. *pomorum dulcium* num ij. *Mercurialis borraginis, & capillorum Veneris ana* m. j. *seminum anisi* ℥. iij. *seminis apij. petroselini, & ocymi ana* ℥. ij. *polypody quer cini recentis* ℥. ij. *foliorum sena*, *medulla seminum carcami ana* ℥. j. & ß. *corticis mediana*, *sambuci* ℥. ij. *florum ana hos, buglossa, borraginis, violarum ana* m. ij. fiat decoctio in ℔. iiij. *aquæ ad tertias*, & facta colatura, adde sacchari, quod sufficiat, vt fiat syrupus: cui si addideris *agarici* modicum, maximé ex vsu facies.

Puluis commendatus.

Opiata.

E

Potio.

Opiata.

F

Ficus dum Trall. alaxantibus medicamentis reiicit, quos intelligat.

A purgatione veró & inter purgandum bal neis aquæ dulcis tepidę in domo vel in fluuio frequenter vtendum est, item fomentis capiti adhibitis ex *dulci aqua*, ex *oleo amygdalarum dulcium*, *violarum*, & *cucurbita*, ex lacte etiam vel decocto extremitatum arietis cum *lactucis*, *violis*, *capitibus papaueris albi*, & ℥. ij. *ellebori nigri*.

G

Præter hæc omnia prouocationi mensium innitendum plurimum est: nam præcipua curandi ratio in huiusmodi affectu quadruplicem præstat considerationem: quarum *prima* congestionem sanguinis in vtero impedire docet, cuius gratia studendum est menstrua semper prouocare: *secunda*, si quid congestum melancholici succi est, ex-

Mensium prouocatio quanti momenti in melancholia.

A 557

pellere docet: *tertia*, flatus ascendentes discutere: *quarta* verò & vltima id curæ habet, vt capiti & toti corpori prouideat. Quod si neq; iis, quæ superius diximus, nec prædictis quatuor indicationibus adseruatis morbũ subsistere comperiamus, regionẽ mutare oportebit iuxta Hipp. præceptum, qui *lib. 6. pop. part. 5.* inquit: *In longis morbis terram mutare optimũ est: præsertim si ad loca humida & temperata ac prope mare ipsum mutatio fuerit.* Quod si morbus vltra pergat, ad fontanellas cruribus apertas venire consulit rei difficultas.

Clysteria in melancholia fœminarũ vitanda.

Cauere tamen in hac affectione oportet acriã clysteria, vtpote irritantia maxime vterum, & succos ibidem contentos commouentia: quo fit, vt non raro ab iniecto acri clystere fœminæ vehementius delirent, donec temporis tractu iterum B subsideant humores.

Habet insuper hoc peculiare huiusmodi affectus, vt lentam & paulatinam desideret curandi rationem: nam sicci & stabiles humores, etiamsi habitualẽ nondũ in corpore aut capite introduxerint distemperiẽ, sensim patari emolliriq; conuenit, & eadẽ lege expurgati: ac pari prorsus modo intemperamentum introductum corrigere: nam qua ratione calidos humores ocyssime excernere oportet, ita crassos & lentos lente & paulatim. Quod si ne hæc quidem omnia prodesse videantur, splenis aut meseræi regioni setonẽ affigere expertus sum, miro modo profuisse.

Capvt V.

De varietate Epilepsiæ ex vtero.

Epilepsiæ ex vteri vitio quæ natura & conditio

Nil profectò monstrosius, nil grauius periculosiusve aut difficilius & obscurius in fœminarum affectionibus reperies, quàm eam epilepsiæ naturam & conditionem, quæ ex vteri vi-C tio & consortio proficiscitur. Quippe tàm est varia, difficilis & abdita, ac mille differẽtiis implicata, vt nullam seruare in cognitione vel curatione certam legẽ, methodum ac regulam, qua aliquid vnum in ea aut proferre aut efficere possis: nam in communi epilepsia, & ea, quæ hominib. ex alia caussa vulgariter accidit, nil aliud relucet, quàm motus deprauatus, & totius corporis concussio cum sensuum oblæsione: at in fœminarum epilepsia, quis narrare poterit, qualis motuum varietas, quanta motus & externorum sensuum mutatio, & vltimo omnium aliarum vitæ actionum difficilima peruersio reperiatur? Quamobrem non sat esse epilepsiæ naturam & caussas in genere nouisse censeo, sed quid peculiarius hæc affectionis natura in fœminis obtineat, dum ex vtero principium sortitur.

Epilepsia q̃d & quale symptoma sit.

Primum itaq; nosse conuenit epilepsiam (*vtcunq; sit*) nil aliud esse, quàm totius corporis concussionem cum mentis oblæsione. Est quidem D symptoma in genere deprauatarum actionũ motiuarum quod inordinatum præter voluntatis imperium efficiat motum, lacessita solum (*differt tamen à motu conuulsiuo*, vt probatum reperies *libr. nostro 1. de morb. inter. curat. cap. 16.*) motrice potentia ex cerebri immodica sensibilitate à re mordẽte seu obstruente irritata. Quæ sane cerebri sensibilitas omnes potentias expultrices & animales secum in consensum trahit, & lædit, vt se tueatur à caussa illa præter naturam, ad expulsionem omnes lacessans. Quo fit, vt cerebri potentia dilatatiua & compressiua vehementius sese dilatet, comprimatque, vt quatiens quod sibi adhæret, & molestiam exsistit, excutiat: quemadmodũ in sternutamentis efficere cernimus. Neq; credendum est, expultricem naturalem posse ita vehementes ac varios motus edere, nisi motiuam etiã in consensum alliciat, licet nonnihil iuuet ad vehementiam motionũ: ob idque non est à ratione alienũ existimare, huiusmodi motus primo fieri à virtute naturali expultrice, iuuante etiã virtute dilatante & comprimente cerebri: quibus læsis, animalẽ motiuam cerebri mille motibus errabũ-E dam apparere (*quod neruorum principium lædatur*) necessum est. Testimonio quidem est differentia inter apoplexiam & epilepsiã: nam ob id in apoplexia malum grauius efficitur & interimit: quia naturalis potentia, quæ valuit ex cerebro humorem crassum in spirituũ foramen & cauitates pellere, nequiuit discutere eundem, & ab ea parte separare: quo in casu accedente vi dilatatiuæ virtutis, motus in partibus neruosis, vtpote quæ magis læduntur, fit conuulsiuus, & subinde motus vehementia, quod nocuum est, excernitur. Ex quibus constare arbitror, epilepsiã motus speciẽ esse de genere conuulsionis, pertinentem quidem ad spasmum (*vt ferunt*) non proportionatum ad materiam: licet in quibusdam fœminis epilepsia aliquandu accidat solum cerebri vitio, citra vllam partium subiectarum concussionem.

Verùm, vt clarior euadat nostri instituti do- F ctrina, cui morborũ generi huiusmodi symptoma reducendũ sit, discendum nunc est. Constat enim vnanimi Medicorũ omniũ consensu, morbum esse in hoc affectu, obstructionem, eam quidem ortã à crassis humoribus, qualis pituita est, aut melancholia. In qua re duo mihi sunt expendenda: primum, *an morbus sit obstructio*: secundum verò, *an caussa sit crassa & lenta*, vt priscorum sententia tenet. Circa primum nosse oportet, aliud esse in epilepsia motus illius vehementis rationẽ exquirere: aliud verò, causã adinuenire oblæsionis mentis & sensuum. Nã obstructio, quam huius affectus fatentur esse caussam, nequit ex propria natura deprauatum motum moliri, sed tantum plus minusve motũ imminuere, vel ex toto auferre, quemadmodum in apoplexia & paralysi fieri cernimus. Cõstabit igitur, aliam subesse huius symptomatis caussam, nimirũ (*vt mea fert sententia*) acrimoniã, mordacitatem, aut venenositatem alicuius substantiæ illuc confluentis: deniq; id nata sunt efficere omnia, quæ lacessere & irritare naturam expellentẽ possunt. Ex quo prodit, G huiusmodi affectionẽ fieri plerunq; per consensum, id quod apoplexiæ & paralysi non contingit, quod earum ratio in obstructione sita sit. *Præterea*, neque sat est humores esse acres & mordaces, vt sensus interiores & externos oblædere possint: sed necessum subinde fuit, aliquem peculiarem interesse morbum, quem ego citra dubitationem arbitror obstructionẽm esse: non tamen, vt vulgo fertur, sed, vt mox referam, si prius dixero, affectionem in genere fieri ex acrium humorum, vel vaporum affluxu, qui cerebrum aut distemperent, aut mordeant, motibusq; deprauatis occasionem præstent: item & ex obstructione, quæ sensus omnes oblædat. Quippe cum duo sint symptomata, quæ in epilepsia elucet

Epilepsia ex vitio vteri cui morborum generi reducenda sit.

Epilepsia duplicẽ habet caussam humorũ mordacitatẽ & obstructionem.

Epilepsia plerunq; fit per consensum & quare.

A 558

magis,

magis, sensuum nimirum oblæsio, & motus convulsiuus, necessum profecto fuit vnumquodque propriam & peculiarem obtinuisse caussam. Sic proculdubio acrimonia & mordacitas cóuolsionem parere natæ sunt, vt videre licet in singultu ex aliqua prędictarum caussarú suborto, vbi nullum apparet obstructionis vestigiú. Pari prorsus ratione cerebri obstructio, quæ ex substáutiæ, quæ cerebrum consistendit, corpulentia proficiscitur, mentis & sensuum oblęsionem parit, vt in aliis affectionibus, extra motum conuulsiuum conspicimus, quales sunt soporosi affectus, & alii his persimiles. Ex quibus constat, vtrumq; symptoma in epilepsia necessario subesse, quia vterq; morbus necessario accedit ad integram eius speciem

B & naturá. Verum addubitabit forsasse quispiam

Dubium. & merito, *quanã ratione in epilepsia per consensum fieri possit, vt solum aura quadam cerebrum conscendens, potens sit obstructionem efficere, vt Galenus lib. de puero epileptico affirmat, ita vt laborans sensuum actione omnino*

Solutio. *priuetur*? Cui dicimus hac ratione differre epilepsiam per primogeneam affectioné ab ea, quæ fit per consensum, quod illa maiorem infert sensuum oblæsionem, quia à maiori prodit obstructione: hæc verò minorem, quia tantum ab halitu proficiscitur obstructio, seu (*vt rectius loquar*) obtenebratio. Quo fit, vt maiori ex parte in ea externi sensus non ex toto lædantur, id quod in epilepsia per consensum ab vtero frequenti euétu experimur, *vt paulò inferius latius probabo*. Neque credendum adhuc est, obstructionem adesse in ea, quæ fit per essentiam eo modo, quo in hemiplexia aut apoplexia reperimus: sed peculiarius quid obtinere, cuius ratione longissimis distant interuallis, vt in caussarú expositione iam audies.

C Constat igitur epilepsia ex duplici affectus gene-

Epilepsia fit partim ab humorú obstructione, partim à mordacitate. re, alio ad obstructioné pertinente, alio verò ad mordicationem aut exesioné, vel distemperiem cerebri: non quod solum distemperies id efficiat, sed quatenus dolorem exciter, eo quod solutam vnitatem, vel (*vt rectius loquar*) fului paratam, velur dolor id moliri possit. Constabit etiam subinde ex duplici symptomatú genere, vno ad sensuum diminutá seu ablatá actionem reducto, alio verò ad motus facultatú cerebri animalium, naturalium & ipsi peculiarium deprauationé. Quo sensu mentes omnium auctorú concordes fiunt: quippe epilepsiam partim ab obstructione, partim ab humorú mordacitate fieri, certú est. Quæ omnia communia exsistunt omni epilepsiæ, siue per primogeneam fiat affectionem, siue per consensum à quauis parte.

Epilepsia ex vitio vteri quæ. Caussas verò ob affectus variam rationem diuidere quoq; hac in parte necessum est: ná quædam sunt, quæ epilepsiam efficiunt per esséntiá, & rursus aliæ, quæ ipsam per consensum excitát.

D Præter quas non desunt, qui asserant, & non citra rationem, quandoq; fieri ob angustiam meatus à postica cerebri parte ad spinam, vel imperforatam lacúnam, aut strictioré ad palatum, aut nares viam. Quod Galenus *de vsu part.* scribit, optime comparatum esse à natura, vt per decliues cerebri meatus, tum per palatum in os, tum per corpus narium orificiis perspicuis ac magnis pituita, aut alia cerebri purgamenta excernantur, ne animal frequenter corripiatur epilepsia: nam videmus per eam viam expurgari materiam, quę epilepsiam excitabat, ac spumá ex ore duci. Quę sane cópositionis ratio, licet reperibilis sit, quàm rarissime tamen accidit, quia natura id semper in compositionibus cauet, nisi erret. Caussa verò (*vt ad pensum redeam*) quæ per essentiam hoc malú excitat, pituita melancholicusq; humor est, vel quisquis alius crassus, viscidus ac lentus, qui in cerebro præter naturæ institutum creatus fuerit. Verum si quis rem altius examinet, reperiet faci-

le (*licet Galenus, quæ diximus, afferat*) aliter caussas constituendas, Galenumq; intelligendum fore: E

nam si, *vt vulgus autumat ex Galeni decreto*, crassos humores huius mali caussam esse verum sit, haud leuia reperiet incommoda, quibus id ita fieri perdifficile esse videatur. Quippe crassos humores impossibile est hoc posse, quia sequeretur nil interesse inter epilepsiam ex altera parte, & apoplexiam ac paralysin ex altera, quod probari facile potest: siquidem locus affectus idem est, nempe posterior cerebri ventriculus, qua parte adhæret spinali medullæ: caussa eadem, nempe crassorum humorum copia: morbus idem, nimirum obstructio, ergo necessario symptoma renetur idé esse. Epilepsiam oriri à crassis ac viscidis humoribus, impossibile esse.

Quod si quispiam dixerit, *ratione maioris aut minoris obstructionis differre*, intelligat velim, obstructionem maiorem aut minorem variare nó posse symptomatis genus, sed apoplexiæ aut paralysis varias tantum species efficere, non epilepsiá aut symptoma aliquod ad actionem deprauatá pertinens, sed solum ad ablatam aut diminutá. *Prae-*

terea videtur perdifficile à crassis humoribus epi- F

lepsiam fieri, quia sæpissime per consensum concitatur ab aura tenuissima, substantia alioqui obstructioni inepta. Item epilepsia subito generatur ac soluitur, hoc nequit à crassis fieri: quod si aliquando id accidat, vel in aliud malum degenerat, vel non soluitur ita subito vt communis epilepsia: nam pituita difficulter separatur à partibus, quibus semel adhæsit: exemplo est apoplexia, quę nusquá subito soluitur, sed dum sanescit, in paralysin degenerat, quæ deinceps lente curatur. *Praeterea*, qui hoc morbo corripiuntur, protinus spuma, aut tenui liquore per os excreto liberantur, ergo *mali caussa non erat viscidus & crassus humor*. Vlterius ex ira & aliis animi perturbationib⁹, & ex immodica cerebri sensibilitate, ac sensuum perspicuitate plures hoc morbo correptos conspicimus, ergo nó à crassa & viscida materia. Sunt profecto tanti momenti huiusmodi rationes apud cordatos homines, vt iure optimo aliá teneantur exquirere in hoc affectu caussæ rationem: quam ego, saluo doctissimorú virorú iudicio, arbitror in epilepsia per primogeneam affe-

ctionem, esse hos humores crassos & viscidos, vt G

Gal. sententia tenet (*ne videar à tanto auctore leui occasione discessisse*) verum alio modo dispositos ac præparatos, non autem sub propria forma, ac natura exsistentes, vt in apoplexia & paralysi contingit. Itaque, vt argumentis respondeamus, ad generationé apoplexiæ & paralysis prędicti hu-

mores crassi ac viscidi concurrunt sub ꝓpria for- A 558

ma, quales natura sua exsistunt: ceterú ad generationem epilepsiæ spumosiores, lentiores, tenues, & rariores facti, alioqui impossibile est, caussam huic malo coniunctam seu continentem posse præstare. Quemadmodum spuma per os excreta quotidiano euétu confirmat, à cuius excretione Epilepsia ex spumosioribus, lentioribus ac tenuioribus oritur humoribus.

pruti-

protinus cessat affectio, quasi demonstrans illam esse proximam illius mali caussam. Quamobrem mirum non est, si ex vna caussa in eodem loco, & ex vno tantum affectu diuersa suboriantur symptomata, siquidem caussæ dispositio nata per se est, eam differentiam constituere. *Secundo* stat etiam differentia, quia in primis duobus affectibus prædicti humores facultatem deuincunt ac superant, ita vt ne ipsos quidem expellere possit, nec se modo aliquo mouere: at in epilepsia solû eandem irritant, & lacessunt ad motum expulsionis, quem mouent. Quo fit, vt cùm præ impotentia, aut frequentia accessionum lassata, vel ex humorum crassitie impedita, nequit humorem moue-B re, facile ex epilepsia apoplexiam aut paralysin inuita patiatur: quo experimẽto certior efficitur differentia generationis inter hos affectus. Confirmat nostram sententiam altera huius affectus pars, nimirum dum per consensum efficitur: nam citra humorum præsentiam sola aura, halitu aut flatu caput irruentibus in grauissimas epilepsias plures deciderunt, irritata ac lacessita ad expulsionem facultate, & eo magis, quo acrior exstiterit sentiendi potentia.

Epilepsia per consensum virum semper efficiat in cerebro obstructionem.

Sed vertet aliquis in dubium, *si obstructio ad sensuum oblæsionem, symptoma huius affectionis proprium, necessaria est, qui fieri possit, vt ex aura vel tenuissimis halitibus, aut ex sola sensus acrimonia cerebrum obstruatur, ac si non obstruitur, qua via sensuum oblæsiones fiunt?* Cui dubitationi dicendum arbitror, sat esse ad sensuum oblæsionẽ nebulosam illam substantiã caput irruere, cui tanquam concaussa accedit vehementissimus ille cerebri motus, quo exsistenti etiamsi nulla subsit obstructio (*vt in iis contingit, quibus perspicaciores sunt sensus*) impossibile est, aut per-C difficile sensus posse proprias libere edere actiones, ob cerebri incommodam figuram & spirituũ inordinatos motus: præterquam quod sic affecti non omnino sensu priuantur, quemadmodũ frequenter conspicimus in hystericis affectionibus & epilepsia per consensum, in quibus plures fœminę audiunt quidem, respondere tamen ob deprauatum musculorum motum nequeunt. Itaq; iam constabit, duplicem esse in genere epilepsiæ caussam, vnam, quæ per primogeniam affectionẽ caput infestat, velut est humor crassus, factus tamen rarus, leuis & spumosus: alteram verò, quę per consensum hoc malum excitat, & multiplicẽ habet occasionem, eamq; vel à ventriculo nonnunquam ortam, vel quouis alio membro aut viscere, ex caussa quidem vel manifesta, vel nobis occulta, vt de puero epileptico Galenus refert: modo ibidem aliquis venenatus humor generetur, cuius halitus ad tempus cerebrum irruens epilepsiam excitet: modo ex morsu venenati alicuius animalis virus in corpus eiaculantis pro-D deat. Nam dum prædictum venenum venas primitus attingit, malum corporis habitum, ac tumorem præter naturam in toto corpore generat, sanguine venenoso facto, & iecoris calore corrupto. Dũ verò venenũ arterias irruit, vniuersi corporis calor emoritur, & maxima anxietate, inquietudine, & frigidis sudoribus ac syncope animal interficit. At cum nerueã aliquam substantiã venenum primo aggreditur, in epilepticam conuulsionem proculdubio corpus defert. Cui sane malo consimile vitium vterus ex semine & men-

Epilepsiæ caussa duplex.

struo corruptis in caput regerit, miramq; illam epilepsiæ varietatem, quàm à principio proposuimus, machinatur: cuius varietatis rationem exponere iam aggredior.

Solet quidem hoc malum fœminis accidere, vel viduis, quæ nõ probe (*vt moris erat*) semine vel sanguine menstruo purgãtur: vel virginibus, aut sterilibus, quæ minus, quàm abundantia inuenilis postulat, aut cõsuetudo ferebat, steriles feminę, & virgines menstruo sanguine expurgantur, E cum plurimo abundent, quod vel copiosioribus vtantur cibis, vel parcioribus exercitiis: quod solet esse præcipua mali caussa. Quibus sane substantiis suppressis, contingit facile inter alia vitia, venenosa sordidaq; corruptione fœdari: à quib. non leuia accidentia ex iis, quæ ex epoto veneno prodire diximus, miserrimis fœminis succrescũt. Quippe ea ratione, qua in virorum digitis, crure, vel manu veneni quid persimile generatur, à quo epilepsiam proficisci dictum est, eadẽ profecto omnino in fœminarum vteris accidisse plerunq; certum est. Quam porrò epilepsiã ex prędicta caussa obortam, non vulgarem & vtcunq; esse censemus, sed mille varietatibus implexam: nam quibusdam totum corpus contremiscit: aliis vna aut plures partes: rursus nonnullis vel oculus solus, aut lingua, vel caput, vel manus, aut alterum crus: nonnunquam septum transuersum, & multis reliqua respirationis instrumenta: ple-F nisq; horum aliquid per interualla ordinata, aut citra ordinem accidit, vel sponte, vel à leui occasione sumto principio, & (*quod mirabilius est*) ex voce, sonitu, aut Musico concentu, vel flatu, aut quauis alia re, cuius rationem intellectus consequi nequit, quod extra naturæ ordinem & institutum videatur ad sensum præesse. Quibus prætereà motus varietatibus aliquando accidit, aliquod mentis vitium succrescere, vel alicuius externorum sensuum, ita vt quædam apertis oculis non videant: alię neq; verbũ audire possint: multæ loqui non valentes, mutæ & veluti fatuæ decumbunt. Plures item se videre & audire multa, quæ falsa & à ratione aliena sunt, existimant: alię quidem vociferantur & vehementer conquerũtur, cũ vero proferre quid sentiant, cupiunt, non valent: nonnullæ item risum non leuem proferunt, aliæ fletum: omnes tñ fere sensu tactus priuantur. Plerisq; etiam pleraq; ex prædictis accidentibus simul iuncta succrescunt, varia & incõprehensibili connexione intertexta: ita vt quis G fœminam sic affectã nouum & nunquam visum accidens perperi iudicare iure optimo possit. Itẽ ex fœminis sic affectis quædam nullum cibũ appetunt, aliæ etiamsi appetant, deuorare tamẽ nequeunt: plurimæ si id conentur, statim reuomunt: quod etiam in potu accidere comperimus: qua ratione subinde vrinam nõ reddunt: quam quoque varietatem in appetitu accidere vulgatissimum est. Verum licet hæc omnia tam mira varietate ludentia epilepsiæ succrescant, vna tamen eius ratio est, vna natura. Cum hoc tamen licet A 560 varia & diuersa exsistant prædicta accidentia, omnia tamen prodeunt cerebro primum ex vtero affecto: quod sane sic affectum alicui parti deinceps vitium communicat: cuius læsione accidẽs aliquod ex prædictis oriri necessum est. Item cerebrum ex vtero affectum, cordi, intestinis, ven-

Epilepsia per consensum ab vtero quib. fœminis ac virginibus accidat.

Epilepsiæ per consensum vteri varia symptomata referuntur.

Accidentia prædicta vnde prodeant.

triculo, septo transuerso, sensuum instrumentis, aut plurimis ex his partibus vitium communicat, non seorsum cuique, nunc omnibus simul aut plurimis. *Præterea*, fiunt eadem vi ita vice versa, nimirum vtero lædente membrorum aliquod ex prædictis, quod postmodum suscepto semel damno cerebrum quoque afficit, & in consensum trahit: quæ sane ratio maximi est momenti in monstrosa huius epilepsiæ varietate distinguenda:

Epilepsię ex vtero varietatis accidentium ratio in quibus consistat.

Quamobrem rationē diuersitatis accidentiū in his duobus lædendi cerebrum modis sitá proculdubio esse arbitror: nam primo consistit vna diuersitatis ratio in eo, quod cerebrum vitium ab vtero susceptum reliquis partibus communicet:
B ex quo succrescen: necessario duo accidentiū genera, tria vel plura, iuxta diuersitatem partium, quę vitium à cerebro susceptant: vnde mirum nō est, si partes, quæ afficiuntur, natura variæ existūt, & cuiq; inest sua accidentis ratio, varia quoque succrescant in corpore accidentia. *Secundo*, id profecto fit, quia membrum aliquod, vnū aut plura ab vtero afficiuntur, & ipsa postmodum cerebrū lædunt, ex quib. eandē ēt accidentium varietatē suboriri necessū est. Vtcunq; tñ fiat epilepsia ex vtero, halitū habet caput ferientē, vel partē, cui caput consentit: quod Hipp. pulcre dixisse constat *lib. 7. pop. Plurimas n.* (inquit) *vteri affectiones flatus faciūt, signū sunt ructus & strepitus circa ventre, & lumborū tumores, & dolores circa renes ac coxas.* Quos sane flatus mouet externa aut interna quæuis caussa, quæ excitat eosdem, non tamen dilucide apta sit: quos tamē flatus scimus ex semine aut
C sanguine mēstruo, vel ex vtraq; substantia, quam mille modis antea posse vitiari diximus, prodire. Hanc sane corruptionis varietatem asserimus, tertiam varietatis accidentium caussam constituere. Ex qua varietate, quæ dissimilis admodū est & confusa, prodit, halitus quoq; adscendentes varios esse, frigidos nimirū, quales semen corruptum gignere habet, calidos, mordaces, crassos, caliginosos, fœtidos, tenuissimos, & maxime penetrantes, tenaces, diuq; alicui parti persistentes, & aliis modis innumeris variegatos diuersosve, ita vt mirū non sit, diuersorum quoq; symptomatū caussa sint, etiamsi affectionis ratio vna sit, quę potissima caussa si est, cur pręcipuis actionib. fœminas subito priuari cōspiciamus, & subito ad pristinum statum peruenire. Inter quas sane alias repetiit, quibus diu durat affectio: plures, quæ nihil fuisse perpessas monstrāt, quatenus ad corporis specimen pertinet, etiamsi grauissima sustinuerint accidentia: item alias aliis modis affici. Itaq; varietatis ratio stat vel in varia corruptionis seminis & sanguinis menstrui sorte, vel in membrorū, quæ aut vitium ab vtero susceperant, & ca-
D piti referunt, vel eorum, quæ à capite ex vtero affecto coafficiuntur simul, varietate: quæ omnia proficisci probatum est ab externa caussa, quæ flatus cōcitet, vel ex interna, quæ ibidem foueat, vtraq; tamen mouente, aut semē aut sanguinem menstruum prædictis modis vitiatum.

Epilepsia quibus signis innotescat esse ex vtero aut per primogeneam affectioné.

Monstrare quidem per signa hunc affectum frustra & inutile profecto est, siquidem motus deprauati, & mentis ac sensuum oblæsiones id facile ostendunt. Ceterum per consensumne, an per primogeneam affectionem sit, non est ita facile nosse. Docuerat tamen id Hippocrates nuper adducta sententia *lib. 7. pop.* qua hæc refert verba: *Plurimas vteri affectiones flatus faciunt, signum sunt ructus & strepitus circa ventrem, & lumborum tumores, & dolores circa renes ac coxas.* Præter quæ signa, etiam dum per consensum fit, nulla aut quàm paucissima spuma per os erumpit. Item id monstratur ex mensium suppressione, vel diminuto præter morem fluxu, & in viduis, ac iis, E
quæ viris vtuntur, ex seminis suppressione: nam sæpe cu vltra ætatis rationem retento, vel supra modum vita otiosa & luxui dedita genito, grauius virginibus ipsis offenduntur viduæ. Constat item per consensum & ab vtero esse ex aliis vterinis affectionibus, quibus haud raro fœminæ sic affectæ conqueruntur. Præterea ex variis accidentibus, inordinatis, & quæ nullam similitudinem seruāt: quod alienum profecto est à communis epilepsiæ natura. Item eo, quod fœminæ ex vtero affectæ, etiamsi reliquis sensibus orbentur, frequenter tamen auditum superstitem habent. Constat etiam, quia epilepsia ex vtero semper habet sibi comitē alterius partis affectū. Adhæc, proficiscitur à vitio alicuius inferioris membri, quod vterus ipse afficit: id quod ex peculiaribus partis symptomatis facile inuenies: nam si ventriculus fuerit, id optime dignosces ex vomitu, nausea, cibi fastidio, oris ventriculi morsu, atque oris amarore, quæ sane omnia accessionem præcedunt: & vltimo eo, quod famelscentes potius, quàm saturas accessio apprehendit. Sic frequenter ab splene prodire distingues ex rugitu in ipsius regione, ex dolore, ex mœstitia, taci- F
turnitate & timore. Pari ēt ratione a corde proficisci internosces ex anxietate, coloris mutatione, pulsus varietate, animi languore & totius corporis impotentia. Verum si vteri consensus primo caput apprehenderit, subita fit accessio, præterquam quod aut tinnitus aurium, aut vertiginosæ imagines præmittuntur. Semen verò corruptum esse eo dignosces, quod omnia accidentia maiori ex parte frigiditatem attestantur.

Epilepsia ex vtero affectæ fœminæ etiamsi reliquis sensibus orbentur, frequenter tamen auditum superstitem habent.

Affectionem hanc periculosam esse, & mortis præsagam, dubitauit nullus, pręsertim si accessiones frequentius irruant, & cor ēt oblædatur: sin aliter, corpore existente pleno & laborante languida, nil mirum, si in apoplexiam leuem, aut in paralysin degeneret. Quapropter peculiari diligentia auxiliares manus adhibendæ sunt. Verùm si rarius accessiones reperant, non est protinus verendum prædictum malum accessuiú, etiamsi læuissima prima facie videatur accessio: ob idq; G
bona spe alere oportebit assistentes.

Epilepsia ex vtero præsagium.

Cum non minus prægnantibus huiusmodi epileptici affectus accidant, quàm reliquis mulieribus, ac in accessione illę abortu, hæ verò suffocatione, aut alio malo periclitentur: ob id primo innitendū est accessionis mitigationi, vt quæ nō minimum periculum afferre soleat. Curandū igitur, dum fœminā accessio apprehenderit, quam citissime reuocare, cauentes, ne vulnere percussioneve aut alio damno vehementissimis motib. afficiatur: cum hoc tamē prohibere ex toto, quo minus aliquid moueatur, vt multi magno conatu perperā efficiunt, à ratione alienum esse, semper existimaui: siquidem dum motus ex toto cohibētur, proculdubio accessionē retardari haud raro consi-

Curandi ratio.

A 561

Epilepsia ex vtero qualiter curanda.

conspicies. Cum enim concutiunt partes, materia, quæ partem internam affligit, discutitur: prætérquam quod, dum fœmina ab accessione reuocata est, superest deiecta ac confracta nimis. *Præterea* omni arte studendum est, vt id totum, quod cerebrum inuasit, quàm citissime euanescat discutiaturque: his quidem præsidiis, quæ narib. indita innata tenuitate ad ventriculorum cauitatem permeare, ac materiam illam absumere digerendo resiccandoq; facile possint. Sunt autē ea ipsa, quæ alioqui sua sponte epilepsiam excitare assolent, vt *lacryma fætida, bitumen, castoreum, folia ruta, pulegium, calaminthа*, & id genus alia. Neq; mirum cuiquam esse debet, si hæc, quæ epilepsiam concitare nata sunt, leuamē in eadem præstare possint: quippe *primum* materiam cōmouendo disponūt: *secundum* verò eandem commotam digerunt, discutiuntve. Pari etenim ratione id efficiunt, ac pœonia collo suspensa attenuando, inscindēdo, discutiendove, quod sibi proximū steterit. Qua profecto ratione censeo, muliérculas adstantes suffumigiis ex *papyro, pilis, & aliis* (quæ fœtida sunt) vstis, quàm citissime sic affectas reuocare: experimētum quidem efficacissimum ad dignoscendum, an affectio per consensum sit, necne: quod in primogenea nihil hæc præsidia prodesse comperiamus. Prodest etiam *aqua ex destillatione cerasorum epota*, quam mille laudibus non contemnendi auctores extollunt: cuius etiam naturæ creditur esse aqua ex destillatione *hirundinum*, quā paulò inferius scribam, *mensura ij.* ℥. quæ optimè polita discurrit, & propria partium tenuitate se in abditissimas partes insinuat. Oleis quoq; vtendū est intra aures *iniectis*, & supra capitis suturas adhibitis: præsertim iis, quæ valde tenuiū sunt partium, velut est *oleum de spica, de sampsuco, de cinnamomo, de nuce muscata, vel rutaceū, aut sycionium, addita aqua vitæ tertia parte*. Quibus citra dubium magis prosunt cucurbitæ vtero affixæ, & ea medicamēta, quæ vtero imposita flatus discutere sæpe diximus *cap. de suffocatione*. Vtero quoq; odorata adhibenda sunt, nisi mulier prægnans fuerit, cui satis erit supernas partes suffire. Prosunt etiā extremorum vincula & frictiones, quibus frequenter adhibitis sufficere haud raro solet: sicut ventrem *oleo rutaceo, liliorum, & debacculanti*, ac similibus inungere. Suppositoria item valentiora, voces & strepitus magnos conferre sępissime visum est. Item in conspectu laborantis magna luminaria succendere, capite & corpore subito erectis, & apertis oculorum palpebris. Sic & vehementissima pilorum pudendarum partiū auulsio, dubio procul fœminas hoc modo affectas reuocat: sicut viros testiū dolor. Cauendum tñ in fœminis est à vehementioribus medicamentis, in quibus si diu duret accessio, eaq; fit ex mensium suppressione, consultissimū est ex talo sanguinem mittere: quo præsidio nō paucas reuocari facile conspeximus, præsertim aliis nihil præstantibus: in quibus, si menses defecerint, cauendum est à cucurbitarum super [umbilicum] vsu, quarum gratia laudarem potius femoribus affigi.

Epilepticæ accessioni quæ proſint naribus inditæ lacrymæ fœtidæ & alia huiusmodi, quæ alioqui ex sua natura epilepsiā inducunt.

B

Aqua cerasorum ad quid prosit.

C

Epileptica accessione correptas reuocat pilorum pudendarum partium euulsio.

D

NOTA.

In vera autem [cu]ratione obseruandum est, tanquam in re g[rauissi]ma & difficillima, præceptū illud Hippo[cr.] *lib. de morb. mul.* in fœminarum curatione non satis laudatum: *Considerare oportet etiā* (inquit) *naturas mulierū, & colores, & ætates, & tempora, & locos, & ventos. Alia enim frigida, alia humida, ac fluida alia: calida quidem sicciores ac stabiles sunt: nam quæ superalbida sunt, humidiores sunt ac fluidiores: nigra verò sicciores & acerbiores ac adstrictiores. Quæ verò vini colorem referunt, medium quidem inter vtrasq; habent: sic autem & in ætatibus contingit, iuuencula enim humidiores sunt, & multo sanguine plerunq; referta: aniculæ vero sicciores, & modicum sanguinem habentes: mediæ verò medium quoddam inter vtrasq; habent, vt quæ nunc æquales exsistunt. Oportet autem eum, qui recte hæc tractare volet, semper mulierum naturas discernere, & temporum occasiones, & ætates, & tempora, & locos, & ventos.* Qua proculdubio sententia cōstat, quanti momenti sit, & quàm difficile fœminam curandam suscipere. Quod etiam antea *lib. de nat. mulier.* dixerat idem Hippocrates, per hæc verba: *Oportet eum, qui hæc recte tractare velit, primum quidem ex Diis ordiri, deinde mulierum naturas discernere.* Quamobrem neque temere, nec inconsulto cuiuslibet mulie[ris cu]rationem aggredi oportet: sed primo in hoc affectu peculiares fœminarum cō[ditiones co]nsiderare opus est: nam indiuidualis & propria conditio plurimum euariat à communi curandi ratione. Primum etenim sat est, fœ[mi]næ vtero gerenti [...] nam de eis primitus sermonem instituere placuit [...] emplastrum pro matrice apponere, q.s. *massæ emplastri pro matrice. & ceronei. ana* ℥.j.ß. *musci* g̃. vj. *misceantur cum oleo liliorum, vel de spica*, & fiant emplastra duo, quorum alterum ventri, & alterum dorso apponatur: cons[ult]i vel carnis *semiassæ* frustum cum modico *moschu & cinnamomo* eisdem partibus apponere, vel *pomum assum*, vel micam tostam panis vino irroratam & eisdem pulueribus sparsam: vtatur etiam sic affecta trochiscis *de moscho*, quos ore teneat frequenter. Sed curandum omni studio est, vt quàm breuissime ab accessione reuocetur, adhibitis etiam prædictis oleis vtero, & naribus suffumigatis: nam periculum est, ne, si diu duret affectio, fœtura suffocetur.

E

Epilepsia qua cautione curanda.

Epilepticæ vtero gerenti quæ curatio debeatur.

F

Verùm in reliquis fœminis curandi ratio triplex insurgit: Vna, quæ vtero prouideat, cui summopere innitendum est: altera verò, quæ capiti: & rursus tertia, quæ eius membri curam habeat, cui enim vel vterus, vel caput damnū pręstat. Atqui cum vterus vnā è tribus rationibus id malum efficiat (*propter flatum vaporum, aut halitus ab eodem elatos, ex semine vel sanguine menstruo proficiscentes*) ob id profecto hæc tria inspicere ad rectā curandi rationem par est. Quod si sanguinem menstruum redundare compertum fuerit, ex diminuto vel ablato menstruo, ex fœminæ habitu, ex accidentium conditione, quæ sane mitiora sunt, ac ex totius corporis & faciei rubore, & aliis, quæ superius diximus: potissima curandi ratio est, *vt Hipp. placuit lib. de virg. morb.* ea, quæ per sanguinis detractionem efficitur, tum venis tali scissis: tum menstruis omni arte prouocatis, *vt proprio cap. dictum est*: tum etiam per hæmorrhoides. Quibus vacuationibus per interualla inter curandum factis affectionis materia demitur, & aliis curationibus via sternitur, ac vterus quoque disponitur, vt roborantia & discutientia innocue admittere possit.

G

Epilepsia si ex mēstruo sanguine fiat, qualiter curetur.

A 562

Sed expendāt hunc affectum curaturi, millies mihi & aliis viris in hac re peritis longissima obseruatione esse compertum, medicamēta expur-

Epilepsiæ ex vtero ex mēstruo sangui ne aut semi-

De secento purgantia medicamenta parum prosunt.

gantia, quę passim ab auctoribus cōmendantur, prodesse quidem parum aut nihil: nam cum id, q affectum generat (*etiamsi semel excernatur* saepius sanguine ad vteros confluente, ac semine etiam noviter indies genito & corrupto producatur, & denuo accersat affectum, fit proculdubio, vt minimum prodesse videantur. Quamobrem si quis malum radicitus (*quantum res ipsa patitur* euellere cupit, studeat perpetuo vel materiam superuacuā

B ex toto auferre, vel si quid indies corrumpitur, sensim & paulatim per certum & determinatum locum, cui natura assuescat, euacuare.

Sanguinis missio.

Primum quidem fit missio, vt dictum est, sanguine bis terve, aut quater in anno, idque praecipue ex venis tali, vt & putredo sanguinis in vtero inhibeatur, & si quid ibidem redundat, auferatur, euocetur que consuetus vteri fluxus, vt minus deinceps redundet, minusque, quod superest, putrefiat. Quod si frequenter accessiones superuenerint, tutum est consilium *hirudines* hęmorrhoidibus affigere, donec copiam sanguinis conuenientem extrahant. Quo facto sanguinem à recrementis & vitiosis humoribus, (*quibus abundare, dum vltra modum detinetur, necesse est*) mundare oportet: sic etenim sanguis & semen tardius corrumpuntur.

Purgatio.

Id quidē primo facere tentabis leuissimis medicamentis (*nam licet in melancholiam, quae in maniam degenerat, grauioribus vsi fuerimus, poposcerat id affectionis natura, etiamsi vteri conditio ea refluere videretur*)

C bis terve in anno, tum etiam frequentius, nimirum per epicrasin, ex *rhabarbaro*, si iecur compatiatur, ex *agarico*, si ventriculus, & ex vtroque pilulis cum [illegible] ctis, aut expressione facta, si vtrumque membrum compatiatur.

Prodest & *aloes lota pilularum forma exhibita, vel pilulae ex hiera simplici Galen. & mastiche, vel confectae ex pari portione rhabarbari, agarici, aloes, & mastiches*. A quibus purgationib. *confectionē Hamech sine scāmonio & colocynthide* praebere per longiora interualla pistantissimū est pręsidiū, siue sola siue cū modico rhabarbaro aut agarico commixta exhibeatur, vel *aqua lactis*, aut decocto aliquo cordiali liquata.

Syrupus.

Quem et vsum praestat syrupus ex *infusionib. vel cassia fistula*, cui adiiciendū est aliquid eius, quod calefaciēdi & flatus discutiendi ac roborandi vires habeat, velut est *puluis hierae simplicis, diarrhodonis, anysi, liquiritiae, paeoniae & similium*. Verùm eum huius & aliarum vteri affectionum adeo sit maligna conditio, vt praeterquam q membra nutri-

D mentalia, & viscera omnia frequēter sibi in consensum trahat, eruditares quoq; multas & varios excrementitiosq; succos in vtero, capite ac reliqs membris gignat: ob id profecto vlterius purgare aliquando cōuenit, habito respectu ad aliquem humorē, quem ex praedicto vt ro redundare cognouerimus: vel ad aliquod ex nuper dictis membris, posthabita vteri conditione: quādo sic affi citur, & semine aut sanguine corruptis abundat, raro admittit maiora medicamēta. Sic redundāte humore melāncholico, vel spleene affecto aliquod ex dictis pharmacis *cap. praecedentis* huc transferre opus erit. At redundante pituita vel crassis ac viscidis humoribus, facta praeparatione, pilulis *afaireti, de hiera, de mastiche, de agarico*, vt iruto potenti [illegible] terum purare in hoc affectu pilulas oportet *fine croco, myrrha*, & aliis, quae caput tentare nata sunt, *sarcocolla* tamen & *paeonia* omnia admiscēda. Quod [illegible] cedere affectio nequeat, ad *stybu* [illegible] [illegible] esse arbitror: quod quae pręsidium cer[illegible] m & n ille modis proficuū reperies, in grauioribus tamen ac difficilioribus epilepsiis.

B Sed materiae vacuationi idonea reddetur *melle rosaceo, hydromelite, syrupo stoechados, a in u galliroti, betis, ruta, hyssopi, vel cum harum herbarum decocto, aut cum radicibus paeoniae, polypodii, & acori*.

Sirapium.

Quod si [illegible] rapio aliquo, quo leuiter purges, vti [illegible] in animo, hac lege mirabilis efficaciae cōpone: Recipe *polypodij quercini* ℥.iij. *radicum paeoniae & seminum eiusdem ana* ℥.j. *galliotrici, violariae, Merinrialis, ana* m.j. *summitatum rutae, pulegii, betonicae, hyssopi, ana* m.ß. *passularum sine acinis & prunorum, ana* ℥.iiij. an[illegible] sceleos, ana ℥.ß. *seminum cartami contusi, & foliorum senae, ana* ℥.ij *florum violarum* p. ij *buglossae, anthos, ana* p.j. fiat decoctio in lb.iiij *hydromelitis*, & vna consumta, infundantur facta expressione in libris duabus praed[illegible] octi, *agarici* ℥.vj. cū *saccharo* fiat serapium, addito modico *cinnamomo*. Quibus sane per interualla, & vt ne [illegible] tale-tur, vtendum est, ne aut sanguis, aut alius quiuis superuacuus humor ea copia vel in vtero, vel

F proximis partibus succrescat, qua in corruptionem facile degenerare possit.

Epilepsia ex abundantia seminis quae licet curetur.

In qua iterum curatione [illegible] mini proueniendū est, ne aut plurimū crescat, aut corrumpatur. Sic profecto omni arte studendum est ipsum minuere, & exsiccare cibis, potibus, & medicamentis, quae huic vsui idonea c[illegible] cap. *de vteri suffocatione* abunde dix[illegible], non enim mei instituti est, eadem mul[illegible] partibus eiusdem operis referre.

[illegible] quare statuendum est, saepius sanguinē esse mit[illegible] ndum, sed parce, antequā semen putrescat, aut [illegible] etudū accessionem efficiat: nam tunc longe magis laedit, quia effrenior manet vis corruptissimi: ante verò, quo minor subsit sanguinis copia, & minor fiat ter[illegible] inis prouentus, frequentius ipsum sanguinis missionibus, inedia, & aliis, quę

G semen & sanguinem minuant, conterere oportebit. Quod etiam de purganti vsu pari ratione subaudiendum puto.

A

Secunda verò curationis ratio, quam posse radicitus malum exstirpare diximus, id praesidium adinuenit, quo paulatim & sensim, quae putredini parata sunt, aut putrescunt (*siquidem semen & sanguinem non succrescere interim, dum foemina iuuentute viget, est impossibile*) per partem aliquam, cui natura assuescat, perpetuo fluore excernantur: id sane praestat fontanella altero vel vtroque crure adaperta, prout iecur aut splenem consentire affectioni nobis compertum fuerit. Idq; hac lege facies: (*vt libr. nostro de auxil. indic. cap. de fontanellis ab- unde dictum est*) si affectus nondum fixum & stabilem habuerit in capite epilepticum apparatum, sed vniuersa epilepsiae ratio per consensum ab vtero sit, satis in cruribus fontanel[illegible] m aperire.

Epilepsiae ex vtero quibus fontanel la prosit.

Verùm si iam tantum contraxerit habitum, aut prae affectus vetustate acquisierit, tunc & in brachio, & in ceruice aperienda est: illud quidem, vt quod in capite indies aggregatur epileptici apparatus caussa, per foramen [illegible] ud exspiret: hoc verò, vt ab vtero parum aut nihil ad cerebrum adscendat, retracto per cruris foramen superfluo corruptove humore. Quod praesidiū tanti emper[illegible] t, tamq; feliciter succeesit, vt ex grauissimis accidē-

B tibus, & iis, quę nullis aliis auxiliis cedere voluerunt, plurimas foeminas liberauerit: ad quod

profe-

profecto tanquam ad vltimũ & maximum præsidium haud frustra confugies.

Vteri flatus quãdiſcutiant & roborent.

Verùm vt omni studio vtero tanquam membro mandanti prouideamus, curandum est flatus discutere (*huius certe mali immediati auctores*) & vterum consumtis humorum reliquiis roborare. Quæ sane omnia pariter efficiunt *theriaca, mithridatum, diamusc. dulc. & amar. electuarium de gemmis, lætificans Rhasis cum aqua buglossæ, capillorum Veneris, vel pæoniæ.* Incredibili tamen efficacia prodest (& obstructionibus etiam aperiendis, *vt sequenti cap. docebo*) vsus lapidis bezoar appellati, præsertim si diluatur *aqua vel decocto scorzonera.* Cõsumit quoque reliquias, & mire est iuuamenti decoctũ *galli antiqui cum brassica marina, polypodio, cartamo, & passulis, vel cũ decoctione pæoniæ & sena.*

Epilepsiæ confert lapis bezoar in aqua scorzoneræ.

C Prosunt item tabellæ, quæ conficiuntur hac lege: recipe *sem. agni casti, rutæ, anysi, fœniculi, ana* ʒ. ß. *pulueris ligni aloes, corticis citri, & mentha, ana* ℈. j. *sacchari* quantum sit satis, vt fiant tabellæ. Præstat non minus aqua, quæ extrahitur ex destillatione *prædictorum seminũ cum pugillo capillorum Veneris, & radicum buglossæ, ac scorzoneræ.* Eundem vsum præstat ventrẽ inferiorem inungere *oleis chamameli, liliorũ, de ruta, de baccis lauri,* & aliis, quæ ex prædictis seminibus & *cinnamomo, anyso, pipere, & caryophyllis per alembicum* instillantur.

Emplastra. Conferunt quoq; emplastra pro matrice, quæ *cap. de suffocatione* diximus, & tu ipse reperies *cap. de vteri imbecillitate*: item emplastrũ ceroneum per se, aut prædictis oleis admixtum:

Fotus. fotus etiam ex *chamamelo, rore marino, meliloto, adianto, radicibus diureticis, seminibus anethi, fœniculi, rutæ, agni casti, cymini, & lauri.* Ventre tamen existente vacuo, hæc omnia tutius facies.

Clysteres. Conducit non D minus clysterũ vsus, præsertim si hac lege conficias: excipe *Mercurialis, bliti, artemisiæ, cuscutæ, melissæ, & maiorana, an. m.* ß. *senæ, polypodij, cartami, an.* ℥. ß *epithymi, thymi, ana* ʒ. v. *sem. anethi, rutæ, & agni casti, an.* ʒ. iij. *facto decocto, adde diasenæ, diacatholiconis ana* ℥. ß. *olei chamameli & anethi, ana* ℥. j. misce. Quę sane omnia moderari & mutare facile iuxta laborantis naturã & affectus conditio oẽ potens: nam hæc tantum exempli caussa dixisse sit satis. Præter quæ omnia vterum expurgare oportebit suppositoriis,

Pessaria. & pessariis, quæ & semen corruptum minuant dissipentq; & menses moueant: quorũ non paruam copiam reperies *cap. de vteri suffocatione*: Quo etiam in loco reperies stillatitiam quandam aquam, quam potui datam maximi esse momenti experimento didicimus.

Caput epilepticũ quæ respiciant.

Capiti quoq; prouidendum esse, consulit affectus ratio: nã cum vniuersa eius natura ab eiusdem actionibus conseruetur, præueniaturque, dum frequenter halitus illuc peruadunt, rationi E consonum est coniectari, vel ipsum fieri imbecillius, vt deinceps ꝓpria munia obire nequeat, aut resistere halitibus non valeat: vel ex eadem imbecillitate humores quoq; seu excrementa praua loco alimenti conficere, quæ postmodũ à leui occasione commota, etiam epilepsiam excitant. Quamobrem curandum est, vt si quid in eo adhuc, ex iis, quę eo adscenderunt, superest, aut noviter generatum est, discutiatur, excernatur ve, ac deinceps corroboretur, ne facilime id vitium iterum admittat aut generet. Primo quidem prædictis pilulis vti oportebit, præsertim *masticbinis, cum sine quibus, addito modico ex cochiis*: vel facta leui aliqua purgatione, iis pulueribus, tabellis, & confectionibus vti conueniet, quæ discutiant, si quid superest, & etiam caput ipsum roborent. Conficitur autem puluis hac lege: ℞ *coriandri præparati* ℥. j. *pulueris radicis buglossæ* ʒ. ß. *cinnamomi, corticis citri, seminis anysi, & agni casti, ana* ʒ. iij. *ligni aloes* ʒ. j. *sacchari* ℥. iiij. fiat puluis, & misceantur,

Puluis.

quo summo mane vtatur. Alter etiam pretiosissimus paratur hoc modo: excipe *violarum* ℥. j. *cumini, carui, seselos, ana* ʒ. ij *seminis pæoniæ, seminis rutæ, & agni casti* ʒ. j. *pulueris subtilißimi (aut cinerũ) cranei humani, vel cuculi, vel hirundinum, aut melissæ, vel mustelæ* ʒ. iij. fiat puluis subtilissimus: cuius laborans sumat ℈ ij. *sacchari candi* ʒ. j. *cum aqua galitrici, violarum, aut graminis.* F

Tabellæ. Cuius ẽt loco tabellas hoc modo conficies: excipe *myrrhæ electæ, coralli rubei, cornu cerui & eboris, ana* ʒ. ß. *seminis pæoniæ maris, seminis agni casti, visci quercini, ana* ʒ. j. *cranei humani* ʒ. j. & ß. *cum sacchario dissoluto in aqua rosacea* fiant tabellæ ponderis ij. ʒ. quarum vnam mane, aut vesperi fœmina ingerat.

NOTA. Expendendum tamen hac in re est, medicamenta in hac affectione deuorãda minime odorata esse oportere: quippe cum capitis grauitatem faciant, paratis ad epilepsiam paroxismum accersant.

Confectio ex craneo. Valet quoque, sicut in omni epilepsia, confectio altera ex *craneo humano* hac lege confecta. Excipe *theriacæ smaragdorum* ℥. G j. ß. *diamusci vtriusq;, ana* ʒ. j. *theriacæ magnæ* ʒ. j. & ß. *pulueris seminis agni casti* ʒ. iij. *pulueris radicis pæoniæ* ʒ. iij. *pulueris cranei humani* ʒ. vj. *cum serapio de stœchade* fiat confectio: præstat idem beneficium radix *eryngij sacchario condita & diu comesta.*

Vtilissimum competens huic malo mel scylliticum, quod instillat ex melle & scylla proiectis in vase perforato, Soli exposito.

Ex vino etiam est conserua, quæ recipit *radicis pæoniæ & eryngij prius satis decocta* ℔. j *mellis quantum sit satis*, vt fiat conserua: cui adde pulueris *cinnamomi* ℥. ij. *pulueris seminis agni casti* ʒ iij. Eandem & longe maiorem gratiam præstat confectio, quæ recipit *theriacæ smaragdorum* ℥. ij. *pulueris radicis pæoniæ maris & seminis eiusdem & agni casti, ana* ʒ. j. *coralli rubei præparati* ʒ. ij. *visci quercini* ʒ. j. *pulueris vermium rubeorum &* A 564 *succi rutæ, ana* ℈. j. *cornu cerui vsti & monocerotis, ana* ℈. ij. *pulueris pullorum hirundinis adustorum* ʒ. ß. *rhodomellis*, quãtum sit satis, vt fiat confectio: cuius bis aut semel in hebdomada laborans sumat cochleare vnum. Item mirum in modum corroborat caput confectio alia, quæ recipit *margaritarum præparatarum* ʒ. j. *vtriusque coralli, saphyrorum, smaragdorum, & hyacinthorum præparatorum, ana* ℈. j. *seminis agni casti* ʒ. ij. *cranei humani* ʒ. j. & ß. *cinnamomi, caryophyllorum, ligni aloes, ana* g. xv. *musci, ambræ, ana* g. iij. *sacchari candi, & carnis vuarum passarum, ana* ℥. j. *sacchari optimi* quantum sit satis, & adde pulueris *coriandri præparati, florum borraginis, buglossæ, & violarum, ana* ʒ. j. *maioranæ* ʒ. ß. *pulueris papaueris albi* ℈. j. *cum modico aqua buglossæ*, fiat confectio. Extrahitur quoque per instillationem gratia corroborandi caput, ac discutiendi, si quid in eo immoratur, mirabilis quædam aqua hoc modo facta: Recipe *hirundinum* num. xl. *castorei* ℥. j. *vini albi* ℔. ij. *aquæ portulacæ & borraginis, ana* ℔. ß. *seminis agni casti* ʒ. iiij. *coriandri præparati* ℥. ß. *conterantur omnia, ac in Balneo Mariæ instillentur, & aqua vsui seruetur, cuius cochlearia duo* B *in accessione, vel extra ipsam, præmissa vniuersali prouidentia porrigere poteris.* Vsui quoque est aqua, quæ ex *theriaca magna*, & eisdẽ rebus ac *mica panis melle rosaceo* imbuta, per instillationẽ extrahitur. Præstat quoq; idẽ beneficium decoctũ *guaiaci, vel radicis China, aut salsaparella, additis radicibus pæoniæ &*

angelica: quæ sane, præterquã quod inscindit, tenuat & exsiccat, malignã quoq; qualitatẽ retundit & frænat. Exterius verò puluisculos, sacculos, & inunctiones admouere oportet, cuius census est puluis, q.s. *granorum myrrhi, & granorum tinctorum rosarũ, & coriandri, ana* ℥.ß. *santalorũ rub. violarũ, nenupharu, capitũ papaueris, ana* ʒ.iij. *florũ aut hos stœchados, an.* ℥.ß. fiat puluis tenuissimus, quo prius aceto irrorato & resiccato inspergatur pars anterior

Puluisculi, sacculi, inunctiones.

C capitis. Alterum ẽt hoc modo conficies: Recipe *rosarũ, granorum myrti, an.* ℥.ß *semin. lactuca* ʒ.j. *granorum tinctorũ santali rub corallii vsti & loti, an.* ʒ.j. & ß. *caryophyllorum & ciperi, an.* ℈. ij. fiat puluis subtilissimus, qui aceto irroratus, & leuiter resiccatus vsui seruetur: ex quib. ẽt facile fieri potest pileus corroborans, additis *coriandro præparato, rosis, floribus borraginis, buglossa, & violarũ*, pulueribus itẽ seminis *agni casti, ruta, stœchados, maiorana, anthos, & corticũ papaueris albi* Fotus nõ minus capiti prodesse solent, præsertim si fiant ex prædictis seminibus, & herbis acrehus, quas nuper diximus: quo sane decocto semel in hebdomada vti non erit ab re.

Fotus.

Plerunque in hoc affectu præter caput, aliud, aut plura ex visceribus vterus in consensum allicit: quo proculdubio monstrosior epilepsia efficitur: simulat enim hac de caussa propriam naturã, præ se ferens aliorũ affectuum specimẽ. Quorum viscerum curationẽ, dum vteri consortio vitiantur, vno in capite scribere institui. Interim tñ

In Epilepsia curãda quæ membris præter caput proficua sint.

D expendat lector, necessum esse, inter pleraq; medicamenta epilepsiæ proficua, alia vsui quoq; esse necessaria, quæ & membrũ illud à superuacuis excrementis expurgent, ac postea corroborent: nam dum aliquod viscus affectu quouis afficitur (*quantumuis per consensum fit*) aliqua sibi gignit excrementa, quæ postea, nisi euacuentur, in nouum aut maius damnum prorumpunt: quamobrem, si ventriculum pati cognouerimus ex generib. deprauatæ appetentiæ, aut inappetentiæ, ex vomitu, nausea, vel singultu, purgare per epicrasin & interualla ex vsu erit, iis quæ paulò inferius *proprio cap.* docebo, ac rursus corroborare concrereque humorum reliquias: quod pari lege de iecore & splene, ac variis obstructionibus, & aliis, quæ succrescere solent, intelligendum est.

Verum ne quis existimet, me oblitũ fuisse eorũ accidentium, quæ à principio proposueram, intelligat imprimis hæc accidentia, quatenus pertinet ad vteri consensum, vnam, cõmunemq; obtinere curandi rationẽ: nullaq; lege, etiamsi varia

Epilepsiæ symptomata qualiter curanda.

E sint, variã exposcere medelam. Nam cum halitus ille, qui ex semine corrupto, vel aliter inquinato adscendit, vnus sit, vnam subinde tantũ expostular curandi viam, nimirum distractionẽ, resolutionem, & aliquando extinctionem. Quæ sane opera eisdẽ omnino auxiliis fient: vel saltẽ leuissima facta mutatione, quam prudens & diligens Medicus moliri poterit, præhabita ea fœminarum consideratione, quam ex Hip. mente ante arctulimus: ob idq; cognita semel affectionis natura, quæ ex vteri consortio principiũ sortitur, etiamsi varia subsequantur accidentia, non tenemur curandi institutũ variare, quatenus pertinet ad vteri prouidentiã: ni forte accidentiu varietas ex membrorum, quæ vtero consentiunt, varietate proficiscatur. Atq; id in curatione huius affectus obseruare conuenit, licet in cogitatione naturæ vterinorũ accidentiũ plura esse consideranda dixerimus.

Capvt VI.

De febre alba, & de virginum obstructionibus.

INTER virginum affectiones nullam pro[illegible]o F frequentius aut vulgarius reperies, quàm eam, quæ (*eo quod proprio nomine careat*) morbus virgineus appellari iure optimo potest, quia frequenter virginibus accidere conspicimus. Appellant sane, *vt refert Ioannes Langius*, eum affectũ Brabantini notum fœminæ *febrem albam*, ob conspicuum faciei alborem: quam quoq; *febrem amatoriam* nonnulli appellant, cũ palleat omnis amans: & color hic sit aptus amanti. Hanc etenim affectionẽ pulcrioribus fœminis plerunq; accidere certũ est, cuius rationem nõ est ita facile monstrare, sicut neq; docere, cur ẽt pulcriores frequentius in melancholiam, aut quartanam febrem, & reliquos affectus ex prauis succis ortum trahẽtes, incidant, cũ ipsæ optima temperie præditæ appareant. Cui, saluo meliori iudicio, dicimus, ea mala pulcriorib. accidere, quia quo formosiores sunt, eo temperatiores esse necessũ est, & quo temperatius fuerit corpus, eo plures existunt in eo partes, quæ purius ac temperatius alimentũ desiderãt, si alimen- G tũ alito persimile esse tenetur. Quo fit, vt residuũ alimẽti deterius sit, quia, quod laudabilius erat, partes ad se traxerunt, atq; superante per vniuersum corpus deterioris partis sanguinis maiore portione, mirum non est, si citius in prædictos affectus prolabantur, quàm deformiores fœminæ, quæ maiorẽ deterioris humoris partẽ in alimentũ commutarũt, id ita exposcente membrorum natura, quæ non adeo bene temperata erat, sicut partes fœminarũ, quæ pulcriores sunt. Ad pensum igitur redeuntes asserimus, præcipuam huius morbi A 565 effigiem ac descriptionem esse, cum faciei, genarũ, & labiorũ rubeus color, velut exsanguis pallescit, plumbeus & subalbidus efficitur, ac prædictæ partes, & oculorum palpebræ, quodammodo intumescere videntur, sicut & crura præcipue iuxta malleolos, qui noctu œdemate turgẽt. Cõtremiscit ẽt sic affectis ad quẽuis corporis motũ, triste cor, arteriæ item temporũ sensibiliter, & nõ citra dolorem pulsant, in quouis corporis exercitio, præsertim si in accliuem vel arduum aliquẽ locum conscendant, aut largiori corporis motu vtantur: accedit enim protinus adeo difficilis respiratio, vt veluti contractæ, anhelosæ & omnino impotẽtes sese prouciant, & mouere nequeãt. Quibus non minus succrescit, ventriculũ cibos, præcipue carnes fastidire: sic plures mœstæ, fastidiosæ, & veluti animi deiecti omne renuunt exercitium. Atq; hæc est huius vulgatissimi affectus imago. Quamobrem iure optimo & *virgineũ mor-* B *bum*, & *febrem albam* nuncupari arbitror: quod vniuersa eius ratio, vt Hipp. *lib. de virg. morb.* testatur, consistat in venarum præcordiorũ obstructione, ob sanguinis crassi affluxum, & permansionem. Quum enim virgines iam maturæ viro (*aut tumores ex esu alicuius fœculenti aut vitiosi alimenti*) steterint, suopte motu natura sanguinẽ ad vteri locellus & venas ab hepate transmittit, & cum ob eatum osculа, quæ propria sorte angusta admodũ in plerisq; existunt, & nondũ pauerunt, viscidis humoribus etiam fortasse, & crasso sanguine obstructa, eruptioni mensium nullus, aut quàm minimus supersit locus, tunc rursus per venæ cauæ maio-

Morbus virgineus.

Febris alba. Febris amatoria.

Febris alba cur pulcrioribus accidat fœminis.

Febris albæ quæ conditio ac natura, quæ signa.

maiorisq; arteriæ propagines inter alia membra, ad quæ cōfluere diximus, ad hepar & præcordiorū venas regurgitat, & ibidē compressus obstru-
C ctionē efficiēs prædicta accidentia, prædictumq; affectū virginib. maiori ex parte accersit. Appellatur quidē febris alba, non ꝙ necessario fœminę

Febris alba cur sic dicta.

sic affectę febricitent (*saltē manifeste*) sed ꝙ vt plurimum & in omnibus speciē febrientiū corporū præ se ferant. Quippe præter corporis impotentiam & mœstitiā, pulsum ēt habent celerē & frequentem, nō quidem quia calor semper in eisdē crescit, sed quia deficit necessaria ventilatio, eo ꝙ pulsus fiat ob coarctationem paruus, cuius defectum supplent celeritas & crebritas: quapropter à plerisq; has fœminas febricitare fertur, licet necessarium non sit: quin potius affectus suapte natura frigidus est, & ex albo colore febrem albam fuisse appellatam censemus. Itaque ex prædictis iam constare arbitror, huius affectus naturam pertinere ad alicuius visceris obstructionem, siue iecur, siue ventriculus seu splen sit, vel vasa illis proxima, aut meseræon, quod frequentius contingere scimus, vt mox docebo, si prius dixero, qualis naturæ sit huiusmodi affectio.

Febris alba qualis morbus.

Constat quidem suapte conditione frigidum esse morbum, quod sane præter experimentum monstrat etiam Hippocrat. *lib. 4. acut.* nam inter
D alios affectus, quos ex magnis obstructionibus proficisci dixit, frigidum hunc quoque annumerat. Quod etiam ex eius loci sententia Galen.

Febris alba frigidus affectus est.

Auicenn. & Constantinus, tanquam firmum & verum autumant, existimantes ab huiusmodi obstructionibus frigidos affectus subsequi necessum esse: inquit enim Galen. 4. *acut. Quando venæ superimplentur, virtutem corporis gubernatricem grauari necesse est, & periculum est, calorem congenitum exstingui, & prope suffocari, velut ignis nimia liquorum congerie suffocatur.* Ex quibus euidenter constat, frigidum affectum ex huiusmodi obstructionibus proficisci: argumento quidem sunt accidentia pene omnia, quæ frigidam plerunque attestantur naturam.

Febris alba quid à communi corporū obstructione differat.

Differt profecto à communi omnium corporum obstructione, quod hæc frigidum inferat in toto corpore intemperamentum: nam quemadmodum aliis partibus obstructis defectu ventilationis incalescunt humores & cor, ita profecto in huiusmodi fœminarum obstructionib. recrudescunt humores illi, ac refrigerantur, crassescūt, & impactiores fiunt, vt vniuersum corpus ad fri-
E giditatem moueant. Quapropter fœminæ sic affectæ & torpent, & inhabiles ad omne opus existunt

Febris alba potest appellari icterus albus.

(*licet aliquando plus iusto ipsas incaluisse, quod humor ille putrescat, comperiamus*) ac si moueri cogantur, statim animo delinquunt, ob defectum spirituum & caloris, quę necessaria actionum sunt instrumenta. Qua ratione censeo huiusmodi affectum posse *icterum album* appellari: nam quemadmodum obstructis splenis vel iecoris meatibus redundante humore atro, vel bilioso, reliquæ icteri species fiunt: ita prorsus redundantibus humoribus crudis ac frigidis, mirum non erit, si vniuersum corpus albo hoc polleat colore, qui nūc ad flauū vergat, consentiente iecoris obstructione: nunc verò ad fuscum & subnigrātem, compatiente simul splene. Itaq; constabit duabus rationibus, colorem in fœminis sic affectis futurū esse subalbidum: & quia affectus suapte natura frigidus in toto corpore efficitur, & quia humores crudi & frigidi (*quales ad pedes, dum œdemate intumescunt, prolabuntur*) ac tenuissimi aliquādo, qualis fluxilis pituita est, non parua portio ad cutaneas partes euolat, cuius ratione, quemadmodū P
in ictericis affectib. contingit, cutis ipsa albo colore tingitur. Dissidet etiam hic morbus ab hystericis affectibus, quod in his plerunq; vterus in situ vel figura vitiata ob prædictas caussas aberret, comprimatq; subinde diaphragma: & citatiorem efficiat respirationem, etiamsi fœmina quiescat: at in febre alba frequentius obstructiones fiunt extra vterū, in aliis nimirū visceribus: ac licet difficilem efficiant respirationē, nō ob id est, ꝙ diaphragma cōprimant, sed ꝙ dum ob aliquod exercitium citius & magis dilatari cupetur, & cum nequeat plurimū distendi obstructionis magnitudine, ineptius ꝓprio muneri redditur: & ob id hæ fœminę quiescentes naturaliter respirāt, motæ vero, violenter & dense.

Quid ab hystericis affectibus differat.

Præterea, dissidet à melancholia, quia in ea sanguis efficitur crassus & melancholicus ex adustione & efferuescētia, aut putredine, ex cuius halitu melancholica ꝓdeunt accidentia: at in virgineo morbo sanguis fit cras-

Quid à melancholia differat.

sus ob frigiditatē & cruditatē. Item dissidet ab e- G
pilepsię generibus, quia in his halit⁹ ex vtero adscendentes ex putridis, vel aliter inquinatis semine & sanguine menstruo, caussa accidentiū existunt: ceterum in virgineo morbo, nō halitus, sed ipsa humoris præsentia ac frigiditas virgineorum accidentiū caussa sunt. Quod si aliquando halit⁹ quispiam adscendere contingat, non venenosus ac malignus, qualis in epilepsia reperitur, sed vel frigidus, vel caliginosus, aut crassus existit.

Quid ab epilepsia.

Licet ad veram naturę affectus virginei explanationem caussarum quoq; obiter meminisse o- A 566
portuerit, cogor tamen clarioris doctrinæ gratia easdem specialius referre, vt facile cuiuis innotescat, qua curandi methodo progrediendum sit in hoc affectu.

Febris alba quib. oriatur caussis.

Est igitur duplex caussarum genus in hoc morbo: Vnum morbi ipsius: alterum verò symptomatum, quæ ipsi succrescunt. Morbum quidem, cum obstructio sit, nullā aliam caussam obtinere credendum est, quàm sanguinis vel immodicam copiam, quæ raro morbum virgineum efficit, licet illi principium præstet: vel crassitiem, lentorem, frigiditatem ac viscíditatem, quæ vel ex appetitu & esu deterrimi alicuius alimenti succrescunt (*veluti est terra, testæ fictiles, carbones, gypsum, cera, sal & huius census pleraq;, quorum latius cap. sequēti meminero*) vel ex suppressis aut improspere purgatis mensibus. Nam cum vterus sanguinis illius copiam nec recipere, neque expurgare ob innatam vasorum angustiam possit (quod aliquando viduis vel nuptis, quæ improbe à menstruis re- B
purgantur, accidisse comperimus) sequitur subinde necessario ad membra vtero proxima per venas omnibus communes remeare ac remorari in eisdem: nunc in solis venis, nunc facta etiam obstructione in iecore, meseræo, ventriculo & splene. Et cum prædictum sanguinem præ copia vasorum, & viscerum calorem exstinguat, ipsum conficere eadem membra minime possunt, nec distribuere: fit quidem, vt crassus & crudus cum supersit, partibus diminute ob id operantibus, obstructiones non leues efficiat. Quæ

sane

sane partes obstructæ, vt ad accidentium caussas deueniamus, prædicta inferunt mala ea lege, quâ Galen. recenset lib. 3. de diffic. respir. dicens: Si internus tumor, aut dolor circa hypochondria constiterit, tunc parua & crebra fit respiratio. Deinde cum cor, stomachus & hepat vtriusq; venæ chilis, & arteriæ ramis velut communi vinculo connectantur, hus saoe saoguioe crasso, flatuo-
C soq; spiritu & vapore refertis & obstructis, vt eos cor extrudat, & deoppiler, ne suffocetur, frequenti arteriarum systole & motu eluctatur, & palmo contremiscit: quo defatigato quid obstat (*vt refert idem auctor lib. 4. de caus. sympt. & 4. acut.*) pulsus & spirituū anhelitus intercepriones concidere, vt veluti deploratus laborans iaceat. Et subdit eodem lib. *acutiorum 4. Potest autem & multitudo & densitas sanguinis non modo arterias inflare & exitum obstruere, sed & ipsas proprie nominatas venas.* Ex quibus euidenti argumento constat, quæ sit difficilis respirationis caussa (*praeter eam, quam superius diximus*) ac rursus, quæ sit frequentis, & maxime arteriarum temporum pulsationis ratio: conatur enim cor vehementi motu, quod sibi periculum minari agnoscit, excutere: quo fit, vt etiã arteriæ prope dorsum maxime pulsent. Ex quib. apparet non minus necessum esse, caloris præ spirituum extinctione diminui, & frigidos progignere humores, qui postea calore extinguentes hac duplici ratione colorem subalbidū moliuntur, & totum corpus velut deiectum, & ad actionem quanrumuis lenissimam impotens reddunt: ex quo item prodit, dum mouen conantur, animo statim deficere præ caloris & spirituū de-
D fectu. Atq; hæ sunt in vniuersum morbi & symptomatum potiores caussæ.

Febris alba quibus innotescat signis. Signa, quibus virgineum affectum nosse possimus, censeo in morbi descriptione iam dixisse: verum cum existimē in rebus obscuris & grauiorib. maiori semper opus esse diligentia, hic quoq; clarius scribere decreui. Est itaq; primū signum, coloris genarū & labiorum rubei & rosei, in subalbidum aut pallidum vel plumbeū mutatio: cui aliquando in medio faciei accedit purpureus color remissis quodamodo: signum profecto successionis eorum humorum, qui vel obstruunt, vel obstructione detinentur. Pulsant item arteriæ temporum cum ipsius capitis grauitate & dolore (*vel citra ipsum*) præsertim in parte eius antica, nisi vterus quoq; aut obstruatur, aut comparatur: nam eo tempore posticam capitis partem dolere magis, superius probatum est. Fit quidem huiusmodi accidens, aut eo carent fœminæ sic affectæ, prout ex suppressis humoribus aliquid caliginosum vel vaporosum caput irruit, aut secus. Pulsat quoq; in plerisque arteria, quæ iuxta
E dorsum sita est, eo nimirū tempore, quo sanguis crassus in venis illis proximis impactus incalescit, vt cap. sequenti latius sum probaturus. Contremiscunt cor & totum corpus, tument pedes prope noctē, cum corporis natiua vis oppressa, sanguinem satis iam conficere nequit. *Praeterea*, fœminæ sic affectæ lassitudine maxima premuntur, ob corporis quidem grauitatem humorum oppressione & copia si[illegible] & ob facultatum impotentiam frigidi[illegible] [illegible] contractam. Cibos item fastidiūt, quod improsperam humorū ventriculus nanciscatur distributionē, maximamq; sortiatur [illegible] excrementorum copiam. Quibus porrò signis alia non pauca accedunt, quæ quia non in omnibus, sed in aliquibus iuxta peculiarē cuiusq; fœminæ conditionem succrescere scimus, ob id suhueco expendenda penito ac diligenti Medico. Verùm ex nullo alio signo certiorē coniecturā elicies, quàm ex mensiū suppressione vel defectu, si fœmina iam menstruationi apta fuerit, licet ante id tempus virgines esui alicuius rei
F deprauatæ nimis deditæ, non raro prædictum affectu o patiantur. Quod sane malum diligentia non mediocri tractare oportet, ne aut in malum corporis habitum, vel difficilem melancholiam epilepsiamve fœmina dilabatur, aut in sterilitate irreparabilem vtero desiccato, sanguine ad ipsum non confluente præ obstructione.

Febrecu albam quo curandi ratio. Vniuersam huius affectionis curandi rationē ob id difficilem esse arbitror, quia non est solum eorū vasorum, quæ prope vterū sunt, in eadē obstructio, sed cum hoc vel iecur, vel meseræon, vel splenem, & aliquando vterū quoq; obstrui contingit: quod procul dubio monstrate dixĭmus eū faciei & labiorum colorem, qui subalbido colori adiungitur: ob id neq; vna quidem erit curandi ratio, neq; vnus modus, neque vnica medicamentorū natura & conditio. Quamobrē duplex in hac te insurgit consideratio: Vna quæ huic affectui debetur, indicatione sumta ab aliquo ex prædictis membris, dum simul afficitur: altera verò, quæ communia affert præsidia, & commu-
G nem curandi viam, vtcunq; alicui prædictorum membrorum communicetur affectio.

Febris alba si iecur obstructum sit qualiter curetur. Primo itaq; dum prædicta vasa vtero proxima aut propria, sanguine crasso implentur, & eodem facto crassiori & frigidiori obstruuntur, contingit, vt in iecur hac ratione sanguis regurgitet, ibidemq; etiam obstructionem moliatur. Quod ex colore pallido, vel malicorii, *vt refert Hippocr. libr. de intern. affection.* persimili cognosces, sicut ex dolore sub vltimis costis dextri lateris, & in humeris & clauicula & sub mãmis: ex biliosis vomitibus, & præcipue ex difficili respiratione, si super sinistrum latus laborans decumbat. Quem affectum vbi cognoueris, mox curare, vt reliquos virgineos affectus, docet Hipp. *lib. de virg. morb.* sanguine misso, non tū protinus ex talo, quantumuis menses suppressi fuerint: coniectabile enim eo tempore est, sanguinē potissimum redundare in vniuerso corpore, & partibus iecori proximis. Quocirca necessum est consilium sequi Hippoc. *lib. de intern. affect.* qui sanguinē extrahere protinus iubet secta interna cubiti vena: nam si ante id opus sanguinem ex talo mittere studueris, maiores necessario efficies obstructiones, euocata ad vterum & venas obstructas totius corporis plenitudine. At sanguine semel aut bis, si laborantis vi-
B res tulerint: *quod fœminas sic affectas tertium esse posse incipiente affectu perferre: nam dum inueteratur, & corpus frigidius efficitur, purgatione potius, quàm sanguinis detractione copiosiore opus habet*) extracto, mittes deinceps ex talo sanguinē, donec corpus à suppressi sanguinis sarcina liberatum fuisse conspicias. Quod etiam facies victu parcissimo & tenuissimæ substantiæ instituto.

Sanguinis missio.

Topica. Verum in huiusmodi curatione ea medicamēta adhibenda sunt, quæ præter hoc, quod menses euocare possint, iecoris quoq; naturā & obstructionem

A 567

...onem respiciant: in principio quidem curationis adhibitis in maiori copia & maiori diligentia, quæ obstructa vasa & iecur respiciant: procedente verò affectu his diminutis, adiectis tamē, quæ menses euocent. Hoc vno in hac re adseruato, quæ, quæ menses euocant, non licet adhibere, nisi consueto menstruationis tempore, si id haberi potest: sin aliter, quo tempore fœmina maiores persentiscit circa vteri partes dolores, maioremq; grauitatē. Primo itaq; in hoc & similibus affectibus neq; confertim, neq; plurimum purgabis, *vt abunde dictū est lib. nost. de praesid. med.* quippe obstructa corpora, etiamsi humoribus abundēt, magnas purgationes perferre non possunt: quod vix maximam humorum copiam capere nequeāt, quin potius obstruantur magis. Nec rursus coctionē humorū inspicies, neq; exspectabis: nam humores, quæ obstructionē moliuntur, concoqui minime possunt. Quia in re his pharmacis primo vtendū est, quæ crassos humores attenuare, viscidos inscindere, frigidos calefacere nata sint. Quod sane opus neq; diu, neq; semper facies, sed per interualla, & factā interim leniuscula purgatione, quæ quod attenuarū est expellat, dum amplius attenuatur. Atqui quo magis attenuari humores cognoueris ex crassiore & coloratiore vrina, eo frequentius purgationibus vti oportebit: addito plerunq; medicamentis purgantibus aliquo ex iis, quæ attenuant & inscindunt, vt vtrumq; opus simul perficias.

Febre alba laboranti non licet menses euocantia adhibere, nisi consueto menstruationis tempore.

C

D

Purgatio.

Itaq; primitus in ipso curationis exordio, leuem quandam purgationem ex *cassia, manna, vel syrupo ex infusionibus* præmittes, ne si cruditates aliquæ in ventriculo a primis venis steterint, sanguine misso crudiores fiant, vel ad maiora vasa deferantur, aut inscindentibus & attenuantibus admixtis ad loca obstructa deuehi pronius contingat. Deinceps tamen syrupum hac lege confectum porriges: Ex *ipse succi cichory clarificati ℥.x. aqua hordei ℥.viij. succi granatorū ℥.iiij. mellis lb.j. aceti ad gustum*, fiat syrupus, cui adde *cinnamomi parū*, & eo vtatur mane laborans cum aqua *fumariæ*, radicum aperientium, *graminis* vel *adianti*. Transactis autē quatuor aut sex diebus, & facta leni aliqua purgatione ex iis, quas inferius recē ebo, ad paulo efficaciora progrediendū est, quale censemus medicamentum, q[uo]d recipit *succi intibi decocti & depurati ℥.j. oxysacchari simplicis ʒ.j. decocti radicis filicis, & seminis scorfulariæ ℥.j. & ß.* Prosunt item communes syrupi, vt *oxymel diureticum, syrupus acetosus de quinque aut duabus radicibus, de bizantiis, & oxymel simplex.* Quod si his adhibitis iterū iecur purgabis, & tandem euenies ad vsum syrupi maioris efficaciæ, qui recipit *adianti, lapati, lentisci, & rutæ, an. m. ß. quinque radicum diureticarum, radicis acori & gladioli, an. ℥. ß. quatuor seminū frigidorum maiorū ℥. ... apij, fœniculi, petroselini, & aliquando macedonici, an. ʒ... hamædryos, & chamæpytheos, valerianæ, an. m. ... hordei mundi p. j.* infundantur radices & semina ... in aceto, & fiat postea decoctū in aqua sufficienti, cui percolato adde mellis, quantum ..., fiat syrupus, cuius quantitas sit ℥.iij. ... probatissimus est in hac re syrupus, qui re[cipit] *succi eupatorii ℥.x. decoctionis stœchados, radicis rumicis, acori, asari, apij, cassiæ ligneæ, seminis vrticæ, dauci, lupinorum, florum iunci odorati, centaurij, absynthii, hyssopi, & ciceris, ana ℥.ß.* coquantur, vt ars docet, & co... addes *mellis & sacchari* quantum sufficiat, ... syrupus, qui mihi ad prædicta opera & menses euocandos maximi semper fuit momenti. Vtor quoq; decocto *veteris galli cum prædictis rebus, vel aliquibus earum, additis passulis sine granis & cartamo.* Possunt non minus conficialiæ potiones simpliciores, quæ recipiant radicis *rubiæ maioris, gentianæ & acori, & radicis capparis, ana* m. ß. temperentur in aceto albo per noctem, & postea coquantur *aqua instillatitia graminis, brusci, & asparragi ad tertias*, quibus adde *passularum sine granis ℥.j.* & facta colatura, adde *mellis & sacchari*, quantum sit satis. Poteris etiam inspecta semel medicamentorum huic vsui conuenientium natura, varios cuius parare potus: cuius gratia expende eis materiam præstare cortices *radicis capparis, brusci, asparragi, salicis, graminis, apii, cichorii, scariolæ* : item *hepaticam, adiantum, semen maratri, cinnamomum, & spicam*, ex quibus iuxta diuersitatem indiuidualem varia effinges huic vsui medicamenta.

Decoctæ.

E

Syrupus pro bauissimus.

F

Sed quarto, quinto aut sexto quoque die porrigere opus est, quæ abstergendi & repurgandi infarctos meatus vires obtineant. Mihi tamen in principiis curationis, antequam affectus in vetustatem degeneret, placuit semper dilutum ex decoctione *radicis rubiæ & acetosæ, ana* m. ß. *rumicis ℥.j.* decoquantur in aqua stillatitia *adianti & graminis*, cuius eum *sacchare, vel melle aut passulis facta* iterum leui ebullitione ℥.iiij. porrige. Est in hoc affectionis genere etiam præsentaneum auxilium *rhabarbari dilutum in prædicta aqua expressum, vel in aqua cichorii, aut in sero lactis, si caloris aliqua præsit suspicio: sit quidem rhabarbari quantitas ʒ.ß. vel ʒ.j.* Prodest decoctum *eupatorii & graminis cum cartamo ʒ.j. & ß.* vel succus *eupatorii cum agarico, aut cartamo*, quod antiqui plurimum probarunt. Eundem quoque vsum præstat *syrupus cichorii compositus, vel idem rhabarbari infusum cum ʒ.ij. succi vel syrupi cichorii simplicis*, quibus admiscere *agarici ʒ.j. vel ʒ.ß.* ex vsu semper fuit, præsertim tū crassorum & frigidorum copiam superesse constiterit. In iis verò fœminis, quæ robustioris naturæ sunt, dil... *pseudobarbarum in aqua cichorii vel graminis* incredibilis est efficaciæ, tertio quoque die exhibitum, sicut syrupus *de eupatorio* duplicato *rhabarbaro, aut simplex.* Confert etiam pilularum vsus, & earum præsertim, quæ recipiunt *rhabarbari ʒ.j. agarici ℈.j. diagridii gr.iij* formentur quatuor pilulæ, quarum vnam tertio quoque die porriges. Præstant quoque, & maxime sunt proficuæ, quæ ex puluere *pseudorhabarbari, rubiæ & acetosæ* cum oxymelite conficiuntur, quantum *ʒ.j. & ß.* semel in hebdomada porriges, vel ℈.ij. tertio quoque die. Quibus porrò omnibus medicamentis & syrupis necessium est addere roborandi & repurgandi iecoris grana aliquid eorum, quæ id possunt, cuius naturæ est *trochiscus de eupatorio, diaslacha, diarrhodon, trochiscus de rhabarbaro, de absynthio, vel diacurcuma*. Verùm ex iis eligenda sunt minus gustui ingrata, minusque calida, ne cetera visceribus noceant. Poteris insuper haud inutiliter porrigere opiatam, quæ recipit *conseruæ radicis apii, florum acori, & adianthi, ana ℥.ß. pulueris diarrhodonis, trium santalorum, ana ʒ.ij. trochiscorum de eupatorio ʒ.j. cum syrupo de bysantiis fiat opiata.* Cuius capiat quantitatē ʒ.ij postea bibat

G

Decoctio abstergens & purgans infarctos meatus.

Rhabarbari dilutum.

A 568

Syrupus cichorii.

Pilulæ.

B

Roborantia & repurgantia iecur.

Opiata.

bibat *aquam stillatitiam radicum apij, & graminis*: quorum omnium maiorem copiam reperies, & veram vtendi methodum *libr. 2. de præsidior. indic. capit. de aperientibus.*

Sanguinis missio.

Verum obseruare in hac curatione perpetuo oportet, maxime fore proficuum, præmissa purgatione (*si fœmina habitus non fuerit euidenter refrigeratus*) sanguinem ex saluatella mittere, præsertim si calorem vigere in viscere persenserimus. Quod

C si aliquando menses inceperint, vtile quoque erit eosdem sanguine ex talo misso euocare. Quibus

Vnguentū.

factis, iecur & partes prope vterum inunges vnguento, quod recipit *olei nardini & amygdalarū amararum, ana ℥.ij. succi apij ℥.j. coquantur ad consumtionem succi, & adde spicæ nardi, squinanti, & asari, ana ʒ.j. seminis apij, petroselini, cyperi & rosarum, ana ℈.ij.* ceræ quantum sit satis, vt fiat vnguentum, addito modico aceto. Aliud item conficies, quod recipit *succorum apij, petroselini, fœniculi, senecionum, & cichorij, ana ℥.j. aceti ℥.ß. olei ℥.iiij. olei absynthij ℥.j.ß.* bulliant omnia ad consumtionem succorum, postea adde *santalorum omnium & spicæ, ana ʒ.ß. ceræ, quantum sit satis*, vt fiat vnguentum. Prosunt

Emplastra.

non minus emplastra, quæ recipiunt *pulueris chamæmeli, meliloti, abrotoni, ybæ, ana ℥.[illegible] seminis apij, ameos, absynthij, ana ʒ.ij spicæ ʒ.j.* dissoluantur in succo fœniculi, & fiat emplastrum. Cui quoque vsui fomentū parabis ex *oleis cum modico aceto, vel ex decocto prædictarum herbarum, radicum & seminum cum modico aceto*: quæ omnia paulatim & per interualla adhibenda sunt, ac repetitis aliis, quæ aperiendi & repurgandi [illegible] vires obtinere diximus. In

D terim tamen paulatim is vteris ex *rhabarbaro & agarico* purgationibus, quib. profecto vtrumque adimplebis scopū: nam & infarctos humores purgant, & viscidos ac adhærentes abstergunt, & ub id deobstruunt & infarctu liberant.

Febris alba qualiter ex obstructione splenis oriatur.

Sanguine quidem (*vt dictum est*) improbe ad vterum descendente, & ob id redundante, facilius longe splenem repleri & obstrui contingit in prædictis virginibus, quàm quoduis aliud viscus: oā præter id, quod vitiis ferme eisdem lien tentatur, quibus hepar, frequentius tamen obstructione, (*propter alimenti, quod attrahit, speciem, ac diuu accidit, copiosiorem insuper & crassiorem esse sanguinem*) corripi, vel scirrho proculdubio affici contingit: quod nulla caussa citius euenit, quàm mēstruis vel hæmorrhoidibus suppressis. Quo fit profecto, vt prædictæ virgines, quibus menses nō probe prodeunt, propter communem venarū obstructionem splenis quoque frequentissimam ac non leuē

E patiantur. Quam præter id, quod ex lateris sinistri tumore oblungo tactui manifesto dignosces, monstrat etiam [illegible] lius lateris grauis dolor ad iugulum sinistrum veniens, difficultas respirandi, color faciei & totius corporis subniger & plumbeus, halitus item f[illegible]tidus.

Aluus etia[illegible] sic affectis adstringitur, & aliquando nigra excernit, corpus non[illegible]hil emaciatur, tristis est fœmin[illegible] & cogitabunda, ac fastidiosa, cui noctu erumpit sudor grauis, & venæ ad lienem nigricant. Quæ omnia ex Hippocrat. videntur constare *libr. de intern. affect.* per hæc verba: *Alius splenis morbus fit in anno, vero maxime tempore, verum a sanguine: cum enim repletus fuerit splen sanguine, erumpit in ventrem, & dolores acuti in splenem incidunt [illegible] & in mammam, & in claniculam, & in humerum, & sub scapulam: color autem corporis est plumbiformis.* Tandem recensset alia signa, quæ retulimus, & existimat esse grauissimum affectum, quod ego intelligendum arbitror [illegible] dum in inflammationem commigrat, aut in difficultatem intestinorum. Quibus præmi[illegible]is, scito, lienem coaffici ex mensium suppressione simul cum venis vtero vicinis: quæ sane caussa est, vt difficulter curentur fœminæ sic affectæ: nam pressiores

F & grauiores fiunt ex melancholico sanguine obstructiones, & curatu difficiliores. Quapropter maturo consilio & maxima diligentia curandum est, ne laborans vel icterum nigrum, vel in melancholicum corporis habitum, aut delirium degeneret: quod sic affectis accidisse frequenter conspicimus.

Febris alba ex obstructione splenis qualiter curetur.

Primum itaque curantis consilium sit, ventrem *cassia, vel manna, vel catholico aut confectione Hamech* simplici emollire: quod licet aliis pharmacis Hippoc. loco citato efficere docuerit, hæc esse vsui probatiora certum est: à quibus mox sanguinem esse mittendum ex sinistri brachii basilica consulit, vel si placuerit, ex eiusdem manus saluatella, parce tamen. Quippe copiosas sanguinis

G detractiones minime perferunt splenis affectiones: menstruationis tamen tempore tutissimum, quinimo necessarium mihi videtur, ex sinistro talo sanguinē quoque emittere. Verum si menses ex ratione non prodierint, vtilius longè fore existi-

Sanguinis missio.

mo, per hæmorrhoides fœculentum illū sanguinem deponere, quib. quod superest, euacuamus, & ab vtero & venis ipsi proximis, & ab splene ipso deriuatione diducimus. Nec desunt quidem, qui inter antiquos venas post aures scindant, & sanguine, qui affluxit, lienem inungant, sine ratione A 569 quidē, sed non sine periculo. Veteres enim naturali quadā ratione atque beneficio constante crediderunt, superfluum sanguinē languenti membro præstare medicinam: quod sane veterinarii Medici recensent, & exsequuntur. Ceterum constat certo experimento venas apertas quæ ad lienem nigricant, in inueteratis lienis affectionibus maxime profuisse. Quibus venis incredibili efficacia prosunt hirudines affixæ, aut cucurbitulæ cū scarificatione: quæ auxilia vacuato satis corpore velut topica sunt adhibenda. Quo facto, maximo studio humorem leniter & blande, sed perseueranter attenuare oportet: nam validiora medicamenta subito, confertim, vel sola exhibita, plus humorē resiccant, duritiemque reddunt, quàm quod

Purgatio.

tuto emollire possint: quamobrem paulatim & paulò validioribus purgare oportebit. Prosunt B itaque primo *melliceratum*, & potiones ex *prunis damascenis passulis, & radicibus capparorum*, nam quale est hepati *absynthium*, tale est lieni *cortex capparis*: & quale est hepati *eupatorium*, tale est lieni *scolopendrium seminae agni casti, adianti, radice tamarisci, & seminibus illis maioribus ac minoribus: cortice item, & radice salicis, ceruste, fraxini, & aliis*, quæ ad hepar dicta sunt. Sed conficies in primis melliceratum hac le-

Mellicratū pro splene confectio.

ge, *corticis radicis capparis ℥.iiij. polypodij ℥.ij. passularū sine acinis ℥.j prunorum*, nu. x. fiat decoctum ad tertias, & fa[illegible] colatura dissolue mellis ℥.iiij. Quo facto, primæ purgationes sint ex *epithymo, foliis senæ, & hiera Gal.* vel e[illegible], quæ [illegible]x descriptione Pachii apud Scribon. legitur, atque etiam aliis, quæ capit. *de virg. melanchol.* dictā sunt. Sed progrediendum

vltra

Aqua è cotibus profluens spleni prodest.

vltra est in materiæ extenuatione: cui summopere conducit aqua, quæ è cotib. defluit, cum acuūtur eo ses cum melle, præsertim si in ea efferuescat aliquod ex prædictis medicamentis: prodest &
C *syrupus acetosus, adianti, & de pomis cum prædicta aqua exhibitus.* Laudatur & vsus *capparorum ex oleo & aceto*, verum in fœminis admittendus non est sine delectu.

Capparum vsus spleni prodest.

Quod si vti velis, hac lege parabis: excipe *capparorum* lb. iij. *passularum ex Corinthio, si haberi possunt*, lb. j. reponantur in lb. j. *sacchari fusi aqua borraginis cum* ʒ. ß. *scammonii in vase*, cui adde *aceti modicum*, qua lege tuto eis vti poteris. Itaq; valentiora conueniunt medicamenta, quàm in hepate. Flatus etiam discutientia, mollientia & aperientia, vt *tamariscus, ebuli, puluis scolopendria, brionia, cortex hederæ, oxymel ex radicibus, aqua graminis, lupulorum, borraginis, syrupus de scolopendria, de bisantiis, de epithymo cum aqua prædicta, vel decocto à ligno pro splene, vt fumaria, & galitrici, addito parvo cinnamomo, santalis, & aliis*, quæ & vrinas moueant, huic quoq; vsui vtilia sunt.

Diuretica vitium lieni obstructo probat.

Nam licet diuretica non ita prosint, quia à liene ad renes nō ita comparata via est, tamé experimento didicimus, lienem per vrinas non raro expurgari: præterquā quod ea etiam alia ratione iuuare possunt, nimirum quia attenuant & aperiunt: quod Hippocr.
D etiam *lib. de inter. affect.* consulu[illegible] expendat hac in parte lector. [illegible] aliud esse [illegible] obstructū simpliciter curare, & aliud esse id munus exsequi in fœminis menstruo suppresso: nam caute & blandioribus vtendum est iis, quæ vehementiora sunt, admixtis. Purgare item per interualla necessum est, & eisdem prorsus medicamentis, quæ adduximus *ca. de virg. & vid. melanch.* quamobrem consulto ea hac in parte prætereo. Sed arbitror hic quoque prodesse, inueterato iam affectu, *stibii præparati* g. iiij. porrigere.

Febre alba laborantib. ex splenis obstructione, quando iugitus adsunt, & flatus, & aquæ fluctuationes, varijq; patiuntur inunctiones & clysteres.

Ceterum quia & flatus & iugitus, & aquæ fluctuationes torquere huiusmodi fœminas nō raro assolent (*partim ex indebito vitæ instituto, partim ex ipsa mali natura, ita vt splenis & meseraii inflationem non leuem æmulentur, quod debito vitæ moderamine mox subsidet, remanente parte obstructa, aut scirrhosa in antiqua duritie*) præter dicta medicamenta clysterium vsum tanquam maxime proficuum laudo, præsertim ex decocto *capitis veruecini cum herbis ac seminibus prædictis*. Sed adhuc longe vtiliora sunt, quæ exterius adhibentur pharmaca, non solum
E tū boni præstantia, sed magnos etiam lienes absumentia.

Splenis obstructi.

Inprimis tamen ventrem inunges & splenem: quippe huius durities mollientibus, inscindentibus & resoluentibus curanda est, adstringentia quoque admouenda, vt inde viscus roboretur, iuxta leges adductas *libr. de præsid. indicat. cap. de emollientibus*.

I. *Vnguent.*

Primitus id facies vnguento, quod recipit *olei de capparis* ℥. j. *medulla vituli, pinguedinis anatis, ammoniaci in aceto dissoluti, ana* ℥. ij. *aceti* ℥. j. *ceræ*, quantum sit satis, vt fiat vnguentum.

II. Sed pretiosius conficies, si exceperis *medullæ ceruis, aut cruris vituli, butyri recentis, olei de capparis, ana* lb. ß. *ammoniaci in aceto liquati* ℥. ij *aquæ rosarum* ℥. iiij. coquantur ad consumtionem prædictæ aquæ in balneo Mariæ, quo deinceps inunges lienis regionem leui manu perfricante.

III. Conferunt etiam communiter inducato spleni *radices lilij, maluæ, brancha vrsina & scyllæ*, sed radices in oleo & vino ad consumtionem vini ad formam emplastri impositæ: in reliquis verò sufficit sola olei inunctio, si minus robustæ fuerint.

IV. Minuit lienem non minus ac ipsum aperit vnguentum, quod recipit *succi summitatum sambuci, olei capparorum, & dialtheæ ana partes æquales, ceræ*, quantum sit satis.

V. Præstat idem beneficium id, quod recipit *radicum & foliorum myrica, ana* p. ij. infundantur in
F aceto, & ferueant, donec remaneat sola tertia pars, tandem facta colatura & expressione adde tantundem *olei capparorum*, & iterum bulliant, donec euanescat *acetum*, & cum *cera* fiat vnguentum.

VI. Valet itē aduersus lienis tumores & obstructiones aliud, quod recipit *muccaginis althææ & seminis eius extracta in vino albo* ℥. j. *olei capparorum* ℥. j. & ß. *adipis anatis* ℥. ß. *pulueris ceterach* ʒ. ij. & fiat vnguentum.

VII. Item aliud conficies, si acceperis *olibani, ammoniaci, ana* ℥. j dissoluantur in *aceto scillitico* ad crassitudinem, deinde cum *succo brassicæ* pisteutur, & fiat empl[illegible]um.

VIII. Cui consimile efficies, si acceperis *ammoniacum, & oleum rosaceum amygdalarum dulcium de[illegible], de cucumere asinino, & id in quo scolopendrium [illegible], & oleum de capparis, vt cum*
G *fi[illegible] pinguibus quantum cuiusque sit satis*, fiat emplastrum, *addita dialthea*.

IX. Confert emplastrum *meliloti [illegible] vel hyssopum ceratum cum mucilaginibus radicis althææ, lini, & fœnugræci*.

X. In viraginibus autem & robustis fœminis sæpe splenis d[illegible], vbi [illegible] prædictis emollita quodammodo fuerit, aufertur: *lapis molaris, pyrites, lateres, vel lapis alioqui durissimus*, [illegible] aceto acerrimo candentes extinguantur, & vapor per infundibulum ab splene suscipiatur. Conferre item summopere mihi est relatum *linctum ex adipe strn-*
A 570 *thii chameli*, quo nullum efficacius ferunt remedium reperiri.

Splenis obstructio inueterata si in scirrhum degenerat, qualiter curetur.

Quod si inueterauerit affectus, in scirrhumq; degenerauerit, tempestiue curare studebis, ne maioris mali, vt *cachexia* vel *hydropis*, sit præludiū. Quo tempore inscindentia magis, tenuantia, emollientia atque discutientia parti adhibenda sunt, veluti est fotus, qui recipit *radicum cucumeris agrestis, althææ, & liliorum, ana* ℥. j. *corticum radicis cappari & tamarisci, ana* ℥. ß. *maluæ, bismaluæ, scolopendrii, absynthii, ana* m. j. *seminis fœniculi, lini & fœnugræci ana* ℥. *florum chamameli meliloti & genistæ, ana* p. ß. fiat decoctum in vino albo, & aqua, cum modico aceto: quo tertio vel quarto quoq; die patiens fouebis, & mox cataplasma parti im-

Fotus.

pones, quod recipiat *farinæ seminis lini & fœnugræci ana* ℥. j. & ß. *farinæ lupinorum* ℥ j. *pulueris radicis ireos & tamarisci, ana* ℥. ij. *adipis vituli & axungiæ cuniculi, an.* ℥. j. *olei capparorū* quantum sit satis, vt fiat cataplasma, cū modico superioris decocti.

Linimentū.

Verum si id displicuerit, imperabis linimentum ex *mucilagine seminis fœnugræci extracta aqua scolopendria mensura* ℥.
B ij cui addes *olei capparorum & liliacei, ana* ℥. j. *ammoniaci in aceto & aqua dissoluti* ℥. ß. *pulueris radicis brioniæ & ireos, an.* [illegible]. ij. cum cera fiat linimentū. Quibus porro omnib. medicamentis semper aliquid admiscebis eorum, quæ menses mouere nata sunt: habita tamen fœminei sexus consideratione, qui & mitiora, & mitioribus admixta expostulat medicamenta, per interualla, & à leuioribus facto exordio.

Febris alba [illegible]e obstructione me.

Solent quoque non raro virgines fœminæ, ex prædictis mensium vitiis, vel ex vsu prauorum [illegible]borum, quod frequentissime virgine per[illegible] solet,

Meseraei & ventriculi in virginib. ex quibus oriatur caussis.

solet, grauissimas pati in ventriculi & meseraei venis obstructiones. Nam sanguine ab vtero regurgitante venas meseraei, iecori & ventriculo communes, ac proximas repleri & obstrui necessum

C est: ex quarum obstructione finitimus suboritur affectus ei, quem in hypochondriaca melancholia reperiri diximus. Quippe in vtroq; affectu venæ proximę & communes ventriculo & hepati, quas meseraeum membrũ obtinere diximus, obstruuntur. Ceterum dissidet virgineus affectus ex hac caussa obortus ab hypochondriaca melancholia, ex eadẽ quoq; proficiscente, quod in prędicta melancholia sanguis ille crassus dictis venis impactus, exuritur & efferuescit: ex cuius halitibus caput & cor tentantur, fiuntque subinde melancholici terrores & mœstitiæ. At in morbo virgineo, licet in eadem parte sanguis sit impactus, refrigeratur, & recrudescit, ac vniuersum affectum generat frigidum: ita vt à ventriculo & hepate crudum subterfugiat alimentum, quod prædictarum obstructionum caussa distribui minime possit: quo fit, vt subalbidus ille color in facie & tota cute efflorescat, soboles quidem, & euidens signum crudorum humorum & obstructionis.

Obstructio meseraei in virginibus quid à melancholia hypochondriaca differat.

Signa.

Dignosces eisdem partibus obstructiones inesse ex vomitibus pituitosis, ex frequenti nausea & ciborum inappetentia, vel deprauatorum alimentorum appetitu aut esu, anxietate & præcordiorum tensione, prępertim à cibo, ex ani-

D mo item magis deiecto & mœsto, ex vrina alba & copiosiori: item quia sic affectæ salsa siti premuntur. Pulsat quidem in his minus caput, sed grauius & diutius dolet, tumicut etiam oculi magis & tota fere facies.

Qualiter curetur.

Cum sane affectioni medeberis, primo (*præter obseruatissimam vitæ institutionem, quæ nihil crudum efficiat*) sanguine misso, haud quaquam ex brachio, sed ex talo, semel aut bis: nec tantum extrahes, quantum in reliquis obstructionibus. Quod si hęmorrhoides vel suppressę fuerint: vel aliquando profluxisse comperiamus, ab eis sanguinem detrahes, præsertim ex illis, quæ cum meseraeo maiorem habent communionem: quas censeo esse interiores, quæ venarum meseraicarum sanguinolentæ propagines sunt. Quo facto, antequam peculiarem mensium prouocationem, aut humoris vacuationem moliaris, scito has fœminas posse ac debere curari per vomitus, quibus leuissimis auxiliis semel aut bis in hebdomada prouocatis (*dum non instet menstruationis consuetum*

Sang. missio.

E *tempus*) blande ac leuiter per interualla ventriculum & meseraeon per infernam aluum purgabis, non *cassia*, sed aliis, quæ minus flatuosa existant. Præstant quidem hunc vsum *catholicon*, *syrupus ex infusionibus rosarum*, *agaricus*, *pilula de mastiche*, *de agarico*, *de aloe*, *de hiera Galen.* quibus per interualla ventriculum purgabis: ac inter vnam & alterã purgationem ministrabis syrupum *de bysantiis*, *adianti*, *epithymi*, *de duabus radicibus*, *& de quinque cũ modico aceto: mel item rosaceum, & oxymel simplex cum aliqua ex supradictis aquis vel decoctis.* Ex vsu interim est per eadem interualla dilutum *agarici & foliorum senæ in aqua graminis* præbere, vel si frequenter vti *pilula vna mastiches & pulueris hieræ Galen.* Vtilissimus quoq; est syrupus tertio vel quarto quoq; die *dosi* ℥.ij. exhibitus, qui recipit quidem *mercurialis, buglossæ, ana* m.j. *passularum sine granis* ℥.j. *senæ orientalis, & medullæ cartami, ana* ℥.j. *& ß. agarici trochiscati & ligati sex horarũ spatio* ʒ.iiij. fiat decoctio secundum artem, & facta colatura adde *mellis & sacchari*, quantum sit satis, vt fiat syrupus. Quibus profecto factis, ad ea, quę menses mouẽt, te conferes, sed interim in deobstruendis & corroborandis ventriculo & meseraeo immorandum est vnguentis *ex oleo capparor. de absynthio, & nardino cũ modico vino ac pulueribus diarrhodonis, & aliis, quæ superius retulimus, & cap. de ventri. accidentibus paulò inferius monstrabo.* Sed oportet proculdubio huius caussæ & affectus maximam habere prouidentiã, vt qui frequentissime accidat, & difficulter curetur, quod ventriculus ciborum officina semper obstructionibus fomentum præstet, & accidentium caussam adaugeat.

Purgatio.

Menses mouentia.

F

Vteri verò obstructiones curare disces, dum virgineus affectus ab eisdem solis proficiscitur, *cap. de mens. suppress.* Quam sane caussam ex prioratione signorum aliarum caussarum facile dignosces: quamobrem hac in parte supersedendum est ab eius peculiari curatione.

Vteri obstructio in virginibus qua liter curetur.

G Sunt quidem præter dicta auxilia, quæ singulis virginei morbi caussis proficua esse diximus, alia non pauca, nec parui momenti, quæ omnib. caussis vtilia expetuntur: veluti exercitium: pilularum, quę obstructiones aperiunt & repurgant, quod in viis infarctum est, vsus, etiam potiones, quæ id quoque efficiunt *lapis bezoar*, & *vsus radicis scorcioneræ*. Inter quæ maiori efficacia beneficium A 571 præstat *chalybs præparatus*, præstantissimum aliquod auxilium. Quæ sane omnia, licet virgineo affectui, a quacunq; caussa prodeat, proficua sint, modus tamen & differentia caussæ non paruã in aliquibus constituunt differentiam, vt totæ fere sanitatis ratio in eius cognitione & prouidentia constituta sit. Sed inprimis expendisse oportet *vsum chalybis* non esse temere & protinus à principio aggrediendum. Quippe in his, quæ sic curantur, ocyssime malum reuertitur. Sed considerandum est, num affectio firmata in aliquo viscere sit, & obstructio iam facta, ita vt colorem vincat & actionem lædat. Quod si ita sit, non omnino posthabita vteri prouidentia (*vtpote à quo affectus oriatur*) poteris quidem chalybe vti, & aliis, quæ vehementer deobstruant: nam præualet meseraei, iecoris aut splenis obstructi indicatio ei, quæ ex vtero prodit. Verum si horum membrorum non fuerit ita facta ac inueterata affectio, vt ex optimo fœminę colore constabit, coniiciendum est, vterum male affici, & ab auxiliis ipsi profi-

Febre alba laborantib. ex quacunque caussa, quæ proficua sint.

Chalybs quando febre alba laborantibus prosit.

B cuis incipiendum esse, ab iis quidem, quæ simul deobstruant & liquida sint, ac affectui vteri, siue ex retento sanguine aut semine prodeat, correspondeant. Nam concuratio ea optima est, quæ à caussa & affectus principio initium sumit: ob id vtero primo prouidendum est, & mox affecto membro.

Exercitium itaq; omnibus partibus obstructis proficuum esse experimento & ratione confirmatum est: nam triplex præstat beneficium in hoc opere, dum sanguine prius misso & leui aliquo expurganti exhibito fit. *Primum* quidem excitat viscerum & omnium partium calorem: quo fit, vt si mox ab eo laborans quieuerit, crudorum succorum coctiones prospere admodum fiant. Quo solo præsidio plures fœminas ex grauissimis

Febre alba laborantib. ex quacunq; caussa quib. rationibus prosit exercitium.

… obstructionibus liberatas vidimus. *Secundum* etenim humorum commodam distributionem ab exercitio in eodé optime molitur natura: quippe dilatatis ex calore partibus, peruiæ facile fiunt ad eam humorum distributioné, cui antea nullus aderat locus: qua in re ab exercitio non licet desistere, donec parum sudare cœperint fœminæ: nam id est euidens signum factæ ac fientis distributionis. *Tertium* quidem aperientibus pharmacis viam parat, ea namque minime possunt sua sponte partes peruadere abditas, licet sibi sint familiares, vt de *scolopendrio & eupatorio* dictũ est, nisi quodammodo dilatentur: quas proculdubio calor exercitij adeo patulas reddit, vt facile medicamento pateat aditus. Quamobrem necesse est, ante sumtioné cuiusuis aperientis pharmaci, fœminas parum exerceri, ac deinceps post sumtionem iterum & vehementius, vt ad partes primo exercitio apertas vis medicamenti, vel ipsum medicamentum permeare possit. Fiet tamé exercitium huic vsui proficuũ summo mane, celebrata præcedentis noctis sufficienter coctione: in quo labore, quo difficilior & acclinior fuerit exercitij locus, & fœmina maiore labore id peregerit, eo partes maiorem contrahent calorem, & commodius aperientur: à quo exercitio supersedendum est, reliquis totius diei & noctis partibus, vt medicamentum & natura sua munia commodius exsequantur, atque hæc est exercitij lex & ratio.

Exercitij lex & ratio.

D

Pilularũ & medicamentorum vsus qualis in febre alba laborantibus esse debeat.

Circa pilularum & reliquorum medicamentorum administrationem nosse conuenit, ea, quę in forma solida adhibentur, eis præcipue obstructionibus proficua esse, quæ in ventriculo & primis venis insunt: nam partes illas facile attingit vis medicamenti, quippe si fluidæ sunt substantiæ ocyssime ab eisdem prolabuntur. Sic pari ratione potiones & fluida pharmaca, licet omnibus partibus prosint, peculiarius tamen iecori & spleni, quod venas habeant angustas, & sedé additam & longe à viis communibus dissitam, ita vt necessum sit fluidæ & tenuis substantiæ esse medicamenta illuc ventura, & adhuc tenuiora aut fluidiora, quæ in vterum.

E

Chalybis præparati laudes infinitæ.

Et præter dicta aliud medicamenti genus, omnibus etiam obstructionibus commune & maxime proficuum, quo multi Medicorum passim in hoc affectu vtuntur: id sane est *chalybs præparatus*, cuius laudes & efficaciam nec satis nouerunt antiqui, nec iuniores experti sunt. Verùm licet commune sit fœminis obstructis pręsidium, non tamen omnibus pari modo, neque eadem lege administrandum venit. Nam quibus meseræon, & venæ ventriculo proximæ obstructæ sunt, primis diebus chalybem præparare, & admiscere oportet iis, quę vomitum quoq; moueãt: plerunq; enim fœminę sic affectę potissime hac via sanitati restituuntur. Quippe si vi medicamenti, excrementitium quod in ventre redundat, ad affectas obstructione partes deferatur, dubium non est, quin maius damnum id præsidium sit allaturum: ob id quidem vel diebus aliquot ante chalybis sumtionem vomendum est, vel diebus intermediis, aut vomitorium aliquod primis diebus admiscendum, quibus transactis subtrahere vomitorium à chalybis concoctio oportebit. Cauere tamen fœminas ad vomitum pronas oportet, ne

Chalybe pręparato, cum omnibus obstructionibus vtilissimus sit, quomodo vtendum sit in singulis.

F

immodice vomant, cuius ratione admiscendum est aliquid ventrem roborans. Aliis, quæ iecur obstructum habent, subtilius chalybem comminuere & præparare opus erit, itemq; quæ admiscere aliquid, quod à iecore per secessum expurgare natum sit, cauentes ne vlla ratione vomitum moueamus, nam aut morbus difficulter & cum grauissimis accidentibus beneficium suscipiet, aut facile deinceps reuertetur. Sic profecto splene obstructo, præmissa præparatione, quam mox docebo, crassiori modo chalybem pręparabis, admiscebisq; eis, quæ succum melancholicum expurgent: crassum enim chalybé melancholici humores desiderant, vt pódere & abstersione humoris duritiem superare possit. Quamobrem aliquando *oleo amygdalarum dulcium* præparamus & admiscemus, vt simul siccitatem & duritiem frænet. Quod equidé Aëtius insinuasse videtur, qui crassiorem chalybem rusticis corporibus, vtpote melancholicis, adhibere iubet. Sed de chalybis præparatione, efficacia & viribus, latius *cap. de vter. scirrho.*

G

NOTA.

Præterea, in omnibus obstructionibus, quarum gratia dictum est, ante chalybis exhibitioné prius vias præparare oportuisse, hoc vnum adseruare mihi perquàm necessarium videtur, nimirũ tenuius & leue aliquod ex chalybe pharmacum statim initio curationis præmittendum esse: tum præparandi vias & reliquum corpus gratia, tum verò, vt præcaueamus, ne subita mutatione ex valido pharmaco illata corpus mille (*vt solet*) accidentibus prematur, quod vel maioris mali caussa est, vel reditus ipsius affectus. Quod præceptum cautius obseruabis in ea splenis aut vteri vel iecoris duritie, quæ iam iam in scirrhi naturam commeatum minatur: quo tempore, vt subsit locus ad maiorem & efficaciorem chalybis compositionem, corpus aliquot ante dieb. præparabis eo modo, quo paulò inferius referam.

A 572

Chalybis præparati vsum quæ corporis pręparatio debeat antecedere in singulis obstructionibus.

Corpus itaque præparandi via & ratio triplex exsistit: *Prima* quidem omnibus obstructis fœminis communis, sed eis præsertim, quæ exercitium aliquod moliri nequeunt ob impotentiam aut vitium mammarum, vteri aut excalefacti iecoris: quas præparare necessum est, ac exercitij defectum supplere potibus aquæ calidioris, parum ante chalybis sumtionem. postmodum verò exercitium imperabis leuissimum, domi quidem & non sub dio, facta solum placidissima deambulatione, ac sumto per interualla calidissimæ aquæ haustu, quo euidenter constat vias laxiores fieri, & subinde aquæ calore dilatari, quo facilius medicamentum permeare possit. *Secunda* verò, cum obstructio citra duritiem, ac scirrhosam dispositionem exsistit, quo tempore corpus purgabis primo accessu vel per vomitum, qua lege dictum est, vel per expurgans medicamentum, idque leue, ne ad obstructas partes aliunde humores euocet, & citra vllam syruporum præparationem, qui proculdubio humoribus extenuatis fluentibusq; ad obstructas particulas, pressiores & maiores moliuntur obstructiones: quin potius in hac curatione vice versa incedendum est: quippe ab assumto pharmaco, syrupis vel aliquo leui præparatorio ex chalybe confecto vtendum erit. *Tertia* verò (*cum obstructio scirrhosæ dispositionis particeps est*) præparandi ratio talis

B

tiot [illegible] it, qualis necessaria est, non [illegible] neque ad [illegible]
C inenta, quæ [illegible] hun [illegible] modi [illegible] latm [illegible] quem [illegible] uiot & [illegible] chalybis forma [illegible] vel decoi [illegible]

Præparationum auxilium.

Interalia [illegible] facile pr [illegible] primum [illegible] præparatorum, quo [illegible] *tura chalybis* [illegible] instrumento [illegible] tes, moxq; [illegible] *graminis, rubia, borraginis*, aut [illegible] colatæ, vel [illegible] tur nitidissima, [illegible] & postea coletur, & iterum [illegible] matura, & [illegible] dem vncias [illegible] prædicta aqu [illegible] ve facies, donec ch [illegible] cta colatura [illegible] *aut mellis rosacei* ℥. [illegible]
D exci [illegible] tatem [illegible] lente, paulatim, & [illegible] prædictum me [illegible] nes exhiberi, prout [illegible] re co [illegible] *plerunq; valetudinarioribus, ac puellis sufficere* [illegible]. Ex quo [illegible] præ [illegible] medicamen toti [illegible] vel minus chalybis exst [illegible] coctis vel infusis [illegible] & attenuantibus mixt [illegible] indigentium. Verum si aluus *venter raro* [illegible] vel [illegible] aliquod stet [illegible] medicamentum [illegible] idoneum, vel roborat [illegible] quod chalybis [illegible]
E Sed antequam [illegible] & integrā chalybis exhibitionem [illegible], quæ experimento in hac re di [illegible] esse duximus. Const [illegible] delicatissimis fœm [illegible] tum hoc morbi genere [illegible] adiungitur, vel quid corrup [illegible] affligit, summopere p [illegible] ad aperiendas obstructiones, compes [illegible] *lapidis bezoar* [illegible] præstare posse com [illegible] *Primò* quidem, lapide [illegible] subtilissime [illegible] & in aqua apperiend [illegible] liquato: *secundò* admixto c [illegible] qua modicum prædictæ aquæ ex ch [illegible] porriges: *tertio* ipsum [illegible] in tabellis cum pulueribus [illegible] *cassia, rubia, cinnamomi, & sacchari* confectum: [illegible] verò & vltimo, maximopere [illegible] prædictum lapidem admiscueris al [illegible] ex præparationibus chalybis. Cui consimile beneficium [illegible] præstabis, si in præparationibus chalybis addi [illegible] electuarii de gemmis, quantum sat sit, vt fœmina singulis diebus
F sumat ℈. ß. Cæter [illegible] lapidis bezoar sat est vno quoque die ℥. j. sumsisse, vel ad summum vij.

Bezoar lapis obstructionibus vtilissimus.

Idem præstat.

Electuariū de gemmis.

[illegible] *mal* [illegible] *benedicto*, [illegible] ℥. [illegible] decem *tertio* [illegible] & [illegible] *vulgaris vtar vocabulo* [illegible] & [illegible] cinnamomi ingeram [illegible] prædictæ fœm [illegible] & [illegible] animo d [illegible] quod [illegible] menta [illegible] ne fore.

A de tho [illegible]

G Verum [illegible] & [illegible] esse compertus, præmisso præparatorio [illegible], qui superius adduximus, aliud [illegible] his visceribus obstructis [illegible] *recipit ß* [illegible] *rum diarrhodonis, diacurcumæ* [illegible] *trochisc. ana* ℥. j. *medulla cartami* ℥. j. *cortic.* [illegible] *cum rumicis, rubia, & semi*[illegible] *dauci ana* [illegible] *caryophyllorum* [illegible] j. *chal* [illegible] *vino præparati* ℥. j. *mellis despumati* [illegible] electuarium, [illegible] *ad* ℥ [illegible] Quo [illegible] assumto laborans vo [illegible], non est p [illegible] dum, nisi [illegible] quod d [illegible] vomitus perturbat: quod [illegible] purgata interna aluo, & ablat [illegible] *cartamo & agarico*. Ac si vlterius [illegible] *be* vini albi [illegible] modo [illegible] purgaque [illegible] nan [illegible] compesce [illegible] seruato [illegible] diebus, prandio & post [illegible] conueni [illegible]

Obstructionibus [illegible] & me [illegible] profunt.

A 173

Iecoris [illegible] eodem componendi chalybem [illegible] videtur, aliis tamen *cartamo & agarico* [illegible] loco addito *rhabarbari* ℥. ij. [illegible] & [illegible] j. *agarici* addere. Verum [illegible] tertia die [illegible] non est, vltra id [illegible] & inutile [illegible]. Sed pretiosior [illegible] conficiendi chalybis ratio, quæ [illegible] *pit limatura ipsius omni recremento ligneo exemto* ℔. ß. *quam vase vitreo excipe, ad ditis vini albi optimi* ℥ xviij. *mox vas illud igni mollissimo appone diligenter hinc & inde chalybem & vinum sursum aut deorsum agitando, tandem decem aut duodecim ebullitionibus feruere sine, quoadusq; eius spumosum sursum ferri videas, ac mediocriter crassescere conspicias, tunc spumo*[illegible] *ac pinguiosam chalybis partem* [illegible] *qua feruore separatur, simul cum vino in aliud vas tran*[illegible] *de*, [illegible] *quater facito ordine prædicto, mutatum, de*[illegible] *vini quantitatem continue in eandem limaturum*, [illegible] *eodem modo feruere sine, pari* [illegible] *ratione separari, & pro tertio & quarto idem* [illegible] *seruato prædicto ordine. Itaque vinum cum supradicta quatruplici spuma quatuor coctionibus ex chalybe extracta rursus igni appone, donec leniter feruens mellis spissitudinem acquisiuerint. quo tempore vsui seruare oportet*, ex quo electuar [illegible] hoc modo con [illegible]: Exci [illegible] *minis petroselini. dauci, & specierum diacurcuma, & diarrhodonis ana* [illegible] j. *cinnamomi* ℈. [illegible] *bus modo dicto præparati* ℥ [illegible] j. et mel e op [illegible] & despu-

Iecoris obstructioni qua iter chalybs præ [illegible] tetur ac c [illegible] ponatur [illegible]

B

despumato fiat electuarium: cuius à ʒ.iij. ad ʒ.v. summo mane, præmisso leui exercitio, vel *aquæ*
C *calidioris* potu, præberi potest, & eundem ordinẽ in reliquis seruabis, donec fœminam coloratiorem factam esse comperias: at puellis, quę vel obstruuntur, vel ob esum terræ aut alterius rei similis decolores fiunt, optimũ efficitur medicamen, maximeq; imbecillibus & febriculosis.

Melancholicis & splene obstructis fœminis ac virginib. qualiter chalybs præparari debeat.

Melancholicis verò & splene obstructis, vel chalybem cum oleo amygdalarum dulciũ commimiter præparatum: vel cum speciebus *diarrhodonis, scolopendriæ, foliorum senæ, & pulueris corticum capparis* commixtum, crassiori modo, & vulgariter præparatum ministrabis. Verùm quia ob viarum, quæ in splenem tendunt, angustiam, anfractus & distantiam (*licet humorum ratione, vt ex Aetio retulimus, crasso modo chalybem præparare & limare oporteat*) prædicta pręparandi ratio aliquando inutilis fit, ac in vomitus & alia accidentia fœminas deducit: ob id quidem aliam, quæ subtilior est, & vsui commodior exsistit, scribere placuit,
D cuius descriptio talis est: Excipe *limaturæ chalybis* ℔.j. quàm semel ablue aceto & à recrementis expurga, postea facta colatura super pannũ inspergito, & proiice pulueris *caryophyllorum* ℥.ß. quæ per diem & noctem eo modo sunt dimittenda: & mox ea excipere oportet vase aliquo vitreo, cui adde *vini albi optimi* ℥. x. ac pinnice desuper limaturam cum pulueribus *scolopendriæ* & aliis supradictis, aut citra ipsos: deinceps quam valide concutito, commota vehementer phiala, mox tamẽ soli feruẽti expone per integrum diẽ, ac si hyemis fuerit, in furnaria stupha, aut loco alio calido adserua: tandem octo aut decem diebus idẽ facies, donec limatura ipsa in vinum fere liquetur, parumq; aut nihil in fundo resideat, sed veluti mixtum quoddam factum sit, cuius summo mane ℥.ij. exhibeto, seruatis exercitio & purgatione supradictis. Quod si velis vulgarius chalybẽ componere, ipsum pondere ij. aut iij. ʒ. cum modico *rhabarbaro conserua rosarum* admiscebis, sed satius est syrupo ex *quinque radicibus sine aceto* id efficere. Item (& non vulgaris efficaciæ) electuarium efficies ex *dialacha, melle & chalybe ad mediocrem spissi-*
E *tudinem, excepto chalybis* ʒ.viij. *dialacha* ʒ.vj. mellis quantum sit satis, vt mediocrẽ nanciscatur consistentiam. Sunt & alii inter peritos Medicos, qui ad robusta corpora electuarium *diaphœnicon*, vel aliud consimilis efficaciæ, pondere ʒ.ij. cum ʒ.iij chalybis admiscent. Alios etiam scimus chalybem potabilem efficere, quem nisi antea experimento comperiam, quantum prosit ignoro: quod si id citra vehementis medicamenti admixtionem fieri posset, non displiceret: sed securior & vtilior mihi videtur aqua, quæ excurrit à lapide, in quo acuuntur enses, si centies exstinxerit limaturam chalybis candentem, qua scimus magnos lienes liquari. Ceterum ne hyberno aut nimis calido tempore nobis desit præsidiũ, quo obstructis mederi possimus, alia licet effingere auxilia, quæ eundem fere vsum præstare possint, velut sunt syrupi, qui vel ex scoria ferri aut chalybis fiunt, aut ex *rubia tinctorum & pseudorhabarbaro*. Prima igitur compositio syrupi ex scoria
F ferri hoc modo fit. ℞. *scoria ferri* (sed probo magis scoriam chalybis) *præparatæ* ℥.xij. *passularum sine acinis* ℔.ij. infundantur per dies tres *in* ℔.vj *aquæ*

Aqua cotis spleneticis vtilissima.

Syrupi ex scoria ferri.

I.

graminis aut lupulorum, & in fine bulliant ad consumtionem tertiæ partis, & tunc adde *origani, ameos vel iuniperi limati, ana* p. j. bulliant parum & colentur, & ex colatura cum sufficienti saccharo fiat serapium, cui incoquito in ligatura croci
II. *sine oleo* ʒ.ij. Secunda fit ex eadem scoria & eisdem met rebus, *croco* excepto, & loco eius addito *dialacha rhabarbari electi puluerizati & agarici trochiscati, ana* ʒ.ij. quibus dum coquuntur, aut saltem dum ab igne separantur ligatis, fiat eadem
III. ratione syrupus. Tertio verò modo fit ex *rubiæ radicibus, aqua lupulorum*, in qua squama ferri plures fuerit exstincta, diutius incoctis, & additis *passulis & croco*, ad syrupi formam post colaturam redactis. Quarto idem auxilium parabis IV.
ex *pseudorhabarbaro*, hoc est ex *rhabarbaro monachorum* appellato, nimirum ex *radice eius decocta cum eisdem rebus*, & facto etiam serapio. Alia quæ mihi efficacior & vtilior semper visa est, hoc modo V. G
conficitur. Excipe *scoriæ chalybis præparatæ aquæ rosarum* ℥. vj. *passularum sine granis* ℥. iiij. *macerentur per tres dies in* ℔. iiij. *aquæ lupulorum & cichorii*, in quibus decies aut paulò plus exstinctus fuerit chalybs, & in fine trium dierum bulliant ad consumtionem tertiæ partis, & facta colatura adde *radicis rubiæ & rumicis, ana* ℥.ij. *radicis cichorii & fœniculi, ana* ℥.j.ß. *agrimoniæ & capillorum Veneris, ana* m.ij. *foliorum senæ, si meseraum aut splen patiantur* ℥. j.ß. vel rhabarbari in ligatura post feruorem ʒ.iij. A 574
ne chalybs feruefactus comprimat aluum, vt hac præparatione solet efficere, iterum bulliant, & facta mediocri expressione adde syrupi *de duabus radicibus & cichorii, ana* ℥.ij. *sacchari* ℔.ij. fiat syrupus: ceterum hos duos syrupos in fine addes decoctionis. Ad primam tamen scoriæ confectionem, ipsa lucidissima eligatur, & contundatur, & partes terreæ abiiciantur, & totiens lauetur, donec aqua exeat pura, & mox lauetur cum aceto fortissimo, deinde comburatur super laminam ferream, & exstinguatur in aceto, & combustio ac exstinctio fiant 4. vel 5. Verum non sat est in hoc opere quid & quomodo agendum sit nosse, sed expedit etiam non parum quousque agendum sit. Quippe licet fœmina quodammodo primis diebus rubicundior agiliorque appareat, non protinus subsistendum est ab vsu horum auxiliorum, sed eo vsque perstare oportet, donec vel menses fluant, si suppressi erant, vel certum sit, minutissima adhuc vasa adaperta esse: nec sat est semel accepisse, sed oportet bis aut ter accipere, etiamsi fœmina sana con- B
spiciatur, & cum hoc regulatissimam & exquisitam agere vitam, ni velimus iterum obstructionem grauiorem fieri.

Scoria ferri quib. modis conficiatur.

Verùm ne desit huic malo præsidium, ex pilulis & solidis pharmacis, ea reperies vsui probatissima *libr. 1. cap. de mensium supp. paragrapho de his quæ vterum purgant.*

Ceterum ne quid huic tractationi deesse videatur, vtilissimum esse duxi, lectorem monere, ne vtcunque & citra delectum ad prædicta electuaria cõfingenda chalybem præparet: quippe iuxta corporum varietatem varias quoque præparandi esse methodos & rationes certum est. Inprimis expendat, ob nimis exquisitam chalybis triturationem & comminutionẽ ipsum commutari nonnunquam in argenti viui anti-

Chalybis præparatio varia iuxta corporum varietatem, quib modis fieri debeat.

C quam naturam: quo fit, vt non paucæ ex fœminis, qnæ id sumunt, frequentissime vomant, aut aluum habeant turbatam. Quamobrem primo in tritutatione diligenter obseruare oportet, an degenerauerit eius aliquid in argentum viuũ, necne? idq́ue disces, quod communis præparandi ratio, quæ trituratione fit, leuissimam reddere eius substantiam tenetur, argumentum quidem euidens, nihil argenti ibidem adesse, & argumentum etiam nõ leue, quod huiusmodi medicamentum non pondere solum, sed abstersione & reliquis qualitatibus operatur. Præparabis tamen chalybem aceto, si humores crassi sint: *secundo*, vino, si fœmina frigiditate & ventriculi vitio potissimum affecta sit: *tertio* quidem, si calidioris fuerit temperaměti, aqua rosacea. Quam etiam legem & methodum adseruabis in admiscendis reliquis medicamentis, quæ cuique fœminarum sorti, prout dictum est, proficua fuerint. Item expendat lector quamlibet chalybis præparationem, si feruore & coctione fiat, non parum aluum sistere, quinimo & vehementer comprimere, quapropter admiscere semper oportet aliquid, quod vim habeat aluum soluere, velut est decoctum *foliorum senæ, aut mercurialis*, quod mihi semper prospere vsu venit. Tamen

Cuius rei copiosiorẽ tractationẽ reperies, e de vtilia sectio.

Chalybis præparatio si feruore & coctione fit, aluum sistit & vehementer comprimit.

D in hac re expendat lector, chalybem in eis obstructionibus iecoris, quæ scirrhi naturam minantur aut contrahunt, (*licet à Galen. & veteribus nulla fiat huius præsidii mentio*) auferendis summopere esse proficuum, præsertim, si chalybi admiscueris ea medicamenta, quæ præterquam quod calefaciant, vt frigiditas chalybis compescatur, ne iecori officiat, aperiant quoque, roborent & visceris naturam respiciant, & tueantur: præsertim, si lente, paulatim, & à minoribus facto initio, opus perfeceris. Et vt in summa dicam, tanta est in chalybe vis & efficacia, vt magnos etiam lienis & vteri scirrhos, partim discutiendo, partim per aluum expurgando persanasse visum sit. Atq; hæc sunt auxilia, quæ morbo virgineo proficua esse, ratione & obseruatione cognoui.

E

CAPVT. VII.

De vehementi pulsatione, quæ in arteriis dorsi in plerisque fœminarum reperitur.

INTER pleraque & eximia mala, quæ fœminis (*licet non raro in viris potissimum melancholicis reperiatur*) viduis maiori ex parte, aut virginibus succrescunt, vnum profecto est, qnod omnes fere conquerantur de pulsu, naturali pulsatione vehementiore, anxietate, ac tristi sensatione in hypochondriis, & præsertim è regione dorsi, vbi arteria, quæ secundum ipsum sita est, motum tangentibus repræsentat. Huius sane affectionis parum aut nihil scriptum reperies (*licet Cermison, tractatu de passionibus stomachi, cap. 1. de pulsatione arteriæ in fundo ventriculi: & Montagnana consilio 143. præsidia quædam huic malo scripserint, idque breuiter*) præterquam apud Areteum, virum inter Græcos sapientissimum, qui de venæ concauæ acuto mor-

F bo lib. 2. *de causis & signis acutorum*, integrum caput scripsit, quo videtur huius affectionis quodammodo meminisse. Docet quidem *esse morbum quendam venæ cauæ maioris rami, qui cor etiam per sinistram eius partem ingreditur, qua dum morbo quouis ex plenitudine laborat, protinus si incalescat, arteria secundum dorsum sita damnum communicat, cuius subinde motus in præcordiis, & è regione dorsi conspicuus fit.* Est sententia huius viri in hunc modum, postquam prædictæ venæ ramificationem scripserat. *Si quis enim aliquid de superiore vena caua cordi infixa in eam, quæ iuxta spinam protenditur, aut à spina per iecur ad cor velit impellere, eundem descensum ascensumque inueniet. Hac igitur vena, vt arbitror* (inquit) *vniuersa ægritudines & acutas & validas patitur: nam tota vna est atque continua, à nonnullis autem Medicis ea pars duntaxat, quæ secundum dorsum discurrit, ægrotare creditur, quoniam eius, quæ cor intrat, nota obscura sunt, intra pectus enim rei nulli adhærens, sed in pectore sublevata protenditur, donec transuersum septum egressa cordi inseritur. Igitur si quod ingens malum hanc venam corripiat, pectore ambiente delitescit. In hac itaq; vena zetmata oriuntur. Sunt autem zetmata, diuturni affectus ex defluxu materiæ prouenientes.* Hæc denique

Pulsatio arteriæ dorsi vehemens qualis morbus.

G

Zetmata quid.

sunt huius auctoris verba: quæ etiam in parte recenset, ex affectionibus huius venæ aliquando affectus ita acutos (*præter diurnos quos annumerat*) suboriri, vt citissimam & crudelem afferant mortem: tandem subdit paulò inferius: *Quibusdam & arteria secundum dorsum inflammatur, quod pulsatio in alteris præcordiis manifestat: nam & ipsa vena morborum particeps efficitur, iuxta illam in sinistro latere posita, vtpote ea quæ in omne corpus deducitur nihil leuamini afferente, neq; enim emolliente.* Quam procul dubio sententiam si quis altius examinet, reperiet, arteriæ huius pulsatiunẽ nil aliud esse, quàm specimen & indicium morbi alicuius prædictæ venæ cauæ, vel membri circumstantis, *vt Areteus profitetur*: quod vitium in prædictam quoque arteriam regerit, ita vt ex vicinia ipsam vehementius cogat pulsare. Sic eadem prorsus ratione in fœminis, quibus aliquod viscus obstructum inflammatumve fuerit, idem malum suboritur: quod in melancholicis etiam viris plerunque reperies. In qua sane te scio Fernelium existimasse, arterias quoque mesenteræi dum inflammantur (*maxime in hypochondriaca melancholia*) huiusmodi subsultum præ se ferre. Cuius viri sententiam solum arbitror veram esse in prædicta affectione. Quippe contingit (*in fœminis maxime*) subsultum illum sentiri in toto ventre, & potissimum iuxta ipsius fundum vsq; ad vmbilicum. Ceterum hanc motus speciem longè esse diuersam à prædictæ arteriæ motu arbitror, hæc enim recta per dorsum vagatur, mouetur & sentitur: arteriæ autem meseræi non sic, sed hinc inde ad hypochondria magis vergentes. Qua occasione censeo Hippocrat. dixisse: *Quod si pulsus sit in hypochondriis, maniam aut perturbationem significat: præterquam quod harum arteriarum motus longe minor est eo, qui iuxta dorsum sentitur.* Quamobrem considerandum est, duplicem in male affectis corporibus reperiri in ventris arteriis motum conspicuum, adhuc in his, quæ nondũ macilenta existunt: vnum quidem in melancholicis, qui proxime ad deliramenta accedunt, isque maxime apparens in hypochondriis, iuxta Hippocrat. & Fernelii mentem: alterum verò iuxta dorsum, cuius mens est in hac parte meminisse. Quem etiam arbitratur idem Fernelius esse

A 575

Pulsatio arteriarũ vehemens quibus accidat.

B

Arteriarum pulsatio in male affectis corporibus duplex.

[illegible] tamen [illegible] iamdiu [illegible] ancuri ma [illegible] fuerint, prædictum [illegible] Egregie existit, ar[illegible] vehementer [illegible] ne[illegible] fed po[illegible] pulsus [illegible], quam nuper [illegible] Ne [illegible] arbitrentur esse [illegible] partem. Sed [illegible] ex [illegible] morbi [illegible] esse primam [illegible] inflammationem in[illegible] telligamus [illegible] inflammationem, phlegmosin [illegible] qua inflam[illegible] mationis [illegible] sequitur ma[illegible] inflamma[illegible] tionibus contingere [illegible] morborum [illegible], *cap. de phren.* & in hac phlo[illegible] specie, quæ [illegible] aut [illegible] melancholicis, *maxime hypochondriacam*) pa[illegible] tientibus [illegible] perturbatione, [illegible] aut grande [illegible] quod Hippoc.

D intelligere [illegible] arbitror, dum dicit: *si pulsus insit in hypochondrio, maniam aut perturbationem significat.* Ex quibus [illegible] affectus na[illegible] turam [illegible] inflam[illegible] mationem [illegible] arteriæ. Ceterum inflam[illegible] mationem [illegible] contingit: [illegible] quam ipsa[illegible] non aliunde accepto mali principio, [illegible] affecta: quæ grauissi[illegible] ma [illegible], & mortis pro[illegible] ximæ: alteram [illegible] consensum ab affectione venæ magnæ, vel [illegible] propinqui visceris: cu[illegible] ius fortis esse creditur affectio quæ fœminas vr[illegible] get. *Rursus* eandem affectionem sæmius fieri, aut subito & affatim, quæ grauissima infert acciden[illegible] tia, qualia Areteus recenset: aut lente ac sensim, cuius fortis [illegible] eam affectionem, quam fœminæ præter [illegible] & viduæ perpetiun[illegible] tur ex viscerum obstructionibus, quo fit, vt ne[illegible] que [illegible], neque plurimum affligat, *vt E paulo inferius monstrabo.*

V[illegible] vno e[illegible] bus modis arteriâ [illegible] & vehementer pulsare [illegible] eandem, cum vena caua [illegible] sanguine pl[illegible] na, dum [illegible] degenerat, arteriæ hunc, quem [illegible] communicat, *vt ex Areteo* [illegible] *superest.* Quare [illegible] af[illegible] [illegible] præludium [illegible] dubium: aut [illegible] [illegible] ex pulsione, aut in breui m[illegible] [illegible], *vt idem auctor refert*, in [illegible] medicabilem [illegible] [illegible] est, quin [illegible] ab eo [illegible] *unde* autem [illegible] fit, enim [illegible] & [illegible] [illegible] & ob [illegible] [illegible] [illegible] vel [illegible] omnibus, in viscerum & [illegible] fœculentus, vel humor, aut [illegible] quodius ex interna aut

externi [illegible] dubium arbi[illegible] [illegible] simul com[illegible] [illegible] vehementio[illegible] res [illegible] in te [illegible] illa [illegible] calorem succendat, certum est, [illegible] so[illegible] lum arteriam pulsationem [illegible] a[illegible] liud malum, quod grandior [illegible] vel [illegible] ruina. Verum [illegible] caussa [illegible] & paulatim viscera aggrediatur [illegible] [illegible] connaturalem & habitualem congeneum, quo laborans sanus suo modo vi[illegible] uat, sine communium actionum euidenti noxa: [illegible] tamen vel corpore, vel moribus ad [illegible] mu[illegible] [illegible] euidentem caussam, vt non nonnimam [illegible] ac Medicis admirationem [illegible] tibus distemperatis, ac perperam propria munia G obeuntibus, insprosperamq; alimentorū coctio[illegible] nem molientibus. Quibus sane mirum non est, si corpus indies præter ætatis rationem detenuis [illegible] habeat, ac cor triste & metuens aliquando ex[illegible] ardescat, exoptetque mori, & in alia deliramenta prorumpat, aut anxietatem & inquietudinem, vel rerum omnium, sine euidenti caussa, tædium perpetiatur, citra membri alicuius conspicuum affectum, præter [illegible] pulsus illius arteriæ. Tertio verò & [illegible] prædicta arteriæ pulsatio III. A 576 conspicua efficitur sine corporis gracilitate: *quæ vt Galenus refert libr. de puls. ibus ad tyrones, caussa est, quod arteria, quæ secundum dorsum sita existit, tangentibus abdomen motum repræsentet* ex visceris alicuius, aut venarum, quæ alicui visceri proximæ sunt, obstructione conspicua & manifesta: quod plerumque maiori virginum aut viduarum parti accidere conspicimus. Quam doctrinam intel[illegible] liges veram esse, & ab aliis duabus caussis diuer[illegible] sam, eo quod ex prædictis obstructionib. id ma[illegible] lum oritur, modo incidescāt humores obstruen[illegible] tes, vel obstructione detenti, modo secus. Quip[illegible] pe si præter id quod obstructio adest, inflamma[illegible] tio quoq; fit, dubium nō est, quin maior fiat præ[illegible] dictæ arteriæ subsultus, vt in secunda caussa nu[illegible] per diximus. Verum si citra euidentem calorem infarct[illegible] aliqui in [illegible] vel quo[illegible] uis alio [illegible], tum quoq; esse arbitror, ex tu[illegible] more humorum obstruentium arcte [illegible] compri[illegible] [illegible] quæ cum [illegible] quid, quale ante [illegible] obstructio[illegible] nem non [illegible] [illegible], facile ve[illegible] hementius pulsare [illegible]: quod fieri potest v[illegible] no e duobus modis. Vno, quod rationi conso[illegible] B num videatur *licet amplius quam secundum naturam non pulset* arteriam, quæ [illegible] aliquam durā, qua[illegible] lis obstructio est, pertingit, longe apertius motū [illegible] quàm antea, dum e molli & fecun[illegible] [illegible] circumsita erat: tum quia naturale arteriæ [illegible] obstructione impeditur, quam [illegible] arteria ex continuitate rei duræ, quæ [illegible] motum quoq; rei du[illegible] ræ [illegible] repræsentare certum est, quod antea [illegible] [illegible] duritie, esse impossibile, e quod ad [illegible] partem non peruenire [illegible], nisi quid durum in medio esset, eius continuitatem motus arteriæ ad tactum vsq; pe[illegible] ueniret, repræsentaretque maiore in motu [illegible] verò, quia arteria ob tensionem ex [illegible] plenitudine durior quodāmodo aut tensior [illegible] parete,

Arteriarum pulsatio vehemensque in morbis.

Arteriarum dorsi inflammatio duplex.

Arteria magna & vena [illegible] tribus [illegible] [illegible]

Arteria magna ex tumore humorum obstruentium duob. modis commouetur.

paret, cuius motus maiorem semper æmul[illegible] guram, quam re vera præstet. *Secundo* cum motum contingit non solum maiorem apparere, verum re vera esse, quod partes v[illegible] ob-structionis caussa non possint, quantum [illegible] ventilari (*licet calor non creuerit, vt in secunda caussa diximus*) cogitur q; subinde arteria hæc huiusmodi defectum supplere, & subinde vehementius pulsare, præsertim si ipsi detrahitur ab obstructione spiritus naturalis aliquid, vt caussam [illegible] gerat, [illegible] tem apponit conatum, & subinde euidentiorem efficit motum, eoq; magis, quo aliqua vicinarum partium incaluerit. Quamobrem censeo, in plerisq; virginibus obstructis huiusmodi subsultum ex hac caussa reperiri.

C

Arteriæ magnæ pulsatio dicto subsultu, & caussis, quibus signis noscetur.

Verùm si quis certius exactè non fuerit ex prædicto subsultu & caussis, quas nuper diximus [illegible] gius amplius id dignoscet. Inquit enim Aretæus loco nuper citato, loquens de iis, quibus arteria incalescit. *Cutis autem sit affectorum squalida, rugosa atque aspera est, sed in partibus prominentibus atque ossea, vt in cubitu, genibus, digitorumque articulis ma* D *gnis, talis conspicitur: somni turbulenti fiunt, aluus quibusdam nihil reddit, quibusdam exiguum, acre, biliosum: lotium acre mordaxque est: mens vtique his constat, sed quadam segnitie torpet, & corpus tabe consumitur.* His etiam accidit anxietas, inquietudo, & omnium rerum insolens tædium, cibi etiam fastidium, caliditas per totum corpus ad tempus & per interualla, præcipue in facie & circa ipsam ascendens, sitis, pulsus palpitans in præcordiis, qui dum nimis crescit, in syncopem pleturque degenerat, [illegible] cum malum adeo creuerit, vt & cor per arteriam, & iecur aut ventriculus per venas & vasa meseraica compatiantur. Haud ab re igitur, *vt inquit Aretæus libr. secundo, de curan. acut. pa. cap.* [illegible] existimes, eorum viscerum supremas partes maxime ad vitam facientes ægrotare. In quibus fœminis sine dubio reperies eadem ferè signa, quæ *cap. de melancholia & obstructionibus virg. & vid.* scripsimus.

E

Pulsationis arteriæ magnæ præsagiū triplex.

Tam grauis est huiusmodi affectio, tamque timore plena & grauissimorum affectuum præsaga (*quod verbo illo monstrauerat Aretæus: Supremas partes maxime ad vitam facientes ægrotare*) vt necessum sit, id cuiq; monstrare, ne periculi ignorantia morose & negligenter eiusdem curationem aggrediatur, aut incaute aliquid agat, quod caussa deinceps sit maioris mali. Quoniam affectu, vt triplex reperitur caussa, ita quoque triplex existit præsagandi modus. Sic [illegible] dum arteria pulsat ex venæ cauæ sibi adhærescentis plenitudine aut inflammatione, grauissimum esse malum & periculo plenum per hæc verba monstrat A[illegible]us. *Quando sanguis oppositus eminens vitam delet cutisque [illegible] supertora quidem, per pulmones & arteriam profluens, si in pectore fiat effractio, si iuxta principium in vnum ventrem descendens, in intestinum continetur atque adeo intestina replentur, quamprimus quam detectus fuerit in conspectum detur, homines intercunt & ventri [illegible] sanguine redundat.* Nascitur & circa venam phl[illegible]none qua [illegible] ipsa, *si magna fit, celeriter hominem tollit: ignis enim acer, mordaxque in ambabus cauitatibus [illegible] accenditur, paucisque dumtaxat foris apparet, vt tangenti flamma tenuis esse videatur.* Ac paulò inferius, vt magnitudine [illegible] ostenderet ad [illegible] specialia hu-

L

ius mali [illegible] dicens. *Æger quidem se comburi existimat, pulsatus arteriarum exigui sunt, creberrimi, ac veluti oppressi atque repulsi: frigus adest extremorum, sitis, aspera oris siccitas, faciei decolor rubor, omne corpus subrubidum est, præcordia dura sunt, atque reuulsa, dolor in dextra parte maior, & cum eo palpitatio in longitudinem ad ilia vsque pertendens.* Et subdit paul[illegible]: *Et [illegible] quarto die hi plerunque moriuntur: quibus morbus diutius trahitur, duplo longiori tempore pereunt. Quotus q. autem aut ab initio pusillam phlegmonem habent, aut magnam paulatim remittentem, mortem quidem euadunt, sed nondum morbo liberantur: hi longo sane tempore causa laborant, vt in amœnius periculosa tam desinunt: dolores, præcordiorum distensiones & pulsum: malitia, & mentis ignauia, adhuc tamen fastidio sunt, languentes, consilii inopes,* G *famulque & ardor, & sitim, & lingua, orisque siccitas ægrum discruciant, magne respirant, rerum si frigidam quam plurimam affatim bibant, breui interuallo intestinali tantur, pessimodum ipsi sitis accenditur, & si in d. [illegible] euadit, donec morte corripiantur* [illegible] [illegible] dem affectionem non raro in v[illegible] [illegible] [illegible] videre [illegible] verum [illegible] inflammationis effigie [illegible] non [illegible] s. & [illegible] placuit, omnia, quæ in ea [illegible] tur, ad v[illegible] scribere, vt cautiores deinceps [illegible] eandem intueamur. Secunda autem caus[illegible] & A 577 II.

species huius mali, licet minoris sit periculi, haud leuis est. Quippe dum ex inflammatione (dixetim *phlegosis sen incensione*) vicinarum arteriæ partiū, eadem vehementius pulsat, mihi non est dubiū, quin laborās, nisi citu præueniatur, in melancholiam, maniam aut perturbationem agatur, quod *lib. 1. prorrhet.* h[illegible] etbisdi[illegible] erat Hippoc. *Si pulsus adsit in hypochondriis, maniā aut perturbationem significat.* Præterea periculū est, ne in totius corporis cōsumtionem fœmina citra febrem commigret: quod cibi fastidia curatu difficilima cum genuum & totius corporis impotentia quàm breuissime accedant. Item mœstitia grandis, & implacabilis sitis, quæ potu no solum non leuatur, sed rursus vehementius crescit, & nullis rebus leuamen suscepta: randem quams febricula superuenente vel mox pereunt, vel [illegible] malum [illegible] poris habitum decidunt. *Tertia* verò caussa & III. species & cognitu, & curatu facilior existit, vt B quę femora ubstructione leuiter quoq; sanescat. Verùm si diutius obstructiones remorentur, [illegible] minimū si vel incalescant, vel duri[illegible] [illegible] medicabiles factæ in aliquod ex prædi[illegible] [illegible] affectionem migrare [illegible] [illegible] [illegible] malum [illegible] [illegible] vel hydr[illegible] non par[illegible] Quippe crud[illegible] qui non [illegible] obstructionis caussa [illegible] trumental a & præ[illegible] membr[illegible] adeo [illegible] gerant, vt m[illegible] non [illegible] in hæc mal[illegible] fœminæ promtissim[illegible] ntur.

Arteriæ magnæ pulsatio ex [illegible] inflammatione qua iter & quomodo curetur.

Pa[illegible] usra[illegible] ho[illegible] affe[illegible] m esse oportet [illegible] anon [illegible] caus[illegible] in & affectum [illegible] [illegible] mus. Sic prima[illegible] [illegible] [illegible] venæ & arteriæ [illegible] [illegible] [illegible] , vt qu[illegible] affectio [illegible] quir[illegible] turum co[illegible] . In [illegible] affe[illegible] præter re[illegible] sima ac[illegible] gerant victus institu[illegible] nem [illegible] uersam curationem in sanguine detrahe[illegible] esse ex professo Aretæus fateretur: inquit enim loco nuper

C *nuper citato. venas itaq; in cubito pertusas addito, multumq; sanguinis, sed non simel totum mittito, vno & bu & ter, & alio die, quo interim vires restaurentur, repetito.* Qua profectò sententia videtur omnem suam curam in sanguine detrahendo collocasse. Verum quia rationi consonum est, vt in ardentissimis febribus, vires nisi ita dispensentur, & laborante animi deliquio, oportere videtur consulere per vices futuras esse sanguinis detractiones. Quo facto diligentia non leui curandum est, vt & habitus refrigeretur, & reliquus sanguinis, qui supersunt, contemperentur: quas cum perdifficile sit, vena secta consumere, cucurbitulis dorso affixis cum grandiori scarificatione, per cutim è regione partis affectæ deriuare opus est: quibus etiam internæ partes, quæ calore excandescunt, refrigerari contingit. Atqui cum sic affecti refrigeratione non leui indigeant, quod in eorum visceribus veluti quidam ignis exæstuet, secunda

D indicatio docet in hoc affectu, frigidæ potibus, lactis vsu, & epithematis caumata in visceribus extinguere, antequam aut in acutissimam febrem contingeret, aut succrescat exasperetuve ea, quæ cum affectu præest. Sic affectis est vetendum non est copiosius frigidam porrigere, licet mox ab assumpto potu vomant. Mane verò mulieris optimi temperamenti lac ministrabis ex *vbere aut mulctam*, aut, vt Aretæus consulit, ipsi lacti tertia aquæ parte addita: nam & alimenti & medicamenti vires obtinet. Cuius sane loco apozemate aliquo frigido vtendum est, *confecto ex aqua hordei, cichorii, borraginis, acetosæ, buglossæ, scorsionera cum syrupo aliquo vel ex frigidis, vel ex modice acidis.* Quin te non displicebit præd. aquis momentum succi *agrestæ vel limonum acidorum, vel aceti cum saccharo addere, aut syrupum ex praedictis rebus confectum, vel ex acetosa aut similibus.* Conferunt dorso epithemata & cordi etiam ex *aqua rosacea, acetosæ, buglossæ, & succo pomorum acidorum & dulcium, addito pulueribus santalorum, coralli, diamargariton frigidi, & electuarÿ*

E *de gemmis sine speciebus*: quibus si aceti modicū adiecerit, haud parum profecerit: quæ omnia filtro serico, aut panno mollissimo excepta prædictis partibus adhibeto. Ceterum in hac affectione raro aut leuiter expurgantibus pharmacis vtendum est, quod iam interna viscera excalefacere nata sua sponte sint. Quamobrem inclinante iam affectione, si oris superemt amaritudo, ventris morsus, cibi fastidium, vel quoduis aliud signū, biliosi aut alterius humoris soboles, *manna, cassia fistula, aqua lactis, succo rosarum, aut syrupo ex infusionibus violarum, vel infuso aliquo sene leuiter corpus purgabis*, nunquam ne aliquod medicamentum acrius admisceas. Nam tantum Aretæus ea præcauet, vt etiam illi aluus adstricta & arida nimis sit, blandioribus solū clysmans ipsam emolliendo censet, interdicens omnino, quæ calida & acria existunt: ob id enim refrigerantibus clysmatis viscera curare compescens, immisso per anum *lacte, hordeo, cum oleo rosarum & violarum.* Præstat

F ... *aqua stillatitia radicum altheæ seminum maluarum viridium* ʒ.j *saccharini albi aut ptisanam optime preparatam*, vel aquam in ... *hordei per instillationem extractam cum modico saccharo*, prius torum si portula cæ aquam admisceuerit. Eundem etiam vsum præstat lac *quatuor seminum frigidorum maiorum, succus & decoctum cucurbitæ cum mucaginibus psyllÿ & seminum cydoniorū*. Conferunt non ... aquæ dulcis temperatæ balnea, quæ vel calorem compescant, vel sudorem huic affectioni ... adiiciant. In fœminis verò nullum vrilius neque tutius reperies præsidium, quàm frequentioribus ... lauacris menses euocare, aut eorum ... ex ... nis tali copiosum sanguinem fundere. Sic profectò in vtroque sexu incredibili quadam efficacia prodest, sanguinem per hirudines ex hæmorrhoidibus extrahere: nam cum huiusmodi venæ cum venis dorsi & meseraicis quodammodo communes existant, dorsalis hæc affectio mira quadam celeritate subsidet & quiescit extracto per hæmorrhoides sanguine. Quod si tecur ... videatur, non minoris est momenti saluatellam dextræ manus scindere, & his omnibus ... dorsum ... aceo vnguento, de cucurbitis, vel refrigeranti Galeo inungere.

G

Verum si ex sola distemperie, citra euidentem humorum augmentum affectus suboriatur, eam omnino admittit curandi rationem, quam esse proficuam fœminis ex humorum vitione melancholicis dictum est. In quo sane opere *præter victus institutionem, qua attemperet & optima fit substantia*) nulla prorsus aut quàm leuissima vacuatione vtendum est, nisi vel menses supprimantur, vel improsperè prodeant: quo tempore tali venas fundere oportebit, sin aliter, minime, vel tantum dextræ manus saluatellam infcindere, refrigerationis viscerum gratia. Fugiendum tamen omnino est in purgationibus ab electoriis & validioribus pharmacis: quippe aut purgandum nō est, aut quàm leuissimis, qualia paulò superius adduximus: nam ea quæ calida, arida, vel acria sunt, mihi non est dubium, quin graue damnum sint allatura, vt de *rhabarbari infuso*, diuturno experimento comprobarum habeo, quod eo exhibito, vehementiores & maiores arteriæ subsultus compareant, & nihil fœmina excernat, & sitculosa ac mille querelis plena euadat. Quamobrem in huiusmodi caussa fugiendum esse ab eius vsu omnino arbitror, solumq; blandis agendum: vel si nihil excrementitium supersit, compescamus, cibis optimi nutrimenti & medicamētis temperatioribus feruorem humorum ac viscerum mitescere oportebit. Vnum tamen in hac curatione præcauere oportet, ve vel nimius exercitiis corpus plurimum incalescat, vel in furorem fœmina agatur, aut ea dicantibus ... tens in hypochond iacam melancholiam perquam facile degeneret: tandem vtius semper esse duxi, paucis & probo victu instituto fœminam moderari, quàm grandi medicamentorum turba exhibita, non solum nō prodesse, verum in grauiores & immedicabiles affectus corpus deferre.

B

Si autē ex visceris alicuius obstructione *quod tertiam caussam & speciem huius affectus templet*) id malum suboriatur, hoc vnum in curatione præ oculis habeo, nimirum nullum auxilii genus quicquam vsquam præstare, nisi obstructionem prius curaueris: nam si obstructio illi post ultimam caussam præstat, certum est, veram curandi rationem ac causæ ablatione principium nanciscí. Sic mille auxiliis à Medicorum plurimis tentatis, nullum leuamen fœminæ persensitcunt, nisi ubstru-

 ctione

Sanguinis missio.

Frigida.

Apozema

Epithemata.

Purgantia.

Clysmata.

Lac quatuor seminū.

Arteriæ magnæ pulsatio ab eadē arteriæ inflāmatione oborta in vtroq; sexu efficacissime curatur per hirudines.

Arteriarum ex distemperie sola pulsatio qualiter curetur.

A 578

Arteria dorsi pulsante à sola intemperie rhabarbari infusa maxime nocent.

NOTA.

Arteriarum pulsatio ex visceris obstructione qualiter curetur.

C ctione curata: quo sane opere subsultus desierit, vel parum, aut nil sensu percipitur. Quamobrem primo cuiusnam visceris obstructio sit, dependes, cui opem attuleris, si eis prorsus auxiliis, quę c. praced. adduximus, vsus fueris: quib. aliquid attemperans admiscere conueniet, ne arteriæ calor deobstruentium medicamentorum vi & efficacia in maiorem intensionem agatur. Ac sublata obstructione (cuius hac in parte iterum meminisse non est æquum) omnino subsultum, si fortè remanserit, curabis, eadem prorsus methodo, & eisdem medicamentis, quæ reliquis duabus caussis proficua esse superius diximus.

CAPVT VIII.

De variis ventriculi accidentibus ex vtero.

DVM eo miseriæ fœmina deuenerit, vt sanguis menstruus aut semen, vel vtrumq; corrumpatur, nô solum, quæ hucusq; diximus, mala ipsi succrescere assolent, verum & multo plu-
D ra, ac non minus grauia. Nam cum (vt dictum est)
vterus præcipuis corporis particulis consortium
non leue aut contemnendum obtineat: & ob id
in consensum quoque fere omnes partes trahat,
præsertim si aliquid ab eo in ipsas transmittatur:
fit profectò, vt ventriculum etiam nullis modis
Ventriculi ex vtero varia symptomata. lædat, partim appetitu omnino ipsum priuando,
partim eum imminuendo, partim quidem ipsum
cogendo ad ciborum abominationem. Quippe
I. aliud est nô appetere, aliud diminute appetere, & aliud
II. quidem cibos abominari & odio habere: aliquando
III. etenim præter inappetentiam horret animus viso
alimento. Præter quæ vitia, aliud non leue virginibus fere omnibus, & reliquarum non paucis
IV. excitare vterus assolet, nimirum deprauatarum
rerum appetentiam. Vtcunque tamen sit, harum
quæ pars affecta. affectionu naturam ad eam ventriculi partem &
facultate pertinere censemus, cui appetendi munus incumbit: quo fit, vt os ventriculi affici necessarium sit, idque quatenus facultate appetendi
quæ facultates patiantur. fruitur. Verum sicut diuersa huic parti insunt
symptomata, ita quoque diuersas in ea facultates
E pati credendum est: nam inappetentia, aut diminuta appetentia ad animalem facultatem referri
debent: at verò hoc vel illud appetere, vel odio
habere proculdubio ad facultatem naturalem
appetitiuam. Nam cum similium sit naturalis
appetitus ad indiuidui conseruationem, & id sit
cuique naturale & insitum, ita quoque eidem
potentiæ pertinere deprauate appetere existimandum est. Sunt quidem harum potentiarum
vitia hæc, in genere noxæ earundem deprauatarum, aut ex toto abolitarum, vel diminute operantium. Proficiscitur tamê hoc symptomatum
Ventriculi accidentia vnde proficiscantur. genus ex ōris ventriculi intemperamento solo,
vel cum afflu[illegible] alicuius præter naturam, ab
vtero in ipsum adscendentis.
Præter dicta accidentia, ex ventriculo ipso ab
eadem [illegible] xeso, alia no minoris momenti succrescere conspicimus, cuius naturæ est [illegible]tur
V vomitus & singultus, quos mille modis fieri & in
VI credibili varietate mutari euidenter constat: sic-
VII ut symptomata esse cernemus ventriculi cul-
F pæ. Item mirabitur forsan quispiam, si dolo-
[illegible] ventriculi varietatem & vehementiâ
[illegible] nam ab eisdem caussis non

[illegible] rito, vel dolore os eius premitur aliquando adeo
acri, & vehementi, vt in syncopen fœminam deserat: aliquando verò adeo tristi & molesto cita magnam vehementiam, vt mœstas & omni tædio affecta ipsas reddat, maxime eas, quæ meseraïi inflammatione vel obstructione laborant: sic prote[illegible]o, in[cr]edibili varietate ludentes solent perpeti dolores, vt scribi[illegible] t perdifficile. Verum cum ferè omnium eadem sit curandi ratio, cum caussæ & caussæ principium sint idem, ob id hæc dixisse [illegible].

Vnam communem [illegible] caussam hos omnes affectus nascisci, compertum mihi est: nam habitus ille ex putrido semine aut sanguine adscendens, pertingens os ventriculi, appetentiæ vitia progignit, veniens verò ad ventriculi cauum, nauseam vomitum, ac singultum proculdubio molitur.
Ventriculi ex vtero symptomata eq[illegible] Verum cum halitus vnus sit, addubitabit quis aliquis, quanam ratione in vno eodemq; membro tot excitet accidentium varietates? In qua quidem re ego existimo, dum halitus in ventriculi cauitate inundat, vomitus necessario concitari, qui natura halitu irritata, alimentũ omne superueniens trudit. At dum huiusmodi halitus ventriculi tunicis fixi adhærent, necesse subinde est, fœminam perpetuo nauseabundam exsistere: affligitur enim
tunc ventriculus, & assiduo irritamento nititur A 579
pellere, quod sibi approximari molestũ persentit. Sed si prædicti halitus substantiam ipsius ventriculi petinerent, & in eius penitoria sese inserât, singultum necessario fieri comperies: quippe ex maiori molestia, quam halitus inferunt, maiores cogitur natura conatus apponere, ita vt ventriculum conuellat concitetque, spe excernendi nocuum. Cæterum si halitus iidem eo malitiæ tendant, vt humores ventris aut aliměra vitient, hæc eadem accidentia, sed longè grauiora & aliis nô minoribus admixta facile cernes. Mouet quoq; idem habitus inappetentiam, ciborum abominationem & deprauatorum appetitum, verum diuersa ratione: nam dum halitus, qui ascêdit, prę terquâ, quod os ventriculi attingit, putridæ quoque, pinguosæ, & calidæ, sed multũ humidæ naturæ existit, cibi abominationem efficit [illegible] compositi: talia etenim sunt suapte natura idonea tædium & subuersionê efficere, vt de pinguiori & crassis cibariis compertum est. Quod et accidens in potu iam reperimus, in illustri quadâ fœ B
mina, quæ potum auersabatur: sicut in alia nullo modo posse potũ admittere, quod protinus vomitu & mille aliis accidentib. excandesceret, instar hydrophobici affectus, licet hac potũ summopere expostulasset, ita vt sexaginta diebus sine potu degeret. V[er]um dum halitus ascendens, calidus [illegible] fuerit, sitibundam efficiet fœminam, [illegible] tamen si [illegible] detineat eum nimis [illegible] nosa calidi[illegible]s actu appetitiuæ pote[illegible] bibendi cupiditat[em] daugeat. Quod [illegible] qualitatem det[er]minæ condition[illegible] h[alit]u eiusdem [illegible] neces sum [illegible] proculdubio exu[illegible] cibo ne [illegible] gidus [illegible] gypsum appetere cogit, & p[illegible] ali[illegible] da & det runa, modo [illegible], modo secus, quæ varietate fœminas h[illegible] as appeter[illegible]. Cuius rei multiplicitatem, siue cibi, siue [illegible] ad variam & multige[nam] halitus conditionem reduceo-

C ducendam esse arbitror: quibus accedit vitiosorum succorum copia, quæ aut præfuit in corpore, aut occasione horũ halituũ indies magis ac magis in corpore accrescit. Ex qua sane consideratione ꝓdit caussa durationis horum affectuum: nam mirũ profectò est, cur tam diu durent, cum totam eorum caussam in halitus reiectã scripserimus: sed caussa sunt humores praui ventriculo adhærentes, qui vitium & putredinosam naturã ab halitib. ocyssime mutuantur, ac diu adseruãt, & malum subinde adaugent & tuentur. Sic dum præ nimia copia ventriculus, aut aliqua eius pars distenditur, mirũ nõ est, si dolore prematur, sicut dum acrimonia aut mordacitate eius aut alicuius praui succi mordetur, dissoluiturque.

Ventriculi ex vtero symptomata quibus signis innotescant.

Huius affectionis signa exquirere superuacuũ duxi, siquidem satis vnumquodq; seipsum manifestat: sed in hac re scire tantum conuenit, nauseã, vomitum & singultum, ipsum ventriculũ affectũ esse monstrare: at appetitus vitia syncopen cardiacam, frequentem anxietatem, ac dolorẽ ventriculi os pati. D Habet insuper hoc peculiare deprauatarum rerum appetitus, quod arguit intraneã, imbibitam & fere habitualẽ halitus intemperiem & naturam in ore ventriculi: quod æmuletur conditionẽ naturalis temperamenti, & substantiæ partium, quæ sibi simile insita virtute appetunt. Si tamen fœmina huiusmodi accidentia perpessa, nihil omnino inedia vel siti cõtabescat, vel imminuatur, scito, vniuersum corporis habitum humiditate nimia scatere, ac veluti connaturalẽ habere nõ leuem humorũ crassorum copiã. quos proculdubio scimus diu citra cibum innoxie plures fœminas adseruasse: quod diligẽs Medicus attento animo expendat, quippe ad præsagationem & curationẽ proficuum summopere erit. Humores enim hi diutissime perferre possunt vim & actionẽ caloris, antequam in consumtionem carnis vel alterius vtilis substantiæ calor ipse ob alimenti defectum irruat: quo fit, vt diu citra euidentẽ consumtionẽ fœminæ sic affectæ absq; alimento viuant. Dolorem verò esse ex flatu vel E humore, docet tensio, si flatus adsit, aut oris sapor vel vomitus, si humor, & qualis sit ostendit ipse qui vomendo excernitur.

Ventriculi ex vtero symptomata qualiter curentur.

Solent prædicta accidentia tam difficulter curari, vt nullis videantur auxiliis (*quantumuis rationi consona sint*) cedere: quapropter Medici consilio destituti, omnino ab eorum curatione desistunt: Cuius difficultatis vniuersam rationem pertinere censeo ad vteri vitia, quæ cum præsidiis ventriculo adhibitis auferri nequeant, frustra Medicus curationem aggredi tentat. Erit igitur in hoc affectu duplex curandi ratio: vna quæ vtero, membro nimirum primo affecto, prouideat: altera verò quæ ventriculo.

Curandi ratio duplex.

Sed expendat lector in hac curatione, sæpe vitium ab vtero mutuatum, fieri in ipso ventriculo per essentiam ex diuturno cõsensu, cui eo tempore omnis cura adhibenda est, antequam vtero auxiliares prę stemus manus. Ad primam igitur curandi rationem perueniendo,

I. Sanguinis missio.

sanguine menstruo improbe expurgato, primo prouidebis sanguine quidem misso, plerumque tamen ex talo, modo menstruationis sit tempus, F modo secus: nam vtcunque sit, studendum est vteri plenitudinẽ deponere, & naturam ad partes consuetas euocare. Nec verendum est, ventriculo fastidiente vel nauseabundo sanguinem demere: caussam enim inprimis illidere oportet, ac deinceps membris imbecillibus prouidere. Sanguinem itaque pro viribus & suppressionis mensium ratione euocato, insurgit pronnus altera curandi ratio, quæ flatus ventriculum ascendentes discutiat: rursus altera, quæ ventriculum euacuet, & post euacuationem firmet ac roboret. II. Nam, vt dictum est, vniuersa diuturnitatis huius affectus ratio, in superuacuis humoribus ventriculo inhærentibus consistit. Sic mox à sanguinis detractione leui pharmaco ventriculum purgabis, veluti *manna, cassia cum pulueribus diarrhodonis, vel modico agarico: syrupo item rosarum solutiuo, pilulis mastichinis vel de hiera.*

Purgatio.

Deinceps tamen adhibitis, quæ humores crassos inscindunt, & acres retundunt (*quorum abunde meminimus, cap. de epilepsia*) G deuenies protinus ad paulatinam purgationem, factã quidem pilulis *de agarico, de aloe, aut ipsa aloe lota, de hiera simplici, de mastiche, vel compositis ex rhabarbaro, mastiche, agarico, & aloe pari mẽsura*: vt si quid in ventre adhuc inhæserit, paulatim expurgetur, quo facilius, quæ flatus discutiunt, locum obtineant.

Inunctio.

Qua in re inprimis ventrem inunges *oleo nardino, de absynthio, de cinnamomo, de mentha, vel de napha, aut de abiete, vel balsamo, additis pulueribus diarrhodonis, absynthii, menthæ, cinnamomi, corticum citri, ligni aloes, & seminis angelicæ, cum modico diamoscho, & diambra.* A 580 Ex quibus facile tibi erit varia conficere præsidia, quæ ori ventriculi aut dorso apposita maximi sint momẽti.

Decoctum.

Præstat idem beneficium frigidioribus fœminis decoctũ *radicis angelicæ cum saccharo* summo mane ingestũ: item *dilutum absynthii cum aromatico rosaceo, vel diarrhodone in tabellis confectio*: sic *cinnamomi stillatitia aqua, vel floris eius*, maximæ efficaciæ esse creditur. Ex vsu quoque est *pulueris agni casti & cinnamomi, corticum citri, anysi, & cumini momentum* ante cibũ accipere. Sed efficacius reperies intus & extra adhibitum *oleum cinnamomi, anysi, caryophyllorum, & macis aut piperis*: quæ sane arte chymica extracta non parum prodesse scio.

Clysteres.

Clysteribus frequentioribus in hoc affectu vtendum esse consulit rei ratio: præsertim iis, qui aliquid expurgent, & flatus ab vtero & vicinis partibus discutiant: *qualia abunde superius retulimus.*

Vomitus.

Sed præstabit in hoc affectu bis semelve in hebdomada vomere, quod experimento didicimus vtilissimum fore: à quo auxilio porrigenda sunt, quæ reliquias conterere B valeant, velut est *theriaca, mithridatum, bolus magnitudine fabæ ex terebinthina cum modico rhabarbaro, item radix angelicæ saccharo condita.*

Vict. ratio.

Victum item omnibus ministrabis optimi succi, & tenuioris substãtiæ, potum verò ex *aqua cinnamomi vel anysi, cum corticibus citri aut radice chinæ*, quod magis probo: nec displicebit in his, quæ frequenter animo deficiunt aut facile resoluuntur, modico vti vino, vel saltem mica panis eo madida ante prandium, quo vires facile reficiantur, & calor vegetior conciteturin ventre.

Verum quia adhuc his omnibus factis, affectio subsistere nequit, ex Medicis nõ pauci à curatione omnino desistunt, ignorantes præcipuam curandi rationem (*vt, qua diximus, præmisso*) consistere in ea vteri prouidentia, quæ flatus distrahat, discutiat, aut sursum adscẽdere ꝓhibeat: interim tamen sanguine misso ex talo, quo humoris corrupti

C corrupti minor copia præsit. Quapropter crura, ventrem, & vniuersum corpus perfricare imperabis, & fœminam summo mane lento gradu exerceri, ac ventrem post exercitium inungere *oleo anethino, liliorum alborum, chamæmeli, de croco, de baccis lauri*, & in quo ferbuerint radices *lilij vel angelicæ, vel semen agnicasti* conquassatum, præsertim si eis admiscueris instillationem ex theriaca, quàm ca. *de vteri suffocatione* adduximus. Vtilissimum proculdubio exsistit 3. vel 4. die cucurbitam vmbilico adhibere, ac postmodum partem illam aliquo ex præd. oleis *cum theriaca & puluerib. seminis vel radicis angelicæ* inungere, ac deinceps emplastrũ pro matrice eidem parti apponere. Tandem ea, quæ semen corruptum & quod formam seminis iam amisit, extrahunt vel discutiunt, vteri osculo adhibenda sunt eo ordine, quem diximus cap. *de vteri suffocatione*, cauentes ne titillationem moueamus, aut seminis effusionem procuremus, sed eius discussionem & imminutionem.

Vteri flatus quæ distrahant, discutiant, ac sursum ascendere prohibeant.

Cucurbitæ.

D Quod si vitium magis in ore ventriculi perstiterit, frequentioribus pilulis ex *hiera, & mastiche, vel aloe* vtendum est: vel ori si in fundo vigeat magis, vomitib. frequentioribus, hoc vno in omnibus semper adseruato, ne diu in euacuationibus persistamus: sed vt *Hip. consulit*, permittendum est, naturam aliquando otiari, ac liberam esse à medicamentorum vicinia, quæ non parum ipsam labefactant. Quippe hac ratione aliquantulum ab ipsis pharmacis leuata, ipsa sua sponte deinceps citra aliquod auxilium maius præstat beneficium: in longissimis enim affectionibus vtendum est præsidiis hac lege.

Ventriculi symptomata ex vtero si in ore ventriculi consistant, qualiter curentur.

Verùm si ex diutina halituum ab vtero ad ventriculum transmissione, ipse factus fuerit imbecillus, adeo vt excrementa deinceps sibi generet eo vitio affecta, quo etiam si transmissio halituũ cesset, affectionem insigniter non cessare conspiciamus, vniuersam curandi rationem ventriculo esse adhibendam euidenter constat. Quocirca eo tempore à ventriculi prouidentia eo modo, quem superius diximus, auspicãda est omnis curatio. Tamen si adhuc perstiterit halituum transmissio, & vitium vteri inueteratum fuerit, fontanellam aperire in altero aut ambobus cruribus, vltimum, præstantissimum & non raro experimento comprobatum exsistit auxilium. Prodest & doloribus quoque haustum aquæ feruentissimæ summo mane accipere, vel vini odoriferi, aut decocti *seminis angelicæ*, quæ omnia fac
ies purgato ventre, aut vomitu præmisso.

qualiter si ex diutina halituũ ab vtero transmissione imbecillus factus fuerit.

E

Fontanella.

Caput IX.

De variis & grauissimis totius corporis & capitis doloribus ex vtero.

Torquet non minus fœminarum plerasq; grauis & intolerabilis capitis, lumborum, & totius corporis dolor: quo quidem & imbecilles & inhabiles ad peculiaria munia exsistũt, & mœrentes ab omni instituto desistũt, & otiantur, nequeuntes quicquam efficere. Sed in hoc etiam non parum reperitur differentia, licet symptomatis ratio & natura vna sit: nã multis caput F cum maxima grauitate dolet, aliis cum tensione, nonnullis tamen cum acuto sensu, ita vt discindi aut perforari caput referant: in multis porrò oculi adeo damnum persentiunt, vt vel prosilire à caluaria, vel disrumpi videantur: plerisq; tamẽ altera capitis pars afficitur, aliis totum caput. Sic quoq; in crurium, lumborum, & totius corporis doloribus contingit: pleræque enim totum corpus grauari persentiunt: aliæ exulcerari: nonnullæ disrumpi, & rursus non paucæ referunt ipsa ossa frangi, sicut & aliæ lassitudine inuincibili premi. Alias autem non paucas reperies, quibus aliquod membrum peculiare affici dolore contingit, vt vel inflammatione, vel grandi humorũ defluxu tentari videantur: multis hypochondria & totus venter adeo grauiter & frequenter dolent, vt curuæ incedant, vel distendi citra maximum dolorem non possint. Quæ omnia in tantum solent fœminas affligere, vt absq; peculiari aliquo auxilio diu persistere nequeant. Atqui G cum harum omnium passionum ratio in dolore consistat (qui vel ex distemperie sola, aut cum affluxu materiæ, vel ex soluta vnitate proficisci habet) consulto, cum morborum generi specialem referri mereatur, subticeo.

Doloris capitis & corporis ex vtero, ratio & natura non vna, sed diuersa.

Dolor capitis & totius corporis ex vtero quas habeat caussas.

Licet ex vno vteri consensu hæc omnia accidentia proficisci certum sit, diuersa tamen ratione ab iis, quæ superius retulimus, fiunt. Nam vel halitus adscendens putridus ab vtero, caussam præstat huic malo, vbi per venas ad musculosas, A 581
neruosas, membranaceas, ac sentientes corporis particulas deuenerit: vel ex redundante vitioso sanguine ipsius vteri, ac regurgitante ad singulas vel plures, aut præcipuas corporis venas: quarum ratione facta in musculosis ac membranosis & neruosis partibus læsione cruciatus maximos excitari est necessum. Itaq; ex vtero duplex insurgit caussa: *Vna* quidem halituosa: *Altera* verò I. II.
regurgitans ab vtero vitiosus humor: vtraque tamen ex vna communi caussa proficiscens, nimirũ ex improba sanguinis menstrui vel seminis expurgatione. Ceterum dolorum diuersitas ex natura seu conditione halitus vel humoris sentientes partes peruadentis, proficiscitur, ita vt copiosus humor grauitatem, acris & mordax vlceris sensum, flatulenta substantia tensionem in parte dolente efficere nata sint. Sic pars dolens membranosa, tensiuo dolori obnoxior exsistit, sicut quæuis partium suam sortitur doloris differentiam, vt abunde dictum est libro nostro de præsidiorum iudicatione, in methodo vniuersali. Sed B accidunt omnino frequentius hi dolores in capite, potissimum in parte eius arteriosa: quod hæc facilius dilatatione & compressione hos halitus trahere & suscipere nata sit. Quo fit, vt maiori ex parte capitis dolores pulsatorii sint, quod expendisse ad curationem maximi semper fuit momẽti. Contingũt insuper in parte eius postica ob venas & arterias, quæ iuxta dorsum eam partem adeunt, *vt alibi latius diximus, & Hipp. visum est libr. 7. popul. text. 64.* dicenti, *dolores capitis ex vtero castoreũ sedat, & per totam sententiam mira profert.* Idem fatetur *lib. 5. popul.* in historia mulieris, cui caput nihil proficientibus auxiliis dolebat, quæ solum subductiuis bene olentibus, vtero appositis iuuabatur. Quibus accedit alia caussa, nimirũ immodicus lixiuii fortioris vsus, vel alterius rei, quæ vehementius pilorum nigritiem fixerit, adhæsus. Qua sane occasione immedicabiliter haud III.
paucas salutem perdidisse vidimus. Succedit

Dolores capitis ex vtero in qua parte potissimum accidant.

his

[illegible] , quia [illegible] [illegible]

Dolor capitis vel cerebri triplex.

[illegible] *vbi alios affectus quoq; fieri dictum est* [illegible], differt tamen hæc affectio à reliquis, quia in hac, peculiari quadam conditione, halitus seu humor venas ipsas subingreditur, & partem, in quam vena illa inseritur, prædictis doloribus afficit [illegible] aliquando contingat in partes [illegible] poris cauas hos halitus sese insinuare, subinde [illegible] maximos & grauissimos dolores concitare [illegible] vtero [illegible] sed longe quidem frequentius in venam [illegible], quæ iuxta dorsum [illegible] occasione [illegible] nimia plenit[illegible] [illegible] siue ex humore sit, [illegible] procul dubio maior [illegible] dolorum [illegible] etiam edi[illegible] prouidentia [illegible].

E

Dolor corporis totius ac capitis quib. signis innotescat.

Sunt quidem [illegible] affectus talis naturæ, quod sua sponte facile sese ostendunt. [illegible] bus simul [illegible] ex toto [illegible] & [illegible] murmur [illegible] quod ostendunt grauior [illegible] luen[illegible] super [illegible] præter tim [illegible]. Quod facilem [illegible] dolor [illegible] grauit [illegible], ac [illegible] capitibus [illegible] uerum [illegible] causam. Fla[illegible] sanguinem

F

esse, [illegible] cum ten[illegible] dolores [illegible] humo[illegible] cum grauitate [illegible] dolores in ducit. Q[illegible] terrestris [illegible] melancholic[illegible] elum contrangi dolo-

re corpus & ossa videntur. q[illegible] haud difficul ter [illegible] [illegible] diuersitate [illegible] fluxum [illegible] [illegible]

C

[illegible] causa [illegible].

[illegible] *e marmo* [illegible] A 582

[illegible] fluum [illegible] ex *gummi* [illegible] *thure* [illegible] *cum modico succo angeli*[illegible] potius [illegible] *herbarum calidarum*, & [illegible] *carminatiuas* appel[illegible], & suffitu [illegible] ventris [illegible]. Item è reg[illegible] venæ vel arteriæ, quæ magis dolet, summopere confert appositum cerotum [illegible] *caranna*, & [illegible] ex prædictis oleis [illegible] quod [illegible] adhibitum [illegible] nisi malum [illegible] in parte [illegible] vte[illegible] habitu par[illegible] ipsa [illegible] aliqu[illegible] rer, quod deinde [illegible] dolores c[illegible] migret. Q[illegible] prouidenti [illegible] *quam m*[illegible] cu[illegible] cap[illegible] *De pu*[illegible] *aure*[illegible] *lib.* [illegible] *le-psia* dixim[illegible]is. V[illegible] itaque [illegible] est, [illegible] plur[illegible] in hac [illegible] B [illegible] Q[illegible] terum [illegible] fo[illegible] *f*[illegible]*tione* [illegible] quo [illegible] affectu [illegible] in [illegible] petes [illegible] *carminat* [illegible] purgandi [illegible] maf[illegible] [illegible] upro[illegible] aqua [illegible] Prosunt c[illegible] *calida*. Et ali q[illegible] decoct[illegible] vel *radi*[illegible] *bus* sudare. Sed [illegible] longe [illegible] arte [illegible] euocare [illegible] *vt suo loco abund*[illegible] *diximus*.

At verò

2. Si humor ab vtero ad caput vel aliam partē adscendat

At verò flatus & à parte, & ab vtero facilius & tutius, quam quouis alio præsidio, moderato exercitio auferes. Quod si humorem ab vtero ad caput, vel quamuis aliam corporis partem in regurgitasse cognoueris (*quod ex grauitate & signis plenitudinis in ea parte, vel in toto facile deprehendes*) potissimum [illegible] ratio est sanguinis detractio, ex altero aut vtroq; [illegible], vel [illegible] venam in dextra manu. [illegible] quo prorumpere menses solent [illegible] prodierint, sed diminute, iterum sanguinem [illegible].

C

Ceterum in hoc [illegible] euacuare per [illegible] ante quidem, quàm plenitudo vteri [illegible] corpus commigret, nisi dolores [illegible], quo tempore raro & maxima cum [illegible], vel nunquam sanguinem ex talo fundes. Quo facto, humoris ideam ac naturam inspicies, ac si melancholici sanguinis abundantia caput, vel corpus dolere comperens, nullum medicamentum eligés ita efficax adhibere poteris, quàm hirudines hæmorrhoidibus affigere, quæ melancholicum sanguinem eliciant. Quippe inter omnes sanguinis detractiones, hoc habet propriū

D ea, quæ per hirudines fit, vt more eligentis medicamenti humorem melancholicū seligat, simulque plenitudinem demat, venarum illarum situ & commoditate, atq; natura sanguinis contenti. Quamobrē sanguine hac lege misso, si quid humoris melancholici superest, paulatinis purgationibus minues, *vt cap. de virginum & viduarū melancholia dictum est.*

3. Si in toto corpore dolores fuerint.

Hoc tamen vnum adseruabis in huius mali purgationibus, quod si in toto corpore dolores fuerint, plena omnino purgatione vteris, præsertim si humores biliosi ac tenues fuerint: paulatina verò & per interualla, si fixi ac permanentes in aliquo loco steterint, donec vitiosam plenitudinem depositam fuisse constet: potissimum quidem, si humores crassi, viscosi & tenaces sint. Deinceps quidem introductam in partem dolentem distemperiem corriges, roborabisq; membrum ipsum: adeo enim variæ & o-

E mnigenæ naturæ halitus esse solent, vt modo frigidam, modo verò calidam & humidam, & quādoq; siccam distemperiem in parte generent. Sic profecto iuxta cuiusque conditionem calida aut frigida adhibebis, sed prosunt frequentius calida: quo fit, vt ea, quæ superius flatibus discutiendis idonea esse diximus [illegible] quoq; doloribus proficua esse comperiamus: velut sunt *inunctiones, emplastra ex gummi thecamacha, & caranna, balsamo, ac oleis calidis, quæ retulimus.* Prosunt & leues frictiones, moderatum continuumq; exercitium, & tandem balnea ex sulphure, præsertim si in tumorem pars dolore affecta attollatur. Verum quia millies in hoc opere ea, quæ vtero mandanti, & membro cuiuis ab eo recipienti prodesse possunt, dicta sunt, eo quidē in hoc capite silentio prætermitto: nam facilima sunt, si quis exacte legat, quæ hucusq; di[illegible].

4. Si habitualem distemperiem caput contraxerit.

Verum si habitualem distemperiem caput contraxisse comperias, eamq; siccam esse [illegible]as, expéde nullis vacuationibus esse vtendum, sed omni arte caput humectabis, tam balneis, quam fotib.

F & aliis linimentis, quæ ex oleo seminum melonum & cucurbitarum fieri possunt, & ex mucilaginibus & aliis, quæ hecticis corporib. prodesse scimus, quæ ob id hac in parte [illegible]ticeo. Quod

5. Si rheumatica affectio fit.

si rheumatica facta sit affectio, [illegible] non est dubium, quin velut morbus Gallicus curari desideret, sudorificis & syrupis ex *ligno guaiaco* confectis, & tandem aliis vacuationum generibus, quę huic vsui proficua fore scimus. At si eandem rheumaticam affectionē no[illegible] intemperamento habitualiter humid[illegible], seu ex partis alicuius vel totius corporis imbecillitate, prohiciri compertiamus, ita vt vel pars susceptet præ impotentia, vel aliis transmuttat, quod crudum vel prave alteratum conficit, tunc proculdubio roborantib. potius [illegible]gendum est, quam [illegible]lo vacuantiū genere, si Gal. credimus, *lib. de sang. missione*, qui tantum parcam sanguinis detractionem concedit, vel leuem purgationem: cum hoc tamē, quia id, quod in dies aggregatur, credendum est, futurū esse affectionum multarū caussam, vacuatione aliqua paulatina, & quę diu facta prodesse possit, tem a-

G g[illegible]e oportet. Quo fit, vt dum caput malū habitū contraxerit, ex vsu sit fontanella in brachiis aperire, sicut dum vterus per trāsmissionem in caput mandat, easdem cruribus affigere, pręsentaneum & vltimum auxilium existit.

Fontanella.

Si tamen dolor alicui parti fixus sit, vel irradiationis modo caput infestet, experimento fidissimo compertum habeo, ferro candenti partem illam leui vlcere vrere, idque maxime si pericraneum dolere nobis compertum sit: quippe hoc auxilio facilime cedere constat, quod multis aliis non cessit.

6. Si dolor parti fixus sit.

A 585

Capvt X.

De pruritu & furore vteri, ac de symptomate turpitudinis.

INTER eos affectus, quos vterum pati scimus, quatenus pars simplex & similaris est, primum obtinet locum distemperies, ea præsertim, quæ peculiarem quendam affectum sibi vendicat ac efficit: cumque quodammodo medium inter vteri affectus ipsi pertinentes, vt simplex pars est, & inter eos, qui eidem referuntur, vt membrum agit organicum. Talis proculdubio est vterinus furor, cuius natura partim pertinet ad naturalem vteri appetitum ex vitiato temperamento lęsum, partim verò ad cerebrum ipsum, quod vterus in consortium quoq; allicit. Est itaq; vterinus furor *vt ab ipso initium sumam, nam eo exposito reliqua ei persimiles affectiones innotescent facile* immodicum

Vteri furor cuius naturæ.

Vteri furor quid.

B

& effrene coeundi desiderium adeo validum & inexstinguibile, vt in furorem & deliramentum commigrare fœmina videatur, ob excedentem nimis & insatiabilem appetitum. In quo affectu considerare inprimis oportet, *qualis morbus vigeat? quæ symptomata insint? & a quibus prodeant caussis:* Morbum itaque Aëtius calidam vteri distemperiem iure optimo censet, quam ego existimo non qualem cunque esse, sed excedentem & fere habitualem, & cum hoc malignam, quod ex verbis eiusdem auctoris facile etiam colliges. Quam quidem distemperiem in ea parte residere est coniectandum, in qua maxime appetitus viget, instar priapismi in viris. Nam licet tota vteri substantia naturalē habeat attrahendi semen appetitum, testes tamen ipsius, & partes ibi proximas, ac deniq; vniuersum vteri collum & potissime

Vteri furor qualis affectus & cuius naturæ.

C tissime eius osculum appetitu coëundi pollere, ac eu delectari certum est: quas partes calore maximo vigere in hoc affectu inde oportet. Ex quo sane intemperamento prædictis partibus radicato, prodit immoderatus appetitus, velut in ore ventriculi ex calore sitis, & ex frigore fames proficisci fertur. Cum enim naturalis appetitus insurgat mediante calore moderato, ita quoque crescit idem appetitus ad pensum caloris adaucti, sed non cuiuscunque, nisi eius tantum, qui præter id quod naturæ modum excedat, connaturalis etiam factus sit, & more naturalis appetitum quoque efficiat. Quippe vti fames canina aut sitis insatiabilis fiunt in ore ventriculi, ita & in partibus vteri ob prædictam caussam coeundi desiderium implacabile insurgit, qui nullo coitu sedatur, neque quiescit, iuuante hanc actionem certo quodam humiditatis modo simul cũ calore prædicto, vt à febrili calore dissidere constet. Cui etiam adiungitur (vt integra subsit huius
D affectus natura) rectricium cerebri potentiarum error, proficiscens quidem ex halitibus ab exusto semine & sanguine menstruo prodeuntibus, qui dum caput ascendunt, furorem in mente concitant, & irrationalem hunc appetitum: quamobrem vterinum furorem huiusmodi affectum Medici appellarunt.

Huic profecto quàm similimas nõ paucas reperies in fœminis affectiones, quarum etiam antiqui auctores meminerunt. Inuenies quidem satyriasin per similem affectum, quem in viris quoque priapismum appellant: est etenim coeundi insatiabile desiderium cum maximo pudendarũ partiũ tumore ac dolore. Verùm inter alias differentias, quibus satyriasin à priapismo differre scimus, ea potissima est, quod in satyriasi colis nõ inuitus & ex flatulento spiritu, qui eius arterias neruumque fistulosum abunde repleat, erigitur, sed ex lasciua quadam libidinis tentigine irritatur: quod in fœminis quàm rarissime accidit: atq;

Vteri furor, satyriasis, & priapismus quid differant.

E id ex salso, vt in viris etiam, humore, vel acri affluente contrahitur: ubi quem adeo magnum in genitali pruritum doloremq; sentiunt, vt manũ locis naturalibus continuo admoueant, & ingẽti Veneris desiderio contabescant. Sed affectus hi ab vteri furore euidenter dissidẽt, quod in hoc sola distemperies appetitum excitet, cum leui acrium humorum affluxu: at in satyriasi & priapismo ex plenitudine humorum ac flatuum adeo tument partes, vt tentiginem & conuulsionẽ pati videantur: licet satyriasis ex appetitu, priapismus verò ex vitio arteriæ potius & cauitatum, principium sortiatur. Ex quo sequitur cruciari fœminas sic affectas prurutu ac doloribus maximis, etiamsi quodammodo delectari videantur, velut in furore contingit. Aretæus tamen censet, veram satyriasin fœminas nõ obtinere, quod ego etiam verũ esse arbitror, sed illi aliquid persimile eis accidere, vt cũ prædictæ partes adeo turgent, crescũt & rigent, quod extra prominere videantur.

Fœminæ veram satyriasin non obtinent.

F Quem proculdubio affectum censeo ab antiquioribus *nymphotomiam* appellari: affectionem quidem virorum satyriasi persimilem, licet *nymphotomia* nõ sit affectus nomẽ re vera, sed curationis affectus manuali incisione factæ: cũ hoc tñ Moschio Græcus hoc nomen pro vterino furore vsurpat, forsan vt separet affectum hunc à nympha, quæ partis affectæ nomenclatura est, licet varius fuerit in huius vocis significato: nam aliquãdo etiam appellat symptoma turpitudinis. Nam vt satyriasis à Satyris, quos poëtæ fingunt, appellata est: ita prorsus & nymphotomiam in fœminis à Nymphis dictam existimo. Apud anatomicos enim nymphæ appellantur partes quædam carnosæ, quæ gallorum cristis persimiles existentes prope os vteri in eius ceruice astãt: quas poëtæ referebant per saltus & nemora satyros quærere. In quibus proculdubio Venereorum delitias constare, ac turgere magis asserunt, licet Gal. *lib. 5. de vsu part.* prædictam nympham ad os vteri tutandum fabrefactam à natura dixerit, & eam à nymphis internis distinxerit. Sed his fictionibus missis verius videtur, nympheam illã

Nymphotomia quid.

Vnde dicta.

Nymphæ quid.

G superiori pudendi parte intra aliorũ externa adnatam ad vrinarii meatus tutelam fabrefactam, & ab Hip. appellatam *chiona*, licet nymphææ vox, vt refert Suidas, fuerit Sameotum, qui morbus apud Rufum Ephesiũ & apud Pollucem, dictus fuit *clytoris: columella* verò etiam dicitur, & *tentigo* ab Albucasi, & *virgam* nuncupauit Auic. Moschio verò aliquando *symptoma turpitudinis* & aliquando *caudam* seu *carnem*. Quæ pars dum eo crescit, quod ꝓminere & extra pelli videatur, huiusmodi *nymphæam* efficere existimo. Quam affectionẽ

Nymphea cui fabrefacta.

eius varia nomina.

A 584 antiqui parte ꝓminente resecta, citra distinctionem curabant, sed falluntur longè iudicio nostro: nam caro illa nõ crescit ex addita carne semper, sed ex humore, & ob id scindere alienum videtur à curandi ratione, nisi cum vitium in magnitudine partis præter modum constiterit, (*cuius etiam nominis meminit Aretæus*) quæ substantia quędam est musculosa, aut pelliculosa supra alarum pudendi commissuram sita, quo loco vrinarius meatus existit. Quam in quibusdam fœminis refert ad tantam magnitudinem crescere, vt deformitatem ac pudorem inducat: eamq; etiam ex contactu vestium & ex appetitu tantum erigi, vt ad Venerem & coitum fœminas sic affectas turgere maxime efficiat. Ob id quidem antequam crescat, scindi iubet idem auctor. Ego autem hanc affectionem eam esse censeo, in qua Medici fœminas in viros migrare existimant: licet aliter id malum etiam (*vt multi fabulantur*) fieri possit. Quas profectu affectiones potius ad vteri prolapsionem, quàm ad aliud mali genus ego reducerẽ, etiamsi barba fœminis plerumq; adnascatur, summum alioqui caloris effetuescentis & intempestiuę mentium suppressionis indicium. In-

Vteri furorẽ qualiter antiqui curabant sectione.

Fœminarũ in viros migratio morbus est, & quo reducẽdus affectus.

B quit enim Hippocrat. lib. 6. pop. part. 6. *In Abderis Phaetusa Pythea vxor priore quidem tempore fœcunda erat, cum autem maritus ipsius in exilium abijsset, menses multo tempore suppressi sunt, postea dolores & rubores ad articulos oborti sunt: hæc autem vbi contigissent, & corpus virile factum est, & hirsuta prorsus euasit, & barbam produxit, & vox aspera facta est.* Refert etiam idem auctor de Gorgippi vxore in Thaso, eundem successum. Cuius rei non leuia reperiuntur apud antiquos & præstantissimos viros testimonia, quæ ob rationem à me adductam consulto prætereo. Quod si quis contrarium credere voluerit, non veto: siquidem in annalibus Licinio, Crasso, Cassio, Longino, consulibus, Casini puerum ex virgine sub parentibus effectum, in desertamque aruspicum iussu insulam delatum,

Barbæ fœminis adnascentis quæ caussa.

E fœminis qui viri facti.

dignissimos auctores lectitasse compertum est. Atqui Lucinus Mucianus, Argis visumà se Aristontem, cui Arestusæ nomē prius fuisset, nupsisse etiam num, mox & barbam & virilitatem supervenisse, vxoremque fauste duxisse prodidit. Eiusdem sortis & Smyrnæ puerum sese nouisse refert. Quin etiā illud satis mirari nequeo, quod Plinius in Africa in marem commutatum, qui pridie fœmella fuerat, nuptiarum die Lucium Cossitium, Trisditanū ciuem vidisse se affirmat. Sed missa hæc facio, & ad institutum redeo. Potest itaque nymphea Aretei, turpitudinis quoq; symptoma appellari: sed differt profecto ab alia nympha, seu nymphotomia perpetam appellata, loco & vehementia symptomatis: vtraque tamen differt ab vterino furore, quia in ipso solum tument naturali modo genitalia, non prominent, neque erecta crescunt, vt in prædictis duabus dictum est. Sed differt etiam vterinus furor à satyriasi, quod in hac partes internæ, vt quæ ex humore turgeant, semper cum delectatione doleant, quia seminis flatus & humoris non parua portio affluit, & non expurgatur, & frictione ac scalptione maior decumbit: in vteri vero furore

Nymphea turpitudinis symptoma appellari potest, & quid à nympha perpetā appellata differat, quid à satyriasi.

C (margin letter beside "stontem")

D partes non dolent, quod in ea nymphotomia, quæ ex vbertate flatus, seminis & caloris prodit, solet contingere, etiamsi promineant pudendæ partes: nam more erectionis naturalis, pudendi viriles partes illæ extenduntur & prominent. Quippe quibusdam fœminis frequentissimum est hoc symptoma, præsertim cum diu à viris abstinuerint, & ob aliquam occasionem hoc affectu tentantur: satyriasis enim si quando accidit, semper fœminis præter naturam exsistit. Est & alia affectionis natura præd. simillima, quam *matricis feruorem* antiqui appellarunt: quando nimirum vniuersa vteri substantia, & totum subinde corpus eisdem affectionibus premuntur, quibus pudendas partes in vteri feruore ac satyriasi affici diximus. Tunc enim cum dolore & lumborum grauitate, horripilatione, fastidio & vrinę aut excrementorum alui suppressione, fœmina turget ad coitū, quem summopere desiderat, sed ob dolores & accidentia pertimiscebit valde. Huic quoq; affectioni reduces pudendi pruritū, licet ad sensum tactus potius reduci posse videatur: nam rato absq; coeundi desiderio accidere existimamus: quapropter ad turpidinis symptoma

Matricis feruor quid antiquis.

E potius referendum esse censui. Est enim pruritus vteri stimulus quidam scalpendi seu confricandi partes pudendas, ex quo prodit, partē ad coeundi appetitum gliscere, quod ex prædicta perfrictione humores & calor ad partem magis euocentur, ac seminis receptacula & semen ipsum vehementius moueantur. Quo fit, vt licet affectio ex pruritu incipiat, facile subinde & frequenter in prædictum symptoma degeneret, ita vt coeundi appetitus adeo crescat, quod satiari minime possit, sed turgens & inuerecunda turpiter se degat fœmina: quæ proculdubio caussa me compulit hoc accidens ad turpitudinis symptoma reducere: licet hoc turpitudinis symptoma ob aliam caussam sic fuerit appellatum. Habet quidē vteri pruritus tanquam peculiarem caussam humores biliosos, acres, salsos, nitrosos & adustos, qui ad vteri collum & partes pudendas confluentes

Pruritus pudendi quid eiusq; caussæ.

F prædictum calorem & pruritum excitant.

Affectiones verò, quas hoc capite disputandas suscepimus, caussas habent, quæ distemperiem calidam natæ sunt excitare, eas potissimum, quæ calorem fere factū ac naturali persimilē efficere possunt. Diximus naturali persimilem, quatenus ad stabilitatem pertinet, non quidem quantū ad conditionem & qualitates, quod efficaciorem & acriorem esse necessum sit. Hunc sane calorem efficit semen genitale in propriis locis copiosum, calidum vel corruptum exsistens: nam dum in aliam qualitatem mutatur, alia & longè diuersa parit accidentia. Vt verò furorem efficiat, leuis mordacitatis particeps esse opus est, vt acrimonia illa naturali simillima (*licet adauctior sit*) appetitum excitet ingentem & præter naturam, qualis caussa exsistit. Præstat his caussis principium naturalis fœminarum temperies calida & humida, ceterum humiditate acri & biliosa, qualem nigrioris coloris virgines obtinere solent, quas salaces & lasciuas esse comperimus: item iuuenilis ætas, vita otiosa loquelis & inspectionibus lasciuis plena, aëris æstuosa temperies & regio: ciborum vitiosorum, eorum præsertim, qui semen vberius G gignunt, vsus, & omnia deniq; quę aut semen augent, calefaciunt, irritant vel putridum efficiunt. Prodit quoq; ex semine sic affecto ad ferinū appetitum caussa: nam, *vt Aetius optimè aduertit*, per spinalem medullam & vasa ad cerebrum pertingentia, ab exusto semine aliquid adscendit, quod in furorem fœminam agere natum est. Sed cum vterinus is furor aliquando cum desipientia, ali- A 585
quando citra ipsam, cum sola videlicet impudētia, aut cum pudore succrescat: adeo cuiusq; caussam considerare oportebit. Fieri etenim cum desipientia appetitū hunc effrænem ex putrido habitu à semine putrido elato, iam diximus: at fieri citra desipientiā, ex solo semine excalefacto contingit: ex quo pudicæ fœminæ id accidens ē persentiscunt, sed proferre præ pudore non audent, quin potius præ appetitu contabescunt, semine excalefacto corpus exsiccante. Prædictum quidem appetitum crescere cum impudentia & audacia, quæ fœmineum pudorē, præsertim virgineum excedat, arbitror fieri ex connaturali vteri ipsius & totius corporis calido intemperamēto, ex quo ad tantam feritatem aguntur fœminæ, vt omnibus posthabitis, virum non solum appetere, verum sectari publice audeant.

Vteri pruritus, ac furor quib. oriatur caussis.

Signa harum affectionum, nisi pudore fœmineo occultentur, manifesta admodum sunt: nam in omnibus aliis vteri affectibus fœminę, vel mutæ, vel taciturnæ, vel mœstæ exsistunt: in his verò contra, garrulæ, iracundę, inquietę, nihilq; aliud B imaginantes aut loquentes, quam de virorū consortio, de coitu & aliis rebus inhonestis & lasciuis, quibus perpetuo delectantur. Quod si pudore impeditæ huiusmodi furorem cohibeant, gaudent tamē his rebus auditis, & aliis quæ inhonestæ sunt, ac veluti sopitæ pendent ab ore narrantis, & licet ipsæ nihil loquantur, cum hoc tamen gaudent, præsertim si impudicus & occultus tactus accedat, quē vel cum pudore admittunt, vel non fugiunt, turgētq; eo tempore pudendæ partes, & ex tactu delectatione maxima afficiuntur. Nosces tamen à putrido semine affectum proficisci, ex desipientia & inquietudine: ab eodē excalefacto, à gestu & vultu viris grato & amico: ex

Vteri pruritus ac furor quib. signis innotescat.

conna-

connaturali temperamento, ab impudentia & insolita audacia ad lascinos actus, quos antea pręputium non gustauerat.

Vteri pruritus ac furor qualiter curentur ac tollantur.

C Constitues curandi rationem magna diligentia: nam præter id, quod hæ affectiones inhonestæ, indecentes ac turpes sunt, maiorum accidentium præludiũ existunt & caussa. Sic profectò, si cognoueris prædictis signis fœminam calido semine abundare, vitę institutum omnino mutabis, victu tenui, parco, pauci nutrimenti & frigido exhibito. Ieiunium enim & abstinentiam imperare necessimum est, non solum a cibis & potu vini, verùm & a loquelis & inspectionibus impudicis. Lumbos item fœminæ cinges plumbea lamina, & potum aquæ copiosiorem exhibe, idq; paulatim facito: in mutationibus enim subitis, quod sua sponte salubre foret, morbosum efficitur. Sic profectò plures cum se hoc vitio tentari persentiũt, ex inordinata & inconsiderata abstinentia in grauiora mala dilabuntur, hoc symptomate nimine curato. Quamobrem paulatim ac sensim natiuum habitum & intemperamentum mutare oportebit, vt citra sensibile damnum curationis finem consequaris. In qua sane re fœmi-

1. Si fœmina calido semine abundet.

D nam decet se ieiuniis & orationibus dare, solitudini, aut consortio sancto & honesto, à quo virtutu ac temperantię exemplum discat, & tandem omnibus modis carnẽ macerare oportebit, sanguinẽ minuere & attemperare, vt temperato ac diminuto semine, affectio sua spõte quiescat. Victum autem frigidum hac in parte scribere tanquam notum & importunum nolui: nemo enim tam insanæ mentis est, qui corpus omnibus modis inanire nesciat, & victum refrigerantem porrigere, ac omnem verborum consortiuq; luxum circumcidere. Quod si vel ex victu, vel laborioso partu, vel aliqua alia caussa, quæ extrinsecus vel intrinsecus pudendarum partium ac totius corporis calorem augere nata sit, affectio hæc suboriatur, verendum non est, omni arte corpus refrigerare. *Primo* quidem si biliosus redundauerit humor, syrupis ipsum præparabis & cholagogis pharmacis expurgabis. Verùm si citra humoris affluxum aut vbertatẽ distemperies sola vigeat, apozematis, clysteribus, balneis aquæ dulcis,

2. Si ex victu vel laborioso partu, vel caussa extrinseca furor oriatur.

E fomentis ex eadem, & decocto herbarum frigidarum, pudendi calorem vel totius corporis mitigabis, sicut largioribus aquæ potibus item sanguine panco per interualla ex talo vel dextra saluarella extracto. Id etiam beneficium præstabis inunctionibus dorso adhibitis ex vnguento *rosaceo, ex refrigerante Galeni, ex vnguento cucurbitarum superpositis foliis plantaginis, violarum & salicis*, ac reliquis, quæ refrigerandi virtutem obtineant. Cauẽs ne ea vtero adhibeas, ne vel menstrua plus iusto supprimantur, vel in aliud malum ex nimia frigiditate vterus decidat: satius enim est humores & totum corpus perfrigerare, vt inde sumto principio vterus pudendæve partes refrigerentur, quam vtero ipso frigidiore facto, fœminam in grauius malum deferre.

3. Si ex corrupto semine insurgat.

At si ex corrupto semine appetitus is insatiabilis ac [illegible] insurgat, eo tempore, licet fœmina desipiat, on[illegible]gẽtia, omnisq; cura vtero adhibenda est. *Primum* enim sanguinem minues ex brachiis, mox ex talo: [illegible] iam ista feceris, habitum

F refrigerabis, corpus minues, & si quid in vteri vasis corruptum immoratur, vena scissa facile educitur. Quo facto, feruor ocyssime exstinguitur, præsertim si vitæ institutum accedat pauci, frigidi & tenuioris nutrimenti: ieiunium item, solitudo, aër frigidus, solum frigidum, quo decumbat, aqua frigida irroratum. Vtatur quoq; fœmina sic affecta *lactucis, scariolis, cucurbitis, & aliis quæ sanguinem minuere & refrigerare nata sunt.* Inter quæ ad genituræ effluuia & aduersus Veneris ludibria in somnis & vigiliis, *semen lactucæ* plurimum valere scribunt multi: sicut *de rosa hortensi rubra saccharo* condita etiam fertur: cui malo non minus portulaca mansa & comesta remedio esse solet, sicut *melonum* frequentior vsus. Quib. [illegible], corpus à biliosis humoribus ac recrementis & à salsa pituita bis, aut semel purgabis, deinceps tamen dorsum & lumbos frigidis aspergiinibus & vnguentis refrigerabis. Fomenta item aquæ dulcis tepidæ primum, deinde frigidæ pudibundis partibus adhibebis: post hæc autẽ aquæ dul- G cis balneis vteris. Adhibet Aëtius vtero, si ex semine corrupto affectio prodeat, ceratum ex *cardamomo & nitro*, tu verò simul eis vtitor, quæ superius *c. de suffocatione* diximus semini discutiendo & imminuendo esse proficua. Cui vsui vteris emplastro hoc, quod recipit *lentium excorticat.* ℥.j. *foliorũ plantaginis & lactucæ, an. m. j. corticis granatorũ* p. ß. decoquantur in vino aquoso, & vinũ infundatur colatum, & exterius emplastrum ex eisdem efformabis ac adhibebis. Sed per vterum etiã infundes *serum lactis, vel aquam rosarũ*, in qua coquã- A 586 tur *santali rubei*: item infunde *aquam portulacæ, lactucæ vel plantaginis, cum his, quæ etiam semen exstinguere diximus.* Sic per os ea, quæ semen minuant ac refrigerent, adhibeto, donec affectionem quieuisse videas: nam si ex semine corrupto vitiũ prodeat, haud aliter, quàm epilepsia ex vtero prodiens, curationem desiderat. Qua item ratione prodest *mercurialis* lumbis & dorso applicita, aut *lenticula palustris cum eadem mercuriali* pectini apposita, *cerussa etiam cum aqua trita, vel succus lenticulæ palustris, cucurbitarum & eadem cerussa: pessus ex succo plantaginis & portulacæ, vel lamina plumbea lumbis adhibita.* Sed inter omnia auxilia primas tenet ad seminis discussionem & attemperamentum balneum aquæ dulcis, aqua ad vmbilicum vsq; pertingente, perfricatis leuiter vteri partibus longe à pudendis, vt aquæ tepore pars attemperetur, & madore laxior fiat, discutiaturq; sua sponte seminale excrementum: cauendum tamẽ est, ne titillationem moueas ac pruritum. Id enim minime licet, sed solum, quantum aquæ tepor laxauerit, ita vt manus nil aliud præstet quàm leuem aquæ B subingressum ad penitiores partes, quod tantum aqua operetur, quantum aliud auxilium ex iis, quæ aduersus semen pugnant.

Emplastrũ.

Semen quæ dilectiana minuant ac refrigerent.

Quod si accidentia adeo sæua sint, variisque deliramentis intertexta, vt periculum sit, ne vel in maniam commigret, aut in aliuin capitis firmatum affectũ, tunc quidem triplici consideratione vtendum est: *Prima* quidem quæ vterum, omniũ accidentium caussa, ocyssime & sine vlla cunctatione respiciat, duabus apertis in cruribus fonticulis: *Secunda*, quę exquirat, an vteri vitium commune factum sit reliquis corporis humoribus, tunc etenim vt in mania corpus *elleborismis, stibio* & aliis grauioribus purgabis, quib. antea vtendũ

4. Si accidẽtia furoris sint sæua, variisq; deliramentis intertexta.

C non est, cum ad vomendum ipsum irritent, quod in vteri affectionibus summopere est cauendum. *Tertia* verò & vltima, quę capiti prouideat & corpori ac vtero, vt facilius sese expurget, balneis, euaporationibus, & his, quæ caput refrigerare & humectare valent, *vt aqua tepida, lacte, oleo rosarum aut violarum*: quæ sane omnia in hac curatione plurimum obseruare oportebit.

[Pruritus vteri ac symptoma turpitudinis qualiter curetur.] Pruritus vero ac turpitudinis affectio, curandi rationem à sanguinis detractione auspicatam desiderant, nisi quid peculiare obstiterit: initium tamen sumes à basilica dextri lateris, mox ad tali venas deuenies, tandem in processu temporis ex saluatella dextra sanguinem fundes. At sanguine misso humectantem & refrigerantem victum ac potum institues: præsertim si cibis addideris *succum portulacæ, aut decoctum eius & agni casti.* Postea

[Apozemata.] insuper syrupis & apozematis vteris frigidis, quibus addes, quæ acrimoniam redundant, velut est *hordei cremor, amylum, mucilago psylly vel seminu cydoniorum, maluarum, & althææ cum syrupo papaueris & semine eius & agni casti ac nenupharu, vel decocto eorũ.* Idem præstat syrupus *violarum vel de portulaca cum aqua lactis aut hordei, vel succus foliorum salicis cum a-*

D *qua portulacæ & sacchare.* Quibus præmissis ad humorum purgationem accedes, quam facito *rhabarbari infuso ex aqua lactis vel portulaca cum syrupo ex infusionibus rosarum aut violarum, manna & frequente cassia fistula vsu cum decocto hordei, vel aqua cichorii.* [Purgatio.] Quo facto pro succi redundantis copia & natura, partes pudendas aqua tepida frequenter abluere oportet, quod præsentaneum esse auxilium arbitror. [Balnea.] Conuenit quoq; balneis aquæ dulcis totum corpus committere, ac per interualla paulatim purgare. [Vnguenta.] Præterea dorsum vnguentis *rosaceo vel refrigerante* inungere proficuum est, sicut refrigerare *lamina plumbea & clysmatis refrigerantibus* vti, cum fœmina dormitura est. Interim etiam [Decocta.] in vterum infundere oportet decoctum *florum salicis & lentium sine cortice, cum trochiscis de camphora, vel collyrio albo Rhasis*, quod dissolues in *lacryma vitis*, vel eandem lacrymam solam infundes. est aũt [Lacryma vitis quid.] lacryma, id quod viribus amputatis instillat. Prodest non minus decoctum *foliorum oliuæ & radicis*

E *lapati.* Ablues quoq; vterum & pudendum lauacro, q. r. *lactis* ℥. iiij. *aquæ marinæ* ℥. ij. *mellis* ℥. j. confert & *lac ipsum vel acaciæ succus aut lentisci, aut mali granati, vel foliorum violæ: item malum granatum aqua portulacæ incoctum* & cataplasmatis forma [Succi.] impositum cum succo *aristolochiæ*, & decoctum ex omnibus his factum, quo pudendas partes abluere est opus. Quod si hoc minime profuisse constat, doloresq; & symptomata cessent, signũ erit euidens, deformitatem illam ex carne cre- [Sectio.] scente fieri potius, quàm ex affluente humore: quo tempore ad sectionem illius partis veniendum erit, *vt Aëtius optime scripsit.*

CAPVT. XI.

De Vteri Procidentia.

MORBOS quoque in situ vterum pati, & mille modis à sua sede dimoueri, diuturna

F obseruatione comperimus, nõ minus quàm quæuis alia particula, quæ aut aliis alligatur, aut in aliarum medio sita est, nulli alteri continua, licet multis contigua existat. Mouetur itaq; vterus & à propria sede prolabi videtur in omnem situs dimensionem: sursum quidem, vt in vteri suffocatione dictum est: ad later[illegible] sum & retrorsum: & vltimo deorsum prolabitur, ita vt extra promineat factus struthi camelí ouo persimilis. [Vterus in omnem situs dimensionẽ mouetur.] Quas vteri situs differentias in duo tantũ capita diuidere est in animo, atq; in hoc primo solũ eius meminero mutationis quę deorsum vergit & foris pendet: aliarum verò sequenti capi[te]: nam diuersas habẽt à prædicta causas, & diuersam longè curationem exquirunt. Cum igitur vteri corpus per fœminæ pudendum erumpit, & pendens prædicta figura affectum fuerit, *vteri procidentia* appellatur. [Vteri procidentia quid & cur its natum.] Quem situm non adipiscitur vterus, quod ex toto (*vt Aëtius quibusdam visus vertit*) à ligamentis solutus procidat, sed quia ligamentis laxioribus factis, facile sua sponte labi vsq; ad illam partem permittitur: inquit enim Hippoc. lib. de natur. mul. *Si vteri in loco non manserint, quo prolapsi fuerint, dolores exhibent, & inconspicui fiunt. Quando verò imminent velut sedes prolapsa, & cum quidem supina decubuerit, in loco manent, cum autem surrexerit,* G *aut si inclinauerit, aut alias se commouerit, exeunt.* Cuius doctrinæ gratia expendere oportet, vterum vinculis vndique alligatum esse, ante nimirum, [Vterus vndique vinculis alligatus.] retro, superne, inferne, dextra, sinistra, oblique ad colla & inguina, ossi pubis, ilio, & sacro, per tunicam à peritonæo dextra & sinistra parte quoque connexum: magnis vasis per arterias & venas, præsertim spermaticas, & apophysin peritonæi, spinalis medullæ per neruos, recto intestino per fibras quasdam tenues, vesicæ per alias, A 587 sed plures & laxiores, ossi pubis, per vincula [illegible]xa. Quibus sic præmissis, in memoriam reuocare oportet Platonis figmentum de motu animali, vtero adscripto, quem tanquam animal vorax moueri putat in omnem situs dimensionem. [Platonis de motu animali vteri figmentũ.] Scimus tamen vterum naturaliter, vt semen excipiat, hiare, & naturaliter quoque ipso suscepto constringi: sursum etiã moueri, non tamen sponte, sed vasis plenis reuelli ac inflari, vt in suffocatione diximus. Contorqueri similiter interdum assolet ob abscessum vel inflammationẽ, vel vim aliquam illatam, vt post partum quibusdã fœminis accidere comperimus. Deorsum autẽ mouetur, vel (*vt rectius loquar*) procidit, cum peritonæũ ac vincula à peritonæo, vel quæ ad dorsum tendunt, laxantur, vel rumpuntur, vel fundum vteri inuertitur, vt extra pudendum prolabatur. [Vteri procidentia quibus modis accidat.] Sunt igitur tres affectus vteri præcipui ex deprauato motu, vnde varia admirandaq; symptomata subsequuntur, *Suffocatio, Contorsio & Procidentia*: cęterum de procidentia mens est hac in parte tantum agere. [Vteri ex deprauato motu tria accidentia.] B Cuius nomine ẽt intelligimus prominentiam vteri, cum videlicet ad alas vsq; pudendi sese vterus extẽdit ac prominet, extra verò nõ pendet: quæ sane duæ affectiones consimilem obtinent curandi rationẽ. Verùm in hoc affectu iam constabit tres procidentiæ species reperiri: Vnam quando collum in vuluam procidit: Alteram verò, quando ipsius vteri fundum, ac totum corpus in collum excidit, ac videtur velut glans viri rubens, sese ostendens in ore pudendi cũ conspicuo foramine: Tertiam, quãdo membrana eius interna euersa, extra prominet, quo tempore rugosa apparet pars appendens, nonnunquã verò struthiocameli ouo persimilis. [Vteri procidentiæ tres species.] Atq; hæc est vera vteri

proci-

...ntiæ ratio, quam ad morbum in situ pertinere existimandum est.

Vteri procidentia quib. ex caussis fiat.

Procidit quidem vterus à multis caussis, vt Hippoc. testatur *lib. 2. de morb. mul.* nam inquit: *Porro omnis occasio vteros propellere potest, si quid male habeant.* C *Nam & à frigore pedum, ac lumborum, & à saltatione & terrore, & lignorum sectione, & cursu ad accliuem ac decliuem locum, & ab alijs multis propelluntur.* Sed his externis prætermissis, prolabi contingit laxatis vinculis (*aut, vt Auicenn. fatetur, putrefactis*) quibus vterus alicui membro adiungitur, mouetur, nutritur, idque vel refrigerato vtero, aut collecta, tum in corpore, tum in acetabulis ipsis muccosa substantia: vnde grauior factus in propria sede vinculis contineri non potest. Quod vitium senibus subinde magis accidit, & iis, quæ ex instituto vitæ (*quales sunt lotrices mulierculæ*) nudos diu in frigida pedes continent, aut in frigido lapide diutius sedent, vel aërem frigidiorem excipiunt, maxime puerperio aut menstruo fluente, quod eo tempore vteri vtraq; pars magis liet. Procidit quoque non minus praua fœtus extractione, violenta secundinæ depulsione, spiritus cohibitione, immensi oneris sublatione, plaga, partuum frequentia, animi affectibus, præsertim ira tam D vehementi, vt in peritonæum aliquid dirumpatur, laxetur ve aliquod vinculorum ad ossa pubis. Aristot. enim ... *de histor. animal. cap. 2.* scribit, *quibusdam coeundi desiderio, aut longiore Veneris abstinentia vterum excessisse.* Ego autem existimo in viraginibus, & viro orbatis id accidere, in quibus non vteri fundum, sed collum tantum prominet, ex quo viros fuisse factas mulieres autumant, vt ex Hippo. mente de Phaetusa superius retulimus: quam diximus, ad vteri procidentiam esse referendam.

Fœminarũ in viros mutatio ad vteri procidentiam referenda.

Cuius affectionis caussas *lib. 2. pop.* recenset aliter Hip. dicens: *si extra pudendum os vterorum exciderit, vtpote ceruice vterorum prope pudendum sita, & ampla existente* (fit autem hoc magis sterilibus, contingitque maxime ex ... fatigatione, cum mulier laborauerit, & vteri calefacti fuerint, ac exsudarint) *tunc euertitur os ipsorum per ceruicem, vt quod in humidiore ac lubriciore & calidiore sit loco, quàm in priori tempore: & vbi hoc contigerit, procedunt vteri foras ad* E *frigus, & osculum ipsorum auersum prodit.* Has quidem caussas ad vnguem tenere oportet, vt iuxta cuiusq; vim & naturam cuiq; auxilium peculiare & proficuum adhibere possis. Sed dimitto inflammationem, aut solutam eius vnitatem, nam alterius sunt considerationis.

Vteri procidentia quib. signis innotescat.

Studebis plurimum in dignoscendis principus, ne in hoc affectu decipiaris. Itaque sanguis plurimus erumpit, deinde dolor magnus partium, quibus connectitur vterus, *ilium* nimirum, *lumborum, ossis sacri, hypogastrij, & pudendi* subsequitur. In quo grauitas & tumor oui forma, sed magnitudine vana pro affectus vteri & colli eius amplitudine, visui & tactui apparet. Stercus & vrina sæpe supprimuntur à tumore vteri, rectum intestinum & vesicæ collum comprimente: febris interdum comitatur, interdũ conuulsio ex ipsius partis ... ore: grauitas seu glomeris fili in pudendo mu... sentiunt. Si ligamenta item humore multo laxata sint, indolenter excidit: præcessit victus ratio humidior, & vinis largior fructum, F aut priscum recentium..., vita otiosa, & pudendum humore multo semper madet. Quod si ligamenta putrida sint, sanies pu... & virulenta simul effluit. Recenset quoq; Hipp. huius mali signa *lib. 2. de morb. mul.* dicens: *Si vteri extra naturam progressi fuerint, febrilis calor habet pudendum, & imum ventrem, & vrina frequenter & paulatim instillat, & pudendum vehementer mordetur.*

Vteri procidentia tribus modis curatur.

Triplex in hoc affectu insurgit curandi ratio: Vna quidem, quæ vterum ad proprium locum reducere docet: Altera, quæ reductum tuetur, & efficit, quo minus iterum decidat ablata caussa, quæ prolapsionem excitabat: Tertia verò & vltima, quæ ipsum vterum reductum adstringit, roborat, ac in propria sede firmat, à quacunq; caussa prolapsus oriatur. Primum itaq; ad commodã reductionem, si quid vrinæ, vel excrementorum in vesica, aut intestinis inductarum retentumque fuerit, protinus euacuabis. Nam cum inter vesicam & rectum intestinũ sedem vterus sortiatur, si partes illæ tensione, aut plenitudine afficiantur, ad pristinum locum remeare nequit vterus, G renitente partium duritie. Quo facto, apte collocanda mulier est, sublatis coxis inuicem dilatatis & reflexis poplitibus. Iubet quidem Hipp. *lib. 2. de morb. mul.* pedes ad scalã alligari, vt caput deorsum vergat. Ceterũ si tensa fuerit pars prolapsa, emollienda prius, si frigida, calefacienda fouendaq; est, ac vltimo si inflammata, antea curanda. Oleo itaq; tepido ac butyro mitescẽda est, & calido decocto ex *beta, malua, althæa, & fœnugræco ac semine lini*, additis *cymino, anyso, baccis lauri, chamæmelo, & similibus*. A 588 Ac postquam prima aut altera die calida steterit, & tractabilis vteri pars prominens, hac lege in sinum manibus reponenda est.

Vteri pars procidens si vna atq; altera die tactas prominuerit qua lege in sinũ reponenda.

Lanam accipito conuolutam figura & crassitudine muliebri pudendo respõdentem, quam tenui lino circumdabis, intingesq; vino diluto *hypocistidis succo*, & in vterum mittes, reprimeos totum vterum prolapsum blande ac leniter, quoad tota moles intra sinum recipiatur, præsitq; in proprio loco. Quam curationem adduxisse Hip. constat *lib. 2. de morb. mul.* per hæc verba: *Hanc quam maxime quiescere oportet, & non moueri, lectum ad pedes altiorem stratum, & iisdem vti velut in superioribus, & cum acerbis infusis inspergere, & graueolentia suffire, sub nares autem odorata, & malum punicum in medio per vmbilicum perforato, & in ipso picem, quæ maxime cõgruat, cum vino tepefacito, & non valde premens, quàm penitissime apponito.* Rursus de eadem re *lib. 2. de morb. mul.* hæc refert verba: *Cum igitur sic habuerit, myrti baccas & loti ramenta in aqua coquito, & aquam per noctem sub dio exponito, atque sic frigidissimam pudendo affundito.* Quam sanè curationem moliri dubitarem plurimum, nisi ardore inmodico fœmina infestaretur. B Quibus factis, imponendum est desuper lanæ inuolucrum vino adstringenti madidum, à quo totum pectinem spongia ex posca compressa integito. Tandem sic reducto vtero, mulierem reclinabis, crura extensa & coaptata habentem, ita vt alterum alteri crurũ incumbat. Ante tamen quàm vterum in suam sedem reposueris, adstringentibus aut glutinantibus (*si ex caussa procatarctica, quæ continuum soluat, affectio prodeat*) ipsum inspergere, ... ungere, vel fouere oportebit, ne protinus decidat.

Decoctum aluminis.

Cuius generis proculdubio est aluminis decoctum ex *vino austero oleum sycionium, myrtinum, & puluis gallæ, balaustij, malicorij, glandis, nucis cupressi, rosarum rubearum,*

C *rum, mastiche, acacia hypocistidos & sanguinu draconu*. Encausinatis etiã vteris ex posca, aut ex aqua, in qua decoxeris *lentiscum, myrtum, cortices mali granati & rosas*. Post quæ illinienda est pars prolapsa *acacia vino soluta & gallarum puluere*. Quibus proculdubio vteris, dum nuper egressus fuerit vterus: nam si diu procidit, & pars frigida vel pallida iam steterit, tepida fouenda prius est. Postmodum verò vterum repones elatis, diductis & succussis cruribus, & clunibus, vt in calculo vrinam supprimente docet Galen. 1. *de locis affect.* vel manu gracili, *oleo mastichino*, aut alio adstringenti vel graueolẽti inuncta. Reduces quoq; vterum, si ilibus, vmbilico, aut sub mammis cucurbitas cum multa flãma affixeris: nec desunt, qui lumbis è regione vmbilici easdẽ affigant. Consulit & Hippoc. *lib. 2. de morb. mul.* digitis altius in os immissis vomitum excitare cum aqua *lentium, melle & aceto*, vt sursum reuellatur vterus. Quam gratiam præstant vincula ad brachiorum articulos dolorifica. Item grati odores, qualem spirat *ambra, muscus, gallia muscata, alypta muscata*, & his similia naribus continenter admota, donec vterus, vt assolet, moueatur.

Vteri procidentia inueterata qua lege curetur.

D Sic in partibus pudendis prosunt admota, quæ fœtida sunt & ingrati odoris, vt suffitus ex *vngue taurino, ex sagapeno, albano*, & huius naturæ aliis. Conficiuntur non minoris cõmodi vnguenta, cerata, & emplastra, quæ inguinibus admouenda sunt, addita *terebinthina, ladano, mastiche, spica, caryophyllis, ambra & musco, baccis myrti, corticibus granatorum*. Confert è regione vmbilici *lana succida aceto incocta, vel sacculus ex menthastro super tegulam ignitam excalefactus, vino austero pauco interim affuso*. A quibus corpus (*cruribus parum elatis*) locatum nouem dierum spatio adseruato, curans ne aluus pigra sit, aut dura, nec nimis lubrica, quod illa vterum per se præcipiter: hæc verò membranas vterum colligantes laxet. Deinceps quidem emplastrum *diaphœnicon* ventri adhibebis. Item alio vteris, quod recipit *thuris, mastiches, galbani, styracis, picis, ana ℥. j. nucũ cupressi ℥. ß. sanguinis draconis ʒ. vj. pulueris grana ʒ. ij. olei myrtini, & cera* quod sufficiat, vt fiat secundum artem.

Partibus pudendis admouenda in vteri procidentia.

Emplastrũ.

Verùm si pars quæ excidit, corrupta putrida ve exstiterit, abscissa parte inutili, reliquam curationem, velut in esthiomeno, admi-

E nistrabis. Verùm si prædicta abscissio non suffecerit, vt corruptio vlterius non serpat, caustico medicamento partem putridam vres, quo citius secedat: aut ferro candenti, idq; quàm rarissime & caute facies: ne si imprudenter vsseris, in conuulsionem, aut aliud grauius malum fœminam deferas, & quia etiam vterus variis partibus communis efficitur ob neruos & vasa, quæ habet. Alimentis vtatur fœmina siccis, calidis, renuibus & boni succi: prosunt & lentes excorticatę cum adstringentibus incoctæ. Scribunt item, vterum statim in suam sedem reuocare cum vino austero sumta, *cornu cerui vsti, foliorũ lauri siccorum & myrti ana ʒ. j. Allium* etiam tritum aqua solutum foris vterum repellit: & *vrtica* recens trita emplastro ventri imposita, vterum retrahit: *althæa cum oleo & adipe coturnicis* cocta, huius & aliis similibus prodesse plurimum fertur.

Vteri pars si exciderit, qualiter reliqua curetur.

Vterum in suam sedem quæ reuocent.

F Prolapsum vterum in suam sedem retractum præcauebis, quominus iterum prolabatur, ablata prolapsionis caussa. Quapropter mox à dictis auxiliis prouidendum est, vel corpori vniuerso in vterum mandanti, vel ventriculo, aut vteri ipsi præhumido, aut sua sponte male affecto. Quod si sanguinem redundare compertum sit ex pleno pulsu, febre, fœminæ habitu, suppressa vacuatione, vitæ instituto, & faciei rubore, sanguinem ex brachio protinus mittes, præsertim, si quod ex vtero decidit, calidum fuerit, & vterus ipse inflammatione, dolore, calore, ac tumore tentatur.

Vterus in suam retractus sedem qua lege præcaueatur, quo minus iterum prolabatur.

Sed quia plerumq; vteri ligamenta madore imbuta laxantur, medicamentis, quę aquosos & pituitosos humores repurgent, exsiccare corpus & vterũ oportebit: leuiter tamen & blande, ne medicamentorum aut corporis vi vterus excidat: nam vetitũ est ab Hip. 2. *de mor. mul.* ne in hoc malo aluus moueatur. Cuius auxilii loco, multis rationibus proficuũ est frequentiorib. vomitibus vti: tum, quia vterum sursum retrahũt, tum quia humores ab vtero reuellunt: tum verò, quia pituitosos & fluidos facile expurgant.

Vomitus

G Quod profecto bis in hebdomada tuto facies exhibitis leuioribus vomitoriis, quale est decoctum *rapham, seminis eius anysi, aut fœniculi cum modico oxymelite, aut syrupo ex nouem infusionibus*: præsertim si intermediis diebus adhibueris clysteria, quæ calefaciendi & exsiccandi vires habeant, qualia fiunt ex *vino, aut decocto aqua cum dauco, anyso, chamæmelo, cumino, anetho, menthastro, & similibus cum melle rosaceo citra pinguosi admixtionem*.

A 589 Insessiones item parabis ex eisdem herbis & aliis similibus cum vino feruefactis: vel sacculos eadem materia constantes & calidos actu, vino irroratos aut aridos. Externus supra vteri regionem & inguina adhibebis cerata, emplastra, inunctiones, & omnia alia, quæ superius retulimus, additis *foliis & baccis lauri tum ligno aloe, cinnamomo, pulegio, & similibus in puluerem redactis*. Inunges quoque imum ventrem *balsamo, oleo de Aparitio apud nostros sic appellato, de cinnamomo, de absynthio, de baccis lauri, vel alio, in quo ferbuerint lignum aloes, anisum, daucum, cinnamomum & flores rorismarini*. Suffumigabis pari ratione fœmina in eisdem rebus, vt & fumo & virtute combustorũ pars exsiccetur, & ad natiuum statum redeat. Si tamen hæc omnia minus proficere videantur, balnea aquarum sulphurearum consulito, hæc enim efficacissima sunt. Aut, si mauis, consentiente toto corpore vel transmittente humida excrementa in vterum, fontanellam in altero brachiorum adaperies: ceterum vtero primaria affectione madido,

Insessiones.

Sacculi.

Inunctio.

Suffumigia

Balnea.

B & ob id prolapso, in alteru crurium poteris aperire. Ego autem in vteri prolapsione ex nimio vteri vel totius corporis madore, aut ex albis vteri purgamentis, vel ex frigore aut humiditate externa proficiscente, nullum aliud vtilius & tutius præsidium adinueni, quàm decocto radicis *chinæ, ligni sancti, vel sparta parella*, corpus lente & diu sudare, quo nimius corpus contabescat, & citra damnum magis exsiccetur. Quem quoque vsum præstat largioris decocti ex prædictis citra sudorem vsus.

Vteri prolapsioni ex nimio vteri vel corporis madore quæ prosint.

Prouidendum his omnibus factis, adhuc est, ne iterum recidat: difficulter etenim curatur, dum huic vitio assuescit. Ob id necessum est, omni arte vteri osculum roborare, adstringere ac firmare, ne ocyssime iterum dilabatur. Cui vsui pessus conficiendus est ex *lana vino austero madefacta &*

Vteri procidentia recidiua qualiter curetur.

cta & pulueribus ex radice balaustii, nuce cupressi, rosis, & rypero: vel ex eisdem ad litis pulueribus mastiches, thuris, ladani & picis: aut ex eadem lana cum albuminosis & pulueribus sanguinis draconis: quod si odo-

C res fœtidos in summitate pessi reposueris, faci-

Pessarium. lius rem ages. Repenes etiam apud Græcum Moschionē pessarium huic muneri confectum,

I. quod recipit croci, æsypi, ana ʒ.ij. medullæ ceruinæ ʒ.iij. resinæ terebinthinæ ʒ.j. adipis anseris, gelaminum ouorum elixorum ʒ.j. olei irini & rosarum, quantum sit

II. satis. Aliud etiam efformat idem auctor, quod recipit teræ punicæ obolum j. adipis anseris & medullæ cerui, ana obol. j. & ß. æsypi ʒ.iij. quibus vtendum præsertim est, cum vterus duritie vel tensione dolet. Sed vtilitatis non contemnendæ est ad

Pessulus. firmandum vterum pessulus, qui excipit assæ fœtidæ, myrrha, thuris, mastiches, quantum sit satis, postea misceantur cum oleo laurino & adde lauendulæ ʒ.j. & ß. baccarum lauri ʒ.ß. Pectinem quoque ac lumbos lana, bombace aut spongiis imbutis oxycrato contegemus, & ne concidant, alligabimus.

Emplastra. Cui item vsui confert emplastrum, quod recipit galbani ℥.j. & ß. myrrhæ, thuris, ana ʒ.ij. terebinthinæ ℥.ß. seminis lauendulæ & sanguinis draconis, ana ʒ.j. pulueris rosarum, coralli & myrtillorum, ana ℈.ij. musci ℈.ß. misceantur, & extendantur in linteo vel co-

D riotenui. Consimilem huic vsum præstat emplastrum contra rupturam, vnguentum Comitissæ, emplastrum de mastiche rubrum, & desiccatiuum cum radice cyperi, vel emplastrum diaphœnicon. Sed prodest non

Confectio ex lauedula parum confectū peculiariter ex lauendula, bistorta, foliis & baccis lauri, adiecta portiuncula myrrhæ, thuris cum cortice, & mastiches, & aliis, quæ consimi-

Insessiones. lem facultatem habent. Prosunt item insessiones, quæ excipiant corticis pini ʒ.ij. corticis thuris ℥.ß. corticis quercus ℥.iij. hordei, absynthii, ana m.j. rosarum rubearum, balaustiarum, florum stœchados, ana p.j. fiat decoctum in aqua ferrata & vino adstringenti: cuius aliquam portionem cum syringa in vterum infundes, si minari casum persenseris: sed instrumentum ex lana confectum prædicto decocto madidum in eandem partem inferes. Ex quibus & aliis emplastrum confice, &

Emplastrū laudabile in vteri procidentia recidiua. vteri regioni ac inguinibus apponito, parabisq; id hoc modo: Excipe foliorum myrti, lentisci, summitatum rubi, quercus vel pyri agrestis, ana m.j. corticis quercus & mali granati, ana ʒ.iij. gallarum, spongiæ, bistortæ & pentaphylli, ana ʒ.iij. centaurii minoris, ro-

E sarum rubearum floris anthos & saluiæ, ana p.j. fiat decoctum in aqua & vino rubro vel acero, ex quo sumes quantum sit satis, vt cum farina volatili, farina lentium, pulucre thuris, chamæmeli & sanguinis draconis fiat emplastrum vel cataplasma. Item

Matricē quę roborent emplastra. emplastris pro matrice vtendum est, vt ipsam roborent ac firment, qualia sunt, quæ recipiunt alypta muscata, gallia muscatæ, ana ʒ.ij. ambra, musci, ana g.v. vtriusque styracis, ana ʒ.j. resinæ electæ ʒ.ij. misceantur cum oleo de styrace, & fiat emplastrum. Quæ omnia si non profuerint, extremum & vl-

Zona Hipp. quid. timum præsidium erit Zona Hippocr. quæ a cingulo zonam habet a parte posteriori per pennæū adducta in anteriorem partem ad idem cingulum iuxta pubem arcte. Alii quidem è subere ouales formas inductas cera, & quasi pediculo alligatas immittunt in sinum pudendi, alligantq; coxis iniunctas oleis & vnguentis adstringentibus.

F Atque hæc dixisse sit satis. Nec mirandum profecto est, me in hoc cap. eiusdem indicationis variis in partibus remedia attulisse: nam morbi conditio id in præsidiorum vsu docebit, proficuum & necessarium fore.

CAPVT XII.

De auersione, seu recursu vteri ad varias partes.

DICTVM est præcedenti cap. vterum ad superna ferri, aut extra sinum pudendi prolabi, vel intra corpus manentem ad varias partes inclinari, retorqueri & euerti. Quem sane mo-

rum, ad varias partes factum, vteri auersionem Vteri auersio quid.

Hippoc. & Medici omnes antiqui appellarunt. Cuius idem Hippoc. mille in locis meminit, sed specialius lib. 2. de morb. mul. per hæc verba: Distorautem cum vteri ex loco moti fuerint, alio alias allabuntur, ad quemcunque vero locum allapsi fuerint, dolores ingentes incumbunt: Et si quis vesicam contingat, G dolorem exhibet, & vrinam non suscipiunt, neq; geniturum in seipsos trahunt, & ambo dolent, & si non celeres solutiones fiant, vteri postea suppurantur iuxta eosdem locos, si ad ipsos recurrerint. Contingit autem hoc & in laterum mollitudine & in inguinibus & supra pectinem. Refert etiam eodem loco & lib. de nat. mul. varias partes, ad quas vterus irruere potest, quas paulò inferius recensebo. Vtcunq; tamē vterus deflectatur, morbum cōstituit in deprauata figura aut situ: ceterum symptomata varia admodum sunt pro caussæ varietate & loco, in quē irruit vterus. A 590

Constat enim ex Hipp. non solum versus instrumenta respirationi seruientia vterū inclinari, sed in iecur etiam, in splenem, ventriculum, vesicam, intestina, præsertim in colon rectum, acileon, in coxendices quoque & in crura, lumbos, ac in omnes partes his vicinas. Has etenim retractiones intelligēdas esse arbitror eo modo, quo diximus Gal. cap. de hysterico affectu intelligere. Quippe credendum non est, vterum illuc recurrere, derelicta propria sede, sed in seipsum conuelli, & partem, in quam simulat adire, in consensum trahere, aut versus illam partem flatu aut humore impleri, eamq; summopere lædere.

Caussas huius deprauati motus, qui vteri sitū Vteri auersio & recursus ad varias partes quis morbus.

viciari simulat, primus omnium recensuit Hipp. lib. 2. de morb. mul. per hæc verba: Porro omnis occasio vteros propellere potest, si quid male habeant: nam & à frigore pedum ac lumborum, & a saltatione & terrore & lignorum sectione, & cursu ad accliuem ac decliuem locum, & ab aliis multis propelluntur. Proinde hæc considerare oportet ad totum corpus respectu habito, cum præsentes morbi adfuerint: propter talia enim omnia ne- B cesse est plus aut minus ægrotare, & postquam hæc reluxerint, maxime hac parte repentini morbi manifesti fiūt. Cum igitur hæc aduenerint, penitus ex tota homine deprehendere oportet: nam quæcunque per frigerationes crurum, aut stupefactiones ex frigore fiunt, hæc omnes etiam in vterorum morbis vteros eleuant. Qua equidem sententia constare videtur, solas externas caussas Hippoc numerasse: ceterum Gal. libr. 6. de loc. affect. cap. 5. & Aëtius à Galen. transscriptis verbis specialiores caussas per hæc verba referunt: Suppressis mensibus necesse est venas & arterias ad vterum tendentes repleri (Galen. tamen 2. de causs. puls. cap. 11. alias recursus statuit esse caussas, vt est omne tumorum genus, aut flatuosa substantia, quæ non

Vteri auersio & recursus ad varias partes quib. oriatur caussis.

raro ex retento semine aut aliis caussis vel occasionibus succrescit) *nam sanguis vsque ad vasorum oscula accurrit quidem, verum intra vterum prodire non potest, aut eo, quod nimia crassitudine osculis impingitur, & grumosus fit, aut quod ipsa oscula clausa sint, &*
C *transitum impediant, ita vt venæ humore referta extendantur, & vicinos vteri appendices humectent, quorum extensione vterus retrahitur. Si itaque ex vtraq; parte æqualis retractio fiat, reclinatio aut reuulsio recur, ius vteri æqualis contingit, & ad superna vergit: si verò in alteram partem maior retractio fiat, alterum è visceribus huius caussa est, splen videlicet aut hepar, quorum vtrius superfluo sanguine extenta à suis partibus vterum retrahunt, hepatica venæ è dextris, splenetica è sinistris, prout altera magis fuerint repleta: quippe dum non fit æqualis vtrinq; repletio, sed maior in vna, quàm in altera apparet, quæ magis repleta est, illa magis intenditur contrahiturque, & mox partem aliam, quæ melior est, ad se rapit, adeo vt vterus versus illam distorqueatur.* Quibus proculdubio sententiis externas & internas caussas huius affectionis euidenter constare arbitror, sicut rationem etiam, qua vterus cum afficitur, magis in vnam, quàm in aliam partem reuellatur. Constat igitur ex omnibus caussis, quæ alteram vte-
D ri partem, & vasa, ac ligamenta ad illam partem pertinentia, tensione aut conuulsione afficere possunt, modo frigus rigens ac densans partem sit, modo labor tendens, modo humorum vbertas distendens, affectus prædictos posse proficisci. Addit insuper Galen. *lib. 2. de causs. puls. cap.* 11. alias distorsionis vteri caussas, qualis est inflatio, scirrhosus tumor, tuberculum aut abscessus, siccitas aut frigus nimis corrugantes aut tendentes vterum. Frequenter enim conspicimus & puerperis ex frigore, & virginibus ex mensium defectu, ac omnibus aliis ob prædictas caussas hæc mala accidere.

Vteri auersio & recursus ad varias partes quib. signis innotescat.

Signa quidem affectus in genere recensuerat Hipp. *lib. 2. de morb. mul. loco citato* per hæc verba: *Ad quemcunque vero locum allapsi fuerint, dolores ingentes incumbunt, & si quis vesicam contingat, dolorem exhibet, & vrinam non suscipiunt, neque genituram in seipsas trahunt, & ambo dolent.* Cui consimilem sententiam adduxerat *lib. de natur. mulier.* dicens: *Si vteri commoti in lacunam manserint, quo prolapsi fuerint, dolores exhibent, & inconspicui fiunt.* Ceterum
E specialius oportet, ad quàm partem vterus decubuerit, nosse: quod pulcre mille in locis docuerat Hippocr. quæ omnia ego referam initio sumto à recursu in caput: inquit enim *lib. de natur. mulier. Si ad caput conuersi fuerint vteri, signum hoc est. Venas in naso & sub oculis dolere videtur.* Et iterum subdit *lib. 2. de natur. mulier. Cum ad caput conuersi fuerint vteri, & hac parte suffocatio desinit, caput grauat: verum aliis alicubi, aliis sium habetur, signum autem est. Venas in naso, & partes sub oculis dolere dicunt, & sopor altior tenet, & spumat vbi leuem habuerit.* Adiecit nouum recursum idem docet Hipp. *lib. de nat. mul.* dicens: *Si vero ad hepar conuersi fuerint vteri, mulier derepente voce destituitur & dentes conserti sunt, & color liuidus fit derepente verò ac patitur sana existens: contingit autem maxime virginibus antiquis, & viduis, quæ pepererint [illegible], & viduitatem agunt maxime verò contingit omnino non [illegible] vterum, & sterilibus ex partu.* Ad latus aliquando vterum procumbere ex eodem au[illegible] *lib. de nat. mul.*
F his verbis: *Si vteri ad latus allapsi fuerint, tussis detinet,*
& dolor sub latus, & vterus durus velut pila insidet, & ad contactum dolet, velut ab vlcere, & contabescit, & videtur peripneumonica esse, & conuellitur, & gibbosa fit, & menses omnino non apparent: quibusdam vero prius conspecti euanescunt: cui consimilem sententiam adduxerat *lib. 2. de morb. mul.* Verùm si ad lumbos vterus irruat, signis adductis prædicto loco ab Hippoc. disces: inquit enim: *Si verò in lumbis fuerint vteri, aut in laterum mollitudine, & spiritus sublimis incerit, & suffocatta habeat, & anhelatio densa ipsam corripiat, & mouere non vult.* Cuius etiam mali signa adducit Aëtius dicens: *Si verò retro aut infra inclinat, torpor ac difficilis vtriusq; motus sequitur: sæpe etiam motus penitus intercipitur, & ingens vexat dolor, aluus quoq; supprimitur, neq; clysterem admittit, nisi genibus innitatur ægra: flatus item retinentur, & dolores inter sedendum acuuntur, præsertim si versus anum reclinatio contigerit.* Quod si ad coxendicem vterus deuenerit, cognosces facile signis, quæ Hippoc. affert *lib. 2. de morb. mulier.* dicens: *Si circumuersi fuerint vteri ex parte ad dextram partem, & puerperii purgamenta non fiant, & dolor imum venterem habet, & lumbos & laterum mollitudinem, & dextrum crus grauatur, & torpor occupat, & non tremit.* Et subdit paulò inferius: *Si vteri ad sinistram partem, aut coxam declinauerint, dolor acutus ac vehemens habet lumbos & laterum mollitudinem, ac ipsum crus claudicat.* Idem fatetur *lib. 2. popul. part. 4. text. 5.* dicens: *Stymargi famula Idumea erat, cum peperisset filiam, os vteri contortum est, & in coxam & crus dolor.* Quam etiam sententiam Aëtius per hæc verba retulerat:
A 572
In vtram verò partem vterus declinauerit, digitorum admotione & sequentibus signis agnoscemus. Si enim in obliquum declinauerit, propinqui femoris distensio, dolor, perfrigeratio, impedimentum & torpor indicio erit. Irruere in ventrem vterum quoque cognosces ex verbis eiusdē Hip. *lib. de nat. mul.* quæ in hunc modū se habēt: *Si vteri ad ventrē nutauerint, dolor acutus & vehemens coxendices & lumbos ac laterum mollitudinem habet, & crus claudicat.* Cognoscere docet etiā idem auctor eodem *lib.* ad sedem irruere, dicens: *Si vteri ad sedem conuersi fuerint, & secessus secedere prohibuerint, dolores habent ad lumbos & imum venterem & ilia.* Cui consimilem sententiam adducit, *lib. 2. de morb. mulier.* dicens: *Si vero ad sedem conuertantur vteri, secessus recrementa impediuntur, & dolores occupant lumbos, & imum ventrem, & intestinum rectum ac podicem.* Quod si ad inguina prolapsi fuerint, idem quoq; illud cognoscere docet eodē loco dicens: *Si verò incumbant inguina & meatus vrina, dolores fiunt, & torpor in cruribus, & vrinæ meatus obdurantur, & vrinam non emittit.* Solet etiā vterus
B ad pedes & crura conuelli, quod Hipp. his verbis manifestat: *Si ad crura & pedes conuersi fuerint, ex hoc cognosces: magnus pedum digitus conuellitur sub vngues, & dolor crura ac femora tenet.* Verùm si vt [illegible] ios obtorqueri contingat, menses, vt Hippo inquit, *lib. de natur. mulier.* occultantur, non prius apparentes, & non similes fiunt, sed deteri[illegible] & pauciores quàm antea, & genitura non admittitur. Atq; hæc sunt procul dubio signa, quibus vnamquamque vteri peruersionem timari oportet: in quibus equidem & Hipp. locis expendendū est, huiusmodi retractiones intelligendas esse, simul & Hippo. loca, non quod vterus solus peruadat, sed ea lege quam in huius cap. principio, & [illegible] p. *de vteri suffoc.* adduximus.

Quantum facessant negotii prædictæ affectiones,

Vteri auersio & recursus ad varias partes, quadruplex curatio.

ctiones, quàm etiam sint frequentes, & perperam intellectæ, nemo sanæ mentis dubitabit, si attento animo fœminarum querimonias & affectus intueatur: multa etenim referunt se pati accidentia, quæ ad vterorum peruersionem reducenda essent, si Medicus ea diligenti animo expendisset: quo fit, vt ex ea negligentia pendeat ipsas pati & conqueri mille modis citra vllum præsidium: præsertim cum tanta diligentia & cura has vteri peruersiones Hippocrat. tractauerit. Ob id profectò oportet primo quamcunque vterorum per[uer]sionem Hippocrat. scribit, docere vt ab eius documentis sumto principio, curandi rationem facilius cuiuis inuenire liceat. Inquit enim *lib. de natur. mulier.* loquens de vterorum inclinatione ad caput. *Hanc calida multa lauare oportet etiam in capite, lauro & myrto in aqua incoctu & caput vnguento rosaceo illinatur, & odorata subter suffiatur, & braßicam edat, & succum absorbeat.* Quas etiam curare docet *lib. 2. de morb. mulier.* velut ex vtero suffocatas. Sic cum ad iecur vterus allab[itur], *loco nuper citato* hanc refert curandi rationem: *Cum sic habuerit, tumorem ab hepate cum manu infra leuiter detrudito, & præcordia cum fascia deligato, & os aperito, vinum verò odoratißimum infundito: quando sane etiam graueolentia ad nares adhibere ac suffire conuenit ad vteros verò odorata & suffimenta. Et postquam sic curaueris, pharmacum deorsum purgans bibendum dare oportet: siquidem biliosa fuerit, quod bilem purgat: si verò pituitosa, quod pituitam.* Et dum ad latus vterus procumbit, hęc refert loco nuper citato. *Cum sic habueris, pharmacum deorsum purgans bibendum dato, & multa calida lauato, & tepefactorium quæcunque admiserit adhibeto.* Quam sane curationem iterum retulerat *lib. de natu. mulier.* Eandem fere curandi methodum, dum ad lumbos vergit, adducit *lib. 2. de morb. mulier.* dicens: *Cum sic habuerit, pharmacum bibendum dato, à quo sursum ac deorsum purgetur, magis verò deorsum, & totum corpus foueto: præsertim vteros leniter & calida bis indie lauato.* Sed parum antea eodem *libr. de eadem affectione* loquens, hæc verba refert: *Sulphur aut bitumen, aut cicutam, aut myrrham terito, & melle cocto affuso glandulam longam efformato atque crassam, eamque in sedem indito.* Item eodem loco paulò inferius, consimilem in lumbis recenset affectionem, sed longè dolorosiorem, & quæ conuulsionem aut contractionem crurum affert, cum acutis alui doloribus, & vrinæ stillicidio, atque animi debilitate. Quo casu, oleum in vteros infundere iubet, & fomentum adhibere, & multa aqua calida lauare, & in oleum, & in aquam desidere, & suffire graueolentibus per inferna, ac post hæc omnia iubet, sedato dolore, pharmacum sursum purgans dare: quo casu interdicit ventris purgationem, donec ex toto affectio quiescat. In coxendicum verò reclinatione *lib. 2. de morb. mulier.* inquit: *Cum sic habuerit, pharmacum infra purgans bibendum dare oportet, & postera die suffire, refrigeratque & frigidum & adstringens suffimigium cum oleo.* Et eadem fere verba refert *lib. de natur. mulier.* in curatione reuulsionis vteri in ventrem. Sed *lib. 2. de morb. mul.* loquens de prolapsione [ad c]oxim, hæc refert: *Si vteri contingant coxam & inturbant, dura ac solida fit coxa ad lateris mollitudinem, & doloris imi ventris ad ipsam lateris mollitudinem, & lumbos ac crura dolor incidit, ac extenditur, & suppuratur, & lineamentis opus habent, & pereunt, nisi quid seces aut vras.* Verùm cum in sedem vterus irruit, curari iubet Hippo. *lib. de morb. mulier.* lauacris & fomentis, dicens: *Cum sic habuerit, calida ipsam lauare oportet, & lumbis fomentum adhibere, & postea graueolentia subter suffire, & apponere, quæ purgant & impellunt vteros, & bibenda dare quæcunque libenter admiserit ex maxime conferentibus.* Quo etiam modo curare iubet fœminas, quibus in pectinem vterus incumbit. In quauis enim obliquitate & vteri extorsione *lib. de natur. mulier.* consulit pharmacum sursum purgans præbere, & vterum fouere, nisi dum in coxendicem vergit, & ibidem suppuratur, vt Hippocrat. refert *5. aphorism.* Inquit enim: *Si vterus in coxam vergens ad suppurationem veniat, necesse est emmoton fieri:* ego etenim peritissimorum in Græ[ca] lingua consilio, int[er]pretor verbum illud, *emmoton*, hoc est, vlcus sinuosum fieri: quo tempore non pharmaca expurgantia, sed ea, quæ pus ad extimas partes euocent, & postmodum, quæ vlcus repurgent, adhibenda sunt. Verùm enimuerò, si ad pedes aut crura prolabantur, multa calida lauare iubet, & fouere, ac suffire modo dicto. Hæ itaq; sunt in vniuersum circa vteri auersionē, Hip. curationes, quas consulto scribere studui.

G

Emmoton quid.

Aëtius quidem ex his omnibus vnam colligit curandi rationem, cunctis communem, quam in hunc modum scribit: *Quomodocunq; igitur vterus retractus ac inclinatus fuerit, eodem modo velut inflammationes in exacerbationibus curare oportet, in remissionibus autē & declinationibus magis emollientibus vtendū est. Perseuerante verò affectione, iis quæ ex alto trahere & corporis habitum mutare possunt.* Sed his missis, triplicem in hac affectione peritus Medicus tenetur obseruare curandi rationem: Vnam quidem incipiente affectu, quæ tantum mitigationem accidentium & vteri reductionem docet: Alterā, cessantib. symptomatis, quam emollientibus, & iis, quæ blande partem dolentem & conuulsam laxent, vt cedat obstetrici vterum tractanti: Tertiā verò, quæ caussam retractionis ex toto auferat. A qua quidē, si interna fuerit, velut plenitudo aut cacochymia, principium curationis auspicari oportet, nam sanguinis plenitudine exist[en]te in vtero, citra cunctationem ex talo sanguinē fundere oportebit. præsertim immorantibus aut imminutis mensibus. Si vtero totū corpus affectioni consentiat, ex brachio sanguinem mittes. Sic prorsus cacochymia præualente in vtero, per infernā alium purgabis: sicut vomitum excitabis, ventriculo male affecto. Verùm si citra euidentē plenitudinem aut cacochymiā affectio suboriatur, à mitigatione ordiendum est. Mitigare quidē accidentia iis poteris, quę Hippoc. scripsisse diximus, & iis etiam, quæ nos subinde *cap. præcedenti*, adduximus, prouidentes parti dolenti fomentis ex *oleo liliorum, amygdalarum dulcium, de semine lini & angelica, ac pinguedinibus gallinæ, vituli, & cruribus ceruí.* Idem decocto *althæa, seminis lini, fœnugræci, chamameli, meliloti, artemisiæ & similium.* Laxabis quoq; tensam partē frequentioribus balneis, insessionibus, fomentis & inunctionibus prędictis. Ceterū si hæc non profuerint, instituta proba victus ratione, parca & optimi nutrimenti, tamen cum modico vino, præsertim si ex caussa aliqua procatarctica affectus oriatur, potissimū frigida, ad alia

A 592 Vteri auersio & recursus ad varias partes triplex curandi ratio.

Sanguinis missio.

B

Accidentia quæ mitigent.

Victus ratio.

ad alia te protinus conferes,& animo considerabis fœminæ habitum, vitæ institutum,& tandem C omnia ea, quæ præcesserunt. Quod si ex his cognoueris sanguinem redundare, aut menses non probe fluere, vel minus fluere (*vt de Stimargi famula lib. 2. popul. part. 4. text. 5. scripserat Hippocr.* dicens: *Liberata est iuxta talum secta vena*) sanguinem ex talo mittes, nisi vteri retractio ad intestina ac vesicam, vel ad pedes fuerit: nam per id tempus tutius est ex brachio ipsum extrahere, præcipue si tempus menstruationis non institerit. At si ex iis, quæ diximus, certum tibi fuerit prauis humoribus fœminam abundare, purgationem protinus instituere teneris: in pituitosis pharmaco exhibito, quod pituitam purget,& in biliosis, quod bilem. Seruabis tamen hac in re legem testimonus Hippocrat. adductam, nimirum, quod in ea vteri auersione, quæ ad infimiores it partes, semper quæ per vomitum purgent adhibeamus, vt & vterus retrahatur, & quod tensionem auersionemque efficit, expurgemus: in iis verò quæ ad supernas partes magis fiunt, quę per inferna alvum purgant, sunt adhibenda. Vteri etiam D osculo appones pessaria ex *mercuriali, theriaca & oleo liliorum alborum*, & post inunctiones supetius adductas, cucurbitam grandem parti læsæ aut vmbilico affigito. Dum autem lumbos & mediam ventris partem vterus irruit, ea pharmaca porrigere oportet, quæ per vterum quæ aluum expurgare nata sint, vt in multis vteri auersionibus Hippocrat. consuluisse constat: qualiter verò id fieri debeat, dictum est superius. Vtcunque tamen sit, tensam partem vteri, blandis obstetricis manib. *oleo* perfricando ac comprimendo emollire soluereve studendum est, donec tensionem ac dolorem quieuisse compertamus, vel digitis per pudendum immissis, si forte os vteri distorqueatur: aut cucurbitis vmbilico appositis, & emplastris pro matrice, ac suffimentis odoratis per nares, & fœtidis iuxta vterum: quod quidem suffumigium maximi esse momenti experimur. Sic etenim vtendum est omnibus aliis, quæ vte-E rum tensum laxare habent & emollire: tandem ad experimenta obstetricum veniendum est, ex quibus sæpe non parum vtilitatis in medicinam repetitur. Præterea in omnibus retractionibus vmbilico apponere oportet, quæ robur & firmitudinem vtero præstant, velut sunt emplastra pro matrice, quæ ea lege conficies, quam retractionis caussa præscripserit: nam flatus & frigiditas, calida & tenuium partium exoptant: plenitudo, post euacuationem discutientia humorem: malignitas alexipharmaca, vt *theriacā*: tandem omnis vteri retractio ad suū locum facillime refluit magnetis vsu, maxime si vmbilico affigatur. Sed in hoc specialem fœminę conditionē intueri oportet, quippe ex his nonnullæ *styrace liquida*, aliæ *galbano*, alia *theriacaca*, plures *caranna*, & pleræque *odoratu* gaudent & leuantur: quibus si aliqui adhibeas, etiamsi pro ratione caussæ ex vsu videantur, nil proficies.

Emplastra pro matrice.

Caput. XIII.

De Vteri imbecillitate.

F Multis modis posse vterum imbecillitari, iis omnibus compertum esse reor, quib. notum est, quæ sint vteri ipsius officia, & quales actiones: nam iuxta quemcunque actum, mille occasionibus à debito deflectit ac dehetere conspicimus. Sic primo, quatenus pars simplex est, conficiendi ac commutandi proprium alimentum munere labefactari solet: quo fit, vt multis humiditatibus & superfluis purgamentis abundet, potentiis naturalibus languidioribus factis. Decit etiam in communibus officiis,& quatenus instrumentale membrum est, præ impotentia earū facultatū, quarum munus est opera illa exequi. Inprimis continens vasorum visi inpotens redditur, quo tempore vel menses assiduo fluore dilabuntur, vel frequenter & per crebra interualla, vitio eiusdem facultatis nequeuntis onus continere, vel secernentis potentiæ irritatæ. Prolabitur quoque vel proprium semen, vel a viro susceptum. item si concepisse videatur fœmina, post G aliquot dies semē explodit, vel tenuiter enormatum fœtum continere nequit, sed primis mensibus, dum aliquam grauitatem genitura nanciscitur, primo, secundo, aut tertio ad summum mense excernitur. Pari quoq; ratione fœmina as- fecta virorum concubitum aut non amat, aut fastidit: quod si coacta viro iungatur, nec delectatur, nec persentit quicquam. Itaq; an affectionem *vteri imbecillitatem* appellamus, in qua vterus sua munia vel debiliter, vel omnino non operatur. Tamen licet in plerisq; vteri affectionibus, A 593 ipsum in aliquo suorum munerū labefactari contingat, non tñ ob id vteri imbecillitatem eum affectum nuncupamus, sed dum nullo affectu in vtero sensibiliter existente, facultates temperamentorum vitio [illegible] debilitantur.

Vteri quot modis imbecillitetur.

Vteri imbecillitas quid.

Sunt quidem [illegible] speciales caussæ, [illegible] quæ nec tam vteri imbecillitatem, ut [illegible] certo [illegible] primarum. *Altera* verò, nimius [illegible] labor, & [illegible] vitalium, ac caloris innati resolutio, vel ut in laborioso partu, ac frequenti abortu, vel partu, contingere solet, *vt Aetius optime aduertit*, & ob id soluto nativum calore, robur quoq; naturale deficere necesse est. Sic sane primæ quatuor qualitates, vbi modum naturæ & debitæ temperiei [illegible] excedunt, robur vteri procuidubio deiicient. Nosse tamen in hac re conuenit, non omnes distemperies quàuis imbecillitatem posse efficere, sed vnaquæq; propriam & determinatam. Quippe caliditas B plus trahit ad vterum, quam conficere possit: ac si nimius trahat, non conficit quidem, sed adurit, vel quouis alio vitio conspurcat. Frigiditas ne minimam quidem alimenti quantitatem conficere potest, & ob id crudis humiditatibus vterum abundare cogit. Siccitas porro sanguinem retinet, vel menstruum, vel semen, plusquam oportet, & ob inclementiam caloris siccitati adiunctinil conficit, sed exsiccat, *vt Hippocr. 5 aphorism. dixit, tex. 60.* Humiditas autem, neq; sanguinem, neq; semen contineri permittit, neq; fœturam adhuc: præterquam quod fœminam viris ingratam, ac citra vllam delectationem affectam reddit: & tandem in reliquis vteri officiis alia non pauca accidentia molitur.

Vteri imbecillitas quibus ortum caussis.

Dignosces procul dubio affectum in genere, ex fastidio Veneris, ex flatus excretione per pudendu, ex erraundis mensibus, ex seminis prolapsione, & aborsus frequentia. Menstruorum etiam

Vteri imbecillitas quibus signis innotescat.

C etiam tempore, pectinis, lumborum & crurium grauitas adest, & ventriculus male habet, ex quo vaporibus ad caput delatis, aliquando deliria accidunt, & in summa miles vexationes iis, quæ ab vtero strangulato oriuntur, sustinēt. Certum cognosces ex laborioso partu vel abortu imbecillitatem proficisci, sumta ab assistentibus & laborante relatione, ac simili modo, si ex partubus frequentia succrescat, quod ostendit non minus totius corporis lāguorem, sed potissimū lumborū & crurium.

Caliditatis vteri signa. Caliditatē malo caussam præstare cognosces, quod partes pudendæ præcalidæ exsistunt, & reliquū corpus caliditate pollet: menses fiunt quam paucissimi, & cum dolore, & nimia caliditate prodeuntes, ita vt pudenda mulieris exulcerent, quæ vero per vterum excernuntur fœtida & nigriora exsistunt, & ob nimiam acrimoniam nullum seruant ordinem, irritata ab erosione natura. Fit quoque fœmina ex hoc intemperamento sicca & calidissima, & cum coit non delectatur, quod vterus doleat.

Frigiditatis vteri signa. Frigiditatē verò prædominari discet obstetrix ex tactu oris vteri D & pudendorum, muccore enim & pituita plena exsistunt, & os vteri veluti solidum fit ac sine sensu, ita vt obstetricis digitum persentire nequeat. Torpent quidem inguina & partes prope os sacrum, & lumbi ac femora & crura: fœmina etiam pigre incedit, & tarda fit ad omnem motum: flatibus abundat, quos frequenter per vteri osculū excernit: ex quo prodit, ex totam ablatas vel diminutas videri facultatum actiones, ita vt menses præ crassitie hic omnino supprimantur, & propterea sic affectæ nō concipiant: nam vt inquit Hipp. 5. aph. *Quæcunque frigidos & spissos habent vteros, hæ non concipiunt.*

Humiditatis vteri signa. Verùm fœminæ, quæ humiditate plurima pollent, madidas, flaccidasque habent pudendas partes, menses decolores & aquosi prodeunt: coitum non appetunt, nec si cogantur, delectationem vllam sentiunt, & semen statim proiiciunt. *Quæcunque enim humidos habent vteros,* inquit Hippocrat. *non concipiunt, quod si semen retineant, mox abortiunt. Mœstæ etiam sunt huiusmodi fœminæ, taciturnæ, ad omnem motum laxæ & impoten-* E *tentes, ac veluti confractæ.*

Siccitatis vteri signa. Siccitatem quidem ex his contrariis facile dignosces: quippe fœmina gracilis est, laboribus plurimum dedita, & menses quàm paucissimos habens: hi sita & ad Venerem tardissima, & parum primo accessu delectatur, postmodum verò dum excitatur, difficulter quiescit, ac subsidet coeundi desiderium. Quæ omnia considerasse oportebit, vt serua[illegible] naturali vte[illegible] temperie & ad optimum statum reducta, vires facultatum elu[illegible].

Vteri imbecillitas qualiter curetur. Etiamsi tanquam caussam imbecillitatis vteri recensuerim caloris aut siccitatis intemperamentum, credendum cum hoc est id me potius fecisse, vt earum qualitatum, cum in vtero à medio recedunt, curationem adscriberem, quàm quod existimem, prædictas imbecillitatis species hæc intemperamenta posse primo & per se efficere, licet [illegible] non leuia accidentia quotidie inferant: præterquam quod & natiuo calore resoluto, & spiritibus [illegible] v[illegible]libus dissipatis, calor plerunque

Conceptus quibus modis impediatur.

F adeo vteri [illegible] labefactat, vt deinceps propria munia ex[illegible] q[illegible] minimè valeat, sicut constat conceptum impe[illegible] dissipato suscepto semine, vel laxatis meatibus statim profuso, aut menstruo nimis crasso facto propter inustionem, vel apertis nimium venis prolapso.

Vteri imbecillitas triplex. Erit itaque imbecillitatis triplex modus: *Vnus* quidem agente aliqua distemperie, qua propriæ virtutis actus deficiat, cui primo subueniendum est: *Alter* facultatibus ipsis languidioribus factis ex diminuto calore & resolutis spiritibus: *Vltimus* verò, cū vteri corpus & substantia, laxior, mollior & infirmior ad propria munia exsequenda exsistit. Quæ sane vitia, & alia non pauca, vt quis mitigare possit, sumto initio à caloris excessu, imprimis victum frigidū

1. Vteri imbecillitas ex calore qualiter curetur. porrigere tenetur, qualis ex *lactucis, scariolis, borragine, cucurbita ac melonibus* parari multis modis potest: ex *pullorum* item *carne, & potu aqua hordeo feruefecta.* Cui vsui fore proficuum existimo, sanguinem ex venis tali, aut ex saluatella dextra manus fundere, parce tamen, ne præsidio & morbo vires dissipentur. Item gratia compescendi calorē, G frænandique humores calidos, studendum est singulis diebus exhibere syrupum *cichorii, rosarum, portulacæ, & violarum*, ac decoctum *hordei cum saccharo*: tandem iis, quæ bilem purgant, corpus inanire, vel paulatim exhibito *rhabarbari diluto cum aqua lactis, hordei aut cichorii, vel exhibita cassia fistula, vel electuario Hamech siue scammonio & colocynthide confecto*, quod maximi pretii in hac re & similibus arbitror esse. Quo facto, dorsum inungere oportebit vnguento *rosaceo*, vel *refrigeranti ex Galeno*, aut eo, quod ex cucurbitis paratur. Eadem ra- A 594 tione cōfert vterum illinire *oleo violarum, vel de semine cucurbitæ, aut fouere decocto maluarum, hordei rosarum & violarum, lana, vel spongia, aut vesica excepto.* Prodest quoque *mercurialis cum lenticula palustri, lumbis & pectini imposita*: item *cerussa aqua trita vel cum mucilaginib. psyllii liquata.* NOTA. Cauere tamen oportet, ne vterus nimium refrigeretur, obidque necesse est sensim, paulatim & per interualla hæc adhiberi. Balnea item aquæ dulcis hunc vteri calorem plurimum compescere scio: quem non minus exstinguit pessus ex *albumine oui, adipe anserino, & oleo violarum cum q. v. opii.* Quod si solam caliditatem vigere cognoueris, vt ex nimia pudendarum partium frictione, exercitio vel alia caussa euidenti contingere solet, alterantibus solis vtendum est, citra sanguinis detractionem aut expurgationem. Verum si diu durauerit huiusmodi distemperies, etiamsi ex prædicta caussa contrahatur, coniectandum est humores quoque calidus euocasse, aut effecisse, & vtendum est prædictis auxiliis. B

2. Ex siccitate calor finitima qualiter. Siccitatem item calori finitimam (*quæ ex alimenti consumtione, vteri duritie ipsum ad conc[illegible]endum in[illegible]ilem & imbecillum reddit*) corriges per humida alimenta, optimi, plurimi ac facilimi nutrimenti: ac per fotus & insessiones aquæ dulcis, aut decocti aliquius humectantis, & per inunctiones ex *oleo amygdalarum dulcium & sesamino, vel de semine melonum*: ac per metrenchitas ex iisdem *oleis, ex lacte, vel decocto aliquo pingui.*

3. Ex frigiditate qualiter. Verùm tamen, si frigiditas imbecillitati caussam præstiterit, considerandum primo est, an sola exsistat, vel cum humorum frigidorum præsentia: quod frequentius accidere conspicimus. Quod si hoc vltimum forte sit, prouidendum est, ne ex calidorum adhibitione maiorem humorū copiam à toto corpore ad vterum euocemus, ac rursus ne eos, qui per vterum vagantur, fusos tenuio-

Purgatio. tenuiores've factos, in maius malum prorumpere contingat. Quamobrem primo vniuersum C corpus vacuare oportet iis pharmacis, quæ pituitam expurgent, exhibito prius per aliquot dies *melle rosaceo*, à quo vniuersum corpus summo mane fricari ac exerceri conuenit. Si tamen ex ventriculo vterũ humores suscepisse cognouerimus, vomitibus illi prouidendum est *origani* aut *thymi decocto*, ante & post cibum, ac deniq; omni studio ab eo pituitam euacuare, bis terve in hebdomada vomendo, studendum est. Verum si ne hæc quidem profuisse videantur, vterum ipsum purgabis per ea medicamenta, quæ id munus peculiariter præstare nata sunt. Cuius naturæ sunt *aloes, agaricus, hiera simplex Gal. cartami pulpa, vel pilula ex prædictis pharmacis confecta.* Quem etiam vsum præstat incredibili efficacia *terebinthina abietis lota cum modico rhabarbaro.* Quibus factis, ad ea medicamenta confugiendum est, quæ vterum & ventriculum calefaciant, simulq; humoris frigidi reDecoctum. liquias conterant ac digerant, veluti decoctum *cumini, anysi, pulegii, piperis, epithymi, dauci, petro*D *selini, castorei & seminis ac radicis angelicæ.* Præstat Puluis. etiam puluis ex eisdem confectus, ac facta leui super ventrem inunctione, sparsus. Ex vsu quoque est *theriaca, mithridatum & pleraq; alia ex iis, quæ cap. de epilepsia ex vtero, præstare diximus.* Confert & puluis corticis citri, *aurantiorum & caryophyllorum, vel pastilli ex eisdem confecti cum modico saccharo & cin*Fotus. *namomo.* Post quæ ventriculũ fouero ex *vino* vel *aqua calida,* in qua ferbuerint *artemisia, ruta, saluia, cinnamomum, cyminum, pulegium, cyperus, acorum, & radices ac semina angelicæ.* Ex vsu quoq; est ventriInunctio. culum, pectinem & inguina mungere *oleo irino, amaracino, cyperino, de angelica, liliorum, ruta, & de baccis lauri*: sed pretiosius est, quod ex cinnamomo conficitur, aut quod ex *angelica herba viridi cum radicibus & pauco semine* paratur, vel ex *anyso, ex caryophyllis, ex nuce muscata: oleo item piperino vel macis* vteris: quæ omnia extracta duplici vase, facta prius aromatum in aquæ & vini pari portione sufficienti maceratione, mirum in modum prodesse scio: verum si ex his vltimis cum modico vino aE liquid sumatur, maius te præstaturum beneficiũ existima. Quibus inunctionibus aliquando admiscere oportebit *aquam vrulsam* aut *marinam cum modico aceto*: quæ omnia molli lana vel spongia, aut vesica sunt excipienda, calidaq; actu adhibẽda: quorũm sane quantitatem aut efficaciã adaugebis vel minues, prout affectus grauior vel diuturnior, aut facilior vel nouiter factus fuerit.

Suffumigia. Postq autem hęc adhibueris, nõ erit abs re suffumigiis & euaporationibus vti, fumis per arundinem aut insessionem. Quas conficies ex eisdem herbis ac rebus, quibus pulueres & fomenta constare diximus: additis ex *styrace* & aliis *aromatis* caPessaria. lidis, quantum sat sit. I em pessaria ministrabis quæ excalefacere & expurgare vterum possint, qualia cõficiuntur ex suc *mercurialis cum aliquo ex prædictis pulueribus, styrace, theriaca, aloe, & agarico cum modico melle.* Regioni etiam vteri & vmbilico Emplastra. admouere oportet emplastra, cerata & sacculos, quæ & vterum calefaciant & roborent, qualia antea recensuimus, & modo referam, si prius dixero, quid aduersus humiditatem agendum sit. Balnea. Antea tamen scito, balnea ex lphure incrediF bili efficacia vteros frigidos sanare.

Humiditatem quidem & madorem vteri haud 4 Vteri imbecillitas ex humiditate qualitas curatur. dissimili modo curabis: quippe totũ corpus purgare prius, fricare, exercere, & tenuem, & exsiccantem victum, atque parcum potum ex decocto *sparta parella, aut radicis chinæ, vel cinnamomi, aut anysi* confectum porrigere proculdubio opor ebit. Purgatio. Purgabis quidem primo hiera, *pilulis aggregatiuis, agarico, rhabarbaro, aloe, electuario Iudo vel diaphœnico.* Quo facto, vomere, sed frequentius Vomitus. quam in frigida distemperie opus erit. rarius tamen fomentis & balneis, præterquam sulphureis, vti conceditur: liberalius tamen licet suffire, vel Fomenta. sicca fomenta & sacculos adhibere: quos conficies *ex sale, milio, chamæmelo, anetho, pulegio, artemisia, thymo, cinnamomo, ruta, baccis lauri & stercore caEmplastra. prino.* Ex quibus emplastra cum vino & mel conficere poteris, & cerata cum *oleis supradictis, ladano, terebinthina.* Cauendum tamen est, ne stati NOTA. à principio pharmaca hæc adstringentia & resiccantia adhibeamus: nam corpore impuro exsiG stente, non parum lædent humoribus præter naturæ modum detentis, & ad principaliores sedes Decoctum. irruentibus. Quare prius purgandum est, & mox prædictis adstringentibus vtendũ, quale est decoctum *lentisci & myrti, rosarum, summitatum rubi, & polygoni*: quo sane decocto & per os sumto, & exterius adhibito, non parum profeceris. Itaq; vniuersalis medendi ratio erit, inundantem à toto corpore, à ventriculo, & ab vtero ipso humi- A 595 ditaté prius minuere, postea resiccantibus, quod superest discutere, ac ebibere. Tamen quia id sæpe sufficere nequit, comprimere, quod ad os vuluæ confluit, necessum subinde erit. Quod si aliunde in vterum humiditatem confluere noueris, adstringentibus potionibus post dictam methodum vteris, veluti est *myrti bacca vel malicorum cum vino, & alia non pauca, qua lib. 1. capit. de menstruo fluore diximus.* Prodest quoque exterius vtero adhibere *adipem anserinum cum anyso tritum, lana exceptum: theriacam* item, *mithridatum, vel suffumigia, quæ ad menses sistendos illic retulimus.* Sed vlBalnea. timo in frigida & humida vteri distemperie nil tutius aut vtilius reperies, quàm sulphurea balnea: quanquam corpus vniuersum sudare *ligno guaiaco, sparta parella, radice chinæ, vel syrupo ex eisdem, anyso, & semine angelica confecto*, summopere proFontanella. ficuum comperimus. Si tamen hæc non prodesse B videantur, ad fontanellas confugiendum est, quas cruribus esse aperiendas censeo.

Sed vltra ea, quæ aduersus qualitates & cauVterum quę roborent. sas, quæ vterum imbecillitant, pugnare habent, multa quidem sunt, quæ vterum ipsum roborãt, vel præstantia, quod illi defuerit, vel adimplentia eius munus & officium. Sic vterum roboramus euocatis calore, sanguine & spiritibus, & firmata ac stabilita vteri substantia cuius naturæ creduntur esse omnia aromata, quæ & modicum calorem, aut parum vltra modicum habent & quodammodo firmare, comprimere & stabi ire vterum sunt nata. Cui sane vsui reperies vtiles esGummi. se omnes *gummi* species, siue quæ Indis asportentur, siue quæ apud nos nascantur, & cerata item ac emplastra pro matrice, quæ vulgariter in officinis parantur, & nos capit. *de epilepsia* abunde adduximus, & fere reliqua, quæ ex gummosa substantia, *ladano, pice, resina vel terebinthina cũ pulueribus aromatum, & oleis ex rosis siccis, narcisso, cinnamomo,*

C *irino, de baccis lauri, de liliis, de angelica, de nasturtio, de styrace, de iasmino, de napha*, & aliis quæ consimilem habent virtutē, passim conficiuntur, & *ipsam liquidam styracem*. Sed maximè quod recipit *olei iasminorum, anysi, & cinnamomi ac caryophyllorum, arte chymica extracti, ana ℨ.j. ceræ & ladani* q.s. vt fiat cum resina ceratum. Robotant item *theriaca, mithridatum cum diamoschu, diambra, gallia muscata, alypta muscata, moschus, ambra, zibetum*, & denique ea emplastra, quæ pro matrice ex his, & pulueribus supra dictis conficiuntur, & in plerisque huius operis cap. variè cōposita reperies: maxime quod recipit *pulueris granæ & caryophyllorum, ana ℨ.j.ß. pulueris rosarum, coralli & angelicæ, ana ℨ.j. pulueris mastiches & sanguinis draconis, an.℈.ij. ambræ & musci ana g̃.x. ladani depurati & ceræ*. q. s. vt fiat emplastrum: roborat quidem mirum in modum, & geniturae retentioni opitulatur, renibus adhibitum D & prope inguina ac vmbilicum. Robur quoq; vtero addunt sacculi ex *herbis siccis, ex aromatis & pulueribus*. Sed efficacissime id beneficium præstant cucurbitula, frictio, fumentum & suffitus: & vltimo adstringentia prædictis aromatis admixta, quæ comprimentis facultatis & contentricis deiectæ munus suppleant & exsequantur. Quorum omnium maximam syluam cap. *de sistēdis mensibus reperies*, ex quibus & nuper dictis facile tibi erit varia effingere medicamenta. Hoc tamen vnum in omni corroboratione adseruabis, quod si imbecillitas in distemperie, quæ actum facultatis prosternat, sita præcipue sit, iis maxime vtendum erit auxilis, quæ aduersus distemperiē, iuxta cuiusque naturam, pugnent, eo quem diximus, modo: verum si debilitas in spirituum resolutione, aut caloris innati dispendio constiterit, vt defessis & laboriosis fœminis, & iis, quæ frequenter pariunt, accidere scimus, iis, quæ calefaciant, caloremque & spiritus ad vterum euocent, aut vicem caloris innati gerant, vtendum est. Si E verò vteri substantia laxior facta fuerit, minusque firma ac robusta ad actiones, quàm par sit, adstringentibus studendum est id munus adimplere. Quas equidem medendi rationes, qui exactè nouerit, facile prædictis discet vti pharmacis, & ex eis, quæ vsui propria fuerint, eligere & componere, aut mutare, vel addere aut demere, iuxta fœminæ aut vteri affecti vel affectus conditionem: quod si hæc ignorauerit, fateatur se non posse, etiamsi mille nosceat medicamenta vtero proficua, aliquod vtile aut necessarium effingere.

Ceratum.

Emplastra.

Sacculi.

OBSERVA

Capvt XIV.

De variis vteri doloribus.

Vteri dolores cur tam sæuissimi.

INCREDIBILE profectò est, quali & quanta dolorum varietate circa vterum & eius partes conqueri fœminas conspiciamus: ita vt sine F alieno affectus, à quo dolor oriatur, *qui peculiarem prærequirat curationem* complicatione, solus ipse dolor suam curandi, aut (*vt rectius loquar*) mitigandi rationem expostulet. Frequenti enim obseruatione nobis compertum est, etiamsi dolores vehementissimi sint & grauissimi, affectionem tamen seu solutionem continui leuissimam, aut quam paruissimā esse, doloribus solum proficiscentibus sæuissimis ex partis dolentis natura, vel ex caussæ malitia, quæ hac potius ratione, quàm vi continuum dilacerante, dolorem excitat, leuissima facta solutione. Cui consimilem dolorem in hemicranea & aliis importunis capitis doloribus, frequentissime reperimus: qui sane ex leui humoris vel halitus portione sola ipsorum malitia grauissimos cruciatus excitat. Quod proculdubio in vtero frequentius adhuc contingere est æquum: nam & caussæ maligniores & venenosiores ibidem existunt, & particula non obtusioris sensus. Itaq; de his tantum doloribus hoc in loco agere mihi est in animo, qui vterum affligunt citra affectus complicationem, qui peculiari sui ratione requirat prouidentiam, velut est *inflammatio vteri, vlcus, inflatio*, & alii consimiles morbi, quorum inferius meminero, & G dolorum, qui ab eis proficiscuntur.

Dolet quidem vterus citra manifestum affectum, ad quem dolor reduci possit. (*præter dolorem ex sanguine menstruo non fluente, aut improbe expurgato, cuius curationem adduximus lib. 1. cap. proprio*) ex halitus à semine, sanguineve menstruo corrupti malitia, vel ex eorundem copia, quæ aut distendat vteri vasa, aut abradat, & mordicet eadem, & vteri corpus. Non quidem vtcunque, sed addita etiam venenosa affectione, quæ doloris ma- A 596 litiam adaugeat, & animi quoq; passionem maiorem inferat, ita vt nullis videatur auxiliis cedere. Dolet item vterus ex *grumoso sanguine*, qui dolorem proculdubio duob. modis inferre habet: *primo* ratione corpulentiæ, qua angusta vteri vasa permeare nequit: quo fit, vt in via manens, fixos & acutissimos inferat cruciatus: si verò permeet, non minores: ceterum vagos, à quibus aliquando quiescit, præsertim grumoso sanguine excreto: *secundo* lædit grumosus sanguis vitio & malitia non leui, quamobrem dolore simul & animi accidentibus & anxietate fœmina premitur. Aliis quidem vterus ex inæquali plenitudine dolet, eo quod in diuersis partibus diuersam obtineat plenitudinis rationem & copiam, quod plerunq; acerbissimi doloris caussa existit. Sunt quoque fœminarum non paucæ, præsertim inter viduas, & eas, quæ ante viro assuetæ, nunc se abstinent, quibus dolores & cruciatus ex *seminis abundantia* succrescant: quippe semen præter consuetudinem retentum corrumpi, & vasa plus iu- B sto dilatari ac tristari, delectationis etiam defectu contingit, quod semen illud vterum lædere malitia & copia necessum sit. Item plerisq; dolor accidit ex *acribus & erodentibus* humoribus cū sanguine menstruo dilabentibus, qui aut copia & acrimonia mordacitate illata, cum vteri aut pudendorum pruritu, dolores ingentes, potissimum menstruo instante, inferunt. Succrescunt non raro huiuscemodi dolores ex *suppressis albis vteri purgamentis*, quæ ita solent intensos efficere, ac ipsa fuerint, vel copiosa, vel acria, aut frigidiora, vel calidiora. Nec minus dolore afficiuntur fœminarum quædam, *dum viro accedūt*, si vterus à qualibet caussa intumuerit. Quod Moschio *lib. Gynæciorum cap. 19.* exprimit, dicens: *Si mulieri loci doluerint, aut vulua per coitum punctiones senserit, sciant sibi vuluam in tumore esse, magis tamen in interiore parte, quàm foris*, (& subdit:) *Huius rei signum est tale: oculorum anguli dolebunt, & facies* C *ignea plus, quam pallida, & hoc vitium erubescunt*

Vteri dolores quibus oriantur caussis.

Caussæ internæ.

Medico fateri. Quod sane malum existimo plerunque fieri in fœminis, quæ obstructione vteri præsertim colli eius, laborant, ob plenitudinem quidem pudendarũ partium, & vteri ex sanguine propter obstructionem ibidem immorantem: quippe dum quiescunt partes illæ, etiamsi plenitudine premantur, non dolent, ceterum motæ coitus exercitio dolent: haud secus, quàm in lassitudinibus, in quibus maiores fiunt moto corpore cruciatus, quàm quiescente. Sic etenim in huiusmodi fœminis plerumque sanguis profluit, vt refert Hippocrates *libro de sterilibus*, dicens: *Si verò à coitu imum ventrẽ dolet, & sanguis recens ipsi appareat, lini semen tusum & muscum mollem, & adipem anseris uñ, mixta ac molli lana excepta imponito.* Quod virium, dum sanguis prosilit, censeo in extimis corporis partibus esse potius, quàm in intimis.

D Eandem prorsus affectionem humores acres, sed in parua quantitate, efficere comperimus, quos dum virile pudendum mouet, certum est, granes dolores excitari. Solent quoque cruciatus haud leues efficere externæ caussæ, veluti frigiditas aëris, vtcunque vterum subingrediatur: item in sessu in loco frigido aut nimis humido, ablutio pedum intempestiua ex aqua frigida, vel nudis pedibus in loco frigido stare: maximè dum menstrua fluunt, aut mulier à partu purgatur. Nam *vt 14. de vsu partium* Galenus testatur *capit. 3.* vteri ceruix recta & adaperta est, cũ alijs temporibus rugosa & plicata existat, quod *vt 3. de facult. natura. cap. 3. ait*, plurimum facit, vt facilior sit frigori aditus. Potus etiam frigidæ intempestiuus, maxime si fœmina calidior ex tempore aut exercitio vel igne steterit. Aceti & acidarum rerum vsus, aut lactucæ, vel acetariorum immoderantia. Quibus proculdubio caussis & alijs non paucis, quas breuitati consulens prætermitto,

E dolores, qui iure sibi curationem exposcunt, fieri comperimus.

Caussæ internæ.

Nosse qui studet huius affectionis caussas, primo doloris modum expendat opus est: mox durationem: vltimo symptomata, quæ illi accidunt: nam ex his tribus facile in caussæ cognitionem deueniet. Dolores ex *copioso flatu* dignosces, extensiua doloris conditione, ex rugitu inferioris ventris, & ex cruciantibus ac exacerbationibus per interualla factis. Quod optimè Hippoc. insinuasse constat, per hæc verba: *Si dolor solum fuerit vehemens & violentus, caligo in vterum incidit, & flatus non exit, sed isthic manet, malum.* Quam etiam caussam cognoscere docet idem auctor *lib. 2. nuper adductò*, dicens: *Si ventus in vteru fuerit, flatus exit, & stridet, & tota intumescit, & febrem habet & ardor, & ad hæc valde exsilit præ dolore, & virum non admittit, & ægrè fert coitum, & erigi non potest, & velut onus graue ipsi in vtero iacet, & caput dolet, & auxia est, & loqui nõ potest: si verò dolor accesserit, clamat, & dolet omnia, &*

F *lumbos, & pubem, & sedẽ, & vrina supprimitur, & venter suffocatur, & mori cupit, & præcordia distenduntur, & stomachus mordetur, & os amarum est, & vomit acida, & pura, ac æruca, & frequenter ructat, ac vtelim habet, sin minus intumescit, & flattigeru reuiuitur & dolet.* Cognosces ex *retentu purgamentu* fieri, quia dum non apparuerint. Proficisci etiam huiusmodi dolores ob *malam flatus qualitatem* scimus, ex animi aliquo vitio, inquietudine, anxietate, iactatione & ex solutione. *Grumosum* esse *sanguinem*

Vteri dolor quib. caussarum signis innotescat.

inter alia signa dignosces ex dolore cũ tenesmo vteri, & frequenti etiam vrina: nam cum natura nitatur grumosum illud expellere, idque ob loci angustiam nequeat, semper conatur natura munus explere: vnde ob assiduum conatum, partes vicinæ quoque tenesmo affici haud raro contingit, præterquam quod dolores acutissimi, veluti si palo aut acuto aliquo stylo vterus perforetur, plerunq; suboriuntur. Quod etiam agnosces ex eo, quod dolores fixi sunt, & in vna parte permanentes, nisi aliquid grumosum excernatur: nam eo tempore licet vehementes quoque sint, per interualla tamen repetunt: quod quidem ab iis, quæ excernuntur, si grumosa sint, haud difficulter cognosces. Verum quia non solum corpulentia, sed & malitia sæpe grauiores dolores sanguis grumosus concitare solet, id etiam conjectandum erit ex animi accidentibus, quæ mox si increscunt, & potissima sunt malæ qualitatis indicia. Quod si dolor ex *seminis vbertate* suboriatur, hystericis accidentibus & signis, & ex prægressa viri consuetudine facile dignosces: maxime si cibis vtatur copiosioribus, aut vita sedentaria & lasciua. Si tamen dum viro fœmina accedit, vterus doluerit, plenitudinem illarum partium esse caussam, ex *tumore pudendarum* perdisces, sicut ex pruritu cum dolore humoris acrimoniam, nisi vlcus aut inflammatio, vel angustiæ & duræ cicatrices ex prægresso vlcere caussam perstiterint, quod ex propriis signis facile erit exquirere. At si ab *externa caussa* dolorosa affectio prodeat, ex relatione signum tibi quæres.

G

A 597

Cum in symptomatum mitigatione triplex sit medendi ratio: *I. ua*, quæ caussam illidit: *secunda*, quæ morbum, immediatam symptomatũ caussam, curat: *tertia* verò, quæ citra caussæ & morbi respectum, tantummodo symptomati prouidet, mitigatq; eius inclementiam: ob id quidem hac in parte eius tantum, quæ symptomata mitigat, aliquo habito respectu ad caussas, meminisse conuenit. Sunt etenim medicamenta sedãtia dolores quædã, quæ omnibus prosunt, à quacunq; caussa proficiscantur: quæ calore ita temperato constant, vt calorem nostro natiuo quàm simillima sint, aut saltẽ primum calefacientium ordinem non transcendant. Quippe dulci sensu, quem mouent, partiom dolore affectarum tristitiam molestiamq; sensationem abolent. Expedit tamen tenuium esse partium hæc pharmaca, nihilq; habere adstrictionis, vt pariter euacuẽt, rarefaciant, extenuent, digerant, concoquant, & æquabilem, leosim & moderatione quadam, materiam & partẽ dolore vexatam reddant. Huius quidẽ generis sunt *oleum dulce æstate medium, chamæmelinum, de semine lini, amygdalarum dulcium & lumbricorũ: item sambucinum, sesaminum, butyrum, lana succida, vitellus oui, lac muliebre, pinguedo porci, vituli, gallinæ, anseris, cuniculi, decoctum althææ, maluæ, violarũ, lilij, seminu lini, fœnugræci & huius naturæ pleraque.* Hæc namque, vt latius *li. 2. nostro de vnde.* diximus, sibi peculiarem operandi rationem habẽt, omnibus quidẽ caussis & temperaturis communem. Aliud ẽt peculiarius obtinent, nimirum, q nullum habent tempus circumscriptum, quo magis adhiberi desiderent, quàm in alio, licet tutiora sint corpore vtcunq; vacuo: cum hoc tamen plenis quoque corporibus prosunt. Habet ob ſiper peculia-

Vteri dolor curatur.

Dolorẽ vteri quã sedãt, à quacunq; caussa proficiscantur, quaha esse o. portcat.

B

C

Anodynorum primum genus.

... nus aliquid, videlicet, aliquando solum esse *anodyna*, cum dolorem tantum mitigant, aliquando vero esse affectum sanantia: nam præter id, quod partem parant, vt minus sit dolori apta, affectus quoque caussam æquabiliorem mitioremq; duplici ratione reddunt: tum ex similitudine, quam cum nostro calore habent, qua acrimoniam & quemuis excessum retundunt: tum verò quod primo calefacientium ordine constituantur, & ob id per insensilem halitum leniter, quod in parte dolente continetur, discutiunt. Itaq; primo in quouis dolore mitigandi gratia, & *oleis*, & *fomentis*, & *emplastris*, aut *ceratis* ex iis, quæ superius retulimus, vtendum est, præmisso tamen enemate, quod consimiles habeat vires.

Anodynorum secundum genus.

Alterum verò *anodynorum* genus eorum est medicamentorum, quæ contra doloris caussam è D directo pugnare habent: nam euacuant digeruntque, quod in parte contentum est, & dum quantitatis aut qualitatis ratione dolor excitatur, certant eandem aduersus vniuscuiusque excessum, frigidam calefaciendo, & calidam refrigerando: ac si venenosa fuerit, malam qualitatem corrigendo. Quamobrem nosse oportet cuiusq; doloris caussas, vt iuxta cuiusvis naturam proficua auxilia adhibeamus.

1. Vteri dolor ex flatu qualiter curetur.

Sic dum ex flatus copia nobis compertum fuerit vterum dolere, prædictis vere anodynis ea commiscere studendum est, quæ aduersus caussam pugnant: & sensim imminuta anodynorum copia, quæ caussam superant, adhibitis, prædicta ratione virtutes, donec aut ad expurgans medicamentum, aut ad sanguinis detractionem, si affectus postulauerit, deuenias. Quæ sane opera iuxta eas partes facies, quæ vtero sint proximiores, vt Hippoc. videtur consulere *lib.6.popul.part.6.text 5.* dicens: *In doloribus proximum ventrem aperire*: nam eo tempore, nisi quid aliud prohibuerit, ab his ve-E nis, & per eas partes, quæ vtero sint viciniores, euacuandum est.

Clysteres.

Primum itaque clysterem iniicies ex decocto *althææ*, *anethi*, *seminis lini*, *chamæmeli*, *seminis & radicis angelicæ*, *mentastri & artemisiæ*, *addito melle & hiera picra cum oleis anethi*, *liliorum alborum*, *chamæmeli*, *de semine lini*, *de baccis lauri*, & aliis huius conditionis. Vel in ipsum vterum iniicies decoctum *origani*, *petroselini*, *nigellæ*, *cumini*, *sampsuchi*, *iuniperi*, *dauci*, *helenii*, *apii*, *anethi*, *anysi*, *spicæ nardi*, *nucis*, *cinnamomi*, *smyrnii*, *cum modico vino*. Mox à clystere iniecto, si affectus non quieuerit, fomentis ex prædicto decocto vtendum erit,

Fomenta.

spongia plurimum expressa aut vesica exceptis. Item in-

Inunctio.

unctionibus vteri ex eisdem *oleis cum oleo cinnamomi*, *vel amygdalarum dulcium*, in quo semina & radix angelicæ ferbuerint: præstat & oleum *de*

Emplastra.

napha, *de iasmino*, *de styrace & balsamo*. Præter hæc, emplastra vtero adhibebis ex prædictis herbis in puluerem redactis, decocto aliquo flatus discutiente ex *cumino*, *anyso*, *anetho*, *galanga*, *caryophyllis*, F & similibus confecto. Idem quoque beneficium præstabis, si ex pulueribus nuper dictis & ouorum vitellis cum *oleo liliorum alborum* cataplasma confeceris: quem vsum præstat euaporatio ex prædicto decocto excepta: item cucurbitula cum multa flamma ventri imposita, si menstruæ purgationes non insteut, neque fluant. Maximi etiam semper

Emplastrũ pro matrice.

fuit momenti vmbilico emplastrum aliquod pro matrice affigere, confectum quidem ex *tacamacha & caranna*, *styrace liquida*, *balsamo*, *ladano*, *cinnamomo & pulueribus radicis & seminis angelicæ*, *cum oleo de baccis lauri*, *de cinnamomo*, *& cum gallia*, *alipta*, *terebinthina ac cera*. Vel vtrumq; ventrem inunges *oleo de angelica*, *de anyso*, *de cinnamomo*, *de caryophyllis*, *& de pipere*: vel prædictorum aromatum aquam arte chymica instillatam porriges. Præ-

Fomenta sicca.

stat non minorem gratiam siccorum fomentorum vsus ex lineis & laneis pannis supercalefactis, ex sacculis quoq; confectis ex *pulueribus herbarum*, *seminum*, *florum & radicum*, quas nuper diximus. Quod si hæc prodesse non videantur, vtitor con- G silio Hippocrat. *lib. de natur. mulier.* dicentis: *Si vterus dolet*, *allii caput integrum & nitrum tostum & cuminum terito*, *& melle subacta subdito*. Cuius etiam præcepto paulò inferius suffitibus ex *peucedano*, *aristolochia*, *panace*, & similibus vtendum est, vel euaporationibus ex decocto *ligni guaiaci*, quod maximi esse momenti arbitror, præsertim si fœmina morbi Gallici naturam redoleat. De *iride*

Iridis vires.

quoq; fertur, ipsam purgare ... ... atque eius dolores sedare, vel emplastro ... notam: menses item euocare, & ... ... Quia tamen ex pituitosis ... ... , vel ... ... nantur, vel vterus dolet, ob id ea ... ... sunt adhibenda, quæ capit. de *vteri hydrope* scripsimus: maximè si addideris ... inum, vel in deco- A 598 ctione *cortices fabarum & lupinorum*, aut *lixiuii aliquid*, si laborans valde sit humecta, fugiendumque ab his, quæ sal recipiunt, ne ocyssime ad excretionem vrgeant.

Sanguinis missio.

Si tamen febris accesserit, quæ neque calore proprio id mitigare possit, neque remediis affectio cedat, ad sanguinis detractionem confugiendum est, præcipue ex partibus superioribus, si menses non instauerint: nam eo tempore ex venis tali mittendus est, ne dolorum vehementia vteris in inflammatione periclitetur. Quod

Purgatio.

si neque febris, neque ardor, neque menses imminentes institerint, ad purgationem ex *hiera simplici Galen. pilulis de mastiche. aut sirupo ex infusionibus rosarum cum modico agarico* deueniendum esse consulit curandi ratio: quæ docet ... præualere crassos & viscidos humores, à quibus flatus eleuantur, quàm calidorum & di... ... tientium B pharmacorum vehementiam, quòd sæpe maius damnum, quàm commodum sequi soleat, corpore aut vtero impuris existentibus. Si verò aliquid eorum, quæ flatus discutiunt, præbere volueris, nil subinde nocebis, veluti est *vini optimi paruum*, vel *decoctum seminis anysi*, *cumini*, *dauci*, *caryophyllorum*, *cinnamomi*, *& similium*; maxime si calidum actu sumatur. Prodest & puluis *prædi-*

Aqua cinnamomi quomodo conficiatur.

ctorum seminum, *vel dianison*, *diacyminon*, *& aliorum*, *quæ his sunt simillima*. Sed ex vsu inter omnia potissimum est *aqua vitæ modicum*, *vel aqua cinnamomi*, quæ à Lusitanorum Indis asportatur, ex flore ipsius arboris; aut ex cortice instillata: quæ etiam apud nos chymica arte ex *cinnamomo* extrahitur.

Verùm si ex flatus acrimonia aut malitia dolores concitentur, veris anodynis vtendum quoque est, admixtis tamen alexipharmacis calidis, cuius naturæ est *theriaca*, *mithridatum*, *semen angelicæ*, *vel eius radix*, & huius naturæ alia, quæ superius cap. *de hystericis affectionibus* à nobis dicta sunt. C Quem quoque vsum præstat *oleum cinnamomi*,

angelicæ, caryophyllorum, piperis, & anysi, quæ etiam deuorata ex vino, prodesse scimus: sed maxime aquam ex *theriaca* extractam, cuius meminimus *libr. de febre maligna*.

Vteri dolor ex grumoso sanguine qualiter curetur.

Si tamen ex grumoso sanguine concreto ve, aut efficiente inæqualem plenitudinem vterus dolet, præterquam quod *huius caussæ quoq; meminimus libro primo capit. de menstruo cum accidentibus* id procul dubio semper est in curatione obseruandum, vt partes vteri laxentur, & vix patentiores fiant & sanguis tenuior, ac plenitudo æquabilis reddatur. Quod fieri oportet, *vt Aetius consulit libro 4 serm. 4 capit. 63.* per ea medicamenta, quæ cum vapore humido calefaciant, & m[illegible] arte n[illegible] bid fœminam in loco calido reponi in b[illegible], & femora ac vteri regionem vaporibus. fomentis, inunctionibus & [illegible] is modice calefa-

D

ce[illegible]. Cæterum si prædictæ plenitudini aliquid super [illegible] cognoueri[illegible] *vt cap. adducto diximus*, ad eadem auxilia confugiemus, c[illegible] nante [illegible] potari[illegible] partes dilatare, laxare q[illegible] & modice att[illegible] nuare [illegible] grum[illegible] tan[illegible] nire & [illegible]. Q[illegible] adhibitis decoctis,

Inunctiones.

quæ non attulimus, veniendum est ad inunctiones [illegible] *de croco despica, [illegible] de lilio, amygdalarum dulcium & de [illegible]*: maxime si in his [illegible] bus vltimis [illegible] *mentastrum, [illegible] sem [illegible] aut radix angelicæ, cortex citri, aut cinnamomū.* Conf[illegible] uaporationes ex prædictis herbis, a-qu[illegible] decoctis: [illegible] nenta & sacculus, exe[illegible] Ther[illegible] quoq; prodest vmbilico, & im[illegible] in oleo *[illegible] amino, naphæ, vel decro-*

Vaporationes.

ro. S[illegible] uaporationes huic vsui commodiores con[illegible] ex iure pingui *galli veteris decocti cum multo croco & cinnamomo, caryophyllis, semine lini, althea & fœnugræco*, quod maximi fore momenti existimo. Præ[illegible] per os sumere haustum *aquæ fer-[illegible] vel decoctum seminis angelicæ*: item *theriacæ ℈. j. aut ʒ. ß. cum vino vel prædicto decocto, vel iure galli [illegible] croco, cinnamomo, passulis & saccarib. confecto,*

E

vel aquam theriacalem aut cinnamomi, anysi, caryophyllorum [illegible], quas arte chymica in duplici vase extrah[illegible]s. R[illegible], *[illegible] Aetius* tritam ac melle exceptam, & panno lineo inductam pubi ac pe[illegible] impositam prodesse comperimus. [illegible] & clysteria ex prædic[illegible] decoctis, *ruta, fœnugræco, & aliquo ex prædictis oleis admixto.*

Cucurbitulæ.

C[illegible] potissimum in plenitudine inæquali [illegible] cucurbitulæ citra scarifi[illegible]tionem inguinibus ac femoribus adhibitæ [illegible] hæc non profuerint [illegible] cum scarificatione ex vsu erunt: sicut hirudines pa[illegible] scarificatæ affixæ, sed præcipue hæmorrhoidibus. Verum si huic affectioni aliquod animi pathema succrescat, per alexipharmaca superius adducta mitigare oportebit.

Vteri dolor ex erodentium & mordacium humorum præsentia ortus qualiter curetur.

Dolores autem, q[illegible] ex e[illegible]dentium & mordacium humorum præ[illegible] a suboriu[illegible] nullo aslio auxilio citius miti[illegible] abis, q[illegible] potius & fomentis h[illegible] midis & [illegible] præsertim ieri, quæ mu[illegible] m & m[illegible] m obtineant substa[illegible]. Ob id quid[illegible] mus insessiones deco[illegible] *fœnugræci [illegible] althææ ac radicū*

F

maluarum & altheæ cum [illegible] doniorum & psyllij. Item [illegible] omēta ex eodem [illegible] inunctiones ex pingue[illegible] inibus & [illegible] oleo *[illegible] dalarum dulcium, sesamino, de [illegible] emine melonum & cucurbita*, potissimū sim eis mucilaginem seminis *cydoniorum & psyllij* ex-traxeris. Conferunt ēt clyst[illegible] a ex prædictis, potus item *aqua calida*, aut [illegible] ius *amyli*. Quod si hæc minus [illegible] uam par sit, prosint, ad purg[illegible] tionē cito te conf[illegible] es, quàm instrues iuxta ideam humoris peccantis: qua facta, eisdem vti [illegible] au[illegible] lis, & per interualla iterū corpus purgabis: sed præstat pessus, qui recipit opii aliquid, dum diu ibidem non immotetur, prodest, qui paratur ex decocto *capitum papaueris in paso, vel oleo [illegible] rum cum medulla cerina*. Item *vnguentum rosaceum cum succo plantaginis & [illegible]*. Denique vniuersa mitigandi ratio in hac caus[illegible] stat in arte peramento humorū, retusa eorum acrimonia, ac in mixtione alicuius optimæ substantiæ cum humore acri & mordaci, ac vl[illegible] imo in[illegible] purgatione superabundantis succi. Sic

G

profecto in hac & reliquis dolorum caussis victum instítues, in flatib. tenuem & calefacientē, in hac verò caussa, optimi & multi nutrimenti, ceterum fluidioris substantiæ: reliqua verò ad victum pertinentia, caussæ natura monstrabit.

Vteri dolor ob vteri accessum qualiter curetur.

His tamen, quibus vterus dolet ob vteri accessum, subuenire oportet iuxta naturam caussę dolorem ac tumorem excitantis. Sic etenim si ex tumore intus recondito dolor suboriatur, præter generalem prouidentiam, peculiariter huic

A 599

malo mederis, vt Moschio libro Gynæciorum docet his verbis: *Mulierculæ quæ masculum pepererit, cum oleo rosaceo aqualiter misce, & calefacito, & hinc fac pessarii de lana molli, & appone vsque ad caput vuluæ.* Verum si sanguis à coitu exeat, præceptum Hippocrat. seruare oportet, qui lib. *de sterilibus*, vt superiùs retulimus, inquit: *Si vero à coitu [illegible] in ventrem dol[illegible] & sanguis recens ipsi appareat, lini semen tritum & mi[illegible] mollem & adipem anserinum mixta ac molli lana excepta imponito.* Reliqua verò pro caussæ ratione ministrabis, sed nullum aliud auxilium efficacius reperies, quàm sanguinis detractionem ex hæmorrhoidibus, vel ex talo, maxime cum sanguinis abundantia in vteri collo, malo caussam præstiterit, à quo, quæ emolliant & digerant, pess[illegible] administrabis, vel ea, quæ vterum leuiter expurgent.

B

Vteri dolor à caussa externa qualiter curetur.

Curabis verò eas, quæ ex aliqua externa caussa dolent, si pugnaueris aduersus cuiusq; caussæ naturā oppositis auxiliis. Calefacere enim vterū per clysteria, inunctiones & fomenta, ex vsu omnibus fuit: & ob id inspecta caussæ natura, facile cuiuis erit proficua auxilia excogitare.

Narcotica quando ex vsu.

Veruntamen si his omnibus factis, adhuc perstare dolores (*ex quauis caussa prodeant*) videantur: tertio anadynorum genere vti erit necessum, quo *narcotica* auxilia contineri dictum est. Eo enim vehementiæ dolores sæpe veniunt, vt nullum aliud subsit refugium quam ad hæc stupefacientia pharmaca deuenire: & ob id ad *philonium Persicum* aut *Romanum*, vel *syrupum papaueris* confugiendum est, ea lege, quam nos adduximus *lib. nostro 2. de præsid. indicat.* ad quem locum confugiendum est.

Capvt XV.

De Vteri hydrope.

C

Vteri hydrops quid, & qualiter fiat, ac quo loco.

Inter omnes antiquos viros specialius Aëtiū vteri hydropis meminisse constat. Q[illegible] sane affectionem finitimam ei, quæ in ve[illegible] fit, esse profitetur, eamque fieri ex aquoso humore, à san-

[illegible] ne menstruo retento procreato censet, ac generationis modum explicat, dicens: *Vesicas in vtero prædicto humore aquoso plenas gigni, quibus vterum in tumorem eleuari necesse est.* Ego tamen hydropem vteri diligenter considerans censeo, in extremitatibus vasorum, quæ ad vterum terminantur, aut prope ipsa oscula ex humore illo aquoso per vasa sanguine menstruo obstructa, instillante, fieri pelliculam quandã, vnam aut plures, quę tunicæ vteri adhærescentes, postea mucore quodam implentur, indeq; à prædictorum vasorum osculis maiorem huius humoris, aut excrementi copiam recipiunt, & vterum ac infimã ventris regionem in tumorem hydropi similem

D eleuant. Quem equidem tumorem aliquando in toto ventre apparere, aliquãdo in alteram eius partem conspicimus, iuxta locum, cui prædictæ pelliculæ adhærent. Item posse fieri ex Arabu sententia inter tunicas ipsius vteri, aut (*vt rectius loquar*) modo tumoris pituitosi, in tunica ipsius inet vteri, sicut fit in testibus aquosus tumor, euidenter constare arbitror. *Tertio* tamen modo fieri contingit in ipsa vteri cauitate, aqua non acceruatim collecta, sed expurgata à corpore transmissa & profluente: quam non raro conspeximus vberrime fundi, ac si copiosa fund[...] vrina, iure optimo et *hydropem vteri* appellari [...] licet ibidem nõ maneat congesta, sed protinu[...] ffundatur. Est sane morbus in magnitudine, qui & difficulter curatur, & [...] aceidens in caussa existit: quem et fem[...] constare ex mundante humore pituitoso crasso, v[...]ido, & in va[...] vteri copiosius adhærescente. Quippe obstructis vasorum osculis ex prædicto humore, nil mirum, si ob eius redundantiã totus vterus in tumorem eleuetur: maxime in fœminis, quæ aut prauis cibis vtuntur, aut ex partu male corpus gubernarunt. Alius quoq; accidit *pseudohydrops*, cũ videlicet in rugis, aut sinib. vteri pituitosum aliquid & viscidũ adhæret, ea copia,

E quę in tumorem maiorem vterum eleuari cogat: quod vitiũ in ũs, quæ à partu, vel à mensium immodico fluxu plurimum potus & alimenti ingesserunt, contingere scimus.

Caussam Aëtius arbitratur, tantũ esse dinturnam mensium suppressionem citra conceptum: quam proculdubio pot[...] mam ess[...] inficiabitur nemo. Cum hoc tamen con[...] [...]mest, suppressos menses huic malo non [...], caussam præstare, sed dum hu[...] [...]at viscid[...]e, quæ in vteri tunicas in[...] [...] adhærescente[...], in pelliculę natur[...] [...] pollin[...] dum aquosa substan[...] ple[...]. Cu[...] [...] lo caussam præstat fœmin[...] victu & potu intemperatissima, cuius iecur tanta calor[...] te polle[...], quanta necessum est inesse, vt iciol n[...] partibus tenuibus illius humoris, concrescat prædicta tunica: quippe raro, etiamsi diu menses in fœminis supprimantur, hanc affectionem repe[...] contingit, quod non semper hæc omnes caussæ in vnum

F coeant. [...] etiam (*vt diximus*) hoc malũ ex inundante humore frigido intra vteri vasa ea copia, quæ vterum in tumorem eleuare possit. item ex eodem humore in rugis & cauitatibus vteri redundante. Dimitto ex flatu quoq; fieri posse, quia id non ad hydropem, sed ad inflationem pertinere creditur. Contingit non minus ex vera hydrope fieri, aqua ex sinuosa & abdominis regione, cæco & latente itinere in vterũ prolabente: aliquando ex iecore aut splene viciatis, velut vera hydrops: ac frequenter à vena caua in vterũ sanguinis serum instillante principium sortitur. Verùm licet virginibus ac viduis id malum succrescere aliquando conspiciamus, frequẽter verò his, quæ pepererũt, & improbe purgatæ sunt, aut imprudenter in victu, potu, aut vitæ modo se gesserunt, *vt lib. 1. de morb. mul. expresserat Hippocr.*

G Quo fit, vt si fœmina sic affecta iterum grauida fiat, fœtum facile corrumpat, ac mox ipsa pereat, sanguine nimiũ corrupto. Præterea hæc omnia frequentius contingere ex abortu, quàm ex partu coniectari oportet ex Hipp. verbo, quo inquit *hydropem hanc fieri ex labore*: quo verò nil aliud potest intelligi (*siquidem hydropes ex labore non fiunt*) quàm abortus, in quo labores longe grauiores sunt, quam partus. Sed si quis diligenter Hipp. legat *lib. nuper citato*, reperiet, hanc hydropis speciem longe diuersam esse ab ea, quam ipse deprinxerat eodẽ loco ex aquoso splene ortã: quip-

A 600 pe illa ad ventrem, hęc verò ad vterum attinet: illa citra mensium suppressionem, quæ sanguinem in aliquam partem ducat, sed sola aquæ generatione, siue caussa sit defectus naturæ mensium suppressio, siue secus: hæc verò ipsis suppressis ac in locis vtero vicinis coercitis & veluti congeneris aquam exsudantibus, quod probe à natura non regulentur: quæ sane [...]qua delabens ad prædictas vteri partes prædictum malum gigni.

Docet quidem Hippocrates *lib. 1. de morb. mul.* signa, quibus in cognitionem huius affectus facile deuenire possimus, simulque caussas ic cen-ser inquirentium: *Si aqua intercus vteru adna[...]atur, menses pauciores & praui fiunt, & ante tempus deficiunt, & imus venter intumescit, & mamma solida, molles fiunt, & lac nullum, & putat se in ventre habere, & ex his cognosces, quod aqua intercus est. Sed & in vterorum osculo significationem de se prabet, ad tactum enim gracile & humidũ apparet, & rigor ac febris corripit: quanto magis tempus processerit, tanto magis dolor habet imum*

B *ventrem & lumbos, & laterum mollitudinem ac inguina.* (& subdit) *Hic morbus ex abortu fit, sed ex aliis caussis, & cum menses fuerint occultati, contingit etiam non raro pragnantibus*: cuius affectionis eodem libro hæc verba refert. *Si hydrops in vterũ fiat, menses pauciores fiunt ac deteriores, & per longius tempus, & pauciores quam oportet, aut paulo plures, & venter intumescit, & locus supra pectinem, & tibia, & lumbi. Ubi vero multum temporis processerit, & in ventre habuerit, corrumpit ac eiicit, & aqua cum ipso fœtu affunditur, & mulier plerum que moritur, sanguis autem corrumpitur & aquosus redditur.* Prædictis quidem consimilia verba idem auctor refert *libro secundo de mor. mulier.* dicens: *Aqua intercus fit in vterũ fiat, menses prodeunt aterosi & aquosi, & non valde cruenti, intumescit & vterus, & vena, & propinquissima partes, &*

C *pragnans fit, deinde suffocatur, & mamma fluunt, & imus venter durus est, ac intumescit, & omnia circumcirca locus, & dolet, si quis ipsum attingit, & febris ac stridor dentium corripit, & dolor vehemens laterum mollitudinem ac lumbos, & semen in somnu effundit, & penus habet.* Tamen præter hæc signa, quæ ab Hippocrate afferũtur, distingues etiam vteri hydropem, ac cognosces, quod fœmina sic affecta plerumque boni est coloris, & in ceteris sana, quia iecur in ea affectione non patitur: verum si id com-

Vteri hydrops quis morbus.

Vteri pseudohydrops.

Vteri hydrops quib. oriatur caussis.

Vteri hydrops quib. frequentes succrescat.

Abortus labores grauiores sunt, quã partus.

Vteri hydrops quib. manifestat signis.

comparietiam contingat, mirum nō est, si & color mutetur, & ipsa deterius se habeat, tanquā ex complicato malo. Vlterius item cognosces, non ex tumore solū, sed ex eo, quod unam ventris regionē occupet tumore extenso iuxta vteri amplitudinem, ad differentiam tumoris ex fœtu, qui acuminatam efficit figuram. Est prætetea is tumor laxus ad differentiam tumoris, qui ex scirrho, aut quauis alia vteri duritie proficiscitur: flatus quidem si præsunt, murmur in vtero vagatur.

Vteri hydrops quid ab eius inflammatione differat. quid à vero ventris hydrope.

D Ceterum, vt dissideat ab vteri inflammatione, grauitatem ambulando infert, & non leuem spirandi difficultatē, & alia non contemnenda cordis & cerebri accidentia, & aliquando aquosum quid per pudendū instillat. Item in hac affectione alui excrementa graueolentia sunt, & menses aut omnino supprimuntur, aut inordinate procedunt: & nonnunquā, maxime vehementia aliqua præcedente, corpuscula quædam prodeunt alba, fœtida, muccosa, aut aquosa, syncera, aut sanguini pauco, tenui, aquoso, aut subalbido admixta. Differt ēt à vero ventris hydrope, tumoris loco, quia in eo venter primo intumescit superiore eius parte: in hoc verò, primo in parte inferiore, atq; ex illo ad imas partes descendit paulatim: in hoc verò sensim crescit, & ad supremas partes irrepit: in illo præcessit aliqua caussa, quæ iecori vitium intulerit: in hoc citra ipsam: etiamsi (vt dictum est) à vero hydrope nonnunquā proficiscatur. Quod si color vitietur, sanguinis quoque sontē vitiari constabit. In illo ēt color mutabitur ad pallidum, aut plumbeum vel subalbidū: in hoc verò fœmina boni sæpe est coloris, & aliquandiu rubicundior existit ex sanguinis retenti copia. E In illo item pedes in tumorem eleuantur, in hoc verò manus & mammæ intumescunt: etiamsi in illo non solum crura, sed & totū corpus motui & reliquis actionibus ineptum & languidum ac deiectum efficiatur: in hoc quidē crura præ vteri pondere, ad motū veluti impedita existunt, quia supra inguina incumbit tumefactus. Dissidet ab inflatione vteri, quia in inflatione vterus tactui tensus apparet: in hoc verò mollis & flaccidus. Distinguitur ēt à tumore inflammationis vteri, dolore, febre & aliis innumeris accidentibus. Vltimò tamen in aliquibus plurimum aquæ per vterum effunditur: qua excreta, affectio subsidet & venter detumescit.

quid ab inflatione vteri. quid a tumore inflammationis vteri.

Vteri hydrops qualiter curetur.

Curandi ratio in huiusmodi affectu aperte mōstratur ab Hipp. *lib. de natur. mulier.* per hæc verba: *Si aqua intercus in vteru suboriatur, menses pauciores & deteriores fiunt, deinde repente deficiunt, & venter intu-* F *mescit, & mammæ siccæ fiunt, & reliqua male habet, & in vētre sibi habere videtur: & ex his cognosces quod aqua inter cutem laborat. Sed & in ore vterorum significationem de se prabet, tangentibus autem gracile apparet, & calor & aqua ipsam corripit. Cum autē tempus amplius processerit, dolor imum ventrem & lumbos ac laterū molestudinem occupat.* Ac postmodum eadem parte inquit: *Hic morbus maxime fit ex aborsu, accidit item ex aliis.* Præter hęc autem signa & caussas, curationē docēs, sic inquit: *Cum sic habuerit, calida lauare oportet, & tepefactoria adhibere, donec dolor sedetur: pharmacum autem deorsum purgans bibendum dare oportet, post pharmacum verò, vteros bubuli stercoris fomento fouere: & postea medicamentum cum cantharide praparatū apponere, & interposit is tribus diebus, id quod cum felle paratur.* Quibus proculdubio verbis bellissime exprimit peculiarē curandi rationem, eam reducēs ad mitigationē doloris, purgationem eius quod redundat, ac discussionē eius, quod ventri hæret: G à quibus item menses prouocare iubet, & *mercurialis* plurimum vti. Verùm ex hac methodo indicatione sumta, dū incipit, docetur, primo sanguinem mittere, siue ex suppressis mensibus oriatur (*quo tempore ex talo fieri est necessum*) siue plenitudo subsequatur vtero prædicto modo obstructo, ac si plenitudo magna fuerit, nullum erit inconueniens ante tali sectionem sanguinē ex brachio mittere, dum id parcius fiat: instituta prius optima victus ratione, exsiccante nimirū, modice calefaciente, & tenuis substantiæ. Potus sit ex A decocto *cinnamomi, seminis angelica, vel saxifragia nostra, aut Indica, quam saxifragam appellant, aut Indum fœniculum.* Quibus factis modice corpus purgare oportet ab iis excrementis aut humoribus, quæ per primam corporis regionem vagantur, *manna, cassia fistulari, cum puluere anysi. hyera simplici Gal. aut syrupo ex infusionibus*, vt subsit deinceps locus pleniori curationi. Quam diuidere (*deposita, vt dictū est vtraq; plenitudine*) in duo tātum membra æquū est: vnum quidē continet ea auxilia, quæ vniuersi corporis pituitam & humores crassos sensim & paulatim vel coquere, vel euacuare, vel resoluere habent: *secundum* verò ea, quæ vteri tumorem aut aperiunt, aut discutiunt. Circa primum itaque, vt subsit phlegmagogis medicamentis locus, administrabis primo *mel rosaceum, oxymelitem, simp. syrupum de artemisia, de duabus aut quinque radicibus, & aquis gallitrici, genista, gentiana, angelica, saxifraga, fœ-* B *niculi, myrica, & similium*: à quibus *pilulis de mastiche, de agarico, de hiera* vti poteris, vel ipso *agarico trochiscato* cum *diacatholicone*, vel dissoluto in *syrupo infusionum rosarum*, aut in ipsa infusione, antequam conficiatur syrupus. Cui quoque vsui adhibere poteris *electuarium Indum*, vel *diaphœniconis* aliqd, iuxta laborantis natura & vires: quibus inspectis, aliquam massam ex supradictis pilulis succo *ireos* efformare poteris. Prædictos item humores per interualla vomendo purgabis, semel aut bis in hebdomada, exhibito leui aliquo vomitorio: quo fortassis vi & impetu facto, nō erit ab re pelliculas rumpi, & per vterum aquosum humorem prolabi. Purgare quoq; per vrinā & vteri ipsum prædictos humores curandū est, velut facies exhibito medicamento, quod recipit *pulegii ʒ.j. cum modico piperis, aut gentiana vel origani ʒ.ij. seminis danci, vel smyrnii ℈.j. cum aqua mulsa* formētur buccellæ, quarum summo mane sumat ℈.ij. *aut* ʒ.j. In ci- C bis tamen admiscere oportet aliquid huius pulueris, qui recipit *hyssopi ʒ.j. pulegii ℈.ij. origani, cumini, ana ℈ j. seminis ameos spica nardi, ana g̃. xij. salis tosti* ℈.j. misce & vtere pro cibariorum salsamento. Id quoq; bonū præstat mane singulis diebus sumere decoctum *calaminthæ, pulegii, rubiæ tinctorum, sabinæ, leuistici & artemisiæ cum saccharo & melle facta leni ebullitione*: ceterum sabinæ quàm paucissimum inicito. Conferunt non minus pleraque ex iis, quæ in hydropicis aquas educunt, velut *aqua raphani, saxifragia, galliturci, & modicū decocti radicis ireos in hydromelite leniter facti.* A quibus sane medicamentis ad robusta exercitia laborantē deduces: nam hæc non solū, quod in venis & in ambitu corporis frigidū, crassum ac viscidum hæret, calo-

Sang. miss.

601 Purgatio.

Electuarium Indum.

Vomitorii.

Purgatio per vrinam.

Exercitia.

calore dissoluere possunt, verû & totum id, quod in vtero continetur, ruptis excecitu vehementia pelliculis, fundunt penitus. Balneis tñ naturalib. (Balnea.) ex *sulphure* vel *alumine* laborantem committes: quæ si ad manum non sunt, ea domi parato decoctis ex *lauro, cardamomo, pulegio, thymo, calamintha, cucumere asinino, genista, saxifragia, angelica, gallitrico, pilosella, milio solu. dauco, ruta, artemisia, mercuriali & similibus*. (D) Interim tamen dum hæc fiunt, imo ventri adhibeto, quæ aquas & frigidos humores dissipant, quæ proculdubio secundam indicationē complere diximus, veluti sunt emplastra ex *radicibus aut foliis ebuli, vel inunctio ex oleo irino aut laurino*, (Emplastra.) in quo incoquatur ebulus ipse: item vnguēto ex *succo eiusdem ebuli, vel sambuci*. (Vnguenta.) Sed peculiari efficacia prodest emplastrum de *baccis lauri & de stercore caprino aut bouino*: conferunt & inunctiones ac fomenta præcedenti cap. adducta, additis *oleis de radicibus lilii aut ebuli, de cinnamomo, de pipero, de anyso, de angelica, de caryophyllis*, quæ sane arte chymica probe extracta mire prodesse scimus, sicut per os sumta pondere ʒ.j. *cum vino*, aut *stillatitia ex eisdem aromatis aqua*. (Vtero infundenda.) In vterum infundenda sunt, quæ menses ciunt, & sanguinem euocant, vt sunt decocta *granorum gnidy*, vel ipsum *granum gnidiū cum modico melle & oleo irino*, vel ipsum *oleum cum alumine*: ac si in vteri sinu pituita redundauerit, addere decocto oportet *gnidii* ℈. x. *cum modico melle, vel agarici aliquid*: nam dum in venis prædicta pituita inest, per ea, quę menses, & vrinas, & vomi- (E) tum aut aluum mouent, tutius vacuabis: eam vero, quæ intra vterū alicui parti adhæret, per pharmaca, quæ abstergunt & abluunt: ceterum si in pelliculis cōclusa maneat, per ea, quæ rumpunt, vel apposita, quæ exterius humorem ebibunt, qualia sunt, quæ nuper adduximus.

Itaq; ablues vterum aliquo ex prędictis decoctis *cum melle aut sacchare*, si putredinem aut calorem in ipso præesse compeniamus. (Clystera hydropicis proficua.) Clysteria etiā, quæ apud plerosq; scriptores hydropicis proficua habētur, maximi momenti fore arbitror, potissimum si ab ipsis pessaria adhibeas, quæ ex semine *mercurialis cum modica myrrha, sale ac melle conficiuntur*. Fiunt & alia maioris momēti ex *colocynthidis* ʒ.ß. *salis* ʒ.j *carnis pinguium caricarū* ʒ.j. Alia itē fortiora conficies ex *cyclamine, euphorbio, nigella, esula*, quæ sane omnia aliis mitioribus esse admiscenda consulo. Ferunt insuper nō contemnen- (F) di auctores ʒ . *ellebori albi lana exceptam, & vtero impositam protinus plurimam aquam extrahere*. Sic & (Pessarium.) aliud pessarium conficies, quod recipit *seminis mercurialis q. s. myrrhæ modicum, salis & mellis modicum, & lana excipiantur*.

Reperies profecto alia non pauca apud Aëtiū, quibus libere vti poteris, si aut temperaueris, aut aliis mitioribus admiscueris, aut eorum quantitatem imminueris. Vltimo tamen, si neq; hæc o- (Fontanella.) mnia prodesse videantur, fontanellā in altero aut ambobus cruribus adaperies, per quam natura aquosum illum humorem paulatim instillando expurget, quod proculdubio proficuum & necessarium summopere auxilium esse arbitror. Quod si ante placuerit *stibii optime præparati* ℈. iij. adhibere, ex vsu facies: at si probe cesserit, iterato eu vterisī ne mirum erit, si solo hoc præsidiu venter dissoluatur, si fœmina anhelosa nun fuerit, & pituitæ plurimum redundauerit.

Caput XVI. (G)

De Vteri inflatione.

CONTINGIT quoq; fœminis non paucis vterum in flatuosum tumorem eleuari, qui (*præterquam quod morbus est insignis ex quantitate adaucta*) ab vteri hydrope, & ei consimilibus affectionibus non leui differentia dissidet, vt ex Gal. (A 602) 14. method. aperte videtur constare: nam inquit: *Inflationes verò ex flatuoso spiritu collecto nascuntur, aliæ sub cute, aliæ sub membranis, quæ aut ossa circumdantur, aut musculos viscerumve aliquod ambiunt*. (Vteri inflatio quo loco fiat.) Porrò colligitur aliquando etiam non parum in ventriculo & intestinis, itemq; in medio spatio horum & peritonæi. Quo fit, vt constet differre ab (Vteri inflatio quid ab hydrope vteri & ab œdemate differat.) hydrope, cuius locus est inter omentum & peritonæum. Differt quoque inflatio ab œdemate, quod appressa digitis non retineat vestigium, sed sonitum veluti tympanum reddat, & vteri tympanites ab aliquibus vocatur. Erit igitur vteri (V. ...) inflatio tumor præter naturam ventris inferioris, ex vtero in tumorem seu magnitudinem maiorē à flatibus ibidem inclusis eleuato: qui sane spiritus, aut in vteri cauitate, aut in poris & vasis ei recondi & immorari habet, generans ob distensiones grauissimos cruciatus, quos etiam parit acris mordaxque humor, nec non & frigidissima pituita, quæ in poris impacta nil male effi- (B) cit, donec aliqua occasione externa aut interna commota, eosdem & longe grauiores concitat, quales in colo intestino eadem efficere asserit, dum commouetur.

Caussam verò huius tumoris esse flatuosam (Vteri inflatio quibus oriatur caussis.) substantiam ambiget nemo, præterquam quod Hippocrat. id ex professo docet *lib. 7. popul.* dicens: *Plurimas vteri affectiones flatus faciunt, signum sunt ructus & strepitus circa ventrem & lumborum tumores & dolores circa renes & coxas*. Ex qua sententia haud obscure constabit, si verum est, plurimas vteri affectiones flatus efficere, quanto rectius inflationem. Sed posse flatum ipsum varias nancisci caussas, euidenter probat Galen. *lib. 3. de caussis symptom.* dicens: *Flatuum generatio est in ipsis, quæ in ventre sunt, locis, succis quibusdam pituitosis, vel semine corrupto flatū eructante, vel cibis imbi à deficiente calore in halitum solutis: quippe syncera frigiditas prorsus* (C) *halitum non facit, quod scilicet ea omnia neque attenuat, neq; conficit, neq; alimentum dissoluit: fortis autem calor cum longo interuallo nutrimentum superet amplius quam pro halitu generando id attenuat, nisi tamen flatuosissima sit natura*. Et vt clarius reddat suæ doctrinæ institutum, adducit exemplum dicens: *Quemadmodum enim externis rebus videmus, vt frigidissima constitutio, maxime spirante borea, aerem sereniorē reddit, at calidissima per æstatem constitutio ambientem nos aerem puriorem efficit, mediæ verò constitutiones nebulas pariunt: ita in animantibus accidunt. Neque enim calor per extremam imbecillitatem, neq; cum vehementes sunt ei vires, sed cum medium inter has affectiones obtinet, flatum gignere potest*. Et subdit paulo inferius: *At calor, qui in cibos agit quidem, ceterum diminute, ne eos quodammodo soluit, non tamen prorsus conficit, atque hinc oritur flatuosus spiritus. Atque is cum per os excernitur, ructum creat, cum per sedem, sonorum silentemve flatum, cum verò neutra parte emittitur, symptoma creat, quod inflatio vocatur*. (D)

Itaq; ad eduliorum naturā & ad caloris impo-

tentiam flatuum caussam reducendam fore censet. Quo fit, vt in vtero quoque eadem ratione flatus ipsum distendentes & in tumorem eleuantes gignantur: facto nimirum vtero ab aliqua caussa externa vel interna solito imbecilliore, vel humore crasso & frigido ibidem preter naturam retento. Quibus etenim caussis accedunt quoq; externæ: nam vulgatum est Medicis, percussionem aut ictum vterum imbecillitare. Sic ambientis frigiditas, quæ menstrualem vel quotidianum effluxum prohibeat, præsertim si incaute à partu viuat fœmina, & vtcunque frigori se exponat, quod tunc magis accidit, cum in vteri orificio sanguis grumosus impingitur. Partus enim tempore, vt inquit Galen. 14. *de vsu part. cap.* 3. vteri ceruix recta & aperta est, cum alus temporibus rugas habeat & flexus, quibus à frigoris iniuriis sese tuetur. Item partus frequentia vel nimius labor, aut vteri ad aliquem situm conuersio, vt naturalis effluxus prospere fieri nō possit. *Praeterea* menstruorum retentio diuturna, si tantam copiam regulare nequeat natura, aut retentorum crassities & frigiditas, quibus naturalis calor sufficere nequeat, id quoq; damnum molitur procul dubio possunt. Quod etiam non minus alimētorum crassorum, frigidorum & flatulentorum vsus efficere poterit: vel intempestiuus aquæ frigidæ potus. Neq; omnino tradendum est obliuioni, posse quoque idem malum fieri ex ecoris vitio, sicut tympania, quod ex hac caussa prodire comperies ex iecoris vitiati signis, quæ superius adduximus.

Caussæ externæ

E

Sunt & huic affectioni concaussæ quædā, quæ potissime ad inflammationem efficiendam concurrunt, velut est *retentio huius flatus*, ex quibus caussa genitus sit. At retentionem hanc moliuntur duæ aliæ caussæ, nimirum densitas seu spissitudo partis, vbi flatus intercluditur, aut illius vaporis seu spiritus crassities: quarum caussarum altera discussionem interdicit, altera verò renuit.

F Quæ procul dubio dogmata Gal. *loco citato ac* 14. *method.* & Paul. *lib.* 4. his verbis manifestant: *Membrorum densitas, tum spiritus simul crassities efficit, vt nō spiritus non dissipetur, quo fit, vt inflatio parti accidat.* Sed statuendum, flatum varias in vtero occupare sedes: quippe aliquando vteri cauum inundat: aliquando verò angustos substantiæ vteri meatus adeo replet, distendit, ac dilacerat, vt grauissimos conciteret cruciatus: vtrumq; tamen contingit, vel à repletione a flatuoso spiritu: interdum verò à multa crassa & frigida materia: aliquando verò à tenui & aerea: quæ omnia vel à menstruo retento, vel à semine genitale male affecto, vel à capite vel ventriculo in vterum transmittentibus vitiosos succos producunt.

Vteri inflatio quibus innotescat signis.

Docet Hippocrat. prædictam affectionem cognoscere *lib. de natur. mulier.* hæc referens verba: *Si inflati fuerint vteri, & venter attollitur, ac inflatur, & pedes intumescunt, & caua faciei partes. Color verò inincundus fit, & menses non fiunt, & genitura hoc tem-*

G *pore non fit, & anhelat, & anxia mæret, & cum surrexerit ac progressa fuerit, erecta ceruicis respiratio ipsam tenet, & quicquid ederit aut biberit, ipsam molestat, & gemit, & magis ægre tristatur, quam priusquam ederit, sæpe vero etiam suffocatur.* Cui con similem sententiam *lib.* 2. *de morb. mul.* in hunc m dum refert. *Si vteri inflati fuerint, venter attollitur & inflatur, ac fæ-*

nitum edet, & pedes ac caua faciei partes intumescunt, & dolor iniucundus fit, & menses occultantur, & genitura hoc tempore non manet intus, & anhelat spumatque ac anxia est, & cum expergiscitur ex somno recta ceruic spiratio ipsam corripit, & quicquid ederit aut biberit ipsam molestat, & suspirat, ac tristatur magis quam priusquā edat, & suffocatur, & nervi contrahuntur & vteri ac A 603
vesica dolent, & manus contactum non admittunt, neque lotium emittunt, neque genituram admittunt. Sed præter hæc signa, quæ sufficere quodammodo videbantur, prædictam affectionem cognosces ex ventris inferioris & pectinis tumore, quem si retigeris, sicut in tympanite sonitum percipies cum dolore, extenso tamen, & qui ad pectinem & inguina, & aliquando ad septum transuersum & ventriculum pertingere solet. Qui dolor prætereaquam, quod non semper eadem vehementia viget, pungenti similis existit, & ad varias partes permutatur, ita vt lumbos & caput etiam petere visum sit: Quod si in caua vteri parte steterit flatus, rugitus in ipsa persentiuntur, perinde ac in intestinis, & aliquando cum crepitu per pudendum exeeruntur: vrinæ item accedit suppressio & vigilia, præsertim vrgente mēstruo. Verum si in angustis poriositatibus ac rugis sit, dolores vehementiores fient, diuturniores & ægre curabiles existent. Studendum vltra est, B hanc vteri inflationem à tympania distinguere. Contingit quidem in hac mitior sitis quàm in tympania, & vires minus labuntur, & corpus minus deiectum est, ac præsidia magis prosunt, & superiores corporis partes non ita extenuantur ac in vera tympania. Item hæc per interualla crescit aut decrescit, & quodammodo videtur posse curari, illa verò minime.

Vteri inflatio quid à tympania differat.

In hoc quidem affectu præmittam ab Hippocrat. *lib. de nat. mulier.* adductam curandi methodum, quam paucissimis verbis depinxisse constat, dicens: *Cum sic habuerit, pharmacum deorsum purgans bibendum dato, & calida lauato, ac fomentum adhibeto: interposito vero tempore quodam, appomtoca, a quibus purgetur, & non mordeatur. Frequentissimè verò totum corpus foueto, tum autem & sub pudenda & odorata suffiantur, sub nares autem graueolentia, & potiones dato, qua vteros purgant, & ad locum compellunt.* Qua sententia videtur primo docere, oportere crudos succos, à quibus flatus eleuantur, expurganti pharmaco euacuare, mox fomentis flatus ad partes extimas euocare, ac resoluere, & si quid humoris in vtero supererit, ipsum per vteri regionem educere, & calidis suffitibus flatus in vtero contentos resoluere. Verum ne quid huic cura tioni deesse videatur, specialius curationem hanc expendere oportet, initio sumpto à quodam Galen. documento in curandis inflationibus 13. *method.* adducto. inquit enim: *Inflationum omnium diuersa ab œdematu curatio est,* & paulò inferius subdit: *Indicatio autem curationum omnium communis est, vt quod præter naturam est, vacuetur, in quocunque id continetur. Propria verò post hanc communis est, vt tenuissimis & calidissimis potestate medicamentis: atque ventriculo quidem & visceribus oleum, quod tenuium est partium, quodcunque rutam habet incoctam, aut aliquid calidorum seminum, cuiusmodi sunt cuminum, & apii, & petroselini, id præstabis. Aliquando vero & cucurbita magna hu terre sine conscissione medio ventri affixa.* Atque hæc est Galen. D medendi

Vteri inflatio qualiter curetur.

medendi ratio. Cum hoc tamen si quis velit rectâ curandi methodo vti, primo expendat, qualis præcessit flatus caussa, quam triplicem à principio huius capitis constituimus, videlicet, *Occlusionem eorum, quæ expurgari solent, & Humidorum coctum, ac Vteri ipsius impotentiam.*

Flatus caussa triplex.

Sic proculdubio curationis scopus erit, caloris substantiam roborare, crassam materiam & eius vapore extenuare, & meatus vteri, in quo vaporosus ille spiritus continetur, aperire. Porrò posteriora duo, nempe densi corporis rarefactionem, & crassi spiritus attenuationem, iisdem omnino auxiliis assequemur: medicamentis sane rarefacere partium pollentibus siue extenuantib. & calefacientibus iuxta partis affectæ dignitatẽ & spiritus crassitiem. Quamobrem pro cuiusque natura curandi methodum scribere opus erit. Sic dum sola vteri imbecillitas & caloris innati paupertas flatus caussa exstiterint, si his iis, quæ flatus carminandi ac digerendi vires habeant, mox à principio huius affectus vtendum est, velut sunt *calida inunctiones, fomenta, cucurbitæ, clysteres,* & huius census pleraque, quæ *cap. præcedenti* & alias sæpe diximus. Expurgantia etenim medicamenta, præualente huiusmodi caussa, plus habent vires deucere & flatus augere, quàm beneficium aliud præstare. Ob quam etiam rationem in prædicta caussa modice calidis & multo tempore adhibitis vteris, ne facultatibus factis imbecillioribus ex immodica calefacientium immoderantia crescat indies affectio magis.

E

Verùm si ex frigore ambientis aut potius id malum oriatur, audacius calefactoriis vti poteris, qualia paulò inferius referã. At si ex suppressione mensium vterum inflari contingat, mihi non est dubium, quin vniuersam curandi rationem à sanguinis detractione auspicari oporteat: parce tamen, ne malum ob id augeri contingat. Tandẽ deposita, quę ex obstructione pullulauerat, plenitudine, ad ea, quæ flatus discutiunt, deueniendum est, admixtis subinde, quæ laxare, & obstructas vias aperire nat[illegible]r, vt simul affectionis caussam & affectum auferamus. Quod si ex *crassis humoribus frigidis ac difficulter coctilibus* affectio suboriatur, prius leui facta purgatione ex *hiera, pilulis masticinis, vel agarico, alephanginis, aureis* & reliquis huius naturæ: item & clysteribus frequentioribus ex *hiera composita cum succo mercurialis,* & aliis, quæ flatus discutiant, vtendum deinceps est eisdem pharmacis, quę flatus discutere nata sunt, admixtis tamen, vel prius adhibitis (*quod rectius est*) medicamentis, quæ inscindant, attenuent & abstergant, vt simul humorem & flatum ad vlteriorem euacuationem præparemus. Sed sedandi doloris gratia multi probatunt iiij. ℥. *olei amygdalarum, præsertim amararum,* à quibus humorum præparationi innitendum est. Qua in re vtendum erit decocto *ciceris* *cum alterato cum cępa, apio hortensi,* quod vulgo *petroselinum* appellatur, *calaminthe, ruta & cumino.* Cui etiam viui & corroborandæ virtutis gratia vtendum est quibusdam speciebus *aromaticis*, & [illegible] confectionibus ac electuariis supra dicatis, vt sunt *diacyminon, dianyson, aromaticum rosaceum,* & sequens c[illegible]fectio, quæ recipit *pulueris anysi, marathri, carui, dauci, cymini, baccarum lauri, singulorum* ℥.ß. *caryoph-llorum, cubebarum, piperis longi, seminis rutæ, sing.* ℥.j. *liquiritiæ* ℥.ß. *galangæ, zingiberis*

F

G

Confectio.

ana ℥.ij. *anysi saccharo incrustati* ℥.ij. *sacchari* lb.ß. fiat confectio in tabellis. Seruabis tamen hoc vnum in omnibus caussis, vt semper in quibusque medicamentis anodyno tú aliquid admisceas: quippe hæc præter alia bona, quæ præstant, partem flatu distentam æquabilem reddunt ac dispo-nunt, vt dolori sit minus obnoxia. Ad flatus igitur discussionem deueniendo, quæ vna est & communis prædictis omnibus caussis, seclusâ caussarum prouidentia, eo quod dictum est modo: inprimis vterum inunges *oleo chamameli, liliorum alborum, anethi, rutæ,* vel eo quo incoxeris *cyminum, anisum, hypericon, costum, casiam, caryophyllum, cinnamomum,* & his similima: item prodest & insessio eorum. Parabis eadem ratione fomenta ex eisdem *oleis vesica exceptis,* vel ex *decocto rutæ, dauci, menthastri, seminis angelicæ, artemisia, caryophyllorum, pulegii, calamenti, aut seminum prædictarum herbarum.* Lixiuium quoq, ex cineribus parare poteris, & spongia excepta vtero frequenter adhibeto: aut inunctionem ex oleis *cinnamomi, anysi, angelicæ, caryophyllorum & piperis, vel baccarum iuniperi,* aut vinum, quod ardens chymistæ ex *iuniperi, sabina, hedera,* aut lauri baccis conficiunt: quod ego in hac re magni momenti fore censeo. Cui etiam malo & huic similimis parari *olea* possunt, aut *vina* vel *stillatitia aqua ex ligno guaiaco, ex corticibus eius, ex ebeno vel loto,* & non minoris efficaciæ ex *gummi aliquo, aut tenerius lacrymis, vt sunt, ammoniaco, thure, styrace, terebinthina* confectũ pretiosius arbitror. S[illegible] & *balsamum* præstat, & *aqua theriacalis,* cuius meminimus *lib. de cur. feb. mali.* quam mille modis chymistæ utilis petiti parant: ceterum hac in parte duas tantum eius potiones subiiciam, vt & huic affectioni & similibus præstare possint.

A 604

B

Aquæ theriacalis com potiones duæ vtilissimæ in hydrope & inflammatione vteri.

Prima itaq; recipit *cardamomi, piperis albi & longi, an.* ℥.ß. *galangæ, nucis, caryophyllorũ, granorum paradysi, an.* ℥.v. *ligni aloes* ℥.ij. *zingiberis* ℥.iij. *cinnamomi, cubebarum, an.* ℥.iiij. *maioranæ, roris marini, menthæ, pulegii, rutæ, saluiæ, nardi, asparagi, rosarum rubearum, an.* m.ß *seminis cumini agristis* ℥.[illegible] *anysi, feniculi, ana* ℥.j. *seminis coriandri, sinapis, ana* ℥.ij. *seminis paeonia & cumini Romani, ana* ℥.j. *seminis radicis enula campana, iridis, an.* ℥.j. *foliorũ angelicæ, pimpinella, doronici, an.* ℥.j *dictamni* ℥.iij. *sacchari candi albi* lb.ij. sing[illegible] conterantur, & ex vino generoso quinquies destillato, macerentur in fimo vel aqua calida *diebus* 14. deinde in alembico vitreo diligenter argilla coopperto instillentur: & aqua instillatione extracta, iterũ super fęces mittatur & instilletur [illegible] q; quinquies facito: & postea adiice *croci Orientalis* ℈.j. *muscæ, & ambra, an.* ℥.ij. *foliorũ auri* ℥.iij. Cuius guttulas tres ex aqua buglossæ adhibeto. Alia vero sic paratur: Excipe *radicum angelicæ, tormentillæ, zedoariæ, pimpinellæ, enulæ campanæ, dictamni, an.* ℥.ij. *cinnamomi* ℥.ß. *santhali rubei & lutei, corticũ citri, an.* ℥.j. *theriacæ & mithridati, an.* ℥.iij. *musci* ℥.j.ß. quæ omnia modo pdicto macerentur & ter solũ instillentur. Quarũ sane aquarũ in fœminis frigidis, flatulentisq; affectionibus, vt in *hydrope, imbecillitate vteri,* & similibus magnus est vsus. Item cucurbita singulis diebus vmbilico affixa incredibili efficacia iuuat. quã consilio Aëtii aliquando scarificabis, q[illegible] haud inutile videtur. Prosunt & cataplasmata ex *caryco, hyssopo & nitro, vel ex eodẽ hyssopo, baccis lauri, stercore caprillo,* & aliis, quæ cap. præcedenti

I.

C

II.

Cucurbita.

Cataplasmata.

dixi-

D diximus. Vtendum præterea est emplastro, quod recipit *bdellij, gummi Arabici, ana ℥. j. seminum rutæ, seminis agni casti, centaurei, abrotani, origani, calamenti, cassiæ ligneæ, ameos, ana ℥. j. & ß. terebinthinæ,* quantum sit satis, vt fiat emplastrum duplex, quorum aliud parti anticæ, & aliud posticæ adhibeto. Prodest & emplastrum ex *trifera cum theriaca, & pulueribus diacymini & dianysi confectum.* Idem quoq; beneficium præstat decoctum, quod recipit *anysi, marathri, & cineris lignorum lauri quantum sufficiat,* & fiat decoctum exceptum spongia aut filtro, & ventri inferiori adhibeto. Pari modo sacculos madentes eodem decocto, vel siccos appones: quos conficies ex *parietaria, rutha, absinthio, artemisia, hedera terrestri, abrotano, nepeta, folijs agni casti, origano, calamento, pulegio, sampsucho, [illegible] & serpillo.* Ex quibus etiam herbis balneum [illegible] abis non parum profecto vtile: sicut eadem

Sacculi.

E [illegible] tione finti naturalia ex sulphure, *vt Aetius aperte consulit,* cali[illegible] um primo adhibitum, mox verò [illegible] dum, vt caloris retrocessione resolutio fiat maior, dummodo sensim in frigidam aquam fœmina ingrediatur. Simili item sic affecta mulier *diacyminon, dianyson, diacalaminthe, diaspermaton, diacurcuma.* Sed vtilius est placentulas aut morsulos hac lege conficere: accipe *specierum diacurcumæ, diacymini, ana ℥. j. sacchari [illegible]* [illegible] quetoris [illegible] limpidior [illegible] morsulos digerito, & à balneo vel [illegible] mane vnum ingera fœmina cum modico vino. Ex [illegible] quoque est *theriaca cum vino, vel [illegible] cinnamomi anysi, radicis angelicæ, caryophyllorum & macis* [illegible] extracta per alembicum, qu[illegible] per decoctionem parata. Vtatur & summo mane [illegible] octo [illegible] *s. angelica cum aromatico rosaceo, vel vino ex artemisia decocto, aut seminis agni casti vel origani.* Item maxime

Morsuli.

F pretiu est potus hoc modo paratus: accip*e malorum persicorum nucleos xx.* pistillo tunde cum *ouorum duobus* [illegible] *quibus adde galangæ, cinnamomi, piperis longi, zinzi[illegible], caryophyllorum, croci, nucis myristicæ, ana obolum j.* adde demum *sacchari & vinum tenue* [illegible] num, & omnia feruere paulum sinito, & calidum præbeto, præsertim facta leui residentia. Pessuli denique vtero adhibiti vtiles existunt ex *ruta & melle ac nitro* forman: item ex *ficubus pinguibus cum cymino & spuma nitri.* Item alij, qui emulliendi virtutem habent, hoc modo parati: excipe *bdellij ℥. j. & ß. xylobalsami, carpobalsami costi, ana ℥. j. origani, cymini, ana ℥. ß.* confice pessulus cum oleo nardino & rutaceo, qui nocte integra in locellis persistant. Per metrenchitam verò in vterum infundendum est decoctum, quod recipit *origani, foliorum vitien, rutæ, ana m. ß.* coquito in *vini albi & olei* lb. j. ferueatque vsque ad consumtionem vini, in colatura dissolue *hierapicræ ℥. ß.* Refert etiam Dioscorides, apium & intus immissum, vel exterius adhibitum, aut comman-

Potus.

Pessuli.

Vtero infundenda.

G ducatum omnibus prodesse inflationibus, repurgato vtero & flatibus discussis. Quod etiam fertur de *asparragis,* addito in eorum condimentis *cumino & anyso.* Sic & de *rore marini semine* cum pipere & [illegible] eporo scribitur. Velut de *tractetam sylu[illegible]* cuius folia trita, oleoque liliorum incocta [illegible] m adipe *gallinæ vel anseris,* si calida antrorsum & [illegible] etrorsum vtero [illegible] modum emplastri appon[illegible], sicut sibi *[illegible] maluarum semen aut extra cum vino illitum.* Quibus sane auxilijs in acer-

bationibus, vt necessitas poposcerit, vti poteris, sicut purgationibus, sanguinis detractione & alijs, dum [illegible] flectu [illegible] obsidere cognouerimus: nam vtraque curandi ratio per internassa fieri desiderat. Verùm ante omnia ex [illegible] moderato fœminam committes, & [illegible] menta attenua[illegible] & flatus discutientia adhibebis, paucissimosque potus, eosque discutientes porriges. A 605 Quod si hæc prodesse non videantur, balneis sulphureis, bituminosis, aut [illegible] fœminam committes: tandem si malum vigeat, & flatum intra vterum inclusum compertias, grandem cucurbitam cum multa flamma adhibebis citra scarificationem. Quod si in vterum aliquid crassi sanguinis præesse cognoueris, consilio Aëtij vteris, qui [illegible] scarificare iubet: quod arbitror proficuum summopere futurum, præsertim si prius cucurbitam aliqua violentia detraxeris bis aut ter, vt maiori efficacia flatus discutiantur.

Balnea.

Cucurbita.

Caput. XVII.

De Vteri inflammatione.

CVM inflammationis nomine apud Galen. *lib. 2. de arte cur. ad Glauc.* duo constet posse subintelligi, humidam nimirum inflammationē, & siccam: quarum porrò quæ humida est, ex calida fluxione vterum occupante ortum ducit: B sicca verò, quando nullo [illegible] ore in [illegible] lor naturalis [illegible] partis efferueſc[illegible] donec [illegible] partis dictiture optimo mereatur: [illegible] profecto diuinasse prius oportet, quas [illegible] meminisse hac in parte sit in animo. Quam ne asserimus, vteri inflammationem hac in parte nos appellare tumorem [illegible] partis ex affluente humore in substantiam eius, à quauis caussa prouenientem: nam vterum [illegible] in tumorem eleuari posse vel ex [illegible] vel ex flatu, vel ex collectione, antea dictum est: quas equidem nō esse inflammationes, [illegible] confiat. itaque dum vteri substantia ipsa plus in [illegible] humore impletur, non quidem in [illegible] corpore, si dinaliqua eius parte inflam[illegible] fieri & appellari censemus, affectum [illegible] ad deprauatam figuram & magnitudinem pertinentem, cui obid soluta vnitas ac distemperies associantur. Deniq; nec vnc[illegible] inflammationis hoc loco eam duntaxat intelligi[illegible] olumus, quæ fluxionis sanguineæ soboles est, in vteri corpus & [illegible] flantiam maxime C incidens: in qua dolor est vehemens, rubor per summa vigens, calor feruens, tensio, renixus, & cum malum crescit, pulsationis sensus: quem sane affectum *phlegmonem* Græci appellarunt. Neque credendum quidem est, solum ex sanguine vterum in prædictum affectum deuenire posse: nam id quoque contingit redundante cum ipso sanguine flaua bile, vel pituita, vel melancholico succo, ita vt & nomen & accidentia humoris cum sanguine exsuperantis accipiat. Præterea considerandum est, an humor, qui fluit (*quicunq; ille sit*) iam computruerit, an in membro contractus vitietur corrumpaturve: crassum aut tenue, optimum aut acre. *vt Galen lib. 2 de arte cur. ad Glau. optime distinxisse videtur.* Contingit etiā vterum inflammari parte eius antica, quæ vesicæ adhæret, vel postica, quæ recto intestino coniungitur: vel in parte quidem superi[illegible] & [illegible] do, parte inflā- ac [illegible]-

Vteri inflammationis nomine quid veniat.

Vteri inflammatio quid.

Vteri affecti o quis morbus.

Vterus qua parte inflammetur.

ac vlcimo in ceruice, eius osculo & prope puden-
D dum. Sed collectionis harum partium Moschionem & Cleopatram meminisse quoq; constat *libro gynec. cap. 21. dicentes: Ex pracedenti nimio feruore, aliquando in pinnaculis ipsis, aliquando in sinu mulieris, aliquando in orificio matricis, vel intus in ipsa matrice collectiones emergunt cum febribus, vigiliis, dolore, horrore & cum horrore: punctiones & grauedines pro locis, in quibus exerserit collectio, & neq; vrina, neq; stercora impediuntur. Pedes etiam cum corpore difficillime mouentur: nam & aliquando magnitudine collectionis tumor supra pectine inuenitur digito obstetricis. Illa verò, qua in alto sunt, minus quidem doloris habent, & digito apprehendi non possunt: frequentius tamen organo patefacto mulierum, oculis videntur, & sudores in fronte & in ceruice calidi & abundantes occurrunt.* Qua sententia constat, complexos fuisse caussas, signa, & partium affectatum differentias: quæ omnia plurimum ad cu-
E rationem profutura arbitramur.

Vteri inflammatio quas fortiatur caussas. Caussæ tamen partim interiores, partim exteriores in hoc malo reperiuntur: illæ quidē, præter ipsius impotentiā, qua facilius ad recipiendum efficitur: veluti tenuis est ac feruens sanguis, ex caua vena per exiles eius propagines ipsi plenimet vuluā profusus: non quidem in eius ceruicem aut cauū, ardoremq; & putredinē expertus, vt communiter omnes inflammationes fieri assolent, quas ex sanguine, demum pituita, bile flaua aut atra gigni solere scimus. Sed in vtero specialius fit, cū multus sanguis affluit ad menstruum purgationes, vel post partū retentus, quinflammationē procul-dubio & putredinē parit. Cum hoc tñ credendū non est, semen quantumuis retineatur & putrescat, inflammationem efficere posse, etiamsi conuulsiones & suffocationē, ac grauissima alia accidentia pariat: quippe semen non defertur, neque viget in ea parte, in qua licet putrescat, alteretur-ve, collectionē seu tumorē præter naturā efficere
F non potest. Constat igitur, plerumq; hoc malum fieri ex menstruo sanguine, quod in maiori quātitate abundet, & vtero sit nutrimentum, res alioquiad inflammationes necessariæ: siquidem per easdem venas deferatur ad partes excrementū, per quas alimentū, am id, quod superest, deuehitur. Sed tñ duobus modis fieri hac in parte inflammationem constat: ex sanguine nimirum, qui ab alimento redundat aut vitiatur, vel ex mēstruo improbe purgato, aut intempestiue & plurimum retento, sicut ex aliis vteri purgamentis, *quæ salubriter vterus excernere assolet*, dum præter modum supprimuntur. Altera verò inflammationis caussa est, quæ prædictis principium motus & occasionem præstare habet, veluti est *plaga, ictus, aut mensium suppressio, frigus itemque comprimens & coarctans vteri vasa & eorum oscula, vteri quoq; inflatio vel laboriosus partus, vel abortus, vt Gal. lib. de hum. aperte docere videtur.* Quod etiam fieri contingit ex frequentiore concubitu, qui vteri vitium metas excesserit: durior item se-
G des, longissima & intenta ambulatio, præsertim mensibus instantibus. Verùm quia ex caussæ, & loci affecti diuersitate frequentissime accidit tumoris naturam & conditionem variari, & in altas tumoris species inflammationem degenerare, iuxta humoris peccantis ideam, ob id coniectandū est, interdum ex ea tumorē durum, sensusq; expertem fieri, rarius cancrum, sæpius tamē abscessum vel erisypelam, aut œdemata, aliquando to-

tius vteri apertum, nonnunquam in intimis, ac ceruice osculi, vel eius corpore, vel in latus vel plures partes, aut anticam, vel posticam supernam, quæ ventriculum conscendit, vel infimam, quæ in rectum intestinum vergit, partem, quorum omnium signa A 606
expendisse oportebit.

Vteri inflammatio quib. innotescat signis. Primo statim accessu in fœminis hoc affectu laborantibus percipies muliebrium locorū, pubis, imi ventris ac lumborum dolores ardentes, qui ad inguina, coxas, latera & costas etiam porrectus vsq; ad clauiculas persentiuntur: ac ob septi transuerit compressionem, si magna fuerit, vteri suffocatio accedit, sin aliter, magna spirandi difficultas, quæ aliquando imperitos Medicos decipit, existimantes pleuritidis naturam resiste, ob ignorationē consensus vteri cum septo transuerso & clauicula, integitur enim peritonæo, & eo solo firmatur, ac retinetur à parte superiore: qoa te dum vltra modū distenditur, hæc etiam membra comprimi necessum est. Verum antequam hinc discedam, referendum mihi est, qualia huius affectionis signa attulerit Hippoc. qui *lib. de morb. mul. 2.* hæc scripta reliquit: *Si vteri inflammati* B
Vteri inflammationis signa Hipp.
fuerint, menses obtorquentur, & ceruix multis tenuibus venulis ad telarum aranea similitudinem variegatur, & febris est acuta, & mentem præcellens, & menses parui ac pauci ipsi comparent: cum verò quid comederit, reuomit, & dolor occupat imum ventrē. & lumbos, & animo linquitur, & per totum corpus perfrigeratur, venter aūt nunc durus, nunc mollis est, & incenditur, & attollitur, & putat se in ventre habere. Quandoq; verò ventru moles rasena apparet quod ego intelligo, dum affectus in hydropem mutatur) *& aluus aqua impletur, & vmbilicus prominet, & osculum gracile fit, & derepente apparent menses stridentes, & pauci ac praui, & attenuatur circa clauiculas & collum, & pedes intumescunt, & præsertim pedum extremitates: horret etiam partes circa pudendum, pungitur caput, dolet & synciput, caligo adest, & sudor frontis, extremæ partes refrigerantur ac tremunt, & sopor profundus aliquando occupat, & audire non potest, neque reliqui sensus operantur.* Quibus proculdubio simillima signa adducit eodem loco paulò inferius, studens monstrare vteri erisype- C
las. Nec mirum videri debet, tam esse varia huiusmodi signa, siquidem id proficiscitur ex vteri natura, & ipsius vario consortio, ac diuerso & omnigeno corporis apparatu. Lib. tamen *de nat. mul.* dum ex partu occasionem sumit inflammationis, hæc verba scripta reperiuntur: *Si ex partu vteri fuerint inflammati, febre debilis corpus tenet & caligo adest, ex ventre verò nunquam deficit calor, & sitit, & coxas dolet, & venter imus fortiter intumescit, & aluus turbatur, secessus aut est malus, aut olidus, & calor vehemens corripit, & cibum auersatur, & dolor iuxta synciput est, & ventris stomachus non potest trahere cibos ac potus, & concoquere nequit.* Qua in parte paulò inferius eandem affectionem refert, & curationem suo more scribit. Verùm præter hæc Hippocr. signa specialius rem expendere oportebit. Sic profecto huic affectui perpetuo febris succedit ardentissima, sicut in aliis inflammationibus, ceterum in hac peculiarius propter maximum cōsensum cum corde per arterias. Quod etiam *lib. de humor.* testatus est Galeo. sed præcipue *lib 6. popul. part. 1. comment. 2. & 3. prorre. comment.* D
27. & 5. in 6. epi. comment. 14. dicens: *Cum tamen in vteri phlegmone haud ita multum accidere cernitur,*

lices

licet febres valida, vehementes & calida concitentur, *ob quas lingua veluti à fuligine denigrescat*, & subdit: *Calidas autem vehementesque febres ex uteri phlegmone accendi, neminem in artu operibus versatum praterit*: ac reddens rationem refert id fieri, *quia uterus plurimas grandissimasque venas habet, in quibus aut propeps.is. si sanguis putrescat, febrem succendi de synocharum genere necessum est.* Sequitur & in hoc affectu grauissimus capitis dolor, isque maxime in syncipite, quod *lib. etiam de hum.* dixerat idem Galen. sed clarius *lib. 6. de pop. part. 1. comment. 2.* nam referens id fieri ex vaporibus à putrescente sanguine elatis, inquit: *Verum capite quauis de caussa horum vaporum pleno, grauitates maxime in syncipite hominem vexantes apparere illis, quibus artu opera cura sunt*, & subdit: *Primum igitur vapores illos calidos proxime dictos per arterias in capiti subnolare. ratio ostendit*, & Galen.
E probat. 3. prorrc. *ipsasq; arterias per collum ab vtraque vocati infundibuli parte, recta in synciput discurrentes videre licet*. Ac postmodum rationem contexit, propter quàm vatij & acerbissimi fiant dolores, nimirum propter varietatem ac sensibilitatem partium capitis interuam structuram efformantium: vnde oculos quoque dolere contingit, sicut ceruices ouelli, & pedum ac manuum articulos. Aluiitem & vesicæ excrementa ob calorem & siccitatem, & cauitatum compressionem coarctationem ve retineri contingit. Ventriculus ex consensu grauiter dolet, ita vt aliquando cardialgiam inferat. Pulsus parui fiunt, crebri & ab exsolutione debiles. Verùm in principio inflammationis errantes, & vibrantes, & aliquando ob febris vehementiam magni, celeres & crebri, quibus diluitur in Galen. dictis controuersia *lib. 5. de causs. puls.* & alibi. Quod si in penitioribus locis vterus inflammetur, acutissimi doloribus excruciari cum anxietate & exsolutio-
F ne contingit: si tamen in conspicuis, & externis partibus affectio succreseat, omni ex parte pulsatione dolet: quæ sane signa diuersis inflammationis temporibus diuersimode apparere contingit, *vt paulo inferius docebo.*

Posteriore insuper vteri parte inflammata, partes circa vmbilicum dolere, & aliquando in tumorem elenari cernimus: sed dolor circa lumbos excruciat magis, & alui excrementa ægrius excernuntur, canini stercoris speciem referentia. Sic vbi cauitas aut fundũ inflammatur, imi ventris acutus dolor ostendit, vt ne contactum quidem foris admittere videatur, atque vterus plerumq; ad inflammatum locum retrahitur: & ob id os & collum eius auertuntur: differtque ab vterina suffocatione ex febre ardentissima & intenso partis calore. Si vteri anterior pars inflammatione tenetur, vrinæ difficultas, aut stillicidium subsequitur, & grauis in partibus vmbilico finitimis & inferioribus dolor: & si digitus in os vteri submittatur, occurrit ad tactum durum,
G clausum, feruens, ac retractũ, præsertim si in ipso aut in collo fuerit inflammatio: quod etiam dolore, duritie & calore à conceptu distingues. Lateribus verò vteri inflammatis inguina tenduntur, & crura grauiter & ægre mouentur, & quibusdam crus ipsum, quod e regione est, per incessu a claudicat: quin etiam in coxam dolor transit, & in eadem parte cum grauitate sentitur, *vt ex Galeno constare videtur 6. de loc. affect. cap. 4.* Ceterum fieri inflammationem ex *sanguine* cognosces, quod lingua nigrescat, delirium sequatur, vrina tubescat, aut subrubra consistat cum liuore, pulsus magnus, plenus, vndosus, & venæ omnes A 607
tument. F*lauam* autem *bilem* dominari, ex oculis, qui colorem corticis mali citri referunt, cognosces: sitis quoque ingens adest, inquietudo & anxietas maior. Verum tamen dum pus fieri incipit, dolores pulsantes & febres augeri est necessum: *quæ* frequentes cum horrore sub vesperam incursant, & accessiones inordinatas habet. Accidit & *singultus*, & prædictorum accidentium intensio, atque ipsa inflammatione augescente, sequuntur animi deliquium, exsoluio, torpor pedum, genuum perfrigeratio, & extremarũ partium sudor, conuulsio colli, pulsus exigui & crebri, tandem delirium & dentium rugitus. Quæ sane omnia, pure confecto, aliquantulum cessare videbuntur, & iterum inualescere, vbi abscessus rumpitur: ac tunc quidem modo vrina, modo aluus, modo vtraq; supprimitur: nonnunquã pubes intumescit, & profluentis tumsdam rei, cui inundatio percipitur, vbi abscessus maior fuerit. B
Si tamen hæc eadem perstiterint viribus vrcuntq; labentibus, pulsibus inæqualibus ac debilibus, mortem potius, quàm suppurationem vereri oportet. In scirrhum tamen inflammationem migrare cognosces, quia febris doloreque, & symptomata leuiora exsistunt, sic tamen, vt tumor, & renixus, grauitasque permaneant, totumque corpus non solum crura ad omnes vitæ functiones segniter mouearut.

Ex quo proculdubio affectu his grauissimis accidentibus coniuncto vereri oportet mortem, vt Hippocrates protulit *lib. 1. de morb. mul.* dicens, perniciosum esse morbum, & à quo vix aliqua euadit fœmina, aut in graue aliquod malum degenerat: nam decretũ est apud omnes auctores, grauissimas esse vteri inflammationes, cum hoc tamen, quæ eius ceruicem obsident, facilius curari possunt: quæ verò totum affligunt vterum, nullo modo: sicut, quæ fundum siue sinum eius occupãt, periculosæ admodum sunt, quia ægrius & tardius curationem admittunt: in quib. omnibus côuulsiones superuenientes periculosæ sunt C
& graues. Quod si erysipelatis particeps sit inflammatio, & fœmina grauida, lethale esse Hippoc. *lib. 5. pop. text. 43.* refert: quanquam tex. eiusdem *lib. 20.* de vera inflammatione dubitatum sit, viuere ne possit fœtus: quod intelligendum est de grandi & venenosa, idque ob febris, quæ succeditur, vehementiam.

Vteri inflãmatio quod obueniat piggiam.

Cum statutum firmatumque sit in recta medendi ratione, cuanisi affectus eiusdem sit natura, in eius curatione partis situm, locum, per quem adhiberi auxilia, aut fieri euacuationes debeant, monstrare, & partis naturam auxiliorum materiam seligere, & ab aliis partibus affectus distinctè exponere: ob id profectò licet inflammatio vnius naturæ sit in omnibus partibus, in vtero tamen si steterit, non à quauis parte indistinctè exposcit sanguinem fundi, aut quamuis aliam vacuationem fieri, quæ prima & communissima omnium phlegmonarum curandi via D
est. Quamobrem in hac curatione præmittere partis considerationem oportet, & mox affectus indicationem iuuari. Vniuersa etenim curandi

Vteri inflãmatio quatenus curetur.

phlegmo-

phlegmones ratio, in prohibitione eius quod fit, & ablatione eius, quod factum est, consistit, licet aliis verbis id quoq; Galen. proferat, dicens: *Prohibemus quidem futurum, si corporis apparatum euacuationibus iuxta eius naturam factis minuerimus: at rursus si id, quod ab eo iam in motu & fluxu ad partem est concitatum, ad diuersam & maxime contrariam partem traxerimus. Quod verò factum est & in parte receptum, ab ea repellimus & per eam discutimus: aut in eadem suppuramus. Primum quidem fit in frigidis & comprimentibus: secundum calidis & digerentibus: vltimum verò calidis etiam, sed emplastricis medicamentis: quibus omnibus admiscenda sunt, quæ mitigandi vires obtineant.*

E Quapropter prohibita in principio somni immoderantia (*vt à prima indicatione initium sumam*) ne furiosius humores intro irruant, *vt Hippocr. est preceptum lib. 4. pop. part. 4.* ac prohibitis etiam crurum frictionibus, omni tamen quiete impetrata, & alui excrementis leuiter depositis, victum omnino tenuem porrigemus. Transactis tamen primis diebus *oua sorbilia*, aut *amygdalatum ex cremore hordei, vel amylum*, aut *panem lotum, vel pullorum carnem* imperabimus: sic in potu *aquam hordei*, vel *sacchari*, aut *decoctum radicis scarcionera*, vel *aquam auro ignito sæpius feruefactam* porriges. Quibus vt par est administratis, etiamsi affectio sit in partib. inferioribus, à basilica alterius vel vtriusque brachii primo sanguinem detrahere oportebit, iuxta vires, ætatem, habitũ aut anni tempus. Quod sane dogma perpetuum fit in hac curatione, nisi aut ex abortu, laboriosove partu, vel nimia sanguinis profusione (*quacunq; parte sit*) inflammationẽ prodite nobis compertum fuerit. Huius retratio est, quia coniectabile videtur, à superF nis partibus & sanguinis fonte fluxionem concitari, aut plenitudinem præesse, quam si prius non deposueris, vel longissime à parte affecta retraxeris, maiorem proculdubio in eadem parte fluxionem concitabis. Itaq; retractionis & plenitudinis deponendæ gratia, primo brachiorum venas tundere oportebit: deinceps verò habito respectu ad id, quod ad partem inflammatã fluxit, vel fluere iamiam minatur, quod in venis insit parti affectæ proximis, sanguinem fundere ex malleolis opus erit. Quo sensu Galen. intelliges, qui *lib. de sang. miss. cap. 18. & lib. 13. meth. cap. 11.* constanter affirmat, in vteri inflammationibus venas, quæ in talo sitæ sunt, scindendas esse. Cui decretu dicimus, aliud esse deriuationem intendere, quæ ex proximis partibus fieri desiderat: aliud retractionem aut plenitudinis euacuationem, quæ vel ex distantioribus, vel eis, quæ origine a magnis venis propinquæ sunt, exercenda venit. Quã sententiam hoc modo intelligendã esse Gal. consuluit *lib. 2. ad Glau. cap. 2.* dicens: *Veluti in locis muliebribus in contrarium trahas, si eas, quæ in cubito sunt,*

G *secueris venas, aut mammillis cucurbitas apposueris, vel manus calefeceris & fricueris atq; ligaueris. Deriuabis autem, si eas, quæ sunt in poplitibus, aut talis, venas dissecueris, & cucurbitas coxis applicaueris, & crura calefeceris, atq; perfricueris & ligaueris. Verum si aut parua fuerit inflammatio, vel corpus non plurimum plenum, aut menses constiterint sat erit venas tali inscindere.* Est

Cucurbitulæ. quoque Aëtii de[…]tum, cucurbitulas cum scarificatione dors[…] figere, quas tunc adhibebis, cum dorsum plurimum doluerit: quia connectabile est, per venas dorso adhærescentes sanguinem ad vterum delabi.

Verùm quia cuiusuis partis inflammationes A 608 assolent aliorum humorum præter sanguinem Purgatio. non parum sibi admixtum obtinere, ob id facta sanguinis detractione sufficiente pensitandum est, an aliis etiam auxiliis pugnandum sit aduersus humoris redundantiam. In quo plane casu nil tutius aut commodius reperies, quam raro aut nunquam expurgantibus vti: nam ad infimas partes, vbi affectus vigent & dolores, euocant humores alibi exsistentes. Quod si efficere tunc temporis aliquid volueris, leuissimo aliquo pharmaco purgabis. Nec displicet hac in re Vomitus. Auicen. sententia, qui vomere huiusmodi fœminas iubet, quod duplici ratione factum esse censeo, & retractionis reuulsionisve gratia, & vt humores superuacui per distantissimam ab affecta parte regionem excernantur.

Ceterum si aliquando syrupis & potionibus NOTA. vti ex mali vehementia cogaris, fugiendũ omnino est ab iis, quæ menses mouere possint, sed eos B tantum porriges, qui aduersus humoris cum sanguine redundantis conditionẽ pugnent. At si facta affectus inclinatione cognoueris aliquem ex prædictis humoribus dominari, aut præesse, seligenti pharmaco, miriori tamen facto, eum purgabis, caueris ne pharmacum sit ex iis, quæ *scammonium* vel *colocynthidem* recipiunt, sunt enim hæc plurimum huic affectioni aduersa. Nostiam ex iis, quæ antea diximus, quę biliosis aut pituitosis, vel melancholicis prodesse possint.

Sanguinis igitur detractione vel leuioris pharmaci exhibitione præmissa, ad ea auxilia veniendum esse consulit rei ratio, quæ quodammodo vlteriorem affluxũ ac augmentum impedire nata sint: & si quid factum est, per insensilem halitum discutiant. Inprimis etenim si erysipelaris inflammatio particeps fuerit, quod ex igneo calore percipies, cataplasmate vteris, quod recipit *vitis pampinos, plantaginẽ, polygonum, portulacã, intybum, & vmbilicũ Veneris*, quæ omnia pistata, mediocriter calida & panno excepta, prodesse non parum solent. Infundes etiã in vterum *succũ aut stillatitiam aquam prædictarum herbarum*, & postmodum inunctionẽ ex *oleo rosarum & myrtinum pauco aceto* parabis: cui si addideris succũ *plantaginis, summitatũ vitis, sempervivi, aut consimilium*, plurimũ profueris. Quod etiã beneficiũ præstabis clysterium vsu, dum eorũ quantitas quam minima sit, ne vteri compressione acriores concites dolores. Id facies, si acceperis *radicum althææ* ℥.ij. *maluæ, violarum florum cucurbitæ, cucumeris vel peponum* m.j. *lactucæ vel solani foliorum* m.j. *prunorum* nu. xij. *seminis lini* ℥.ß. *florum violarum* p.ij. decoquantur secundum artem, & ex decocto accipe ℥.vj. *olei violacei, vel rosarum* ℥.iij. & infunde. Quo facto vtendum est cataplasmate à Galen. *lib. 2. ad Glau.* constructo ex succo *sempervivi, sapa, vino austero, farina hordei & balaustiis vel ex cortice mali granati.*

Præstat quoque incipiente phlegmone auxilium, quod recipit *succi plantaginis, solani, ana* ℥.vj. *aceti* ℥.ß. *sanguinis draconis, boli armeni, ana* ℥.ß. *olei rosarũ* ℥.ij. quæ omnia panno excepta calida parti affectæ imponẽda sunt. Verùm si æstus maximus fuerit, præstat emplastrum *diachylon cum rosaceo* liquefactum in vase plumbeo, addito *plantaginis*, *aut*

Humorum affluxum ac augmentũ inflammationis, quæ impediant.

Cataplasmata.

C Clysteres.

D

Epithema. Focus. Vnguentũ.

aut sereos & intybi succo, facta ebullitione vsque ad spissitudinem. Item antiquiorum sententia coostat, fotum ex decocto *cupressi, oleo rosaceo, & modico melle* vtilem esse. Confert etiam mitigandi doloris gratia vnguentum, quod recipit *ceræ albæ* ℈. iiij. *medullæ cerui* ʒ. j. *adipis anseris* ʒ. j. & ß. *croci* g. x. Quem quoque vsum præstat fotus confectus ex decocto, quod recipit *radicis althææ, maluarum & violarum, ana* m. j. *florum violarum, chamameli & meliloti, ana* p. j. fiat decoctum, & contundantur herbæ, ac per cribrũ transmittantur, facto fotu, prædictis adde *farinæ hordei, & seminis lini, & olei rosarum* quantum sit satis, vt fiat cataplasma. Sed mitius id conficies *ex mica panis cum lacte & oleo chamameli*. Præter hæc autem si nihil aut parum erisypelatis phlegmoni inesse cognoueris, adhi-

Cataplasma.

E bebis cataplasma ex *farina hordei, seminis lini, fœnugræci, vitellis ouorum assatis cum rosaceo, & decocto capitum papaueris & meliloti, adiecto modico vino vel modicissimo aceto*: cui consimile efficies ex *palmulis vino incoctis, farina hordei & oleo rosaceo*. Item ex *rosis, lentibus sine cortice, balaustiis, plantagine, muscore pulicariis herba, solano, labro Veneris, sedo, ramentis cucurbitæ, cum hordeacea farina & oleo myrtino ac rosaceo*. Quibus omnibus admiscere oportet, si affectio vigorem adire cognoueris, quæ modicè discutiendi & digerendi vires habeant, velut est *farina volatilis, seminis lini, fœnugræci, chamameli, vel ipsius oleum, & ouorum lutea*.

Dolorẽ inflammationis quæ mitigent.

Quod si dolor plurimum eo tempore vrgeat, mitigare omni arte studendum est, maximè vnguento, quod recipit *farinæ hordei & fabarum, ana* ℥. ß. *maluæ & violarum post coctionem pistatarum, ana* ℥. j. *caphuræ* ʒ. ß. macerentur omnia succo aut stillatitio liquore *labri Veneris*, & facta expressione

F adde *olei rosarum* ℥. iiij. bulliant ad consumtionẽ expressionis, & addita axungia anatis & cera fiat

Vnguenta.

vnguentum. Cui consimile efficies, si acceperis *chamameli, radicis althææ, seminis lini, fœnugræci, ana* ℥. j. *caryicarum pinguium*, num. viij. *dactylorum*, nu. vj. terantur, quæ possunt, & quinque ouorum luteis admisceantur, quibus adde *violarum decoctum cum rosaceo*, & facto emplastro pubi apponito, digerit enim & dolores mitigat. Verum si adhuc doloris vigentia perstiterit, vteri osculo apponito pessarium hac lege confectum, Papauer viri-

Pessarium.

de tundes & exprimes, cuius ℥. iiij. admiscebis ℥. x. *sapæ*, & coque ad medietatẽ, & linteo exprime, & adde *myrrhæ & galbani, an.* ʒ. j. terito, & postmodum adde *medullæ ceruinæ & adipis anserinæ, an. partes æquales*, & iterum coque, & pessarium confice. Vteri osculo adhibenda sunt pessaria, quæ præter id, quod dolores leniant, quodammodo aut repellant, aut digerant, iuxta ipsius phlegmonis ætatem, inprimis quidẽ ex *polygono, sedo, intybo, vmbilico Veneris, portulaca, plantagine, ac pampinis* contusis cum *rosaceo, aut lentiscino oleo, vel de vitellis ouorum, anseris pinguedine & exiguo croco*.

G Cæterum si sedare dolores præter id studueris, hoc modo [illegible]es: fœnugræcum madefacito, &

Dolorẽ inflammationis vteri quę sedent.

prima a[illegible] unda aqua diffusa, cum tertia pura ac dulci cognito & excolato, & *adipem anserinum* addito: quæ omnia ad prunas liquari sinito, & vbi frigefacta fuerint, pessarium confice, & butyro recenti inunge. Quod si dolor plurimum exercuerit, lacrymæ papaueris exiguum cum *lacte muliebri & succo fœnugræci* apponito: alii etiam id admiscẽt *rosaceo, ouo, & adipi*. Fiunt præterea huic vsui vtiles dilutiones per metrenchitam: maximè ex de-

A 609

cocto, quod recipit *rosarum rubearum, lentium cortice reiecto, plantaginis, labri Veneris, solani & intybi, ana* m. j. *lentium* p. coquito ad tertias, & in vterum proiice ℥. iiij. Idem quoque facies ex lacte muliebri cum *rosaceo*, vel ex decocto *hordei* cum *syrupo rosarum, portulaca aut sacchare*. Præstat eundem vsum *oleum rosaceum solum, vel cum albumine oui*: item *aqua arnoglossæ, coriandri viridis, aut hordei* infundes, vel decoctum *papaueris aut oleum eius*, præsertim si id adhibueris prope os vteri. Confert non minus *collyrium album Rhasis cum lacte mulieris, vel aliquo ex prædictis succis*. Virgines tamen sedere facito in prædictis decoctis, vel in eo, quod conficies ex decocto *fœnugræci, seminis lini, maluarum, violarum, capitum papaueris ac hordei*: verum in his, quæ actiorem habent calorem, maximè circa morbi initia, ex aqua modicè calida cum *oleo rosaceo* insessus fiant.

B Vteri inflãmationi si inclinare cœperit, quæ proficua sint.

Quod si, vt dictum est, inflammatio inclinare cœperit, etiam per vterinos clysteres, pessaria & insessus ad ea venies, quæ laxare & discutere possunt. Quare prædictis decoctis addito *fœnugræcum, althæam, semen lini, mucaginem psyllii, & semina cydoniorum, pulegium, sisymbrium & saluiam*, quo immergere fœminam vsque ad imum ventrem aliquando opus erit: & à balneo ventri appones *hordeaceam farinam* cum *fœnugræco, semine lini, aqua mulsa* incoctam. Quo facto, ad ea, quæ magis digerunt (*caute tamen & sensim*) veniendum est, cuius naturæ est cataplasma, quod recipit *radicis liliorum & bismaluæ, ana* ℥. j. *maluarum* m. j. *artemisiæ* m. ß. *florum chamameli & meliloti, ana.* p. j. coquantur, &, *vt supra dictum est*, pistentur & cotũdantur: quibus adde *farinæ fabarum & hordei, ana* q. s. *pinguedinis porcinæ & butyri recentis, ana* ℥. ij. *olei chamameli & liliorum, ana* ℥ j. misce & cataplasma confice. Item huic vsui vtile est pessarium ex *caryicis pinguibus cum modico oleo & pinguedine gallinæ, ac pulueribus chamameli, sisymbrii, sampsuchi, cum medulla crurium vituli & ladano, ac styrace*. In vera tamen

C declinatione emplastrum ex *meliloto* vel *addito diachylone* adhibere poteris.

Vteri inflãmatio si suppurata fuerit, qualiter curanda.

At si neque his omnibus, neq; aliis, quæ passim proficua expertimur, in declinationem affectum venire comperiamus, rationi consonum videtur suppurationi naturam intentam esse, vt *ex ante dictis signis facile colliges*: quibus accedit inæqualis horror & doloris exacerbatio, iuxta illud Hipp. *dum opus conficitur*. Postremò verò ad suppurationem perducto tumore, impetus accidentium aliquantulum remittitur. Quo tempore ne in scirrhosam duritiem & ægre curabilẽ affectus degeneret, aut ne puris virulentia maius malum accersat, post maturitatem ruptionem quoque breuiter moliri oportet, ne diutius ibidem persistens pus maximã vteri partem corrodat. Quod

Cataplasma.

facies adhibitis imo ventri cataplasmatis ex *fœnugræco, semine lini, farina triticea, ficubus elixis & terebinthina*. Sed artificiosius conficies hoc modo:

D excipe *chamameli, meliloti, fœnugræci, seminis lini & radicis althææ, ana* ℥. j. *caricarum pinguium* num. viij. *dactylorum* num. vj. redigantur in puluerem, quæ possunt, & adde *vitellos ouorum* nu. v. & cum aqua decoctionis violarum fiat cataplasma addito *oleo rosaceo*: quod si immotam suppurationẽ compe-

peria-

...rinus, *columbini stercoris* ℥. viij. addere oportet. Item iuuandæ suppurationis gratia, e natis imacis & insessionibus vtendum est, præsertim pudendi sinu adhibita spongia, aut suscepto vapore per infundibulum ex decocto, cui vices infinctrahendi & emolliendi, *qualia superius abunde diximus*. Si tamen caloris tantum persenseris, vt calidorum vsum vereatis, emplastrum conficies ex *vnguento rosaceo, malua & radicibus althææ incoctis & extractis per setam cum pulueribus fœnugræci, vel solum ex butyro & maluis: aut ex rosaceo vnguento & carne radicum althea*. Quibus suppuratione facta, abscessum dirumpere studebis, vel motu aliquo vehementi, vel si ad pudendum irruat, rupto rio instrumento pattis situ idoneo: cuius chirurgiam & modū pulcre docuit Aëtius *lib. 4. serm. 4. cap. 46.* quamobrem illuc recurrendum esse censui.

Suppuratio nem qua iuuare.

Vteri abscessum quæ rumpant.

E Dignosces autem diruptionis tempus, quod cruciatus sæpenumero acriores, stimulosi, & quasi cum aculeis inscindere videantur, caloresque vehementiores molestāt: vrina supprimitur, interdum & oletum: aliquando tumor circa pubem apparet, & tanquā exsudationis sensus cum abscessus grandior fuerit. Neq; alia via diruptionem curare oportet, quàm corporis motu, vel adhibitis pessariis, quæ rumpendi vires habeant, veluti est illud, quod recipit *adipis anserini* ℥. ij. *resinæ, terebinthinæ, ana* ℥. j. *pulueris rutæ & nitri, an.* ℨ. ß. *tridis illirica* ℈. j. & cum lana fiat pessarium. Cum similia ex prædictis alis parare poteris.

Pessarium.

Rupto verò abscessu (*quod ex eo cognosces, quia pus excerni cœpit, & dolores ac tumor subsidere*) videndum primo est, ad quam partem ruptio facta fuerit: nam contingit non raro ex vesicæ vicinia ad eam rumpi, & cum vrina pus excerni. Sic ex consortio cum recto intestino per ipsum quoque pus excerni cōspicimus, maximè si inflammatio vteri partes extimas attingat. Dum verò pus vrinæ admixtum excernitur, *lacte* vtendum est *asinino, & emulsionibus seminum cucumeris & melonum*: item *decocto hordei & quatuor seminum frigidorum maiorum, mucilagine & syrupo ex hoc confecto: sero lactis cum saccharo & syrupo violaceo*. Neque est ab re vti *cassia fistula* per interualla cum *semine melonum & saccharo*. Si tamen per rectum intestinum pus excerni videas, frequentius vtitor clysteribus ex *aqua mulsa, vel ex aqua hordei cum saccharo*, si caloris sensus præfuerit, aut ex *aqua plantaginis cum aluminee & saccharo*, cauens ne aliquod oleosum admisceas. Cum hoc tamen conficies alumen ex decocto *lentium & malorum punicorum cum rosis & saccharo, aut olei momento*, si exeliones ex puris acrimonia fieri compereris.

Vteri abscessus ad quam partē ruptus fuerit, vnde dignoscatur, & qualiter ei prouideatur.

F

G Vlcus verò vteri per ea, quæ abluant & calorem attemperent, curabis. Abluesquidem *aqua mulsa, aqua hordei cum saccharo, lacte cum dupla aqua hordei, aut mulsæ portione, vel lacte ipso cum aqua lentium aut seminum maluarum & saccharo*: item *cremore hordei*, quem maximi momenti, cum aqua aluminosa adiunxtum esse censemus, aut ipsa *aqua aluminosa*, vel *aqua portulacæ cum sero lactis*, aut aliqua in... laca per duplex vas ex his rebus nuper dictis. Verum si fors tulerit abscessum rumpi inter intestina & vterum ipsum, euocanda ad extimas partes ma... est, & cutis attenuanda

610 A scalpello ferroq; ... aperienda: *vt Aëtius consulit*, post apertionē ea figura locabis fœminā, qua residuum puris commoditate situs sua sponte defluat: deinceps verò *aqua mulsa* sectionem lauare oportet bis terve in die. & velut alia vlcera deinceps curare, *vt cap. de vteri vlceribus disces*.

Quod si inflammatio œdematis particeps sit, aut pituita plurimum abundet, verendum quidē est sanguinem detrahere, vel cum præmeditatione faciendum: postmodum verò ad emplastra, insessiones, fotus ac pessos veniendum est, quæ *capit. de vteri hydrope* retulimus. Ceterum frequentius purgabis, idque magis per vomitum, quàm in vera & exquisita inflammatione.

Vteri inflāmatione œdematosa quatenus curetur.

Capvt. XVIII.

De scirrhoso vteri tumore.

B Cvm perdifficile sit huiusmodi affectum curare, si factus iam sit, & vterus ex propria natura ac menstruationis officio ei maxime sit obnoxius *quod caro eiusdem crassa exsistat, & fluxiones semel acceptas tenaciter seruet*) ob id profecto non leui diligentia, neque oscitanter fœminas sic affectas tractare oportet. Sciendum tamen, vt ex Moschione constat, ante omnia, non leuem esse differentiam inter scirrhum vteri & eius duritiem: nam duritiem, *vt hic auctor docet*, est affectus potius vteri. Soranus etenim apud Aëtium *lib. 6. cap. 84.* statuit econtra propriè duritiem fieri in ceruice vteri: quem etiam secutus est Paulus *lib. 3. cap. 68.* ita vt durities huius partis totius sit vitium: scirrhus verò in qualis vteri parte succrescere potest.

Vteri scirrhus & durities quid differant.

C Scirrhi igitur natura durities quædam est vix sentiens, *vt ex Galen. constare videtur 2. ad Glauc.* proindeque scirrhum nominamus *tumorem durum*, qui sine dolore est, non tamen omnino sine sensu, *vt ex eodem constat 14. method.* cum hoc tamen exquisitus, sensu omnino dolorosus caret, *vt Galen. refert lib. diffinit.* dicens: *Scirrhus tumor est corporum cum duritie, & grauitate, & mouendi difficultate.* Ex quibus finitionibus constat, scirrhi duplicem esse naturam, *vt lib. 1. cap. vltimo abunde dictum est*: Vnus quidem est exquisitus, & non exquisitus alter. Vtcunque tamen sit, duobus modis vterum scirrho affici obseruauimus, nempe cum totum eius corpus in duritiem degenerat, vel altera tantum pars: ex quibus morbi natura, & particula affecta facile innotescit. Huic etiam modo aliud nō dissimile Paulus adiunxit, quod *scleroma* appellat: & ob id scirrho adiungere placuit, quod consimilem obtineat curandi rationem. *Scleroma (inquit) conforme est scirrho, circa vulnacerrimem magna ex parte consistens, tumorem quidem habēs eodem pallo, sed minus durum, cum dolore mediocri.* Est D sane vterque affectus morbus in magnitudine, cum in genere tumorum præter naturam consistat: cum etiam conueniat morbum esse in intemperie frigida, *vt apud Gal. 5. simp. c. 6. & 8. legitur.* ac in soluta etiam continuitate.

Scirrhus quid.

Scirrhina tora duplex

Vterus duobus modis scirrho affici potest.

Vteri scirrhus quis affectus.

Verùm si quis rem penitius examinet, reperiet facile, duros vteri tumores longe inter se differre: quippe eorum nonnulli statum ab initio naturam scirrhi referunt: alii ex mutata & indorata inflammatione ortum habent: quam sane differentiam ex humoris conditione contrahunt, vt mox probabo. Constat *præterea* alios differre loci affecti ratione: nam aliquando vteri ceruix

Vteri tumores duri differant.

quodammodo (*vt Paulus docet*) induratur: quandoque verò vterus ipse in scirrhum intumescit, vel ima eius pars, quam frequentius affici scimus: quandoq; pars eius interna: quæ profectò affectio molam vteri æmulatur, nonnunquamq; extima eius superficies.

Vteri scirrhosus tumor quas sortiatur caussas. Huius porrò affectus duplices existunt caussæ: quædam enim sua sponte ex quauis materia scirrhum veluti manu faciunt: aliæ verò materiale principium præstant. Sic etenim ex inflam-

E matione, quæ longe à scirrhi natura dissidet, Medicorum imperitia duobus modis induratos tumores proficisci comperimus: Vno, *vt Galen. refert 2. ad Glau.* cum vehementer inflammationes, aut erysipelata adstringunt & refrigerant: induratur etenim hac via humor, & frequentissime in immedicabilem duritiem commigrat. Alio verò, cum vehementer calida ac discussoria medicamenta intempestiue tumoribus adhibent: quib. proculdubio tenue ac vaporosum facile euolat, crassum verò & terrestre compactum ac durius efficitur. Itaque, *vt Paulus scribit*, obdurescit vterus, quandoq; sane repente nulla perspicua occasione: plerunq; verò ex inflammatione, quę præcessit & soluta non est, neq; dissipata, neq; in abscessum permutata. Materiam tamen habent huiusmodi tumores crassam, lentam, terrestrem, ac difficulter solubilem, qualis existit melancholia naturalis, quæ verum & exquisitum scirrhum ef-

F ficere nata est: tandem ex quauis alia, quæ crassa quoq; & terrestris sit, scirrhum fieri, ceterum illegitimum, constat. Fieri etenim hanc crassam materiam in nostris corporibus quatuor modis apud Gal. & veteres omnes compertũ habemus: *primo* quidem dum melancholia naturalis ex aliqua occasione aduritur, aut putrescit, & fit tunc temporis exquisita bilis atra. Quam sane caussã plerumq; reperies in fœminis melancholico sanguine abundãtibus, & improbe à menstruo purgatis. Probat quidem Gal. hanc sententiam 14. *meth. & lib. de atra bile*, & potissimum 4. *aphorism. comm. 21. & eodem 14. method.* dicens: *Siquidem hic humor, vbi amplius incaluerit aut propter putredinem, aut febrem inflammationemve nigram efficit bilem: qua quidem frigida est, quia terrestris, sed tamen caloris non expers, quemadmodum cinis & acetum, vt in dysenteria ab eo humore orta, conspicimus. Itaq; facile est hoc malum fœminis, quibus ex fæculento sanguine vterus nõ purgatur, accidere, quia ibidem conculcatus sanguis incalescit, & facile in duros tumores sensim & paulatim migrat,*

G *& (quod deterius est) in vniuersi vteri duritiem: quia vniuersi vteri venas eodem humore abundare contingit, tunc necessum est.* Secundo *etenim modo succrescit est crassus humor in corporibus ex aliorum humorum adustione, velut ex flaua bile contingit, quem censeo reperiri in biliosis fœminis, iis præsertim, qua diutius & vehementius sese æstiuo existenti Sole exercitiis dederunt: in quibus biliosum humorem aduri oportet, ac febres & alia vitia concitari, qua postmodum in scirrhosos tumores degenerant, idque maxime in vtero, tum quia ibidem maior copia biliosi sanguinis ex menstrui natura redundat: tum*

611 A *verò, quia vterus ocyssime incalescit ab exercitio, & cum non expurgetur superfluo sanguine, nisi singulis mensibus, & fortasse improspere, ob id facilius aduritur & in scirrhosam duritiem commigrat. Quod pari lege contingit, si sanguis aut pituita in corpore redundauerint, donec feruorem aut putredinem contraxerint.* Tertiò *verò crassus humor in corpore accrescit, dum ex frigiditate in lapidosam duritiem mutatur: vt cum ab imperitis Medicis, vel chirurgis erysipelata & inflammationes, aut quiuis alius tumor ex naturalibus humoribus factus, admotis extrinsecus præsidiis, vehementer refrigerantur adstringunturque. Tunc enim totum id, quod in eo subtile erat, dissipatum vi valenter digerentium, reliquum plus iusto desiccatum, lapidosam duritiem postmodum ex medicamentorum frigiditate consequitur. Quod sane non minus fœminis accidisse constat, nam dum vteri calore aut sanguinis aut bilis abundantia laborant, frigori se, et imprudenter exponentes, aut potu vtentes frigidiori, vterum subito in durum tumorem eleuari conspicimus, nulla alia ratione, quàm superabundantibus humoribus (à quibus fortasse resoluta erat tenuior pars ob dictum calorem) concretis, densis, crassioribus ac frigidioribus factis.* Quartò *denique &* vltimò *melan-*

B *cholia non naturalis insurgit, quando alius humor ipsi melancholia naturali permiscetur, maxime pituita, cuius adhæsu melancholia tenacior & crassior efficitur. Quod item non raro fœminis accidere scimus ex vita intemperantia & ciborum frigidiorum esu: qua lege mixta melancholia in prædictum affectum non raro degenerat.* Atque hæ sunt in vniuersum quatuor materiales caussæ, quas ad veram medendi rationem expendisse oportet.

Vteri scirrhosus tumor quibus signis innotescat. Nosces autem morbum ipsum in genere ex tumore duro tactui conspicuo ac citra dolorem. Indicat enim tumor seipsum manifeste, nisi in ceruice fuerit, vt aduertit Moschio: nam tunc extrinsecus nihil conspicuũ efficitur, digito autẽ obstetricis facile innotescet colli vteri durities. Præter id fœmina sic affecta, ad motum tarda existit, non quidem solum ciuium vitio, sed & vniuersi corporis, quod desidia ad exsequenda munia corripiatur. Accidit insuper sic affectis

C (*si se rectè non gerant*) malus & aquosus corporis habitus: & pleruinque in principio menstruis ex toto priuantur, aut diminuta habẽt, & crescente malo magno sanguinis fluore, saltem per interualla vexantur, apertis plus iusto venarum osculis, aut vtero nequeunte suscipere & continere consuetam sanguinis copiam.

Ceterum an à crasso glutinosoque humore ac pituitoso originem ducat, vel ex nigra bile, quæ veluti fæx sanguinis existit, ex partis colore, vt mens est Galen. *libr. de tumor. præt. natur. cap.* 10. facile distingues: quod sane signum huic vsui inutile existit. Quamobrem ex corporis colore facilius dignosces: namq; si ex bile nigra oriatur, color totius corporis ad nigriorem declinabit: si verò ex crassa ac lenta pituita, ad subalbidum vel ad plumbi colorem vergunt. iecur etenim quales in se habet humores, tales quidem toti corpori præstat, & tales in affectam partem delabi necessum est. Sic proculdubio Galen. *lib. 5. de loc. affect.* ex solo colore refert cognouisse, splen ne an iecur affectum esset. Cui qui-

D dem affectioni non rarò adiungitur oris fœdissimus odor, aut ipsius exulceratio, vel gingiuũ impotentia, quæ omnia in stomacace, vel sceletyrbe splenis & ventriculi grauissima affectione, plerumq; succrescunt, ex halitibus tetris & vitiosis ab adusta bile, aut vitiato iecore, vel squalido corporis habitu illuc ascendentibus. Quibus signis adiungere oportet ante actam vitæ rationẽ, ciborũ vsum, cuiusq; humoris redundantis pro-

pria

pria signa; ætatem & peculiarem fœminæ naturam & habitum, vt omnium facta conjectura in humoris redundantis cognitionem facilius deuenire possis. Sed in huius affectionis dignotione non parum contingit Medicos decipi, quippe cum affinis ei sit vteri mola, vel scirrhosus splenis tumor, ob id diligenter internoscendum est, ne in curatione aberremus, vtrum horum sit: sed distingues huiusmodi affectum à mola, saltem ab ea, quæ vtero adhæret, quod in ea licet menses prodeant, non tamen ordinate, vt in hoc affectu, in quo aut supprimuntur aut ordinem habent, si fluant, eo quod ex vteri venis non paucæ tumore obdurentur, ita vt non ea tanto possint expurgari: in mola verò aut non fluunt etiam, aut inordinate, idque aut copiosius, aut parcius quàm par sit. Item mola, dum fœmina stat, in os pubis incumbit, & mammæ turgent lacte, in scirrho vero extenuantur, & tumor non procedit, licet hinc inde mutetur ad vteri quoque mutationem. *Præterea* ab splene indurato distingues, quia licet ad varias partes splen decidat, variosque situs mutet, æmuleturq; aliorum viscerum obstructiones, vt non raro in hoc vteri affectu contingit, non tamen ob id credendum est splenis tumorem esse, quia is vel corporis vitiat colorem, quod si id non faciat, quia solum iecoris affectiones id de iure habent, lædit tamen vel mentem, vel alium ex melancholicis generat affectum, quo monstratur splenem praue suo officio vti. Affectionem verò esse in vteri corpore, & nō in ceruice, distingues, quod in coxam & dorsum plerumque vterus incumbat, ibidemq; dolorem ferat: at in ceruice esse, quia à viri accessu plerumque offenditur, & obstetricis digito attingitur malum, & apparet osculum durum: item quia frequenter ab incumbente vel comprimente tumore vesica, si in superiori colli parte sit tumor, læditur, aut rectum intestinum, si infima eius pars, vel alterum inguen, si in altero latere affectio existat. Sed præter hæc, in quocunque latere decubuerit laborans, illic quoque tumorem adire citra dolorem, signum est non leue huius mali, vt Hippoc. refert 5. *popul.* in historia vxoris Gorgiæ, in qua equidem etiam recenset affectionis caussam, nimirum menstruorum per quadriennium suppressionem, & quod magis mirandum est, cum hoc concepisse: ceterum postea ex diutina profusione sanguinis à partu male habuisse, tandem molam postea proiecisse, postquam sana facta fuit.

E

Vteri scirrhosus tumor quid a mola differat.

quid à splene indurato.

F

Vteri tumor vtrum sit in ceruice, an vteri corpore vnde cognoscatur.

G

Vteri scirrhosus tumor qualiter curari possit.

Etiamsi scirrhus vnicam obtineat murbi rationem, vnamque naturam, non ob id credendum est, vnica solum via curari posse: nam pro ratione caussæ mouentis, & naturæ materiei & generationis modi, variari etiam medendi rationem opus erit. Sic in legitimo & vero scirrho triplex insurgit curandi scopus: *Primus* quidem viuendi formam præscribit: *Secundus* materiam antecedentem, quæ morbum frequenter adaugere solet, tollendam monet: *Tertius* verò humoris in tumore iam contenti & indurati vacuationem nobis insinuat. Quod sane opus, quia affectio in vtero est, nō solum medicamentis extrinsecus

612 A

adlubitis perfici debet, verum eis, quæ in potu sumuntur, vim habentibus aperiendi atque extergendi eum, qui in viscere continetur, humorem, *vt de scirrho iecoris 14. method. c. 4. Gal. refert.* Ad primum igitur scopum deueniendo, eam vitam fœmina degat, quæ nihil melancholici humoris coogerat: ob id summa diligentia curandum est, vt eos succos gignat, qui ex toto sint melancholico succo contrarii. Quamobrem victus rationē eis, quæ scirrho laborant, sobriam, moderatam, humidam & quæ ad moderate calidam inclinet instituito: porrigens alimenta boni succi & probum sanguinem gignentia: panem non plurimū coctum, vinum vel tenue, vel admodum dilutum, aut nullum, sed *lupulorum aquam*, vel *scorcionera*, aut *ferratam*, vel in qua *aurum* sæpius extinguatur: oua item sorbilia, *pullos, capos, gallinas*, & omnium iura præbeto. Existunt quoque vtiles *capreoli iuuenis & vituli lactentis carnes*: ex oleribus *lupulum*, *borraginem*, *buglossum*, atque id genus alia præbere poteris.

Vict. ratio.

B

Sanguinis missio.

Quibus præmissis secundus scopus docet, mox ad materiæ antecedentis purgationem deueniēdum esse, ni prius sanguinis nigrioris abundantia nos compulerit ex saluatella sinistra sanguinem fundere, aut ex talo, si menses deficiant, vel ex hæmorrhoidibus, quod magis probo: nam præterquam quod hirudines per has sanguinem fœculentum euacuant, à parte quoque affecta, saltem à venis vtero proximis plurimum deriuare natæ sunt. Quo facto, medicamento purganti quod bilem atram educat vteris, prius tamen præparatis viis & humore. Sunt autem hæc, *epithymum, sena folia, polypodium, fumaria & lupulus.* Item *cassia fistula, myrobalani Indi, dilutum lapidis lazuli præparati pondere* ℈. vj. *cum syrupo ex nouem infusionibus violarum, diasena, diacatholicon, hiera Rufi*, sed præcipue *confectio Hamech sine scammonio & colocynthide*: vel si affectio inueterata fuerit, ac melancholiæ plurimum & crassum in corpore redundauerit, ℈. iij. *præparati stibii* tuto porrigere poteris, consideratis prius fœminæ viribus & habitu ad pariendum robusto. Et facta semel pleniori purgatione, tutissimum erit consilium, paulatim humorem expurgare: nam in fœminis plenius hunc humorem purgare, raro vsu venit. Sic enim ex *aqua lactis* vel *lupulorum*, facto decocto *senæ*, mirum in modum prodest, vel ex prædicto decocto *sacchar o & prunis damascenis* facta conserua. Alia quidem plurima *capit. de melan. virg. & viduar.* reperies, quæ huic vsui proficua fore spero, inter quæ primum locum tenet syrupus *de scoria ferri confectus*, vel aliqua ex præparationibus chalybis, *vt paulò inferius latius sum monstraturus*: item & syrupus ex inuentione nostra ibidem scriptus, & alter etiam, qui recipit *foliorum senæ* ℥. ij. ß. *passularum sine granis* ℥. j. *seminis cartami conquassati* ℥. j. ß. *florum violarum & borraginis, ana* p. ß. *epithymi & polypodii, an.* ℥. iij *eupatorii* m. j. infundantur omnia in ℔. vj *aquæ*, & post 24. horas coquantur ad consumtionē medietatis, & facta colatura adde succi *borraginis* ℥. vj. *liquoris nouem infusionum rosarum Persicarum* ℥. xij. *sacchari albissimi* q. s. vt fiat syrupum, cuius quantitas sit ℥. iij. *aut* iiij.

Purgatio.

C

Syrupus de scoria ferri, &c.

D

Tumores qualiter curandi.

Sed monet tertius scopus interim, dum hæc fiunt, ad communissimam præcipuamque omnium tumorum curationem deuenire: quam sane consistere in vacuatione eius, quod in parte continetur, nullum ambigere arbitror: circa quam maxime attentum te esse oportet. Quippe

si id opus oscitanter aggrediaris, facile in duritiem veluti lapideam tumorem deduces, si temere resoluentibus vtaris. Verùm si plus quàm par est, tumorem ipsum emollieris, periculũ proculdubio imminet, ne aut materia intus euntenta corrumpatur, aut scirrhus in malignũ cancrum degeneret: quæ sane mala veteri scirrho quam citissime accidere solent. Insequi enim hac in re Gal. & antiquorum dogma oportebit, nimirum quod scirrhosis tumoribus nullum vehementer excalefaciens siccansq; medicamentum applice-
E turneq; solum id, quod emolliendi atq; humectandi vires habeat. Quod enim (inquit Gal. 2. *ad Glauc.*) superfluum humorem habet, nihil omnino dissoluit, quod verò minimũ, plusquã oportet, exsiccat. Sic Auice. alternatis vicibus, modo emollientibus, modo digerentibus per halitum vteo dum esse, in his humoribus asserebat. Scripsimus autem nos *lib. 2. de indicat. auxil.* qua via & ratione induratos tumores emollire oporteat. Interior tamen à principio iis vti oportet medicamentis, quæ aduersus duritiem pugnent, iuxta ipsius conditionem & naturam.

Scirrhosam duritiem ex melancholia quæ emolliant.

Sic scirrhosam duritiem ex melancholia contractam emolliunt, quæ vere emollientia non sunt: nam duris ex congelatione tumoribus proficua esse constat: sed mixtam, vt inquit Galen. *lib. 5. simpl.* facultatem habentia: hoc est, constantia ex tenuibus partibus, vt locus affectus in abscondito situs & induratorum ratio exposcere videntur: nam emollientia sola permeare non possunt: calida & tenuium partium plurimum dissi-
F pabunt tenuioris humoris partem: quo fit, vt ea miscere conueniat. Sic Rhasius 7. *ad Almans.* ad scirrhosam duritiem vtilissimum parauit medicamentum, quod recipit *bdellij, ammoniaci, galbani, singulorum partes æquales, terantur in mortario cum oleo de ben, & liliorum, deinde adiice mucilaginum fænugraeci, seminis lini, ficuum quantum sit satis,* vt fiat linimentum, vel addita *cera* emplastrum. Commendat quoq; Galen. *lib. 14. method.* radicem arborescentis maluæ anserino vel gallinaceo adipe mixtam, contusam, & cataplasmatis forma impositam. Confert etiam aliud, quod recipit *butyri recentis, pinguedinis porci, anatis & anseris, ana ℥. j. olei amygdalarum dulcium & liliorum, ana ℥. iij. mucilaginis seminis fænugraeci extracta cum vino albo ℥. j. terebinthina & cera quantum sit satis.*

Emplastrũ.

Fotus.

Verum antequam aliquo ex his præsidiis vtamur, fouenda pars est decocto, quod recipit *radicum liliorum, bismalua & althea, ana ℥. ß. maluarum* m. j. *artemisia vel nepeta* m. ß. *caricarum pinguium,* nu.
G x. *seminis lini, fænugraeci, ana ℥. ij. florum chamæmeli, violarum, meliloti, ana* p. j. fiat decoctio in aqua & oleo dulci, qua semel aut bis in die vtitor: ex cuius etiam subsidentia pistata & per setam extracta vtilissimum parabis cataplasma. Idem beneficium præstabis fomento ex *oleo liliorum calido, amygdalarum dulcium, de myrrha & styrace.* Vtilissimum quoq; est insedere in prædicto decocto, ibidemq; aliquantulum permanere: sic ex prædicto decocto & oleis clysteria parabis, quæ maximi fore momenti arbitror. Hoc tamen in his præsidiis seruare oportebit, vt initium facias ab his
613 A fomentis, insessionibus, vnguentis & emplastris blandioribus: obidq; hunc ordinẽ seruare oportet, vt primo adhibeas, quod recipit *olei liliorum*

Insessiones.

& chamæmeli, ana ℥. ij. adipis anatis, medulla cruris vituli & cerui, ana ℥. j. bdellii in vino liquati ʒ. iij. luteum oui assati, quibus adde ex posca ℥. ß. cuius per metrenchytam in vterum aliquid infundes. Quo facto alio vteris, pituita præsertim dominãte, quod recipit *thuris, ammoniaci, ana ℥ j. mastiches, castorei, stacte, adipis anatis, & olei chamæmeli, an. ʒ. ij.* gummi in hydromelite liquentur, & in vterum inijciantur, aut extra explicentur. Nec placet in hoc affectu pessos adhibere, etiamsi ab antiquioribus commendentur: nam aut suspectos esse, si efficaces sint, censeo, aut nullius momenti, si mitiores. Quibus factis, si nihil tumorem durum remitti videas, iterum ad vnguenta & emplastra te conferes, præsertim ad illud, quod recipit *opopanacis, bdellii, ammoniaci, an. ℥. j. styracis, myrrha, an. ℥. ß. pulegii ℥. j. radicis iridis ʒ. j croci ʒ. ß.* dissoluantur lacrymæ in *oleo liliorum, amygdalarum dulcium, & vino* B
decoctionis maluarum, & depurentur: quibus adde *cera & terebinthina,* quantum sit satis, vt fiat vnguentum. Post aliquod verò tempus, emplastrum conficies ex *diachylone cum gummis,* vel *vnguentum filij Zachariæ cum plumbo vsto* administrabis, aut aliud conficies ex eodem plumbo & radicibus *althææ* coctis, pistatis & extractis per setam, additis pulueribus *marcasitarum*; ex *lithargyrio* item, *oleo rosaceo,* & prædicta carne *radicum althææ cum modica cera,* & alia, quæ *lib. 2. de indicat.* huic vsui proficua adduximus.

Pessi.

Emplastra.

Vnguenta.

Quod si scirrhosus tumor ex illegitimis fuerit, tunc quidem quæ fundunt & leniter calefaciunt medicamenta adhibenda sunt, admixtis, quæ tenuium sunt partium. Inprimis enim vterus illiniatur *oleo sabino,* quod omnium est tenuissimum, vel *iasminorum* aut *napha*: post quæ *ammoniacum aceto* dissolutum adhibebis, & adipes ac pinguedines calidiores, vt simul quod congelatum est, C
soluant, & quod solutũ fuerit, digerant: quippe, quæ ex frigiditate indurauerunt, sic curari exposcunt. Cui vsui proficuum est vnguentum, quod recipit *folia capparis,* quę infundantur in aqua, donec emollescant, & terantur cum eis folia caulis cum *hydromelite* decocta, & extracta per setam, & cum cera fiat vnguentum.

Scirrhosus tumor veri illegitimus qualiter curetur.

Vnguentũ.

Veruntamen si scirrhum ex admotis medicamentis, vehementer digerentibus, temereq; adhibitis, factum fuisse compereris, ea medicamenta proficua erunt, quæ plurimum humectent, emolliant & modice calefaciant, velut est *oleum dulce* vel *amygdalarum dulcium, decoctum maluarum,* liquatis in eodem pinguedinibus, vel adiectis oleis prædictis, quibus frequenter partem fouere opus est. Idem beneficium præstat oleum, in quo ferbuerint *malua, viola, aut radices althææ*: vel adie-
ctæ fuerint mucilagines, ex quibus & pingue- D
dinibus conficere apta huic affectioni pharmaca facile tibi erit: præsertim si locum ex *lib. 2. nostro* nuper adductum curiose legeris. Quibus adhibitis, reiteratisque fomentis, non erit admodum difficile induratos scirrhos emollire, potissimum si induratorum affectio diuturna nõ fuerit: nam eo statu tutius est totum negotium optimo vitæ instituto committere, quàm ex importuna curatione affectionem in cancrum mutare. Veriti enim sunt Galen. Paulus & Auicen. ne ex inconsiderata auxiliorum administratione, grauius aliquod & incurabilius malum accedat. Consu-

Scirrhus vetere ex medicamentis ortus qualiter curetur.

sunt quidem scirrhosis affectionibus nullum vehementer excalefaciens, siccansve medicamentum esse adhibendum: mihi tamen addere placet, neque diutius, etiamsi leue fit: nullum item, quod solum humectandi & emolliendi vim obtineat. Verùm si fœmina biliosi fuerit habitus, & exusti temperamenti, aut melancholia per adustionē facta, ad aquę dulcis balnea confugiendum esse, consulo, nisi flatus copia vetuerit: quo

Balnea.

E tempore insessionibus vtendum ex decoctis *aqua ferrata* cum herbis, quæ vim habeant temperandi & emolliendi: fugiendum quidem à suffumigiis aut pessariis, quæ vterum purgent, licet ea, quæ emolliant ac leniter digerant, proficua esse constet. At in eo scirrho, qui aut pituitæ particeps est, aut ex melancholia naturali factus, verendū non est ad aluminosa balnea cōfugere, licet mihi magis ex vsu videantur, quæ ferrea sunt, vel eorum loco insessiones ex aqua ferrata, & prædictis herbis decocta. Quia tamen hanc affectionem difficilis esse curationis experimento didicimus, ob id ad maiora auxilia confugiendum esse consulit rei difficultas. Interea profectò, quæ scirrhosam vteri duritiem emolliunt, nil citius eam conterere inuenies, quàm chalybis vsum, quo sane vel magnos lienes, & lapidosas vteri durities, pronitè liquari vidimus. Cæterum, quia plerumque obseruatione potius quàm ratione, hoc præsidio plerique vtuntur: ob id quidem (*licet lib. 2. de præsand. & ca. 4. præcedenti, de vterg. obst. eius meminerimus*) hac in parte, paulò latius eius vim, & operandi modum ac differentias recensebo.

Chalybis vsus in emollienda scirrhosa vteri duritie quātus.

F Vulgatum est apud plerosque Medicos, in curandis obstructionibus, *vt antea diximus*, chalybis limaturam cum leui aliqua præparatione, quę eius substantiam non mutet, præbere. Alii quidem ipsum *aceto* præparant, donec in tenuissimum pollinē commigret: alii rursus *oleo*, & multi *aqua* vel *vino*, & ferè omnes mille alia medicamentis admiscent: tandem quisq; suam parandi rationem laudat, contemnitq; reliquas. Quod censeo proficisci ex ignorantia legum & rationis, qua ferrum obstructis mederi possit: & quid vtrumquodq; corporis, & affectionis varietas, iure sibi expostulet. Quæ profectò omnia si dixero, constabit, quibus hæc, & cur illa præparandi & conficiendi forma, ex vsu sit.

Chalybis limatura qua licet præparetur.

Ferrum itaque & chalybs, non ob id, quod pondere obstructas partes permeet, infarctū liberat, sed vt sæpius a me dictum est, quod vim habeat non leuem abstergendi & repurgandi obstructos meatus: cui etiam operi addenda est vis purgandi non leuis, qua fruitur ob maximam copiam *sulphuris* & *mercurii* quam habet:

Chalybs & ferrum cur obstructas partes ab infarctu liberent.

G quia hæc sunt omnium metallorum principia. Et cum ferrum sit rudius inter omnia metalla, habet ob id plurimum de materia horum principiorum: quibus profectò habet liquandi, fundendi & attenuandi, quod viscidum & crassum est (*ac materia exsistit obstructionum*) maximam vim & efficaciam: quo fit, vt facile purgandi vires habeat: non quidem quales medicamentum trahens, sed ratione & modo supra dictis: licet dum sit copiosius efficit, per vomitum & infernam aluum abunde purgare visum sit. Quod sane dogma enidenti argumento probari potest, quod chymicæ artis professores, vt ex ferro, adstringendis fluxibus, idoneum

Chalybs & ferrum cur vim habeat purgandi.

A parent medicamentū, quod *crocum Martis* appellant, illud, igne sæpius adhibito, ab omni sulphureo recremento & Mercurio bellissime expurgant, quibus alioqui exsistentibus, mordacis & venenosæ est conditionis, & non parum purgat, aut vomitū mouet, haud secus, quàm quoduis aliud medicamentum: nō quidem quod trahat, sed quod liquet & fundat prædictos humores: quo fit, vt facile ipsis per vrinam, vomitum, aut aluum euocatis, lentè & paulatim ab infarcta liberet ac deobstruat. 614

CrocūMartis quid.

Quo tanquam verissimo chymistarum, & eorum, qui de re rustica scripserunt, fundamento supposito, aliud non minoris momenti licet præmittere: nimirum in ferro duobus modis sulphur & Mercurium in propria substantia obtinere: vno quatenus est iam vera eius ferri substantia: alterum verò, veluti futurum (vt sic loquar) alimentum, quod crudius, crassius & perniciosius est: ex quo non leuia scimus suboriri accidentia his, qui eo viuunt.

Ferrū duob. modi. sulphur & Mercuriū in pro: pria substā: tia obtinet.

B Tertio expendendum est, eam sulphuris & Mercurii substantiam (*quę cocta, natiua, & propria facta est*) veram vim & efficaciam purgandi (*vt dictum est*) obtinere, reliquam verò nō nisi corrumpendi & alterandi, idq; nō parum: qua profectò ratione, rei natura duce, qui hoc præsidio primitus vsi fuerunt, chalybem præparare antea studuerunt, vt separarent à chalybe ipso, quod crudum & alienum est, vt mox docebo.

Quibus iactis fundamentis infertur, aliud esse ferrum præparare, vt fluxum alui aut alterius partis sistere possit: aliud verò, vt partes obstructas ab infarctu liberet ac repurget. Nam chymistæ, vt aluum sistat, ex toto nituntur vim sulphuris & argenti viui auferre, exstinguere & separare, & ob id ipsum grandi igne aut aqua valida conterunt, donec in crocum Martis commutent: quo sane præsidio validissime fluxus quiuis sistitur, & flaccidæ partes roborantur. Verùm qui meatus repurgare, & aperire obstructiones nituntur, non hoc, sed partem eius, quæ repurgat, exquirunt: quod si aliquis dixerit, ob id integris suis viribus esse adhibendum, & non vtcunque mutatum aut depuratum: huic dicimus, plus damni subsequi ex parte illa excrementitia, quàm ex maiori purgatione beneficium: præterquam quod forsan minus purgabit, quia ocyus descendit, & nullum habet ad operandum locum: quapropter sic chalybem oportet præparare, vt quod excrementitium & extraneum est, separetur, manente parte purgatiua & abstergente.

Chalybs aliter ad sistendas fluxiones, aliter ad aperiendas & abstergendas partes præparatur.

C

Sic procul dubio, tribus modis chalybem præparamus, vno collecta in alio medicamento prędicta parte purgatiua, citra aliam chalybis substantiam, vt fit chalybis limaturis candentibus sæpissime in aquam vel liquorem aliquem immissis: cui procul dubio, vim purgandi & repurgandi non leuem præstat, maxime si aqua prius ferbuerit aliquo medicamento affectioni & parti proficuo, vel purgationi idoneo: sæpe enim amittit vim purgādi, quam acuere oportet aliis pharmacis, id valentibus, ne aluū adstringi cōtingat. Monere tamē hac in parte lectores oportet, vt cum aquā fluxib. sistendis, ex chalybe exstincto parare

Chalybs tribus modis præparatur. I.

D

 studens,

student, primam aquam abiiciant, vt quæ vim purgatiuam nõ minimam sortiatur, & reliquam
II. vsui seruent. Præparatur secundo modo citra ignis vim aut actionem, comminuta, liquata & abscissa recrementitia illa parte aquæ vitæ aut aceto, donec ex toto vniuersa limaturæ substantia comminuatur: quippe acetum, totũ illud, quod extraneum est, ocyssime conterit, relicta parte natiua: nec obstat ærugo, quæ acquiritur, quam igne facile separabis, aut aqua feruentissima & *oleo*, vel *oleo solo*, maximè cum admiscemus pur-
E gantia medicamenta, & alia, quæ vim chalybis
III. adaugent. *Tertio* verò igne sæpissime comburente partem illam superfluam, manente puriore & vtiliore, corrigimus, vt fit ex limaturis acium aut armorũ, vel alterius chalybis, qui vim ignis sępius expetitur, maximè si post limaturam iterũ pluries succendatur, & exstinguatur *oleo amygdalarum dulcium*, aut vino, quod magis probo: dixerim noua chalybis limatura. Quo fit, vt semper magis probem chalybis limaturam in delicatioribus: in aliis verò ferri, præmissa aliqua ex dictis præparationibus.

Chalybis limatura magis ex vsu est delicatioribus, ferri vero robustioribus.

His suppositis, iuxta has tres præparandi vias & rationes, considerandum est, quam harũ fœminæ laborantis corpus expostulet. Nam fœminis quibus obstructiones in viis ductuum (*dixerim in extremitatibus vasorum, quæ in ipsas tendunt*) existunt, aut quæuis alia durities, cui hoc præsidio opus sit, chalybis limatura leuissima præparatione, & *diadragacantho* admixto cum *melle* adhiberi potest: prætertim si corpus robustum fue-
F rit, *vt Aetius consulit*, aut præcesserit aliquod ex lenioribus pharmacis, chalybe etiam confectis, tunc potissimum, cum scirrhosa affectio est. At vbi in penitioribus venis, & abditis corporis sedibus obstructio fuerit, chalybem minutissime, & vel acerrimo aceto præparare oportet, & aliis medicamentis, quæ vim habeant purgandi & attrahendi, admiscere opus est, vt & vis chalybis citius & penitius permeet, & ipsiusmet substantia (*saltem per vias propeiacet*) peruadat. Quo quidem fit, vt ipso liquante fundenteque & abstergente, ac trahentibus reliquis medicamentis, quæ expurgant admixto, quod obstructum est facile aperiatur, ab infarctuq; liberetur, humore obstruente ab eisdem partibus secedente. *Præterea* in scirrhosis earundem partium affectionibus & antiquatis obstructionibus, vinum aut aqua, in qua sæpius ferrum exstinctũ sit, vel mire prodest, vel saltem viam disponit ceteris chalybis præsidiis, dummodo eadẽ limatura tantum semel aut bis succedatur: sæpius enim succensa potius vim purgandi deponit, quàm aquæ communicet, &
G hac lege intelligendum est limaturam sæpius exstingui: hoc est sæpius in eadem aqua nouam limaturam exstinguere. Quapropter in scirrhoso vteri tumore, primitus pdicta aqua vti conuenit, decocta quidem *asplenio, myrica, asparagi, corticibus capparis, fol. senæ & cinnamomo*: cui decocto addere poteris medicamenta, q̃ partẽ, in qua obstructio aut scirrhosa dispositio viget, respiciant. Postea verò ferri limatura eo vsq; exstinguatur, quo pinguedinem quandam supernatantem conspiciamus. Cuius si non suffecerit vsus, ad syrupum de *scoria ferri* deueniendum est: nam cum in hac affectione non liceat laborioso vti exercitio (*vt postulat præsidii conditio*) ob partis affectæ situm, & ne nimio exercitu calore in cancrosam naturam commigret, vtiliora sunt liquida pharmaca. Ac si ne id quidem suffecerit, ad chalybem aceto præperatum peruenire oportet: & vltimo ad crassiorem, admixtis aliis medicamentis, *vt dictum est capite de virginum obstructionibus*.

Chalybs præparatus quinam obstructis fœminis proficuus.

Chalybis limaturã sæpius exstingui, quid.

Syrupus de scoria ferri.

A 615

Capvt. XIX.

De Vteri cancro.

INFORTVNIVM quidem miserabile est, dũ eo mali vterus deuenerit, vt cancrum contraxisse iam compertum sit, maxime si vteri collo innascatur: exulceratur enim citius, quod in omni desperatione negotium esse situm, ostendit. Cancrum tamen esse duplicem euidenter norunt omnes: *Vnum* sine vlcere: *alterum* verò vlceratum. Ille quidem nil aliud est, quàm tumor durus, inæqualis, rotundus, venosus, id est, venas habens in circuitu turgidas, liuescens siue fuscus: & vt Paul. refert, colore magis, quàm inflammatione nigricans: calidus, sed non adeo,
B vt inflammationes, subito accrescens, laborantes maximè fatigans, & perpetuo fere dolore affligens. *Vlceratus* verò cancer, est vlcus, quod præter dolorem tumoremque, inæquale conspicitur, plurima ex parte sordidum, labris prætumidis cõstans, aspectu horrendum, & concreta humorum colluuie nigratum. Quod quidem *vt inquit Paul.* videtur fœculentum, liuidum, atq; interdum etiam subrubrum & cruentum apparet: sanies inde manat continuo tenuis, aquosa, nigra aut fulua, grauiter olens: Appellant autem huiusmodi affectum *lupum*, quia carnes auium, si illi apponantur, absumit.

Cancer duplex, vlceratus & nõ vlceratus, & quomodo vterq; differatur.

Vlceratus quare dicatur lupus.

Hæc igitur est horum affectuum natura, quos in fœminarum vteris plerunque suboriri scimus, si materia ibidem vratur. Sed vterque affectus principium nanciscitur à menstruo sanguine co-
C pioso, diu in vtero retento, cuius crassa pars, dum in vteri substantia sensim & paulatina congestione aggregatur, in scirrhum degenerat: ex quo humore ibidem exusto, vel aliunde torrido & excalefacto aduentente, cancer oriatur: nec non ex eodem sanguine serosiore, tenuiore & acriore facto ad superficiem tumidæ partis illabente, venis circumstantibus exulcerationem fouentibus. Cuius si plura scire velis, caput vltimum *lib. huius operis primi*, legito.

Cancer vteri quas sortiatur caussas.

Primo diligenter examina, an scirrhus in cancrum degenerare nitatur? quod facile disces, si cum prius esset sine dolore tumor, dolorem denuo sentiat fœmina, ob caliditatem & acrimoniam humoris in cancrum iam iam defluentis. Cui item adiungitur dolor circa inguina, imum ventrem, abdomen ac lumbos: moles intus vel-
D uti pondus aliquod grauius esse videtur, febrisque ei adiungitur, remissior tamen quàm in phlegmone. In his etiam fœminis tumor circa hysteræ ostium durus, varius, tumens, colore fœculentus, rubicundusque deprehenditur. Redditur insuper in hoc malo fœmina nauseabunda, fortasse ex tetro ipsius odore, ventri communicato, & exacerbatur locus manuum attrectatione: *ac vt Celsus refert lib. 5.* circa locum cancro affectum quidam ictus quasi punctim illati, sentiuntur:

quibus innotescat signis.

nuntur: interdũ etiam eadem pars torpet, interdum quidem dolet, & interdum dolore vacat. Ceterum exulcerari cognosces ex his omnibus accidentibus intensioribus factis, ac diu perseuerantibus: nam coniectabile est (*siquidem alia signa rimari non concedit loci affecti situs in imo ventris reconditus*) acrem, mordacem & copiosum humorem, qui hæc concitat accidentia, id iam iam effecturum. Verùm exulceratum esse solum cognosces ex sanie, quæ emanat tenuis, aquosa, nigra, fulua, & grauiter olens. Fluit etiam nonnunquam sanguis, & si vas aliquod grande abraditur, sæpe tam copiose profunditur, vt mortem maturius afferre posse credendum sit. Cognosces id ma-
E lum insuper ex lenta febricula, ex fastidio, ex inquietudine, ex animi angore, ex maxillarum rubedine, pudendorum ardore, fœtore ac dolore: quæ sane omnia facile ostendunt maligni huius affectus naturam & conditionem.

Cancer vteri qualiter curetur.

Quantum difficultatis secum ad curationem afferat cancri conditio, nemo profectò, qui artis operibus studium dederit, ignorare poterit. Quam difficultatem ex propria affectus natura proficisci scimus, & quia in principiis frequentissime multi id malum negligunt, quod dum incipiat, nullam aut leuissimã inferat molestiam: quo sane tempore eius incrementum prohibere haud difficile esset. Quamobrem cum huiusmodi affectus fere ex propria natura & loci incommoditate incurabilis videatur, & omnino incurabilior, si exulcerationem sortiatur: satis me fecisse arbitrabor, si prohibuero non vlcerati exulcerationem, & vlcerati incrementum.

Cancer vteri incurabilis.

Occultos etenim cancros, quales existimamus, qui in vtero sunt, tutius esse duxit Hippocrat. non curare, quod curati citius pereant: ob id quidem blande & leniter ipsos tractare opus est,
F quippe à medicamentorum intempestiua adhibitione facilime exacerbantur, & omnino immedicabiles fiunt. Hac equidem ratione incipientem cancrum sic primo curabis, vt & melancholici adustique succi generationem inhibeas, ac si quid genitum est, minuere sensim & paulatim studeas: *secundo* verò & vltimo, quod in duto tumore continetur, vel paulatim digeras, vel quo minus adaugeatur, cures.

Vict. ratio.

Circa primam curandi rationem, quam in hoc affectu potissimum esse arbitror, ea alimenta ministrari iube, quæ refrigerandi & humectandi vim sortita, probum ac tenuẽ succum generent, infubeantque omnem luci fecolitatem, calefactionem & inustionem. Qua victus ratione instituta, simul cum eo viuendi modo, qui quieti omnino deditus sit, considerandum mox est, an affectus ex aliqua suppressa vacuatione principium traxerit, veluti à mensibus aut hæmorrhoidibus suppressis, à quarum prouocatione principium curationis auspicari oportet, ni tãta in cor-
G pore fuerit, ex hac vel quauis alia caussa, sanguinis copia, quod primo cogat ipsum ex dextra vel sinistra basilica fundere: si ætas, vires ac melancholicus habitus non vetuerint. Quo facto, paulatim ac sensim menses aut hæmorrhoides hirudinibus euocare, quod præsentaneum est in vteri cancro auxilium. Mox tamen humoris acrimoniam & inustionem frænare opus erit, & ipsum sensim ac leniter euacuare. Quam gratiam

Sanguinis missio.

præstat *seri lactis* vsus, & serapium ex *borragine*, ex *buglosso*, *ex portulaca*, *ex lupulis cum eiusdem aquis*. In- A 616
tet alia tamen pharmaca, quæ ad melancholici succi vacuationẽ perspicua esse antea diximus, illud à Gal. 14. *meth.* maxime probatur, quod ex *epithymo* conficitur: nam epithymi ℥. iij. *in sero lactis mulsave*, si tertio quoq; die exhibeas, plurimum prodesse comperies: maxime si dilutum præpares ex pari quantitate *epithymi*, & *foliorum senæ*, ita vt cuiusq; ʒ. iij. infundas, & calefieri sinas in ℥. vj. *aquæ borraginis*, facta postmodũ valida expressione. Ex quo et decocto cum *saccharo prunis damascenis* condito, & earum vj. quibus *sex drachmæ senæ* respondeant, tertio quoq; die laboranti porrigito. Purgabis insuper hos humores *confectione Hamech sine scammonio & colocynthide*, pondere ℥. vij. cum ʒ. j. & ß. *pulueris epithymi vel senæ*: & melius quidem erit, si loco epithymi bibat desuper *seri lactis ex infusione epithymi* ℥. iiij. vel tantundem syrupi ex *infusionibus violarum*. Quibus purgatio-
B nibus innitendum est, donec succi melancholici exsuperantiam demisisse constet. Tumori subinde prouidendum est, vt discutiatur, vel saltem nõ crescat, adhibitis in principio affectus extrinsecus & per vteri osculum, quæ moderatissime refrigerent & adstringant, minimeq; mordacia existant: talia etenim solum huiusmodi affectibus idonea sunt: nam quæ imbecilles vires habent, omnino ab humoris vehementia vincuntur, quæ verò valentiora sunt, tenuiores sanguinis partes vel digerunt, vel residuum crassioribus induratis impactionibus. Quamobrem primo optimum inunges *oleo rosaceo*, *myrtino*, *omphacino*, & *aqua plantaginis* & *solatri*: vel his postea prædictis fomento, vel emplastro cum *farina*, aut *vnguento cum modica cera*. Cui etiam visui Galen. *lib. 2. ad Glauc.* scripsit medicamentum ex *pompholige & succo solani & emplastro diapalma* confectum. Paratur & aliud, quod recipit *olei rosarum* ℥. v. *succi granatorum rubrorum solani* ℥. iij. *cerussæ lotæ* ℥. ij. *plumbi vsti & loti*, *vtrius præparatæ*, *ana* ℥. j. *thuris* ℥. ß. *ceræ albæ* ℥. v. misce & lento
C igne fiat vnguentum. Mirabilis etiam efficaciæ censetur id, quod recipit *olei omphacini*, *aut rosacei* ℥. viij. agitetur sub sole in mortario plumbeo, donec nigrescat crassescatque, cui adde *lithargyri* ℔. ß. *cerussæ tantundem*, & cum cera fiat vnguentum. Verum quia non raro hanc affectionem exacerbari conspicimus à leuissimis quibusdam caussis, prouidendum quidem est exacerbationi & doloribus. Consolatur quidem fœminas exacerbatione affectas *malua* aut *althæa* in mulsa macerata colliquataque, dum pauco *rosaceo* cataplasmatis instar, parti adhibentur. Lenit etiam
D cataplasma ex *dactylis passo incoctis*, *ouorum putaminibus atque farina adiectis*: vel aliud ex *papauere cum coriandro*, & *eadem farina ac fœreos confectum*. Item mitigant *maluæ folia cum lacte mulieris trita*, & *rosaceo cerato vel vnguento excepta*. Deinceps verò ad ea, quæ superius diximus, iterum esse deueniendum consulit rei ratio, & facta sufficienti purgatione, iterum vnguento ex *lithargyro & cerussa cum rosaceo confecto* vtitor. Cui item vtili aliud sic parato: excipe *olei rosarum vel nenupharis aut papaueris* ℥. j. *ceræ* ℥. ß. *camphoræ* ʒ. j. & ß. liquefiat cera, & camphora puluerizata vltimo loco apponatur, quibus adde *aquæ rosarum modicum*, & concrescere sinito. Est & efficacissimum *oleum ouorum* frequen-

Purgatio.

Melancholicum succũ quæ purgẽt.

Tumori cancri vteri qualiter prouideatur.

Cancri exacerbationi & dolori quæ medeantur.

Canceris nõ vlceratis efficacissimũ remediũ est oleum ouorum, &c.

frequentius ductũ & agitatum in mortario plumbeo, donec spissitudinem acquirat: item *cinis cancrorum fluuiatilium lotus in aqua solani*, admixtis pulueribus ex *plumbo* vel *antimonio* cum cera & oleo rosacco efformato vnguento: quod sane medicamentum non vlceratis cancris prodesse omnes fatentur: sicut succum solani aut plantaginis solum, vel cum oleo omphancino, in mortario plumbeo ad spissitudinem agitatum. Quod si

Canceris vteri vlcerati, quæ prosint.

vlcerari duntaxat cœperit, metallicis pharmacis liberalius vtendum est: sed mitigationis gratia insessiones ministrabis ex aqua *decoctionis psyllij, papaueris albi, nenupharis & violarum*: præstant & omnia pharmaca, quæ huic vsui proficua scripsimus *lib. 1. cap. vltimo de cancris mammarum.* Tamen in hoc malo prædictorum pharmacorum aliquid inijcere in vterum, ad mitigationem & E

Vtero inijcienda.

vlceris medelam, necessum plerunq; existit: tale quidem est aqua *decoctionis camphoræ, nenupharis, papaueris albi & rosarum rubearum*, maximè si prædictam aquam in mortario plumbeo antea agitaueris: ac si dolor id videatur exposcere, addito *hyoscyami modico*. nam sæpe ne rabientes fiant laborantes, vtile fit præsidium, & non mediocre leuamen præstat. Confert & *lac muliebre aut asininum, ac plantaginis cremor tepidus*, & si sanguis prodierit, *plantago cum pauco thure.* Omnium autem efficacissimum est, quod recipit *spuma argenti lota* ℥. vj. *thuris, hyssopi, adipis porcelli, butyri recentis ac ceræ ana* ℥. ij. *rosacei* ℥. iij. *spumam argenti contritam in cremore cerasorum, liquefactis reliquis* inijce. Sed probatissimi vsus existit medicamentum, quod recipit *succi solani purioris aut ipsius liquoris stillatitij* ℥. vj. *tutiæ præparatæ, plumbi vsti, ana* ℥. j. & ß. *caphuræ,* ℥. ß. mouenturi cum pistillo in mortario diutissime, & proiiciantur in vterum. Fertur quoque maximi momenti esse præsidium, quod recipit *scabiosæ, caprifolij, anethi, plantaginis, oleti humani aquas partes*, vrantur omnia, quorum cineris ℥. iij. excipiantur, & ℥. vj. *liquoris stillatitij solani*, ducanturque in mortario & proiiciantur. Quod si hæc F

Canceris vteri vlcerati oleũ stybij mirabile remedium est.

prodesse non videantur, ad chymica auxilia veniendum esse consulit rei magnitudo & malignitas: inter quæ mirabile censetur *oleum stybij*, cuius extractionem docet late Andernacus *libro eius operis 2. fol. 722.* Quem vsum quoque præstant *aqua, & olea, ex alijs mineralibus* extracta, dum lente, mixtura aliorum prius facta, & sensim id fiat, ne grauiori facta exulceratione ocyus malum crescat. Atque hæc sunt, quæ mihi videntur sufficere in tam graui malo, ad maioris præcautionem: nam de chirurgi operatione aliquid dicere non studui, eo quod conspicuæ tantum partes eam admittant, & hæ, à quibus in totum cancer abscindi potest.

G

CAPVT XX.

De Vteri vlceribus.

Vteri exulceratio cur diffi. limæ curationis.

VTERI exulcerationem proculdubio constat difficillimæ esse curationis, nõ solum ratione humidioris sordidiorisq; loci, quæ omnia vlceri curando sunt aduersa, sed ex loci etiam incommoditate, reconditaque vlceris sede, ac vltimo ex abdita caussæ ratione & vlcerum varia differentia. Cuius difficultatis diluendæ gratia, potius hæc omnia expendisse opus erit. Reperitur igitur in vtero vlcerum diuersitas, à caussa & ab accidentibus sumto principio, & à loco. Ratione quidem caussæ, vlcus in vtero succrescit virulentum, sordidum, corrosiuum, cauernosum, fistulosum, aut cancrosum. Quæ verò ab A 617

Vteri vlcera quas habeát differentias.

accidentibus sumuntur differentiæ, sunt velut vlcus distemperatum, dolorosum, cum tumore aliquo præter naturam, cum contusione vel carne superflua: quibus multi addunt vlcus cacoëthe, vel malignum, ac sordidum etiam. Quibus accedit alia vlceris differentia, nimirũ incipiendo, vel ex suppurato ac disrupto abscessu, & alijs caussis, quas modo referam, ex quo, & alijs, quę nuper retulimus, loci etiam differentia emanat, vt in scirrho & inflammatione dictum est. Verum animaduersione dignum iudico, ad quam

Vteri vlcerũ abscessus ad quam partẽ apertionem moliatur.

partem abscessus apertionem moliatur: quippe nonnunquam ad ipsum vteri fundum & cauum, & pus eo tempore per vteri osculum excurrit, aliquando ad vesicam, nimirum cum eius antica pars præfuit inflammata, & tunc cum vrina pus excernitur, sicut aliquando per rectum intestinu, dum videlicet postica pars inflammata præfuit. Constat etiam ad intestina aliquando pus defluxisse, inter ipsa quidem & peritonæum. B

Vteri vlcera quib. oriantur caussis.

Caussæ tamen, quæ has vlcerum differentias efficere natæ sunt, *lib. de humor. à Galen.* summatim colliguntur: inquit enim: *Et vlceratur sæpe vterus ex difficili partu, aut fœtu extracto, aut corrupto, vel ab acribus medicamentis, aut à fluxu, aut à ruptis abscessibus, atque interdum in cancrum desinit.* Quo sane loco & vlceris, & eius diuersitatis caussas recenset: quippe *partus & cetera*, quæ Galen. annumerat, *continuum soluere nata esse* constat. Verùm ob excrementum ex natura loci redundans, & ob humorum affluxum, vlcus versus humoris qualitatem distemperatum fieri contingit: dolorosum ex acrimonia: cum tumore ex humoris copia affluente cacoëthe: fistulosum, corrosiuum aut sordidum, ex loci spurcitia, vel ex humoris malitia, aut partis impotentia. Quæ tamen vina ex abscessu improbe repurgato oriri non raro C contingit, sicut ex medicamentis, quibus erodendi atque exulcerandi vires insunt. Sic quoq; ex Lue venerea originem haud raro trahunt, ac frequentissime ob excrementa retenta & putrefacta circa vteri locellos & rugas. Quarum sane caussarum mille in locis Hippoc. meminisse constat, præsertim *lib. 1. de morb. mul.* qua parte inquit: *Si verò puerpera aliqua pudendi pars obdurata fuerit, item enim etiam hoc cognoui: si exulceratum fuerit os pudendi, vbi sane vlceratũ fuerit in partu à pueri exitu violatũ, simile quid fit vlceri superficiario ac feruenti.* Clarius tamen lib. eodem hæc refert, dicens. *Morbus corripit ex aborsu, si qua corrupto aut putrefacto intus puero non fuerit expurgata, & calor totum corpus tenet. Corripit etiam ex fluxibus, & si in ipsis acria fuerint, & biliosa mordeant.* Item eodem libro refert: *Morbus autem maxime corripit ex partu, si quid in ipsis diuulsum computruit: item ex aborsu & alias sua sponte.* Et eodem etiam lib. multies meminit vlcerum vteri, prout ex fœtu mortuo & putrefacto prodeunt, vel ex secunda relicta, aut ex laborioso D partu dilacerato vtero, nec non ex defluxu humorum in ipsum fluentium aut ex pur[illegible] purgationis lochialis, aut cuiusvis alterius. Et iuxta has caussarum diuersitates varius [illegible] periet lector, ipsum vlcerum vteri memin[illegible] & insti-

instituisse curationem, ne quis existimet eadem sæpius repetere, si legerit de eadem re sæpius verba fecisse: inquit enim: *Mulieri si vlcera in vtero nascantur*: ac rursus iterum: *Si vterus vlceretur*: postea verò: *Si vlcerosus vterus fuerit*: & pari ratione paulò inferius: *Si vterus valde vlceratus fuerit*. Et postmodum: *Quæcunq; exulcerationes vtero contingunt ex abortu aut alia de caussa*. Et semper omnium caussarum curationibus, postmodum inquit: *Quod si mulier ex abortu vulnus acceperit, aut acrioribus pessarijs fuerit vlceratus vterus, &c.* cuius peculiarem etiam adscribit (*præter lauacra*
E *& abstersionem*) curandi rationem. Cum hoc tamen non est arbitrandum, has differentias caussarum adduxisse, quod abortus & partus vlcera diuersam expostulent curandi ratione, sed quod ratio cognitionis sit diuersa. Refert quoq; idem auctor alias caussas *lib. de sterilibus* per hæc verba: *Si vlcus vteri factum fuerit ab affectione aliqua ex relatis (retulerat enim omnes superius adductas) & non statim sanatum, sed impurum factum fuerit, permanet vlcus ad multum tempus.*

Vteri vlcera quib. signis, & quib. caussarum signis innotescat.

Non est admodum difficile, vterum esse exulceratum, nosse: nam id palam ostendunt recrementa, dolores ac puris eiectum. Sic etenim in plerisque loci ratione punctorius apparet dolor: qui etiam in syncipite molestus viget, & in ligamentis, ac radicibus oculorum, & in manibus quoque, ac digitis. Quæ tamen ab vlcere prodeunt putrida, quæcunq; termini dolore afficiunt, calefaciunt, exulcerant, aut pruritum mouent. Verum cognosces qualis fuerit caussa, qualisue vteri natura ac status, ex iis, quæ prodeunt. Cuius
F rei gratia præmittere oportet, sordida prodire, quæ ab vlcere, ex frigido abscessu facto, instillãt: quæ verò post inflammationẽ à sanguine, & post erisypelata supersunt, virulenta & depascentia fiunt: quæ post scirrhum, gangrænosa: quæ post morbum Gallicum, dysepulotica & chironia. Quibus cognitis, expendisse oportet, vlcus inflãmatum, exiguum quid, sanguinolentum & fæculentum cum ingenti dolore plerunque excernere: si tamẽ sordidius fuerit vlcus, ichores cum minori labore excernuntur: at si depascendo serpit, deterrimi odoris fluxum emittit, atrum & cũ maximis laboribus. Itẽ si exulceratio ex sanguine vel flaua bile perueniat, dolor erit acerbissimus, pungens, cum ardore & febre: ex salsa pituita si prodeat, pruritus intolerabiles parti accidunt, & paucum aut nullum excrementum ab vtero profluit, idq; cum fœtore, acrimonia & pauco sanguine: quod si ex inundante humiditate ichori persimile vlcus fiat, maior subinde spirabit fœtor, & purgamẽta erunt tenuiora & copiosiora. Verùm si quæ excernuntur sicut fæx vini
G sint, vlcus cancrosum esse coniectandum est: si exit sanies sicut lotura carnis recens mactatæ, mẽstrua suppurari coniicimus, vlcusq; re ob id fieri. At quod excernitur liuidum, viride, nigrumve fuerit, & cum dolore exierit, vlcera esse cacoëtha, corrosiua ac fistulosa certum est.

Caussæ externæ.

Caussæ verò externæ facile sui notitiam præbent: nam si ex aliquo acri pharmaco vlcus prodeat, statim aliquo præsidio [illegible] iniecto cessant affectio & dolores. Reliquas verò caussas ex interrogatione perdisces. Vlcus tamen esse purum coniectabis, cum humor paucus, candidus, æqualis, crassus & minime fœtidus exierit. Quæ proculdubio signa omnia variis in locis Hippocrat. complexum fuisse constat, maximè vero cum *lib. 1. de morb. mulier.* de vlcere ex partu verba faciens, inquit: *Cum* A 618
purgatio ipsi prodierit, velut spina per vteros transire videtur, & calor ipsam corripit, ac maxime ventrem inuadit, & si attingatur pars infra vmbilicum dolet, velut si purum neruosum vlcus attingat, post dolores fortes alias atq; alias in vteros incidunt: & febris aliquando ad contactum manus debilis, & alias atque alias puerperis purgamenta prodeunt maligna, purulenta, & graueolentia: & subdit: *Si vero puerperæ aliqua pudendi pars obdurata fuerit, iam enim hoc cognoris, si vlceratum fuerit os pudendi: vbi sane vlceratum fuerit in partu a pueri exitu violatum, simile quid fit vlceri superficiario ac fermenti, & valde inflammatur, & labia præ inflammatione inter se concidunt, & se mutuo contingunt, vtpote, quæ sunt exulcerata: sed & frigus fit, & ambo labia clausa sunt constringentia purgationem relictam: Si vero prodiret purgatio, vlcera non conclusa essent.* Quibus consimilia verba, ceterum generaliora, eodem lib. refert, dicens: *Si vteri fuerint exulcerati, sanguis & pus purgatur, & fœtor grauis oboritur, & dolor* B
acutus corripit lumbos & inguina & imum ventrem, & dolor sursum procedit ad laterum mollitudinem, & ad costas, & ad scapulas, aliquando etiam ad clauiculas peruenit, & mordetur, & caput vehementer dolet, & delirat. Progressu vero temporis tota intumescit, & debilitas ipsam corripit, & animi deliquium, & febris lenis, & perfrigeratio, intumescunt autem maxime crura. Quin etiam loco paulò interius de eadem re verba faciens, sic profert: *Si vteri exulcerati fuerint, & sanguis & pus & serosa sanies fluit, putrescentibus enim vteris, morbus ab ipsis fit, & venter imus eleuatur & attenuatur, & ad contactum dolet, velut vlcere præsente, & febres ac fremitus ipsam occupat, & dolor acutus ac vehemens inuadit pudenda & pubem, & imum ventrem, & laterum mollitudinem ac lumbos.* Vehementis tamen exulcerationis signa recensens, inquit: *Si verò vehementer exulcerati fuerint, sanguis & pus purgatur, & dolor fit grauis, & cum dolor apprehenderit, veluti a partus dolore fiunt ea, quæ circa fluxum contingere solent, & cũ* C
tempus adfuerit, crura & pedes intumescunt. Docet quoq; Hipp. per consensum ne, an proprio vteri affectu morbus oriatur, eodem lib. dicẽs: *Cognosces autem an ab ipsis vteris fiat, hoc modo: quæ enim exulcerantur, purgationem exhibent purulentam & compactam: quæ vero non ab ipsis, tenuem & saniosam.* Lib. tamen de sterilibus inquit: *Si vlcus vteri factum fuerit ab affectione aliqua ex relatis, & non statim sanatum, sed impurum factum fuerit, permanet vlcus ad multum tempus, male olet mulier, & quandoq; sanies malo olens, ipsi ex pudendo fluit, & quamdiu sane vlcus habuerit, in ventre non concipit, non enim concipiunt vtere gerentur am: hinc autem menses sano modo procedunt, verum ex contactu & interrogatione, maxime clarum fit de relatis.* Cur verò Archigenes recensuerit inter alia vlcerum vteri signa dolorem ad radices oculorum, non est ita facile inuentu; arbitror quidem, cum vterus vniuersus neruosus sit, facile principiũ spinalis medullæ in consensum allicere, & cum nerui optici à cerebro prope spinalem medullam originem trahant (*vt plerisq; anatomicorũ visum fuit*) D
facile, vt dolor ipsorum radicem attingat. Atque hæc sunt, quæ vteri vlcus & eius caussas ostendere sunt nata: quibus similia non pauca affert Hippoc. *lib. 3 de morb. mul.*

Quan-

Vteri vlcera qualiter curentur.

Quantum facessant negotii in curatione vteri vlcera, ostendit euidenter neruacea ipsius vteri substantia, quæ semel exulcerata, difficulter coalescit ac regeneratur, & ipsius etiã natura & conditio, quam in suscepta ndis totius corporis recrementis idoneam fecisse naturam constat: quamobrem nulla vteri vlcera contemnenda esse arbitror, ea maxime, quæ in occulto loco sita exsistunt. Quod etiam Hippocrat. magnifice legimus *lib.1.de morb. mul.* per hæc verba: *Oportet autem curationem vlcerum in vteru exacte facere, et qua in tenera, & subtili sensu prædita sunt parte, & in neruosa cautate.* Verùm antequam rationalem medendi viam aggrediar, placet aliquot Hippocr. loca hic scribere, quibus videtur vniuersam huius mali curationem complexum fuisse: inquit enim libro 1. de morb. mulier. *Quæcunque exulcerationes in vtero fiunt ex aborsu aut alia quauis causa, eas omnes respectu ad totum corpus facto curare oportet, quatenusque curatione opus habere visum fuerit, siue ex vniuerso corpore hominem curandum esse putaueris, siue ex ipsis vteris.* Qua sententia constat, ab vniuersali corporis prouidentia principium curationis esse au[s]picandum. Eodem tamen libro specialius loquens, hæc scribit: *Curare verò oportet vlcera, velut etiam ea, quæ in reliquo corpore sunt: nimirum, vt inflammationem arceas, & repurges, & repleas, & ad cicatricem perducas.* Prius tamen vlcera fere omnia abluere iubet, quam resiccatoria admisceat medicamenta. Hoc tamen vnum mihi certissimum in curationibus Hippocr. habeo, null[um] (*aut quàm rarissime*) inuentam esse, quæ subdita nõ sit rationali curationi, licet materiam medicam nobis inusitatissimam acceperit. Semper enim ab vniuersali prouidentia principium sortitur, mox quod sordidum est abluit, & protinus, quod præhumidum intrinsecus viget, exsiccat, & excrementum crassum abstersione expurgat, ac tandem vlcus vnit carne supercrescente. Quod sane licet validioribus (*vt dictum est*) inusitatisque auxiliis efficiat, cum hoc tamen in eis exhibendis mirabilem adseruat vtendi rationem, præmissa semper vitæ & victus debita institutione. *Danda autem est aqua in potu, vinum minime, cibos item paucos ac minime multos exhibeto.* Sed ad particularem causæ considerationem deueniens, eadem parte sic scribit: *Cum igitur tenues sunt fluxiones, cum pharmaco eas curare oportet, & dare quod sursum & deorsum purget, primum autem sursum.* Tandem eadem parte ad amussim curationem scribit, repetitam consulens purgationem, præmissa victus institutione conuenienti: ac si fluxio his non quieuerit, mitescendam esse consulit, dicens: *Si verò ad hanc diætam fluxiones non discedant: pauciores tamen fiant & vehementer mordeant, & ea, quæ fluunt, bilis fuerit ac salsugo, & non solum internas partes, sed etiam externas exulcerent, diætam transmutare oportet, & totum humectare, quo fluxiones quàm aquosissima fiant, & minime mordaces, balneis multis calidis:* aliaque his consimilia eodem loco recenset. Postea verò ad curationem vlceris solo vteri vitio prodeuntis redictis, corpus non esse pharmacis purgandum consulit, sed colluendum tantum. *Quod si sordidum exstiterit vlcus (inquit) & proserpant ac proximum locum mordeant, purgato & nouam carnem producito, & carnem ad cicatricem perducito: facile enim resoluuntur, & maligna fiunt, & frequenter lauato.* Sed lib. de natur. mul. plurima recenset medicamenta huic visu & prædictis proficua, quæ sane diligenti & studioso Medico exquirenda prætermitto, [il]-lbens interim, quæ visui probabiliora conspexero, initio sumpto ab ea communissima curandi ratione, quam Hipp. scripsisse diximus.

Vlcerã abscessus quo vergat, diligenter expendendũ.

His præmissis expendendũ primo est, *an abscessus sit suppuratus, ad intestina & peritoneum vergat,* nam eo tempore, dum pus in hoc spatio continetur, vnanimi omnium auctorum consensu constat, abdomen esse inscindendum scalpello aut [ca]ndenti ferro: à quo opere & doloribus ac sanguine sedato, vlcus velut simplex curari debe[t], vt mox docebo. Sic profecto pure vergente in vesicam, velut vesicæ vlcera curationem [s]optat: cuius ratione Aëtius & Paulus *lactis [as]ini & seminum frigidorum* expressiones summopere laudant. At si ad rectum intestinum pus defluxerit, ablui & quodammodo roborari & adstringi per ipsum intestinum opus erit, mox vero, sicut ea sententia, auxilium expostulat. Verum si vlcus intra vteri sinu, tunc communis vlcerum indicatio exercenda venit.

Vlceris ad curationem duplex indicatio.

Est igitur vlceris cuiusque loci duplex ad curationem indicatio: *Vna illi propria,* qua vlcus est, cuius postremo loco meminero: *altera* verò, quæ vlcus curare docet habito respectu ad causam, vel accidens quodui s vlceri adiunctũ. Porro duplex in huiusmodi complicatis dispositionibus consilium est, *vt Gale.docet 14.method.* nempe, ve vel huiusmodi affectus è corpore protinus eximas, vel incommoda, quæ inferunt, vincas. *Verum hoc (inquit) vbi exiguus plane affectus est, fieri licet: vbi magnus est, duci ad cicatricem vlcus prius non poterit, quàm illi affectui remedium attuleris.* Ob id profecto instituta victus ac viuendi ratione, vt expostulauerit humorũ superabundantis natura, redundantes succos, si sanguini adiuncti fuerint, scissa in brachio vena, vt vires perferre visum fuerit, & vlcus ac vteri ardor popoſcerint, minues. Quo facto, præmissis serapijs humori redundanti proficuis, protinus & per interualla purgabis cholagogis, si bilis flaua, phlegmagogis, si pituita redundauerit, & sic de reliquis pro cuiusq; natura. Cum tamen necessum sit in principio curationis, longè à parte affecta humores distrahere, vt *Hipp. est consilium,* vomitibus ipsos oportet per superna expurgare, ab vteroq; distrahere vinculis & brachiorũ vel partium supernorũ frictionibus. At si vteri intemperies causam imbecillitatis vtero præstiterit, ob quam facilime humores eo dentes ipse susceperit, medicamentis vtero proficuis admiscenda sunt, quæ aduersus distemperiem pugnent, *vt mox docebo.* Solet quidem in fluxione quauis ad vterum peculiare esse præsidium sudorem mouere, nisi fœmina admodũ fuerit calida, vel humores nimis exedentes, maxime si Gallicæ luis admixtum quid cognouerris. Si naliter, balneis aquæ dulcis ipsam committes, vt sudore excitato distrahatur, euacuentq; materia quæ redundat, simulq; mitescat: atq; hęc est aduersus morbosum apparatum curandi seu præcauendi ratio. Quibus factis, ad curationem [v]lceris deuenies, quaui facito iuxta varietate[m ac]cidentis ei coniuncti, vt Gal. magna cum di[ligen]tia consulit & exsequitur lib. 4. method.

Vlceris morbosum apparatũ quæ curent ac præcauean.

Quod

Vlcus vteri fordidum qualiter curetur.

Quod si vlcus squalens, siccumq; esse ex retentorum defectu cognoueris, bis die ipsum abluesaqua tepida, permei enchitam infusa, cui addes sacchari ..., ptisanæ etiam cremorem infundo ... aquam hordei cum sacchato, vel aquam aut succum portulacę. Verum si ex copiosa humiditate, quæ per vterum excidat, compertens vlcus debito esse humidius, contra omnino instituenda est curandi ratio, ac medicamentorum facultas ad siccius transferenda: aqua vero nullatenus admouenda est: verum quia lauare est opus, vinum vel decoctum austeræ alicuius herbæ præparandum ... sum præstabit *aqua ex ligni guaiaci decocto*, *vel similacis aspera*, *aluminis*, *malicorii*, & huius census plurium, quæ siccitate esse constat. quippe vterus ea duplici ratione expostulat, nimirū, ob propriam naturā, quæ membranea est, & propter vberiorem humiditatem alluuiem, quas exsiccare vehementius oportet & compescere enemate, quod recipiat *hordei vsti*, *amyli*, *thuris*. *singulorum* ℥ j. tria diluantur in lacte albinio, & in vterum immittantur. Quod si adiuncta sit vlceris vel vteri durities, oleorum aliquid admiscere oportet ex his, quæ *cap. de scirrho* dicta sunt. Cuius censu istud, quod recipit *radicis althee*, *florum althearum ana* ℥ j. *pulegii*, *seminis lini* & *fœnugræci ana* ʒ. ... *p.* j. coquantur in pari mensura *aqua* & *vini*, & addes *adipis anserini* ʒ. ... item diluatur vterus *lacte bubulo cum praedicto adipe*, *aut oleo liliorum*. Quam sane medendi rationem in alijs vteri intemperamentis adseruabis, habita contrarietatis cuiusq; ratione. Exulceratus etenim vterus, si calidior fuerit, medelam vtiq; exigit, quæ in tantum calefaciat, refrigeretve, quantum ipse à naturali habitu recessit.

E

Quod si fluxionem humorum acrium & abradentium, vel putrefacientium causam vel fomentum vlceri præstare compertum sit, alia prorsus ratione, vt ex Hippocr. constat, *l. de morb. mul.* agendum est. In qua lane te distingues primo, an ab vniuerso corpore, quod ex putris tenuitate haud difficulter disces, an à particula aliqua, quod monstrant eius peculiaria symptomata, vel ex solo ipso vtero, quod putis crassit do insinuat, quibus expeditis, si ex parte aliqua profluat, illi prouidendum est, iuxta cuiusq; vitium & intemperamentum.

F

Vlcus vteri ex humoribus acribus qualiter curetur

Verum si ex totius corporis vitio occasionem nanciscatur, ab vniuersali bus purgationibus auspicandum est, *vt Hippo. consulit.* qua autem medicamenti sorte, lubricuit, qua id humoris idea & corporis conditio euidenter monstrant. Curopertet ... est innitendum subito & confertim, sed paulatim & repetitis vicibus. At si ob humoris malignitatem, aut vberem copiam id prodesse non possit, eis vtendum est auxi iis, quæ habitum in melius tem mutent, sudoribus ex *guaiaco* & *exercitiis*, quæ corpus deficcent. Postmodum vero vterum ex iccabis his, quæ inferius tefetam, & suffumigus alternis diebus adhibitis, & iterum ad vomitum veniendum, ad victumq; exficcantem.

G

Dolor vlcus vteri comitans quibus mitigetur.

Si tamen ... lcera dum iungatur, protinus hic vel auferenda ... mora eius causa, aut saltem quoad licue ... ndis: nam præter id, quod dolor vires ... ptosternit, maiores subinde concitat fluxiones. Atq; licet ea, quæ dolori prosunt, vlceri quodammodo aduersentur ... gl ... A 106 interim vlcere, dolori tamquam vrgentiori, primo maximeque innitendum est. Quare vaso dolorem sedare oporteat, *cap. de vteri d...* abunde dictum est. Prodent etiam ptisanæ ... succum *plantaginis portulacæ* & *coriandri*, ... *ptisanam*, *lac*, *vel amyli aquam*, tepida omnia in vterum inijcere. Conveniens quoq; præstantissimi es ex decocto *absynthii*, *maluarum*, *rosarum*, ... *capitum papaueris*, & *aliorum*, quæ locum nuper citato retulimus.

Et si dolor superiores etiam partes te..., credibile est, nullam materiam doloriorum ... præstare, ob id præmissa vacuatione, ... vteri eius fouendus ex *aqua calida* ... vniuersum, modo vires, aut quid ... obste. Si autem id acrimonia ... is succi ... *nias*, *sero lactis*, aut lacte probe co... to tenuiæ ... medebere ... & victu huic ... rectitudine ... tante, posthabita vlceris indi ... tione ... *lactuta pi...na*, & alia id genus co... quæcunq; pinguia, & pisces, qui non sunt salsi, administrandi sunt. sicut pullorum & hœdorum carnes elixæ ac lactis copia, modo nec delirium, nec capitis dolor adsit. postmodum vero vlceri est prouidendum anodynis, & his, quæ *cap. citato* adduximus.

B

Verum si fordidum apparuerit vteri vlcus, abstergentibus rem agere oportebit. huius ... est *hydromel ex decoctione hordei*. item *passularum decoctum*, vel *hordei cum melle rosaceo*. Præstat etiam decoctum *ireos cum hordeo*, & *glans confecta ex farina lupinorum cum melle rosaceo*: confert *ptisanæ cremor cum melle vel mulsa ex decocto fœnugræci*, *maluarum*, *furfuris* & *lentium*. At si hæc non profuerint, ad validiora confugito, velut *aqua marina vel aluminosa*, *æru vnguento ægyptiaco*: item *marrubium*, *aut eruum*, *vel erui farina cũ melle adiuncta*. & pessario aliquo in vterum immissa, puluere super spatio *aluminis* vel *vsti*. si tamen vlcus profunde situm fuerit, cerati aut emplastri forma hæc eadem extrinsecus adhibita prodeunt. Fit quoq; vtile medicamentum *hydromel*. in quo *iris*, *absynthium* & *agrimonium* incoquerint. Item ad profundiora vlcera ex vteri est, inijcere medicamentum, quod conficitur ex *lib.* ß. *vini alb* ... ʒ j. *aluminis vsti*: cui adijcere aliud, quod conficitur ex *melle*, *terebinthina*, *rosaceo* & *butyro*, vel solum prouce. Maximi profecto pretii est vnguentum illud, quod Auicen. laudauerat, hoc modo confectum: *recipe lithargyrii*, *cerussæ*, *tuciæ*, *tollæ ana* ℥ ß. *adde cera* & *olei rosacei*, *quantum sit satis*, vt fiat vnguentum, quod flamula aliqua ex linteo facta exceptum, in vterum immitte, maxime si in eius collo vlcus extiterit: sicut si in penitioribus recondatur, id & reliqua omnia aqua vel vino liquefacta per vterinum clysterem immittes. Curetiam vini vtilissimum est *aristolochiæ* & *millefolii* ... decoctum cum *melle*, donec vlcus purum fiat.

Vlcus vteri fordidum qualiter curetur.

C

Vng. maximi pretii.

At si vlcus depascens & erodens esse compertamus præmissa totius corporis prouidentia, ad ea auxilia veniendum esse consultior ratio. quæ frigida, styptica & desiccantia sint: vt partim repellas, quod influit, partim vero calorem eius, quod fluit, & partis affectæ attemperes, ne vlterius erosio serpat, ac vltimo humorem & sordes abstergas. Quapropter commode fecetis, si vlcus ipsum

D

Vlcus vteri erodens qualiter curetur.

ipsum & vniuersum vterum *aqua aluminosa* ablueris: quam equidem huic vlceri magni momenti esse scimus, quod influentes humores valenter repellat, & siccandi facultatem obtineat. Poteris insuper prædictam partem inungere *[illegible] lentisci*, *vel rosarum*, *vel chalybeata tepida*, etiam decocto *cypeti*, *myrobalanorum*, *cupressi*, *plantaginis*, *malicorii*, *balaustii*, *baccarum myrthi*, *palmularum*, *lentium*, *rosarum*, *aluminis & agrimonia*. Ceterum, quia raro vnguenta, quibus huiusmodi prædicta vlcera vtuntur, in hoc affectu, ob partis incommoditatem administrare possumus, aliis præsidiis curandum est remipsam agere. Si enim iniectiones & fomenta protulimus *ex aqua mulsa*, *in qua lentes excorticata decoquantur*, *vel eruum*, *marrubium*, *& absynthium*.
E Neq; minoris est momenti *serum saccharo & aqua plantaginis* admixtum, vel *ptisana succum cum melle* per vterinum clysterem infundere. Quod si neq; his adhuc malum quieuerit, vterum ablues *lacte asinino vel caprillo*, addita *rhodomelli vel serapii rosacei sexta parte*, additis etiam *trid*[illegible]*.ij*. Consimile huic beneficium præstat *aqua mulsa ex absynthio*, *lentisco & calamo aromatico confecta*. Sed in hac affectione pessariis non est plurimum inmittendum, quod sordidius reddant ipsius osculum, & partem affectam minime pertingant. Ob id profecto probantur mihi magis, quæ exterius vtero apponuntur, vt quæ per lateres vias & occulta foramina in ipsum vires suas ingerant: tale quidem est, quod recipit *rosacei optimi* ℥ iiij. *cera alba* ℥.j. & ß. liquefac, ac refrigerato, & in mortarium conicito, lacteq; *muliebri*, *asinino*, *aut caprillo* affuso cum pistillo subigito, donec totum albescat: deinde distillato priori lacte, aliud denuo conicito, idq; ter quaterve facies, admixta *croci* ℨ.j. mitigat enim, & humorum acrimoniam ac
F partis calore restinguit. Cui simile est aliud, quod recipit *tutia abluta partes duas*, *lithargyrii*, *sarcocolla & cerussa ana partem j. cum oleo rosaceo & cera* fiat vnguentum: quorum aliquid in vterum immittere modo superius dicto, non erit abre. Verum quia sæpe vteri vlcera ob loci putorem & sorditiem eo mali deuenire solent, vt ne hæc quidem sufficere possint, prædictis medicamentis aliquid ex *flore aris* addere conceditur: ac si vlcera conspicua fiant, ad *arsenicum* vel *candens ferrum* deuenire oportebit. Cum hoc tamen cauere consulit Aetius valida & plurimum erodentia: nam in vterum immissa maioris mali solét esse causa, ni nos plurimum coegerit vrgentissima necessitas.

Vlcus vteri purum qualiter curetur.

At vlcere iam à fluxu, distemperie, sorditie, aut corrosione vindicato, ad ea, quæ puris vlceribus proficua existunt, veniédum est, qualia sunt, quæ leuiter abstergunt & exsiccant, velut est decoctum *rosarum*, *aut lentium*, *vel plantaginis succus*,
G *aut polygoni decoctum cum sacchare*, *vel syrupo rosaceo*. Sunt etiam (neq; displicet) qui tetrapharmacum infundant cum butyro recenti aut rosaceo: à quibus non multo post abluere vlcera opus erit, quo facto, vt vtilius paremus præsidium, prædictis succis aut decoctis puluerem aloes, tutiæ, hematitis, chartæ combustæ, aut cucurbitæ siccæ & adustæ admiscere conueniet. In qua curatione hæc sufficere videntur, quod loci incommoditas non patiatur alia excogitare auxilia, quæ vlceribus in conspicuo positis proficue adhibentur: præterquam quod ea iis, quæ diximus, varia confici possunt decocta, expressa, instillata, ac mille modis vtilia. Sic enim Hippoc. lib. 1. *d. morb. mul.* lutione ex vino infuso vtitur. [illegible] A
[illegible] & saluiæ item euaporatione [illegible] ... buer, & passim in eius curatione [illegible] huic vsui confecta reperies.

Capvt XXI.

De vteri rhagadibus.

Rhagades vteri [illegible].

HAVD secus, quam in ano fissuræ, seu rhagades, in vtero quoque suboriri comperimus. Sunt quidem illius partis vlcuscula, quæ rimæ à plerisq; nuncupantur sunt etenim rimæ, quibus partes musculosæ veluti proscinduntur, sicut labiis quandoq; & manibus ex vehementi frigore B contingere scimus. Quibus etiam vteri osculum veluti præcisum efficitur, hiantibus his vlceribus, haud secus quam labia & manus ex prædicto frigore. Fiunt quidem plerunq; vlcuscula

Rhagadum vteri differentiæ.

parua in longum & angustum protracta: aliquando profunda & labiis callosis constantia: sæpe vero superficiaria ac sine callo: alia intus humida existunt: saniosa plurima: nonnulla cancrosa & sordida. Callum tamen contrahunt, vt *Aetio & Paulo visum est*, cum diuturna sunt, & in eis labia

Rhagades quis sit. [illegible]

indurantur, ac intumescunt. Est quidem hoc malum importunissimum vlceris genus, in quo neque raro exeditur, neque cutis vtcunque, sed ad nutum plicaturarum partis, quæ alicui muneri dicatæ sunt, contrahitur, ita vt pars deinceps officio fungi, citra dolorem & grauissimam molestiam, non possit. nam si ante integram cicatricis obductionem, vtcunq; extendantur, vlterius dirumpuntur, lacerantur ve, & cum [illegible] es ac angustiores ob diruptam cicatricem superficiariam fiunt, ita vt extendi deinceps citra dolorem non possint.

C

Rhagades quibus oriantur causis.

Habet quidem in vtero hoc vlcerum genus duplicem causam. *Vnam* laboriosum partum, qui ex magnitudine capitis infantis proficiscitur: grande etenim caput vteri os tantum distendit, vt multis partibus disrumpi necessum sit: quas continui solutiones sordidas mox fieri côtingit, ob excrementorum continuum defluxum, qui vitari nullo modo potest: Huic quoq; causæ accedit alia huius mali occasio, nempe *violentus coitus*, & *pudendo grandiori tactus*. Secundam vero causam censeo esse humorum acrium & erodentium affluxum, maxime si lenitoris nonnihil obtinuerint. quippe cum tales sint, partibus adhærent, & ob tenuitatem & acrimoniam facile easdem exulcerant ac erodunt. Quibus causis alia non minoris momenti addi potest, ingens videlicet vteri siccitas, & condyloma inflammatum, quod cum dirumpere possit.

Vteri rhagades [illegible] signa [illegible] noscant.

Docet hunc affectum dignoscere & cognoscere lib. 3. cap. 75. Paulus dicens: *Primum manent rhagades latent, cum recentes adhuc ex partu sunt dolores, postea vero per latim percipiuntur, alias manus tactu,* D *alias in coitu, quando & propter affricationem cruorem reddunt.* Deprehenduntur autem sinu aperto, in cuius ostiolo in circuitu diruptiones & scissuræ oculis apparent. Præterea ex iis, quæ præcesserût, internam ne causam, an externam seu euidentem malum effecerit, facile percipies: item elucescit id malum eo tempore magis, quo fœminæ viris accedunt: nam plurimum à pudendo viri dolent

& exa-

& exacerbantur. Quod si neq; partus præcesserit, nec virilis pudendi magnitudo, inspiciendum tunc est, an condylomatis tumentis ratione, præcedentisve inflammationis, cutis scissa fuerit. Quod facile erit intueri sinu fœminæ aperto: ac si ne id quidem affuerit, coniectandum est, humores acres, erodentes ac mordaces id malum præstare: quorum biliosum ex calore deprehendes, ceteros citra calorem mordicantes esse existimabis: præterquam quod ea, quæ per vterum profluunt, palam quoq; ostendunt, cuius naturæ sint humores illuc confluentes.

E

Rhagades vteri qualiter curentur.

Docet primo curandi ratio victum in hoc affectu humidiorem esse instituendum, fugiendumque à cibis acrioribus, asperis & aluum comprimentibus: ob idque (*vt (eleganter consulere videtur)*) liquida, lenia, glutinosa, pinguia, & huius census reliqua, vtiliora esse constat: velut sunt *gallinarum, pullorum, vituli ac hœdi carnes elixa*, & præcipue earum extra pinguia. Conferunt ex oleribus *malua, intybum, buglossa, scariola & borago*: item *ptisana, lac amygdala aqua dulci tritum, & oua sorbilia.* In hac tamen affectione cauendum est ab omni violento motu, vociferatione, saltu, & maxime ab accessu viri: nam eo potissimum affectio exacerbatur.

1. Rhagades si ob acres mordacesq; succos in vterum confluentes oriantur, qualiter curentur præcautione.

Quatenus vero ad reliquam auxiliorum rationem attinet, si rimæ ob acres mordacesq; succos in vterum confluentes oriantur, prouidendum est, ne fluant, ac si fluxerint, vt temperatiores facti nil mali efficiant. Quamobrem primo corpus purgare oportet, facta conuenienti præparatione eo pharmaco, quod humoribus peccantibus proficuum sit, iuxta adductam à me rationem *cap. præ-*

F

ced. in quo quidem præsidio, & in sanguinis detractione, ea præcepta seruabis, quæ in curandis vteri vlceribus adduximus. Quo facto eosdem succos distrahere opus erit frictionibus, *aquæ dulcis balneis*, quibus non parum commodi scissuræ persentiunt. Expendes tamen hac in re, purgantia medicamenta, acria & vehementia esse admodum aduersa, quod succos plurimum perturbant. Sunt vero huic vsui proficua *pulpa cassiæ fistulæ, manna, syrupus ex infusionibus rosarum & violarum, catholicon, confectio Hamech sine scammonio & colocynthide, & rhabarbarum aqua lactis expressum.* A purgatione vero reliquos attemperare necessum est leniupitis, apozematis, & aliis, quæ temperatam ac mulcebrem facultatem sortiantur.

2. Si ex condylomate prodeant, qualiter.

Quod si ex condylomate scissuræ prodeant, eadem omnino medendi ratio adscribenda erit, facto tamen curationis initio à sanguinis detra-

G

ctione à cubito, reuulsionis gratia, ac mox à crure, si affectio perstiterit: quo facto corpus pati lege purgabis, & ad chirurgicam operationem te conferes, *vt paulo inferius docebo.*

3. Si ex laborioso partu, vel pudendi magnitudine.

Verum si ex laborioso partu, vel pudendi virilis magnitudine affectio suboriatur, statim à principio mali clystere vtendum est vterino ex sanguine *draconis, bolo Armena, aristolochia, myrrha, thure, plantagine, & capitibus rosarum infusis, decoctis,*

A 622

& expressis aqua rosacea: vel ea prædictis in puluerem redactis cum albumine oui & lana pessarium conficito, quod maximi momenti præsidium comperies.

4. Si sint cum siccitate calore & pruritu.

At si scissuræ cum siccitate, calore & pruritu complicatæ fuerint, vel ab iis caussis proficiscantur, sæpe in die locus fouendus est, & humectandus aqua decoctionis *cancrorum, limacum, ranarum, piscium saxatilium & malua, aut lenticula palustris, hordei decorticati, & seminis lini.* Quo facto, vteri osculum inunges vnguento de *cerussa cum camphora, aut mucilaginibus ex seminibus cydoniorum & psyllii, ac seminis maluarum*: quam quoq; partem recreare oportebit *lacte caprillo, aut butyro vaccino, aqua rosacea sæpius loto.* Quod si & ardor & dolor præualuerint, parti prædictæ adhibere oportet vnguentum, quod recipit *camphoræ* ℈. ij. *vnguenti*

B

populeonis ℥ j. *cerussæ ablatæ aqua rosacea* ℈. j. *vnius oui albumen*, misce absq; igne.

Hæ autem sunt peculiaris cuiusq; causæ curandi rationes: ceterum topica auxilia, quæ sub ratione vlceris illius generis proficua esse possunt, varia à plerisq; recensentur: ego tamen selectiora hac in parte scribam. Rimæ itaque huius loci ea medicamenta desiderant, quæ citra morsum, asperitudinemve adstringunt, maxime si ex defluxu, vel ex causa extrinsecus irrumpente affectio prodeat: quod Galen. consuluisse constat *lib. 9. de compo. pharm. sec. lo.* Præterea Aetius eandem tuetur sententiam dicens: *In harum itaq; curatione chirurgiam, & omnia mordentia pharmaca reprobare oportet: talia enim inflammationes & conuulsiones inducunt: & insessionibus simplicioribus, ac pessis vti, & medicamentis ad sedis rimas descriptis, præcipue eo, quod e pompholige,*

Rhagades quæ topica desiderent ad sui curationem.

C

stibio, & plumbo vsto paratur. Quam huius viri sententiam subaudire oportet, dum rimæ (*vt ipse refert*) callosæ non fuerint: nam eo tempore ad maiora auxilia veniendum esse consulit. Itaque pro simplici rimæ curatione illud auxilium mihi tutius videtur, quod simul vlceri prodest & dolori prouidet: cuius naturæ est *oleum de semine lini*, ad mutationem coloris in mortario plumbeo agitatum: item aliud, quod ex *butyro, vitello oui, & prædicto oleo in eodem mortario conficitur*: prodest & id; quod ex *oui vitello, & rosaceo in dicto mortario* agitatur: succus etiam *plantaginis* aut *portulacæ*, aut vterque in dicto mortario ad mutationem coloris cum axungia anatis admixtus, mire prodest. Eandem quoq; gratiam præstat, quod ex *mucilaginibus & plumbo vsto* efformatur: item ex *oleo omphacino, aut rosaceo, vel de salicibus & plumbo vsto ac vitellis ouorum: lac etiam muliebre cum saccharo vtile esse* comperimus, sicut cerotum ex *lithargyrio.* Sed præter hæc passim apud Galen. varia & vtilissima reperies non pauca, quale est illud Apollonii, quod recipit *olei rosacei* ℥. viij. quas in pilam plumbeam infundes, & plumbeo pistillo tamdiu agitabis; donec crassum & subnigrum oleum reddatur, deinde seorsum *spumæ argenti lib. 1.* & cerussæ tantundem terito, oleoq; admisceto & vtere: prius

Oleum.

D

tamen lacte probe eloto, & siccato, decocto *hordei, plantaginis & rosarum, aut aqua chalybeata cum modico vino.* Confert item *oui assi vitellus* vino dissolutus, & *cerato rosaceo* exceptus. Vtile quoq; est aliud vnguentum, quod recipit *pompholigis lotæ, & plumbi vsti ac loti ana* ℥. iij. *cerussæ, & spumæ argenti ana* ℥. j. *gummi tragacanthi* ℈. iiij. *thuris & radicis symphyti ana* ℥. ij. omnia probe terito, *& rosaceo cerato* admisce, ac locum affectum illinito: quod si caliditatem in affecta parte vigere compertum fuerit, addere oportebit *succi plantaginis, portulacæ & centaurii minoris ana* ℥ j. Huic quidem consimile aliud reperies, quod recipit *argenti spumæ, & cerussæ ana* ℥. j. *pompholigis lotæ* ℥ j. & ß. *seminis rosarum* ℥. ij.

Oui assi vitellus.

Vnguenta.

 facto

succi plantaginis ℥. ij *oui assi vitellum vnum, adipis anseris* ℥. ij excipiantur omnia rosaceo, & vtere. Quod si bis affectum cedere comperiamus, abstergentibus abluere partem ipsam oportebit ea lege, quam adduximus *cap. praeced.* Verum, quia ex his vlceribus quædam esse callosa dictum est, illis proprium & proficuum vnguentum conficies ex *a. hypo humida, radice lilij, irido Illyrica terebinthina* exceptis: nem aliud conficies ex *medulla ceruina, oleo liliorum & cera.* Si tamen saniosa sint vlcera, *ea sero lactis* ablues, aut *mulsa.* Item si seruat vlcus, & cancri suspicio adsit, confert succus *cancrorum, plantaginis, portulacæ, lactucæ, psyllii*: vaguentum de *cerussa, de plumbo, de lithargyrio*: ceratum item *rosaceum Galen. cum succo solani*, & alia huius naturæ. Quod si iam his omnibus Fistula ea conditione redditum sit vlcus, quod consolidare, vnireque tantum studeas: vino calido ablues, vel rubro decoctionis *myrrha, thuris, myrthi, nucum cupressi, aloës, tutiæ, ac mumiæ.* Verum cum carne superemanente compereris, adhibe quæ carnem exedant, vt *alumen vstum*, & reliqua huic vsui proficua. At dum rimæ diuturniores fiunt, induruerint, ad chirurgiam deueniendum est, quæ condylomata terat, & callum exstirpet, si prius vsi fuerimus medicamento illo toties à Gal. commendato, *ex charta nimirum combusta*, & aliis consimilibus, quibus periti chirurgi vtuntur.

Rhagades si sint callosæ aut saniosæ quo lisci curentur.

Vlcus rhagadum quæ consolide, ac quæ carnem exedat.

Rhagades si indurnerint, quali terapia curentur.

Caput XXII.

De vteri condylomate.

Cum non sit vna omnium auctorum de condylomate sententia, necesse subinde erit, quid proprie dici condyloma mereatur, prius docere. Condyloma igitur (*inquit Celsus lib. 6. c. 14.*) nil aliud est, quam tuberculum quoddam, quod ex quadam inflammatione oritur. Verum si quis Paulum legat, reperiet profecto, tantum condyloma appellari ipsum tuberculum occallescens, siue ex inflammatione, siue ex fissuris superstit. Quamobrem recens tuberculum, non condyloma quia nondum callescit, sed simpliciter *tuberculum* appellari censet: specialiori tamen nomine *condymola* appellauit, quod ex rimis in callosam eminentiam degeneranibus proficiscitur. Aetius vero, sicut & Celsus, quod uis tuberculum ex inflammatione ortum, siue callum contraxerit, siue recens fuerit, condyloma appellat, dum rugosa fiant, aut vteri eminentia. Cum hic tamen, iudicio nostro, has eminentias indurari quoque & crassescere teneri, vt condylomata sint, fatetur.

Condyloma vteri quid proprie.

Itaque cum vterus, sicut & anus, rugas non paucas habeat, vbi earum aliqua præter naturam intumuerit, tunc sane fit condyloma, aliquando citra inflammationem existens, sed factis rugis maioribus & prominentioribus ob rimas callosas: *Interim vero cum inflammatione durum ac dolorosum, ad similitudinem nodorum, qui in digitis pugno clausis sunt, effectum.* Quapropter à thymis, qui in eadem parte oriri consueuerunt, condylomata differunt: nam thymi, tuberculosæ quædam eminentiæ sunt, doloris expertes, præter naturam auctæ, asperæ, oblongæ, subrubræ, interim albicantis coloris, maxime vbi mansueti fuerint, à cacuminibus eiusdem nominis herbæ in montibus

Condyloma vteri qualiter fiat.

623. A

Condylomata vteri quid à thymis differant.

nascentis sic appellati: quæ eminentiæ vbi paruæ fuerint, *thymi*, vbi vero magnitudine excedunt, *ficus* appellantur, si Aetio credendum est, *loco superius citato.* Generantur quidem hæ affectiones frequentissime in aliis pudendi, aut in pudendo ipso, vel intus in osculo, aut collo. Fiunt tamen omnes ex caussis nuper dictis, ac præcipue ex crassis, exustis tamen & fæculentis humoribus, & ex *Lue venerea*: quarum affectionum signa subticere placuit, quod visui manifestissima sint. B

Thymi quid. Ficus quid.

Præmissa quatenus pertinet ad victum & viuendi rationem prouidentia *vt praecedenti capit. dictum est*, ita quoque humorum purgationem & præparationem succi peccantis succi ideam institues. Mox vero ad peculiarem condylomatum curationem deueniendum est: in qua quidem duo considerabis: primum *an inflammatum condyloma existat*? quo tempore mitigationi tantum innitendum est, *oleis anodynis & lacte*, ac reliquis, quæ mulcebrem habeant naturam: similemque omnino institues curationem ei, quam Hipp. consuluerat in columella inflammata: inquit enim lib. de natur. mul. *Si in pudendis grauedinem fuerint, & columella nascatur, & dolor habeat, dolorem quidem sedabit apii semen trituum in vino datum.* Secundum considerabis, *an condyloma callum contraxerit, contrectatumve ac durum fuerit, an nondum genitum*? Quod si nuper generationem sortitum sit, iis auxiliis vtendum est, quæ reprimendi & exsiccandi vires habeant. Cui vsui Celsus commendat insessiones ex decocto *verbenæ, lenium, & melle, & sertula campana ex vino cocta, cum rubi foliis tritu & rosaceo ceratis: vel malicorium ex vino coctum cum hyssopo.* Quibus & aliis, quæ huic vsui parantur, addere oportebit aliquid discussorium, vt *hyssopum & chamæmelum*, aut si magis placuerit, lixiuio partem perfundes. Facit & pessus ex *malicorio & butyro* paratus, & qui ex hypo conficitur. Verum si condyloma iam induruerit callumve contraxerit, ad chirurgicam operationem deueniendum esse consulit ipsa affectus natura, quæ vllis auxiliis cedere nunquam visa est. At quia timidæ fœminæ non nisi maxima vrgente necessitate, sectionem aut vstionem admittere audent, tentandum prius est prædicta condylomata emollire, & mox conterere ac discutere. Primum itaque emollientibus herbis aqua in cocta insessiones & fomenta parabis, quibus bis terve in die vtitor, & postmodum ea cataplasmata imponito, quæ quod emollitum fuerit conterant, & condylomata contrahant. Huius naturæ est illud, quod hac via conficitur: *Mysi assatum terebinthina excipe, vt emplastri compingem habeat, & adhibeto: quo sane remoto, aperta partem hanc puluerem spargito: testas ouorum vstas ac tritas lauato, & siccatas aspergito.* Præstat & aliud vnguentum, quod recipit *thuris* ℥. j. *aluminis scissilis* ℥. ij *cerussæ* ℥. iij *spumæ argenti* ℥. v. quibus dum teruntur, *aquam rosaceam & vinum* admisce, & postea eis dem *rosaceo* excipe, ac ceratum confice. Ex vsu quoque est medicamentum ex *charta combusta* confectum, Galen. & Pauli testimonio: quod si eius vim experiri non libuerit, *iridem Illyricam terebinthina exceptam* apponito. Ceterum si ne hæc quidem prodesse videantur, *vt Celsus consulit*, ad sectionem veniendum est: ac si plura fuerint condylomata, ad partus vstionem.

Condylomata inflammati qua liter curentur.

C

Condylomata nouiter genitum qualiter curetur.

Condylomata callosum qualiter curetur.

D

Cataplasma.

Ceratum.

Sectio-

Condylomata vteri qualiter fecãda.

Sectionis autem modum docuerat Aëtius *lib. 4. serm. 2. cap. 13.* & Paulus *lib. 3. cap. 75.* Sed clarius idem Aëtius *lib. 4. serm. 1. cap. 3.* Referunt quidem, per bolsellam esse excidenda condylomata: inquit enim Paulus: *In his igitur cum morbus remittit, bolsella, modo fieri queat, prehensas amputare oportet.*

Bolsella quid.

Censeo quidem bolsellam esse ferramentũ, quo aliquid prehendimus: quod etiam Celsus *bolsel-* E *lam* nominauit dicens: *Neq; quicquã commodius est, quam bolsella prehendere, sub eaque quod volumus, excidere: si enim vuas immodice laxatas bolsella prehensas excidimus:* id quoq; consuluit Hipp. *lib. de nat. mul.* qua parte columellam resecare docet. Sed iubet etiam Celsus causticis vti pharmacis: quæ sane prudenter adhibenda sunt, ne ob partis laxitatem plus, quam par sit, excedant. Chirurgia tamen facta, vniuersam curationem circumscribere oportet suppuratoriis, repurgantibus, demum cicatricem inducentibus: inter quæ *cerotum ex lithargyrio*, scopum omnem complere experimento didicimus.

Cerotum ex lithargyrio.

Capvt XXIII.

De vteri ac pudendi verrucis, thymis, & ficu.

F EST quidem tam importunum morbi genus verruca vteri osculo & pudendo adnascens, vt sæpe in curatione maius facessat negotium, quàm grauior alia morbi species: ob id profecto proprium illi caput dicare studui. Verrucarum naturam tam variam esse constat, vt curationis vnam præscribere legem sit perdifficile, ni prius earum differentias ac naturã exacte perpenderis.

Verrucarum natura varia.

Verrucæ quid.

Sunt igitur verrucæ, tumores ex scirrhosa tumorum sorte, qui instar monticulorum quorundam in cute miant, vnde & nomen sortiuntur. Ad hoc quoque tumorum genus reduces *myrmecias*, ac si formiculas diceres, & *acrocordones*, quæ vulgariter *verrucæ pensiles* dicuntur. Itaque ex [illegible] atia verrucæ figura, vario quoq; nomine insigniri potest: sic enim *thymion* vel *thymeos*, verruca appellatur, dum thymi herbæ caput repræsentat: quæ nihil aliud est, quam tuberculosa quædam eminentia præter naturam aucta, doloris expers, aspera, oblonga, subrubra, interim albescentis coloris, præsertim vbi mãsuetior fuerit.

Verrucæ varia nomina vnde.

Verruca vteri quid.

G Quam sane eminentiã, dum parua fuerit, *thymion* appellant: vbi verò magnitudine excelleret, *ficum* nuncupat Aëtius. Cuius sane tumoris duplex natura constat: prior quidem maligna, quæ *thymos* duriores, asperiores, maiores, feculentos, & colore liuidos continet, nec non & dolorem inducentes: qui sane exacerbantur maxime ad maritum coitũ & medicamentorum adhibitionem, sed præcipue in partu, aut menstruali purgatione. Altera verò mansuetior existit, & iis constat, qui mitioribus insigniuntur acci-

Verrucarũ vteri duplex natura.

624 A dentibus. Ceterum in vtrisq; post concubitum, exercitium, & quemuis laborem, accidentia maligna excrescunt, & sane moro maturo assimulantur: quo fit vt à multis eodem modo appellentur.

Cornua q d.

Cornua item (*affectio quidem ex verrucarum genere*) ex cornu figura mutuata, sic nuncupantur: item *myrmecia* dicuntur verrucæ, quæ latiore sunt vase: inter quas eminens thymus vocata verruca, fœminarum pudendis adnata pessima est, maxime vbi sanguinem fundit: quod verrucæ genus *tarsecum* vocauit Auicen.

Myrmecia quid.

Tarsecum quid.

Caussam habent omnes verrucarum differentiæ vnam, vniusque naturæ, dissidentem quidem in diuersis speciebus, iuxta maiorem aut minorem crassitiem humoris: aut prout altius vel superficialius radices habet insertas. Sapit autem humor easdem efficiens naturam humoris melancholici, vel crassioris, & terrestris pituitæ: præterquam quod mala plerunque qualitas ex Gallico morbo contracta iis, quæ pudendis B partibus adnascuntur, adhæret, quæ easdem difficilioris efficit curationis.

Verrucæ quas habeãt caussas.

Hac profecto ratione iis verrucis, quæ fœminis deuirginatis prope os vteri, aut pudendum adnascuntur, præcipua & communis curandi ratio erit, vniuersalis totius corporis prouidentia, quod nunquam sanitati restitutas conspiciamus, nisi per sudores & ea pharmaca, quæ vniuersum corpus purius reddunt. Quapropter præmissa vniuersali prouidentia in victu & reliquis, ad peculiarem curandi rationem deueniendum est: verum id fieri oportebit iuxta cuiusque verrucarum speciei sortem & naturam: prius tamen adhibita diligentia in expurgandis corporis excrementis.

Verrucæ vteri qualiter curentur.

Myrmecia igitur, si in vtero adnascantur, quia altissimas habent radices, excidi sine magno vlcere non possunt: ideo caute tractare oportet, & in hoc genere, & in reliquis verrucarum generibus frequenter, & aliquando copiose purgabis, & corpus sudori ex *ligno guaiaco* committes, & nonnunquam vnctionibus, si ex morbo Gallico principium traxerint, maxime vnguento nostro scripto *lib. de morbo Gallico*, & sic sectionem C facito.

Myrmecia qualiter curentur.

Thymi, clauique etiamsi excidantur, iterum radiculas spargunt, & ad antiquum statum facile redeunt. Acrocordo verò si semel excidatur, nullam radicem reliquit, & facile sanescit, neque amplius renascitur. Hæc quidem expendisse conuenit, vt constet, quales verrucæ vehemens medicamentum, qualesve leue expostulent.

Thymi qualiter curentur.

Acrocordo qualiter curetur.

Paulus verò *lib. 4. cap. 15.* plura annumerat, quæ verrucas, præsertim sessiles & pensiles tollunt conteruntque, velut est *succus cucumeris agrestis cum sale, thuris cortex cum aceto, ficus priuatæ*, quæ velut proceres non maturescunt, *cum aceto, farina & nitro.* Eandem efficaciam habet *lac seu succus fici arboris illitus: ærugo cum sulphure viuo: ocymi folia cum atramento sutorio: aqua quæ instillat ex vitibus, cum amputantur, addito sale: fimus ouillus cum aceto: hircinum felllitum, nitrum cum vrina pueri, & stercus bouis cum aceto.* Neque est parui momenti *capita salsorum piscium incoquere aqua, quæ ex* D *sarmentis instillat, & verrucas abluere.*

Verrucas sessiles & pensiles quæ tollant.

Confert ea aqua, qua argentarii ad deaurandum vtuntur, medicamento aliquo mitiori admixta, & verrucis adhibita, quas proculdubio exstirpat. Itaque in vniuersum communis omnium curandi ratio est, ea adhibere medicamenta, quæ adurendi & erodendi vires habeant: quibus in vtero quoque vtendum est, dummodo eæ, quæ circa affectum locum sunt partes, folus vel quouis alio cooperimento contegantur, ne ipsæ quoque vim medicamenti experiantur: quod proculdubio in pudendis partibus frequentius, ac facilius contingere cernimus, quam in quibusvis

aliis. Quo fit, vt peritiores Medici ob eandem caussam, circumiacentes partes illiniãt vnguento ex *bolo Armeno, terra sigillata, aqua rosacea & aceto:* non quidem solum præcauendæ partis gratia, verum ne humorum aliquid vi medicamentorum ad affectam partẽ euocetur.

Acrocordones, myrmeciæ, & thymi qualiter inurantur.

Acrocordones verò, myrmecias, & thymos non modo adurentibus medicamentis conteremus, sed & candenti ferro frequentissime opus est inurere: quæ sane omnia nonnunquam excidimus ligatura apte illis coaptata,

E

vel ferreis dentibus aut *forcipibus* euellimus, ac radicitus exstirpamus. Ceterum si aut excideris, aut ferro inusseris, prius partes circumstantes, vel ferrea lamina, vel vtcunq; aliter contegere oportet, ne ignis aut ferri vim persentiscant. Postmodum verò crusta butyro soluenda est, & vlcus curandum. Verùm si verrucarum aliqua species in exulcerationem migrauerit, metallicis medicamentis ante scissionem, aut vstionem, curationem tentare conueniet.

Thymi si vtero adnascantur qualiter curentur.

Quod si thymi in vtero adnascantur, considerare primo oportet mansuetorum curationem, quæ facilis est, ac (*vt refert Aetius*) per abscissionem ex *bolsella* fit, mox adhibitis pharmacis sanguinem sistentibus, ac inducentibus crustã: sic medicamento florido ex *flo-momate, rosarum flore & citinis sicco* parato vtemur: nam hæc contrahunt, & quadantenus repurgãt, vlceraq; ad cicatricem ducunt. Verùm ante scissionẽ tentare oportet eorum discussionẽ, quam primo præstat *saluia sicca, tusa cum pinguibus caryeis:*

F

item *soleas veteramentarias humidas vrito ac terito, & vino præimbutas imponito.* Præstat & serpentis exuuias tritas carne *caryearum* reiectis granis, emplastri forma imponere: item *gallam, aut alumen tritum* inspergito, aut *origani & rutæ radicis æquales partes:* quas vre, tere, & insperge. Quæ si non profuerint, præueniendum est chirurgia, antequam maligni fiant: quo tempore frustra existimarunt antiqui præsidiis vti ante sectionem, quin potius vstione tantũ esse curandos, ob periculũ sanguinis eruptionis, vno consensu fatentur. Cui consimilem curationẽ ficus exposcere mihi visum est.

Verrucis formicariis summopere quæ prosint.

Ad verrucas aũt huius partis, quas *formicarias* nuncupant, summe confert hoc præsidium: *Cipra recenter iugulata oculos compungito, & humore inde profluente asidue illinito. Bubulum item stercus calidum illitum confert.* Velut aliud quod vtilissimum est, & hoc modo paratur: *origani festucam ad lucernam accendito, & formicariis verrucis admoueto,* non quidem vt vrat, sed quod fumum parti præstet.

G

Id proculdubio in omni curatione obseruare oportebit, nimirum humentia pinguia, & laxantia pharmaca ex vsu non esse. Item in prædictarum curatione circa vteri partes exedẽtia medicamenta diu immorari non est permittendum, ne subiecta caro quæ tenerrima est, ocyssime exedatur: ob id quidem bis, terve in die partem abluere oportebit, maxime adstringenti aliquo lauacro, si fluxionis suspicio adsit, sin aliter, abstergenti.

Capvt XXIV.

625 A

De scabris vteri & pudendi pustulis.

Pustulę vteri ac pudendi quid sint

Havorato equidem in fœminarum pudendo, & vteri osculo scabræ pruriginosæ, & furfurum plenæ pustulæ adnasci solent, iis potissimum fœminis, quæ morbo Gallico adfectæ, virorum quoque eodem malo infectorum consortio vtuntur. Ex quo proculdubio malo in sordida, corrodentiaque ac maligna vlcera decidere fœminas frequentissime conspicimus. Sunt igitur pustulæ, exigui quidam tumores, quos & *botores* appellant Medici: in quibus substantia, ex qua prodeunt, qualitate magis, quam copia molesta esse solet: imo & plerumq; in eis venenositas inest, maximè cum scabræ & pruriginosæ pustulæ fiunt, & *furfuraceas squammas* ex se proiiciũt. Quo tempore coniectandum est, humorem esse mali moris, & ex Gallicæ infectionis sorte, quod nõ solum in pustulam degeneret, verùm & ægre sanabilem reddat affectũ, pruriginosum quidẽ, ac scabrum, quod maioris mali prędudium exsistit, idq; potissimum in partibus, vbi fœculenti & B sordidi humores affluunt & immorantur.

Pustulæ pudendorum & vteri quas sortiantur caussas.

Caussas quidẽ habet huiusmodi affectus plurimas, nempe humorum non naturalium exuberantiam, quos esse biliosos & adustos cum crassitie arbitramur. Qui sane dum in corpore redundant, & pars aliqua imbecillior facta, in apto loco exsistit, illuc sese in partem carnosam per porositates insinuant, & huiusmodi affectus progignũt, eoq; maxime in fœminarum pudendis, ob partis naturam & situm. Huic etiam caussarũ generi accedit alia ex morbi Gallici natura contracta, quæ easdem pustulas reddit curatu rebelles, contumaces, diuturnas, dolorosas, contagiosas, ac deniq; maioris mali præsagas.

Pustulæ pudendorũ ac vteri qualiter curentur.

Requirit profecto huiusmodi affectio, nõ solum optimam vitæ rationem & studium, verum maximã & diutinam in artifice diligentiã. Quapropter instituta ea victus ratione, quæ alimentis optimi nutrimenti constet, præcauebimus cibaria acria: sanguinem item ex brachio mittemus C non semel, sed bis & aliquando ex talo. *Præterea* lente & paulatim humorum malitiam frænabis syrupis ex *borragine, violis, rosis, cichorio, fumaria, & similibus, cum decocto ...* [illegible] *radicis scorzonera, smilacis aspera, aut ligni guaiaci.* Et eadem lege non solum bis, sed pluries prædictos humores purgabis *pilulis fœtidis, confectione Hamech, agarico, diacatholico, ac diaphœnico,* & aliis, quæ aduersus Gallici morbi naturam parantur: in minori tamen dosi, quam vitiis offeres, vel temperatis aut commixtis aliis mitioribus, vt *cassia, syrupo ex infusionibus, confectione Hamech simplici, decocto senæ, prunorum, & polypodii.* A quibus non erit ab re aliquando vomere, *vt Hipp. est consiliũ:* vel si mauis, decocto *guaiaci* sudorẽ mouere, aut *vnguento nostro, lib. de morbo Gallico* scripto inũgere, quod huic malo summopere esse proficuum arbitror. Quibus educta maiori humorum copia, reliquam curandi rationem tribus scopis circumscribes.

Iecori qualiter in pustulis pudẽdorum ac vteri prouideatur.

Primitus quidem id, quod iecori, huius mali D originí, & toti corpori quasi habitualiter inhæret, radicitus exstirpabis: balneis nimirum sulphureis, vel si pruritus fuerit maximus, aquę dulcis, aut sudoribus ex decocto *ligni guaiaci, vel smilacis asperæ, aut vtriusque vel prædicta inunctione.* Quo facto sufficienti dierum numero, quia plerunque aliquid in iecore & membris solidis adhuc post sudores reconditum ac fixum superesse comperimus (*cuius ratione iterum affectus pullulat*) mihi & plurimis doctissimorum virorum

torum compertum est, prodesse non parum, diutius vti syrupo confecto ex decocto *ligni guaiaci & smilacis asperæ*, vt paulatim ac sensim, si quid superest, conterat ac dissipet.

Vict. ratio. Secunda verò indicatio, his factis, & interim dum fiunt, consulit, corpus præstantiorib. succis grandi diligentia renutrire, tum vt partes in antiquum & natiuum statum optimo alimento restituantur: tum vero, vt alimenta ipsa attemperamento sint vitiosis humoribus.

E Tertia & vltima indicatio prouidet parti affectæ, vt si quid pustulosum ibidem præest, facile auferatur & procidat. Quod profectò facies, si aqua calida frequenter pustularum scabritiem temperaueris, & balneis, ac insessionibus. Postea verò partem affectam vino calido cum nitro eluito, & mox à lotione, iterum aqua calida perfunde. Confert etiam butyro cum sulphure pustulas inungere, aut ceratum ex *oleo myrtino, rosarum, & spuma argenti, ac cera* conficere & parti apponere. Præstat *amurca cum sulphure, aut eadem argenti spuma: alumen item cum melle & myrrha*. Ex vsu quoque est *oui vitellus cum amurca in plumbeo mortario ad caloris mutationem agitatus*: item *malicorium cum myrrha & melle: aqua etiam Lanfranci vulgo appellata*. Sed inter omnia auxilia id maximè & semper conferre peritis in arte est compertum, quod recipit *aquarum plantaginis & rosarum, ana ℥. iiij. salis gemmæ, nitri & aluminis, ana ʒ.iij. sublimati ʒ.j. & ß. bulliant ad tertias, & fiat colatura*: cui adde *viridis æris* ℈.j. à cuius medicamenti vsu, vno aut altero die

Pustularum scabrities qualiter reperanda.

F exhibito, ad mitiora medicamenta progrediendum est, & iterum ad id redeundum, donec pustulosam carnem separatam comperias, & nouiter facta elucescat. Huius censûs auxilia non pauca apud peritos chirurgos reperies: sed mihi nunc hæc sufficere videntur, ni affectio eius sortis videatur, quæ nos cogat vel ad ferrum, vel ad aquam argentariorum, quam censeo in malignis esse proficuam, deuenire.

Capvt XXV.

De Vteri fistulis.

VNvm hoc certum esse scio, ex inueteratis, difficilimis, depascentibus, & perperam ac negligenter curatis vteri vlceribus (*sed præcipue ex tumore, qui difficulter rumpitur, ac virosum pus effundit*) facile fistulosa vlcera & cancrosa maxime fieri. Fistula igitur est arctus, oblongusq; & callosus sinus, aliquatenus indolens: & vt alii censent, cauum est, profundum, sinuosumque vlcus, callo obductum, & angusto foramine patens, quo à sinuosis vlceribus dissidere constat. Huius sane affectionis diffe-

Fistula vteri quid.

G rentias non paucas reperies, siquidem aliæ sub cute extensæ sunt: aliæ altius penetrant: aliæ rectæ: aliæ tortuosæ sunt: plures intra carnem desinunt: aliæ ad ossa aut cartilaginem permeant, vel venam, arteriam aut neruum attingunt: & tandem omnes ab vno ore exorsæ, aut simplices sunt, aut duplices, triplicesve. Quas porrò differentias expendisse ad curationem conuenit.

Fistularum vteri differentię.

Inter eas corporis particulas, quæ fistulosis vlceribus maximè obnoxiæ sunt, non infimum babent locum os vteri & pudendum ipsum: nam præter plurimas, acres, & erodentes humiditates, quibus hæ partes abundant (*quas scimus esse huius affectionis potissimas caussas*) carnis substantia & mollissima compago facile monstrant, à quauis caussa posse exedi, ac postea difficulter coalescere: quod calli est potissima occasio. Fiunt itaque in vtero fistulæ, cum pus in abscessu aliquo, qui promte non rumpatur, sic excoriat prędictas partes, vt continentia à subiectis separet ac diducat, deinde eo vtcunque vacuato, distantia inter se pristinum statum recuperare nequeunt, *vt ex Galeno constat lib. de tumor. præt. nat.* Quem proculdubio sinum, si protinus diligenter non curaueris, callo obduces ita duro ac denso, vt nee glutinari quidem deinceps possibile sit. Huius affectionis rationem adducit Galen. *lib. de humor.* Sed expressius & fusius Hippoc. *lib. de fistulis*: qui profectò ex contusionibus, equitatione, aut re quauis contundente extrinsecus accedente, fieri restatur: sicut ex tuberculo diu maturescēte prodire etiam fatetur. Ita quoq; ex omni caussa, quę carnem vel subiectam substantiam exedat, facile fiet, nisi antea præueniatur, ne obcallescat, prius quidem, quàm partes coalescant, modo tuberculum, modo humor exedens depascensq; sub cute carnem, modo contundēs aliquid sit: dummodo partes inanes carne superfint, & antequam coalescant, obcallescant.

A 626

Fistulis quæ pars magis obnoxia.

Fistulæ quo pacto in vtero fiant.

B

Dignosces quidem affectum & eius differentias, primum ex figura fistulæ factitiæ persimili: item ex callo forma fistulari obducto, quæ fistulæ essentialis differentia existit. A virulentia quoq; horribili aliquando excreta, ex detento in sinuositatibus illis recremento male perflato, ibidemq; corrupto percipies. Eodemetiam modo ex tenui sanie, ac fluxibilibus & tenuibus humiditatibus dignosces: quas neq; coquere partis imbecillitas valuit, neq; crassiores per callosam substantiam, densam alioqui ac solidam permeare posse, est credendum. Item id ostendit nullus aut leuissimus dolor, nisi fistula neruum attigerit. Simplicem verò aut duplicem esse fistulam, ex puris maxima copia, quam foramen vnū capere minime potest, facile intelliges: item si in diuerso corporis situ, vtcunq; sit, pus exierit, certum proculdubio est indicium non vnicum, sed multiplicem esse sinum.

Fistulæ vteri quib. signis innotescat.

C

Præterea carnem esse fistula perforatam, pus rubescens ostendit: & sic de reliquis subiectis substantiis iuxta cuiusq; naturam: licet de signis nerui desumtis ex pure varie sentiant Celsus & Aëtius: verùm ex dolore id facilius colliges, etiamsi quam minimum fistulæ sortiantur. Quod si venæ minimum abradatur, crassus & plurimus profluet sanguis: si arteria, paucus & tenuis. Et hæc de signis sufficiant.

Verùm, quia ærumnosam, calamitosamque vitam, & multis periculis obnoxiam huiusmodi affectiones accersunt: siquidem ad intestina & ad vesicam adeo profunde aliquando permeāt, vt vrina & alui excrementa per fistulam facile instillent: ob id quidem, antequam natura habitum contrahat, assuescatq; per partem illam à

Fistulæ ærumnosam calamitosamq; vitam accersunt.

D

Fistulę qualiter curandæ.

recrementis prædictarum partium aut totius corporis expurgari, curandum est fistulosa vlcera ad coalitum ducere: quippe si diu curationē protraxeris, corpus mille miseriis obnoxium proculdubio facies. Primum itaq; victu & vita

Vict. ratio.

optime instituitis, quem noueris redundare, humorem præparabis, quo extracto conuenienti pharmaco, prout superius dictum est, ad totius corporis prouidentiam deueniendum erit, frictionibus & moderatis vinculis partium superiorum, maxime si affectio ex fluxione dependeat. In qua sane re conducit non parum vsus balnei sulphorei: sed vtilius longe est corpus sudare de-

Syrupi.

cocto *ligni guaiaci, aut smilacis asperæ*. Quo facto rerum syrupis & apozematibus vtendum est, quæ interiora viscera exsiccent ac roborent, vt prohibita fluxione facilius fistulosa vlcera curari possint. Præstat potissimum hanc gratiam syrupus ex *ligno guaiaco* confectus, cuius decoctione addere

E oportebit *agrimonio, centaurii, & sena aliquid*. Benefacit quoq; potus, qui recipit *filicis maris a Dioscoride appellata* ℥.j & ß. *gentianæ* ℥.j. *centaurii* ℨ.vj. *portulacæ* ℥.ß. *hordei mundi* p.j. decoquantur in aqua secundum artem, & facta colatura, adde *serapii rosacei*. quod sufficiat ad conciliandam dulcedinem. Confert etiā potus, qui recipit *agrimoniæ* p.j. *plantaginis* p.ß. *foliorū oliuæ* ℥.ß. *polypodii* ℨ.vj coquantur cuncta ad tertiæ partis consumtionem, & colaturæ adde *syrupi de rosis siccis, aut mellis rydoaciorum* quantum sit satis, vt citra molestiam bibi possit.

Quibus porro corpore præmunito ad localia præsidia tutius & audacius peruenire poteris: in quibus administrandis prima indicatio, quatenus ad affectum [illegible]inet, docet callum prius cōterere: nam cu[illegible]ca, quæ disiuncta sunt, vniri minime possunt, callo in medio exsistente, curandū primo est eum exstirpare. Verùm, quia peculia-

Fistulæ osculū quæ dilatent.

ris fistulæ conditio est, osculum summe arctum

F & augustum obtinere, ipsum primo dilatabis, caute tamen, ne vesica aut rectum intestinū, quæ prope sunt, damnum persentiscant, & subinde conuulsio aut aliud grauius noua fluxione concitata subsequatur. Primo itaq; id tentabis immisso aliquo collyrio, quod constet ex radice *gentianæ, vel Aristolochiæ, aut bryoniæ*: sed probo magis *spongiam elychinium* immittere, & ibidem immorari sinere octo aut decem horarum spatio: quo auxilio, tutius foramen dilatari conspicimus, quantum sat sit, vt facilius medicamenta immitti possint, vel pars muri. Orificio satis patulo,

Fistularum vteri callum quæ exstirpent.

callum vno è tribus modis exstirpare poteris, medicamentis nimirum acrioribus & callū conterentibus: scissione ac auulsione calli: & vltimo partis inustione. Quas etenim actiones non indistincte & vtcunq; cuiuis fistuloso vlceri pręstabis: sed si recens fuerit fistula, in qua callus nō indurauerit, aut flexuosa non exstiterit, vel plurimum maligna non fuerit, sordida ac virulenta, solum quidem medicamentis actioribus curari desiderat: sicut dū callosa est, sinuosa ve, scissione: ac dum sordida vel maligna, vstione. Ergo si

G recens fuerit fistula, eius callum conteret radix *gentianæ, radix ellebori nigri, spondilii radix circumrasa, & in collatione cuiusmodi pulchre Ioannis de Vigo immissa: succus etiam radicis laserpitii*. Prodest & vnguentum Ægyptiacū: item aliud q.r. *æruginis* ℨ.xij. *ammoniaci* ℨ.ij. vino excipe, & *penicillo aliquo* im-

mitte. Præstat & collyriū ex trochiscis *asphodelorū*, vel ex *calce* & sapone. At si laborans non admodum imbecilla fuerit, nullum aliud medicamen- A 627
tum facilius callum conteret, quàm penicillus *aqua rosarum madidus, & modica arsenico intinctus*. Si tamen fistula sinuosa fuerit, omnis hæc decocto aliquo liquefacito, & per metreochitam inicito. Pleraq; alia apud omnes auctores ad fistulas pharmaca reperies, quibus vti etiam poteris, si quas adduximus seruaueris leges.

Fistula antiquior, durior, & callosior facta qualiter curetur.

Verùm si fistula antiquior, durior, & callosior facta fuerit, laborans tamē sectionem vel vstionē formidauerit, ad efficaciora medicamenta veniendū esse cōsulit rei ipsius necessitas, cuius naturæ est illud, q.r. *vnguenti Ægyptiaci* ℥.ß. *sublimati* ℨ ß: *arsenici* ℈.j *lixiuii & aquæ plantaginis, an.* ℥. iij. *aquæ rosarū* ℥.iij. bulliant ad consumtionem tertiæ partis: cuius medicamēti pusillū aliquid inicito, ac foramen obdurato, ne refluat. In easdē quoq; & in sinuosas fistulas, ex aridis medicamentis per fistulā aliquid insufflabis. Sunt &, qui audeant a-

Aqua argentariorū caute in fistulas immittēda.

quam argentariorum in fistulas immittere, quod caute in vteri ac pudendi malis efficere oportebit, ac nō, nisi dum corruptionem vereamur. Cū B
hoc tamen si in pudendo malū exstiterit, facilius & tutius valida quoq; offerre poteris: verùm si in vteri osculo, debiliora proficua sunt, reliqua vero citra damnum pars non admittit.

Fistulæ vteri qualiter inscindantur ac detergātur.

Quod si ne hæc quidē omnia sufficere videantur, ad secundam curandi rationem deueniendū est, vel pronunciato periculo discedendū. Fit aūt hæc incisione vsq; ad fistulæ finē facta, & callo vnguib. aut scalpro radicitus auulso seu excoriato. Quo facto, vlcus detergentibus curato, quale est, q recipit *terebinthinæ in aqua vitæ lotæ* ℥. iiij. *succi apii, succi cynoglossæ, an.* ℨ.vj. *mellis rosati* ℥.j. & ß. *Aristolochiæ rotundæ* ℨ.ij. *farinæ lupinorum* ℥.ß. coquantur succi cū melle rosaceo ad medietatis consumtionē, deinde reliqua misceantur. Præstat quoq; aliud, q recipit *aquæ hordei* ℥. viij. *mellis rosacei* ℥.ij. *myrrhæ, sarcocollæ, radicis peucedani, & iridis, ana* ℈.ß. Item aliud, quod recipit *radicum liliorum crematorum* ℨ.j. *mellis rosacei* ℨ.iij. misce, & vtere: ex vsu etē est idem puluis solus immissus. Vtilissimū quidē experieris aliud, q recipit *chamæleonis nigri radicē, piscis corticem, thus masculum, Aristolochiam pari ponde-* C
re, terito ac per fistulam aridū infunde, aut melle rosaceo admixtū. Est item aliud, q mirū in modum prodesse fertur, recipiens *aquæ vitæ* ℥. ij. *vini maluatici* ℥.j. *mellis rosacei* ℨ.x. *myrrhæ, radicis peucedani trita, vtriusq;* ℨ.ij. *sarcocollæ, aloes vtriusq;* ℨ.j. & ß. misceantur, & bulliant vnica ebullitione lento igne, & in vlcus infundantur. Sed apud plerosq; probatur magis aliud, q.r. *aloes, thuris, sarcocollæ, sanguinis draconis, balaustiarum, antimonii, aluminis, sacchari, cuiusq;* ℥.ß. *cum succo fumariæ* fiant trochisci, quibus liquore aliquo dissolutis vtere.

Fistulæ callosæ, virulētę ac malignæ qualiter vrendæ.

At dum eo miseriæ fistula deuenerit, vt nō solum callosa existat, sed virulenta quoq; & maligna sit, ad vstionem venire, nos cogit rei difficultas & imminentis mali timor. Fieri etenim id solet, vel *candenti ferro*, vel *caustico medicamento*, quorum neutro in fistulis oris vteri vtendū esse censeo, sed in iis tantum, quæ pudendo insunt. Ve- D
rùm, vbi opus est, hac lege fieri debet. Scindes quidem primo vniuersam fistulæ cauitatem, sectionē arteriarū cauens: quo facto specillo prius

per

per fistulam immisso, cuius ductu fistula discindatur, ellychinis partem formabis, donec vndiq; discissa labra disiungantur: altera tamen vel tertia die medicamentum causticum immittes, vel ferro candenti, si vrgens fuerit necessitas, partem inures, circum ipsam positis, quæ repellant, ac refrigerent, medicamentis. Facto vlcere pharmaco vteris mitigatorio, vt *oleo cum oui vitello*: tandem ad ea, quæ crustas deiiciunt, deuenies, velut est *butyrum*, aut *pingue aliquod* vel *unctuosum*: tunc enim crustis decidis, pus incipit coctum apparere: à quo donec vlcus sanescat, ea, quæ superius diximus, abstergere & ad cicatricem perducere, adhibenda sunt. Hoc vnum tamen in hac curatione

NOTA. E præ oculis habeto, quod si affectio ex morbo Gallico originem traxerit, verendum minime est efficacissima quæq; adhibere præsidia, quale illud est, quod *arsenicum & argentum viuum* recipere diximus: verum si ex alia causa prodierit, mitioribus semper vtendum est pharmacis.

CAPVT XXVI.

De vteri hæmorrhoidibus.

QVEMADMODVM (*vt ex Hipp. lib. de hæmorrhoid. constat*) cum humoris alicuius copia ad venas recti intestini decumbit, sanguinem, qui in venis est, calefacit: calescentes autem venæ ex vicinis venulis sanguinem attrahunt, & vbi replentur, interna sedis pars intumescit, & capita venarum supereminent: Sic profecto pari prorsus ratione F in vteri osculo ac ceruice, venæ, quæ in has partes

Hæmorrhoides vteri quæ sint. definunt, dum crassiore sanguine, vel alio quouis humore, adeo (*extra debitum & statutum menstruationis tempus*) replentur, vt intumescant, eminentias non paruas ani hæmorrhoidibus persimiles efficiunt, quas vteri quoq; hæmorrhoides plerisq; auctorum appellare placuit. Has quidem

Quibus vteri partibus accidant. his vteri partibus accidere scimus, in quas vasa desinere contingit, in quorum osculis nimio humore, eoque fœculento, crasso & efferuescente turgentibus, prædictas hæmorrhoides fieri certum est, maximeq; in vteri collo aut osculo id vitium accidere, vt ex Cleopatra, Moschione & Paulo euidenter constat: licet Aetius raro vtero

Hæmorrhoidum vteri natura ac conditio. accidere referat, ac rarissime pudendo. Hæc itaq; est huius affectus natura, cuius effigies vt ceterarum est hæmorrhoidum, vel ficus aut mori, prout sanguinis est conditio, & venarum, quæ tument, magnitudo. Harum sane hæmorrhoidum quas-

Hæmorrhoides duplices. dam constat esse *Dolentes*, exacerbatas, ac mali moris: quasdam vero *Mites* & citrà dolorem: item alias cæcas per aliquod tempus, aliasq; fluentes semper.

G

Hæmorrhoides vteri ex quibus oriantur causis. Proficiscitur quidē hæc affectio ex variis causis: *primum* quidem ex rhagadiis, condylomate, aut excrescentia, vbi ad eam temporis tractu crassus, fœculentusve humor confluxerit. *Item* ex inordinato sanguinis menstrui ad vteri inferiores venas fluxu: nam si ante debitum tempus huiusmodi venæ repleantur, fit facile, cum sanguinem susceptum non profundant (*quia nondum tempus excretioni aptum est*) vt ibidem incalescat, fiatque crassior, ita vt permeare venarum oscula non possit, ac ex consequenti eadem in tumorem prædictum eleuet. Quapropter dum vitio sanguinis venarum superiorum partiū vteri sanguis in eo- A 628 dem plus iusto immoratur, innumera alia vitia, quæ huc vsque retulimus, succrescunt: dum vero ad venarum oscula ante debitum tempus confluxerit, & ibidem præpediatur, vitietur que, hæmorrhoides & menstruorum suppressionem, aut inordinatos fluxus proficisci certum est.

Quibus signis noscantur. Cum huiusmodi hæmorrhoides in duplici sint differentia, dolorosæ nimirum, & indolentes, omnium signa recensere oportebit, si prius commune plerisque esse dixerim, sanguinem plurimum fundere, eumque per inordinata & breuissima interualla: aliquādo vero per longiora: nonnunquam vero (*licet rarissime*) per statuta tempora. Habent quoq; fœminæ sic affectæ colore fœculento sanguini, aut humori peccanti persimile: aliquando pallor vniuersas apprehendit ex frequētibus sanguinis vacuationibus: quas quoq; esse lassitudine, tensione, ac imbecillitate non leui affectas cōperimus. Item dolorosas & excrescentes B comprehendes ex dolorifica, cruenta, ac subturbida excretione: in remissione vero fluunt citra dolorem liuida & fœtulenta. Earum quoq; causam dignosces, quia si sanguis fœculentus & crassus fuerit, moti aciniis formam hæmorrhoides obtinere certum est, in quibus sanguis difficilius aut raro funditur: at si pituitosus extiterit, vuæ quidem aut vesicæ formam suscipiunt: si vero adusta flaua bilis & crassa, virulentiam ex se cum fœtore & dolore maximo perfundent. Ceterum intueri potest affecta pars & conspicua effici instrumento apud chirurgos huic vsui parato, quod *matricum speculi* m appellant.

Hæmorrhoides vteri abscindere, audacia & temeritas est. Est quidem tam difficilis & varia apud priscos auctores huius affectionis curandi ratio, vt si rem diligentius consideres, non possis eos audaciæ nomine non accusare. Quippe omnes, primo ferè statim curationis accessu, hæmorrhoides in totum abscindentes, aut sub tus in earum radicibus C scarificantes, donec ipsæ emortuæ sponte decidant, in non leue discrimen laborantes deferebant. Quam sane audaciam, ne dicam temeritatem, à Moschione & Cleopatra summe damnatam reperio, licet ipsi quoq; scissioni manus adhibeant. Attamen vera medendi ratio, & qualis futura sit circa huiusmodi affectum diligentia, ipsius affectus natura & conditio euidenter monstrant: scio

Hæmorrhoides vteri dolorosæ quibus vo. guentis sedantur. tamen, nō defuisse, qui sicut hæmorrhoides ani, curare doceant. Considerare tamen inprimis oportet, *dolorosæ sint, an dolore careant*: nam si primum, dolorem mitigabis sanguine sufficienter misso, si plenitudo subsit, ex brachio, postmodum tamen ex talo, maxime si menses defecerint, & hæmorrhoides nullum sanguinē profuderint. *Deinceps* vero insessionibus vteris ex *malua, hordeo, fœnu græco, & oleo amygdalarum dulcium* factis: cui vsui conficies vnguentum ex *butyro recenti, vel vnguento rosaceo diu in mortario plumbeo agitato*: item ex *mucilaginibus seminum cydoniorum, aqua plantaginum & rosarum extractis*, & in eodem mortario valide commotis. Si tamen dolor plurimum vrgeat, hoc vn- D guento vteror, quod recipit *butyri recentis* ℥. j. *vnguenti populeonis* ℥. ß. *olei rosacei* ℥. ß. *vitellum oui recentis*, misce. Conficies item aliud ex nuper dictis, cui adde *croci* ʒ. ß. *opii* g. x. misce, & vtere: tandem adhibebis aliquod ex iis, quæ superius ad vteri ardorem, pruritum aut inflammationem diximus.

Verum

Verum, si hæmorrhoides dolore sint carentes, aut iam mitigato, diligenter exquirere oportet, an sanguinem aliquem fundant, vel sicca & tumentes existant? Si primum, iterum Medicus consideret, an sanguis ille, qui fluit, modicus fuerit, quo nullum est præstantius beneficium? vel immodicus, ita vt periculum aliquod, vel plenioris hæmorrhagiæ, vel mali corporis habitus immineat. Quo tempore diligenter sanguinis profusioni prouidendum est, primo sanguine misso ex brachio partite & per interualla, ne facto subito retrocessu, in principalius membrum irruat, vel facta copiosiore vacuatione vires ocyus labantur. Mox tamen ad ea, quæ sanguinem sistunt, veniendum est, cuius naturæ consistunt *alumen, cortices thuris, pulueres rosarum, myrtillorum, sanguis draconis*: quæ omnia albumine oui accepta, vel cum aliamen to subtorio admista, summopere prodesse constat. Nec placet quidem hac in parte eorum sententia, qui in vrethram iubent partem illam: quippe os vteri ægre id perferre poterit, nisi periculo admodum vrgeute: quo tempore dolio & eidem parti frigidiora, & adstringentia prius adhibenda esse consulo, velut est *bolus Armenum, balaustium, folium mali cydonij, vel palmarum, sanguis draconis, macis, hypocistis*, ex quibus fieri possunt vnguenta, pulueres aut sacculi, parti affluenti adhibiti. Neque minorem momenti est, ipsas hæmorrhoides illinire medicamento, quod recipit *gummi prunorum, cortices mali granati, gallas, acaciam hypocistidem*: quæ omnia vino dissoluantur. Porro oeses etiam porrigere oportet, quæ sanguinis profusioni conferre dictum est. Item prodest eo tempore partes superiores fricare, ligare, ac cucurbitulis ad eas sanguinis impetum reuocare.

Quod si tumentes & siccæ exstiterint hæmorrhoides, vel per longissima interualla sanguinem fundentes, consideret tunc prudens & diligens Medicus, an sanguinem habeant ibidem concretum, an vero carnosam quandam substantiam, fungosamque, vt visus sanguine genitam: nam si primum fuit, eas rescindere, vt veteres iubent, tentatio plenum esse censtat mo. Inquit enim Moschio: *Antiqui ergo, quibus tollere eas placebat, aut. ba... lapsi ocat... bant, aut ligno constringebant, aut ha es eas aut scarificantes sic puluerem apponebant, vt paulatim emortuæ ita caderent: quæ omnia præsidia & plerumque, al a eius natura nos reprobauimus, quod ferunt exinde nimius emergat, & ex consensu vicinitatis periculum nasci possit.* Cui sane voto ego quoque assentior, ac existimo, nunc solum id periculum præsto esse, verum & incompescibilem fluxum. Nam cum hæmorrhoides vniuersi corporis catremum sint, & osculo vasorum, necessum subinde est, his rescissis maximam & incompescibilem fieri hæmorrhagiam. Quamobrem inhis, quæ adhuc sanguinem continent, præsidia, citra chirurgicam manum, solum adhibenda esse, censemus, ea nempe, quæ hæmorrhoides exsiccare nata sunt, velut est *acacia vino austero trita, aut terra Lemnia cum attritilla, pulueris sparta parella, aut ligni guaiaci subtilissimus cum mille. pu'uis rhabarbari cum vino nigro.* In qua re consulit Aetius ad mere frigida pertinentia, velut est succus *mandragoræ aut cicuta*: quibus ego vti non auderem, nisi aut aliis admixtis, aut in pauca ssima quantitate. Quem vsum tutius præstabit vnguentum, quod recipit *defriges* ℥. iij. *terræ sa spuma argenti, plum bi vsti & loti, singulorum* ℥. iij. excipe *melle*, & ablute prius vino patre, illine. Quod si frigidis vti necessitas non compulerit, exsiccare eas placebit magis, quam nimis frigidis constringere, præstitio tonasse maiori dao no Resiccat quidem b... sulme di hæmorrhoides *oleum di seminibus cum s... de nullon Persicarum, vel pinisemis & sinplumbes mortario agitatum* Confert etiam incredibili quadam efficacia *oleum de fructibus momordica*, quam *balsaminam* appellant. Præstat eundem vsum, *vt refert Gal. lib. de theriaca ad Piso.* theriaca vino liquata, vel sic quens vntalbi abluto, aut sacculus ex *chamæmel. & semine lini, vino austero aut nigro*, calens ibidem sæpe appositus: item pulnis, qui recipit *cortices nucis aut quercus, spongia, Aristolochia maioris aquas partes*: quæ omnia calcinata, & to puluerem redacta locum elle illito inspergo. Verum si efficaciori adhuc opus fuerit auxilio, id cõfice, quod recipit *foli rum rumicis & ficus ana* m j. *viridis æris* ℥. j. quæ in vase aliquo poue, & in furno desiccari sinito, donec puluis fieri possit: qui locus *ales de seminalibus* madidus adspergatur. Neque parum profit & conferre videntur insessiones ex iis, quæ resoluendi vires habeant, sicut balneum ex *aqua sulphurea & aluminosa*. Profunt etiam alia non pauca quæ an hæmorrhoidibus prodesse scimus.

Verum, quando eo miseriæ deuentum sit, vt in fungosam ac fictitiam carnem, totam illam excrescentiam degenerasse conperiamus, maioribus auxiliis, iis, quæ mox diximus, prius tentatis, ad sectionem veniendum esse, consulit affectus natura: quippe in hac sola hæmorrhoidum dispositione sectionem esse proficuam ac tutam existimo. Ante tamen non erit ab re medicamentis excrescentem carnem conterere: cuiusmodi est quod recipit *calcem viuam, ac mellis* quantum sit satis vt formetur massa, quam in furno exsiccari permittito, donec facta in puluerem redigi possit, postea melle admistum super partem inspergé: primo tamen accessu aliquod ea mitionibus pharmacis adde, dunec compertas, quid ferre possint affectio & mulieris conditio. Succurrit etiam *tessi barbati* cum oleo de semine lini parti appositus fertur plurimum prodesse. Si tamen hæc sufficere non videantur, si utcondylomata excidenda esse diximus, has quoque hæmorrhoides abscindere necessum est. Moa quidem, *vt praedicta cap. diximus*, vlcus curate oportebit. præcauentes semper ne sanguis impetu ruat, exhibitio ea adstringentibus & exsiccantibus aliquo medicamento.

Caput XXVII.

De vteri calculo.

In vteto calculos generari inter alios recenset Aetius: sed primus omnium Hippocrates *lib. de sterilib.* refert, ea pute in vtero concreto callum sicri Inquit enim: *Festinare itaque, oportet ad expurgandum prius, quam pus in vtero in callum concrescat.* Sed clarius adhuc idem Auctor *libr. 5 popul.* inquit: *Famula Dysseridis in Larissæ cum iuuencula esset, vbi Venere vteretur, fortiter circa dolebat, alias autem sine dolore erat: concepit autem nunquam, & cum sexaginta esset annorum, dolebat à meridie, velut ex partu vehementer laboraret. Hac cum ante meridiem porrum edidisset multum, postquam dolor ipsam corri-*

Hæmorrhoides vteri dolore carentes & sang. inundantes qualiter curentur.

E

Hæmorrhoides vteri tumentes & siccæ qua liter curentur.

F

G

A 629

Vaguentũ.

Oleum de fructibus momordicæ.

B

Hæmorrhoides vteri secare quando necessarium sit tutum sit.

C

D

Calculus in vtero generari.

corripiant vehementissimus, & priores omnes excedent, exsurgerit asperum quoddam in vteri ore deprehendit, postea cum ipsa in animi deliquium incideret, alia mulier immissa manu expressit lapidem asperum magnitudine verticilli fusi, & sanata tunc statim. Ex quibus sane locis euidenter constat, vteri calculos non esse solutos ac liberos, quales vesica generat: nam cum vteri cauitas & osculum tam grande existat, & singulis mensibus tanta sanguinis copia fluat, perdifficile est credere, calculos solutos ibidem immorari posse. Quod etiam constare arbitror, quia certum est, eos quoq; in vteri ceruice adnasci, *vt ex Aetio scriptum inuenimus.* Talem ego vidi in D. Gregoria Lasso, quæ vxor fuit Francisci de Menchaca: hæc quidem cum 70. esset annorum, cruciatibus vteri & renum cum sanguinis & puris fluore vexabatur: tandem proiecit tophaceam quandam substantiam, omnino albam & solidissimam, quæ proculdubio æmulabatur eam, quam hic depingit Aetius. Ob id quidem velut tophacea & callosa substantia vteri tunicis, aut collo proculdubio adnascuntur dum, diuersæ magnitudinis, & qui non hinc inde mouentur, sed simplici quadam vnione ab excremento eorum alitioni apto, incrementum suscipiant, & tunicis aut collo adhærent. Quam sane adhærentiam euidenter ostendit sententia illa Hippocratis *lib. de flatib.* si quidem refert, ex materia callosum vterum concrescere, ac confirmat diuturna lapidis mora in vtero famulæ Dysiridis, quod erat perdifficile, si solutus vagaretur per vterum lapis. Vtcunque tamen sit, morbus est in numero adaucto, vel in contentis præter naturam.

Calculi vteri non sunt soluti ac liberi quales vesicæ, sed tunicis vteri adhærent.

E

F

Calculus vteri quibus oriatur caussis

Caussam vero existimo esse, crudum, crassum, & fœculentum humorem in aliqua vteri parte ex eius imbecillitate genitum, aut paulatina congestione aliunde transmissum. Cuius equidem potissima causa est, lentor prædictorum humorum, quos neq; coquere, neque discutere valet vteri calor: non quod debilis ac remissus exsistat, sed quod ex intensione ac vitio rursus digerat citra coctionem, & crassum in tophaceam naturam conuertet. Generat tamé huiusmodi exuberantiam, quia cum inotiles sint huiusmodi humores, eos quidem trudere ac expellere nititur, qui cum viscidi sint & glutinosi, tenaciter adhærent, cum difficulter sit crassa permeare ac delabi. quo fit, vt in porositatibus alicuius partis vteri permanentes prædicto modo accrescant, & aliquando in magnam profecto quantitatem, natura indies magis ac magis ad partem mittente. Ex quibus constare arbitror, non lapidem, qualis vesicæ est, sed tophaceam substantiam te vera esse, quam natura valida nonnunquam separat & foras trudit aliquando vero ibidem morari permittit, & multorum malorum causa exsistit, Medicis fortasse ob rei nouitatem causam ignorantibus.

Calculus vteri non lapis qualis vesicæ, sed tophus est.

G

Calculus vteri quib. signis innotescat.

Cum vero hi lapides in vtero præsunt, grauatiuus in ipso, ceterum leuis persentitur dolor, & exacerbatur maxime ipso compresso: menses inordinate prodeunt, fœmina nequit concipere, & ad tactum aliquando cognoscitur. Qui vero vteri collo insunt [illegible] ores inferunt dolores ob compressionem [illegible] panium qui tamen aliquando adeo crescere solent, vt grauissimam in vtero & partibus vicinis inferant molestiam: maxime cum certo quodam modo ac situ fœminæ decumbunt aut sedent, ita vt vteri collum torqueri ac comprimi contingat. Aliquando vero instrumento, speculo appellato, hos lapides facile est intueri.

A 630

Ex affectionis natura & conditione prius [illegible] tur, & ex Aetio constare videtur, nullam [illegible] prodesse curandi rationem, quàm eam, quæ docet tophaceam illam substantiam radicitus euellere. ob id consultissimum est, facta leni purgatione & iniecto clystere, quo aluus eluatur, lapidem extrahere. Ponit autem idem auctor extractionis modum, quem ego [illegible] ceteris esse securiorem arbitror: iubet enim digitis [illegible] gionibus sinistræ manus in fœminæ anum [illegible] sis, dextra ventrem comprimere, donec calculus extrorsum pelli cogatur. Cum hoc tamen calculis, qui in abdita vteri sede reconduntur, [illegible] existit difficilimus: nam [illegible] ratione con [illegible] ecs [illegible] nicis esse adhærescentes, vt *saepenumero maximum* difficilimum sane erit, sola manus compressione euelli. Ob id quidem necesse [illegible], compresso simili a manu lapide, dextra tantam vim in [illegible], quæ sufficiat, vt paulatim [illegible] lapis ipse prodeat: quo facto, facilimum erit [illegible] deinceps ab vtero pellere.

Calculus [illegible] quo modo debeat extrahi

B

[illegible] tamen, quam id opus moliaris operæ pretium est, si rem ex voto fieri cupis, ceterius fomenta & blandas inunctiones vtero admouere, quales ex *butyro, oleo amygd. dulc. muccilagimb. ac iure pingui carnium* parari solent. Intus vero idem opus molieris per iniectiones decoctionis *herbarũ emollientium, ex butyro, & oleo amygd. dulc.* quib. vnio tophaceæ illius substantiæ tenuior ac mollior facta, facilius & indolorosius euulsioni ac tractioni cedat. Verum si lapis in vteri collo exstiterit, facilius rem facies: nam aperto vteri osculo instrumento aliquo ferreo, haud difficulter comprehenditur, & paulatim sicut vesicæ lapis, euellitur, aut scalpello resecatur. Quibus factis in vterum proiicies ea, quæ recentibus vlcer. b. proficua sunt, ne sanguinis fluxio iusto copiosior contingat: quibus admiscebis, quæ magis adstringant, ac postmodũ, quæ siccent, donec partem cicatrice obductã esse compertas. Deinceps tamen prouidendum est, ne fœmina incaute viuat sed instituto optimo victũ di modo in victu, ac reliquis vitæ vsibus, curandũ est, ne iterũ affectio reuertatur: quod facile solet fieri, maxime si cibis vtatur crassis, vel potib. largiorib frigidioribusq;, ita vt cibi iterum recrudescant. Quamobrem donec habitus morbosus ad pristinum statum redeat, hoc viuendi instituto vtendũ est, bis terve corpus in anno purgandum, ne clam crassus ille habitus iterum succrescat.

C Leni vteri conuulsionem quæ præcedere, & sequi debeant.

C

Capvt XXVIII.

De vteri vermibus.

NOn satis inter grauissimos auctores cõstat, *an lumbrici alio in loco, quam in intestinu, generari possint, ob loci ac materia apparatum & commoditatem.* Verum quia ex Cleopatra & Prisciano constare scimus, in vtero aliquando reperiri, disputatione videtur dignum (*quantum rei institutum patitur*) an ibidem fiant, an aliunde in vterum permeent? Primum itaque experimento credendum censeo, quód docet in vesica vrinæ generari paruos, rotundos & albos lumbricos. Quod etiam vnica ratione videtur posse probari: *nam si materia eadem & efficiens causa ipsissima in loco intestinis fuerit*

D

Vermes vteri in vtero fiant, an aliunde in vterum permeent.

similimo reperiatur, non capit intellectus, cur non possint in eadem parte lumbrici fieri, tempore non deficiente. Quippe si causa est putridus humor, vt ex Gal. testimonio constat (quam sane putredinem, non quamuis, sed subtilem crassa, cruda, & pituitosa materia censemus: vel proficisci eandem materiam putredini obnoxiam, vbi hac prosunt; fieri quoq; lumbricos necessum erit. Atqui cum hac etiam in vtero & vesica reperiantur, mirum videri non debet, si ibidem pari ratione fiunt. Sed dices quispiam, vt iam raro extra intestina appareant? id profecto accidit ob vteri grandes & apertos meatus, qui non permittunt tamdiu ibidem huiusmodi humorem E immorari, quam diu par est, vt lumbrici ex eo gigni possint: & quia in vesica acris & biliosa vrinae substantia, eaq; copiosa immoratur, quae aut putredini obsistit, aut vesicam a praedictis recrementis repurgat. Constat igitur, quatenus ad materialem attinet causam, in vtero posse lumbricos fieri. Efficiens vero causa cum calor sit, constat, *si consimilis in vtero reperiatur, eosdem quoque ibid. fieri posse.* Ex his enim, quae ab auctoribus & rei natura desumsimus, euidenter colligitur, duplicem praerequiri calorem in praedicto opere: vnum putredinosum & spurium, quem necessario humori pituitoso & crasso inesse oportet: alterum vero naturalem & copiosissimum, qui auctor sit generationis. Ex quo elicimus, pueros hoc malo frequentissime affici: quod ex ciborum ingluuie, frigidis, crassis & pituitosis succis scateant: qui equidem, dum plurimum crescunt, calorem praeter naturam concipere est opus: quam dispositionem nacti *nam antea, etiamsi eadem habeant excrementa, lumbricis minime infestantur*: eo quod pueri F plurimum habeant caloris innati, promtissime lumbricos gignunt. Ad rem igitur: *si vterus natura iusto calidior plurima ex his recrementis susceperit, comprehensaque diu obtinuerit, donec putridum calorem conceperint, rationi consonum videtur, praedictos quoque lumbricos ibidem generari posse.* Si quis tamen dixerit, non posse, quantum satis est, eo loco immorari excrementa, expendat primo, plus praestare ad retentionem crassitiem ac viscidiatem humorum, quam conducat ad expulsionem vteri commoditas: praeterquam quod quantitas non est tam copiosa, quantum ea, quae intestinis immoratur: neque rursus id malum accidit, nisi iis foeminis, quae vias vteri habent naturaliter angustas. Ex ipsius vterum praeter naturam calidum. Ex quibus caussis prodit, vteri lumbricus aut paruissimos esse, aut eis, quos *ascarides* appellamus, persimiles: quos prope pudendum adnasci ratione dubius est. Cuius sane rei testis etiam est Hipp. *lib. 2. de morb. mul.* per haec verba. *Si in pudendo mulieris, aut intestino recto ascarides nascantur, viticis folia ac semen cum felle bubulo obolo permisceantur.* Ex quo decreto euidenter G constat, lumbricos quoq; in vtero fieri posse, maxime tamen in eius extrema parte & collo, recto intestino finitimo: idque nb copiosam pituitam tugis & vteri osculo inuiscatam, accedente nimio vteri calore. Sed Pusciarus & Cleopatra euidenter docent, ex intestinis in vterum lumbricos migrate: quod etsi aliquando fieri possit, non nb id negandum est, praedictis partibus posse quoque adnasci.

Lumbrici cur raro in vtero & vesica generentur.

Pueri cur frequentius vermibus molestentur.

Obiectio.

Vermes vteri aut paruissimi aut ascaridibus similes.

Lumbrici ex intestinis in vterum descendunt.

631 A Nec difficile admodum est, hos vteri lumbricos nosse: quippe dum adsunt, prurit natura, & vterus ac totum corpus inquietudine molestatur, inundat vteri osculum & pudendum nimia pituita, non quod ibidem sua sponte fit, sed quod ea lumbricorum pruritu ac dolore, aliunde in vterum confluat. Sudant plerunq; huiusmodi foeminae, forsitan ex molestia: gracilescunt etiam & impotentes ac imbecilles fiunt. A somno quoq; frequenter excitantur, & tumultuose dormiunt, ae non raro contremiscunt. *Item* aliquando inter menstruas purgationes ipsos lumbricos excerni conspicimus, & aliquando pudendo aperto videntur conspicui. *Praeterea* sic affectae foeminis inordinatis maxima ex parte corripiuntur, & multa alia signa accidunt, quae lumbricis intestinorum accedere solent: quae fane ob id consulto subticeo.

Vermes vteri, quibus curentur.

Vniuersalem medendi rationem in proba victus institutione & optimo viuendi studio sitam esse, dubitabit nullus: ob id cibaria adhibenda sunt, quae facilis & optimi nutrimenti sint, ac facilimae coctionis & exsiccantis naturae, ita vt in totum cruditas praepediatur, ac distributio ad singulas partes facile fiat, & insit quoque alimento vis & efficacia exsiccandi crudos & frigidos humores. Potum vero sic affectis instituas ex decocto *radicis bina, vel similacis asperae, anisi, vel cinnamomi*: tandem eius, cui vires insint exsiccandi, corroborandiq; ventriculum & viscera omnia. B

Verum, quia non sat est, victum conmode instituere, nisi deinceps ad morbosum apparatum, & genitos iam lumbricos curandi quoq; rationem connectamus, ob id vniuersum corporis habitum exsiccabis mollibus fricationibus conuenienti exercitio: tandem ipsum paulatim purgare oportebit, quae pituitam & crudos succos purgare natura sunt, qualis natura *agaricus, ...*

Vermes vteri quali-ter intersi-ciendi.

Clysteres.

... & alia non pauca, quae superius diximus, & quae etiam amarorem praeter purgandi vim obtineant, vt commodius pituitam abradere & abstergere possint. Quo facto, quia huiusmodi lumbricos, medicamento per os sumto, non est ita facile interficere, ac eos, qui in intestinis sunt, necessum quidem erit, per vterinos clysteres ea in vterum infundere, quae pituitam abstergant pariter & lumbricos ibidem adhaerescentes. Fiunt autem tales ex *aqua & alumine cum absynthij succo, aut abrotano, vel eorum decocto, & cucurbita, calaminthae, dictamni & pulegij cum melle*: item ex *aqua lupinorum cum hyssopo & melle*, vel ex *decocto Mercurialis cum melle ...* & aliquo ex *supradictis*: quibus, si addideris *aloes* aliquid, vel aliud amarum, & abstergens, proderis maxime. C

Cataplasmata.

Exterius autem vteri regioni adhibebis cataplasma confectum ex *lupinorum farina in hydromelite decocta*: item aliud facito ex *melanthio & lacte ...* Huic quoque affectioni suum praesidium fecit Hippocrates *lib. 2. de morb. mulier.* dicens. *Si in pudendo mulieris, aut intestino recto ascarides nascantur, viticis folia ac semen cum felle bubulo obolo permisceantur.* Qua in loco alia etiam recenset auxilia huic visui non minus proficua. Sed vtile quoq; est illud auxilium, quod paratur ex vtraq; *mentha, & absynthio, ac Persicae folijs contusis*, adiecto *aloes pulvere, lupinorum farina, & mica etiam panis torrefacti cum decocto lupinorum, & melle.* Pari etiam vtilitate fit aliud ex *absynthio ac Persicae folio, felle taurino, aloe, ac farina* D

farina lupinorum, adiectis oleo absynthii & oleo amygdalarum amararum, & efformato cataplasmate cum oxymelite. Denique proderunt reliqua auxilia, aliis partibus hoc malo vexatis vtilia: habet tamē hoc vnum lumbricorum vteri curatio, quod ore sumta medicamenta, quæ lumbricos interimere habeant, nequaquam admittunt, quod iecur præteregredientia malum aliquod grauius haud difficulter moliri possint. Quod profectò in curatione lumbricorum, qui intestinis adnascuntur, accidere ita facile, est impossibile. Et huius libri hic esto finis.

Vermes vteri per os sumta medicamenta non admittunt.

E

LIBER TERTIVS,

DE STERILIVM ET PRÆGNANTIVM AFFECTIONIBVS.

F *Cum mihi in animo fuerit, hoc vno volumine omnes fœminarum affectiones recensere, & curare: nulla alia scribendi ratio commodior visa fuit, quam ea, quæ claro & distincto ordine, affectiones cuique fœminarum status & conditioni proprias & peculiares complecteretur ac dissereret. Ob id profectò tertium hunc librum sterilibus ac prægnantibus tantum dicare studui. In cuius prima parte sterilitatem, eius rationem, & causas ad vnguem exsequi institui: nec non quales sint morbi, qui ipsam veluti manu faciant: ac rursus quales sint ii, qui eandem perpetuo sequantur. Pari prorsus ratione in secunda eius parte curabo vteri gestationis causas & modum expendere: atque etiam, quales affectus ipsis prægnantibus comites sint: & insuper, si quis alius ex grauioribus superuenerit, quali methodo & prouidentia vtero gerentes tractare præcauereque oporteat. Quæ omnia si exacte ac diligenter expenderis, mihi non est dubium, quin maximam tibi & laborantibus vtilitatem sis allaturus.*

CAPVT I.

G De Sterilitate in genere.

QVANTVM naturę intersit, fœminas maresq; fœcundos esse, ac prolem procreare posse, nemo profectò ambiget: nititur namque ipsa maxime suum opificium immortale construere: id vero cum non possit ob materiæ caducitatem & corruptibilitatem, noua quadam mirabilique ratione inuenta, loco vnius animalis, ne species perirent, nouum aliud effingere instituit, noua prole reficiens, quod quotidie caduca naturę conditio perdit. Prouida ereuim na-

A 632 tura & suæ conditionis gnara, quæ corruptibilis erat & caduca omnibus rebus, nitens sui generis perpetuitatem tueri, insitam quandam generandi potentiam tribuit, qua perpetuum fieret in specie, quod in indiuiduo fieri nequibat. Cui sane operi perficiendo distinxit omnia, quæ per propagationem fiunt, in marem & fœminam, deditque vtrique semen prolificum & instrumenta generationi idonea. Sic profectò emolumentum maximum dulcissimumq; mortalibus præstat, quod est, amabilis sobolis continuatio, cuique iuxta naturam suam simillima. Propter quam etiam feræ & belluæ, pisces atque aues pugnant, & in laboribus gaudent & delectantur. Fuit enim sterilitas antiquitus tam detestabile malum, vt Platonem scripsisse constet 4. *de legum latione*, fœminam sterilem ablegandam esse à matrimonio, quod esset cum ea inane, & irritum matrimonium. Sic quoq; olim obstetricum officium an... n... tatem extulisse, *ex Platone in Theate* constat. Illæ enim tanquam pronubæ in conficiendis nu-

Natura prouida sui generis perpetuitatem tueri studet.

Sobolis continuatio feris & belluis amabilis.

Sterilitas detestabilis.

Obstetricum officium nobile.

B ptiis, ... considerandis coniugiis; quam cuique ad amabilem filiorum procreationem iugare oporteret, optime callebant: haud secus, quàm peritus agrorum ...olonus, qui, qualem agrum quod semen exposcat, probè intelligat. Quamobrem 5. *aphoris.* ... Hippocratem dixisse censeo: ... *mulier non concepit, scire autem velis, an conceptura sit. &c.* quasi probans, ad coniugium qualis fœmina sit apta. Atq; cum crebro in aliquo stemmate, ad quod regni, potestatis aut imperii, vel reliquorum bonorum dignitas spectatur, heres desideretur, ob virorum, sed frequentius vxorum sterilitatem, ne tanta dignitate stemma quoduis priuetur, peculiari diligentia curandum est, id naturæ exitium, quantum ipsa permiserit, auferte. Verum ne quis (*vt frequenter fit*) in fœminas omnem culpam regerat, inutiliterque illis, non citra maximum damnum, præsidia adhibeat: scire oportet, non minus steriles esse plerosq; viros, quàm fœminas ipsas. Quamobrem vtriusque sterilitatis seorsum meminisse erit operę pretium. Ante tamen scito, quod præter sterilitatem, quæ sic affectæ sunt fœminæ, grauius à quouis morbo premuntur, quàm quæ pepererunt. Inquirenim

Sterilitas stemmati maxime cauenda in habendis.

Viri non minus quã fœminæ steriles.

C Hippocrates *lib. 1. de morb. mulier. Si vero etiam affectio aliqua mulieri, quæ iam pèperit, accidat, vt menses venientes probe purgari non pòßint, facilius dolorem fert, quàm si non peperisset. Assueti etenim sunt vteri. & corpus idoneum vt impleatur, vtpote ni ventre habentis, & simul multa amplitudo in corpore est.* Ex qua sententia euidenter constat, quanti momenti sit, sterilitatem remouere: tum sanitatis tuendæ gratia: tum vero ob rationes à me nuper adductas.

Sterilitatem remouere quanti momenti.

Ante tamen, quàm sterilitatis naturam & differentiàs patefaciam, necessum est docère; vterum in conceptionis munerè tria exsequi officia. *Primum* quidem semen suscipere à viro facile & auide tenetur. *Secundum*; susceptum continere, fouereque rectè vsque ad fœtus perfectionem. *Tertium* vero, quàm facilime ipsum pellere post integram maturitatem & perfectionem. Sic pro-

Vteri in conceptione tria munia.

D fectò primo officio assistit vis vteri attractrix: secundo retentrix: & tertio eius expultrix. Quæ sane potentiæ, non sunt hæ, quibus vterus alitur & allicit sibi alimentum, aut excrementa ex alimento residua pellit, sed aliæ, quæ huic membro ad prædictum concipiendi ministerium præstita sunt. Sic in vnoquoque horum munerum tripliciter quæuis harum facultatum potest aberrare: nam aut nihil, aut diminute, aut praue suum mi-

nus exsequitur. Verum vtcunq; sit, vno è tribus modis, seu vna è tribus causis id fieri comperimus: nam aut vitio fit vteri, q[uod] siccior vel humidior [illegible], vel quomis alio affectus damno: aut seminis vtriusque vel alterius, cum necessum sit, ex vtroq; in conceptu fieri vnum, & adinuicem coagmentari, esseq; veluti agens vnum: aut vltimo vitio sanguinis menstrui.

Sterilitas [illegible] quid. Est igitur sterilitas virium vteri, quatenus instrumentum est, concipiendi officio dicatū. Succedit ut requidem vtero, quatenus generationis est instrumentum, tria vitiorum genera, iuxta celebrem illam symptomatum diuisionem, quam Galenus adducit *lib. de different. sympt.* Quippe vitiatur cuiusuis instrumenti actio, aut oblata ex toto operandi potentia, aut diminute agente, vel corruptè & monstrosum progignente effectum. Sic profecto ex fœminis quædam omnino non concipiunt, quas peculiari nomine steriles appellat Hippocrates. De quarum etiam sterilitate sic loquutus est Aristoteles *lib. 2. de gener. anim. c. 5. Nam & a primo ortu natura, locus ad coitum incommodi læsi, steriles & mulieres & viri redduntur, vt altera non pubescans, alia non barbescant.* Aliæ rursus ex fœminis concipiunt quidem, sed fœtum perficere nequeunt, quibus necessario contingit abortire: est sane [illegible] diminuta vteri actio. Pleræque insuper concipiunt quidem & continent, ceterum monstrum, quod in vtero gignitur, qualis naturæ existit mola [illegible] Medicis [illegible].

Steriles fiūt [illegible] actionem [illegible] abolitam, diminutam, vel corruptam.

Primum sane sterilitatis membrum, quod in genere abolitarum vteri actionum *potissimum carum, qua illi, vt concipiendi instrumentum est, referuntur* consistit, quadruplici sterilitatis specie componitur: nam mulieres steriles fieri constat. *Primo* [illegible] ingenito sibi [illegible] & naturali quodam [illegible] maxima cōstitutione contracto, quod [illegible] ingenio minime potest: quarum meminisse Aristotelem *loco nuper citato* constat, [illegible] equidem sterilitatis speciem nouisse [illegible] consert, ne si eam inscienter curare studeas, ipsa non curata, in incurabiles affectus [illegible] deferas. Quod proculdubio frequentissime contigisse conspicimus, vt Hippocratis accidisse constat, qui, vt ipse *5. lib. popul.* refert, ex catapotio ad sterilitatem auferendam exhibito, mortem fœminæ inopinato comparauit: ob id profecto huius sterilitatis cognitionem & prouidentiam obtinere oportet, antequam curationem aggrediaris. Alia rursus sterilitatis species est, quæ nun absoluta, *vt præcedentem esse diximus*) sed per collationem fœminæ ad propriam vitum exsistit. Cuius profecto fortis haud paucas repetes sterilitates, quas ob id nihil commodi ex progsidis capere conspicimus, sed conantes sterilitatem in fœmina curare, aut nihil profumus, aut maius aliquod malum efficimus. Cuius sane curationem non à nuda sterilitate, sed ex collatione facta inter virum & fœminam (*quantum nimirum quisque ab altero dipideat cognoscentes*) agendi oportebit. Tertia vero sterilitatis species est morboso aliquo affectu [illegible], quæ aut ætate mutata, aut Medicorum [illegible], vel vtroque modo auferri potest. Pleræque enim ex iis, quæ in iuuenta non [illegible], [illegible] fœcundæ factæ sunt. Quarta [illegible] & vltima est earum fœminarum, quæ pepererunt quidem, verum à primo aut secundo partu steriles effectæ sunt. Quarum omnium meminisse seorsum, erit operæ pretium, initio sumto à communis sterilitatis cognitione: nam postea iuxta cuiusque causam peculiaria monstrabo signa.

Sterilitas abolitarum actionum vitio quadruplex.

1. ex vitio genito, quæ incurabilis.

2. ex collatione viri & vxoris.

3. ex morboso affectu.

4. ex partu primo vel secundo.

Multa sane sunt, quæ fœminarum sterilitatem monstrare possunt, & inprimis natiua & naturalis cuiusque fœminæ tempenes, aut totius corporis intemperamētum, vel vteri habitudo. Cuius gratia Hippoc. dixisse censeo *5. aphorism. 46. Quæcunque præter naturam crassæ non concipiunt vtero, iis omentum os vteri comprimit, & prius, quam extenuentur, non concipiunt.* Quod etiam de nimium extenuatis & gracilibus ex eodem auctore probari potest. Ob id quoque Hippoc. dixisse constat: *Quæcunque frigidos & spissos vteros habent, non concipiunt.* Et idem refert de humidis & siccis eadem sententia. Sed clarius *lib. de natura muliebr.* eadem verba refert, dicens: *Si os vterorum concludatur forte sit velut grossus fiat, & si digito contigeris, comperies durum & contractum, & digitum non intromittit, & menses occultantur, & genituram non suscipit.* Quæ signa communia constituuntur his, & illis, quas crassas, & spissum habere vterum dixerat. Sed frigidorum vterorum recordatus est *libr. 2. de morb. mul.* dicens: *Cum vero perfrigeratur vterus, & omnino insitum esse videtur, & color non est clarus, & compactus est vterus.* Qua sententia de morbosa frigiditate & ex [illegible] acceptam, videtur loqui. Sed sterilitatem non minus venaberis ex mulieris ipsius voce, quæ aut aspera, crassa, vel rauca futura est. Idem quoque ostendit fœmina, quæ pilos habet circa pudendas partes crassos, nigros, & hirsutos, quales *viragines* obtinere solent: maxime si in mento nonnullos habuerit, moresq; ac robur nancti fuerit virile. Sic quæ calidiores & hirsutiores ex[illegible] sunt, non concipiunt. Pari prorsus ratione steriles existimare oportet eas, quæ in membro aliquo principe insigne malum, aut vehemens intemperamentum perpetiuntur. Sterilitatem monstrat inordinata menstruorum fluxio, diminuta, vel supra modum copiosa. Fœminam præterea esse maxmis laboribus deditam, infœcundam sterilemque fore euidenter constat. Item ea, quæ strictum habet ventrem, & coxarum ossa plurimum coniuncta, sterilis censenda est: sicut quæ lata crissima, nigrioris coloris, & pilosi corporis exstiterit: vel membrum aliquod princeps admodum calidum obtinuerit. Quibus exacte in fœmina pensatis, quia frequenter accidit, non semper sufficere ad integram sterilitatis cognitionem, vsq; ad experimentum & probationem deuenienda esse consulunt auctores omnes.

Sterilitatis in genere signa & probatio.

Primus omnium Hippocrat. mulierem pannis vndequaque circumseptam *thure, styrace, sulphi aut typhe* suffumigio subter suffire iussit, *& in aphor.* ut si odor tunc videatur per corporis meatus internos ad nares & os permeare, tunc mulierem non sterilem ex seipsa iudicabis. *Et lib. de sterilib. Netopum vnguentum lana exceptum & pesso figura effermatum, ac in vterum per obstetricem immissum, id experimentum etiam ostendere refert, si subdita per os mane olfecerit, fœcundam fore & concipere posse affirmat.* Ac subdit: *Caput alii derasum & purgatum integrum ad vteri mexponat, & si per os postridie olfecerit, concipere poterit.* Sic profecto cum oculi spermaticis, vt ferut, à cerebro poris affines, quidem, cuitu

Sterilitas qualiter experimenta cognoscat.

Fœcunditatis quæ signa.

coitu alterantur, afficiunturque, vt genituram emissuri, plerique conniuere vel nictari euidenter cogantur, eo fit, vt illis in eorum angulis cum *croco*, fœcunditatem, & an feminales pori obstructi sint, experiri possimus. Id quod Plinius fieri posse testatur, dicens: *Fœcunditatem in fœminis prærogatiuam accepimus, munctu medicamine oculis saliua infici.* Quod etiā Aristotelem *2. de generat. anim. cap. 5.* docuisse constat: à quo censeo Gentilem mutuatum fuisse *fen. 3. 3. Auicen. tractat. 1. cap. 1.* Inquit enim Aristot. *Mulierum fœcunditatis probatio suffitu fit, vt odores subeuntes vterum, efferantur ad locum spirandi, & afficiant halitum: atque etiam illi-*

E *tu, vt colores oculi impositi, saliuam eius inficiant: nam nisi hæc ita fiant, meatus corporis, per quos excrementum decidit, obstructos & obcæcatos esse significatur: sedes enim oculorum maxime omnium capitis locorum seminalis est: quod patet, quia sola ipsa per coitum Venereum manifeste minuitur & languet: causa est, quod natura genituræ similis cerebro est, & aquosa vtraque.* Verum inter probationes potissima est, quæ de galbano scribitur, quem si igni emollitum, feticoq; inclusum, mulieribus vteri stomacho nocte indideris, & caput mulieris pure lotum linteolo, & reticulo inodorans tamen obligaueris, mane si vertex mulieris *galbanum* redolet, mulierem probe purgatam, & esse fœcundā, ne dubites. Idem experieris, si parum *balsami* aqua admixtū bombace exceptum, in vterum immiseris, femorique alligaueris, quod si tunc vterus traxerit, fœcunditatis est probatissimum signum. *Præterea* fœminam probat pessis ex *Aristolochia cum melle impositus in ceruice vteri*, ac si saliua dulcescat, fœcunda

F procul dubio censetur. Cuius sane fortis alias nō paucas repeties probationes apud Hippocratem *lib. 1. de morb. mulier.* quas breuitatis studio prætermitto, consulens harum omnium sterilitatum, ei minime esse curatrices manus adhibendas, quæ ex natiua sorte, & ab stricta viarū structura proficiscitur: neq; rursus ei, quæ ex habitu impense calido, ita vt semen conterat, aut ex nimis frigido, qui geniturum exstinguat, principium sortitur, ne nimium curationi frustra innitetes, mala, quæ superius retulimus, inopinato eueniant. Ob id ea vitans pericula supersedeo ab sterilium, quæ tales natura exsistunt, curatione, diuidens reliquarum medelam in quatuor potissima capita: quorum *primum* fœminæ sterilitatem tractabit, facta collatione ad virum: *secundum*, quod maius facessit negotium, sterilitatem morbosam: *tertium* vero sterilitatem ad tempus, hoc est, de fœminis, quæ pepererunt, sed parere ante tempus desierunt: *quartum* porro & vltimum de virorum sterilitate, ne fœcunditati quicquam deesse videatur.

Sterilitati ingenitæ manus curatrices non adhibendæ.

CAPVT II.

G De fœminæ sterilitate per collationem ad virum.

Steriles plures fœminæ eo, quod vitio non conueniant.

CENSEO quidem plerasq; fœminas, facta collatione ad viros, quibus coniunguntur, steriles esse potius, quā absolute & morbose: quod Stoici, *vt memorat Galenus lib. de historia phi.* statuerunt: quorum sententiam secutus est etiam Lucretius *4. de natura*, docens, *plures fœminas steriles euadere, quod viris non conueniant.* Quas cum Medici, nulla distinctione facta, curare aggrediuntur, in veram sterilitatem, aut grauius aliquod malum delabi ante cogunt, quam quid vtilfe ex [illegible] deratis auxiliis præstare poss[illegible]t. Ob id [illegible] distinxisse oportebit: nam quemadmo[illegible] mnibus, quæ è terra nascuntur, non quodu[illegible] ex quauis terra nasci, aut a[illegible] potest, se[illegible] determinatū statutumq; est, vn[illegible] quodq; semen peculiatem terræ conditionem sibi exposcere, esseque terrarum plerasq;, quę quibusdam seminib. proficuæ & necessarię exsistunt, aliis vero inutiles, & omnino cōtrariæ: ita prorsus in hominis generatione cōtingere censendum est. Nam licet fœmina suapte natura fœcūda exsistat, prærequirit tamen semen sibi congeneum & affine, citra quod genituram procreare nequit: id quod de viris etiam subaudiendū est per pcosu. Quid enim præstat fœcundum præbere semen, si fœminę vterus longissimis interuallis à suscepti seminis natura distat. Quamobrem dictum est ab Hipp. eisdem rationibus vteri fœcunditatem, quibus agricola sui agri fertilitatem, metiri. Nam, vt seminis fœcunditatem frigiditas & agri spissitudo, vt emer- B gere non possit, coercet: sic per angusta frigore inspissanti vteri vasa, ad incrementum embryonis, non nisi sanguis, isq; seorsus perlabi potest; quibus nec secundę, aut cotyledones cum vmbilico formentur, adnasci possunt, ac perinde in vteris humidis geniturę, vt in palustri solo cerealia exstinguuntur & suffocantur: & vt in agro sicco & calido defectu alimenti semina marcescūt, sic arida vteri caliditate prolifici seminis humorem insumi & aduri patet. Necessaria igitur est commensurata materni vteri, & virilis seminis temperatura: nec tamen inficiabimur (*vt paulo inferius latius probabo*) dispares in qualitatibus vtriusq; coniugis intemperaturas mutua actione corrigi, & fœcunditati non semper & vtcunque obsistere. Conspicimus enim non raro viduas in primo coniugio steriles, alteri vero marito nuptas, fœcundissimas fieri. Cuius euentus causas & probationem ad vnguem exsequi oportebit, vt cuique pro exsuperanti vel defectu, in quo dissidium cōsistit, proficuum præsidium adhibere possimus. C

Fœcunditas prærequirit semen congeneum & affine.

Vterus & semen commensuratæ temperaturæ esse debent.

Viduæ cur in primo steriles matrimonio, in secundo fœcundæ.

Primum quidem omni arte exquirendum est, *cuiusnam sterilitas sit, virine, an mulieris?* Quod licet multi ex vulgato quodam experimento indagare cogentur, non tamen ex toto vitio caret probatio illa. Nam vir, etiamsi vxorem cum priore marito fœcundam implere non possit, aut fœmina, si ex marito cum pręgressa vxore fœcundo nō concipiat, non ob id eos existimare oportet steriles esse. Fieri enim potest, vt prius iuncti temperati fuerint, aut contrario prædıti temperamento; & ob id fœcundi: nunc vero vidoa fœmina, aut vir iungantur intemperato dissimili gradu aut modo, ita vt omnino generationi obsistant, & sic infœcundi supersint: quod fœmina, quæ fœcunda erat antea, nequeat commutare noui mariti semē ob disparitatem, alioqui sua sponte prolificum. Quamobrem certius signum iudico, quod Auicenna *fen. 21. tract. 1. cap. 9.* adducit, desumtum ex Rhasio *22. conti.* nimirum, vt proiiciantur vtriusq; semina super aquam, ac quod super natauerit, sterile iudicetur, licet semen mulieris colligere sit difficile & suspectum. Sed aliud eiusdem D auctoris facilius videtur, scilicet non ita certum; nempe cuius vrina super radices lactucæ sparsa; aut plantam tenerrimam, ipsas exsiccauerit, eius-

Sterilitas cuiusnam sit, viri an mulieris, quibus signis innotescat.

Seminis fœcundi probatio.

3. dem sterilitas censetur. Tertium quidem ex Ga-
leno acceptum non minoris est momenti: *Su-
mantur* (inquit) *faba & grana tritici ac totidem hor-
dei, & ponantur in vase, & totidem grana in altero, &
super illa mingat alter coniugum, & si post septem dies
nascantur, is, cuius erat illa vrina, fœcundus existimabi-
4. tur: infœcundus vero, cuius grana nõ nascuntur.* Quam
etiam probationem monstrat malua, quæ non a-
rescit post iniectum viri aut fœminæ: quod si vrina
iniecta arescat, sterilitatem, cuius erat vrina,
5. monstrat. Idem iudicium elicies, si vir dies circi-
ter nouem aut plures vrinam emittat super fru-
sutes vase aliquo coctos: & mulier pari ratione in
aliud vas, & in cuius vase vermes citius nascũtur,
6. eiusdem profecto sterilitas est. Sed maxime id cõ-
E gnosces ex totius corporis temperamento, nam
steriles sunt mulieres viragines, & viri effœmina-
tiatem plerisq; menstrua desunt: aliis semen pro-
7.8. fluit exile, frigidum, ac fluxui paratissimũ. Quip-
pe infœcundum semen est tenue. fœcundum ve-
ro, quod grandinis speciem refert. Docet quidẽ
Auicen. fœcundum viri semẽ debere esse album,
tenax, splendidum, ad quod accedunt muscæ &
comedunt ex eo, & odor eius est, vt odor florum
9.10. palmæ & iasmini, scilicet valde suauis. Est etiã in-
fœcundum puerorum & valde senum: item viro-
11. rum à primo exortu impuberum. Sic enim fœmi-
næ steriles sunt, quæ pubem & pudendi sinum
12. habent glabrum, vel nimis hirsutum. Quod et-
13. iam comperies ex Veneris appetentia cita, tardã,
remissa, intensa: item ex seminis emissione lenta,
vel celerrima: à seminis quoque consistentia,
quantitate, qualitate, & à plerisque aliis, quæ in
causarum expositione latius docebo. Interim ta-
men scito, viros fœminis satisfacere non posse,
nec fœcundos esse, qui natura timidi, actus exer-
cent muliebres, voceque fœminas referunt: pu-
denda pilis nudata habent, aut barba exiles &
F paucissimos nanciscantur pilos: nam cum huius-
modi gelidam testium sortiantur temperaturam,
minime poterunt generationi inseruire.

Margin: 7.8. Seminis fœcundi notæ.

Margin: 14 Viri quinam fœminis satisfacere nequeant ac steriles censendi sint.

15. Is item sterilis censendus est, qui plurimis fœ-
16. minis deditus ex nullo concubitu fœtum pro-
duxit. Mulierem etiam sterilem dicendam cen-
seo, cuius crassa vox est, piliq; multi, & duri, & ri-
gidi pubem obsepiunt, mystacem mentumque
barba circumdat, quæ etiam plurium virorum
17. amplexus experta, nunquam vtero gessit. Refert
quoq; Hipp. hæc verba *lib. 2. prædict. Ex mulieribus,
quæ magis ac minus in vtero concipere solent, ita conside-
rationem facere conuenit. Primum quidem specierum:
paruæ enim ad conceptionem præstantiores sunt maiori-
bus. tenues crassis, albæ rubicundis, nigræ liuidis. Quæ
item venas conspicuas habent, meliores sunt, quam qui-
bus non apparent: carnem autem vberiorem habere ani-
culæ malum est, mammas autem tumidas ac magnas, bo-
G num: atque hæc quidem ad visum exposita sunt.*
18. Verum interrogare oportet etiam de men-
struis purgationibus, *an omnibus mensibus compa-
reant, & an copia satis magna, & æquales in singulis tem-
poribus, & in eisdem mensium diebus?* sic enim has fie-
19. ri optimum est. Locum vero, in quo cõceptio fit,
sanũ oportet, & siccum ac mollem esse. Sic item
nec retractus, nec pronus, neq; os ipsius sit auer-
sum neque conclusum, neq; euersum. Fieri enim
635 A non potest, vt conceptio fiat, quodcunque tan-
dem talium impedimentorum affuerit. Quorum

Margin: Conceptus impedimenta.

omnium rationem habere oportet, vt prudens Medicus cuique iuxta indigentiam id præsidium adhibeat, quod profuturum intelligit.

Ex omnium auctorum decreto constat, potissimam sterilitatis per collationem causam esse, vtriusq; coniugis dissidium in naturali & proprio temperamento. Nam cum diuersa, quæ vnum constituunt, certam quandam proportionem sibi adseruare teneantur, vt ex eis tertium aliquid fieri possit, vbi hæc proportio non reperitur, neque vtriusque seminis vnio fit, perdifficile quidem est, ex eis vnum constitui. Ferunt quidem multi, temperatum virum in temperata muliere optime & fœcundissime generare. Alii rursus existimantes, similia inter se non posse agere, censent, neque eos, qui eiusdem sunt temperiei, neq; qui temperata fruuntur commoderatione, posse vnquam generare: ex quo proferunt, fœcundiores esse, qui contraria constant temperie. Fulciunt quidem omnes suam sententiam verbis quibusdam Galeni *lib. 5. aphorism. 63.* quæ in hunc modum se habent: *Tam mulieres, quam viri, si temperie quatuor qualitatum potiantur, generant, quamuis temperie illa priuatis commisceantur, intemperati vero nunquam generant, nisi contraria intemperie præditis iungantur, vtpote calidi frigidis, humidi siccis, & sic de singulis.* Quam equidem sententiam, sic expositam, constat difficilem esse, & sibi aliquomodo contrariam. Nam si verum esset, intemperatos solis intemperie eorum naturis contrariis copulatos gignere, qui poterunt temperatis iuncti generare, vt prima pars sententiæ Galeni profert? Neq; sat erit dicere, temperatas naturas intemperatis quibusuis contrarias existere: quoniam idem auctor paulo inferius satis manifestum facit: sed de ea loquitur contrarietate, quæ inter vtraq; extrema, non inter alterum extremorum & medium posita est. Quamobrem placet magis interpretatio Mercurialis *lib. var. lect.* nimirum, quod temperati, si temperatis misceantur, semper gignunt: intemperati vero, tunc solum, quando contrariis suæ temperiei copulantur. Quod etiam Lucretius his carminibus probat:

Vsque adeo id magni refert, vt semina possint
Seminibus commisceri generaliter apta,
Crassaque conueniant liquidis, & liquida crassis.

Ex quibus ego hanc infero rationem, nempe temperatam vtriusq; coniugis naturam fœcundissimam esse, fœcundam quoq; intemperatam vtriusque, dummodo non sit distemperantia in extremo, & vehemens: quippe tales infœcundi existunt omnino. Item infœcundi ratione intemperamenti fiunt, qui similem obtinent temperiem, si ambo calidi sint, siue frigidi, humidi ac sicci: nam eorum semen nullam, cum simile sit, præstat actiuitatem: quam ad generationẽ requiri probat Galenus *lib. de natura humana.* Quod si quis dixerit, *temperata corpora esse similia, & ob id debere esse infœcunda:* expendat numeris non paucis distare temperatum fœminę corpus à viri corpore temperato: nam institiale cuiusque sexus temperamentum, multis numeris ab alterius temperatione dissidet, & sic diuersa quodammodo sunt temperata viri & mulieris corpora, quantũ sat est ad fœcunditatem. Quapropter temperatum intemperata ob hanc diuersitatem generare optime poterit, quod similes neque summe contrarias

Margin: Sterilitatis vtriusq; coniugis causa dissidium in naturali & proprio temperamento.

Margin: Temperati temperatis iuncti, vel fœcundiores sunt, quã si iuncti essent intemperatis & econtra. B

Margin: G

Margin: Temperata vtriusque coniugis natura fœcundissima: et & intemperata.

Margin: D

Margin: Obiectio. Solutio.

trarias habentibus intemperantias, accidere minime poterit. Hanc sane sententiam Galenus loco citato his verbis ex Hippoc. probat: *Primum itaq; necessarium est, generationem huius non processisse ab vno: quonam enim pacto, quod vnum est, generare aliud potest, nisi cum aliquo commisceatur: deinde neque miscentur, neque generant, nisi sint eiusdem generis, eandemq; habeant facultatem, neque similia nobis efficientur: rursus nisi calidum frigido, & siccum humido, modo & aequabilitate respondeat, sed alterum alteri longe praestabit, & valentius infirmiori, nihil generabitur.* In

E qua sane Hippocratis sententia Galenus inquit: *Citra vllam aduentitiam opem non differt, & foetum, ne in paucos quidem dies, quin è vestigio expullularet: non enim ex seipsis tantum obtinent semina, vt producant, sed externum desiderant auxilium.* Quas sane actiones neque à similibus, neque à summe contrariis fieri posse certum est. Ob id censeo Hippoc. dixisse 5. aphorism. 62. *Quaecunq; frigidos & spissos vteros habent, non concipiunt. Et quaecunque praehumidos habent vteros, non concipiunt: nam exstinguitur genitura. Et quaecunque sicciores feruidioresque: nam alimenti difficultate tabescit genitura (quasi excedentes intemperantias damnans) Et quaecunque ex vtrisq; mediocrem habent temperationem, hae foecundae sunt.* Subdit huius tei rationem Gal. *lib. 1. de natura human.* ac transferens eandem doctrinam, quam de temperamento totius corporis retulerat, ad temperationem vteri, partium genitalium & vtriusq; seminis, inquit: *Nam de vteri temperamentis quae dixi, haec quidem de genitura temperamento intelligi debent, vt quae nunc iusto est humidior, aut algidior, nunc siccior, vel*

F *feruidior. Est autem vtero sicciori familiaris humidior genitura: humidiori siccior, aeque vt calidiori frigidior, frigidiori calidior. Itaque minime potest ex duobus coeuntibus aliquid gigni, nisi mutua inter ipsa familiaritas ac mediocritas, ex attemperatione vnius cum altero ex coeuntibus prodeat.*

Sed ne huius praestantissimae caussae (*qua coniugium frequentissime sterile efficere habet*) varietate, rerum integram cognitionem obscuremus, praeter commune totius foeminae & vteri temperamentum, à quo id proficisci diximus, pudendarum quoq; partium varietatem ac mutuam intemperiem docere oportet, vt constet, cuius coniugum vitio sterilitas prodeat. Qua in re expedere prius oportet testium viri, & foemine naturam, deinceps pudendi virilis vitium, coll[atio]ne facta ad vteri sinum, & vltimo seminis vtriusq; differentias: nam de morbosis distemperantiis & affecti-

Sterilitatis caussae ex parte partium pudendarum.

G onibus *sequenti capite* disputabo. Penis igitur virilis, vel longitudo conuenienti maior, quae vterum plurimum feriat; sterilem efficit concubitum: item eiusdem breuitas, quae nondum os vteri attingere possit, inanè efficit seminis emissionem: non enim recipitur in vtero, sed à pudendis ocyssime prolabitur. Eadem ratione virile membrum latius, aut crassius, quam par sit, vel sustinere foemina nequit, vel adeo os vteri aperiat, quod hiare ipsum faciat, donec semen procidat, vteri osculu nequeunte se comprimere prę dolo-

Penis virilis vitia conceptum impedientia.

636 A te & extensione nimia. Item viri *semispadones* generare nequeunt: vel qui nimis obesi sint, quia in vterum eiaculare semen non possunt, quod ventrosi nimium exsistant. *Praeterea* viri testes conferre ad vteri & testium foeminae temperiem: nam si calidiores existant, semen exustum & infoecundum emittunt: item frigidi sterile progignunt, frigidum, ac maxime labile. Quae procul dubio omnia ad foeminam transferenda sunt; quippe steriles existunt, quibus os vteri [...]at, aut clauditur plus, quam par est: illud quidem semen reijcit: hoc vero non admittit. Item si meatus seminarii naturaliter in obliquum tendunt: vel pudendi os nimis strictum sit, vel plurimum patens & grande. Vterus pari ratione supra modum calidus semen exurit, sicut frigidus ipsum exstinguit: quod pari lege de testibus subaudiendum est. Quibus caussis alia non minoris momenti accedit, cum videlicet vteri os in coitu dolitat, & sanguis prosilit: cuius affectionis Hippocratem meminisse constat *lib. de sterilib.* per haec verba:

Testium vitia conceptum impedientia.

Sterilitas ex parte pudendorum foeminae ac vteri.

B *Si vero à coitu imum ventrem dolet, & sanguis recens ipsi appareat, huic semen tritum & muscum mollem, & adipem anserinum mixta molli lana excepta imponito.* Est enim vteri officium non solum sanguinem purgare & copiosum habere, sed semen suscipere, attrahere, vndique complecti, & ex eo aliquid parentibus simile efformare, & formatum retinere, & oportuno tempore pellere, in quibus si defecerit, sterilis censendus est.

Vteri officium.

Sed in semine coniectar[e] quidem oportet qualitatem, quantitatem, & substantiam, ac excernendi tempus. Semen igitur tale esse oportet, quale depingit Aristoteles *lib. 3. & 7. de part. animal. & 7. de generat. animal.* dicens: *semen generationi aptum sit album, splendidum, globosum, florum sambuci modo odorum, quod in aquam iniectum, fundum petat.* A viro tamen infoecundum excernitur semen, cum feruidum fuerit, & veluti torrefactum, vel frigidum, tenue & aquosum, quale decrepitorum est, & eorum, qui aquae nimis sunt potatores, vel quasi puerorum, aut ebriorum, & hel-

Semen viri vt foecundum sit, quale esse oporteat.

C luonum; ac pituitosorum, aut acrius & siccius, quod infoecundum existit: nisi moderatissima, aut apposita seminis foeminei natura foecundum ex attemperamento reddiderit. Sit praeterea moderatũ, nam parcius generationi non sufficit, copiosius aegre concipitur, & male à mulieris semine nutritur aut refouetur. Quas etiam conditiones in foeminco semine spectare opus est. Sic etiam in foeminis viae seminales angustae, quae impediunt, quo minus debitu & aequali tempore ipsum in vterum decidat, non parua sterilitatis caussa est: sicut semen in vtero diu retentum, priusquam ab ipso vndique concipiatur: resoluuntur enim spiritus & calor, & inutile fit. Sterilem quoque hac lege efficit concubituum excretio seminis cuiusq; coniugum ante tempus & paritatem facta: nam quod receptum primo est, vel ante prolabitur, vel quod vltimo emittitur, non ita auide amplexatur vterus: vt constet, quantum errent, qui censent semine à viro in balneum proiecto, foeminam, suscepto illo in balnei ingressu, concepisse. *Praeterea* sterilescit concubitus,

Semen foeminae vt generationi sit aptum, quale esse oporteat.

Seminis excretio vna fieri debet.

D si coitus coitui accedat, & maxime si concubitus coactus fuerit: quod potissime contingit in iis, qui inuiti sine amore iunguntur: voluntarius vero & iucundus foecundissimus existit, nisi nimium fit ardens.

Coitus coitui non addendus.

Coniugum praeter haec omnia aetas incommoda immaturaque sterile efficere euidenti obseruatione comperimus: nam aetas maris annis duodecim (*quod multi tenent, ego tamen non probo*) foemi-

Aetas incommoda vtrũ steriles reddat.

fœminæ quatuordecim minor: & illius annis sexaginta, huius vero quinquaginta maior, raro fœcunda existit, aut male fœcunda, *vt ex Aristot. 4. de part. anim. euidenter constat*, licet aliquando contrarium accidisse scriptum sit, & Hipp. fateatur *lib. 2. pop. part. 2. text.* 18. de coriarii vxore, quæ cum iam esset menstruis orbata, & multos annos habuisset, filium conceperat, non sine magna multorum admiratione.

E Ætas enim conceptui aptior, multis decem & octo annorum probatur: ego quidem decimumquartum, quam legitimum esse terminum legitimæ conceptionis censeo: licet, *vt dictum est*, terminum ante possit concipere, debiles tamen fœtus, & cum periculo aborsus. Ceterum plures ex iis, quę ante hoc tempus nubunt, sterilescunt prorsus, si vterus sit valde imbecillus, diruptis vasis, & vtero nimium excalefacto: idq; maxime, si virile membrum magnum sit, & puella parua, vel semen viri vitiosum. Quod etiam sensisse videtur Plato, loquens de nuptiarum tempore *lib. 6. de legib.* dum in masculis à trigesimo ad trigesimum quintum, in puellis à decimo sexto ad vigesimum, coniugium præcipit. Quo profecto fit, vt quæ aliter faciunt, à primo partu steriles euadant, ac male in genitalibus afficiantur, & plerunq; sic geniti parum mente valeant. Vnde nō mirum est, si monstrosi aliquando principes, & magnatum primogeniti, aut non plurimum vitales & firmi nascantur: nam ob imperium & maioratum, vel pueri puellis adiunguntur, aut senibus puellæ. Sed in hac re paulo diligentius sententiam proferre oportebit, quod multis vsibus proficuum fore arbitror, tum Iurisperitis, tum etiam parentibus,

F qui filias student viro committere. Primo itaque ætatem viro maturam, aut in viro aptam ad fœminam, annorum numero non esse metiendam, certissimum est apud viros strenuos & in bona Philosophia peritos, nā robur ad actiones potius ex temperamento comparatur, quam ex tempore: quod qui ignorarunt, in mille errores delapsi sunt: sic enim Plato, & alii, virum & fœminam non esse coniugio committendos ante trigesimum annum, & in fœmina ante decimum octauum. Quos equidem Auctores arbitror magis robori comparando studuisse, quam mensos esse ætatem coniugio aptam: alii vero ętatem fœcunditati aptiorem exquirētes in viris decimum octauum annum prærequiri, & in fœminis decimum quartum. Sed sanctè & piè sacri canones statuerunt, ad matrimonium prærequiri in viro pubertatem, hoc est, decimum quartum annum, & in fœmina duodecimum: nam sedandæ concupiscentiæ muneri, quod matrimonii alter est

G vsus, sat erat eam ætatem seligere, quæ ad vsum citra noxam salutis, aut fœcunditatis in fœmina sufficiens esset, nam eo tempore, iam, *vt inquit Arist.* frutare fœminæ vbera incipiunt, & semen ob acutiem & maturitatem ad coitum excitare, & maiori ex parte 12. annorū fœminæ, viros perferre innoxie poterunt, licet aliquæ ob peculiarem compositionē id non valeant. In qua item re arbitror, alias quoq; esse & in 11. & circa ipsum, quæ optime virum perferre poterunt, maxime si temperamento sint calido, colore nigricante, aut ex albo & rubro mixto, corpore robusto, & con-

637 A ditione lasciua & ad Venerem prona, in quibus nulli dubium est, complexionis conditionem ætatem supplere, siquidem ætas potius hac lege, quam annorū numero circumscribēda est. Quæ omnia in fœminis & viris obseruare oportet.

Obesitas eodem modo alterius, & magis vtriusque inanes efficit concubitus, quia generatiuæ partes statutum & naturalem locum attingere nequeunt, & sanguis in his, qui natura crassi sunt, paucus, & in adipem consumtus, & sic semine & sanguine menstruo carent, & parum subinde appetunt, & raro coeunt. Verum licet fœmina pinguis crassaque existat, non ob id protinus sterilis censenda est, etiamsi Hippoc. 5. *Aphorism.* asserat, crassas fœminas non concipere: nam eo loci Hippoc. intelligit de iis, quæ præter naturam pinguescunt. In reliquis enim, quę natiua temperie crassescunt, solet natura, si non sit ... læsa, sic cuncta construere, vt ... euantur necessariç operationes. Consimilem huic sententiæ addu... Hipp. B *libr. de locis, aqua & aere*, dicens: *Mulieres autem pinguedo carnis & humiditas steriles facit, præ quibus vteri earum genitale semen arripere nequeunt.* Cuius dicti rationem quærens Vesalius *libr. de fab. corp. hum. c. 4.* arbitratur, id esse intelligendum de pinguedine & obesitate præter naturam, cuius sententiam probo. Vidimus enim, plerasq; pingues fœcundas esse, quas non ex morbo & præter naturam, sed à natiua sorte sic factas arbitramur: dummodo menstrua copiose profundant, alioqui infœcundas arbitror, quod multum sanguinis in pinguedinem conterant, adeo vt fœtui alendo desit conueniens sanguinis vbertas, *vt alibi fusius dictum est.* Ex macilentis tamen pinguioribus factis, vix vllam concepisse reperies, nisi corpulentia moderata sit, *vt intelligenda est Hippoc. sententia 5. Aphorism.* Probat nostram & illius viri sententiam Hippoc. *libr. de superfœtatione*, dicens: *Mulier quæ C præter naturam crassa est ac pinguis & pituita repleta, non concipit hoc tempore: quæ vero ex natura talis est, horum gratia concipit, si non aliud quoddam ipsam impediat.* Qua sententia euidenter nostra constare videtur. Neq; obstet me antea dixisse, magis carere sanguine obesa corpora, quę talia sunt naturaliter, & ob id semine priuari & sanguine menstruo: illud quidē dictum est, facta collatione ad corpora præter naturam obesa, sed vtraq; conceptioni inepta, minus tamen quę natura sunt crassa, & magis, ... præter naturam: non quidem, quod sanguis deficiat, sed ob incrementum omenti, quo vterus comprimitur, vt semen neq; suscipere, neq; apte complecti possint. In quibus vero crassitudo naturalis est, membra interna non habent hanc deformitatem, & ob id non sunt conceptioni hac ratione inepta: neque quod sanguis deficiat, quia tantum habent, quantum sibi proficuum fore existimauit natura rectè operans. Ex quibus constat, habitum præter naturā tenuem, & crassum steriles esse. Vter vero magis, ab Hipp. monstratur *2. prædict.* dicente, *tenues crassis esse fœcundiores.* Est quoq; huius disparitatis inter coniu- D ges causa animi affectio vehemens, quæ procul dubio vitalem firmitudinem & calorē imminuit, ac spiritus dissipat: quo fit, vt vtriusque coniugis immoderatus labor sterilitatem efficiat. Item eundem effectum præstat aër calidior, pestilens, victus tenuior, balneum ieiunis immodicum, gonorrhœa, Venus immodica, vel vita admodū seden-

Conceptionis legitimus terminus.

Sterilitas ex parte ætatis.

Principes & magnatum filii cur vt plurimum non vitales, & infirmi.

Ætas viro aut fœminę matura añ notum numero non metienda.

Vndecennes quæ virum tolerantur.

Obesitas vtrumq; steriles faciat.

Steriles non efficit mulieres pinguedo absolute, sed quæ præter naturam.

Steriles sunt quæ præter naturam tenues ac crassæ sunt.

Sterilitatis causa sunt animi affectio, aer calidior, pestilens

lens, victus tenuior, balneum teiunium, gonorrhœa, Venus immodica, &c.

Sterilitas quibus causarum signis innotescat.

sedentaria & otiosa, ac epulis plena, & tandem omnia, quæ vel sanguinem, aut semen imminuant, vel optimam eius, ac moderatam temperiem euertant. Sic aëris vel cœli status aut regionis calor vel frigus inclementes sterilitatem quibusuis viris ac fœminis accersunt: iis maxime, quibus ex toto contrarii exsistunt, vel adeo similes, vt intemperamentum adaugeant. Atq; hæc de caulis dixisse sit satis.

Tempera menta viri & mulieris vnde cognoscantur.

Primo quantū distet temperamento, vel coniugum alter ab altero, diligenter nosse curabis. Sic *calidum* viri vel mulieris temperamentum cognosces quia calor in cute & carnoso genere tactu [illegible] percipitur: & ob id huiusmodi corpora promte calefiunt, & refrigerantur tarde.

E Rubor item in cute adest, adipis inopia, pilorum copia, & capillorum nigrities. Verum si corpus calidius fuerit hirsutius est, siccius, durius, gracilius ac nigrius, & ad actiones non leuem obibit promtitudinem: adeitit huic etiam *vigilia, agilitas, iracundia*, & reliqua, quæ methodo nostra sensimus calorem attestari. *Frigidum* quidem corpus monstrant frigiditas tactu percepta, refrigeratio promta, calefactio tardissima, cutis albicans, liuida, plumbea, pilorum nuditas & glabrities, capillus etiam aureus remissus. Veruntamen si corpus frigidius fuerit, album erit, molle, obesum & debile: quod si prædictis adiigatur actionum omnium tarditas, certius erit signum. *Siccum* corpus tale esse constabit, si durum sit, gracile, ægre mobile, & facile à siccantibus offensum. Sic profecto *humidum* corpus erit carnosius, mollius, cui etiam erit læsio promta ab humectantibus, subditum fluxionibus, ac multum spuens.

Præterea potissimam sterilitatis rationem, cum antea ad pudenda viri & fœminæ reducendam esse dixerim, ob id quidem, quantum distent à media tempenie vtriusq; aut alterius partes, perF discere oportebit.

Testes viri calidiores quæ ostendant signa.

Viri itaq; testes calidiores ostendunt in Venerem ab adolescentia propensio cum subito penis rigore, ac subita etiam seminis excretione: quod proculdubio semen fœmina in vtero sentit calidius, acrius & mordax. Ipsi quoque testes calidi ad tactū exsistunt, & persentiunt à calidis promte offensam, & modico frigore gaudent. Item partes genitales proximę ad vmbilicum & femore celeriume pilis vestiuntur. Quod si calidiores simul & sicciores sint, præter dicta signa, semen quoq; crassius excernunt: si vero calidiores & humidiores, Venerem minus prædictis appetunt, & vsuetus minus læduntur. Si vero multo calidiores sint & humidiores, semen habent largius, sed partes genitales minus hirsutas: hanc quidem testium temperaturam insignis salacitas

G & runus corporis siccitas sequitur. His proculdubio omnino contraria signa exsistunt, dum testes frigidi sunt: quod si cum frigiditate humiditas quoq; præsit, penis tarde aut raro erigitur, Venerem tardius exercere incipiunt, ac parum ea delectantur: semen item tenue est, aquosum, & tarde in coitu excernitur, ac frigidum à fœmina sentitur, & infœcundum exsistit, aut fœminas maxime generat. Partes etiam pudendæ, & his vicinæ aut glabræ sunt, vel pilos, eosque tenues,

Testes frigidos quæ signa ostendant.

638 A tarde emittunt. Id quoque attestantur arteriarum pulsus tardi, & vrina colore remissa: cuius sane rei plura leges *capit. de virorum sterilitate.*

Vteri calidioris signa.

Fœminæ quidem vterum viro ac eius testibus esse similem aut diuersum, vel aptum ad seminis virilis moderationē, cognoscere quoq; oportet. Sic vterum calidiorem, præter totius corporis adducta signa, pudendarum partiū calor maxime ostendit. Item fœminæ audacia, iracundia, sitis inexpleta, ad omnia promtitudo, pulsus celeritas, & vrinā flaua, menses paucissimi, crassi, calidi, flaui, & ex adustione nigricantes, cum dolore & morsu frequēter exulcerante prodeuntes: quibus etiā adest salacitas inexpleta, celeris excretio seminis, quod etiam calidius & titillans ipsa percipit in exoitu: pili in pectine & cruribus cito nati, multi, crassi, flaui, nigri. Vterum insuper esse B frigidiorem ostendit co[illegible]pus reliquum, pręsertim imæ & pudendæ partes [illegible] angustia imi ventris, & stupor, menses ob crassitie[illegible] à frigore concretam [illegible] rari tardi, crudi, albi [illegible]: [illegible] & aquosi à liquidiore pituita, Veneris odium, sen[illegible] pauci aut frigidi excretio [illegible], & voluptatis ex[illegible] vteri con[illegible] actum [illegible] & cruribus tardi, rari, exile[illegible] [illegible] quod si his humiditas a[illegible] mollis & [illegible] frigi[illegible] [illegible] perpetua vteri [illegible] maior, [illegible] vt viro fiat mol[illegible] etiam facultas retentrix ob hu[illegible] imbecilla, ita vt si concipiant, facile ab[illegible]. Verum si siccitas frigiditati adiungatur, menses aderunt pauci, tardi & crassi, semen pauc[illegible], coitus appetentia, quam proximæ maior: collum vteri & etiam ós in coitu siccum; & ob siccitatem à frigiditate auctam rhagadiis obnoxium. At contrario prorsus modo omnia accidunt siccitate pręualente, paucus etenim erit C menstruum fluxus, os siccum, labra scissa, coitum appetunt, velut terra sicca rorem, facile irascitur fœmina sic affecta, corpore tenuis est, & in actu Venereo fere nihil seminis excernit. Ex his proculdubio signis deprehendes, qualis intersit differentia inter virū & fœminam, vt discas quemuis ad alterius naturam conferre. Reliqua vero, quæ in vtroque disparitatem efficere habent, vt ætas, tempus & regio, ac reliqua, facile citra aliā signa tu ipse cognosces.

Vteri frigidioris signa.

Signa, [illegible] humiditas accedat.

Signa, si siccitas frigiditati accedat.

Vteri siccioris signa.

Sterilitas ex intemperie corporis, qualiter curanda.

Cum coniugū alter alteri non conuenit, temperamenti ne totius, aut genitalium vitio sit, primo expendendum est. Ac si totius corporis intemperies tanta dissidium sit, animo diligenter euolues, vtra temperaturarum suapte natura à fœcunditatis ratione distantior exsistat, quam protinus ad aliam comparabis, reduces & moderabis alterius tempenie adseruarā, si quidem inculpatior exsistit. Sic profecto cum fœmina, vel vir, calidior biliosiorve altero exstiterit, ita vt fœcunditati officiat, tantum huiusmodi corpus temperandum est, quanrum ad mediocritatem vel paulo supra reducendum sat sit. Id profecto D faciles tribus potissimum præsidiis: victu nimirū frigido, & potu aquæ vel dilutissimi vini, quibus sensim & paulatim ac citra corporis alterationē ipsum immutari competiemus: quod pari lege subaudiendum est de aliis rebus nō naturalibus. *Secundo* iis medicamentis, quæ humorum calidorum excessum frænent & attemperent. Huius cēsus est sanguinis detractio bis, terve in anno fi[illegible]

i. si vir fœmina calidior, & econtra.

Victus ratio.

Sanguinis missio.

 ētariac

ctatae ter aut quater expurgata flaua bile infuso aliquo *rhabarbari ex aqua lactis caprini, vel aqua cichorii, manna, vel cassia fistulari* exhibita, vel syrupo *ex infusionibus violarũ, superbibito decocto hordei*: quibus superabundans succus euacuetur, tepescantque quodammodo calida viscera. Vltimo tamen corpus siue viri siue fœminæ temperabis, intus quidem decocto *hordei cum saccharo, prisana, siue, sero lactis, aqua cichorii, borraginis, & acetosa cum saccharo, vel lacte caprino, aut asinino*, atque aliis cibariis omnino frigidis, dummodo refrigeratio

E morbosum quid non pariat. Exterius vero idem facies inunctis renibus & dorso vnguento *rosaceo. vel refrigeranti Gal. cum modico resumptiuo. vel vnguento de cucurbita, aut de lenticula palustri cum butyro recenti vaccino.* Præterea frequentibus *aquæ dulcis balneis*, quæ tanquam peculiare & proficuum auxilium summopere probo. Tandem corpus omni arte refrigerabis, lente tamen, paulatim & caute, ne vltra id, quam par sit & conueniat, refrigeres.

2 Si alter coniugum iusto frigidior extiterit.

Pari quoq; ratione si alter coniugum iusto frigidior extiterit, ita vt vnius calor frigiditatem seminis alterius remittere & contéperare non possit, prædictis tribus auxiliis immoderantiam corrigere oportebit, donec ad eam temperiem corpus deuenisse constet, quæ fœcunditati sufficiat. Sic primum victu calido & sicco corpus sic affectũ reficito, additis aromatis & calidis speciebus, quantum sat sit, vt frigiditatis excessus retundatur. Vinum sic affectis largiri poteris, & maxime ex iis vinorum generibus, quę aut cocta, aut calidis rebus condita, corpus calefacere nata sint: cuius census est *Hippocras* appellatum, vinum quidé

Victus ratio.

F aromatis conditum. Quod si vinum renuerint, vel id corpus non tulerit, aquam *caryophyllorum, cinnamomo, aniso, fœniculo, & corticibus citri* incoctam præbeto. Cuius vsum maximi momenti esse probaui eam, quę radice *chinæ, smilace aspera, aut ligno guaiace* incoquitur, præsertim si humiditatis præter suspicio. Huiusmodi etiam corpora plurimum exsiccari conuenit, ne præter frigidam temperiem frigida quoq; excrementa superabundent. Cui vsui perfricabis totum corpus summo mane linteis mollibus, donec cutis rubescat. Item præparata pituita, ipsam pharmaco purgabis ter quaterve in anno: quo facto, *dianiso, diacymino, aromatico rosaceo, vel diarrhodone cũ vino albo vteris*. Quem vsum præstat inter reliqua pharmaca, theriaca, cum vino sumta summo mane, aut *aqua theriacalis* arte chymica extracta. Sed quod maioris esse momenti in hac re scimus est vsus *balneorum sulphureorum*: dummodo plurimum sudoris non alliciant, sed ea tantum mora in eisdem facta, quæ

Aqua incocta aromatis.

Aqua theriacalis.

Balnea.

G satis sit corpori calefaciendo. Verum si cum frigiditate simul humiditatem quoq; abundare comperiamus, copiosius eisdem balneis sudare oportebit, aut si mauis, ex decocto *ligni guaiaci, vel smilacis aspera*: à quibus iterũ oportet vti eis, quæ posse intus corpus calefacere superius diximus, donec sensim & paulatim, ac citra maximam alterationem corpus ad meliorem statum cómutemus.

639 A Partes vero genitales eadem lege & reducendi ratione contemperabis: in viro quidem *vt cap. de virorum sterilitate copiose reperies*: at in fœmina, si caliditate polleant prædictæ partes, balneis *aquæ dulcis* vteris, inunctionibus frigidis, & purgatio-

Testes calidiores iusto qua[illegible] [illegible] [illegible] fœminis.

nibus bis in anno factis, maxime biliosorum humorum, & proba victus ratione ac refrigerante exhibita. Præter quæ omnia, ea administrabis, quæ c. de *vteri destemperie* proficua esse diximus, & sequenti cap. dicturi sumus: hac vna sola præmissa differentia in reductione vteri intemperati ad meliorem statum, quod dum natiuá ipsius temperiem ad mansuetiorem mutare nitimur, sensim paulatimq; & longo temporis tractu, quamuis temperaturam moderari oportebit: At vero cum intemperatus fuerit vterus, audacius ipsum corrigere, mutare, aut temperare oportebit. Cuius B operis superius auxilia adduximus, & ob id hac in parte subticeo, solum recensens id præsidium, quod Hipp. *lib. de steril.* scripsit proficuum esse iis, quibus semen protinus decidit ob vteri laxitatem & humiditatem: inquit enim: *Si vteri genituram non contineant, plumbeum lapidem, qui ferrum ad se rapit, leuiter terito, & in linteo alligato, quo in muliebri lacte tincto subdititio vtatur.*

NOTA.

Seminis procidentiæ quæ proficua.

Quod si exacte totius corporis vel genitalium partium temperiem ad necessariam reduxeris, facile est seminis alterius vel vtriusq; vitium corrigere: nam semen abundare vel deficere raro accidit, nisi totius corporis vel testiũ vitio. Quamobrem non oportet eadem hic repetere, præterquam quod sequenti cap. seminis vitia specialius corrigere studebo. Sed recensebo hac in parte præsidium ad semen augendum & fœcundum efficiendum, si non sunt mendaces priscorum libri: nam scriptum reperio in omnibus fœminarum vitiis, & in hoc maxime, prodesse *hortensem saluiam*, si mulier plantæ huius heminam cum modico sale quarto à secubitu die potauerit, deinde viro post horæ quadrantem sese commiserit. Hinc autem ferunt, in Copto Ægypti post sæ- C uas pestilentias, aliis, quæ superfuerunt, ad eius succum bibendum coactas fuisse, plurimosque inde fœtus produxisse.

Semen raro abundans.

Semen quæ augeant & fœcundum efficiant.

Si tamen immatura ætas sterilitatem adduxerit, curatrices manus minime adhibebis, negotium omne ætatis mutationi cómittens. Interim tamen abstinentium à Venere imperabis, ne is, qui natu minor fuerit, coitu nimio impotens ita fiat, vt fœcundum semen deinceps efficere minime possit. Fœminas vero seniores nullo auxilio fœcundas efficies, præsertim si menstrua præ senio defecerint: viri quidem senes generare possunt, ceterum non ita facile, quorum curationem *cap. de viror. steril.* docebo. Interea vero expendat Medicus, calidis & aromaticis, ac vino pręcipue cocto, aut aromate aliquo condito eorum semen calefaciendum coquendumq; esse: quod item facies, si coitum præceperis ex longis interuallis, idque maxime fœmina cum auidissime amplexante ac desiderante.

Sterilitas ex immatura ætate non curanda.

Fœminæ senes, fœcundæ fieri nequeunt.

Semen quibus calefiat ac coquatur.

D

Quod si ex inordinato coitu sterilitatem proficisci cognoueris, ab huiusmodi immoderantia coniuges abstinere imperabis.

Sterilitatis ex inordinato coitu curatio

Obesos autem coniuges omni arte macrefacies. victu nimirum tenui, exsiccante, aut rebus siccis condito, frequenti exercitio ac labore, potu parciori ex aqua *smilacis asperæ, anisi, cinnamomi vel alterius rei calidæ & siccæ*: frictionibus item fortioribus summo mane & per vniuersum corpus factis. Sudore proculdubio corpus contenitur, absumiturq; pinguedo, potissimum ex decocto

Ster. ex obesitate qua[illegible] ter curetur.

ligni

ligni guaiaci, vel radicis chinæ, aut smilacis asperæ: item confert frequentissimus vsus *syrupi ex decocto radicis chinæ cum multo aniso*. Sed efficacius est auxilium balneum ex *aqua sulphurea*, quo certum est corporis pinguedinem conteri & euanescere. Vtantur etiam *aniso* leuiter tortefacto ante prandium & cœnam, vel tabellis *ex aniso, cymino & cinnamomo, amygdalis tostis, aromatico rosato cum vino*, & aliis quibus insit efficacia exsiccandi & humiditates ebibendi. In hac tamē curatione hanc methodum scripsit Hippocr. lib. de natu. mul. *Hanc attenuare oportet, & pharmacum infra purgans bibendum dare, & ad vteros apponere, quæ purgent ipsos & flatus inducant*. Quam sane curationem (*licet primo accessu videatur difficilis*) summo esse habendam pretio existimo: nam extenuare corpus antea non poteris, quam dum crebrius corpus & vterum purges: qua purgatione, omnem humoris discussionem & exsiccationem intelligendam esse arbitror. Neq; contemnendum est verbum illud (*& flatus inducant*) nam proficua esse vtero remedia ea credendum est, quæ quodammodo vterum dilatent, distendant, & compressos præ pinguedine & omento meatus patentiores reddant: quod proculdubio existimo fieri per ea, quæ flatus inducunt, quippe qui partem, vbi præsunt, distendere sunt nati.

E

F

Sterilitas per collationem ad virum causæ externæ qualitate tollitur.

Quod si ex aliis causis, quas antea diximus, aliquam præesse cognoueris, velut est aeris aut regionis inclementia, abstinentia & inedia, potus aquæ, animi affectio, & aliud his simile, malo ocyssime subuenies facta in contrarium mutatione: ita vt omnino corpus ad contrarium statum ei, qui sterilitatem inducebat, mutationem sensim & paulatim factam subeat.

CAPVT III.

De sterilitate morbosa.

Sterilitas morbosa quid.

INTER fœminas, plurimas proculdubio reperies steriles quidem, nō tamen ex propria conditione & natiua sorte, neque per collationem ad virum, cui coniunguntur: sed ex morbosa aliqua causa, quæ ita fœminam ipsam & generationi dicatas partes disponit & afficit, vt etiam si cuiuis viro, quantumcunque fœcundissimo, adhæreat, concipere minime possit, donec affectum abstuleris. Quod profecto Arist. *lib. 2. de gen. anim. c. 5.* scripsisse his verbis constat: *Nam & à primo ortu natura locis ad coitum incommodis oblæsis, steriles & mulieres & viri redduntur*. Qua sententia de natiua

G sterilitate videtur loquutus fuisse. Verum subdit eodem loco: *Aliis in processu ætatis idem accidit affectum, aut propter corporis nutritionem pleniorem, aut ex morbo: viris humidum frigidumq; emittitur semen: mulieribus purgationes vitiantur*. Quæ vitia & eorum causas expendisse oportebit, vt cuique peculiare auxilium adhibere possimus.

Sterilitas morbosa quibus oriatur causis.

Causas igitur omnes quatuor numero ac genere esse, diligenti obseruatione & multorum anctorum lectione comperimus. *Prima* quidem in se complectitur omnes causas externas, quæ praue afficientes instrumenta conceptioni serui-

640 A entia, omnino fœcunditatem auferunt. *Secunda* corporis vniuersi & vteri vitia continet, quæ varia admodū sunt, & huic malo efficiendo efficacissima. *Tertia* seminis fœminei defectum cōplectitur, quo freqoentissime fœcuuditas impeditur. *Quarta* vero & vltima ad sanguinis menstrui deprauatam fluendi naturam & rationem refertur. Quæ sane vitia nisi primo ratione & methodo correxeris, non solum nihil in curatione proderis, verum obesse sæpissime cōperies: obid cuiusq; causarū generis seorsum meminisse oportebit, & cuique propria signa, & curandi viam ac materiā scribere, initio sumto ab externis causis.

B

Sterilitas ex magnis vteri vlceribus incurabilis, vt & natiua.

Ante tamen, quam causas & curationem aggrediaris, scito sterilitatem ex magnis vteri vlceribus incurabilem esse: item eam, quæ natiua est, *vt Arist. adstruit 2. de gener. anim. c. 4.* Quod sane arbitrandum est dixisse de magnis causis, non de paruis, quarumuis naturales sint, *vt insinuauerat Gal. 5 aphor. 62.* Quo sensu dixit Zoarus *lib. 2. trac. 5. c. 1.* sterilitatem naturalem homini incurabilem, soli Deo esse curatu possibilem. De parua vero dixit Sirenus Medicus, naturam potente medicamine curctam sæpe fœtum dare. Scire etiam incumbit, steriles diutius, ceterum morbosius viuere, & iuuenes semper apparere: hoc quidem, quia carent laboribus partus & gestationis: illud vero, quia minus à recrementis purgantur, vt fœcundæ in partubus: quod egregie docuerat Auic.

Steriles diutius ceterum morbosius viuunt.

Sterilitatis morbosæ causæ externæ quæ.

Inter causas, quę fœminę alicui occurrere possunt, inferreq; concipiendi impotentiam, ex potissimæ sunt, quæ vel ad Qualitates reducuntur Manifestas, vel ad Occultas. Qualitates quidem manifestas, ad tēpus, ad regionē, vel ad medicamentum optime reduces. Quippe frigidissimum tempus, frigidissimam regionem, aut calidissimam, nulli est dubium, excedentē posse in vtero distemperiem efficere, quæ deinceps sterilitatem inferre nata sit, q; de Scytharum & Septentrionalibus populis docuerat Hippoc. Pari ratione

C

Fœminæ plorantes & frequenter coeuntes raro concipiunt.

de animi pathematis conijcere licet, nam tristes & plorantes fœminæ raro concipiunt. Sic frequens congressus, quia vel semen semper non emittit, vel quia non detinetur ob vteri osculi lubricitatem, vel frequentem motum, *vt Lucretius protulit*. Sic profecto medicamenta non pauca ob excedentem qualitatem, vtero imposita sterilitatem inducunt, velut *ruta, vinum dulce*, & pleraque medicamenta calida citra indigentiam adhibita: pari etiam pensu ob frigiditatem *camphora*, vel *nenupharis flos* idem malum præstat. Item quæ plurimum vteri os emolliunt, vt *althea radix*, aut quæ plurimū indurant, vt omne terræ genus, vel quæ nimis os vteri aperiunt, vt *abrotanum*, aut inspissant & refrigerant, vt *semperuiuum & cicuta*, vel adurunt, vt *calx*, vel putrefaciunt, *vt auripigmentum*, vel attrahunt, vt *pulegium*, aut mordent & irritant, vt *acetum, synapis, & vrtica*. hæc enim sterilitatem quoq; inferunt. Quorum omnium notitiam ex relatione facile consequeris. Sic curationem in his omnibus pręscribes, vel mutata regione in statum cœli omnino fœminæ contrarium, vel plurimum similem, qui eius temperamentum versus aliquod extremorum adaugeat: vel adhibitis medicamentis iis, quæ sterilitatem posse inducere diximus, omnino contrariis. Quæ sane ob id silentio prætereo, quia facilima sunt & plerunque sua sponte curantur.

Sterilitatem quæ medicamenta inducant.

Curandi ratio.

D

Sterilitatis morbosæ causæ occultæ.

Sunt quidem haud pauca (*præter diuinam voluntatem*) quæ occulta quadam & peculiari proprietate citra euidentem qualitatem, sterilitatem induceūt: velut est sterilis aliquis astrorū aspectus,

qui

qui fœminam in exortu aspexit, infœcundamq; ob occultum aliquem influxum efficit. Maleficia item & incantationes, quibus sacrilegi quidã histriones homines, fœminasve (*vt feruut*) magicis incantationibus ligant. *Præterea* veneni assumtio, quo membrum aliquod princeps perdi cõtingat. *Item* turpis aliquis aspectus, vel odium inter virum & fœminam, aut desiderium nimis ardens.

E *Præterea* reperies non pauca medicamenta, quæ suapte natura aut superstitione aliqua adiuncta, sterilitatem quoque afferunt: quorum profecto hac in parte melioris gratia meminisse non placet, ne quis imprudenter audacterve, & citra Dei Optimi Maximiq; timorem, eis vnquam vtatur.

Sterilitas ex influxu cœli & regionis quib. signis innotescat.

Nosces ex peculiari cœli influxu sterilitatem proficisci ex priuatione aliarum causarum, quæ euidenter ipsam inducunt, maxime si natalitia eiusdem fœminæ expendens, acreperetis, natam fuisse sub signo aliquo sicco, frigido & sterili. Cui profecto mederis, si concubitũ iusseris prædominante astro fœcundo, & prædicto contrario: nam id tempus, in quo Luna viget in signo fœminino ac prolifico, fœminis sic affectis fœcundum existit. Præterquam, quod alimentis & contrario vitæ instituto natiuam illam siccitatem & sterilitatem compescere quoq; tentandum est. Dignosces *præterea* regionem & cœli statum, peculi- &

F arem fœcunditatem influere, eo quod sterilitas eo tempore, eave regione plerisq; fœminis communis existit, vel ipsa fœmina in alia regione fœcunda erat. Cuius medela erit regionis mutatio, vel vsus eorum medicamentorum, quæ ex toto sint contraria regionis temperamento, qualia ex ante dictis & iis, quæ inferius referam, facile colliges.

qualiter curetur.

Sterilitatis ex veneno signa &

Venenum quidem fœminam sumsisse, licet faciliter perpendi nõ possit, cum hoc tamen consequens ex iis accidentibus, quæ præcessisse tibi relatum fuerit, & ex præsenti alicuius principis membri vitio: quippe in huiusmodi semper aliquod accidens superest graue & alienum à communibus, ita vt facili coniectura venari possis ex venenosa aliqua substantia, vel qualitate reliquũ fuisse. Cum si veneni naturam assequatis, auxilium præstabis per ea alexipharmaca, quæ è directo ipsi respondere possint: sin aliter, per communia: tandem ea peculiariter adhibebis medicamenta, quæ aduersa sint ei qualitati, quam in corpore reliquisse venenum cognoueris.

curatio.

Dilectionem vero maximam aut odium, nimiamve in Venereis delectationem aut appetentiam, vel deiectam sensibilitatem, ex relatione facile perdisces. Quibus

G mederis, dum odio se habent, per ea, quæ Venerem excitent: sicut iis, quæ deiectam habent Veneris appetentiam, quorum auxiliorũ syluam paulo inferius hoc cap. reperies. Iis vero, quæ nimia delectatione amplexantur, per ea, quæ calorem genitalium partium refrigerare, saltem moderari habeant, qualia etiã hac in parte scribam.

Sterilitatis ex odio aut nimia delectatione signa & curatio

Ceterum steriles ex maleficio cognosces ex priuatione signorum aliarum causarum, ex præcedente aliqua occasione suspicandi maleficium aliquod præcessisse: & eo quod cõiuges se adinuicem diligentes, coire tamen nequeunt: aut cum antea amore mutuo afficerentur, nunc vero citra euidentem causam odio se habent incredibili. Quod sane multis modis contingere posse scriptum reperio libr. appellato *malleus maleficarum*.

Sterilitas ex maleficio quib. signis innotescat.

641 A

Primo quidem, si vir priuetur generatiua potentia cum propria vxore, cum aliis tamen vim obtineat & efficaciam. Item *secundo*, cum vxorem habet exosam, nec potest ipsam cognoscere. Præterea *tertio*, si non habeat exosam, velit tamen agnoscere, ceterum membri vigore careat. *Quarto*, etiamsi vigorem habeat membri, cum hoc tamen nõ habet excretionem seminis. Quorũ omnium curandi ratio sanctæ Ecclesiæ & sacerdotibus omnino committenda est: nam cum vt plurimum ad maleficium quodvis Diabolica vis concurrat, ob id quidem sancitum est in sacrosancta Romana Ecclesia, exorcismis huic rei peculiariter dicatis vtendũ esse. Quibus æquum est profecto per peccatorum confessionem & pœnitentiam sub- B ueniri: sic quidem ieiunium, eleemosyna, continuæ orationes & sacrificia accedant protinus oportet: quæ proculdubio existimo potiora esse præsidia. Quamobrem ab aliis, quæ suspectione & superstitione non carent, supersedendum esse firmiter arbitror. Verum si qualitas aliqua manifesta in maleficiis apparuerit, pharmacis aduersus eam operantibus tuto & vtiliter vti poteris: qualia vero sint, mox plura referam, si prius dixero, dictum esse à viris doctis *abrotanum oleo illitum, & vino sumtum frigidis ex maleficio non parum prodesse*: reliquis vero opitulatur radix *asparagi cũ vino* dulci decocta commanducataque: sicut & *hortense allium*, vel *satureia*, aut *ocymum hortense*, & *cardus* quoq; *hortensis* vino generoso præmaceratus.

qualiter curetur.

Frigidis ex maleficio quæ prosint.

Atqui si ex vi & efficacia alicuius medicamen- C ti, vel alterius rei ex occulta proprietate operantis sterilitatem proficisci cognoueris, facta diligenti interrogatione, quibusnam fuerit vsa medicamentis, vel aliis rebus mulier, ex relatione disces, cui sit reiiciẽda sterilitatis culpa. Sunt etenim plurima, quæ sterilitatem inferunt, quæ subticere hac in parte studui, ne quis prece vel pretio seductus, eis praue vtatur: sat enim est nosse, plurima alia esse, quæ inductam ab his sterilitatem auferunt: qualia mox referã, si prius dixero, hanc esse vtendi legem & rationem, nempe, si ex medicamento vel alimẽto supererit in corpore qualitas aliqua euidens, ex eis, quas hic referam, id eliges, quod aduersus illam qualitatem pugnare natum sit. Verum si citra introductionem manifestæ qualitatis, sterilitatem præstiterit, id quoq; adhibebis auxilium, quod nulla qualitate euidente polleat, id tamen possit. Habeant quidem experimenta hæc, præterquam quod primo & per se his occultis causis aduersentur, vt euidentibus qualitatibus non noceant, potissimum seruata qualitatum contrarietate. Quapropter D cordatus Medicus hæc expendat suscipiatque, vti sibi comparet materiam cuique causæ proficuam & propriam, ac multis quoque communem.

Sterilitas vi medicamenti aut ex occulta qualitate orta qualiter curetur.

Primum sane experimentum est, si fœmina inungat pudendum succo *satyrionis*, sparso puluere *leporis combusti*: idem præstat suffumigium ex trochiscis *myrrhæ, styracis liquidæ, galbani & baccarum lauri*. Ex vsu etiam est, fœminam *testes gallorum* comedere, & vterum *balsamo* inungere: *pastinaca* quoq; *syluestris* idem præstat comesta, vel semen eius in potu duorum mensium spatio. Confert theriacæ vsus iis, quæ ex frigiditate non concipiunt: quibus etiã prodest vinum *Hippocras* appellatum:

Sterilitatem cuiuscunq; causæ quæ pellant experimenta. Simplicia.

[illegible] um : [illegible] en *seseleos* co[illegible], aut *ficus arida cum foliis abutis* : *genitale arietis vel tauri coctum & comestum* : *testes cerui* in puluerem redacti : *semen vrticæ*.

Potus.

Præterea potus *lactis vaccini* : *oua perdicum* : *fimus accipitris cum mulsa*. *limatura eboris trib. dieb. exhibita cum eadem mulsa* : *sanguis leporis cum eius coagulo*, & *pulnis artemisiæ*. Prodest & potus ex g. x. *diamusci cum vino calido*, in quo bullierit rasura *eboris & cornu capræ* : sic & vinum ex floribus *roris marini* factum.

E

Ablutio. Suffumigium. Puluis.

Abluere item partes pudendas cum aqua *melissa* ex vsu esse ferunt : sicut suffumigium ex *lilio in forma polenta cum thure mixto*, vel fa[illegible]um ex limatura *cornu capra cum oleo de spica*. [illegible] aliquando prodesse scimus puluerem *baccarum lauri*, *vel ex asphaltho*, *fimo leporis*, *ruta sicca & melle*, *aut facto suffumigio ex ligno aloes*, *vel addita eboris rasura*, *aut puluere viteri sui*.

Pessaria.

Pessarium item eundem vsum multi præstare dicunt ex *mentha sicca*, *myrrha & cera*, *vel ex limacibus cum croco*, *aut ex coagulo & stercore leporis cum melle* : *ex felle item taurino*, *& adipe aut butyro*, *vel ex felle caprino cum oleo rosaceo & cumino*. A coitu etiam conferre ferunt pu[illegible] ob[illegible] pessario ex *lanis confecto & succo myrthi madido*. & eadem ratione nascale factũ ex *croci*, *spica*, *pinguedinis gallina*, *gummi*, *olei de spica*, *singulor. partib. aqualibus cum cera*. Item quatuor horis ante coitum teneat aliud pessarium *ex croco*, *myrrha*, *spica*, *sepo*, *gallia*, *terebinthina*, *mastiche*, *& oleo de spica cum pinguedine gallina & lana confectum*. Præstat idem beneficium pessarium ex *satyrione cum melle*, *vel ex stercore vulpis cum oleo rosaceo & lana*, *aut succus mercurialis cum lana* : item aliud factum ex *oleo de ben*, *de bdellio*, *& balsamo*, vel aliud ex *nuce cupressi*, *baccis lauri*, *gallia*, *amomo*, *& cera*, *aut ex oleo de bdellio & melle* : aliud idem ex *medulla cerui*, *hyssopi viridis*, *butyri*, *sepi*, *capræ*, *styracis liquida*, *meliloti*

F

Confectũ.

ana ℥. vj. *olei de spica* ℥. j. *gallia*, *mastiches*, *spica ana* ℥. ß. *cum oleo rosaceo* fiat pessarium. Confert & aliud cõfectum ex *fœnugraco cum adipe anatis* : vel ex *musco dissoluto oleo rosaceo*; *aut ex trifera magna cum succo artemisia*, *vel ex eiusdem artemisia succo cum myrrha*. Sumere quoq; per os theriacam cum limatura eboris, conferre maxime, plures ex auctoribus protentur :

Electuariũ.

sicut electuarium *ex flore roris marini*, & potissimum *ex flore stœchados cum melle*. *aut electuarium de pudendo tauri cum mentha & melle facto*.

Puluis.

Puluis etiam prodesse fertur *testiculorum cerui visco quercino addito factus*, sicut puluis *ex artemisia cum sacchato* summo mane sumtus, postea facto suffumigio ex *calaminthba*. Præterea *coagulum leporis comestum*, vel *vterum eiusdem assatum & comestum* plurimum prodesse scriptum reperimus. Item à purgatione sumat fœmina duo oua sorbilia *nepeta* plena, cum *modico vino*, ac postmodum cum viro coeat. Vta-

G

Balnea.

tur etiam balneis ex decocto *spica*, *florum*, *chamameli*, *meliloti*, *poli*, *seseleos*, postea suffumigium suscipiet ex *opopanaco cum balsamo*. Prosunt intra vterum immissæ pilulæ filo appensæ, confectæ ex *gentiana*, *croco*, *& foliis myrthi tritis cum pilis arietis & oleo* [illegible]*amino* formatis. Item subiicere oportet pessa[illegible] *lana*, *& testiculis vulpis*, *ac felle galli*, quo fa-

642 A

Hyenæ oculus.

cto [illegible] bat *limat. eboris cum vino* ℥. ß. Præter quæ [illegible]a, quę consulto prætereo, refert Plin. *si* [illegible] sterilitatem mulierum emendare *hyenæ o*[illegible] *glycyrrhiza & anetho sumtum cum cibo*. Sun[illegible] *crataogoni* bibentes mulieres [illegible]um diem concipere, tradant. Qu[illegible]que omnibus vti poteris, facta prius hac consideratione, [illegible] ca[illegible], quæ nullam habuerint euidentem qua[illegible]te, quæ sit causa sterilitatis, adhibeas : quæ ver[illegible] aliq[illegible] pollent, iis tantum, quæ illi è contrario respondeant.

Sterilibus vitæ institutum proficuum commune Aer.

B

Primo tamen ante causæ alicuius consideratonem conucies commune vitæ institutum plerisq; sterilibus proficuum. Nam primo in omni sterilitate aër eligendus aut efficiendus est temperatus, & ob id Hippoc. *libr. de superf.* dixit, vernum tempus conceptui esse aptissimum. Sic ventotum incursus vtilis est, vt aquilonarium, quemadmodum dixit *Arist. 7. Polit. cap. 6.* sicut austrina constitutio incommoda : cuius etiam sententiæ fu[illegible] Empedocles, vt *refert Clemens Alexandrinus lib. 6. stromateon*, nam cum austrinus quidam ventus Agrigantinorum fœminas infestasset, eas steriles [illegible]ddi[illegible]t : quod animaduertens Empedocles, recluso aditu venti, eas fœcundas effecit.

Somnus & vigilia.

Pari quoque ratione somnum & vigiliam moderatam esse oportuit, ita & animi [illegible]athemata. Qua ratione cense[illegible] di[illegible]ũ esse, adulterinos filios [illegible] male

Filii adulterini cur male morati :

morigera os[illegible], [illegible]a ex parentum perturbatione in animo, aut fœminæ nõ conci[illegible]unt, aut eos mali motis pariunt : ita & [illegible]pientum fili[illegible]s omnes

sapientum cur stulti.

esse stultos maiori ex parte, propter parentum animos ma[illegible]nis te[illegible]us d[illegible]ntos [illegible]npa[illegible]s. Ita quoq; habe[illegible] av[illegible] o[illegible] srau[illegible] est, ne vedel [illegible]

[illegible] ratio.

fœmina ebria [illegible], v[illegible], aut p[illegible]is nutrita cibatiis : nam & frigidæ aquæ con[illegible]pti m[illegible]emorantur, & e[illegible] c[illegible]is plurima, velut fabæ, *vt scribit Clemens Alexandrinus 3 stromat.* & eam ob id vetuisse Pythagoricos, *vt refert Theophrastus libro de causis plantarum* : quorum omnium ante causæ propulsionem habenda prouidentia est.

C

Sterilitatis morbosæ causæ internæ quæ sint.

Causas quidem, ad quas potissimum referri sterilitatem apud viros doctos & cordatos conspicimus, vel corpus est vniuersum, aliquo morboso affectu deiectum, cuius hac in parte meminisse non est in animo, sed ipsum ad proprium cuiusq; mali caput relegare, vel vterus ipse alioqui officina & receptaculum geniturx, vel seminis quidem alterius, vel vtriusq; vitium aliquod, aut sanguis menstruus certa quadam ratione vitiatus : in quo[illegible]m expositione & medela ab vteri vitiis in[illegible]um[illegible]mam, si prius de nimia obesitate & gracilitate aliquid dixero.

Obesitas & Pinguedo quot modis steriles reddat tam viros quam fœminas.

Obesitas quidem multis modis & viris, & fœminis infœcunda exsistit. *Primo* quia & seminis & adipis eadem est materia : nõ quidem, vt multi arbitrãtur, quod frigida s[illegible]nt obesorum corpora : hinc e[illegible]n. fit, vt [illegible]alaciores Venerisq; nimium [illegible]dulgentes, exsuccati & graciles videantur. Idem probat quoq; castratio, quam in animalibus vt pinguescant, moliuntur : dum enim testes è venis haurire desinun[illegible] [illegible]guem, tenuem & aëreã substantiam, tota in adipem conuertitur : quæ [illegible]ne ex nimio coitu facile euanescit. *Præterea* in viris obesi-

D

ta[illegible] breuiorem efficit penem : & ob id eos steriles reddit : in mulieribus vero omentum crassius cõceptionis spem adimit, vt mox [illegible]cribam, & ex Scytharum fœminis Hipp. *lib. de locis, aqua & aere*, refert. Nimia item pinguedo mulie[illegible]ini fœcunditati obest, quia multus in ea gignenda sanguis absumitur, ita vt, quod superest, alendo fœtui nõ suffi[illegible]iat. *Præterea*, quæ obesæ sunt lunares purgationes minutissimas habent : quod Scythis vitio vertebat Hipp. & quia otiosam vitã degebant, nimium

mium esse steriles dixerat: ancillasque earum, quod vitam agebat laboriosam, fœcundas. Quibus rationibus addi potest, huiusmodi fœminas carnosum & pinguem adeo vterum obtinere, vt iustum spatium in locellis fœtus continendo non relinquatur: præterea venter prominentior sterilem vtrumq; facit. Inquit enim Aetius tetra. 4. ser. 4. cap. 26. *Hoc velut maximum negligendum non est, nec viri, nec mulier pinguem habitum acquirant: tales enim inepti sunt ad pueros gignendos: nam nec pudenda inter se adaptare possunt, & viri parum seminis emit-* E *tunt, & mulieribus pauci menses feruntur, cum maxima alimenti pars in pinguedinem transeat.* Nec vero credendum est, obesitatem semper conceptui esse impedimento, cum à primo ortu obesitas non [illegible], vt Scytharum fœminis accidere Hippocrat. *libr. de locis* retulerat. Sic profecto de tenuitate vteri non habitus, statuendum quoque est: nam in tenuitate minus conseruatur vis caloris, tum vteri, tum seminis. Quibus præterea causis addit Aetius alias, nimirum si mulier nimis procera sit, quia in corporis mole conteret seminis materiam, si nimis parua, si lumbos, & superiorem ventrem angustum habeat, si mammillas tenues & angustas: cum hoc tamen statuit Hipp. *prorrhe.* paruas aptiores esse ad conceptum procer[as], tenues quam crassas, & albas rubicundis. Quæ vitia facile vitabis, si vtrumque macrescere is.

Obesitas non semper conceptui impedimento est.

Sterilitas ex tenuitate vteri & proceritate corporis.

F Vterus quidem sterilis efficitur, vel subuersa natiua temperie, qua mille cōgregat excrementa ac flatus, quibus semen non raro propellitur: vel subuerso appetitu, ita vt vel nihil appetat, aut nimio appetitu excandescat: *tertio* mutata propria figura vel laxiori constrictiorive facto: *vltimo* sterilis fit, mutato peculiari & natiuo situ, vt dixerat. *Hippocr. 2. prorrheticorum.* Dimitto quoque hac in parte vlcera, & cetera, quæ ad chirurgi officinam pertinent, quorum *libr. præcedenti* meminimus, & alia, quæ viri accessum dolorosum efficiunt: nam & id quoque sterile est, vt refert Hippocrat. *libr. 5. popu.* in historia famulæ Dilitidis.

Vterus quot modis sterilis efficiatur.

Quod vero fœminis frequentissime accidere conspicimus, proculdubio est vteri intemperamentum, quemadmodum ab Hippocrat. & Galen. scriptum reperimus 5. *Aphorismor.* 62. Quippe referunt, bene temperatos vteros ad conceptionem esse idoneos: male autem temperatos, si parum à bonitate recedunt, difficulter concipere: si vero nimium, mulieres steriles fieri. & ob id eas esse fœcundas sine ambabus bonis temperaturis impossibile. Inquit enim Galen. in comm. G *Appello autem bonas temperaturas, mediocres, scilicet tum ex calidi & frigidi; tum ex humidi & sicci commixtione: cum fieri possit, vt secundum vnam oppositionem bene temperatus sit vterus, secundum alteram vero male.* Quapropter censeo Hippocrat. dixisse: *Quæcunque vtero ex vtrisque mediocrem habent temperaturam, eæ fœcundæ sunt.* Quam quoque sententiam adduxerat idem Hippocrat. *libr. de natur. hum.* per hæc verba: *Si non calidum ac frigidum, siccum & humidum moderate ac æqualiter inter se habe-*

Sterilitas ex vteri intemperamento qualiter fit, & quotuplex.

643 A *rent, sed vnum alterum multum præcelleret, & validius debiliori præstaret: non posset fieri generatio.* Verum [illegible] prædictas intemperantias, quæ ad calidum [illegible]um inclinant, successu temporis haud [illegible] difficulter corrigi possunt: quæ vero ad siccum & frigidum, nequaquam, sed post iuuentam fiunt deteriores, ni maxima diligentia correxeris. Præter dictas intemperantias aliam etiam annumerat Hippocr. *libr. de morb. mul.* putredinosam, spurcam, & adeo vitiosam, quod omnino susceptum semen corrumpat, & in putrilaginem mutatum propellat. Sic enim inquit adducens simul huius mali præsidium & signa: *Ergo in quibus semen viri remanet, intusque putrescit, & tumultum infert, semen atriplicis agrestis, aut eius succum cum melle dabis delingendum, aut quidem cum cumino. Ceterum si quando semen viri erit fœdi odoris, inde conceptio nunquam consequetur: portulacam attamen cum anserino adipe commiscere oportebit ad supponendum. At quibus semen viri putrefactum excidit sexto aut septimo die a concubitu, amborum vitio mulieribus id* B *euenire est verisimile.* In qua etiam sententia pulcra & vtili censura describit alia vitia vteri, quibus vel semen putrescit, vel aliis modis vitiatur, vt quis facile [p]otest inspicere. Itaque primo docet sig[na], quibus seme[n] putrescere comperimus, nimium murmur ipsius vteri, cum signum sit flatu[s] ex putrilagine elati, quod signum est deploratæ conceptionis. Quod iubet inhiberi *atriplicis* semine, vt ipse refert: verum si iam putredo perfecta est, ne quid deterius succrescat, *portulacam, & adipem anserinum* immittere in vterum iubet, prohibendæ putrilaginis gratia, hoc est, ne vtero adhæreat quid ex ea vitiosum atq; corruptum. Illud vero, quod scilicet vtrique parentum, cum post sextum diem putridum excernitur semen, credibile est ad vniuersi corporis & vteri vitium referendum esse ex bile, pituita, aut quouis alio vitioso succo redundante, vt in eadem oratione paulo inferius scribit, quo constet, qua medicamentorum sorte agendum sit cum illis. In qua re primum docet, vterum odoramen- C tis & boni odoris suffitibus roborare, post ipsius per pessaria, & totius corporis per vomitum & alui fluxum, purgationem, ita vt siue humidus, siue siccus, siue calidus aut frigidus vterus exsistat, ad mediocritatem huius ministerio (*vt mox referam*) aptam reducatur.

Intemperantia vteri putredinosa & spurca quæ.

In [illegible] gra, [illegible] cete[ra].

Semen si post sextum diem putridum excernatur quid ag[en]dum.

Excandescit frequenter vterus præ nimio calore, quo genituram conterit & consumit, vt Hippocr. scripsit 5. *aphorism.* 59. In quo sane affectu aliquando solus elucet calor, plerunque vero adiunctis flaua bile, & aliis ichoribus ac succis calidis, quibus non solum calore & sterilitate afficitur, verum & aliis subinde malis, quorum abunde superius meminimus. Dignosces vtramque intemperiem, simplicem & cum humore adiunctam, ex corporis squalore, ac ex mensium paucitate cum dolore prodeuntium, ita vt pudenda mulieris exulcerent: sed quæ prodierint nigra sunt, & ob nimiam mordacitatem nullum ordinem seruant. Sequitur etiam hanc intempe- D riem insignis salacitas & totius corporis siccitas: quo fit, vt seminis suscepto accidat id, quod seminibus terræ commissis sub cane & feruido Sole: quippe hæc non solum alimenti defectu, sed & æstiuo calore & nimia siccitate contabescunt. Cui intemperamento subueniendum est, non tantum, vt sterilitatem arceamus, sed vt maiora mala, quæ accidere solent, præpediantur. Sternitur a ea victus ratione, quæ vim refrigerandi sanguinem & vniuersum corpus nata sit, & pari pensu

Vteri calidi signa & curatio.

Intemperamento calido qualiter subueniendum. Vict. ratio.

pensu in reliquarum rerum non naturalium administratione, diligenter rimari oportet, an subsit biliosi mordacisve succi aliquid: quod procul dubio Hipp. docuisse cognoscere *lib. de natur. mul.* aperte constat, dicentem: *Si mulierem purgare non potentem purgare velis, & fuerit biliosa aut pituitosa, cognosces autem utrum horum sit, si arena substracta cum menses fuerint in Sole sanguinem supra fundas, ac siccari sinas: si enim biliosa fuerit, supra arenam sanguis pallidus erit: si vero pituitosa, velut muccus erit.*

E Sanguinis missio. Cui fœminæ, si id iam compereris, ante omne auxilium prouidendum est sanguinem mittere ex basilica lateris dextri, vel ex eiusdem lateris manus saluatella, vel (*quod maioris censeo esse momenti*) ex talo semel aut bis. Quod si feceris, omni arte postmodum humoris calorem & acrimoniam retundere oportebit, apozematis & syrupis frigidis ac humidis, velut est syrupus *granatorum, buglossa, cichorii & borraginis*, addito, si viceras non tenuerit, *oxysacchara* modico cum aquis *buglossa, acetosa, borraginis* aut *portulaca*. Quibus & aliis, quos ex *succis granatorum, aqua hordei & sacharo*, vel ex *succo prædictarum herbarum*, clarificatis cum *aqua portulaca & sacchare*, conficere potens, aliquid gustui gratum, & aromaticum addes, velut est *santalorum, rosarum, ant dian ariss* momentum. Probatur etiam plerisq;, & merito, syrupus qui excipit *foliorum buglossæ, borraginis & rosarum rubearum ana m. j. violarum, lactucæ, foliorum papaueris albi, intybi, scariolæ an. m. ß. seminis intybi & scariolæ ana unc. ß. quatuor seminum frigidorum maiorum an.* ℥. vj. fiat decoctio secundum artem, quæ colio traiecta suscipiat *sacchari lib. ij. aceti albi unc. j. vini granatorum lib. ß.* lento igne fiat syrupus, qui gustui gratus efficiatur addito *santalorum* modico.

Apozemata.

Syrupus.

F

Purgatio. Quibus dum præparatam cognoueris flauam bilem, primo corpus purgabis ex *manna, cassia fistula, aut syrupo solutiuo rosarum, vel violarum cum decocto adianthi, florum buglossæ, violarum, prunorum, & tamarindorum, vel cum aqua cucurbita.* A quibus vel facta vna purgatione, porriges confectionem *Hamech sine scammonio & colocynthide, sero lactis, vel aqua stillatitia ex hordeo & portulaca* dissolutam, pondere ℥. j. aut ex ipsa confectione cum modico *rhabarbaro* conficies bolos cum *sacchare*, vel porriges *rhabarbari infusi in aqua lactis, buglossa, borraginis, aut cichorii* ʒ. j. & ß. tum ℥. iij. *syrupi violarum ex infusionibus.* Item paulatim is vteris purgationibus ex aqua *cucurbita aut hordei stillatitia, & rhabarbaro*. Maiora enim in his adhibere medicamenta verendum est: ob id tutius existimaui prædicta tepetere, quam grauiora adhibere. Purgata flaua bile prouidendum est deinceps calido intemperamento: primo *balneo aqua dulci* frequentioribus, vel insessionibus ac fomentis vtero adhibitis, quæ recipiant *malua viriusq; cum radicibus m. iij. florum violarum, salicis, rosarum, ac nymphea an. m. ij. foliorum vitis, & malorum totoneorum & vlmi an. p. j. fœnugraci lib. ß.* facto decocto insideat mulier ieiuna, præcauens ne sudet. Item ex eodem decocto pudendum ablues, vel ex [illegible]is herbis sacculum conficies: quo

Balnea.

G

Decocta.

Sacculus.

644 A facto cu[illegible] adeat, & antea sumat sequentis medicamen[illegible] aliqoid. Excipe *fragmenti trium santalorum* ʒ. ij. *ramenti eboris, visci quercini, pudendi tauri, vulua leporis ana* ʒ. j. & ß. *sacchari candidissimi lib. ß. saccharum aqua rosacea, aut hordei liquetur, & formentur quadra pondere* ij. ʒ. Diebus etiam alternatim interpositis, loco prædicti auxilii sumat mulier aliud pretiosius, quod recipit *conseruæ rosarum* ℥. j. *conseruæ florum nymphea, & florum vtriusque buglossa an.* ʒ. iij. *pulueris trium santalorum, electuarii de gemmis & diamargariton frigidi an.* ʒ. j. *seminis mercurialis* ℈. iij. *ramenti eboris, visci quercini, pudendi tauri, & matricis leporis ana* ℈. ij. misce & facta confectione cum syrupo *adianthi* præbeto cochleare vnum ante prandium à balneo, & tantundem ante cœnam. Poteris quoque fœminam suffire pastillis, qui conficiuntur hac lege: Recipe *omnium santalorum ana* ʒ. ß. *rosarum rubearum, florum nymphea & violarum ana* ʒ. ij. *styracis* ℈. j. *ambra g.* x. terantur, & rosacea excepta redigantur in pastillos. Vtilissimum pari pensu erit, fœminæ dorsum inungere *oleo rosarum, nenupharis & violarum, aut vnguento rosaceo, de cucurbitis, refrigeranti, vel resumtiuo*: quibus *boli armeni* aliquid addere poteris, vel calidi alicuius medicamenti, vt id quod dorso aut ventri adhibueris, impense frigidum non sit: sat enim est vel temperatum esse, vel parum à mediocritate recedens, *vt optime consuluisse Aetium constat.* Ad pubem vero & imum ventrem ac lumbos refrigerantia eadem adhibeto: quib. addes *solani, aut vmbilici Veneris succi modicum, aut lactuca oleo rosaceo admixto, vbi ingens fuerit caliditas.* Cui vsui hoc modo appositissimum parabis medicamentum: excipe *foliorum atriplicis, portulaca & lactuca p. ij. to-que & pista, ac adde olei rosarum, violarum & cydoniorum ana* ℥ j. *farina hordei p.* cum modica *hordei aqua* fiat em-plastrum. Vteri osculo pessarium etiam appones, quod recipit *medulla cruris vituli, ceruæ terebri, butyri recentis, adipis caprarum, seminis mercurialis ana* ʒ. ß. *acatia, hypocistidos, santalorum rubeorum, torum ceruæ vsti an.* ʒ. ij. oleo rosaceo & lana in pessos excipe. Præterea in pudendum, dum ingens fuerit caliditas, optime infunditur *aqua hordei, aqua portulaca, & cucurbitula & vmbilici Veneris cum modico rosaceo:* quem quoque vsum præstat *lac caprillum*. Refert item Aetius, *mercurialem* vtero, pectini & dorso impositam prodesse, & *argenti spumam ac cerussam cum aqua* tritam: viri autem pudendum *vnguento rosaceo aut refrigeranti*, dum Venere vitur, inungere oportebit, quo temperatior fuperiit vterus, ac semen susceptum non vrat: quod mirum in modum profuturum arbitror. Quorum tamen omnium frigiditatem metiri & attemperare oportebit, quantum natura & vterus fœminæ permiserint.

Confectio.

Suffitus.

B

Inunctiones.

Emplastrũ.

Pessarium.

C

Vteri ... infundenda.

Inunctio pudendi.

Inter omnes morbosæ sterilitatis causas, frigiditatem vulgarissimam & communissimam esse censemus: cui profecto ob id paulo diligentius prouidendum est. Inquit enim Hipp. 5. Aphor. 59. *Quæcunque frigidos & spissos vteros habent, non concipiunt*: qua equidem parte arbitror Hippoc. non quamcunque vteri frigiditatem sterilem esse intellexisse, sed eam solum, quæ tanta sit, vt spissum reddat vterum: quam sane intelligentiam rationi & Galen. consonam esse constat, maxime cum apertum sit, quinque assignasse modos, quibus frigiditas sterilem reddit vterum: *Primus* quidem est, cum frigiditas per se extinguit seminis innatum calorem: *secundus*, cum tantum vterus à frigiditate cogitur & comprimitur, vt semen recipere non possit: *tertius* cum vehe-

Vteri frigiditas & curatio.

D

Sterilitas quinque modis fit ex vteri frigiditate.

rum ora occludit, ita vt sanguis non possit in vterum instillari ad fœtus alimoniam: *quartus* vero, cum sanguinem efficit aqueum, & nutritioni aut solidorum vel carnis compactioni ineptum: *quintus*, cum tantam vterus ob frigidum temperamentum generat pituitam, quod humidior, mollior & generationi ac seminis compressioni ineptior fiat. Quapropter censendum est, minus has fœminas menstruo sanguine purgari. Sed cōstare iam ex his arbitror, eam frigiditatem sterilem esse, quæ (*vt dictum est*) spissum reddat vterum, siue in propria substātia, siue ob humorum

Frigiditas [illegible] sterilis.

E crassiorum & frigidorum copiam. Cognouisse tamen ac distinxisse ad amussim hos frigiditatis operandi modos oportet, vt pro cuiusq; effectu & natura calefacientia quoq; adhiberi possint, ne si frigiditas vnum prædictorum vitiorum inferat, alteri remedia adhibeamus, decepti sola frigiditatis specie. Nam verum cuiusq; affectus præsidium non solum causam respicere tenetur, sed & modum operandi ipsius causæ, vt & in modo operandi & qualitate id adhibeamus. Docet itaq; Hip. frigidum intemperamentum nosse *lib. 2. de morb. mul* per hæc verba: *Cum vero perfrigeratur vterus, & onus insitum esse videtur, & color non est clarus, & compactus est vterus.* Verum specialius cognosces ex mensibus suppressis, qui incommode feruntur ob nimiam crassitiem, accedit etiam stupidus sensus circa pectinem, lumbos & crura: quibusdam item crurium impotentia accidit, ac si prorsus perfrigeratæ fuerint, quas Venerem minime appetere, & vteri osculum contractum habere, certum est. Qua in parte dubitandum est, cur fœminę, quibus menses supprimun-

Frigidi intemperamenti nota ac signa.

Venerē cur fugiant quibus menses suppressi.

F tur, Venerem fugiant, cum dictum sit ab Arist. *a. de gen. anim.* libidinosiores esse? Cui dicendum est, Aristot. arbitratum esse, fœminas non emittere semen, & loco eius, ac si retineretur, dum men[illegible]s supprimuntur, fœminas fieri libidinosiores: quod confirmat dicens: *Sterilia animalia esse libidini aptiora*: quo fit, vt signū hoc à suppressione mensium desumtum non videatur verum: nam vel libidinosiores ea ratione fierent fœminæ, vel menstrua non deficerent. Dicendum est, veram esse Aristotelis sententiam, quatenus attinet ad sterilitatem, quæ causa solet esse libidinis: verum cum sterilitas ex frigiditate prodit, verum non est, nam plus valet ad arcendam libidinem frigiditas, quam iunctæ ea causa menstruorum suppressio & sterilitas. Affectum tamen frigidum esse cognosces, quia semen extingui percipies, quod viro coitu pudendum sentiat frigidum, & fœmina non percipiat semen suscepisse. Verum

G tum oscula claudi constat ex mensium suppressione vel paucitate, quorum sanguis aquosus extitit & decolor, ac debitum tempus antecurrens: muccosum esse dignosces, quod sanguis crassius sit, subalbidus & muccosus.

Frigidum vteri temperamentum [illegible] ter cotetur.

Quibus cognitis, talem opus est instituere medendi rationem, quæ non solum calefaciendi vires habeat, sed quæ etiā; etiam agendi modo respondeat, contrarie siquę. Nam dum semen extingui cognoscimus, quæ caliditate polleant, ipsamq; frigiditatem compescant, citra aliam o-

645 A peratione adhibenda sunt, donec innata vteri caliditas sopita & velut exstincta ad natiuum redeat temperamentum. Dum vero frigiditas præ vteri conclusione semen non admittit, non solum quæ calefaciunt adhibenda sunt, sed quæ dilatare & aperire partes possunt, qualia esse credimus vaporosa omnia. Sic dum venarum ora concludi sentimus, eadem, sed lentius & diutius, adhibere oportet. Ceterum si frigiditas sanguinem aquosum pariat, calida, resiccantia & euacuantia proficua sunt: dum vero pituitosum & crassum, calida, quæ attenuent, abstergant & repurgent. Quæ omnia si exacte animaduertas, nil mirum si sæpius, quam aliis, prospere successisse rem comperias. At quia plerunq; huiusmodi frigiditatem sibi comitem habere non paruam frigidi humoris copiam scimus, ob id ante omne opus frigidos, crudos, pituitosos & aquosos succos, non tantum victu exsiccante & calido, verum & medicamentis minuere necessum erit. Primum itaq; cibariis omnibus admiscebis, quæ a[illegible]ium citare possunt calida & acria, vt *fœniculum, anysum, gnidium, apium, smyrnium, crithmum*, & alia consimiles vires habentia. Potus etiam probatissimus est *aqua decoctionis smilacis asperæ, radicis chinæ, caryophyllorum, cinnamomi aut anysi.* Deinceps vero lente & paulatim prædictos humores præparare curabis, *melle rosaceo, syrupo de mentha, de absyntho, de radicibus & borragine cum modico oxymelite, addito decocto rubiæ maioris, radicum brusci, asparagi, graminis, nepetæ, gallitrici, sampsuci, origani, calaminthæ, pulegii cum seminibus calidis, & modico sabina*, & ex eisdem facto interim syrupo: vel decoctum parabis ex *betonica & pulegio, melissa, vel maiorana*, cauens in omnibus his medicamentis acetum, nam hac ratione interdixit Auicen. *oxymelitem*: quod etiam vetuit Zoarus *lib. 2. tractat. 5. cap. 1.* Tandem omni arte curabis pituitosum humorem euacuare iis, quæ millies iam diximus. Scias tamen interim id fieri posse *agarico, syrupo ex infusionibus rosarum, cartamo, electuario Indo, catholico, pilulis mastichinis, alephanginis, & iis similibus.* Quod si aquosus sit humor, prædictis addes vel *rhabarbari*, vel *hieræ simplicis* Galen. aliquid: cui vsui pilulas ex *rhabarbaro, agarico, cartamo & mastiche* efformare poteris. Laudo tamen purgationes fieri viginti diebus à menstruatione, vt menses puriores & copiosiores prodeant. At si per epicrasim purgare libuerit, vtile quoq; erit huic vsui pilulas porrigere, quæ recipiunt *xylobalsami. carpobalsami, cinnamomi, sileris montani, asari, mastiches, seminis anysi, fœniculi, macis, croci ana ℈. j. calami aromatici, squinanti, spicæ, ana g. x. mirobalanorum, turbit ana ʒ. ij. aloes ad pondus omnium, cum succo fœniculi fiat massa.* Attamen si ex indebito vitæ instituto vel ventriculi vitio, aut totius corporis frigido habitu, vterum prædictos succos suscipere aliquando comperias, probatissima mihi videtur ea purgandi ratio, quæ per vomitum fit, exhibito *origani aut thymi* decocto.

Vteri frigidos, crudos, pituitosos ac aquosos succos quæ minuant.

B

Potus.

Præparatio.

Purgatio.

C

D Purgato quidem altero aut vtroq; modo sufficienter corpore, ea potui aut esui porriges medicamenta, quæ præter id, quod humorum reliquias conterere habeant, totum subinde corpus & sanguinem ipsum calefaciant & siccent: eoq; magis, quo aquosior exstiterit menstrualis sanguis. In primis itaque administrabis ʒ. ß. vel ℈. [illegible] *trifera magna sine opio ex vino, plris cum mo cho. diambra, diasatyrii, ramentis eboris, seminis mer-*

Sanguinem quæ calefaciant ac siccent humorumq; reliquias conterant.

curia-

curialis an. ℈.ij. *coaguli leporis & matricis eiusdem ana* ʒ.ß. *sacchari albi lib.* ß. *liquore stillatitio apiastri & aqua buglossæ saccharum dissolue, & adde conserua corticum mali citri* ʒ. j. *conserua florum stœchados* ʒ. ß. atque in quadras redige pondere ij.ʒ. quas ieiunæ præbeto: sumat etiam ex confectionibus, quas præcedenti capite huic vsui proficuas esse diximus, inter quas probatam reperio, quæ recipit *zedoariæ, doronici, galangæ, an.* ʒ. ij. ß. *ligni aloes, cinnamomi, caryophyllorum ana* ʒ. j. ß. *spicæ piperis longi an.* ʒ.j. *satyri* ʒ.ij. *castorei* ʒ.j. *moschi, ambræ an. gr.* vj. fiat secundum artem mixtura, cuius fœmina quatuor diebus ante viri accessum summo

Confectio.

mane capiat ʒ.ij. cum vino odorato. Huius etiam efficaciæ est *theriaca*, aut *diasalua*, vel *diamoschum*.

E Confert non minus à purgatione *castoreum, cuminum, pulegium, anysum*, iuniperi fructus in puluerem redigere, & cum *xyloaloe & saccharo* tabellas efformare, vel conditum cum melle addito *modico vino albo*. Præstat & *mercurialis cum castoreo, aut* ʒ.j. *eclegmatis diambra, vel diamusci, seu de xyloaloe cum vino, aut aqua florum cinnamomi vel citrangulorum*.

Balnea.

Quo sane facto, mox omni arte corpus calefacere, & exsiccare opus erit: primo quidem balneis naturalibus ex *sulphure*, quæ summopere esse vtilia diutino experimento didicimus, vel alio arte parato ex prædictis medicamentis.

Sudor.

Ex vsu non minus est sudorem euocare decocto *ligni guaiaci, smilacis asperæ, aut radicis chinæ*, quod etiam multis profuisse scimus: ad quod quidem auxilium confugiendum esse in pituitosis & albis fœminis arbitror. Verum si sudare renuerit, syrupum ex decocto *ligni guaiaci cum floribus stœchados & semine masculæ mercurialis*, noctuq; per dies triginta porriges, quem magni vsus fo-

F re, certe scio. Quod si hæc non satis sint, ad fo-

Fomenta.

menta & encathismata veniendum esse consulit necessitas & rei ratio: præstabis quidem vaporem per infundibulum, fœmina vndiq; cooperta, ne in aerem spiret: item prosunt balnea aquarũ sulphurearum, aut nitrosarum, vel ex decocto *artemisiæ* vel *melissæ*.

Euaporationes.

Euaporationes hoc modo cõficito: excipe *artemisiæ, betonicæ, chamædreos, chamæpytheos, chelidoniæ, gallitrici, foliorum lauri, maluæ, maioranæ, nepetæ, melissæ, chamæmeli, meliloti ana* m.j. *carui, cymini, sileris montani, anysi, seminis lini, anethi, fœnugræci ana* ʒ. j. fiat decoctio quæ pro balneo

NOTA.

etiam naturali administrari potest. Sed probatior mihi videtur fotus, qui fit ex *aqua calida*, in qua prius decocta *artemisia, saluia, ruta, cuminum, pulegium, ciperus, iuncus odoratus, acorus*, & reliqua semina odorifera. Verum in his & suffitibus non oportet diu immorari, ne maior in pudendis concitetur calor, quam par sit: sat enim erit fre-

G quentius his vti. Quem quoque & longe præstantiorem vsum, in frigidis, obstructis, & men-

Suffitus Hipp. mirabilis efficaciæ.

struis carentibus vteris præstat suffitus Hippoc. *libr. 1. de morb. mul.* tantopere commendatus, qui ex vrina vetustiore, in qua exstinguantur duo

Cataplasma

vel tria *chalybis* aut *scoriæ ferri* frusta, mirabilis profecto est efficaciæ. Cataplasma quoque ex his omnibus confectum & pubi appositum magni est momenti, quod vterum calefaciat & roboret. Suffitus etiam parari possunt ex calidis odoratis, vt *cassia, cinnamomo, costo, anyso, thure, myrrha, styrace, & aliis ex his compositis, quæ recipiant pilularum cupressi, mastiches, thuris, ladani, baccarum lauri, bdellii, styracis ana* ʒ. ß. *ambræ grisiæ* ℈. j. misce & per infundibulum suffitum suscipiat.

Suffitus varii.

A 646

Aliud etiam conficies, quod recipit *styracis* ʒ. ß. *agalochi, ambræ an.* ʒ. ij. *balsami* ʒ. j. *musci* ℈. j. *confice pastillos*. Item aliud recipit *ladani puri* ʒ. iij. *styracis* ʒ. j. *& ß. caryophyllorum, agalochi, sabinæ siccæ an.* ℈. j. *ambræ & musci ana g.* x. fiant pastilli. Idem beneficium præstant *alypta muscata, gallia muscata*, & reliqua suffumigia, quibus fœminæ vtuntur ad conciliandum gratum odorem.

Pessaria.

Studebis enim his factis sensim vterum purgare, calefacere, & roborare pessariis, quæ recipiant *artemisiæ, sabinæ, maioranæ, dictamni, absynthii ana* ʒ. j. *anisi, aniceos, rutæ, corticis thuris ana* ℈. j. quæ omnia in minutissimum puluerem redacta succo *mercurialis* excipe; & raro panno in locellos nocte immittito: quibus addere aliquando oportebit oleum *momordicæ*, vel idem oleum *bombace* exceptum, & vtero impositum, quod incredibili efficacia prodesse scim[...].

B

Sterilitatem ex vtero frigido qualiter curauit Hipp.

Aliud item conficitur, quod re[cip]it *macis, bdellii, galliæ muscatæ ana* ʒ. j. *pulueris hieræ* ℈. ij. *cum ladano* confice pessarium: cui adde *agarici* mo[di]cum. Quam proculdubio curationem si quis diligenter examinet, reperiet vniuersam scriptam esse apud Hippocr. *libr. 2. de morb. mul.* per hæc verba: *Cum vero perfrigeratus vterus, & osculum insitum esse videtur, & color non est clarus, & compactus est vterus. Cum sic habuerit, purgare oportet cum eo, quod pituitam ducat, & extenuare, ac frequenter vomere.* Libr. tamen 2. *pop. part. 6. text. 34.* huic subueniens sterilitati, inquit: *Vt mulier in vtero habeat, polypos super flamma assatos quam calidissimos & plurimos semiustos edendos dare, & nitrum Aegyptium & coriandrum, quibus sane tantum in hac causa vtendum esse arbitror.*

Verum vt res ex voto succedat, non vtcunque adhibenda sunt prædicta auxilia, sed hac limitatione præhabita, quod inter vnum & aliud auxilium vel vomere, vel leui aliquo pharmaco cor-

Auxilia singuli vteri qua lege & cautione adhibenda:

pus purgare studeas: aut adhibito catapotio ex *hiera, ex mastiche, ex agarico, vel syrupo ex decocto guaiaci cum sena, vel ex ipsa foliorum senæ infusione cũ melle, aut saccharo facto.* Præstat item puluis *senæ cum saccharo & succo melissæ* in tabellas formatus. Præterea prouidendum est, vt ex prædictis auxiliis vnumquodque iuxta effectum à frigiditate inductum adhibeatur: quippe suffitus iis maxime p[ro]sunt fœminis; quibus ob frigiditatem menstrua vel nulla, vel diminute prodierint, præsertim si aquosa humiditas adiungatur. *Suffitus aromatũ* (inquit Hippocrat.) *muliebria educit*: at euaporationes iis, quibus os vteri & oscula venarum ipsius frigore constipantur, ita vt semen suscipere non possint: omnia tamen hæc peculiare hoc habent; vt frigiditatem vteri compescant, quo minus semen exstinguatur. Sed quæ vterum purgant pessaria illis tantum ex vsu esse censeo, quibus pituita aut aquosus humor in vtero abundat: quod quidem caute agendum esse arbitror, licet auctores libere *colocynthide* & aliis grauioribus vtantur.

C

D

Allium cum oleo de spica tritum, vuluæ inditum conceptum promouet & plura eius generis.

In qua sane re scriptum reperio, & à viris doctis non leuiter laudatum, pessarium *de allio hortensi*: referunt enim *allium cum oleo de spica tritum*, & in rarum linteolum oblongi sacculi modo conformatum, intrusis, ac in vuluam profunde pulsis, & dum licebit, exclusis, cessantes mẽses (*quod pituitoso vtero non raro accidere conspicimus*) poten-

termonem, & vterum mira voluptate afficiat ac repurgat, vt hinc facta sit via nonnullis ad conceptum longo tempore desperatum. Pari quoque vtilitate probatum est, prodesse illud quod recipit *ambræ partes duas, limaturæ eboris partem vnam, ligni aloes partem semissem*, quibus subtiliter in puluerem redactis cum modico *cibeto* fiant pilulæ, quarum sumat iij. *ponderis* ʒ. ß. tertio quoque die, maxime si vmbilico apponatur emplastrum ex *ambra & theriaca*. Eandem etiam intentionem complent & purgationes, & balnea, & sudores, & medicamenta, quæ humorum reliquias conterere, antea diximus. Sed cum satis non sit ad fœcunditatem conciliandam hæc omnia præstitisse, ni vterus ad antiquum vigorem redierit: ob id ventris inferioris regionem & vteri locum

Laterum inunctio.

in lateribus iuxta inguina inungere primo opus erit, *oleo momordicæ, balsamo, oleo de styrace, napha, liliorum alborum, de baccis lauri, de angelica, de cinnamomo cum musco*, & aliis quæ calida sint & gratum odorem spirent. Præterea fomentis æqualem *vini* portionem addes: cataplasmata item conficies ex pulueribus prædictarum herbarum & seminum cum *aromatis, vino, & oleis* prædictis, quæ iuxta inguina adhibenda sunt. Sed vmbilico & E

Emplastra vmbilico sterilium adhibenda.

eisdem partibus emplastrum quoq; affigito prædictis viribus præditum, quale est quod recipit *ladani depurati* ʒ. ij. *thuris, styracis liquidæ an. vnc.* ß. *spicæ nardi, caryophyllorum, ambræ grisiæ an.* ʒ ß. *ceræ quantum sit satis*, vt fiat emplastrum, cum oleo *liliorum, nardino, & balsamo*. Aliud quidem recipit emplastri *ceronei* ℥. ij. *ladani puri* ℥. j. & ß. *galliæ muscatæ, alyptæ muscatæ, pulueris cinnamomi & baccarum lauri ana* ʒ. j. excipiantur omnia oleo ex *angelica*, & conficiatur emplastrum. Parabis etiam aliud efficacius, si exceperis *styracis calamitæ vnc.* j. *ambræ* ʒ. j *myrrhæ, thuris, caryophyllorum, ligni aloes cinnamomi, nucis muscatæ, nucum cupressi, & seminis an-* F *[illegible] ana* ʒ j & s *cum cera, ladano, terebinthina, belzo-[illegible], & tecamaca Indorum, aut caranno* fiat emplastrum: quod etiam ex eadem *tecamaca* vel *caranna* [illegible] *balsamo & theriaca* vtilissimum conficies. Ro-

[illegible] plastrum

[illegible]ant quidem vterum, quæ cap. *de eius imbecillitate* diximus, sed maxime id, quod recipit *pulueris granæ & caryophyllorum an.* ʒ. j. ß. *puluer. rosarum, coralli, sanguinis draconis ana* ʒ. j. *pulueris mastichis* ʒ. ß. *diambræ & diamusci ana* ℈. j. *ladani depurati & ceræ* q. s. vt fiat mediocris cōsistentiæ emplastrū: inunges insuper pectinem & os vteri odorans, quo

[illegible]

auidius semen accipiat vterus. Quibus omnibus factis, si adhuc fœmina semen non retinuerit, mirum in modum multis profuisse visto, viro accedere pudende inuncto *cibeto*, aut quod vir membrum virile inungat prædicto *cibeto*, quo penitius permeet: calefacit enim vterum, & ipsum semen auidius complectitur. Quibus sane ea moderatione vteris, vt ne vterum vltra debitum calorem moueas, aut præ timiditate nihil efficiās, sed ea prudentia rem moderabis, vt neque G noceas, aut frustra & inutiliter labores.

Vteri humidi signa & curatio.

Humiditate nimia vterum laborare, & ob id non concipere cognosces ex fœminæ habitu molli, pingui, & subalbido: ex præcedenti victu humido, aquoso, ac potu immodico, ex vita quoque sedētaria & otiosa: ex regionibus item mensibus usque aquosis, tenuibus, & ichore plenis. Præterea ex pudendo nimis humido, ac madore pleno, ex nulla vel obscura Veneris appetentia, A 647 nulla etiam delectatione in coitu. Quæ sane omnia mira quadam breuitate Hipp. *lib. 2. de morb. mul.* cōmplexus est, dicens: *Si vero non conceperit, sed secunda aut tertia die exeunt ea, quæ à viro emissa sunt, fluentia cum multa humiditate: manifestum est, quod vteri sunt humidiores*. Ad quam sane causam, vteri laxitas, & nimia apertio, reduci potest: sed placet in suum differre locum, & ad institutum redire.

Cōceptum quot modis impediat vteri humiditas.

Quatuor igitur modis conceptum humiditas nata est impedire: primo dum vterus nimia humiditate luxuriat, & viri genituram suffocat extinguitque, vt ex Hippoc. constat 5. *aphorism.* 62. Sed fieri id censeo non à sola humidi qualitate, verum à copia etiam materiæ per se genituram suffocantis: non enim datur humida intemperies euidens sine præsente materia. Namque cum ignea seminis vis aquæ vbertate extinguatur, nec non cum mulieris semen nimis aqueum sit & pituitosum, fit facile, vt materno siue innato spiritu orbatum & impotens factum fiet vterus, & procidat protinus. Hoc proculdubio cognosces, quia retento adhuc semine & non prolabente, B protinus fœmina concipit. *Secundo* humiditas genituram perdit, quia lubricitatem vterus ex humidi vbertate non paruam contrahit, qua facilime semen susceptum prolabitur: quod percipies ex fœminæ relatione. *Tertio* vero, quia humida vteri intemperies non permittit fœminam semen fœcundum generare, sed aquosum, præhumidum, labile, & generationi omnino, velut aqua, ineptum: nam testium & vasorum fœmininæ vis nimia humiditate obruta, nequit quantum par sit, semen coquere ac perficere. Id proculdubio cognosces ex seminis fœminei tenuitate: nam mox à coitu procidit, & tenue atque aquosum apparet. *Quarto* vero & vltimo id malum humiditas affert, quod robur & firmitatem ipsius deiiciat, ac veluti paralysim in ipso moliatur: cuius ratione susceptum semen non complectitur vterus, nec ipsius osculum ea vi & efficacia clauditur, quæ sufficiat ipsum continere: cum (*vt refert Hippocr.*) necesse sit os vteri ita claudi, vt nec specilli acumen admittat, quod sane vitium plerasque fœminas perdere certum est. Dignosces C autem id priuatione aliorum signorum, prætterquam quod hæ fœminæ propter vteri oris apertionem & laxitatem, nullam sentiunt in coitu delectationem, & madore nimio affectas semper partes pudendas habent. Dubitatione quoque dignum hac in parte indicaui, qui fieri possit, *quod non raro contingat fœminam hydrope affectam simul concipere, citra fœtus aut seminis corruptionem*? sed id facile solues, si expenderis cum hydrope vteri minime posse fœminam concipere, cum hydrope vero posse quidem, quia aqua ponus est inter omentum & peritonæum, quam quod fœtum aut vterum attingat.

Hydropicæ cur interdū concipiant citra fœtus aut seminis corruptionem.

In curatione quidem licet communi quadam indicatione, quæ ad siccitatem vterum reducat, omnes humiditatis actus conueniant: *vt Hipp. docet lib. 2. pop. par. 3. text.* 28. dicens: *Humiditas per exeuntia, victus ratione siccissima*: nihilominus tamen peculiarem quæuis agendi ratio exposcit siccandi materiam & curandi rationem. Nam quæ D suffocat humiditas, maiorem postulat vacuationem: quæ lubricum reddit vterum, maiorem

Humidi vteri in siccū conuersio varia.

Humidi vteri in hecam conuersio varia.

iorem cum exsiccatione abstersionem: quæ imbecillam reddit coquendi & conficiendi semen potentiam, præter exsiccationem roborantia & coquentia pharmaca exigit: quæ vero paralysim infert, & os vteri laxum & molle reddit, quæ adstringendi, roborandi & firmandi vterum vires habent cum exsiccatione desiderat. Referam inprimis, quæ siccitate esse proficua in communi scimus: deinceps cuiq; symptomati & affectui ex iis, quos retuli, peculiaria scribam pharmaca. Sed referam ante omnia vniuersalem medendi rationem, quam huic affectioni scripsisse Hipp. constat *libr. 1. de morb. mul.* per hæc verba: *Si vero humidior fuerit, tales vteri nullo ex his opus habent, sed vice versa, neq; contrectare, neque lauare recente motu facto oportet, neq; suffire, nam ad periculum hæc procedere solent. Et si magis quam pro natura fuerint humecta, siccare sane ac suffire oportet: si vero biliosa in ipsos confluant, medicamentum dare, quod bilem purgat: si vero salsuginosa, lac asininum & vinum & alia auxilia. Morborum porro vires considerare oportet, & causas, ex quibus morbi fiunt, exquirere, atque sic ad alia procedere, & morbos circa locos curare: & qua quidem ob causam osculorum hiantium prohibentur, ne ne detineant in ventre, horum ostula præparare, vt probe diducta sint. Cum vero humiditas prohibuerit hanc inspicere, vt ne impediat, totum mulierum negotium expensis, siue ex toto corpore quid moueri videatur, siue ex ipsis vteris, siue ex vtrisque. Vteros autem sic curare oportet: imo sicciores quidem tanto magis bono succo, quanto sunt sicciores huiusmodi humiditate, vt pingues magis fiant, quam graciles. Humectos vero & madidos siccare ita, vt relinquas, quo humidi sint, & non valde resiccentur: excessus in his valde sunt vitandi. Concipit autem in ventre neque ea, qua humiditatem habet, neque qua resiccata est, nisi quid horum in vteri natura fuerit.*

Vterum humidum quæ ad siccum reducant in communi medicamenta.

E

F

Vteri nimia humiditate semen suffocanti, quis vitæ modus debeatur.

Placuit quidem ad verbum Hippocrat. sententiam transscribere, vt quæ prudentiam in curatione & veram medendi rationem, & metas etiam operandi ad amussim doceat: quam sane curaturo expedit præ manibus perpetuo habere. Itaque si cognoueris semen pre nimia humiditatis copia suffocari, eum vitæ modum institues, qui exsiccare, quantum sat sit, possit, exhibitis siccioribus cibis & *vino*, vel decocta *aqua* aromatis & calidis seminibus, vt *aniso, cinnamomo, radice china, aut smilace aspera*. Vtatur quoque fœmina laboriosis exercitiis, lente tamen factis, & frictionibus etiam, maxime superiorum partium. Qua vitæ institutione habita, præmissa tamen leui purgatione, quanta sat sit, vt corpus citra noxam exerceri possit, vacuare ipsum deinceps copiosius opportunum erit. Primo quidem per ea pharmaca, quæ pituitam & aquosos humores expurgare nuper diximus, idq; confertim primo, deinceps autem per epicrasim, exhibitis pilulis de *agarico, de mastiche, alephanginis, de hiera*: vel iis quæ conficiuntur ex *rhabarb. agarico, & aloe*, vel ex puluetibus *hiera simplicis, cum pulueribus radicis chinæ & rubia æquis portionibus*. Quod item facies infuso aliquo *agarici, aut syrupo ex guaiaco, radice china, & agarico cum melle & saccharo confecto*: cuius descriptio talis est: excipe *decoctionis maioris ligni guaiaci, & radicis chinæ lib. j. agarici trochiscati, ligati & expressi* ℥. iiij. *foliorum senæ* ℥. ij. *sacchari & mellis*, quantum sit satis, vt fiat syrupus. His factis, semel aut bis in hebdomada vomendum est, præsertim si totum corpus

Purgatio.

G

Vomitus.

aut ventriculus vtero causam præstiterit. Quod præsidium, si fœmina non recusauerit, prætermittendum non est, tanquam summe vtile & proficuum.

A 648

Præterea has fœminas sudare non minus, quam prædictas coges, maxime ex decocto *radicis chinæ cum aniso & ligno aloe*: quod sane inter cetera auxilia peculiares vires habere experimento & ratione didicimus. Quod si fœmina iecur habuerit calidius, aut timueris calorem succendi plus iusto, decoques *radicem chinæ, aut smilacē asperam stillatitia aqua cichorii, borraginis aut buglossæ*.

Balnea.

Quo facto, si opus fuerit, ad naturalia balnea, eaq; sulphurea confugies, quæ constat sæpissime profuisse. Tandem si plurimum humiditatis præesse cognoueris, tanquam vltimum præsidium consulo fontanellam in altero crure, per quam paulatim vteri humiditas dilabatur. Interim tamē studendum est topicis auxiliis vterum ipsum exsiccare, fumentis videlicet, primo siccis ex *artemisia, cinnamomo, anetho, chamæmilo, hyssopo, menthastro, semine & radice angelicæ, baccis lauri, caryophyllis, & nucibus cum diambra & diamusco*. Inunges quoque vniuersam vteri regionem oleis & vnguentis, ac emplastris, quæ nuper diximus: pessaria tamen hac lege facito: excipe *macis, bdellii, gallia muscata an.* ℥. ij. *agarici* ℥. j. *pulueris hiera* ℥. ij. cum ladano fiat pessarium. Suffumigium sic parabis, quod recipit *ladani puri vnc.* ß. *styracis calamitæ* ℥. j. *ligni aloes, sabinæ siccæ an.* ʒ. ß. *ambra* ℈. j. *musci gr.* iiij. misce, & fiat suffumigium. Cui consimile parabis, si exceperis *styracis vnc.* ß. *ligni aloes* ℥. ij. *balsami & ambra grisia an.* ℥. j. *musci* ℈. j. fiant suffumigia. Prodest etiam aliud ex *bistorta, xylobalsamo, nepeta, melissa, & ladano*. Sed in hac potissimum causa paratur vtilissimum, quod recipit *ambra, styracis an.* ℥. iij. *myrrha, mastiches, thuris, caryophillorum, ligni aloes, cinnamomi, nucis muscat. nucum cupressi ana* ℥. j. & ß. conficiatur massa cum ladano, addito *angelica semine*, ex qua pessaria, suffumigia, & emplastra pro matrice efformare poteris.

Topica.

Fontanella.

B

Pessarium.

Suffumigium.

C

Conceptui quæ proprietate sua adminiculo sint.

Quibus porro factis, ad ea medicamenta veniendum est, quę & causam elidant & proprietate quadam conceptui adminiculo sint, quale est, quod recipit *testiculorum verris desiccatorum, limaturæ eboris, seminis seseleos, vteri leporis, & coaguli eiusdem an.* ℥. ß. fiat puluis, quo vtatur mane & cum iure pulli. Et semel in hebdomada pessario hoc vteris, quod plurimum vterum purgare scimus: excipit quidem *castorei, agarici, mastiches ana* ℥ ß. *colocynthidis* ℈. ß. bulliant in vino albo, & post colaturam adde mellis quantum sit satis, vt fiat lento igne pessarium, quod inspergе puluere *nucis vomicæ combusta*. Verum si humiditatem cognoueris lubricum reddere vterum, præter dicta medicamenta ea adiicies, quæ abstergendi vires habeant: cui vsui conficies clystere, quod recipit *thuris* ʒ. ij. *aluminis* ℥. j. *nucum cupressi pulueri zatarum* ℥. j. ß. *vteri ceruæ in puluerem redacti* ʒ. ij. *mellis optimi vnc.* iij. *bulliant omnia in vini albi lib. j. & ß. ad consumtionem medietatis, cui adde theriac.* ʒ. j. & fiat colatura. Parabis etiam clystere ex *decocto ligni guaiaci, radicis chinæ, & smilacis asperæ cū melle*, quod mirum in modum abstergere & exsiccare natum est: vtitor etiam pessariis & suffumigiis supradictis, ac postmodum confectionem hanc sumat fœmina tertio quoq; die cum medico vino: recipit-

Vteri lubricitati conceptum impedienti quæ prosint.

Clysteria.

D

pit quidem *caryophyllorum, cinnamomi, galangæ, zingiberis, xyloaloes an. ʒ.j. nucis muscat. zedoariæ, seminis ocymi, spicæ, croci an ℈.j. ossis de corde cerui, rasuræ eboris, & margaritarũ an. ℈.ij. ambræ g.x. musci g.iij. sacchari quantum sit satis*, vt cum aqua rosacea fiat tabellæ, quarum ʒ.j porriges. Ex quibus medicamentis dempto *sacchαro*, & additis *styrace & ladano* emplastrum conficies, quod experimento didicimus vterum maxime calefacere, exsiccare & roborare: & ob id eo vtimur, vbi ex humiditate testes & vterum male affectũ & tenue effundunt semen.

Emplastrũ.

Vteri laxitati & osculi eiusdẽ resolutioni cõceptum impedienti quæ porrò.

Verum si ex vteri laxitate, & osculi eiusdem resolutione ocyssime semen prolabatur, præmissis vniuersalibus auxiliis, quæ retulimus, & quæ mox diximus, peculiares exsiccandi & calefaciendi vires obtinere, ad eaque adstringendi & roborandi efficaciã habeant, confugies, quale est quod recipit *rosarum rubearum vnc. s. thuris, mastiches, myrrhæ, sanguinis draconis, boli armeni, myrtillorum an. ʒ.j. & ℈. styracis calamitæ ʒ.j. ladani vnc. s. ambræ, musci, spicæ nardi an.* ℈.j. formentur trochisci ad suffimagia paranda, vel emplastrum vmbilico & imo ventri apponendum. Cuius naturæ aliud efformabis, quod recipit *ligni aloes, cinnamomi an.* ʒ.j. *& s. caryophyllorum, cyperi, nucis muscatæ an.* ʒ.j. *radicum bistortæ, angelicæ ana vnc. s. gallarum & aluminis an.* ʒ.v. *musci* ℈.s. ex quibus item coctis fœmina, si euaporationem susceperit, mihi non est dubium, quin maximum sit consequutura beneficium. Quem quoque vsum præstabit euaporatio ex decocto *ligni aloes, radicis chinæ, aut ligni guaiaci*: item ex eisdem suffumigium aut clystere. Cæterum ab his omnibus cauendum proculdubio [illegible], mensibus instantibus. Confer insuper post menstruam purgationem, per metrenchitam iniicere in vterum clystere, quod recipiat *galbani puri vnc. iij. lactis caprini vnc. j. & s.* bulliant, & facta colatura infunde. Cui consimile aliud efficies, quod recipit *hyperici, radicis pæoniæ, vel seminis eiusdem & angelicæ ana vnc. j. myrrhæ, carpobalsami, gallarum, balaustii ana vnc. s. tusa bulliant in lib. ij. aquæ ad consumtionem medietatis*. Nec difficile erit euaporationes varias, suffitus, emplastra & pessaria huic vsui idonea efformare, si quis exacte expendat quæ hucusque diximus.

E

F

Vteri siccitas quibus signis innotescat & qualiter curetur.

Siccitatem quidem summe esse sterilem euidenti argumento ex terra desumto probari potest: nã quid persimile fœminis sicca intemperie laborantib. accidere comperimus, quale arenæ, argillosæ terræ, aut petrosæ accidit, dum illis semina cõmittimus: dixerat enim Hipp. *lib. 5. aphor. 62. Et quæcunque, siccos magis & adurentes: nam ex defectu alimenti corrumpitur, dissipaturque facile semen, in sabuloso enim loco nihil feliciter nascitur, sed semen ocyssime contabescit.* Duplici quidẽ ratione sicci vteri concipere nequeunt: prima quidem, quia seminis substantiam ebibunt & conterunt, terræ siccissimæ instar, quæ vberrimas pluuias confestim depascitur: secunda vero, quia suscepto semini nullum præstant alimentum, vel quam parcissimũ, quod fœminæ sic affectæ sanguine careant, quo fit vt facile id vitium cognoscas, quia per menses nihil instillat, vel exiguum aut erassum. Corpus item sic affectarum hirsutius & siccius exsistit, ac pilosum, aut citra pilos, si [illegible]giditas accedat. Os item vteri siccũ, labra scissa, ad tactum dura, nulla humiditas instillat, & coitẽ plurimũ appetunt.

G

Erit igitur duplex curandi ratio, vna quæ madidum & mollem reddat vterum, quo minus semen conterat & ebibat: altera vero, quæ humidum ac semine & sanguine menstruo vberem efficiat. Quamobrem primo vniuersum corpus humectare studebimus alimẽtis humectioribus & optimi ac multi nutrimenti, & tandem iis, quæ aqueo humore abundant. Qua in re opus est vti carnibus auium aquatilium, piscium non salsorum, & auium domesticarum, ptisana & lacte nutritarum: carne item testudinum, limacum & ranarum, fructibus horariis, melonibus & similibus, quæ multam substantiam aqueam præstant, dummodo eorum vbertas tanta non sit, quæ corrumpi pericliteтur. Quo facto, amylo, pulte, farre, ptisana, & aliis huius naturæ vti oportebit, donec sanguinis & seminis maior subsit, & ad vterum confluat copia. Postmodum quidem frequentibus aquæ dulcis balneis totum corpus humectare oportebit, iuxta Hipp. præceptum *lib. 1. de morb. mul.* qua parte hæc refert verba. *Et siquidem siccior fuerit, balneis pluribus, & obsoniis omnibus coctis, tum marinis, tum carnibus vtatur, oleribus coctis, pinguibus ac dulcibus: vino etiam vtatur aquoso & diluto, hæc enim plerumque faciunt vt humiditas præsit tum in reliquo corpore, tum in vtero, maximè accedente vita sedentaria & otiosa.* Præterea vtero & ipsius regioni fotus ex aqua dulci, & euaporationes adhibendæ sunt ex decoctis herbarum humentium, velut *maluæ, violæ, althææ, rosæ viridis, semen althææ, fœnugræci & cydoniorum*, ex quibus vel balneum, vel fomentum, vel euaporationem hac lege conficies: *arietum duo capita, quoadusque caro ab ossibus sponte separetur, decoquenda curato, quibus adde vt leniter bulliant florum salicis, violarum, chamæmeli, maluarum an.* m.ij. *althææ cum radicibus* m. j. *radicis valerianæ lib. ß. fœnugræci, & seminis lini an.* ℥.iiij. fiat decoctum, quo vtere. Præstat item vterum & dorsum frequentissime inungere *oleo de floribus salicis, amygdalarum dulcium, violarum, de seminibus melonum & cucurbitarum, butyro recenti, lacte & similibus.* Vtile quoque est *ceratum rosaceum*, vel vnguentum ex *cucurbitis, aut resumptiuum*: In vterum etiam infundes ex prædictis decoctis vel lactis aliquid *olei amygdalarum, dulcium, iuris pinguis, aut decocti carnium limacarum & hordei*. Item præstat pessus, qui recipit *medullæ cruris vaccini, adipis gallinæ an.* ℥. ß. *styracis* ℈.j. cum lana confice pessos. quib. adde *olei amygdalarum dulcium quantum sat sit*. Verum vt summatim referam, hoc vnum in curatione hac obseruandũ censui, vt corpus omni arte reficias & humectes: cui vsui præstat hoc medicamentum frequenter sumere, quod recipit *sacchari albi lib. j. & ß. amyli* ℥.iij. in aqua rosacea coquito, & interim adde *olei amygdalarum dulcium* ℥. ij. ac lenti igne in eam consistentiam redige, qua tabellæ fieri possint. Ex vsu quoque est lac *asinæ* calidum exhibere, aut *lac caprillum cum modico sacchαro & farina leniter coctum, vel amylum cum lacte & vitellis ouorum*: & tandem corpus vniuersum velut hecticorum corpora reficere. Vltimo tamen in hac ratione expendes, vteri osculum nõ raro esse siccitate contractum: cui vsui inter alia præsidia, quæ passim retulimus, confert (multorum sententia) *succus porri hortensis*, si eidem misceatur *adeps anseris*, eoque inungatur post menstruam purgationem collum vteri: quod sane præsidium contractum vterum

649 A

Vterum siccum curandi ratio duplex.

Victus ratio.

Balnea.

B

Fotus.

Vnguenta.

C

Pessus.

Iniectio.

D

rum laxare procul dubio fertur, & fœmina non omnino à mensibus purgata viro accedat: nam in aliis sterilitatis causis erroneum sit, id consulere, in hac sola proficuum esse arbitror: quinimo hac sola ratione censen id consuluisse Hipp. *lib. 1. de mor. mul.* dicens: *Optimum autem fuerit has ipsa desinente, & adhuc tamen profluente, potius quam penitus cessante.* Nam in aliis causis euidentissimum est ipsum consuluisse contrarium, vt constat eiusdem sententia eodem libro paulo inferius, quę in hunc modum se habet. *Porro autem mulierem ad virum accedere sub decessionem oportet, aut accessionem menstruorum*: quibus constat minime à menstruis oportere esse, si probe conceptura est: vt clarius adhuc dixerat *lib. 1. de morb. mul.* per hæc verba: *Sed*

E *etiam sic se res habet, simul atq; mulieribus menstrua defierunt, tunc maxime cum viro appetenter congressa concipiunt.* Ratio quidem huius veritatis est, quia quę sanguine opplentur bene & saturatæ sunt, genituram non accipiunt, nam vt semen robur suum exsequatur, vacuitatem in vtero desiderat, quà & vterus auidius ipsum complectatur, & noui ac melioris sanguinis præstetur alimentum seminis: inanes enim bene & pressius continent semen, & auidius sanguinem alliciunt.

Vteri flatus quibus signis innotescat & qualiter curetur.

Ex diminuto vteri vel ventriculi calore, præexsistente ibidem humiditate, quam regulare nequit pusillus ille calor, facile quidem in vtero flatus generari assolent: quos sterilitatis esse frequentissimam causam cognouimus, propulso nimirũ ex vtero impetu ipsorum suscepto semine, vel quod præ distentione apertum teneant plerumq; vteri ostium. Hos quidem fœminæ cognoscunt persentiuntque, quia silentes & strepentes non raro

F prosilire per os vteri percipiunt. Prædictis ét fœminis venter inflatur, maxime à coitu, conante vtero seipsum claudere, sed mox quod susceperat, proiicit. Rugitus quoq; adest in inferiore ventre, tensio, & non leuis molestia, quæ protinus flatu excreto cessant. Huic sane causæ innitendum plurimum esset, vt quæ frequentissime sterilitatem pariat, nisi communem obtinuisset curandi rationem cum frigido & humido vteri intemperamento. Cum hoc tamen duplicem hęc affectio sortitur medendi methodum, vnam quæ calori imbecillo ob frigiditatem vteri, aut ob suffocationem ex humiditate inundante prouideat, cuius nuper abunde meminimus: alterã verò, quę flatibus prouideat iis præsidiis, quæ ipsos tenuent, discutiant, ac dissipent. qualia sunt (*præter ea quæ diximus*) euaporationes, suffitus & sacculi *ex ruta, cumino, anetho, aniso, apii semine, costo, cinnamomo, semine & radice angelica, & huius natura reliquis* Quem quoq; vsum præstant iniectiones ex *oleo*, in quo ferbuerint præd. omnia, vel *lauri bacca & folia*, ex quibus cataplasmata & emplastra parabis, quæ addita præd. auxiliis calefacientibus & exsiccantibus frigidum & humidum vterum maxime at-

G temperant. Ceterum frigiditati, humiditati, ac flatibus pręualentibus hoc vnum præsidium scio esse proficuum, ac nõ leuibus experimentis confirmatum, q. r. *nucis muscatæ, rasuræ corticum mori, rasuræ corticum nucis, florum rorismarini, ligni cupressi mũdati & in puluerem redacti ana* ℥. iij. cuius dosis est ℈. ij. cum vino odorifero vel aromatis confecto. Confert item sudare decocto *radicis chinæ facto ex aqua stillatitia buglossi.* Item vsus *cardui hortensis* huic

Masculorũ generationi prodest carduus hortensis.

causę & vtriusq; coniugis sterilitati ferunt graues auctores prouidere, & ad masculorum generationem maxime conducere. A 650

Os is vteri durities quibus signis innotescat, & qualiter curetur.

Prædictæ quidem intemperantiæ secundis qualitatibus, quas sibi comites asciscunt, frequẽtissime vterum afficere solent, ita vt non minus sterilitate afficiant, ac ipsæ per se natæ sunt efficere. Proficiscitor etenim à primis qualitatibus durities, quę vteri officio & naturæ aduersissima exsistit: quamobrem dixit Hipp. 5. *aphor.* 52. *Quibus os vteri durum est, iis os vteri cõprimi necessum est.* Constat ex hac sentẽtia, hunc affectum reducendum esse ad morbum in via potissimum: nam hac ratione fœcunditati officit. Sed expendendum est de ea vteri duritie nos hic loqui, quæ morbosa est, non quidem de ea, quæ prægnantibus accidit: cuius meminerat Hippoc. *aph* 51. *l.* 5. quæ vere durities non est, sed conniuentia. Ad hanc procul dubio affectionem os vteri pingue reducendum quoque est, quia in vtrisq; non suscipitur semen. Sed hæc eadem causa longe diuersa est ab

Os vteri pingue (qualiter steriles reddat & curetur. B

ea, quam mille in locis de omento crasso & crassis fœminis Hipp. refert, quas esse etiam ad concipiendum ineptas docuit 5. *aph.* 43. 44. & 60. & *lib. de nat. mul. ac de sterilibus.* Verum huius affectionis clarius meminit *lib. de locis, aquis & aere*, textu *Lunaris purgationes*: quod sane vitium paulo inferius curare monstrabo digerentibus & exsiccantibus auxiliis, vt expresse Hip. consulit *lib de steril.* per hæc verba: *Si vero mulier à pinguedine vteros sibi læsos esse putet ad conceptionem, attenuato ipsam quam maxime, & ad reliqua gracilem facito.* Verumtamen vteri os durum fieri est necessum aliqua ex his causis accedentibus, ob idq; claudi, & mulierem non concipere, quod semen non susceptet.

Os vteri quibus de causis durum fiat.

Atqui licet durities possit separari ab vtero concluso, est tamen illius signum, vt dixerat Hippocrates *libr. de natur. mulier.* his verbis: *Si os vterorum concludatur. ipsum sit veluti grossus ficus, & si digito contigeris, comperies durum & contractum, vt digitum non admittat, & menses occultantur, & genitura ipsum non suscipit hoc tempore, & dolor habet imum ventrem, & lumbos, & laterum mollitudinem.* Item paulo an- C te hæc verba refert: *Si indurati fuerint vteri, os ipsorum asperum fit, & menses occultantur, cum vero apparuerint, velut arena sunt, & genitura hoc tempore non fit: si vero digito contigeris, asperum fit os vterorum.* Qua sententia ostendit, conceptui esse impedimentum prædictam vteri crassitiem, sicut antea dixerat *lib. de steril.* hæc verba scribens: *Os vteri prohibet conceptionem, si auersum, si distortum, si conclusum, si recens fuerit conclusum.* Et eodem lib paulo inferius inquit: *Cum stomachus vteri durus fuerit totus, aut summa parte, & conclusus, at non rectus fuerit, sed ad alteram coxam auersus, aut ad intestinum rectum inclinatus, aut in seipsum contractus, aut labrum stomachi sibi ipsi incubuerit: vndecunque aut asper fuerit, aut callosus. fit autem durus & à conclusione, & à callositate.* Cuius etiam cognitionem adducit eodem libro, dicens: *Si os vterorum durum fiat, aut cernes, ex digiti contactu cognosces.* Duritiei quoque causam recenset eodem libro dicens: *Os vteri durum fit, aut dum concluditur*, vt nuper adducta sententia in fine monstrauit. Ex quo constat pos- D se concludi, vt in prægnantibus, citra duritiem. Verũ si durities accidat vel à callo, vel à scirroh; vel à tumore aliquo præter naturam, vel à nimia

frigiditate aut siccitate, quæ partes constringat: longe diuersam esse censendum est à præcedenti. Contingit etiam ex aliis causis, maxime ex adnascenti membrana quadam, cuius meminit Hippocrates *libr. de natur. mulier.* per hæc verba: *Si genituram non suscipiat mensibus secundum naturam fluentibus, membrana ante vteri os excreuit. Cognosces autem hoc, si digitum admoueris, membranam prætextum contingens.* Quibus signis facile distinguis prædictam duritiem ab ea, quæ fit, cum epiploum os vteri comprimit, dum propendet pro longitudine supra os vteri. A quibus etiam distinguitur os vteri, dum pingue fit & crassum, sine euidenti duritie. Cuius meminerat Aristotel. *libr. ... de hist. animalium cap. 3.* dicens: *Nec vero si crassa sunt oris vteri labra, commodum præstant vsum ad conceptionem.* Ex quibus colligitur, os vteri vno E ... modis claudi: vel duritie morbosa, vt dictum est: vel quia epiploum procidat supra ipsum, vel quod labra oris crassescant, aut pinguescant, & ob id conniueant, quippe aliud est crassescere, & aliud adiposum esse: hæ enim fœminæ omnes steriles fiunt, vt Plinius est auctor cap. ... *libr. 11.* & Aristoteles *cap. 17. lib. 3. de hist. animalium.*

Os vteri ... modis clauditur.

Oris vteri duritiem quæ curent.

Huic quidem affectioni medebetis iuxta differentiam cuiusq; dictarum causarum: nam licet Hippocrates indistincte videatur duritiei remedia scribere, si quis rem penitius consideret, reperiet vnicuique causæ peculiare auxilium dicare, quemadmodum *libr. 2. de morb. mul.* dicens: *Si vero obdurnerint vteri, osculum ipsorum durum fit, & clauditur, & menses non prodeunt, sed pauciores & deteriores, & dolor incidit & febris, & rigor corripit circa imum ventrem, & lumbos, & laterum mollitudinem.* F *Cum sic habuerit, multa calida lauato, & tepefactoria adhibeto, si dolor habuerit, & vteros multo tempore cum aqua decocti cucumeris syluestris foueto, deinde mollitoria apponito, atque hæc per triduum facito: & si ex contactu osculum vterorum molle apparuerit, ex crudo lino tres penicillos suppuratorios indito, primum tenuem, secundum paulo crassiorem.* Deinde subdit, *sed vbi fomentum adhibueris, ex odoratis, laudem mollitoriam apponito.* Item libr. eodem paulo inferius inquit: *Si os vterorum non suscipiat genituram, sed durum fuerit ac conclusum, plumbeum penicillum apponat, velut dictum est, per triduum, vbi calida lota est, & mollitoriis vtatur, & supina decumbat, & in aquam calidam insideat, & lanam vnguento imbutam imponat.* Ac rursus paulo inferius pulcra admodum & vtilia recondit medicamenta, quæ diligens Medicus eadem parte reperire poterit. Item *libr. 1. de morb. mulier.* inquit: *Quibus autem statim vbi coeunt, fluunt ea quæ à viro sunt emissa, iis os vteri clausum est: curare vero sic oportet: siquidem valde conclusum fuerit, tædis & plumbeis fistulis immissis aperito, & molli fomento ex fœniculo* G *foueto, & subductitiis quæ vteros attenuant & in directum redigunt, purgato. Post purgationes autem & fomenta, ea infundito, quæ causæ sunt contraria.* Quæ sane loca, & alia pleraque euidenter monstrant, cuique duritiei causæ, peculiaria esse adhibenda præsidia. Hoc tamen in carnosæ seu pinguosæ duritiei curatione obseruabis, quod licet Hippocrat. consulat *libr. 1. de morbis mulier.* ...ribus à principio vti, vt felleis medicamentis, quibus

Oris vteri durities carnosa qualiter curetur.

651 A oscula vasorum aperiantur, cum hoc tamen, vt ipsemet consulit, satius est, vel emollientibus miscere, vt minus mordentia supersint, vel solis vti emollientibus. Nec etiam probandus est *aluminis vsus*, quem idem auctor commendat, licet abstersionis gratia id videatur consulere, comprimet enim pressius vterum, & vasa occludet magis. Sic profecto si tumor aliquis præter naturam causam clausioni præstiterit, vel callus, curare eo tempore oportet, *vt lib. huius operis 2. abunde dictum est*: quippe hac in parte eam duritiem curare in animo est, quæ vel ex siccitate vel ex frigore ortum duxit.

Itaque, si ex siccitate durities suboriatur, clausum vterum mollem & laxum reddes, præterea quæ ficciori vtero prodesse diximus, iis, quæ ex Hippocr. locis citans attulimus, balneis aquæ dulcis, fomentis herbarum & rerum emollientiarum, aut *lactis aut dulcis olei, vel amygdalarum dulcium*: ac rursus ex vnguento quod recipit *axungiæ gallinæ, anseris & anatis ana ℥. j. olei amygdalarum dulcium, liliorum, & sesamini ana ʒ. j. & ß. radicis iridis, althææ, & assari ana ℥. j. ceræ albæ quantum sit satis, vt fiat molle vnguentum.* Verum ne citra methodum in curatione vltra procedas, scito frigidam duritiem opus esse frænare euaporationibus, & fomentis, ac suffumigiis: Siccitatis corrugationem balneis, fomentis, euaporationibus, inunctionibus, ac mollibus pessariis: cui vsui pessaria conficies, quæ recipiant *radicum & foliorum maluæ & althææ ana ʒ. iij. farinæ seminis lini, & fœnugræci ana ℥. ß. adipis anseris ʒ. iij. croci & muscipatum*, excipiantur in serico linteo, & inuoluta, pessaria fiant, quæ in *oleo irino aut de semine cucurbitæ* intincta in vterum immittantur. Prodest & pessus ex radice *althææ, axungiæ gallinæ vel butyro inuncta, vel ex lardo suis sine sale, aut ex pinguedine anseris vel anatis.* Ceterum si durities fuerit callosa, non plumbeos penicillos, *vt Hippocrates refert*, sed ex radice *althææ* tres penicillorum ordines efformabis, & minorem primo per noctem & diem *butyro* aut aliquo pingui inunctum appones, à quo secundum eadem lege, & ternum, qui C crassior est, apponito, & immorari sinito. Interim tamen partem fouebis, inunges, & omni ingenio emollies: & tandem ad pessaria & subductitia, quæ Hippoc. consulit, deuenire poteris: corpore prius purgato per supernam & infernam aluum, ac potissimum etiam subductitiis, quæ præter id, quod emolliant, digerant quoque, extenuent, ac repurgent partem. Qua profecto in re, secure administrabis, quod recipit *hyssopi cerati. medullæ ceruinæ, adipis porcinæ recentis, terebinthinæ, ceræ albæ, ana ℥. j. & ß. aloes ℥. ß. butyri, adipis anserini, leporis coaguli, myrrhæ ana ʒ. iij. cassiæ, nardi, an. ʒ. j. mellis quantum sit satis*, vt fiant pessaria. Sed vtilius longe est aduersus omnem duritiem & conclusionem id præsidium, quod recipit *lini semen, althææm, fœnugræcum, omnia æquis portionibus in vas nouum immittemus, vbi oleum dulce, & aqua æqua mensura fuerint, vt semina contegantur, quæ cum molli vapore coqui & ebullire cœperint, spumam quæ supernatauerit, colliges, cui anserinos adipes & ceram immiges, & pessarium facies.* Est & aliud valde vtile quod recipit *ceræ punicæ ʒ. iiij. mastiches & sty-* D *racis ana ℥. j. adipis anserini ʒ. iij. butyri & medullæ ceruinæ ana ʒ. iiij.* misce & fiant pessaria. Aliud etiam recipit *cerussæ, medullæ ceruinæ, ceræ punicæ, butyri, olei amygdalarum dulcium, nardini, & glaucini ana ℥. ß. resinæ, thuris, mastiches, spumæ argenti quantum sit satis,*

Oris duritiei ex siccitate qualiter curetur.

B

ex frigiditate qualiter.

ex callo qualiter.

Oris vteri duritiei ex quacunque causa ortæ quæ prosint pessaria.

vt fiant

vt fiant pessaria. Consuluerat quoque Hippocrat. lib. de nat. mul. vtilissimam euaporationem conficere hac lege: *vinum quam iucundissimum cum pari aqua temperatum, trium semicongiorum Atticorum mensura, & fœniculi radicis & seminis fœniculi quartam partem, & vnguenti rosacei semiheminam. hac in vas nouum fundito, & vinum adfundito, vasis autem operculo perforato, & imposita arundine foueto.* Quod si ne hæc quidem prodesse videantur, pessaria ex omni gummi genere conficies, additis iis, quæ modice dissoluant & digerant partis duritiem, vt Hippocrat. consuluisse constat lib. de steril. lib. his verbis: *Si conclusum fuerit aut durum osculum vterorum, ficum albam expurgato, & nitrum Aegyptium* E *purissimum tritum admisceto, & subductitium facito magnitudine galla non magna, quod in lana molli vnguentum irinum tinctum apponat per tres aut quatuor dies, prout visum fuerit.* Post hoc conducit fomentum odoratum, postea vero molli quodam opus est subductitio, quod saniosa maxime ducat: deinde *mercuriali*, si tenera fuerit, cum *vnguento rosaceo* in linteo ad diem & noctem subdat. Si quis tamẽ duritiem amplius emollire studuerit, legat lib. 2. nostrum de præs. indic. & reperiet. Verum si oris vteri crassitiem aut pinguedinem (*quas non emollitione, sed extenuatione discutere oportet*) velit conterere, legat Hipp. lib. 1. de morb. mul. quo loco reperiet componi pharmaca ex foliis *phagi* contusis; ex porris etiam cum modico sale: item ex *oleo vetustiore cum cymino & fœniculo ac nitro.* Sed satius est, parciori vti cibo & copiosiori exercitio quam topicis vlcus excitare difficulter sanabile.

Euaporatio

Fomentum.

F Dum vteri os nimium hiat, laxum, apertumve exsistit, nulli fore dubium arbitror, quin sic affectæ fœminæ steriles esse debeant: inquit enim Hippocrat. lib. de nat. mul. *Si hiarit os vterorum magis quam solet, menses plures fiunt, & deteriores, & humidiores, & per longius tempus, & genituram ipsam non contingit, neque intus manet, sed rursus foras effunditur, & si digito contigeris, os vterorum hians comperies. & impotentia ipsam corripit præ mensibus, & febris ac rigor & dolor tenent imum ventrem & lumbos & laterum mollitudinem* (& docens causas, inquit) *Patitur autem hæc, maxime si quid in ipsa fusum fuerit, & corruptum computruerit. patiuntur etiam ex partu, & alia aliter.* Eadem quoque libro paulo inferius eadem refert: sed clarius adhuc lib. 2. de morb. mul. de eadem re verba faciens, sic scribit: *Si vteri præter naturam hiarint, menses plures prodeunt & viscosi & frequenter, & genitura intus non manet, & osculum hians est, & fieri non potest, vt genituram attrahat* (& subdens causas inquit) *Morbus autem corripit ex fluxu sanguineo, & fit cum menses suppressi derepente eruperint.* Et eodem quoque libro paulo inferius refert: *Si os vterorum hiarit amplius quam in* G *mensib. solet, menses ita fiunt plures, & deteriores omnes, & liquidiores & per longius tempus: & genitura non attingit, neque manet, sed rursus exit,* & fere eadem verba refert. Quibus sane locis constant & signa, & causæ plures præter humiditatem, cuius hac in parte meminisse non est in animo. Cognosces vlterius huiusmodi affectionem, quod fœmina in coitu nullam vel leuissimam persentit delectationem, facile semen citra sensum pellit, vito ingrata exsistit, & pudendum humectum habet.

Os vteri si nimium hiet, aut aperiatur, quib. signis innotescat.

652 A Fit etiam vteri os molle & hians, vbi leue efficitur & lubricum, vt Hipp. refert lib. de steril. in princ. dicens: *Si leues fuerint vteri, contingit autem hoc & ex natura quibusdam, etsi vlcera magnas cicatrices reliquerint: si leues igitur vteri fuerint, mulier in vtero non concipit.* Quam sane affectionem à natura quoque fieri refert, & immedicabilem iudicat, quia semen non continent, neq; contentum amplexantur, & proprium ante tempus excernunt.

In curatione tamen si quis legat Hippoc. reperiet geminam esse medendi viam: inquit enim lib. 2. de morb. mul. *cum autem magis quam oportet aperti fuerint vteri, purgatione opus habent, post purgationes autem collutionibus & suffimentis. Si vero propriores sint quam oportet, vomitibus vteri opus habent, & fomento fœtido, donec ad suum locum redeat.* Et qua senteotia euidenter constat, aliam adhuc subesse causam apertionis vteri, nimirum ipsius prolapsioœ, cuius paulo inferius meminero. Eandem quoq; curationem adducit lib. 2. de morb. mul. sed B clarius eodem loco paulo inferius, dicens: *Si vero non conclusi fuerint vteri, velut oportet, in aqua desideat, in qua cocta sit myrtus, aut lentiscus, aut vitis, aut olea folia aut rosarum. Dicta vero sit, quæ relata est in rubro fluxu. Optimũ vero ipsi auxilium est situs, frequens vomitus, & prohibitiones balneorum* (dulcium aquarum ego intelligo) Ex qua sententia euidenter constat, hunc affectum curandum esse frequenti purgatione, sudoribus, balneis sulphureis, syrupo ex *ligno guaiaco*, & reliquis, quæ superius dicta frequenter sunt. Maxime tamen [illegible] tenet in hac, & reliquis *vbi ad vterum [illegible] humor [illegible]*) vomitus summo mane [illegible] iuno, siue secus. Sed ex[illegible]dum est generale quoddam præsidium, [illegible]nibus, quibus semen susceptum effluit, commune & proficuum: quod scripserat Hipp. lib. de steril. dicens: *Si vteri genituram non contineant, plumbeum lapidem, qui ferrum ad se rapit, leuiter terito, & in linteo alligato, quo in muliebri lacte tincto subductitio vtatur.* Quod sane præsidium omnibus causis esse proficuum, præmissa tamen vniuersali prouidentia, existimo. Cui etiam vsui idonea reperies cataplasmata emplastra & suffumigia paulo inferius c. de sterilitate C ad tempus, § de articulatione dorsi. In peculiari tamen huius affectus curatione permittenda est vniuersalis illa prouidentia in purgatione & vomitu, quam paulo ante proficuam esse diximus præhumidis vteris. Qua facta vteri os peculiariũs constringit fotus, qui recipit *radicis bistortæ, quinq; foliis, & cyperi ana ℥. ij rosarum cum calicibus, corticis mali granati, & balaustiorum ana ℥. j. suberis ℥. ß. hederæ m. j. fiat decoctio in aqua & vino adstringenti,* & quouis die fotu vtatur fœmina. Cui etiam vsui prosunt suffumigia, pessaria, fotus & euaporationes quæ prædicto loco adduximus, & paulo inferius dorso ex articulato dicturi sumus. Nec minoris momenti est, quod superius diximus, nimirum opus esse & summopere proficuum, prudendum viti cibeto inungere, dum fœminæ accedit, quippe tunc auidissime vterus sese colligit, & semen continet.

Os vteri apertum qualiter curetur.

Fotus.

Suffumigia.

Cibeti vires

D Constat ex Hippoc. decretis, inter potissimas sterilitatis causas vnam esse, & maxime efficacem, oris vteri auersionem, quod euidentissimis verbis monstrauerat, adducens causas & curationem lib. de steril. dicens: *Nunc autem ostendam ob quas causas mulieres omnino steriles fiant, & cur non pariunt antequam sanentur. Causam vero hanc esse dico,*

Oris vteri auersio ac vitiosus situs qualiter steriles reddat fœminas, & quib. signis innotescant.

dico, si os vterorum omnino auersum fuerit à pudendo, nō concipiunt, non enim suscipiunt vteri genituram, sed statim foras exit. Contingit autem hoc, etiamsi os vterorum parum distortum fuerit præter naturam à pudendo. Et si omnino conclusum fuerit os vterorum, neq; sic suscipiunt, neq; si recens cōclusum fuerit magis quā oportet. Singula vero relata manifesta sunt: etenim si omnino auersum fuerit, aut conclusum, menses non prodeunt omnino, aut prodeunt violēter cum morbo, si sanguis coegerit vteros pro more, conuerti. Et si purgata fuerit mulier aliquando os vtero-
E rum ipsi à pudendo auertitur. Si vero parū distortum, aut recens conclusum fuerit, prodeunt quidem menses, prodeunt autem violenter & paulatim per multos dies. Multis quidem modis refert Hipp. vteri os posse ad varias partes torqueri, & subinde sterilitatem efficere: nā vtcunq; siue sursum, siue deorsum, siue ad latera vterus torqueatur, recta virile semē in vterum nequit ire. Quod sane dignosces ex tactu obstetricis digitis facto, quo nō erit difficile, qua vergat parte perdiscere: præterquam quod ex dolore in loco, ad quem vergit, mille in locis posse cognosci refert Hipp. Sic enim inquit lib. de nat. mul. *Si vteri ad latus allapsi fuerint, tussis detinet, & dolor sub latus, & vterus durus velut pila insidet, & ad contactū dolet, velut ab vlcere.* Et post multa huiusmodi fœminas purgare iubet, & calida lauare, & tepefactoria adhibere. Et subdit paulo inferius: *Si vteri obliqui fiant, & os ipsum obliquum fit, & menses ipsi nunc occultantur, nunc prim apparentes euanescunt, & non similes fiunt, sed deteriores & pauciores, quam antea, & genitura non fit hoc tempore, & dolor habet imum ventrem, & lumbos. & co-*
F *xam, & attrahit ipsam. Cum sic habuerit, pharmacum infra purgans bibendum dare oportet, & calida lauare ac fouere. Vbi vero recens lota fuerit, digito immisso os vterorum corrigat ac dirigat, & odoratorum suffitum admittat, & ex potionibus dato iuxta experimentum, quam libenter suscipit.* Ex his quæ sic affectæ sunt *lib. 2. pop. p. sex. 19.* quandam, cum ei coxa doleret, ex vteri recursu ad eam partem concepisse refert, & coxam grauidationis tempore non doluisse. Verum si os vteri commutat (*vt docuerat Hipp. lib. 1. de mor. mul.*) constabit facile, quia viri semen protinus à viri discessu elabitur, quasi vterum non ingrediens: distinguet autem obstetrix torturam oris vteri (*quam etiam efficit*) à grauidatione, in qua etiam vteri os conniuet, & à conniuentia, quod in hac præ duritie conniuet, in grauidatione nequaquam: in tortura vero neutrum digiro comparet, sed situs mutatio.

Oris vteri auersio qualiter curetur.

Vniuersa tamen curandi ratio in hoc affectu stat in reductione vteri ad antiquam sedē: quod equidē fieri nequit, nisi vel purgatis humoribus,
G quorum ratione laxatur vterus, vel resiccatis auxiliis topicis, ac sedato dolore, & molliore facta parte, vt indolorosius ad sedem citra inflammationem reducatur. Quam sane medendi rationē locis nuper citatis, & mille aliis partib. adduxisse Hipp. euidenter constat. Itaque primo purgabis corpus, & fomentis ac remollitoriis vteris, tandē digitis obstetricis vterum reducendum curato, & vltimo eiusdem manib. hinc inde per vniuer-
653 A sum ventrem, versus vmbilicū vndequaque oleo vteri regionem perfricabis mediocri compressione, donec vterum à parte, cui incumbit, separatum & in antiquam sedem reductū cognoscas.

Postmodum vero ventri adhibebis, quæ calefaciendi & exsiccandi ac discutiendi flatus vires habeant: quemadmodū mulierculæ citra vllam rationem passim solent efficere. Cauebis tñ in hoc opere, ne menstrua instent, vel multorum humorū copia in vtero subsit, ne quid deterius præexsistenti malo succrescat. Verum dum id facere studueris, post id opus, oleis inungito ventrē *rutaceo, liliorum alborū, irino, chamæmelino, de baccis lauri,* superspersis pulueribus ex eisdem rebus, *& aniso, cumino, cinnamomo & similib.* quorum syluā reperies in curatione humidi vteri: item dum os vteri distorquetur, suaueolentiū suffitu opus est, vt consulit Hipp. *lib. 1. de mor. mul.* Quo facto emplastra eadē parte adducta vmbilico, imo vētri, & dorso adhibebis, & pudendi ostiū firmabis suffitibus, & aliis rebus, q̄ exsiccandi vires habeant. Prod- B
rit & viri vsus, quo melius os distorquetur: quo ēt in vteri oris cōniuentia vti præsidio oportet, ni velis vti redaceis penicillis, vt consuluerat Hipp. *lib. 1. de mor. mul.* quorum loco consulo potius vti fomentis, euaporationibus, aut metrenchitis pinguibus & mollioribus ad duriorem formā redactis.

Menstruæ quoq; purgationis vitio haud raro fœminas fieri steriles comperimus: nam siue copia exsuperante, aut deficiente: siue ordine profluendi prauo, tempus anteuertente aut remorante: siue vitiosa qualitate aut substantia prodeant affecti, vtcunq; sit, semper sterilitatis exsistit causa. Quippe ex immodico sanguine, quantumuis laudabilis exsistat, obruitur & confunditur genitura: nequit enim pusilla virtus generans tantum sanguinis principio fœturæ conficere, vt optime aduertisse Hippoc. constat *lib. de steril.* per hæc verba: *Vena enim sanguine plenæ genituram non suscipiunt, & in vtero aliquid inueterati sanguinis inesse necessum est, quod genituram nutriri prohibet.* Et paulo antea eodem libro adduxerat alium affectum ex copioso sanguine dicens: *Si quid ex mensibus in vte-* C
ro remanens fissuram ac segmentum habeat, quod circa osculum aut paulo penitius incalescat, & rursus frigescat, neque sic in ventre concipit. Pari quoque ratione, si menses omnino non profluant, credendum est, fœminas steriles fieri: nam *vt paulo inferius probabo,* plerumque concipiunt fœminæ post menstruas purgationes, vbi ab illis fuerint expeditæ: cum vero eis omnino carent, perdifficile est posse concipere. *Conceptus,* inquit Aristot. lib. 7 de hist. animal. cap. 2. *mulieribus à profluuio menstruorum sua natura contingit, & quæ his carent steriles magna ex parte consistunt. Verum fieri potest, vt aliqua etiam sine eorum effluuio concipiant, videlicet quibus tantum humoris colligitur, quantum iis, quæ purgantur, restare solet, quanquam non tanta copia, vt foras possit effluere.* Alibi etiam hoc idem refert dicens: *Impossibile est concipere sine menstruorum excremento, quod antea redundās foras profluxerit, aut intus satis sit. Præterea inordinata excretio non expurgat, quantum satis est, vterum, vt genituram admittat (præterquam quod ali-* D
menti inopia arescit non raro semen) sic inordinati plerumque semen secum deferunt, & ob id genituram prohibent. Inquit enim Hippoc. lib. de steril. *Si vero pauciores quam debeant menses prodeant, neque sic prægnans fit:* ac subdit. *Et si plures quam debent, menses mulieri prodeant, neque sic in ventre concipit. Vteri enim sanguine euacuato genituram non concipiunt præ debilitate.* Quas proculdubio causas omnes

Menstruus sanguis vitiosus qualiter steriles reddat.

quibus signis innotescat, & qualiter curetur.

Scytha-

Scytharum fœminas efficere steriles recensuit li. *de loc. aqua & aere*, dicens: *Lunares namque purgationes eis non eueniunt, quemadmodum est necesse, sed minus & intempestiue.* Et subdit: *Vnde necessario sequitur, non multum fœcundam Scytharum gentem esse.* Quod de reliquis fœminis pari pensu intelliges. Item menses corrupti & vtcunque aliter vitiosi minus ad concipiendum idonei censentur: primum si aquei, fœtidi, aut nigri proueniant: deinde si albi, crocei, virides, aut cærulei: si plurimum fluant, longiori aut breuiori tempore quam par est: & si non statuto circuitu, sed setius aut citius, E aut si omnino non fluant. Cum hoc tamen eæ, quibus menses non fluunt, non omnino sunt steriles iudicandæ: vidimus enim plures, quæ conceperunt nuptæ, cum virginibus non fluerent menses. Nosces tamen has esse sterilitatis causas, ex signis quæ retulimus *lib. huius operis 1. proprio cap.* ad quæ sane recurres, si veram sterilitatis ex menstruorũ vitio curandi rationem ediscere velis. Nam satis mihi est hac in parte docuisse, mensium vitio fœminas steriles non raro fieri: est sane molestum & tædiosum multis in locis eadem referre. Ob id, cum ex mensiũ vitio infœcunditas subortur, nullam aliam adinuenies potiorem curandi rationem, quam menstrua ad statutum fluendi ordinem reducere, aut eorum substantiam corrigere & moderari: quæ omnia prædictis capitibus, postquam sterilitatis causam cognoueris, facile inuenies.

Menses quibus non fluunt non omnino steriles sunt.

F Inter causas quæ sterilitatem fœminis præstant, potissimam frequentissimamq; esse censeo seminis fœminei vitium, quale sufficit generationi ineptum ipsum reddere. Quod equidem tale fieri quatuor modis cõstat, nimirum dum aquosius existit, ita vt figuram seu delineationem præ tenuitate suscipere nõ possit. Id profecto dignosces ex seminis excreti natura & consistentia, ex vteri etiam frigiditate vel humiditate, ex celerrima seminis ipsius citra delectationẽ excretione. Secundo semen vitiari assolet propter crassitiem immodicam, quam deuincere calor nequit, neq; ex eo quicquam præ crassitie efformare. Quod nosces ab ipso semine excreto, & quia fœmina tarde ad coitum excitatur, & subinde parum excernit. Tertio quidem semen generationi ineptũ fit, eo quod corruptionem seu labem aliquam perpetiatur, siue ex Gallico morbo, siue ex putredine quauis prodeat: vel ex vitio aut morbo aliquo cuiusuis principalium membrorum. Quod videtur insinuasse Hipp. *lib. de steril.* reddens rationem, quare semen retentum in vtero non degeneret in conceptum, inquit enim: *Si vero genituram continens non pragnans fiat, id quod multu contin-* G *git stomacho vteri prater naturam hiante, menses plures, quam conuenit, & humidiores procedunt, vt & id quod a fœmina prodit semen, ad fœtificationem non concipiatur, & viri genitura insuper accedens corrumpatur: contingunt autem hac & corpore, & vteru agrotantibus.* Sed vitia hæc cognosces ex colore alieno, substantia & odore insuaui, plerumque fœtido, & ex toto corporis ac vteri morbosis signis. Vltimo tamen se[men] consspurcatur, & generationi efficitur ineptum ex vitio alicuius prauę substan- 654 A tiæ, qua fœminæ vteru[s] scatet. Quod perpendes ex superfluis vte[ri] [excre]mentis, quorum meminimus *lib. huius operis 1. c. penult.* ac ex vitiosis mensibus, *vt ex Hippoc. constat lib. 1. de mor. mul.* Reperies huius mali signa & causas loco nuper citato. Sed præter has causas aliæ insuper reperiuntur duæ genituram vitantes, nimirum seminis paucitas, quæ genituræ non sufficiat, ac vberrima & immodica copia, quæ virile semẽ suffocet & exstinguat. Præter numeratas causas addit Hippocrates *lib. 1. de morb. mulier.* vnam semini & vero vitiatis simul communem, nimirum seminis effluxionem ab vtero. Quippe inquit: *Enimuero, si qua cum virorum perfruantur consuetudine, nequeunt pragnantes reddi, sciscitari ab illis primum decet, an ipsis menstrua bene respondeant, nec ne? & si ferantur, an purulenta ipsa sint, an frigida? Siquidem igitur ita affirmauerint, an semen protinus effluat, an postridie, an perendie, sexto ne an septimo die percontandum quoque est. Itaque si simul atque res Veneris peracta est, responderint elabi semen, rectum vteri osculum non est, sed distortum, vnde viri semen non potest vterus excipere. Quod si postridie,* B *aut tertio vel etiam quarto die elabi dicat, vterus redundat humore, quo semen ipsum eluitur. Si autem sexto & septimo, putrescit quidem semen, & putrefactum excidit.* Cui sententiæ addere oportet: *quod si septimum diem excedat, iam non effluxus, sed abortus dici meretur:* atque etiam hæc omnia vitia accidere, dum semen adeo est vitio aliquo affectum ex his, quæ memorauimus, quod omnino vterus ipsum renuat mox, aut paulo post susceptionem, prout vitium magis minusue naturam lacessit. Quibus constare arbitror, non solum huius profusionis causas, verum & signa quoq; ab Hippoc. scripta prædicto loco apertissime fuisse: curationem vero huius causæ antea scripsimus.

Seminis vitiosi signa & curatio.

Seminis aquosi signa.

Crassi signa.

Putridi signa.

Conspurcati ab vtero signa.

His sane seminis vitiis medeberis, primo aquositati & vbertati ea lege, quam diximus §. *de vteri humido intemperamento*, omni videl. exsiccationis genere, tam per victum & potum, quam per exercitia, balnea sulphurea, ac sudores, quam per alia pharmaca huic vsui proficua. Cui vsui fe- C runt probatissimo experimento mulũ conferre conseruam ex *flore stœchados, aut ex saluia, vel saluiam ipsam hortensem commasticatam*. Reliqua vero, quæ hic desunt, reperies varia quidem & proficua capite *de sterilitate virorum*. Crassiori vero aut pauco semini medeberis per ea quæ aduersus siccitatem proficua esse nuper diximus, & eis etiam, quæ omni arte corpus humectent, & vberius ac tenuius semen gignant alimentis, balneis aquæ dulcis, & medicamentis, ac multis aliis auxiliis, quæ referam *capite de virorum sterilitate*. Corruptioni autem seminis prouidendum est per ea, quæ membrorum principalium affectiones auferant, aut putredinẽ curent sanguinis detractione, purgatione, & meliori nutritione: tandem iis quæ per epicrasin corpus euacuent & excrementis, purgatione, sudore, fontanella, vt iterum corpus probo alimento reficiatur. Cuius sane D affectionis & curationis meminit etiam Hippocrates *lib. 1. de morb. mulier.* per hæc verba: *Quibus porro intus manet viri semen, & computrescit, & turbationem facit, his atriplicis semen aut succum cũ melle, aut cumino delingendum dato.* Et subdit, *apponendam esse portulacam cum adipe anserino*, refertque id *malum fieri à bile & sanguinis influxu*, quorum rationẽ cu[ra]tionem instituit. Nam quodammodo diuersum videtur, & diuersam exposcere vacuationem, fœminam proprium semen corruptum vi-

Seminis aquositati & vbertati quibus medeamur.

Semini crassiori aut pauco quibus medeamur.

Corruptioni eius quibus.

tiatumve effundere, aut virile semen susceptum, alioqui sanum, vitiate corruptoque, & ineptum generationi efficere, vt Hippocr. sententia insinuare videtur. Prouidendum quoq; est vteri excrementis, siue biliosa sint, siue pituitosa, frequentibus totius corporis purgationibus, *vt ex Hippocrat. mente nuper retulimus*, & rursus eorundem excrementorum diuersione per alia emunctoria, & per ea etiam, quæ vterum à prædicta spurcitia vindicant, quorum nō paruam copiam *cap. citato* adduximus. Præter quæ omnia peculiariter vterum in hac causa purgant pessaria, adducta à Theodoro Prisciano, quæ recipiunt *opobalsami* ℥.j. *peucedani* ℥.j. & ß. *aristolochia* ℥.j. *myrrha* ℥.ß. *aloes* ℥.ij. *croci* ʒ.j. & ß. *medullæ ceruinæ & adipis anserinæ ana* ℥.j. & ß. ex quibus fiant pessaria, quæ huic vsui maxime proficua experieris. Deficienti quidem semini medeberis eo modo, quem docet Galen. *libr. 5. simpl. cap. 23. Quæcunque* inquit) *semen aut procreare, aut prouocare possunt, bene nutriant, & flatuosa sint oportet, vt bulbi, cicer, faba, polypodes, quæ multi seminis edulia sint.* Et eodem libro cap. 21. inquit: *Seminis affectrices facultates sunt, vt lactis, partim medicamentis tantum, partim alimentis. In medicamentis, cum succos pituitosos calefacientes in sanguinem vertimus: in alimentis autem secundum totius substantiæ similitudinem.* Quibus perspectis facile erit vitiosum semen emendare: & materiam ac modum duobus capitibus sequentibus abunde reperies.

E — Pessaria vterum peculiariter purgantia.

Verum quia sæpe curatione præmissa contingit ob coniugum incuriam, & prauam vitæ & victus institutionem, non minus sterilem superesse fœminam, quam ante curationem erat: ob id sciendum est, quid à curatione agendum sit, vt prodesse possit præhabita curandi ratio. Hanc sane viuendi & sese coniungendi coniuges rationem, pulcre scripserat Hippocrat. *libr. 1. de morb. mulier.* dicens: *Non sat esse vterum & corpus purgasse a biliosis aut pituitosis, vel quibusuis aliis recrementis, vt vterum ad semen continendum amplexandumq; auide disponeretur.* Cuius ratione hæc scribit verba: *At suffire bonum est semper ante menstruas purgationes: priori quidem loco suffitu ex fœniculo, deinde ex aromatis. Suffitiones autem, suppositionesque oportet perfici ita consulto, vt rite & decenter omnia administrentur, quo tempore fere menstrua solent effundi. Ergo si pura sit & huiusmodi esse appareat, & vere sanguinea, tunc accedat ad virum ineunte menstrua purgatione. Optimum tamen fuerit hac ipsa desinente, & adhuc tamen profluente potius, quam penitus cessante. Cum autem cum viro rem mul..r habere vol[illegible] [illegible] vsurpet aliquid ex adstri[illegible] [illegible] quæ in [illegible] [illegible] solent adhiberi.* Et paulo inferius subdit: *Q[illegible] d, si quæ à viro immittuntur mulieri, non appareant, externis cruribus & decussatim positis ipsa quiescat. Perutile autem est eo die à cibis abstinere, nisi capere cuiceonem satiuum ex aqua velit.* Et tandem toto textu alia docet, quæ his con[illegible] [illegible]ulia in custodiam retentionis seminis proficua haberi possint. In qua quidem sententia plura videntur difficilia, & vtilia non pauca. Quippe illud à ratione alienum videtur, nimirum fœminam viro accedere ad-h[illegible] [illegible] ensibus fluentib. cum & Gal. & Arist. con[illegible] videatur, & [illegible] nto vt nos p[illegible] ul[illegible] infertus l[illegible] [illegible] ib[illegible] bimus iux[illegible] Arist. m[illegible], qui *lib. 1. de gener. anim. cap. 19. & lib. de h[illegible] cap.* [illegible] rarat, conceptionem mulieribus euenire postquam menstrua substiterunt.

F — Coniuges steriles qua ratione se, & quando coniungere debeant, vt fœcundæ fiant.

G — 65[illegible] A — Fœmina v[illegible] [illegible] accedens de[illegible] beat menstruis adhuc fluentibus.

Sed his missis, præfata sententia Hippoc. fœminam viro disponit post totius corporis & vteri prouidentiam (*quam seruare omnino oportet, vt vel in primis per sudores vterum vlterius exsiccare*) per fœniculi suffitus: postea per suffitus aromatum, quibus sanguis ad vterum purior euocetur, ac si quid permanserit viscidum & crassum, per pessaria expurgare oportet. At si fœmina biliosa sit, per euaporationes tutius disponetur: si vero pituitosa, per suffitus, ac mox viro accedat, & si semen non procidat, quiescat eo die supina iunctis cruribus, & victus vtatur parsimonia, donec septimus dies transierit: ceterum per triginta dies licet à lecto surgat, & copioso vtatur victu, maneat domi, & leuiter sese exerceat. Reliqua vero huic vsui proficua paulo inferius leges.

CAPVT IV.

De sterilitate quæ fit ad tempus.

B

EST quid præter dictas alia sterilitatis conditio & natura, quę neq; in omnibus fœminis, neq; vtcunq; reperitur, sed in quibusdam solum: neq; integra est, neq; semper, sed ad tempus tantummodo, qualem accidere fœminis comperimus, quę ante maturam ætatem & perfectum tēpus nubunt: aut post ipsum grandioribus iam factis & bene senescentibus. Alia etiam sub hoc genere cōnnetur sterilitatis species iis fœminis succrescens, quæ pepererunt quidem, sed à primo partu aut secundo vel steriles remanserunt, vel quam rarissime concipiunt. Quamobrem vniuscuiusq; seorsum meminisse oportebit, vt vel præpediatur, quo minus cuiquam accidat huiusmodi malum, vel auferatur, si forte iam adest.

Sterilitas ad tēpus quot modis accidat.

Docet quidem Hipp. *lib. de loc. aq. & aer.* inter reliquas sterilitatis causas, eam fœminis esse potissimam quæ ex immaturo coitus tempore proficiscitur. Namq; nuptiarum tempus varii varie quidē scripserunt. Inquit etenim Moschio Græc. *Tanto quidem tempore, donec purgatione superueniente cum viro coire possit, natura & matrix officia adimplere, & repræsentare videantur.* Plato vero *6. de leg. in fin.* specialius de hac re sensisse videtur, dum in masculis à trigesimo ad trigesimum quintum, in puellis à sexto decimo ad vigesimum, id est, non minor sexto decimo, neq; vltra vigesimum procrastinandum. Sed hac in re non laboro in iis, quæ casualiter euenire solent, & raro, sed solum mihi est in animo docere, quæ nubunt ante tempus ex arte & natura præfinitū, quale sterilitatis periculū subeant. Itaq; quę ante decimum quartū annum nubunt, qui terminus est in plerisque legitimæ conceptionis (*sed vt mihi ex Moschione verius videtur, antequam menses prodeant*) plerumque aut non concipiunt, aut debiles, & cum periculo abortus manent: nam vteri os efficitur valde debile, diruptis vasis & maxime concalefactis, præcipue, si virile membrum magnum sit, & puella parua, aut virile semen senile, aut vitiosum. Aliis quidem ex vi illata à pudendo situs vteri vitiatur, & ob id perpetuo steriles euadunt. Pari propius pensu existimare oportet virgines, quæ vel morbo aliquo afficiuntur, vel nimis valetudinariæ [illegible] sistunt. Quippe dum sic affectæ deuirginantur, nulli certe dubium esse debet, quin eadē mala succrescant, quæ eis, quæ ante decimum quar-

C — Sterilitas ex ætate quid.

Sterilitas ex ætate quot modis accidat.

D — Valetudinariæ cur si sic affectæ de-

q[illegible] in annum, aut menstrua non fluxerunt, deuirginantur, accidere solent. Imbecille enim superest vteri os, & vterus ipse totus, vt nec suscipere, nec continere deinceps semen possit. Præterquã quod sic affectis ac valetudinariis fœminis, dum ea dispositione deuirginantur, motu & calore ac dolore vteri in coitu primo excitatis, totum id vitiosi humoris, quod in corpore abundat, facile ad vterum allicitur, & obstructionum, febrium diuturnarum, & maiorum malorum sæpe causa existit: cum plerumq; viro accedere nõ possunt citra oris vteri dolorem, & iudicio nostro maiori ex parte steriles euadant. Ceterum virgines, quæ factæ sunt grandiores, contraria prorsus ratione difficulter concipiunt, aut nunquam. Ratio sane est, quia & vterus induratur, semen vitiatur, ac menstrua mille modis à debito euariant, ita vt omnino videantur esse steriles, nisi menstrua ordinate & copiose processerint. Quibus sane sterilitatis causis præueniendum est: primo quidem vtile existimo in puellis tardissime fœminam viro accedere, postquam semel corrupta est, donec grandior facta integritatem, ac robur ex intempestiua deuirginatione amissum adipiscatur. Cui vitam institues, vel sedentariam, vel minus laboriosam: victum item optimi nutrimenti: atque etiam pudendum imperabis ablui mox à primo concubitu iis quę posse adstringere diximus. Deinceps vero, cum iterum viro accessura est, abluet pudenda iis, quæ remolliendi, laxandi & humectandi vires habeant. Post coitum autem adhibenda sunt emplastra roborantia; vmbilico & dorso, donec grandior & robustior facta; viri accessum citra noxam ferre possit. Verumtamen de valetudinariis fœminis vulgariter fertur, nil esse illis vtilius ad valetudinẽ recuperandam, quam viro committi, & sic multæ decepta falsa vulgi opinione, in pericula, quæ nuper diximus, deciderunt, malo præexistenti nõ curato. Qui in re coniectari potest, quod si affectiones, quas fœmina patitur, principium sortiantur à [illegible] vel sanguine menstruo, retentis aut vitiatis, aliud forsan [illegible] dium reperiri constat. Quippe hac via expurgatur vterus, & immunis superest ab affectionum, quæ præerant, causis: Verum si ob iecoris, splenis, vel totius corporis vitium fœmina laborarit, tantum abest vt coitu leuetur, quod potius nouo malo in vtero (alioqui sano facto), euocatis ad ipsum agitatione illius affectus humoribus, grauiores afficiantur affectiones, quæ præexistebant, vt experimento plerunque didicimus. Si tamen iam nupta fuerit, & aliud fieri non possit, consummato matrimonio abstinendum est à viro, donec in pristinam sanitatem restituta innoxie possit viro accedere: ac si q[illegible] ccedere velit, purgato corpore vel ali[illegible] muniro, faciat. Grandiores vero fœminas al[illegible] tractare oportet: nam balneis aquæ [illegible] menstruis euocandi sunt, inunctionib[illegible] & insessionibus, ac denique iis o[illegible] odeste sicco ac duro vtero di[illegible] etiam pessariis, quæ medio[illegible] ungent, & quod corruptum ac vit[illegible], admittantque & ample[illegible]

E Virgines grandiores factæ cur difficulter concipiant.

F Sterilitas ex ætate intempestiua qualiter curetur.

Sterilitas valetudinariarum qualiter curetur.

G Virgines grandiores qualiter conceptui idoneæ reddantur.

Non [illegible] ofe [illegible] negotium facessit ea sterilit[illegible] quæ fœmini[illegible] postquam semel pepererunt, succrescere sol[illegible] fœminæ corpus primo accessu [illegible] tis. Inquit enim Hippocrat. lib. de steril. *Quæcunque vero stomacho recto, & molli, & sano, & probo habente & in debito loco sito, menses non apparuerint, aut pauciores & per amplius tempus, & non iam morbum perfec[illegible] tam [illegible] uem vteri habent, & an corpus etiam aliquid cor[illegible] fiat, comperies causam à qua prægnans non fiat. Quo[illegible] [illegible] aliquem compereris, huic præsto esse oportet, [illegible] vetustior facta, difficilius curetur.* Sed clarius adhuc huius affectionis Hippocrat. meminisse constat lib. 1. de morb. mul. per hæc verba: *Si mulier parere nequeat, qua prius peperit, nitrum & resinam & myrrham & cuminum æthiopicum, & vnguentum simul terat, & apponat, aut pulegium siccum in linteum [illegible] bibat autem pulegium, vbi dormire volet.* Sed r[illegible] ionabilius profecto eiusdem affectionis meminit lib. de steril. dicens: *Cum autem mulier non conceperit, prius concipere solita, vteri vero viri geniturã in [illegible] suscipiunt penitus, necesse est mulierem scrofam hanc facere: quandoque enim in vtero pus conna[illegible] autem in vtero a tuberculis fit, & saepe ob hoc genitu[illegible] ri, quando cum viro coit, vteros non contingit, quo [illegible] delicet ipsa viri genitura cõiungatur: nam pu[illegible] dissipat, vt ne afferatur: mortificat enim pus & put[illegible] cit genituram. Proinde & pus ex vtero expurgare [illegible] tet, & tuberculum in vtero sedare, quo [illegible] utero [illegible] diat genituram compingi ac afferri. festinare ita, ut opor tet ad expurgandum prius quam pus in vtero [illegible] concrescat.* Q[illegible] a proculdubio sententia enar[illegible] videtur vnam peculiaremq; huius vit[illegible]. Si tamen quis rem diligentius pensitet, multo plures reperiet causas, quibus quæ semel [illegible] fœmina, amplius parere non possit. Q[illegible] contingit sæpe id malum causa defectus [illegible] ius; qui vel ex morbo ac vitioso apparatu contrahitur, aut natiuus illi inest: haud pauc[illegible] nim reperies fœminas, quibus solum sufficit ad sterilitatem semel peperisse, etiamsi p[illegible] laboriosus non fuerit: tanta proculdubio est in quibusdam naturalis compositionis [illegible] nitas, & potentiarum vteri imbecillitas, vt satis illi sit nouem mensibus vtero gessisse, vt superstit ab hoc labore vterus adeo imbecillus ac labore defessus, quod deinceps minime possit amplius concipere, nec si concipiat, diu fœtum continere. Quod sane malum fœminis præstantioribus & illustribus, & iis, quæ in otio vitam degunt, frequentissime accidere conspicimus. Idq; certissime est vitium, quod in Scytharum fœminas regeri Hipp. *de loc. aqu. & aer.* & subdit hac ratione, earum ancillas, & quæ laboriosam vitam agunt, frequentius concipere. Hanc quoq; sterilitatem patiuntur fœminæ, & eam commonstrant, quibus lac in mammis diu durat. quinimo censeo, eam fœminam non esse concepturam toto eo tempore, quo lac in mammis extiterit; & fortasse in his signum erit conceptus, si menstruis deficientibus, l[illegible]c quoq; à mammis euanescat aliquo tempore, & iterum redeat. In hanc pariter sterilitatem delabuntur fœminæ, quæ difficulter pepererunt: nam ex laborioso partu credibile est in iis, quæ admodum robustæ non sunt, vterum ade[illegible] affici, labefactari, distendi ac dilacerari, vt præ lassitudine deinceps concipere non possit, aut quam rarissime, vt plerisq; contigisse scimus: Pari item ratione aliis ex abortu idem malum succre-

656 A Sterilitas earum, quæ semel pepererunt & steriles factæ sunt, quas habeat causas, & qualiter curetur.

B

C

Sterilitas post partum vnum quib. fœminis accidat & quibus de causis

1. Otiosis.

Conceptus signum lac è mammis discedens, & rediens.

D

2. ex partu laborioso.

3. ex abortu.

4. ex morbis [illegible]

succrescit: nam cum magis in abortu quam in partu laboret natura, maiusq; inferatur in vterum damnum ex ligamentorum ante statutum tempus diruptione: facile vterus eam dispositionem nanciscitur ab extensione & molestia, quia nequeat amplius, vel tam cito, ad pristinum statum redire, ac semen continere & concipere. Alias quidem eadem sterilitas succrescit ex mortuo fœtu: nam præter laborem, quem velut in abortu patiuntur, accidit insuper distemperies conspurcati ac fœda, quam demortuum fœtū posse ob vicinam vtero mutuare credibile est: bene temperatum enim ad concipiendum debere esse vterum, Hippocrates testatum reliquit. Sic procul [illegible] conti[illegible] gere scimus ex vteri molæ [illegible] deinceps [illegible] dictus vteri fluxus succre- E scit, eo quod [illegible] permanserunt [illegible] nua menstru[illegible] profluuio obstructis [illegible] sculi[illegible] crassa materia, quæ mole [illegible] principium. Verum [illegible] vnam omni partu laborioso vel abortu communem esse censeo, nimirum, vteri[illegible] collum vel retrahi, vel torqueri, [illegible] deprauata figura affectum superesse, aut [illegible] ipsum, ita vt amplius concipere non [illegible] ad pristinam sedem reducatur. [illegible] quoque his fere omnibus communem [illegible] ossis sacri & [illegible] quibus [illegible] fertur, in laborioso partu seu abortu [illegible] lationes ita extensæ, aut a propria & natiua sede prolapsæ supersint vt minime vterus deinceps conceptionis officio fungi possit. Par post sit ob menstruæ purgationis defectum, aut fluendi vitiosum modum a laborioso partu vel abortu contractum, siue id ex obstructione, siue ex dislocatione vteri fiat, vel ex siccitate. Quæ sane omnia, sicuti & varias distemperies, quæ vtero ex his causis succrescunt, considerare opus est, si vellis [illegible] curatem remouere.

[illegible] si [illegible] natiua constitutio delicata [illegible] fuerit, ita vt post vno partu defecta, vterus nequeat amplius concipere (vt Hippocrat. scripsit lib. 1. de mor. mul. dicens: *Si vero non concipiat vtero [illegible] contingit eum & hoc plerisque, cum de[illegible] vteri ab affectione valentes fuerint, aut pro [illegible] fomento [illegible] non possunt, priusquam affecti fiant, & conualescant*) id diligenter nosse curabis: quod etiam loco nuper [illegible] dixerat Hippocrates per hæc verba: *Hoc autem sic cognosci potest: cum ab ipsa exierint, [illegible] aut adhuc prius crassa & compacta velut muco, [illegible] quid sit, & propter alium viterorum morbum geniture discedat. Cum igitur talia apparuerint, curatione quidem vterorum non est opus, verum reliqui corporis cura habenda est, quo huiusmodi bonus habitus fit ipsi, aut contractum simul sit corpus, & tussa vtole præditum, & paucorum balneorum, plurium vero & le-* G *nium laboratum vsu.* Quibus sane [illegible] & aliis quæ sequuntur, [illegible] huius occasionis [illegible] prouideri [illegible] laxum [illegible] ab [illegible] initio, [illegible] vino & la[illegible] curandum [illegible] reficere, & [illegible] que [illegible] emplastr[illegible] quæ ipsum [illegible] sunt quæ pro[illegible] atrice vulgo [illegible] ea maxime, quæ temperata

& modice adstringentia fuerint, qualia adducimus *capite de vteri imbecillitate, & libro secundo huius operis mille in locis*. Neq; alia auxilia vtero adhibéda sunt, *vt Hipp. consulit*, sed ea tantum, quæ robur addere nata sint. Curandum præterea est, vt frequenter fœmina viro non [illegible] sed post aliquod grande interuallum, [illegible] ad antiquum robur restitui possit [illegible] genituram complectitur, confiet, [illegible] & reterere valet, robustiore facto [illegible] emplastris, & prædicto viuæ modo.

Verum si ex laborioso partu vel abortu sterilis superent fœmina, coniectandum est tempore est, an figuræ vitium aliquod contraxerit vterus, velut est prolapsio, aut a propria sede [illegible] in aliquam partem inclinatio: quod ex tumore [illegible] dolore partis, cui membrum facile percipies, [illegible] frequenter ex Hippoc. mente retulimus. Cui sane affectioni medeberis per ea, quæ diximus *cap. de vteri procidentia*: sed specialius [illegible] quæ huic vi[illegible] sunt [illegible] Hipp. *lib. de nat. mul.* [illegible]: *Si puerpera vteri in coxam inclinauerint, aut ad laterum molliduntur, ad coxam oleum [illegible] alium, aut bac-* B *cari vnguentum apponere oportet, & [illegible] decumbat, & [illegible] bibat, & [illegible] ambiunt, & castorei magnitudine fabæ, vino posca lota, [illegible]*. Quæ sententia constat, quibus [illegible] dum fit in huiusmodi affectibus. Verum si ex diruptione, lassitudine & tensione [illegible] sterilitatem prodire comperiamus: quæ addi emmendo roborant emplastra adhibenda sunt, qualia cap. de vteri imbecillitate adduximus, & dictum sumus cap. de partu laborioso.

At quia plerumq; accidit ex prædicto labore adeo imbecillitari vterum, vt copiosa susceptet, aut attrahat crahat excrementa, ita vt mutata [illegible] temperie & natura, vel humiditatibus abundet, quantum sat sit, vt concipere deinceps non possit: huic curationem in [illegible] per ea, quæ adduximus præcedenti capite, instituentes curationem humidi vteri & frigidi, iuxta qualitatem, C quam prædominari cognoueris.

Veruntamen si dearticulationem aliquam ossis, ossis sacri, aut coxendicum a partu, vel a casu, ictu, percussione, animi pathemate vehementi, vel quauis alia occasione fœmina perpessi compertas, ad cataplasmata & emplastra confugiendum est, qualia sunt, quæ ex *terebinthina, resina & pulueribus calidis*, apud [illegible] obstetrices frequentissime reperiuntur. Ante tamen quam ea adhibeas, curandum est [illegible] iuxta renes & os sacrum prius blandis medicamen[illegible] emollire, & calefacere, vt proprius luxatæ partes vel extensæ cataplasmatis cedere possint. Appel[illegible] tem vulgariter huiusmodi blandum præsidium *seuatum*, quod maiore seui portione con[illegible] E [illegible] ficitur probatissimum & multi[illegible] cum id quod recipit *caryotarum* [illegible] *ctylorum siue ossibus* [illegible] *florum* [illegible] *num capri lib. B. ra[illegible] altha* [illegible] 3. x. *sum cera lib.* [illegible] *vnguenti auxiliare* [illegible] *quosacit* 3. vj & fi[illegible] D a[illegible] ne [illegible] taplastis adhi[illegible] recipit *picis vtriusque terebinthinæ ana* ℥ [illegible] *sapinis*,

Margin notes:
Molæ ex vteri mola.
Sterilitas ex partu laborioso aut abortu quibus ex causis accidat.
Sterilitas de licatam ex natiua imbecillitate qualitate curetur.
Ex abortu qualiter.
Ex diruptione, lassitudine & tensione qualiter.
Ex vteri imbecillitate ac attracta humiditate qualiter.
Ex dearticulatione ossis sacri, &c. qualiter.
Seuatum.
Cataplasma.

rapini, ammoniaci, myrrha, mastiches ana ℥.iij. *cinnamomi, nucis ana* ℥.j. *ladani depurati, opopanacis, sarcocolla ana* ℥.ij. *sanguinis draconis, pulueris myrtillorum, coralli, rosarum, caryophyllorum ana* ℥.j. *croci* ℥.ß. fiat cataplasma. Efficies tamen ex eisdem rebus aliud efficacius, si omnia hæc aceto ferbuerint, postea facta colatura omnia, reiecto aceto, coquantur, donec fiat emplastrum. Item aliud cataplasma vtilissimum conficies, quod recipit *mastiches, cinnamomi, nucis, belzoini, pulueris ligni aloes, caryophyllorum, sanguinis draconis, pulueris grana, ana* ℥.ß. *succini* ℈.j. *ambræ, musci ana* g.vj. *terebinthinæ quantum sufficiat*, vt fiat cataplasma. Vmbilico etiam appones

E Suffumigiũ.

id emplastrum, quod recipit *pulueris ligni aloes, nucis caryophyllorum, succini & grana ac rosarum ana* ℥.ß. *musci & ambræ ana* gr.x. *ladani, picis, & ex tecamaca quantum sit satis*. Huic etiam vsui non parum confert suffumigium, quod recipit *ladani depurati, styracis ana* ℥ ß. *caryophyllorum* ℥.j. conterantur in mortario lapideo cum pistillo calido, & aqua rosacea, ac fiat pasta, ex qua post menstruam purgationem suffumigium susceptet fœmina, & mox cibero inungat os vteri. Tandem curabis omni arte, antequam hæc adhibeas, si quid luxatum apparuerit, ad pristinum locum reducere, subleuata vehementer cute supra partem, quam existimaueris dearticulatam esse. Ac si quodammodo diuulsa videatur alicuius partis dorsi caro coniungere, articulationemq; roborare prædictis cataplasmatis opus erit, donec citra dolorem aut molestiam fœmina propriis muniis fungi possit.

F Ex fœtu mortuo qualites curetur.

Quod si ex fœtu mortuo deterrimã aliquam, spurcissimam ac fœdam qualitatem nobis compertum sit verum contraxisse, *theriaca vsu & mithridati*, tum per pessaria, tum vero externis rem agere tutum erit: sicut per metrenchitas eadem liquata in vterum immittere. Cui vsui proficua sunt odorata omnia, quibus vterus delectetur, & ad natiuam temperiem reducatur. Cuius indicationis gratia vteri regionem inunges *oleo naphæ, iasminorum, de semine angelica, de styrace, balsamo & aliis*, quæ odoratissima sunt cauentes, ne nares huiusmodi odores persentiscant, ne vterus ad superna irruat.

ex mola qualiter.

Si vero molam id vitium præstitisse certum sit, iuxta affectus, quem in vtero relinquit, naturam & conditionem, auferendam esse sterilitatem censeo: nam si sanguis immodice fluxerit, eodem protius modo ei medeberis, ac dictum est *cap. de menstr. flor.* sicut si suppressio pari pensu ac de reliquis vitiis quæ vterus contraxerit, intelligendum est.

G Vteri vim attractricem quæ excitet ad semen amplexandum.

Solet etiam vterus ex prædictis causis ita male affici, vt nec semen viri amplectatur, nec contineat susceptum. Qu[...] propter eius vim excitare iubet Hippocrates *lib. de morbis mulierum, variis auxiliis*. Primum quidem ebibito *pulegii decocto, aut puluere eius vino insperso*: Item in vterum fundere iubet mixturam ex ℥. iij. *lactis mulieris & vnc.ij. succi mali granati expressi & defæcati*: quod si mellis mom[...] addideris, ex te facies. Sic etiam con[...]ositorium apponere ex *semine bulbi albi, aut eius [...] contritis, & melle ac lacte mulieris madidam*. [...]p[...]ea ali[...]d consulit mitius & non minus v[...] *[...] siluestri cum melle & lacte*.

A 663 Coni, quo vestitus pu.

Fert etiam H[...] [...]rem coni, quo vestitus exit puer ab vtero *quod ex semine fiat*) Veneremexcitare, & huic vsui con[...] vino sumatur, aut corallo rubro ad[...], vel cum conserua aliqua, vel in iusculis. [...]sulit etiam aliud pessarium fieri, si miscueris *mel, myrrham, fructum tamarisci, humidam resinam & anserinam adipem*: quæ simul, postquam contriueris vniuersa, velleri obuoluta subdito.

er exit, pulsus Venerem excitat.

CAPVT V.

De virorum sterilitate.

NOn quidem minus virorum defectu perplures fœminas prole orbatas reperies, sed forsitan magis, licet vulgari errore deceptæ se plerumque steriles iudicent & accusent, & mille præstigiis premant gratia pacandi viros: qui cum infœcundi & ignaui sæpius existant, in vxores omnem culpam regerunt. Fiunt itaq; viri steriles multis de causis. *prima*, ex genitalium partium ignauia: *secunda*, propter viciatam figuram: *tertia*, propter seminis vitium aliquod: *quarta*, ex vitio excretionis, quippe nonnulli ocyus quam par sit, semen excernunt, quo fit, vt virile detumescat, & coire minime possit: *quinta* vero & vltima, ex totius corporis, vel par[...] [...]ncipis i[...]potentia, ob morbum, aut caloris defectum. Q[...]bus sane omnibus aut coire prob[...] non possunt [...] si coeant, semen non emittunt, ac si emiserint, nu[...]rile est & inane, ita vt nullam in eius emi[...]ne delectationem persentiant, quod non leue [...] esse generationis impedimentum.

Viri quod modis steriles fiant. B

Est sane genitalium ignauia impotentia quædam ad rem Veneream exercendam, quamuis ea vti cupiant. Quam proculdubio affectionem, symptoma esse constat in genere noxæ functionum naturalium, ac eiusdem pudendi propriè abolitarum: quippe hi neq; in Venerem promte ruunt, neque etiam si conentur, ob genitalium ignauiã attollere possunt, neq; vllo ingenio efficere, vt distendantur. Quibusdam quoq; accidit, vt tametsi virile arrigant, leuiter ac molliter id efficiunt, & mox in fœminæ accessu subsistit, & collabitur, semine ocyssime citra del[...]ctat[...]nem emisso, vel ex tetero flatu per intestina, haud secus quam in senibus contingit, quibus protinus pudendum detumescit, flatu excre[...]o: quoniam cum comprimeretur à flatu in recto intestino, exire nequibat spiritus ex pudendo, & perstabat tentigo: quod locus reddebatur angustior, quo dilatato, tensio cessat.

Genitalium ignauia quid. C

Accidit quidem plerumque inter alias causas viris hoc impotentiæ genus, vel ex totius corporis mollissima carne & pinguedine, quæ effœminatam reddat neruosam pudendi substantiam, vel ex pudendorum resolutione, ac veluti paralysi: item ex seminis paucitate & tenuitate: aut ex flatus & spirituosæ materiæ paucitate: vel ex maleficio ad modum, quem *e praced.* adduximu[...], [...]tus hac in parte non meminero, quod satis sint, quæ illic retulimus. Item si semen ocyssime procidat, id fieri constat, vel seminis tenuitate, vel flatus defectu, vel viarum laxi[...]te. Atque præter vitia, quæ in genitalium intemperatura simplici vel composita reperiuntur, alia item [...]operimus, quæ illis vt instrumentalia sunt membra, insunt, vel [...]t obstructio in[...]alis seminariis, qua fit, vt semen eiaculari nõ possit. Sic & ex defectu spiritus vel flatus, quos dissipat vel multus calor, aut in-

Genitalium ignauia quibus oriatur causis. D

signe frigus cóstringit, vel animi nimia distractio vel negotiorum detentio. Item licet flatus sint colis aut viarum eius obstructio, distorsio vel compressio id malum efficit. Vlumo tamen ea mille aliis corporis vitiis, quæ paulo inferius referam.

Genitalium ignauia quibus signis innotescat. Dignosces vitio totius corporis fieri ea habitu obeso & molli, ac vita crapulis & otio dedita, vel quod morbosus & imbecillis, aut fere hecticus à pueritia viuant. Seminis vero vitia signis non egent aliis, præter ea, quæ superius præcedentibus duobus cap. scripta reperies. Fieri pudendorum defectu & mollitie narrabit ipse laborans.

E Verum si ex tecoris vitio malum oriatur, ex propriis particulæ symptomatis deprehende & ea totius corporis vitioso colore refe... s... guinis vitium. Si vero id ex defectu cordis ... ritus ortum habeat, pusillanimitas ac timiditas id facile ostendet, sicut totius corporis f... vel pulsus paruus, debilis & rarus. Tertium ... calidum vel frigidum, aut quodius aliud ... peramentum facile discesea signis quæ Galen. 2. *theg.* abunde scribit: quam obrem breuitati consulens subticeo: præterquam quod semen ipsum acaisum id facile monstrat, *vt supetius diximus.* Flatus autem defectu cognosces, primo quia nulla apparent signa reliquorum affectuum, & quia nulla fit penis erectio: *secundo*, quia plurimum prosunt auxi..., quæ flat... generant: item ab excessu intemperamenti, cum flatus à diminuto fiat calore solum.

F Genitalium ignauia ex obeso molli corpore cont... qu... Cui sic affectioni medeberis, si ex obeso molliq; corpore originem traxerit, per solidiores cibos, per laboriosa exercitia, per frequentes ac duras frictiones: per victus etiam & potus parsimoniam, qui sit vel vinū, vel aqua ex decoctione *cinnamomi, anisi, dauci, vel radice chinæ, aut similacis asperæ.* Purgabis item corpus per aliqua interualla medicamentis, quæ primam regionem à cruditatum recrementis li... Tandem sudoribus ex *ligno guaiaco, vel balneis sulphureis*, quod magis probo, maiorem negotii partem committes, nam & exi... ... & roborant ac materiæ factioni & carnis soliditati ... ptissima sunt. Sed antequam peculiarem curationem aggrediar, expendisse oportet

Venerem suggentia auxilia duplici differentia. ea omnia auxilia, quæ Venerem augent in duplici esse differentia, quippe quæ seminis abundantiam præstant, alia vero ... prouocant, quod iam genitum est: præter quæ etiam alia reperiuntur, quæ flatum generant, erectioni pudendi maxime idonea: nam Veneris ... potentia frustra insurgit, ni membrum genitale erigatur, quod fieri flatu & spiritu omni copia antea diximus. Quæ sane

G omnia, siue medicamenta, siue alimenta sint, *vt* NOTA. *Gal. placet 6. de loc. aff. c. 6. & 5. simpl.* calida & flatuosa esse oportet: maxime vero si semicocto humore abondent, vt *eodem simpl. idem Gal. explicat.* Denique primo ea pendes, natura ne insit coeundi impotentia, à cuius ratione prudenter desistes, præterea an ex obesitate: item ea defectu caloris, & vitalis spiritus, tandem eo lis iactura & paralysi, ah ex obstructione vel seminis aut flatuosi spiritus defectu, & iuxta cuiusq; harum caussarum, qua... rectoris ... rationem curandi instituens.

659 A Si ... seminis aut flatus spiritus ... pauci ... tate id malum accidere compertum ... in testium & vasorum seminalium refrigeratione, sicut erectionis defectum ad mollitiem & relaxationem fistulosi nerui colis, vt ambo hæc viri simul complectar, & curem: erectionis vero infirmitas si à pueritia fuerit, coniicito à flatus vel seminis paucitate fieri: si vero postea succreuerit, à resolutione membri, vel humiditatis aut pinguedinis vbertate, vel immodica Venere. Q... pe ad testiū refrigeratione sequitur seminis paucitas, & aquositas, ac flatuosi spiritus inopia: nam copia ea diminuto calore potius, quam frigiditate prodit: ad nerui etiam fistulosi laxitatem ... quam impotentia erigendi pudendum: quo ... affecti neq; attigere, neq; semen exp... liere possint. Causæ procul dubio sunt, quæ infrigidare & humectare possunt testes, coiē & vasa seminaria, velut ... & nimia ventris pinguedo, siue oncnti... ... potus aquæ frigidæ, viūs medicamentorū ... & tenuium, quali... in restrin... ... ... admouere solent Medici. Sed præter ... pauci seminis signa, accedit quoque, id ... cum animi deli... tio & facultatum animalium euidentioora. Eius autem frigiditatem ... gnosces ea tenuitate, aquo... subst... ntia, ac infœcunditate. Nerui quidem f... laxitatem ... prehendes, quia sic affecti semen emittuot sine erectione, tantum Vene... ap... ... ta & modica tentigine p... Horum autem omnium curationem instituens per ea, quæ semen generant: quorum natura calida ea sit, licet nō plurimum, humida tamen & flatuosa, vel ... cibi, qui optime nutriant, calefaciant, tortique substantiis familiares existant, dummodo siccitatis nihil obtrineant: quippe talia semen interdicunt, quemadmodum dixerat Gal. 4. *simpl.* 22. præsertim si eis flatuosa conditio accedat. Sed sunt prædictæ naturæ *bulbi, cicer, fabæ, nux pinea, pastinaca radix, rapa, porri bermium, anisum, fœniculum, amygdala dulces, polipodes & concharum genera, vua recens & eruca semen tritum cum vitello ouorum, vinum odoratum.* Post quæ alimen... internis corporis partes exerceri conuenit, & rursus ad alia, quæ Venerem eacitent, confugere. Prosunt quidem *deuorata fruges, cum lacte, præsertim faba, hordeum, dactyli pingues cum lacte, vino & cinnamomo item columborum carnes, anatis, perdicis, turturis, sed præcipue anseris lingua, testes etiam gallorum & aliorum animalium, quæ comestibilia sunt.* Quæ ... in pulue rem redacta prosunt: quo... galanga, piperis longi an. ℥. ß. sacchari ad pondus ... fiat puluis, cuius mane laborans cum vino sumat ... Cete... hic tacendum non est, ... quomodocunq; haustum pudendis effican... ... ad fouendum eadem radice eum vino cocta ... ... eadem cum oleo trita. P... de, quod ruta & mentha viridesex... Gal. sententia flatus ac Veneris pruri... ... lent: siccatæ vero vel frixæ & præ... eosdem discutere, ac Veneris imp... ... scere, seminisq; profluuium *gonorrhæam* ... tum sistere. Sed ad institutum ... Præstat quoque multorum decreto *succus pulmonis arietis assi, puluis ex genitali lauri cum ouo sorbili in paruissima quantitate*, quod de *stercore accipitris* ... *puluis de ossibus pedis hirci* ... *vel de testa testudinis* ... D *item.* Prodest *melissa, pulegium, ocymum* ... *tica sœniculum* ... quia lege ... *acori radix, allium, cæpa, enula, satyrion, napi* ... *bananis, &* ...

Testes & vasorum ... causæ.

B Seminis pauci signa. Frigidi signa.

Laxitatis nerui fistulosi signa.

Semen quæ generant.

C

Fœniculum pudendis ... efficacissimū.

Rutæ & menthæ ... & compescendi ... Veneris.

Venerē quæ concitant ... gean... ... ...

um, & semina omnium. Valent itidem compo- (*Cum composita.*) sita plurima, velut est illud q. r. *seminis erucæ, pulueris pudendi tauri, & testiculorum vulpis an. ʒ. j. galangæ & piperis longi an. ʒ. ß. zingiberis, & cinnamomi an. ℈. j. caudæ styncorum ℈. j.* fiat puluis, cuius modicum sumat laborans in ouo, cum it dormitum. (*Puluis.*) Aliter conficitur, si exceperis *seminis erucæ, seminis vrticæ, saturceia, testiculorum vulpis ana ʒ. j. & ß. caudæ styncorum ʒ. ß. cum cerebellis passerum confice pilulas, quarum laborans capiat ʒ. j.* (*Confectiones.*) Sed vtilissimam parabis confectionem q. r. *seminis erucæ, vrticæ, anisi, fœniculi & pastinacæ an. ʒ. ß. nucis pineæ, amygdalarum dulcium an. ʒ. ij. piperis, cinnamomi an. ℈. j. ramenti genitalis cerui, & satyrionis an ℥. ß. diambra aut diamusci ʒ. j. sacchari dissoluti in aqua melissophylli quantum sit satis, vt fiat in morsulis.* E Vtilissimum aliud parabis q. r. *satyrionis lib. ß. dactylorum ℥. iiij. zingiberis conditi, siccitatum ana ℥. iij.* coquantur in lacte ouillo, & pistentur: tandem accipe *testiculorum gallorum, & veretri ana ℥. ij. cerebrorum columbarum & passerum vnc. iij.* cerebra hæc ac testiculi in lacte coquantur, & cum modico butyri recentis quodammodo frixa parentur, additis vitellis ouorum tribus: demum accipe *mellis despumati lib. ij. sacchari tantundem. mel & saccharum* simul coquantur, leuiter commiscendo omnia, quæ prædiximus: quibus facta coctione addes pulueres, qui recipiunt *pudendi tauri, seminis erucæ, an. ʒ. iij. galangæ, zedoariæ an vnc. ß. cinnamomi ʒ. v. piperis longi, seminis fraginæ ana. ʒ. ij. seminis mercurialis & maluæ ana ʒ. ß. medullæ nucis Indicæ, pinearum mundatarum, fisticorum, amygdalarum dulcium ana ʒ. j.* quibus vel minutim incisis cum prædictis admiscebis, & summo mane bolum ex his magnitudine castaneæ præbe. Quæ sane omnia ea F prudentia & moderatione adhibebis, qua finem consequaris, citra alterius mali interuentum, vt multis euenire assolet, qui sterilitatem non curata, nouum affectum veluti manu faciunt.

(*Compositio probatissima.*) Verum inter reliquas compositiones probata maxime est, quæ recipit *testiculorum vulpis decoctorum in hydromelite vnc. j. quibus contusis adde pinearum & auellanarum in pauco lacte & melle infusarum, vbi leuiter ferbuerint, ana vnc. [illegible] carnis leutra. stercoris muris, musci, an. ʒ ß. cum syrupo, cortice, & conserua citra fiat opiata.* (*Opiata.*) Ceterum efficacior & vtilior existit quæ recipit *corticis citri, zingiberis viridis an. ℥. j. conserua eryngii ℥. ß. carnis leutra ʒ. iij. testiculorum vulpis, vel pudendi eiusdem & tauri an ʒ. ß. pulueris diamusci ℈. j.* cum melle fiat opiata, cuius porrige magnitudinem auellanæ parum ante cœnam, superbibito modico vino. Cui consimilem vsum præstant *renes styncorum*, ceterum veri ad nos minime asportantur, neq; apud Venetos adhuc reperiun- G tur. Præstat quoque cibus, qui profecto peculiare (*Oryza.*) est huius mali beneficium, si receperit *oryzam ablutam, & remollitam in lacte die ac nocte, coquatur in aqua, & oleo, & sanguine gallinarum vnico feruore, & paulatim bulliat deinceps, donec integre coquantur, & postmodum adde zingiberis, erucæ, piperis longi an. gr. x. sacchari* [illegible]uod sufficiat, vt gustui gratum fiat. Sed præ[illegible] minus *cæpa cum ouis & butyro frixa, castaneæ excorticat[illegible] decoctæ in iure gallinæ primo, & postea in lacte cum [illegible] erucæ.*

 A Pudend[illegible] robur addit & firmitudinem, (*Inunctio pudendi.*) maxime, dum laxu[illegible]ent, inunctio circa ipsum & partes vicinas facta, quæ calefaciant & exsiccent, velut est *oleum cui adiectum sit radicis narcissi parũ, coccignidii, seminis vrticæ, pyrethri aut vitrii, leporis item coagulum, oleum de pi[illegible]ere, aut leonis adeps pudendo illitus: deinde aliquot pigeris grana cum tragacanthi succo trita*, quo postea testiculos & intercapedinem inter anum & pudendum ac lumbos [illegible]linito, præcipue addita *leonis pinguedine, vel oleo ex semine aut radice angelicæ.* Cui consimile parabis [illegible] (*Inunctio pedum.*) ceperis *olei liliacei, mastichini, de castoreo ana ℥. j adipis leonis ℥. ß. piperis, pyrethri, cyperi, myrrhæ, ac sulphuris viui ana ʒ. j. musci gr. iiij.* cũ cera fiat vnguentũ, quo lumbi, pudendum & testes vngantur. Simili ratione iuuat pedum plantas inungere *oleo, in quo cyperus & sinapis ferbuerint, vel oleo sambucino, & vulpis cum pyrethro, addito m[illegible] momento.* Conficies vtile aliud, si in *oleo formicarum*, & maxime *volatilium* duo oua ferbuerint, cuius olei postea recipe *℥. ij. s[illegible]minis erucæ, cæpa ana [illegible]. j. & ß. euphorbii, castorei ana ℈. j. ceræ* quantum sit satis vt fiat vnguentum B molle.

(*Vnguentũ.*) Aliud item vtilissimum pa[illegible]atur, quod recipit *axungiæ vulpinæ, succi erucæ, ana vnc. vj. testiculorum vulpis ℥. ij.* coquantur ad consumtionem succi & colentur: cuiud de lento ig[illegible] ie *ceræ ℥. vj. semin[illegible] cæpa, baccarum lauri ana ʒ. iij.* quibus fia[illegible] v[illegible]tum. Sunt præter hæc omnia [illegible] non pauca, quæ Venerem excitant, inter quæ summoper[illegible] com- (*Inunctio.*) mendatam reperio inunctionem, quæ recipit *olei castorei, & de nuce Indica ana ℥. j. olei musci ℥. [illegible] castorei, euphorbii ana g. x. moschi [illegible] alypta muscata [illegible]. j. & ß. ceræ* quantum sit satis, vt fiat vnguentum, quo mane vngantur plantæ pedum, regio pubis, renum, & perinęi: quo facto parum *galangæ* ore masticando detineat: aliquando vero sumat laborans *castaneas decoctas cum dactylis & eruca ac bulbos etiam cum melle & sinapi.* Ad quorum rationem & modum alia pleraq; effingere poteris huic vsui idonea. Verum si semen ocyssime prolabatur la- C xitatis viatum ratione, balneis sulphureis vteris, (*Semen ocyssime prolabens quæ contineant.*) vel sudoribus ex *guaiaco, aut radice chinæ*, & aliquo ex præd. testes & pudendi radicem inunges. At si flatus defectu vel seminis tenuitate id vitium fiat, ei medeberis his, quæ crassos succos gignere possint, qualia superius abunde diximus.

(*Sterilitas ex pudendi figura, qualiter & quot modis accedat.*) Secunda sane sterilitatis causa ex pudendi virilis figura proficiscitur: nam aut nimia paruitate debitum vteri locum non attingit, quod vitium remediis cedere nequit: aut longiore extensione & magnitudine ipsum prætergreditur, ex quibus causis tria vitia proculdubio subsequuntur. *Primum*, quod semen, vt *Auic. fatetur*, in longissimo itinere vitiatur, quod proportionatum requirat à testibus ad vterum spatium. *Secundum*, quod fœmina minus delectatur, si locum, vbi titillationem persentit, prætereat pudendi caput. *Tertium* vero, eo quod improportionatum, & quodammodo dilaceratum, dolore & mala figura affectum relinquit vteri collum, ita vt proprium semen & fœminæ vterum sterilitate afficiat. Cui D sane vitio nullum aliud adinuenies præsidium, quam quod pudendum totum fœmina non suscipiat. Quibusdam etiam adeo in latitudinem turget pudendum & extenditur, vt fœmineum receptaculum ipsum capere non possit citra euidens nocumentum: q non minus immedicabile existere arbitror. Verum si ex tortuositate ob ligamentorum breuitatẽ deprauata figura acce-

dat, vel ligamentum abscinde, vel mollioribus laxa pharmacis.

Sterilitas ex vitio seminis virorum quot modis accidat.

Tertia vero causa ad seminis vitium referenda est. quippe aut viri semen fætidum & veluti torrefactum existit, aut frigidum, tenue, aquosum, & languidum, quale decrepitorum est, vel crassius quam oportet, emittitur: vel parcius aut copiosius, quā par sit. Sed quia plerumq; hæc vitia proficiscuntur vel vitio totius corporis, aut partis alicuius præcipuæ: ob id illarum omnium seorsum meminisse oportebit, si priu[s] ... rato etiam prodite testium affector ... in occasione. Sic etenim ex peculiari eorum calore ... vritur, & concrescit ariditate, ita vt ineptum prorsus generationi re[ddatur]. Al... ipsum viciat testium ... cessus, vel tumor ... piam: sic & vlcus factum in calculi ... aut herniæ cur... . Præterea testium ... modo ex natura ..., modo ex senectute ... lom quoque efficit ... quod eius corru... sam factum & habitu... . Quorum o... titiam edisscere oportet, vt iuxta cuiusq; ... tiam auxilia adhibeantur, quæ vel cal... moderentur, vel frigidos calefaciant, & ... de singulis causis, quarum præsidium ... facillimum erit, si expenderis, quæ huc ... tam copiose dicta sunt.

Sterilitas ex totius corporis aut partis principis vitio qualitate accidat, & quibus de causis.

Contingit procul dubio maiori ex parte viris sterilitas ex aliquo totius corporis vitio, vel naturali, aut non naturali impotentia ob ... penfum aliquod intemperamentum, vel morbi Galli accessum, quorum ratione nullum, aut infœcundum, vitiosum, ac inutile semen gignunt. Item ex nimia obesitate, quæ & viros, & fœminas infœcundos plerumque efficit, quod quidem euidentissime ex Arist. probatur *lib. 1. de gen. anim. cap 18.* cum ex professo doceat, pinguedinis & seminis eandem esse materiam: quo fit, vt ... fœcundi sint, qui multam coacervant pingu... , q... tantum illis de semine de... q... ... abundat. Aristot. verba ... *Hominum nonnulli, vbi per habitum corpora ... carnulenta, aut pinguiores euaserint, minus semen ... Venerem expetunt.* Et paulo ... *etiam vulneresque pingues minus fœcunda esse, quam graciles videntur, quoniam in vegetatioribus excrementum concoctum transit in pinguia.* Refert etiam lib. 1. de gen. anim. cap. 19. *Pingua minus seminis habent. quam macilenta. præterquam quod penu breuior efficitur. Itaque ratione optima fit, vt cum materia superuacua consumatur in pinguem ... fit, defi*[*ciat genitura.*] Cui etiam de ... bis assentitur: *Steriliora cuncta pinguia & in maribus & in fœminis: ... tastrata animalia sunt, quia fœminæ materia in pinguedinem abit.* Quamobrem in

qualiter curetur.

his potissima curandi ratio ... ipsa corpora macerare, & exercitiis dare, ac sudoribus & balneis, vt co... pinguedine post... vxoribus de... ad testes & vasa sp... , vt copiosius fiat deinde ... partis principa... vel ...

A 661 ... ... pen... ... omnia membra,

quæ aliquod habent officium reliquis partibus proficuum & necessarium, si grandi affectu aut habituali corripiantur, id malum efficiunt. Sed potissimum id mali suboriri scimus ex cordis & arteriarum affectionibus: ob id valetudinarii homines, in quibus calorem innatum minus valere coniectabile est, plerumq; steriles sunt. Nam cum potissima seminis prolific[æ] ratio sit in spiritus vitalis, ac natiui, & influentis caloris influxu ad testes ipsos, & hi à corde vel ... fonte prodeant, fit facile, corde aut arteriis affectis steriles super... les viros. Hac enim ratione arbitror Hipp. *lib. de loc. aqua & aere* dixisse. *Scythas steriles esse, quia venas retro aures scindunt, & copiose sanguinē fundunt, domes homines pra frigiditate obdormiant, ex quo, qui ... homines, steriles caloris & spirituum defectu supersunt.*

Steriles sunt, qui venas retro aures scindunt.

... quid huic tractationi deesse videatur ... diligentius virorum impotentiam expen... . Cuius rei gratia asserimus, quatuor ... potissimum ad fœcunditatem necessaria ... inter se inuicem coordinata: quorum si aliquid deficiat fœcunditatem quoq; deficere necesse est. *Primum* quidem salacitas est, seu appetitus ad Venerem: *secundum* seminis copia: *tertium* erectio valida membri: *quartum* & vltimum fœcunditas. Inter quæ sane omnia salacitas minor est ad generandum, quod hæc etiam in senibus ac decrepitis reperiatur. Postmodum magis necessaria est seminis generatio, quæ in ipsis quoq; senibus reperitur, non tamen adeo copiosa, neque bona, vt in iuuenibus. Vltior quidem est erectio membri (*licet non sufficiens, vt in eunuchis*) quæ sane, non quia talis est, sed quia multis indiget, & ideo in senibus minor reperitur, neque fit, nisi post somnum & cibo concocto: præsertim calido potestate cum potu modico, & ante mictum, ac sine ventris crepitu. Causa porro huius erectionis est robur cordis, aut valida imaginandi vis, quæ cogit cor impellere spiritum flatuosum: caliditas insuper renum validorum & pinguium trahentium & transmittentium: quæ si adsint, fœcundus erit homo, & ad Venerem potens. Verum vt in summa dicam, quatuor etiam reperientur causæ, quibus hominis corpus sterile fiat, quarum *prima* frigiditas est, cuius potissimum ratione dixit Hipp. loco citato, *Scytharum esse*: nam inquit: *Scytharum genus fuluū valde colorū existit propter frigus ingens, non enim vehemens accedit ad eos Sol, à frigore vero albedo exur... & fit fulua.* Ac subdit: *Neque vero popu... ... adam corum esse naturam, cum viri minime cupid... enim fœminis commisceri, ob nimiam corpor... ... atem, ventrisq;, mollitiem, ac frigiditatem.* Q... ... ... quod nec semen probe fiat, nec spiritus vitales ad tensionem suppeditentur, quæ duo ad Venerem necessaria esse diximus. Quibus acc... ex accidenti humiditas, vt Gal. *aduertit ... de temp...* quæ causa mollitiei existit, & ... tem quoque multitat. Quapropter ... Hipp. pocrat. dixisse, *Scythas eunuchos nat...* enim loco citato: *Amplius autem p... ... Scythæ eunuchi nascuntur, & ... eueniunt.* Cuius loci ratione, qui d... ... d vix cre... possit, homine ... ... intellexisse. Primum ergo hoc ... ter accipitur pro omni hom... ... ...

Viri vt sint fœcundi quatuor requiruntur.

B

C

Sterilitatis virorum quatuor quoque causæ.

1. Frigiditas.

D

Eunuchi ... Eunuchi homines qui ... proprie dicantur.

... ad Venerem, nam cum antea declarasset Hippocr. *Scythas esse frigidos*, ob id etiam hac in parte steriles vult subaudire, quia ad Venerem sunt impotentes: propriè enim frigidi dicuntur homines, qui ad Venereos actus inualentes sunt. Vnde titulus est apud Iurisconsultos: *De frigidis & maleficiatis*: quos *spadones* vocatos reperio, sicut eos quoque, quibus meatus pudendi contortus est, aut pudendum ipsum admodum breue, & virilia effecta sunt. *Secundũ* hoc nomine eunuchi *thlibia* appellantur, & sunt, quibus testes in manibus obstetricum contorti sunt. *Tertium* vero, eunuchi castrati dicuntur, & sunt ii, quibus adcisa sunt virilia omnia, & impotentes sunt ad
E Venerem, vel soli testes, & hi non sunt fœcundi, ceterum potentes ad Venerem. Itaque eunuchi trium sunt generum, quidam ob priuationem virilium, aliqui ob vitium in illis, multi ob naturæ impotentiam semen non generantis, aut flatum transmittentis. Quippe hæc tria necessaria sunt ad Venerem: membrum nimirum cum suis partibus, materia, & iaculator spiritus. Sed in hac re, vt ad pensum redeamus, expendendum est, quod, *vt habetur 1. de semine*, priuatio aut corruptio testium causa est frigiditatis in toto corpore, & vicissim frigiditas causa est impotentiæ ad Venerem.

Eunuchi trium generum.

Præter adductam ab Hippocr. causam sterilitatis Scytharum, aliam superaddit, dicens: *Ab equitatione ipsa diuturni eos corripiunt dolores, nimirum propendentibus semper eorum cruribus, deinde claudi fiunt, contrahunturque vertebræ, cum inualuerit mor-*
F *bus*. Et paulo inferius de reliquis hominibus inquit: *Simili autem modo & reliquis hominibus euenit, vbi enim frequenter & continuè homines equitant, vbi plurimi à diuturnis doloribus vertebrarum maxime & pedum corripiuntur, ad coitumque fiunt impotentes.* Ac licet Aristot. 2. *problem.* 12. asserat, *equitationem assiduam facere libidinosiores*, intelligendum venit, si non læduntur, & commode equitent: nam de aliis, quorum Hipp. meminit, Arist. etiã 5. *prob.* 31. refert, genituram per somnum profluere, vt perspicuum sit, huiusmodi homines ad concubitum fieri impotentes: gonorrhœa enim, qualiscunq; sit, debilem reddit hominem ad Venerem, tum quia minuit illius materiam, tum quia humectat membra genitalia, tum vero quia facit incontinentem, adeo vt semen effluat ante pudendi tensionem. Potentissimi enim sunt ad Venerem, quicunq; tardius, & non nisi maxima cum tensione membri, & confricatione semen emittunt. Sed ad rationem redeuntes, ex incommoda equitatione & quouis labore valido, *vt refert Galen. 1. in 6. de morb. vulg. comm. 6.* confluunt humores ad prædictas partes, & mala, quæ Hipp. recensuerat,
G scribit. Cui sane accedit alia, quod ex longa equitatione & validioribus exercitiis summopere imbecilliteneur renes, eo quod calidiores præter naturam efficiantur, & seminis fœcundam temperie ... tant: faciunt etenim renes plurimum ad V... appetitum & robur seminis. Vnde qui g... ... student, raro debent & parum equitare ... tamen in pedestribus exercitiis se exerce... ...nt, parum edere, & cibos crassos & bo... ...menti, vt suillas carnes ... is, cas... ...dicum, ... incubitum potens:
663 A à quibus probe d... ...mire est opus: porro omnia,

3. Equitatio diuturna.

Veneri qui aptissimi ac potẽtissimi.

Generationi qui studeant, qualiter se gerere debeant.

quæ inimica sunt cordi & Veneri, officiunt generationi.

Præter dictas sterilitatis causas superaddenda est vltima, exemplo sumpto a causis sterilitatis Scytharum, quæ vstio est, vel sectio venarum post aures, vel seton, aut fontanella. Qua in re inquit Hippocr. *libr. de loc. aquis & aer.* ... *dicuntur autem sibi ipsis hoc modo, à principio mo... vtramque venam retro aures inscindunt: quo facto, sanguine multo promanante somnus eos corr... præ imbecillitate.* Et subdit: *At mihi sane videtur, ea medicatione seipsos perdere: venæ enim retro aures sunt, quas si quis secet, sterilitatem inferet iis, quibus secantur.* Quod pr... culdubio vitium iis etiam, qui vstionem ... profundam, vel diu manantem in aliqua corporis parte patiuntur, ex aliqua morbola occasione, certum est subsequuturum: id quod ab Hippocrat. etiam est proclamatum: nam inquit *Scythæ omnium hominum minime sunt ad coitum valentes.* Ac reddens rationem, subdit: *Et quod humoris detra-*
ctiones ex perustione tanteriorum semper habent ... plurimum temporis in equis degunt. Cuius rei ... cum adducit rationem lib. de genitura dicens: *Quibuscunque venæ post aures sectæ sunt, hi coeunt quidem, & genituram emittunt, verum modicam, debilem & infœcundam. nam plurimum genituræ pars à capite iuxta aures in spinalem medullam procedit, ipse autem itus, cicatrice sectionis inducta consolidatus est.* Lib. tamen *de loc. in hom.* hæc refert: *Alia venæ a vertice iuxta aures ab anteriore colli parte vtrinque ad ... venam appellatam ferunt: eæ infœcundum faciunt hominem ... fuerint secta, & in magnos digitos desinunt.* B

4. Vstio vel sectio venarum post aures, seton aut fontanella.

Quam sententiam quoq; profert Arist. *lib. 2. de gen. anim.* quod semen habet quippiam cum cerebro affine: inquit enim: *Sedes oculorum maxime omnium capitis locorum seminalis est, quod sola ipsa per coitum Venereum manifeste immutetur, & vsu immodico rei Venereæ oculi aperti languescant, & subsidant.*
Quæ omnia sano modo esse intelligenda arbitror, ac censeo, præcipuam sterilitatis rationem in hac causa pendere ab ingenti frigiditate & impotẽtia, qua totum corpus ex copiosa sanguinis profusione afficitur, & cerebrum maxime, licet semen non decidat ab ipso cerebro, est tamen pars, quæ vim & efficaciam semini ac testibus tribuit, qua genitale constat euadere semen: & ob id ipsa sublata vel diminuta, nil mirum, si semen infœcundum fiat. Quæ si expenderis, & antequam auxiliares manus adhibeas, probe consideraueris, certo scio, te profuturum summopere. Cuius rei exemplũ reperies in iis, quibus fontanella occipitio, vel brachiis diu aperta est, & plurimum fundit: nam licet ad sanitatẽ alicuius affectus prosit, mirum non est, si ad integram indiuidui perfectionem nõ sufficiat. Atque hæc sunt, quæ corpus infœcundum & imbecille reddunt. C

Fontanella in brachio aut occipitio diu aperta steriles facit.

Quibus omnibus ea erit vtilis prouidẽtia, quæ affectum corpori communem, aut alicui parti principi proprium auferre valeat. nam qui morbo Gallico affecti steriles existunt, sudoribus ex *ligno guaiaco*, & aliis huic malo ap... præsidiis liat... difficulter fœcundi fient. Sic frig... dos ex qu... ... ius causa calefacies prudenter, & omnibus ... is, quæ superius retulimus balneis, sud... ...us ... eius, frictionibus, inunctionibus ... & aliis, quæ intus sumta, siue alimẽta sin... D

Sterilitas virorum ex quacunque causa vtiliter curetur.

ca-

dicamenta, calefacere & flatus generare nata sunt. Pari quoq; ratione prouidendum est cuiq; membrorum principalium, si huic malo causam præstiterit, iuxta cuiusque intemperamentum & virium: ex iis enim, quæ diximus, satis ampla subest cuique ad curationem materia: & ob id huius cap. hic est finis.

CAPVT VI.

De conceptu.

Creatis vniuersis, quæ in cœlis terrisq; continentur, furiosus ille rerum conditor Deus, terram vt implerent, crescerent, & multiplicarentur iussit, vt habetur *Genes. 1.* Quamobrem E quandam inclinationem, propensionemque ad generis sui propagationem cuiq; indidit, ne breui temporis spatio corruerent, quod omnia ex corruptibilibus essent conflata: vode *appetitum* illum *conseruationis propagata specie*, ortum dixisse constat. Hinc effrænis generandi cupiditas manauit, vt pulcre Arist. innuit *lib. 2. de ortu & interitu*, dicens: *Nam cum in omnibus, quod præstabilius est, natura semper expetere dicatur, præstabilius autem sit esse, quam non esse, hoc enim in omnibus impossibile est, propterea quod longe ab ipso principio distent, reliquo modo Deus ipse vniuer, sum compleuit continua facta generatione.* Quibus verbis constat hinc esse deperditi restaurationem, qua noua prole facta, vniuersum indies quotidiana generatione continuat.

Appetitus conseruationis speciei vnde ortus.

Ob id etiam idem Arist. *2. de anim. t. 4.* dixit *generationem esse operationem maxime naturalium viuentium, quæ sunt perfecta, non imminutam, neq; [illegible] generationem habentia, nimirum animatum [illegible] procreare, plantam aute plantam, vt quoad fieri possit, diuinitatis participarent: omnia enim hoc appetunt, & huius* F *gratia agunt quæcunq, secundum naturam operantur.* Sic Philosophi omnes affirmant generationem primam esse ac perfectissimam viuentiū operationem. Perfectum quidem dicitur, quod aliud fusciens est generare, vt *Arist. 3. metheor. 3.* euidenter constat. Quæ in nutritio & accretio ad animans sunt perfectionem, hę autem ad generationem, erit sane generatio omnium aliarum naturalium operationum finis, ac ideo prima dignitate & perfectione: finis enim, teste Arist. *2. phys.* perfectior est iis, quæ sunt ad finem. Quod etiam elegantissima quadam sententia Plato in Symposio probauerat. Ex quibus cōstare cuiuis arbitror, quota naturæ succesescat generandi solicitud: nam cum rerum species deficere naturæ vitium foret ac monstrosum, præcauet diligenter ipsa, ne eius perfectio (*quam in specierum varietate sitam esse cognoscit, idque nullo alio modo, quam per nouam rerum propagationem*) corruat dilabaturque.

Generatio quid.

Generatio omnium operationum perfectissima.

Perfectum quid

Naturæ quanta solicitudo generandi succeslcat.

G Verum cum hanc ex materiali aliquo principio fieri oporteat, licet omnia ex elementis constent, expendendum subinde est, non omnia immediate ex ipsis fieri: sed ea immediarius, quæ ipsorum naturæ magis [illegible] ingruunt, vt lapides & metalla. At vero animalia, vt quæ longe ab elementorum natura [illegible] desot (*licet ipsis constent*) fieri citra maximas [illegible] urationes nequeunt: nam ipsa in plantas & reliqua alimenta primo A 663 mutari oportet, hęc [illegible] in sanguinem & semen, ex quibus vt g[illegible] hęc, multa profecto requiruntur, quæ mox referam.

Cum enim ad fœtus generationem satis non sit seminis ac sanguinis bonitas, neque corporis aut partium principalium eius temperies ac sanitas, siquidem vt necessum sit, vterum quoque aptum fieri per commoderationem & temperiem ac virium integritatem, quibus accedit caloris etiam vis & efficacia ac puritas: ex quibus id fœturę opus, cui primo ipse vterus incumbit, conceptio est. Erit igitur conceptio, *vt ex Gal. colligitur lib. de semine*, attracti ab vtero seminis commixtio in sanguinis menstrui puriori parte, in quam locellorum calor natiuus ita agit, quod viuificato seminis genitali calore, demum fœtus generatio sequatur. Conceptionis porro nomen à comprehensione dictum esse constat: refert quidem Galen. *loco citato*, mulieribus prægnantibus futuris intus remanere semen, alioqui tales non fieri: Itaque conceptio est velB uti spiritus vtrinque concurrentis communicatio. Primum itaque opus vteri à proprio calore fit: nam attracto semine tam auide sese vterus colligit, vt seminis vel sanguinis menstrui egredi permittat nihil. In quo sane opere seminis cum sanguinis puriori parte commixtio fit: in quam calore vteri cogente, seminis calor ad actum reducitur, vt deinceps sua sponte in futurum opus progrediatur.

Conceptio quid

Conceptio vnde dicta.

Ante tamen, quam hinc discedam, ex quo sanguine conceptus fiat, docere necessum fore duxi. Qua in re, quo tempore mulieres potissimum concipiant, præmittendum est: cuius gratia, *vt ex Hippoc. lib. de septimest. partu colligitur*, accipiamus, conceptum fieri aut in ipsis interluniis, aut ante plenilunium, aut decrescente Luna: si in ipsis interlunius concepent, tanstime quidem fiet, idque in illis præcipue mulieribus, quibus accidit, vel in ipso mensium fluentium impetu femę masculinum retineri, propterea quod parcissime purgari sunt natæ. De quibus Arist. *lib. 7.* C *de hist. anim. cap. 2. & 4. de gener. anim. cap. 4.* hæc scripsit: *Nonnullæ etiam, dum profluunt menses, concipiunt, postea concipere nequeunt, quibus vulua statim à purgatione comprimitur.* Ceterum de reliquis antea dixerat: *Conceptus mulierum à profluuio menstruorum sua natura contingit.* Hippocr. tamen *lib. de natur. pueri*, singulis suum tempus concipiendi præscripsit: inquit enim: *Oportet igitur mulieri tempus dare mensis, in quo ipsa purgatio contingit.* Ex quibus conclusit, necessarium esse, plerasque mulierum circa plenilunium & vltra concipere: quibus equidem luce clarius constat, vt plurimum mulierem concipere post menstruas purgationes. Præterquam, quod decrescēte Luna tempus exsistat frigidius & humidius, quo minorem facit abundantiam excrementorum coctorum, & ob id minus eo tempore fœminæ concipiunt. Itaque & fluentibus, & iam fluxis mensibus, fœminas concipere cunstat. Verum quæcunque fœminæ menstruantes sunt, vel non concipiunt, vel statim abortiunt, licet conci-D piunt, *vt inquit Arist. loco citato*, vel vitiosos fœtus edunt: non quidem feliciter concipiunt, vt eæ, quæ à purgatione. Quod etiam postulerat expressis verbis Hippoc. *lib. 2. popul. part. 3. text. 17.* dicens: *Post menstrua aliquando dextra, aliquādo sinistra fiant*: quasi reddens rationem, quo ve tempore fiant potissimum conceptus, nimirum quia & vteri

Conceptus ex quo sanguine fiat.

Conceptus quo tempore potissimum fiat.

[illegible] & [illegible] in ipsum finiuntur, & [illegible] vterus eo tempore auidius trahit: & [illegible] dem probat eodem libr. part. 3. text. 31. dicens *Aut a menstruis numerandi sunt nouem menses, aut a conceptione.* Quippe (*vt ad institutum redeam*) mulieres non concipiunt ex sanguine, qui fluit: quod multis tum causis [illegible] indicus fieri & nosse datur: *primum*, quod non par sit nutriri fœtum ex recremento: *secundum*, quod propensus est sanguis ille menstruus effluere, non retineri: *tertium*, quod à purgatione, cum nihil sit, quod natura teneatur expellere, facilius semen concipit, demum quod par sit fœtum nutriri ex defæcato expurgatoque sanguine, qui est circum vterum, vt pars superflua euciatur, & pura nutriat fœtum.

Fœminæ cur mensibus fluentibus non concipiant.

E Ex quibus iam constare censeo, ex quo sanguine fieri fœtum oporteat. Sed quoniam dixit Hipp. 5. *aphor.* 18. *Mulieri si menses eant, impossibile est fœtum esse sanum* [illegible] ob id mensibus arbitrantur multi menses in alimentum infantis absumi. Itaque inprimis duo semina in vnum coire in vtero tenentur: postea vero sanguinem purissimum accedere par est, vt prospere fœtus formari possit.

Conceptus vt fiat quæ requirantur in ratione concumbendi.

Sed præ[illegible] opere multa proculdubio requiruntur. Nam primo mas & fœmina non vtcunque concubant oportet, [illegible] d fœmina in concubitu capite parum demisso, coxe[illegible] dices, clunesque altiusculas habeat, [illegible] motibus late patentibus, donec vir tandem genitale semen ante vuluæ o-

F stium emittat. Cui semini spirituosa substantia, quam *genituum* appellamus *spiritum*, permiscetur atque confunditur: quæ inquam, sicut humiditas, procul expellatur oportet, tanto seminis humiditatem permeans, quanto ocyus egeritur effertur q; longius: nihil enim procul citra spirituum vehementiam proiici potest. Ceterum virilis seminis [illegible] ofusio, non intus, vt plerique censent, fit: [illegible] os vteri angustum est, sed ante ostium, quo & fœmina succum quendam nihil ad concep[illegible] c[illegible] nferentem secernit: in quibus prorsus exc[illegible] tionibus pari ferme voluptate mas & fœmina affici solent. Viri autem pr[illegible] fusum ibidem s[illegible] men intus ab vtero auidissime rapitur, si calidus & modice tempe[illegible] ns [illegible] labra aspe[r]iuscul[illegible] & hæren[illegible] [illegible] nunc te[illegible] moratur, quandoquidem ad conceptum ita se commode habent. Sed præter hæc omnia, quæ nu[illegible] & *cap. præcedenti* dicta sunt, ad concubitum esse necessariæ, vt conceptus fiat, alia insuper quatuor præ-requirit grande hoc opus, *imaginariam nimirum cupiditatem, affluentiorem succum, spiritualem substantiam, & flatuosam materiam.* Quæ omnia à cerebro, iecore, reto corpore, cuideque proficisci æquum est. Q[illegible] ea [illegible] oluptas ex deprehensiore [illegible] [illegible] & [illegible] upræ simulacro concitata [illegible] protuberat vehementer

Semen viri ante ostium vteri profunditur & ab eo rapitur.

Nec displicet prolifica cum etiam semen ad eam partem mitti, argumento est grauida mulier, quæ in vteri ceruicem semen effundit.

G [illegible] nem spongiositatem, quæ in medio [illegible] o[illegible]s apparet, cupidinis spiritus confe[illegible] [illegible] einceps vero alia vis, quæ huic ob[illegible] [illegible] italis seminis materiam discindens a[illegible] eatus peculiari titillatione excitatio [illegible] m retenderit humoris portio cal[illegible] ens in flatum vertitur, quo gen[illegible] r virorum nimirum rige[illegible] [illegible] fœminarum vero fati[illegible] [illegible] ibus medijs, quæ in

664 A h[illegible] [illegible] unt, ab vtroq; parente semen prolificum [illegible] quod equidem si vterus vn[illegible] a auide, vt internum vteri os adeo a[illegible], quod ne minimum quidem seminis, aut sanguinis menstrui exire permittat, conceptus eo tempore dici meretur. Quippe simul ac genituram intra se vterus traxerit, in vniuersum alueum se supra semina duo colligens, ac vndique eam comprehendens, ita contrahit, vt nulla penitus, siue multum, siue parum seminis iaculatum fuerit, vacuitas relinquatur. Cum vero seminalia hæc recrementa in vtero consisterint, atque etiam intra septenas horas post eiaculationem in effusionem relapsa neutiquam fuerint, si vteri calore confereuentur regantur que, concepisse fœminam credendum est. Et vt in summa dicam, conceptionis causæ sunt, proba vteri commoderatio, recens mensium purgatio, idonea ætas, & congressus appositus: in viro autem bonus corporis habitus, ad calidum præsertim & humidum inclinans, seminis prolifici copia, robusta & virilis ætas cum virium robore coniuncta, concubitus moderatus, & plenitur [illegible] tus [illegible]. Quæ quidem omnia ad conceptum conciliandum necessaria sunt.

Conceptus quo tempore dici meretur.

Conceptionis causæ necessariæ.

B

Quid vero à conceptu ipso fiat, vbi semel probe à muliere in alueo ret[illegible] fuerit genitura, iam explicandum aggredior, si prius quid fœtus efformatio sit, dixero. Est sane virtutis seminis in menstruo sanguine [illegible] efficax actio, vt materiam illam efformare, ac inceptam informatamque ad membrorum sotiusque susceptionem ducat. Differt quidem à conceptu, quod ille vteri calore perficiatur, licet seminis quoque vis accedat: at fœtus generatio proprio seminis calore efficitur: nam collectum vtrumque semen viuens per cotylas, quæ vero sunt acetabula, corpori materno stricte sic inseritur, vt arboris trunco ramus, qui virescit adhuc & vita tenetur. Quæ vt probe teneas, præmittendum est, B. Thomam *p. 1. q. 118. art. 1.* arbitrari, materiam à fœmina ad conceptum præstitam, statim à principio actu esse anima vegetatiua donatam: non tamen esse in actu secundo, sed in actu primo: quod mihi de semine vtriusque parentis in[illegible] ligendum fore non omnino improbabile videtur (*saluo tamen meliori iudicio.*) Itaq; semen vtero comprehensum, mox actus secundos efficit, disponens & delineans futuri fœtus membra, educensque de potentia materiæ animam vegetabilem, qua deinceps alatur, (*si tenendum sit semen non viuere*) & sensitiuam, donec rationalis introducatur. Quod sane alijs corruptis omnium virtutes eminenter obtineat, & operetur, quæ ipsæ antea efficiebant, & quid ampli[us]. Formatiua itaque facultas non quiescit ab opere, donec vegetabilem & sentientem animam educat de potentia materiæ: & postea ipsa in geniti præcipuis membris, maxime in testibus implantata, opera non mediocris momenti agit, vt *inferius monstrabo.* Postea vero opus relinquit vegetatiuæ & sentienti, quæ ipsum perficiant iuxta formationis varietatem, vt mox scribam. Sed suspicor, licet [v]irtus seminis transmissa à parente se habeat velut instrumentum, quod artificis aut motoris motum exsequitur, non subinde constare, hanc virtutem posse citra aliquod aliud agens, quod simul coagat, ipsum semen

Fœtus efformatio quid.

A conceptu quid differat.

Semen vtriusq; parentis ad conceptum pręstitum actu animę vegetatiua prędiuum est.

C

Fœtus qualiter formetur, & a qua facultate.

D

semen solum posse virtute illa opus ita grande perficere: sed censeo *saluo meliori iudicio* concurrere actualem matris virtutem, non quæ in semine est solum, sed quam anima actu in id, & reliquam materiam mediantibus venis & arteriis transmittit. Quippe dum conceptus fit, materni spiritus cum seminibus coniunguntur, & fit vnus, dum occurrit decurrentis sanguinis materni spiritus, & obuiam it seminali, si conceptio futura est. Cui etiam muneri non parum iuuat ipsius vteri dignitas & officium, cui exsequendo arbitrandum est inditam esse vim & efficaciam non [illegible] locis præstantiæ. Verum id alibi latius sum disputaturus. Multa sane, eaq; mirabilia vno temporis momento circa animalis generationem fiunt naturæ opera: nam sex septemve diebus primis semina duo otiosa non sunt, sed sanguinem trahunt, in suiq; naturam commutant, & veluti aluntur: quod sane opus inter Barbaros multi *lacteationem* appellarunt. Post vero in semine ipso duo considerat Galen. corpus nimirum seu corpulentam crassamq; substantiam, & spiritum, & in eo calorem natiuum, quibus formatrix facultas velut instrumentis vtitur ad fœtus generationem. Qua proculdubio ratione Hipp. dixisse arbitror, *Scythas steriles esse*: nam ex arteriarum retro aures sectione tanta spirituum vitalium copia effunditur, vt semen ob id infœcundum superfit, euanescentibus spiritibus & calore. Formatiua itaq; facultas, quæ in semine viget, concepto intra vterum iam semine, tam est à summo rerum conditore erudita (*licet cognitione careat*) vt vniuersa ac necessaria in animalis côformatione nouerit, membrorumq; vsus & formas ac facultates eadem certis temporibus, & partes etiam efformat, auget, exornat, & tandem ad debitum perducit statum. Quæ profecto opera tantæ sunt admirationis, dignitatis & excellentiæ, vt non naturæ, sed tantum Dei Optim. Max potentiæ & maiestati tanquam auctoris naturæ iure ac merito adscribenda sint.

E

Non gignitur ex quolibet membro ex qualibet parte semen, sed calidum ex ea ida, & tangidum ex languida, iuxta dictam sigillationem seminis & sanguinis illatam.

F

Corporis formatio Deo attribuenda.

Quod agnoscens rex & propheta Dauid Psal. 118. cœlesti numine plenus illud cecinisse visus est: *Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me.* Quod & sanctus Iob eisdem pene verbis est etiam testatus, corporis vniuersi plasmationem Deo auctori tribuens. Galen. [illegible] ipse totus in Deum assurgens & humani corporis fabricam admirabilem illi vt auctori tribuit: illiusque in pangendo corpore, in connectendis membris, in disponendisve potestatem, pr[illegible], sapientiam vbiq; admiratur. Sic & Arist. 2. *de gener. ani[illegible]. cap* 1. cœlitus in nobis principium diuinum adfluxit. Quamobrem Deum benedictissimum tanti operis effectorem & architectum summa cum laude & veneratione prædi[illegible]abimus.

[illegible]

Cum [illegible] *vt ad institutum redeam* seminalia [illegible] tenui calefacta actua[illegible] *quæ conceptum appellare & circumfu[illegible]se diximus* [illegible] ambo hæc spiritu genitiuo vtroq; [illegible] con[illegible] fiunt, & ex vtroque vnum fit [illegible] materiam sibi [illegible], & efficaG [illegible]oque [illegible] Quo etiam tempore, [illegible] quam vh[illegible] conceptum, humi[illegible] putresc[illegible] un[illegible] in qu[illegible] squi[illegible] acqu[illegible]ntum sibi expostulans trahensq; sanguinem ex venis vteri. Quo fit, vt côcrescant spissenturq; & ex calore flatuosus spiritus generetur: quo flatu commixtæ genituræ turgent atq; intumescunt: minutissimæ insuper bullæ spiritu repletæ assurgunt: ex quibus deinceps iunctis vna fit cauitas copiosam spiritus quantitatem comprehendens. Qui sane spiritus intro reclusus cum calidus sit, & ob reclusionem calidior factus (*refrigerationem quæritans ad sui custodiam*) sibi in medio seminum partes scindendo peruium iter parat, vt exspirato feruido, temperatus ad feruorem contemperandum eadem via subingrediatur.

Quo spirituum ingressu egressuq; & vi spirituum potestate vitalem, animalem & naturalem ex animali vitali, vt dictum est, factum, ad proportionata loca, formatiua facultate mouente, disiungi arbitramur. Cui sane operi duo semina materiam præstant. Deinceps coactis iam partibus iis, & in vtero insinuatis diuq; contentis, & conueniente sanguine attracto, aliro persimili, & mutato per totam seminis substantiam in totius specimen, veluti alimentum illi præstans, ipsum semen augmentũ suscipiat, vt sufficiat partibus efformandis: licet non desint, qui rationibus nô parui momenti adstruant, ex semine primam & omnimodam fieri fœtus delineationem. Sed nullum est inconueniens aliquid etiam accedere alimẽti, quo vberius sufficiat materia: ac ne augmentum vltra quam par sit, suggeratur, ipsum sane cooperit tunicisq; euoluit, & externa parte terrena resiccescente, circũ membranula permde, ac in decoquendo pane obducitur: præterquam quod necessaria erat, vt fluidum incalescensque semen contineret, ac vt spiritum genitiuum tueretur, adhærens vtero per cornua, & vteri asperedines. Quam etiam [illegible] vnicam aliæ in generatione sequuntur, ceterum i[illegible] æ pitern[illegible]atur, est quam Galen. *lib.* 1. *de semin cap* 7 *& libr* 2. *capit.* 1. *&* 4. intestinalem vocat. hæc quidem à Græcis, 1 *coryon*, à Latinis *secundina* dicitur, vteri tota adhærens, atq; suspensa ab illa p[illegible] ione me[illegible]na, [illegible]æ necessaria erat. altera post [illegible] nascitur membrana venis & arteriis eius inter se coniunctis, & alias se latiores gignentibus sensimq; dilatatis. ex quibus tenuis quædam altera membrana conflatur, quæ à Græcis 2 *alantoydes* dicitur: hæc altera sui parte, quà dilatato p[illegible] o vrinam [illegible] incipit, scabra & aspera apparet, ab alio latere leuis admodum & subtilis exi[illegible]stens. Tertia inde procreatur alantoydi fere c[illegible] & exporrecta tunica, quę fœtum proxime continet & inuoluit, circa quam etiam embryo volutatur, quam 3 *amnyon*, vel, *austum*, aut *sellam*, & aliis pluribus nominibus appellant: cuius functio est humorem exsudatum à puero coaceruare vsque in diem partus. Ego tamen in hac re censeo, non esse v[illegible] simile, fœtum, qui neq; aluiex[illegible]menta, d[illegible]m in vtero est emittit, sudorem emittere, quem homines nô nisi violento aliquo casu profundunt: sed arbitror esse pingue quoddam recrementum ad salutem infantis à natura [illegible]ratum, ibidemque adseruatum. Apposui equidem hanc membranarum seriem, quia [illegible] Neotericorum [illegible]sum est. V[illegible]m ego clarioris do[illegible] næ grat[illegible] nas [illegible] distribuo. Vbi enim fœtus [illegible] cœpit membrana vna te[illegible], quæ *amny*[illegible]o [illegible] *mus[illegible]us*

Adtria nimirum corporis principia, vt Auic. refert Fen. 21 3. tract. 1. cap. 1.

B

Membranæ fœtus quæ sint.

1 Coryon quid.

2 Alantoydes quid.

C

3 Amnyon quid.

Fœtus vtrũ sudorem emittat.

D

Mẽbranarũ fœtus ala distribuuo.

D *muscum* adhæret enim fœtui, vt muscus arbori) nominatur: inter quam & fœtum non sudor, sed pingue quoddam existit. Hane circundat coryon membrana neruea, crassa, dura valde, multis vasis ac vinculis intexta vtero, & exterius carnea substantia tota obducta, vt firmior esset: inter hanc autem & amnyon vrina fœtus continetur. In qua lane re, quod magis mihi est experimento confirmatum, illud profecto est: nullam aliam in fœtibus humanis reperiri membranam: in cornigeris media est alia, *vt Fallopius auctor est in anatomicis administrationibus*. Quod si præter has (*vt multi faciunt*) velis carneam placentulam, stratum quoddam suppositum vasis crassium, carneū ac firmum superaddere, non displicebit. Ego tamen arbitror, carneam & crassam ante dictæ membranę partem esse. Vasa vero, quę ex corio in vmbilicum feruntur, duo sunt, quæ pulsant, & totidem, quæ non pulsant, [illegible] positæ: aliquando vna sola reperitur magna, quæ pulsat in medio duarum quietarum sita, & prope vmbi-

Vasa ex corio in vmbilicum fœtus desinentia duo sunt.

E licum diuiditur: postea vero vnum fit cor, usex bis trib. quatuor venæ meatus etiam vrinarius, qui è vesica fœtus fertur extra amnyon, in medio positus existit. Ac si quis dixerit, plures alias tunicas Hippocr. nominasse, intelligat carneam partem [illegible] tunicæ, & membranam ipsius bis recensuisse. Contingit tamen, quibusdam in partu amnyon non rumpi, & puerum vestitum nasci: quo fit, vt vulgus existimet, aliam præter dictam subesse tunicam. Sed vt eo vnde exiuit, redeat oratio: in harum tunicarū medio, dum generantur, constat, locum sanguini concreto persimilem apparere, quo spiritu intus deferente, & calore extrinsecus exsiccante, cordis bulla tumet vitali spiritu referta: deinceps vero, bullulæ geminæ superna parte pro cerebro vna: dextrorsum pro iecore altera extuberāt: quæ nihilominus spiritu superna animali, naturali altera replentur. Quæ sane vna cum iis, quæ in membrana illa continentur, quæ totum embryonem esse arbitror, enutrire, incrementumque recipere necesse est: ob id per vuluæ acetabula cruentus succus refun-

Membranæ fœtus duæ.

Puer quibus de causis vestitus exeat.

Bullæ fœtus incepti tres, secul. cor ac cerebrū notant.

F dans alueum subiens, membranam circumambit: quem simul cum refrigeranti spiritu per meatulum, quem *genituræ spiritus* sibi efformauerat, intra panniculum à genituris attrahitur, quo perfecte & ad integrum cocto, partes, quas modo diximus, aluntur augenturque, dixerim has tres præcipuas: nam reliquæ postea fiunt & aluntur. Mox tribus iis, quas nuper memorauimus, bullis, tres prætenues admodum obductæ membranæ, cuique vna, sexto septimove à conceptu die procrearut, vt ex Hippocr. constat *lib. de nat. puer.* qui in hunc modum scripsit. *Qualis autem erat, ego referam, veluti si quis ouo crudo externam testam circum circa adimat, in interna vero pellicula inclusus liquor pellucescat: modus quidem talis erat, & vt [illegible] dicam, ruber erat liquor & rotundus: in pellicula vero [illegible]bra quadam alba & crassæ videbantur cum cruore [illegible] & rubro obuolutæ, circum autem pelliculam [illegible] vestigia instar suggillatorum iuxta medi[illegible] tenue quidem inerat, quod mihi vmb[illegible] esse vi[illegible]debatur [illegible] illud sane exspiratione extra & in-*

Membranæ bullarum fœtus tres.

G *tro facer[illegible] appar[illegible]*. Quæ quidem omnia sex dierum [illegible] esse dixerat: licet mihi non displiceat Au[illegible]tia Fen. 21. 3. tract. 1. c. 2. qui tenet naturam min[illegible] delineationis tempus sex Solis [illegible] in perficere, sed ad septem necessario [illegible]dere. Quod probatum etiam reperies *lib. 1. in somnium Scipionis cap. 6* & apud Plin. *lib. 7. nat. hist. c. 5.* & apud Arist. qui numeri septenarii dignitatem exponēs, huic operi idoneum [illegible]. Sed Hipp. [illegible] dixit *lib. de natur. puer.* dicens: *Fiunt vero hæc è diebus pluribus aut paucioribus.* Quam diuersitatem suboriri arbitror ex maioribus vel minoribus facultatis formatiuæ viribus. His itaq; diebus sortitur hæc substantia rudem quandam vitalium principiorum delineationem, idque non vt fors tulit, & à casu, *vt Democriti est sententia*, referente Arist. sed miro profecto naturę ordine: nam cum primum fœtus planta sit, radicationem, hoc est, iecur primo sortiri necessum erat. Verum quia neque vita animalis viuere vllo modo poterat, quin præsto illi esset cordis beneficium per calorem ob id vel simul, vel proximus obtinuit cor. Ceterum vt ex toto esset ab iniuriis genitura immunis, prouidit natura vltimo sensus principium, puta cerebrum tribuere, & neruos obscura quadam & confusa delineatione non distinguere quidem & efformare, sed initiari tantummodo, quantum sat esset ad genituræ nomen adipiscendum.

A 666

Iecur & cor simul fieri incipiunt, ac vltimo cerebrum perficitur.

Nam vt constat apud Medicos, iecur primu efformatur, & mox cor, tandem cerebrum: sed hæc est formationis ratio & ordo, quod à iecoris generatione, cor primo incipit esse, & mox cerebrum. Verum hæc duo membra vni potentiæ animali necessaria sunt: ob idque sequitur, simul perfectionem consecutura: falsum enim est cor prius quam cerebrum formari, quia otiosa esset ipsius formatio, si ambo membra vnius potentię sunt instrumenta. Et cum fœtus, dum formatur & in vtero est, matris potius quam proprio calore viuat, ob id non opus fuit cor primo viuere, sed prædicto ordine omnia generari. Et licet Hipp. referat *lib. de carnibus*, hæc septem diebus fieri, hoc tamen verum est, quia nutritionis principium eo loco intelligo *vitam* appellare: quippe hæc his diebus incipit: quo tempore anima seminis vegetatiua mediante formatiua virtute prædicta opera effingit, & fœtui educit vegetabilem animam de potentia materiæ, ex vi generantis sibi commissa, ac præcipuis membris efformatis, corruptoque iam semine, & mutato in eadem membra, sensitiua facultas, quam [illegible] duxit de potentia materiæ, vegetatiuæ opus inceptum, quoad nutritionem & augmentum, perficit: manente virtute formatiua in membris [illegible]cipuis, saltem formaliter, *vt Beatus Thom. opt.* [illegible] *aduertit part. 1. quæst. 118. artic. 1. ad 4. Caietanus* [illegible]*o loco.* Quippe ad corruptionem seminis arbitror eius formationem corrumpi, saltem mutari in formationem alterius potentiæ vegetatiuæ, quæ denuo educta fuit de potentia materiæ. Neque obstet contrarium protulisse Beatum Thomam *qu. de potentia, artic. 9. ad 16.* nam ea parte refert manere eandem in specie, hic vero corrumpi eo modo, quo dictum est; *vt exponit Caietanus loco citato.*

B

Iecur, cor ac cerebrum quo ordine formentur.

C

Mox vero genituræ formatione, nouem aut D quindecim vel intermediorum dierum spatio (*iuxta maiorem aut minorem facultatis formatiuæ,* [illegible]

Formationis fœtus tempus secundum.

vt dictum est, efficaciam) operante iam vete[illegible] ipsius fœturæ, *vt explicatum est*, non seminis, quia iam corruptum est, & in genituram mutatum, sanguineus succus in carnem conuertitur: nam D id tempus conterit in carnificatione incipienda explendaque sanguine prædicta genitura, quo incrementum susceptet: hic non perfectionem prædictæ membrorum delineationes, quantum sufficiat, vt nomen fœtus ac dignitatem obtineat illud, quod antea genitura erat. In quo etiam tempore membra, colores & mollitiem, duritiemq; adipiscuntur, quæ omnia circumscribunt secundum formationis tempus.

Formationis fœtus tempus tertium.

Tertium porro tempus sequitur, in quo vna illa primaq; principia, iecur videlicet, cor & cerebrum exquisite fiunt perceptibilia: reliquorum autem membrorum descriptio tantum, vt in secundo tempore dictum est, aut delineatio apparet. Tunc vero euidentior est principiorum formatio: verum enimuero partium ventris o[illegible] cunot longe his omnibus, brachiorum & crurum distinctio conspicitur: quod sane tempus *ramificationis* appellauit Hipp.

Ramificatio quid.

E Quartum vero & postremum formationis tempus mox sequitur, quo non solum [illegible] iora membra delineata perfecte ac conspicue fiunt, sed tunc brachia distincte absoluteque terminantur clariora naturæ opera. Quo tempore non amplius fœtum, sed infantem, id quod in vtero gestatur, Hippocrat. appell[illegible]: tunc enim & pedibus calcitrare, & veluti perfectum animal moueri incipit: cuius integram delineationem depingit, dicens: *Caro augetur, ab spiritu articulatur, & abit vnumquodq; simile ad simile, densum ad densum, rarum ad rarum, humidum ad humidum. & vnumquodq; ad propriam regionem abit iuxta cognationem ad id, a quo genitum est. Et quæcunque* (subdit) *a densis genita sunt, densa sunt, & quæcunque ab humidis humida, & reliqua iuxta eandem rationem fiunt in incremento. Et ossa [illegible] a calore conglutinata, & sane ramificantur, velut arbor, & tum interna, tum externa corporis adhuc melius articulantur. ipsumque caput distantiam acquirit ab humeris, & brachia ac cubiti a lateribus. & crura inter se disparantur, & nerui exsiliunt circum naturas articulorum: & os per se diducitur, & nasus, & aures emineut in carne, & perforantur,* F *& oculi implentur humore puro, & pudendum conspicuum fit.* Quam sententiam ad vnguem transcribere placuit, vt quę huic vsui commodissima mihi visa fuit. Sed supersedendum mihi [illegible] hac in parte à disputatione de primæua membrorum principalium generatione, quod prop[illegible] hac in parte [illegible] obtineat locum, & ei sint satis, quæ hucusque d[illegible]imus. Ad institutum igitur rediens totum formationis tempus hac lege partiri oportet. Sex enim Soles *spumificationi* dicare auctores constat, quatuor *lineationi*, octo *lineationis* repletioni, quatuor & decem *carnificationi*, tredecim *efformationi* quoque attribuunt. Quibus proculdubio quadraginta quinque dierum numerum constat. quem esse maiorem formationis [illegible] assueran[illegible] cui minorem trigintadi[illegible] quinque spatio con[illegible]: quoniam Soles sex spumificationis, duo li[illegible]is, quatuor li[illegible] repletionis, no[illegible] c[illegible]onis, totidem formationis sunt, G neque [illegible] possunt. Quod qui-

Formationis fœtus tempus [illegible]

dem computationis genus de maris generatione inbaudiendum est: secus quidem res se habet de fœminæ conceptu & formatione: quippe quæ longioribus temporum impendiis absoluatur. Decem namque dierum spatium *licet non desint, qui paucioribus formari referant* vltra masculi spatia ad sui efformationem expostulant. Verum cum in lucem prodierit fœmina, ocyus quá mas accrescit, & ætate floret ac viget, demumque senescit ob materiæ flexibilitatem & caloris inopiam, quod Hippocrat. dixerat *lib. 2. popul. part. 3. text. 29.* dicens: *Quod citius discretum & motum est, augetur rursus segnius in longius tempus.* Ita que marem intra triginta quinque dierum spatium, & fœminam quadragintaquinq; ad summum efformari, & anima rationali informari certum est. Quo autem termino præfinito, vegetatiua incipiat operari, omnino ignoro. Vnum hoc [illegible] & citra vllam dubitationem scio, vegetatiuam & formatiuam potentiam seminis eo v[illegible] durare, quousque semen corrumpatur. & in fœtus membra degeneret, *vt antea dictum est*: tum enim vegetatiua ipsius fœtus opus excepit, & nutritione ac augmento & perfectione fœtum distinguit. Quo tempore factis iam instrumentis & organis conspicuis, suspicor sentientem animam edi e de potentia materiæ. quæ vlterius fœtum perficit disponitque ad præstantiorem formam, & fœtui sic efformato & constituto rationalem animam aduenire, quæ aliis formis corruptis earum vices habet ac exequitur, quod monstrant dictis terminis infantium motus 35. nimirum aut 45. *vt dictum est.* Quo tempore est arbitrandũ, animam rationalem introduci, vt quæ perfectissimam præexquirat organizationem, quam ante id tempus non potuit natura promouere, etiamsi sensitiua fœtus anima præfuerit: nam ad eius introductionem non opus erat tanta organizatione, vt quæ imperfecta el et forma, & solum se haberet, velut via ad maiorem perfectionem. Quæ omnia si exacte expenderis, monstrabunt facile, qua prouidentia te vti oporteat, vt quantum fieri possit, cures fœminam vtero gerere: & pro defectu cuiusq; eorum, quæ ad conceptum necessaria esse diximus, prudenti consilio prouidebis, quæ ad supplementum opus esse cognoueris.

A 667

Fœmina maiori spatio ad sui formationem indiget quam mas, & quare.

Vegetatiua & formatiua potentia [illegible] quádiu durent.

Sentiens ac rationalis quando adueniant.

B

NOTA.

Ne videar aliquid eorum, quæ nonnulli ex auctoribus proferunt huic operi vtilia, prætermisisse, licet mihi non plurimum arrideant, memineto quorundam eorum, quæ referunt proficere ad masculi vel fœminæ generationem: nam id quoque parentes plerunq; desiderant. In qua quidem re nonnihil mihi prius annotandum est, nimirum quantum facit, vt constet, quę sit potissima masculorum aut fœminarum ratio. Cuius rei non leuis est apud Arist. *lib. 4. de gener. animal. c. 1* disceptatio. Sunt enim, qui in seminibus hanc esse contrarietatem dicunt: semen [illegible]mq., quod à parte dextra excernitur, marem gignere, si præualet ei, quod à sinistra: & [illegible]ontrarium accidere, si fœmina gigni debet. Et ob id profecto, qui masculos generare student, [illegible] testem ligant. Sunt & a[illegible], qui masculos [illegible] fieri tuht ex prædominio seminis masculini & fœminas ex prædominio seminis fœminini: itaq; pro exsuperantis seminis victoria masculum aut fœminam

Masculi aut fœminæ generationi, ex placito, quæ proficiant, & qua de causa tales generentur.

C

[illegible] generari referunt. Alii verò vniuersam [illegible] rei rationem regerunt nō solum in seminis [illegible] dominium, sed in efficaciam quoq; & præ[illegible]minium partium, quib. mas & fœmina differunt. Gal. autem *lib. de sem.* huius rei caussam esse censet seminis caliditatē aut frigiditatem: quippe existimat partes ge[illegible]es viri à genitalibus fœ-
D minæ solū loco differre, idq; calore fieri, qui foras trudit genitalia viri, cuius defectu in fœminis intus recondita manent: & sic præualente frigido temperamento fœminas, & prædominante calido masculos fieri. Nec desunt, qui arbitrentur id esse regerendum in vterum ipsum, quod duobus modis posse accidere censent: *primo*, ob vniuersam vteri temperiem, quæ si calida fuerit, masculos: si verò frigida, fœminas generare nata est: *secundo* verò (*cuius opinionis creditur fuisse Hip.*) ob situm vteri, in quem incumbit semen: iudicant enim in latere dextro vteri mares, & in sinistro fœminas fieri. Sed Arist. longe aliter proferre videtur loco nuper citato, caussam huius rei ad actionē & passionem referens. *Cum enim* (inquit) *principium non superat, neq; concoquere potest, propter caloris inopiam, nec ducit in suam formam, sed tantisper superatur, mutari in contrarium necesse est: contrariū autem mari fœ-*
E *mina est, nimirum, quo alterum mas, alterū fœmina est.* Hæ sane sunt antiquorum sententiæ, quas breuissimis rationibus refellere non erit abre, etiamsi crediderim aliquid verum obtinere, *vt inferius referam.* Sit profectò iis, qui ex testium diuersitate id referunt fieri, contradicit experimentum: namq; non minus viri sunt, qui dextro teste carent, filios generare, quam reliqui.

Masculi aut fœminæ quæ generantur quæ caussæ.

At qui, exsuperante altero semine masculū aut fœminam fieri pro exsuperantis natura, referunt, tenentur asserere, fœminam matri non solum in sexu esse similem, sed in omnibus aliis, siquidem semen matris vincere dictum est: contrarium tamen frequenter reperitur, nimirum filiam patri esse similē, ergo alia est construenda caussa. Qui verò ob seminis partem venientem à pudendis id fieri referunt, intelligant semen non ab omnibus actualiter semen factum, sed à testibus tantum & vasis spermaticis prouenire: vnde non militat eorum ratio. Gal. autem rectius sentit, tribuens vni-
F uersam rei rationem calori: sed credendum non est, differentiam sexus ex solo calore fieri: nā potissima differentiæ ratio non in situ solum, sed in figura consistit, quæ propius, quam situs sexum distinguit. *Præterquam*, quod credere, intus esse conditos vteros mulierum ob debilitatem caloris, rationi consonum non est, cum ex fœminis nonnullæ viris exsistunt calidiores: cur enim vesica & aliæ internæ partes in viris pariter ac pudēda non proimunt. Pertinet igitur sexus differentia ad formatricem facultatem, non ad calo[illegible]. At si conformatio præcipuam ostendit dif[illegible], constat conformationem longe fore [illegible]m. Sunt enim concauæ partes mulierum *& vtero abundant, quo viri carent*, [illegible] solidæ verò virorum. [illegible]rmatio autem, in qua spectamus figuram, [illegible]em, asperitatem & lenitatem partium, nu[illegible]itudinem, situm & cōnexionem, so[illegible]ulratis, nō caloris solum sunt opera. Veru[illegible] ad [illegible]teri caliditatem refe-
G runt, siue in toto, [illegible], videntur recedere à principiis, qu[illegible]oqui ipsi concedere tenentur, nempe id opus pertinere ad eandem potentiam, cui conformatio omnis fœtus incumbit: sed huiusmodi potentia adest in semine. Ergo ad ipsum, & nō ad vterum pertinebit conformatio illa, quæ sexum distinguit. Præterquam, quod non ita distincta est sinus dextri aut sinistri natura, vt tam longissima differentia dissideant. Arist. verò demonstratio nō omnino euidens est, nam conformatio diuersa partium diuersi situs connexiones differentes fieri quidem nō possunt, eo quo materia resistat agenti, & se plane vinci non A 668
patiatur: requirunt etenim hæc omnia alicuius agentis vim, qua possit sibi assimilare & formare in suam naturam id, quod paritur.

Sexuū differentia qua de caussa fiat.

Ego tamen, bona venia tantorum virorum, arbitror differentiam sexuum fieri potissimum & maxime ob caliditatem, & coctionem perfectiorem aut deteriorem, simul cum efficacia formatiuæ potentiæ viri aut fœminæ, quæ cum semine it, *vt inferius leges.* Nam constat euidenter, vtrumque semen pariter in se habere vim & efficaciam gignendi hominem: quoniam in semine est solum potentia & facultas ad organizationem formæ hominis, cuius mas & fœmina æqualiter sunt participes: non est autem in semine potentia ad formam fœminæ potius, quàm maris, quoniā mas & fœmina forma nō differunt, sed solo sexu: in quo cognoscitur perfectio maior & minor iuxta maiorē aut minorē calorem ad opera perficienda: mas enim fœmina perfectior & calidior est, perfectione quā calor præstare potest, *vt an-* B
tea probatū est, & ob id à calidioribus & perfectioribus principiis debet gigni. Et cum perfectio hæc non possit sumi à substantiali forma, necesse est, vt sumatur ab accidentali forma, nempe à primis qualitatibus, quibus illa vtitur tanquam instrumentis ad naturæ opera efformanda: sic enim vir calidior vt plurimum exsistit: nam sunt inter fœminas, quæ multis viris calidiores exsistant: quas non arbitramur calidas exstitisse post generationem, & ipsa genitalia habuisse vito frigidiora, & ob id nō euasisse virum, vt aliqui censent, sed quia id vetuit materiæ soliditas & densitas, licet tantum caloris obtinuerit, quantum viri: & hæc est quæstionis huius solutio. Ad pensum igitur rediens, fit sane, vt natura, quæ eadem est in semine, ob diuersa instrumenta, seruata eadem forma totius, diuersum sexum efficiat. Itaq; semen calidius optimeq; concoctum mares gignit: quod verò frigidius est, & male elaboratum, vel gignere non valet, vel fœminam procreat. Quam equidem varietatem ostendunt, quæ in generatione accidūt: quippe ii, qui frequenter coëunt, C
aut vesperi, aut vino & crapulæ sunt dediti, aut studiis animi incumbunt, aut seniores, vel iuniores exsistunt, tandem vtcunq; sint affecti, vt probe semen nō concoquant, illi fœminas procreare solent, masculos verò, qui coctionē perficiunt.

Semen calidum mares, frigidum vel nihil vel fœminas procreat.

Quibus exacte pensatis, licet antiquorū sententiæ, quas refutauimus, omnino veræ non sint, nihilominus tamen non temere creditur conferre [illegible] quod emittitur à teste dextro, vt qui calidi[illegible] & aptior ad perfectius semen efficiendū. Q[illegible]atione ad masculorum generationē co[illegible]uat aliquid menstrui sanguinis & vteri caliditas, maxime dextræ eius partis, vt Hipp. docuisse diximus, & maxime *lib. 2. pop. p. 6. tex. 2t.* dicentē:

Fœminas qui, procreēt, qui masculos.

Circa naturam plurimam vim habet mamma dextra, &
D *oculus dexter, & qui infra sunt: nam & mares dextris*
partibus hærent: quæ omnia veluti concaussæ sunt
adiuuantes seminis vtriusq; calorem, & optimã
elaborationem, in quibus sitam esse arbitramur
Ad masculi generationẽ duo concurrere debẽt. quodãmodo masculorum generationẽ. Ob hanc
igitur rationem dixit Gal. 2 art. med. *Temperatura*
verò testiculorum calida quidem ad Venerem proclium &
I. *masculorum generatrix & fœcunda.* Ex quibus euidenter constat, ad masculi generationẽ duo concurrere, locum nimirum in dextris, & fœminæ in
II. sinistris: secundum verò, vt semen calidum validiusq; tam maris, quàm fœminæ prædominetur:
in vtroq; enim parente calidum semẽ masculum
est, & masculos gignit: imbecillum verò & frigidum in vtroque fœminas, vt ex *Hippocrat. constare*
videtur lib. de genitura. Cum ergo genitura sit calidior & siccior, quod ad spiritum, qui format,
attinet, seu sanguis ille postmodum menstruus
calidus sit (*quod melius esset*) siue frigidus, parum
interest: nã pæonia mascula in frigida terra pæoniam masculam generabit, sed inualidam: & pari prorsus modo pæonia fœmina in calida terra
III. fœminam. Quibus causis tertia & potissi-
E ma iudicio nostro addenda est, nimirũ actus formatiuæ facultatis, quę sicut reliqua membra matri similia efformare potest, valebit etiam vterũ
ipsum, qui vtero matris similis sit. Sed id profectò
maximè fit, & eo tempore potens formatiua virtus seminis matris efformare, cum videlicet reliquæ duæ caussæ simul accesserint, nimirum seminis vtriusq; calor ad efformandum virum, & vteri calor intensior, & ad fœminę formationem remissior. Qua pfectò via arbitror auctorum sententias subaudiendas esse, cũ huius euentus caussam in calorem regerunt, videlicet verum esse,
quatenus caussa instrumentalis est, non quidem
efficiens, cum id ad matris aut patris formatiuam
Masculorũ generationis via certior quæ. sit referendum. Quamobrem nullam aliam viã
ad masculorum generationẽ certiorem esse arbitror, quàm eam, quæ hanc euocat in semine conditionem. Cui visui expedit, vt vir ex longissimis
coeat interuallis, victu vtatur plurimo, & qui robur & calorem augere possit, & vino *aromatico* ac
potenti vtatur, tandem iis, quæ superius diximus
impotentiæ prodesse. Cui rei fertur ex vsu esse,
cubare fœminam, dum viro accedit, supra latus
F dextrum, vt deciso ibidem semine, aptius ad ma-
Fœmina vt masculũ generet, cubet supra latus dextrum. sculos generandos fiat. Fœmina item calidioribus vtatur cibis, & sit exercitiis dedita, nõ vtatur
iis, quæ semen refrigerant, nam vtrumq; semen
calidum esse oportet. Verum ad fœminæ gene-
Fœminę generationi q̃ prosint. rationẽ vir & fœmina temperationibus, aut paulò temperato frigidioribus vtantur. At ne videar
silentio celare, quæ alicui prodesse possunt, referam, quæ apud grauissimos auctores de *mercuriali*
herba ad masculorum vel fœminarũ generationem legi. Hæc itaq; planta in marem ac fœminã
distinguitur: hæc candidiora, illa nigriora habẽs
folia. De quibus sane mirum est, quod proditur, marem scilicet facere, vt mares gignantur,
fœminam verò, vt fœminæ: sed id contingere, si
à conceptu succus statim bibatur in passo, edanturq; folia ex *oleo* & *sale* decocta, vel cruda ex ace-
G to. Sed verendum quidem est, ne fœtum tam pro-
Mercurialis herbæ vires in fœmina iiciat [illegible] harũ herbarum purgatiua. Quamobrẽ
placet magis Dioscor. sententia, qui licet in ea re

adstipulatur Plinio, nihilominus tamen consulit — aut mare formando.
succum iam dictum bibendum esse à menstrua
purgatione, & trita folia genitalibus adhibenda.
Experientia addidit, oportere altero à purgatione die dare mulieribus per triduum, & quarto die
à balneo viris accedere. Quam sententiam Hippoc. antea protulerat.

Quam caute & prudenter pronunciandũ sit, — Conceptus præsagia caute pronuntianda.
fœ[illegible]nam concepisse, norunt omnes, qui ignoratione vel audacia decepti infamia perculsi aue-
runt: quod turpissimũ esse censeo: nam pronunciato semel concepisse, quid vilius aut turpius accidere potuit, quàm mox aut menses profluere, — A 669
aut flatu excreto ventrem subsidere, quod multis
viris etiam doctis euenisse legimus, & experimẽto didicimus. Sunt etenim in eo arte hominis notæ fallacissimæ, & quibus minus credendum est,
quod omnes similes exsistant eis, quæ apparent
menstruis deficientibus. Igitur si noscere libue- — Conceptionis quæ signa.
rit, conceperit ne mulier, cuncta diligenter obseruare oportet, in viro quidem si pudẽdo discedat à coitu nimis exsuccato: præsertim si suctionis sensum perceperit. In fœmina verò si nihil
aut parum seminis defluxerit, maxime si gratissimam consequuta sit delectationem: tandẽ deinceps ipsi accedit insolita pigritia, dolorque inter
vmbilicum & femora: item paruus quidem horror sese vtero colligẽte, & seminis nouitate alterato. *Præterea* si fœmina à conceptu decimo Sole,
aut maturius vel serius ex superuacua materia tẽtatur capitis doloribus, & inquietudine infestatur: id ẽt cognosces, si caliginosa vertigine oculorum acies hebetetur, si pupillæ imminuantur, si — B
candida particula amplior fiat, si flauescat, si eiusdem venulæ cruore turgeant, si cauentur oculi, si
palpebræ molliantur, & ob id eius aspectus grauior magis reddatur, si pannus, rufæq; lenticulæ
earum faciem deforment, si venæ inter oculorũ
angulos & nares sitæ conspicuæ magis appareãt.
Quippe ex oculis Hipp. id quoq; rimari docet,
dicens: *Mulierem grauidam si aliter non cognoscas, oculi*
tibi demonstrabunt: nam retracti & caui magis sunt, liuidiusque eorum album est. Item si sub lingua vena virescat, si ceruix calidior, tergus algidum, si colli venæ arteriaq; extendantur, si pectoris venæ liuescant, nigrescant ve,
aut alio colore fœdentur, si mammæ obdurescant, extuberent, prædoleant, & caput doleat, aut antiqua capitis affectiones exacerbentur, iuxta Hippocratis decretum, *lib. 2. popul. part. 3. text. 32.* dicentis: *Cibis & potionibus humeri ac mammæ inflantur, & eorum, quæ sunt*
in capite infirmitates, & inflationes incrementa recipiũt.
Si papillarum color in rubeum demutetur: si potus quasi
in mammas recto tramite, frigiditasve vel calor sentia- — C
tur. Insuper si in cibis fastidium, si malacia apprehendat: quæ fit, vbi quicquam gustare in[illegible]be
appetat, aut enormium appetitus variasse [illegible]gant
citoq; commutentur: si cibi appetitus aufe[illegible]
si ventriculi redundantia succorum pariter atq;
cibariorum vomitiones acciderint, si acid[illegible]
ctent, si dum biberit, [illegible]gui da fiat [illegible]
scatque, si cordis pul[illegible] perturbetur, si lætetur
tristeturve ocyssime, si tormina aluũ vmbi[illegible]cum
que præcipue fatigent, si renum & coxendicum
grauitas vexet, si venter, ilia potissimũ intumuerint, si inguina p[illegible]sent[illegible]cat contorquean[illegible]que
ea parte, [illegible] nuerit, vel i[illegible]olito [illegible]
concupierit, si vteri os arctissime continuerit,
mo le-

m... que & naturale cum hoc exstiterit; si menstruus per statas periodos priuetur, si etiam nunc do...ores, tumores, exuberaoonesque carnis in cruribus succrescant, si corpus vniuersum grauetur: Atque præter hæc omnia si pulsus protinus

D à principio vehemens & magnus, procedente verò tempore paruus & velox perstet. Ex vrina vero licet incertum in hac re præstet iudicium, aliquando tamen certi aliquid elicere possumus, vt si subalbida sit, clara, nubiloso rore supernatante, ac stellati lapidis colore præ se ferente, maxime atomis ipsam variegantibus. Item si à conceptu primo mense ima sui parte cadicantia corpuscula, ad farinæ crassioris speciem subsideat, quæ commota carminati fili effigiem repræsentat. *Præterea* si accedente adhuc tempore flaua, deinde rubra, puniceave, postremo atra nubecula parte superna rubore suffusa euadat: si quocumque tempore subsidentia tenuis, dissecta, carminato gossypio per quam similis in ea ipsa congeratur. Idem quoq; iudicium elicies Hipp. & aliorum virorumque docti sint, experimentis factis; nimirum si venter torquetur ex *mulso epoto*. Alia tamen, quæ passim ab Hipp. scribuntur, breuitatis caussa prætermitto, studeus masculi fœminæue

E ve conceptus signa aliquot scribere.

Vrina incertum conceptionis iudicium præstat.

Masculi fœminæve conceptus qua signa.

Huic sane rei non parum conducit, nouella ne sit fœmina, an senescens, vel ætate florens, nosse, quandoquidem hæ mares, illæ maxima ex parte fœmellas procreant, ob calorem vegetiorem aut magis defectum. Ventorũ consideratio huic rei plurimum quoq; conducit, siquidem Aquilonares ventos magis generare mares comperimus. Item scripsit Hipp. 5. aph. 40. *Mulier si marem concepit, bene colorata est, si fœminam, male colorata*. Lib. de ster. inquit: *Quæcunq; in vtero habentes, maculã habent solarem in facie, fœmellam gestant: quæcunq; verò bene colorata permanent, masculum plerumq; item si papilla sursum conuersa fuerint, masculum gestant*. Idem iudicium præstat, si lac contempleris super folia emunctũ, nam si condensatur, masculum gestat, sin autem diffunditur, fœmellam. *Præterea*, si pastillos formaueris cũ farina exeodẽ lacte, ac leuiore igne commiscueris, si fundatur pastillus, fœmellæ est signũ, sin aliter, masculi. Id quoq; monstrat tumor in dextra ventris parte, & sensus motus ab

F eadẽ, sicut in sinistra fœminã. Sic ex Auic. mente 21.3. *tract*. 2. c. 13. pulsus dexter ex masculo ma... acsi fœmina assurgit, manũ primo porrigit d... tram, pedemq; dextrum præponit: mamm... dextra maior & durior, oculus quoq, de... iot: contra autem in fœminis. Hæc eri... præsunt, ne quid huic ... tationi dec... tur: quæ caute & no... pronunu re teuetur peritus & c... ma diligentia omnia ... do... mentaria pronun... tiarione moueat.

Superfœtatio quid.

... proculdubio huc usq; est, qua... tione ... in vtero generetur, mirabile qu... opus. V... nõ minus admiratione dignum ... vtero ... lente, formatoq; iam fœtu, al... tum po... ... quod opus superfœtationem ... Quippe vtero geren-

G tes superfœ... ... lohim, neq; nouũ est: quoniam om... ... animalium mulier & eq... ... nouere. Cetera (*vt pote quorũ natura more leporis, superfœtare recuset*) vbi grauida exstiterint, mare contemnunt. At mulierem superfœtare certum & euidens est. Sed superfœtationem esse in duplici differẽtia euidenter constat: Vnam quidem impropriè quando plures fœtus vno concubitu generantur, quos *gemellos* vulgari uomine appellant: alteram quidem cum vno concepru iam facto; secundus proxime sequutus; denuo nouam domum sibi parat. Nec desunt, qui tertium & fortasse plures admittant: quibus accidit alia differentia ex tempore noui A 670 conceptus desumta: nam sunt, qui longiori bus temporũ impendiis post cõcepri sunt; nihil quicquam perficere valentes: sed dolorem, quo & ipsi & primus partus intereat præmaturius concinnant. At verò si à primo conceptu secundus proxime sequutus sit, paululumq; temporis intereos intercesserit, quod superfœtarit; absolui edique potest. Sunt & fœminæ, quæ tertium superfœtarunt: verum dum iustum pariendi tempus instatet, primos vitales edidit: secundum, qui obiter diem suum obierat, mense quinto elisit. Altera rursus inuenta est fœmina, quæ cum primum vitalẽ mense septimo peperisset, mox geminos iusto mensium numero vitæ compotes enixa est. Neq; desunt, quæ octauo mense concubuerint; & partus muccore plenos ediderint. Sed in hac re illud summopere difficilimũ videtur, nimirũ; si cotyledones & vasa omnia primi fœtus corio & inuolucro ita adhærent, vt ob id menstrui sanguinis nihil profluere possit, ac si profluat, quia vincula & vasa dirupta esse monstrant, abortus periculum præsagiunt; qui fieri potest, quod denuo fœtura fiat, si nec sunt vasa, quibus nouum cõnũ generari possit, nec per quæ alimẽtum nouo fœtui natura præstet? Cui dubitationi respondendum est, id perpetuò sagacissimam naturã cauere, ne omnia vasa vnius fœtus nutritione dispendar, sed aliqua vel ad mensium purgationem; si forte redundauerit sanguis, ne fœtura redundantia suffocetur, adseruat, vt in quibusdã fœminis vtero gerentibus & menstruis adhuc fluentibus experimento comperimus: vel ad nouos conceptus alendos, si forte fœmina concubat, & seminis aliquid vterus suscipiat. Ex quo per prædictã vasa, quæ vacua huic vsui & otiosa meliotis gratia reliquit natura, nouum artificium prædicto simile, superfœtationem videlicet vnam aut plures, fabrefacit natura non raro.

Dubium.

B

Solutio.

CAPVT. VII. C

De Monstroso conceptu.

CVM fœminis haud tarò accidisse constet monstrosos peperisse fœtus (*quoddam prodigiorum miseria genus*) ob id, qualem affectum in huiusmodi operenatura panatur, expendendum est; vt quantum fieri possit adiuta naturales conceptus & partus; ac parentibus similes efformet. Monstrũ igitur conceptum semper esse præternaturæ institutum & rationem, euidenter constat: obid iure optimo quid naturale, quidve præter naturam inest conceptibus, considerandum est: Constat quippe dictum esse Arist. 2. Physic. *naturã esse materiam vel formam, hancq; vocandã esse magis naturam*: & rursus subdit: *illa habere naturam, quæ huiusmodi habent principium: & ea etiam secundum naturam esse & appellari; quæcunq; hu insunt secundum se*. *Hoc enim* inquit, *natura non est, neq; naturam habet*:

Conceptus monstrosus qualis affectus.

Conceptus monstri præter naturam est.

Ex quibus sumpto principio sic formo rationem: *Si natura est forma & materia, sequitur illa ma vtrunq; esse* D *secundum naturam, quæ ab vtroq; principio sibi ratione suæ speciei necessario, proueniunt. Mox ab hu secundum ordinem constituunt, quæ solum ab vna suæ speciei natura fiunt: & quoniam forma est magis natura quam materia, ideo in quibus forma suæ speciei seruatur, & forma vt, illa magis secundũ naturam exsistere censemus, quàm alia, in quibus forma vel penitus est deperdita, vel obscure operatur, propria tamen materia remanet. Ea verò, in quibus neq; forma, neq; materia suæ speciei seruatur, nullo pacto profectò secundum naturã vocari possunt. Atque vt illa prima, in quibus forma & materia ratio adseruatur plane secundum naturã sunt: ita hæc postrema toto genere esse præter naturam certum est: media verò inter hæc extrema non facile constat, an potius sint secundum, vel præter naturam.* Ex quibus patet, *bruta & eorum partes in humanis conceptibus optime esse & appellari præter naturã:* at lapidis in vesica vel renibus, ac lumbricorum generatio toto genere esse præter naturam dubitauit nemo, id etiam Gal. asserente. Verùm monstra, *vt ex Aristot. constat 4. de gener. anim.* E *cap. 4.* præter naturã quoq; sunt, sed partim quodammodo secundum naturam: nam in illis eadem met materia adseruari solet, naturalis tamen forma mutari, velut in vteri mola à Medicis appellata, euidenter monstratur. Cum hoc tamen in rigore philosophico illud enã, quod habet aliquid secundum naturam monstrosum, & præter naturam appellamus, siquidem degenerare constat a generantis natura. Ceterũ monstra ea propriè erunt, quę contra naturam fiunt: neq; solum monstra ea dici merentur, quæ diuersorũ animalium speciem ex parte, aut ex toto referunt, sed ea etiam, quæ forma proueniunt multimembri, multis nimirum pedibus aut capitibus, *vt ex Aristotele euidenter constat libro quarto de generat. animal. cap. 3.* Itaque rationes monstrorum & oblæsorum animalium propriæ & similes inter se quodammodo sunt: monstrum enim esse, oblæsio quædam est: deesse etiam fœtui quicquam aut superesse, F monstrosum est. Veruntamen monstri rationem tradit idem auctor *lib. eodem cap. 4.* dicens: *Cum ita feminis genitalis & natura in efformando fœtu motus soluuntur & incidunantur, & eo vsque protendendo à semetipso degenerat, vt demum ne homo quidem, sed animal tantum aliquod exsistat, huiusmodi, quæ gignuntur, monstra appellari merito sol. nt. Nequeenim quod genitum est, generantis speciem simile euadit, sed extraneum maximè & alienum, & quia superest materia à semine & vi formatiua non superatur, homo quidem ex homine eo non nascetur, sed tantum animal, quod vniuersale ferueti in generatione, pereat autem quod singulare & individuum est.*

Sunt proculdubio tam prodigiosi conceptus, tantaque in his varietate natura ludit, vt difficulter possis eos numerare: Nam primo ferunt, non solum geminos, ternosve, sed numerosa sobole posse vna fœtura fieri conceptum: qui licet forma & natura totali genitoribus exsistant similes, numero tamen & naturæ ordine ac instituto dis- G [illegible] nt. Item alios producit natura, quibus gemina habere genitalia concessit, *hermaphroditos* ppel [illegible] t, olim *androgynos* vocatos: sexus vtriusq; [illegible] vicibus coeuntibus: nam mammam dextrã viri, in mu[illegible] s dextra generari multis est compertum. Item duplici genitali nonnulli visi sunt, & frequentius superuacaneis partib. præditos plerosq; vidimus. Hinc nonnullos geminato capite, crunibusque geminatis corpore ferè toto geminato esse, nec fabulosum est: siquidem semel duos tergoribus iunctos, imò potius tergore vno pro duobus corporibus fuisse perfungentes, traditũ est. Qui etiam nunc viginti anno- A rum tractu moribus plurimũ differentes vixerũt: quorum alter cum mortem obiret, alter tamdiu superstes fuit, donec iam emortui germani corruptione, putrilagine ve ac graueolentia discessent. *Præterea* aliquando euenit, partem aliquam alijs esse iusto maiorem & deformiorẽ, vt digitus, aut manus, aut caput: vel plures, quam par sit euadãt: & rursus, vel minores, vel pauciores, quàm hominis naturę conuenientiaq; ita in his naturam ludere conspicimus, & varietate luxuriari, vt ad deformiores alios conceptus sese quoq; velut indeflexa [illegible] sinitet. Nam ferunt in castro diui Amandi [illegible] in solo Borbonico, ex iuuencula quadam natum puerum ab vmbilico supra hominis figurã referentem, infra verò Syrenę modo in pedem vnicum desinebat. Item fertur, fœminam sine brachijs natam, quę pedibus ad nendum & suen- B dũm loco manuũ vtebatur. Refert quoq; Plin. *lib. 6 ca 30.* in Orientis parte intima gentes esse sine naribus: alias superiori labro orbatas, ac nonnullas sine linguis. Quidam & Pygmæorũ gentes prodiderunt ante paludes, ex quib. Nilus oritur Nomades *cynocephalorũ lacte* viuentes. Verùm ex integro naturæ errore horrenda interdum videre est animalium figmenta. Puerum n. ortum capite arietis, & aliũ capite bouis accepit Aristot. & ouem bouis capite natam. Alcipen etiam fœminã elephantum peperisse fertur. Ancillæ item cuiusdam, quæ serpentem peperit, indubitatum exemplum est, quale in Vmbria exstitisse Lucan[9] elegantèr præcinit. Matrẽ, quam suus conterruit infans, fertur repertã esse. Hippocentaurũ quoq; in Thessalia è muliere natum Claudius Cæsar non dubitauit. Dimitto quidem plura alia exempla, ne alicui tædio esse possim, & vt ad horum omnium differentias deueniam.

Ex iis, quæ diximus, constat, quinque reperiri C monstrorum genera: *primum*, quod videtur quodammodo secundũ naturam exsistere, comprehendẽs omnes nationes, quæ defectu aliquo insigniuntur. Ferunt enim, quosdã vnico in media fronte oculo insignes esse: alios in humeris oculos habere, quippe quibus ceruix minimè sit: item alios in montis Amiai conualle syluestres pone crura plantis auersis: alios quoque sine ore, corpore vniuerso hirsutos, halitu & spiramentis naso tractis viuentes. Sic *Sciapodes* repen ũtur, hoc est, qui se vmbra pedibus facta tegunt. Alios geminas in singulis oculis pupillas habentes, visu quos irati intuentur interimentes: alioq; eiusdẽ naturę complures, quos monstrosa à cõmuni hominũ generis figura esse formatos dubitant nullus. *Secundum* genus monstrorum ex his est, quorum corpora magnitudine aut paruitate à natiua hominũ cõmoderatione deficiunt, vt *pumiliones*, vel *gigantes*. Tertium verò ea continet corpora, quib. aliquod membrũ deest, vel superab[illegible]ndat: quod sane cõplectitur *hermaphroditos*, vel ea corpora, quę plures digitos in manuum vel pedum, aut D plura brachia, vel crura, aut capita habent, vel ex necessa-

Mõstra propriè quæ.

[illegible] seu [illegible] genere [illegible] ferentiæ.

Monstrorũ genera quæ.

671

ne ce[illegible]itis defecta exsistunt. *Quartum* quidem ea monstra complectitur, quę partim humano corpore fruuntur, aliqua tamen particula, aut pluribus, bruti alicuius speciem refert. *Quintum* autem & vltimum eorum est corporum, quæ bruti alicuius animalis ex toto, vel plurimum mixtim speciem ac figuram repræsentant, quorum omnium caussas iam audies.

Monstra qui bus procreentur caussis. Ad verã caussarum monstri indagationẽ prius opeȩpretium duxi docere, vniuersam rationem monstri pendere ex defectu similitudinis natorũ

Monstrosũ tatio ex defectu similitudinis pendet. ad parentes, quam à forma & à materia proficisci ex Arist. mente antea retulimus. Verùm circa primam naturæ partem, *vt constat ex beato Thom. 1. p. q. 4. art. 3.* cum similitudo attendatur secundũ conuenientiam, vel communicationẽ in forma, multiplex subinde erit similitudo, secundum multos

Similitudo secundum communicationem in forma multiplex. modos cummunicandi in forma. Quædã enim dicuntur similia, quæ communicant in eãdẽ formã secundum eandem rationem, & secundum eundem modum, & hæc non solum dicuntur similia, sed æqualia in similitudine, sicut duo æqualiter alba. *Alio* modo dicuntur similia, quæ communicant in eadem forma secundũ eandem rationem, & nõ secundum eundem modum, sed secundum magis & minus, vt magis album & minus album. *Tertio* modo dicuntur similia ea, quę communicant in eadem forma, sed non secundũ eandem rationem, vt patet in agentibus non vniuocis. Cum enim omne agens agat sibi simile, in quantum est agens, agit autem vnumquodque secundum suam formã: necesse est, quod in effectu sit similitudo formæ agentis. Si ergo agens sit contentum in eadem specie cum suo effectu, erit similitudo inter faciẽs & factum in forma secundum eandẽ rationem speciei. Si autem agens non sit contentum in eadẽ specie, erit similitudo, sed non secundum eandẽ rationem speciei, velut ea, quæ generantur virtute Solis, accedunt quidem ad aliquam similitudinẽ Solis, nõ tamen, vt respiciant formam Solis, nisi secundum similitudinem generis, & non speciei. *Præterea* dum agẽs

Similitudinis natorũ ad parentes tres species. est contentum in eadem specie cum suo genito, tres similitudinis natorum ad parentes species apud peritiores scriptas reperio. *Prima* quidem est in specie: *secunda* in sexu: *tertia* verò & vltima in proprietatibus indiuidualibus.

Sed antequam vltra progrediar, dubitandi ratio sese offert circa similitudinẽ in specie, qua ho-

Dubium. mo hominẽ generare nititur, videlicet *quanam ratione formatiua facultas, cum de genere sit naturalis potentia, disponere poßit materi[illegible] sibi subiectã ad suscipiendam sensitiuã formam, cum agens nullum vltra suã perfectionem agere quicquam poßit: eo maxime cum eiusdem sortis instrumenta obtineat, temperamentum nimirũ, calorem, & spiritum. Quo fit profectò, vt difficile videatur, eandem posse his instrumentis organicũ constituere corpus: cui [illegible]edat secunda dubitatio de similitudine in partic[illegible]is conditionibus, difficilius reddet dubium.* Sed

Solutio. h[illegible] rei gratia in memoriã reuocare oportet illud A[illegible] *de anim. cap. 1.* nempe, *ipsam esse actũ corporis p[illegible] anici.* Quo fit, vt portio[illegible] ia inferior aliquam [illegible]nizationem instituere & parare [illegible] rmæ introducendæ: cuius natura [illegible]ntiæ omnes, quæ cũ instrumenta sint [illegible] ncipalis, ab i[illegible]o mouẽtur ad actiones & functiones sibi necessarios: ob id profecto naturales potentiæ id habent mutuatum à forma superiore perficiente inferiorũ actiones, & ideo videntur aliquo modo vltra su[illegible] naturam agere: haud secus, quàm rude instrumentum in peritissimi artificis manibus. Quamobrem in huiusmodi actionibus talis in genitura pullulat delineatio & figura, qualis fuerit conditio & natura agẽtis principalioris, à quo mouetur: & ob id mirum non est, vegetabilem potentiam corpus organicũ effingere, adiuta & ducta altioris potentię vi & efficacia: quam sane efficaciam inceptam ac receptã in semine, perficit & adiuuat fœminarũ vterus, cuius etiam efficaciam aliquam auctores nõ contemnendi præbent: item & semen eiusdem, cui etiam assistit fœminæ vis, nam perdifficile esset credere, solã illam vim à generante transmissã semini virili posse fœtum formare, ni concurrisset vteri & seminis fœminei vis. Ex quo quidem difficile videri non debet, primam similitudinis differentiã, quam in specie sitam esse diximus, proficisci ex facultatibus inferioribus corporis organica harmonia disponentibus ad introductionẽ formæ rationalis, quæ speciem & substantiam rei genitæ constituit, similem quidem parentibus in specie, licet parentes hanc formam non præstiterint, sed dispositum corpus, hoc est, semen formatiua facultate donatum, quæ postea in vtero organizationi incumbit.

Similitudo in specie pẽdet à formatiua seminis facultate, & postea in vtero organizationi incumbit.

Difficiliorem autem dubitationem constituit similitudo, quæ sita est in indiuidualibus conditionibus, & cuiusq; rei proprietatibus. Quam sane similitudinẽ sitam esse in facultate quoq; formatiua indiuiduali, non quidẽ specifica, vt in prima similitudine suspicamur. Ad cuius dubii intellectum expedisse oportet, ad cunctarũ rerum generationem, vt auctores non contemnendi arbitrantur, huius facultatis seminaria plurima expandi per continentẽ aërẽ à cælo gignentia plantas & animalcula quędã: tamen hæc manẽt actus nõ contractus ad naturã indiuidui per signatam materiam: ob idq; non adseruat indiuidualem similitudinem: & cum non sit per proprietates propriæ materiæ coercitus, producit semper sibi simile in specie, nõ tamen sibi simile in indiuiduo. Verùm informatrix animatorũ in semine facultas, cum sit per signatam materiam contracta, ab illa recipit, vt producat speciem similem, respõdentem tñ certis etiam definitisq; affectibus eius indiuidui, vnde decisa est. Cum enim formatrix sit vis corporea residua in parentum membris, & sui similitudinem in semen inducat, quia facultates has ponuses subiecto & materia, cui inhærent, diuersas esse credendum est, quàm ex ppria natura, siquidem potentiæ per materiam indiuiduantur, ob id hanc peculiarẽ similitudinem nõ à facultatis formatiuæ diuersa ratione solũ (*licet eam consistam eius similitudinis esse oporteat*) sed ad materiam seu instrumentum etiam, quo vtitur & cui veluti subiecto alligatur, referendam esse proculdubio arbitror. Subiectũ autem, cui formatiua hæc facultas inest, tantum esse censeo spiritus & temperamentum illius seminalis substantiæ cui inhæret, vt semen illud in aliud transmissum simile ei, à quo decidit, generare possit.

Similitudo in indiuidua lib. conditionib posita est in facultate formatiua nõ specifica, sed indiuiduali.

S[illegible] explicare nunc incumbit, quas habeant temperamentum, spiritus & semen conditiones, quasve vires, vt tam grande possit eis vtens formatiua

Temperamentũ spiritus & semen quas

habeant cōditiones ad efficiendam fœtus similitudinē in diuidualem.

matiua vis effingere opus, quale est, nun solum orgaoizationē absolute efformare, sed cum hoc ad materias has sese cōtrahere ac determinari ad indiuiduales conditiones. Quas proculdubio existimamus sortiri ex pareotū corporibus: quippe cum hæc potentia naturale sit agens (*non quidē absolutum, sed ad indiuidualem quandam proprietatem reductum*) & agens omne, omnisq; potentia sibi simile pducat, quod studeat semper passum sibi assimilare: sequitur easdē indiuiduales conditiones suscepturū semen, & eisdem pollere factam iā in vtero genituram. Quas sane vires exerit calore seu temperamento & spiritu: quibus sanguis menstruus facile accersitur ex innata dispositione, ac deinceps sigillatione, quam ex principaliū membrorum temperie genitura principium sortitur.

E

Expendendum tamen est, vt clarior euadat huiusmodi doctrina, quanā ratione eas vires parentum temperies semini præstare possint. Temperamentum quidem, vel nullo dubitante, omnium humani corporis actionum immediatū esse instrumentum euidenter constat. *Præterea* temperamentum duplex existit: commune seu totale vnum: & peculiare cuique parti proprium aliud: hoc quidem veluti cuiusq; partis forma illi inhærens: illud verò ex omnibus particularibus constans, hominemq; taliter vel taliter temperatum denominans, contineos virtualiter omniū particularium temperamentorum aliarum corporis partium vim & rationem.

Temperamentū duplex.

Insuper, licet temperamentum nō sit præcipuum agens in hominis formatione, augmento & nutritione, est tamen proportionatum instrumentum huic actioni: & quemadmodum in virtute caussæ contineotur effectus caussæ principalis, ita in virtute instrumenti immediati, præsertim determinati

Temperamentum est instrumentum pportionatū hominis formationi.

F

ad illam actionem, contineotur quoq; effectus. Siquidem in artificialibus & naturalibus etiam vnumquodq; instrumentum peculiari curdam actioni dicatur, velut serra, aut malleus, aut penicillus. Sed probare nunc interest, temperamentum virtualiter continere omnium partium organizationem, vt dum in actū dirigitur in semine, eam & patri similem efformet. Cum dictum sit duplex esse temperamentum, partiale nempe & totale, constat temperamētum partis cuiusq; esse illud, quod taliter partis, cui inest, naturam constituit & substantiam, quod alteri parti inutile esset, coottrarium, aut diuersum: in quo sane temperamento tota partis oatura & conditio ac proprietas sita est, non solum ea ratione, qua similaris, verum ēt quatenus organica est: quia tēperamentum & simplicib. & organicis proficuū exsistit instrumentum: illis quidem tanquā propriū, organicis verò tanquam commune. Ex quibus constat, ventriculum, iecor, cor, caput & cetera totius corporis membra suū sortiri peculiare

Temperamentū virtualiter continet omniū partium organizationem.

Temperamentū partis quid.

G

temperamentum, quod sane si alteri particulæ præstes, non ob id profe[...]o officium eius, quæ id recipit, eo temperamento optime fiet: sed singulis actionibus corporis singula quoq; sunt temperamenta, actionibus illius partis pru[...]cua, & formæ eiusdem immediata. Ob[...] cum totale illud temperamentū virtualiter contineat reliqua omnia, sic semen fit (*ad cuius materiam ea humorum pars qua totali hoc temperamento fruitur, separatur & ad testes defertur, vt semen fiat*) vniuersali quoq; temperamento præditū, velut corpus à quo decidit. Quod semen cum deinceps præstaturū sit in generatione materiam, facile in similes partes eis, à quibus decidit, commigrat: quia facultas formatiua, qua fœtus producitur, hoc temperamento communi vtitur tanquam instrumento, quod cū in se contineat proprietates & indiuiduales conditiones omnium partium, à quarum tempera[...]me[...] [...]illatum confluxit (*siquidem postquam illarum conditiones indiuiduales & proprietates illas recepit, retinet quidem & ad actum reducit suscepto in vtero semine*) fit facile, vt fœtum efformatum parentibus similem effingat formatiua facultas. Ex quibus constat, qualiter temperamentum præstet ad similitudinem efficiendam.

A 673

Temperamentum totale quid præstet ad similitudinē efficiendā.

Interest modo docere, *quanam ratione seminis & sanguinis materia huic quoq; similitudinis principiū præstare possit?* qood ex eo probandum est, quod sanguis vel menstruus, vel ex quo semen fit, *vt ex B. Thoma constat*, sigillationem quandam in iecore susceptat, tanquā ab opifice commodum & naturam particularium membrorum respiciente. Quam sane rem paulò diligentius comprehendisse oportet: docet enim *part.* 1. *q.* 119. *art.* 2. constare, in natura animalium verum esse, virtutem reperiri communicatiuam sui in materia indiuiduo proprio: ex quo sequitur alimentum, quod in principio est dissimile, & in fine omnino simile, in medio esse in potentia proxima ad finē, scilicet formā determinatam membrorum. Quod si aliter esset, forma nō esset cōmunicabilis. Præterquam, quod naturæ ordo habet, vt gradatim procedat de potentia ad actū. Si igitur alimentum ipsum primo accipit quandam virtutē communem respectu omnium partium corporis, quę sane in fine determinatur ad hanc partem vel ad illam: qnod etiam de spiritibus, qui ad testes descendunt, subaudiendum puto: nam in materia, quæ ex hoc sanguine & spiritibus in testiculis cōficitur, virtus quædam est deriuata ab anima generantis ad productionē totius corporis.

Similitudo individuali qua ratione sanguinis menstrui ac seminis natura principiū præstare possit.

B

In qua sane re expendendum est, virtutem hanc formatiuā in principio generationis imprimi in membris pręcipuis à semine, ex quo fit fœtus.

C

Apparet tamen euidentius toto vitæ discursu, in testibus, qui ob id dicuntur membrum principale, quod semini præsteot formatiuā vim. Sed licet dictum sit, virtutē formatiuam imprimi in principio generationis in mēbris præcipuis, à semine, ex quo fit fœtus: difficile tñ & dubium mihi videtur, cū necessum sit, semen ipsum corrumpi, vt fiant ex eo membra principalia, ac ex consequenti abire formam illam vegetabilem & materiam induere nouā formam vegetabilem: quo fit, vt verius mihi videatur, facultatem formatiuam, quę pars est & potentia illius vegetabilis animæ, quæ intro ducitur in materia seminali, dū in membra præcipua commigrat, vigere & residere magis in mēbris præcipuis: & hoc sensu licet intel[...]igere Auicen. qui tenet, manere [...]im formatiuam in præcipuis membris, ho[...] est, membra principalia, & maxime testes esse sedes [...]tiuæ potentiæ: cui munus est materiam signare ad sibi simile g[...]nerandum, & incoationem ad illam potentiā formatiuam suscipiendam præstare, quo fac[...] [...]s testes eam educāt de po[...]n[...]ia materiæ, [...]tanq; semini spiritum illum formatorem, quem omnes

D

fere

fe: arbitrantur solum esse [illegible] ationis auctorē. Sed videndum est, an sit proximum & immediatum instrumentum. Quod si velis pręter id, quod testes ipsum, vt sic loquar, [illegible] implantant in seminis materiam, ipsosq; formandi vim præstare, nō erit abs re. Quo constat ab eisdem membris transmissam substantiam (*siue sanguis sit, siue spiritus*) in totius vitæ discursu secum ferre eandem vim formatiuam in potentia remota, impressam prædictis substantiis à membris his, virtute animæ corpus informantis, ita vt necessium sit, quantum rei natura patitur, similem fieri fœtum genitoribus, quia in materiis, ex quibus genitura fit, adest virtus omnium partium, & rursus potentia formatiua, à prædictis membris communicata, quæ ne-
E cessario fœtum formabit iuxta sui naturā & conditionem: hoc tamen intelligas per dispositionē aptissimam ad formatiuam vim suscipiendam à testibus, quam dispositionem intelligo & membrorum simulacrum, & aptitudinem ad pręd ictā formam suscipiendam, quam non haberent, nisi beneficio virtutis pdictę in membris residuę. Cuius rei probatio hæc est, iecur non generat sanguinem in genere & citra aliquem respectum, sed ipsum perficit ad id indiuiduum habito respectu, cuius nutritionem intendit: quamobrem tenetur nō vtcunq; sanguinem generare, sed certum & determinatū pro hominis ipsius peculiari natura & conditione. *Præterea* non sat est sanguinem sic in confuso genuisse, sed eis conditionibus præditum, quibus possit singulis particulis respondere, easq; reficere & alere: siquidem non quæuis sanguinis pars quamuis particulam nata est alere, sed determinata sanguinis natura & conditio determinatam quoq; particulam adit & alit. Quod etiam probari vlterius potest ex iecoris officio & præstantia: quippe id generare si-
F bi soli sanguinem non est credendum, sed pro reliquo corpore, quod hac ratione membrū princeps sit appellatum. Quapropter non vtcunque & indeterminate, sed iuxta naturā corporis alendi, id perficit, in quo opere impressionem & sigillationem quandam sanguini præstat, vt eis partibus ex vsu sit, quas alendas sibi natura tradidit. Ex quibus iam constare arbitror, semen & sanguinem menstruum naturam & vim à conficiente iecore suscipere, qua parentum particulis correspōdere teneantur, si illis futurū erant alimentum: siquidem alitionem ex similib. fieri erat necessium. Eam autem similitudinem, quam cum membris alendis obtinet, seruat sanguis menstruus & qui semen fit, vt postea in vtero ex hac materia facile sit, reliquis consentientibus, in membra similia eis, quæ in corpore parentum alere tenebantur, commutari & commeare, virtute formatricis potentiæ operantis, quam indiui- d[illegible] per hanc materiam antea diximus. Et hanc a[illegible] esse materiæ sigillationem, quam in san-
G gui[illegible] Beat is Thom. profert.

Semen & sanguis menstruus naturam & vim à conficiente iecore suscipiunt.

S[illegible]oq; consequendæ inititur spiritus q[illegible] ge[illegible] tiuus seu calor, cui formatiua facultas [illegible] hæret potentia eo modo, quo expositu[illegible] us sane spiritus magna copia cum sangui[illegible] ontinens fere formalem seminis, q[illegible] est, rationem: Nam ob id testibus [illegible] ta arterias, neruos & venas, vt possit on[illegible] s spiritus suppeditare vberē copiam, quam testes coactione [illegible] seminis materiam implantant & ipsum hac ratione efficiunt prolificum. Quippe testes quid aliud semini (*quo genitale fit*) præstant, nimirum vim formatiuam communicant, qua ipsi & pollent, & membra genitalia sunt, & illi præstant instrumentum, puta A 674 calorem & prædictum spiritū, quo possit vis ipsa formatiua sibi commissum opus perficere: & in hoc differt semen, quod vasa spermatica conficiunt, ab eo, quod testes, quia illud infœcundū est, hoc verò hac ratione fœcundum, cum formatiua hominis vis in ipsum his spiritibus mediis sui similem vim formatiuam inducat, testibus coctione huic operi ministrantibus: coctione enim ex sanguine non viuente efficit substantiam aliam viuentē virtute illa, qua pollent: quæ profecto communicatiua est sui in materia, non quidem vt in sui naturam commutet, quia non erat opus, sed vt speciem tueatur: id enim est, quod testes membrum efficit principale. Qui sane *spiritus* sic transmissus *genitiuus* appellatus, continet etiam in se virtualiter omnium membrorum indiuidui, à quo decidit, proprietates & conditiones. Duo enim hæc necessaria sunt, nimirum, quod testes præstent facultatem formatiuam in genere, & quod sit aliud, quod formationem illā contrahat ad parentum indiuiduas conditiones B in genito, quod sane præstat & spiritus ille, & seminis materia, quæ omnia sigillationem principalium membrorum, & simulacra secum ferunt, quibus formatiua facultas in similem fœtū prorumpit: quod iam probare aggredior. Spiritus quidem hi de genere & sorte vitalium spirituum exsistunt, & cum vitales sint (*quod nullus dubitauit*) iidem te cum temperamento influente, seu (*vt rectius loquar*) cum calore influente sunt. *Præterea*, huius temperamenti gratia omnes nostri corporis partes viuunt, & actiones perficiuntur. Quo fit pfecto, vt verum sit hos spiritus, seu hoc temperamentum influens, virtualiter quoq; in se includere omnium particularium temperamentorum virtutes & efficaciam: siquidem totale temperamentū, quo homo à prędominio taliter temperatus exsistit, ex omnium partium temperatura resultat: & temperamenta hæc particularia illud totale habent constituere, ratione influxus à corde mutuati. Qui sane influxus (*si omnium temperaturarum particularium custos est & alimentum, & hæ* C *sunt variæ & differentes iuxta varias partium corporis naturas*) potentia omnium temperamentorū partium corporis virtutem obtinere oportuit: siquidem si aliter esset, non posset proculdubio actioni cuiusuis partis, cum ipsæ tam diuersæ naturæ sint, adminiculo esse: neq; earum innatum temperamentum fouere, ac in actum dirigere partiū potentias: & rursus quando vitiatū est, restituere, nisi huiusmodi spiritus haberet rationem caussæ vniuersalis, in qua particularium caussarum virtutes debēt contineri. Cum ergo facultas formatiua subiecteretur in his spiritibus, mirum non est, si il[illegible]rum conditionem insequens proprietates & naturas indiuiduales, quas spiritibus semini adiunctus secū affert, inducat in fœtū ipsum, quem gign[illegible]t similem parentibus efficiat. Qua in re e[illegible] pendendum etiam est, totam horum spirituum præstantiam atque efficaciam in moderandis & fouendis variis corporis particulis pendere

Spiritus genitiuus quis.

Similitudinem indiuidualem confert spiritus genitiuus, & quis sit.

D ex efficacissima cordis virtute, quod Solis instar in medio corporis situm, calore suo & spiritu omnia sibi subiecta & commissa membra fouet, tuetur, & nouo spirituũ influxu reficit, cuiq; tribuens, quantumuis diuersum sit, quod illi est proficuum & necessarium. Quippe temperamentum cordis, etiamsi videatur peculiare, respectu tamẽ totius, est veluti vniuersalis caussa, qua omnes partes prædicta beneficia suscipiant: & ob id necessario tenetur habere virtutes omnium temperamentorum, nõ secus quàm cœlum, quod licet particularis sit natura, est tamen vniuersalis caussa, quæ necessario cõtinet in se virtualiter omniũ inferiorum naturas & proprietates. Sic profectò, cor virtualiter omnium membrorum naturã obtinuit: cuius gratia censeo Arist. dixisse, cor tantũ esse vnicũ membrum princeps, quod singulis partib. per spiritus communicet suas vires. Atqui cum in semine horum spirituum maxima reperiatur copia: fit profectò, vt illorũ ratione inducat formatiua facultas proprietates indiuiduales, quarum ratione similitudinem operatur. Quibus omnib. exacte perspectis, facile est intelligere rationem similitudinis natorũ ad parentes, auos, proauos, patrueles, & ad reliqua indiuidua cognationis iuxta quartam generationem. Nam euidenter constat sic contingere, & has esse potissimas huius rei rationes, nisi quid aliud impedierit, *vt paulò inferius docebo*. Nã quo magis prædictarum partiũ pl[illegible]s prævalu[illegible]unt, eo similior erit fœtus parẽti, cuius sunt prædictæ partes prædominantes: quo verò minus, eo nulla vel paruissima erit similitudo. Sic profectò, dum exquisite superatur materia a semine patris, ipsi similis euadit fœtus: si verò patris efficacia dissoluatur, matris tamen vis euadat fortior, matri erit similis. Verùm si vtraq; vis fere euolet, manente alia auorum proprietate, ipsis similes euadunt fœtus. Ceterum si adhuc magis superetur seminum efficacia, vt non remaneat, nisi ratio communis hominem referens, geniti nulli agnatorum similes fiunt. F Interdum autem adeo languet seminum vis, vt neque ad configurationem hominis aptam materiã perducere possit, imo neque ad animantis alicuius, sed informe quid & vita orbatum, qualis mola est, generet: nonnunquam verò ad monstrosos fertur conceptus, vt dictum est.

Cor vnicũ membrum princeps.

Similitudo natorum ad parentes, auos, proauos, patrueles, &c. vnde.

Superest præter dictam similitudinem, similitudinis in sexu ratio, quam ad seminis efficaciam reduxere Medici omnes. Nam dum semen virile & fœmineum maiore calore participant ambo, nulli dubium est, quin masculus generetur: matri verò an patri similis euadat, ex efficacia formatiuæ virtutis alterius seminis proficiscitur. Verùm si ambo semina iusto frigidiora existant, certum est, fœminam generari. Quod si quis dixerit, maiorem similitudinis in sexu partem pertinere ad figuram & organizationem partium, idq; minime posse ex calore aut frigiditate, vel temperamento profici[illegible]: respondemus, hanc similitudinem G ratione materiæ, cui inest temperamentum, & ratione formatiuæ potentiæ fieri: nam materia, quæ ratione sui temperamenti apta est ad certas partes simplices efformand[illegible] d[illegible]positionem quoq; habet ad figuram seu organizationem ac qu[illegible]dam, non ad quamuis, sed ad certam, quia organizatio non ex quibusuis simplicibus, sed ex certis & determinatis ꝓficiscitur. Cum verò materia ad certas & peculiares partes simplices determinata sit, sequitur quodãmodo determinari ad eam organizationem, quæ ex illis nata fuerit proficisci. Quibus constat, quãtum prosit materiæ temperamentum organizationi perficiendæ. A *Præterea* formatiua facultas, quæ temperamento omnibus partibus efformandis communi vtitur, supplet sua vi & natura defectum ipsius temperamenti, quod nequit ex propriis viribus figuram construere: construit tamen ipsi formatiua facultas: nam ea ratione tributũ est illi id nomẽ, ex dispositione tamen instrumenti & spirituum. Sed genitalia sic formata intro manere, aut prominere extra, non quidem solũ ex formatiua facultate & materiæ aptitudine, sed ex calore proculdubio proficisci credendum est. Sic profectò dum semina ambo calore pollent, facile hæ partes ꝓminent, dum verò calore sunt orbata aut diminuta, intus latent, sexũ constituentia diuersum, *vt paulò superius docuimus*: & hac ratione intelligenda est sententia eorũ, qui tenent sexũ proficisci à calore, non quidem, vt multi interpretantur, quod nos B antea refutauimus. Et hæc est in genere similitudinis ratio: quare verò dissimilitudo vel à sexu, vel à parentibus, vel ab specie fiat, iam audies.

Similitudinis in sexu ratio pendet ex hoc, quod vel virumq; semen calidius sit, vt mas, vel frigidius vt fœmina generetur.

Ab his igitur similitudinib. ex prędictis caussis promanantibus, tria etiã dissimilitudinis genera prodire comperimus: in quib. quinque illas mõstrorum species cõtineri dictum est. Quæ genera recẽ sere mihi est in animo, si prius dixero, genitũ fieri dissimile à generante duob. modis: *Vno* quidem, quod informatrix facultas, licet habeat omnium paternorum membrorum simulacrum, cũ hoc tamen nõ æqualiter ab omnibus illis excitatur ad simile opus perficiendũ: quia informatrix seminis nõ applicatur singulis idolis sufficienter in fœtu efformando. Ex qua sane caussa prodit dissimilitudo natorũ ad parentes, modo in sexu, modo in accidentibus. Verùm si non solũm inęqualiter vis formatiua excitetur, sed etiam inordinate per semen distribuatur, monstrosos fieri partus necesse est, quia partes in diuerso situ locat, vt eum aures in humeris, aut eadẽ parte C oculos figit, vel vis generatiua pedũ ad manus permeat, aut contra: quibus constat, monstrosum fieri quoq; conceptũ. *Altera* rursus caussa dissimilitudinis, aut (*vt rectius loquar*) deformitatis est, quoniam conata & formatiua vis assimilare quandoque impeditur in opere, ne assimilet. Quod fieri profectò potest vno è duob. modis: nimirum, quia similitudo diuersa in altero semine potẽtior est, & euertit alterius seminis similitudine remissiorem. Contingit enim nõ raro patris oculos esse paruissimos, & matris maiores, ac fœtũ sibimet de altero oculo partẽ æmulari, reliquo verò matrẽ: quod quidem de brachiis & cruribus, ac reliquis partibus, quæ binæ sunt, in corpore contingere scimus, id quod proculdubio monstrosum esse certũ est. *Secundo* modo nati dissi[illegible]s à parent[illegible]bus fiunt, quoni[illegible] materia semin[illegible]s, vel me[illegible] vel vtriusq; ne[illegible] formatrice [illegible]egular[illegible] neq, quoad speci[illegible] [illegible]ucendam, neq; quoad [illegible]tudinem aliam: qua sane de [illegible]ussa, non s[illegible]lum D [illegible]militudinẽ [illegible]ent[illegible]ribus, [illegible] a [illegible] tissimũ orn[illegible]biror. Hanc etien[illegible] cau[illegible] ceru[illegible]lit Arist. *lib. 4. de gen. anim. c. 4.* nimirum cũ ma[illegible] etia

Dissimilitudo natorum ad parentes duobus modis fit.

Formatiua vis quibus modis ab assimilatione parentũ impediatur.

facultates & motus generãtis plus vel minus impedit. Atq; hi sunt modi, quib. in vniuersum fieri dissimilitudines & monstra contingit. Expendendũ nunc est, qua ratione materia inepta fiat ad motus formatiuæ facultatis suscipiendos.

Dissimilitudo natorum ad parentes ex materiæ ineptitudine multis modis comparatur.

Fit autem materia inepta ad veram similitudinem comparandam multis modis. *Primò* ex defectu sufficientis copiæ, idq; aut in toto, aut habito respectu ad aliquam vel plures partes futuras. Ex quo prodit, fœtus pumiliones fieri, vel aliquibus partibus constantes longe minoribus, quàm toti corpori debeatur. *Secundo* ex nimia materiæ vbertate, cuius molem si recte formatiua gubernare potens est, gigantes, vel deformes magnitudine procreat homines, aut aliquas partes facta E collatione ad totum corpus magnitudine deformissimas. Quod si eandẽ copiã regulare nequeat natura, informẽ carnem, aut mille alia monstra, quæ inferius referam, producit. *Tertio* verò modo inepta fit ad similitudinem comparandã materia ex dissimilitudine & inæqualitate substantiæ, vel ex effusione ipsius per vterũ ipsum: veluti accidit plumbo calefacto, quod si inæqualiter fusum sit, inæqualia efficit simulacra: ex quo sane vitio in semine deformes & inæquales partes succreuisse comperimus, vt us accidit, qui caput habent crassius, grandius ac deformius, vel pedes, manus, aut nasum, quàm reliquo corpori conueniat. *Quarto* modo id accidit ex vitio crassitiei, duritiei, vel fluibilitatis, aut corruptionis seminis, aut sanguinis menstrui, vt etiamsi aliquid generetur, longissime tñ à parentum natura dissideat. Sed antequam ad vltimum materię impedimentum deueniam, expendisse oportuit, quibus hæc F monstra modis à parentibus dissideant.

Monstra quot modis à natura parentum differant ac dissimilia fiant.

Dissidere aũt monstra hæc à parentum natura tribus modis constat. *Primò*, dum materia seminis idonea est, non tamen ex toto superatur: quo tempore proculdubio fit eorum, quibus assimilari potest, id quod maximè est vniuersale & genericũ, cum fieri nõ possit simile in specie, neque in indiuiduo: ob id pullulat eo tempore in generatione ex sanguine mẽstruo aliquod animal, cũ homo fieri no possit: tendit enim natura ad id, quod melius est, subsistit tamen in eo, quod potest. Itaque generatur tantummodo sensitiuum, in quo subsistit defectu materiæ: nam cum semen illud potentiam habeat ad sensibile, id ad summum consequitur, rationale verò non fit, neq; anima talis introducitur propter ineptitudinem materiæ & organizationis aptæ ad eam formam suscipiendam, quia perficere nequit languida & errãs formatiua dispositionem huic formæ, quæ & altioris est ordinis, & extrinsecus aduenit. Seruatur tantum in generatione quidem vniuersale, quod est animal, & genus remanet in forma dispositiua, aut [illegible] generat in aliq brutorum speciem. Cur G [illegible] otius hoc, quàm illud monstrum suboriatur, a[illegible] imaginationem esse referendũ pleriq; arbitr[illegible] *[illegible] lo inferius docebo*. Secundo modo ex h[illegible] à parentibus dissident nam cum magi[illegible] seminis facultas, ita vt neque animal ad[illegible]ni possit, sed tñ quid informe, medi[illegible] & nõ viuentia obtinens, quod aut[illegible], aut, *vt rectius loquar*, accretione: cuius ge[illegible] molæ mulierum, *vt sequenti cap. monstrabo*. Vltimo verò ex hoc defectu prodit, tam esse mutationi [illegible] ineptã materiã, vt agentis facultas nullo modo ipsam immutare possit. Ex quo illud prodire certum est, quod toto genere præter naturã esse Philosophi cẽsent & appellant: cuiusmodi est in vteris fœminarum generatio calculorum, aut tophaceæ substantię. A 678

Sed vt finem huic rei imponam, superest quidem aliud impedimentum, quo semen operari liberè nequit, nec natos parentibus assimilare, nimirum imaginatio varia & vehemens inter concipiendũ, vel in toto formationis tempore, quæ sane dominatur formatrici naturali seminis, imperatque ei eo modo, quo inferiores potentiæ parent superioribus. Et sic imprimitur potius idolum seu effigies imaginis vehementer comprehensæ, ante quidem quam paternum idolum in semine adseruatum: ex quo vulgatum est apud plerosq; Philosophos prædictum dogma. Quibus etiam adstipulatur Beatus Thom. *quæst. 4. d. artic. 8. ad 13.* dicens: *Quod imaginatio est vis quædam in organo corporali, vnde ad speciem imaginatam mutatur spiritus corporeus, in quo firmatur vis formatiua, quæ operatur in semine: & ideo interdum aliqua mutatio fit in prole ex imaginatione parentum in ipso coitu, si sit fortis.* B Ex qua sententia & ante ipsam multi censuerunt ex inepta materia, quæ hominis formam adipisci nequit, fieri aliquando sensitiuum, eiusdem speciei, cuius est animal, quod fœmina in imaginatione concipit, & vehementer apprehendit, aut expauescit. Cuius ratione ferunt accidere partus monstrosos, aliquando canis effigiem præ se ferentes, aut vituli, vel felis, vel cuiusvis alterius bruti iuxta imaginatricis apprehensionem. Ego tamen eadem B. Thom. sententia innitens proculdubio arbitror, tantæ esse efficaciæ & potentiæ imaginationẽ, vt ad speciem imaginatiuã mutetur spiritus corporeus, qui ad testes fœminę & vterum perueniens, sit veluti facultatis formatricis fundamentum & subiectum: qui postmodum iuxta imaginem imaginatiuæ impressam, fœtum efformare habet, eo quod maioris sit efficaciæ, quàm genitiuus spiritus, qui in semine paterno præfuerat.

Dissimilitudinis natorum ad parentes non leuis caussa imaginatio.

Imaginatio quid.

Imaginationis vis ad formandũ monstrum.

Mouent enim potentię superiores infimas, & C aliquando earum actus potentius perficiunt, quam ipsæmet naturales, vt videre est in ira, timore, & tristitia, ac ceteris animæ passionibus, quæ potentius & efficacius vniuersum corpus turbare habent, & humores vndique mouere, quàm ipsæ naturales. Ex quo constat spiritum illum ab imaginatiua potentia prædicto modo motum efficacius suas vires exercere, & formationis effigiem delineare, quam ipsa formatiua, quæ ex parentis membrorũ conditione prodierat, & in semine, vt dictum est, præfuerat. Verùm cum hoc (*vt expresse ex eadẽ Beati Thomæ sententia constat*) arbitror, imaginationem posse aliquod accidens in generatione immutare, vt constat ex fœmina, quę Æthiopem tempore coitus intuens depictũ, & ipsum vehementer imaginans, Æthiopem peperit: nam id omne efficere potest hæc imaginatiua potentia, quod caussa æquiuoca, puta Sol ex putredine terræ, *vt murem, lumbricum*, aut aliud animalculum ex iis, quæ imperfecta sunt, & D ex Sole, terræque apparatu, ac putredine indeterminate fieri conspicimus. Verùm animalia perfecta, vt *canem, vitulum*, aut huius naturæ alia, cense-

Potentię superiores qualibet infimas mouent.

Imaginatio potest accidẽs aliquod in generatione mutare.

censemus citra viuiuocum agens fieri sola imaginatione esse impossibile: licet dictum sit, Meridionalibus & Australibus fœminis plerumq; accidere, carneam quandã substantiam cum fœtu excernere, animalis alicuius speciem ferentem, quam fœminæ illæ *feram* appellant: an tñ verum sit, ignoro. Quod si aliquando quid simile contingere videamus, dubium profectò est, an fœmina culpa alicuius bruti accessus excusari possit: siquidem impossibile est (*aut saltem intellectus non capit*) potentiam illam imaginatiuã adeo posse materiam immutare, quod ipsam ad peregrinã illam formam introducendam disponat: ni velimus Alberti Magni opinionem sequi, qui tenet id fieri posse ex vi astrorum, quæ apta est illis animaleculis generandis, quæ cum omnino integrũ genetare ex humano semine & sanguine nõ possit, partem aliquam illi similem effingit: quantũ veritatis obtineat, dicent alii: & sic quodammodo videtur experimẽtis acquiescẽdum in iis maxime, quę animal aliquod, aut partem eius appetierunt ingenti desiderio & imaginatricis apprehensione. Nam ob id ferunt, repertas esse fœminas, quæ suos filios pepererunt ore leporino, aliæ pedibus ouillis, Tamen hæc ita obscura sunt, vt videantur in arcanis naturæ recondenda: maximè cum ex professo doceat B. Thom. *par. 1. q. 117. artic. 3. ad 2.* materiam corporalem non obedire substantiæ spirituali ad nutum, inquit enim: *Sed supra ostensum est, quod materia corporalis non obedit substantiæ spirituali ad nutum, nisi soli Creatori: & ideo melius dicendum est* (loquebatur de fascinatione) *quod ex forti imaginatione anima immutantur spiritus corpori coniuncti, qua quidem immutatio spirituum maximè fit in oculis, ad quos subtiliores spiritus perueniunt: oculi autem inficiunt aerem continuum vsque ad determinatum spatium.* Ex quo inferre oportet, quod licet vehemens imaginatio vires habeat spiritus mouendi, efficiendiq; aliquid (*vt dictum est*) immutare tamen materiã, vt possit perfecti alicuius bruti forma introduci, mihi videtur perdifficile. Præsertim cum idem B. Thomas *quæst. 101. art. 2. ad 2.* referat, quod animalia perfecta, quæ generantur ex semine, non possunt generari per solã virtutem cœlestis corporis: ex quo infertur, minime posse sufficere huic generationi caussam aliam æquiuocam, longe inferiorem & impotentiorem cœlesti, nimirum imaginationem. At licet huic adiungatur virtus formatiua, quæ præfuerat in semine parentum, hæc quidem [illegible] ... [illegible]

... [illegible] ... [illegible] ... [illegible] Dimitto etiam multa de similitudine natorum ad parentes, quæ huic visui non erant proficua, licet pulcra.

Huius profectò rei paucæ (*quod ego legerim*) extant notæ, cum hoc tamen certissimum est, in monstroso conceptu matrem graui & nouo aliquo symptomate premi, quod vel admirationẽ inferat, vel caussam habeat occult. in: nam cum mali alicuius caussam nosse sit perdifficile, & grande fuerit ipsum malum, coniectandum est à prædicta aut simili caussa proficisci, vt in molæ generatione plerumq; conspicimus quæ quidẽ sit tam grauia & varia atq; diuersa à communi cõceptu adfert accidentia, quanto maiora sperandũ est monstrũ posse præstare. Sic profectò Hip. *lib. 2. pop. part. 2. sex. 20.* retulit de Antigenis vxore, quæ monstrũ masculum pepererat, inquit enim: *Antigenis vxor, qua circa Nicomachum peperit filiũ, carnosum quidem, habentem autẽ maxima discreta, magnitudinem autem vt quatuor digitorum, sine ossibus, postmodum verò crassum rotundum. Hac ante partum asthmatica fiebat, deinde simul cum partu pus euomuit modicum, quale ex furunculo.* Quæ certe sententia probatur, quàm grauia & noua accidentia ex monstroso conceptu succrescant. Quapropter ne turpiter aliquando decipiamur, id caute proferre & diligenter expendisse oportet.

Mirum forsassis alicui videbitur, quorsum scripserim monstrorum generationẽ, siquidem postquam genitum est, difficillime cognoscitur, & curari auxiliis nequit. Verùm mea mens est, in hac affectione, quæ periculosa & miserabilis censetur in fœmina, quę semel mõstrosum edidit partum, præcauere, quominus id malum iterum reuertatur. Cuius rei gratia duplicem oportet præmittere indicationem, vnam, quæ facultati formatrici prouideat: alteram verò, quæ materiam disponat, aptamque reddat fœtui naturali efformãdo. Circa primum duo nobis efficere incumbit: *primum*, facultatẽ ipsam formatiuã roborare, vt cõmissum sibi negotiũ perficere possit. Quod sane fiet [illegible] ultimo ius, quæ spirituum copiam generare sunt nata & genitos calefacere, velut *vinũ ex aromatis confectum, cibaria facillimi nutrimenti, calida vel media temperie prædita.* Instillatitii & liquores ex vino. *florib. calidis & odoriferis:* ac præcipue *instillatio, quæ ex theriaca, vino odorifero, vitellis ouorum, melle, caryophyllis, cinnamomo & pane recenter cocto & calido paratur.* Confert & electuarium *de hyacintho. vel de gemmis cum speciebus, & prædicta instillatione aut vino.* Item omnia odorata, quæ calidum & suauem odorem spirent, velut *vinum, aqua vita, aqua naphæ, cinnamomi, rasmarinorum, & ea, quæ ex caryophyllis paratur.* Externis verò cordi epithemata apponere oportet, quæ consimilem præstent virtutem, & tandem curandum est, totum corpus roborare leuibus frictionibus, exercitiis, somno modico, alimento multi succi, & animi hilaritate ac delectamentis. Quibus facultas robustior facta iniuriis externis, imaginationi, & materiei vitiis resistere vehementius possit.

Secundum verò, quod circa facultates moliri oportet, est imaginatiuam potentiam perpetuo à [illegible] orum, turpiumq; animalium cõsideratione [illegible] here, eamq; pulcerrimarum rerum imaginatione, nõ solum coitus tempore, sed totonis duratione. Quamobrem distra[illegible] musicis instrumentis, gratis loque[illegible] ginũ in spectionibus, & ipsa quoque [illegible] tuo conetur, quæ pulcra & grata [illegible] e mœstitiam fugere, timore omni caruit [illegible] onstantiq; animo esse, ne ex bruti ali[illegible] ruru, serpentis, vel alterius inspectione terre[illegible] & expauescat.

Circa materiam verò considerandum est, num ex pau-

a. Materiæ paucitati, vbertati, tenuitati, crassities, & prosperitas

ex [illegible]ate, ex vberiori copia, ex crassitie, tenuitateve, aut partium inæqualitate, vel ex propria corruptione in hæc mala degeneret. Nam paucitati, ob quam pusillos fieri fœtus contingit, subueniendũ est copiosiore alimento, maioris substantiæ, humidioris & copiosioris succi, & abstinentia à Venere: vbertati verò inedia, exercitiis, frictionibus, alimentis paucioris succi, tandem sanguinis detractione, & frequentiorib. balneis ex sulphure vel ex calidis herbis. Purgabis quoque has tertio quoq; mense, antequam grauidæ E fiant *cartamo*, *agarico*, & aliis, quæ crudos succos ac pituitam expurgare scimus: sic dum crassum extitit semen, quę inscindant, attenuent, digerát & expurgent, sunt adhibenda, & alimenta ac potus, quæ fluidius reddant semen. Vtendum etiam est medicamentis calidis, quę crassas partes seminis fundant, & iis etiam, quæ superius diximus, posse vberiorem spirituum copiam suppeditare. Quod si fluidius semen fuerit, alimentis crassioribus & solidioris substantiæ rem ages, diuturno & laborioso exercitio, balneis ex sulphure, frictionibus, & purganti medicamento, quod serosos humores euacuare habeat.

Monstris ex seminis inæqualitate quæ prospiciant.

Partes etiam genitales calefaciendæ sunt, & vterus calidis roborandus, & siccis, qualia abunde superius diximus. Item, si inæquale semen est, prospiciam in omnibus alimenti officinis coctionem conciliare oportet calidis roborantibus, & F modice adstringentibus medicamentis, interdicereq; ante omnia opus est cibariorum varietatem, sed vnico tantum vtatur fœmina, vel duob. eiusdem naturæ, seruata in quantitate omnibus diebus pari portione. Vtero etiam, quæ roborét, & semen probe conficiant, adhibenda sunt, qualia abunde superius diximus. Proficiscitur non minus prodigiosus conceptus ea inæquali seminis vtriusq; parentis emissione: cui rei primum ex vsu est, si ambo ad coitum ita se inuitent, vt simul & semel atq; confertim possint semina emittere, excitato tardo parente, coercitoque, qui citius excernit iis, quæ superius diximus. Prodest quoque, si se parentes abstineant à frequenti coitu, maximè si semel menstrua defecerint, & fœmina persenserit se grauidam esse: nam ex huiusmodi concubitu facile ex nimio appetitu aliquid eiaculati seminis vteris rapit: cuius aduétu incepta formatio interturbatur, vitiatur, & (*quod frequentius est*) turpi aliqua nota fœdatur, vel superfœtatio aliqua gignitur. Præterea cauendum est à cõcubitu, fœmina adhuc mẽstruis occupata, donec G ea toto purgata fuerit. Nil enim citius & promtius monstrosum conceptum efficere poterit, quàm si sanguis ille menstruus, quem natura tanquam inutilem & spurcissimum expellit, materia fiat geniture: nam mirum nõ est, si ea tam inepta & fœdissima materia monstrosum & horrendũ [illegible] fiat: superat quidem virus & malitia illius sanguinis omnes genitalis seminis & formatricis [illegible]tans vires. Vltimo autem hæc monstra fiunt ex corrupto semine vel sanguine menstruo [illegible]obrem quibus in fœminis cognitum fu[illegible]guinem menstruum vitiosum esse, sanguinem a[illegible]ceptum mittes, & ipsum à

Monstra ex corrupto sanguine vel menstruo, qualiter præcaueantur.

678 A putrilagine ex[illegible] *cassia fistula, confectione Hamech siue scammonio & colocynthide, decocto foliorum sena, aloe, & pilulis ex masticbe, vel rhabarbaro.* Item alimentis moderari omnes humores oportebit, *vt superius dictum est.* Tandem cauere fœminæ accessum conuenit, nisi quinque aut sex diebus post menstruam purgationem, sanguine prius misso & sufficienter expurgato corpore. Seminis etiam vitia corrigere oportet pessariis odoriferis, siccis, & quæ putredinem exsiccent, sed præcipue iis, quæ semen per vterum expurgent, additis alimentis copiosioribus & boni succi, quæ putridæ substantiæ admisceantur, ipsamque corrigant, & attemperent.

Capvt VIII.

De Vteri mola.

Natvra proculdubio interdum certis quibusdam motibus ea operatur, quæ fieri ea eiusdem legibus non posse videntur. Verùm cum ipsi munus sit, sese quantum possit conseruare & B tueri, longe sanius existimat aliquid (*vtcunque sit*) potius, quàm nihil efficere: ea enim est naturæ prouidentia, vt calor artifex & auctor eorũ, quæ generantur, nunquã sit otiosus, sed ex qualicunque materia opus aliquod artificio cõstituat. Sic in vermium generatione & aliorum, quæ ex putredine terræ fiunt, otiari nequit: quæ cum maius aliquid ea materia efficere non possit, animalculum illud, in quo cõseruari queat, effingit. Quod si materiam pro arbitrio tractare nõ possit, quod parcior, vberior, aut ea diuersis generibus constans, vel aliter affecta fuerit, monstrum generat, quãdo aliud perfectius efficere materiæ defectu illi non datur: si tamen adhuc omnino inepta sit, vel herbam, vel rudius aliquid in terra efformat inducta perfectione, quàm maxime potest. Quæ quidem omnia in fœminarum vteris euenisse C conspicimus, ab spiritu illo genitiuo, quẽ sui domicilii architectum veteres appellarunt. Quamobrem dum sibi conueniens materia tractabilisque substernitur, ex vtriusque sexus semine constans, fœtus ad vtriusq; vel alterius effigiẽ efformatur: præsertim si accesserit imaginatricis facultatis vis, optimi moderatoris officium exsequés. Ceterum si formatricis vis imbecillior sit, spiritus & caloris impotentia & defectu, & quæ subiicitur materia, nequeat ad tantam perfectionẽ peruenire, eo quod qualitate, quantitate, consistentia, vel alicuius extranei permixtione, maximè aliena extiterat: fugiens nihil generare, aliquid effingit, siue animatum sit, siue inanime: nam cum dictum antea sit, hominem esse paruum mundũ, id proculdubio est, quia omnium, quib. mundus constat, perfectiones continet. Sic etenim essentiam cum elementis, vitam cum plantis, sensum cum animalibus, & sibi peculiarem intelligentiã D seu animam rationalem habet. Atqui cum ita ad hominis perfectionem progrediatur natura: fit quidem ob id, vt portentosæ generationes haud raro accidant: nam (*vt dictum est*) rudis quædam moles gignitur, in qua si vitio ipsius materiæ, vel facultatis formatricis defectu in ipso itinere in[illegible]ipiatur, nil mirum si informem fœturam sine temporis ordine excernat. Quod si vlterius progrediatur, non tamen debita perfectione, animal[illegible]tus naturæ, quæ magis conuenire materiæ videatur, proficisci est credendum: ex quo fortasse vel rudis aliqua molæ differentia, vel fœtura variis animalium imperfectorum figuris affecta con-

Calor nunquam otiosus.

Homo paruus mundus.

Mola vnde proueniat.

cta conspicitur. Cùm tamen præcedenti cap. abunde dictum sit de monstroso conceptu: nunc verò de molæ generatione, caussis, signis & curatione agendum duxi.

Mola quid. Est igitur mola, *vt Gal. placuit lib. 4. & 14. de vsu part. c. 7. & 14. meth. c. 23.* caro quędam inutilis atque informis, nō ouo gallinarum subuentaneo proportione respondens, vt multi [illegible] lo credidetit, decepti Gal. loco *lib. 14. de vsu part. c.* vt paulo inferius latius leges. Quæ verba si quis expendat, reperiet, molam minime esse tumorem, neq; vteri duritiem, sed quid proportione iis respondens, quæ adnascuntur. Cuius naturam optime depinxerunt Hipp. & Arist. *4. de gen. ani. c. 7. & 4. meteor.* censentes ex diminuto calore, vel ex defectu gignitiui spiritus, *vt censuit Hip.* fieri, nō quidē per omnimodam cruditatem, neq; per assationē, sed per mediam quandā caloris & spiritus actionem, quæ imperfectæ naturæ actio censendæ est. Quorum virorum sententiis refelluntur sententiæ Moschionis, Cleopatræ, Auic. Pauli & Aëtii de molæ generatione, ni velis ipsas aliter interpretari, vt sequenti paragrapho leges. Ex quo efficitur, cum mola caro sit [illegible] atque inutilis, sine ossibus à ventre consistens & sine visceribus, qualem depinxerat Hipp. *2. pop.* Antigenis coniugem peperisse, licet ad monstrum potius referri possit, quàm ad molam, in vtero supercrescens, morbū esse ipsius in compositione ex eorū præsertim numero, quæ toto genere præter naturam existunt, velut est lapis in vesica: eo quod in eius generatione nil sit eorum, quæ secundum naturā nobis inesse diximus: licet Arist. neq; perfectam, neq; omnino alienam à natura esse censeat. Itaq; eius natura consistit in omnimoda naturæ imperfectione, quæ nondum valuit animantis conditionem attingere, sed carneam substantiam adepta, informis & rudis nulla figura prædita vtero adnascitur & adhæret, donec tanquam quid inutile indiuiduo & speciei ocyssime proiiciatur, natura ipsa lacessita & defessa id moliente, nulla seruata temporis lege. Præterea statuendū est, quod licet Arist. *6. de hist. anim. c. 30. & 4. de gen. anim. c. 6.* Plinius, Ælianus, Solinus, Gal. *lib. de theriaca ad Pis.* & alii dixerint, Vrsam parere quoque molam, & eam lingua veluti manib. polite & efformare, fœtumq; efficere, credendum est molā non esse, sed fœturam rudi delineatione insignitam: namque, *vt inquit Auer. comm. super 4. de gener. anim. cap. 6.* sola mulier molam parit, quod copia menstruorum abundet, *vt habetur ex Arist. 6. de hist. animal. cap. 18.*

Hippoc. & Arist. opin. de molæ generatione.

Mola vteri quis morbus.

Molam sola mulier parit, nō vrsa.

Mola quas habeat differentias. Huius porrò imperfectæ genituræ multi existimarunt varias subesse differentias. Nam Paulus & Aëtius nomine mulæ tumorem in vtero induratum, lapidis duritiem referentem intelligi voluerunt. Quam affectionem ego non ad molam, sed ad tumorum speciem aliquam potius reducerem: tum profectò id conuincit, quia in virginibus non raro huiusmodi scirrhosa dispositio, quæ vterum in tumorem & magnitudinem insolitam attollat, reperitur: cum mo[la] ex vtroq; semine fieri certum sit, *vt inferius probabo.* Barbari tem ferè omnes crediderunt [illegible] *præter carneam illam substantiam, quam* [illegible] *molam appellant* flatuosam [illegible] vel aqu[os]am, aut cuiusuis alterius humoris naturam referentem, intra vterum conclusam, ipsumq; grauidationis modo in tumorem attollentem. Quas omnes molæ species ego ad falsam grauidationem reduc[er]e, potius quàm ad molam: nam nisi caro sit inutilis atq; informis, quod in vtero gestatur, haud quaquam molam esse appellandum, arbitrandū est, *iuxta Aristot. saltem & Gal. sententiam.* Verùm in ipsa carnea substantia, quæ veræ molæ rationem habe[t] [illegible] leuis existit differentia. Muln namque tes[tantur] [illegible] informe quidem esse carnis frustum, ceterum [illegible] motum quendam paruissimum extensionis & contractionis obtinere, ac obscurum etiam sensu citra vllam formam. Constat tamen maiori ex parte, carnem solum esse plurimis venis ac sanguinis ramificationibus interseptam, quibusdam albis ductibus, vel viridibus, aut sub cæ[ru]leo [colo]ris nigrisve, aut variis colorib. permixtis, sine sensu, neq; motu, nullam seruantem figuram, legē, ordinemve. Item alterius substantiæ aliquando vtitur, nimirū, pelliculosæ & membranosæ, sanguine aliquo veluti affuso & cōcreto, qui postea in aquam proiectus, in ipsam quod sanguinolentū est, abit, remanente parte membranacea, quæ feminis concreti naturam refert citra determinatam aliquam figuram. Sed compertum est quoq; grauidationem hanc degenerasse in membraneam substantiam, globosamque, totam æquosis bullis rotundis, tumidis, pellucidis, & innumeris plenam, aliquando cum sanie fœtida & diluta: quam sane figuram iam comperimus in vxore hilopolæ cuiusdā, & se vidisse testantur ex Neotericis plures. Si quis autem rem diligentius considerauerit, reperiet variis figuris insigniri posse, cum de genere sit eorū, quę præter naturam existunt: quæ sane neque legem, neque numerum, neque certum naturæ & generationis modum vsquam obtinuerunt, & ob id multiformia sunt, sicut & molæ multiformes apparent sine ordine, aut figuræ integritate. Rursus ex his quædam cum naturali fœtu excernuntur, aliæ diebus aliquot intermediis cum sanguinis copioso fluxu & grauissimis cruciatibus, quas per superfœtationem genitas arbitratur Hippocrates, *vt refert 2. popul. de coniuge Georgiæ Carijes.* B C

Caussas verò huius affectionis Hippocrat. primum omnium literis mandasse constat, inquit e[nim] i. de morb. mul. *Mola conceptus hac caussa eit. Cū multi menses exiguum & morbosum semen exceperint, neque conceptus rectus fit, & venter plenus eit. velut prægnantis.* Consimilia quoque refert *lib. de steril.* dicens: *Fit itaq; mola in vtero, cum mensium copia exiguū & minime robustum semen virile conceperit, aut etiam muliebre.* [E]x quibus euidenter constat, duplicem huius [illegible] esse caussam: vnam, copiosum sanguinem, ac fortasse fæculentum, crassum & omnino ineptum, quem natura ad menstruam purgationem tanquam inutilem adiectaneat, copia & natura à fœturæ perfectione alienum: alteram verò, vim seminis formatricem imb[ec]illiorem. Quibus sic iunctis fit, vt de [illegible] principium formando fœtui [illegible] Q[uas] circa consi[der]o arbitror duo hæc esse nece[ssari]a ad molem generationem, nempe sanguinis menstrui copiosum affluxum, & semini[s] [illegible] potentiam. Primum quidem præter [illegible] sententiam probauerat quoque A[ris]tote[les] *4. de gener. animal.* nam quærens, *cur cæteris animalibus mola*

Mola quas formatur. Cū caussas. D

679 E F G A

mola non generetur, nisi mulieribus duntaxat? respondet, *eam inter animalia affectionibus vteri obnoxiam esse, & menstruum abundare.* Quibus verbis euidenter fatetur, menstruorum copiam necessariam esse ad molæ generationem: ac probat eodem loco, prærequiri etiam viri semen, dum inquit: *Accidit* E *quidem mulieri, vt cum concubuisset, & se concepisse putasset, primum ventris moles augeretur, & reliqua ex ratione venirent: qua demum difficultate intestinorum implicata, seq; modo periclitata peperit carnem, quam molam vocant.* In cuius confirmatione dixit Galen. *lib. 14. de vsu part.* loquens de falsa quorundam opinione circa mulierum semen. *Secundo autem, quod mentiuntur etiam in iis, quæ accidunt, explorandu: non enim sicut gallinæ sine maribus oua pariunt, ita mulierem aliquando viderunt sine viro, vel molam, vel huiusmodi quidpiam aliud concepisse.* Ex quo patet, non sufficere mulieris semen ad fœturam aliquam efformandam sine viri semine. Verùm licet id suscipiat fœmina, si imbecille aut morbosum fuerit, vel frigidum, non poterit eo vsque peruenire, vt vere fœturam delineet efformetque: est enim hoc vegeti & validissimi caloris, ac spiritus natiui opus. Nam horũ defectus potissima est caussa, cur tempus prætereat fœtui efformando præ- F finitum sine sufficienti seminum motione: quo fit, vt non fœtura, sed mola efficiatur. Quod si virginibus aliquando euenisse constet, aliquid molæ persimile præmissis grauissimis accidentibus excreuisse, id potius ad vteri lumbricos referendum existimo, quàm ad veram molã. Neq; rursus credendum est, molam aliquando fieri ab exurente sanguinis menstrui, aut vteri calore: nã carnis generatio non est solum caloris opus, sed moderati cum spiritu & vi formatiua, qua carent vterus & sanguis menstruus: præterquam quod id ex professo docuerat Aristotel. loco citato dicens: *Afficitur enim conceptus eo modo, quo ea, quæ inquinari dicimus, cum elixantur: neq; per calorem, vt quidam volunt, sed potius propter caloris debilitatem. Natura enim deuicta certare videtur, neque posse perficere, finemque apponere generationi.* Et mox subdit: *Caussa namq; duritiei cruditas est: quippe cum inquinatio quoque cruditas quædam sit.*

Virgines vera mola carent: quia non concipiunt.

Censeo tamen in hac re aliquando molã fieri G posse non ab adaucto menstrui calore, sed ab exurentis seminis conditione, cum defectu & resolutione spiritus genitiui: nam constat optime, semen morboso calore esse calidissimum, & depauperatum ob id, atque orbatum spiritu naturali: ex quo fieri quoq; molam existimandum est. Quibus iam constabit, quantum veritatis obtineat Pauli & Aëtii sententia, & eorum etiam, qui censent ex solo mulieris semine & menstruo sanguine fieri, vel ex immodico ipsius menstrui calore. Superest igitur principium præstare paucissimum viri semen, morbosum ac imbecille, & copiosum sanguinẽ, eum maxime, qui menstruatim paratus erat. Quo fit, vt mola plerumque subnascatur, si fœmina coierit menstruis eminentibus, fluentibus, vel nondum ex toto purgatis. Et vltimo cum antequam fœmina, quæ cõcepit, & fœtus formationem perfecerit, viro auidissime adhæret. Illis accidit, quæ diu habent menstrua suppressa, vt Hippocr. *lib. 5. pop.* refert de vxore Gorgiæ, cum menses per quadriennium non fluxerunt, & fœmellam pepererat, & subsequuto diuturno vteri fluore, proiecit molam, postquam sana facta est. *Præterea* dictum est superius aliã aliquando subesse molę speciem, quę membranacea cõstat substantia multis bullis referta. cuius caussam esse censeo aquosum & frigidum mulieris semen, tempore concubitus vna cũ vteri plenitudine in ipsum eiaculatũ: quod à virili semine concalefactum debilitet, nullũ pręstitit generationis principium: cui aliquando accedit virile semen morbosum, copiosum & flatibus plenũ, spiritu tñ & calore natiuo orbatũ. Aut credibile est, viri semẽ ab vteri ichoribus & spurcitia exstinctum, refrigeratumq; fuisse: semẽ verò fœminæ, cum exigui sit caloris, membranã concretione fabrefecit, agente adhuc imbecilli calore bullas ex eleuato flatu, quem discutere nequiuit: quo fit, vt bullæ illæ succreuerint in genitura. Atq; hæ sunt molæ caussæ, quas pro vario mixtionis modo, varias quoq; molæ cõfigurationes, & varia accidentia procreant. Nolui aliorũ de hac re opiniones recensere ac refutare, quippe tędiosum foret, satius enim iudicaui, veriorem proferre sententiam. Quæ omnia diligenter cognoscere oportet, ne aut in sterilitatem, aut malum corporis habitum fœmina commigret.

680 A

Mola quandoque vt plurimum suboriatur.

Molę membranaceæ ac bullis refertæ quæ caussa.

B

In principio quidem à vero partu difficulter mola distinguitur, vt Hippoc. *lib. 1. de morb. mul.* aperte monstrat dicens: *Si verò fluxus ipsi non fiat, contingit, vt prægnans esse videatur, & dum cũ viro coit, doleat, & putet quid incumbere, & grauitas fit in ventre, & venter prominet, & desiderijs similibus afficitur, velut in ventre habeat, & stomachi dolore afficitur, maximè vbi quinquaginta dies præterierint, & dolor alias atq; alias habet ventrem, & partes circa vmbilicum, & collũ, & inguina, & lumbos, & postquam menses duo aut tres præterierint, quandoq; menses aceruatim ipsi in pudendã erumpunt, & quæ prodeunt, velut carnẽ esse putant.* Atque licet pleraque ex his signis veram quoq; grauidationem ostendere soleant: cum hoc tamen distinguere eam oportet ex ventris tumore: nam is magis & citius impletur in mola, quam in vera grauidatione & durior efficitur. Menses itẽ supprimuntur, nausea & vomitus incurrunt, motus in vtero tremulus percipitur siue à mola siue ab vtero, velut inutile pondus excutere contendente. Motus etiam, quales fœtus edere soleat, nullus persentitur, etiamsi trimestris aut grandior exsistat. Accidit præterea, *vt referunt Moschio & Cleopatra,* corporis macies, deprauatus color, sanguine menstruo redundante ac regurgitante ad supernas partes. Quæ accidisse constat, quod probi alimenti materia desit, & quod anorexia graui corripiantur, nec cibum ingerãt: quamobrem extenuari est necesse. Sequitur etiam quibusdam sanguinis fusio per vterum, cum à molæ conceptæ magnitudine vel fœtus premitur, vel nullum suscipit alimentum, vel ad incrementum nullus illi subest locus, mola occupante magnã vteri partem, & ob id aperiente vasorum oscula. Vnde mox dolores & cruciatus vteri, sanguinis tetri & concreti valdeque corrupti profusio ingens, & per plures dies animi deliquia, enixus, febris grauis, insomnia, pulsus defectio, coloris pallor, angustia, symptomata melancholica & timore plena haud raro subsequuntur. Verùm cum hoc (*nisi fœtus simul adsit*) nihil in ventre mouere, vel quam exiguum percipimus, vt Hippocra-

Mola quibus signis innotescat.

C

D

pocrates testatur *lib. 1. de morb. mul.* dicens: *Nihil autem in ventre mouetur, neque lac in mammis generatur, licet plerisq; mammæ intumescant, verum sine lacte & cum maxima lumborum grauitate, & in ventre cum* E *pungenti dolore, vtero ipso prolabente ad fœminæ decubitum supra dextrum, vel sinistrum latus.* Verùm de enixus tempore cõsideratione dignum est, quod ex his primis statim mensibus quædam excernũtur, aliæ diu durant per duodecim menses, ac per tres integros annos, ac multo plures. Aliæ quidem cum fœtu generantur, aperto (*vt dictum est*) iterum vteri osculo: nonnullæ fœtui alligantur, quædam secundis ita implicitæ sunt, vt difficulter excerni secundas permittant: aliæ rursus tam grandis existunt magnitudinis, vt grande aliquod animal repræsentent. Quas proculdubio esse periculosissimas nemo dubitauit, maxime si Hippocrat. crediderit, qui *lib. 1. de morb. mulier. & lib. de steril.* hæc refert verba: *Si mola vna caro fiat, mulier perit, neque enim fieri potest, vt superstes maneat, si verò plures, erumpit ipsi per pudendum sanguis carnosus plurimus, & si hoc moderate fiat, seruatur, si minus, effluxu correpta perit.*

Mola quo tempore excludatur.

F Distingues autem hæc accidentia ab iis, quę in vero conceptu reperiuntur, quod signa omnia certam quandam conditionem prę se ferant, qua id facilè monstratur: nam cibi fastidium non vtcunque, sed maxima cum animi deiectione est: item immodicus appetitus nõ quiescit adhuc exhibita re appetita: vomitus vel niger vel fœtidus, aut alterius deterrimæ conditionis prosilit: dolores frequentes, grauiores & acutiores: animi deliquia non sine periculo: enixus etiam cũ grauissimis accidentib. & toto fere gestationis tempore prope os pubis, pudendum & imas ventris partes, pondus persentiunt, & non leuem molestiam, quasi ad partũ perpetuo pruritu irritatæ, cũ dorsi & inguinum doloribus. Quę omnia anxios & quodammodo solicitos nos reddere debent suspicantes, conceptum illum non esse legitimũ: inquit enim Hipp. *lib. 1. de morb. mulier. Indicare verò oportet explenitudine molæ, & quod in ventre non mouetur: nam mas trimestris, fœmina quatrimestris motum habet.* Postquam igitur tempore hoc prętergresso, non mouetur, nimirum hic morbus est: est autem hoc signum, quod lac in mammis non generatur. Nam Hipp. *lib. de fœmin. morb.* asserit ex professo, nec moueri molam, nec in fœminis ipsam G gestantibus lac apparere, ceterum id intelligendum est de vero lacte, non de ichoroso, quod plerumq; in his apparet: item intelligendum est de vero & blando motu, qualem infantes edũt, non de motu per grauitatem factu, vt molæ efficiunt. *Præterea* molam neq; omnino incurabilẽ, nec prorsus curabilem licet arbitrari, *vt Moschio & Cleopatra censuerunt*: nec rursus semper in aquã & hydropem abire, *vt voluit Auerr. 3. collect.* sed aliquando salubriter exire, nonnunquã insalubriter: tũ ob accidentium sæuitiã: tum ob sanguinis 681 A profusiones: tum vltimo ob vitium in vterum relictũ, ac in reliquam sanguinis vteri portionem.

Mola non mouetur vt fœtus, nec lac mammis dat, qualiter intelligendum.

Mola præsagium.

Cutandi quidem rationem tribus omnino capitibus comprehensam esse arbitror. In primo quidem, cum molam confecta esse certo scimus, *quid agendum sit*, docebo. In secundo *qualiter accidentibus quæ ipsa excreta subsequuntur, & in ipso enixu vigent, subueniendum sit.* In tertio verò, *ne iterum fœmina in huiusmodi conceptum incidat*, præcauere monstrabo. Primam itaq; medendi rationẽ maturo & prudenti consilio aggredi opus est, ne loco informis fœtus ambiguis signis decepti, abortum prouocare contingat. Qua profectò ratione Hippoc. dixisse arbitror *lib. 1. de morb. mul. Hanc igitur maxime quidem ne curato, aut certe cum prædictione.* Verum si certi fuerimus molam esse conceptam (*... manus periculum est, si diutius in vtero inueterauerit, ita vt à plerisque scriptum sit, quam paucissimas fuisse superstites*) pronuntiato periculo curationem aggredi oportebit: laborante aëri temperato exposita, in cubiculo non admodum lucido, ex... toq; victu optimi nutrimenti, & prohibitis animi affectionibus. Quo facto, si corpus plenum esse compereris, sanguinẽ ex dextri brachii basilica extrahes, parce tamen, ne dolorib. & sanguine nimis detracto imbecillior fœmina fiat. Nec inconueniet malleolorum venã tundere post prædictam sectionẽ, sanguine adhuc redundante. Quod si crassorum humorũ copia subsit, præparatione præmissa, ipsos purgabis, *vt cap. de suppressis mensib. dictũ est.* Præterea, si natura ad expulsionem non gliscat, neq; partem acceleret (*quod melius foret*) eis vtendum est medicamentis intus & extra, quæ laxandi, emolliendi atq; instigandi vires habeant. Sic enim inquit Hipp. *lib. 1. de morb.* C *mulier. Et primum quidem totum corpus fouero, deinde per sedem clysterem adhibeto, quo sanguis multus erumpat, fortassis enim quod compactum est, cõmouerit, id quod fœtus esse putatur, muliere à pharmaco concalefacta: sed & vteros colluito, quo sanguinem educas, si minus, subditius vtatur fortissimus e buprasti, & dictamnum creticum e vino bibat: si minus, castorei testem & retro cucurbitulam ipsi ad laterum mollitudinem affigito, & plurimum sanguinem detrahito: atq; hoc maxima rerum ac virium ipsarum coniectura facta, facito.* Qua sententia pulcre docet, vniuersam huius affectionis curationem, à qua sumta ratione licet fomenta in principio parare, quæ vteros aperiant, vt facilè sanguis deinceps fluat. Huius naturæ sunt, quę parantur ex decocto *maluarum, althææ, chamæmeli, seminis lini, fœnugræci, sertulæ & anethi*, facto quidem ex *aqua aut hydraleo*, quibus paulò post addes *lauri folia, thymum, pulegium, hyssopum, polium, centauream & crocum.* Sed peculiarius huic vsui compertum D est prodesse decoctum, quod recipit *althææ, maluarum cum suis radicibus, ana m. j. radicis aristolochiæ rotundæ & longæ cuiusq; m. j. & ß.* (longę item *aristolochiæ radix* femori alligata partus accelerat) *foliorum artemisiæ, mercurialis, saluiæ, hyssopi, calaminthi, ana m. ß. seminis lini, althææ, fœnugræci, & leuistici, an. ℥. ß. florum chamæmeli, meliloti, roris marini, genistæ, artemisiæ, ana p. j.* fiat decoctio in *hydraleo*, & cum pluribus foueantur muliebres loci, inguina, & coxendicum partes. Quo facto, hoc linimentum prædictis partibus adhibebis calidum, quod recipit *olei irini, liliorum alborum, anethi, & chamomillæ, ana ℥ ... trivecentis, adipis anserini, ana ℥. j. & ß. vini odorati ℥. j.* bulliant ad consumtionem vini, & adde *ladani ℥. j. ceræ quantum sit satis*, vt fiat vnguentum. Aliud quidem maioris efficaciæ experiri poteris quod recipit *dialthææ ℥. ij. emplastri filii Zachariæ ℥. j. axungiæ porcinæ, pinguedinis gallinæ, anseris, & medullæ cerui, ana ℥. j. styracis calamitæ ʒ. ij. colocynthidis, pulueris radicis vtriusque aristolochiæ, ana ʒ. j. oleorum de lilio & violarum quantum sufficiat,*

Molæ prædictio periculosa.

Mola confecta quid agendum. B

Vict. ratio

Purgatio.

Fomenta.

Partus accelerat radix aristolochiæ longæ.

Linimenta.

sufficiat, vt fiat linimentū addito croco. Verùm si hæc prodesse non possint, vt mola decidat, & angustiæ ac dolores creuerint, ad maiora deueniendū esse consulit vrgens necessitas: quo casu confert

Potus.

E potus, qui recipit *cinnamomi electi, myrrha electissimæ, an.* ℥. ß. *pulueris aristolochia longa* ℥. j. *pulueris diamargaritonis frigidi* ℈. ij *fiat omnium puluis, cuius detur* ℥. j. *cum aqua decoctionis phaseolorum.* In qua sane re si plurimum necessitas compulerit, ad ea, quæ fœtus mortuos eiiciūt, deueniendum est. Quod si hæc velis eaperiri, *lib. huius operis 4. cap. de secunda relicta*, abunde reperies. Ceterum cum in labo-

Vires quæ roborent.

rioso hoc eniau vires iantum labi possint, quod fœminę frequenter prę animi defectu & spirituū resolutione periclitentur, omni arte curandū est vires reficere, & robustiores reddere, maximè si à partu, antequam mola excernatur, vel antea ob molæ vitiū copiosior sanguinis fluxus pręcedat. Optimis itaq; iusculis & carnibus *caponum* atque *perdicum*, vel *succo carnis cum margaritis*, vel *puluerib. cum electuario de gemmis* laborantem reficere oportet, vel *decocto gallinaceo elixo cum iure gallina vel capi,*

F facto ea prædictis puluerib. salsamento cum *saccharo*: succo etiam reficere oportet ex caponum & perdicum carnibus in balneo Mariæ extracto, dummodo *puluis margaritarum, caryophyllorū, cinnamomi, & coralli rubei* desuper spargatur. Sed potissimum id opus facies vino albo, tenui & odorato, ac si sanguis copiose fluxerit, admisto modico rubro. Quibus factis, Deo Optim. Max. iuuante, vires facilè restituentur, ac fœtura discedet, obstetrice manibus conante carnem illam comprehendere ac leuiter extrahere.

Molę excretæ accidentibus quib. medeamur.

Secunda curandi ratio ab excreta mola principiū sortitur, quæ procul dubio tantum præcipit viribus prouidere, & dolores mitigare: hoc quidem anodynis, quæ superius diximus, & oleis *liliorum, de semine lini, lumbricorum, de radice & semine angelica, & axungia gallinæ & anatis cum croco & butyro recenti*, & aliis huius census: illud verò prædictis cibis, quæ renutriendi vires habeant, velut *iusculū cum vitellis ouorum, pauco vino albo, saccharo & cinnamomo.* Præstat & *vinum ex odoramentis* confectum, *electuarium de margaritis, vel conditum ex con-*

G *seruis rosarum, buglossæ & violarū, adiecto puluere margaritarum, vel electuario de gemmis*: confert etiam *alkermes* vel *confectio de hyacintho.* Quod si sanguis plurimū irruat (*quod grauissimum sæpe infert periculū*) viriliter cibum ingerere oportet, & partes supernas leuiter vincire ac fricare, & aliis præsidiis vti, quæ cap. *de immodicis mens.* dicta sunt.

Tertia verò & vltima curandi ratio præcauere docet, quo minus iterum generetur mola in iis,

684 A quæ semel id malum perpessæ sunt, qualia repe-

Mola qualiter præcaueatur, ne in eam mulier iterum incidat.

ries *cap. præcedenti.* Quam et indicationem adimplebis purgatione ante menstruum fluorem, sanguinis missione ex talo, si improbe menses prodierint, & ea brachio, si sufficienter fluxerint. Proba item victus ratione, moderatis exercitiis: cauentes, ne concubitū admittant menstruis non satis purgatæ, aut mox à conceptu, si fœmina se cōcepisse senserit: quod partu peritis facilimum est.

Capvt IX.

De falsa grauidatione.

Grauidatio falsa quid,

NON citra optimam considerationem factū est, falsam grauidationem à mola me separasse: siquidem, vt mea fert sententia, & mox probabo, & generationis modum, & affectus naturam, & curandi rationem, ac signa ipsa longè diuersa habent. Fit itaq; grauidatio falsa, cum fœminæ cuipiam viro vtenti menses supprimuntur, venter intumescit, accidentiaq; veræ grauidationis similima adsunt: cum hoc tamen nil vsquæ particeps in vtero efficitur, sed aliquid, quod cuipiā elementorum proportione & natura respōdeat, velut flatus, aut quid aquæ persimile. Cuius rei

quando & quomodo fiat.

B

gratia dictum est pręcedenti cap. ob id hominem esse perfectissimum inter cetera animalia, quod omnium perfectiones complectatur. Nam cum quatuor sint naturæ perfectiones, esse quidem vt in elementis, viuere vt in plantis, sentire vt in animalibus, ac intelligere vt in homine: fit quidem, vt inferiores superioribus contineantur, sicut binarius numerus continet vnitatem, & ternarius binarium & vnitatē. Sic prorsus pari ratione id, quod essentia tantum gaudet, necessum non habet, vt viuat, neq; quod viuit, vt sentiat, aut quod sentit, vt intelligat. Verùm in homine omnia prærequiruntur, *vt præcedenti cap. dictum est.* His suppositis,

C cum natura progrediatur in generatione perficiendo per ascensum, contingit nō raro in prima perfectione ipsam subsistere. Nam susceptis seminibus nō affluente sanguine, & vtroq; semine morboso exsistente, ex calore imbecillo vteri & vtriusq; seminis in aquam, vel in vaporem vtrumque semen degenerat: non quidem agente nec debiliter, nec alio modo, vt in prædictis cōceptibus, facultate formatiua, sed extincta ferè omnino existens permittit calorem vel semina liquari, vel in halitum mutari citra aliud conceptus principium, prohibens tantum, ne in corruptionem genitura commigret. Id enim est, quod solum efficere valet, subsistens in eo, quod potest, nimirum in specie illorum elementorum. Non quidem quod ipsa formatrix facultas elementa illa possit efficere, sed tantum impedire, ne materia illa in corruptionem commigret. Calor tamē, cuius hæc opera sunt, per diminutam coctionem vaporem seu aërem creat, & per liquationem, si imbecillior fuerit, aqueam substantiam: à qui-

D bus, postquam vterus semine suscepto cōclusus est, venter intumescit, & reliqua subsequuntur grauidationis indicia. Atqui cum facultatis formatricis nullum in hoc opere elucescat vestigium, à prædictis conceptibus hunc affectum separare mihi fuit visum, & quia semine concluso hæc mala succrescunt, grauidationem, eamq; falsam appellare placuit. Quamobrem censeo ab Hipp. dictum esse *libr. de morb. mul. & multis aliis in locis*, loquente de fœminis sic affectis: *Et putant se in ventre habere.* Sed clarius id profert *lib. de nat. puer.* qui eas, quæ longius quam decem mensium tempus vterum gestare sibi visæ sunt, deceptas esse testatur, idq; in hunc modum: *Quod vteri sæpè spiritum capiant in seipsos à ventre flatum exhibente, eleuato tamen atque intumescente vtero, videntur sane sibi tum mulieres concepisse. Quin etiam menses non procedentes atque in vtero congregati, aut calescentes, aut flatibus mixti, falsam quandam grauidationis speciem non raro mulieribus præbent, vt sibi in vtero habere videantur, nimirum menstruis non prodeuntibus & vtero ele-*

E *uato.* Quod his verbis etiam Hippoc. dixisse constat lib. 1. prædictionum: *Quæcunque in vtero se*

concepisse putant, & nõ conceperunt, & per multos menses falluntur, menstruis purgationibus non apparentibus, & ventres augeri ac moueri vident: ha & caput dolent, & collum & præcordia, & in mammis lac ipsis non est, nisi modicum quiddam & aquosum. Cuius etiam affectionis Barbaros Medicos meminisse constat, nec non & Neotericos, qui sub nomine molæ nó verę eam complectuntur: inquit enim Matthæus de Gradi. *Fit etiam alia apparentia pragnationis, & falsa pregnatio ex inclusione aliarum materierum ex matrice, non sic induratarum: de quibus aliquoties est ventositas sola generata in matrice, siue in cauitate eius, siue in venis extendens eam præter naturam: & generatur ex humiditatibus ibidem inuentis clausa matrice.* Quam quoq; sententiam Auicen. obtinuisse constat: à quo Matthæus ad verbum transscripsit, constituens prædictas differentias, in quarũ vna aquosa præest substantia, quæ temporis tractu in corruptelam degenerat. Huius primum meminisse Hippoc. legimus *lib. 1. de morb. mul.* per hæc verba: *Multis verò contingit, vt putent, se sex mensibus in vtero habere, aut etiam paulò breuiori tempore, & venter prominet, & alia sibi fieri putant, velut in ventre habenti: postea sunt, quibus suppurati erumpunt supra inguen simul cum quinto aut sexto mense, & viam ea parte patefecerunt. Quibusdam autem vlcera fiunt in vtero etiam infra sub inguine, & periclitatur mulier de vita. Quibusdam etiam* (subdit) *in pudendum erumpunt, & prodeunt ipsi putrefacti ac purulenti.* Quibus euidens fit argumentum, fœminam sic affectam in ventre habuisse, ceterum id aquam, eamque corruptam fuisse: quibus constat, falsam grauidationem à mola longe differre.

Grauidationis falsę differentiæ.

Sunt equidem non paucæ falsæ grauidationis differentiæ: nam quibusdam in aqueum humorem genitura commigrat: aliis in flatum: nonnullis in pus: plerisq; in muccorem fœtidum, acrem G & mordacem: aliis etiam in ichorem tenuem & fœtidum subalbidum, vel in globosam tophaceamve pituitã vi caloris præter naturam vteri in eodem induratam. Quę omnia vterum in tumorem eleuasse, ac postea excreta fuisse auctorum decreto & obseruatione comperimus.

Grauidationis falsę quę caussæ.

Caussam habet is affectus primo seminis morbosi & inutilis susceptionem & conclusionem: item vteri temperamentum, quo genitalis seminis spiritus perit: quibus accedit vel pituitæ, vel aquosi humoris, aut diluti sanguinis aliquid, maxime si fœmina sua sponte menses decolores, pituitosos, ichorosa substantia conspurcatos ha-
683 A beat. Quibus proculdubio facile constat, id, quod vterò susceptum est, in aliquam ex prædictis substantiis migraturum.

Grauidatio falsa quibus signis innotescat.

In iis verò, quæ apparenter grauidæ fiunt, primo menses supprimũtur, quos antea necesse est non fuisse boni sanguinis: ob idq; bis suppressis dolorem persentiunt molestum capitis, lumborum, dorsi, ventris & inguinum. Venter celerius intumescit, quàm in vera grauidatione: nam in iis, quæ grauidæ sunt, fere à principio subsidet, & postmodum eleuatur: at in his confertim intumescit, & percussus tympani sonum edit. Verùm si sonitus aquæ naturam referat, grauitas & fluctuatio in ventre persentiuntur, & albis humiditatibus quid persimile ab vtero instillat, fœtidũ acre ac mordax. Pedes item nonnunquam intumescunt, & facies: sed potissimum oculi, nisi ex flatu sit: totius corporis color in pallorem mutatur: & tandem omnia fere accidentia hæ fœminę habent, quæ in hydrope, vel vteri inflatione repetiti diximus. Quibus etiam accedunt febres B inordinatæ, cibi fastidium, appetitus deprauatus, & animi defectio, & alia his similia. *Præterea* in huiusmodi fœminis grauidationis tempus neque verũ, aut ordinatum existit: sed ante in plerisq; vterus proiicit prædictas fœturas: in aliquibus verò multo post statutum tempus, ita vt non paruam inferat admirationem. Euadunt quidé ab hoc malo fœminæ vel steriles, vel pudendis exulceratis: quapropter diligentia non leui futurum malum præcauere oportet, & præsens curare, maxime si affectio antiquior fuerit: nam eo tempore suppurationem subit, aut vterum ita male afficit, quod immedicabilis superfit.

Grauidatio falsa quam obtineat curationem.

Obtinet quidem id affectionis genus, à quauis prodeat caussa, vnam communissimamq; curandi rationem, nimirum, euacuationem eius, quod præter naturam in vtero concluditur, siue flatus, siue aqua, siue pus, siue quæuis alia substantia sit. C Habet etiam vnaquæq; prædictarum caussarum aliam peculiarem medendi viam, nempe peculiaribus & sibi propriis auxiliis debere vacuari. Quamobrẽ præmisso optimo vitæ instituto, frequenti exercitio, parcissimo potu ex *vino*, vel *aqua cinnamomi, anisi. corticũ citri, aut radicis china*, omni arte abortum mouere oportet. Caueat tamen diligens & prudens Medicus, ne falsa falsi conceptus imagine decipiatur, & partum legitimum perdat. Cuius rei facta diligenti distinctione, validis exercitiis fœminã committere oportet, velut saltus est, aut cursus, idque in primis grauidationis diebus. Tandem fomentis, quæ *cap. præcedenti* adduximus, vtendum est, & inunctionibus ex *oleo croci, spica, & liliorũ alborum cum vino*, in quo ferbuerint radix *aristolochia, cyminum, ruta & anisum cum artemisia*: insessionibus etiam rerum, quæ valenter menses & vrinas mouent: pessariis, quæ vterum irritent & purgent, veluti ex *hiera, ex aloe*, D *ex agarico, ex succo scila* & aliis grauioribus, quę paulò inferius cap. *de secunda relicta* recensebo: clysteribus etiam acrioribus, & quæ flatus discutiant ac ventrem purgent. Per superna verò porriges, quę valenter menses mouere *proprio cap.* diximus, & alia, quę vrinas cient. Quæ proculdubio omnia admiscebis iis, quę ex directo prodesse possunt flatui, aut aquoso humori. Quò in opere caute corpus, facta leui ex *melle rosaceo, vel syrupo absynthii, aut de thymo præparatione, purgato ex hiera, pilulis mastichinis, ex aloe, aut confectis ex agarico, cartamo, & aloe*, si humoris huius copiam, à quo flatus eleuantur in corpore, redundare cognitum sit: nam si solo defectu caloris flatus oriantur, purgandum minus est, & discutiendum ac roborandum magis. Facta tamen purgatione flatui discutiendo innitendum est. Facta per vterum inunctione *oleo, ex radicibus liliorum*, cui in decoctione adiicito *cardamomi, seminis apii, & ameos, ana partes aquales.* Præstat & *oleum de cinnamomo, de baccis lauri, & reliquis discutientibus*: item empla- E strum *de baccis lauri, vel ex prædicto oleo, & stercore bouino aut columbino, addito vnguento marciaton, & aliis, quibus in tympanite vti conceditur.* Vterum autem prius mollificato, vt facilius, quę ex flatu attenuatur, expirẽt: cui vsui insessionẽ parabis ex *althea*,

Fomenta.

Insessiones.

Clysteres.

Purgatio.

Inunctio.

Insessio.

semine

semine lini, fœnugræco, floribus chamameli, anethi, & semine rutæ, quibus euaporationem & fomentum cum filtro parabis. Item suppositorium indes ex linteo prædicto decocto madido, superspasso puluere *aristolochia longa, calamenthi, ruta, hyssopi & trochiscorum de myrrha*: à quo non erit ab re suffumigium aliquod parare ex *ruta, picra, aloe, & similibus*.

Suppositoria

Loco autem suppositorii vteri radice *malua, althæa, vel tassibarbasi inuncta oleo costino, de lilio, de ruta, de croco cum puluere rutæ* vntor.

Clysteria.

Clysteria etiam, quæ discutiant, prosunt, si acceperint decoctum *chamameli, anethi, rutæ, serpylli, sisymbrii, artemisiæ, seminu apii, fœniculi, cymini, amcos cum oleo ruta, vel de baccis lauri, addita hiera & melle rosaceo*.

Electuaria.

Quod si ne hæc prodesse videantur, electuariis, quæ flatibus discutiendis sunt idonea, vtendum est, vt *diacymino, dianiso, theriaca, instillatitio liquore ex vino, aniso,*
F *dauco, cinnamomo, theriaca cum mica panis recenter cocti, & pulueribus radicis angelicæ, cum decocto lupulorum & melle per chymicam artem in balneo Mariæ extracto*. Ex vsu quoq; est summo mane parũ aquæ sumere decoctionis *cardamomi, seminis apii, ameos, & cassia lignea cum passularum carne & modico vino*. Si tamen aquosum humorem in vtero contineri compereris, frequentioribus vtendum est purgationibus ex *agarico, pilulis mastichinis, ex hiera, cartamo, diaphœnicone, vel syrupo ex artemisia, decocto radicis chinæ, agarico & cartamo confecto*. Tandem eis vteris, quæ cap. *de vteri hydrope* dicta sunt. At si ichorosam, putridam, aut fœtidam substantiam ab vtero promanare compenamus, adhibenda protinus sunt ea, quæ vterum & pudendum abluant per metrenchitam iniecta, qualia capite *de vlceribus* dicta sunt.

CAPVT X.

De picaceo prægnantium appetitu.

G INTER ea, quæ prægnantibus frequentissime accidere conspicimus mala, primum & vulgatius euenit appetitui quoddam vitium, ob varietatem & instabilem conditionem *picaceum* appellatum.

Pica vnde dicta.

Quem sane affectum appellant *picam*, seu *citã*, ex auiculæ cuiusdã similitudine quæ variis ex albo & nigro pingitur coloribus: aut hederæ similitudine, quæ variis rebus sibi obuiis adhæret & insentur *malaceam* Latini appellãt. Est quidem hæc affectio vna ex iis, quæ oris ventriculi ac-
684 A cidunt: appetentiam (*proprium illius partis officium*) deprauans, non quidẽ in intensione & augmento, vt in canino contingit appetitu, sed in deprauata appetitione, eaq; varia. Quamobrem huiusmodi affectum iure optimo prædictis nominibus insignierunt antiqui: ac reduxerunt ad earum rerum appetitum, quæ nobis extraneæ & alienæ existunt, veluti sunt *carbones, gypsum, terra*, & alia huius conditionis, vt virginibus morbo virgineo correptis, ac viris atro humore infestatis [illegible] dere passim conspicimus, sed frequentius [illegible] gerentibus.

Pica quibus suboriatur caussis.

[illegible] e cunt his fœminis huiusmodi accidentia m[illegible]us varietatibus implicata ex mensium suppressi[illegible]e: quorum caussa tot accidunt malorum varietates [illegible]t vix numero complecti possis. Sed [illegible] pergam, nosse oportet, plerumq, ca[illegible]cto iis euenit, quæ laudabiliori abu[illegible]guine, licet aliis quoque non desint. Sed ea interest differentia, quod fœ- B minæ optimo præditæ temperamento pulcerrimos producunt partus, ipsæ tamen frequentissime toto grauidationis tempore laborant. Ratio potissima est, quam adducit Hippo. *lib. 1. de morb. mulier.* nimirum, quia fœtus præstantiorem sanguinis partem ad se alliciunt, impuriore & fœculentiore relicta: ex qua consonum rationi est, fœminam malum habituram. Quod plerisq; accidisse scimus: & idem refert Hipp. *lib. 2. pop. part. 2. tex. 19.* dicens: *In vtero habenti in tibia dextra inferuè tertio aut quarto mense exanthemata.* Ex quo loco constat, vterum ex praua redundantia affici, & in dextrum crus sese exonerare. At eæ, quæ valetudinariæ sunt, morbosos edunt partus, ipsæ verò à fœtu expurgantur copia fœdi sanguinis, & ob id plerumque in grauidatione melius se habent fœtu sanguinis vitiosi copiam minuente. Vtcunque tamẽ sit, primis mensibus constat sanguinem menstruum redundare, qui nõ expurgatus, præsertim attracta puriori eius parte à fœtu, facillime conspurcatur, & ea labe vitiosus efficitur, vt quãcunq; adeat partem, grauissima accidentia con- C citare possit. Arqui non solum sanguis id malum efficit, sed eius ẽt halitus tam est perniciosæ naturæ, vt non minus moliatur damnum. Quem sane cum ad os ventriculi transmisent natura, inter alia vitia, quæ excitat, appetitum deprauare non raro habet, ita vt iuxta eiusdem naturam, quibusdam carbones, plerisq; terrã, & id genus reliqua abominatu digna degustare in mentem veniat: talia proculdubio, qualis humoris redundantis conditio extiterit.

Appetitus picaceus oritur ab halitibus sanguinis menstrui vitiosis.

Nam licet appetitus semper suopte motu contraria fugere, & similibus delectari habeat, tam vehementer hæc humoris natura imprimit suum vitium partibus, quibus adhæret, vt cõnaturalis fiat, & appetitus quoq; morte naturalis similia appetat. Quippe actiones omnes, quæ coniunctò insunt, & organo corporeo operantur, non possunt, nisi pro dispositione corporei instrumenti operari. Sic appetitiua potentia tales appetitiones profert, quale est ventriculi temperamentum quoad prędictam actionẽ: D quo fit, vt similia appetant fœminæ humoribus superuacuis oris ventriculi factis iam connaturalibus. Sic quæ exusto humore abundant, carbones appetunt & prosequuntur: quæ melancholico succo, terram ingerunt: quæ salsuginoso, sal edunt insatiabili quodam appetitu: & simili ratione, quæ humoribus crassis abundant, gypsum ardenter expetunt.

Appetitus picacei varietas vnde.

Quę sane omnia non nisi ob similitudinem humoris deprauantis appetitum exquiruntur. Neque deest quoq; ratio, qua aliquando liceat probare, huiusmodi fœminas cõtrarium sui affectus appetere: nimirum dum temperamentum oris ventriculi mutatur, ceterum intemperies non fit connaturalis: quo tempore potentia naturalis, quæ nondum peruersa est, sibi simile appetit, & propter sui conseruationem, affectui contrarium: quo fit, vt aliquando appetat, quod sibi futurum subsidiũ agnoscit, etiamsi primo accessu videatur dissimile.

Appetitus picaceus cur interdum simile, interdũ dissimile ac contrariũ appetat.

Quod pulcra sententia docuerat Auicen. 13. 3. cap. 17. dicens: *Quapropter accidit in quibusdam appetitus luti, imò carbonum, terræ & gypsi, & rerum huiusmodi generis propter qualitatem, quæ est in eis, exsiccantem & infrindentem, contrariã qualitati humorum.* Et paulò distan- E

tius inquit: *Nam si appetet pinguia, tunc illic est stypticitas & spissitudo & siccitas: & si natura abhorret cibos calefacientes, & declinat ad frigidos propter frigiditatẽ ipsorum, tunc est illic caliditas, & si appetit calefacientes, tũc est frigiditas.* Quam quoq; sententiam antea dixerat Gal. *lib. art. med.* dicens: *Male verò temperaturæ, quæ morbi ratione ventriculum occupant, hoc differunt ab his, quæ naturales exsistunt, quoniam contraria nõ autem similia appetunt, quemadmodum naturales. Dignosces aũt id esse simile aut dissimile, nõ solum à re appetita, licet videatur à natura aliena, sed ex eo, quod appetitus harum rerum similiũ, quæ præter naturam sunt, insatiabilis est, & nondum quiescit re appetita consecuta. At vero alter appetitus, qui in subsidium affectionis contrarium caussa aut intemperamento exsequitur, tantum abest, vt insatiabilis sit, quod potius habita re appetita, cum ea morbo sit contraria, & ob id morbus ipse subsideat, cessat protinus appetitio, quia cessat necessitas. In altera vero crescit caus-*
F *sa, quia crescunt humores ob similium appetitum & ingestionem.* Quibus facile cognosces & affectiunem, & caussam, & caussæ naturam, quæ vtero gerentes male afficiunt, ad tertiũ & plerumq; ad quartum vsq; mensem. Cessant autem eo tempore, partim, quod vomitione viriati humores expurgentur, partim eo, quod cuiq; minus natura minime in cibis distracta: nam plerumq; fœminæ sic affectæ exiguum cibi ingerunt ob fastidium: partim etiam, quod multitudo indies magis minuitur, quia primis duobus mensibus fœtus parum ad se sanguinis trahit, plurimum verò, cum magis augetur. Quippe in sic affectis adeo crescit languor & mollities dissoluti & vtilia fastidientis ventriculi, vt semper peregrinum id appetat, & continuis vomitibus & crebra sputiune ventris resolutione afficiantur.

Appetitus picaceus q̃ curandi ratione obtinent.

Longe quidem aliter hęc accidentia curare oportebit in fœminis vtero gerentibus, quàm in reliquis corporibus: nam neque purgationibus, neq; aliis, quæ vehementer abstergant pharma-
G cis vtendum esse censeo, ob periculum abortus, maximè primis mensibus, vbi hæc accidentia vigent. Triplex igitur erit medendi ratio: vna quidem, quę alimentis tantum studeat attemperare, & moderari deterrimam humorum conditionẽ: ob id *iura gallinarum & caponum*, & *carnium optima substantia* adhibenda sunt, sicut *extremitates porcellorum*: confert & succus *cotoneorum* vel *malorum punicorum cum pane*: prodest & abstinentia à dulcibus: & aliis, quæ terrã aperiunt, nil commodius adhibebis, quam *amylum recens*: reliquis verò cõ-

1. Victus ratio.

678 A *ferrolinas albas* ante cibum muria conditas, cum *pane molli* exhibere: post cibum verò *vua passulis, auellanis & ciceribus tostis cum sale, & sinapi cum obsoniis, ac vltimò malis punicis* vtantur. Vinum ẽt ex vsu illis est, vel si aduci sentit, *aqua cinnamomi*. Confert *mali punici cremor cum puluere menthæ: portulaca comesta, vel eius aqua & syrupus*: prodest in summ sic affectis *polypodium exsiccatum*, quod efficacissimum est præsidium. *Secunda* autem curandi ratio docet humores abstergere leuissimis tamẽ medicamentis, & nõ nisi vrgente maxima necessitate: vt vbi compertũ fuerit ab acido, acrive aut salso humore morderi, si leuiter vomuerit, id excitare *aqua tepida cum modico oxymelite* oportebit. Nihil n. commodius est vtero gerentibus, maximè in primis mensibus: nam & vniuersum corpus expurgat, & fœtum ab humorum spurcitia liberat, ve-

2. Humorũ abstersio.

getioremq; reddit: verùm si difficulter vomuerit, abstinendũ est. Prodest & purgationis loco *mel rosaceum* adhibere, ac si plurimum necessitas postulauerit, aliquid ex iis, quæ leuiter purgant adhibeto, dum periculum est deprauatum appetitũ
B in aliud grauius malũ commigrare: cui proficuum est *rhabarbari modicum cum conserua rosarum*. Tertia verò methodus consulit, externus ventriculo adhibere, quæ roborẽt & conterant humores ibidem contentos: ob id *palmularum carnes vino decocta cũ rosis & fœniculo* ventri adhibemus, vel *malum cotoneum vino, rosaceo, & nardino oleo exceptum*, & ventriculo appositum. Confert & vinũ cum *cum oleo rosaceo & modico aceto, ac mica panis tosta aut oleum nardinum cum vino*. Item cataplasma, quod recipit *corticum citri, melissæ, calami odorati, & olei nardini ac mastichini quantum sit satis*, vt cum pane tosto & vino rubro cataplasma possit efformari, & ventriculo adhib[...].

3. Roborantium vsus.

Capvt XI.

De prægnantium inappetentia.

MOx quidem à mensium suppressione & in
C grauidis, & in reliquis experimento comperimus, fœminas cibos fastidire & abominari, iuxta illud Hipp. 5. aphor. 49. *Si mulieri cessent purgationes, neq; horror, neq; febris superueniat, & fastidia incidant, iudica ipsam in vtero habere.* Atqui licet non sit certum ac proprium grauidationis indicium, cibos fastidire, siquidem plerunq; virginibus ex mensium suppressione accidere conspicimus, cum hoc tamen in iis, quæ vtero gerunt, certum est ea occasione prouenire.

Fastidiũ cibi incertum grauidæ indiciũ.

Verùm vt ex auctorum decretis depromere potui, ex duarum caussarum occasione id malum prouenire certum est: *prima*, quia pleriq; obseruarunt in plenilunio, & fœtu capillum germinante, fœminas fastidire magis, & tædiu fatiscere, quia per ea tempora pueros etiã in lucem editos deterius se habere norunt: & cum id quoque in vtero contingat, fœminæ tædiosæ exsistunt, & nil gustare appetunt. *Altera* verò caussa ad sanguinem D
menstruũ referenda est: quippe scimus grauidis ex suppresso menstruo tria accidere: *primum* quidẽ, operationem seminis in sanguine: *secundũ*, separationem dulcioris partis pro alendo fœtu: *tertium* verò, effusionem reliquæ partis prorsus excrementitiæ in vteri cauitatem: vnde vapores adscendentes appetentiã omnino deuciunt: & hæc est huius mali immediata & potissima caussa.

Inappetentiæ prægnantium quibus fiat caussis.

Licet dictum sit ab omnibus peritis in re practica, qualiter cibi fastidiũ liceat curare, in iis verò fœminis, quæ vtero gerunt, secus agendũ est. Quippe e purgantibus medicamentis id efficere non datur, licet vomitibus id malum curare frequentissime assuescat natura, quam Medicus imitari tenetur, præsertim si fœmina sua sponte leuiter vomuerit. Præter quæ iis etiã aptissima sunt, quæ austera, quæ acida, quæ etiam admixto modico sale exsistunt. Confert ad alimoniam auis E
omnis, quæ ex venatu capitur, præsertim si assa adhibeatur: tandem caro omnis macra potius, quàm pinguis: vinum etiam generosum & *aromatis* conditum, sed quàm parcissimum & per interualla exhibitum, & ieiuno ventre. Item prosunt *pyrum, cotoneum, palmula, nuclei pini, olea alba ex muria & aceto, vel nigra*, quæ in arbore optime præmatu-

quam obtineat curandi ratione.

maturum sunt. Ex vsu … sunt vel frigidæ, vel feruentes potiones iuxta ventriculi intemperamentum perferuntur. Cui consimilem curationem adhibebis, si ventriculus aqua inundauerit: cui præter dicta, malagma porriges ex *foliis vitis, cinnamomo, cotoneis, dactylis immaturis, calamo odorato, spica, & absynthio Pontico.* Exterius item ea medicamēta adhibebis, quæ ventriculum roborent: veluti sunt inunctiones ex *oleo absynthii, menthæ & cydoniorum, & cum pulueribus diarrhodonis, aut coralli & rosarum.* Confert & mica panis *tosta vino albo irrorata superspargo puluere cinnamomi, vel aliquo ex prædictis.* Cui vsui proficuum est aliquid ex emplastris, quæ pro ventriculo passim F adhibendum. Cauendum tamen est in hac curatione à copiosioribus medicamentis & validioribus, quod hæc omnia accidentia sua sponte & & crescente fœtu cessare soleant.

CAPVT XII.

De prægnantibus, quæ cibum euomunt.

Nausea vomitus & cruditas prægnantium quib. onantur caussis. EX prædicta mensium suppressione, dum vitiosus fœculentusq; sanguis in vtero redundat, idem quoque vapor ad vniuersam ventriculi cauitatem peruenit, ibidemq; vitia excitat actionibus ipsius partis respondentia. Est enim illius partis munus cibos ad coctionem continere, & prædicto halitu in eam partem conscendente euenit, vt frequentissime cibus aut mox ab assumtione, vel multo post reiiciatur, aut nauseam im-G placabilem exciter. Item nonnunquam alimentum ipsum vitiat, ac in nidorosam naturam commutat: vel in acidam cruditatem. Ea tamen partim mala partim acrimonia lacessita expellente ventriculi facultate, quæ si leuis fuerit, nauseam, si verò intensius mordeat & vellicet, vomitum excitabit. Verùm si vapor ventrem adscendens, calidus exustusq; fuerit, credibile est alimenta in nidorem commutanda fore: sicut si frigidus aut calore diminutus, in acidam cruditatem. Ob id quidem iuxta naturam eleuati halitus præsidia adhibere oportet, idque caute, ne grauius malum eo præsidio succrescat.

586 A Quam obseruans curandi ratione. Cùm in hac curatione vacuationib. & vniuersali prouidentia vtendum non sit, ad particularia primo accessu deueniendū esse consulit rei natura: præmisso hoc fundamēto, topica auxilia huic vsui necessaria discutientia & roborantia esse debere: sic enim confert *seminis apii Æridis* ℥.iij. *coralli rubei* ℈.j. *spicanardi, myrrhæ, piperis longi, singulorū* ʒ.ij. Electuariū. *mellis quātum sit satis*, vt cuquendo fiat electuarium: cuius ʒ.ß *aut* ʒ.j. ieiunæ præbeto: post prandium vero conferunt *cydonia in musto decocta ad mellis spissitudinem, vel mala punica cum sorbis.* Item confectio hæc in tabellis facta incredibili efficacia prudesse fertur, quæ recipit *anisi, cinnamomi, corticum citri, ana* ʒ.j. *&* ß *pulueris rosarum rubearum, coralli & margaritarum præparatarum, & electuarii de gemmis, an.* ℈. Tabellæ. *sacchari quantum sit satis*, vt fiant tabellæ cū aqua … ta. E … ius n̄ non erit ab re ventrem inun-Inunctio. Sacculus gere … *absynthii, nardini, abietis & napha cū modico puluer. coralli vel diarrhodonis.* Prodest & Mica panis *mica panis tosti … cotoneorum, vino & aliquo ex prædictis pulueribus irrorata … co menthæ madefacta* Confert et sacculus ex puluere *diarrhodonis, rosarum, santa-B lorum, cornu cerui, … thu, cinnamomi & spica:* ex vsu quoq; est mica panis … iter torrefacti vino o-dorato madidā ante prandium … mere cum modico puluere *cinnamomi*, vel modicum *vini aromatici Hippocras* appellari. Quod si ad nidorosam naturā vergat ingestum alimentum, nullum aliud præstantius reperies auxiliū, quàm prima mensa parum *aquæ frigidæ* præbere, & paulò crassioribus vti alimentis, fugiens pinguia, iurulenta, & reliqua, quæ facilis sunt corruptionis. Si tamen corrupti cibarii, vel humoris aliquid ibidem esse persenseris, nullo alio auxilio citius huic malo mederis, quā exhibito *bolo armeno* vel *terra sigillata* Bolus armenus. *cū sacchare rosaceo:* item prodest *puluis diarrhodonis vel electuarii de gemmis cū eodem saccharo, aut in tabellis formatus.* Si crudum autem acidumve superstis alimentum, calida, & quæ robur addere possunt, C adhibenda sunt, qualia exsistunt, quæ *præcedenti cap.* retulimus. Præter quæ prodesse quoq; ferunt potum vini vel aquæ corticū citri vel *cinnamomi*: sicut frequenter masticare ac deuotare parum *cinnamomi* vel *radicis angelicæ.*

At si forte accidat vomitum fieri ex humore aliquo ad os ventriculi confluente cū dolore graui & cardiacis accidentibus, aut citra ipsa, vt in primiparis (*quæ prauis alimentis vti consueuerunt, vel vitā egerunt laboribus & curis plenam*) non rarò accidere conspicimus, iecore aut vniuerso corpore in ventrem regerente, quod illi est molestum post vteri gestationē, maximè si fœmina ante vel post tempus mēstruationis, vomitus vel dolores pati erat assueta: primo eorum morbi accessu coniectandum est, an vrgentior sit vomitus vel doloris indicatio ea, quam præstat humoris affluxus. Nam eo tempore dubium non est, quin frequentiorib. Vomitus prægnantiū si fiat ex humore ad os ventriculi confluente cum dolore graui qualiter curetur. *aquæ feruentissimæ* potibus subueniendum sit, aut D vini, si pituitam subesse comperiamus, vel aliquo ex medicamentis, quæ nuper retulimus. Quo facto, ventri impones cataplasma, q̄ recipit *pulueris* Emplastra. *rosarum, & absynthii Pontici, an.* ʒ.ij. *pulueris coralli* ʒ.j. *&* ß. *pulueris ligni aloes & diarrhodonis, an* ʒ.j. *furfuris quantū sit satis, vt fiat cataplasma cum vino rubro, ter quaterve calidum die appositum.* Cuius efficaciæ aliud efficies, quod recipit *micæ panis tosti* ℥.iiij. *madefiat vino rubro & succo cydoniorum*, vel si æstus fuerit vehemens, *succo plantaginis, aut aqua ferrata cum succo granatorum acrium, pulueris coralli, diarrhodonis, rosarum, absynthii Pontici, ligni aloes, & terra sigillata, ana* ʒ.j. *olei absynthii, & rosacei omphacini, ana* ℥.j. *pistentur*, & fiat cataplasma. Confert etiam inunctio Inunctio. ex eisdem *oleis super aspersis prædictis pulierib.* Quod si vomitum immoderatius poposcerit, non erit ab re emplastrū *de crusta panis* apponere. Quibus factis & ventriculo iam quieto *rhabarbari, siue masticati siue infusi, siue pilularū forma adhibiti*, vsus proficuus & necessarius existit, per aliqua interualla … tet quæ vel syrupis pro humoris idea, vel pulmisculis, aut bolis ex *conserua rosarum cum prædictis pulueribus* vtendum est. Qua in re vmbilico *po-E mum assum* pulueribus dictis sparsum cum *modico vino* apponere oportet, & quæ dicta sunt reiterare, donec fœtus crescat, aut affectus subsidat, ni propter vrgentiam maiora postulauerit, quæ cap. *de vom. sisten. lib. 1. indic. & lib. 2. de purgatione particulari* repenes. Quod si illa non profuerint, huic vsui maximè proficuum experieris saluatellam Saluatellæ sectio abortus auxiliū securissimū. dextræ manus tundere: quod auxilium securissimum abortus esse scio, & iecori, alioqui affectionis origini incredibile subsidium.

Capvt XIII.

De ventris dolore in prægnantibus.

Ventris dolores in prægnantibus quas fortiantur caussas.

F AB spiritu flatuoso tam immanes & acerbi excitantur in ventre dolores & cruciatus, vt ferè ad pulsus abolitionem res tendat. Nam cum ex genitura tum intestinorum, tum reliquarum vteri & ventris cauitatum vias coarctari sit necessum, eleuatis ex indebito vitę instituto, vel ex eodē sanguine menstruo flatibus, facile cum inclusi exsistant, & crassi, qui difficulter excutiantur, prædicta accidentia circa vmbilicum moliuntur: quæ vel aborsum minantur, vel tormina efficiũt tam grauia, quod periculum minari videantur: quę sane vitia in vtero gerentibus vitare summopere oportet, ne inopinato aliquid ex iis, quę nuper diximus, superexcrescat.

Quam obtineant curandi rationē.

Cui affectioni medeberis, præmisso loco vniuersalis prouidentiæ, in cibo & potu moderamine, siccis fomentis superiori ventris parti adhibitis ex semine *fœniculi, cymini, anisi, anethi, & reliquis huiusmodi natura in puluerem redactis, ac vino, vel aqua vitæ irroratis*. Cataplasmate etiam vteris ex *ouis, oleo de baccis lauri frixis cum pulueribus supradictis*: calida itē inunctione ex *oleo liliorum & anethino* ex quibus cum decocto prædictorū seminum *clystere* in parua quantitate inijcere poteris. Prosunt quoque *aqua calidißima potus, aut vini aromatici*, vel dentibus frangere *cinnamomũ*, & diutius ore agitare: quod etiam præstat *anisum*, vel *cortices citri*: quas vino

G deuoratas experimento comperimus plurimum profuisse: sicut & *aquam stillatitiam ex cinnamomo, cymino, aut corticibus citri*. Fugiendum insuper est in hoc affectu à fumentis humidis & immodicis inunctionibus, vtpote facientibus abortire ob flatus dilatationem, quam antequam resoluantur, moliuntur: ex quibus dubium non est, quin si vterus & eius vasa dilatentur, fœmina abortiat.

Pomi assi commoda.

Cui medeberis per *assum pomum pulueribus dictis inspersum, & vmbilico appositum*.

Capvt XIV.

687 A

De cordis saltu, ac de syncopi in prægnantibus.

Cordis saltus in prægnantibus vnde.

QVEMADMODVM graues dolores ex flatu fieri posse dictũ est: ita & ob eandem caussā saltus cordis in prægnantibus fieri arbitramur. Nam flatulenta illa substantia si per arterias, aut venam cauam adscendentē in cor, sese insinuet, saltus & cordis palpitationes fieri rationi consonum videtur. Nitens enim cor, quod sibi præter naturā transmittitur, pellere, miri nihil est, si motum illum extra ordinem & proprii motus concentum edat. Quod sane accidens maioris mali præsagium esse solet: nam facilis est ab eo ad *cardialgiam, syncopimve & asphixiam* commeatus: ob id quidem omni arte curandum est, prædictum accidens quam citissime mitigare.

Quã curandi rationem obtineat.

B Nec paruam hæc affectio prærequirit in cibo & potu, ac reliquis rebus non naturalibus commoderationem vt quæ citra huiusmodi prouidentiā facile in prædicta mala ·omi· igret. Quapropter transactis primis grauidationis mensibus, & tētans leuissimis auxi· is primo, audacter ad *rhabarbari* vsum, vel *co[n]f· ionis Hamech siue scammonio & colocynthide* confugiendum erit, maximè si corpus prauo aliquo succo abundare cognoueris: quo tempore *rhabarbari* modicum cum *conserua rosarum* porrigito, vel prædictæ *confectionis Hamech* tantundem cum eodem *rhabarbaro*. Quo facto, huic affectioni medeberis *calidißima aqua epota*: sic & *aceto radice cũ vino tusa*. Sed inter omnia conseruam de *hyacintho* vino vel *aqua napha* sumptam, electuarium *de gemmis, lapidem bezoar*, & reliqua, quæ cordi opitulantur, ipsumq; tuentur à venenosorum halituum contactu, prodesse experimento didicimus. Sic *scordii aqua* vel *scorsionera, aut carlinæ* incredibili efficacia prosunt. Sed efficacior multo est *cardiaca herba* per instillationē C

Conserua.

extracta, aut *aqua cynnamomi*, vel *caryophillorum* arte chymica extracta. Exterius quoq; adlubere oportet, quæ eundem vsum præstent, halitusq; vel dissipent, vel ad extimas partes euocent. Ob id quidem inungere cordis regionem opus est vnguento vel *oleo napha aut iasminorum, admixto modico rosaceo*: quibus si addideris *theriacæ modicũ*, probè factum existima, maxime si admiscueris *aquæ cinnamomi*, vel *olei eiusdem modicum*, quem quoq; vsum præstat *oleum de Matthiolo* experimento nobis comprobatum. Conferunt sacculi ex pulueribus *coralli, cornu cerui, carlina, santalorum, diambra, diamusci, seminis angelica, & florum cordialium*: item *corium cerui, aut capreoli, ambaro & moscho præparatũ eidem parti appositum*. Eiusdem vtilitatis sunt epithemata, quæ fiunt ex *mica panis tosti & aqua vitæ aut vino*, aliquo ex prædictis pulueribus supersparso: vel facta ex succo pomorum redolentium & vino & eisdem pulueribus. Tandem omni arte curandum est flatus cor irruentes discutere, & odoramentis gratissimis spiritus reficere, donec D suspiria & anxietatem mitigaueris. Verùm si ex copia terri sanguinis malum fiat, sanguinem semel mittere opus est.

Inunctio.

Epithemata.

Capvt XV.

De prægnantium tussi.

Tussis prægnantiũ incommoda.

NIL equidem prægnantium partus æquè accelerat, ac vt rectius loquar, aborsum excitat, vires prosternit, & vniuersum corpus contentit, perinde ac tussis: siquidem capitis dolorem accersit præ commotione, vigilias infert, difficilē respirationem mouet, ac febrem aliquando accendit, & plerunq; adeo crescit malũ, vt præ tussis vehementia vrinam quoq; guttatim excernāt: & quibusdam consuetum etiam est, quo tempore vtero gerun[t], donec pariunt, vehementer & continuè tussire. In qua sane affectione musculos plures laborare est opus: & ea ratione curandũ est id malum lenire, & quàm citissime mitigare, ne aborsum promoueat. Qui sane certior erit in masculis, quam in fœmellis, maiores enim hæ sustinent labores citra aborsum, idq; maxi- E me post primos menses: nam fœmellæ initio prægnationis periclitantur magis, sicut mares, cum actiores sunt, & moueri incipiunt.

Tussis quibus ex caussis prægnantibus succrescat.

Scimus quidem id malum plerumq; grauidis succrescere ex halitu aliquo tetro & mordaci à sanguine menstruo e[lat]o, asperam arteriam & reliqua respirationis instrumenta peruadente, irritanteq; facultatem ad tussiendum. Præterea fit etiam ex albis aut vitiosi[s] men[s]ibus, qui ante grauidatione[m] [ed]ucere [so]lebant, retentis, *vt testatur Hippoc. lib. 1. de morb. mulier.* dicen[s]: *Contingit enim ipsi fluxum aquosum fieri, aut purgationem occultari, & ad ven-*

ad ventrē connecti, & ad crura aut ad pectus, aut ad aliquam harum partium. Item suboritur prægnantib. hæc affectio ex peculiari aliquo capitis defluxu F tenui vel nimis crasso, cuius etiã, ne idem malum accidat, ediscere prouidentiam conueniet.

quib. signis caussarum innotescat.

Licet affectus ad sui cognitionem signis nõ indigeat, eis tamẽ opus habemus ad caussas dignoscendas. Sic etenim dignosces à flatu proficisci, quod fœmina, quantumuis tussiat, nihil excernit, neque leuatur vllo medicamentorum genere, prætérquã flatu per ructum excreto, & iis medicamentis, quę vel flatus discutiant, vel leniores reddant. Dignosces ex albis mensibus suppressis malum proficisci ex relatione, & ex fœminæ prauo colore, totius corporis lassitudine & grauitate, & ex nimio oris madore ac sputitione crebra. Insuper caussam huic malo caput pręstare disces, quod fœmina multa tussiendo exspuat, & crebra excretione à tussi liberetur, & etiam quod à somno deterius se habeat.

quam curãdi rationem obtineat.

Etiamsi in hoc affectu proficua sit vniuersalis prouidentia, quatenus pertinet ad expurgationem corporis: id minimè perfert grauidationis G status, & ob id moderatione victus & potus, rem agere est opus, maximè si halitus malo caussam præstiterit. In qua re purgandum nullo modo est, sed eo præsidio vtendum, quod leniendi solum vires habeat: in quo genere nil magis prodesse comperies, quam potum *calidissimæ aquæ* ante cibum & somnum ingestum. Cui consimilem vsum præstat *potus vini, aqua cinnamomi, vel floris eiusdem cinnamomi, seminis angelicæ aut ipsum cinnamomum frequenter masticatum, vt adscendens halitus vi horum medicamentorum digeratur.* Lambendo quoque, si fortè aliquid asperæ arteriæ adhæserit, porriges, potissimum *cinnamomi decoctum & ca-*

688 A *ryophyllorum cum saccharo & melle.* Ex vsu item sunt *tragacantha, amylum, & muccilagines psyllii, ac seminis cidoniorum, vel ex eis confectum serapium.* Si tamen affectio prodeat ex suppresso albo menstruo, vel nullam admittit curationem peculiarem (*nisi rhabarbari modicum aliquando exhibere placuerit*) vel eã similem, quam capitis affectio expostulat. Sic etenim cũ ex peculiari aliquo capitis defluxu prodire comperimus, proficuum est alimenta siccioris naturæ & boni succi porrigere, velut auium (*maxime venaticarum*) assatarum: quod si elixas porrigere placuerit, earum iuscula non adhibeas. Prodest *amylum, vel pultes ex farina hordei, & potus quam parcissimus.* Docet quidem huic malo Hippoc. *lib.7.pop.text.7.* in historia sororis Harpalidi subuenire: maxime cum ex aquoso humore cum sanguine redundante principium traxerit, *fabarum farina* (quam Galen.7.*simplicium* exscreationi facilitandæ esse proficuam fatetur) *cum melle*, qua vti poteris forma pilularum, aut in bolis, B vel linctus modo cum despumato melle: quod etiam cumini genus omne cum vino præstat. Sed huic vsui vtile etiã, præter exhibitionem *bechicorum* pharmacorum, ac reliquorum, quæ leniendi vires habent, ad purgationem eius, quod à capite instillat, euocare *mastiche ore masticata*, vel quouis alio masticatorio ex *ficubus, pipere, mastiche & reliquis.*

Pilulæ.

Nec fœtui nocebit ex mastiche & rhabarbaro pilulas conficere, quarũ *quinto quoq; die* ℈.ij. sumat fœmina. Cutẽ affectionum prosunt brachiorũ frictiones, vel ligaturæ, ac potissimum cucurbitulæ, & si fœmina ex timidioribus non sit, cum scarificatione. Sed noctu, vt somnum concilies, *seminis papaueris, & sacchari pulnerizati modicum* porriges, vel serapii ex *papauere & violis, ana* ℥.ß. Item ouum sorbile *cum amylo vel tragacantho, terra sigillata, aut pulueribus seminis papaueris albi, vel alia*, quæ tuta & proficua expertus fueris. C

CAPVT XVI.

De aluo suppressa, aut nimis citata in prægnantibus.

Aluus in prægnantib. suppressa qualiter lubrica reddatur.

FOEMINIS quoq; prægnantibus, & magno sæpe cũ abortus periculo aluus supprimitur: quippe fæx indurata magno, vt pelli possit, indiget enixu: quo frequẽtissime dirumpitur ex vinculis aliquod, ac sanguis prosilit, abortus quidẽ præludium. Ob id in us, quæ iecore sunt sicco & squalẽte, & meseraicas habent voraces, maximè grauidationis tempore, omni diligentia curandũ est lubricam reddere aluũ, *prunis, saccharo & aqua hordei, vel maluarum decoctis.* Item prodest *aqua maluarum & saccharum*, aut *syrupus ex muccilagine psyllii & seminis cidoniorum cum aqua maluarũ aut portulaca & saccharo* confectus. Prosunt clysteria *ex iure agnium & butyro recenti, oleo amygdalarum dulcium & saccharo rubro.* Confert & prima mensa ante omnẽ D cibum *parum aquæ ingerere.* Nec diutius licet protrahere alui purgamenta, etiamsi fœmina ad excretionem minime excitetur, ne deinceps difficilius excernantur, & maius periculũ subeat fœtus. *Præterea*, si defectu alimenti, eo quod multũ insumat fœtus, excrementa hæc nimium à iecore & meseraicis exsuccentur, nullo alio præsidio citius huic malo subuenies, quàm copiosioribus cibis, maximè iurulentis & decoctis.

Aluus prægnantũ citata qualiter cohibeatur.

Citatam quidem aluum mox cohibere curandum est: nam ipsa fluente, & ligamenta fœtus laxiora fiunt, & ipse imbecillior factus ocyssime eiicitur, & mater alimento fœtui commodo destituitur, præsertim si lienteriæ specimen fluxio retulerit: qua ꝑfectu neq; matri, neq; fœtui alimẽtum, quod superest, sufficere valet. In qua equidem curatione, verendum plurimũ est indistincte quemuis fluxum sistere; sic ei tantum sistẽdo niteris, qui aut dysentericus, aut lientericus fuerit: nam si ex prauorũ humorum colluuie grauidationis tempore aggregata fiat, cauendũ est ab adstringentib. & his, quæ sistendi potentiam habent. Quippe hæc excrementa primis mensibus E collecta, si fluant, periculum est abortus ob mordicationem, aut laxitatem partium vtero vicinarum. Si verò cohibeantur, certius adhuc apparet abortus periculum, ob prauĩ succi abundantiam: quo fit, vt caute agendũ sit cibis, & his, quæ in melius habitum mutent, ne fœminæ accidat, quod Stymargi vxori euenisse Hipp. retulit *lib.2. popul.part.2.text.4.* quæ ex ventris perturbatione eum multum cœpisset sistere, fœtum quadrimestrem corrupit. Sic his medeberis iuxta fluxus naturam & conditionem: etenim dysenteria (*vt paulò inferius referam*) *rhabarbaro cum saccharo rosaceo* bis terve exhibito compescitur, quatenus ad humoris fluentis copiam attinet: quem temperabis ante id syrupis ex *portulaca, ex violis, ex rosis, borraginе & buglosso*: aut si nimis acer fuerit, ex succo *acetosæ cum aqua hordei aut ferrata*: caeterìs, ne nimium clyste-

clysteribus vtaris, quibus non parum fœtus oblæditur. Verùm si opus fuerit, eis vtitor, quæ abluendi ac sedandi dolores vires habeant: quippe F dolorum vehementia non tardius fœmina abortit. Quapropter adhibenda sunt, quæ *oleum violarum, rosarum, amygdalarum dulcium, & butyrum* recipiunt, additis *vitellu ouorum cum pinguibus iusculu & decoctis etiam anodynis*. Ceterum si vitio ventriculi aliquid crudum aut semiconfectum, vel fœtidũ excernatur, eadem prorsus medendi ratione curari desiderat, ac vomitũ exposcere antea dictũ est: adhibitis ventri, quæ eadẽ parte retulimus, & affixis etiam vmbilico, quę robur fœtui & ventri quodammodo præstent, velut est *pomum odoriferũ assum cum theriaca, cinnamomo, caryophyllu, mastiche, & pulueribus myrtillorum, rosarum, coralli, & diarrhodonis appositum*: item *frustum semiassa carnis cum prædictis pulueribus*. Nec omnino, si diutius affectionem duraturã speraueris, posthabendus est *rhabarbari masticati vsus, vel puluerisatus cum sacchoro rosaceo*: quo facto, summopere conferre scimus *mastiches* ǵ. iiij. *aut v. cum eodẽ sacchoro rosaceo*. Quod itẽ beneficium præstat idem *saccharum cum bolo armeno, aut terra sigillata* exhibitum. Sic languidioribus G matri & fœtui benefacit *electuariũ de gemmis in tabellis confectum, & de margaritis preparatis, maximè cũ modico myrtillorum puluere, coralli & rosarũ*. Item bis confert aqua, in qua aurum ignitum pluries exstinguatur, vinum aliquando tenue & aquosum, aliquando nigrum *aqua chalybeata* dilutum: cibaria item optimæ substantiæ & facilis concoctionis, & maioris ex parte assa exhibeantur. Si autem velis exquisitiorem methodum & curandi rationem legere, *lib. 2. nostro indicationum, cap. de sistendis fluxionibus*, ad amussim reperies.

689 A Supersedeo consulto hac in parte à disputatione de *vrinæ difficultate*, qua instante iamiam partu frequentissime corripiuntur vtero gerentes: siquidem ex vesicæ compressione fœtu iam prolabente potius fit, quàm morbosa aliqua caussa, quæ auxilium expostulet.

Capvt XVII.

De inflatis prægnantium cruribus.

In quibus mulieribus vberrima menstruorum copia fluere ante grauidationem solebat, post cõceptum quidem, ipso nequeunte tantum sanguinis conterere, & in proprium alimentum cõmutare, recrudescit sanguis ille, & qui denuo in iecore conficitur, aquosior exsistit, facultate iecoris sanguifica ob immodicã copiam nequeunte probe ipsum parare, haud secus quàm in hydrope. Quo fit, vt tanquam inutilis matri & fœtui delabi ad crura natura patiatur: quæ sanè œdematosa fieri eo tempore necessum est. Ac si corrupti aliquid obtinuerit, vel tenuioris & calidioris bilis admixtum, inflammari quoque contingit, & non raro exulcerari, præsertim si fœmina antea vel obstructiones aut vitiosi succi redũdantiam perpessa fuerit. Aliis quidem id malum ꝓdit, quod in grauidatione fluxus aliquis aquosus suppressus fuerit: quod Hippocrat. insinuare videtur *lib. 1. de morb. mul.* dicens: *Contingit ipsi fluxum aquosum fieri, aut purgationem occultari, & ad ventrẽ conuerti & ad crura*. Quapropter verendum est, ne hæc affectio in cacoëthica vlcera commigret, aut in quid grauius. Namq; nouem mensibus tantum mali partes suapte natura frigidas saltem à fonte caloris distitas perferre, haud tutum est. Cum hoc tamen experimento comperimus, à partus purgatione citra auxiliares Medici manus, mulieres sic affectas in pristinum redu ci statum. Ratio proculdubio est, quia aquosus ille sanguis nondum salsuginem aut corruptionem adipiscitur: & ob id vel solo lectuli calori, vel partus purgationi cedit. Verum in iis, in qui- C bus immodicus fit tumor, & noctu crura non detumescunt, pertimescendum est, ne quid mali eueniat. Expendendum tamẽ est hac in parte, hoc malum plerumq; accidere, à 4. mense vltra, vel ꝙ alii affectus, quos accersiuit grauidatio, cessẽt, & in hunc mutentur, vel quod ex nimia vbertate sanguinis iecur refrigeretur, vel ꝙ sanguinis frigiditas ipsum iecur in consensum accersat, & vitiosum sanguinem gignere cogat, qui in hos tumores commigret, ad quæ omnia opus est 4. mensiũ spatio: quod probat historia sororis Harpalidæ, *lib. 7. pop. text. 7.* ab Hipp. adducta.

Præmissa ea victus institutione, quæ facilimè confici possit, & optimi ac paucissimi & siccantis sit nutrimenti, opportunissimũ est præsidium, Aëtio pręcipiente, *citreorum malorum* decocto pedes leniter abluere, perfricatis ipsorum plantis ex *aceto rosaceo, & sale, vel alumine cum vino*. Prodest etiam non parum emplastrum ex *caulibus vino & aceto incoctis & pistatis: vel chimolia terra cum aqua chalybeata, vel ea, qua in officinis ferrariorum reperitur, dissoluta modico aceto adimixto*. Confert & *oleum rosaceũ & chimolia*, vel *solum ipsum rosaceum cum aceto*: D aut (quod experimento probatum est) papyrũ aceto infusam & parti impositam diu ibidem affigito: item fomentum ex *vino & aceto* decoctionis rasuræ cornu cerui. Quod si in ruborem alterari partem comperiamus, præcauendum est, ne in corruptionem vel exulcerationem degeneret, adhibitis *brassica foliis cum modico rosaceo & chimolia terra*. Cui vsui confert cataplasma *ex cicerum & fabarum, & orobi farinis, succo caulium confectum*. Vltimo sperandum est (*ne maximam præsidiorum sylnam inutiliter profundamus*) à partu fœminam liberam euasuram. Sed interim, *vt Hippoc. lib. 7. pop. tex. 7.* docet in historia sororis Harpalidæ, cui crura etiam tumore afficiebantur, & difficultas aderat spirandi, vtendum est eo, quod ipse consulit eadem parte, dicens in fine textus: *Fabis autem melle admixto vasa, & eclegmate ex melle, & cum ex vino bibisset Æthiopicum cuminum, melius habuit,* E *postea tussiens exscreauit multa, cocta, pituitosa, alba, spiratio cessabat, peperit verò fœmellam.* Quæ sane mala in grauidationibus fœmellarum frequentius fieri arbitramur.

Capvt XVIII.

De sanguinis profusione ex prægnantium vteris.

Cvm frequentissime vtero gerentibus menses aut serosum aquosumve aliquid erumpere comperiamus, idque vulgatum sit abortus esse præludium: expendere hac in parte in animo est, ex quibus partibus, & qua de caussa, & qualis substantiæ in grauidis prosiliat, vt innotescat mediantibus signis, quando auxiliares manus adhibere oporteat, & quando secus: ac rursus, quando

Margin notes: Pomũ odoriferum. — Crura prægnantium quibus de caussis inflentur. — Præsagium. — Quo tempore infletur. — Crura prægnantiũ inflata qualiter curẽtur. — Emplastrũ. — Cũ hoc ta men si res vrgeat tissima non sit, naturæ committẽda est, ne ad principalius mẽbrum affectio ruat. — Sanguinis profusio in prægnantib. abortus pręludium est.

quando vetendum sit, non solum tanquam inutile, sed tanquam perniciosum, aliquod adhibere præsidium.

Vasa venarum propagines duæ, per quas vteri purgamenta prodeunt.

F Ex Gal. euidenter constare arbitror, maximè 5. *apho.* 58. ad vterum duplices venarum propagines excurrere: quasdam ad corpus & cauitatem ipsius, alias quidem ad collum, os & ceruicem: ac scimus, per vtrasq; diuersimode menses vterive purgamēta profluere. Per eas, quæ in collo sunt, proculdubio virginibus maiori ex parte menses prodeunt, in quibus hymen obstare poterat sanguinis euacuationi. Per eas verò, quæ in vtero ipso sunt, in reliquis, vel in grandioribus etiam virginibus, aut sanguine inundantibus, & in ceteris, quæ aut pepererunt, aut deuirginatæ sunt: per quas alimentum fœtui impartitur natura, & per vtrasq; sese expurgare assuescit.

Sanguis ex vtero grauidarum trib. è partibus prosilit.

Quibus sic statutis constat tribus è partibus in grauidis posse sanguinē ex vtero prosilire. Quippe in nonnullis grauidarum ordinatim & feliciter comperimus menses fluere: quod nulla alia

Primus locus.

G ratione posse fieri arbitror, quàm eo, quod plus sanguinis in corpore præsit, quàm fœtus dispendere possit: & per ea vasa, quæ in vteri collum degenerant, ituat. In alijs etiam per interualla inordinata (*quod frequentius est*) vel statura, sanguinē profluxisse comperimus: cuius sanè profusionis occasionē fœminæ molestius se habent, & fœtus debiliores existunt, iuxta illud Hipp. 5. apho. 58. *Si mulieri vtero gerenti purgationes eant, impossibile est fœtum esse sanum.* Quam sententiam licet Gal. ad fluorē ex venis colli factū referat, mihi quodam-

Dubium.

modo videtur perdifficile: nam purgationes co-

690 A piosiores, quales ea parte intelligit Hipp. per vteri collū fieri, à ratione dissonum videtur. Quinimo censet idem auctor ore vteri concluso & cōplicato cessare menses: & eo existimo, dictū fuisse ab eodem lib. de nat. mul. *Si complicatum fuerit os vterorum, menses non prodeunt. si verò prodeant, pauci & parui sunt.* Et eadem refert verba *lib. de morb. mul.* Cum hoc tamen adhuc videtur idem dubiū superesse, licet ab vtero prodeat: siquidēm os vteri clausum non minus impedit sanguinis ab vtero exitum, quàm si ex proprio collo fluat. Verùm

Solutio.

huic dubitationi respondendum est, dum collū complicatur, eius vasa ita ob compressionem coarctari, vt fluere ab eis nihil, vel quàm parcissimū possit, vt *Hipp. mens est*: nihilominus tamē collum vteri libentius admittere fluxionem ab vtero prodeuntem, eo quod cauitas non possit tantum coarctari, quantum vasa ipsius colli.

Secundus locus.

B Quibus rationibus persuasus arbitror (*vt ad secundum locum fluxionis accedam*) non raro in grauidis ex venis vteri internis posse sanguinem profluere: argumento est fœtus imbecillitas, qui per easdem venas susceptat alimentum. Sed existimabit aliquis & merito, perdifficile esse credere, ab vteri venis sanguinem, fœtu superstite, prosi-

Dubium.

lire, siquidem venæ adhærent fœtui ita, vt conceptu fieri minime possit, nisi vbi semen affigitur acetabulis, quæ sunt ora vasorum interiora vteri pene[...] antium: quod Galen. dixisse *lib. de vulnæ disse[...]* per hæc verba constat: *Corion vulua inhærescit hoc modo, vasorum vulua, quæ interiorem partem penetrant ex quibus etiam menses expurgantur, cum fœmina concept[...] est, ora aperiuntur: conceptionis verò tempus est vel incipientibus vel cessantibus mensibus.*

Itaq; nisi hæc vasa dirumpantur, videtur nō posse sanguinem prosilire. Cui dubitationi respondemus, verum esse, vasa hæc ad vteri cauum permeare, & corio inhærescere: verùm cum hoc

Solutio.

duobus modis citra abortus periculum arbitror C sanguinem profluere ab his posse: *Vno*, quod aliquot vasa supersint libera a fœtus alimonia: alio verò, quòd sanguinis profusio fiat per anastomosim. Quippe non est credendum, omnia vasa corio adhærescere, sed quædam ex iis, quæ ad vterum pertingunt, vt euidenter probari potest: equidem fœminas non paucas superfœtare conspicimus, quod proculdubio fieri non posset, ni aliqua in vtero superessent vasa, per quæ natura nouo fœtui impartiretur alimentum. Qua sola ratione constat, vasa intra vterū existentia posse innoxie sanguinem fundere, quamuis mulier grauida sit: siquidem non omnia vasa, per quæ menses fluebant, ad fœtum sanguinem perducunt, sed quædam etiam supersunt, per quæ menses innoxie descendere possint. Quo fit, vt licet fœtus ob id imbecillior existat cum hoc tamen abortu non periclitatur fœmina, maximè si in corpore aut vtero subsit plenitudo, quam fœtus conterere nequeat. *Secundo* aūt modo sanguis D innoxie prodit, dum non per ruptionem eorum vasorū, quæ fœtui adhærent, neq; aliorū, sed per anastomosim sanguis profluit. Nam aut ita laxæ existere possunt venarum tunicæ: aut sanguis nimio potu adeo dilutus, vel ex aliqua alia occasione tenuis, vt facilè existentibus poris adhuc secundum naturā sanguis instillet: velut in pinguibus fœminis, & iis quæ molles suot carne accidere non raro conspicimus: quamobrem credendum protinus non est, abortus esse præludiū. Cuius etiam caussæ Hippocr. meminisse constat *lib. 1. de morb. mulier.* per hæc verba: *Siquidem igitur præ plenitudine fluat, sinere ipsam optimum est: si verò vterus laxus fiat, diæta sit alica, caro suilla, aut palumbis, vt vinum nigrum: potiones verò quæ ad fluxum describuntur*: & subdit: *Pronuntiato autem de muliere in ventre habente, duos aut tres menses & vltra, si menses statim prodeant, singulis mensibus necesse est tenuem ipsam fieri, ac debilem. Quandoq; etiam febris ipsam corripit his diebus, quando menses prodierint, & dum pro-* E *deunt, & postquam prodierint, pallida fit. sed & pauci prodeunt. Hi vteri magis, quam oportunum est, hiant, & augmentum fœtus diminuunt. Descendit enim, cum mulier in ventre habet, sanguis paulatim in vteros à toto corpore & in orbem circa id, quod in vtero est, circumstās illud auget: si verò hiarint vteri magis quam oportet, sanguinem singulis mensibus velut procedere solet, dimittūt, & quod in vtero est tenue ac debile fit. Si verò curetur mulier, melior & fœtus & mulier euadet, si verò non curetur, fœtus corrumpitur, sed & ipsa periclitatur, ne diuturnum habeat morbum, si purgatio plus quam oporteat prodeat.* Placuit quidem ad verbum hanc sententiam scribere, qua euidenter constat, de affluxu earum venarum, quæ ad vteri cauum perueniūt, loquutum fuisse, earum præsertim, quæ fœtus non attingunt, siquidem refert superstitem euadere fœtum. Quod si de reliquis fœtum alentibus velis audire sententiam, iterum legas prima verba huius loci, quippe de vteri laxitate mentionē fecisse reperies: quibus verbis anastomosis includitur: quod ex modo fluendi & sanguinis F paucitate ita esse intelligendum disces.

Tertio

Tertius locus.

Tertio verò & vltimo sanguis prodit in grauidis ex vtero, vinculis ipsis & vasculis, per quæ fœtus alimentum & beneficium susceperat, diruptis & vteunque dilaceratis: ex quo quidem fieri aborsus necessario censemus. Natura enim in iis, quæ vtero non gerunt, sanguinem non colligit intra vterum toto mensis spatio, sed in venis ipsis ad tempus adseruat, ac post paulatim profundit. In grauidis verò semper in puerum per inuolucra effundit: quod monstrat in puerperio sanguinis adseruati copia. Quo fit, vt si vasa hæc casu aliquo dirumpantur, fœtui alimentum desit, & reliqua ligamenta laxiora facta dirumpantur, & aborsus ocyssime & ferè ineuitabiliter sequatur. Quibus constat, per quæ loca, & quibus de caussis sanguis in prægnantibus ab vtero profluat. Quod sane damnatū reperimus apud Hip. *mille in locis*: nam & fœtū significare imbecillū in aphorismis scripsit, & aborsus esse præludiū, aut G grauis & molesti partus, & qui ad decimum mēsem prorogabitur, si fœtus virib. constet: & rursus octimenstribus laboribus plerunq; assimilatur, vt euidenter Hipp. docet *lib. 2. pop. part. 3. text.* 35. dicens: *Quapropter menses quales octimenstrium, qui fiunt ad decimum tendentibus, malum.*

Experimento in quibusdam fœminarum nobis etiam compertū est, per maius grauidationis tempus purgamenta quædam ab vtero instillare, quædam alba, alia pallida, sanguinolenta alia, nonnunquam fœtida, aliquando crassa, sed plerumq; tenuia. Quæ vitia eis fœminis succrescere existimo, quæ vitam agūt sedentariam, cum hoc

691 A tamen robusta constant natura, & iis etiam, quibus sanguinolenta aliqua purgatio suppressa est, maximè per hæmorrhoides vteri, aut ani, in quibus purgamenta hæc ob defectum exercitii abundare necessum est: grauidationis tamen tempore, boni consulens natura per venas, quæ vacuæ supersunt à fœtus alimonia, excernit partim cum doloribus, maximè si hæc purgamenta detineantur: partim citra ipsos, plerunq; tamen per vteri hæmorrhoides transmittit maximo cū fœtus & matris beneficio: iuuant tamen huiusmodi excrementa ad faciliorem partum.

Sanguinis fluor in prægnantibus à quibus venis fluere dignoscatur.

Distingues autem, ac nosces à quibus ex prædictis venis sanguis fluat, primo ex relatione: quippe si ex ictu, casu, percussione, subita etiam animi perturbatione, denegata re ardenter expetita sanguis denuo inopinato & subito fluat, dubium non est, quin ex vasis alicuius diruptione id malum fiat, præsertim si accedat lumborum & partium circa vmbilicum dolor. Quod ēt colB liges, si pcessit, aut præest cruciatus aliquis maximus ex flatu, aut morbus aliquis partiū spiritaliū, vel ut tussis, aut respirandi difficultas: item fæcū immodica ariditas, tenesmus, alui importunus fluor, & alia denique, quæ vel animū vel corpus vehementer turbare possunt: atq; etiam immodicus æstus, aut ingens frigiditas, & reliqua, quæ naturæ modum excedere videntur, quorum copiam cap. de aborsu reperies.

Verùm si sanguis ex vasis colli vteri fluat citra euidentem aliquam occasionem, ordinatimque pdeat & sine dolore ac molestia, & fœmina boni coloris existat (*quo signo cognoscimus iuxta naturæ leges profundi, præsertim si femora & inguina, veluti dum vtero non gerebat, doluerint*) non licet tunc temporis turbari, neq; abortum vereri, sed fœminam optimo alimento alere & copioso. Quod si ex venis internis, quæ superuacuæ sunt à fœtu, sanguis prodeat, idem quoq; considerabis: nā si ordinate prodit, sine manifesta caussa, citra dolores & accidentia, quæ prædiximus, ac fœmina fuerit boni coloris, coniectandum est citra aborsus periculū C profluere, & ob id nec turbari, nec auxiliares manus porrigere peritū Medicum decet. Si tñ sanguis quàm parcissimus fluat, aquosus, nimis dilutus, citra euidentem occasionem, aut præsens aliquod damnum: cōiectabile est per anastomosim venarum vterum affectum fieri. Quo fit, vt fœtus imbecillior indies fiat, & diligentiam Medici prærequirat, quemadmodum nuper adducta Hipp. sententia euident monstrat.

Sanguis ex vtero prægnantium fluens qualiter curandus, & quis curari possit.

Hinc etenim, si diligens fueris, facile disces, cui harum fluxionum auxiliares manus adhibere teneatis: nam in albis vteri purgamentis, quæ retulimus, nullo indigemus auxilio, nullaq; curandi ratione, siquidē hæc natura transmittit per dicta loca, vt se tueatur à suppressa aliqua vacuatione, vel sese exoneret ex recremētorum abundantia: quippe ea si suppresseris, dubium nō est, quin vel fœtum interimant, aut in morbum aliquem grauissimum, vel imbecillitatem deferāt, vel saltem matri perniciosum aliquem affectum accersant: & ob id supersedendum est ab omni curatione, D vitæ ratione optime instituta.

Vict. ratio.

Sanguine autem fluente ex venis colli vteri, aut ex internis superuacuis, & quę nullū pręstant fœtui alimentum, vel ex illis, quæ fœtum quidē alunt, diruptis tamen & dilaceratis: nullum quoque auxilium adhibebis, præterquam optimam victus & vitæ institutionem, quietem & animi tranquillitatem, ac si quid appetierint, id liberaliter porriges, etiamsi paulò sit deterius. Vmbilico insuper, quæ robur fœtui addant & calorem, apponenda sunt: non quod sit ob id sperandum, aborsum præpediri posse, sed quod viribus & cū efficacia viuus exsiliat, ne si antea intereat, sancto baptismate careat. Qualia autem huiusmodi auxilia sint, *tribus præcedentibus cap.* abundè diximus.

Roborantiū vsus.

Itaq; pręsidiis nil aliud eo tempore efficere poteris, quàm sanguinem comprimere, densare & cohibere: qui dum semel in vterum à venis defluxerit, detentus, vel concrescit, vel corrumpitur, E vel mille aliis modis vitiatur, ita vt in grauissima accidentia promtissime degeneret, fœtu non ob id superstite manente. Quamobrem licet nō desint, qui aliquot auxilia huic vsui scribant, ego tamen subricere malui, ne quis imprudenter eis vtens, maius malum manu faciat: quod si aliquibus vti velis, iam audies.

Sanguis fluens in prægnantibus solus is curatur, qui ab internis venis ex occulta caussa profluit.

Superest sola curanda ea sanguinis profusio, quæ ab internis venis ex occulta aliqua occasione prosilit: ex qua vnum duorum vereri oportet, iuxta Hippoc. decretum 5. *aphoris.* 58. vel fœtum esse imbecillum, qui nequit alimentum sibi commissum commutare, ex quo periculum vitæ impendet, & ob id perniciosi aborsus: quippe magis morte periclitatur fœtus ex morbo proprio, vel matris (*quod secundo vereri oportet*) quàm ex sanguinis defectu: nam cum deest illi alimentum, curat diligenter sagacissima natura defectū supplere, metuēs ne morte præueniatur, quod sempe ipsa præcauet. In qua sanè curatione primo conside- F rabis,

rabis, an vitium aliquod sanguis obtinuerit ex tenuitate, acrimonia ac serositate, quibus lacessita natura cum expellere nitatur, aut continere præ imbecillitate nequeat. Qua in re omne curantis consilium sit, sanguinem ab aquoso humore vel seroso, acri & mordaci immunem reddere, *rhabarbaro* sumto per se pilularum forma, aut cum modico *conserua rosarum*, ea quantitate, quæ expurgare sanguinem & firmare ac roborare partes citra corporis turbationem nata sit. Quo facto alimentis & medicamentis, quę vim habeant cōdensandi ac solidandi sanguinem, vti libere poteris: sic *amylo ex lacte amygdalarum aqua chalybeata extracto*, probeq; confecto vtendum est, *assis carnibus, mica cydoniorum*, & reliquis huius naturæ. Mane autem porriges *saccharum rosaceum antiquū solum, vel cum pulueribus boli Armeni, terra sigillata, coralli rubei, cornu cerui, electuar. de hyacintho, aut margaritarū præparatarū*. Huic quoq; vsui proficuum est porrigere *syrupū de rosis siccis, ex myrtho, aut rosarū, vel*

G *portulaca*, si acrimoniæ particeps sanguis fuerit. Frictionibus item brachiorum frequentioribus ieiuno ventre vtendum esse consulit diuertendi necessitas. Vmbilico, *vt superius dictum est*, quæ vim & calorem fœtui addere possint, adhibenda sunt: & præter illa, quæ retulimus, prodest quoque *mica panis recenter cocti vino odoratissimo & succo pomorum redolentium supradictis pulueribus admixta*: vel emplastrum ex *palmulis vino austero decoctis cum farina volatili & prædictis pulueribus factum*, vel *cydoniorum caro assa vino rubro & pulueribus rosarum & co-*

692 A *ralli admixta*. Quo facto frequenti experimento

Sanguinis missio.

compertum habeo in fœmina viribus constante, iuuencula, multi sanguinis, abortiri assueta, copiam deponere nō solum victus parsimonia, verum & sanguine misso ex brachio, si necessitas plurimum vrserit: quod caute & cum præmeditatione esse faciendum arbitror. Præter quæ omnia expendenda est Hipp. nuper adducta sententia, in qua quæ fluxum sistunt, commendat.

Emplastrū.

Sunt autem hæc, velut emplastrum *ex farina lentium, balaustiorum, glandium, gallarum, carabe cum farina hordei, & aceto*. Præstant trochisci *de terra sigillata, de bolo Armeno*: præterea emplastrum, quod recipit *boli Armeni, mastichis, sanguinis draconis, terra sigillata, thuris, ana ℥. ij. acacia hypocistidos, berberis, nucis cupressi, ana ℥. j. farina volatilis ℥. j. & ß. cum vino nigro ac modico succo plantaginis, vel aqua chalybeata* fiat emplastrum. Ferunt tamen prodesse *cineres*

B *corticum nucum ostarum cum vino ad modum linimenti partis appositos*. Sic enim laxitatem comprimere, & exsiccare oportet, maximè si addideris aliquid, quod vires habeat roborandi.

Caput XIX.

De Mammis prægnantium gracilibus, aut lacte turgentibus.

PRÆTAR id, quod mammæ vel turgentes vel flaccidæ in prægnantibus, abortsus, vel fœtus aliquod malum præmonstrant, ipsos quoq; graues & dolorosæ, vel tædiosæ lacte copioso fluente existunt. Quamobrem hac in parte studendum est docere, quas ob caussas lacte abundantiori turgeant, vel post turgorem flaccescant: vt illis, quo fieri possit modo, præsidium aliquod præstare possimus. Circa primum docet Gal. 5. aphor. comm. 5=. *molles & laxas mammas fieri ob*

Mámę cur molles aut laxæ fiant, ac iterum solidæ.

lactis defectum, solidas vero ob eius abundantiam. Quod sane dogma cum multa ex mammis prædicere doceat, non vt iacet, & à Galen. scribitur, intelli- C gendum puto: res quidem ita se habet.

Mulieri, cum concipit, statim mammæ fiunt paulò duriores, & tument paululum: deinde manente magnitudine indies fiunt solidiores. Cum verò durities ad extremum peruenerit, tunc crescunt manente duritie, ferme ad finem octaui mensis, deinde incipiunt laxari, donec partus tempore mediocrem habeant duritiem, magnitudinem verò eximiam. Sed vt, quæ de lactis abundantia aut defectu dicturus sum, clarius constent, præmittere eius generationis modum nunc diligenter studui. Qua in re statuendum est, vt ex Hippoc. mente *lib. de nat. puer.* eliciendum, è duobus fontibus ac per diuersa loca sanguinē, vt fiat lac, recurrere, ac ex consequenti lac in mulierib. duplicis esse naturæ & conditionis: Vnum quidē verum, dulce, & infantibus vtile, reliquum verò inutile, serosum & ingrati saporis. Diuersitatis autem ratio prodit (*vt dictum est*) ex diuersitate locorum, à quibus & per quæ fluit sanguis ad lactis D confectionem, & ex diuersitate etiam officii seu indigentiæ mammarū. Quippe mammæ duplici gaudent sanguinis affusione, vna qua ipsæ alantur, in suiq; naturam mutent: altera verò, qua pro vsus indigentia lac generare possint. Sic ꝓfecto ad proprium alimentū capessendū præstitit illis natura peculiaria vasa, dissecta venis brachiorū, ...cum illis communia, ac ēt ex vena caua ante... am extra thoracem abeat. Per quos sane canales ...uxu sanguinis, non solum glandulæ, sed & ... ammarū caro nutriuntur, sed & attollunt ..., haud secus quàm in mulieribus. Q... in humore tanquam proprio & famili... em ob id ad se traxerunt, mammæ satura... ndē in lactis quandā speciem commutant, ... eo abundāt, quod plus traxerint, quam sibi sit ...us: qua ratione laxas spongiosasq; fabrefecit natura ad vsum altioris momenti. Itaq; cū adenes sint albi & exsangues, succū sibi commissum E in lactis quodā specimen mutant, ac eo abundāt, quo in virgunculis ac reliquis grandiorib. mammæ turgent & prominentes efficiuntur, natura commutante iteatum substantiā, quod vtile est, reliquum verò absumit & conterit, ne in monstrosam magnitudinem excrescant.

Mámæ qualiter à conceptu indurescat.

Lac qualiter generetur.

Lac duplex.

Mámæ duplici gaudēt sanguinis affusione.

Atq; licet huius albi humoris aliquid abundet (*& in virginibus etiam nōnunquam reperiatur, maxime, vt inquit Hipp. dum menstrua deficiunt*) licet lactis speciem referat, re vera verum ac dulce lac non existit, sed serosa tenuisque & alba substantia, residua ex proprio mammarum alimento: quod simile lacti futurū erat, si verum est auctorūm axioma, mammas lacte, hoc est, lacti persimili humore esse calendas. Hoc igitur lac ante grauidationem posse reperiri, nemo est, qui dubiter, licet in parua copia. *Secundi* veriq; lactis generatio, mille modis à prædicta generatione dissidet: nā primo illud cuiuis fœminæ adesse poterit, hoc verò non nisi vtero gerentibus. Præterea illud efficitur mammis ad se trahentibus sanguinē ad proprium alimētum, hoc verò solum ipsum sanguinem recipientibus, citra vllam ipsarum opē, F sed vtero ac puero illuc comprimentibus sanguinem, quo fiat puero aptum alimētum: item illud

Virgines verum lac habeant, & quale.

peruenit ad mammas per communes venas, hoc vero per peculiares & huic actioni & ministerio dicatas. Verùm vt prædicta differentia & veri lactis natura elucescat magis, statuendū est quædam esse vasa ab vtero ad mammas (*siue continua sint, siue contigua*) per quæ media compressione inferiorum partiū, quæ cum sanguinis copia in fœturæ alimentū præstita abundent, in earum vicinas partes, cū puer se mouet, partē eius exprimit & cogit locum quærere, melioris vsus gratia ob naturæ prouidentiā: & cum nihil inter has partes sit, in quod sanguis defluat, præter vasa, quæ vtero & mammis interiecta sunt, rationi consonum videtur vt ad ea effluat compressus sanguis, non quidem ad alios venarum processus. Quo profectò efficitur, vt matri mammæ attollantur, & papillæ turgescant, & euidenter etiam constet, hanc

G mammarum turgentiam ex vero lacte, & hac lege factō virginibus nō posse accidere: nam in eis solum fit sanguine ex menstruo suppresso recurrente per venam cauam ad propria mammarum vasa, quibus aluntur, non quidem ad ea, quæ vigēt inter mamas & vterum: nam per hos canales, licet in vtero abundet sanguis, non regurgitat ad mammas, quia, vt ita fiat, prærequirit compressionem vasorum vteri à puero factam.

693 A Quare etiam doctrina constat, in fœminis adhuc vtero gerentibus lac nondum apparere, donec fœtus tam motum acquisierit, quo possit facta compressione vteri recursum, & expressione sanguinis sursum facta, ipsum in mammas pellere. Secus res se habet in nutricibus, in quibus à suctu puerorum & natura trahitur sanguis per dicta vasa ad mammas, & ob id menstrua deficiunt, licet purior fit, qui pro lacte gignendo ad mammas defertur. Cuius rei gratia in memoriam reuocare oportet, quod superius diximus, primum semen ex vegetabili sibi insita septem dies foueri & nutriri, postea verò ope proprii spiritus vias quærere, quibus inceptum opus perficiat, euocato materno sanguine interim, dum vitam agit plan[illegible] quo tempore omnis generis organa fiunt, & vt animantē decet, corpus efformatum est, tunc animalis vigere incipit. Qua quidē temporis occa-

Lac in prægnantib. nō apparet in mammis, donec fœtus motum acquisierit.

B sione incipit moueri, & tunc ēt alio opus habet alimento: nam vt alia est eius vita à superiori, ita aliud expostulat nutrimentum: quippe dum solū vegetabilis erat, sanguis ille erat sufficiens alimētum: cum enim incipit moueri, fieri tunc etiam incipit consensus vteri cum mammis & recursus dulcis elaboratiq; sanguinis ad mammas: quod quia fit vna cum prima, quæ est per se animantis motione (*qua sola animantium vita discernitur*) lac ideo simul cum motu fieri dicitur, siquidem lacte tunc animal nutriri decebat. Itaq; totus sanguis proptiùs vteri venis côtinebatur, & cum primum puer viuere vitam secundam cœpit, portio eiusdē sanguinis pueri motu cœpit sursum commoueri, vt lac efficiatur. Censet tū Hipp. lac illud iterum ad vterum recurrere, quo puer alatur & assuescat, vt post partū citra noxā ea vtatur & viuat, tanquam sibi familiari ab vtero, *vt ex eodem constat lib. de nat. puer.* Ceterum difficile videtur, lac iterū in vterum relabi: censeo tū sanguinem, quo puer alitur in vtero, dulcedinē, & quoddam lactis rudimentum capere, quo & in mammis postea facilius fiat nutrimentum lac, & in vtero puerū alere

C possit [illegible] simili & conuenienti alimento.

Quæ proculdubio res ita venit expendenda, vt rectum iudicium de turgentibus, aut gracilibus mammis proferre possimus, ant ipsis proficuum auxilium. Magnitudo & paruitas mammarum fit ex multa aut pauca lactis materia, id est, sanguinis, qui in lac mutari debet. Præterea mollities ex eisdem fit ex lactis substantia: lac enim, cum molle sit & humidum, mollem facit tumorem in mammis. Si verò mammillæ sint ab omni substantia vacuæ, neque antea fuerint repletæ, paruæ sunt & mediæ inter laxas & solidas, molles & duras (*inter quas non leuis viget differentia, quam quisquis curaturus est, aut verum studuerit proferre iudicium, ad amussim expendere tenetur*) at si antea repletæ fuerint, & postmodum exinaniantur, remaneant magnæ, molles & laxæ. Sed vt ad institutū redeam, cum plenæ mammillæ exstiterint crudo humore, sanguine nimitū non côcocto, tunc sane duræ sunt phlegmonum instar, qui ante suppuratione duri fiunt ac solidi, suppuratione verò

D facta molles redduntur & laxi. Quod pari prorsus modo mammis accidere cernimus: quibus sanguine crudo repletis tenduntur glandosę carnes, sed non extenduntur, quia calor extensionis est auctor, materia verò duritiem affert. Ergo mammæ, antequam calor & coctio præualeant, duræ sunt & solidæ, si materia adsit: gracilitas verò seu tenuitas tria in mãmis comprehendit, paruitatem nimirum, mollitiem & laxitatem.

Mammarū magnitudo, paruitas, mollities, aut laxitas vnde fiat.

Quibus sic constitutis, docet Hippoc. sententia, *ex mammis laxis, ac mollibus, è quibus multū lac fluit, venari fœtum esse imbecillum, & non probe à ligamentis contineri: ex soliditate verò & duritie saniorem esse.* Sed mox ex hac sententia sic intellecta, & iis, quas nuper [illegible]ximus, succrescit dubitandi ratio: *nam cum d[illegible]sit, laxas & molles mammas coctionem maiorem s[illegible], duras verò cruditatem, admiratione dignum [illegible] duras & crudas saniores laxis existimauerit?* S[illegible]o in hunc modum se habet. Multum

E [illegible] è mammis fluere, signum est fœtum esse [illegible]llum: ratio est, quia monstrat, *vt Gal. cen*[illegible] multum sanguinis mammas suscipere, ac tantum fœtui deficere, & ob id necessario propria alimenti defectu imbecillū esse. Cum verò mammæ duræ sunt, *vt 53. sententia eiusdem lib. 5. docuit,* tantum quoq; sanguinis redundare, & tantundē fœtui deficere est credendum, siquidem ex redundantia quasdam corporis partes dolere dixerat. Cum hoc tamen censemus, eam sanguinis redundantiam, quæ duritiem efficit, ea ratione, qua cruditatem arguit, sanū esse fœtum ostendit. Cuius rei ratio est, commeatus caloris ab vtero ad mammas: arguit enim mammarū cruditas maiorem caloris copiam in fœtu, & ob id credendū est, redundantiā illā sanguinis in mãmas côfluere, crudūq; superesse, quia fœtus calore viget: argumento est mammarū calor secundo aut tertio die à partu. Mamas verò graciles malū ostendere docet: sed vt clarius constet, præmittendū est, q omne id, q rumpitur secundum naturā, prius laxa-

F tur: omne a. q laxatur, vt exinde abrūpatur, quādā vim corruptionis persentiscit. Tunc sic, cū fœtus laxari incipit, siue partus, siue aborsus tēpore, gignitur quidē calor in illis vinculis, similis putrido, quē natiu' semp refugit, & calor ille naturalis côfugit cū sanguine illo ad mamas, q tunc incalescūt, & vterus calore natiuo destituitur, ac fœt', si ppe debitū tēpus sit, nascitur, deficiēti optimo & sufficien-

Mammæ laxæ, molles, solidæ aut duræ quid portendant. Dubium.

Solutio.

sufficien. alimento. Calor autem ille naturalis, qui ad mammas confluit, sanguinem in lac, (*quod antea enumerat*) melius conuertit, facta coctione ob noui caloris aduentum: & tunc lac effluit laxatis carnibus mollibus. Ob id quidem lactis defluxus significat, nō quidem sanguinis abundantiam ex se, vt solidæ mammæ, sed corruptionem vinculorum fœtum continentium.

Qua profectò ratione dictum est ab Hippoc. huiusmodi mammas fœtū non esse sanum monstrare. Caussa igitur est caloris naturalis transitus ex vtero ad mammas. Quas duras fœtum esse

G

Mammarū duities non degeneratia abortum, sed in coxarum, &c. dolores.

sanum monstrare probauerat ex professo Hipp. 5. *Aphoris. 53.* dicens: *Quæcunque fœtus corrupta sunt, his mammæ gracilescunt. Quod si rursus duræ fiant, dolor aderit in mammis, vel in coxis, vel in genibus, vel in oculis, & non corrumpitur.* Qua sententia videtur monstrare, durities mammarū non degenerare

694 A in aborsum, sed in coxarum, vel oculorum, vel genuum dolores, *vt consignauit 2. popular. text. 6. & lib. 6. part. 3.*

Mamæ quibus de caussis fiant solito minores.

Fiunt insuper mammæ solito minores, *vt Hippoc. recenset. 5. aphoris. 36.* deficiente fœtu alimento: veṇtem fœtni deest, ita & mammis, maximè si de repente paruæ fiant. Nam potissima ratio, propter quam mammæ crescunt, & duritiem contrahunt in grauidis, ea quidē est, quam Hippoc. recenset *lib. de nat. fœt.* dicens: *Lac autem ob huiusmodi necessitatem fit, cum vteri tumidi præ puero sunt, ventrem mulieris comprimunt: eius autem pleni, vbi compressio contigerit, pinguissimum de cibis ac potibus foras profilit*: ac subdit: *Et à pingui parte calefacta & alba quod edulcatum est à calore, qui ab vtero accedit, expressum venit in mammas, & in vteros quoque parum venit per easdem venas: tendunt enim in mammas, & in vterō venulæ hæ, & consimiles aliæ, & vbi peruenit in v-*

B *teros de lacte paululum, ipso fruitur puer: mammæ verò susceptò lacte repletæ attolluntur.* Ex qua sententia liquet, quod dum fœtus est in vtero, trahit ad se sanguinem, cuius potissimam partem absumit, aliam verò præpinguem comprimendo pellit ad mammas: ex quo constabit, si fœtus non allicit sanguinem, neq; mammas posse ipsum obtinere, ideoque graciles fiunt, & ob id ostendunt, fœtū esse imbecillum. Euidens igitur est, ex attracto sanguine duas fieri partes: *Vnam* fœtui alendo idoneam: *Alteram*, si Hipp. sententiæ standum est, virtute feminis in lac cōmutat natura, ipsamq; ad mamas transmittens, quoniam substantia earum similis est illi: non ob venarum solum, quē multi censent, consensum; sed vt Hipp. intelligendus venit loco adducto, ob consensum substantiæ: licet, *vt lib. sequenti referam*, per oscula venarum aliquis reperiatur consensus: quippe mammæ ab axillaribus sanguinem recipiunt, vteri cercux à

C seminarils vasis; fundum verò & ab his, & à caudice venę cauę, *vt Vesalio placuit lib. 5. cap. 15.* Quod verò is consensus verissimus sit, constat etiam ex Hippocrat. qui *lib. de nat. fœ.* ex lacte, quod sibi principium suscipit in vtero, quodammodo aliquid fœtum sumere profert. Trahit enimā sanguine ad se id, quod est dulcissimum, & simul etiam lactis parte aliqua fruitur, labus nimirū clausis, vt expresse fatetur idem auctor *loco citato, & lib. de carnibus*: quod vi naturæ videtur afferere potius fieri, quàm per euidentes vasorum ductus, præter eos, quos iam retulimus. Ratio quidem huius Hippocratici dogmatis est, quia si lac in mammis fieret tempore grauidationis ex solo sanguine per venas axillares illis tributo, quo imbecillior esset fœtus, minus sanguinis alliceret, & eo magis redundaret in partibus supremis, & maiores fierent mammæ: cuius contrarium euidenter apparet; nam quo melius se habet fœtus, eo magis trahit, & cum hoc maiores & duriores apparent mammæ. Quod et constat, quia fœtu octimestri vel nonimestri existente mammę longè maiores sunt, quam reliquo grauidarionis tempore, & tunc fœtus magis attrahit, quia pluribus indiget; quo videtur minores debere esse. Ex his itaq; euidenter constat, quo magis fœtus attrahit, maiores fieri mammas; & quo minus, minores. Quod profectò certissimum abortus seu imbecillitatis fœtus existit signum. Cum hoc tamē quantumuis turgidæ sint mammæ, si lac effluit, vt probatum est, certum quoq; erit imbecillitatis seu abortus indicium. Si igitur quod ex sanguine delabente ad vterum redundare solet, deficiat ad lactis materiam, deficiet quoq; ad fœtus alimoniam, & sic præsagium erit certum.

D

His omnib. sic constitutis, considerabis, mammæ turgentes ne sint, aut lac instillantes adeo, vt affectum generent: tunc enim id mitigare studebis iuxta naturam caussæ, à qua id prouenire comperies, reuocans in memoriam ea, quæ nuper diximus, expendensq; modum generationis lactis, quem ex Hippocrat. retulimus, materiam, aut caussas copiosioris aut diminuti, *vt lib. sequenti latius sum monstraturus.*

E

In huius affectus curatione turgorem immodicū mitigabis, paruitatem emendabis, & laxitati ac lactis fluori prouidebis, fœtui adhibitis omnibus præsidiis per eam victus rationem & peculiarem prouidentiam, quam reperies præcedentib. quatuor cap. nil enim prodest aliquid mammis adhibere, nisi in maximam duritiem creuerint. Quo tempore adhibenda sunt, quæ molliendi ac digerendi vires habeant, ne forsan in grauissimos dolores incidant, in quos degenerare dixit Hipp. *lib. 5. aphor. 53.* aut tumorem aliquem præter naturam, qui in suppurationem ocyssimè commigret, qualia reperies *lib. sequenti, cap. de lactis abundantia.* Nā mihi non fuit in animo, hanc partē accidentia hæc recensere, vt aliquod illis præstemus auxilium: nam & leuissima sunt, & paucā admittunt: sed potissimum, vt horū omnium innoscat caussa & ratio: quæ sane res scitu ad præsagationem summopere erat necessaria.

Mamæ grauidarum turgentes quatenus curentur.

CAPVT XX.

De prægnantibus, quibus aqua ab vtero profluit.

F

NON est profectò ita facile docere, ex quā parte, vel qua ratione ab vtero, grauidarionis tempore, aquā profluat. Siquidem à venis siue colli vteri, siue cauitatis eius posse fluere, perdifficile est credere, aut periculosissimis ita fiat. Quippe vel vteri hydropem, vel falsam esse grauidationem apertè ostendit. Nam in venis huiusmodi substantiā vagari aut generari, timore plenum existit, ne vel febris succendatur ipsis putridis factis, vel sanguinem vniuersum conspurcent: aut ob id, si veræ grauidationi is affectus cohibngi-

Aqua ab vtero prægnantibus profluens quid.

tur, fœtui desit conueniens & oportunũ alimentum. Non quidem loquor hac in parte de mucoribus aut pure, quæ aliquando ab vteri ceruice instillare in quibusdam scimus, sed de aqua, quæ partum præire solet: quam aliquando multo ante id tempus fluere contingit. G

Præterea, si à fœturæ inuolucris excernatur, nõ minus periculum infert: nam probabile videtur, vel fœtum periclitari suffocatione, vel aborsu inuolucris quodammodo solutis. Sed qua in parte hæc aqua generetur, expendendum est. Dum fœtus quidem crescere cœperit, membrana illa,

695 A quę amnios appellatur, ipsi adhęret ad vsus quos *in 1. huius lib. cap.* subinde diximus. Hanc circũdat corion, membrana neruea, crassa, dura valde, multis vasis ac vinculis intertexta, & exterius carnea substantia tota obducta, vt firmior esset, atq; inter hanc & amniõ vrina fœtus continetur: pręter hanc est cardea placentula, stratum quoddã suppositum vasis crassum, carneum, firmũ, quod iungitur vtero. Quibus constitutis in partu naturali primo frangitur à puero amnios membrana, ac vrina mox fœtũ tangit, & tãta molestia afficit, vt cogatur etiam eorum lacerare: quo fit, vt aqua hæc siue vrina copiose perfundantur. At in grauidis nondum aduentante partus tempore, nõ capit intellectus, qui possit fœtu superstite manente aqua profluere. Cum hoc tamen haud raro conspicimus prædictam aquam instillare, & nihilominus fœtum superstitem euadere.

Aqua, quæ in grauidis ab vtero fluit, vnde exeat.

B Quod sane opus vt optime intelligamus, expendisse oportet, hanc effluere aquam, vel ruptis casu aliquo membranis (*quod est aborsus præludium*) vel eodẽ casu, aut animi perturbatione (*præsertim in delicatiorib. fœminis*) venis plus iusto refosis, ita vt aqua per reserationem pororũ, hoc est, per anastomosim, effluere possit: illud quidem, *vt dictam est*, semper aborsum præcedit: hoc verò minime: illud item dignosces facile, quod subito, confertim & copiose profluat: hoc verò, quod sensim & paulatim. Fluit quoq; non raro valetudinariis quibusdam fœminis, dum vtero gerunt, humiditas quædam ex superfluis albisque purgamentis, quorũ occasione plerunq; septimestres edũt partus. Sunt præter hæc saniosæ vel sanguinolentæ humiditates aliquando profluentes, quibus manum adhibere non licet. Quę sane vitia frequentissime grauidis, quę lienis vitio, aut malo corporis habitu laborãt, accidere conspicimus, vt Hippoc. scripsit *lib. 2. de morb. mul.* dicens: *Si verò mulier in vtero habens lienosa fit, à relatis affectionib. in hoc morbo menses hydropi similes & pituitosos dimittit, & partus purgamenta procedunt, hydropi similia, & prodibunt* C *modo multa, modo pauca, & fiunt quemadmodum aqua à carnibus, velut si quis carnes cruentas abluat. Aliquando verò crassiora & non congelantur. Et patietur eadem omnia etiam ea, cui menses aquosi prodeunt.*

Aqua ob vtero pręgnãtium profluens, qualiter curetur.
Syrupus chinæ.

Potissima in hoc affectu prouidentia habenda est circa victus & vitæ institutionem. Sic etenim plurimum prodesse comperimus, in victus ratione *assas carnes* prębere, *amygdalas tostas in prima mensa, passulas, aut miuam cydoniorum cinnamomo aromatizatam*. Potus sit aqua *auro ignito sæpius extincto præparata, aut chalybeata*, vel *mastiche suffumigata*, vel *radice china decocta*, quod tanquam peculiare præsidium laudo. Quam re scio prodesse plurimum syrupum *ex radice china* cõfectum: quo solo presidio plures hoc morbo affectas liberari posse arbitror: maxime si hac forma conficiatur, excipe *radicis chinæ* ℥. ß. *sparta parella* ℥. j. *decoquantur in* ℔. viij. *aqua lupulorũ & borraginis ad consumtionẽ medietatis*. Cui adde in ligatura *pulueris coralli, rosarum & grana, ana* ℥. j. & facta colatura, adde *sacchari quantum sit satis*, vt fiat syrupus. Exterius verò ea adhibenda sunt, quæ roborandi & adstringendi moderate vires habeant: qualia sunt *pomum vel malũ cydonium assum mastiche, caryophyllis, cinnamomo, rosis & corallo inspersum & vmbilico appositum*. Prodest & inunctio *olei omphacini*, si in eo incoxeris *cinnamomum, rosas siccas, myrtillum, & caryophyllos*. Confert & frustum carnis cum eisdẽ pulueribus. Sed præstat non parum temperatæ alicuius fœminæ manus prędicto *oleo*, vel de *styrace*, aut balsamo inuncta diutissime super vmbilicum apposita. Quem quoq; vsum præstat sacculus *ex mastiche, angelica, cinnamomo, caryophyllis, rosis & corallo*. Vtilissimum quoq; censetur emplastrum confectum ex prædictis puluetibus *cum ladano & oleo styracis, ac balsamo electissimo*. Quod si serosi aliquid in sanguine redundare sit compertũ, cuius ratione plus prædictæ aquæ in ea parte colligatur, quam par sit, non erit ab re ℈. j. *rhabarbari* masticandũ præbere, aut deuorandom cum *modico saccharo*: cuius loco E tabellas *diarrhodonis duplicato rhabarbaro* confectas adhibere poteris, idque cum præmeditatione faciendum, & cum periculum est, ne præ nimio madore fœtus ligamenta dirumpantur, & aborsus fiat. Verùm si ex suppressa aliqua vacuatione malum oriatur, innitendum plurimum est cibis mollioribus corpus reficere, & præexistentes humores corrigere & attemperare.

D

Caput XXI.

De prægnantium moderamine, & custodia.

COGNITO igitur ante dictis signis vteri conceptu, curandum est, vt quam minime laboret fœmina, ne fœturam imbecillum & valetudinarium efformet, ac sibi aliquod vitium in posterum accersat. At ne ex errato vel imprudenti vitæ instituto in aborsum, aut in mancum ac defectuosum partum vteri gestatio commigret, ita vt steriles vel morbosæ supersint fœminæ, huic operi innitendum plurimum est. F Est igitur vteri gestatio naturalis, sed grauissima affectio, quam coctione seu (*vt rectius loquar*) maturitate natura perfecit: à quo quidem opere, si aliqua occasione intercipiatur, in mille vitia prolabitur. Quamobrem vtero gerentes, maxime quę primiparæ, delicatiores natura, aut vitæ instituto sunt, caute & prudenter tractare oportet, ne quid mali inopinato accidat. Cum hoc tamen plurimum non est medicamentis aut exquisito viuendi generi innitendum, sed quantum sat sit, vt neque fœtui alimentum desit, neque præter naturæ modum vitiatum subsit.

Vteri gestatio naturalis affectio.

Prægnantes primiparæ prudenter & caute tractandæ.

Sed in hoc opere studendum plurimum est, ne quid vel inopinato accidat, aut pręter modum & necessitudinem à Medico, adsistentibus, aut grauida fiat, ea vi & efficacia, quod fœtus vincula dirumpere, aut vtcunq; aliter vitiare possit. G Simile enim vtero gerentibus accidit, ac iis, quę graue aliquod onus filis tenuissimis appensum manibus asportant: quod si lente, caute & moderate commouerint, ad statutum terminum innoxie adducunt

Simile elegans.

Prægnantiũ mala sunt motus & agitatio vehemens, equitatio, cursus, ira, graueolētia, &c.

ducunt

ducunt: sin aliter motu aliquo violento inordinatove agitent, facile & ponderis grauitate, & ligamentorum tenuitate vel procidit, vel male afficitur. Sic profecto in iis, quæ vtero gerunt, rem se habere credimus: nam si vehementer moueantur, si violenter agitentur, curru, lectica, aut quouis alio equitationis genere: vel si animi subitos affectus patiatur, vel cibis vtatur prauis, aut gra-
696 A ueolentia, & sonitus graues persentiscat, intueaturque res aspectu horrendas & immundas, ob motus, quos fœtus his omnibus alteratus in ligamenta infert, vel procidit, vel eadem male affecta relinquit, vt sanguis ocyssime prosiliat, signum alioqui futuri abortus, vel caussa imbecillitatis fœtus, aut matris. Sic & medicamenta vehemēter purgantia, aut vtcunq; corpus mouentia, aut victus parsimonia, vel nimia vbertas aut deprauata qualitas, vel ingens alicuius rei vetitæ appetitus: item parentū labes. Quod, & alia plurima expressis verbis retulerat etiam Hippoc. *lib. 1. de morb. mul.* dicens: *Pronuntio autem de muliere in ventre habente duos aut tres menses & vltra, si menses statim prodeant singulis mensibus, necesse est tenuē ipsam fieri, ac debilē. Idem accidens haud paucis ex iis, quæ grauidæ fiunt, accidisse conspicimus.* Et subdit recensens alia mala, quæ prægnanti euenientia ipsam & fœtum perdunt: *Quando etiam febris ipsam corripit in diebus, quando menses prodierint, & dum prodeunt, &*
B *postquam prodierint, pallida fit.* Hæc quidem & plura alia, quæ breuitati consulens prætermitto, eadem parte recolet, quæ præcauere oportet ob pericula a me superius relata. Nam eam arbitratur Hippoc. *lib. 2. pop. part. 3. text. 25.* non aboriendi potentissimam rationem, nimirum nihil intra constitutum tempus præter ratione accidere: inquit enim: *Quibus nihil intra constitutum tempus, singuli partus vitales fiunt, quæ autem accidere possent, iam retulimus.* Sunt tamen inter fœminas non paucæ, quæ licet concipiant, parere tamen debito tempore nequeunt, quas Hippocr. *lib. 1. de sterilibus*, steriles etiam nuncupat, quarum suo loco capit. *de abortu*, latius meminero.

Prægnantes quędam debito tempore parere nequeunt.

Sed antequam vltra pergam, expendere hac in parte mihi visum est, *cur quædam ex prægnantib. melius se habeant grauidæ, quædam vero deterius.* Cuius dubitationis occasione in memoriam reuocare oportet, omnibus fere grauidis commune pathema esse, vt menses supprimantur: ex quo vtrum-
C que prægnantibus accidere certum est. Quando enim corpus sua sponte ante grauidationis tempus vitiosis succis oppletum fuerit, quia eosdem fœtus ad sui altionem excurrit, & matrem ab eorum spurcitia liberat, fit facile, vt toto grauidationis tempore melius se habeat. Aliis verò contra accidit, nam si per menses expurgari à vitiosis recrementis assuescunt, & ob id vitam degunt salubrem & incolumem: grauidę verò factę ægrius longe se habent. Quippe mulieres, quæ otiosam ac sedentariam, & inordinatam vitam degunt, excrementa haud pauca sibi congerunt: quibus deinceps vtero gerentes tristius degunt: argumento sunt agricolæ, quibus facile est vtero gerere, quippe eis labor excrementa absumit. Sed maximam horum caussam esse censeo, quod mulieri sic affectæ vitiosa vel plurima purgatio eueniebat, quæ cū vteri gestatione desierit, apprime vexat, atq; magnopere interturbat. Cuius rei ra-

Prægnantiū cur quędā melius se habeāt grauidæ quædam vero deterius.

tionem reddens Hipp. *lib. 1. de morb. mul.* & cur etiam grauidæ mulieres pallescant, inquit: *Cum mulier in ventre habuerit, tota fit cum virore pallida, quoniā purus ipsius sanguis semper quotidie ex corpore destillat, & in fœtum descendit, & augmentum ipsi accedit, & cum paucior sanguis sit in corpore, necesse est ipsam esse pallidā.* D
Cui etiā rationi alia nō minoris momenti adiungitur ex Hipp. dictis desumta, nimirū, bono sanguine laudabiliq; à fœtu attracto, deteriorē, qui antea expurgabatur, superesse, atq; mirum ob id non esse, si prędicta mala pręgnantibus frequentius accidant: maxime cum primis mensibus neque boni, neq; deterioris sanguinis multū insumat fœtus: quo fit, vt necessum sit, vtriusq; plus iusto redundare, & in prædictos affect⁹ prorumpere. Scitu tñ dignum arbitror, infantes ab his fœminis productos, vegetiores esse, robustos & saniores, q puriori & crassiori sanguine vtantur: alii verò, qui ex fœminis prodeunt, quæ grauidationis tempore melius se habent, valetudinarii imbecilles, & macilenti nascuntur, q deteriorem & minorem sanguinis partem in alimentum alliciant, & maiorem ac pinguiosiorem matres. E

Atqui cum varia prædictis fœminis succrescere possint accidentia, meritò dixit Hipp. *lib. nuper citato*, multa opus est custodia, vt in vteris gestent puerum, & emittant, & vt euadant ab ipso in partu. Sic procul dubio prægnantium cibaria eius naturæ adhibenda sunt (*maximè earum, quæ deterius se habent in grauidatione*) quæ copiosi & facilis sint nutrimenti, ac laudabilis substantiæ, vt non solū debitum fœtui alimentū suppedirent, verū & attemperamento sint vitiosis, qui supersunt, succis. Copia verò semel exhibita potissimum in principiis parca sit oportet: tum ne plurimum ab vtero calor distrahatur: tum verò, quia eo tempore sanguinem abundare, & fœtum quàm parcissimum conterere scimus. Satius n. esset, si fœmina pluribus sit assueta, per vices ipsum partiri: præterquam, quod plurima in ventre excrementorū copiam congerere, suspicione non caret, comprimitur his præter modum vterus. *Præterea* edulia neq; acria, neq; flatuosa, neq; diuretica, neq; F
menses prouocantia, vt sunt *capparis, cæpe, cicer, phaseoli, oliua immatura, allia, crocus, & vinū meracusculum*, vlla lege adhibere oportet: neque acria aut acuta clysteria. Potus quidem sit parcissimus, ne ligamenta laxiora fiant, isq; calefaciens & roborans ex *vino* vel *aniso* & similibus, quæ minime enocent menses: nisi ex vsu ante id tempus fuerit, vt pleræq; ex magnatibus de more habent, quod *cinnamomum*, vel *alterius aromatis aquam* gustus, vel valetudinis gratia bibere assuescunt. A tenebris etiam, a solitudine, & tristium auditu præcauebis. Linteis mundis vtatur: caput & thorax custodiantur à frigore: caput more solito abluatur, ceterum à rubificantibus abstineat.

Prægnantes multa indigent custodia.

Vict. ratio.

Potus.

At primo mense nō exerceri oportet, sed corpus quieti mandare: secundo tamē raro & lente: tertio expeditius: quarto, quinto & sexto audacius, sed moderato exercitio & per planam: septimo & octauo & vsq; ad dimidium noni mensis detrahere de exercitio oportet, deinceps verò exercitium intendere: circa octauum mensem, qui omniū molestissimus est, alimentum contrahere oportet, & motus vehementiores interdicere. G
Ceterum mense nono, relaxandi corporis gratia,

Exercitia.

exercitiis frequentioribus & balneo vtendum est, vt partura futuros partus dolores fortiter ferre possit, & ipsi minores exsistant. Reliquis verò mensibus exercitium sit leue moderatum, ante cibum, saltum, ictum, maxime coxendicum

697 A & vteri, omnino fugiant, necnon & gestationem in curru: præter id graue onus minime eleuent, neq; in duro solio vel sede quiescant. Quæ sane omnia genituræ vincula ita premunt, vt facilimè sanguis prosiliat, & ex consequenti fœtus abortu periclitetur.

Coitus. Coitus itē primis mensib. vitandus est, potissimum si fœmina ex salacibus fuerit, superfœtationis præcauendæ gratia: nam compenmus haud raro, vel molas hinc generari, vel fœtum, qui abortus, vel laboriosi, ac periculosi partus sit caussa. Vltimis verò mensibus copiosiori vtatur coitu, dum vir suis innitatur brachiis, ita vt ventrem non grauet: sanguinis item fluxio siue è

Sanguinis fluxio è naribus. naribus, siue ex hæmorrhoidibus, aut alio quocunq; loco in prægnantibus prodierit, periculū ipsis accersit.

Animi pathemata. Animi quoq; pathemata, vitanda omnino sunt: nam hæc subito & inopinato casu sanguinē intropellunt, à quo fœtus suffocari periclitatur, vel vasa distenta rumpuntur: quod plerunq; in ira vel grandi mœrore cōtingit.

Somnus. Somno B vtantur largiori, à quo lente & paulatim, aut sua sponte excitentur.

Venti. Tonitru. Præmunire item grauidas à ventorum vehementia, tonitru, & ab aliis, quæ terrorē incutiunt, oportet: & in iis, quæ vitari nō possunt, hilari animo & bona spe alere, distrahere, & consolari opus est: præsertim eas fœminas, quæ delicatiores sunt, & facile expauescunt, vt nec subito terrore corripiantur, nec sine præstantioris, vel dilecti viri patrocinio sint.

Ventriculo prægnantiū quomodo à conceptu prouideatur. Quod si mox à conceptu conqueratur, maleq; se habeat, impatiensq; laboris exstiterit, ventriculo prouidendum est iis, quæ ipsum roborent, & modice calefaciant: nam cum vterus ad se maiorem caloris copiam trahat, facile reliquæ partes calore & spiritu inopes existunt: quo fit, vt cruditates, flatus, & acidi ructus plerunq; succrescant. Verùm in hoc opere nec plurimum calefaciendum est, nec immodice adstringendū, sed vtrumque moderate præstandum: qualia verò huic vsui proficua sint, superius abundè diximus.

Innuctio. Conserua. Et prouidebis ventriculo inunctione *olei absynthii, nardini, mastichis, aut cydoniorum, sparsis pulueri-* C *bus diarrhodonis, corticis thuris, ligni aloes, & caryophyllorum*. Ore autem sumat *conseruam rosarum cum modico puluere ligni aloes, & caryophyllorum: vel tabellas ex pulueribus macis, caryophyllorum, & coriandri*

Ceratum. *præparati, cinnamomo, & sacchero*. Præstat item ventri adhibere, quod recipit *mastiches* ℥. ij. *rosarum, coriandri, coriandrorum præparatorum, balaustiarum, bistortæ, corticum granatorum ana.* ʒ. iij. ß. *nucū cupressi* ʒ. iij. *pulueris sanguinis draconis, serici, & boli Armeni, ana* ʒ. j. *olei mastiches, & cydoniorum lotorum aqua acetosa & plantaginis ana parum, cum modico picis & ladani*, fiat ceratum. Sed omnibus proficuum est ex Auicennæ decreto *mel rosaceum* tertio quoq; die ingestum, & exterius *absynthii & menthæ oleum cum pulueribus coralli, rosarum, diarrhodonis, & similium*.

Cordi prægnantium qualiter prouideatur. Sic cordi prouidendum est siccis epithematis ex *floribus & pulueribus diambra, diamuscreum oleo naphæ, iasminorum, & similium:* vel sacculum conficies ex *infrascriptis pulueribus*, vel *vnguento veteris naphæ*:

Tabellæ. porriges & tabellas ex *electuario de gemmis*, aut aliquo ex lætificantibus, vel confectionem Gentilis, quæ recipit *margaritarum* ʒ. j. ß. *hyacinthi* ʒ. ß. D *cinnamomi, caryophyllorum, macis, ana* ℈. ij. *limaturæ auri & argenti, ana* ʒ. j. *sacchari albi* ℔. j. *dissoluatur in* ℥ iij. *aquæ rosarum*. & fiant tabellæ. Cuius census esse creditur alia, quæ recipit *succi pomorum dulciū, & buglossæ despumatorum, ana* ℥. v. *doronici, corticum citri, florum borraginis, rosarum rubearum, been albi & rubri, coralli, limaturæ eboris, ana* ʒ. iij. *spodii, nucis, Galliæ muscatæ, carabe, ossis de corde cerui, santalorum rubeorum, ana* ℈. iij. *seminis basiliconis, florum myrti, melissæ, coriandri, cinnamomi, galangæ, zedoariæ, spicæ nardi, ligni aloes, serici minutim incisi, ana* ʒ. ij *myrobalanorum* ʒ. iij. *smaragdorum, hyacinthorum, saphyrorum, granatorum præparatorum, ana* ʒ. j. *margaritarum præparatarum* ʒ. iij. *limaturæ auri & argenti, an.* ʒ. ij. ß *ambræ* g. x. *musci* ʒ. j. fiat secundum artē confectio, quæ gustui grata sit. **Confectio.**

Puluis. Ex hoc aūt puluere addito puluere *rosarū, sem. angelicæ, & sang. draconis cū bolo Armeno, ladano, terebinthina, & cera*, emplastrū

Emplastrū. mire corroborans fœtum, vterum & partes vicinas, conficere poteris. E Cuius etiam efficaciæ aliud conficies, quod recipit *tonsuræ ex panno coccineo* ʒ. iij. *zingiberis, galangæ, cinnamomi, cubebarum, ana* ʒ. ij. *sanguinis draconis* ℥. j. *mastiches* ʒ. ß. *musci* g. vj. *mellis aut terebinthinæ* quantum sufficiat, vt fiat emplastrum.

Pomum odoriferum. Ac si fœtus lente ægreque moueatur, vmbilico adhibenda sunt, quæ robur illi præstent, velut est *pomum odoriferum assum cum caryophyllis, pulueribus rosarum, coralli, & cinnamomi: vel carnis frustum cum eisdem pulueribus, vel filtrum sericum cum oleo iasminorum, napha, & pulueribus supradictis, ac modico vino odorifero*: quod etiam præsidium cordi adhiberi potest.

Sacculus Imbecilles autem fœminæ sacculum vmbilico adhibeant, ex lana aut serica tela, ex *ambra, musco, corallo, rosis, caryophyllis, margaritis, semine angelicæ, & mastiche*: his etiam præbebis vinum ex *fœniculo, zingibere, caryophyllis, & cinnamomo*. Si tamē aluus suppressa fuerit, ob intestini recti angustiam ab vtero illatam, F quod vltimis grauidationis mensibus accidere solet, edulia exhibeantur subducēdo ventri apta, velut est *hordei succus cum cinnamomo, malua, lactucave cocta & reliqua*, quæ antea diximus. Et tandē ea prudentia res omnes moderaberis, qua securius fœmina ad partus portum peruenire possit.

Prægnantes abortire assuetæ, qualiter curandæ. Assueras verò abortire, antequam grauidæ fiant, curase studebis, *vt dictum est cap. de abortu*, humidas per sudorem: cacochymas, expurgatione: & tandem eas, quibus sanguis abundat, sanguine misso. Postea verò vtendum est his, quæ viscera roborant, vt *aurea Alexandrina, theriaca, mithridato, & aliis naturæ huius*, iuxta cuiusque indigentiam. Pleræque ex his, quæ abortiuæ sunt, *vt diximus*, octauo mense abortiunt, quibus subueniendum ante, quam concipiant: quod si id fieri non possit, à primo mense aliquod ex his emplastris, quæ roborare, & discutere, aut calefacere diximus, dorso iuxta os sacrum, & in lateribus ventris adhibere opus erit, idque singulis mensibus mutare, & octauo mense, quo maxime abortire assuescunt, vti oportebit G tabellis ex *aniso, puluere serici purpurei, & g. j. ambræ albæ cum modica aqua naphæ*: item vino *Hippocras* appellato ante cibum.

Cataplasma. Præterea summo mane adhibere conuenit vmbilico cataplasma confectum ex *mica panis tosti madefactaque vino albo & rubro, & pulueribus seminis angelicæ, serici, granorum tinctorum, sanguinis draco-*

698 A *draconis, anisi, coralli & rosarum*, quo vtatur iacens in lecto vsq; ad meridiem, vel donec refrigescat. Quo sublato parti eidem adhibeat sacculum ex eisdem pulueribus. Quibus cotilèdones laxi & humentes exsiccentur, permeetq; subinde facilius calor ad fœtum, quo melius alatur, vegetiorq; fiat, ac flatus dissoluantur: quippe hæ solent esse potissimæ caussæ aborsus & gracilitatis mammarum. Sic etiam affectis ferunt prodesse ℥.uj. *ambræ albæ* bis in hebdomada sumta, quod eo non alia ratione fieri, nisi quia vterus ad odorata sursum reuellitur.

Capvt XXII.

De prægnantibus morbo acuto correptis.

Artis medicæ grauissimum ac difficilimum onus.

HABET inter pleraque difficilia ars medica vnum hoc, tanquam grauissimum ac difficilimum onus, vt neq; rerum abditissimarum in ea cognitio, neq; recta medendi ratio, neq; particularium notitia & in eisdem sufficiens experi-
B mentum, & vsus (*quæ sane solent ad morbos omnes propellendos idonea esse*) sufficere in aliquibus affectionibus possint. Non quidē, quod hæc omnia eisdem propriis viribus non sufficiant, sed quod corpori ita disposito adiungātur, vt neq; adhiberi possint, neque adhibita citra periculum operentur. Quod proculdubio (*ne dicam de pueris & senibus*) peculiari quodam periculo vtero gerentibus accidere frequētissime comperimus. Nam cum morbo aliquo acuto corripiuntur, omni fere auxilio destitui videntur. Hinc quidem periculi magnitudo id anxie expetit, corporis status mille rationibus renuit, ita vt non magis contingat vi morbi periclitari, quam ex auxiliis, vel perperam, vel importune adhibitis. Quamobrem multa in prægnantium acutis affectionibus expendere oportet, vt in re dubia & anxia.

Prægnantes acuto morbo correptæ qualiter tractandæ.

C Sed primo scire oportet, non semper æquali periculo grauidas ex morbo acuto abortire. Nā qua ratione à 4. ad 7. mensis, quàm ceteris temporib. medicari sic affectas præcepit Hip. pari prorsus censendum est, nō esse par periculum. Quod ipse monstrauerat *lib. 1. pop. part. 3.* in historia mulieris, quæ decumbebat in littore, quæ cum trimestris esset 14. die sudauit, & liberata est: & *lib. 2. pop. par. 2. tex. 4.* in Stymarci vxore, quæ quadrimestrem corrupit fœtum, & liberata est. Cum hoc tamen factum aborsum, eum iudicauimus matri salubriorem, qui minorem proiecit infantem, *vt ipse testatur lib. 2 pop. part. 2. tex. 14.* Inquit n. *Sexaginta dierum masculi corruptio in detentionib. partim salubris.* Qua ēt loco subaudire oportet, fœmellas non pari securitate eisdē diebus corrumpi, quia in totum, & partus & corruptiones habēt grauiores, licet securiores; nam quæ fœmellas conceperunt, morbis ex retentione excrementorū (*quæ multa in his sunt*) obnoxiæ magis existunt, & ob hanc familiaritatem securius transeunt hos affectus, quam quæ mares conceperunt, quia his
D non sunt hi affectus æque familiares: quare quæ filias pariunt, in lethales morbos magis incidūt, sed ab æqualibus magis liberantur.

Prægnantes cur nō semper æquali periculo ex morbo acuto abortiāt.

Primo quidem ex omnium fere antiquorum decreto constat, vtero gerentem ab omni auxilio medico maxime abhorrere: quo probato, constabit, quantum periculi inferat, vtero gerentes acutis affectionibus corripi. Quippe purgationem interdicit Hippocr. in vtero gerentibus, nisi materia turgeat 4. *aphoris. 1.* Venæ sectionem vero 5. *aphoris. 30.* dicens: *Mulier vtero gerens sanguine misso ex vena abortit.* Vehementem quoque inediam, alioqui morbis acutis proficuam, Galen. perhorrescit commento nuper citatæ sententiæ. Externa itē & leuia medicamenta nihil prodesse constat, vt ex Hippocr. colligitur euidenter 1. *aphor.* dicente: *Extremis morbis (quales acuti sunt) extrema exquisite remedia optima sunt.* Item cum duplex sit morborum natura (*nam quidam sine febre existunt: quidam sibi comitem eam habent*) duplex quoq; periculum grauidis hac ratione ex acutis morbis succrescit. Primum ex iis, qui sine febre E
sunt, qualis attonitus est, & epilepsia, ac his persimiles, periclitatur quidē fœtus, sed magis & primo mater: cum non solum morbi acuti sint, sed valde acuti, *vt Galen. 5. aphoris. 29. recensét.* Sed clarius ex Hippoc. elicitur dicente: *Soluere morbum, quem apoplexiam vocant fortem, est impossibile: debilem vero non facile.* Item de distensione sic loquitur: *Quicunque a distensione corripiuntur, in quatuor diebus pereunt: & 5. aphoris. 1. & 2.* conuulsionem exitialem existimat, idq; ex caussæ ratione, nimirum ex *elleboro*, ex nimio sanguinis à vulnere fluxu, superflua purgatione, ebrietate, aut febri. Ob reliquos verò affectus, qui cum febre sunt, periclitatur fœtus magis & protinus, & fœmina abortit, idque vel ob calorem, vel ob humorem putridum: vltimo tamen ob necessitatem detrahendi sanguinem, ex qua (*vt dictum est*) abortire fœmina cogitur. Quibus etiam accedit vtero gerentes ex status illius natura imbecillas esse, & deterioris habitus, quod probat Hipp. *lib. 1. de morb. mul.* dicens: *Cum mulier in ventre habet, tota fit cum virore pallida, quoniam pars ipsius sanguis semper quotidie ex corpore destillat, & in fœtum descendit, & augmentum ipsi accedit. Et cum paucior ipsi sanguis in corpore fit, necesse est ipsam esse pallidam semperq; alienos cibos appetere, & sanguinea in ventrem intrare, & debilior fit, quoniam sanguis minuitur.* Neq; obstet Hip. F
dixisse *lib. de nat. fœmin.* vtero gerentes pinguiores fieri: nam quæ tales fiunt, imbecilliores sunt in partibus externis, licet primo accessu videantur robustiores esse factæ: insuper & fœtum habent languidissimum. *Præterea* constat, prægnantem morbis acutis premi multis posse modis: *primo* quod fere omnia auxilia renuat: *secundo*, quia obnoxia est aborsus periculo, & auxiliis & vi morbi: *tertio*, quia deterioris fit habitus, pallida enim & decolor protinus apparet, & ob id vehementius premitur: *quarto* verò, quia imbecillibus constat viribus: quam sane imbecillitatem auget perpetua respirationis magnitudo accelerata. Itaque & curare & à curatione abstinere, periculo non vacat in vtero gerentibus. Quocirca cum auxilio destitui non liceat, moderari in his auxilia opus est, sumta ad id indicatione ab statu fœminæ, G
& ab affectionis natura & periculo. Quid verò agendum sit in purgatione, & sanguinis missione, iam monstrare aggredior.

Prægnantes ab omni auxilio medico abhorrent.

Morborum acutorū duplex natura.

Prægnantib. ex acutis morbis duplex periculū succrescit.

Prægnans multis modis acutis morbis corripi potest.

Ceterum in purgatione duo pulcra & necessaria perpendit, iudicio nostro, Hippocrates. Primum quidem id tempus ad eam eligendū fore, in quo vinculum cum matre firmum obtineat

Prægnantes quando & quo mense purgandæ.

puer: à quarto nimirum grauidationis mense vsque ad septimum. Nam eo tempore purgandas
699 A esse censemus, quæ vtero gerunt, quo maximè fœtus hæret matri, ne facilè medicamenti commotione dirumpat vincula, discedatque. Expendendum præterea est, minus esse septimo mense purgandas, quam antea, iuxta verbum illud Hippocratis: *Et vsq, ad septimum. Primus etenim tribus mensibus, ac duobus vltimis, scilicet octauo & nono, medicamenta dare non possumus citra euidens & maximum periculum: septimo quidé minus est inconueniens: magis verò tutum à quarto ad sextum inclusiue, vt fertur.* De primis refert 5. *pop.* historiam de vxore Antimachi, cui cùm esset prægnans secundi mensis, exhibito catapotio mortua est. In octauo verò cum periculosissimus sit abortus, plerumq; mater moritur, tum ob fœtus magnitudinem, tum verò ob mensis conditionem. Cuius rei exemplum est 7. *pop.* vxoris Olympiadæ, quæ octimestris erat, & cum ex casu abortisset, mortua est: quo fit, vt verenda sit summopere in his mensib. purgatio: nam inter menses purgationi ineptos pessimus est octauus: inter
B priores autem minimè periculosus est tertius de abortu, sed de vita, primus: medius autem inter vtrosq; quoad abortum, & vitam matris, secundus. Difficultas tamen nó parua de nono vrget: nam cum sit mensis partui opportunus, videtur esse securissimus: qua in re considerandum est ex ea parte, qua potest parere vitalem, securissimum esse; verùm si non peperit vitalem, periculosissimú exsistere propter fœtus magnitudiné. Quamobrem cauendum etiam est eo tempore à medicamentis purgantibus: nam si fœtus intereat, cauendum quoq; est, ne matrem interimat. Quod si quis dixerit, eadem ratione periculosiorem esse quarto sextum: dicemus plus beneficii præstare vinculorum robur, quàm eam fœtus magnitudinem: ob id magis minusve prædictis temporibus pharmaco esse vtendum, quod citra ipsum grauior fieret affectio: nam semper medicari licet à quarto ad sextum mensem satis tuto: in septimo non adeo tuto: à septimo vltra & ante quartum maximo cum periculo. Itaque purgare o-
C portet vtero gerentes, cum fœtus maximè adhæret matri. Ceterum in mensium natura collatione facta ad periculum, non paruam ingerit
Dubium. dubitationem, quod Hippocrates *lib.* 1. *pop. part.* 3. in historia mulieris, quæ in littore habitabat, cum trimestrem fœtum gestasset, ipsam à morbo acuto & prauis accidentibus liberam dixit. In cuius sententiæ commentar. Galenus inquit: *Iam illud quoque meminisse conuenit, fœtum trium vel quatuor mensium præ aliis maximè resistere*: quod non ignorans Hippocrat. dixit: *Vtero gerentes purgare si materia turget, quatrimestres & vsque ad septimum mensem, minus verò has, iuniores & seniores vitare oportet.* Et paruminfra inquit: *Ob hæc trimestres & quatrimestres præ aliis magis seruantur.* Cum tamen in aphorism. prædicto tres primos menses excludat, & tres postremos: tunc sic infero rationem:
Si trimestres seruantur magis, tolerabunt etiam facilius
Solutio. *absque abortu purgationem.* In qua dubitatione prætermissis, variis & multis, quæ in illius sententiæ expositione auctores afferunt, ego ita
D sentio, nimirum ex historia, quam Hippocrates noui *libr. popul.* non euerti veritatem, quam superius adduximus, videlicet, tribus primis grauidationis mensibus, & tribus vltimis non esse tutas purgationes: nam ea parte euidenter constat, non loquutum fuisse de purgatione. Emanat tamen maius dubium ex Galeni verbis, qui tertium & quartum mensem aliis præfert. & rationeeuidenti videtur probare: siquidem ad serendos morbos acutos, eos præferendos esse hac ratione arbitratur. Nam morbi acuti abortum afferunt ob id, quod febres continuas ferè habér adiunctas, à quibus vtero gerentes periclitari constat ob auctum calorem & alimenti defectú: quæ sanè mala trimestres & quatrimestres facilius ferunt, cum adeo magni non sint fœtus, vt calore & angustia loci suffocentur, aut ob alimenti inopiam deficiant velut magni. Quo fit, vt melius quam maiores seruari possint, & melius quàm minores: nam ob tenerrimam eorum substantiam, qui ante tertium mensem sunt, à febri E bus & alimenti inopia citissimè dissoluuntur, & pereunt. Cum hoc tamen licet trimestres minus aliis molestentur à febribus & alimenti inopia, motionibus quidem & laboribus minus resistunt, quàm qui sunt à quarto ad septimum: mollitudo etenim, & substantia fœtus in minoribus, & in maioribus grauitas maior, & alimentorum inopia cum febris vehementia abortus caussa exsistunt, *vt recenset Hippocrates 4. aphorism.* 1. Qua ratione, ex illa sententia nititur Galen. suum axioma de trimestribus probare: quippe ob dictas caussas non ferunt fœtus commotionem, quam inferunt purgantia medicamenta, quibus trimestres non resistunt, neq; commotionem ferunt: ob tertiam tamen & quartam caussam trimestres magis aliis seruantur, siquidem maiorem mediam ferunt, qua minores, qui dissoluuntur facilius, sicut & febrium vehementiam. Quamobrem eum fœtus in primis mensibus ob mollitudinem, & in postremis ob magnitudinem & grauitatem, non ferunt medicamentorum purgantium commotiones: necessario etiam sequi F tur trimestres & quatrimestres, cum minus molles sint minoribus, minus dissolui à febribus acutis, & minus suffocari, quàm maiores, & minus etiam lædi ab alimenti inopia.

Verùm, quia ex auxiliorum adhibitione in morbis acutis, qui vtero gerentibus accidunt, nó solú vereri oportet abortum propter fœtum, qui perit, verum etiam propter matrem, quæ periculum nó contemnendum subit, si vno mense magis, quàm alio abortiat: ob id ex arte me fecisse arbitrabor, si exposuero, qualis mensis sit aborsus fœtui periculosior, & qualis matri magis, & rursus qualis vtriq; grauis exsistat. Inter omnes itaq, menses minus abortu periclitantur in quinto & sexto mutuo: secundo loco sequitur quartus & sextus finis: tertio verò septimus: mox tertius: deinde secundus: tandem primus: & vltimo nonus: & rursus post ipsum octauus, qui citra comparationem est lethalis. Sic profectu fœmina si abortiat primo mense minus periclitatur, magis secundo: tertio deinde magis: in quinto pari pé- G su & in sexto: in septimo verò & nono, si fœtus vitales non exeant, periculosissimum est, alioqui securissimum. Tandem omnium pessimus octauus. Sic generaliter, si fœmina abortiat, sibi & fœtui minus periculosus est simul quartus, deinde quintus, post sextus: & quarto loco primus: & à pri-

Aborsus qualis mensis fœtui, qualis matri, qualis vtriq, periculosior.

& à primo deterior secundus, deinceps tertius: &
septimus ab eo: deinde nonus: tandem deterior
omnib. est octauus: Quod si aliquando contra-
700 A riũ accidere reperias, non ob id existimandũ est,
hanc consideratioñe esse à ratione alienã, sed ali-
quam aliã caussam interfuisse, cuius ratione aut
melius aut deterius quàm pronunciatum est, id
eueneri. Interim tñ ad maiora auxilia prægnan-
tibus adhibenda, hanc rationem adseruabis.

Prægnantes esse solũ purgandæ, quibus materia turget.

Secundum, quod Hippocr. proponit circa ex-
purgans medicamentum prægnantibus propi-
nandum est, eas esse pharmaco medicandas, qui-
bus materia turget. Nam triplex ex materia tur-
genti insurgit in vtero gerentibus ad expurgan-
dum commoditas & indicatio: periculi scilicet
magnitudo, materię caliditas, & facilitas purgã-
di ob humoris motum. *Prima* quidem harum
indicationum cogit Medicum purgatione vti,
quantumuis suspectum sit opus: satius enim est
dubium periculum aggredi exhibito pharmaco,
quàm non exhibito in certa desperatione versa-
ri: quippe promittit expurgans medicamentum,
B si recte cesserit, matrem superstitem euasuram,
& fortasse puerum. *Secunda* sane indicatio & pue-
ro & matri prouidet: nihil enim certius & citius
puerum interficere valet, ac ingens calor, acris &
mordax, qui materiæ subiicitur mobili. Quam-
obrem licet ex pharmaco ipsum prolabi aliquã-
do conspiciamus, cum certius sit, ni cito præue-
niatur, solo calore perire, multo rectius existi-
mamus pharmacum sub dubio periculo propi-
nare, quã quod nõ adhibito fœtus certò pereat.
Tertia verò & vltima indicatio facilitatem purga-
tionis promittit: ex quo prodit minus medica-
mentum sufficere, & profuturum esse: quod sane
abortus periculũ quodammodo interdicit: motã
enim materiam vel leuissimo pharmaco admini-
culans natura facilimè pellit. At sicut de mate-
ria turgente dictum est, eadem ratione intelligẽ-
dum venit de ea, quę iuxta aluũ existit, vt in ven-
triculo, meseræo, & intestinis: quippe hæc ratio-
ne loci vtero & fœtui vicini ipsum promptissime
perdere nata est: & gratia viarum communium,
iuxta quas huiusmodi materia immoratur, vel
leuissimo medicamento excernes, quod secu-
C riorem efficit purgationem. Ex his omnibus, quę

Prægnantib. morbus acutus deterior qui ex humore quiescente quã turgente excitatur.

huc vsq; dicta sunt, & quæ Hipp. præcedenti lo-
co profitetur, optima ratione elicitur, in vtero ge-
rentibus longe deteriorem esse morbum acutum
ex humore quiescente, quã ex humore turgen-
te excitatum. Quippe cum auxilio sectionis ve-
næ destituatur, *vt mox probabo*, ac rursus nõ liceat
illi ministrari exquisitum & tenuẽ victum, quod
longior sit eo, qui turget, ac purgari non possit,
nisi cocta materia, & paulò validioribus phar-
macis, quod materia nõ ita prompte cedat, vt tur-
gens, ideo proculdubio lethalior efficitur. E cõ-
trario tamen, qui ex materia turgente prodit, se-
curior videtur, quia breuior, & quia purgatio-
nem protinus admittit. Cum hoc tamen euiden-
ti ratione constat, & experimentis frequentissi-
mis probamus, non minus conuenire coctis hu-
moribus & quietis purgationem, quam turgen-
tibus. Nihil enim vetat in febribus aut aliis
morbis, vbi humor coctus fuerit, ipsum medica-
mento ducere, cum morbus iam minor sit in fi-
D ne status, aut in ipsa declinatione, quod his
temporibus naturam habeamus adminiculan-
tem, vt minori etiam pharmaco exhibito, mi-
nus turbetur, & magis expellat. Cuius medi-
camenti vsum, neque ipse denegasset Hippocra-
tes humoribus coctis, de quibus Galenus refert,
non egere, nisi veluti manu ducente, & perdu-
cente ad locum vacuationis: quo fit, vt his tu-
tius ac facilius vti possimus.

Prægnantibus quale medicamentum purgans adhibendum.

De medicamentis verò, quibus id opus fieri li-
ceat, cum legem & methodum generalem tra-
dere non sit opus, satius duxi, tyrones monere de
incumbenti periculo ab eorũ exhibitione. Qua
in re vtilitatem, necessitatem, & noxam pensita-
te prius necessum esse arbitror, quibus constabit
euidentius, quale medicamentum adhibere o-
portet. *Prima* autem noxa est, quod agitant vni-

Purgantium medicamentorũ in prægnantibus noxæ.

uersum corpus; & vomitum mouent: quorum
motuum occasione abortire fœminam non raro
contingit. *Secunda*, quod mouent dolores. *Ter-
tia* verò, quod febres succendunt; aut præexi- E
stentes exacerbant, quia purgantia omnia suapte
natura calida existunt. Nec desunt, qui amara
quoq; medicamenta, velut *aloen & rhabarbarum*,
propinare interdicant, quod puerum amarore
interfici arbitrentur.

Purgantia pharmaca in triplici differentia.

Verùm ne quis prædictis malis perterritus, dũ
vsu veneri, purgantia pharmaca ex toto renuat,
diligenter expendat, ea esse in triplici differen-
tia: *Quædam* enim valida sunt, *Alia* debiliora, &

Composita simplicibus moderatiora.

vltimo quædam mediocria existunt. Valida qui-
dem sunt, velut *elleborus, colocynthis, turpetum*, ac
reliqua, quorum compositionem hæc eadem in-
grediuntur, licet composita simplicibus sint mo-
deratiora; omnium tamen conditio grauidis est
aduersissima: nam hæc sunt proculdubio, qui-
bus corpus conturbatur, vomitus mouentur, &
abortus facilime fiunt, & plerumque matrem vel
dysenteria, vel syncope interficiunt, vt Hippoc.
accidisse refert *lib. 5. popul.* vxori Antimachi, quæ
eadem die ab elaterio sumto, mortua est. Sunt
etiam inter imbecilla pharmaca, quædam huic
vsui probatiora, velut *manna, cassia fistula, syrupus* F
*ex infusionibus rosarum rubrarum, decoctum foliorum
senæ, & epithymi*: quibus tutius vti conceditur, vt
quæ parum aut nihil corpus perturbent. Cum
hoc tamen vereri oportet, ne cum pleraque ex
his laxatoria sint, & mollissima, ob id fœtus liga-
mentis laxioribus factis, licet turbationem non
inferant, abortum tamen promoueant. Quibus
ratione huius prouidentiæ admiscere oportet,
quæ roborandi ac firmandi vias & vires habeant:
velut sunt *myrobalani omnes, rosa, sumach odoratum, &
reliqua huius naturæ.* Mediæ autem sunt efficaciæ
& conditionis plurima, velut est *rhabarbarum, a-
garicus, catholicon, confectio Hamech sine scammonio,
& colocynthide, ac reliqua, quæ prædictorum vires non
exsuperent.* Neque credendum est eo, quod ex

Amara medicamenta vterum prægnanti porrigenda.

his aliqua sint amara, protinus amarorem ad fœ-
tum peruenire: neque, si perueniat, posse fœ-
tum interimere, cum medicamentũ sit ea quan-
titate exhibitum, quam nobis licet vtero geren-
tibus porrigere. Præter id, quod antè, quam fœ-
tus degustare ipsum possit, mille aliis rebus in G
corpore admiscetur, & ars ob id consulit semper

Rhabarbari prægnantib. porrigendi duplex præparatio.

admiscenda esse prædictis, quæ gustui sint gra-
tissima, & naturæ amica ac familiaria. Ego ta-
men in vtero gerentibus, vel non grandi morbo

affectis,

affectis, dum purgare vsu venit, non recuso *rhabarbarum* porrigere, verum vt securius & cautius fiat, vno e duobus modis ipsum præparo (*nam in*
701 A *grauioribus vrgentia consulit, rhabarbaro audacter vti*)

Cidoniatū pro prægnantibus.

vno quidem facto ex eodem rhabarbaro hac lege cidoniato: excipe *cotonea ab omnibus suis interraneis repurgata, & in partes diuisa (sed superstite pellicula & cute summa, quæ valde est odorata) in aqua donec tabuerint, coquito, postea per linteum colata, ac violēter expressa excernantur, & cum optimo saccharo coquantur: quod dum fit, adiicies ad lb. j. huius conditura ℥. j. rhabarbari, cuius ℥. j. aut j. & ß. porrigere optime poteris.*

Cidoniatū aliud.

Verùm cidoniatum aliud, quod absq; molestia gratius & efficacius vacuet, hac forma parare poteris: *diuidatur cidonium & sublatis seminibus cum folliculis impleantur partium cauitates puluere optimi rhabarbari negligenter triti pondere ʒ. j. & ß. aut ij. vel si affectio postulauerit, agarici tantundem, vel foliorum senæ; deinde vniantur dictæ partes ac papyro inuoluantur, & ligata coquantur in clibano vel furnello, & absoluta coctione cidonium aperiatur, & abiectis medicamentis internis pulpa manducetur: quod proculdubio medicamenti genus purgabit sine molestia secure, atq; præter id*
B *viscera omnia roborabit.*

Prægnantes caute purgandæ, & quæ, & quibus in morbis non, & quib. omnino oporteat.

Cum hoc tamen prægnantes purgare caute aggrediendum est, & eas quidem solum, quarū salus in dubio existit, aut eas, quibus, licet sanæ videantur, aliquod impendet periculū. *Præterea*, si morbus primum suapte natura lethalis sit, & ex his, qui medicamentis cedere nequeunt, tutius esse existimo eas non purgare, ne nostro errori morbi periculum adscribatur: nisi aborsus gratia id fiat, sub certa vitæ matris desperatione. Item eas quoque à purgatione ablegandas esse existimo, quibus salutis spes effulget, ac certa promittitur. Qua ratione Hippocrat. dixisse censeo: *Prægnantibus si nihil præter naturam accidat, vitales fiunt partus.* Atqui cum n[illegible] pharmacares sint præter naturam, adeo vt etiam ab infantibus medicamenta arceantur, [illegible] aut abortu periclitantur, aut imbecilles superfiunt, ita vt paulò post intereant. Reliquis verò non posthabita omnino infantis noxa, sed aliquid ipsi do-
C nando, si periculum vitæ matri impendeat, propinanda sunt purgantia medicamenta, ne vterq; simul vi morbi pereat: sin aliter, verendum est. Nam vbi morbus suapte natura salubris exsistit, non licet Medico Christiano aliquod moliri opus, quo aborsu periclitetur infans. In morituris verò, si quando licet, id est, aborsus gratia, ne matre vi morbi intereunta, fœtus quoq; citra Baptismatis Sacramentum sanctum intereat. At in reliquis minus damnum est, dum in dubio res versatur, pharmacum exhibere, quàm posthabito morbo fœtū & matrem mori permittere. Quod si fœtum esse mortuum cognouerimus, purgatione audacius præuenire oportebit, extrahendi fœtus & humoris peccantis gratia.

Prægnantib. acuto morbo correptis vtrū sanguis detrahi debeat.

Inter reliqua auxilia, quibus tutius & citius acuto morbo correptis opitulamur, vnum, idque præcipuum est sanguinis detractio, vt ab Hippocrate dictum esse constat: *Acutus morbus sanguinem detrahes.* Qua profecto ratione morbos acutos grauidis esse lethales ipse dixerat, quia sanguinis
D detractionem expostulant: & ob id 4. *aphorism.* facta mentione de expurganti medicamēto, nec verbum vllum sanguinis detractionis protulit, quin potius eam omnino expressis verbis interdixit 5. *aphoris.* 30. dicens: *Mulier vtero gerens sanguine misso ex vena abortit, & magis si fœtus sit maior.* Vtero enim gerentes cum incidunt in morbos acutos à sanguine ortos, missione quidem sanguinis egent, eam tamen ferre citra aborsus periculū non possunt, quoniam fœtus sanguine detracto priuatur necessario alimento, non solū quia sanguis minuitur, sed quòd alio auertatur sanguis, qui in vterum affluere solebat. Quamobrem censeo *lib. de nat. fœt.* Hippoc. dixisse, fœtum impelli ad ortū ex alimenti defectu, siue defectus sit naturalis, qualis nono mēse accidit, siue ex aliqua occasione sanguine misso, aut quauis alia vacuatione. Verum, licet ab Hippo. dictum sit, *sanguine extracto protinus fœminam abortire*, non ob id credendū est, id auxilium ex toto interdicere. Sed hac in parte eius sententiam intelligendam esse arbitror eo modo, quo alias, quæ ad præsagandi rationem attinent, ipse protulerat. Dixerat enim 5. E
aphor. 21. *Mulierem vtero gerentem capi ab aliquo morbo acuto lethale.* Non tamen ob id credendum est, omnes protinus morituras, sed magna ex parte id accidere. Pari quoq; prorsus ratione existimabimus sanguine misso, neq; omnes aborsum passuras, sed magna ex parte.

Ætas quatenus sanguinis detractionem recuset.

In hac tamen re ego proculdubio sentio, prægnantes ad sanguinis detractionem similem scopum præstare ei, qui ab ætate desumitur: nam ætas non renuit suapte natura sanguinis detractionem, sed ob certas ipsius conditiones, quantitatē moderatur. Quamobrem in grauidis duplicitatione videtur sanguinis detractionem moderari oportere. *Prima*, ne vires fœminæ forte ita deficiant, vt ipsi fœtui & morbo sufficere non possit. *Secunda*, quia periclitatur, sanguine detracto, aborsu: nam si primis mensibus mittatur, tenerrima admodum sunt fœtus vincula, & à quouis leui motu dirumpuntur: præterquā quod dissoluun- F
tur non pauci spiritus in ipso opere, quorum defectu deterius se habet infans. Verùm si auctior nimis exsistat fœtus sanguine misso, facilius corrumpitur ob alimenti defectū. Quibus sic stantibus rei ratio consulit, vtrique esse subueniendum: morbo quidem sanguine misso: fœtui verò, minori eius copia extracta. Docet iudicio nostro Celsus veram illius Hippocratis sententiæ interpretationem *lib. 2. cap.* 10. hęc referens verba: *Siquidem antiqui primam vltimamque ætatem sustinere non posse hoc auxilii genus iudicabant, persuaserantq; sibi, mulierem grauidam, quæ ita curata esset, aborsum esse facturam. Postea verò vsus ostendit, nihil ex his esse perpetuum, aliasq; posteriores obseruationes adhibendas esse, ad quas dirigi curantis consilium debeat. Interest enim non quæ ætas sit, neque quid intus in corpore geratur, sed quæ vires sint considerare.* Ex quo loco infero, quod si mulier vtero gerens acuto, magnove morbo corripiatur, & vires ipsius constiterint, ac nihil fuerit aliud, quod obstet, sanguinis detractionem citra euidens aborsus periculum optimè tolerare poterit. Quod tamen intelligendum est, dum vitæ periculum impendet, atque cum hoc tanto minus est extrahendum, quanto fœtus fuerit auctior, quod eo tempore ad fœtus a- G
limoniam & lactis generationem, multo sanguine sit opus. Sed videtur quodammodo huic sententiæ aduersari Aristot. qui 4. *de gen. anim. c.* 8. hæc

Prægnans acuto morbo correpta, si vires constant, & nihil obstat, sanguinis detractionē citra periculum sustinet.

Obiectio.

refert

refert verba: *Sed cum fœtus magis magisque perficia-*
702 A *tur, plus excrementi superest, minus enim absumitur, id-que dulcius est, cum non bene trahatur, quod bene coctum sit: non enim insuper ad fœtus formationem consumitur, sed ad incrementum mediocre, quasi iam fœtus constet ad-*
Solutio.
eptus finem suum. Qua sententia minus alimenti assumere & conterere fœtum maiorem & conformatum, quam eum, qui conformationem adhuc agit, euidenter constare videtur: ob idque optime ducta ratione, iuxta huius auctoris mentem, minus nocebit eo tempore sanguinis detractio. Neque eo sibi erit contrarius Aristoteles, qui *lib. eod. cap. 6.* reddens rationem, *quare vtero ge-*
Dubium.
rentes ab initio turbationem patiantur, dixit: *Principio potius, cum concipiunt, perturbari solent magna ex parte, conceptus enim purgationem impedit, & pro sua exiguitate absumere copiam excrementi inter initia non potest: quam post, vbi iam plenius absumere cœperit, leuat.* Qua parte tantum intelligit fœtus ab initio suis primis mensibus parum accipere: licet enim plurimum augeantur, pro quantitatis suæ ratione, id totum, quod in eo augmento absumitur, quàm paucissi-
B mum est: sed *cap. 8.* dixerat, *parum absumere alimenti fœtus, cum maiores sunt.* Quod intelligendum esse censu, ac si dixeris, *sed minus ad portionem corporis, quam vbi erant quatuor, quinque aut sex mensium: siquidem his mensibus fœtus conficitur, ac partus omnes integrantur, licet antea conformationem habeant: cum hoc tamen (vt dictum est) in mensibus integrantur, postea verò conformatus & confectus minori augmento & minori alimento ad portionem indigebit.* Ex quibus verbis prodit difficultatis ratio: nam si verum est, quod Aristoteles dixit, minus alimentũ ad portionem suæ molis capere fœtus, quo grandiores sunt, non ita facile corrumpuntur sanguine mis-
Responsio.
so. Cui dubitationi dicendum est, Aristotelem eo loco tantum disquirere caussam, quare lac vltimis mensibus generari incipiat, & ipsam reiecisse in copiam sanguinis, qui iam ex vtero ad mammas regurgitare incipit copiosius: quod verum est, sed non eo, quod minus sanguinis fœtus absumat, quod maior exsistit. Atqui, licet aliqui existiment, plus abundare, quoniam plu-
C ribus mensibus sanguis retentus est: ego tamen censeo potissimam rationẽ esse, quam antea diximus, nimirum, quia fœtus eo tempore plurimũ attrahit alimẽti, quod plurimũ egeat, à quo plus partis butyrosæ & pinguosæ ad lactis confectionẽ separari est æquũ. Nam coniectabile videtur, ex maiori alimenti copia maiorem quoq; portionem pinguiusæ substantiæ superesse, quam ex minori: & ob id vltimis mensibus plus lactis est, quia plus trahit fœtus, & plus ob id ad mammas transmittit. Quod censeo intellexisse Aristotelem, cum dixit: *Sed cum fœtus magis magisque perficiatur, plus excrementi superest*: ex quo copiosius lac abundare est æquum: quod nomine excrementi intellexit Aristoteles. Quo fit, vt dum vsu venerit, & affectus grau[illegible] exstiterit, non tantum formidare oporteat [illegible] vltimis mensibus sanguinis detractionem, sed eam non nisi plurimum exposcente malo administrare oportet. Constat
Pregnantib. qua quantitate sanguis mitti debeat.
igitur, ob id frequentissime feliciter accidere, si in grauidarum morbis sanguinem detraxeris, parce tamen & moderate: quam moderationem veteres non obseruarunt. Quo fit, vt mi-
D rum non sit, si tantum vetuerint sanguinis detractionem. Sed nos hanc seruantes moderationem, audaciores tuto erimus, maximè si mox à morbi principio id studeamus efficere, ante quidem, quàm febrilis affectio sanguinem in vtero adseruatum, vel in secunda retentum calefaciat, putrescatve: quippe eo tempore; vel grauior efficitur affectus, qui præfuerat, vel denuo grauissimus alter succrescit, vt multis, qui timore abortus perterriti, prætrita principii occasione, misere contingit. Itaque à quarto ad septimum sanguinem detrahes ab ea copia, quam affectus exposcere videatur, tantum remittens, quantum fœtus ad sui custodiam postulauerit. Primis verò ac vltimis mensibus, id opus non aggredieris, nisi maiore & vrgentiore exsistente necessitate: idque moderatius facies quod fœtus tenuior sit, ac facile dissoluatur & discedat: vel quod grandior exsistat, & plurimo quoque indigeat alimento. Tandem hoc tibi semper in memoria sit, in nullo mense E sanguinis missionem periculo vacare.

Pregnantib. sanguinis missio nullo mense periculo vacat.

Est tamen in hac re aliud, quod præterire non decet, nimirum in iuuenculis & boni habitus fœminis citra morbum aliquem, sed eo, quod abortui frequentissime assuescant, necessum esse plerunque sanguinem detrahere, *vt latius sum probaturus cap. de abortu.* Nam fœminæ, quibus plurimum sanguinis abundat, dum vtero gerũt, ob id abortiunt frequentissime, quia à primis fœtationis mensibus nequit fœtus tantum alimenti consumere: ideoq; suffocatur; vel præ nimia copia vincula dirumpuntur. Quamobrem habitum illum, quantumuis bonum, statim soluere expedit, nedum cum morbo aliquo acuto corripitur: quo tempore duplex insurgit necessitas mittendi sanguinem: prima ab effectu: secunda à copioso corporis apparatu: quibus satisfactum erit sanguine misso.

Pregnantib. solios abortire iuuenculis, statim vena mitti debet.

Verùm in omnibus sanguinis detractionibus, F quæ grauidis profuturæ sunt, eam venam eligere conuenit, quæ maxime ab vteri venis dissideat, ita vt quàm minimam cum eis communionem habeat: qualis est vena humeraria, vel vrgẽti malo, communis: à reliquis verò abstinẽdum, quippe quæ facile alimentum adimunt. In quo sane opere id vnum in periculosissimis affectionibus obseruare oportet, vt sanguis non mittatur, nisi in prædictis, vel dum experimento didiceris, eam mulierem à venæ sectione, dum vteru gereret, & fœtus esset tantus, quantus eo tempore est, nihil passam fuisse: atq; etiam in prædictis actionibus adseruabis, ne aduersus vel præstantis alicuius viri sentẽtiam, vel fidissimi auctoris decretum, sanguinem mittas, vel aliquod graue opus efficiendum aggrediaris. Graue profecto est, & timore plenum contra Hippocratis mentem in grauidis audacter sanguinem mittere: cum hoc tamẽ cum matri certũ periculum impendet, minus malum est sub dubio abortus sanguinẽ mittere, quam ipso non extracto matrem & puerum simul necessario perdere. In quo etiam opere octimestres cauere oportet: nam rarum est, fœmi- G nam octimestrem morbo acuto correptam, & superstitem esse: *vt etiam Aristoteles refert 7. de histor. anim. cap. 4.* Qua profecto ratione maturo admodum consilio, & accersito aliquo ex præstantissimis Medicis id opus tentare optimum semper duxi.

Pregnantib. quæ vena mitti debeat.

NOTA.

duxi. Quod si vires non constiterint, aut præmissa sanguinis detractione, si plenitudini satisfactū non sit, frequentioribus vti oportebit cucurbi-
703 A tulis, & aliquando cum scarificatione: nam à ventre calorem febrilem distrahere natæ sunt, quod grauidis proficuum exsistit. Poteris quoque hirudinibus brachiis affixis vti: nam minori sanguinis & corporis turbatione ipsum educunt, citra id, quod fœminæ expauescant, aut animi deliquio corripiantur.

Cucurbitularū & hirudinū in prægnantibus vsus.

Qui plurimum verentur sanguinem mittere in grauidis, vniuersum ferè curationis negotium victus parsimoniæ in totum committunt, existimantes, minus esse periculum abortus ex tenui victu, quàm ex venæ sectione aut purgatione, decepti (*iudicio nostro*) fucata & apparenti quadā ratione: quippe existimāt, plerasq; ex vtero gerentibus facilimè mediā ferre posse, quod cibi fastidium citra noxam diutissimè patiantur: & ob id morbo acuto correptis tenuissimā instituunt victus rationem, credentes id quoq; posse citra abortus periculum perferre. Ex qua etiā fallaci ratione inferūt, in grauidis minus esse periculosum
B acutum morbum, quam diuturnū, quod victus exquisitus non ita facile abortum excitet paucis morborum acutorum diebus. Verùm rei veritas euidenter monstrat, non minus esse periculosum acutum affectum hac ratione, quinimò grauius: nam quantitas cibi nulla lege, vt par est, institui in morbis acutis matri & infanti proficua potest: nam si cibū eligas copiosum, matrem interimes, quod morbi ratione victum expostulet tenuem: quod si parcum tenuemve exhibeas, qualē morbus acutus exposcit, fœtus alimenti defectu peribit. Neq; valet ratio eorum, qui existimant, eo, quod sana & fastidiens cibum attenuetur fœmina, ideò in acutis idem perferre innoxie posse. Fert quidem natura nō raro simplicem affectum, cui si alium superaddas, citra periculum tolerare nequit. In morbo igitur acuto, vbi tot sunt, qui fœtum perdere possunt, si victu simul prius, nil mirum, si ocyssime interficias. Consulit itaq; in re tam dubia medendi ratio, vtriq; esse prouidendum, tali victus ratione instituta, quæ nulli eorū
C manifeste noceat. Quod si fieri nequeat, quin aut mater pereat cibi copia, aut fœtus inopia, satius erit matri prouidere: quippe fortasse infans ea ratione à periculo euadet, quod mortua matre nequibit. In qua re eum victum institues, qui copiosæ sit alimoniæ & substantiæ, in paruissima tamen copia. Puero etiam prouidendum per ea, quæ vmbilico esse apponenda antea diximus, non quidem, quod ea parte puer alatur, sed roborandarum virium gratia.

Prægnantes acuto morbo correptæ qua victus ratione vti debeant.

Hæc quidem sunt, quæ in communi omnibus vtero gerentibus morbo acuto correptis proficua sunt. At in reliquis auxiliis parum aut nihil euariat curandi ratio ab iis, quæ reliquis corporibus sunt proficua, siue angina, siue pleuritis, siue phrenitis, aut soporosa affectio sit: nam in particularibus nihil habent, quo differre possint, præterquā quod in phrenitide & reliquis huius naturæ affectionibus, neq; acribus clysteribus, aut suppositoriis vtendum est, nisi dum vsu venerit ex nimia
D necessitate abortum prouocare.

Præterea in quibusdam ex iis, quæ vtero gerunt, vtendum est expurganti medicamento, si affectio postulauerit, ocyssime: in aliis remorandum. Nam quibus aluus fluit, cum id malum, *vt Hippocrates refert 5. aphor.* 34. grauidis sit periculosum, ac periculum proficiscatur, non solum (*vt Galenus recenset*) ex defectu alimenti, sicut in sanguinis detractione, sed ex aliis caussis, quæ eam diligentiam in artifice requirunt: eo cunctandū non est: nam pituita redundans faciet ad vterum demissa citius effluere fœtum vinculis laxatis, & bilis amara ipsum occidet nō secus ac venenum. Significat enim magnam caussam, cum prægnantes plurimo opus sit abundare alimento. Quibus accedit periculi alia ratio, quæ nos ad properandum cogit, quod fluxum ocyssime sequitur tenesmus, promtissima quidem abortus caussa, *vt Hippocrati placuit 7. aphorism.* 27. Quamobrem credendum est, lienteriam defectu alimenti abortum minari, reliquos verò fluxus aliis de caussis: in quibus sane purgare ocyssime opus est, & in lienteria mox constringere: inquit enim Hipp. *lib. 1. de morb. mulier.* Concludere autem statim atque constringere oportet. In reliquis verò affectionibus vt naturam habeamus adminiculantem, & minori sit opus medicamento, coctionem exspectandam esse consulit rei ratio: qua exspectata sæpe abit purgandi necessitas. E

Prægnantes acuto mor. bo correptæ quæ ocyssime, quę tardius purgandæ.

Mirum profectò est, quantam requirat diligentiam in sanguine detrahendo vterus erysipelare affectus: siquidem 5. *aphorism.* 41. expresse docet Hippocrates lethale esse: quod non videtur minus mirandum, quàm cito præueniendum, etiamsi erysipelas suapte natura affectio lethalis non sit, neque vterus membrum princeps. Siquidem Auic. testatus est 4. 4. *tract. 2. cap.* 10. se vidisse totum vterum funditus excidere, & fœminam cum hoc superuixisse: quibus accedit, grauidationem quoque affectum esse secundum naturam. Cum hoc tamen hæc tria simul iuncta lethalem efficere affectum experimento confirmatur, & Hipp. decreto *lib. 1. de morb. mulier.* vbi sic loquitur: *Erysipelas si in vtero fiat, mortem necessario adfert.* Subdit rationem *lib. 2. de morb. mulier.* dicens: *Si ignis sacer in vtero fiat, tumores fiunt lumbis, à pedibus exorsi vsq; ad crura tota & ad lumbos. Quanto verò tempus amplius progressum fuerit, etiam pectus percipit & intumescit, & tota perfrigeratur, & febris habet magna. Et in vltima parte textus* subdit: *Hic morbus, si prægnantem inuaserit, occidit.* Cuius caussam esse censemus, quod abortum facit ob vehemens incendium, ex abortu autem & erysipelate necesse est mulierem mori. In qua sane affectione, licet Hippoc. *locu nuper citatu* aliam scribat curandi rationem: ego tamen eadem minime auderem vti, nisi sanguine sufficienter prius misso, & pronunciato aborsus & mortis periculo: tandem verò mollibus ac refrigerantibus clysteribus rem omnem agerem, adhibitis etiam inunctionibus dorso & inguinibus, *iuxta Hippocrat. curandi rationem loco nuper citato adductam.* F

Prægnantis vterus erysipelate affectus quam diligentiam in sanguine detrahendo.

Erysipelas vteri in prægnantibus lethalis.

Est tamen non minus graue febribus aliis grauidam corripi, dum ab his extenuari contingat, modo lentæ sint, modo vehementes, vt facile colliges ex Hippocrate 5. *aphor.* 55. *Quæcunq;* (inquit) *vtero gerentes febribus capiuntur, & valde extenuantur absq; manifesta occasione difficile pariunt, & cum periculo aut abortus facientes, periclitantur.* Itaq; duobus modis extenuantur fœminæ, in validis quidem febri- G

Prægnantes febrib. correpti graue.

febribus, ob vehementiam, in debilibus vero, ob durationem: quibus ita fœminas extenuari contingit, vt neq; parere, neq; partus aut à partu labores & vacuationes ferre citra maximum periculum possint. In qua sane re expendendum est maturo iudicio, quid agere oporteat: non enim, sicut in acutis, vti possumus sanguinis detractione, aut purgatione, nisi ex vehementibus fuerit febris, in quibus melius est anceps experiri auxilium, quam ferre citra auxiliares manus præsens interitum. At in longis contrarium est, quod grauius sit, temerarium aggredi remedium, eo quod tempus & naturam in diuturnis affectionibus curandis præualere nobis constet. Quamobrem proba victus institutione, leuissimis medicamentis & aliis his similibus corpus moderari oportet, donec partus tempus instet. Nam grauius fiet malum, si abortus ex præsidio sequatur, corpore febriente, & præ nimio labore ac febre languido & extenuato.

704 A

Prægnantes febribus affectæ qualiter curandæ.

Præterea sunt pleræque fœminæ, quibus ex intemperato habitu, aut ex prauis humoribus ante conceptum, aut post genitis, frequentissime febribus corripiuntur, à quibus factæ imbecilles vel aboriuntur, vel male se habēt toto grauidationis tempore, vel septimestres frequentius edunt partus. B Quod quidem ante conceptum curandum est præcauere purgatione, balneis, sudoribus leuibus, & optima victus & vitæ institutione præmissa, quæ corpus ab huiusmodi sputcitia ante conceptum liberent. Quæ omnia ob id hac in parte scripsi, vt quisq; debita prouidentia cuique harum affectionū consulat, ne si eas à principio neglexerit, postmodum curare non possit.

LIBER QVARTVS,

C DE PVERPERARVM ET NVTRICVM AFFECTIONIBVS.

CAPVT I.

De Partu.

NON immmerito Hippocratem dixisse cōperimus *lib. de genitura: Omnia lege fiunt.* Est autem lex certa quædam ratio & modus, quo ex natura fieri solent omnia, & naturæ quædam institutio, secundum quam cuncta agit. Quippe sicut aliqua est in quauis re efformanda peculiaris & propria ratio generationi proficua D (*nam vna est, quæ chylum generat, sanguinem alia, bilem vtramq; alia, & alia medullam, vrinam, ac reliqua, quæ in corpore fiunt: in quibus efformandis eundem generationis modum semper adseruat potentia, cui id munus incumbit*) ita prorsus eam & vnam seruare naturam ipsam rationem & modum in fœtus conceptu, motu, ac partus tempore existimandum procul dubio est. Maxime cum stabilita habeat propria opera ipsa natura, & certis periodis ac legibus circumscripta, sic conceptum, formationem, motum, integritatem, vitam, & in lucem productionem seu partum, ac post in mammis alimentum tanta solertia metitur & perficit, vt sui occasione statutam operandi ratione nunquam euariasse comperiamus: nisi forte quid præter naturam illi accidat, cuius vi & efficacia cogatur à constituta lege deflecti. Quæ sane duo vitiorum genera, id nimirum, quod puerperis, & [illegible] od nutricibus accidere potest, quarto hoc [illegible] umine complecti fuit in animo, initio sumpto E à fœtus formatione & partu.

Lex, ratio & modus certus in fœtus conceptu, motu ac partus tempore.

Dictum est *præcedenti libro*, quatuor temporibus partitam esse vniuersam formationem fœtum perfectionem: quorum *primum* septem dierum spatio circumscribitur, *genituram* appellatam effingens: *secundum* carnis & osseæ substantiæ molem præparans esse constat, licet integram delineationem ante [illegible]gínta dies non adipiscatur: *tertium* quidem principia viuentis effingit ac efformat: *quartum* vero & vltimum perfectionem omnium membrorum præmissa delineatione præstat, præstatutum deinceps infantis rationem.

Formationis fœtus tempus quadruplex.

Ex quibus constat, decuisse naturæ maiestati & ministerio hæc tempora, hos motus & labores mouere, vt operis sui perfectionem iuxta institutum consequatur. Nam cum natura rem quandā simplicem & homogeneam struit, mirum non est, si vnica motus sorte, vnico tantum tempore, vni solum operi incumbens ipsius perfectionem adipiscatur citra vllam varietatem. Verum, cum F rem aliquam ex variis diuersisq; naturæ (*ac potissimum perfectionis diuersa*) fabrefacere studet, necessum proculdubio est, tot tempora, tot labores ac mutationes instruere & moliri, quot sunt opera, quæ ipsam affectatam spectamus. Cum hoc tamen constat, non vnicum esse in mare ac fœmina formationis tempus: de qua re præmissis variis antiquorum opinionibus, mediam inter omnes selegimus, quę magis Hippocratico dogmati adhærere videtur.

Formationis maris ac fœminæ non vnum tempus.

Exsurgit quidem puerperii formationis longissimus terminus numero quadraginta quinque dierum constans, quā hac lege auctores partiuntur, solibus quidem sex spumificationi (*vt dictum superius est*) tribuentes: quatuor lineationi: octo lineationis repletioni: quatuordecim carnificationi: tredecim efformationi: ex quibus quadraginta quinq; dierum numerus constat. Numerus autem minimus triginta dierum spatio adimpleretur: quoniam Soles sex spumificationis: duo lineationis: quatuor lineationis repletionis: nouem carnificationis: totitemque efformationis G proculdubio sunt. Quos sane terminos de masculo puerperio subaudire tantum oportet: nam de fœmella aliter statuendum est, quod longioribus (*vt inter omnes conuenit*) temporum interuallis absoluatur: decem quidem dierum spatium (*etiamsi maturius plerumq;, veluti quinq; dierum tractu, fabricari illustres auctores obseruarūt*) vltra maris spatia ad sui formationem exigit: cuius figura per id tempus post abortum in humido haud quaquam

Formationis masculi longissimus terminus 45 dierum.

Minimus 30. dierum.

Formatio fœminæ 10. diebus tardius quam mas, & quandoque.

705 A permanet, sed ocyssime plane dissoluitur: contra mas si in aquam frigidam diffundatur, in membranula cogitur consistitque. Neque nos terrere debet, quod ex antiquis multi (*vt Straton Peripateticus, & Diocles Charystius*) concepti corporis fabricam per septenos dies obseruatione dispensant, Platonicæ septenariorum maiestati alludentes: vt hebdomadæ primæ genituris intra incoandi hominis rationem locatis, genitiuum humori folliculum artifex natura primum circumdet. *Secunda* crebras extimam conceptabulis superficiem cruoris guttas passim gestare putant. *Tertia* hebdomada de foris introrsum verti eas, demergique. *Quarta* humorem ipsum ita coagulari, vt inter carnem & sanguinem liquida adhuc soliditate concretione q; conueniat. *Quinta* partu mense septimo maturaturo figuram integram confingi. At si nono à conceptu mense absolutio futura sit, siquidem fœmina fabricationi accedit. *Sexta* hebdomada membra diuidi: sin masculus, septima proculdubio arbitrantur. Ex quibus constat,

Corporis fabrica per septenos dies obseruata ab antiquis.

B non longe à nostra veritate deuiare antiquos, siquidem trigesimo quoq; Sole hominis efformationem, vel paulo plus fieri censent. Hæc itaque est omnis configurationis ratio, quam multis de causis sic natura fabrefecit: primo namque ædificat sibi domicilium & firmitudinem, qua subiiciatur natura vegetabilis, dirigaturque in actum: in quo velut in arce propria munia perficiens ad altiora progreditur, non solum contenta plantam effinxisse intra vterum, sed sensui carnem & ceteras partes disponens, & configurationem fabricans sui naturam transgreditur. Quo facto, maiorem in corpusculo illo apparatum affingens, animæ rationali domum præparat, cuius imperio tot facultates, tot instrumenta mira quidem varietate confecta subiicit. Decuit autem ea omnia sic fieri: nam cum quædam nostri corporis membra habeant rationem principii, quædam vero rationem organi, & quędam rationem finis: necessum profecto fuit, aliquo ordine naturam se gerere: diuidentem vniuersum formationis tempus in quattuor partes, quibus vteri ge-

C statio perficeretur.

Motus infantis in vtero parturitionis tempus demonstrat.

Vt quis parturitionis tempus ad amussim callere possit, motus & labores infantis in vtero expendat satis prius oportet, quod iuxta prædictas mutationes metiri quoq; tempus partus opus sit. Expresserat quidem hæc omnia Hippocrates *lib. 6. popul. part. 7. text. 29.* dicens: *Dolores per circuitus fiunt, qui aût in septuaginta mouetur, is triplicato numero perficitur: qui vero in nonaginta, is etiam triplicato numero absoluitur.* Qua sententia videtur complexũ fuisse duo tantum pariendi statuta tempora, nimirum septimum & nonum mensem: nam qui septuaginta diebus mouentur, septimo mense in lucem prodeunt: qui vero nonaginta, nono. Eandem quoque sententiam scripsit idem Hipp. *ad finem lib. de alimento*, addens id, quod summopere ad prædictum dogma existimabat necessum fore: nam postquam de ea re varias opiniones recensuisset, eosdem terminos statuens, in fi-

D ne inquit. *Est & non est*: vt aperte doceret, incertũ esse tempus gestationis, formationis & partus etiam, sed illa duo esse potissima plus minusve enarianti. Et licet locus sit *lib. 2. popul. part. 3 text. 3.* huic apparenter contrarius, nimirum *laborat*

Gestationis, formationis & partus tempus incertum.

circa tertium diem supra quinquaginta, & sextum supra centum, menstruales secundo & quarto, quæ oportet nosse ad septimestrem, quo videtur constare, septimestrem indicari partum laboribus mense incipiente tertio, aut in fine secundi, quoi complent quinquaginta tres dies, aut quarto mense, qui constat 106. diebus: qui sane termini longe videntur diuersi ab his, quos *libr. 6.* docuerat: arbitror quidem non esse omnino integrum & Hippocrat. dignum locum 2. *lib.* aut eo voluisse idem intelligere de masculis, in quibus mirum non est, aliquot dies ante septuagesimum moueri, & labores præstare: at *lib. 6* suspicor generalius præstitisse præceptum. Quapropter credendum est, eadem parte scripsisse varios labores, & motus ad partum terminos, dicens: *In longius autem tempus labores 3. & 5. & 7. & 9. mense 2. 4. 8. quæ ex patria tabula consideranda*; censeo tamen certius locutum fuisse *lib. 6.* quam in reliquis lo-

E cis. Sed duo circa primum oraculum Hippocratis expendisse oportet: *quales sint termini motus infantis in vtero, & quid ex illis ad partum prædicere liceat?* secundum, *an sint tantum hi duo pariendi termini?* Ad primum igitur accedendo existimo, Hippocratem voluisse dicere, terminum partus esse indagandum ex principio motus infantis, ita vt qui septuaginta mouetur, vel nonaginta, triplicato numero absoluatur, quia potissima ratio pariendi & tempus ex labore ac molestia motibus infantis illata perficitur, instar reliquarum naturæ actionum. Nunquam enim ipsa expulsionem aggreditur eius, quod conficit, donec ex toto perfecerit. *Præterea* minimum subit natura laborem in confectione humorum, donec in perfectione consistat & sese ad expulsionem pręparet: exemplo est crisis in morbis, quam antea motus & labores quidam designarunt. Sic profecto in infantis exortu labores & dolores per circuitus fiunt, puero ipso, mediante motu, designante sui exitus terminum: nam hi sunt labores, quos licet ex Hippocratis mente intelligere, &

Motus infantis in vtero termini quales sint, & quid ex illis ad partum prædicere liceat.

F hi sunt motus, nimirum cum infans primo se posse moueri percipit, & facto motu laborem & dolorem infert, præsagium quidem futuri exortus. Ex quo quidem tempore computationis initium ad partum sumit Hippocr. quem etiam doctiores insequuntur.

Subit autem in examen hac in parte, *si statutum tempus formationis fœtus contineri Hippocrates dixit, ad summum quadraginta & duobus diebus, quorsum computationis principium ad partum à septuagesimo in septimestribus partubus, & a nonagesimo in nonimestribus sumat? siquidem à quadragesimo secundo ad summum fœtus moueri possunt. Nonne statutum habet natura tempus ac determinatum huic operi, in quo motus motibus correspondere tenentur, & actiones actionibus, ita vt neque natura, neq; fœtus vsquam ab opere cessent? Quorsum item totum illud tempus à quadragesimo secundo die ad septuagesimum aut nonagesimum otiose pergit ipsa ita, vt nullam præstet computandi notam, neq; vllum huius operis indicium?* Cui sane dubitationi, quam maximi

Dubium.

G esse momenti scio, vnico verbo satisfaciam, in memoriam reuocans, naturam in morbis triplex ad sua munia exsequenda obtinere tempus: vnũ quidem, in quo aliquod indicat aggredi opus: aliud, in quo monstrat perficere inceptum: reliquũ vero, [illegible] vtriusq; operis perfectionem mõstrat. Q[illegible] dixerat Hippocrates 2. *aph.* 24.

Solutio.

Septe-

Septenorum quartus est index: Qua sententia cõstat, ex temporibus quædam nil manifestum efficere, 706 A licet omnino natura ab opere non subsistat. quędam indicare: quædam vero iudicare. Quod pari ferme ratione in fœtu efformando ac propellendo, naturam obseruare cumperimus. Nam vitalem esse fœtum quatragesimo secundo die iudicat, septuagesimo motum editurum: intermedio autem tempore fœtum perficit natura, vt motui statuto tempore designato sufficiat. Non enim mox, vt viuit, mouere seipsum valet, saltē vt dolores & labores inferre possit. Prætcrquam quod motus in fœtu duplex cognoscitur: alter vitæ manifestatiuus, qui quatragiota & duobus dieb. effulget: alter vero præsagus & index partus, quem septuaginta aut nonaginta diebus euenire refert Hippocrates prædicta sententia. Quapropter partum cõsideramus, veluti quendam morbum, eumq; longissimum, ex sorte diuturnorum, qui dierum, hebdomadarum, & mensium numero iudicantur. Pro cuius rei probatione expressum est Hippocratis testimonium *lib. de se-* B *ptimestri partu*, quo hæc refert verba: *Mulieribus fœtuum conceptus & abortiones & partus eodem modo iudicantur, quo & morbi & sanitas & mors cunctis hominibus. Sed omnium istorum alia quidem diebus: alia mensibus: alia dierum quatragenariis: alia vero annuo spatio euenire videntur.* Cum ergo partus morbus sit longissimus, certe in eius tempore definiendo eandem sequi oportebit computandi rationem, quam in aliis morbis longis dierum, hebdomadarum, & mensium numero obseruamus. Itaq; quemadmodum quartum diem septimi indicem esse Hippocrates testatur, vndecimum decimi quarti, decimum septimum vigesimi: ita prorsus in partu quatragesimum nonagesimi, centesimum & vigesimum centesimi octuagesimi, ducentesimum ducentesimi quinquagesimi indicem eundem esse experimento deprehendimus. Habent enim inter se hi numeri quandam similitudinis analogiam, ita vt quam rationem habet quartus ad septimum, eandem habet quatrage- C simus ad nonagesimum. Quare sicuti decimus quartus dies ex duplicato septenario consurgit, & dimidium circuitus lunaris explet: ita centesimus octuagesimus dies ex duplicato nonagesimo consurgit, eumq; centesimus & vigesimus ita indicat, vt vndecimus decimum quartũ. Deniq; vt vigesimus dies finem fere facit trium partium lunaris circuitus, eumque indicat decimus septimus: ita ducentesimus quatragesimus, qui terminus est partus naturalis, quam legitimus, finisque est & terminus trium partium anni, eum proculdubio indicat ducentesimus. Qui sane termini sunt omnes, quibus fœtum designantem sui exortus tempus in vtero moueri comperimus: & fœminæ ipsę apertissime eos obseru[illegible], edoctę laboribus & doloribus, quos per c[illegible] quosdam circuitus sibi signatos persentiunt. Sic apud ipsas vulgariter fertur, dolores illos fieri, [illegible] est principium mensis: nos autem colligimus esse motus partuum designatores. Ex quibus euidenter constat, naturam in fœtus formatione, motu & partu proportionem & mensuram semper seruare (*dummodo aliunde non impediatur*) plus minusve, quod insinnauerat dictum D illud Hippocratis: *Est, & non est.* Nec prætermit-

Partus consideratur velut morbus, isque lõgissimus.

Natura in fœtus formatione, motu & partu proportionem & mensuram seruat.

tenda est Auicennæ sententia in hac dubitatione. Nam inquit: *Si tempore, quo formationem fœtus accipit, bis tantundem temporis addideris, fœtus ipse mouebitur.* Quamobrem si mas triginta diebus, hoc est, mense vno efformatus fuerit, mouebitur vtique diebus sexaginta post trigesimum, hoc est, die nonagesimo, mense scil. tertio. Similiter cum fœmina dixerit diebus 42. efformari, si plures duplo dies his accedant, hoc est, alii octoginta quatuor, tunc se mouere fœmina incipiet, quarto nimirũ mense & diebus sex. Sed tamen loco nuper citato hos sex dies omisit Hippocrates, *vt optime aduertit Gorreus*, quoniam non tam certo præscriptus sit hic dierum numerus, quin aliquando euariet, vt sonant verba, *est, & non est.* Sed licet dictum sit, duos esse solum legitimi partus terminos, septimum videl. & nonum mensem, doctissimorum virorum decreta, quæ aliter sentire videntur, nos cogunt id diligentius expendere, & cuiusque rationes examinare, vt constet, (*pro ingenii mei viribus*) de partus tempore veritas: Ini- E tium autem sumao à partu naturali.

Partus legitimi duo termini.

Partus igitur est actio partim quidem vteri, partim vero ipsius fœtus: vteri quidem, quoniam ille offeosus grauitate fœtus iam multum adaucti, & excrementorum redundantia, vt propria expultrice fœtum in lucem edat. fœtus vero tum quod auctior satis alimenti à matre non capiat, tum qood partionis tempore plus calidi natiui habẽs, magis quoq; refrigerari postulat. Quamobrem cum non sufficiat aer, quem illa per arterias subministrat, ad exitum concitatur: idque non certo statoq; tempore, *vt paulo inferius latius monstrabo*, contingere sentimus. Fit itaque partus tum maxime, cum puero alimenti inopia & loci angustia oppresso motus validus accidit, quo manibus pedibusq; calcitrante pelliculã quandam internam rumpi contingit: rupta autem vna, alię ob id debiliorem vim habent & rumpuntur: primum quidem illæ contiguæ & cohærentes, postea extremæ. Cum autem ruptæ fuerint pelliculæ, tunc fœtus à vinculis exsoluitur, & agitatus foras prodit. Atq; hæc sunt Hipp. verba F *lib. de natura puer.* Constat igitur naturalis partus triplices esse causas: *Vnam*, cum calor cordis adeo creuit, vt amplius sine ventilatione & refrigerio inspirato aere infans viuere non possit: *alteram*, quoniam alimentum, quod à matre sumit, non ei satisfacit, sed cogitur, quod deest, aliunde disquirere, & auctore Hippocrate *loco nuper citato*, calcitrat, & acetabula dirumpit, & matri pariendi initium affert: *tertia* vero causa est, quoniam vterus ipsum iam grandiorem factum non capit. Quas sane causas in pullorum inuolucris euidenter conspicies: nam vbi oua matura videntur, volucer rostro putamen ferit, olfaciens quidem desiderium fœtus ad exitum, vbi deficit alimentum. Inquit enim Hippocrates *loco citato*: *Pullus non habens sufficienter vnde viuat, fortiter mouetur in ouo vberius alimentum quærens, & pelliculæ circum dirumpuntur, ac vbi mater sentit pullum vehementer motum, putamen scalpens, ipsum excedit.* Id quod paucis verbis constat Aetium dixisse *tetra. 4. serm. 4.* G *cap. 21.* mutuata oratione ab Hippocrat. *lib. de superfœtatione.* Inquit enim: *Talibus vteri puero augescenti & bimestri aut trimestri, aut quantumcunq; tempus transgredienti, si quando alias augescit in maiorem*

Partus naturalis quid.

Partus quãdo fiat & qualiter.

Partus naturalis tres causæ.

Plin. 7 narrabit refert ex feminis quoque diuersa natura prodire, & scribit Vestiliam ex diuersis maritis fœtum alium 7. alium 8. alium 10. peperisse.

amplitudinem non porriguntur, ita vt non amplius sufficiant capiendo fœtum, sed propterea proditur eodem tempore. Atque hæc de partu naturali dixisse sit satis, quæ necessaria mihi erant ad veram computandi
707 A rationem in partu. Reliqua vero, quæ de partu naturali videntur esse necessaria, reperies 3. *cap. seq. de partu naturali & laborioso.*

Partus legitimus quo tempore edi debeat, & qui eius termini. De hominis partu, eiusq; tempore, tam est difficile proferre iudicium, quam de his omnibus, quotum variæ & inconstantes auctorum reperiuntur sententiæ. Quippe Hippocrates medicæ artis princeps & dux, non docet, vt arbitror, huiusmodi difficultatem de partu tam multiplicem, ramq; ambiguâ, & multis tenebris submersam, vtcunq; definire. Quamobrem studendum nunc est ex bona Philosophia, & probatissimorum auctorũ scriptis aliquid vtile haurire, quod huic rei lucem afferre possit. In qua sane re primo, *quid Astrologi sentiant, expendendum erit*: secundo, *quid Arithmetici*: & vltimo, *quid in bona Philosophia & Hippocratis doctrina tenendum sit*, vt clarius constet, quot sint legitimi partus termini.

B Itaq; vt ab Astrologis incipiam, conuenit inter ipsos corpora inferiora à superioribus affici, & septem planetas in hominis exortu, & dum in vtero est imperium obtinere idque ordinatim & serie quadam. Sic *Saturnus* (*vt apud ipsos fertur*) primus cum genitura connexionem & connexionem habet, illiq; ex sua natura dominatur: nam cum genitura humida sit & liquida, inspissari necesse est, vt hominem gignat, quod proculdubio beneficio facilime illi Saturnus præstat: planeta alioqui frigidus & siccus, cui ob id inest siccandi, inspissandiq; atque cogendi potentia. Verum cum semen indies excrescere tenetur, impleri-que, *Iouis* subnectitur: quippe is augmentum præbet & calorem, vt qui calidus sit & humidus: ob idq; Iouem in incremento maxime præesse dicunt. Sed cum motum iam puerum moueri oporteat, cui acri in calore & siccitate erat opus, post Iouem *Mars* puerum suscipit, qui cum calidus sit & siccus, tertius motum concedit: quamobrem tertio mense infantes moueri assolent. Succedit quarto
C ... *Sol*, qui ex excauandis ossibus proficuus existit: cuius etiam beneficio meatus corporis euadunt ampliores, & singula membra suam perfectionem adipiscuntur: est enim huius astri calor viuificus & maxime efficax. Ceterum, quia petita stabatur calore & siccitate fœtus ex vi præcedentium planetarum, subuenit quinto mense *Venus* frigida & humida respectu præcedentium, caloris cuius beneficio siccitatem caloremque à prædictis impressum natura corrigit & attemperat. *Mercurius* vero, qui operi ab alius incoato colophonem addere dicitur, absolute motus perfectioné, & instrumenta expolita ac firmiora reddit. Vltimo tamen accedit *Luna*, cuius efficacia multa succrescunt infanti beneficia: nam quia frigida est & humida adipe munit, & vterum humiditate mulbre ad faciliorê partum præparat. Quibus beneficiis præmunitus in lucem vitalis prodit septimo mense puerulus: & hæc est causa, quare septimestres partus vitales, & maxime genuini apud Astrologos existunt. Verum si aliter contingat, & cogatur vsque ad octauum
D mensem remorari, iterum reuertentem ad se *Saturnum* suffusus est, sed non ita mitem & placidum, ac primo mense conceptus degustauit. Quippe sua frigiditate puerilem caloré minuet, & internam vteri partem constringet, comprimetq; præter modum siccitate nimia, ita vt accidente externa causa, protinus pariendi occasio subsequatur, & ob id partus & mater magno in discrimine versantur ex inclementia huius planetæ, adeo vt partus salté viuere minime possit, ac si eius malignitatem superet, vitam deget ærumnosam & laboribus ac morbis plenam. At si nihil eo mense præter naturam ipsi accidat, *Iupiter*, qui iterum redit, nonum mensem saluberrimum efficit, & omnia Saturni maleficia protinus delet, quod suo calore & humore, quibus potissimum viuitur, puero vitam instaurat atq; confer-uat. Verum quia is, qui *Ioui* succedit, ex beneficis est, & suo calore facile cum vita nostra conspirat, ideo si quis etiam decimo mense nascatur, vitalis plurima ex parte euadet. Hæ proculdubio sunt
E de partu, Astrologorum sententiæ. cuius factionis etiam Proclus (*inter Philosophos præstantissimus*) fuisse creditur: siquidem scripsit non modo infantibus, dum gestantur vtero, prodesse planetarum adhæsus & vultus, sed etiam ex totius. Nam per vniuersum vitæ curriculum iterat ab eis ... affici & foueri: quippe *Luna* inquit *iam natum infantem ab vtero non relinquit, se primam eius ætatem moderatur, præstans suam gratiam humiditate media nutritiua & augmentatiua potentia. Adulto tamen iam puero literarum, cithara, ... disciplinarum studium præstat Mercurius, qui tum indifferens sit, puerilem ætatem talem efficit, qualis fuerit is planeta, cui adhæserit. Sic Venus tertia ætati dominatur: Sol quarta: Mars quinta: Iupiter sexta: ac postrema Saturnus, qui frigiditate siccitateque nimium pollet.* Atque hæc sunt, quæ breuitati consulens ex Astrologorum libris inter alia multa, quæ in vulba reperiuntur, mihi magis placuit scribere, vt non desit studiosis occasio disputandi: neque quidquam eorum, quæ huic operi vtilia esse possunt.

F Placuit etiam hac in parte, quid Arithmetici de partus tempore sentiant, breuissime ostendere: supponunt quidem pro hypothesi numerũ imparem perfectum & mari similem esse, parem vero imperfectum & fœminæ congeneum: sic profecto alibi parrem *imparem*, & *parem* matrem appellant. Ex quo inferunt, septimum mensem & nonum vitales partus edere posse, octauum vero minime: proferentes cum hoc de mense decimo, qui par etiam est, in eo sæpe vitales nasci fœtus, quod perfectionibus numeris sit absolutus: & ob id existimant ipsum numerorum omnium esse perfectissimum & complementum ac perfectionem reliquorum: atque eum ex partibus solum esse perfectum, quia antecedentes numeri denario maiorem perficere nequeunt, & subsequentes ex decem & præcedentium aliquo perficiuntur. Continet enim omnia numeri andi genera, vt *par impar, quadratum, longum, compositum*, & si quæ alia sunt: præterquam quod ex quatuor cubalibus numeris (*ex quo Pythagorici vniuersum constare referunt*) constituntur. Sunt autem dog-
G mata hæc difficilia, & quæ probari difficulter possunt, cum octonarius numerus par quoq; sit, & de eo male sentiant & loquantur, etiam si solidum ex eo corpus & vere perfectum eponatur: nam de eis est, qui nec generantur, nec generant, ex mo-

Margin notes (left): De partus termino ac tempore Astrologorũ dogma. — Planetarum in partum imperium quale. — 1 Saturni. — 2. Iouis. — 3. Mars — 4 Solis. — 5. Veneris. — 6. Mercurii. — 7. Lunæ. — Partus septimestres cur vitales & genuini. — 8. Saturni

Margin notes (right): 9. Iouis. — 10. Martis. — Planetarum imperium in ætate. — De partus termino ac tempore Arithmeticorũ dogma. — Decimus numerus ex partibus solus perfectus.

ex monade & septem constitutus: aut ex eo, qui tum generatur, tum generat, nempe quaternano
708 A duplicato. Octonariū quidem Pythagorici *institiam* vocauerūt, quod primus omnium soluatur in numero pariter pares, hoc est, in bis quaterna.

Quamobrem cum & contextio ipsius pari æqualitate procedat, & resolutio æqualiter recedat vsq; ad monadem, merito propter æqualem diuisionem iustitiæ nomen meretur: cum hoc tamen fœtui summopere inconuenit. Hæc diximus, vt quisque intelligat parem numerum non esse semper imperfectum. Verum, vt *ex Pythagoricorum sententia colligere potui*, septimum & nonum mensem vitales esse, octauum vero minime, non solum ob adductam rationem credendum censeo: sed ob aliam longe præstantiorem. Est autem ea huiusmodi, vt optime Gorreus vir doctissimus aduertit: quam hac in parte ad verbum transcribere placuit, ne doctis & ingeniosis desit materia speculationis: quippe hæc prodesse & delectari aliquando solent. Constitue igitur triangulum scaloneū, hoc est, tribus lineis inæqualibus constitutum A B C cuius latus B C sit vnitatis quatuor, latus autem A B sit vnitatum 5. perspicuum est, ex disciplina Pythagoreorū 3. & 5. esse masculos, vt impares, sed 4. fœminam, vt parem. Multiplicentur igitur 4. per 5. fient 20. sed 5. per se multiplicentur, consurgent 35. simul iuncti numeri fient, vt euidenter constat, 45. Hæc rursus per medium spatium triāguli, id est, per 6. multiplices, fient 270. quæ nouem menses constituunt. Rursus multiplices 4. per 5. fient 20. & similiter 3. per 5. fient 15. simul iuncta erunt 35. Hæc per medium spatii trigoni multiplices, hoc est, per 6. fient 210. quæ septem menses complent. Iterum ducas 3. in 5. fient 15. ducito in sese, emergunt 25. si simul composueris, erunt quadraginta. Hæc multiplicata per mediū spatium, hoc est, per 6. fient 240. quæ procul dubio tempus octo mensium complent. Quam-
C obrem in nouem, & septem mensibus duntaxat per naturalem coniunctionem masculi & fœminæ, quæ 5. & 4. & 3. numeris significantur, numeri dietum proueniunt, qui nouem septemque mensibus continentur: merito, qui istis mensibus educuntur fœtus, vitales sunt. In mense autem octauo non est vlla masculi cum fœmina coniunctio: neq; enim 5. neq; 3. ducuntur per 4. quod fœminam repræsentat. Atqui cum huiusmodi copulano præter naturam sit, merito partus isti vitales non exsistunt. Verum cum ex his numeris nulla demonstratio haberi possit, quæ scientifica sit, quod placita hæc incerta proculdubio videantur: fit subinde vt numeris tantum tribuere, neq; viris doctis, neq; mihi rationi consonum visum sit. Sed ea quidem diximus, vt quantum fieri possit, opus hoc absolutum euadat, & vt constet, quantum vtilitatis Arithmeticorum dogma obtineat.

Par numerus nō semper imperfectus.

B — fœmina 4. — mas 5. — B — C mas 3. A

Numeris partus tempus adscribi non potest.

D Iuxta optimam rationem addubitabit aliquis, *cur Hipp. non statuerit nisi duos tantum partus naturales terminos, septimum quidem mēsem, & nonum?* siquidē experimento compertmus aliis temporibus tales

de Partus temporibus quid in vera Philosophia, &

partus fœminas edere. Præterq̄ quod ipse Hippoc. (*forsitan sui oblitus*) decimo mense frequenter fieri partus dixerit. Sed & alii quoque auctores alios non paucos pariendi statuerunt terminos. Cuius sane rei tanta est varietas, vt non vno statoq; ac certo tempore partus contingere videatur: cum tamē in aliis animalibus statuta sint pariendi tempora, homo autem solus non in vno & certo gignitur spatio. Quam etenim varietatē nonnulli ad imaginatiuam, quæ homini perquā varia est, referunt: alii ad motum fœtus primum, qui fit in vtero: alii vero ad formationem, quæ infantibus quibusdam celerius, quibusdam tardius perficitur. Ad cuius formationis pensum motus fit, & exitus, ac demum tempore bis tanto accedente, à quo moueri cœpit (*vt auctor est Auic.*) in lucem venit. Ac de his quidem tribus mensibus, septimo nimirum, & nono, aut decimo, facile inter Medicos & Philosophos conuenit. An vero aliis etiam mensibus nasci vitales possint, magna est controuersia. Cuius rei gratia ex do- E
ctissimorum scriptis referam, quæ experimento & ratione vera esse constat. Nam occasione sumta ab Hipp. *lib. de alimento*, qui loquens de termino partus profert, *Est, & non est*, licet cuique philosophari, vt sua mens fuerit. Recensebo tamen primo, quæ de vnoquoque mense seu partus tempore auctores scripserunt, vt facilius rei huius abditæ & obscuræ veritatem venari possimus.

Hipp. mente sentiendum sit.

Partus legitimi tempora, fuere septimus nonus ac decimus mensis.

Partus vitales na[illegible] aliis mensibus, præter 7. 9. ac 10.

Aristot. quidem partum, qui maturius, quam septimo mense prodeat, vitalem nulla ratione esse arbitratur. Sunt etiam qui quinto mēse: sunt qui citius vitales fœtus editos esse scripserunt. Fertur quoq; haud paucas fuisse fœminas, quas vltra nonum & decimum mensem peperisse retum fuit. Refert quoq; Plin. *lib. 7. natur. hist. cap. 5.* Vestillam Caii Herdici coniugem Suillum Rufum vndecimo peperisse mense. Item Aulus Gellius ex Varronis decreto scribit, vndecimo mense aliquando nasci hominem posse. Fertur etiam mulieris cuiusdam, quæ vndecimo mense pepe- F
rit, causa ad Diuum Adrianum delata, qua cognita decreuisse, in vndecimo mense partum edi posse, ex requisitis veterum Philosophorum & Medicorum sententiis. Scribunt item ex Homeri decreto duodecimo mense ex Neptuni complexu puellam fœtū edidisse. Quid etiam, quod Plinius Secundus scripto mandauit, Licii Papyrii prætoris edicto bonorum possessionem infanti datam esse contra secundum heredem, cum tamen mater partum se terdecim mensibus diceret tulisse. Sed licet hæc ab aliquibus tanquam vera habeantur: multi tamen ab omni naturæ ratione aliena censent. Nam Vlpianus Iurisconsultus *in l. intestato post decem menses, ff. de suis & legit. heredib.* post decem menses natum ad legitimam hereditatem non admittit. Cui simile decretum protulit Imperator Iustinianus, qui epistola quadam, quæ in nouis ipsius constitutionibus habetur, scribit item suis accidisse temporibus. De quo, cum apud eum esset quæstio instituta, pronuntiauit, *partum illum non esse legitimum*. Itaque vt G
inter auctores non constat vnica de partus tempore sententia: ita quoque neq; vnicam reperies apud nostrum Hippocratem. Nam *lib. de natura puer.* refert, in decem mensibus fœtus nasci, quod longissimum est: quippe eas, quæ longius, quam

Partus decimo mense vterini sit legitimus.

Hip secum de partu decernens pugnantia.

decem mensium spatium vterum gestare visæ sunt, deceptas esse testatur. Quam etiam sententiam eadem parte probat, quod alimentum, quod à matre fœtui suggeritur, non amplius puero suffi-

709 A ciens sit, vbi decem præterierint menses. Refert tamen cum hoc idem auctor *lib. de septim. & octimest. par.* in vndecimum vsque mensem protrahi partum posse. *Porro* [illegible] *in vtraque parte mulieribus de partubus fidem derogare non oportet: dicunt enim omnia, & semper dicunt, & semper proferunt: neque enim aut opere aut sermone persuasæ sunt, sed ex eo, quod cognoverunt acci[illegible] in corporibus suis. Quæ vero inductæ prædicta sunt, & victoriam de hac sententia pronuntiant, semper dicunt ac testantur nasci septimestres, & octimestres & nonimestres, & decimestres, & vndecimestres:* ac subdit: lib. de octimestri partu. *Cæterum decimestres & vndecimestres partus ex septem quadragenariis eo modo fiunt.* Et paulo inferius [illegible] quit: *Ex [illegible] tur omnibus necessarium est pleraque [illegible] in ventre concipere [illegible] octuaginta dies [illegible] decimum [illegible]*

B *dies septem* [illegible] Cui etiam dog[illegible] Arist. sententia videtur *lib. 7. de hist. anim. cap. 4.* [illegible] humani partus [illegible] in hunc modum [illegible] *Cum cæteris animali[illegible] singularis & [illegible] modo partum suum [illegible] pariendi tempus statutum [illegible] potest: nam & septi[illegible] quod [illegible] vndecimum [illegible]* Q[illegible] pr[illegible] sententiis Iurisconsu[illegible], & rel[illegible] perce[illegible] [illegible] mirum non est, si aliquando dic[illegible] vndecimum legitimum esse partum, aliquando vero secus.

Hippocr. conciliatur. Decimus mensis gravidationis limes iustus.

Ante tamen, quam ad veriorem sententiam accedam, ab Hipp. dict[illegible] repugnantiam tollam, quæ videtur maxi[illegible] um scrupulum inferre. Ex d[illegible] ssimorum igitur decreto iudico, iustum & [illegible] m gravidationis limi[illegible] esse, neque vltra illud tem-

C pu[illegible] penuriam & loci angustiam consistere fœtus in vtero posse, nisi forte ad duos, vel tres dies vltra decimum mensem partus se extendat: nam totos vndecim menses consistere in vtero fœtum, naturæ ratio non admittit. Et hoc est, quod intelligunt Hippocrat. *lib. de octimest par. &* Aristotel. *7. de hist. anim. cap. 4.* quidam nimirum mulieres vndecimum attingere, hoc est, vndecim menses paucos dies insum[illegible] e, idque esse quam rarissimum. Id quod Gelli[illegible] *lib. 3. noctium Attic. cap. 13.* ex Varronis dec[illegible] has quasi monstrosas raritates non recipi[illegible] sed nono mense aut decimo, neque præter hos alias pariones mulieris secundum naturam fieri existimasse: Hac via intellecta Hippocr. & Aristot. sententia, superest rationem huius varietatis in partu hominis docere.

Partuum humanorum comparandorum varietas ex quibus causis subortatur.

Non enim huiusmodi varietas prodit, quod homini desit partu di certa lex & ratio, sed quod eam anteuertat aut remoretur quodammodo natura ipsa iuxta v[illegible] tatem copiæ, defectus alimenti, vel robor[illegible] imbecillitatis fœ[illegible]. Verum hæc causa, in[illegible] nostro, no[illegible]

D pro trahere per plures dies, sed, [illegible] est, non per multos plures, neque paucio[illegible] tamen varietas n[illegible] doceret [illegible] mum mensem, in alia accidit cau[illegible], quæ [illegible] iorem in computatione varietatem efficeret: quam mox recensere aggredior.

Hanc sane varietatem in partubus comparandis suborin ego arbitror ex varia principii gravidationis computatione: nam difficile quidem est nosse, nunquid à menstruis factenda sit gravidationis computatio, an potius ab ipso conceptu. Cuius dubii principium præstitit Hippoc. *2. popu. part. 4.* quod quidem citra enodationem relinquit: cui cum satisfacere studuisset Sene Valentinus, respondet, ab vtroque tempore [illegible] faciendam. At cum ille minime explicaverit, vtrum fiet potius, aut saltem, quando ab alterutro, sine distinctione de re controversa discernit. Cum tamen notum sit apud Philosopho[illegible] us, durationis rerum esse mensuram, con[illegible] ab eo tempo[illegible] subducendum esse calculum, à [illegible] res ipsa

E consistere incipit: quæ cum à d[illegible] conceptu [illegible] [illegible] obrinear, ex eo [illegible] computatio [illegible] gravidationis extitat nobis incunda: à menstruis vero non, nisi cum nemi[illegible] quam constituerit de die conceptionis, cui hnc [illegible] attribuere possimus. Itaque prodit huius rei difficulta[illegible] & ex alimento, & ex fœtus robore, & ex vario computationis principio, & tandem ex Hipp. [illegible] *lib. de alimento* refert, fieri partus diebus [illegible] ac[illegible] cionibus, quasi non vnicam [illegible] mationis. Quæ proculdubio omn[illegible] coegerunt priscos illos sapientissimos, var[illegible] partus tempora præfi[illegible]. Relicta [illegible] hac in parte, cui magis innitendum sit ad veram computationem eliciendam, vt si fieri possit, vna tantum ex Hipp. & aliorum mente subsit computandi ratio.

Partuum variationes à cœlestibus pendent.

Ex communi itaque, omnium Philosophorum sententia constare arbitror, cunctas, quæ hic contingunt mutationes, à cœlestibus pendere, vt quæ maiores longe & efficaciores in agendo videntur. Quas tamen proficisci maxime à

F So[illegible] & [illegible] Solis namque accessu, & [illegible] Luna parit[illegible] mutationes, & ob id [illegible] inferioribus operatur, eaque præcipue [illegible] cum eius in diversum Solis, quibus Luna [illegible] mutationibus afficitur: plenilunio, coniunctione, & duabus intermediis, nimirum, cum media est ad augmentum septem diebus constans, & media ad decrementum aliis diebus septem finitur. Apparet igitur, quatuor esse Lunæ mutationis momenta, & ea septimo quoque die evenire: nam & post septem à prima apparitionis die per medium secta, & septem post ea diebus orbe pleno visitur, quod die contingit decimo quarto. Ambo igitur, & Sol & Luna, propter vim, quam à Sole ipsa susceperat, magnas vires proculdubio habent. De quorum viribus & efficacia existimarunt Hipp. & Galenus in illis mutationibus, quæ breues sunt, & paucis diebus finiri solent, negotium omne ad Lunam referendum esse: in aliis vero, quæ non nisi longo tempore iudicari possunt & perfici, ad Solem [illegible] sum maxime attendendum fore. Quamobrem acutos

Lunæ mutationis quatuor momenta.

G morbos quatuordecim diebus iudicium [illegible] statuunt: quartanas vero febres non diebus, sed mensibus sex iudicari: dicunt enim, [illegible] dic[illegible] bus aliquot concludi possunt, septim[illegible] sunt, & Lunæ modo circumagi[illegible] tur: sed [illegible] ad Solem referuntur, eandemque, quam [illegible] m[illegible] rationem sortiuntur. Cum enim à morbis procl-

Acuti morbi cur decimo quarto iudicentur, quartanæ vero mensibus sex.

principio ad plenilunium vſque quatuordecim prope dies ſiot, dimidium nimirum ſuoaris circuitus: ſic profectò à hyeme ad æſtatem, quę ſunt duæ totius anni extremæ mutationes, ſex menſes

710 A ſunt anni dimidium. Eodem prorſus modo à plenilunio ad occultationis tempus ſex alii menſes reſpondent, ab æſtate quidē ad hyemem. Quippe ſi Lunæ quidem curſum per ſeptimanas diuidas, quatuor reperies mutationes, quas duximus per quatuor ſeptimanas. Solis quoque iter in quatuor anni tempora ſecans, ſingulis etiā Lunæ ſeptimanis proportione reſpōdebant. Quo quidem modo, ſicut dies ſeptima, quæ pars quarta eſt totius menſis lunaris, morbos [illegible] iudicat; ſic anni temporis mutatio diuturnos affectus diſcutiet, adeo vt hyeme genitum ver ſoluat: in vere excitatū, æſtas: in æſtate, autumnus: in autumnō vero ortum, hyems. Quibus demum partus proculdubio [illegible], *vt ſuperius dictum eſt*, vt Hip. pocr. protulit, [illegible], inquit, & *fœtuum conceptus, & abortiones, & partus eodem tem-*

B *pore iudicantur, quo & morbi, & ſanitas, & mors cunctis mortalibus.* Sed omnium [illegible] alia quidem diebus, alia menſibus, alia dierum quadragenariis, alia vero annuo ſpatio [illegible] ntur. Ex quibus conſpicuum ſit, in tempore partus definiendo Solis & Lunæ ſimul curſum maxime obſeruandum eſſe, ſed Solis præcipue. Quod quidem vt optime fieri poſſit, per dies numerationem efficere opus eſt: ſiquidem vniuerſam errandi occaſionem habitam eſſe apud antiquos arbitror ex diuerſa menſium & annorum computatione, *vt paulo inferius monſtrabo.* Conſtat igitur ex Hippocr. partum legitimum eſſe, qui ducentis & octuaginta diebus integratur ad ſummum: vel ducentis & decem: ac vt Hipp. ipſe cenſet, paulo plus aut minus. Ex quibus proculdubio primus ſeptenarius diſcernendi vim habet, cui menſes anni tres reſpondent: non quod menſes tres vitales partus edere poſſint, nam ad id non ſolum prætequirtur legitimum tempus, ſed etiam fœtus ipſius firmitas atque [illegible]: quæ ſane eo tempore [illegible] nequeunt. *Præterea* quemadmodum alii à ſeptimo ad decimum quartum diem nullam habent, aut leuiſſimam ad iudicandos morbos auctoritatem: ſic quartus quintuſq; menſis ſunt ad fœtum promouendum inepti.

C Quamobrem ſi qua occaſione illis menſibus prodeat, violenta proculdubio cenſenda eſt fœtus emiſſio: haud ſecus, quam diebus non decretoriis vacuationes ſymptomaticæ: etiamſi quinto menſe robuſtus exiſtat fœtus, & aliquando produxiſſe conſtet, ac vixiſſe. quod magis ratione proprii roboris, quam legitimi temporis ſi [illegible] arbitror. Quinimo credendum eſt, ſi extra debitum tempus exierit, fœtum futurum valetudinarium, & maxime morboſum ac debilem. Sed quanam ratione ſingulis menſibus, quos iudicarios ad partum eſſe ſcimus, res ſe habeat, atq; cœleſtis vis cuique adſcribenda ſit, facta ſigillatim de vnoquoque mentione iam audies: quæ enim hucuſque dicta ſunt, tanquam præludium quoddam ad ea, quæ ſcribere ſtudui, æſtimabis, vt locus clariori doctrinæ extra varietatem & confuſionem eorum, quæ diximus, ſuperſit.

D Septimeſtres edi partus duabus de cauſis accidere ratione & experimento comperimus. *Pri-ma* ex occaſione, quæ debitum tempus anteuertat fœtu exiſtente robuſto: *Secunda* vero ex naturæ inſtituto & decreto. Quo fit, vt ex ſeptimeſtribus quidam vitales exiſtant, multi vero fœtus percaotex iis, maxime, qui ex cauſa externa aut præter naturam prodeunt. Ex quibus dum robuſti ſunt, viuere aliquos comperimus, valetudinarios tamen & pumiliores. Verum ii, qui natura agente ſola prodeunt, validi ſæpe & robuſti exiſtunt. Quod dixerat *libr. de carnibus*, per hæc verba: *Septimeſtris partus ratione fit vt viuat, rationemq; habet & numerum integrum ad hebdomadam.* Cuius rei rationem reddit Hippocr. lib. *de octimeſtr. par.* computationem ſcribens ad vitæ rationem [illegible] ptam, dicens: *Septimeſtres dimidia anni parte [illegible] tur centeſimo octuageſimo ſecundo die*, & reliqua inſuper particula. Sed ratio quare ſic nati viuant, eſt, quia habent tunc proculdubio fœtus perfectionem, tantumq; roboris quantum expedit ad tolerandas [illegible], & vitam poſtea ſalubriter degendam [illegible] orum patrū ſemine prog[illegible] & in plenilunii die concepti nati ſunt. [illegible] Plin. *lib. 7. cap. 5.* ſeptimo menſe non [illegible] plenilunii die, aut interlunio conc[illegible] vitales, aut ex valentiori [illegible] ætate media conſiſtentium [illegible] ſunt procreati. Nam tales quamquam ſeptimeſtres ſint, vitam tamen poſtea [illegible]. Tales fortaſſe fuiſſe quis exiſti[illegible] es illos ambos Coſſos Corbulones V[illegible] filios, quam ſemper ſeptimo menſe partus eſſe enixam, loco nuper citato refert idem Plin. Conſtat id etiam vlterius ex occaſione, quam natura accipit, vt hos partus producat. Nam equiparantur ſeptimeſtres nonimeſtribus, quatenus [illegible] ad rationem & tempus: in tempore quidē, *vt inferius probabo*: in ratione vero, quia robuſtiſſimos & vegeto calore, pręditos eſſe ſeptimeſtres pueros naturaliter in lucem editos, certum [illegible]. Qui ſane ob eandem cauſam ſangu[illegible] exhaurientes ac deuorantes, penuria alime[illegible] guntur carceres abrumpere. & externum auxilium petere. *Secundo*, quia craſſiores facti, [illegible] ipi ab anguſtia vteri non poſ-

F ſunt: quibus ſimul iunctis cogitur natura partum emittere ſal[illegible] & robuſtum. Sed ratione temporis conſtat ſeptimeſtres vitales & robuſtos quoque euadere, [illegible] quidem hebdomadum decade trina ſeptimeſtres abſoluuntur, ſicut alii quaternis, ſeu ſeptenis quadragenariis. Cuius cōput[illegible] vim & efficaciam [illegible]; expendere op[illegible] varias ſententias, quas Hipp. & Galen. protulerunt de hac re. Hippocr. quidem, inquit lib. de ſeptim. part. *Septimeſtres centum octuaginta diebus cum dimidio & octaua parte ſunt* Quod vt planum faceret exemplo, de initio conceptionis accipiendos eſſe quindecim dies, quinque menſium interdicentium centum quatraginta ſeptem cum ſemiſſe, qui omnes centum ſexagiota duos cum dimidio conficiunt. Quare recte colligit ad numerum conſtitutum, nempe *centum octuaginta duos cum ſemiſſe* in quo ſeptimeſtres partus fieri affirmauit, ſupereſſeq; non plures, quam viginti: centum quippe ſexagintaq; duobus diebus cum ſemiſſe ſi addantur viginti, prædictus numerus reſuſcitabit. Cum hoc tamē *lib. de carni.*

G *ad finem*; ducentos ac decem ſeptimeſtrem fœtū

Marginal notes:

bus de cauſis accidat.

Partus ſeptimeſtres cur quidam vitales, multi minus.

Septimeſtres nati quare ſic viuant.

In Partus tempore definiendo Solis & Lunæ curſus obſeruandus.

Partus legitimus quis.

Partus ſeptimeſtris qui.

obtinere pronuntiauit, dicens: *Septimestris partus tres continet septimanarum decadas, quarum vnaquaeque septuaginta dies cum habeat, ducenti decemque dies erant vniuersi.* Praeterea circa finem *lib. de septim. par.* taxauit quatragenarium sextum, qui circa octauum mensem voluitur, ea (*vt censeo*) de cau-
711 A sa, qua in septimo & quinto quatragenarius genitos foetus approbasse videtur. Quamobrem cum sextus quatragenarius damnetur, ceu tyranni regis aemulus, & malignitate donatus, quintum septimumque sicut & dies illis respondentes commendauit ingenue Galen. quorum quintus, septimestribus, septimus vero nonimestribus pariter ac decimestribus, quos esse vitales arbitramur. Sed quinque quatragenarii liquido ducentos dies conficiunt, qui neq; praestituto numero ab Hipp. *lib. de septim. part.* corresponder, neq; tribus decadibus hebdomadarum, quarum meminit *lib. de carni.* Turbat etiam veritatem huius rei & iustam computandi rationem, quod dimidiũ anni lunaris, quem menses lunares metiuntur, de quibus Hippo. agere paulo inferius monstrabo, ex centum septuaginta septem constat diebus: & idem solarem est amplexus, qui quinque dierum spatio, & quatrante maior exsistit. Quae dubia vt exacte absoluamus, & Galeni commentaria intelligantur, cohaereantq; cum Hippoc. disciplinis
B possint, praemittere oportet, Galen. *lib. de septimest. par.* asseuerasse, septimestres partus centum & octuaginta duobus diebus cum semisse, quod minimum est, *iuxta primam Hipp. sententiam*, terminari, ac perfici: quod vero maximum est, nunquam vltra ducentos & quatuor dies vtero foetum gestari. At in medio temporis spatio celerius aut tardius maximam septimestrium edi partem, prout calida constitutione temporis, vteri calido temperamento, & victus ratione calida citius maturescit, aut à contrariis causis tardius suam adipiscitur maturitatem. Rursus (*vt soluas reliqua dubia* in eadem obseruatione perseuerans Galen. neq; in minori spatio, quam in dimidio anno solari gigni posse septimestres partus asseruit, neque in minori, quam in dimidii mensis septimi spatio, si perfectus est oriturus: quippe in dimidio anno lunari fieri nequit perfectus septimestris, quod intra sex menses ea ratione gigneretur, ac vitalis non esset. Constat igitur in dimidio anno solari, qui septem menses lunares (*vt Hippoc decreto, qui de mensibus lunaribus loquitur, respondeamus*, continet
C quadantenus. Rursus, tres decadae septimanarum, *vt de Hippoc. mente lib. de carni. retulimus* (quod erat aliud dubium) ducentos decemque dies habent, in eisq; quatenus sexti quatragenarii nuni-r um [illegible] nonimestris partus, qui [illegible] ducentos & quatuor [illegible] attinget cir- [illegible] nil amplius, aut rarissime. Quin [illegible] quatragenarius ducentos sane dies [illegible] plures, quam ab Hipp. *lib. de septimest. par.* proponuntur, cum hoc tamen minime ea assertione conficit amplius, ac si spatiosam partus septimestris latitudinem insinuaret duobus terminis cõclusam, intra quos serius ac citius liceat septimestri foetui vitalem prodire. Sed vt computatio optime fiat, expendendum est ex Hippoc. & Galen. decreto, in septimestris partus supputatione primi mensis & septimi plus dimidio fore computandum,

vt illorum vis queat elucescere, & in tam breui tempore foetum consummare. Qua profecto de D causa, in ea computatione sufficerent quindecim dies primi & septimi mensis, si dimidium anni solaris, aut septimi mensis, *vt dictum est*, attingeret. Sed quia minime attingunt septem menses, sed intra sex mansisse intelliguntur, oportuit aut primi aut septimi plures, quam quindecim accipere: aut si primi mensis quindecim duntaxat dies numerati fuerint, viginti sint capiendi ipsius septimi, quod minimum est, vt dinumeratio ipsa de septimo mense aliquot dies, quinque scilicet accipiat. Quam porro computandi rationem aliis partibus minime esse necessariam censet Hippoc. *vt lib. de octimestr. part. ad finem ostendit.* Nam cum nonum aut decimum foetus attingere debeat, & maturationes eius in his multo tempore efficiantur, sufficit, si aliquantulum temporis ex primo postremoq; mẽsibus desumatur. Sic genitos post pleniluniũ (*vt loco nuper citato inquit Hipp.*) necessario ad mensem vndecimum durare est opus: quod quidem neutiquam fieri posset, nisi per paucissimos dies, etiamsi de primo mense paucissimos quoq; sumseris. At in computatione septimestrium quindecim coepti fuerunt dies E de primo mense, quinque vero sequentium, centum quatraginta septem cum semisse supersunt: ex quibus constat desiderari ad propositum numerum viginti, non plures, & resultant ex omnibus centum octuaginta duo cum semisse, dimidium nimirum anni solaris. Quod sane tempus vehementem obtinuit in decernendo facultatem: quippe est diei decimo quarto assimilis, quorum vt is est mensibus lunaris dimidum, ita illud totius anni, quod maximam habere vim & absolutissimam, dictum est paulo superius, de viribus Lunae & Solis loquentes. Quod autem Arist. 7. *de hist. anim.* dicat, mares magis, quam foeminas fieri septimestres, & has quidem decimestres, non omnino improbandum est, quia ratione non caret, licet contrarium contigisse constet.

Octauo mense natos nullis rationibus non es- F se vitales, omnes fere auctores probant. ob idque Hippocr. dixisse autumant: *Ad partum ducenti quatraginta dies, est, non est.* Quibus verbis tam obscuris praecisisque indicat, eum, qui natus est mense octauo (*nam ducenti & quatraginta dies menses octo conficiunt* aliquid modo esse, atq. natum videri, sed re vera non esse, quoniam paulo post morti accedet. Libris etiam *de septimestr. & octimestr. part.* nullibi profert, & stabilitum reliquit, nullum huiusmodi foetum vixisse, & probat etiam suum dogma testimoniis ab ipsis mulieribus petitis: quibus studet octimestres partus prorsus vituperare. Sed & nostra tempestate vix reperias imperitissimam quamq; foeminam, quae non detestetur partus octauo mense editos. His etiam accedit, quod *lib. de carni.* ab iis, quae experimento didicit, & ab aliis accepit, in hunc modum profertur: *Septimestris puer ratione fit, & viuit, rationemque habet & numerum integrum ad hebdomadam: octimestris vero generatus nulla ratione viuit*: Cuius etiam sententiae fuit Galen. 6. *popu. par.* 7. *tex.* 27. *De octauo enim* (inquit) *certum est non edi in ipso vitales partus,* G *sed inter ceteras causas, quibus id accidere credimus, non minoris est momenti plurimarum causarum subitus occursus & insueta consuetudo, quod intra vterum sexta qua-*

trage-

Septimestres partus 182 diebus cum semisse terminantur ac perficiuntur.

Septimestris partus [illegible]

Octimestres partus nulle rationibus vitales nõ sunt.

Octimestres partus cur ita in vniuersum mortales.

tragenaris, vt mox probabo, violentam ac parum propitiam mutationem experiantur. Verum octimestres partus cur ita in vniuersum mortales pronuntientur, aut quæ sit tanti discriminis ratio, haud facile inuenies: cum Auicen. & Arist. 7. *de histor. anim. cap.* 44. Ægyptios octauo mense natos vitales esse proferant. Sed cur illi vitales, alii vero minime nascantur, iam audies. Primo quidem constat ex tempore octimestres vitales non esse: ac relictis rationibus Arithmeticorum & Astrologorum, comperimus de hac re Hipp *libr. de septimestr. part.* hæc verba scripsisse: *Alter quatragenarius est, in quo quidē fœtus in vtero existēs circa octauum mensem ægrotat.* Qua sententia quatragenarium embryonibus morbosum esse ostendit: quod subaudire oportet de duobus temporibus, nempe de primo quatragenario, qui post conceptionem computatur, & de secundo, qui sextus est ab ipsa computatione, quiq; mensem octauum ambit, aut circiter constituit: de quo nullus Hippoc. protulerat, eos, qui in eo nascuntur, morti fore proximos, quod illis tunc ægrotare contingit. Consimile porro iudicium faciunt scriptores de sexto quatragenario, quia sextum dicunt tyranni regis æmulum efficiunt, omnino infidelem & omnium malorum conciliatorem prædicantes.

712 A

B Sic enim Hippocr. inquit lib. de octimestr. par. *Quod si in huiusmodi quatragenario duobus natus fit, impossibile est eum euadere, propterea quod ipsi in vtero adhuc ægrotanti, transmutationes & afflictiones post partum superueniant. Patitur autem in vtero gestus ærumnas, quas per sextum quatragenarium infestare grauidas dixit, & ipsarummet testimoniis egregie comprobamus. Succedunt etiam & alia in ipso partus tempore, vt est ipsa fœtus incommoda versio ob imbecillitatem, siue in caput, siue aliam figuram commutetur, & peregrina alia, quas ab aere, victus noua specie, & vestimentis insolitis mutuatur improuidens: ob quas omnes difficillimum est viuere. Similis namq; est huiusmodi partus morbo cuiuam, in quo cum octonarius neq; index sit, neq; decretorius, fit vt si quando accidat, difficulter aut perniciose iudicet. Sic & in octauo mense res omnino se habet. Omnes enim qui numerorum rationem calculo adipiscuntur, octonarium imperfectum & materiam appellant, ac fœminam, & ob id vterus partus edere* [illegible] *minime poterit.* Ex quibus consti[illegible] [illegible], neque ex vi & efficacia tempo[illegible], ueq; ex propria natura, quia tunc minime sunt perfecti, tales fœtus vitales existere.

C Quod licet alicui regioni ob ipsius & corporum temperaturam, ac mulierum robur id accidat, in vniuersum tamen verum non est octimestres vitales esse: quod vltimo probauerat Hipp. argumento sumto à nouimestribus partubus, qui frequentissime graciles eduntur ex perpessis ab octauo mense laboribus: inquit enim: *Manifestant aūt de morbis & passionibus in octimestribus contingentibus, & nouim[illegible]stres partus, qui graciles eduntur pro tempore* [illegible] *corporis magnitudinem edunentes: prægresse quidem post afflictionem morbificam neutiquam vel vt septimestres carnosi.* Quibus verbis, quæ dicta sunt, probari euidenter arbitror. Ac si quando contigisse [illegible] octimestrem viuere, id quidem censeo potius fieri, quod matrem deceperit computationis principium; quam quod verum sit.

De nouimestri partu.

Non est leuis controuersia apud peritissimos scriptores, an mulieribus (*vt antea dictum est*) statutum & præfinitum sit pariendi tempus. Retulerat quidem Marcus Varro *lib. 2. de re rustica*, quæ tempora cuique animantium speciei statura sint. Quod sane dogma Hippocraticum est & Galenicum: id quod Arist. *lib. 4. de gen. anim. c.* 10. magna ex parte pro vitæ spatio cuique animalium concesso contingere docet. Sed dimissis in hac re auctorum decretis, firmissimo experimento innitendum est: licet quarto, quinto, septimo, nono, decimo & vndecimo mense mulieres parere multi scripserint. Constat namq; his omnibus temporibus iuxta eorum decretum, vitales posse partus edi: sed quantum id veritatis obtineat, iam disputandum aggredior. D

Pariendi varium mulieribus statutum & præfinitum tempus.

Cuius difficultatis gratia prætermittendum est, actiones naturales determinatas esse, iuxta vires passi & agentis: verum quia hę vires variæ in omnibus reperiuntur, & in singulis, ob id suus cuiq; ad actionem constituitur agendi terminus, quia inter se agens & passum pro virtutu; natura certa quadam proportione dissident: atque cum hæc sit varia in variis, ob id minimi non est, si varia in eodem actionis genere statuta sint actionum tempora. Id quidem probat euidenter morborum ratio: nam licet omnes habeat vnam communemque terminandi rationem, nimirum per actionem naturæ & victoriam supra causam morbificam, aut econtra, cum hoc tamen pro varia hac proportione, aut disproportione varios dies criticos reperimus, ita vt iuxta cuiusque morbi naturam vnus constituendus est iudicationis dies ac terminus, pro humoris maturitate & virium potentia, & pro diei fortitudine & natura. Sic pari prorsus ratione, hanc varietatem in mulierum quoq; partubus accidere considerandum est, non tamen in reliquis animalibus. Cuius sane rei potissima ratio est [illegible] aria & inordinata in mulieribus viuendi ratio & forma, ita vt naturam adeo turbet, quod fœtus maturitatem & virium robur eadem diuersitate paret. Quo fit, vt partus diuersis temporibus iuxta primi axiomatis rationem varii quoq; fiant. Quod proculdubio in brutis nunquam conspicimus, ob vniformem viuendi modum, & alimentorum vnitatem. Itaque ex hac vitæ varietate duo in partibus mulierum accidere scimus: vnum quidem, quod variis temporibus iuxta varium robur ab alimenti varietate acquisitum, varie etiam fœtus ad maturitatem perueniant: aliud autem, quod licet diuersis temporibus & prædicta varietate id accidat, sunt tamen aliqua statuta & certa, in quibus iuste possint & innoxie fœtus in lucem prodire: quod si in ceteris accidat, periculum & abortiuum est. E F

Pariendi legitimum tempus nonus mensis, mox decimus, vltimo septimus.

Legitimum igitur tempus experimentum frequentissimum probauit in communi hominum natura esse nouum mensem, vel ad summum decimum, vt [illegible] [illegible] inferius probabo, ac vltimo septimum: qui [illegible] [illegible]enses sunt ex natura & iudicandi ratione effi[illegible] [illegible]ssi[illegible] & maxime potentes. Denique possunt partus edi in diuersis temporibus ob naturarum diuersitatem: ceterum in diuersis, quæ vim habeant iudicandi ac roborandi actionem illam: In reliquis vero mensibus quantum vis ad iudicandu[illegible] [illegible]leantur idonei, fœtus perpetuo valetudin[illegible] [illegible]ntur, quod tantum vnā causam partus legi[illegible] [illegible]nanciscantur, nimirum mensem iudicatorium, integram vero maturi- G

Nonimestres ac decimestres partus omnium viuidiores.

tatem nondum. Sed experimento quoq; eundem compertmus in nono & decimo, viuidiores & maxime salubres esse partus temporis & naturæ perfectione, ac ratione maturitatis: nouem enim menses cum primo constent septenario, quod perfectissime iudicat, perfectissimos edunt partus. Sed vt vera computatio nouem aut decem mensium magis elucescat, expendendú est, con-

713 A stare ex Hipp. *lib. de alimẽto, & lib. de carn.* dies grauidationis non excedere quatuor decadas, quæ constant ex ducentis & octuaginta diebus ad summum, licet nõ raro ante id tempus partus in lucem edi contingat: constituit enim hic dierum numerus nouem menses solares & decem dies, & ex communi fere omnium sententia hoc est frequentius pariendi tempus, quod in ipso fœtus maturiores exsistant, & numerus perfectior. Quod Macrobius *lib. 1. in somnium*, apertissimis verbis protulerat: *Humano partui (inquit) frequentiorem vsum nouem mensium certo numerorum modulamine natura constituit.* Ac refert, *puerum vinculis solutum confestim foras prodire mense, vt longissimum, decimo: vt comprehenderet partus, quos ducentesimo & octuagesimo die fieri refert Hippocr. qui nouem menses & decem dies complectuntur.* Cuius sententiæ confir-

Nonimestres partus qualiter cõputentur.

B mationem adduxit Hippoc. *lib. de carn.* per hæc verba: *Editur vero in lucem partus mense nono, diebusq; decem, qui & vitalis est, vt qui legitimum hebdomadarum numerum (quatuor scilicet decadas hebdomadarum) sit consequutus.* Qui sane dierum numerus non prærequiritur ad legitimum partum exquisitus: quippe is potest fieri aut in pluribus, aut in paucioribus: sed nec multo pluribus, nec multo paucioribus, vt Hippocat. refert. Nec huic sententiæ videtur contrarius *lib. 2. popu. part. 3. tex. 31.* qui docens, à quo principium computationis in partu debeat fieri, inquit: *At a menstruis numerandi sunt nouem menses, aut à conceptione, & in 270. dies graci menses fiunt, & si quid insuper aut maribus, aut fœminis hæc fiunt, aut contraria.* Nam vltima contextus verba videntur concedere plures dies, quod alibi dixerat paul[illegible], a[illegible]. Sed à quo die sit hæc compositionis ratio incunda, prius diximus *lib. 3. cap. de conceptu.*

Nonimestris partus principium à quo tempore sumi debeat.

C Sed vt res clarius constet, habebis quatuor decadas hebdomadarum, si quatuor m[illegible] quatraginta, septies quatraginta co[illegible] ex quibus sic computatis reperies d[illegible] & octuaginta, numerum quidem quatuor decad[illegible] h[illegible]domadarum. Hebdomadarum autem singu[illegible] diebus septem, aut (*exactiori calculo*) diebus [illegible] & horis viginti constant: quælibet autem decas diebus septuaginta. Efficaciam insuper partus nonimestris ostendit, fœtum nullo alio tempore commodius posse vel exire, vel solidiore cibo vti, quam præhabito: cui sane neque alimentum satisfacit, neque aer ventriculationi dicatus, neq; vteri angustia. Atq; cum tres necessario cõcurrant causæ ad legitimum partum, tempus scilicet statutum, vterus, & fœtus ipse: nullo profecto in partu æque omnia concurrere compertimus, quam in nonimestri. Vterus quidem mole pondereq; grauatus, vi sua expultrice ad propellendum fœtum eo tempore insurgit. Fœtus ob loci angustiam, & aeris atq; alimenti defectum, exitum affectans, valide sese agitat, & facit vt

[illegible]

D membranas dirumpat. Tempus etiam, *vt ex Hipp. lib. de natur. puer.* antea probaueram, præscribi certo potest à formationis tempore facta computatione: inquit enim: *Fœminam quidem conformationẽ primũ duobus & quatraginta diebus, quod longissimum: masculum vero in triginta diebus, quod longissimum est, tam adipisci.* Ex quo etenim ratio partus nonimestris & legitimi formatur: *vt ex Auic. aliqui referunt,* quod ego hucusque non legi, nimirum tempus partus id esse legitimum, quod bis ter additus ad tempus motus, diebus constat. Secundum quam rationem masculus, qui efformationem habet die trigesimo, mouebitur die nonagesimo, & nascetur ducentesimo septuagesimo die, hoc est, nono mense. Fœmella item, quæ die efformatur quatragesimo secundo, mouebitur die centesimo vigesimo sexto, hoc est, quarto mense & diebus paucis superabundantibus, nascetur autem ducentesimo septuagesimo octauo, hoc est, nono mense cum diebus aliquot. Qualiter vero Auicenn computandi ratio in fœmella verum obtineat, alii disputabunt. Constat igitur veram computandi rationem pendere ex diebus illis, quos ex Hippoc. mente partum legitimum con- E tinere diximus.

Partus nonimestris tempus legitimum computatur ex tempore motus.

Quibus sic constitutis expendendum est, partum initio noni mensis editum in lucem, id est, à decem vltimis diebus octaui ad decimum vsque noni, vix vitalem esse, aut si vitalis exsistat, vesanus est & morbidus. At vero à decimo die noni ad decimũ vsq; decimi mensis, vitalis est & bene valens: eoque magis quo propius ad decimum decimi mensis diem accesserit. Dictum superius est in partu septimestri primi mensis & septimi plus dimidio fore computandum, vt illorum vis queat elucescere, vt in tam breui tempore fœtus consummari possit. At in reliquis mensibus non opus est de primo & postremo plus dimidio accipere: cum constet apertissime, de primo fore capiendos perquam paucos, si ad decimum, & magis si ad vndecimum peruenire debeat fœtus. Quo fit, vt Hippoc. dixerit *lib. de octimestr. part.* genitos post plenilunium necessario ad mensem v[illegible]cimum durare.

Partus initio noni mensis editus vix vitalis.

Legitimum esse partum ad decimum vsq; dec[illegible] mensis diẽ, abunde nunc probasse arbitror, F [illegible]gor ob Hipp. obscura decreta in partubus [illegible]umerandis disputare, an vltra decimum de[illegible] mensis diem partus in lucem edi possint. [illegible] huic dubitationi ansam Hipp. qui *libr. de* [illegible] *part.* ad vndecimum mensem partum p[illegible] affirmat: at *lib. de alimento, & septimestr. par.* p[illegible]es facta computatione, vt dictum est, ad decimum decimi mensis diem extendi posse partus asseuerat. Verum, vt breui me ab hoc nodo expediam, tria in doctrina Hipp. consideranda sunt. *Primum* dies partus ad summũ non esse plures quam ducentos & octuaginta. *Secundum* ex iisdem diebus aliquando computari partus tẽpus per menses solares: mensis enim solaris dicitur spatium illud temporis, quo Sol in vnoquoque signo Zodiaci fertur, quæ quoniã sunt duodecim, menses quoq; totidem in anno numerantur: & sic constituit decimum diem decimi mensis tanquam vltimum partus tempus. Et *lib. de na-* G *tur. puer.* multis etiam rationibus probare nititur, vterum plusquam decem menses ferre nõ posse, & id tempus posse attingere: probat & *lib. 5. popu.*

Partus an vltra decimum diem decimi mensis in lucem edi possit.

in hi-

in historia mulieris Larissæ, cui cum pregnans esset, decimo mense sanguis multus fluxit, & fœtũ proiecit mortuum. Aliquando vero considerasse menses lunares in qua computatione non solum mirum non est, ad vndecimum mensem perue-

714 A nisse, & eum constituisse terminum etiam partus, verum eodem calculo facilime ad duodecimum mensem & vltra (*vt ex antiquis auctoribus aliqui censuerunt*) peruenire posse constat. Probari optime hoc assumtum potest, si menses tres esse, iuxta antiquorum cõputationem, intellexeris, differentes tamen omnes temporis duratione: inter quos ille maximus est, qui à Latinis dicitur *cirulu*, constat ex diebus viginti nouem & horis tredecim propemodum: tot enim dies sunt inter vnum &

B alterum Lunæ cum Sole congressum. Ex quo sane mense & similibus si annum constituas, centum & octnaginta dies in septimum mensem incident: namq; centum & septuaginta septem dies sex huiusmodi menses integrant & quinque, qui supersunt reliqui cum aliquot horis, iam septimi mensis erunt. Componesq; nonum & decimum mensem, eadem fere calculatione facta. Si tamen mensem proprie *lunarem* dictum considetes, longe aliter computationem efformare teneberis. Is autem definitur Lunæ Zodiaci puncto in idem punctum profectione & reditu, in quam viam Luna viginti & septem dies cum horis octo insumit. Quibus equidem mensibus si partum nonimestrum constituas, continebit ducentos, & quatraginta ac sex dies: constat igitur ad integritatem ducentorum & octoginta dierum, quos Hippocrat. censet esse legitimi partus dies, deesse dies triginta & quatuor, qui decimum mensem integrum & principium vndecimi constituunt. Quod si tertiam mensis Lunaris differentiam (*qua fit à primo exemptu tribus diebus coniunctioni Lunæ*) accipias, reperies continere sex & viginti dies & horas duodecim: ex quibus sane nouem menses continebunt dies ducentos & triginta octo, & horas quasdam: quibus deesse constat ad integritatem dierum, quos legitimum partum constituere refert Hippocr. quatraginta & doos, qui etiam ex solaribus fere vndecimum mensem constituunt. Ex quibus iam constare arbitror, quanam ratione dixerint Hippocr. Plinius & Aristotel. ad vndecimum mensem partus

Si tamen mulier post pleniluniũ concipiat, ante scilicet, quam ipsa purgetur (quod plerunq; vt auctor est Aristot. 7. de hist. ani. c. 12. decrescente Luna illis accidat) namq. 11. Lunas attinget, & decies menstrua deficient, quare fœminæ 11. mensem agere aibitrantur.

C posse peruenire. Ac si mireris & rationem quæras, *cur mensium lunarium potius, quam solarium definita sit apud antiquos pariendi ratio*, desines protinus mirari, si aduertas, antiquos (*Græcos maxime* annum totum ad rationem Lunæ subduxisse, & alios menses non habuisse quam lunares, nondum reducto in eam formam anno, quæ nunc vsui nobis est. Atq; hæc de nono, decimo & vndecimo mense dicta sufficiant. De aliis vero, quæ sequuntur, plerique dubitant, verum ad eos vsq; difficem possint partus.

De qua sane re sentiendum puto, aliquando vel alimenti vbertate, quo fœtus gaudet ad integram perfectionem adipiscendam, vel ex matris labore, aut impotentia in plures dies posse partum extendi: verum id quidem rarissimum

D est & monstrosum. Quin & Hippocr *lib. de natur. puer.* negat, vterum plusquam decem menses ferri posse, his verbis: *Quod si quadam mulieres arbitratæ sint, se vterum plus quam decem menses tulisse (id enim sæpe audiui) id sane est, quod vteri sæpe spiritum incipiant in se ipsos a ventre flatum exhibeuts, eleuato tamen atque intumescente vtero, videntur sane sibi tunc mulieres concepisse. Quam etiam mensibus non prodeuntibus atque in vtero congregatis, aut calescentes, aut flatibus mixti, falsam quandam grauidationis speciem non raro mulieribus præbent, vt sibi in vtero habere videantur, nimirum menstruis non prodeuntibus, & vteru eleuatu. Quæ sane fœminæ sic affecta si postea concipiant, putant se plus quam decem menses vterum gessisse, dum falso supputationem ineunt ab eo tempore, absque vterum intumescere, vel flatu, vel mensium suppressione senserunt, non autem ab eo, quo re vera conceperunt.* Quamobrem credendum est potius, eas deceptas esse, si rigide rem iudicare velimus, vt Hipp. qui male consulens mulierum pudicitiæ, aliquot argumentis loco citato probat, vterum plusquam decem menses fieri non posse. Verum ne ex toto corruere videatur fœminarum vis, eo quo dictum est modo, supputationem vndecimi mensis instituere oportet, & pari supputatione E poteris duodecimum vsque pertingere: quod vero Auicen. de 14. mense scribit, id arbitror aliorum mente scripsisse.

CAPVT II.

De Aborsu.

ABORTIVNT quidem adeo frequenter mulieres, vt si quis id diligenter examinet, facile inueniat, plures esse vteri deperditiones seu aborsus, quam legitimos partus. Quo sane multi filiis orbati, misere vitam degerunt: quamobrem, vt huic malo prouidere possimus, quid aborsus sit, primo expendendum est: *quas causas habeat*: & *qua lege præcauebimus, quo minus fœminæ abortiant.*

Aborsus plures quam partus.

Aborsus quid.

Est igitur aborsus, *vt Galen. placet. 6. popul. part. 1. comment. 2.* imperfecta fœtuum emissio, seu immatura & violenta fœtus excretio. Fœtus (in- F quit Arist.) duobus modis corrũpitur, Effluxione nimirum & Aborsu. Effluxiones quidem iudicantur, quæ intra septimũ diem corruptiones incidunt: Abortiones autem, quæ intra quatragesimum: sed non hæ solum, verum omnes etiã, quæ ante legitimum pariendi tempus aduenerũt, aborsus dici merentur. Est igitur aborsus vteri offensio, primo & principaliter ad vterum pertinens, quatenus illi inest concipiendi officium. Sic aborsus symptoma est vteri, consistens in noxa functionum naturalium, & maxime retentricis, quæ debitum tempus anteuerrit: ac nonnunquam expultricis, quæ ex alia causa lacessita pariendi tempus accelerat. Sed reuocare hac in parte in memoriam oportet gratia præsagiendi de futuro aborsu, fœtus quibusdam mensibus citiores esse promtiores, quam aliis: nam quinti & sexti initium minus aborsui sunt obnoxii, postea vero quartus & sexti finis, post septimus, deinde tertius, mox secundus, & ab hoc primus, & mox nonus, & post octauus, vltimo vero decimus, *vt late probatum est libr. huius operis* 3. Quæ omnia ad amussim considerare oportet, vt pro cuiusque G efficacia prouidentiam instituas. Verum cum aborsus dicat *fœtus imperfectionem*, dubitandum videbatur, *an partus octauo mense factus, cum fœtus iam perfectionem est adeptus, vere dicatur aborsus?* Cui dicendum est, neq; vere aborsum, neq; legitimum partum posse dici (*cuius rei non leuis est*

Fœtus duobus modis corrumpitur.

Effluxiones quid.

Abortiones quid.

Aborsus quis morbus.

Aborsus qui mẽses promtiores, qui minus.

Partus octaui mensis verum dicatur aborsus.

Inter

inter auctores controuersia) dicetur tamen partus o-
ctaui mensis: qui licet ratione fœtus aborsus no-
A 715 men non mereatur, ratione tamen inclementiæ
illius mensis, in quo fœtus mille rationibus lan-
guidior est, partus non dicitur iure optimo.

Aborsus tres internæ causæ potissimæ.

Affectum quidem vterum, nuper retulimus,
primam potissimamque aborsus esse causam. At
vero ipsum vterum lædunt, & ad id opus ineun-
1. dum excitant tres potissimum internæ causæ: si-
quidem vterus, vel humorum pondere, quos su-
pra vires obtinet, oppressus, vel morsus humore
in eum effuso, ruptis iis, in quibus fœtus contine-
batur, membranis, vel propter fœtum putrem &
2. saniosum irritatus, aborsum patitur. Cui etiam
causæ accedit puer inutilis & vitiosa moles ante
perfectionem, quæ amplius quam par est, disten-
di vterum cogit, & ob id irritatus expellit, aut v-
teri coarctata nimis capacitas, vt in fœminis, quæ
minuto sunt corpore, vel teneris annis conci-
3. piunt. Item [illegible] id præter naturam in vtero
creuerit, quod ip[illegible] detenat quantum par sit,
non per[illegible], velut mola aut scirrhosus tumor
v[illegible] d[illegible]ceus, quæ sanguinis nimio fluore fœ-
B tum præterea etiam perdunt. Humorum quidem

Aborsum qualiter humorum copia côcitet.

copiam iuxta vterum, aut in eius vasis contentã,
mille modis aborsum côcitare scimus. *Primo* præ
pondere & grauitate vincula dirumpendo: *secun-
do* fœtum præ copia alimenti suffocando: vel
ex stroribus factis vasis, per quæ susceptat fœtus
alimentum, sola aquosi succi transcolatione, ob
crassitie & obdurationem, aut coarctationẽ fo-
raminis, fœtus hydrope & atrophia marcescit &

Aborsus quænam causæ externæ.

corrumpitur. *Vltimo*, quia genituram extinguit
& informes generare facit fœtus, aut molas, qui-
bus frequentissime fiunt aborsus. Atque hæ sunt
omnes causæ internæ, quas diligentius expendis-
se oportet, si prius dixero, maiori ex parte aborsus
vitio causarum externarum fieri, vt febre vehe-
mente, alui profluuio, sanguinis immodica va-
cuatione, [illegible] purganti, vel quouis alio acri, & ef-
ficaciori pharmaco, saltu, ictu, clamore, ira, tri-
stitia, timore, vi[illegible] parciore, re ardenter appetita
& denegata, vel subito aliquo casu, aut aliis, quæ
suapte natura abor[illegible]um prouocare nata sunt: sic-
C ut quædam anni temporis dispositio, & innume-
ra medicamenta, ac cetera, quæ certum quendã
spirant odorem: quorum pertimesco mentio-

Aborsus ab interno vitio quo tẽpore fiant.

nem facere. Sed ne quis inopinato & inscienter
in turpem & rusticum errorem incidat, quæ huic
vsui sufficere videntur, referam, si prius dixero,
aborsus plerumq; ab interuo vitio fieri, eo tem-
pore, quo menses ante grauidationem fluere as-
solebant, vt accidisse vxori fratris Apemanti fert
Hipp. *lib. 4. popul. text.* 50. nam eisdem diebus vi-
derur partus posse perire. Ante tamen, quam ha-
rum causarum [illegible] naturam & signa expẽdam, iuxta
optimam rationem me facturum arbitror, si af-
fectus quosdam vtero & aliquibus fœminis con-
naturales, quibus ipsas (*præsertim valetudinarias*)
abortire conspicimus, recensuero: inquit itaque

Aborsus propter affectus vtero & fœminis connaturales qui & quot.

Hipp. libr. 5. aphorismorum 12. *Si vero hyems Au-
stralis & pluuiosa fuerit, ver autem siccum & Aquilo-
nium, mulieres, quibus partus ad ver instat, ex quacunque
occasione abortiunt.* Constatque id fieri necessario,
D quia imbecillitas prægnantium illius temporis
inclementiam perferre nequit, neq; tanto labo-
re ad illud vsq; tempus perdurare, sed mox à qui-
busuis causis abortit. Nam tria sunt, quæ non si- 1.
nunt exspectare, donec tempus mutetur: magna
nimirum mutatio in qualitatibus: peregrina &
aliena temporum constitutio: & imbecillitas ac
præparatio passiturum corporum. Ex quibus fit
facile, vt instillationibus concitatis, & in vterum
prolabentibus, eo prædicta tempotũ inclemen-
tia aborsum promoueant: non quidem (*vt Gale-
nus existimat*) ex repentino frigore, quod fœtus
perferre nequit: nunquam enim vterus ex ambi-
entis frigore adeo refrigeratur in communi vitæ
more, vt fœtum interimat. Præterquam, quod si
id esset verum, citius morerentur nuper nati in-
fantes in frigidis regionibus ac temporibus, ob
subitam illam mutationem, quam qui in vtero
sunt. Quo fit, vt verior mihi videatur prima ratio.
Refert quoque Hippocrates tanquam aborsus E
causam, grauidam esse gracilem & extenuatam 2.
nimis: inquit enim *lib. 5. aphorismorum 42. Quæcun-
que præter naturam tenues vtero gerunt, secundo mense
abortiunt prius, quam crassescant.* Quam sane causam
præstat vel alimenti penuria, vel humorum pra-
uitas, aut vteri imbecillitas, quæ nec trahere po-
test, nec vnde trahat, habet. Quibus proculdu-
bio fit, quod fœtus duorum mensium spatio vi-
uat quidem, vt qui paucis fomitibus eget, defi-
ciente tamen ad augmentum alimento, ocyssime
corrumpatur: inquit enim Hipp. *lib. de nat. mulier.*
vt has causas insinuet: *Cum in ventre habens fœtum
menstruum, aut bimestrem corruperit, & ad perfectio-
nem gestare non potuerit, & tenuis præter naturam fiat,
huius vteros purgare oportet, ac corpus pinguefacere: non
enim prius fœtum perferre poterit, quam vteri ipsius crassi
fiant, & robusti euadant.* Sunt item inter mulieres, 3.
quæ os vteri nimus claudunt, & constringunt, &
ob nimiam humiditatem fœtus prolabuntur. 4.
Retulerat enim Hipp. *libr. 1. de morbis mulier.* ple- F
rasq; fœminas abortire, vel defectu alimenti, aut
si vterus flexus sit, vel si tunica interiori natura,
aut cicatrice vel alia causa læuigatus. Constat 5.
præterea mulieres abortire ex aliis quã plurimis
causis, qualis est: *in[illegible] ad[illegible] acru æstus, ciborum parsi-
monia flatus in vtero coaceruatus, vel in ipso vlcus, aut
tumor præter naturam.* Tandem valetudinariæ fœmi- 6.
næ plerumq;, si debiles sint, abortiunt: si vero ro-
bustæ, salubrius degunt. Item ex iis, quæ præhu- 7.
midos habent vteros, & ipsæ pingues sunt, molli
carne oppressæ, plures abortiunt, & aliæ septime-
stres pariunt, quas suapte natura *abortiuas* esse ar-
bitror: quo malo eo vsq; premuntur, donec æta-
tis mutatione in meliorem habitum fiat com-
meatus. Preterea fœtus imbecillioris causa abor- 8.
sus fieri, haud raro conspicimus: nam dum geni-
tura vel pauci est caloris, vel pusilla in ea adest
virtus, ligamenta & inuolucra tenuia & lenia
adeo generantur, vt crescente parũ fœtu, ipsum
sustinere nequeant, vel ipse, si valetudinarius est,
aborsus quoq; moueat. Id quod docuerat Hipp. G
libr. de octimest. part. dicens: *Quare multi pueri princi-
pium morbi intus nacti prodiere, & consequenter alii
perierunt, alii morbose vixerunt.* Verum si ob maio- 9.
rem corpulentiam fœtus pereat, ab prædicto ab-
orsu distingues, quia illi primis mensibus pro-
deunt, ii vero qui grandiores sunt, non nisi prope
septimum aut prope nonum, idque vel alimen-
ti defectu, vel vinculis præ grauitate diruptis.
Nocet etiam vinculis & inuolucris fœtuum 10.
coitus

716 A coitus immodicus, quod eadem vincula præ
tt. nimio madore laxentur: quo fit, vt non raro
hac causa abortiant mulieres, præsertim quæ de-
licatiores sunt. Idem quoque malum profici-
scitur, cum ex aliquo vteri, vel totius corporis vi-
tio, vel suppressione hæmorrhoidarum, aliquid
virulentum, saniosum vel putridum per os vteri
insudat, siue ex mola prodeat, siue ex imbecillo
fœtu, siue ex prædictis causis, quibus necessum
est fœtum irritari, ac vincula laxari, & subinde
52. aborsum sequi. Sequitur insuper aborsus, qui-
bus fœtus ita debiliter alligatur & affigitur vte-
ro, vt facile possit à quauis causa moueri: quo
motu prodit multa humiditas, qua vincula la-
xantur, & os vteri nimis aperitur: quo fit, vt fœ-
tus facilimo negotio procidat, cum neque vin-
culorum robore, neque vteri compressione id
interdici possit.

13. Aliam etiam causam adducit *libro primo de mor-
bis mulierum*, dicens: *Si pituita cotyledones redunda-
rint, non ita copiosi menses fiunt: quod si mulier vtero ge-
stet, aborsum patitur, quando euaserit fœtus aliquanto*
B *firmior, non enim obfirmatur ipsa, contra delabitur.*
Huius rei tibi fidem faciet, quod humidior mu-
lier fiat, quodque, quod effluit muccum referat,
& viscosum sit, qualia sunt quæ feruntur ex aluo.
14. Quæ sane causa non paucas in aborsum adduxit.
Dimitto intemperies varias & vehementes, item
& fœtida omnia, sicut fumus extinctæ lucernæ,
& alia huius naturæ.

Aborsus quib. causarum signis futurus innotescat.

Futurum aborsum, si possibile fuerit, multo
ante cognoscere opus est, vt vel prouideas, quo
minus fiat, vel saltem matri oportune opem fer-
re possis, grauiores enim sunt aborsus molestiæ
& dolores, quam partus. Sic profecto si vtero
gerentibus lac multum è mammis fluat, fœtum
imbecillum significat, & aborsus periculum: fa-
stidit enim fœtus alimoniam oblatam. Quod si
papulæ prauo aliquo colore fœdentur, vterum
esse imbecillum, & laborantem significatur, vt
ex Hippocr. constat *libr. 6. popul. part. 5. text. 17.* di-
C cente: *Si mammarum papula, & rubrum chlorum sit,
ægrotat vas, hoc est vterus*: ob consensum, siue ex ve-
nis musculorum abdominis, quem aliqui arbi-
trantur has partes obtinere, siue eo modo, quem
nos antea ex aliorum sententia exposuimus: id
quod etiam docuit *libr. 2. popul. part. 6. text. 23.* di-
cens: *Si multum fluat lac, necesse est vt langueat, quod
in ventre est.* Mammæ etiam, si gracilescant, idem
periculum præsagiunt ob alimenti fœtus defe-
ctum: sanguine igitur deficiente, aut alioqui mo-
dico, gracilescunt vbera, ac nonnunquam peri-
mitur fœtus, quandoque vero ad excretionem
excitatur. Siquidem infans corporis constitu-
tionem mediocrem consequutus plus alimen-
ti requirens, quam exhaustæ matris tenellum
corpus suppeditare possit, calcitrat, vt Hippocr.
recenset *libr. de nat. fœt.* ac membranas dirumpit,
initiumque parturitionis affert. Hinc quoq; fit,
vt mulieri vtero gerenti, si altera mamma graci-
lis fiat, geminos habenti, alterum abortiat: si
dextra marem, si vero sinistra, fœminam. Præce-
D dit autem futurum aborsum aquosior primum
euacuatio, deinde saniosa & cruenta, & velut
carnium lotura: vbi vero plane exsolutio vene-
rit, purus sanguis, deinde grumi, ac demum fœ-
tus ipse formatus, aut informis egreditur. Abor-

Aborsum quæ præcedant.

sum etiam vereri oportet ac matris non leui di-
scrimen, si fœtu bimestri aut trimestri exsistente
menses decedant (*quamuis non desint fœminæ, quibus
id nec fœtui, graue sit*) inquit enim Hippocrat. *libr. 1.
de morb. mulier. Nostra sententia quidem est, si menstrua
mulieri, quæ bimestrem, aut temestrem, vel ætate gran-
diorem vtero gerat, per singulos menses erumpunt, ex-
tenuari eam prorsus necesse est, & reddi imbecilliorem.
Fit interdum etiam vt tantisper, dum fluunt menses,
febris eam prehendat. Nec non sæpe in eorum proflu-
uio, eoque eodem etiam exacto, mulier pallescit, & si parce
& restricte fluant. Istis vniuersis vterus dehiscit plus
æquo, idemque ipse incrementum fœtus demittit, &
quasi relaxat.* Tandem in vltimis verbis statuit
Hippocrat. nisi fœmina sic affecta præueniatur,
aborsum facile sequi, & fœminam non leuiter
infirmari. Quia credibile est ex mensium mo- E
tione fœtum & matrem deterius se habere (*vt
matris pallor, iactura & impotentia monstrant*) ac de-
fectu alimenti fœtum contabescere, & præ li-
gamentorum laxitate ex fluxus assuetudine, ac
oris vteri apertione ocyssime prolabi. Simile
etiam quid eis fœminis accidere refert Hippo-
crat. *loco citato*, quibus caput pituita redundat
& in ventrem vergit. *Mulierem* (inquit) *sæpe et-
iam febris lenta apprehendit ac leuis, quibusdam acci-
dit palpitatio, quæ modo imminuitur, modo si forte
increscat, acerbius sentire posit.* Quod si etiam deii-
ciatur appetentia, ac infirmitas inde eueniat,
metus est, ne breui fœtus corrumpatur. Name-
uidentissimum est à capite per gulam, (*quod oper-
culo careat*) in ventrem procidere, ac in iecur &
venas ac vterum, maxime cum ex menstruis sup-
pressis facile vel crudior fiat sanguis, aut aliis mo-
dis vitiatus, adeo vt prædicta mala facile subse-
qui speremus.

Plerisque etiam lumborum, & coxarum gra- F
uitas adest, & superioris ventris capitisq; & ocu-
lorum dolor, stomachi morsus, extremarum par-
tium frigiditas, animi deliquium, horror febri-
lis: quibusdam etiam conuulsiones retrorsum:
idque iis potissimum, quæ medicamentorum
violentia aborsum procurarunt. Sed nosse opor-
tet, Hipp. *lib. de nat. mul.* aborsum ex vteri hydro-
pe his verbis docere. *Si vero non circa initia, sed dum
iam mouetur, fœtus ipsi corrumpatur ac suffocetur,
tunc & venter imus intumescit, & ad contactum do-
let, velut vlcere præsenti, & febris ipsam ac dentium
fremitus corripit, & dolorem habet acutum & vehe-
mentem circa pudenda, & imum ventrem, & lumbos,
& laterum mollitudinem ac coxendices.* Quæ porro
signa eodem prorsus modo comperies, cum ex
febre, vel morbo aliquo acuto mater vel fœtus
corripitur, præsertim si vi morbi fœtus intereat,
vt c. de fœtu mortuo docebo. Verum si ex casu vel pla-
ga, aut alia simili causa doluerit venter, vt abor-
sum minetur, id intra tres dies sese ostendet, vt
Hippoc. visum est *lib. 7. pop. text. 71.* dicenti: *Quibus* G
*pregnantibus ex casu, aut conuulsione, aut plaga dolores
moderate fiunt, in tribus diebus manifeste constat, an fœ-
tus corrumpent*: quod de moderatis doloribus sub-
audire oportet. Nam immoderatos dolores cer-
tum est, aborsum citius moliri, aut intra hos dies:
quippe vulnera, vt Hipp. visum est *lib. de fracturis*,
tertio aut quarto die recrudescunt: Cum igitur
his diebus cessauerit dolor, signum est, nil esse
diruptum aut vulneratum, & fœtum superstitē

fore. Quippe ea quouis externo casu, qui violentiam inferat, prægnantem abortiri non raro comperimus: inquit enim Hipp. *lib. 1. de morbis. Si enim, verbi gratia, ægrotarit, quæ grauida est, aut si euaserit infirmior, aut vi onus quoddam sustulerit, aut percussa fuerit, aut saltauerit, aut prorsus se à cibo continuerit, aut animo liquerit.* Accidat & id cibo liberaliori, aut nimis parco, aut si metuerit, etiamq; pauore cōsternata fuerit, aut quidem vociferata, aut alias denique sese gesserit intemperanter. Est etenim cibus, vt & potio liberalior sæpe corruptionis fœtus causa: sic & dum fœmina acre aut amarum quid biberit (*non vt fertur, quia fœtus degustent*) quia ventrem plurimum turbat: quippe certum est, & ex euacuatione, & ex turbatione, ac insuper ex vicinia vteri cum intestinis fœtum imbecillitari ab actione prædictorum alimentorum, [illegible] medicamentorum. Quibus etiam causis accedit vteri aut stricta constructura, quæ vel pusilliores capere nequeat, & ea copioso semine maiores, quam continere queat, gignat, aut ad minus, si ex altera parte strictior tantum sit vterus, mancum ea parte ac defectuosum gignat fœtum. Quod si vteri capacior sit, minimum non est, si fœtus grandior fiat, quam vel sustineri queat, vel possit libere exire, aut ante tempus id conetur. Dimitto hac in parte dolores lumborum & ventris, quibus plerumq; fœminæ abortiunt, vasculis prauo aut copioso sanguine plenis: item & bilis aut humoris abundantiam, quæ non raro vel sanguinem & fœtum turbans abortum parit, aut aluo euacuationi facta fœtum quoque lacessit, licet per aluum expurgari tutius sit, si citra molestiam fiat. Monstrat etiam abortum aut fœtus laborem & morbum mammarum plenitudo iuxta septimum vel octauum grauidationis mensem, quæ [illegible] concidit & graciles mammas reddit. [illegible] etiam, quibus periclitari fœtum ab[illegible]mus (ac etiam fœminam suffoca[illegible] est, quam his verbis recensuerat Hip[illegible] libr. 1. de morbis mul. *Quod si in prægnantem [illegible] suffocatio cadat (id vero accidit potissimum, [illegible] confecit mulier labore inediaque, per exercitationem scilicet immoderatam æstuante vtero, & de[illegible] cibo aut alimento imminutore, tumque etiam inanis vterus plus æquo redditur cauo interiori, erigit se tunc fœtus, & aspirat ad hepar, & ad hypochondria. Hæc quippe cum scateant humore, eodemque modo fortem mulieri inducunt suffocationem.* Et narrat eo loco alia mala, ac abortum, ni citissime alimentis subueniatur. Quam quidem sententiam consulo attente considerandam fore, quia m[illegible]imi est momenti in his suffocationibus cognoscendis & præcauendis, quæ grauidis succrescere assolent hystericis accidentibus similimę. Nam apud vulgus creditur, vtero gerentes immunes esse ab hystericis affectionibus, quod hic auctor negat expresse: nam refert ab inedia, à labore, à pituita, puero ad hepar & septum recurrente succedere.

Prægnantes hystericis affectionibus non immunes.

In omni igitur abortus causa præcauenda, hoc tibi primum expendendum arbitror, nimirum præcauendi rationem variam fore ob variam fœtus ætatem: quippe grandiores fœtus aliter præcauebis, his nimirum, quæ minus turbent magisque roborent, ac parum euacuent: reliquos vero roborantibus quidem, sed euacuantibus etiam audacius, si copiam sanguinis causam prestare competiamus.

Fuit igitur prima abortus causa, humorum nimia moles, quibus fœtus veluti suffocari videtur, & vterus pondere nimio premi. Contingit itaque iuuenculis, & boni ac densi habitus fœminis tanto sanguine abundare, vt suppressa semel menstrua purgatione, neque menstruus, neque bimestris, aut trimestris fœtus eam copiam contetere possit, subindeque corruptis vinculis ob plenitudinem, abortus ocyssime fiat. Quod sane malum præcipue iis fœminis accidere conspicimus, quibus aliqua sanguinis euacuatio, vel per nares, vel per hæmorrhoides grauidationis tempore supprimitur: præsertim si accesserit cibus, à quo largior & mucosus succus prodeat, acetabula vuluæ opplens & ligamenta laxans. Pręterea ea hac causa abortum fieri cognosces, quia citra manifestam occasionem eueniat: venæ etiam totius corporis plurimum in[illegible] turgent, & veluti varices in cruribus aliquando fiunt: respiratio difficilis primis mensibus accidit, capitis dolor & oculorum cum grauitate, dorsum & inguina dolent: mammæ plurimum turgent: prosilit sanguis è naribus, vel per os tussi aut vomitu reiicitur: ac nonnunquam per colli vteri venas ordinate, vel citra ordinem profluit.

Abortus ex humorum mole signa, & qualiter prouideatur.

Quibus proculdubio medeberis sanguine misso bis aut ter ante conceptum, vel statim, nimirum secundo, tertio, quartove ad summum mense: nam grandiores fœtus cauere oportet, *vt Hippocrat. consulit*: quippe præceptum aliud, quo refert à 4. ad 7. subaudiendum censeo de purgatione, idque si morbi alicuius necessitas vrgeat: ceterum parcius & per interualla. Fiet etiam id victu parciori & modico exercitio, diaetim, diutius facto, sed lente & sensim. Hac quippe causa præsente, nulla alia commodior excogitari potest præcauendi abortum ratio & via, quam vena scissa ea brachio, *vt dictum est*: ac si mulier multum sanguinis reiicere per menstrua consueuerit, plus & audacius ob id detrahere oportebit, dummodo neque subito, neque semel extrahas, sed interpositis decem aut viginti diebus, aut mense vno vel duobus, idque potissimum ad quartum mensem, nisi post id tempus abortire assueuerit: nam tunc non erit ab re hac necessitate vigente, quinto, & sexto sanguinem mittere, sed prudenter & cum præsagio. Tandem parum ante id tempus facies, in quo fœmina abortire assuescit. Verum neque adhuc his considerationibus factis, temere & quouis tempore sanguis mittendus est, sed animo diligenter euolues, an fœmina monstrosum, & informem fœtum abortierit, vel molam, an vitalem: quod si primum, mox à prima mensium suppressione sanguinem detrahes, quia euidentissimum est præ copia sanguinis, seminis facultatem fœtum effotmare non potuisse: quod si vitales abortiat fœtus, mittendus sanguis est, sed post tertium mensem, quia coniectabile est, tantum sanguinis fœtum paruulum non posse conterere. Quod facies sex aut octo diebus ante id tempus, quo fœmina menstruare solebat, ne in vtero colligatur læsura copia. Quo sane pręsidio, fœminas, quæ frequenter abortiunt, plures ad statu-

Abortus ex mole humorum qualiter medeamur.

Venæ sectio.

strumum pariendi tempus incolumes deduximus. Nos tamen experimento compertmus, non solum ad retentionem fœtus, sed etiam in iis, quæ 718 A difficile pariunt, sanguinem mittere, summe vtilissimum fuisse. Nam cum fœtus abundat multo alimento, cum eo nō indigeat, vel suffocatur, vel non conficit & corrumpitur, vel in magnam molem crescit, si ipsum commutare possit, maxime si fœmina vterum habeat ampliorem, ex quo postea ob magnitudinem exire non possit: quo casu vltimis mensibus fœminam quiescere, iubere est opus, ne nimio pondere fœtus vincula dirumpat & aborsum moliatur. Neq; erit abre, renum regionem *oleo vel vnguento* aliquo inungere, quo sanguinis feruorem compescere possis.

Aborsus ex laxitate ligamentorū ob muccores, vel à humidita tem signa & curatio. Quod si ex laxitate ligamentorum, ob muccores, vel quamuis aliam humiditatem redundantem fœmina fœtum retinere non possit: id cognosces sumto principio à signis, quæ Hippoc. refert *libr. 2. de morb. mul.* per hæc verba. *Si acetabula pituita plena fuerint, menses fiunt pauciores, & si in ventre habuerit, corrumpit, vbi fœtus validior factus fuerit: non enim corroboratur, sed defluit. Cognoueris* B *autem hinc: humida fit, & quod defluit, muccosum & tenax velut a ventre defertur, & non mordet, & in mensibus postquam sanguinē purgari desierit per duos aut tres dies mucci ex vteris prodeunt, & horror tenet, & calor non acutus, verum non deficit.* Quæ verba *libr. de nat. mul.* ad verbum scribit addens: *hanc affectionem secundo vel tertio mense certius euenire.* Quas autem partes per acetabula seu cotyledones liceat intelligere, non satis constat apud auctores: ego tamen omnia vteri vasa & cauitates intellexisse Hippocr. censeo.

Purgatio. Quibus medeberis facta ante conceptum frequenter purgatione *pilulis de hiera Galen. mastichinis cum aromatis*, addito *zingibere & sale gēmeo*: item *pilulis ex rhabarbaro cum agarico & mastiche, aut pilulis ex agarico*.

Pessaria. Pessariis etiam vtendum est, maxime pituitam trahentibus & post menstruam purgationem.

Suffumigia. Suffumigia quoque & emplastra adhibebis, qualia ad vterum humidum superius scripta sunt. Pessariis quoque vteris, quæ recipiunt ex *mercurialis contrita mithridato & mastiche, vel ex theriaca & melle & succo mer-* C *curialis gossypio imbutis*. Vtatur tamen fœmina

Pilulæ. post conceptum pilulis, quæ recipiunt *thuris* ℥.j. *carabe, scoriæ ferri, acaciæ ana* ℈.ß. puluerizentur & cum mica cidoniorum formentur pilulæ. Præstat & *dactilum sumere assum, & plenum cinnamomo, thure, carabe, myrtillis, & aliis huius natura*. Præstat etiam præter communis & peculiaris vteri maternæ reductionem per ea auxilia, quæ nuper diximus, & omnia quæ siccent quoque & robotent tam intus (*vt lotiones ex ligno guaiaco, styracis & ligni aloes decocto, aut pomorum cupressi*) quam extra iuxta dorsum & ventrem id munus exse-

Olea. qui: cuius efficaciæ est *oleum nardinum, mastichinum, myrtinum, omphancinum, de abiete, de angelica, & cinnamomi, aut anisi, vel piperis.* Præstant etiam

Vnguenta. eundem vsum vnguentum *Montagnana è corticibus castanearum*: item *vnguentum Comitissæ à Varignana descriptum*. Eiusdem vsus sunt cerata & empla-

Emplastra. stra ex prædictis *oleis cum pulueribus coralli, rosarum, myrtillorum, spica & granis tinctorum cum mar-* D *garitis, terebinthina & resina, aut ladano.* Sed inter

Decocta. omnia auxilia vtiliores mihi visæ sunt semper sudationes ex decoctione *radicis chinæ*, quas magni momenti in hac re esse scio, vel *sulphurea balnea*.

Ac si mulier his factis conceperint, ventri & dorso adhibebis emplastrum, q. r. *tonsuræ panni coccinei* ℥.j. *terebinthinæ abietis & mellis an.* ℥.j.ß. *pulueris thuris, zingiberis, caryophyllorum & myrtillorum an.* ʒ.ß. *misce*. Emplastra.

Verum an mulier vterum habeat paruum ac densum & constrictum, ita vt non facile dilatari possit ad fœtus incrementum, & ob id ipsum expellat, cognosces quidem ex priuatione signorum aliarum causarum. Cui vtilissimum erit ante conceptum balnea laxantia adhibere, fotus & linimenta, quæ vtero sicco prodesse quoque diximus. Ceterum grauida iam facta huiusmodi muliere, caute iis erit vtendum, ne aborsus facilius subsequatur: verum octauo die à defectu menstruorum fotibus vtendum est, oleis & vnguentis, quæ emolliendi efficaciam habeant, qualia abunde dicta sunt *cap. de vtero sicco*. Quæ sane proficua erunt, si addideris ex roborantibus aliquid. E

Aborsus ex vtero paruo ac denso signa & curatio.

At si aborsus fiat ab iis, quæ vel in vtero continentur, vel aliunde in ipsum defluunt vitiosa, acria & mordacia, siue medicamentum purgans sit, siue humor acris & erodens, aut vitiosum aliquod alimentum, aliter prouidendum est, & maxima cum diligentia. Nam his de causis loquens Hippocr. *libr. 1. de morb. mul.* hæc refert verba: *Eadem vero sunt affectiones ex puerperiis purgamentis, & ei, quæ corrupit fœtum, & ei, quæ peperit, si menstruum corruperit fœtum, & quæ corrumpunt, magis periclitantur.* Corruptiones enim grauiores sunt, quam partus: non enim fieri potest, vt citra violentiam fœtus corrumpatur, aut pharmaco, aut potu, aut subditiis medicamentis, aut aliqua alia re: violentia vero malum. In huiusmodi enim periculum est, ne vteri exulcerentur, aut inflammentur; hoc autem periculum est. Quod sane non minus suboritur ex quauis alia re, quæ grauare aut irritare vterum possit, ita vt ipsum excitet, & ante tempus lacessat, vt de mola & duris F tumoribus dictum est. Medicamentum sane cognosces ex relatione, cuius damnum ab assumto inceptum præcauebis iis, quæ cuiusque vim & acrimoniam retundant, velut est *amylum, aqua calida potui sumta, syrupus violarum, de portulaca, aqua hordei, vel sacchari & eius census pleraque.*

Aborsus ex contentis in vtero vel in eum influentibus qualiter curetur.

Humores porro acres & mordaces causam præstare cognosces, ex doloribus lumborum, inguinum & pudendi cum erosionis vel exulcerationis sensu, & ex reliquis signis, quæ prædominium humoris monstrare habent. Hos quidem ante conceptum purgabis, & cibis boni succi reficies. Reperies autem inter fœminas non paucas, quæ cum sanæ ante grauidationem degerint, ipso tamen gestationis momento, ocyssime valetudinariæ, & morbosæ viuunt: rario quidem est, quia cum habitum habeant biliosum, aut vtcunque morbidum, statim à conceptu, ex menstruo suppresso, & ex ea humoris portione, quæ in vterum fœtus gratia confluit, praue in vtero se ha- G bent, & mille symptomatum generibus corripiuntur, à quibus nisi per vacuationem alui sponte aut medicamento factam non liberabis. Quibus ante grauidationis tempus præuenies, prauum habitum in meliorem commutando, facta aliqua sanguinis detractione & purgatione iuxta humoris redundantis ideam. Quo quidem

facto, præcautionis & purgationis gratia, has & reliquas huius census per epicrasin expurgabis, exhibito *rhabarb.* diluto singulis diebus aut tertio die, quod si humores adusti fuerint, id facies
719 A decocto *foliorum senæ exhibito, vel confectione simplici Hamech cum rhabarbaro.* Postquam vero compertum fuerit mulierem factam esse grauidam, ab expurgationibus abstinendum est. Verum si prędictos succos plurimum abundare sit certum, vt fœtum perdere constet, *rhabarbari modicum cum saccharo rosaceo* porriges, aut masticatū, vt sanguinē ab spurcitia liberes, ac partes internæ & viscera roborentur, tamen quies omnino nop eranda.

Purgatio.

Aborsus ex tumore duro aut mola signa, differentiæ, & curatio.

Atqui si tumor durus aborsui causam præstiterit, antequam grauida fiat mulier, curanda est iis, quæ cap. *de vteri scirrho* dicta sunt. Si autem molam id efficere visum sit, pari lege id præcauebis eo modo, quo dictum est *cap. de mola.* Prius tamen nosse curabis, tumor ne sit, an hydrops, vel mola: nam tumores ex dolore & tactu facile percipies: molam vero, eo quod fere toto prægnationis tempore vel sanguis, vel virulentum aliquid per vterum instillat: impedit enim hæc quo minus optime os vteri claudi possit. Præter-
B quam quod cum venas non habeat mola, quibus à vasis vteri capere alimentum commode possit, facile ubi id ipsum prolabi contingit, quia solum alimoniam susceperat per adhæsum & contiguitatem, quam cum osculis venarum obtinet: quo fit, vt frequentissime sanguis in vterum instillet, qui vel ocyssime procidat, vel ibidem detentus vitietur, & postmodum purgamentorum forma exeat, aut fœtum perdat. Vteri hydropem causam huic malo præstare cognosces ex signis, quæ Hipp. scribit *lib. de nat. mul.* per hæc verba: *Si aqua in vteris gignatur, menses pauciores fiunt, & deteriores, & per longius tempus, prægnans est semper per duos menses, aut paulo amplius. Cum autem hoc tempus aduenerit, & corrumpit, & aqua multa in ipsa gignitur.* Et paulo inferius eodem loco subdit: *Plerunque vero ante hoc corrumpitur, & per abortum extruditur, & vteri sanguinem manant. Hæc autem patitur nihilo magis ex labore, quam aliter. hoc autem cognosces ex digiti contactu. Comperies enim osculum ipsorum gracile &*
C *obscuratum ac plenum humiditate. Si vero non circa initia, sed dum iam mouetur, fœtus ipsi corrumpantur ac suffocentur, tunc & venter imum intumescit, & ad contactum dolet velut vlcere præsente, & febris ipsam, & dentium fremitus corripit. Et dolorem habet acutum & vehementem circa pudenda & imum ventrem & lumbos & laterum mollitudinem, ac coxendices.* Qua etiam parte curandi rationem scribit plerumque mirigatoriam. Ceterum artificiosius *libr. 1. de morb. mul.* Nam etiam cap. *de vteri hydrope*, curationis methodum & medicamenta huic affectioni apta, abunde docuimus.

Aborsus ab externis causis qualiter præcaudeatur.

Quod frequentissime aborsum promouere conspicimus, proculdubio est externarum causarum vis & efficacia: quod sine malū vt varium est, ita difficulter præcaueri potest. Ceterum Auic. latissime causarum omnium externarū meminisse constat *Fen. 21. 3. tract. 1. cap. 8.* sed hæc studiosis legenda relinquo. Quippe siue casus aliquis sit, siue subita alteratio, habent hoc pro-
D prium omnes causæ externæ, si aborsum facturæ sunt, vt prius vincula & inuolucra fœtus abrumpant: quo facto instillat ocyssime sanguis, quem supprimere deinceps minime poteris, nec licet, cuius sane ratione aborsus protinus sequitur. Dixerat quidem Hippoc. *lib. de nat. puer.* nonnunquam accidere, vt ante pręfinitum tempus ruptis pelliculis ob aliquam violentiam, pueri nascantur: perinde ac cum morbis, & aliis vndecunque illatis noxis corripi solent. Sic 1. *pop. part. 2. Abortiunt mulieres* (inquit Gal.) *cum vehementius salierint, aut subito horrendum suffocata timuerint: & cum ex dolore, vel ex insigni cruditate, vel ex medicato quopiam cibo, vel puri potione, aut medicamentis, in quo insit aliquid abortiuum. Iam etiam propter sanguinis mißionem, & sanguinis ex vulnere profluuiū, aut ex nimia hæmorrhoide quædam abortiunt. Noui profecto quasdam, quæ ex vulua ceruice profuso sanguine, prægnantes iam diu partum eiecerunt.*

Expende fœminam curandam esse antequā grauida fiat, ea lege, quā vteri affectio postulauerit, vt dictum est c. de præg. mod.

Pari quoq; ratione 5. aph. ex nimio alui fluxu scribitur plurimas aborsum fecisse. In quibus E præcauendi ratio duplex in genere est: quas sigillatim distinguere est in animo.

Aborsui ex nimio alui profluxu qualiter prouidendum.

Vna quidem est, quæ causis internis debetur, pugnans aduersus vnamquamq;, *vt superius diximus*: quibus adhicere oportet, quæ cor & viscera roborare ac firmare habent, velut sunt *pulueres cordiales*, & ea quę spiritus reficere possunt. Altera vero, quæ causis externis sita, vt plurimum in optima moderatione & tutela continetur, præcauens diligenter vtero gerentem ab iis, quæ subito & inopinato occurrere possunt, velut sunt omnia, quæ vrinam & menses mouent, & alia quæ *cap. de fœtu mortuo* recensebo.

Aborsus ex causa prægressa qualiter curetur.

Verum si ex causa aliqua prægressa aliquod malum fœtui vel matri illatum cognouerimus, erumpent ne sanguis, vel quoduis aliud malum conspicuum subsequutum sit, præuidendum est. Nam si sanguis profluxerit, nullo alio auxilio, quam quiete, & optima victus ratione, eaque quodammodo comprimente & roborante vtendum est, ne si sanguinem profusum compressens, corruptionem subeat ipse, vel fœtum suffocet, aut si libere fluere permittens, maior fiat profusio eius, quam par sit. Ceterum si fœ- F tum diuulsum non esse, neq; ligamenta dirupta cognoueris, eo quod sanguis nullus, aut quam parcissimus instillauerit, sed solum imbecillum & deiectum, aut aliter præter propriam naturam commotum, quod mater sit perterrita, defessa, dolens, percussa, vulnerata, aut alio quouis damno affecta: prouidendum est fœtui per corroborantia auxilia vmbilico & dorso affixa (*qualia diximus lib. præcedenti c. de vteri gestatione*) alimentis, quiete, animi tranquillitate & omnibus, quæ vires roborare, ac spiritus reficere habeant: velut est confectio *alchermes, electuarium de hyacintho, de gemmis, diamargariton, cardiaca herba saccharo condita, terra sigillata, bolus armenus, amylum*, & reliqua huius naturæ. Iuuat & emplastrū, q. r. *tonsura ex panno coccineo* ℥ iiij. *zingiberis, galangæ, cinnamomi, cubebarum an.* ʒ. ij. *sanguinis draconis* ʒ. j. *mastic.* iiij. *mastiches* ʒ. ß. *mellis.* q. s. fiat emplast. Sed plerisque probatum tepefio puluerem qui G recipit *grana infectorum* ℈. j. *pulueris myrrhæ.* g. x. *in ouo sorbili, cui & coralli, & margaritarum nonnihil commisceri potest.* Prosunt & pleraque alia, quæ ca. *de præg.* modo diximus, & modo manu scripsimus, maxime *pilula vna in hebdomada ex ambra alba*: sed mihi placet magis ex *trochiscis de charabe*

aut co-

... eodem tharabe praparato cum g.ij. ambra pro vice. ...o alimenta pauca, pauci nutrimenti & assa, ...rum *columbarum carnes assa* præbeantur. Ven... tum etiam roborare oportet, ac flatus ab eo ... vtero discutere, qui non raro abortui solent A præstare causam, idq; facies *oleo de spica, cidoniorum, de mastiche, cum pulueribus diarrhodonis, aromatici rosati, coralli rubei, rosar. & calami aromatici cum g.ij. musci.* Vteri vero flatus antea discutere docuimus, *lib. nimirum huius operis secundo.* Appones autem vmbilico micam panis leuiter torrefacti vino irroratam, superspartis puluerib. *rosarum, granorum tinctorum, coralli, cinnamomi, & aliorum qua superius retulimus.* Præstat *pomum odoriferum assum eodem vino & pulueribus inspersum, sicut & carnis semiassa frustum cum prædictis puluisculis.* Sic prosunt inunctiones, cerata & emplastra, velut est illud quod scribitur à Montagnana *de corticibus castanea.* Vel aliud à Varignana probatum, *Comitissa* appellatum: item alia, quæ conficiantur ex prædictis, & oleis odoriferis cum *vino, & aqua cinnamomi, & aliis*, quæ fœtui calorem, robur & spiritum quodammodo addere videantur, qualis est *instillatio arte chimica in vitreo alembico facta ex pane recenter cocto imbuto melle, vino, aqua rosacea, confectione alchermes, electuar. de gemmis sine speciebus, & pulueribus rosarum siccatum madefactis aqua chalybeata.* B Sed non est mihi in animo hac in parte huiusmodi topica auxilia speciatim recensere, quia *prædictis cap.* ea abunde docuimus. Satenim est ea, sicut prædictos affectus, exempli causa adduxisse, vt ad pensum eorum, sic in similibus prouidentia vtaris simili.

Instillatio chimica.

CAPVT III.

De partu naturali, ac de difficili & laborioso.

a Natura aliena difficulter noscuntur.

PErdifficile quidem est, ea quæ à natura existunt, nosse & rimari, quin prius ea, quę secundum naturam sunt, cognouerimus: rectum enim (*vt ferunt omnes*) iudex est sui & obliqui. Ob id licet *c.1. de partu naturali*, quæ potiora sunt, scripserim, placuit tamen in hunc locum quædam adseruare, quæ iis, quæ dixero, maiorem lucem afferre possint: & sic prima huius capit. parte in animo est ea disserere. C

Sicut in fructibus ac reliquis, quæ ope naturæ in perfectionem veniunt, se gerere ipsam conspicimus, quæ primo ad integritatem & maturitatem perducit, quá in lucem producat, ita prorsus in hominis & aliorum animaliú productione peragit. Quippe puero efformato, ad perfectionemque deducto, & vberius alimentum exposcente, ipsum ad calcitrandum & membranas dirumpendas stimulat, donec ab inuolucro liber exitum quærere nitatur. Dictum quidem antea est ex Hipp. mente *lib. de nat. puer.* membranas dirumpi: Prima quidē ac extima, quod fasciæ modo puerum inuoluat, non quidem vndequaque, sed per mediam regionem ab ilium elatissima sede ad ensiformis ossis mucronatam cartilaginē, spleni ipsi simillimam, quantum attinet ad nigredinem, friabilem substantiam fungosamque, & quatenus frequentissima vasorum serie implicatur. Hæc vero solas venas & arterias recipit innumeras ab hysterio deriuatas, *coryon vel secundina* D appellata. Secunda vero membrana fœtum circumquaq; tegens, nullibi vtero adhærescit, præterquam ea parte, qua iam prædictæ coniunctim circumspicitur, per venulas illas à primo in vmbilicum penetrantes. Tertia, tenuissima pelle constans, fœtum inuoluit. Exemplo itaque spicarum comprobauit Hipp. hanc violentam velamentorum diruptionem. Nam sicut illæ, similiter & mala granata, amygdalaque dehiscunt sæpius ligneo illo cortice rupto ob molis intus increscentis violentum impetum, sic quoq;, quæ cooperire fœtum dicta sunt, inuolucra. Ex quibus euidenter constabit, quos cruciatus, quosve dolores mulieres persentiscant parturitionis tempore, atq; non solum in separatione fœtus ab vtero, & diruptione velamentorum, verum in exitu fœtus per tam angustas vias & meatus, quantum Hipp. & Gal. ac reliqui auctores depinxerunt. Aperitur itaq; in hoc opere os vteri tantum, quantum sufficiat embrio facile præbere exitum: qualiter autem hoc fiat, nescimus, neq; aliud (*vt refert Galen.*) quam admirari possumus. Sed natura E hæc & alia omnia circa parturitionem animalis machinatur eximia sophismata & commenta. Item qualiter fœtus in decenti figura ipsi collo vteri propinquet, & æqualiter exeat, non vulnerata aliqua particula, non paruam monstrat prouidentiam: inquit etenim Auicen. libr.3 Fen. 2. tract.1.c.2. *Et quando separatur, aperitur matrix apertione tali, cuius similem efficere non valet in suo partu: & necessarium est, vt separentur quæ sunt iuncturæ, & insistententur adiutorio Dei excelsi: post illum & propter illum redeunt in proximo ad continuationem naturalem, & est operatio illa de operationibus fortibus naturalibus.* Quibus Auicen. verbis modum parturitionis & doloris acerbitatem euidenter monstrat. Atq; licet Galen. asserat, non vulnerata aliqua particula fœtum educi, & Auicen. contrarium videatur adstruere: arbitrantur cum hoc ambo iuncturas laxari, nec tamen exarticulari: solui quidem iure dici possunt, quod summa illa distensio; species quædam solutæ continuitatis esse videatur: & ob id dolores acerbi, & cruciatus prope os pubis & F sacrum procul dubio percipiuntur. Sed huic etiā operi non exiguam opem præstare abdominis musculos, retulerat Galen. *libr. 3. de facult. natur. cap.13.* Ob idq; ceoseo ipsum dixisse *5. aphor. 51.* ad bonum partum duorum corporum vigore esse opus, grauidæ mulieris nimirum, & infantis. Erit igitur (*his præmissis*) partus naturalis, quando ex naturæ modo huiusmodi actio perficitur: id autem fieri cōtingit, cum eorundem fœtu uum consummatorum ac perfectorum naturalem emissionem molitur natura: idque debitis ac statutis temporibus. Quibus euidenter constat differentia inter naturalem ac legitimum partum & abortum: ille quidem est naturæ actus: hic vero violenter fit, & præter naturæ institutum. Cui operi necessaria hæc sunt, *fœtus perfectio, tempus statutum, matris & ipsius fœtus conatus, & nixus, & vltimo certa debitaq; in exeundo positura.* Quam sane antequam exponam, partus instantis signa breuiter referam, ne incauta & improuida obstetrix, ante G tempus opportunum partui mulierem exponat: antea etenim quam occasio instet, irritus labor est, qui à nixu riante suscipitur, & ipsa parturiens adeo vano labore contabescit, vt cum postea laborandum sit, labori non sufficiat, vel rursus oc-

Membrana fœtus prima, coryon dicta.

Membrana secunda.

Membrana tertia. Membranarum fœtus diruptio qualis fiat, & quantis cum cruciatibus.

Parturitionis modus Deo soli adscribendus.

Partus boni requisita.

Partus naturalis, quis.

Partus naturalis legitimus & abortus quid differant.

casio prætereat, ac fœtum subinde inopinato prolapsum perdat, aut matri, vt pareſt, non prouideat.

721 A Si igitur ingestabde fiat fœtus onus, ac sub vmbilico grauitas appareat, & in lumbis inguinibusq; continuos cruciatus sentiatur: si ventris caliditas, si genitalis natura tumeat, si locelli humectentur, si vrinæ fit incontinentia, si vterus solui atque laxari sentiatur, parturiginis indubitatæ signa existunt. Grauidas autem si tormina vexant, ocyssime parere certum est: difficulter cum lumbi dolent. At cum instat iam parturitionis tempus, superiores partes graciliores fiunt, & extenduntur loca super pectinem & inguina, inuenitoque digito ad magnitudinem oui quid in orificio inuenitur. Humor vero qui effertur, primo lentus est, & postmodum plurimus, ac demum sanguis, isque aquosus, si fœmina nascitura est, aut ruber & purus, si masculus. Quæ etenim signa puerum se iam ad vterū vertisse commonstrant: apparet etiam eo tempore in prægnantibus plerisque stomachus vteri, & propior efficitur, *vt ex Galeno euidenter constat libr. de fœtus formatione.* Incipiunt tunc dolores vexare coxarum fe-

Partus naturalis signa.

B mora, lumbos ventremq; ipsum: cum hoc tamē neq; prius in sella pariendo idonea locanda est vtero gerens, quam vteri osculum hians digitis occurrerit, & prominuerit, ac prædictarum humiditatum effluxus comparuerit, *vt Aristot. 7. de hist. anim. cap. 9. & Aetius de partu difficili* consulunt. Si enim Galeno credas *14. de vsu part. & 3. de facul. natur.* os vteri perpetuo directum instante partu apparet, sicut & in conceptu: quare quo tempore fœdere festinat grauida, rectum apparere os vteri oportet: appropinquantis etenim partus euidens existit signum. Addit etiam Hippoc. alia signa *lib. 2. de morb. mul.* quibus venari licet partus propinquitatem: inquit enim: *Mulierem porro prædicamus, si propinqua partui fuerit, frequentem spiritum crebro emittere: etiamsi purgatio lochialis incipiat, venter plenus est, & calore opprimitur: ac tunc crebro respirat, ardens, potissimum quando partus instat: etiamque tunc maxime augetur lumborum dolore, cum siquidem colliduntur lumbi [illegible] ab irritante puello. Atque eo toto tempore spatio fœmina [illegible] dolet ex interuallis: quippe cum venter ac [illegible] vteris vndique fœtum cingat cum*

C *circumplexus. Quippe certum est mulieri huic breuiorem fieri respirationem propter ingentem & insolitam pulli molem, quæ pulmonē septo compresso coarctet. Nam queritans infans alimentum, crebro subinde exitus calcitrando, sese que violenter & incaute mouendo & ligamenta rumpens dolores concitat lumborum & ventris, qui sursum feratur, respirationem lædet.* Cognito his partus instanti, eumque esse naturalem soli naturæ & ipsius parturientis diligentiæ ac viribus committendum est, quem naturalem esse, inter dictas hęc vna ratio monstrat, scilicet in caput infantem nasci. Cuius rei optimam causam videtur Hippocratem [illegible]ixisse, partium quidem, quæ sunt supra vmbilicum, grauitatem: quam tamen non oportet tantam esse putare, vt satis ea per se sit, ad inuertendum fœtum: nam toto, quo vtero geritur tempore [illegible] fœtum in caput propendere oportet, nisi [illegible] infantis, matrisque motus accessisset.

Partus naturalis quis.

D Si enim [illegible] natura prouidit, Deo Optim. Max. adiuuante, [illegible] capite primum infans produce[illegible], quæ à magnis molestiis, periculisq; puerperas subleua-

Infans cur primum naturaliter ca-

ret: quæ vitari proculdubio non possent, si vitio aliquo infans aliter, puta in ventrem, in latus, inque pedes exitum affectaret. Quia fieri profecto non potest, vt infans pedes manusq; ita coniungat, & reliquo corpori applicet, vt nusquā vel in hanc, vel in illam partem diducatur: eam ob causam, qui sic prodeunt, difficilimum efficiunt partum, & matri ingentes cruciatus excitant, ac seipsos in maxima pericula conficiunt: licet non omnino, pedibus antea emissis, difficilem moueant partum. Quamobrē sic natos Latini *agrippas* appellarunt, licet alii à difficili partu nomen inditum esse fateantur. His vero omnibus periculis vetat, qui naturali modo nascitur, in quo caput primo se exerens, minore cum dolore os matricis, totumque ipsius collum aperit, ac dilatat, & viam reliquo corpori parat faciliorem.

pite prodeat.

Agrippæ qui Latinis dicti.

Laboriosum quidem & difficilem partum E eum esse existimo, qui vna è quatuor conditionibus insignitur: *nimirum*, quod debitum tempus anteuertat (*qui potius abortus, quam partus dicitur*) *Secunda* quod deprauata fœtus exeat figura: *Tertia* cum grauissimis accidentibus: & *vltima* cum minutis aut copiosioribus purgationibus: quibus addes, si diu partus labores protrahantur: is enim est partus, qui cum fœtus vel matris periculo & grauissimis accidentibus fit. Estque symptoma sub genere consterorum immodice comprehensum: siquidem fœtus non sunt vtero gerentium partes, sed proportione respondent iis, quæ adnascuntur, familiarium inquam. Quemadmodum oua & fructus à natura ad generis propagationem creati, *vt ex Gal. testimonio elicitur 11. simp.* sic & partus: ob id, dum præter modum & naturæ institutum detinentur, symptoma hoc efficitur: non solum ea ratione, sed quia cum grauissimis accidentibus excernitur, longe grauioribus & diuersis ab iis, quæ suopte motu natura mouere solet. Vnum tamen habet peculiare signum difficilis partus, quod diebus aliquot ante parum copiosa profluat ab vtero aqua: nam partus tempore, cum nihil profluat, eo quod F iam profluxerit, ob siccitatem prolabi nequit fœtus: itaque nihil instillare tempore partus, ipsum difficilem reddit.

Partus laboriosus ac difficilis quis.

Partus difficilis quo signo innotescat.

Fit proculdubio difficilis partus vna potissimum quatuor causarum, vel duabus aut omnib. simul: nam vel accidit ab extrinseca aliqua occasione, vel ex fœminæ vitio & impotentia, vel ex ligamentorum aut tunicarum, quibus fœtus inuoluitur, ratione, aut vltimo ex parte nascentis fœtus. Partum igitur efficit laboriosum (*vt à prima causa initium sumam*) aeris præsens constitutio: siquidē Aquilonia difficilem parit, Austria facilem: sicca fœtum, & mulieris corpus exsiccando difficilem, sicut & nimis calida, vires exsoluendo, ac frigida, partes contrahendo, humida vero ad partum faciliorem omnium aptissima est, & quæ modice calida exsistit: ob id profecto videndum est, ne in cubili exsistat aer frigidior, aut plus æquo calidus. Dixerat enim Hippocrates *libr. de locis, aqua, & aer.* eas fœminas difficulter parere, quæ regiones habitant frigi[illegible] ob id, quod vir- G tus expultrix his in locis labefactatur à crudis aquis & aere frigido: pueri etiam debiles fiunt, & os vteri ac pudendum [illegible] crebre adstrictum: quæ omnia impedimento sunt partus facilitati. Diffi-

Partus difficilis vna potissimum e quatuor causis fit, vel duabus aut omnibus & quæ sint.

1. aeris constitutio.

2. Ira, timor

cilem

animi passio. 3. Dolor vehemens. cilem quoq; partum efficit ira, vbi in parturiente plurimum creuerit, ita zelotypia, aut si fœmina primariola fuerit, timor & verecūdia, aut quæuis alia animi passio, si adeo creuerit, vt potentias 4. Positura partus. distrahere ab incepto possit. Sic vehemens dolor partus difficiles reddet, & graui odores, qui sur- 722 A sum vterum euocant. Simili quoque ratione & experimento didicimus, multum conferre, quo situ locetur paritura: nam si sedeat, impeditur dilatatio caudæ, si recta stet, in longum extenditur vterus, & vtraq; positura difficulter ac laboriose pariet: monstrabo autem paulo inferius, qualis positura partui sit commodior.

Partus difficultates ex parte matris quæ. Ex parte vero ipsius parturientis plures comperimus succrescere posse difficilis partus causas. Quippe aut imbecillis admodum est mulier, ita vt coixu seipsam iuuare non possit ex morbo contracta impotentia, vel ex natiua sorte, iuuenili ætate, vel ex labore aliquo præcedente: aut difficulter spirat & anhelosa est, ita vt non valeat spiritum cohibere, opus alioqui summopere ad partum necessarium: quoniam huiusmodi expulsio fit retento spiritu: quod anhelosæ circa suffocationē efficere nequeunt, vel si nimis dormiat, affectu aliquo caput grauante, vel ob id vigilandi impotentiam. Item ob dolorum priua- B tionem vel mansuetudinem, aut insensibilitatē, nec non & animi perturbationes, quæ sane omnia graue periculum minantur. Accedit etiam his tanquam causa, si ipsa puerpera crassa obesaque sit, & vteri exigui doloribus impedita, aut timidiuscula, vel nimis extenuata, in quib. musculosæ & ligamentosæ partes, duræ extensæq; existunt, nihilque partui cedunt. *Præterea* id malum quoque affert mulieris vteri, aut mala vicinarum partium constitutio, velut est vteri magna distentio, & oris structura, & colli ipsius longitudo: quibus fit, vt ab vtero difficulter egrediatur fœtus: nam in collo plurimum immorabitur, & per angustum oris foramen non libere exibit. Idem malum efficit nimia omenti & vicinarum partiū obesitas: nam qua ratione conceptum impedit, quod os vteri comprimat, eadem partum efficiet laboriosum, sic & tumentes hæmorrhoides. Cui etiam malo alui excrementa dura, & vrina diu retenta plurimum addunt: sicut dum ante tempus partus mulier inflammationem aliquam perpessa est in locis genitalibus, aut parte aliqua C eis vicina. Potest & difficultas patiendi contingere, si ossa pubis nimium constricta fuerint, vt fertur: ego tamen existimo ossa illa parum aut nihil dilatari (*etiamsi Auicen. & Aetius id afferant*) sed totam illam dilatationem pertinere ad caudam ipsam siue ad os sacrum, aut (*vt rectius loquar*) ad ossis sacri cum cauda articulationem: nam cum os sacrum in caudam desinat, ita cum eo articulantur sua ipsius ossa inter se, vt reflecti possit cauda in partem exteriorem: quo fit, vt foramen Cauda cur facta. reddatur latius multo. Facta est autem cauda potissimum ad sustentandum rectum intestinum, & musculos ani firmandos, quibus vtimur ad alui dura excrementa vi expellenda. Itaque cauda in partu ita exigitur in exteriora, vt facile id opus conspicuum videri possit, & vulua hac ratione potius in partem posteriorem extenditur, & amplior efficitur, eo quod cauda cedat, quam in partem anteriorem, in qua os pubis minime cedere potest, licet aliquibus tanquam verum & vulgatum habeatur.

Difficilis quoq; fit partus, si secunda vel propter crassitiem non abrumpatur, aut propter te- D Partus difficultas ex parte membranarum. nuitatem antequam oportet, diuellatur, simul cum aliis membranis fœtū ambientibus: quippe hac occasione humore euacuato partus ob siccitatem difficilior redditur, quod per collum vteri fœtus difficulter elabatur. Refert quidem Gal. *lib. 15. de vsu part. c. 5.* huiusmodi humorē summopere prodesse viis omnibus lubricandis, ac facilioribus ad dilatationem efficiendis: a prædicto namque humore collum humectatum mollius redditur, dilataturq; facilius. Ob id quæ multis ante diebus muccorem vel aquam sensim expurgant, difficulter pariunt: dilabitur enim ocyus per madidas & lubricas partes fœtus, quam per siccas. Contingit etiam partum fieri laboriosum, cum amnyon membrana ante frangitur, q̄ puer in vtero voluatur, ita vt in maximo versetur periculo ob lotii molestiam, qua totus afficitur, & ne aliquid eius per os ingrediatur: nam à suffocatione illum tuetur respiratio per arteriam, quæ in vmbilico est. Et ob id labores in partu & innu- E merata alia incommoda, quæ *lib. de octimest. par.* annumerat Hipp. debilitant fœtum adeo, vt nonnunquam ante exitum, multi in exitu, multo plures paulo post maxime intra diem, alii intra septem dies, tandem intra quadragesimum intereant. Accedit nimia ante partum sanguinis, aut aquæ profusio, quæ etiam partum prædicunt ex facultatē excretrice imbecilla. ac vehemētē retentrice laboriosum. Cuetiam causarum generi reducere oportet vteri imbecillam facultatem excretricem, aut vehementem retentricem: nam *vt superius dictum est*, mater abdominis musculis, puer propriis viribus, & vterus otiante retentrice, & expultrice irritata ac operante, partum facilem parant. Idem quoque accidere conspicimus, & longe difficilius, si vel mortuus, vel syderatus puer fuerit, *vt refert Hipp. lib. de mor. mul.*

Fœtus si maior sit, quam pro fœminæ consti- Partus difficultas ex parte fœtus. tutione & partium figura opus est, difficilimum & periculosum sibi & matri parat partum. Pari F prorsus ratione, si monstrosus sit, vel magni capitis, vel nimis paruus, aut parui ponderis: tum quia seipsum non præstat adminiculantem, tum vero quia ipsi non apte adæquatur vterus. Item si vel numerosus sit fœtus, vel informem aliquam carneam secum afferat: *Præterea*, si imbecillus existat, ita vt neque vincula dirumpere possit, neque a[illegible] vehementer inniti, difficilem quoq[illegible] partum. Sed longe difficiliorem cum deprauata aliqua figura exire oritur. Nascuntur [illegible] pueri aut in caput, aut in pedes, aut pen[illegible] oliqu. & contorti, vel mul[illegible] deprauat[illegible] guris affecti. Sic enim lib. *de nat puer.* Hippoc. scriptum reliquit: *Porro dirupta pellicula si puer momentum in caput inclinauerit, mulier facilè parit. si autem obliquus, aut in pedes processerit* (contingit enim hoc sæpe, si paululum hinc inclinauerit, siue præ vterorum spatiositate, siue si mater in laboribus partus primum non quieuerit) *& si sic processerit mulier difficulter pariet.* Multæ autem ipsæ pereunt, vel puer, vel simul ambo: de quibus rursus *libr. de morb. mul.* Hippocrat. scripsit in G hunc modum. *Si vero mulieri in ventre habenti tempus partus iam aduenit, & dolor partus tenuerit, & ad*

G *nimium tempus mulier puerum edere non potuerit, omnino obliquus, aut in pedes procedit: vtile autem est in caput procedere, & si obliquus iter capesserit, difficilis est affectio. Sicut enim si quis in vas olearum angustioris nucleum immiserit, non procliue difficile est ipsum extrahere: sic etiam mulieri grauis affectio est, vbi fœtus fuerit obliquus. Graue item est si in pedes inclinauerit, & sæpe aut matres pereunt, aut pueri, aut ambo. Est autem ma-*

A 723 *gna causa, vt non facile exeat, si mortuus aut sideratus, aut duplicatus fuerit.* Paulo autem inferius eodem libro sic scribit: *Quicunq; vero duplicati complicantur, & in osculo vterorum incumbunt, eos siue viui fuerint, siue mortui, rursum retro protinus vertere oportet, quod secundum naturam in caput exeant, manibus ad vtrumque femur extentis.* Cui proxima figura est, si in pedes procedant, ceteræ vero omnes (*neq; hac admodum tuta est*) præter naturam & periculosæ existunt: velut dum caput in dextram vteri partem vel sinistram inclinat, aut altera, aut vtraq; manus (*vt Aetius aduertit*) exeritur, aut crura intus inter sese diducuntur. Fœtus vero, qui altero pede prorumpunt, altero intus detento, aut duplicari alicui parti vuluæ innituntur, periculosissimum efficiunt partum, sicut ii qui manus expensas habent. Qui vero obliqui prodeunt, tripliciter id faciunt, aut enim in alterutrum latus, aut in ventrem prodeunt: sed tutius est in latus progredi: ita enim obstetrici manibus locus superest, vt in

Fœtus duplicari tripliciter solent.

caput aut in pedes nascentem dirigat. Tripliciter autem, *inquit Aetius*, duplicari solent fœtus: nam vel capite & cruribus, vel ventre, vel coxarum

B vertebris vtero incumbunt. Atq; hæ sunt omnes deprauatæ figuræ, quas in temporis pressura quam citissime cognoscere oportet, & mutare, ne vel suffocetur, vel morbosus superstit fœtus, aut mater pereat. Præter quas omnes eas causas reperi apud Hipp. variis epidemiorum locis, eos partus esse difficiliores, qui filias ferunt, & maxime qui plures. Quod mille historiis testatum reperies, in quibus raro prospere solent fluere purgationes, ex quo mille accidunt mala: nam & venter in tumorem attollitur, & cruor ab vlcere erumpit, & difficiles respirationes, & alia, vt expresse retulit Hippocr. *lib. de affectionibus*, sed clarius *lib. 2. pop. p. 2. text. 21.* adducta historiam eius, quæ filias gemellas pepererat.

Partus laboriosus & difficilis, qualiter faciliteur.

Varia quidem sunt & omnino necessaria, quæ partum facilitare possunt. Cui [illegible] operi præmittenda quædam sunt, quæ [illegible] difficulter parientibus proficua esse [illegible]: deinceps

1. pro cuiusq; causæ natura & [illegible] auxilia quoque

C adscribam. Principio etenim mulier admonenda est, vt in ædificio perlucido aerem calidiusculum habente habitet, lætamque & placidam vitam antea degat, ac somnus vigilia longior sit. Pinguibus etiam carnibus & mollientibus iusculis ac oleribus vtatur: vina neq; generosa admodum, neq; dilutiora, alba, prædulcia potui dentur. Sese item mulier deambulatione & leni cursu exerceat: ceterum hanc exercitationem faciet recta magis, quam flexuosa, & sub vmbra, non quidem intra parietes, aut in pratis & viridariis: finis sit cum modica lassitudine, quæ defatigationem non attingat: deponat item alui excrementa balano prius, & vrinam. *Præterea* enixuras eo tempore, quo partus instat, non esse multa alimentorum copia grauandas consulit recitatus neq; per id tempus varia alimenta & crebra sunt adhibenda: distrahetur enim calor ad confectionẽ alimenti, & minus intendet operi parturitionis. Item parturientes non protinus in sella locandæ sunt, sed obstetrices prius os vteri tangere debent, & cum paulo apertum non inueniunt, mox exspectandum est, ac tunc vt surgat mulier iubere debent, moneantq; parum, ac iterum in loco

D

sibi apto sedeat, rectos sed diffusos habens pedes, donec constet puerum sese in osculũ inclinasse.

Facilior item reddetur partus ex optimo parturientis situ: quinimo maxime id parturitioni conferre experimento comprobatum est: nam cum, *vt iam diximus*, ad partum faciliorem necesse est, vt vulua dilatetur, idq; à parte anteriore, quã paucissimum fieri possit, superest, vt caudæ os ad posticam partem extẽdatur. Quo fit, vt si sedeat, eius dilatatio omnino impediatur. Itaq; si natibus innitatur, cũ non possit retrocedere cauda, partus impeditur: si vero stent, non satis ad enixũ viribus pollent, quanquã is situs conuenientior sit, modo in anteriora se flectat. Quare manibus contra lectum aut mensam, aut alium quoduis innitatur oportet, ita vt sit sufficiens spatium pro 2.

E obstetrice suscieptura puerum: parturiens vero sustineatur à viris fortioribus, sin minus decumbat, sed dorso tantũ ac cruribus innitatur in parte quidem paulo sublimiore positis & apertis, ita vt manibus pedibus & dorso vehementer innitatur. Cui sane enixui quam plurimum prodest respirationis cohibitio, dummodo non retineatur in partibus superioribus, sed propulsio & renixus fiat ad anum & vterum: velut ii faciunt, qui aluum exonerare nituntur, aut calamos inflant: & hæc est communis difficilis partus positura; aliæ necessariæ sunt pro infantis nascentis situ.

Alia est communius facilitandi partum ratio, quæ medicamentis, & perita ac diligenti obstetrice perficitur: In cuius officiu haud quaquam permittendum est, vt violenter parturientium vterum dilanient, sed leniter placideq; ipsius partes tractare consulito, quo facilius grandiori fœtui cedere possit, ac magis citra dolorem dilatari, inuncta parte osculi & ussis sacri *olei dulc., sesamino, amygdalarum dulcium vel liliorum, ac pinguedine anatis & gallinæ cum muccilagine seminis lini*: ex quibus hoc modo linimentum conficies: Recipe *adipis anatis, olei liliorum alborum & sesamini ana* ℥.j. *muccilaginis seminis cidoniorum, seminis lini, summitatum althææ, & seminis fœni græci* ℥.j. & ß. fiat linimentum. His quidem prouida obstetrix, vteri ostium, quod iam dehiscit, pertingat, sensimque premẽdo minimum digitum immittat, subinde iam (*paulatim tamen*) magis os dilatet: quod fatiscere perpendens, *linimento de muccilaginibus dicto* vteri ceruicem, vt lubrica reddatur, quo facilius partus exsiliat, vberrime illiniat: nec non & *os ipsum sacrum*, & totam *caudæ* regionem, quo facilius exeunti puero cedere possit. Quibus factis iterum grauidam in sede commodius locare oportet: atque vt prompte infantem pellere tentet, eidem blandis verbis persuadere, *vt Gal. iubet 3. de facul. nat. c. 3.* Ipsa autem obstetrix sedeat in humiliori loco, vt ita facilime immittere possit, ac ex superioribus partibus infantem adducere. Quod si hæc prodesse non videantur, fotibus easdem partes lenire oportet, vt & calore modico & lenitate 3.

F

Liniméntum pro partu facilitando.

Obstetricis situs.

Fotus.

nitate maiori partes promtius aperiantur. Hoc sane præsidium conficies ex *floribus chamameli, & meliloti, ex floribus maluarum, bismalua & violarum, ex semine cotoneorum, lini, & fœnu græci, ac radicibus liliorum alborum*: quæ omnia cum ex aqua ad tertias deferbuerint, suscepto vapore, exinde

Sanguinis missio. abdominis imam partem & caudam vtiliter ea aqua spongia fouebis. Sed in iis, quæ difficulter parere assuescunt, tutum & vtilissimum mihi videtur Hip. consilium, quo iubet sanguinem mit-

724 A tere prope partum: inquit enim libr. 1. de mor. mul. *Si vero prægnans multo tempore cohibeatur, & parere non possit, sed diebus pluribus ea partus doloribus laboret, sit autem iuuenis, in vigore, & multo sanguine referta, secare oportet venas in malleolis, & sanguinem detrahere virium respectu habito, & postea calida lauri corticibus coctis lauato. Vitici autem semen & dictamnum Creticũ, vtrumq; pari portione in vino albo aut aqua bi-*

Encathisma *bendum dato.* Quo facto, per aliquot ante partum dies, opus est etiã encatismate vti, quod recipiat *bismalua cum radicibus* m.iij. *malua, camomilla, meliloti, apii ana* manip.ij. *foliorum lauri* m.ß. *seminis lini & cydoniorum ana* lib.ß. fiat decoctum, in quo fœmina ante prandium insideat. Verum in harum insessionum vsu, censeo satis esse per dies aliquot ante partum vti, quam in ipso parturientis tempore, ne deiectæ calore vires minus partui sufficiant, ni plurimũ necessitas vrgeat. Partus quoq;

Eclegma. difficultatem mulcet eclegma, quod habet *dactylorum* ℥.iij. *muccilaginis psyllii & seminis cydoniorum*

B *ana* ℥.ß. *seminis pæoniæ, cinnamomi an.* ʒ.j. *cassia lignea, croci ana* ʒ.ß *pulueris peucedani obolũ, ossis de corde cerui* g.vj. his contritis, sacchari albissimi ex aqua *sabina* dissoluti, quantum satis est ad ea mollienda at-

NOTA. que cogenda, adiiciatur. Ego autem in horum trium auxiliorum adhibitione (*nam balnea, quæ*

Balnea. *plerique auctores præcipiunt, non probo*) semper obseruo, vt diebus singulis ad partus vsq; diem, vnum adhibeatur, ne omnibus modis puerum turbemus, ac totius fœminæ humores exagitentur. In omni etiam partu citra causæ respectum, si difficulter fiat, vtilissimum experimur dextro cruri alligare *corallum, lapidem aquilæ, styracem, coriandrum viride, seu polygoni radicem.* Referunt quoque non contemnendi auctores prodesse *accipitris seu falco-*

Stercus falconis. Puluis. *nis stercoris* ʒ.j. *cum vino albo aut aqua capillorum Veneris: vel tantundem cinnamomi seu cassia.* Proficuus item maxime censetur puluis, qui recipit *fimi accipitris* ʒ.j. *cinnamomi, cassia ana* g.vij. *croci* g.iij. *misceantur, & cum pauco vino albo, vel aqua citrangulorum, aut adianti exhibeto.* Interim tamen si difficilior fiat partus, *castorei* ℈.j. *cinnamomi* g.iiij. propi-

C nabis. Prodest & *phaseolorum vel cicerum rubrorum decoctum, vel decoctum fœnu græci cum croco & oleo amygdalarum dulcium, addita* ʒ.j. *trochiscorum de myr-*

Decoctum. *rha.* Confert quoque decoctum *galli veteris cum modico cassia lignea, croci & vini*: vel succus *porri cum aqua tepida haustus, vel mentha decoctum, aut succus, vel thymi, vel leucoii sicci decoctum, aut decoctum malua.*

Inunctio. Sic & inunctio pubis, vel sub vmbilico facta cum *oleo liliorum, muccagine seminis althææ ana*

Appensa. ℥.j. & ß. *medulla cerui* ℥.j. Appensus item *iaspis, radix aristolochia, cyclamini pudendi orificio, aut femori alligata.* Valet etiam hoc medicamentum, quod recipit *radicis graminis, petroselini ana* ℥.j. *artemisia, nepeta ana* p. ß. *seminis anisi, & fœniculi, ana* ʒ.j. fiat decoctum, cuius accipe ℥.iij. & *adde cinnamomi* ℈. j. *cassia lignea* ℈. ij. *sacchari* ℥. j.

Verum si hæc omnia adhuc prodesse non videantur, vereri eo tempore oportet, ne causæ alicuius ex iis, quas retulimus, interuentu & efficacia, difficultas suboriatur. Quippe tunc temporis aduersus ipsam pugnandum primo esse consulit D recreatio. In qua curandi ratione aduertisse oportet, ea omnia auxilia, quæ hucusque retulimus, communiter omnibus partubus esse proficua: quæ vero propria cuiq; sunt, iam referam, initio sumto à frigore: si malo causam præstiterit. — Partus qualiter iuxta causæ rationem facilitetur.

Multis compertum esse legimus, grauidas mulieres, quæ saluiam manducarunt, prospere peperisse: sic tradunt leænas eam quærere & manducare ad partus facilitatẽ. Sed vteri ore constricto, crasso, frigidoq; prodesse scimus fotus, qui conficiuntur hac forma: excipe *malua, bismalua ana* m.j. *seminis lini* ʒ.iij. *aristolochia lib.* j. *fiat decoctio in aqua & oleo violarum & chamameli, quibus fiat fotus cum spongia & filtro.* Post vero prædictas partes inungito linimẽto quod recipit *muccilaginis fœnugræci & seminis lini ana* ʒ.j. *extrahatur cum vino albo, & adde aristolochia longa & rotunda, & elematis puluerizati ana* ʒ.j. *styracis, myrrha styracis liquida ana* ℥.ß. *propoleos* ℥.ij. *olei amygdalarum dulcium & liliorum alborum ana* ℥.ij. redigantur ad formam linimenti. Quibus etenim calidis actu & aliis quæ supe- E rius retulimus, *hydrelao & aliquo ex oleis calidis, aqua artemisia, fœnu græci* & similibus partes dilatare atque calefacere opus est. Quod si speretur fœtus emissio, abstineat omnino cibo fœmina: sin aliter, assumat parum vini diluti aqua *artemisia, vel aristolochia rotunda vel modicum panis intincti in Vino Hippocras appellato.* Incredibili etiam efficacia iuuat *aqua cinnamomi cum modica aquã angelica vel cardiaca: item & oleum cinnamomi eiusdem cum modico vino, ad oleum macis iniectis tribus guttulis in cochleare vino*: benefacit etiam *oleum caryophyllorum.* Sed cum iterum dolores creuerint, ac puer apparere incepeiit, tunc retento spiritu conetur expellere, ac innitatur capite & manibus, donec infans oriatur. Et si hæc prodesse non videantur, inungere iterum pudendas partes, pectinem & os sacrum oportebit *oleo sambucino vel iasminorum*, & sumat eo tempore decoctum, quod recipiat *corticis vtriusque cassia an.* ʒ.ß. *cinnamomi* ʒ.j *croci* ℈.j. *aqua artemisia* ℥.iiij. & fiat potio tepida. Præstat et- F iam eũdem vsum pessarium, quod recipit *hyssopi, radicis lilii, origani, calamenti ana* ℥.j. *terebinthina* ℥.ß. conquassentur, & fiat cum lana pessarium. Simile beneficium præstat suffumigium ex *stipite caulium, myrrha, & felle tauri.* — Partus difficultas ex frigore qualiter tollatur.

Verum si ob immodicum calorem, qui vires exsoluat, patiendi difficultas oriatur, curandum est om[nibus modis] vires reficere, & spiritus præcauere, quo minus dissolutione peccant. Ob id quidem cibis & potionibus optimi & facilis nutrimenti vires reficere oportebit (*sed maxime odoramentis, quæ ex alimentis spirant: nam alia vterum sursum euocant*) dum eorum omnium quantitas modica sit: admixtis semper quæ vires habeãt roborandi & adstringendi, vt *cidonia, mala punica,* & reliquis quæ firmare vires possint, & quodãmodo frigida sint, & dicta *cinnamomi aqua* vel eiusdem *cinnamomi oleum vino sumtum aut oleum caryophyllorum.* Arcet insuper animi deliquium *panis vino, aut succo granatorum imbutus.* Præterea quæ hic G afficiunt- — Partus difficultas ex calore aut imbecillitate virium qualiter tollatur.

afficiuntur, in aere parum frigidiori degant, quatum facies spargenda est *aqua rosacea frigida*, & eadem aqua & flauellatione aer temperandus est. Timidis autem ac puellis mentis robur addendum, quemadmodum eis quæ dolorum inexpertes sunt: rursus exhortandæ, vt validissime spiritum comprimant, & ad inguina pellant. Quod si imbecilles ex morbo sint, cibis boni succi,
A 725
ac potibus reficiendæ sunt, & alendæ bona partus spe, semotis animi affectionibus, quæ vires ab incepto munere distrahere nata sunt.

Partus difficultas ex pinguedine & aliis cornmentis causis qualiter tollatur.

Inflammationem, vlcus, tumorem laxum, vel aliud vteri vitium, si causam difficilis parturitionis præstare comperias, curandum omni arte est partes ita leniter & blande tractare, vt citra maximam dolorum exacerbationem partui cedant: quod facies vnguentis, fotibus & pinguedinibus, quæ id nata sunt efficere, qualia superius diximus. Verum si ob lumborum cauam ad interiora luxationem, aut nimiam pinguedinem pariendi difficultas contigerit, potissima facilitandi partus ratio stat in congruo parturientis situ. Ob id puerpera in sella prona flexis genibus collocetur, seu in lecto, vt vterus delabens ceruicem rectam extendat, atq; idem è directo ostioli habeat. Deinde ceratis, oleis, ac pinguedine linire oportet, & sensim digitis aperire: tandem enixus procurandus est flexis genibus, & prona existente quæ parit.
B
Cui consimilem curationem adhibebis, si os vteri, vel ceruix stricta admodum fuerint: tunc enim alui excrementa primitus mollienda pellendaq; sunt blandis clysteribus ex *oleo amygdalarum dulcium & ture*. Caudam item inungere oportet prædictis vnguentis & linimentis, quo facilius fœtum cedere possit.

Partus difficultas ex vitio membranarum qualiter tollatur.

Si causa membranarum difficulter fœmina pariat, considerabis, an ob crassitiem & soliditatem secundæ, quæ rumpi nequit, difficultas suboriatur. Tunc etenim Aetii consilio abrumpere ipsam oportet, aut obstetricis vnguibus, aut scalpello: quæ sane res caute agenda est, ne fœtui aut matri quæ aliquod malum subsequatur. Verum si tunicarum tenuitate nimia (*in quibus humor continetur*) difficilis fiat partus, quod humor in membranis contentus ante debitum tempus effluxerit, ita vt vteri superius resiccari, eis albumina ouorum cum *maluæ, aut fœnugræci decocto excolato*, vel cum *ptisanæ* cremore tepido infundantur
C
eiusdem Aetii decreto: vel pudendum & vteri ceruicem inunges *oleis aut linimentis* prædictis, quo mollior & humidior fiat locus. Item inunges eo quod recipit *maluarum cum radicibus* m. j. *artemisiæ, sabinæ ana* m. ß. *seminis lini, fœnugræci ana* ℥. iiij. *caricarum* ℥. ß. fiat decoctio, cuius accipe quartam vnam, *olei de semine lini* ℥. ij. *moschi* g. j. & iniice in collum vteri: quod etiam inunges vnguento q. r. *butyri sine sale aqua artemisiæ loti* ℥. ij. *muccaginis seminis brasicæ, altheæ, & ficuum extracta aqua sabinæ an.* ℥. ß. fiat linimentum. Porriges & puluerem *cinnamomi, corticis casiæ fistulæ, croci & similium in decocto fœnugræci aut seminis lini*.

Partus difficultas ex praua fœtus figura qualiter corrigatur.

Fit cunctis partubus difficilioris, in quo fœtus praua aliqua affectus figura prorumpere tentat. In quo sane casu multa fieri & considerare docet Hipp. *libr. de natur. puer.* dicens: *Quicunque vero duplicati complicantur, & in osculo vterorum accumbunt, eos siue viui fuerint, siue mortui, rursus retro protrusos vertere oportet, quo secundum naturam in caput exeant.* Cum aût retrudere voles, aut vertere, supine ipsi D
reclinatæ molle quoddam sub coxas sustinere oportet, & sub lecti pedes, quo altiores sint hi, à pedib. semper aliquid apponere, sed coxæ altiores capite fiot, & vt nullũ ceruical sub capite sit, prouidero. Cum vero retrorsus fuerit fœtus, & hinc atq; hinc euoluitur, & secundum naturam constituatur, quicquid sub lecti pedes supposuisti, ac lapides, & quæ sub coxas subdidisti, ... to. Quicunque vero fœtus viui manum ... foras præmittunt, aut etiam ambo, eas oportet quam celerrime, vbi exitum significauerint, prædicto modo intro retrudere, & in caput vertere, & ad viam reducere: & quicunq; fœtus compl... cãtur ad lateris mollitudinem, aut coxã in pa... prolapsi, eos dirigere oporter ac vertere, *& maquam calidam desidere facere, donec mulier refocilletur*.

Fœtus praua figura extractio quo ingenio fieri debeat.

Hęc quidem volui ad hunc locum adducere, E
vt admonuisse videar tum Medicos ipsos, quorũ interest maxime obstetricum imperitiam, quantum datur, aperire, & eas disciplina corrigere: ac vt moneam etiam, quanta diligentia opus sit, vt difficilem partum prædicamus, si ex depraauata fœtus figura fiat. Quamobrem considerandum est, qua diligentia opus sit ad extractionem fœtus, & quibus medicamentis ac ingeniis id fieri expediat. *Primum* igitur, si propter depravatam figuram partus difficilis fiat, tribus omnino modis ipsum præcauere oportet, situ *nimirum* parturientis & infantis: *secundo* medicamentis, quæ fœtum (vtcunq; sit) expellunt: *tertio* vere & vltimo facta aliqua conuoui solutione vel operatione manuali, ne vterque pereat. Itaque si prædictis signis partum esse difficilem comperiamus, parturiens competenter in lecto locanda est, vt altum habeat corpus; ac si in priorem partem ab orificio vteri fœtus infixus est, supina est collocanda: ac si in sinistrum, vt dextrum cubet. Si vero matris positura infantis situm corrigere non possis, tunc diligenter vnguibus insciffis, & oleo inunctis, ac F
in vnum conductis digitis, sinistra manus in orificium vteri immitti debet, introque paulatim ac sensim fœtum pellere opus est, & si caput proximum est, ipsum componat & adducat. Si vero ambæ manus apparuerint, duobus humeris eius manus suas ex vtraque parte infigens, retrorsum eum reuocet, *vt superius dictum est*, manibus ad latera compositis, & apprehenso capite, adductoque foras paulatim & leuiter. Verum si infans caput interius habuerit, tantumque duas manus eiecerit, oportet obstetricem prius immissa manu caput ad orificium allicere, & comprehensis manibus infantis coronari oportet, ne caput eius orificium vteri obduret: sed inũcto vteri osculo, quo facilius, qua manus exibant, totum corpus prorumpat. Quod si ne his quidem situm acceperit cõuenientem, tunc pedibus mulieris comprehensis, ipsam concutito vehementer, & paulatim hypochondria componito, donec aliam repræsentare figuram comperias. Idem quoque præceptum obseruandum est, si altera manus exierit. Verum si supinus prodeat puer, manibus super collum extensis, tunc quidem mani- G
bus oportet puerum euoluere paulatim: quo facto, vel iterum intro infante propulso, respiratione cohibita, & vtero prædictis inuncto, ipsam

inniti plurimum iube. Obseruandum insuper in prædictis reductionibus est, ne manus, aut brachia pueri plurimum tractemus, ne forte exarticulari contingat: sed innitentes super humeros pueri, intro pellere ipsum oportet. Sic quidem, si

726 A alterum aut vtrumque pedem immiserit, manibus obstetricis inguinibus pueri affixis, ipsum intro reducere opus est. At si ad coxas vsque foras misisse comperiamus, sternutamentum mouere conuenit, & ipsam verbis exhortari, vt plurimum innitatur: sin aliter (*vt dictum est*) intro pellere, & vteri osculum inungere, ac fomentis emollire, & pessarium ex *myrrha* apponere: quo facto; compressa respiratione, & manibus compresso etiam ventre, ipsam inniti plurimum iubeto. Cui consimilem diligentiam adhibebis, si super genua, latus aut quamuis aliam partem procubuerit, vel complicatus exierit pedibus capiti adiunctis. Omnis itaque cura habenda est, *vt Hippocr. consulit: lib. 1. de morb. mulier.* de reducendo fœtu ad partem internam: nam proprio & natiuo exeundi conatu contingit non raro, sua sponte optimam nancisci figuram.

Partus quæ propellant vi occulta

Quod si hæc satis esse non videantur, medicamentis curandum est partum iuuare: sunt autem

B hæc varia, nam quędam ex vi propria partus propellunt, quædam vero ex occulta proprietate. Sic emollitis primo partibus pudendis & ventre, dum res in periculo est, & aliis auxiliis partum facilitare nequimus, exhibere oportet *cinnamomi* ʒ.ß. *sabinæ* ℈.j. *conficiatur cum melle & cum vino parturienti præbeatur.* Eiusdem visus est potus hac forma confectus: excipe *aristolochiæ, myrrhæ, piperis ana* ʒ.ß. *cum vino aromatis condito* bibat. Præstat & *peucedani puluis cum ouo sorbili exhibitus*: item *betonicæ scobes cum aqua mulsa: cinnamomi etiam, castorei, myrrhæ, styracis, sabinæ, singulorum* g. x. ex melle vtiliter lingitur, absorpta insuper *aqua cinnamomi*. Prodest & singulis horis absorbere *croci* g. x. *cum modico vino albo*: *item anguium senecta lumbis alligata*: decoctum *adianti in hydromelite cum oleo sambuci*: *nidus hirundinis ablutus aqua calida, & ipsa aqua exhibita quantitate* iiij. ℥. suffumigium item *ex vngula muli*. Conferunt quoque pilulæ, quæ recipiunt *cinnamomi, cassiæ ligneæ, cymini, aristolochiæ, myrrhæ, costi ana* ʒ. iiij *styracis, rubiæ, ana* ʒ. iij. *sabinæ* ʒ. ij. & ß. *opii* g. viij. fiant pilulæ, cuius quantitas sit ʒ. ß.

C Idem proculdubio præstat beneficium medicamentum, quod conficitur ex *myrrha, opopanace, galbano, sinapi an.* ʒ. j. *item ex assa confice bolos cum aqua rutæ, & porrige* ℈. j. *cum aqua decoctionis dactylorum*: idem valet decoctum *dactylorum cum croco & fænugræco.* sic & cortex *cassiæ aut rasura eboris cum vino.* Sic præstat non parum illud medicamentum, q. r. *sabinæ* ʒ. iij. *rutæ* ʒ. ij. *cicutæ* ʒ. j. *hyssopi, cinnamomi, rubiæ tinctorum an.* ʒ. iij. fiant pilulæ, quarum porrigere poteris ʒ. j. *aut* ʒ. ß. *cum decocto sabinæ.* Valet item suffumigium ex *stercore vaccæ*: & pessarium q. r. *myrrhæ, ellebori nigri, opopanacis, fellis tauri an. partes æquales*, terantur, & fiant pessaria longiuscula. Plura autem alia reperies cap. *de fœtu mortuo & de secunda relicta*: inter quæ non sunt minoris momenti emplastra & cerata, & cucurbita ossi sacro

NOTA. adhibita. In omni tamen partu cauendum est ab his, quæ vel maximam inferunt violentiã, vel vterũ nimis propellere possunt, maxime si mulier talis sit, quod leui occasione vterus extrã laxari;

aut prominere possit. Cui quidem consulendum D est, vt pariat decumbens in lecto, ac supina: quod infortunium præcauebis, ad anum imposito panno, in modum pilulæ oblongę, quem fortiter in quolibet conatu obstetrix comprimat.

Partus proprietate integra quæ propellant.

Sed ferunt á proprietate prodesse, si *arietes* á brachio ad femur transferatur: item *hyoscyami radicem*, si femori sinistro alliges. *Pulegium* quoque, *& artemisiam* tritam, & super ventrem positam: sic *iaspidem* sinistro cruri alligatum, *smaragdum, corallum, radicem ocymi, polipodium* contritum pedum plantis alligatum: radices etiam *aristolochiæ* vtriusque, præsertim longæ, multis prodesse creditur, & *anagyridem* etiam femori adhibitam: sed omnibus prodesse comperio haustum *olei amygdalarum dulcium*. Pulpam item *colocynthidis cum succo rutæ emplastri modo* in vniuersa ventris regione applicitam partum accelerare scit Auic. cuius sane census alia reperies cap. *de fœtu mortuo.* E

Puer matris seruandæ gratia nunquam viuus dissecandus.

Verum licet hæc omnia prodesse non videantur, ad crudele illud & inhumanum chirurgiæ opus, quo viuus dissecatur puer (*dictu profecto horrendum*), confugiendum nunquam est: etiamsi ex Auic. Aetii, & Moschionis consilio, fieri posse constet: quod non liceat Christiano vnum interficere, vitæ alterius gratia. Præterquam quod multi citra omnem exspectationem saluantur. Sed implorata Domini nostri Iesu Christi misericordia, intercessioneq; Beatissimæ Virginis Mariæ, & omnium Sanctorum, dictisq; Euangeliis, & positis Sanctorum reliquiis, & Agnus Dei, iterum ad tutiora fœtui & matri auxilia redeundum esse arbitror, & iterum tentanda, quæ antea diximus, vel alia denuo experiunda, cuius census est, q. r. *corticum cassiæ fistulæ* ℥. iij. bulliant in vino albo tenui, ad medietatem, cuius cyathum vnum cum iure *cicerum &* ℈. j. *cinnamomi* porriges. Præstat & ʒ. ß *opobalsami in vino tepido sumta*, licet non desint, qui sterilitatem in posterum ex hoc medicamento vereantur. Quibus factis, bibat parturiens *lactis muliebris haustum*, gratia compescendi acrimo- F

Sterilitas ex opobalsamo

niam prædictorum medicamentorum: interim tamen in vterum, vt *consulit Auic.* lubrificantia & cerotaria subtilia & mucilagines infundes, *& adipes liquefactos, & albumen oui, & vitellum eius.* Vtemur etiam sequenti clysmate, per syringam aut

Parturientium extrema remedia.

cannam infuso. Excipe lactis *vaccæ* ℥. ij *pinguedinis porcinæ* ℥. ß. *mucaginis lini, & radicis althææ an* ʒ. ij. *misc.* Quibus factis tentet iterum diligens obstetrix, aut peritus chirurgus dexteritate & vigilata, puerum euellere, nitens & omni arte studens puerum extrahere viuum, licet sit cum periculo aliquo deformitatis, vel quod mancus supersit, imbecillus, aut vtcunq; læsus, cauens diligenter, ne voluntarie ipsum interficiat, nam si malum aliquod illi hac ratione succrescat, lenius est. Curandum tamen primo, vt sacri Baptismatis aquam puerulus recipiat, & postea, citra vitæ euidens periculum, ipsum extrahere tentabis tum manibus, tum vero medicamentis & aliis auxiliis. Interim autem vires parturientis omni arte reficere oportet, & pueri vmbilicum non resecare, donec vel mingat, vel ploret, aut aliquo mo- G do ex labore partus reficiatur: quod Hippoc. docuerat *lib. de superfœt.*

Si forte contigerit matrem in partu periclitari fœtu intus viuo superstite, quod ex motibus &

subsul-

subsultationibus infantis coniicies, tunc demum posthabita matris cura, eius tantum habenda est. Principio igitur conuenit morientis os, & genitalia patentia adseruare, vt per ea vitalem spi-

A 727 ritum & anhelitum recipere possit. Deinde hypochondrium sinistrum sectione in transuersum facta incidimus: dextrum quidem latus non ita liberum, propter subiectum hepar, ingressum incidenti præbet. Ceterum leuiter tantũ, nec profunde incisio hęc ducenda est, ita vt peritonęum non penetret, ne ab intestinis actio præpediatur. Sed facto primo foramine, peritonæum leui foramine aperire oportet: ac missis sinistræ manus digitis, sensim totam manum immittemus ad vterũ, & intestina paulatim attollentes: tunc leui scalpello, & leuiori scissura vterum abrumpere opus erit: nam alter periculũ esset, ne penetratis vteri tunicis, infans scalpelli cuspide læderetur. Porro vbi iam eximendi tempus prospeximus, ita excipiemus, vt eius spina ton palmæ nostræ incumbat: cauendum tamen est, ne aut pedibus, aut brachiis, aut thorace aut capite aut ventre comprehendamus: id enim sine periculo vix fieri potest. Quod si geminos portet, eadẽ diligentia vtendũ est, ac si alter mortuus esset, primo viuum extrahes, ni mortuus in ostiolo & ad manum fue-

Fœtus matre mortua qualiter per incisionem extrahendus.

Cæsares vnde dicti.

B rit. Sic nati Cæsares dicuntur, vt Publius Scipio.

CAPVT IV.

De Secunda relicta.

STudens natura fœtum in lucem edere, minori quo possit labore ipsum ante partũ à vestimentis illis seu inuolucris, quæ ipsam illi præstitisse melioris gratia antea diximus, maxima diligentia exuere curat, vt solus & omnino nudus in lucem prodeat, nisi aliquando tunicula quadam coopertum emittat, *vt suo loco dictum est*. Excusso igitur inuolucro, id intus manere necessum est: quod sane non minores labores ac dolores & pericula inferre habet, quam fœtus ipse, nisi conatu & diligentia præueniatur, ne diutius in vtero maneat. Fœtu porro excusso, frequenter accidit, vt secunda in vtero firmiter adhærescat, pendensque ab ea puer per vmbilicare vas: quod vbi euenit, tunc interdum os vteri apertum, interdũ clausum reperitur, secundinaque ipsa nonnun-

Secunda quot modis retineatur.

C quam vteri fundo adhuc coniuncta, nonnunquã seiuncta exsistit. Est itaq; secunda membrana quædam ex iis, quæ fœtum inuoluunt, quæ veluti radicatio multorum vasorum est: quam radicationẽ prisci auctores *coryon* nuncuparunt. Quod sane nil aliud est, quam vasorum multitudo membrana tenui connexorum, quæ haud facile numerare queas, *Gal. auctore 15. de vsu part. c. 5.* Quod etiam aliis nominibus insignitũ reperies, *vt liquet comm. aphor. 49. lib. 5.* & ex Paulo quoq; *lib. 6. c. 75.* Latini quidem secundam, & secundas nominare solent, quod velut secundum domiciliũ ac receptaculum sit, & fœtus indumentum, *vt Aetius inquit*. Quæ membrana quoniam ex vmbilico pueri pendet, & vmbilicus postremus ab vteris exit (*quippe si prior exiret, non accederet per ipsum puero nutrimentum*) propterea fœtu excusso, foras prodire necesse est in naturali partu. Sed quoniam contingit iterum fœtu in lucẽ edito, ipsam præter naturam detineri: fit vt in eius retentione vterus quodammodo afficiatur morbo innu-

Secunda quid.

Secundæ varia nomina.

Vnde dicta.

Secunda retenta qua parte inhæreat. & qualiter educatur.

mero ab ea succrescente. Verum cum detine- D tur, vel fundo vteri adhuc connexa est, aut licet seiuncta fuerit, tamen circa aliquam vteri partem, instar pilæ, conuoluta exsistit, atque si os vteri diductum fuerit, & secunda, quæ inibi relicta est, alicui parti vteri orbiculatim conuoluta inhæserit, facile educitur manu sinistra, calida pinguiq; aliqua illita substantia, in fundumque immissa. Si autem fundo vteri sit connexa, demissa simili modo manu trahenda est: non tamen in rectum, ne vterus procidat, neq; violenter admodum, sed leniter ac placide, primum in vmbilicum diducemus huc atque illuc circumagentes, deinde paulo validius attrahemus: hoc enim pacto soluentur, & à connexo trahentur. Quod si vuluæ osculum clausum fuerit, perfusionibus vtendum est, & fomentis actu cal[illegible]: postmodum digitis sinistræ manus leniter ap[illegible]re, ac paulatim dilatare est conandum. Ceter[illegible] sine his quidem prolabi contigerit, & [illegible] periculum puero & matri minari [illegible], minime vmbilicum resecare oportet, ne po[illegible] difficilior fiat secundæ exitus, sed tunc retentio- E nis causa inquirenda est.

Verum si quis rem hanc diligentius pensiter, præter has omnes secundæ retentiones, reperiet potissimam causam huic malo præstare, quod Hippocrates *lib. 1. de morb. mulier* per h[illegible] verba dixerat: *Si mulieri secunda in vterus relicta fuerit, hoc si contingit. si per vim ruptus fuerit vmbilicus, aut ab obstetrice vmbilicus sica per imperitiam resectus, qua videlicet vmbilicum pueri prius incidit, antequam secunda ex vtero exisset. & vteri sursum retrahunt secundam, vtpote lubricam & diffusam, & in seipsis detinent.* Præter hanc causam, alias non paucas reperies, inter quas potissimum obtinent locum animæ pathemata: item odoramenta naribus admota: vel si vterus ocyssime à partu claudatur: potus aquæ frigidæ: ac denique omnia, quæ subitu casu puerperæ acciderint.

Secunda quibus de causis retineatur.

Quam vero graue & periculosum sit secun- F dam non protinus exire, Hippocrat. ipse retulit *libr. 1. de morb. mul* dicens: *Si mulieri secunda relicta fuerit, si non ampli fuerint vteri, purgatio ipsa minus, quam oportet, procedit, & venter durus fit, ac magnus, & febris acuta, & dolor per totum corpus & ventris maxime partem eam, quæ est infra vmbilicum & grauitas fit in vterum, & tormen velut fœtus insit, & curata, secundam breui eiici putrefactam, & sana euadit. Præter quæ profecto mala, non raro accidit fœminæ ipsius suffocatio. & ex putrefactione vel febris, vel graue aliquod malum ocyssime succrescit.* Cuius etiam mali meminerat quoque Hippocrat. *lib. 2. pop text. 18.* de coriarii vxore verba faciens, cui secundinæ pars in vtero relicta fuit, quæ stranguriam promouerat. Verum quia frequentissimam retentionis huius causam, vmbilici intempestiuam resectionem esse protulit Hippocrates, ibid pauca quædam hoc in loco de vmbilici sectione referam. Verum ne quis deceptus Pauli & Aetii decreto, qui statuit, relictam secundam intra paucos dies sine periculo putrefactam excerni, expendendum est, protinus non exire, summe esse G graue & periculo plenum, nisi breui excernatur, siue putrefacta, siue secus, & protinus accidentia & febris cessant.

Secundam protinus non exire summo periculo plenum.

Est quidem, vt ferunt, apud Germanas fœminas mos,

Germanarũ mos in vm-

bilico secā do taxatur. nas mos, statim vmbilicum resecare,& medicamentis secundas conari educere: edoctæ fortasse à Medicis, quos deceperat Arist. *lib. 7. de hist. anim. cap. 10.* dicens: *Cum autem inuolucra non fuerint simul egressa, sed intus permanserint, puero foris existente,*

728 A *ligato vmbilico resecanda sunt.* Sed meliori multo prouidentia nos vsos esse censebimus, si sedulo ptucutauerimus, quo modo sine inuolucris fœtus neutiquam emerserit: quod vt fiat commodius, non sunt ab vmbilico secanda, interea dum intus perseuerant: sed potius cooandū est, quemadmodum perpetua sint, & fœtoi maneant coniuncta. Quam sane doctrinam adduxerat Hipp. *lib. de superfœtatione* dicens: *Cæterum si secundinæ haud facile exciderint, finenda sunt, maxime ad fœtum appendere: curandū est potius vt absq; violentia vlla trahantur paulatim, tum aliis modis, tum maxime si in sella ventri exonerando destinata, sedere iubeatur, quo pendens fœtus grauitate sua secundas secum afferat.* Atque vt hoc fiat, senium ventrem subuci liquore parum calido plenum impetat, superq; fœtum locat: deinceps vero punctus venter mucrone tenuissimo, cunctanter admodum concidit in seipsum, ac vna fœtum, & quę ab eo pendebant inuolucra deorsum trahit. Quam quoq; fuisse Hipp. sententiam *lib. 1. de mor. mul.* demonstratur his verbis: *Si*

B *mulieri secunda relicta fuerint, hoc fit aut per vim rupto vmbilico, aut per imperitiam ab obstetrice resecto, quæ prius incidit vmbilicum, quam secunda ex vtero exterint.* Haud quaquam igitur arbitror expedire, vt vmbilicus distecetur à secundis, antequam illæ prodierint: quin potius vtcunq; factam resectionem, potissimam censer caosam permansionis secundarum in vtero. Quamobrem prędictis auxiliis conandum est secundas extrahere, qood si profuisse noo videantur, ad maiora peruenendum est, de qnorum sorte, *vt ex Hipp. constat,* sternutamentum est. Cuius naturam & efficaciam simul ac tussis in propelleodis secundis, nonnulla hic scribere æquum esse duxi, si prius dixero, quanto tempore ad summum immorandum est, antequam vmbilicum resecemos: nam si diutius differamus, puer periclitabitur, aut morbosus enadet, ac rursus si cito abscindimus, prædictum periculum matri aduenire sperandū. Ob id quidem tentaris remediis, si nihil comperiamus profuisse, vmbilicum resecare opus erit, & ipsius caudicem femori parturientis vehementer alligare, quo minus fugere, ac in fundum commeare pos-

Vmbilicus quando resecari debeat.

C sint secundæ: spatium autem ad summum sit quatuor aut quinq; horarum. Verum si vmbilici vasa muccore plena apparuerint (*præterquam quod puerum fortasse periclitari, aut morbosum fore monstrant*) citius resecare vmbilicum oportebit, & ficcatoria medicameota apponere, quæ ocyssime reficcent, quod pituitosum & frigidum in illis partibus supererit.

Secunda retenta qualiter propellatur.

Primo considerandum est, *an incuria obstetricū vel alia occasione secunda intro se receperit, & an ab vtero separata sit, aut alicui parti affixa.* Tunc quidem ante aliud auxilium, sinistram manum *oleo liliorum alborum aut dialthea* ilitam, in profundum vteri obstetrix immittat, & captam secundam leniter alliciat: quod si in eius extractione plurimum sanguinis fluat, laudatur *carabe puluerizati ℥. j. in vino,* quod vrinas moueat, secundas pellat, & sanguinem fluentem sistat. Præterea de numero eorum auxiliorum, quæ ad secundarum propulsionem plurimum valere comperimus, vnum porro sternutatio est, vt millies experimento facilimo cō-

D firmari cōstat. Est sane sternutatio instituta ad ꝓpellendam causam molestiæ, quæ percipitur in ventriculis anteriorib. cerebri, vndecunq; molestia illa prodeat, seu ex naribus, seu palato, seu capite ipso: quaoq̃ & ab oculis quoq; contingat: vnde solem inspiciendo sternutamentum excitamus. Eodem ferè omnino modo, tussis ad eiiciendam causam, quæ in pulmone præter naturam inest, conducit. Cōueniāt autem in hoc ambæ actiones, ꝙ prius extenduntur cerebri ventriculi ante sternutamentum, pulmo vero ante tussim: item qood in vtraq; membra aerē ad se trahunt: quo fit vt neq; tussis, neq; sternutamentum fieri possint, nisi post inspirationem. Præterea conueniunt, quod in vtrisque post aeris attractionem membrum celeriter ac vehementer constringitur: item quod eiiciatur ex ea cōtractione vel per canalem, & quicquid intermedium est, prosilit ēt & cum sono. Quibus etenim præmissis videndū

Sternutatio ad quid instituatur.

Tussis cur instituatur.

Tussis & sternutatio in quibus conueniant.

E est, *qua ratione relictis secundis, sternutatio & tussis prodesse possint:* sed videndum prius erit, in quo hi duo motus differant. Differunt maxime tussis & sternutatio, quod in hac aer trahatur bifariam ad cerebrum, exterius nimirum ab ambiente per nares, & intus per palatum ex pulmone: tussis autem ex sola aspera arteria aerem haurit. Pariter in extrudendo idem est discrimen: per tussim enim solum per asperam arteriam spiritus effertur & materia: at in sternutatione materia solum per nares, spiritus autem & per palatum, & per nares: licet multa quæ in otis partibus sunt, ratione vicini motus, per eam partem quoque impetu pellat. Causa huius est, quod qui defertur per palatum minore cum impetu exit, quia locus apertior est, nec retinetur: at per nares eliditur vehementer ob angustiam meatuum, vnde etiam ingens ille sonus exauditur. *Differt* à tussi, quod in sternutatione nares cōcutiuntur maxime, pectus valde parum: in tussi autem pectus, nares autem minimum, aut nihil. Hactenus de modo, quo hi duo motus fiunt: nunc vero quo modo, quæ in vtero sunt, propellant videndum. Primo qui-

Sternutatio & tussis quid differant.

F dem præmittendum est, quod in sternutatione mediæ partes corporis comprimuntur, & extremæ exprimuntur. Sic enim in sternutamento ex medio corpore spiritus affatim fertur, & media corporis pars affatim comprimitur: hinc euenit profecto, vt ea, quæ in infimis partibus insident, aut supernis, vtraque vehementer exprimantur, etiam ea, quæ minutissima sunt, sic expurgantur: ob id ergo mirandum non est, quod ad secundas expellendas vehementer conducat. Compendio autem id faciet, si quis prius nares & os constringat: nam quo spiritus diutius & angustius concluditur, eo vehementius erumpit. Qua etiam de causa pueri experientia docti, si quid oculis insederit, id ipsum protinus excernunt, nares & os quoque prius compreheodeotes. Palam enim est, ore & naribus apprehensis, protrudi totum aerem per palatum, qui ex palato deferri potest ad gulam & intestina per ventriculum: quo etiam iotestina & vterum comprimente, certum est summopere iuuare. At dum truditur G aer in sternutatione ad pulmones, & eius per eo-

Sternutatio & tussis qua ratione relictis secundis prodesse possint.

rum bronchia & septum transuersum allidit, contrahuntur interni (*vt quisque experitur in se*) musculi longi ventris, & septum trãsuersum collidit intestina compressa, iam facto breuiori ventre: illa vero cum sint super vtero, è regione illum concutiunt, fitq; non solum propulsio hoc modo, quod parum esset, sed tremulus ille motus, quo etiam ex arboribus fructus decidunt, atque
729 A ita laxantur vincula secundarum à placentula, & fœtus descendit quasi in lubrico. Aer præterea qui sub septo transuerso est, concurit etiam vterum, atque ex hoc tremulo ictu contingit etiam, vt materiæ quæ in aspera arteria sunt, melius quam per tussim euellantur ab illa: ita vt nonnulli, cum non possunt plene euellere infarcta, sternutatione cum tussi concitata, compotes voti facti sint: licet id ex accidenti sternutationi accidat, *vt nuper dixeram*. Quamobrem in præsenti affectu experimentum sæpe docuit id remedium esse præstantissimũ, maxime cum opus sit breuiter remediis vti, ne mulieres interim putrefactis secũdis febres, deliria, capitis dolores, tremores, & animi deliquia patiantur, *vt Hippocrates scripsit*.

Secundarũ retentarum curationis principium a quibus sumendum.

Principium itaque curationis auspicaberis ab odoribus fœtidis, naribus & ore inspiratis, qui & vterum deorsum fugant, & sternutamenta mouent. Sic cõfestim spiritus detineatur, ac nares & os obdurentur, maxime si imbecillæ mulieres nõ
B fuerint: & cum circa pectinẽ dolores & pondus persentiuntur, exclamare fœminam iube, aliquando spiritum cohibere inferius comprimendo, ac sternutando: & super ventrem manu vehementer posita, vterum inferius ducito. Si tamen vmbilicum resecare ob ingentem necessitatem, & ne fœtus pereat, cogaris, ab excisione semper vno pede terto saliẽdo incedat fœmina oportet. Verum si his adhuc factis, secundæ non cedant, verendum est, ne vtero alligatæ supersint: id sane deprehendes, quod ante tempus puer emissus fuerit, idq; citra magnos dolores. Nã cruciatus & labores, qui præcedunt partum, fiunt proculdubio, dum rumpuntur venæ & arteriæ cotyledonibus vteri alligatæ: ob id quidem si dolor non præcesserit, coniectandum est, fractam tantum fuisse secundam & vtero adhærescentem remanere. Quæ tempore manu comprehendenda est, aut vinculo, & leuiter in obliquum hac & illac auertentes, trahenda, ne in partes dissecetur, ma-
C xime quidem cum diutius retenta fuerit. Quod si ita tenaciter adhæreat, quod vnguibus extrahi non possit, immitti medicamenta suppurantia auctores iubent, vt eisdem putrefacta sensim expellatur à natura. Fieri enim potest vt in ea parte putrescat, & sensim excernatur, quod magis esse tutum arbitror. Verum si id sors tulerit, caute facies, & subinde necesse erit per interualla inicere ea, quæ vim habeant detergendi quod putrefactum est. Cui malo ex vsu erit vnguentum *basilicon in multo oleo liliorum vel amygdalarum dulcium dissolutum, vel in decocto quod recipit radicum maluarum & violarum an.* ℥.ij. *radicis aristolochiæ longæ & rotundæ* ℥.j. *seminis lini & fœnugraci an.* ℥.ß. *florum chamæmeli & centaurii minoris an.* p.ij. fiat decoctum *ex aqua & oleo*, & in eo dissolue vnguentum *basilicum, vel modicum vnguenti Aegyptiaci*.

Secunda tenaciter vtero adhærens suppurantibus ac detergentibus tractanda est.

Oportet insuper, si sternutamentis res non cesserit, vlterius remediis progredi, tanquam in re, quæ maximam præ requirit diligentiam: qua in re sic loquitur Hippocrat. lib. 1. de morb.
D mul. *Cum mulier peperit, & à secunda non fuerit liberata, præstat daucca, à quibus maxime purgantur puerperis purgamenta: allia cocta aut assata vino & oleo cum polypis & sepiolis super prunas tostis. Castoreum vero aut nardum bibat: bibat etiam rutam in vino nigro dulci ieiuna, aut sine vino: si vero vinum non fuerit dulce, melius est mel admiscere. Edat etiam brassicam coctam cum ruta & mercuriali, & semel aliquod vtero commodum bibat.* Ac subdit [illegible] auctor eodem libr. *Et sambuci foliorum decocto prius fomentum adhibeto, & id quod ex cantharide fit, apponito.* Sed placent magis quæ ad puerperium ea parte recensent: quippe cantharides partem exulcerant ac erodũt. Anguis [illegible] refert *senectam præstare tribus obolis vino exhibitam, item myrti baccas decoctas, & per dies quatuor decoctum ingestum, vel fœniculi radicem vino, oleo & melle feruefactam & epotam.* Item paulo inferius ad secundam frigore emortuam, hæc refert, *ex prædictis etiam herbis aut seminibus aliqua hydromelite decocta cum croco & mercuriali mire secundas*
E *mouent.* Quæ sane omnia simul cum iure porri, aut allii triti non solum has educunt, sed & grumosum sanguinem fundunt, ac liquant. Idem quoque in vtroque casu præstat e[illegible] Hip[illegible]mente *lib. 2. de morb. mulier.* decoctum art[illegible] *mni, necnon & agni casti at[illegible] foliorum* [illegible] Cum à frigore mortificata computruerit, [illegible] gus fuerit, *crocum leuiter tritum* ℥.j. *pondere cum a[illegible] pe anserino* infundito, & plurimum tempu[illegible] Ad idem etiam & sanguinem retentum eodem loco, suffumigium *ex foliis saluiæ* probat. Praeterea *lib. de natur. mulier.* sic ad eandem affectionem refert. *Si secundæ decedere non possint, conyzam tritam lana exceptam ponito.* Sed plura alia adducit ad pellendas secundas & fœtum mortuum eodem loco, dicens: *Vrtica & portulaca semen contundito & admisceto, & vino albo veteri exhibeto: præterea leucoii nigri radicem in vino eodem modo sumat. Anchusæ foliorum* p.ij. *in vino albo aquali aqua admixta, potui dato. Brassicæ & porri succum ad vtrumque succi silphii obolis tribus admixtis ex vino albo cum pari aqua bibendum dato. Fragorum grana decem in vino bibenda dato, item*
F *satureia trita calida ventriculo apposita: semen quoque pæoniæ perfecte maturum subtiliter puluerizatum, & oleo chamæmelino in linimenti formam redactum, ori vteri illitum, suffitus capitis piscis saliti etiam. Mercurialis folia & semen in vino bibenda præbeto.* Quo equidem loco pleraque alia reperies auxilia non solum potu sumenda, sed per subductionem: quale est illud quod conficitur ex *foliis mercurialis pessarii forma adhibitis: item artemisia trita & vnguento rosaceo admixta.* Saluia præterea hortensis bibita vel supposita vterum purgat, & secundas à partu remorantes educit, nec non cunctantes fœtus excludit. Idem beneficium præstat succus *borraginis, porrorum & petroselini cum vino vel oleo amygdalarum dulcium*, maxime si addideris suffitum *ex cornibus & vnguibus capræ*. Item decoctum *seminis thymi, vel pessus ex lauendula: vel semen lilii hortensis tritum ebibitum cum vino albo.* Fotus insuper ex decocto *foliorum & radicum eiusdem lilii: præterea iris pesso aut emplastro admota.* Sed facilius parabis *albam radicem vnguento albo subactam* ex Hippocr.
G decem-

Secundas quæ mire mouent.

Secundas & fœtum mortuum quæ pellant.

Saluia hortensis bibita vterum purgat, & secundas mouet.

Secundis pellendis med. cam&c. to vuliora & probata.

decreto, & *pæonia* radicem cum eodem vnguento. Præter hæc autem Hippocrat. præsidia, ego etiam referam, quæ mihi visui vtiliora & multis probata videntur: cuius censuseſt porro quæ recipit *artemiſia* p.j. *ſabinæ* ℥.j. *fiat decoctio in aqua, & lib.* ß. *decoctionis adde vini albi* ℥. iiij. *cinnamomi* ℥. ij. & si citra febrem sit laborans, modicum sumat: item in prædicta decoctione dissoluantur ℈.ij. *trochiſcorum de myrrha*. Valet etiam *decoctum vel aqua fabarum inſtillata, vel aqua florum croci,*

728 A quam credimus esse maximi vsus. Item *panacis ſemen vino epotum, appoſitumque cum melle*: sic & eius radices appulitæ secundas extrahunt.

Dictamni vires in mortuis & transuersis partubus deiiciendis.

Polemonia ex vino epota: *centaurii maioris radix* derasa & epota: cui quoq; operi præcipua vis ineſt *dictamno*, vt mortuos & transuersos etiam partus ac secundas deiiciat: bibitur ex aqua foliorum obolus, nec potu tantum, sed illitu & suffitu prodest. *Ariſtolochia etiam longa* radix cruri apposita, vel epota, *artemiſiæ radix, radix eryngii, leporis coagulum* illitum quoque cum *porri ſucco & croco*. Præstat & succus *artemiſiæ* bibitus, vel succus *politrichi, marrubii, & pulegii*: puluis quoque *lumbricorum terreſtrium*: tandem conferunt omnia quæ menses mouent, nisi maximus fuerit sanguinis fluxus. Arabes autem antiquiores probarunt plurimum præsidiū q.r. *ſabinæ, ariſtolochiæ, acori, partes æquales,* fricata melle excipito, quantitas esto ℥.j. *ex lupinorum & mentaſtri* decoctu. Aliud item parabis q.r. *opopanacis, galbani, fellis bouis ana* ℥ j. *caſtorei* ℥.ß: detur cum prædicto decocto, si maximo in periculo

B exstiterit fœmina. Item prodest *lupinorum,*

Suffumigia

ſabinæ an. ℥.j. *myrrhæ, opopanacis ana* ℥.ß. *caſtorei* g.x. in minutissimum puluerem redacta potui dato ℥.j. *cum braſſica & pulegii* decocto. Conferunt quoque huic vsui suffumigia ex *fimo equi arido, columborum, aut aquilæ, vel ex ſemine porri, vrticæ minoris, allio, pini reſina, ellebero albo, ariſtolochia, nigella,* aut ex prædictis sic suffumigium conficito: recipe *rutam, praſium, & abrotanum ſimul conquaſſata cum oleo liliorum*, quæ bulliant parum simul, ac postea super ignem posita, suffumigium excipe. Ex vsu

Suffitus.

quoq; est suffitus aromatum, velut est *caſſia, nardus, flos iunci odorati, artemiſia, ſabina, dictamnum, pulegium & huiuſmodi alia*, ex quibus fumum parturiens vndiq; cooperta susceptet, & obstetrix manu contendat secundas eo tempore educere. Quod si non profuerit, pessus concinnato *ex allio aſphalto, laſere, balſamo, ſtercore accipitris, galbano, gentiana, ſagapeno, ſcammonio, brionia, nitro, dictamno,*

Pessarium.

quæ excipienda sunt succo artemisiæ. Vel sic pessarium confice: excipe *ariſtolochiæ vtriuſque ſabinæ, naſturcii partes æquas*, trita in pollinem felle bouis

C excipe in pessus. Si vero neque sic educta fuerit, eadem dilaceranda non est, neque perturbari oportet: intra paucos enim dies putrefacta & in saniem dissoluta excidet: præcauere tamen periculum, quod ex suppuratione impendet, *vt antea*

Insessiones.

dictum eſt oportet. Si tamen his non cesserit malum, enchathismans vtendum est ex decocto *artemiſiæ, iridis, ſabinæ, pulegii, calaminthæ, & ſimilium*, vt vteri osculo, ac partibus etiam vicinis mollioribus factis, reliquis auxiliis, & secundis ipsis facilius cedat vterus.

Capiti & ventriculo in secundarum retentione quæ præcauēdā.

Gratia autem præcauendi caput, ventriculum & reliqua viscera, quæ ex putredine secundarum non raro afficiuntur, suffitibus vtendum est ex *cardamomo, & ficu pingui* (*vt Paulus conſulit*) vel ex *bdellio, ſtyrace, thure, lapide gagates, vngue odorato*, & reliquis, quæ cum hoc, quod odorata sunt, & prædictis malis aduersantur, secundam quoque subducunt. Quod si res eo desperationis deuenerit, vt suffocari laborantem videamus, ad pessaria deueniendum est, quæ efficaciora sunt, & conficiuntur ex decocto *cucumeris ſylueſtris cum oleo vino, aut ſucco eiuſdem cucu-* D *meris & puluere ariſtolochiæ, ſtaphideagriæ, ellebero nigro, & colocynthide æquis portionibus*, addito *felle tauri modico*.

Pueri laborantis ex partu prouidentia.

Secundis extractis, antequam vmbilicus resiccetur, puero prædictis laboribus labefactato prouidendum est: curandumque primo, quo minus spiritus eius exhaletur, tractato infantis vmbilico calidis digitis, modicumque compressis, & omni calorifico beneficio. Atqui non solum si hac sorte nascatur, sed vtcunque imbecillius & sine ploratu, & cum leui spiritu exeat. Quippe eo tempore feruefacere secundinam vino calido oportet, antequam vmbilicus abscindatur, donec calorem & spiritum suscipiat: postea viuidiori facto puero, ipsam secato. Item eandem secundinam cineribus, aut calidis pannis calefacere oportet, vel in peluem calidum imponere, donec sufficienter puerulus incalescat. Sed præcipue inter panes recenter coctos calidissimo *vino albo*, E & aqua *naphæ* irroratos apponere infantem opus est, atque spiritu & halitu calido fouere eius fœminæ, quæ *cuminum, cinnamomum, aniſum*, aut *vinum* ore detinuent.

CAPVT V.

De fœtu mortuo.

Partus tempus anticipare remediis abortum mouētibus non est Christianum.

HVmana fragilitas & miseria eo deuenire solita est, vt & in vtero matris labores quoque experiantur & mortem: quod si acciderit, non solum fœtui calamitas succrescit, sed & matri. Quamobrem cognoscere protinus id malum oportet, ne corrupto fœtu matri quoq; irreparabile fiat damnum. Duxit quidem antiquitas fœtum ab vteris educere ante tempus multis de causis: nam cum puella, aut adulta, sed parua, concipiebat, eminente ex fœtus magnitudine periculo mortis, gestationis & partus tempus anticipabant remediis aborsum mouentibus: F quod sane vetitum est in sancta religione nostra.

Fœtus quibus de causis in vtero moriatur.

Mortuum vero fœtum conandum est arte, quam celerrime educere. Sed moritur fœtus in vtero ob alimenti defectum, aut eius maliriam, vel plethoriam, ob quam sanguine impletur fœtus & suffocatur: aut solutis acetabulis saltu, ictu, tussi, aut sternutamento, vel humiditate nimia laxatis. Item ex bibito medicamento, quod valide menses prouocet, vel ex potu amarorum, aut nimia inedia, præcedente sanguinis missione, aut purgatione: etiam ex morbo aliquo acutissimo, æstuosissimo, & magno, ac vltimo ob partus difficultatem, quod optime aduertit Auic: *Fen.21.3.tract.cap.21.*

Fœtus mortui quæ signa.

Fœtus quidem mortui signa sunt priuatio & defectus motus ipsius infantis, cum alioqui moueri assueuisset. Refrigescit item imus venter matris, dolor grauis adest iuxta vmbilicum, faciei & labiorum color liuidus, atque ferrugineus adest, oculi & nasus obstupescunt & horrent. Item de- G

cumbente fœmina in latus, in id deuoluitur ac decidit puer: grauat etiam plus quam ante mortem, & mammæ extenuantur: aut altera, si e duobus alter mortuus sit, atq; eundem abortiet. Humiditates insuper ab vtero manant, corpus prægnantis languet, & albicat, ac mollescit, & ipsa segnis efficitur. Caput etiam dolet, oris fœtor sequitur, palpebrarum inflatio, visus tenebrositas, ciborum inappetentia, & iam putrescente fœtu ichores emanant ab vtero, tempora pulsant, malæ rubent, febres excitantur, & horrores, sitis, atque turbulenta insomnia. Ventris tum demum frigiditas adest. dolor que iuxta vmbilicum: tandem omnia succrescunt, quæ ex secunda relicta fœminis accidere diximus. Docet id quoque eggoscere Hipp. lib. 1 de mor. mul. dicens: *Si vero fœtus in ipsa non circa tritia, sed iam bimestris, corrumpitur, aut suffocatur, tunc & venter imus intumescit, & ad contactum dolet, velut vlcere præsente, & febris magna ipsam ac dentium fremitus corripit, & dolor acutus & vehemens pudenda & imum ventrem & lumbos, & laterum mollitudinem & coxas.*

731 A

Verum ne frustra auxiliares manus ei adhibeamus mulieri, quæ nullum suscepturа est beneficium, id primo cognoscere docuerunt Paul. & Aet. Nam quæ petitura est, inexpugnabili dorinendi necessitate corripitur, resoluta est, & vix potest excitari, ac si excitetur, debiliter respondet, & rursus graui sopore premitur ob humiditates & vapores corruptos a fœtu elatos; *vt paulo inferius latius leges.* Verum quæ superstites futuræ sunt, hæc omnia in contrarium proferunt.

Fœtus mortui præsagium quoad matris vitam.

B In hoc sane malo, qua fieri possit breuitate, curandum est fœtum mortuũ pellere, ne mala quæ mox retulimus, accidere permittamus. Quippe, vt expenmento confirmatũ habeo, etiamsi ocyssime extrahatur, tanta superest vterus labe infectus, vt vix ad antiquum statum multo tempore reduci possit. Cũ enim fœtus moritur, intensam & grandem frigiditatem vterus contrahit, quæ mille deinceps accidentia concitat. Si vero tandiu moretur [illegible] putr. dinem subeat, mala quæ retulimus, procul dubio succrescunt. Quamobrẽ medendi ratio in hoc malo quatruplex erit: Vna quæ vterum dilatet fotibus & suffumigiis: Alia quæ fœtum euocet, is, quæ vires habent irritandi vterum: Tertia vero per ea fit, quæ ore sumta fœtum expellere nata existunt: Quarta per ea, quæ exterius adhibita eundem vsum præstant. Verum vt hæc probe fieri possint, vino & alimentis atq; odoramentis reficere parturientem o[illegible] rtet, quo melius labori possit sufficere. Implent quidẽ huiusmodi indicationes, quæ præcedenti c. diximus

Fœtus mortuus quatenus pellatur.

C vterum posse dilatare, fomenta, & insessiones, ac reliqua. Sed fœtum expellunt omnia. quæ abortum mouent, siue acria sint, siue id possint alius vi[illegible] in vte. si mittã, aut suffita. Cancris igit[illegible] d[illegible] mpetuos fœtus cum *lapati radicibus, ruta ac fuligine tritis, & in mulso potui dato* Hipp. vti proditum est. Prodest & *verbenaca radix* ex aqua pota: *item betonica* [illegible] *.j. in vino, cinnamomum in vino, aqua sabinæ ebibitum: aristolochia decoctum, gentiana, baccarum lauri. costi, cassia lignea, myrrha: succus aut decoctum absynthii vel artemisia.*

Fœtum mortuum quæ educant.

Thymi etiam & *dictamni Cretensis* vsus in hac re m[illegible] fomenti, siue potui dentur, siue subditantur, siue suffitu adhibeantur: *galbanum* etiam *rosaceo & myrrha* admixtum potui datum efficacissimum est. Idem quoq; galbanum *oleo cedrino* admixtum, subditum mire prodest. Verum si frigoris externi vi fœtus perierit, ferunt prodesse remedium quod recipit *croci triti* ℥.j. quam adipe anserino exceptam in vterum immittes, vel aliud, quod fit ex *cumza, mentha, melle & resina simul* D *tritis*, maxime si odoratum vinum superbibetit. Quod si fœtus mortuus iam intumuerit, præstat medicamentorum, quod recipit *succi marrubii & apii ana* ℥.ij. *linteolo percolentur, quibus adde rosatei* ℥.viij. *adipis anserina* ℥.iij. *resina* ℥.ß. quorum medietatem in sinum mulieris infunde. Præstat idem beneficium *parietaria* ex vino trita: item aliud quod recipit *aluminis fissilis* ℥.j. *veratri nigri* ʒ.ß. quæ simul trita vino nigro excipienda sunt intra vterum: fit etiam cataplasma acceptis *calamo odorato & interiori cucumeris syluestris & anserino adipe, ac vmbilico apposita.* Iridis etiam radix epota in puluerem, vel in vterum immissa, vel medicamentorum hæmagogum Nicolai. Ex vsu quoque est id medicamentum quod recipit *cinnamomi, aristolochia, sabina ana* ʒ.ij *myrrha* [illegible] ʒ.ß. *cum aqua sabina vel cinnamomi porrige* ʒ.j. Pro secreto habetur præbere ℈.ij. *puluerem testiculorum equi, cum modico vino.* Idem quoque beneficium præstat medicamentum quod recipit *theriaca diatessaron* ʒ.j. E *aqua ruta* ℥.iij. *aqua fænugræci* ℥.iiij. *ficus aridas numero* iij. *origani* ℥.ij. coquantur, & colatur sume ℥.ij. Prodest & *aqua decoctionis dactylorum*. Quod si hæc prodesse non videantur, purgantibus pharmacis vtendum est, maxime si sequenti die laborans sumserit hoc præsidium. quod recipit *spica nardi, cinnamomi, ruta singulorum* ℥.j. *myrrha* ℥.ß. *cum modico ipsius sabina decocto, aut in largiori copia ex decocto rubia præbeto* ℥.j. Prodest puluis qui recipit *sabina, asari, myrrha, singulorum* ʒ.ß. *cuius porrige* ℈.ß. *cum decocto gentiana.* Præstant quoque suffumigia ex *vngula asini, succida lana vtero immissa, vel suffitus cum capite sardina salita, aut lapide gagates.* Si tamen efficacius efficere voles, excipe *myrrha* ℥.ß. *cinnamomi, galbani, castorei, singulorum* ʒ.ß. *veratri nigri* ʒ.j. *ex vaccino felle confice, & suffumiga.* Os etiam vteri inungere oportet *oleo susino, anethino, ruta, aristolochia, & colocynthidis.* Præterea *galbani & belzoini vtriusque* ʒ.j. *in oleo irino liquentur*, in quo pessus madescat. Conficies autem alium ex succo *cucumeris asinini & melle cum lana succida.* Alium etiam facies efficaciorem, qui recipit *elleborum nigrum, staphisagriam, aristolochiam, pulpam colocynthidis & ammoniacum.* Præstat & *alius ex lana succida, ammoniaco, & felle taurino.* Refert etiam F Hippocrates *lib. prim. de morb. mulier.* prope finem prodesse *galbanum ad magnitudinem oliua, linteo obuolutum intinctũ in oleo cedrino vteri osculo admotum.* Quo etiam loco plura alia reperies non parui momenti ab eodem auctore summopere commendata.

Verum si ne hæc quidem omnia prodesse videantur, ad manus operationem deueniendum esse consulti vrgentis n[illegible] ssitas: qua. adhibere vetuit Aetius, & inter o[illegible] si fœmina deiecta aut languens ext[illegible] [illegible] nquit lib. 4. Serm. 4. cap. 23. *ante extractionem [illegible] spectare oportet, res[illegible] luta sit ne mulier an non, & an seruari possit, vel sit deplorata: & seruari [illegible] idem potentem aggrediatur, deploratam vero relinquet. Nam prouidendum est,* G *ne le-*

Fœtui mortuo quando manus admouenda.

ne lethalis affectionis periculum errori, aut nostræ audaciæ imputetur. Docet q; eodem loco quæ sit lethaliter affecta, dicens: *Quæ igitur lethaliter affecta sunt, præterquam quod lethargico sopore premuntur, & resoluta sunt, ac difficulter reuocari possunt, & ad maximas inclamationes reuocata, debiliter respondentes, rursus deferuntur in soporem. tremulæ insuper sunt, item nec alimentum capiunt, ac prorsus, si quid ingerunt, euomunt, aut forsan deglutire nequeunt, ob instrumenta conuulsa. Præ-*
732 A *terea syncope non raro corripiuntur. Quædam etiam per conuulsionem contrahuntur, aut neruis tremulæ fiunt, & pulsus fortiter tumidus, verum obscurus ac debilis deprehenditur: at vero quæ cum ita sunt, nihil tale patiuntur.* Itaque colligitur ex eius verbis eam perituram, quæ inter pariendum animo sæpe linquat, & obliuiosa sit, vixque somno excitari possit, cum pulsu paruo, languido & inordinato: vel langueat, aut lassa membra ægre attollat, & moueat, ac frequenter conuellatur, vel aliis, quæ retulimus, correpta sit malis. Si autem nil horum adsit, bono esto animo, pulso eius partu, saluam illam fore spes est: cum hoc tamen difficillima res existat, & quam aggredi citra maximam considerationem & consilium non licet. Sed quid Hippocrates in hac re velit, audiendum quoque est: inquit enim *libr. 1. de morb. mulier. Quicunque vero fœtus mortui, aut crus, aut manus foras protendunt, eos optimum quidem fuerit, si id fieri posset, intro retrudere, & ambas partes in caput vertere: si vero hoc fieri non poterit, verum intumescit, secare hoc modo. Disse-*
B *ctum per scalpellum caput cum contusorio instrumento, vt ne intramenta fundatur, tundito, & ossa per ossium volsellam, aut tractorium instrumentum iuxta clauiculam immissum, prout habueris, extrahito, non multis simul, sed paulatim exemtis, ac rursus ablatis, curandum tamen integrum caput si fieri possit extrahere, sin aliter findere. Cum vero hæc foras extraxeris, & in ipsis humeris fuerit, ambas manus in articulis cum ipsis humeris secato, & vbi hæc extraxeris, siquidem fieri poterit vt exeat, etiam facile reliqua extrahito: si vero non obediant, totum pectus vsque ad iugulum findito. Verum caueto ne in ventrem seces, & aliquid de intestino denudes, exit enim venter, & intestina, & stercus; si vero horum quid excidat, maioris negotii res iam fit: contundito autem costas, & scapulas contrahito, & facile postea reliquum fœtus procedet, nisi iam ventrem tumidum habuerit. Si enim tale quid fuerit, melius est ventrem fœtus leniter perforare: flatus enim solum à venere exit, & sic facile prodibit.* Hæc proculdubio sunt, quæ Hippocratem in hac re præcepisse constat: qualiter autem fieri oporteat, expendendum nunc est.

Fœtui mortuo qualiter opera.io manus admouenda.

C Conuenit enim ante omnia, vt Aetius consulit, resupinatam mulierem transuerso lecto sic locare, vt fœminibus eius, ipsius ilia cōprimantur: quo fit, vt & intus venter in conspectu chirurgi & obstetricis sit, & infans ad os vteri compellatur. Hac igitur vsus occasione, artifex manum *oleo sesamino aut liliaceo vel mucagine* inunget, ac inūctæ manus digitum indicem primum immittet: deinde sensim alios, donec tota esse intus manus possit, vtrinq; autem stare debent peritæ robustæ fœminæ, quæ illam manibus fortiter retineant, ne vi illata in fœtus extractione commoueatur. Ac parturienti tres buccellæ panis in vino imbutæ ostentantur ad arcendum animi deliquium, & in ipso opere eius facies assidue vino aspergatur. Manus igitur in vterum immissa mortuum puerum venetur, qui si capite vteri os contingat, vnco instrumento apprehendendus est, atque attrahendus instrumento cauitatibus oculorum, aut aurium affixo: neq; in directum tātum huc ducenda manus est, sed etiam huc atq; illuc agitanda in obliquum. Quod si caput extendatur aquoso a- D liquo humore, talis apertione scapello facta minuendus est, ac si ipsum mole grande sit, confringere forcipe, aut manibus oportet. Sic reliquæ corporis particulæ, si maiores sint quam vt commode educi possint, auellendæ abscindendæque sunt. Si vero clunibus aut altero pede, aut brachio vuluæ immineat, ante eductionem eadem hic facienda, quæ in laborioso partu præcepimus. Trahere igitur dextra manus vncum instrumentum, sinistra autem intus infantem, simulque ipsum dirigere debet, donec ex toto euellatur. is autem postquam protractus est, vni astantibus tradatur, isque eum supinis manibus sustineat, chirurgus deinde sinistra manu leniter vmbilicum trahat, ita vt minime abrumpat, dextraque manu eum sequatur vsque ad secundas, hisque omnibus apprehensis venulas membranasque omnes eadē ratione manu ducat ab vtero. Quod E si forte secundæ subsequi recusent, his vt in aliis partubus laboriosis, secundis relictis, filum promte habebis, arreptumq; subito vmbilicum deligare, femoribusque annectere opus est. Postquam autem secunda, siue statim ab educto fœtu, siue postea educta fuerit, neq; quicquam superuacuum in vtero relictum, crura componantur, vt partes distractæ conueniant.

Puerperæ post fœtum mortuum extractum vires qualiter roborandæ.

Quo facto quoniam valde deiectæ viribus & prostratæ mulieres remanere solent, ex ratione mihi videtur, vt potionibus & iusculis, ac vino odorato & potēte reficiantur: tum vero vt locos fouere ac roborare fotibus & vnguentis cōgruis prouideas: semper frigus præcauendo, quo nihil nocentius in eo casu puerperæ accidere potest. Quamobrem post eductum infantem, mox linteis pannis calidis fouere locos oportet. & si hæmorrhagia subsequatur (*quod frequenter accidit*) decocto *rosarum, absynthii, foliorum myrti, & artemisiæ,* in coctis vino omnib. loci fouendi sunt: postea vero *vnguento Comitissæ* inscripto inunges. Potionem item parare conuenit ex puluere *diamargari-* F *toni frigidi, vel electuarii de gemmis, ex aqua buglossæ & vino albo* deuorandam. Quod si vlcuscula, aut rhagadia ex vi illata cooriantur, ex vino *decocto-nis equiseti, & centinodiæ cum pauco melle rosato ablui iubeto,* ac mox vnguento *è pompholige* illito. Sic superuenientia mala curabis iuxta cuiusque naturam & conditionem. Quippe frequentius contingere comperimus vrinam & aluum post eductum infantem inuoluntarie fluere. Quos affectus curabis, velut partium illarum paralysis curari desiderat, demissa laborante post puerperii purgationem integram in oleum calens, in quo folia *lauri, betonicæ, saluiæ, libanotidis, origani, pulegii cum floribus chamameli, roris marini, & stœchados* deferbuerint: moxq; ab insessiunibus ex *oleo lumbricorum, liliaceo & vulpino,* in quo catellus pinguis ad dissolutionem carnis ab ossibus deferbuerit, expressione facta vnguentum parabis, addita *styracis calamitidis, belzoini, opopanacis, olibani, macis, singulorum ℥. j. aquæ vitæ modico, adipis anserini atq; ceræ* G *quantum sit satis,* vt fiat vnguentum.

CAPVT VI.

De mola post partum in vtero relicta

ACcidit non raro, vt post infantis editum, & secunda etiā proiecta, adhuc superſit in vtero mola vel ipſi vtero adhæreſcens, vel ſeparata & vagans: quæ poſtea (*ſi parua fuerit*) ſimul cum expurgatione excernitur: aut ſi forte ibidem im-

A 733 moretur, grandioris mali cauſa exſiſtit. In quo quidem affectu mox ab eius cognitione (*quam iam retulimus*) expendere oportet, an molæ plures ſint, paruæ, & non adhærentes, vel vna grandis adhærens, aut ab vtero ſeparata. Quod ſi plures ſint & paruæ, periculi nihil afferunt, præſertim cum adhæreſcentes non exſiſtunt, vt quæ cum ſanguine menſtruo citra maximam turbationem paulatim & innoxie excernantur. Verum cum grandis eſt, periculum non leue affert, vt ex Hippocr. euidenter conſtat *libr. de ſterilibus*, in cuius eductione, ſicut in fœtu mortuo, vel ſecunda plurimum inſudare oportet, antequam aut caro illa informis vitio aliquo conſpurcetur, aut aliud malum efficiat.

In Mola post partum relicta quæ conſiderandum Medico.

Sic noſſe oportet, quando à partu ſupereſt informis aliqua ſuperfœtatio, vt quā citiſſime eius excretionem curemus. Id quidem cognoſces ex toto grauiditatis tēpore: quippe grauiores ſolito exiſtunt eo tempore fœminæ, dolet vteri re-

B gio vniuerſa & inguina dolent, & omnia deniq; ſigna, quæ cap. de mola adduximus apparent. Quod ſi ſic affectis partus tēpus acceſſerit, difficulter pariunt, & à partu nihil aut parum leuantur, dolores circa vmbilicū ſuperſunt, & in dorſo ac inguinibus: grumoſus item profluit ſanguis multus, carnoſus, niger, cum torminib. & anxietate, & ab excretione nullum ſequitur leuamen: nauſea, vomitus, & inquietudo, & anxietas ſubſequūtur: venter in tumorē per interualla eleuatur, quaſi nitente natura facta contractione expellere: dolores per interualla ſuccreſcunt. At ſi mola grandis ſit, poſtq̄ ſemel ad imas partes deſcenderit, ſurſum iterum retineretur, ꝙ natura nequeat tam grandem molem expellere, nec vteri collum capere. Item pulſus fit paruus, frequens, debilis, & febris ſubſequitur: vrina quibuſdam non redditur, aliis guttatim excernitur: tandem omnia fere ſequuntur ſymptomata, quæ fœtu exſiſtente mortuo accidere diximus. At ſi molæ plures ſint & paruæ, per interualla poſt partum excernentur ſuccreſcentibus excretionis tēpore

Molam post partum ſupereſſe relictam quib ſignis dignoſcatur.

C ſolum doloribus. Quæ ſane fœminæ, ex Hipp. decreto conſtat, citiſſime in priſtinam ſanitatem reſtituuntur: ſicut illæ, quibus grandior eſt mola, ocyſſime pereunt. Inquit enim Hipp. *de ſterilibus*: *Mola porro conceptus cauſa hæc eſt. Quum multi menſes modicum & morboſum ſemen conceperint, neq; fœtus rectus fit, & venter plenus eſt velut prægnantis, nihil autem in venere mouetur, neque lac in mammis generatur: Mammæ autem turgidæ ſunt, hæc itaq; & ad duos annos, ſæpe etiam tres ſic habet.* Quam ſententiam ſubintelligere proculdubio oportet de molæ conceptu, quæ fit citra fœtus generationem, dum videlicet ſolum mola generatur: quam poſtea citra graue periculum natura nequit expellere. Et ſi ſic diu, vt ad penſum redeam. Et ſiquidem vna calore fiat, mulier perit, neque enim fieri poteſt vt ſuperſtes maneat: ſi vero plures, erumpit ipſi per pudendum ſanguis multus ac carnoſus, & ſi hoc moderate fiat, ſeruatur, ſin minus, affluxu correpta perit. Quæ omnia expendiſſe oportebit, vt prædicere & præcauere quæ futura ſunt, poſſimus.

Molas plures eſſe, quæ moniſtrent ſigna.

Molæ conceptus quæ cauſa.

D Curationem huic affectui non temere & vtcunque aggrediendam eſſe arbitror: nam, *vt ex Hippocr. conſtat lib. nuper citato*, non licet ſtatim mola cognita, eius curationem tentare: quippe de grandiori hæc retuliſſe legimus. *Hanc igitur maxime quidem ne curato, aut certe cum prædictione.* Quam ſententiam ego de mola, quæ citra fœtus commercium generatur, intelligerem: nam credibile non eſt, ipſum velle loqui de mola quæ ſupereſt in vtero poſt infantis exortum: hæc enim niſi ocyſſime excernatur (*ne cum hoc quidem*) graue mortis diſcrimen impendet. Quamobrem illam curare raro ſtudebis, hanc vero promtius. In cuius curatione tria obſeruaſſe Hipp. legimus: *Primum* quidem, vteri & pudendarum partium emollitionem & apertionem: *ſecundum*, ventris inferioris purgationem: *tertium* vero & vltimum, in vterum infundit quæ ipſum irritant, & ad excretionem laceſſunt. Cui operi per cucurbitas principium motus quoque præſtat: inquit enim loco citato: *Et primum quidem totum corpus foueto, deinde per ſedem clyſterem adhibeto, quo ſanguis multus*

Mola quæ nam curandi officio.

E *erumpat* (exiſtimat quidem ſimul cum copioſo ſanguine commodius poſſe educi) *fortaſſis enim quod compactum eſt, commoueris, id quod fœtus eſſe putatur, muliere à pharmaco concalfacta. Sed & vteros colluito, quo ſanguinem educas, ſin minus, ſubditiuis vtatur è bupreſti, & dictamnum Creticum in vino bibat, ſin minus caſtoris teſtem, & retro cucurbitam ipſi ad laterum mollitudinem affigito, & plurimum ſanguinem detrahito, atq; hoc maxime coniectura virium ipſius facta.* Qua ſententia videtur expreſſiſſe vniuerſam extrahendi molam rationem. At mihi in hoc capit. nulla alia medicamenta recenſere eſt in animo, quam ea quæ cap. præcedenti retulimus: nam & fœtus mortuus & mola quæ à partu ſupereſt, conſimilem habent eductionis rationem, & eiſdem pharmacis perficitur.

Mola post partum relicta qualiter curanda.

CAPVT VII.

De enixæ prouidentia. F

VT quotidiano euentu comperimus, licet à partus ærumnis & laboribus infante in lucem iam edito, & ſecundis proiectis, enixa immunis videatur, cum hoc tamen alios minores, neque minus graues ac periculoſos experiri frequentiſſime conſpicimus, quibus infantis in lucem editi gaudium interdicitur. Accidit ſane hi labores & pericula hæc tribus occaſionibus, nimirum, ratione ipſius partus, aut vteri, & menſtrui etiam ſanguinis, qui expurgandus ſupereſt, aut alterius cauſæ interuentu, quæ affectum aliquem euocat, maxime cum menſtruam purgationem interturbat.

Enixæ tribus modis pericula & labores accidūt.

Sic quidem ex partu multa ſuperſunt vitia; quæ emendare oportet: nam vel rugæ in ventre remanent, vterorum oſculi laxitas, exulceratio, hemorrhoides, vteri ipſius procidentia, aut fluor ſanguinis, vteri ſtrangulatio: nam vterus eo tempore tanquam fera ſylueſtris propter ſubitam

G euacuationem, quaſi vagando huc & illuc declinat

1. Vitia ex partu relicta.

2. Vitia vteri.

clinat: vnde & suffocationes, & dolores grauissimi non solum in vtero succrescunt, & dorso, ac reliquis vicinis partibus, verum & in capite, iecore, ventriculo & aliis partibus. Prodit quoq; ob constrictionem, quod sangnis supprimatur, & grauiores efficiat cruciatus ac periculosa accidentia: verum ea parte sanguinis, qui aliquando grumosus factus, aut alio traductus, mox à partu & tormina & alia pene innumera mala concitare habet.

3 Vitia sanguinis menstrui.

734 A

4 Vitia ex aliis occasionibus & malis.

Ex iis autem, quæ aliis occasionibus succrescunt, non minus periclitantur enixæ, quam ex vitio partus, vteri aut sanguinis: nam & alui fluxus, & suppressio, & pedum tumor, malus corporis habitus, difficultas respirãdi, pleuritis, angina, febris ardẽs, & reliqui morbi acuti, acutiores & grauiores enixis fiunt, quam ceteris. Præterea sunt inter enixas aliquæ, quibus plerunque profluit puerperium ita fœtidum & sordidum, vt deterius videatur quouis alio morbo. Quod sane enixis accidere constat multis de causis, præter humorum ex febre corruptorum abundantiam. Item puerperis succrescit, vel ex frigore aut quauis alia occasione vterum intumescere, inflari, ac veluti tumores contrahere, quos iubet Hipp. *lib. 1. de morb. mulier.* vino, aniso, dauco, cumino, & similibus discutere.* Sed cum hi tumores in vtero fiunt, quod in partu mulier sicca fuerit, nihilque cum puero lochiorum excernitur: verendũ tunc est, ne sanguinis fiat recursus ad intima vasa & vteri substantiam: quod tanquam grauissimum

Vteri tumoris post partum qualiter curentur.

B damnauerant Hipp. & Galen. in omnibus tumoribus iuxta principes partes. Quippe incurret in magnum morbum puerpera, quæ non vacuatur per lochialem purgationem, imo vitæ salus summe periclitabitur, nisi quis conuenientem procuret expurgationem: nam tumores & grauiora mala solet ex cohibita hac vacuatione perpeti natura. Qua occasione si tumores dicti suboriantur, non repellendi, nec vtcunq; discutiendi, sed præmissa suppressorum lochiorum vacuatione: quo tempore discutientia, & mollientia adhibebis, vel quæ Hippoc. vel alia non pauca. *Prima* est putrefactio alicuius substantiæ intus relictæ, vt *mola*, aut tunicarum aliqua, vel sanguis, qui in inuolucris reperitur: altera causa est purgamentorum suppressio ob lac iam incipiens & fiens: quo fit vt detentus putrescat: *vltima* vero, si in infantis exitu aliquid est diuulsum & ob id suppuratum. Quorum omnium meminisse oportebit, & cuique prouidentiam & curationem iuxta eius naturam & fœminæ statum, adhibere.

C

Fœminarũ ministrantium puerperis peruersi mores.

Graue quidem & molestum est, fœminas, quibus curæ est, enixam moderari, perferre. Nihil enim epulis & vino liberaliter indulgeant, se nihil boni & vtile enixæ præstare existimant. Habent insuper nescio quas leges, queve statuta misercutis ita nocua, vt maiori ex parte grauiora & maiora mala inde oriri conspiciamus, quam ea ipsius partus laboribus. Quamobrem his posthabitis, prudens & generosus Medicus eam aggredi prouidentiam tenetur, quam enixę fore vtilem iuxta cuiusq; indigentiam cognouerit. Itaq; post partum ne pudenda nimio madore & humorum corruptione exulcerentur, ipsa extergere linteis mundis, aut spongia opus est: mox reponẽda est in lecto, obscuro existenti cubiculo, & ab aere ac frigore præmunito. Stet insuper modice pa-

Puerperæ qualiter prouidendum primo.

tentibus pedibus, vt quicquid ex ea foras exire cœpit, non impediatur: pannis loca ipsa contegantur, ac mutentur eo tempore, quo minime contrahant fœtorem. Expedit etiam *oleo communi cum modico vino calido* ventrem inungere: si vero partus laboriosius præfuerit, *oleo amygdalarum dulcium calido*, latera & ventrem fouebis, quietem q; imperabis, ne vocibus turbulentis & nimia loquela humores ad partes supernas efferantur, præpediaturq; ob id necessaria purgatio. Victum his instituere oportet tenuem & optimi nutrimenti, qualis est qui ex *gallinis & caponibus* paratur; & eorum iusculis cum *croco & ciceribus*, cauentes ab eorum cibis ex toto *apium hortense*. Verum ex carnibus parum primis diebus ministrabis, sequentibus vero plus. Aqua sit ex *cinnamomo* decocta, vel ex *corticibus citri*, aut ex *adiantho*: vel vinum porrige, si ei fœmina assueta fuerit. Vtatur etiam conseruis, quæ vires habeant menses mouere, ni sufficienter profluxerint. Et item somnus imperetur, & omni animi tranquillitate fruatur, ne turbatione aut animi pathemate aliquo, ad cor & reliqua viscera sanguis confugiat. Profecto scitu dignum iudicaui, quod Athenis olim *brassica* in cibo parabatur puerperis, amuleti cuiusdam vice, *vt auctor est Athenæus*. Præterea vestitum illi immutabis ad minus transactis à partu quinque diebus, cauens vsque ad vndecimum diem enixæ eodem modo, ac dictum est, studens purgationẽ euocare, donec vigesima dies transacta sit: quod si ad quadragesimum vsque se extenderit purgatio, dum sua sponte sit, vtilius fore cense, sin aliter, sat est ad vigesimum vsque diem præsidiis ipsam excitare. Si autem his rebus optime se gesserit, nil aliud agendum est: sin aliter, iuxta superuenientis mali conditionem prę sidium adhibebis.

D

E

CAPVT VIII.

De torminibus à partu.

Tormina à primiparis verum accidant.

TOrmina seu ventris inferioris dolorem ferunt primiparis non accidere: quod tanquã fabulosum aut non omnino verum ablegandum censeo: nam & primiparis, & reliquis, dummodo causa eadem præsit, idem quoq; malum accidere necessum est. Sunt igitur tormina, dolores; qui post partum in ventre inferiore, & à tergo in laterum mollitudine, & inguinibus puerperis succrescunt, duorum aut trium dierum spatio per interualla exacerbati.

F

Tormina à partu quid.

Fiunt igitur tormina post partum ob sanguinis, qui expurgatur, concretionem & crassitiem: nam cum venę, per quas natura ipsum expurgare nititur, assuetæ huic operi non sint, & sanguis, vtpote diu retentus, concretus crassusque ac fœculentus existat, necesse procul dubio est, dolores & cruciatus maximos fieri, dum eum natura per angusta loca trudere studet. Quod euidẽter probari potest, quia per interualla dolores & cruciatus fiunt, parum videlicet, ante sanguinis excretionem, & ipso excreto statim cessant, donec iterum natura plus expellere mitatur. Proficiscitur *aliquando* idem malũ ex acriore & mordace sanguine, quod comperies ex tenuitate eius, qui excernitur. Quibus accedit *flatuosa substantia*, quæ facta plus iusto vteri tensione, grauissimos plerunque excitat dolores: quod

Tormina quibus succrescant causis.

G

fieri censemus commota crassa materia ad motum, quæ ex se huiusmodi flatus effundit. Plerique etiam tormina succrescunt, quod vterus ex laborioso partu in aliquam ventris partem irruat: vel etiam ex suscepto à partu frigore incauta existente enixa, aut obstetricis negligentia. Cuius affectionis meminisse Hippocratem constat *libr. de natur. mulierum*, per hæc verba: *Si puerperæ*
A 735 *vteri in coxam incubuerint, aut ad lateris mollitudinem, ad sanam coxam oleum Aegyptium album, aut bacarum vnguentum apponere oportet, & in sanam coxam decumbat.* Qua sententia & affectum & præsidium retulisse constat.

Tormina a partu quam obtineant curandi rationem.

Quibus cognitis curandi ratio tria profecto consulit: *primum* sanguinis attenuationem: *secundum* eiusdem attemperamentum; cui reducenda est flatuum dissipatio: *tertium* vero, viarum apertionem & laxitatē, quo facilius fluat, quod crassum est. Sic iuxta primam indicationem consultissimum est, si fœminā cognouerimus biliosam esse, tenuibusq; & acribus humoribus abundare, duas vel tres vncias *olei amygdalarum dulcium recenter facti, cum saccharo vel syrupo violarum ei præbere.*

Syrupus.

Præstat quoq; syrupus factus ex *mucilagine cidoniorum extracta decocto violarum*: quibus innitendum plurimum non est, sed bis terve die ea tantum exhibebis: interim tamen haustum aquæ *scorzoneræ vel buglossæ* porriges. Sunt etiam inter
B fœminas quædam adeo audaces, vt mox à partu potum frigidæ porrigere audeant, & aliquando non citra felicem euentum. Quod sane præsidiū iis, quibus acrimonia & calore tormina fiunt, proficuum esse experimento comperimus: ob id quidem non omnibus, sed prædictis tantum adhibendum, idque cum præmeditatione. Sed

Decoctum.

studendum magis est sanguinem extenuare, quo facilius fluere possit: cui etenim operi proficuum experimur decoctum, vel serapium *adianti, aut cinnamomi*: sed efficacius existit, quod recipit *corticis vtriusque cassiæ, cinnamomi, capillorum Veneris, seminis anisi ana ʒ. ij. passularum sine granis ʒ. iij.* fiant boli, aut citra passulas fiat puluis, qui exhibitus

Pulueres

vino albo efficacissimus est. Præstant & pulueris *diacymini ʒ. ß. sacchari ʒ. v. simul cum vino, vel aqua cinnamomi sumta*: ex vsu quoque est *seminis dauce ʒ. j. cum aqua adianti.* Hippocrat. insuper *libr. 1. de morb. muliet.* huic malo sic subuenit. *Si vero puerperæ purgamenta in grumos fuerint coacta, & dolor in imo ventre fiat, porrum coctum & quæcunque syluestria & hortensia olera dato, verum omnia pinguia facito.*
C Cui vsui prosunt pulueres *nucis muscatæ, cinnamomi, anisi & corticum cassiæ fistulæ ana ℈. j.* cum dupla sacchari portione superbibito modico vino, aut si febris non adsit, præstabit potus vnciæ vinius *Hippocras*, sin aliter, pulueres cum iure pul-

Bolus.

læ & croco admisceantur. Ceterum si cum animi deliquio tormina eueniant, prædictis auxiliis cordialia pharmaca admiscebis, quale est quod recipit *diamargaritonis frigidi, aromatici rosati, & diacymini ana ℈. j. sacchari ʒ. v. cum aqua adianti* fiant boli, quorum aliquem cum vino sumat laborans. Sed vt partes patentiores fiant, mox à partu fœminę peritę haustum *olei* prębere solent, quod ego probarem magis ex *amygdalis dulcibus*, vel loco eius *aquam calidam cum cinnamomo, adianto, aut corticibus citri decoctam*: ac si ita [illegible] otiosa fuerit, & sanguis crassius ex pituita, haustum *aquæ napbæ cum semine ocymi*, vtilius est. Inter omnia tamen auxilia, quæ vsu magis proficua comperi,

Ius galli veteris.

D est, mox à partu ius *galli veteris* porrigere, idque primis tribus diebus summo mane efficere: addes tamen modicum *cinnamomi & croci.* Verum hanc & præcedentem intentionem implent inunctiones ex *oleo anethino calido, cum lana succida, vel oleo liliorum*: sed quod vtilius existit, *oleum de seminis lini cum modico croco est, vel oleum ipsum croco cum oleo naphæ, aut per se solum.* Valet item vn-

Vnguentum.

guentum hoc, quod recipit *adipis anatis, butyri recentis an. ℥. j. succi sampsuchi vnc. j. & ß. myrrhæ ʒ ß. medullæ ceruinæ, therebinthinæ & mellis ana vnc. ß. corticis cassiæ, & aloes ana ʒ. iij. ceræ quantum sit satis*, vt post succi consumtionem fiat vnguentum. Con-

Cataplasma.

fert etiam cataplasma, quod recipit *farinæ florum chamæmeli, fœnugræci, seminis lini, fabarum, cymini an. ℥. j. butyri recentis, adipis gallinæ an. ℥. ij. cum oleo sambucino* fiat cataplasma. Præstat quoque aliud, quod recipit *lutea ouorum cocta & dura num. vj. cumini puluerizati ℥. iij. cum oleo liliorum & anethino pista & adhibe.* Confert etiam plurimum multorum decreto, *si cæpa in vino vel aqua*

Cæpa cocta.

parum coquatur, deinde exprimatur, & in oleo communi frigatur, ac vtero imponatur. Atque
E hæc sunt, quæ inter alia pleraque vsu probatiora reperio.

CAPVT IX.

De immodico sanguinis fluxu post partum.

Purgationē a partu metiri ac rimari difficile Medicis.

QVantitatem certam ac legitimam purgationis à partu metiri & rimari, tam est difficile, quam esse Medicum: nam coniecturam, quā id venari auctores student, difficilem omnino esse constat. Referunt quidem purgationis tempus in masculo puerperio finiri triginta diebus, in fœmina autem quadraginta. Verum vt res ita accidat, fœminæ habitum, alimentum, vitæ studium, & reliqua in vnum coire tenentur, si cedere ex voto computationem velis. Et cum hæc omnia raro sic iuncta reperire liceat, ob id difficile est ex fœtu tempus metiri & purgationis quantitatem: licet à posteriori non [illegible] curatione certiores fieri possimus. Hippocrat. autem *libr. de*
F *natur fœtus*, volens ostendere purgationis tempus, sic scribit. *Puer mouetur triginta & duobus, & fœmina in quadraginta & duobus. igitur puer perficitur in totidem diebus, & fœmina in totidem: sed quanto magis fœtus est maior, tanto magis trahit de sanguine, quanto minor, minus: hoc enim principium est naturale sicut primum sumitum ab experimento, ergo quanto magis processerint dies fœtus, tanto plus trahitur de sanguine. ergo tanto magis superest, & in principio cum minimum trahitur de sanguine, plurimum supererit: igitur in purgatione à principio magna quantitas sanguinis, & præseruabit in masculo ad dies triginta, in fœmina ad quadraginta dies perpetuo minuendo: nam in masculi generatione qua triginta quinque diebus integratur, cum parum natura mittat ad vterum, vt formationi non sit impedimentum, totum illud, quod superfuit, totidem diebus per editum infantis in lucem excernit natura, nimirum triginta quinque, & pari ratione in fœmina formatione, quæ quatraginta quinque diebus finitur, etiam eisdem numero diebus purgabitur post partum, quod ab illo tempore superfuit in*
G *corpore.* Nec mirandum est, Hippocrat. primum

dixis-

dixisse 32. diebus fieri formationem masculi & 42. fœminæ, loco præcitato: nam in vetustioribus fœminis, & quæ sæpius pepererunt ad 45. vel 35. extendi contingit: nam, vt ipse inquit, paulo plus, aut minus vsque ad prædictum tempus ex-

736 A tendi potest: sic profecto, quæ fœtus corrupe-

Purgatio a partu quandiu extendatur.

runt ante debitum tempus, paucioribus diebus expurgantur, & quo fœtus, qui eorrumpitur, fuerit grandior, eo pluribus diebus purget mulier oportet: nam adducta lex solum de legitimis partubus venit intelligenda. Ceterum hæc demonstratio solum docet durationem purgationis, non quidem quantitatem: nam; non ostendit copiosam diminutamve esse, sed quantum durare possit. Quapropter alia opus est coniectura, quæ doceat *quantum sit purgandum, & quid tanquam immodicum & præter naturam habendum.*

Purgatio a partu quanta esse debeat.

Quod si Hippocr. mensuram sequi velimus *lib. de nat. fœt.* non minus errare oobis continget, quam ex præcedente dogmate. Inquit enim *in puella ad triginta libras quantitatem ferme accedere, in masculo vero ad viginti & duas: quisane sanguis concretus erit, & in frusta prorumpet.* Atque cum (vt dictum iam est) omnes vno modo, vnave viuendi ratione instituere vitam nequeant, fit facile, vt certa lex & regula in omnibus haberi non possit. Scribit au-

B tem Moschio certam quandam coniecturam, qua ipse nititur iustam quantitatem ac debitum purgationis tempus venari: inquit enim: *Eo cognosces, quod sanguis vberrimus fuit primus, secundo sanguilentus & paucus, nouissime purulentus.* Ex qua quoquè sententia non minus ad quantitatem metiendam, quam ex reliquis deceptionem prodire credimus. Sed iterum Hipp. *lib. de morb. mulier.* rursus ad primam coniecturam, sed clarius reddit, dicens: *Prodeunt autem puerperis purgamenta sane mulieri sufficienter: primum sesquihemina mensura, aut paulo plura, postea adhuc pauciora iuxta hanc rationem, donec cessent. Prodeunt autem velut sanguis à victima, si sana, velut dixi, mulier fuerit, & sana futura est, & cito congelantur ac purgantur: & post partum plerunque sanæ mulieri contingit, vt post puella partum in quadraginta & duobus diebus diuturnissime purgatio fiat. Extra periculum autem est, etiamsi viginti quinque diebus purgetur: post masculi vero partum purgatio diuturnior fit in triginta diebus: extra periculum est etiam, quæ in*

C *viginti diebus contingit. Et tu tu, quæ fœtus corrumpunt, secundum harum mulierum rationem purgatio contingit, & in iunioribus quæ corruperunt, paucioribus diebus: in senioribus autem pluribus.* Qua in re ego communem illam Hippocrat. de conferentia & tolerantia coniecturam, certiorem esse arbitror, adhibito in considerationem fœminæ habitu, vitæ instituto, & reliquis, quæ his similia existunt.

Purgatio a partu triplex esse potest.

Qua facta coniectura, cum vacuationem fœminæ vires excedere comperiamus, tria inprimis animo concipere oportet: *primum* equidem quantitate o fluxus: is purgationis posse esse vel Copio-

1. Copiosa naturalis.

sam, vel Immodicam, vel Immodicissimam. *Primam* naturalē existimamus iuxta Moschionis decretum, quod fit ex suppressi sanguinis ratione facta: reliquas vero præter naturam. Quarū priorem immoderatam censemus, quod vires prosternat resolutis spiritibus, ac imminuto calore: cuius signum est pulsus debilis & frequens, impotentia, & cibi fastidium, visus tenebrositas, aut imminutio, vel grauis auditus, aut tinnitus aurium. D

2. Immoderata non naturalis.

Alteram, quam immodicissimam esse diximus, compescere quidem protinus oportet, quia interitum ocyssime minatur: id quod animi deliquium & conuulsio euidenter docent, vt ex Hippocr. constat 5. *aph.* 54. dicente: *In fluxu muliebri si conuulsio & animi defectus aduenerit, malum.*

3. Immodicissima, quæ illico compescenda.

Quod vero conuulsio & animi defectus, per se malum sint, nemo ignorat: sed cum dicit, *malum*, aliquid amplius significare voluit: hoc est, citra hæc accidentia, inopinato non raro ex immodico fluxu mortem aducenire, fere in somnum simulante, quod Medicum cautere magna diligentia decet: quia sæpe id euenisse certum est. Præterea idem Hippoc *lib. de morb. mul.* [illegible] & rationem huius affectionis adducens, inquit: *Si fluxus in vtero obortus fuerit, sanguis multus fluit, & grumi compacti excidunt, & dolor occupat lumbos & laterum mollitudinem ac imum ventrem & durus est venter, & ad contactum dolet, & rigor ac febris acuta* E *corripit, & debilitas oboritur, & omnia præter humeros ac scapulas, dolet, & calor inuadit, & rubescit, & venæ duræ fiunt ac renitentes: morbus hic maxime fit ex abortu.* Qua sententia quantum mali afferat huiusmodi affectio, euidenter constat. Et subdit eodem *lib. 1. de morb. mul.* docens mala immodicæ purgationis: *Quod si a partu purgata mulier fuerit amplius quam par sit (fiet it vteru ore patulo, & venarum quadam, quæ ad vterum pertinent, plurimum euacuentur pra violento egressu puelli) prehendet eam cum rigore febris, eaque tenuis, etiamque calor per corpus vniuersum diffundetur: nonnunquamque horror aderit, fastidiumque cibi, & quemlibet abominabitur, & infirmior fiet, & pallescet, & intumescet, & a cibo sese omnino continebit, aut ipsum non conficiet, quibusdam vero & aluus & vesica multum vexatur, vnde exhorrescunt illa magis.* Quæ sane mala vel ex impotentia facultatis, vel ex sanguinis ob vehementem motum turbatione succrescere euidentissimum est, ac forsan aliquando ex vitiosis humoribus intus relictis & commotis, quibus etiam aluus turbatur. F

Purgatio a partu immodica quâ lege curanda.

Ob ea, quæ diximus, mala, mox à partu puerperii purgationē considerare oportet, conferentiam & tolerantiam quoq;. Quæ sane ex pulsibus & reliquis vitæ actionibus intueri poteris. Quod si immodicam esse vacuationem constet, non cōpescere, vt in reliquis corporibus, neq; protinus, neq; eisdem auxilijs, sed moderari opus est victu, potu & iis, quæ quodammodo fluxui habent laxas vteri partes. Cuius censui est, transacto fluxionis impetu, si vires labi comperiamus, syrupus de *rosis siccis cum aqua*, in qua sæpius aurum sit extinctum: leuis etiam brachiorum frictio, cibus ex *carnibus assis, ex amylo & reliquis*, quæ moderata esse *lib. huius operis primo* retulimus: ita vt non ex toto cohibeatur fluxus, quod secundū naturam sit, & immoderantia tantum peccet. Quippe eum ex toto cohibere, erisypelas, tumores vel alia præter naturam vtero succrescere efficit, & laboráti etiam difficilem accersit respirationem, suffocationem, ac non raro mortem. Quod etiam veritus fuit Auic. *Fen. 21. 3. tract. 2. c. 33.* Ceterū hi his expendisse oportet, an mox à partu sanguinis profusio acciderit: nam euidens fit argumentum ex vasorū apertione maiori principium fortitū, vel ex impetu, qui incepto semel fluxu cohi- G

beri nescit. Qua ratione censeo Auic. lib. citato cap 34. dixisse, ex usu esse manus ligare & supernas partes, quasi studens naturæ impetum frænare, dolore & fuctionibus ipsa alio euocata. Sic ob viatum laxitatem consulit acetum super ventrem ponere: quod ego non nisi formidanter adhiberem.

737 A Docuit etiam (quod securius est) ventrem ipsum inungere oleo myrtillorum, sparsis desuper pulueribus succum balaustiarum, & thuris: vel hæc eadem cum vino austero. Quorum omnium nos lib. 1. maximam adduximus copiam. Quod si vlterius fluxus subsequatur, vitium sanguinis causam præstitisse coniectandum est, & optima vitæ ratione in cibo & potu instituta, rem moderari oportet, vt citato cap. diximus.

Purgatio a partu immodica in qua lege curanda. Verum si immodicissima fuerit sanguinis profusio, ad quæq; auxilia, quantumuis grauia deueniendum est: sanius quidem existimo, malum aliquod vtero aut toti corpori inferre sanguine suppresso, quam in vitæ desperatione dubium periculum veteri, præsenti & grauiori posthabito. Quin nobiscum scito nil huiusmodi profusionibus citius subuenire, quam viriliter comedere, vt & calor renocetur, & natura distrahatur, alliciaturque ad confectionem alimenti. Ex quo inter alia bona [illegible] es etiam refici contingit, & partes facile

B restaurari. Quod si id proficere non videatur, ad præcedenti cap. auxilia confugiendum est. Quatenus vero ad somnum attinet, puerperio immodicissime fluente, scito somnum nulla lege conuenire, ne partes internæ calidiores factæ vberius sanguinem fundant. Quod si aliquando is conueniens videatur, id profecto est, cum aliquantulum auxilis fluxum restitisse compertimus.

Somnus. Interim tamen, si diutius duret fluxio, somnus conciliandus est (maxime in, qua frigida & adstringentia exstiant) patientissimus tamé, & à quo repente & cum leui animi turbatione excitetur. Ne tota permittatur fœmina dormire, sed præsenti aliquo, qui respirationem & pulsum intueatur, ne vitam in sumno deficere contingat. In qu[illegible] tione casu ex vini forte arbitror, præter alia auxilia [illegible] cap. supra citato diximus, vs vii, quæ H[illegible] lib. [illegible] mul. ducens: [illegible] [illegible] & vinum bibendum dato, & qua [illegible] & [illegible] no. [illegible] in[illegible] quit: Si fluxum suboriatur, molis fiercus combust[illegible] funque ac cribratum vino dilutum bibat. [illegible] subdit:

C [illegible] & tam diuturnus fuer[illegible] ffengiam [illegible] ac tritam gino dilutam biben[illegible] dato: & [illegible] rejecta, & qua adstringunt apponens: & fortasse nullo alio in casu licebit, quæ adstringunt, in puerperis adhibere. Sic lib. de morbis mul. commendat ad immodicam puerperii purgationem præsidia non pauca his simillima.

CAPUT X.

De diminuto sanguinis fluxu post partum.

Purgatio a partu diminuta aut suppressa quid, quæ periculosa ac morbos causet. Dictum præcedenti cap. est, naturalem in partu purgationem necessario copiosam fore: ex quo euidenter constat in medio situm esse diminutæ, aut ex toto suppressæ ex vna parte, vel immodicæ ac immodicissimæ profusionis ex altera. Si etenim, cum copiose natura fundere sanguinem nequit, diminutam, si ex toto co[illegible] ibeat, suppressam efficit necessariam hanc & profusam

vacuationem. Quod equidem siue in aborsu, siue in partu legitimo aut laborioso fiat, grande minatur periculum. Quippe vel febres, vel difficiles respirationes, anginas, pleuritides, paraplexias, maniam, melancholiam, ac non raro phrenitidem fieri conspicimus: vel in vtero graue aliquod malum, vt optime animaduertit Auic. 21.

D 3. tract. 2. cap. 35. Quod intelligere oportet, nisi sudor aliquis copiosus erumpat, quem millies fœminas ab his periculis eripuisse experimento didicimus. Idem quoq; mala refert Hipp. succrescere lib. 1. de morb. mul. dicens: Cum mulieri aut partus purgamenta, aut menses non prodierint, aut etiam vterus durus fuerit, dolor habet lumbos & laterum mollitudinem, & inguina & femora, & pedes amare dolet, & venter attollitur, & horrores per corpus discurrunt. Ex talibus autem febres fiunt acuta. Qua quidem sententia constant & signa & accidentia, quæ in hoc affectu reperiuntur, quæ maioris mali præsaga sæpe

E existunt. Ratio quidem in promptu est, quia licet mensium suppressio omnis, quæ fit ex aliqua causa præter naturam, mala omnino sit, ea tamen deterior est, quæ fit in puerperis à partu, vt docet Galen. lib. 3. epi. part. 3. comm. 73. quod tane fit & ratione multitudinis, tam etiam vitii & prauitatis quia, vt idem auctor lib. de atra bile refert, sicut [illegible] in menstruo sanguine est, id in vniuersum alimentum fœtus, quidquid autem vitiosi & [illegible] in venis detinetur, ad tempus vsq. partus adseruat, [illegible] postea per multos dies excernitur: quo fit vt [illegible] plerumque naturam referat: quo [illegible] videntur [illegible] eodem 3. epi. vrinæ quoq; idem referunt: nam fuliginosum quid præ se ferunt, ita vt ipse dicat 2. epi. part. 3. comm. 21. virulenta & mille alia vitia præ se ferre necessum esse. Ex quo sequitur puerperas, in quibus purgationes à partu supprimuntur, grauissimis morbis semper corripi. Nam si in vtero præstit is sanguis, inflammationes & alia vitia excitare habet, sin autem in vniuerso corpore, vt 2. prorre. commen. 48. testatus est Galen. varios morbos & pericula adfert, pro varia natura partium, in quibus sanguis ille colligitur, atque his

F item accidit, præsertim morbo aliquo affectis, alium pro vtero fluere, quod profecto difficilis iudicationis non raro causa existit, quod non fit conueniens illa vacuatio neq; tegro: cuius etiam prouidentiam obtinere oportet. Solet non minus lochialis purgatio imminui alui fluxu superueniente, quo fit, vt per vterum solum natura excernat, quod lochialis purgationis seu puerperii tenue est, crassum intus manente dilabenteq; in vasa lumborum, eturum ac ventris, quo acerbissimi concitantur dolores: præterquam quod sæpe crassum adeo putrescit, quod virulentiam ac fœtorem non leuem concitat. Quo etiam fit, vt puerperæ facies in tumorem eleuetur, ac veluti pelluceat: maxime si cũ hoc pituita de capite decidatur, halitu putrido & calido ipsam liquefacte, sudoremq; frigidum et concitante, ac ob defluxum ad musculos temporales stridorẽ quoq; concitet. Quod si cum sanguine menstruali suppresso in partu turgescat bilis, iecurq; adeat, frequentet mulier rentatur cardiogmo: fastidiũ quoq; cibi si ad ventriculũ per tubulos exspirauerit vapor ex suppressione, etiamq; vigiliæ infestabunt, si caput ferint, ac totum corpus compungetur.

G In qua re expendendum est, quod si purgatio lochia-

Puerperæ suppressa grauissimis morbis premuntur.

Purgatio lochialis etiam fluxu imminuitur.

Purgationis à partu suppressæ varia symptomata.

chialis simul cum fœtu exierit, menstrualis sanguis postmodum facilius & salubrius excernetur: sin aliter, hoc est, quod puero exeunte sicco lochialia intus maneant, vt paulatim cum sanguine excernantur, deterius se habet mulier, quia substantia illa nullibi recipitur cupide, sed vel deterior facta, vel vitians reliquum sanguinem,

A 733 colorem fœminæ in plumbeum mutat, vel excrementa alui, & vteri nigriora ex vstione reddit, quia immoratur & supra modum incalescunt, & vrinam ardentiorem reddunt & turbulentam, ac mille alia mala efficiunt, quæ Hippoc. annumerat *lib. 1. de morb. mulier.* Et subdit eadem parte de lochiis non probe purgatis: *At vero vlcera in vtero possunt enasci lochiis non purgatis,* & ducens huius calamitatis signa, inquit: *Postea quam purgatio coeperit lochialis, tanquam spina per vterum pertransire videtur, nec non etiam inuadit ardor, & potissimum ventrem prehendet, & infestat cum dolore & febre, interdumque etiam mali fere moris puerperia funduntur, & purulenta & tetri odoris.* Quæ sane mala si diligenti manu nõ præueniantur, in mortem commigrant. Quamobrem cunctandum non est, ocyssime præsidium adhibere: nam si semel aliquod ex prædictis acciderit, difficulter, dum inueteratur, præsidium admittit.

B Sunt quidem huius affectionis plures causæ, externæ non paucæ, & internæ reliquæ: siquidem vociferatio, splendor, risus, subita perturbatio, vel quodvis aliud animæ pathema (*præsertim si subito fiat*) aut aeris frigidi accessus, vel aquæ intempestiuus potus, aut immoderatus alimenti vsus, & reliqua huius census id malum frequentissime accersunt. Sic quoque sanguinis crassities, abundantia quæ obstruat, viarum structura, alicuius partis dolor, labor, aut imbecillitas, vel omnino puerperii purgationem supprimunt, vel imminuunt. Adducit etiam Hipp. *lib. 1. de morb. mul.* alias causas, nimirum dum vterus redditur à partu angusti oris, vt mox clarius monstrabo, adducta Hipp. sententia, quæ in hunc modum se habet. Si præterea pudendum puerperæ aliqua ex parte obduratum fuerit (*iam vero & hoc ipsi vidimus, quotiens os vlceratur pudendi, ac postea quam vlceratum fuerit in partu ab exeunte puello violatum aphthis quid in eo sit persimile*) & inflammatur valde, ac tunc labra præ icti in sese cõcidunt, ac mutuo prehendunt, vtpote vlcerata. Quo sane cohalitu fit, vt puerperia non succedant, & prædictis malis corripia-

C tur fœmina: quæ omnia recenset idem auctor eodem textu, pulcra oratione, quæ docet, talia fore symptomata taleve periculum, quale fuerit membrum, ad quod recurrunt lochialia purgamenta, sic sane illis succrescunt tusses (*sine aut cum spumoso sputo*) asthmata, deliria, capitis dolores, vertigines, vigiliæ, somni profunditas, & reliqua id genus, ac etiam, quod maioris est difficultatis, donec sanguis vomatur, vel per nares prosiliat; ruboremq; in facie inferat, quu fiat ad iecur & meseraicas retrocessus: vel saltim ob plenitudinem exitus præexistentis in vasculis sanguinis.

Sed præter signa quæ lib. 1. cap. de suppressione mensium adduximus, placuit hic scribere quædam huic affectioni peculiaria, quæ morbi naturam, causam & futurum euentum commõstrant: inquit enim Hippoc. lib. de nat. mul. *Si ex partu non fuerit purgata, tumet venter & crura, & rigor ac dolor imum ventrem ac lumbos tenet: quandoq; etiam ad viscera ascendit, & animo linquitur.* Atq; hæc patitur incipiente morbo, progressu vero temporis

D causæ faciei partes rubescunt. Præterea sic scribit lib. 1. de morb. mul. *Si vero ex partu non fuerit purgata, venter intumescit, & splen, & crura, & febris habet, rigor corripit, & dolores prosiliunt ad lumbos, aliquando etiam ad viscera, & perfrigeratur, & febris habet: pulsus debiles sunt, & aliquando acuti, & alias attolluntur, alias deficiunt.* Lib. etiam eodem inquit: *Si vero paulo pauciora quam oportet, prodierint mulieri puerperii purgamenta, velut vteris angusto ore præditis ac distortis, aut aliqua pudendi pars valde fuerit conclusa ab inflammatione: mulier acute febrit, & stomachi dolore vexatur, & dolet totum corpus, & molestè fert. & ad articulos manuum ac crurum & lumborum dolor procedit, & locum circa collum. & spinam, & inguina dolebit & quadam corporis partes impotentes fiunt. postea calor quietus erit, & valde manifestus.* Idem etiam refert lib. 1. de morb. mul. aliam causam scribens: inquit enim: *Si vteri angusti oris ipsi fuerint, & puerperii purgationem non emiserint, inflammantur, & si non curentur breui, omnia magis ipsi affligent, & dolor malus erit &*

E *exitus intumescet. Et si non inflammati fuerint vteri, sua sponte exit malum graueolens & liuidum aut nigrum, grumosum, & mulieri puerperii purgamenta purgantur. Quandoque vero non exit, sed mulier mortem portendit, nisi quis breui venam secet, aut ventrem emolliat: præstat autem etiam clysterem adhibere, si vero ad vomitum facilis fuerit, etiam vomitum inducere. Melius autem est lotium ciere, & exsudare a quo loco Antecedentium dogma superius scriptum desumpsisse arbitror verum in his occasio optima est, cum opus his fuerit.* Quibus sententiis constant causæ, & cuiusque signa, & accidentia, ac periculum huius affectionis, nec non & vera curandi ratio.

Quibus sic breuiter consideratis, medendi ratio duplex erit: Vna quidem, quæ causam respiciat: reliqua vero, quæ imminens periculum ob adauctam plenitudinem ex diminuta purgatione contractam demat. Ante tamen, quam hinc

F discedam, aduertisse oportet, quod si sanguinis purgatio supprimatur, quod ad mammas sanguis recurrat, considerandum tunc est, an mulier nutrix futura sit nec ne? Si primum, non primus sanguinem detrahes, sed primum naturæ impetum spectabis, & postea sanguinem e talo mittes, aut aliter, vel cucurbitis femoribus affixis purgationem euocabis. Quod si plenitudo in morbum degenerauerit, tertia alia succedet iudicatio, quæ morbo prouideat iuxta cuiusque naturam, *vt cap. sequenti docebo.* In hac etenim curatione tanquam peculiare præceptum expende, præferendam esse (*nisi quid aliud obstiterit, vt alui fluxus*) indicationem futuri & imminentis mali, ceteris omnibus: quod facies procul dubio, si plenitudinem ocyssime demseris vena scissa. Id quidem hac præmeditatione facies: si puerperii purgatio ex toto suppressa sit, id tibi sit obseruatissimum præceptum, & quod primo fieri debet: si vero solum diminuta sit, non est extra rationem optimi consilii (*posthabita plenitudine, quæ principium futuri & imminentis mali est*) aduersus cau-

G sam, quæ plenitudinem ipsam congregauit, primo aliquid agere, ac si non, vt par est, profuerit, ad plenitudinem demendam deinceps confugito. Sed videndũ est primo, quomodo causis

Inter-

Margin notes (left column):

Purgatio a partu diminuta vel suppressa quibus succrescat causis.

Purgatio à partu diminuta quibus innotescat signis.

Margin notes (right column):

Purgationẽ a partu diminutam duplex curandi ratio.

1 Si sanguis ad mammas recurrat.

2 Si plenitudo in morbum degeneret.

internis prouidendum sit. Si comperiamus quidem alio sanguinem confugere ob dolorem, laterem, vel quamuis aliam causam, protinus iis, quę ad vterum sanguinem euocent, vtendum est frictionibus, ligaturis, cucurbitulis, suris & femoribus affixis cum copiosa scarificatione, sed primo citra ipsam. Quod si malum vrgeat, in his immo-

739 A tandum non est, sed protinus ad inferas partes sanguinem euocabis, vena tali semel aut bis scissa, nimirum quantum sat sit, vt vel retrocessus fiat, vel copia minuatur. In quo casu sanguis non est copiose fundendus, sed parce & per vices: sic enim euocatur magis puerperii purgatio: nam si nimium vna vice fuderis, potius ab vtero retrahes, & omnino puerperæ purgationem demes: copiosa enim sanguinis detractio iis tantum puerperis conuenit, quibus grauis affectio molesta aut suspecta est. Quo facto, membri recipientis cura habenda est, iuxta eam, quam obtinuerit, naturam aut affectionem, *vt sequenti cap. docebo.* Verum si sanguine sufficienter misso, quantum vires permiserint, cognitum sit, suppressionem iuuare ipsius crassitiem (*vt ex ipso sanguine facile erit rimari*) quæ attenuandi vim obtineant, sunt adhibenda: quem vsum præstat *oleum de croco, de cinnamomo, de liliis albis, de spica nardi, de napha, de angelica,* quibus si theriacæ modicum addideris, mul-

3. si a sanguinis crassitie.
Olea.

B tum profuisse comperies: prodest & *vinum* vbi ferbuerint *folia trifolii*, epotum. In quem sane vsum adduci possunt Hipp. auxilia *lib. de nat mul.* scripta his verbis: *Si vteri conclusi fuerint, & menses non apparuerint, colocynthidem syluestrem, & silphii semen, cuminum Aethiopicum, nitrum, salem Thebaicum, adipem vitulinum, farinam, myrrham, & resinam, omnia hæc feruefacito, simulq; mixta ac trita in glandulam efformato ac apponito.* Consuluit etiam Hipp. lib. 1. de morb. mul. *euaporationem ex erysimi decocto præstare, cui post leuem coctionem iubet modicum olei adiicere, & ante adhibitionem tepefacere, ne plus vterus quam par sit incalescat*: nec addit *mox ante coctionem oleum, sed in media coctione*, nam antea impediret transfusionem virtutis erysimi in aquam. Prosunt quoque fotus ex decocto rerum calidarum & tenuium partium [illegible] in oleo facti, & ex omnibus, quæ superius [illegible], inunctiones posse fieri. Conferunt & insessiones in prædicto oleo calido, vel suffumigium ex *bdellio, sinapi, & myrrha, vel* [illegible] *oculis aut capite piscis salsi, vel cum* [illegible] *ala equi aut asini.* Postmodum vero si hæc non profuerint

Fotus.
Inunctiones
Insessiones

C [illegible] ad [illegible] sanguinis ex talo effusionem [illegible] consulit Auicenna, quam [illegible] fotamine efficere opus est [illegible] crassioris sanguinis aliquid educi euacu[illegible] possit, si prius, quæ [illegible] superna sanguinem extenuare posse diximus, exhibue[illegible]. Inter quæ primo porriges succū *borraginis, porrorum, & petroselini cum vino vel oleo amygdalarum dulcium*: maxime si vtaris suffitu *ex vn*g[illegible] *& cornibus capræ.* Quo factu adhibebis decoctum *graminis, cinnamomi, adianti, pimpinellæ, cassia, satureia, & similium cum croco.* Consuluit etiam Hipp. *lib. 1. de morb. mul.* decoctum *foliorum sambuci* præbere, & vtero apponere pessarium ex *mercuriali vel artemisia, aut ex vtroq; cum lana*: item aliud ex radice *struthii contrita* adhiberem cum *melle & lana*: quorum magnam copiam capit. *de suppressione mensium lib. 1.* repenes.

D At si ab osculorum venarum structura id maius proficiscatur, quæ molliendi & laxandi ventrem, & vicinas partes vires habent, adhibenda esse consulit rei natura. Quamobrem primo sanguinem copiose fundes: quo facto Hipp *libr. 1. de mor. mul.* aquam calidam bibendam porrigit, qua facilius sanguis descendat, dilatenturque viæ, ac oscula patescāt: ac si facta semel aut bis sanguinis detractione vires nō suffecerint, cucurbitas quoque femoribus aut suris affixas scarificabis. Quo facto ventrem inunges oleo *amygdalarū dulcium, sesamino, de vitellis ouorum, de liliis albis, & de baccis lauri cum dialthea, axungia gallina, & medulla crurium vituli.* Prosunt & prædicta fomenta ex *vino, dulciq; oleo* facta, maxime si in eis bullierit *hyperici* aliquid, *cinnamomi, radicis vel seminis angelicæ, cassiæ, vel quid simile.* Quem quoque vsum afferunt, præter pessarium superius ab Hipp. adductum, insessiones & clysteria emollientia, & potus *aquæ calidæ*, præsertim si aqua ex medicamis sit, in qua ferbuerit *cinnamomum, fœniculum, cassia, & cortex citri.*

4. si ab osculorum venarum structura purgatio diminuatur.
Olea.
Fomenta.

E Quod si sanguinis abundantiam suppressioni causam pręstare certum sit, nullo alio auxilio tutius & certius malo medeberis, quam copioso sanguine per venas tali effuso: tunc enim natura potentior reddita supra residuum, id facilius per consuetum sibi locum expellit. Ac licet non sit, quod à natura excernitur, adeo copiosum, non ob id mirandum est, si præcessit copiosa sanguinis detractio, quæ materiæ quantitatis copiam imminuit. Atque hanc oportet prouidentiam in iis, quæ pepererunt, obseruare, ne puerperium in aliud grauius malum contingeret.

5. si ex sang. abundantia.

CAPVT XI.

De recta curandi methodo adseruanda in affectionibus, quæ enixis superueniunt.

NIl profecto, iudicio nostro, fœminis grauius, molestius & periculosius accidere potest, quam à partu, aut abortu, post tot labores & ærumnas, morbum aliquem succrescere: tum quod difficulter eum post partus accidentia tolerabunt: tum etiam ob corporis imbecillitatem: tum vltimo ob [illegible] curandi [illegible], quæ in enixis habetur: qu[illegible] puerperium neq; ipsi morbo sufficiat, nec [illegible] admittat præsidia. Neque rursus Medic[illegible] qu[illegible] nxius, difficilius & vrgentius [illegible] potest. Quamobrem paulo [illegible] rem hanc expendere oportebit, vt prudenter ac generoso animo quisq; citra cunctationem, quod opus fuerit, aggrediatur, ac vereatur, quæ profutura sunt, imprudenter præterire.

Puerperarū affectiones graues ac periculosissimæ.

F

Succrescunt proculdubio enixis morbi post partum vna è duabus causis, vel ex ipsius puerperii improspera purgatione, modo diminuta, modo exsuperans sit: vel ex morboso corporis apparatu, quem dolores & labores partus excitarunt: præter quos nec tertiam aliam repenes. Nam plerisq; accidit, etiamsi probe purgentur, in medio purgationis tempore externam causam euenire, quæ febris vel alterius mali occasionem præstet, vt Hippocr. refert *libr. 1. popu. part. 3.* Philini vxori in Thaso accidisse, cui improbe deinceps procedente, fortasse ob causam externam, aliqua purgatione, febricitauit ex recursu mate-

Puerperis cur post partum morbi succrescant.

G

materiæ ad hepar & interiores vteri venas, quo erysipelam vtero succreuisse credendum est, & in hepate inflammationem, quod ostendunt hepatis adiecta signa. Qua sane historia constat, non sat esse purgationem ex ratione fluere, sed fluxurã spectare, & præcauere, ne præpediatur. Quippe

740 A caussæ externæ alteram prædictarum, aut vtramque commouere prius tenentur, quam in effectũ aliquem prorumpere possint, ni morbus genitus ex solutæ continuitatis genere sit. Sic in miserrimis vtcumq; suppressa puerperii purgatione, cõnulsiones, paraplexias, ardentes febres, maniam, melancholiam, anginam, difficilem respirationem, pleuritidem, sanguinis sputum, alui fluxum, dysenteriam, sanguinis vomitum, hydropem, animi deliquia, syncopen & pleraq; alia mala accidisse frequentissime comperimus. Quam sane morborũ differentiam facile distingues, si puerperii quantitatẽ, modum ac substantiam diligenter intueuaris. Quoniam si nihil fluat, si diminute, si cum torminibus & grauioribus symptomatis, si fœculentum corruptumve vtcunq; aliter excernatur, vel calore partes pudendas exulceret, vel ob admixtam alienam extraneamq; substantiam præternaturale & diuersum à puerperii conditione, siue mola sit, siue quid aliud, quod cum eo ex-

Purgatio à partu nõ sat est vt fluat, sed videndũ ne præpediatur.

Puerperarũ suppressarũ varii morbi enarrantur.

B cernatur: credibile quidem est, quod intus relinquitur, morbo materiam præstatutum. Idq; maxime periculũ subeunt, quæ abortiunt fœminæ, quibus grauiora mala frequentius succrescũt, vt ex Hippoc. colliges 3. *pop. part.* 2. in historia eius, quæ apud Pantimedem ex abortu igne correpta est, & ex historia vxoris Oecete. At si partus laboriosus sit, fœmina primipara, & corpus vitiosis succis abundans: si vita præcessit intemperata, victu, potu, aut exercitiis; si aliquo morbo ante partum præueniatur, etiamsi optime à partu purgetur, rationi videtur consonum, morbum nõ ex puerperio, sed ex reliquo corporis apparatu principium sortiri, vt accidit mulieri, quæ decumbebat in foro mendacii, *vt refert lib.* 3 *pop. part.* 2. Præter dicta accidentia, quæ enixis succrescunt, accidit etiam illis, si pituita, aquositas ex largo potu, aut cruditas ex intempestiuo vitæ & victus modo, in corpore abundent, quod Hip. *lib.* 1. *de morb.*

Abortientes grauioribus malis obnoxiæ.

C *mul.* depingit, dicens: *Quod si qua est grauida, apparentibus iis, quæ modo commemorauimus, affectionibus, lienosa fuerit, profluentibus menstruis, aqua & pituita similia reddit & emittit, instar aquarum, quæ succedent, erunt puerperia, modoq; venient plurima, modo pauciora: tandemq; etiam quasi e carnibus aqua redditur, interdum verò aliquanto crassiora, quæ attamen minus concrescat.* Et subdit paulò inferius: *Futurum enim est, vt hinc profluuium aquosum fiat, aut vt in occulto residens purgatio lochialis ad partes diuertat ventri propinquas & crura, aut etiam ad pectus, aut in summa ad harum partium aliquam.* Quibus constat, quod sæpe experimento confirmari vidimus: nimirum non paucas fœminas hac sola caussa vel in grauissimos delabi affectus à partu, vel steriles superesse.

Quibus equidem sic cognitis, vt vnde morbi principium sit sumendum, & computationẽ dierum ipsius ineundam discas, expendendum est, à quo morbi principium desumere liceat: cuius rei

Morbi puerperarũ principiũ vnde sumendũ.

D gratia distingues, *an affectus proficiscatur ex puerperio?* tunc enim certum est, non à partu, sed ab eo die, quo in puerperio aliquod vitium apparet, computationẽ ineundam esse. Nam si primis diebus purgationem prospere successisse constet, postmodo verò vel supprimatur, vel vtcumq; aliter vitietur: ab eo quidem die rationabile est computationem esse sumendam, vt in Philini vxore Hippoc. apertè docuit. Verùm si certum sit morbosum corporis apparatum in affectum prorupisse, ob partus labores, mihi non est dubium, quin ex die partus principium computationis sumi debeat, tanquam ex caussa, quæ affectum creauit, velut accidisse constat Dromeadæ vxori, quæ filiam cum peperisset, mortua est ex febre acuta septimo à partu, & sexto ab acuta febre. Quamobrem mirum videri non debet, si apud priscos illos Medicos sapientissimos, & apud Neotericos etiam comperiamus, nunc à partu, nunc verò à die morbi cœptam computandi rationem: nam prout affectus principium sortiebatur, ita computationem exposcebat. In aliis vero, quæ instante partu ægrotare cœperũt, à die ipsius mali ineunda computatio est, vt in vxore Epicratis Hippoc. docuit *lib.* 1 *pop. part.* 3. Quod si

E quis à die partus velit cõputare, non errabit, quia iam labores illi ex instãte & incipiente partu aderant. Quæ sanè mala & alia, quæ puerperis euenire passim conspicimus, grauiora plerumque ex filiarũ, quam filiorum partu cernimus, quod excrementis magis abundent, eaq; sint spurcissima & grauiora, quod non immerito signat Hippoc. dicens, filiam peperit, quasi insinuans non esse paruam mali occasionem.

Morbi ex filiarũ partu grauiores quam ex filiorũ enixu.

Pari quoq; caussa in recta medendi ratione, rẽ hanc varietatem aliquam nancisci comperimus: quippe affectus, quos suppressa purgatio incitat, duplicem omnino medendi rationem sibi adsciscunt: Vnam quę ex puerperio proficiscitur: alterã vero, ex particula, quæ affectũ susceptat. Illa proculdubio duplicẽ prouidentiam cõmendat, vnã, quæ quantitati prouideat, alterã, quæ qualitati: hæc verò membrum præcauet, quo minus

Affectus ex suppressa purgatione puerperii qualiter curari debeãt.

F recipiat, & impetum humoris ad ipsum fluentis vel compescit, vel ad vterum transfert: nam ad aliam partem deferre tutum non est.

Sic omnes, qui ex puerperio diminuto vel suppresso proficiscuntur affectus, hanc vnam habẽt communissimam curandi rationem, copiosiorẽ nimirum excitare purgationem. Quod si vel nequiuerit vel remoretur, vel affectus citius & maiorem præ requirat diligentiam, tunc quidẽ altera vacuatione, quæ ei sit affinis, defectum supplete opus est. Quamobrem *venas talis* inscindimus, vel cucurbitas in suris & femoribus affixas scarificamus: vel si ex toto puerperium supprimatur, & nullis remediis cesserit, vt non speremus iterũ rediturum, *hæmorrhoides* euocamus, quæ ob partium viciniam defectum purgationis vteri mire adimplent. Quod si vel parum aut nihil profluxerit ex vtero, coniectandum est, an sanguis à natura purgatus puerperii quantitati, vt par est, respondeat: ac si ita sit, tunc vltra est consideran-

Sanguinis missio.

Hæmorrhoides.

G dum, an affectus maiores & plures præter cacochymiæ, quam plenitudinis notas. Nam eo tempore cessante purgatione vteri, vel si parca fuerit, aut impuri sanguinis, ac vrgenti malo, purgationi humorum innitendum est, in quouis affectu pro idea humoris peccantis. Nec vereri plurimũ oportet, affectu vrgente, purgatione vti, etiamsi

Purgatio.

aliquid per vterum instillet, dummodo sanguis nō sit: si enim purgamentum aliud fuerit, verendum non est. Quippe non raro plerasque mori conspicimus aut in graui aliquo periculo versari, cum Medici timidiores facti purgare timent, sperantes, donec ex toto purgamenta illa fluere
741 A desint. Quamobrem tutius mihi videtur consilium, si vacuatio illa sufficiens nō videatur, purganti medicamento vitiosus humores copiosius expurgare, vt deonerata natura facilius, quos adseruauerit, concoquat ac pellat, modo per vterum, modo per signatam aliam regionem: nam mihi non erit impedimentum, per aliam regionem ab vtero naturam reuocare, si per ipsam vacuatio facta non sufficit, & affectus vrgentior indies fit. Tutius enim est subito caussam deponere, quantum affectui sufficiat, quam parca vacuatione à natura facta contenti, auxilium differre, donec ex tuto natura succumbat, & nihil subinde prosit.

Affectus ex immodica puerperii purgatione orti qua lege curandi debeant.

Ceterū si affectus ex immodica puerperii purgatione suboriatur, prudenti coniectura pensitandum est, quantum id, quod profundiτοτ, excedat naturalis purgationis puerperarum copiā: vel quantum vires prosternat. Et nulla ratione ante prouidendū est affectui, quam profusioni, si
B immodicam quoad debitam quantitatem, vel vires esse comperiamus. Verùm si tempore & duratione copiosior potius, quam subita quantitate & immoderantia exstiterit; tunc affectui prouidendum primo est, & profusionem moderaberis medicamentis & alimentis.

Puerperarū affectus ex morboso corporis apparatu qua lege curādi.

Sed maiorem prorsus & grauiorem infert dubitationem affectus, *qui ex morboso corporis apparatu proficiscitur, vtero sese optime expurgante (nam si recte nō purgetur, prædictam diligentiam requirit) quod eo tempore nec reuocare, neque citare vteri purgationem liceat: nec rursus naturam aliis vacuationibus distrahere, aut aliquam illi contrariam mouere.* In quo sane ancipiti casu vel affectus exacerbabitur, nullo facto præsidio, vel si aliquod præstiteris, natura à proprio munere distrahetur, & fortasse puerperium præpeditum fiet materia morbi. Quamobrem tunc videndum est, purgata ne satis fœmina
C fuerit, an minime: quod si puerperii purgationē, vt par est, præcessisse compertum sit; aliam, qualem affectus postulauerit, excitare, si vrgentissimus fuerit, non erit abre. Si verò mitior, tenuiori victu & optimo viuendi genere affectum conterere satius erit, quam ob leue periculū, in certum, in grandius & certius naturam deferre, distractam à necessaria & consueta vacuatione. At si compertum fuerit puerperium satis naturæ nō esse, nullū aliud reperire poteris præstantius præsidium, quam vlteriorem efficere per vterū purgationem, vel per aliquam ex iis, quas eius defectum antea supplere diximus. Consimilē quoq; curationem scribes, si ex caussa aliqua procatarctica affectum proficisci cognoscas, facta prius coniectura, vtrum ex his caussis continentibus exterior moueat aliquam: nam si puerperium viriet, vt illi conuenire diximus, curationem in-
D stitues: si verò morbosum corporis apparatum, vt mox dictum est. Verùm vt exactius intelligas, quid in vnoquoq; affecto agendum sit, proponā exempli gratia, grauiores affectus, quos enixis frequentius accidisse comperimus, illisq; adscribam peculiarem curandi rationem, prout puerperarum status exposcere videtur.

Febris quib. puerperis superueniat & qua de caussa.

Quod frequentius iis, quæ pepererunt, euenire scimus, febris quidē est, idq; plerumq; fœmellam enixis, vt constat ex *Hipp. lib. 3. pop. part. 3.* in historia eius, quæ decumbebat circa frigidū, & *lib. 4. part. 3.* in historia vxoris Cycici, quæ gemellas pepeterat: quibus non solum febrire, sed & periclitari non raro contingit. Nam rationi videtur consonum, cohibitam semel menstrui purgationē (*maxime quod fœculentum ex fœtu superest*) aliquod posse contrahere vitium, quod licet aliquo tempore leue sit & occultum, ex aliquo tamen partus labore, vel errato, aut sola fœtus commotione in putredinem ac febrem degenerat, vel reliquū totius corporis apparatum conspurcat: haud secus quam vehementes dolores efficere habent, vbi E corpus humoribus abundat. Sic enim Epicratis vxori accidisse retulit Hip. *lib. 1. pop. par. 3. tex. 22.* cui ex partus laboribus præexsistente in corpore apparatu, rigor non mediocris superuenit, quo tertio die à rigore filiam peperit, & omnia rite habuit, quam postridie à partu febris acuta inuasit. In cuius enarratione constat crudos & biliosos humores abundare: illos, quia riguit citra febrē: hos vero, ob accidentia, quæ deinceps annumerat. Cui consimilem affectionem recenset *eodem libro tex. 28.* in Dromeadis vxore, quæ filiā enixa, postridie à partu rigore & febre correpta est, licet partus optime successisset: tamen ex commotione morbosi apparatus id malum principium duxit. Cuidam etiam mulieri, quæ apud Pantimedem degebat, idem malum accidisse refert *3. pop. part. 2. tex. 7.* dicens: *Ex abortione infantis, primo die igne est correpta.* Quam equidem ex abortus labore febre affectā fuisse euidenter constare arbitror: sicut alteri accidit, cui ex abortione ad quin- F tū mensem febrem succreuisse refert *text. 8. & 9.* Plures quoq; alias facile reperies, & experimento quotidiano disces: sed longe plures ex retentis vel improbe purgatis à partu mensibus. Quod sane vxori Philini in Thaso filiā enixæ contigisse retulit Hipp. *1. pop. part. 2. text. 21.* quæ igne est correpta decimo quarto die à partu: cuius computationē ab eo die instituit Hipp. quod ex suppressa purgatione, *vt Gal. primo commentarij verbis retulit,* labore cœpisset. In reliquis verò, quas nuper retulimus, iuxta optimam rationem est, computationis principium sumere à die laboris & partus, vt ex historiis satis patere censeo. Sed febrem accidisse ex mensium suppressione mulieri cuidam, quæ apud frigidā aquam in Thaso ægrotabat, retulit Hippoc. *lib. 3. pop. part. 3. tex. 75.* quæ licet ante partum febricitasset, tertio die à partu acute incepit febrire præcedente rigore valido.

Puerperę febre laborantes ex qua cunq; caussa qualiter tractandæ.

In quibus sane febribus, & in iis, quæ similes exsistunt, omni studio curandum est inceptam natura purgationem complere: si eius defectu morbum traxisse principium constet: sin aliter, & ab apparatu morboso soboriatur, per eandem regionem (*nisi vrgentissimus fuerit affectus, & ex propinquiori loco expostulauerit euacuationem*) euocandā G esse naturam, omnes vno consensu docent: idque euidentius Hippoc. qui balneis, seu (*vt Galen. docet*) pessis vtebatur, quibus purgatio euocaretur: & inflammatio subsideret. Sic equidem *lib. 1. popul. part. 3. text. 21.* retulit, & eadem parte

in bi-

in historia Hepycratis vxoris inquit: *Per suppositũ autem hæc releuata sunt.* Nos autem eandem rationem insequentes, suppositis seu pessis, qui menses moueant, vtendum esse censemus. Sed tutius quidem mihi videtur ad maiora auxilia
742 A manus extendere, quia febrium furibunda conditio tamdiu differt symptomata & grauiora mala afferre solent, quin aliquod protinus præsidium adhibere sit opus. In quo sane
Sang. miss. malo (*si nobis constet ex lactis vbertate febrem non oriri, quod prius, quam auxiliares manus adhibeas, distinxisse est necessum ex mammarũ duritie, turgentia, dolore, calore, cum dorsi & scapularum grauitate & calore*) sanguinem quam citissime mittes ex tali venis, quãtum sufficere videatur ad plenitudinem deponendam, vna aut repetitis vicibus. Postmodum verò si vires vlteriorem sanguinis profusioné per venam magnam non posse ferre videantur: purgationem citoc...ius, & sanguiné quoq; minues, affixis & scarificatis cucurbitulis femoribus & suris: aut, si mauis, per mariscas id facito. Cessante aũt prorsus puerperij fluxu, transactoq; statuto purgationis tempore, ex vena iecoris, si distemperiem adhuc præesse constet, aut ex venis brachiorum, si ob plenitudinem, tuto mitti sanguis potest. Quo facto, humorũ, qui morbusum
Humorum prudentia. continent apparatum, vel eorum, in quos degeB nerat puerperiũ, prouidentiam habere oportet, & cuiusq; naturam tenuatis crassioribus, retusis, qui acres existunt, refrigeratis calidioribus, admixto tamen aliquo ex iis, quæ tenuandi vim ha-
Purgatio. bent, quo promtiores sint ad expurgationem per vterum. Ac si id nõ tentauerit natura, tu ipse medicamentis per aluum purgato, cessante tñ sanguinis purgatione, vel ad minus solum instillante: nã si necessitas vrgeat, cunctandũ nõ est, quin protinus cessante (*vt diximus*) sanguine purgemus: præsertim si quod excernitur, corruptum, fœculentumq; est, & parcissimum, & quod magnitudinem mali non minuit. Itaq; & copiam sanguinis, quãtum natura assuescit & nititur expellere, minuere oportet, & reliquorum humorũ expurgationem mulii, prædictis coniecturis præhabitis: & vteri curam gerere, vt patentior primo fiat, quo facilius per ipsum prorumpant, qui abundãt humores, vt vna sequamur naturę motum & noC xii eductionem: quod pessariis & inunctionib. 2. *lib.* adductis facile consequeris. Reliqua verò,
Acida & frigida puerperis febricitantibus vitanda. sicut in ceteris corporibus agenda sunt, excepto acidorum & nimis frigidorum vsu: nam semper in his vereri oportet vteri naturam, conditionem & opus, quod eo tempore molitur, nimirum sanguinis & aliorum humorum expurgationé, quá equidem interdicit frigidorum vsus. Sic & acida vterum quoque maxime offendunt, iis maxime, quę nuper pepererunt, nisi constiterit, ob ingentem calorem & siccitatem forsan prohibitam esse humorum expurgationem, quod ipsi crassiores ex nimio calore adurente fiant, & vix ob siccitatem arctiores: quo tempore paulò liberalius frigidis potionibus vtendum est.

Febris puerperis peculiaris & propria quæ. Est quoque alia febris natura & conditio enixis peculiaris & propria, quę nulli alteri fœminarum sorti accidere visa est, aut saltem perquam raro: nimirum cum ex puerperii suppressione, vel diu mora protrusione purgamentum ipsum in vD tero putrescit, suppuraturve. In quo sane opere necesse est febres fieri iuxta Hippocr. decretum: *Dum pus conficitur, &c.* Id certe monstrant, quæ ab vtero eo tempore prodeunt graueolentia, fœtida, aquosa, aut saniosa, vel alia quauis qualitate pessima affecta. Quę febris species eodem omnino modo fit, ac ceteræ omnes, quæ principium sortiuntur ex minera aliqua putredinis, vel ex bubone aut tumore alio præter naturam: nã putrescentibus in vtero humoribus cor incalescere, & febrem subinde fieri certum est. Cuius affectionis late etiam meminisse Hipp. constat *lib. e. de morb. mul.* referenté cuiusq; febris à partu proficiscentis caussas, per hæc verba: *Cũ mulieri puer-* Febris puerperarum peculiaris ... propriæ signa.
pera purgatio non facile procedit, velut vteru inflammatu & osculo ipsorum concluso, obtorquetur enim stomachus vteri post pueri egressum. Si enim quid horum fuerit, purgatio non procedit. Has antem veluti caussas primo scribit, & subdit: *Si verò non processerit purgatio, continget ipsam febrire, & horrorem habere, & ventrem* E
magnum esse, & si ipsam attigeris, totum corpus dolere, maxime si quis ventrem attingat, & alias atque alias stomachi dolore vexatur, & lumbos dolet, & cibi fastidium, & vigiliæ & punctura adest. Postea quinto aut septimo die quandoq; venter turbatur, & succedunt nigra & valde graueolentia alias atq; alias, & vrina velut asinina. Quibus verbis euidenter ostendit signa, quę prędictam affectionem aperte monstrant: & pergit dicens: *Si verò venter ipsi non turbetur, neque purgatio prodeat sua sponte, neque ea, quæ commoda sunt, breui exhibeantur, tempus autem progrediatur, multa magis ex prædictis affligetur, & insuper periclitabitur, ne liuida fiat, vel ut plumbum, & aquam inter cutem incidat: & vmbilicus stabit ipsi ab vtero eleuatus, & circumcirca nigrior erit: & vbi hæc facta fuerint, fieri non potest, vt mulier superstes maneat: pereunt autem alias alio tempore pro corporis & affectionis ratione: verum vnam & vigesimam diem non excedunt, id quoq; plerumq; sic contingit.* Febris puerperarũ propriæ præsagia.
Qua sententia videtur complexum fuisse vniuersam huius affectus præsagandi rationem: & F
mox inquit: *Si verò purgatio ipsi erruperit siue à pharmaco, siue sua sponte: fit etenim hoc, si vteri os laxarint à sanguine aeternatim de repente coacti.* (Quo verbo cõplexus est potissimam & immediatam horũ malorum caussam) *Et si erruperit, graueolentia purulenta depurgantur, quandoq; etiam nigra, & melius habebit, & curata sanescit.* Hac enim vltima sententiæ parte sapientissimus Hipp. præsagium ad salutem & medendi rationé videtur docuisse. Consulit quidem purgãdum esse, idq; duplici modo: vno per vterũ ipsum, quo secedat, quod confertim ibidé immorabatur. Qualia verò sint, quæ id efficere valeant (*velut pessaria, & alia huius generis*) mille in locis reperies, præsertim e. *de vteri distemperie, cum affluxu humorum,* & de *epilepsia per consensum ab vtero.* Altero verò per ea pharmaca, quæ totum corpus expurgent ab humorum vitio, dum ipsis ex malo vteri aliquid iam commune factum est. Verùm, vt quis exacte intelligat, quid in hoc malo agen- G
dum sit, expendendum est in eius curatione nil vtilius fore, quam menses euocare: quia tamen maioré calorem medicamenta id efficientia cõcitare nata sunt, ob id ad sanguinis detractionem ex talo confugiendum est. Quo sufficienter extracto per venæ sectioné, aut per scarificationes, syrupis putredinem compescere est opus: tandé vias reserare, humores inscindere, & attenuare. Ac postmodum si febrem communem factã esse

Margin notes (right): quib. oriatur caussis. — quo lem obtineat curationem.

reliquis humoribus comperiamus, corpus vniuersum purgare dubitandum nō est: etiamsi aliquid purgamentorum vteri adhuc superſit. Cognoſces autem febrem factam eſſe communem, quod præceſſerit copioſa fœtidorum purgatio; & non ſolum ob id nō eſt facta mitior, verum indies exacerbatur magis, quod euidens eſt argumentum, reliquos corporis humores vitium iam contraxiſſe. In hac etenim te ſcitu dignū iudicaui, ſolo vteri vitio (*quantumuis putrido humore ſcateat*) purgandum nō eſſe, niſi per ea medicaméta & peſſaria, quæ vterum ipſum purgare ſolum natæ exiſtūt. Ceterum ſi vel in corpore præſit morboſus apparatus, quo vereamur ne cōmunis fiat febrilis affectio: vel in reliquis venis & humorib. totius corporis iā putrēdinoſus calor eluceſcat: tunc quidem mihi non eſt dubium, quin corpus purganti pharmaco euacuandū ſit. Nam ſi quis dixerit ſolum per regionem, cui natura innititur, per loca conferentia purgandum eſſe, intelligat velim, id non eſſe ſemper verum, neq; tutum, ſed quando vacuatio per aliquam regionem facta ſufficiens eſt, pro humoris peccantis copia, & tegro conueniens illi humorum ſorti. Verùm vbi quantitas nō ſatisfacit cacochymiæ vbertati, aut regio nō eſt illis humoribus euacuandis idonea, intendum illi amplius nō eſt. Sic profectò vterus humoribus putridis (*quos à ſanguine ſeparare ſtudemus*) euacuandis conueniens regio minimè exiſtit. Præterquam quod ſi alicui ſanguis ex nimia copia per nares erumpit, vena in brachio ſcinſa præſidium fit, & ſi per nimia plenitudine exſudat, ſanguine miſſo leuamē ſuſcipit. Acrurſus eſt longe maius beneficium, quod ſequitur ex corruptorum conſerta vacuatione, quam ſit damnum, quod ſequitur ex modica diſtractione vacuationis, quæ per vterum fiebat. Hoc tamen intelligas velim, dummodo ſanguis non purgetur: nam eo tempore tutius eſt aliis vti auxiliis. Quamobrem nō oportet ob ruſticum timorem differre aut ſimulate, quę iuxta optimam ratione fieri tuto poſſunt: nec rurſus tam audacter purgationem aggredi, vt poſthabitis prædictis indicationibus aliquid inconſiderate fiat. Quo ſaoe facto, ad alia auxilia confugiendum eſt, quæ putredini & vitio humorum proficua ſunt; iuxta humoris peccantis ideam & vitium. Quæ quidem (*præterquam quod enixæ & reliquæ communia ſunt*) cap. nuper citatis abundè reperies.

Solet non leue periculum iis, quæ pepererūt, afferre alui fluxus, ſicut Medicis non paruā hæſitationem. Quippe ſi vterus adhuc fluat, quis cōpeſcere audebit aluum? ſiquidem iis eiſdem protinus auxiliis vteri purgamenta comprimes: ſi verò puerperium ſupprimatur, prædictis medicamentis preſſius compeſces. Itaq; aluum fluere graue exiſtit, ſed grauius purgamentum comprimere: cum hoc tamen aliud ocyſſime eſt cohibenda, vt Hippoc. conſulit *lib. de morb. mul.* dicens: *Si verò mulieri cum puero in partu non prodierit humor, velut oportet, ſed ſiquidem in capite habuerit humorem à calore attractum in partu & ante, caput dolebit. Si verò in ventrem aceruatim deſcenderit, vbi concitatus fuerit, ipſum turbabit, & non oportet longe progredi ſinere, ſed auxilium ferre, vt ne ex partu ventri profluuium ſuccedens corpore male habente ipſam dolore affligat.* Quamobrem in re tam graui & dubia penſitandum eſt

743 A Febris puerperarum propria quando humoribus communis eſſe facta noſcatur.

Purgatio in febre puerperis propria quando locū habeat.

B

C

Alui fluxus in puerperis qualiter tractandus ac curandus.

D

primo, quantum conferat enixæ alui fluxus, quatenus feratur: ac ſi conſtiterit, vel non conferre, vel ferri non poſſe: tunc vltra conſiderandū eſt, fluxerintne iam partus purgationes, nec ne: quod ſi pro voto fluant, optimis alimentis & recto victu inſtituto laborantem mulieri oportet, donec alter fluxum ſua ſponte ceſſet. Verùm ſi alui fluxus immoderatior fuerit, nulla alia ratione melius ad puerperii purgationem naturam reuocabis, quam ceſſante alui fluxu iis medicamentis, quæ aduerſus cauſſam ipſius pugnent, nullo vel leuiſſimo ex adſtringentium ſylua exhibito: quinimo adminiſtratis, quæ menſes euocent, ſaltem per inunctiones, peſſaria, euaporationes & reliqua, quæ cap. *de menſium ſuppreſſione*, adduximus. At ſi ex toto vteri purgationem ſuppreſſam eſſe comperiamus, naturamque fluenti aluo innitentam, tunc citra vllam cunctationem aluū ſupprimere oportet, purgatis prius humoribus, quin ipſam citatiorem reddunt, & exhibito *rhabarbaro* cum modico *ſacchar o roſaceo*: nil forte defectū purgationis vteri aluo citata natura ſupplere ſtudeat: quod equidem ex conſentientia & tolerantia animaeſt facile. Quod ſi adſtringentibus vti quoquo modo cogatis, ea quidem extrinſecus adhiberi ventriculo conuenit, ne intrinſecus ſumta, vias omnes, & quæ ad vterum pergunt, fiant arctiores contrigat. In ſumma aurem ventriculi vitio concitatam aluum alimentis & optimo viuendi genere moderaberis, & adhibita etiam ventriculi prouidentia externis inunctionibus, & aliis, quæ ipſi robur addere natā ſunt: nec diſplicebit electuariū *diarrhodonn* porrigere cum decocto *abſynthii*, aut modicum *rhabarbari*, quantum ſat fit, vt ventriculus beneficiū ſuſcepret vteroillæſo. At ſi diarrhœa ſit, totumque corpus fluxu expurgetur, neq; ipſum impedire, neq; vterū amplius curare, ſed vires cuſtodire eſt opus, quantum ſatis ſit, vt naturam ſe cōnotaſſe, & vtriuſq; euacuationi ſuffeciſſe comperiamus. Si verò in dyſenteriam fluxum degenerasse conſtet, ipſum poſt habita vteri purgatione ſinire *rhabarbaro* exhibito oportet, prius tamen tentatis, quæ abluunt clyſteribus, aut iis, quæ obleniunt, retundunt ve humorum acrimoniam & mordacitatem medicamentis.

Quod ſi nimium profuſiſſe videatur, ad eorū expurgationem veniendum eſſe conſulit vrgentiſſima morbi natura: in qua non dubitarem ante *rhabarbari* ſum, ex talo ſanguinem mittere, viribus non renuentibus. Poſtmodum autem ad ea; quæ in quouis fluxu indiſcriminatim Hipp. præcipit, adeundum eſt. Inquit enim lib. de nat. mul. *Si ex partu fluxus corripiat, & tibi in ventre non maneant, vuam paſſam nigram dato, & mali punici dulcis grana trita, & coagulum hœdi vino nigro diluto, ac potare.* Quibus conſimilia verba ſcripſit *lib. 1. de mor. mul.* dicens: *Si ex partu fluxus corripiat, & cibi in ventre non maneant, vuam paſſam nigram date, & punici dulcis malicorium, & iuſ rdum nuclei & coagulum hœdi, hæc vino ni ro diluta & caſeo caprino & polenta triticea inſperſis, bibenda dato: triticeum autem modice torreto.* Ex his enim ſententiis ego methodum generalem & ſiſtendi tantum rei rectem, materiam autem in aliam viſu probatiorem mutarem.

Vomunt quidē, quæ nuper pepererunt fœminę, idq; non raro: plerumq; cibum, aliquando

E

V & ratio.

F

G

744 A crudos & pituitosos humores, vel quosuis alios mixta succorum, qui redundāt, naturam: ac nonnunquam sanguinem ipsum, vt ex Hipp. constat, *lib. 1. de morb. mulier.* dicente: *Si ex partu sanguinem vomat, hepatis fistula sauciata est, & dolor ad viscera procedit, & conuellitur.* Et libro etiam de natu. mulier. eadem iterum verba refert: *Vtcunq; etenim vomitus enixæ superexcrescant, graue & periculosissimum est.* Quippe si alimentum excernatur, deficient ad puerperii purgationem vires, & enixa indies labascet magis, & lacti deerit commoda materia. Si vero reliqui humores expurgentur, vereri oportet, ne præ nimia eorum turbatione & agitatione febris subsequatur, quæ vomitib. adiuncta & cacochymiæ subiecta periclitari proculdubio fœminā cogit. Verum si sanguis erumpat ex sauciata iecoris vena, pertimescendum est, ne iecur impense refrigeretur, & ob id malus corporis habitus & hydrops subsequantur.

Puerperarū vomitus qualiter cōpescatur.

B Preterquā, quod omnes tres vomitus sortes (*sed maxime, quæ ex sanguine fit*) natę sunt puerperii purgationem sistere, & ad supernas sedes ocyssime euocare: quamobrem peculiari diligentia curandum est, vomitum compescere. Eum quidem, qui ex alimentis concitatur, roborata retentrice ventris facultate iis, quæ externus apposita calorem & viscera firment, & simul corrigāt, si quod vteri vitium illuc transmittitur: qualia diximus capit. de ventriculo ob vterum affecto: quæ referre iterum hac in parte (ne tædiosus fiam) non placet. At si vomitus ex alimentis quoque fiat vitio alicuius humoris ad ventrem confluentis, acris nimium & mordacis, ea lege compescere opus est, ac si iidem humores vomitibus excernerentur. Quo tempore, præter debitam victus institutionem, vitiosos humores, quamprimum occasio permiserit, expurganti pharmaco educito, seruatis omnino iisdem legibus, quas in alui fluxibus adseruandas

C esse diximus. Verum si sanguis vomitu reiiciatur, omni diligentia curandum est sanguinē ad vterum reuocare. *Primo* quidem ipso per tali venas profuso, & copiuse aliquando: vel si fœmina non tulerit, per cucurbitas cum scarificatione suris ac femoribus affixas. Quo facto coniectandum est, an sanguinis profusio ex vbertate, vel ex naturæ errabundo impetu fiat, an potius ex vase aliquo in iecore dirupto aut exeso (cuius Hipoc. meminisse constat *lib. 1. de morb. mul.* in cuius subsidium hæc adducit præsidia: *Hæc lac asinæ bibat, deinde vaccæ nigræ ad quatraginta dies, & sesamum tritum, donec probe habeat*) si primum quidem, nullis medicamentis vtendum est, sed deoneranda natura, aut ad vterum euocanda. Si vero secundum, eis vtendum erit pharmacis, quæ vel emplasticam habeant vim, vel agglutinantem, non omnino postbabita puerperii fluxione: sed partim euocantibus menstrua per vterum, & inferas partes, partim vero per ea, quæ sanguinem sistunt deuorata aut epota: reperies autem huius census non pauca *libr. huius operis 1. cap. de immodicis mensibus, & libro primo nostro indicat cap. de sistendis*

D *fluxionibus.* Dimitto etiam hac in parte victus tum parsimoniam, si ex vbertate sanguis fluat, tum tenuitatem & laudabilem substantiam, & alia itidem, quæ prædictis locis abunde scripsimus.

Puerperæ angina & Est proculdubio in puerperis difficilis respiratio graue admodum malum summeque periculosum: tum ratione signi: tum vero (*& quod grauius est*) ratione caussæ. Vt signum, quia indicat instrumenta respirationi subseruientia purgamētis partus vitiari ac repleri, quod quidē quantum mali sit, nemo ambiget: vt caussa vero grauius profecto est & perniciosius, quod vehementissima illa ac velocissima thoracis dilatatione & compressione, copiosius trahetur puerperii humor ad thoracem ipsum. Censeo tamen, vtcunque sit, difficilem spiritum, & gutturis inflammationem, vel iecoris, aut cuiuslis alterius partis, præsertim internæ, ex suppresso puerperio frequentius aduenire, si vtcunq; respiratio vitie- E tur, quàm quoduis aliud malum: & ob id omni arte curandum est per vterum naturam euocare, vel saltem per infernam regionē, & quod in corpore supererit, euacuare sanguine misso ex talo, vel ex suris, aut fœmoribus. Verum in his omnibus inflammationibus, ac difficili respiratione id perpetuo obseruandū est, nimirum, quod si sanguine ab inferis partibus sufficienter misso affectionem adhuc crescere contingat, facta coniectura plenitudinis affectæ particulæ, siue guttur, siue caput, aut pleura sit, mihi non est dubiū sanguinem ex viciniori parte esse mittēdum, etiamsi puerperium fluat. Nullo enim alio modo citius præcauere poteris suffocationis periculum in pleuritide, difficili respiratione, vel angina, quā ex vicinioribus sanguine misso: euocatis etiam eo tempore mensibus per frictiones, ligaturas, & cucurbitas inferis partibus adhibitas, quibus irruentis sursum sanguinis impetus citius retrahatur: maxime si citatior factus fuerit sanguine misso ex superioribus. Cetera vero vt in reliquis cor- F poribus administrabis.

difficili respiratione laborantes qualiter ab iis liberentur ac curentur.

Contigisse aliquando comperimus, præsertim primiparis incautis vel ex frigore compressa purgatione, vel ex interno apparatu, pleuritide, & perniciosa quidem à partu corripi: graue alioqui malum, quod in præfocationis periculum enixas non raro deducat. Quod retulisse Hipp. constat *lib. de natu. mulier.* ducentem, *magno malo puerperas esse expositas, si parum sibi caueant, & primiparæ sint*: quod sane contigisse non raro comperimus ex quauis alia mensium suppressione, vt Hippocrat. refert *lib. 7. popul.* in historia vxoris Cleomenis, quæ ex Zephyri flatu in grauē pleuritidem delapsa fuit, ob menstruorum ad thoracē recursum: quod & his & enixis facilime cōtingit, quod sanguis per vterum affluxurus primum, ab his caussis per venas communes (*quas non paucas neque paruas vterus cum thorace habet*) regurgitet in aliquod latus: quo sane fit, vt non raro accidat enixis difficilis respiratio, vel grauiores aliæ thoracis affectiones. Sed in hac quidem re, licet ex G Neotericis aliqui primo morbi accessu audeant ex brachio sanguinem detrahere, mihi id consilium nunquam arrisit: siquidem primo naturæ motum sequi, & alterum præter naturam motum ab affecta parte ad quam distantissimas auertere, tutius & vtilius longe visum est, ex talo nimirum sanguine primo sufficienter extracto, quantum videlicet sit satis, & pro puerperii fluxuri copia (*si nō omni, saltē vt aliunde non facile natura permittat, ex quauis superna vacuatione abiri*) & pro impetus motus ad partem affectam reuulsione, euacuatione ve. Præceperat enim Auic. in pleuritide (*nullo ad-*

Pleuritis puerperarū qualiter curanda.

Sanguinis missio.

745 A *huc habito ad corpus eius respectu)* sanguinē ex talo, ne dicam contrario, mittere, nedum in fœmina, cui puerperium adhuc fluirat. Quamobrem cum puerperium ipsum sua sponte videatur correpugnare missioni sanguinis ex brachio, quatenus vires vtramq; vacuationem nō permiserint: quia brachium contrario in loco existit ei, quē natura in puerperio sibi elegit & tuetur, ob id quidem verendum plurimū est, ne illi vim, facto sanguinis cōtrario motu, inferamus, retrahamusq; fortasse puerperium ad locū affectum. Quapropter consulto primo sanguinē mitti semel, bis aut ter ex talo, postea verò si affectus his non cedat, cum iam sanguine misso ex talo satisfactū sit puerperio, ad venas brachii deueniendum esse consulit & permittit affectus vrgentia & ratio. Deinceps

B vero, sicut in quauis alia pleuritide, ad expectorandum humorē confugiendum est eclegmatis, decoctis pectoralibus & syrupis. *Postea*, ne tussi & dolore puerperium ad superiores partes euocetur, clysteribus vtendum est, qui & purgent & attrahant, ae vteri vias aperiant, purgationiq; aptiores reddāt, veluti est, qui recipit *malua, bismalua, mercurialis, blitu, brancha vrsina, & foliorum caulium rubeorum, ana* m.j. *florum chamameli, meliloti, ana* p.j. *seminum lini, anethi, althaa, fœnugraci, & anisi conquassatorum, an.* ℥.ß. *fiat omnium decoctio ad* lb.j. *& colentur, ac dissolue in colatura catholici* ℥.j. *mellis rosati, olei violarum & sachari, an.* ℥.ij. Reliqua vero sicut in quauis alia pleuritide facies, semper tamen præhabita vteri fluentis prouidentia, quo minus puerperii purgationes cessent, donec debitum tempus prætereitit. Tunc enim *(vel ante, si necessitas vrgeat, aut purgationes cessasse constet)* leui aliquo expurgante non recusarem aluum subducere.

Clysteres.

C Est quidē molestissimū enixis, ac periculosum accidens tussis: nam præter caussæ, quæ ipsam excitat, considerationem & periculum, motu illo vehementissimo ad superiora, pculdubio puerperium euocatur, fitq; sæpissime caussa maturis mali, quàm tussis ipsa sit. Quamobrē duo in hac curatione summopere obseruanda esse censeo: primum quidem, ne menstrua purgatio subsistat, supprimaturve, facta summa diligētia, vt copiosior euocetur, ita vt quantum tussi ad superna retrahitur, auxiliis ad consuetum euocetur locum: secundum verò, vt omni arte vel humoris crassitiem incindamus, tenuitatem compescamus, & aduersus vnamquamq; eius qualitatē ex aduerso pugnemus, exhibitis adinuicem, quæ tussim leniunt, pharmacis. Quippe hæc sola, pdesse in hoc casu non raro probauimus: quorum rationem & copiam tepentes facile *lib. nostro de auxil. iudicat, cap. de expurgantibus per sputum.* In qua sane re expendendum quoque est, an vitio vteri, & ob aliquid ab eo ascendens halituosum, mordax & acte tussis moueatur: cui prouidebis præmunito à caussæ inclementia corpore, cauens ne si frigida fonte

Tussis puerperarū qualiter curāda.

D sit, nimium superiores partes calefacias, periculū enim est, ne calore ad eas puerperium euoces. Verūm si ex vtero fuerit damnum, maiori diligentia purgationem eius procurabis immissis pessariis ex *mercuriali, agarico, aut aloe.*

Solent non raro hæ affectiones enixis supernenire vel vitio sanguinis fluentis, vel defectu congruæ & copiosæ purgationis. Sed delirium aliquando & etiam ex melancholia, ob nimiam sanguinis suppressionem, qua crassior propter adustionem efficitur, aut ob nimiam profusionē, qua relicto crassiore melancholiam fieri, mihi certū est. Dimitto aliquando ex adustis febre humoribus, caputq; irruentibus, vel ex tetro, deprauatoque halitu posse quoq; fieri. Si tamen ex immodico fluore succrescat affectio, curandum semper est, vt sanguinis profusio cesset, vires reficiantur, & distemperies frigida ac sicca corrigatur, sicut in reliquis corporibus. Quod si ex vitio, vel sup-

Puerperæ epilepticæ ac deliræ qualiter curādæ.

E pressione purgationis fiat, studendum omni diligentia est sanguinem euocare: vel si id pet difficile fuerit, ipsum expurgare medicamentis, quæ aduersus adustos, fæculentos, & crassos humores pugnent: qualia retulimus lib. huius operis 2. cap. de melancholia virgin. & viduar. Sed peculiarior prouidentia habenda est de talo inscindendo, scarificandisve suris ac femoribus, & de crurū lauacris, ac omni deniq; auersione & euocatione ad inferas partes, idque maxime per hæmorrhoidum prouocationē, & sanguine ab ipsis per hirudines vacuato, quod magni momenti in his affectionibus esse solet. Nec non curandum est paulatinis purgationibus ab spurcitia humorū sanguinem vindicare, donec purgationem vel redire comperiamus, vel si non redeat, ad maiora auxilia sub sit aditus, vt deinceps sicut in reliquis corporibus curari possint prædicti affectus.

F Non desunt, quibus ex improbo vitæ studio toto gestationis tempore habito, à partu intumescant non solum pedes, verum & vniuersum etiam corpus. Quod pulcre aduertit Hipp. *2. pop. part. 2. dicens: Quasi illas peperit gemellas, & difficulter peperit, & non valde purgata est, tota intumuit, deinde venter ipsi magnus fiebat.* Hanc sane affectionem *(vt ex loco citato colligi potest)* tribus de caussis prouenire posse censeo: vel ex improbo vitæ studio, *vt dictum est*: vel ex immodico potu post partum: vel ex copioso sanguine, quem fœtus non valuit contetere, neq; fœmina in partu purgare: & ob id superabundans & recidescens in tumorem eleuat partes, præsertim infimas. Sed cessat profectò hoc malum facta à partu copiosiore purgatione, vel superueniente alui fluxu aut febre. In prima quidem caussa curandum est, transacto purgationis statuto tempore, vel saltem diminutis purgamentis corpus purgare, ac non se-

Pedū & totius corporis inflatio a partu puerperis superueniens qualiter curetur.

G mel, sed bis & per epicrasin. In secunda verò, nisi puerperium vberrime fluxerit, sanguinem mittere est opus præsertim si sanguis adsit, idq; ex talo, quantum satis sit pro affectus vehementia & sanguinis redundantia: & postea cessante vteri purgatione, pharmaco purgandum est. In vltima aūt *(nam de potu immodico nil aliud decendum arbitror, quam prascindendum esse, & calefactoriis ac resoluentib. curandum: maximè puerperio transacto)* puerperium omni arte euocare est opus, vel sanguinem ex talo mittere, aut cucurbitulas suris & femorib. affigere. In omnibus autem caussis reliqua facies, sicut dictū est *cap. de hydrope vteri.* Quibus & omnib. peculiari dote hepar ouillū conferre dixerat Hip. A 746 *lib. de nat. mul. Si pariens (inquit) inflata fuerit, hepar ouillū aut caprillum calido cinere obrutum bibendum dato, meracum ad dies quatuor, & vinum bibat vetus.*

Supersunt quidem ex affectionibus, quæ enixis accidunt, plures, veluti est conuulsio, tremor, rigor, paralysis, & pleraq; alia. Quæ omnia

Puerperis si accedat cōuulsio, tremor, rigor,

com-

Paralysin, qualiter curentur.

complexus est Hipp. lib. 1. *de morb. mul.* his verbis: *Si verò processerit mulieri puerperij purgatio ad caput thoracemq; ac pulmonem* (fit enim & hoc) *moriuntur sæpè statim, si detineatur ac firmetur. Si verò probe exeat per os aut nares, sana euadit. Si verò morbus paulò diuturnior fiat, patietur sane mulier ea, quæ dicta sunt de virgine, cui primum menses comparentes, sursum impetum fecerunt.* Narrat item eadem parte, quasnam affectiones fœmina sic affecta patiatur: & dū ad faciem fluxio fertur, quæ mala efficiat, ac quibus signis innotescat. Ex quo loco euidenter constat, talem fieri ex puerperio affectionem, qualis fuerit natura partis, in quam humor ille vitiosus incumbit, aut halitus ab eo ad partem ipsam transmissus.

Affectio puerperij talis, qualis natura partis.

B Quocirca cum omnibus ferè eadem sit, & communis caussa, intellectis & exacte pensatis, quæ hucusq; diximus præcepta, haud difficile erit nosse, quid agendum, aut non agendum sit. Sic profecto multa alia in hac te prudenti Medico pensitanda dimitto, vt ea apte disponat, sicut occasio ac tempus permiserint. Quorum etiā Hipp. meminisse constat eodem *lib. de morb. mul.* dicentem: *Si præterea vterus laborarit ex partu, puerperam tunc corripiet cibendis lenta febris, & aluus ardet parte interiore, ac sæpe tumet ad coxam vsque, etiamq; ventris infimi dolor ad partes inanes pertinet.*

Capvt XII.

De Vteri inflammatione & vlceribus à partu relictis.

Vterus quibus de caussis in primiparis inflammetur ac exulceretur.

C Contingit non in primiparis, vt strictioris vteri fœminis, vel ex laborioso partu, aut ex fœtu grādiori, vel abortu vterum inflamari & exulcerari. Licet vt ex Hipp. constat *lib. 1. de morb. mul.* frequētius ab abortu, quam à partu hæc mala succrescant: quæ sane his verbis idem auctor exprimit: *Si præterea vterus vlceretur, vna cum pure sanguis effluit & expurgatur, & grauis comitatur odor, & dolor acutus lumbos opprimit, & inguina infimumque ventrem. Isq; effertur sæpe sursum ad partes inanes, sæpe etiam ad latera & homoplatas, ad claues interdum pertinet, vbi morsus quispiam sentitur, & grauis capitis dolor ac delirium. Quodq; deterius est, temporis progressu tota tumet & infirmior mulier redditur, & animo deficit, & febris leuiter, & refrigescit, maxime verò crura tumescit. Morbus hic ex abortu initia caussasque ducit, vt quando ipsa puellum corruperit, & iam putrentem non eieccit foras. Tandem verò totum corpus magnus capit ardor.* Et subdit, vt alias caussas etiam explicet: *Verùm enimuero accidit & hic morbus ex profluuiis: quod si in vterum acria influant & biliosa, ea quidem mordent.* Quæ quidem sententia perbelle depingit occasionem & caussas, periculum & procedendi mo-

D dū, in vlceribus à partu vel abortu relictis. Nam hæc omnia & caloris exstinctionem atq; corruptionem, tum ex fœtu corrupto, tum ex halitib° ab vlcere, tum etiam euacuationem prauorum succorum accersunt, quo malum exacerbatur, donec fœminam interimat. Quod sane vel sterilitatis, vel grandioris mali caussam præstare assolet: ob id profecto si quid huius à partu superrerit, curandum est nosse, & præsto auxiliis esse, antequam in maius vitium commigret. Dixerat enim Hipp. lib. de morb. mul. *Si ex parte vteri fuerint inflammati, febris debilis corpus tenet & caligo adest, ex ventre verò nunquam deficit calor, & sitis, & coxæ dolet, & venter imus fortiter intumescit, & aluus turbatur, secessus autem est malus & olidus, & calor vehemens corripit, & cibum auersatur, & dolor iuxta sinciput est, & ventris stomachus non potest trahere cibos ac potus, & concoquere nequit, & nisi curentur statim, plurima moriuntur.*

Vteri post partum inflammati incōmoda.

Ex hac enim affectione si forte fœmina euadat, E supersunt proculdubio vlcuscula, quæ peculiarem prærequirunt in artifice diligentiam, vt paulo inferius monstrabo: & eodē *lib. 1. de morb. mul.* perbelle depingit, quæ ex vlceribus his succrescunt mala. Inquit enim: *Sin vlceretur vterus, & puerperia, vt par est, non effundantur, dolorem omni in parte mulier sentit.* Et paulò inferius subdit: *Quippe cum ipsa in teneriori sensusque participe, & quidem exquisite neruosa cauitate exsistant, pluribus autem cum vtero communicatio est ac societas, syncipiti nimirum atque stomacho: corruit mens, & animus deprauatur, nec facile intelligit. At si mulieri fuerit vterus oris præangusti, aut purgationem lochialem non relaxerit, inflammationem ipse concipit: quæ si non præcuretur breui, eam omnia hæc acerbius exercebunt, & grauis erit ac teter odor, etiamq; exitus turgescit tumescitque.* Et reddens signa mortis inflammationis inquit: *Contra, si inflammatio vninus occuparit, suopte nutu defluit malum grauis odoris, atque tunc liuidum istud est, aut nigrum atque grumosum.* Quod si vtero sic stante condolenteque nihil expurgetur, graue malum mina- F tur, inquit enim: *Accidit etiam, vt nihil interdum excidat indeque stillet, sed exitium mulieri id tum portendit præsentissimum, nisi quis breui venā inscindat, & molliat aluum, aut si facile vomuerit, id etiam fiat.* Sed primitus inflammationi medeberis copiosius sanguine misso per venas tali, & tandem adhibita ea prouidentia & curandi ratione, quam capite *de vteri inflammatione* adduximus, initium curationis sumentes à sanguinis detractione ex talo: cauentes tamen, ne vtero nimis frigida adhibeamus, ne puerperii purgatio cohibeatur. Sed *eod. lib.* Hippocr. peculiarem adducit curandi rationem vteris ex partu inflammatis: ac præter illam communis inflammationis naturam, affert inflāmationis rationē, inquit enim: *Si puerperæ inflāmati fuerint vteri, intumescūt, & vbi puerperij purgamenta intus inhæserint, occulte distenduntur: distenduntur autē, vbi condensati fuerint à frigore.* His si quidē perfrigerenrint, calefacere cōducit: si verò inflāmati fuerint, & frigus discesserit, medicamentum subdititium facere, quod inflammationi aduersatur, & simul lauare ac fouere, & pharmaca G adhibere, quæ ego adscribam. Verùm ex iis, quæ generaliter docet, constat, qualiter sit in hoc affectu agendum, licet quæ ibidem recenset, non sint admodum proficua: non quod mala sint, sed quod alia vtiliora eligi possint. Sat enim est docuisse primitus adhibenda esse, quæ dolores leniant, quæ ventrem emolliant, & quæ inflammationi aduersentur, lauacra, fomenta, & tandem reliqua, quæ *cap. citato* adduximus, quæ eo loco reperiet diligens lector.

Vteri inflāmatio post partū, qualiter curetur.

Verùm si aut inflammatio in vlcus degeneret, A 747 aut vlcus ob caussas à me superius adductas suboriatur, id protinus diligenter nosse conuenit, antea nimirum quàm aut mali motis fiant (*vt facillime ob loci conditionem, & excrementa, quæ expurgantur, fieri solent*) aut in aliud grauius malum degenerent. Docuit quidem id cognoscere Hippoc. *lib. 1. de morb. mul.* dicens: *Si vteri exulcerati fuerint,*

Vteri vlcus à partu relictum quam poscat curationem.

quib. innotescat signis.

aut sanguis & pus & serosa sanies fluit, putrescentibus e-nim vteris morbus ab ipsis fit, & venter imus eleuatur. Tandem subdit inferius: *Morbus autem maxime corripit ex partu, si quid in ipsis diuulsum computruit, itemque ex abortu, & alias sua sponte.* Et paulò inferius inquit: *Si verò vehementer exulcerati fuerint, sanguis & pus purgatur, & dolor fit grauis, & cum dolor apprehenderit, velut à partus dolore fiunt ea, quæ circa fluxum contingere solent: & cum tempus adfuerit, crura & pedes intumescunt, & curant Medici hunc morbum velut hydropem: verum hic talis non est.* Docet autem

B eod. lib. 1. clarius occasionem & signa vlcerum & curandi etiam rationem his verbis: *Cum vlcerationes in vteris fuerint, ex abortu aut alia quadam caussa eas omnes respectu ad totum corpus facto curare oportet, quacunque curatione opus habere visa fuerint: siue ex vniuerso corpore hominem curandam esse putaueris, siue ex ipsis vteris: cognosces autem, an ab ipsis vteris sint hoc modo. Cum enim vlcerationes ab ipsis vteris sunt, purgationem exhibent purulentam, & compactam: quæ verò non ab ipsis tenuem & saniosam.* Curandi tamen rationem scribit, dicens: *Cum igitur tenues sunt fluxiones, cum pharmaco eas curare oportet, & dare, quod sursum & deorsum purget: primum autem quod sursum, postea verò quod deorsum.* Eodem etiam loco docet, *dum exulcerationes fiunt ex partus aut abortus labore euocata materia exedenti & mordaci, quæ id malum efficiat, ad vterum, omni arte, finita puerperii purgatione, pharmaco euacuandum esse, vt humores vomitibus & aliis excretionibus diuertantur, minuanturq́;.* Verùm præmissa hac generali prouidentia studendum est, vt relictum vlcus quam citissime sa-

C nescat: quibus autem id fiat, dictum est abunde *libr. huius operis 2. cap. de vteri vlceribus.* Ceterum si exulceratio sola partus difficultate, vel fœtu grādiori dilacerato vtero fiat, nulla totius corporis prouidentia habenda est, sed solius tantum vteri, *vt cap. nuper citato diximus.* Hoc tamen in hac curatione expendendum prius est, vt ea, quæ in vtero dilacerantur, non adstringentibus (*ne menses supprimantur*) reduci debent ad pristinum statum, sed modicè siccis & modice quoque glutinantibus, qualia *eodem cap.* non pauca reperies.

Vterus exulceratus ex partu adstringentib. ad statum pristinum reduci non debet.

Sic Hipp. consuluerat *lib. 1. de morb. mulier.* dicens: *Quando ex partu exulceratus fuerit vterus, ei rosarum floribus mederi oportebit.* Quo etiam loco (*maximè si purgatio probe successit*) adstringentia consulit, dicens: *Licet & adstringentium infuso ipsum perluere.* Et eadem parte scribit vnguentū his vlceribus proficuum dicens: *Quod si os eius fuerit exulceratum cum inflammatione, myrrham & anserinum adipem & albam ceram etiamque thus ii capillis, qui leporum ventri inhærēt, oportet miscere, & ad leporem isthæc redacta, & vellere excepta superponere.* Ceterum saluo meliori iudicio, præsidium hoc inflammato vtero

D non conuenit, nisi (*vt ipse refert eodem libro, paulò inferius*) prius ab vlceribus inflammationem compescueris & febrem sanguine misso, & appositis aliis, quæ id possint, velut est, quod ipse scribit dicens: *Ad ventrem infimum admouebuntur cataplasmata refrigerantia.* Quo verbo aufert timorem adhibendi, quæ modice temperent, vt quæ ex *farina hordei cum plantagine, portulaca & mucagine psyllii conficiuntur.* Sic idem, quod scribit eadem parte, dicens: *Si inflammetur vterus ei, quæ recens puerpera est, aluus tunc oppletur, magnaque fit vulgo, etiamque suffocatio premit ad hypochondria.* Puerperæ hoc modo affectæ cataplasma adhibere oportebit ex *musco marino*, què in pisces vulgo piscatores coniiciunt. Sed ipsum prius conterere oportet in mortario, etiamq; *hordei farinam* admiscere, & *farmentitium cinerem, & femeulum*: hæc vero tantisper versare, & aceto & oleo subigere; donec puloculam imitetur, ex qua calidum cataplasma apponito. Qui verò maiorem quæsierit curationem, legat *cap. de vteri vlcerib. lib. 2.* Quod si ex dilaceratione in vl- E cus malum degenerasse comperiamus, tunc sane velut quodvis aliud vlcus, curari desiderat: hoc vno excepto, quod si menses adhuc fluxerint, velut vlcus cum sanguinis profusione curari debet, licet sanguis ab vlcere non prodeat. Quin te primò, donec sanguinem cessasse comperias, vlceris curatio posthabenda est, non autem fluxus compescendus, velut in prędictis vlceribus cum sanguinis fluxu, sed finiendus, vt sola subsit vlceris indicatio. Si verù fluere cessauerit, curationem institues iuxta vlceris naturam & conditionem, *vt abunde loco citato dictum est.* Pręter adductus affectiones, alia non minoris momenti enixis succrescit: nimirum sedem adeo doloribus vexari, vt non-nunquam maius facessat negotium, quam partus. Nam cum in partu posticæ partes magis patiantur ob ossis magni erectionem ad postica, quo fœtui datur liberior exitus, hinc fit rectum intestinum & sedem ipsam comprimi, & non F paruis doloribus affici. Quapropter iussit Hippoc. eam partem souere decocto *baccarum iuniperi & seminis lini ac vrtica*, licet etiam eorum aliquid potandum præbuent.

Cataplasma.

Vteri vlcus malum ex dilaceratione qualiter curetur.

Puerperæ doloribus sedis affectę qualiter curandæ.

CAPVT XIII.

De rugis, quæ post partum in ventre supersunt.

AD tantam plerumque magnitudinem excrescit in vtero fœtus, vt ventris ipsius cutē non solum tensam reddat, verum & scissuris non leuibus sæpissime discindat, maxime in infima & secunda cuticula. Quod sane vitium licet omnibus vtero gerentibus commune sit, iis præsertim peculiare exsistit, quæ (*vt diximus*) grandiores progignunt fœtus: malum quidem fœminis indecorum & molestum. Quapropter nō paucæ ex fœminis huic malo prouidentes, à quarto mense grauidationis ventri imponunt linteū *oleo amygdalarum dulcium*, aut *sesamino* inunctum G & expressum: quo facilius citra scissuras cutis ipsa mollior fiat, extensionique aptior. Sed à partu rugas comprimit & ad pristinum statum redigit vnguentum ex *succo radicis liliorū alborum cum melle & cera ad ignem compositum.* Confert etiam prolongè doreceos, & actu calida cum modica *cera rubra* ventri apposita, vel *mesenterium veruecis, vel capra, aut hœdi* calidum ventri adhibere, vel *corium oleo inunctum*, vel quod *oleum* continuerit. Benefacit non minus *oleum nucis Indicæ illitum*, vel (vt feruiot) *adipis detracti e vulua balenæ* ℥. vj. in fictili liquato, & cum puluere *cornu cerui* fiat vnguentum, quo venter illinatur. Prodest quoque *aqua ex albumine oui instillata*: item *adeps agni illitus*: *eius testudinis cum albo oui, vel lacte asinino illitus.* Ad quorum etenim censum facile erit cuiuis alia timari præsidia huic vsui proficua, dummodo quæ adstringunt, fugiat, ne menses quoque cohibeat.

Rugæ ventris qualiter præcaueantur & factæ à partu quib. comprimantur.

A 748

CA-

Caput XIV.

De virginali adstrictione à partu comparanda.

Sterilitas ex vteri laxitate oritur interdum.

Nisi de restrictione amplitudinis vteri propter honestam caussam liceret tractare, nullam profectò eius mentionem fecissem. Verùm cum ex huiusmodi laxitate aliquando sterilitatē proficisci comperiamus, nōnunquam vteri procidentiam, vt Hipp. insinuat *lib. 1. de nat. mul.* præterquam quod fœminæ sic affectæ propriis viris
B ingratiores fiunt: ob id sanè pauca quædā studui huic malo afferre præsidia. Confert quidem primò post prægressam puerperii purgationem fomentū ex *aluminosa aqua*: prosunt & pessi ex succo *seminis rumicis aridi & virentis*, vel ex *gallis in aqua maceratis*, deinde siccatis & lana exceptis. Semen etiā *oxilapathi* tritum in sinu vteri impositū, vel *in galla in aceto macerata*, & postea siccata, cuius puluis super sinum mulieris ablutum conspergatur. Sed summopere profecisse scimus id præsidium, quod recipit *sanguinis draconis, boli armeni, corticis mali granati, aluminis, mastiches gallarum, ana* ℥.ß. in puluerem redige, & omnia simul in *aqua chalybeata* confice, quo illinito pessarium ex gossypio factum, & in vterum immittito. Prodest & aliud, quòd recipit *gallarum, sumach, plantaginis, consolidæ maioris, aluminis, chimoliæ, chamælee, ana* ℥. j. coquantur in aqua pluuiali, & hac decoctione foueantur pudibunda, cui equidē addes aliquid ex iis, quæ adstrictoriam vim habent,
C velut *folia oliuæ, folia vitis & quercus, balaustium, cupressi poma, cortices granatorum, scoriam ferri præparatā cum aceto*, & reliqua huius naturæ. Quorum vsum, sicut & reliquorum, quæ à principio diximus, cauere oportet ante integram purgationem, ne forte ipsa simul suppressa, graue aliquod malum subsequatur.

Virginalis adstrictio quib. comparetur.

Caput XIV.

De nutrice eligenda & moderanda.

Nutrix qualis eligenda.

Electionem nutricis pulcre Moschio visus est depinxisse, dicens: *Adolescentia, quæ pulcro etiam sui corporis sit colore, & iam bis pepererit, & pectus latum habeat, ipsasque mammas neq; nimium laxas & rugosas, neq; interim valde tensas papillas, neq; multū graciles, neque valde breues, & quæ non multas cauernas habet, neq; iterum parua & breuis: animosa, & quæ cum integro affectu puerum amare possit, & quæ nunquam irascatur, si fieri potest, grata & mu[...]da sit.* Ex qua
D quidem sententia arbitror, apud omnes ferè peritiores decretum esse, eam in nutricem eligendā fore, cuius ætas sit inter vigesimum quintū & trigesimum quintū annum, viuidi coloris ex rubro & albo commixti, vt consuluerat Galen. *lib. artis med. cap.* 51. fortis ac robusti colli, pectorosa, musculosa, duræ ac multæ carnis: non obes[a], nō gracilis: cuius etiā mammæ solidę ac firmę sint, mediam magnitudinem, mediamque duritiem obtinentes, quibus lac plurimum sit. Quippe grandiores plus, quàm puer conterat, digerunt lactis, quod nutrici est onus, & facile, nisi ab alio puero extrahatur, grumescit, aut vitiatur. Papillas etiam habeat mediocres: nam magnæ linguam offendunt, & paruæ vix apprehenduntur: meatus tamen earum non sint nimis cauernosi & aperti, ne copiosiori præstito lacte puer suffocetur: neque nimis adstricti, ne vehementer eiaculato lacte palatum feriat & calore exulceret. Sit præterea à viro seiuncta, abstemia, à menstrua purgatione immunis toto nutricationis tempore: nullis sit affecta morbis, neque alicui peculiariter obnoxia. Tandem ea eligenda est, quæ no- E
uem mensibus gestauit vtero: nam quæ fœtum corrupit, aut septimestrem edidit partum, non probatur. Item ea, quæ pudica sit, hilaris cum grauitate, nullis fucis dehonestata, ne cerussa infantem lædat & leuitate fœdetur. Munda sit & elegans nō solum in se, sed maximè in infantem. Quæ omnia expendenda sunt in nutrice, præsertim si addideris, enixam esse duorum mensium, & non vltra decimum (*nec inconuenit masculum aut femellam peperisse, sed reliqua ex voto fiunt*) non primiparam, nec Veneri pronam (*vitiat enim lac summopere*) sed quę purgatissimum habeat lac, idq; plurimum, odoratum, candidumque m[e]dioc[rit]er, neque sublиuidum, nec gypso simile, nec subacidum, aut amarum, sed dulce, æquabile, non admodum crassum, neq; tenue, cuius super vitreum vmbonem rectè probatio fit, si neque prorsus fluit, neque vmbone reclinato omnino constet. Item si in vasculo illius lactis pars aliqua reponatur, cui tantillo *myrrhæ* adiecto seri pariter atque F
casei pars æqua detur, quantumuis alii loco myrrhæ coagulum legant, & Auicennam errasse ferant: sed vtroque modo probatio fieri potest. Probatissimum est, si in vngue hæreat, nec protinus defluat. Ceterùm inter reliquas conditiones potissima est, si laudatorum morum nutrix exstiterit, quæ neque ocyssimè animi passionibus afficitur, neque penitus obtusi sensus & stolida sit. *Præterea* rustica ceteris præferenda, & quæ brachia assueta sit exercere: dummodo aliquot ante diebus cibis vtatur vrbanis, quo similius fiat puerulo alimentum.

Lac nutricis qualiter probetur.

Atqui licet has omnes dotes in nutrice exquirendas esse dictū sit, nihilominus tamen longe vtilius infanti æstimatur matris lac (*quamuis his dotibus careat*) quàm sit, quod ex nutrice sugitur, quantumuis laudabile exsistat. Verùm in nutrice ob id ea omnia exquiruntur, quod indicium sint mediocris seu temperatæ lactis substantiæ, quod cuiq; infantium temperamento proficuum fore scimus: medium enim omnibus temperaturis vtile exsistit & amicum, quod illis etiā necessariū, G
quibus maternum lac, qualecunq; fuerit, denegatur. Quapropter nusquā mihi arrisit biliosum lac infantibus pituitosis præbere, quo ad mediocrem reducantur temperiem, quod forsan complicans affectionibus ex vtraque intemperie fiet obnoxius. Præterquā quod leuis pueri substantia non tolerabit prædictum excessum.

Lac matris infanti vtilius quam nutricis.

Lac biliosū infantibus pituitosis nō præbendum.

Sit igitur lac dulce, candidum, non tamē perspicuum, vt reliqua corpora alba & tenuia vel fluida, in quibus aspicientium imagines apparēt, vt in speculo: cuius rationem reddiderunt Arist. 4. *mete.* & Plutarc. 6 *sympos. cap.* 8. statuentes in lacte multum adesse terreum. Sed miror Arist. 3. *de hyst. anim. cap.* 21. dixisse, lac liuidum albo præstantius esse, cum à Gal. Moschione, Auicen. & reliquis statutum esse constet: *de sanit. tuen. cap.* 9. lac albissimum debere esse: cum hoc tamen cœli colorem prę se ferre non improbatur, quod censeo Aristotelem voluisse. Si tamen matri puerum

Lac nutricū quale esse debeat.

A 749

Lac matris infanti non dandum. *Colostrum quid.* *Colostrati infantes qui.*

committere studueris, vsquequo ipsius temperamentum præstinæ naturæ restituatur, eundem nutrix supra electa interdiu bis aut ter lactet, donec puerperæ primum lac, quod *colostrum* appellatur, instillet, & loco eius probatius generetur: quicunque enim hoc vtuntur infantes, collostrati fiunt. Quamobrem nuper natis nutricis lac potius exhiberi conuenit, quod matri exitiosum sit eo tempore: quoniam genitum fuit ex sanguine, à quo iam optima pars secreta erat ad infantis alitionem intra B vterum: ob idq; exsugi debet & abijci. Bonum autem est lac, quod prodit post purgationẽ puerperij perfectã, hoc est, in masculo à trigesimo die; in fœmina verò à quadragesimo secundo, *vt refert Hipp. de morb. mulier.* aut saltem, vt amice id intelligamus, donec impetus purgationis desierit: deinceps quidẽ maternum lac fœtus sugat: quippe quod alimoniæ, qua dum in vtero infans erat vtebatur, per quam simile exsistat: muliebria nanque in vbera delata concoctione lactescunt. Quod si vel ex præstantia & dignitate matris, vel quia lac integrum non sit, aut quia languida vel aliquo mammarum, capitis, oculorumve defectu parens affecta exsistat, tunc quidem eligenda nutrix est, qualem depinximus.

Lac matris quodnam bonum.

Nutrix qua custodia ac moderamine tractanda.

Nutricis autem custodiam & moderamen primo instituere oportet per id exercitium, quo partes supernæ magis exerceantur, vt lac copiosum & probum gignat. Item viro non accedat, ne vsu Venereorum menses prosiliant. Lac quidem C donec mulier conceperit, adseruari facile potest, vlterius autem minime: ac si menses fluant, corrumpi necesse plerumque est. Ex quo vitiu pueri cum dubitationẽ vel in epilepsiã, vel scabiẽ, aut alia mala maiori ex parte prolabuntur. Nam licet sint, qui existiment, purius & perfectius fieri lac fluentibus mensibus, duo certe suadent contrarium omnino accidere: *primum*, turbatio, quam natura perpetitur singulis mẽsibus: quia eo tempore quid deterius lacti & nutrici accidere scimus quouis alio: *secundum*, quibus menses non fluunt, id profecto necessum non est; siquidem id natura non tentat: ex quo constabit purum superesse lac, sicut in reliquis, & longè magis: quandoquidem nil est, quod naturam turbet & irritet: ex quo constabit, fœtum immunem esse à menstruorum spurciria. Quamobrem consiliũ est apud omnes fere probatissimos viros, lac statim post mensium exortum mutare: quanquam fœminis partus suos alentibus minus inconue- D niens exsistat: nec deest, qui asserat, non corrumpi lac fœminis, si ex eodem viro rursus conceperint. *Item* nutrix admonenda est, vt probatis cibariis vescatur, & primis diebus quaq; vice ante lactationem puero mellis pauxillum lingendum tribuat. *Præterea*, vt lactis quicquam mulgeat, quod mammillæ pressione pueri suctionẽ iuuet, ne fortè vehementi suctu gulæ instrumenta lædantur, & malarũ articulationes laxentur: quod non raro contigisse constat. *Item* instituenda est, ne singulis lactationibus vberem lactis copiam, sed paream exhibeat. *Insuper*, diebus primis, quibus lactare incipit, simplicem cibum accipiat, & aquam bibat (*nam qua ratione à pueru vinum arceri consulunt auctores, eadem & à nutrice*) ne solidum lac nuper natis infantibus difficulter per angustos gutturis meatus descendat. Pari etiam ratione à salsis, acutis, & adstringentibus abstineat, vt neque *porros, cæpas, allia*, aut cetera huius naturæ degustet. Sed cuiq; talis vitæ & victus ratio instituenda est, qualis fuerit pueri natura & conditio, & parentum dignitas aut præstantia permiserit. In qua sane re cum non parua sit dif- E ferentia, vna viuendi forma, quæ omnib. sit proficua, signari non potest. Quod si ne his quidem sana degat nutrix, non erit ab re corpus purgare, & vitæ rationem iuxta lactis vtilitatem, & infantis indigentiam immutare. Non tamen quauis leui occasione nutrix mutanda est: maxime si Medico fuerit obtemperans: satius enim est consueto vti alimento minus probo aliquantisper, quam insueto: licet probatius sit & commodius, quia infantes difficulter ferunt huiusmodi mutationes.

Lactis nutricis per Venerẽ vitiati incõmoda epilepsia, scabies, &c.

Lac fluentibus mensib. verum fiat purius & perfectius.

Nutrix leuiter nõ mutanda.

Capvt XVI.

De Lactis defectu.

INter alia vitia, quibus mulieres, quæ pepererunt, & nutrices sunt, affici solent, potissimũ profecto est lactis defectus, cuius hac in parte rationem, caussas & præsidium scribere est in animo. Hanc sane primam & maximam (*vt Gal. visum est 7. de vsu part. cap. 22.*) animantibus mammæ F præbent vtilitatem, quod in eis eã parte, qua sitæ sunt in mulieribus, copiosissimum benigni alimenti residuũ colligi possit, ex quo lac fieri contingit. Quod cum vtilis alimenti superfluum sit, cibus exacte confectus, & in eo potissimum loco constituere mammas conueniebat, vbi facilimè simul & citissime elaborari lactis copia perfecte consistere poterat, idq; maxime vltimo gestationis tempore, vt Hippoc. testatur *lib. 2. pop. part. 3. text. 34.* dicens: *Lac nutrimento mutationem accipere octimestri verò perficiente.* Quo fit, quod à principio gestationis in puerum insumatur materia illa, & postea in lac. Est sane lac nil aliud, quam quædã veluti superfluitas nutrimenti partis ipsum generantis, similis quidem ipsius naturę exsistens. Appellat Aristot. *4. de generat. anim. cap. 8. & 3. de histor. cap. 20.* lac sanguinem mutatũ & dealbatũ, quod Empedocles *pus* nominabat, hoc est (quamuis Aristot. *4. de gener. anim.* ipsum taxauerit, quod G corruptionem dixerit lac: oblitus forsan consuetudinis antiquorum, qui coctionem appellarunt corruptionem, *vt Hippocr. lib. de alimento statuit.* Item Plutarch. *2. de caussis naturalibus*, imo & ipse Arist. *4. Topico. cap. 5.* refert Empedoclem vinum appellasse aquam in ligno putrefactam) coctum sanguinem. Et vt Alexan. refert *2. problem. 80.* sanguinem dealbatum.

Mammæ quam animantibus tribuant vtilitatem.

Lac quid.

Vinũ quid. Lac ex sanguine menstruo.

Quapropter arbitrandum est, insuper ex puriore sanguinis menstrui (*hoc est, sanguinis, qui superest post matris alimentum*) parte: & ob id censeo A 750 dictum esse ab Aristot. *4. de generat. anim. cap. 8.* lac ante septimum mensem esse malum, quia puriorem sanguinis partem fœtus absumat, post verò non ita, quia maior dulcioris sanguinis pars ad mammas defertur: quo fit, vt nutrices menstruãtes deterrimũ lac gignant, quod purioris sanguinis simul magna pars purgetur. *Præterea* conficitur per veram coctionem, quæ in mediocritatem terminatur, *vt ex Hipp. lib. de nat. fœm. colligitur*: quæ sane coctio nõ terminatur in vltimam perfectionem, sed vlteriorem est consequuturum, dum

Nutricis menstruantis lac deterrimum.

iterum

iterum in sanguinem & carnem debet conuerti. Quod verò lac per coctionem fiat ex calidiore sanguine, & frigidum supersit à frigidis mammis effectum, difficile videri non debet, tum quod cordis beneficio adimpleatur defectus mammarũ: tum, quod illa sit verior coctio, qua alimentum vertitur in naturam aliti, siue calidum, siue frigidum sit: & cum mammæ sint natura albæ, & frigidiores sanguine, mirum non est, si ipsum, vt alantur, ad sui naturam & similitudinem vertant. B Quippe mammæ adenes quosdã sortiuntur, vim quidem habentes alterandi alimentum ad ipsos confluens, ac sibi ipsis assimilandi: & quia exsangues sunt & albi, quando plus alimenti ad ipsos defertur, lac proculdubio efficere habent, *vt Galen. est sententia 5. aphor. 39.* eo modo, quo antea expositum est. Sed Hipp. modum generationis lactis, ac defectus eius clarius exponit *lib. 1. de morb. mul.* dicens: *At verò lac quomodo fiat, dictum est à me, in natura pueri in partu. Postquam autem prægnans fuerit mulier, menses non valde prodeunt, præterquam quibusdam pauci. Dulcissimus enim humor ex cibis ac potib. ad mammas vertitur, ac exsugitur, & necesse est etiam reliquum corpus magis euacuari, & minus sanguine plenum fieri: atq; hoc ita contingit. Sunt autem, quæ natura sine lacte sunt, & quibus lac deficit ante tempus. Hæ vero* C *natura solida sunt & densa carnis, & propterea sufficiens humor non penetrat a ventre in mammas, cum ita sit densa.* Quam caussam ad enixas non minus transferendam esse censeo. Cum enim humor is, qui veluti superfluitas alimenti ipsarum mammillarum est, vel admodum exiguus existit, vel omnino deficit, *lactis defectum* seu *inopiam* appellamus. Atq; cum ad fœtus alimoniam vteri venas natura comparauerit, dum vtero geritur, ac dum in lucem prodit, mammas, & hac ratione certũ quendam respectum inter has duas partes tribuisset: fit facile, vt è toto corpore in vterum sanguis dilabatur, & post partum ex vtero & reliquis partib. ad mammas relabatur, futurum infantis alimentum. Quod cum defecerit, vitium ipsarum mammarum esse inficiabitur nemo, modo id per essentiam sit, modo per consensum, vel à toto, vel ab vtero. Ex quibus eum affectum prodire censemus, D quem ad genus retentorum immodice, iure optimo reduxeris.

Lactis generationis modus & defectus ex Hip.

Lactis defectus quid & vnde oriatur.

Caussam verò inuestigabis, si prius modum diminutæ generationis contempleris: quippe nõ generatur, vel non transmisso sanguine à reliquo corpore in mãmas, vel ab ipsis non attracto: quãobrem & mammarum vim & sanguinis copiam æstimari prius oportet, & quantus qualisve in venis exsistat, *vt Gal. optime aduertit 5. simpl. cap. 20. & 21.* siquidem vel quia vitiosus est, non trahetur, vel quod parcissima sit eius copia, aut corpus sit imbecille, non transmittetur. Quibus non rarò accedit infantis imbecillitas, qui ob id lac sugere nequit: nam ad validam suctionem certum est tractionem sequi. Rursus his accedit corporis ariditas, cuius ratione auide alimentum quænis particula ad sui alimoniam complectitur, ita vt nihil sit pro lactis generatione residuum. Extrinsecus insuper subitus aliquis casus adueniens, animę perturbatio, dolor, laborve frequentissime illuc sanguinẽ & humores alliciunt: quo fit, vt vel lac diminuatur, vel auferatur omnino. Lac etiam etiam minuunt multa, quæ id possunt, vt quæ

Lac quib. de caussis deficiat ac diminuatur.

impense refrigerant & calefaciunt aut exsiccant, E *vt Galenus 5. simplic. cap. 2.* docuerat. Cuius sententiæ contrarium monstrãt multa, quæ ex eiusdem Gal. mente, & ventri calidissima ac frigidissima lac augent, velut est *fœniculũ, apium, semẽ agni casti,* quod licet semen minuat, lac tñ augere scribitur ab Auic. *lib. 2.* Pari etiã ratione lactuca quantumuis frigidissima sit, dicitur lac augere. Sed ad enodationẽ dubitationis expendendũ est, quæ lac generant, id vno è duob. modis generare: *primo* per se producta ipsius copiosiori substantia, velut alimenta calida & humida atq; optimæ substantiæ: *secundo* vero per accidẽs humores fundendo atq; aperiendo vias ad mãmas euntes, quo copiosius lac generetur, vel remouendo caussas, quæ eius generationem prohibent, cuius naturæ *lactuca* est in biliosis fœminis calorem compescendo: quib. vtraq; Gal. sententia vera manet: nam alimenta nimis frigida, & calidissima lac habẽt imminuere, imminuta lactis materia, quatenus ad eorum substantiam attinet, possunt tamen augere fusis humoribus crassis & euocatis ad mammas.

Lac cur augeant calidissima & frigidissima, cum cõtraria sint.

Lac quot modis generent medicamenta.

F Quod si totius corporis habitus, vel temperamentum siccum exsistat, gracile, & excarne, vel si præcessserint sanguinis copiosiores vacuationes, exercitium vehemens, fames, vigilia, mœror, solicitudo, ue febris arida æstuansque, ac id genus aliquid, quod plus quam expediat corpus dissipet, rationi videtur consonum, sanguinis defectũ potissimã esse diminuti vel deficiẽtis lactis caussam: nam hæ omnes caussæ non solum sanguinẽ minuunt, verum & lac ipsum conterunt, aut talem vitiant, cuius naturæ censemus esse, quæ frigidæ sunt temperiei. Verum si ne hæc quidẽ adesse constet, sed graciles, rugosas & contractas esse mammas: ob propriam earum imbecillitatẽ, aut aridã intemperiem prouenire lactis defectũ credendum est, quod trahere tantum sanguinis nequeant, quantum sat est ad lactis confectionem. Quod si ex vitio sanguinis lac defecerit, id facile distingues signis, quæ ipsum esse biliosum, melancholicum, aut pituitosum ostendunt: quippe qui huiusmodi est sanguis, nequit G in lac mutari, aut in vitiosum commigrat. Quod sane ex lactis colore, substantia, & sapore potissimum inuestigandum est. Biliosum etenim sanguinem cognusces ex lacte seroso, tenui, flauo, amaro: maxime si consideres nutricis habitum, & iecoris temperamentum: pituitosum, si exstiterit crassioris substantiæ, albi coloris, & saporis acidi: quibus maiorẽ fidem præstant nutricis tempenes, ætas, & habitus pituitosus: melancholicũ verò, si lac fuerit maioris spissitudinis, paucũ, obscuriorisq; & fusci coloris: tunc amplius id confirmabis, si cetera, quæ diximus, in nutrice melãcholiam attestentur. Ceterum in genere nosces A 751 lactis defectum ex defectu vrinæ in puerulis: item si nutrix menstruet singulis mensibus: denique diligenter inquires modum victus, veneris & aëris, atq; caussarum externarum.

Lactis defectus quibus caussarum signis innotescat.

Si lac deficere sanguinis inopia compertũ sit, vnica superest medendi ratio, quæ ipsum adaugere sit nata, velut est ea victus ratio, quæ plurimũ sanguinis generare valeat. Quam equidem duplicis naturæ esse oportet, calidæ nimirum & humidæ, neutra tñ excedat: nã talia esse, quæ lac generant, *lib. 5. simpl. cap. 20.* Galen. dixerat, siue

Lactis defectus ex inopia sanguinis quibus suppleantur.

medi-

medicamentum sit, siue alimentum. *Secundo* etiam optimæ substantiæ & multi nutrimenti, siquidem eiusdem naturæ lac esse oportet. Quo fit, vt totum corpus humectare opus sit, & bonis cibis alere, qui copiosum sanguinē gignant. Præstat itaq; *primo* optimum alimentum lac è sanis a-
B nimalibus desumtum: velut est *caprillum* aut *ouillum*, & lac decoctum cum vitellis *ouorum* & *sacchàro*: item puls ex lacte & farina, & pulmentum ex oryza prius in aqua, deinde *in lacte elixa*, & *amylum cum lacte & melle*. Carnes insuper *gallinarū, caponum, phasianorum, pauonum, præsertim eorum qui ex Indiа asportantur: caro hœduli, aut agni, & porcellorum assa, item & vbera vaccæ*: verum hæ carnes cum pane & salsamentis edantur, *eruca & melle* confectis: item *capita piscium salitorum*. De qua re non leuis suboritur dubitatio, nimirū an salita omnia lacti gignendo prosint, vt visum fuit Moschioni, Aëtio, Alberto Mag. & Arabibus omnibus, excepto Auicen. item Galen. & fere Græcis omnibus, qui contrarium tuentur Hippocrat. sequuti *lib. 1. de morb. mulier.* quorum ratio est, quia sal carnes & sanguinem conterit. Cum hoc tamen moderatus salitorum vsus, prætorquam quod iucunditatem cibis affert, iuuat etiam ad penetra-
C tionem ciborum, quorum vsu Apollonium Herophili discipulum legimus, emaciatos homines impinguare solitum fuisse: nam salita si modice adhibeantur, sunt velum reliquorum vehiculū. Præstant ex piscibus *barbuli, trocta, belsuccus, salmo, & id genus alii*. Item cibus albus *ex gallinarum pectoribus, oryza, sacchαro & lacte confectus*. Cui quoq; vsui placentas formamus ex *sesamo, amygdalis, nucleis pinearum & nucum cum melle*, quas nouimus abunde lac præstare, si post cœnam exhibeantur, ac interdiu. Conferunt & *amygdala dulces, vua passa, & amylum cum lacte amygdalarum*. Valent *pistachia, nuclei pini, eruca, pastinaca assa sub cineribus*. Potus optimus est ex vino, non nigro, non austero, sed dulci, & albo ac tenui: nam vt inquit Aristot. *lib. de somno & vigil. cap. 4.* vinum generosum & nigrum, maxime inimicum est nutrici. Sed quod mihi videtur huic vsui commodissimū, est *lini semen cum melle confectum*, & *fœniculum aut anysum cum ptisana decoctum*, & *butyrum cum sacchαro*.
D Ex quibus & aliis similibus varia obsoniorum genera effingere facilimum erit.

Lactis defectus ex sanguinis vitio quibus suppleatur.

Lactis quidem velut & seminis effectrices facultates partim in medicamentis dumtaxat, partim quidem in alimentis consistunt, cum succos pituitosos excalefacientes in sanguinē vertimus: sic enim crassi & pituitosi sanguinis vitium contemperamus. Nam cum longius à natura lactis pituita, quàm sanguis dissideat, ob id paulò calidiora medicamenta & alimenta porrigere est opus, ea nempe quæ primo aut secundo ordine calefaciant, desiccantia tamen nō sint, *vt Gal. aduertit loco nuper citato*. Inter quæ sane potiorem obtinent locum, quæ nō tantum sunt medicamenta, sed & nutrimenta, velut *eruca, fœniculum, anethum*, si virentia & humida adhuc fuerint: sicca enim plus, quàm par est, conterunt & exsiccant. Sic etiam conferunt *smyrnium, apium, sison, polium, ac fœniculi radix ptisana incocta, cytisi folia ex vino nigro dulci, & anethum, sesamum crudum cum vino*. Intestina quoque terræ, si quinque aut sex teras, & cum duobus gallinarum ouis decoquas pauco

1. si sanguis fuerit pituitosus.

fœniculo aut anetho addito: ex quo ferculum parabis huic vsui maxime proficuum, si cum vino dulci eius ℥.ij. exhibeas: fœniculum etiam parabis, vt placuerit, nam multum ad bonitatem & multitudinem lactis comparandā prodesse scribitor. Prodest & *porrum tritum* aqua dilutum potui datum: item *fœniculi succus*, & *cytisi decoctum*: his enim sanguis attenuabitur, & ocyus in lac commigrabit, maxime si sanguis pituitosus sit: nam huic solum prosunt quæ sicca exsistunt, alioquin ipsum minuent. E

Quod si ex caloris, vel flauæ bilis abundantia lac vitiosum efficiatur, purgationē eius humoris protinus instituesm, facta prius præparatione, ac deinceps refrigerantē & humectātem victū porriges. Quod si adhuc biliosi sanguinis vitio lac imminuatur (*nam attrectare mammas oportet, & pro ratione intemperiei percepta præsidium præstare*) conferunt *lactuca, scariola, & reliqua huius naturæ*.

2. si biliosus.

Verùm si ex mammarum gracilitate sanguis non trahatur, frictione, fomento calido & humido, cucurbita ad radices mammarū admota sanguinem euocabis & lac augebis. Item pugnandum est eadem ratione aduersus dominantem in corpore intemperiem propriis contrariis: siue sola exsistat intemperantia, siue cum humore adiuncta. Quod si hæc omnia prodesse non videantur, nutricem mutare, aliamq; seligere probatiorem opus erit. Sed antea (*quia graue est lac infantibus immutare*) multa experiri ex us, quæ lactis abundantiam præstare scimus, oportet: quale est illud, quod recipit *pulueris seminis anysi* ℥.ij. ex iusculo caulium bibat, quando it dormitum: præstat & illud, quod recipit *seminis anysi, seseleos, ana* ʒ.ß. *crystalli* ʒ.j. *cū sacchαro & vino albo* fiat potio, quam duabus vicibus sumat. Confert *aqua hordei cum semine fœniculi pota*. Item *pulueris seminis vrticæ decorticati pisti* ℈.j. *cum decocto anethi: etiam serpyllum potum, cinis vnguis capræ potus*, quando præ sanguinis crassitie & humore aquoso in lac non mutatur, alioquin hæc auxilia, vtpote quæ sicca sint; vt semen minuunt, ita & lac: *quatuor oua perdicis sorbilia epota, aut illita mammis cum adipe anseris*. Hippocrat. autem *lib. 1. de morb. mul.* plura alia scribit, dicens: *Si lac fuerit exstinctum, porrum tritum & aqua dilutum bibendum dato*. Lib. etiam de nat. mul. sic ait: *Si lac exstinctum fuerit, reliqua quidem eodem modo curato, fœniculi vero semen bibendum dato, & radices fœniculi decorticatas, ac butyrum simul coquito: cū autem cocta fuerint, frigefacito, ac bibenda dato. Commodum est etiam hypomarathrum & hyposelinum simul coctum, dum necessum est sanguinem ad mammas euocare, quo lac fiat*. Refert insuper eodem loco: *Si lac exstinctum fuerit, porrum tritum bibendum dato, & calida lauetur, & porrum ac brassicam edat, simul coctis cytisi foliis, & succum sorbeat*. Præterea inquit eadem parte: *Si lac exstinctum fuerit, saluiam cedri aut iuniperi baccis adiectis coquat, & adiecto vino bibat, & ad cetera farina inspersa, addito bulbo, modicoque affuso oleo edat, & acria, & acida, & salsa, atq; cruda olera omnia vitet*. Fertur etiam lac mirum in modum augere *semen lactucæ aut papaueris tritum, & cum aqua vel iure ingestum. Folia item lactucæ & maluarum in aqua hordei cocta, aqua postea potui data, lac plurimum augent, si postmodum mammæ blanda manu fricentur*. Idem facit *brassica decocta cum oleo comesta, sicut & fotus eiusdē decocti*. Prosunt & tabellæ, quæ recipiunt *nucleorum* F G A 751

Lactis defectus ex mammarum gracilitate qb. suppleatur.

Lactis abūdantiā quæ præstent.

oleorum pini, amygd. dulc. ana ℥.j. *seminu petroselini, fœniculi, raparum, ana* ʒ.j. *puluer u vermium terræ vino lotorum* ʒ.ij. *sacchari q. s.* fiant rotulæ, mane sumatur
ʒ.j. cum vino aut iure aliquo. Item decoctum
fœniculi, anysi, rapæ, erucæ, & anethi, licet calida sint:
B euocãt enim ad mammas sanguinẽ, & calefaciũt
eas. Feruntẽt *succum menthæ* idem beneficiũ prę-
stare, quod mihi suspectum videtur, præterquam
in quibus lac concrescit: sed id præstantius effi-
cit *ocymum hortense*. Ad quorum sane pensum fa-
cile erit plura alia huic vsui proficua excogitare,
quæ potius alimentosam vim habẽt, qualia sunt

Fercula.

fercula, quæ ex *farina hordei, fabarum, seminu lini, oryza & tritico parantur, cum butyro, melle, lacte, auium carne, amygdalis dulc. vel pinearum nucleis, ac prædictis seminibus.* Quod si frigidi intemperamenti caussa
lac deficiat, huic quoq; prouidebis calidis & pur-
gantibus, nec nõ vino supra mammas apposito.

Capvt XVII.

De Lactis redundantia.

Lactis abũdantia duplicitet considetatur.

ABVNDANTIAM quidem lactis qua lege
natura generet, dixeram antea, sed duplici-
ter hac in parte considerandam fore arbitror. *Vno* modo, cum fœmina lactare desinit, puetu vel
C mortuo, vel grandiori facto, aut alteri nutrici
commisso. *Alio* quidem, cum tanta vbertate
abundat, tamq; parum puerulus conterit, vt vel
sua spõte defluat, aut in graue aliquod mamma-
rum vitium degeneret, vtriusq; autem memine-
ro initio sumto ab ea abundantia, quam infans

Lactis abũdantia ex sanguinis vbertate, vberib. quatenus noceat & pueris.

conterere neqnit. Quam quidem nutrici mam-
mis & infanti nocuam esse arbitratus est Aristot.
7. *de hist. anim.* vbi scribit, puetos sæpe conuulsio-
nibus corripi ob nimiam sanguinis vbertatem:
quod Medici tal in vitium verterunt, quod hu-
ius vitii non meminerit. Vberibus nocua est hæc
abundantia, quia vel grumescit, vel crassescit, vel
in inflammationem commigrat: item nutrici,
quia non raro febribus corripitur.

Lactis abũdantia quas formatur bussas.

Lac igitur cum plurimum in mammis abun-
dat, affectum sane efficit in adaucta quantita-
te: etenim lactis immodica copia si detineatur,
velut quæuis alia plenitudo caussa morbi ex-
sistit. Huic profecto caussam seu materiam prę-
stat boni sanguinis multitudo, ea præsertim,
D quæ abundat in eis venis, quæ sunt inter mam-
mas & vterum. Quod etiam euenit mulieribus
vtero gerentibus, interdum ob conceptus imbe-
cillitatem, interdum vero cum neq; grauida est,
neque peperit, sed vt refert Hippoc. 5. *aphor.* 39.
& 52. quia ei menstrua defecerunt, dummodo
intelligatur, vt *cap.* 19. *lib.* 3. expositum latius ex-
sistit. Verùm si lac multum è mammis effluxe-
rit, non amplius caussa morbi, sed symptoma e-
rit, sub genere excretorum immodice contentũ.
At nobis non est in animo de his affectionibus
quicquam agere, sed tantum de ea lactis abun-
dantia, quæ in mammis exsistens mammarum
inflammationem minatur, concretionẽ vel coa-
gulationem casei instar, seu commutationem in
grumos, aut exulcerationem: & si vitiatum quo-
que lac sit, scabiem, pannos, & papillarum eru-
ptiones. Quamobrem statim præcauendum est,
ne in prædicta mala, vel in furorem, *vt ex Hippocr. constat*, degenerare contingat.

qua lege redundenda.

Primo igitur curandum est, victum instituere
tenuissimum, ac potum ex aqua, & quam par-
cissimũ: exercere insuper partes inferiias oportet, E
& vinculis ac frictionib. ad eas, quod redundat,
euocare: & in vniuersum prohibenda sunt ea,
quæ lac aut sanguinem multum procreare, & i-
psum ad mammas allicere possunt. Ob id quidẽ
vbi mammæ doluant, *vt Soranus optime aduertit*,
neq; à mulieribus lac exsugi debet: quippe su-
ctione plus materiæ trahitur ad ipsas. Quod de-
cretum Paulum confirmasse constat *lib.* 3. *cap.* 35.
Cum hoc tamen, *vt ex Aetii sententia colligi potest*,
vbi mammæ non doluerint, vtilissimum es-
se censeo, si leniter exsugantur: effertur namque
foras leui hac eductione, quod præter modum in
mammillis continetur, potius quam aliquid am-
plius trahatur. Quod si ne id quidem sufficere
videatur, nullum præstantius auxilium reperies,
quam circa initia, si quid non obstiterit, tali venã
secare, copiosumq; sanguinẽ ex ea fundere. Ve-
rùm si ob mensium retentionem id malum fieri
constet, eos euocare omni arte curandũ est: quod
Gal. aduertisse constat 5. *simpl. cap.* 21. At si sola to-
tius corporis abundãtia lac exuberet, media, quæ F
in cubito est, vena, aut interna primo secanda e-
rit, (*nisi menses aut puerperium eo tempore fluxerint*)
mox ea, quæ in talo est. Si verò nobis in animo
fuerit lac ex toto non auferre, sed excessum &
copiam solum minuere, hæc mihi sufficere vi-
dentur, præsertim si linteum ex crudo lino om-
phancino madidum apposueris.

Lac quæ omnino restinguat, & quid in hoc opere considerandum.

Verùm si lac omnino restinguere in animo fue-
rit, tunc quidem considerandum est, an fœmina
partui proxima fuerit, vel iã diu pepererit. Quod
si mox à partu lac auferre velis, cauẽdum eo tem-
pore est a repellentium vsu, sed omni arte curan-
dum menstruam purgationem adaugere, & lac
digerentibus ac exsiccantibus minuere iis, quæ
mox referam. Si autem longissimis interuallis à
partu distauerit mulier, tunc quidem præmissã
vniuersali totius corporis prouidentia, repellen-
tibus primo vtendum est, velut est *linteum posca* G
madefactum, vel spongia: & portulacæ folia cum aceto trita, aut apium tritum cum aceto & rosaceo. Præstat
& emplastrum, quod recipit *farina fabarum, & lentium, an.* ℥.j. *succi plantaginis* ℥.iij *olei rosacei* ℥.ij. *aceti* ℥.j. Valet ad id quoque *petroselinum cum posca tritum*: vel illud quod recipit *succi plantaginis, succi menthæ, ana* ℥.j. & ß. *farinæ hordei* ℥.j. *aceti* ʒ.v. Item
valent *paluinula cum pane & posca trita: ouum agitatũ cum rosaceo, vel decoctum lentium cum eodem rosaceo, aut lentes ipsæ cũ decocto myrthi contusæ.* Sed si efficacius
aliud conformare velis, *alumen & psyllium cum aceto & rosaceo a libito modico succo coriandri adhibeto*: sed
id non in naturalis fœminis adhibeas. Quibus A 753
nõ, vt par est, pręstantibus, digerentium pharma-
corũ nonnihil admiscere oportet: velut est id, quod
conficitur ex *fœnugraci, sem. lini, & althææ decocto cũ succo coriandri aut portulacæ & farina hordei ac lentiũ, addito rosaceo & croco.* Cuminum ẽt cum *aceto* illitũ
lac minuit: similiter eius decoctũ *cum modico croco: aut fœnugraci succus cum apio viridi, mentha, ac ruta, farina lentium, rosaceo, ac posca impositus.* Verum si nu-
perenixa lactare noluerit, placet magis ea adhi-
bere, quæ lac ipsum exsiccent ac digerãt, quę tu-
tissima admodũ exsistunt: sed præmissa (*vt dictum est*) vniuersali prouidentia. Huius naturæ est illud

mitá-

mirabile præsidium, quod recipit *fœniculi, apii, petroselini, maluarum, & althææ cum radicibus, ana* p. j.
B *foliorum lauri, & florum chamæmeli singulorum* m. ß. quibus in aqua secundum artem decoctis, ac in grandiori vase proiectis, tectis desuper panno lineo mammillis, eas foueri opus est & abluere, ac post ablutionem *rosaceo omphacino* illinire: quo sane tempore, vt leniter exsugantur, permittendum. Sed mammis postea adiiciendum erit id, quod recipit *terebinthina quantum satis fit*, quam vino albo odorifero & aqua rosacea sæpius abluito, cui *duo aut tria oua tota & croci* ℈. j. adiicito, & emplastri seu cerati formam cera addita redigito, quod super linteolum extensum iuxta papillas perforatum ad mammas adhibero. Confert etiam *oleo chamæmeli & liliorum mammas* inungere, & ex prædictis oleis calidis & terebinthina confectum ceratum desuper apponere. Sed vtilissimum semper sum expertus illud, quod pari portione *butyri recentis, & terebinthinæ vino & aqua rosacea lotæ*, conficitur. Valet & *basilicon maius, & fæx vini combusta* cum aceto peruncta. Ex vsu quoq; *ceratum*, in quo raphanus minutim incisus diu incoctus fuerit: cuius præsidii efficacia maximi profecto momenti est. Sed efficacius experimur, si mammas inunxeris *oleo*, in quo diu ferbuerint *radices raphani minutim incisæ*: vel si eo, aut *oleo raphani*
C *vnguentum cum cera & pinguedine gallinæ* confectum, vel ceratum: præsertim si eis addideris *succi petroselini* aliquid, vel ipsum petroselinum pistatũ super mammas imposueris. Prohibet autem lactis vbertatem ante partum mammis apponere emplastrum ex *terebinthina & oleo liliorum, ac modico omphacino confectum, vel ex sola terebinthina purissima ac sæpius lota vino, & modica cera alba*. Quib. etenim similia facile tibi erit conficere, si quæ nuper diximus, memoria tenueris.

Capvt XVIII.

De lactis vitiosi emendatione.

Lac quibus ex causis vitiatur.

Qvantvm mali inferat puerulis vitiosum lac, is facile noscet, qui intellexerit, nutricũ quoq; mammas, quod tale est, erodere ac exulcerare acrimonia & mordacitate. Cuius vitii principium dubitabit nemo, ex vitiosi sanguinis affluxu proficisci: ac rursus sanguinem talem fieri ex alimentis deprauatæ substantiæ, vel ex inde-
D bito vitæ instituto. Præterquam quod aliquando turgescere constat ex malo corporis habitu, aut ex intemperamento alicuius membri præcipui, maximeque iecoris aut ventriculi.

Lac quibus [illegible] ... [illegible] esse vitiosum.

Nosse vitiosum sanguinem docuimus c. *de vitiosis menstruis*, hac in parte deprauati lactis solum indicia scribam. Vitiosum igitur lac puerorum ora facile erodit: idem mammas quoque exulcerat, & nomas siue depascentia vlcera ac serpentia infert. Cuius naturam docet cognoscere Aëtius dicens: *Tenuia ac candidissima linteorum frusta eo lacte imbuta in vmbra siccabimus, & in his quantum à natiuo calore lac discessit speculabimur.* Id quidem facile erit cognoscere ex colore relicto in linteolis. At verò vitiosum ne sit aut fœtidum, olfactu cognoscemus, sicut salsedinem, amaritudinem, acorem, & insipiditatem gustu: tenuitatem, crassitiem ac lentorem ex vngue
E probabimus, & eo etiam modo, quo superius dictum est. Crassum quidem lac diligenter nosse studebis, vtpote quod multorum malorum soboles existat: quippe epilepsiam, cruditatem vrinæ, & aluì excrementorum paucitatem inferre assolet, nec non & flatus, ac furunculos: sic etiam pueros reddit inappetentes, vomitosos, torpidos, difficulter respirantes, somnolentos ac decolores, & sordibus ac muccis abundantiores. Pari etiam ratione nimis tenue & aquosum vel serosum, graciles reddit infantes, extenuatos, & qui parum alimenti suscipiunt. Sed vrinam multam reddentes habentesque fluidam aluum. Sic si acres abundant humores, frequenter per aluum excernunt cum torminibus, quo gracilescunt magis, præsertim si pustulæ pruriginosæ per cutim erumpant, cum deiecto appetitu.

Verùm licet Aëtius has minime esse purgan- F
das referat, nos tamen aut infantes aliis lactandos committimus, aut eas purgamus, animaduersa humoris peccantis idea. vt aperte Hipp. *lib. 6. pop.* consuluisse constat: quippe sic & nutrici & infanti prouidemus. Ob id primo victum instituimus contrariæ omnino naturæ ei succo, quem redundare comperimus: & ea insuper copia, quæ optime conficiatur, confectaq; puero & nutrici sufficiat. Quo facto, ac pleniore semel instituta purgatione, proficuum est per epicrasin & interualla, aut ter quaterue in anno nutricẽ cũ pharmaco purgare, quod vel humorem seligit peccantem, vel lentendo vias communes expurget: tum vt attemperentur reliqui humores, tum vero, vt si quid crudum aut praue confectum iuxta venas maiores & iecur adhæserit, antequã venarum succos conspurcet, excernatur, euacueturq;. Ceterum si crassum sit lac, victu v[...]us extenuante, velut est *ius pulli cum petroselino & croco*: item & *pulli caro*: potus sit *aqua cinnamomi aut radicis chinæ vel sassafras Indicæ*. Præstat & *mel rosaceum cum oxymelite & aqua fœniculi*. Quod si mulier vomitui prona fuerit, ex vsu erit vomere. Postea verò ante cibum vtatur *puluere anysi, fœniculi, cinnamomi, o- G
rigani, hyssopi, cum pari sacchari mixtura*. Item antè hæc omnia moderato vtatur exercitio & vbera ter in hebdomada lauet decocto *nepta*, quod præstantissimi sit vsus. Sic his, quæ tenue gignũt lac, crassa conueniunt cibaria, vt *oryza, edulium album, panatella, extremitates tenerorum animalium farrũ, & huius censûs alia*. Quod si acrimoniæ particeps sit, balneis vtatur, & cibis humectiorib. ac frigidioribus: iulepo etiam ex *granatis ac syrupo violaceo, aqua plantaginis & rosarum saccharo*: itaq; curandum est, vt cibaria probe conficiat mulier. Tandem A 755
attemperamenti gratia aliis vtendum est medicamentis & alimentis, quæ aduersus cuiusq; humoris conditionem pugnẽt: frigidis quidem calidis adhibentes, & calidis frigida, ac sic de reliquis iuxta cuiusq; oppositionis naturam.

Lac vitiosum quibus emendetur.

Capvt XIX.

De Lactis concretione.

Lac duobus modis concrescere potest.

Lactis concrescentiam, si quis recte examinet, reperiet duobus posse modis fieri: *Vno* quidem, dum in grumus ac trombos concrescit: *altero* verò, cũ in casei speciem degenerat: quod idem esse (*vt multi censent*) vitium, falsum procul-
dubio

dubio arbitror. Ambo tamen (*nisi ad immodice retenta reducere voluerit*) ad morbum in magnitudine omnes referri autumant: ego autem potius ad morbi caussam, cum morbus partium sit viuentium, non humorum aut lactis: mammarum
B verò turgentia vere morbus est in magnitudine, prodiens à prædicto lacte. Materia autem horũ affectuum lac equidem est: ceterum siue crassum, siue multum fuerit, indifferenter in casei naturã, vel in grumos conuerti poterit: id autem à longe diuersissimis caussis. Quippe grumus non potest nisi à frigiditate fieri: neque in casei naturam lac mutari, nisi caliditatis vi & efficacia. Quanquam multis non placere hoc dogma, scio, quod existiment viuente fœmina non posse tantam subesse frigiditatem, vt lac subinde concrescat, atq; etiam ex Arist. 4. *metheo.* probant, ex calido etiam posse fieri, sicut coagulationem etiam à frigido. Sed hæc consulto aliis discentienda dimitto. Nosse autem hac in re oportet, in casei speciẽ cõmutari lac ex immodica mammarũ caliditate, exsiccata ac per halitũ digesta parte eius tenui & serosa. Quod facilè probari potest ex Gal. *lib.* 5.
C *simpl.* indiget namque vt coaguletur, quod serosũ eius ac tenue separetur, & quod crassum est, in sese cohæreat. Quæ sane opera (*vt ipse refert*) absque valido calore fieri nequeunt. Id quod etiam ex Aëtio & Paulo colligi facile potest: & medicamenta etiam huic affectioni proficua palam ostendunt. Verùm quod lac in grumos conuerti nequeat, nisi à frigido, iam probare aggredior, si prius dixero, certum mihi esse, lac nõ alio modo, quam sanguinẽ, in grumos posse degenerare: sed *is non nisi extrauasatus frigiditatem contrahens defectu caloris vasorum in grumos abit.* Ergo neq; *lac.* Probatur etiam id, *siquidem medicamenta vtrique concretioni proficua non humida, sed calida & tenuium partium ab omnibus commendantur, qualia sunt, quæ in, quæ frigore densantur, proficua esse comperimus.* Præterea *sanguinem extra vasa, aut lac non opus est in grumos mutari à frigiditate positiua, sed solum ex defectu prærequisiti caloris: quo fit, vt sola hac ratione in quouis ventre sanguis aut lac exsistant, ocyssime concrescant, destituta proprio & prærequisito calore, licet ventres & partes, vbi præsunt, actu calidissima exsistant.* Sic quoq; lac in mammis,
D deficiente earũ calore, necesse est in grumos mutari: præsertim si è vasis mammarum in spongiosa spatia dilabatur, aut ob plenitudinem resudet. Multi enim nituntur idem esse lac coagulari, & in grumos abire, probare, sed nunc probabiliores mihi hæ rationes videntur consueto. Quamobrem ni præsto auxilia sint, dubitandum non est, quin aut in inflamationẽ, aut aliud malũ affectio degeneret. Quam sane cognosces ex tactu: quippe mamæ eo tempore in trombosas durities, inæqualesq; & cum dolore nõ parum turgent, lacte nullo neq; adhuc suctu ab eis instillante. Ex huiusmodi lactis concretione oritur nõ raro mammis inflammatio & dolor, & nutrici febris non mediocris momenti, quem morbum nonnulli, *pilum*, appellarunt, vt Pedamontanus, deceptus sententia Aristot. *lib. de gen. anim.* qui pilum in sanguine reperiri autumauit, cuius loco ego fibras intelligo, non pilum, licet *lib.* 7. *de hist. anim. cap.* 11. morbum pilarem constituerit his succrescere epoto pilo & ad mammas eunte: quod quidem quam verum possit esse, alii iudicent, sicut filum

Lac in grumos conuerti nõ potest nisi à frigiditate, nec in caseum nisi caliditate.

Lac qua de caussa & qualiter in casei speciẽ cõmutetur.

Lac nõ posse conuerti in grumos nisi à frigido.

Lactis concretio quæ symptomata nutrici pariat. Pilus seu pilaris morbus quid.

à Rhasio 6. *conti.* appellatum, prædictæ affectioni persimilem: quod potius ad prædicti lactis con- E
creti inflammationem reducere placet.

Curandi quoq; rationem duplicem esse ipsa affectus natura & differentia aperte docet: euariari namq; curationem, quæ caseationi debetur, ab ea, quæ grumoso lacti proficua est, nulli erit dubium. Sic enim vbi in grumos conuersum lac fuerit, victus rationem extenuantem & modice calidam instituere oportet: sed in curatione prodest pannos cum musso aut hydræleo, vel cum perditio herba viridi super mammas apponere. Superfusio ẽt *calentis olei dulcis* plurimum conducit, aut *fotus aquæ* calidæ, vel *decoctum fœnugræci, althea, apii, aut chamæmeli*, adhibito desuper emplastro ex *farina seminis lini, fœnugræci cum hydromelite, vel oleo sesamino, de semine lini, anethi, & axungia gallina.* Item *coagulum leporinum butyro* aut aliquo ex *prædictis oleis* liquatum illitum præstat: sicut *potum cum vino lac* in ventre coagulatum dissoluit. Et licet ab Auer. dictum sit 5. *colle. cap* 47. coagulum o- F
mne esse adstringens, cum hoc tamen manifestis qualitatibus scimus attenuare: nam illud occulta efficit proprietate. *Betæ* item *folia*, si tamdiu oleo fuerint incocta, quod intabuerint cum pane & fabarum farina, paucoq; *oleo sesamino* permixta & imposita conferunt. *Mentha* quoque *viridis* idem beneficium præstat: sed *apium hortense tritum, & mammis duris appositum* prodesse plurimum scimus: sicut *succum* eius *mica panis exceptum* & *mammis* appositum: *rutam* item *cum sulphure*, & *pauco aceto coctam* mammis adhibiram excepta papilla. Grumescentiam quoque dissoluit *ammoniacum cum assa fœtida, cera & oleo ad formam emplastri.* Præterea alia auxilia sic conficito: Recipe *aquæ* Lotio.
liliorum & menthæ, singulorum ℥. iij. *aquæ chelidon* ℥. j. *aquæ rosarum, & nymphæ, singulorum* ℥. iij. misce, & frequenter mammas laua, pannosque his madidos appone, vel ceratum ex *cera & oleo violarum.* Prodest & decoctum, quod recipit *radicis* Decoctio.
eryngii & fœniculi, ana ℥. ij. *seminis apii* ℥. j. *foliorum* G
apii & fœniculi, ana m. ß. fiat decoctio secundum artem & tribus vnciis eius addes syrupi de duabus rad. ℥. j. *oxymelitis s.* ℥. ß. & hoc vtatur mane bis, terve in hebdomada. Vtendum quoq; est Puluis.
pulusculis, quæ recipiunt *seminis fœniculi* ℥. j. *anysi* ℥ ß. *apii, petroselini, & agni casti, ana* ℥. j. *coralli rubei, cornu cerui vsti, ana* ℈. ij. *sacchari duplum*, quorum mane sumat cochleare vnum. Ex *saluia* quoque, *mentha* & *virga pastoris* fiat puluis, quo vtatur in iusculis. Quod si mammæ in tumorem attollantur, & doluerint, vngendæ sunt linimento, quod A 754
recipit *vnguenti rosarum & cerati santalorum, singulorum* ℥. j. *olei rosarum, & chamæmeli singulorum* ℥. ij. *misce.* Prodest, si vltra pergat affectio, cataplasma, quod recipit *farina fabarum & orobi, singulorũ* ℥. iij. *succi chelidon. mai. & menthæ, an.* ℥. iij. *olei liliorum & menth, an.* ℥. ij. *fiat cataplasma.* Præstat & aliud, quod recipit *farinæ fabarum & hordei, singulorum* ℥. j. *styracis in oleo rosarum dissoluta* ℥. ß. *coagulum vnum hædi misce*, & fiat cataplasma, idem efficit *vnguentum album Galen. aceto dissolutum: & butyrum cum aceto.* Prodest & *aqua rosacea cum aceto mixta: argilla in puluerem redacta & cum aceto mixta*: maxime si dolor pungens adsit: idem efficit *nidus hirundinis cum aceto.* Quibus positis, resolutionis & mitigationis gratia adhibere oportet cataplasma, quod recipit

Lac in grumos conuersum quæ dissoluant.

Coagulum adstringit & attenuat.

Mammæ tumentes & dolentes quibus mitigandæ.

recipit *furfuris* p.j. *florum chamameli & meliloti, an.* p.j. & ß. *farinæ fabarũ* ℥.iij. *pinguedinis gallinæ* ℥.x. *croci* ℈.ij. *olei rosarum, & anethi, ana* ℥.ij. *olei violarum* ℥.j.
B *misce & fiat cataplasma.* Quod si ad suppurationem tumorem deuenire constet, emplastro vtendum est, quod conficitur *ex maluis coctis & butyro recenti, vel alio, quod recipit maluarum, violarum, singulorum* m.j. *florum chamameli & meliloti, singulorum* p.ß. *fiat decoctio: cui adde micæ panis* ℔.j. *butyri* ℥.j. & ß. *vitellos oui* ij. *olei rosarum* ℥.ij. *olei chamameli* ℥.j. *misce.* Appones et micam panis albi ea decoctione imbutam *vitellis ouorũ & croco admixtam.* Curandum tamen est ante omnia sanguinem mittere, & reliqua veluti in inflammationibus efficere.

Mãmæ tumentes si ad suppurationem tendãt, qua lege curandæ.

At dum lac casei formam acquirit, tunc quidem *posca, pane vel spongia* imposita summopere prodest. Item *succus solani cum aceto, aut succus portulacæ, vel farina hordei cum aceto mulso. Furfures etiam cum aceto cocti, aut mentha aceto admixta: folia alicacabi cum brassicæ foliis contusa, pauca myrrha, croco & aceto adiectis, idem beneficium præstant.* Item decoctum *fœnugræci cum oleo violaceo, rosaceo, & pauco aceto.* Præterea succus herbæ, quam appellant
C *morsus gallinæ, cum rosaceo in linteis exceptus.* Prodest & fotus ex decocto, quod recipit *foliorum plantaginis, maluarum, violarum, & rosarum meliloti, radicum althææ, & fœnugræci, ana* m.j. coquantur *in* ℔. xij. *aquæ* & cum spongia fiat fotus, & postea vtere linimento, q.r. *succi plantaginis & maluauisci, ana* ℥.ij. *olei rosarum & amygdalarum dulc. ana* ℥.j. *ceræ albæ* q.s. Valet & succus apii cum mica panis adhibitus: vel linteolum parti appositum succo *petroselini, apii & oleo violarum madidum.* Verùm si ob lactis copiam concrescere caseariq; contingat, sensim emulgendum à catulo est, aut ab aliquo ministro, quid probe efficere sciat, vel extrahendũ vase aliquo angusti oris, & vapore aliquo concalefacto & papillæ apposito, quo cucurbitæ modo lac sugat: postea super mammas *lentium decoctum cum oxyrrhodino* adhibere conuenit.

Lac caseatũ ac concretũ quæ dissoluant.

Ad mammarum rugas ea omnia ex vsu esse scimus, quę ad ventris rugas superius scripsimus: sed specialius confert ceratum, quod conficitur *ex cera & putaminibus ouorum perdicis.*

Mammarũ rugæ, quæ prosint.

D

De morbo pilari nil dicere studui: nam sicut inflammationis principium curari proculdubio debet.

Morbus pilaris qualiter curetur.

Et huius Voluminis hic esto FINIS.

Ad laudem & gloriam omnipotentis Dei & sacratissimæ Virginis Mariæ, nec non & ad vtilitatem proximorum. Quod opus & omnia, quæ Deo fauente scripsimus, & scripturi sumus, libentissime subiicio correctioni sacrosanctæ matris Ecclesiæ Romanæ: & si quid gratum visum fuerit, aut Reipublicæ vtile, Deo Optimo Maximo, ac Christo Domino Saluatori nostro acceptum refero, eiq; immortales gratias ago: cui Laus, Honor & Gloria sit per secula seculorum,

Amen.

INDEX

INDEX
RERVM ET VERBORVM IN TRIBVS PRIORIBVS OPERVM LVD MERCATI TOMIS CONTENTORVM.

Vt beneuolus lector veram huius Indicis rationem sciat, obseruandum est, Literam q. cum s qq. duobus numeris prima partis operum Mercati certam quæstionem cum certo aphorismo, prout illi numeri indicabunt, significare: sicubi autem numeri soli absq; illa litera q. sequentibus tamen literis a vel b. vel c. vel d. & c. occurrerint, priorem numerum ad secundam vel tertiam partem, posteriorem ad numerum eiusdem marginalem lectorem remittere. dictas vero literas veram materiæ quærendæ sedem indicare. Quam monitionem lector sequatur, & non falletur.

A.

Index in Opera Mercati.

C.

Index in Opera Mercati.

CAPI.

fasti-

non

D.

VuuuV 4 de

quo-

tiones

st tueas

G.

GEM-

XXxx a taues

Index in Opera Mercati.

pectis,

MANIA-

guinam

Mina

MORBVS

Index in Opera Mercati.

YyyyY 2 quarum

in OPHTHAL-

Index in Opera Mercati.

praua

Index in Opera Mercati.

SIMI-

SPECIES.

Index in Opera Mercati.

Index in Opera Mercati.

VERMI-

Index in Opera Mercati.

suppri-

VTERI